

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÜZENDE AMERİKAN İTTİFAKLARI:
TÜRKİYE VE GÜNEY KORE ÖRNEKLERİ (1991-2021)**

**DOKTORA TEZİ
Fatih BAYEZİT**

Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Enstitü Bilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat ALAKEL

HAZİRAN 2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Soğuk Savaş Sonrası Düzend e Amerikan İttifakları: Türkiye ve Güney Kore Örnekleri (1991-2021)

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 399 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 05.05.2021 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %4'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Fatih BAYEZİT
Öğrenci Numarası : 167307001
Ana Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Programı : Doktora
Türü : () Proje () Yüksek Lisans Tezi (X) Doktora Tezi

Danışman

Doç. Dr. Murat ALAKEL

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sisteme şekil veren güç dağılımı, ABD ve SSCB liderliğinde iki blok etrafında ittifak düzeninin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması, 1990 yılında Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi ve nihayetinde 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesi Batı güvenlik sistemi ve ittifak ağları nezdinde kollektif güvenliği teşvik eden ortak tehdit algısını bir anda ortadan kaldırmıştır. Teorik tartışmaların birçoğunda ABD'nin liderliğini yaptığı ittifak düzenlerinin sona ereceği ve küresel güvenlik gündeminin yerini hukuk, serbest pazar ve insan hakları gibi faktörlere bırakacağı öngörülse de bu durum beklenildiği şekilde gelişmemiştir. Dünyadaki güvenlik sorunları sona ermediği gibi, alışılmış tehditler kaynağı belirsiz asimetrik nitelik kazanmış ve sistemin ayakta kalan tek süper gücü ABD'nin ulusal güvenliğini önemli ölçüde zafiyete uğratmıştır. Tüm bu gelişmeler elbette ki ABD'nin müttefikleri ile olan ilişkilerine doğrudan etki eden faktörleri meydana getirmiştir. Uluslararası sistemdeki önemli kırılmaların yaşandığı Soğuk Savaş sonrası düzen içerisinde Türkiye ve Güney Kore sahip oldukları jeopolitik konumları gereği taşıdıkları benzersiz özellikler ve ABD ile olan uzun yıllara dayalı müttefiklik ilişkileri bakımından sistem tartışmalarının ve Soğuk Savaş sonrası güvenlik atmosferinin anlaşılabilmesi için önemli örneklem oluşturmaktadır. Çalışmada bu iki ülkenin ABD ile olan ittifak ilişkileri karşılaştırmalı bir biçimde ele alınmış ve mevcut uluslararası sistem içerisinde ABD'nin liderlik ettiği ittifak sistemi içerisindeki devlet davranışları tespit edilmeye çalışılırken uluslararası sistemin yapısına dair çıkarımlarda bulunulmuştur.

Kuşkusuz bu çalışmanın ortaya çıkmasında en başından beri pay sahibi olan pek çok isim bulunmaktadır. Öncelikle tezin akademik bir çerçevede yükselmesi için gayret gösteren ve gayretlerine ortak olan değerli hocam Doç. Dr. Murat ALAKEL'e teşekkürü bir borç bilirim. Bununla beraber çalışmaya hem mülakat şeklinde hem de tez jürisine gelerek katkı sunan kıymetli Prof. Dr. Fuat KEYMAN, Prof. Dr. Tarık OĞUZLU ve Prof. Dr. Cengiz OKMAN hocalarıma ayrıca teşekkür ederim. Mülakat yaparak çalışmaya katkı sunmasının yanı sıra beni Uluslararası İlişkiler disiplinine kazandıran yüksek lisans tez danışmanım değerli Prof. Dr. Soner KARAGÜL hocama hassaten şükranlarımı sunarım. Tez süresince beni cesaretlendiren kıymetli dostlarım Dr. Muhsin ÖNAL ve Doç. Dr. Erkan YÜCE'ye; prosedürel zorlukları aşmamda hiçbir desteğini esirgemeyen Dr. Ahmet Safa YILDIRIM'a da müteşekkirim. Son olarak, bu zorlu süreçte maddi manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen babam Yakup BAYEZİT ve annem Gülten BAYEZİT'e; tez hakkında defaatle tartışmalar yürüttüğümüz kardeşlerim Talha BAYEZİT ve Ahmet Yıldırım BAYEZİT'e; doğduğu günden beri babasının yazı yazmasını bitirmesini sabırla bekleyen kızım Nehir Vera BAYEZİT ve tüm bu süreç boyunca gösterdiği sabır, fedakârlık ve vermiş olduğu desteklerden ötürü eşim Leyla BAYEZİT'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Fatih BAYEZİT

18/06/2021

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
TABLOLAR.....	vii
ŞEKİLLER.....	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: ULUSLARARASI SİSTEM VE DEVLETLER ARASI İTTİFAKLAR

1.1. Uluslararası Sistem.....	50
1.1.1. Uluslararası İlişkiler Teorisinde Uluslararası Sistem.....	51
1.1.1.1. Kaplan'ın Uluslararası Sistem Teorisi.....	53
1.1.1.2. Waltzçu Uluslararası Sistem ve Güç Dengesi Teorisi.....	54
1.1.2. Uluslararası Sistemin Yapısı	57
1.1.3. Uluslararası Sistemde Güç ve Güvenlik	65
1.1.4. Uluslararası Düzendeki Güç Geçişi ve Devletler Arası İttifaklar	72
1.2. Devletler Arası İttifaklar.....	78
1.2.1. Uluslararası İlişkilerde İttifak Kavramı	83
1.2.2. Güç Dengesi ve İttifaklar	89
1.2.2.1. Dengeleme Stratejisi.....	92
1.2.2.2. Peşine Takılma Stratejisi	94
1.2.3. Tehdit Dengesi Teorisi ve İttifaklar	95
1.2.4. Çıkar Dengesi Teorisi ve İttifaklar.....	98
1.2.5. Güç Geçişi Teorisi.....	103
1.2.6. İttifakların Sürekliliği ve Değişkenliği.....	106
1.2.6.1. İttifakların Sonlandırılmasını Etkileyen Faktörler.....	110
1.2.7. Teoriler Bağlamında Mevcut İttifaklara Dair Değerlendirmeler	113

BÖLÜM 2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN İTTİFAK YÖNETİMİ VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEMİ

2.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik ve Devletler Arası İttifaklar	121
2.1.1. Amerikan İttifaklarının Tarihsel Kökleri	123
2.1.2. Kuzey Atlantik Sistemi: NATO	128
2.1.3. Türk-Amerikan İttifakı'nın Tarihsel Seyri.....	131
2.1.3.1. NATO Üyeliği ve Türk-Amerikan İttifakının Kurumsallaşması	135
2.1.3.2. Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan İttifakında Yaşanan Sorunlar.....	140
2.1.3.2.1. 1962 Küba Füze Krizi ve İttifak İkilemi.....	141
2.1.3.2.2. Kıbrıs Sorunu Etrafındaki Gelişmeler: 1964-1974.....	144
2.1.4. San Francisco Sistemi: ABD'nin Kuzeydoğu Asya Paktları	151

2.1.5. Güney Kore–ABD İttifakının Tarihsel Seyri	156
2.1.5.1. 1953 Kore Cumhuriyeti–ABD Karşılıklı Savunma Antlaşması ile İttifakın Teşkili	160
2.1.5.2. Kore Savaşı Sonrasında Güney Kore-ABD ilişkileri	161
2.1.5.2.1. Syngman Rhee Dönemi	162
2.1.5.2.2. Park Chung-hee Dönemi.....	164
2.1.5.2.3.Chun Doo-hwan Dönemi	169
2.1.5.2.4. Tam Demokrasiye Geçiş ve Roh Tae-woo Dönemi	170
2.2. Uluslararası Politikada Soğuk Savaş Sonrası Dönem.....	171
2.2.1. Yeni Dünya Düzeni ve İttifaklar	177
2.2.1.1. 11 Eylül Saldırıların Dönüştürücü Etkisi	186
2.2.1.2. Irak Savaşı ve Büyük Güç Uyumunun Sonu: Çok Kutuplu Düzene Geçiş.....	192
2.3. Soğuk Savaş Sonrası Amerikan İttifaklarının Genel Seyri.....	194
2.3.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO ve ABD-NATO İlişkileri	197
2.3.1.1. Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Krizleri ve NATO-ABD İlişkisi.....	200
2.3.1.2.11 Eylül Sonrası Dönemde NATO-ABD İlişkisi	202
2.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD’nin Asya İttifakı.....	203

BÖLÜM 3. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD-TÜRKİYE İTTİFAKI

3.1. 1990’lardaki Güvenlik Sorunları ve İşbirliği: Birinci Körfez Savaşı	216
3.1.1. Türkiye İç Siyaseti ve Kamuoyu Bağlamında Körfez Savaşı	221
3.1.2. İttifak İlişkileri Bağlamında Körfez Savaşı: NATO ve Uluslararası Sisteme Dair Çıkarımlar	224
3.2. 11 Eylül, Afganistan İşgali ve ABD-Türkiye İttifakında İşbirliği.....	228
3.3. Irak Savaşı Etrafındaki Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye-ABD İttifakı	232
3.3.1. Küresel Bir Sorun Olarak Irak Krizi ve ABD-Türkiye İlişkilerindeki Yeri	235
3.3.2. 1 Mart 2003 Tezkeresi ve Etkileri.....	240
3.3.3. Irak Savaşı ve Türk Kamuyunda Oluşan Amerikan Karşıtlığı	245
3.4. Arap Baharı Etrafındaki Gelişmeler ve ABD-Türkiye İttifakı	247
3.4.1. Arap Baharı ile Ortadoğu’da Meydana Gelen Gelişmeler ve Türk Dış Politikası..	252
3.4.2. Suriye İç Savaşı ve ABD-Türkiye İttifakına Etkileri	259
3.4.2.1. ABD’nin Vekil Savaşçıları: ABD-PYD/YPG İşbirliği ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi	263
3.4.3.15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri ve Amerikan Karşıtlığı.....	270
3.4.3.1. 15 Temmuz Sonrası Artan Amerikan Karşıtlığı.....	271
3.4.4. Türkiye’nin Savunma Sistemleri Geliştirme ve Satın Alma Süreçleri ile S-400 Meselesi	274

BÖLÜM 4. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD-GÜNEY KORE İTTİFAKI

4.1. Soğuk Savaş Sonrası Kore’de Amerikan Askeri Varlığı Tartışmaları ve Seul’un Nordpolitik Diplomasisi	285
4.2. Kore Yarımadası’nda Artan Güvenlik Sorunları ve İttifak.....	291

4.2.1. Kuzey Kore'nin Nükleer Programı ve Müzakere Süreçleri	292
4.2.2. 1998-2008 Günişığı Doktrini ve ABD-Güney Kore İttifakında Kriz Yılları.....	295
4.2.2.1. Kim Dae-jung, Bill Clinton ve George W. Bush Döneminde Günişığı Siyaseti ve Kuzey Kore Sorunu	296
4.2.2.2. Roh Moo-hyun Dönemindeki Çelişkiler: Kore'nin Güvenliğı ve Irak Savaşı	300
4.3. Soğuk Savaş Sonrası Sistemde Çin'in ABD-Güney Kore İttifakına Etkisi.....	305
4.3.1. Çin, Kuzey Kore ve ABD-Güney Kore İttifakı.....	309
4.3.2. Çin'in Yükselişine Karşı ABD-Güney Kore İttifakında Sıkılaşıma	313
4.4. Güney Kore'de Amerikan Karşıtlığı ve ABD-Güney Kore İttifakı	318
4.4.1. Güney Kore'deki Amerikan Karşıtlılığının Kaynakları	319
4.4.2. Amerikan Karşıtlılığı ve Müttefiklik.....	322
4.5. Trump Dönemi ABD-Güney Kore İttifakı	324
4.6. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve Güney Kore'nin ABD ile İttifakının Değerlendirilmesi.....	327
SONUÇ	333
KAYNAKÇA.....	351
EKLER	400
ÖZGEÇMİŞ	402

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIIB	: Asya Altyapı Yatırım Bankası
ANZUS	: Avusturalya, Yeni Zelanda ve ABD Güvenlik Antlaşması
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
ATOP	: İttifak Antlaşmaları Yükümlülükleri ve Hükümleri
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BASIC	: Brezilya, Hindistan, Güney Afrika Cumhuriyeti
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti
CAATSA	: ABD'nin Düşmanlarına Yaptırımlarla Karşı Koyma Yasası
CCTPP	: Trans-Pasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Antlaşma
DAEŞ	: Irak-Şam İslam Devleti
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
Fr.	: Fransızca
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İng.	: İngilizce
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
KİK	: Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi
KORUS FTA	: Kore-ABD Serbest Ticaret Antlaşması
Lat.	: Latince
MDT	: Karşılıklı Savunma Antlaşması
MSB	: Milli Savunma Bakanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NPT	: Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması
Osm.	: Osmanlıca
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PYD/YPG	: Demokratik Birlik Partisi/ Halk Koruma Birlikleri
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SEATO	: Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SMA	: Özel Tedbirler Antlaşması
SOFA	: Güney Kore-ABD Kuvvetlerin Statüsü Antlaşması
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTP	: Trans-Pasifik Ortaklığı
TTIP	: Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı
THAAD	: Terminal Yüksek İrtifa Alan Savunması
USEK	: Birleşik Devletler Kore Kuvvetleri
Yun.	: Yunanca

TABLÖLAR

Tablo 1. Büyük güçler arasındaki güç dengesi.....	8
Tablo 2. Ortadoğu Ülkelerine Yapılan Amerikan Yardımları (2011, ABD doları.).....	16
Tablo 3. Türkiye ve Güney Kore'nin Durumu.....	31
Tablo 4. Çağdaş Realizmin Kategorileri.....	34
Tablo 5. Uluslararası Sistemin Tarihi (1648-2008).....	48
Tablo 6. NATO Müttefikleri Arasında ABD'ye Olumlu Bakış (1997-2007).....	184
Tablo 7. Türkiye ve yakın çevresindeki devletlerin güç dengesi.....	210
Tablo 8. Güney Kore'nin Ticaret Ortakları.....	308

ŞEKİLLER

Şekil 1. Uluslararası Sistemin Yapısı ve Gelişim Süreci.....	49
Şekil 2. ABD'nin Mevcut İttifakları.....	80
Şekil 3. Schweller'in Çıkar Dengesi Teorisi (Aktör Düzeyi).....	101
Şekil 4. Çin ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Jeopolitik Risk Düzeyleri.....	213
Şekil 5. Türkiye'nin Jeopolitik Konumu.....	214
Şekil 6. Türkiye'de ABD Hakkındaki Olumsuz Görüşler.....	272
Şekil 7. ABD ve Güney Kore'nin Dış Politika Benzerliği 1950-2000 (COWS Ölçeği).....	284
Şekil 8. Sarı Deniz ve Çevre Ülkeler Haritası.....	313
Şekil 9. Güney Korelilerin Çin ve ABD Hakkındaki Olumlu Düşünceleri.....	314

ÖZET

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Soğuk Savaş Sonrası Düzendeki Amerikan İttifakları: Türkiye ve Güney Kore Örnekleri (1991-2021)	
Tezin Yazarı: Fatih BAYEZİT	Danışman: Doç.Dr. Murat ALAKEL
Kabul Tarihi: 15.06.2021	Sayfa Sayısı: X (ön kısım) + 399 (tez) + 2 (ekler)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Soğuk Savaş boyunca iki kutuplu süper güç rekabetine dayalı caydırıcılık odaklı işleyen Batı ittifak sistemi SSCB'nin dağılmasının ardından sürekliliğini koruyabilmiştir. Buna rağmen 11 Eylül saldırıları, 2003 Irak Savaşı, 2008 finansal krizi ve Arap Baharı ile Rusya'nın ve Çin'in yeniden büyük güç rekabeti içerisine dâhil olması, BRICS ve Türkiye gibi aktörlerin bölgesel etkinliklerini arttırması gibi hadiseler uluslararası sistemin yapısında yeni dinamiklerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve ABD'nin konumuna dair tartışmaları tetiklemiştir. Bu durum değişen tehdit ortamı ve yeni tehditlerin ortaya çıkması ile birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ile müttefik olan devletlerin ittifak davranışlarında farklılaşmalar meydana getirmiştir. Modernleşme süreçleri, demokrasi gelişimi ve ekonomi parametreleri bağlamında sıklıkla karşılaştırılan Türkiye ve Güney Kore, ABD ile ittifak ilişkileri bağlamında önemli benzerlikler göstermektedir. Bu bakımdan çalışmada ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında sürdürdüğü ittifak ilişkileri Türkiye ve Güney Kore'nin sunduğu örnek vakalar çerçevesinde, süreç analizi şeklinde ve neoklasik realist teorinin sağladığı analiz düzeyleri içerisinde ele alınmıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemin özellikleri belirlenerek devletlerin ABD ile olan ittifak ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca toplumsal koşulların Türkiye-ABD ve Güney Kore-ABD ilişkilerine ne ölçüde tesir ettiği incelenmiştir. Çalışmada birincil ve ikincil kaynak niteliğindeki eserlerden söylemsel ve düşünsel veriler toplanmış, teorik ve pratik veriler derlenmiştir. Soyut ve teorik varsayımlar tablo, istatistik ve ekonomik göstergeleri barındıran somut verilerin yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca sahanın uzmanı olan çeşitli isimlerle bireysel görüşme yöntemi ile veri toplanmış ve çalışmanın teorik bulguları bu verilerle desteklenmiştir. Çalışmanın bağımsız değişkeni uluslararası sistemin yapısı üzerinde kurgulanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde artan milliyetçilik, liberalizmin içinde bulunduğu ideolojik ve siyasal çıkmazlar, ortaya çıkan yeni tehditler ve işbirliği formları, Rusya'nın jeopolitik baskısı, Çin'in ve Asya'nın artan ekonomik gücü ve buna dayalı ABD-Çin rekabeti ile çok kutupluluğun artan etkisi devletlerin dış politikasına etki eden unsurlar olmuştur. Çalışmanın sonucu, ABD'nin Türkiye ve Güney Kore ile ilişkilerinde ortaya çıkan işbirliği biçimlerinin ve sorunların, uluslararası sistemin devletlerin dış politika davranışları üzerindeki etkileri bağlamının bir parçası olduğunu göstermektedir.	
Anahtar Kelimeler: İttifaklar, Uluslararası Sistem, ABD, Türkiye, Güney Kore	

SUMMARY

Yalova University Institute of Graduate Studies PhD Thesis Summary

Thesis Title: American Alliances in the Post-Cold War Order: The Cases of Turkey and South Korea (1991-2021)	
Thesis Author: Fatih BAYEZİT	Advisor: Assoc.Prof. Murat ALAKEL
Date of Acceptance: 15.06.2021	Total Number of Pages: X (pre text) + 399 (main body) +2 (appendices)
Department: International Relations	Field of Study: International Relations
Throughout the Cold War, the Western alliance system, which focused on deterrence based on bipolar superpower competition, was able to maintain its continuity after the dissolution of the USSR. However, the 9/11 attacks, Iraq War in 2003, the 2008 financial crisis and the Arab Spring; Russia and China's return to great power competition, and events such as the increasing regional activities of actors such as the BRICS and Turkey led to the emergence of new dynamics in the structure of the international system and triggered discussions on the position of the USA. This, together with the changing threat environment and the emergence of new threats, led to differentiation in the alliance behavior of the states that were allied with the USA under post-world war conditions. Turkey and Republic of Korea, those mainly compared to within modernization processes in the context of democratic development and economic parameters, shows important similarities in the context of their alliance with the US. In this study, post-Cold War alliances of the United States are discussed within the framework of Turkish-US and ROK-US relations through process analysis and various levels of analysis provided by the neoclassical realist theory. In this context, the alliance behaviours of the states with the USA are determined by the characteristics of the post-Cold War period. The effects of the social conditions in allied countries are also analysed. In the study, discursive and intellectual data as well as theoretical and practical data has been collected from primary and secondary sources. Academic and theoretical assumptions were tried to be explained with the help of concrete data including tables, statistics and economic indicators. In addition, data were collected through individual interviews with various experts in the field. Thus, the theoretical findings of the study were supported by these data. The independent variable of the study is the structure of the international system. The increasing nationalism in the post-Cold War period, the ideological and political stalemates of liberalism, the emerging new threats and forms of cooperation, Russia's geopolitical pressure, the increasing economic power of China and Asia and the US-China rivalry based on this have been the factors affecting the foreign policy of the states. Thus, the current study indicates that the cooperation forms and issues raised in Turkish and South Korean relations with the USA are a part of the context that comprising systemic impact on foreign policy behaviors.	
Keywords: Alliances, International System, USA, Turkey, South Korea	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

İttifaklar, XVII. yüzyıl ortalarında modern devletlerin oluşumundan bu yana devletlerin kendilerine yönelen tehditleri bertaraf etmeleri maksadıyla başvurdukları en önemli dış politika seçenekleri içerisinde yer almaktadır (Beres, 1972: 702). Tabiatı itibariyle en az iki devlet arasında teşkil edilmesi gerektiğinden çatışma ve işbirliği etrafında hareket eden modern uluslararası ilişkilerin hem pratik hem de teorik boyutunda merkezi bir konuma sahiptir (Niou ve Ordeshook, 1994: 167; Weitsman, 1997: 158). Öyle ki Liska (1962: 3) ittifaklara değinmeden uluslararası ilişkilerden bahsetmenin olanaksız olduğunu ifade etmiştir. Sosyal bilim disiplinleri içerisinde yaygın bir çalışma alanını oluştursa da belirli bir tanıma sığdırılması en güç kavramlardan birisidir (Marshall, 1965: 59). Genellikle basit şekliyle dostluk veya çalışma ortaklığı anlamında kullanılan ittifaklar, farklı devletlerin sahip oldukları gücü¹ bir araya getirmek suretiyle güvenlik odaklı, rasyonel bir uluslararası işbirliği meydana getirmektedirler (Morgenthau, 1956; Deutsch ve Kaplan, 1964: 170; Fedder, 1968: 68; Beres, 1972; Holsti vd., 1973; Waltz, 1979; Alfeld, 1984; Walt, 1987; Morrow, 1993; Snyder, 1997: 4; De Castro, 2001).

İttifaklar devletlerin savaş ve barış ortamlarında ortaya koydukları politikaların gerçek, hukuki ve psikolojik yanlarını ortaya çıkarmaktadır. Hukuken belli bir anlaşmanın tatbikini mucip² maddesinde belirtilen şartlar etrafında devletlerin silahlı güçleri ile birbirlerine yardım etmesi şeklinde tanımlanmakta, antlaşmalar ile hayata geçmekte ve müttefiklerin askerî yeteneklerini geliştirmek ve paktın caydırıcı etkisini arttırmak için siyasi ve askerî işbirliği tasarımları ile karakterize edilmektedir (De Castro, 2001: 2). Bu işbirliği usulü genel olarak askerî ve ekonomik yardımlar, silah satışları, müttefiklerin birbirlerinin topraklarında askerî üslere sahip olmaları, ortak askerî planlamalar ve tatbikatlar ile siyasi ve askerî üst düzey temasları yürütebilecek bir bürokrasinin ve ortak kurumların oluşumunu içermektedir. Ancak ittifaklar devletlerin sadece kriz ya da savaş anlarında devreye soktukları mekanizmalar değildir (Cengiz Okman, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2021). Bu birliklilikler daha geniş bir politik stratejinin parçasıdır (Rothstein, 1968: 53) ve genel itibariyle dünya jeopolitiğinin asri temayülünü yansıtmaktadırlar. Devletlerin bir araya gelerek güç ve güvenlik esasları etrafında yeni normlar ve kurumlar inşa ettikleri bir politika alanını oluşturmaktadırlar. Bu haliyle modern dünyaya ait devletler sisteminin değişmez unsurlarından olup onu yapılandırmaya ve dönüştürmeye yardımcı olan araçlardır (Liska, 1962: 12; Kaplan ve Deutsch: 1964; Fedder, 1968: 80).

¹ Güç, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler yazınında tanımlaması en zor kavramlardan birisidir. Uzun yıllar boyunca bu anlamda ciddi bir literatür oluşmuştur. Gücün tanımına dair tartışmalara ve uluslararası ittifaklar yoluyla bir araya getirilen güç nosyonuna dair tartışma ve tanımlamalara çalışmanın ileriki bölümlerinde yer verilmiştir.

² Casus foederis (Lat.) Bir anlaşmanın uygulanabilir ve bağlayıcı hale geldiği koşul; bir ittifak antlaşmasının yükümlülüklerinin yerine getirilmesine dair sebeptir (Speake ve LaFlaur, 1999: 224). NATO'nun 5. Maddesi bu kapsamda değerlendirilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nı müteakip Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) tedricen kendi nüfuz alanlarını inşa etmeleri ile küresel siyaset iki farklı kutupta duran güçlerin ideolojik, kültürel, askerî ve iktisadi alandaki mücadelesine sahne olmuştur. Bu koşullar altında rakip süper güçlerin liderliğindeki uluslararası ittifaklar ağı, kendi içerisinde belirli bir düzen ve istikrar³ sunan iki kutuplu bir uluslararası yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. XX. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası sistemin temel karakteristiğini bu iki kutuplu Soğuk Savaş düzeni oluşturmuştur (Bisley, 2011: 281; Kaarbo ve Ray, 2010: 54). Bu dönemde hayata geçen uluslararası ittifaklar oluşumları, yönetilişleri ve iç dinamikleri ile 1949-1991 yılları arasında, küresel politikada rol sahibi olan neredeyse her devletin güvenliği ve dış politika davranışları üzerinde doğrudan etkide bulunan bir faktör olarak kendisini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ile Batı Avrupa ve Doğu Asya arasında kuvvetli bir savunma ilişkisi ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin konvansiyonel ya da olabilecek nükleer saldırılarına karşın 1949 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), 1954 yılında ise Güney Kore ve Japonya gibi ülkeler ile Karşılıklı Savunma Antlaşması (MDT) marifetiyle Amerikan ittifakları kurulmuştur. Bu dönemde kurulmuş savunmacı düzene dayalı, caydırıcılık odaklı ittifak sistemi uluslararası ilişkilerde uzun süreli bir rekabet dönemi yaşanmasına neden olmuştur.

1989 yılında Doğu Avrupa'da başlayıp 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çözülmesine kadar yaşanan süreç Avrupa'yı demir perde ile bölen Yalta sonrası düzeni hitama erdirmiş, kırk yıl boyunca merkezinde süper güç siyaseti ve güvenliği olan İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemini yeni bir safhaya geçirmiştir (Vincent, 1990; Harrison, 2004: 1). SSCB'nin dağılması ile küresel siyaseti şekillendiren rakip ittifaklardan diğeri, Sovyet güvenlik planlamasının tamamlayıcı ve Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki siyasi kontrol mekanizmasını oluşturan (Flaskamp ve Nelson, 1983: 242), Varşova Antlaşması Örgütü⁴ ortadan kalkmıştır. Benzeri görülmemiş şekilde rakiplerden birinin daha çok iç faktörlerce⁵ bertaraf olması, küresel güç dağılımında çok radikal bir değişimi beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sistemin yapısında

³ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve SSCB'nin başını çektiği iki kutup etrafında oluşan uluslararası sistem Waltz'a (1979) göre güç dengesi sisteminin doğal bir sonucu olarak istikrarlı bir yapı meydana getirmiştir. Ancak bu iddia yapılan başka çalışmalarda birçok kez tekzip edilmiştir. Özellikle, Deutsch ve Singer (1964) ne iki kutuplu uluslararası sistemin ne de güç dengesinin siyasi kuralları altında işleyen çok kutuplu düzenlerin istikrarlı bir yapı oluşturmadıklarını ileri sürmüşlerdir.

⁴ Varşova Paktı, SSCB ile Orta ve Doğu Avrupa'daki diğer yedi Sovyet uydu devleti tarafından kurulan kolektif bir savunma ittifakıdır. Arnavutluk (1968'de geri çekilmiştir), Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve Romanya'dan oluşan ittifak resmi olarak Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması olarak ile hayata geçmiştir. Batı Almanya'nın anlaşmaya katılımından hemen sonra 14 Mayıs 1955'te Varşova Paktı olarak anılmaya başlanmıştır.

⁵ Birçok araştırmacıya göre Sovyetler Birliği ABD'ye karşı yürüttüğü mücadelesini savaş meydanlarında kaybetmemiş, süper güç rekabetinde iktisadi ve teknolojik gerilemesi siyaseten çöküşüne sebep olmuştur. Genellikle Mikhail Gorbaçev'in 1985 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri olması ile ortaya koyduğu açıklık ve yeniden yapılandırma süreçleri, sonrasında Breznev doktrinin terk edilmesi SSCB'nin dağılmasına sebep olan iç siyasi faktörler olarak sunulmaktadır (Ray, t.y.). Ancak Bisley (2004:4) tüm devletlerin belli düzeyde küresel etkenlere maruz kalmasıyla beraber Sovyetler Birliği gibi uluslararası ekonomi ve politikaya karşı ideolojik bir temel üzerine oturan devletin bu etkiye yapısal olarak daha fazla açık olduğunu ifade etmektedir. Yani Sovyetler Birliği'ni çözülmeye götüren siyasi ve ekonomik gelişmeler çoğunlukla uluslararası faktörlerce tetiklenmiştir.

önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Çift kutuplu sistemin çöküşüyle birlikte sistemsel, sistem içi, alt sistem⁶ ve yeni uluslararası sistemde rejim, düzen, yapı, norm ve kurallar önemli tartışma konuları haline gelmiştir.

1991 yılından 2001 yılına kadar yaşanan ilk on yıllık süreçte ABD'nin küresel düzeyde güce sahip tek devlet olarak kalması, bu dönemin onun temsil ettiği liberal demokrasinin nihai zaferi olarak kutsanmasına neden olmuştur (Fukuyama, 1989; 1992). Soğuk Savaş'ın bitişiyle ABD'nin askerî, ekonomik ve ideolojik liderlik rolüne sahip olduğu hegemonik koşullar tarafından domine edilen uluslararası sistem tek kutuplu bir vaziyet almıştır. Ayrıca uluslararası sistemde denge arayışına giden ciddi bir aktörün sahneye çıkmaması, bu dönemin hegemonik istikrar ve demokratik barış gibi tanımlamalarla anılmasına sebep olmuştur (Kapstein ve Mastanduno 1999; Wohlfort, 1999). Bu yapısal değişim, uluslararası ilişkiler teorisi içerisinde sistemin belirleyici öğelerinden birisini oluşturan ittifakların da dönüşüme uğrayacağı beklentisini doğurmuştur. Neorealist görüşler, iki kutuplu düzenin ürünü olan ittifakların gerginlikler üreten bir mekanizmaya dönüşecekleri iddiasıyla öne çıkmıştır (Harrison, 2004: 5). Oysaki bu dönemde muzaffer ittifakın yani NATO'nun, yapısalcı teorilerin iddia ettiği bir şekilde⁷ gevşeyip dağılmadığı gibi aksine ayakta kaldığına ve hatta genişlediğine şahit olunmuştur. Sonuçta sistemin ayakta kalan büyük gücü, neredeyse tüm müttefikleri ile bağını sürdürmüş ve tamamen küresel bir lider rolüne bürünmüştür.

ABD'nin Asya'daki ikili antlaşmalar marifetiyle hayata geçirdiği ittifaklar da SSCB'nin oluşturduğu tehditlerin ortadan kalkmasına rağmen büyük ölçüde varlığını korumuştur. Bu yönüyle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ortaya çıkan gelişmeler konu ile ilgilenen farklı uzmanların ve teorik yaklaşımların ortaya koyduğu tahminleri büyük ölçüde boşa çıkarmıştır. Bu da, birçok araştırmacı tarafından uluslararası ilişkiler teorilerinin doğruluğunun teste tabii tutulması gerekliliğini gündeme getirmiştir (Gaddis, 1992: 5-6). Esasen Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni küresel konjonktür, sadece siyasi çıkarımlar elde etmek için değil, aynı zamanda sistem düzeyinde perspektif geliştiren uluslararası ilişkiler teorilerinin gerçek bir dünya laboratuvarında teste tabii tutulmasına olanak sağlayacak bir kapı aralamıştır (Hellmann ve Wolf, 1993: 4; Harrison, 2004: 1). Dolayısı ile Soğuk Savaş dinamiklerine dayalı olarak kurulan ABD ittifak ağlarının işleyişinin yeni dinamiklerin göz önünde bulundurulduğu bir kapsamda ele alınması, hem

⁶ Belirli bir coğrafi alana ilişkin dinamikleri ele alan alt sistem kavramı Uluslararası İlişkiler alanında E. Haas, M. Brecher gibi öncü araştırmacılar tarafından kazandırılmıştır. Brecher 1963 yılında uluslararası sistemdeki bölgesel alt sistemleri tanımlamak amacıyla yeni bir yöntem geliştirmiştir. Böylece özellikle ABD ve SSCB üzerine yoğunlaşan literatürün eksikliğini gidermeye çalışmıştır. Buna göre bir alt sistemin yapısal özellikleri güç seviyesi, güç katmanlaşması, etkileşim yoğunluğu, siyasi, askeri ve ekonomik örgütler, etkileşimin yoğunluğu, alt sistemlere ya da alt sistemlerin nüfuz etme durumunu barındırmaktadır. Dokusal özellikleri ise aktörler arasındaki iletişimin düzeyi, değerlerin homojenliği, siyasi sistemlerin ortaklığı ve siyasi sistemin iç politikada oluşturduğu istikrardır. Bunun dışında Bessam Tibi'nin de alt sistem çalışmalarına önemli katkıları bulunmaktadır (Karaca ve Yüce, 2017: 157-160).

⁷ Neorealist siyaset teorisinin merkezinde yer alan güç dengesi nosyonu düşman konumdaki koalisyonlardan birisi zayıflar ya da çöker ise rakip konumdaki koalisyonda askeri işbirliği de zayıflamaya gideceği iddiasını taşımaktadır. Bu durum Kenneth Waltz (1979: 126) tarafından *"Eğer iki koalisyon kurulur ve bunlardan birisi muhtemelen üyelerinden birisinin uyumsuzluğundan dolayı zayıflar ise diğer koalisyonun askeri hazırlığının derecesinin azalması ya da birliğinin düzeyinin düşürülmesi beklenilmektedir."* şeklinde ifade edilmiştir.

mevcut teorilerin argümanlarını sınaama hem de literatürdeki ihtiyaca yanıt verme imkânı sunmaktadır. Wilkins (2012: 57) Soğuk Savaş yıllarında büyük bir artış gösteren ittifak literatürünün ve içine gömüldüğü ampirik gerçekliğin, “algılar ve kuramlar üzerine bir tür hegemonya” oluşturduğunu ve değişen uluslararası bağlama rağmen hala devam eden baskın söylem olarak kaldığını belirtmektedir. Wilkins burada devletler arası farklı işbirliği biçimlerinin ittifak nosyonu kapsamında ele alınmasını seslendirmiş olsa da, ittifaklar esasen Soğuk Savaş sonrasının değişen yapısal düzenine uygun biçimde güvenlik, dış politika ve sistem tartışmaları içerisinde yeniden tanımlanması gereken bir parametre haline gelmiştir.

Soğuk Savaş ve 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD’nin uluslararası sistem içerisindeki siyasi ve ekonomik rolünde dramatik değişimler gözlenmiştir. Zira 11 Eylül 2001 tarihinde New York’ta yer alan Dünya Ticaret Merkezi ile Washington’daki ABD Savunma Bakanlığı binasına⁸ yapılan saldırılar, Amerikan anakarasına 1812 yılından beri yapılmış en büyük taaruz olarak tarihe geçmiştir. Saldırıları sonrasında Amerikan dış politikasında yaşanan değişim Soğuk Savaş sonrası düzende belirleyici bir unsur olarak öne çıkmış ve o güne kadar olan uluslararası politikada ciddi bir seyir değişikliğine yol açmıştır. Özellikle daha önce görülmemiş olan Amerikan tek taraflılığı ve önleyici savaş gibi yeni anlayışların ortaya çıkması, birçok kişiye göre küresel siyasette bir dönüm noktası oluşturmuştur (Schweller, 2015: 8). 11 Eylül sonrasında dünya meseleleri *medeniyetler çatışması* söylemi ile çerçevelendirilmeye başlanmıştır. İslam inancının liberal demokrasi ve seküler modernitenin karşısında konumlandırıldığı bu söylemler yaygınlık kazanmıştır. Amerikan dış politikasına bir dönem şekil veren bu yaklaşım terörizme karşı mücadelenin başarıya ulaşması için İslam’ın büyük ölçüde modernite ve demokrasi ile uyumlu hale getirilmesi argümanını taşımıştır (Keyman, 2009: 36). Bu durum savaş ve işgal yoluyla demokrasiyi ihraç etme ve başarısız devletlerde gerekli rejim değişikliğine yol açma gibi saldırgan fikirlerin güç kazanmasına yol açmıştır. Bush Doktrini⁹ olarak isimlendirilen bu yeni Amerikan güvenlik politikasının¹⁰ temel Vestfalyan prensipleri dahi sarsıcı nitelikte bileşenlere sahip olduğu iddiası dillendirilmiştir (Dunn, 2005: 28-30; Gurtov, 2006; Schweller, 2015: 14; Jervis, 2005: 351). Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından güçlü bir şekilde dillendirilen sınırların olmadığı bir dünya modeli ve neoliberal küreselleşme söylemleri yerini 11 Eylül sonrasının yeni Haçlı seferleri retoriğine, jeopolitiğin dönüşü iddialarına, medeniyetler çatışması tezlerine ve yükselen ticari ve siyasi duvarlara bırakmıştır (Anderson, 2003: 35; Arıboğan, 2018; Bağcı ve Sinkaya, 2006: 21; Carroll, 2004; Gurtov, 2006; Robert, 2008; Stilo, 2018).

Tertrais (2004: 135) ABD Başkanları George W. Bush ile Dwight D. Eisenhower’ın yeni tehditler ve küresel bölünmelerle karakterize edilmiş uluslararası ilişkilerde, stratejik dönemi

⁸ Amerikan Savunma Bakanlığı merkez binasına ‘Pentagon’ adı verildiği için çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu şekilde kullanılmıştır.

⁹ ABD’nin dış politikasını şekillendirme noktasında Başkanların isimleriyle anılan doktrinler önem arz etmektedir. Tarihsel bağlamda Monroe, Truman, Eisenhower, Kennedy, Nixon, Reagan, Bush ve Obama Doktrinleri ABD’nin dış politika öncelikleri ve çizgilerini belirgin hale getirmiştir.

¹⁰ ABD Başkanı George W. Bush ve üst düzey yetkililerin verdiği demeçler ve konuşmaların geniş bir özeti şeklinde sunulan Eylül 2002 tarihli “Birleşik Devletler Ulusal Güvenlik Stratejisi” isimli belgede detaylı biçimde ele alınmıştır. Tam metin için bkz. <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf> Erişim tarihi 11.09.2020.

başlatan iki önemli adam olarak tarihte yer alacağını ifade etmiştir. Nitekim iki Başkan da benzer bir strateji izleyerek ABD'nin askeri ittifaklarının sürmesi ile dünyadaki ittifak sistemlerinin değiştirilmesi gibi jeopolitik miraslar bırakmışlardır. Ikenberry (2001: 19) Başkan Bush'un 20 Eylül 2001'de Kongre'de yaptığı konuşmayı 12 Mart 1947'de Truman'ın Yunanistan ve Türkiye konusundaki konuşmasından bu yana yapılmış, Amerikan büyük stratejisinin en önemli konuşması olduğunu söylemiştir. Schweller ve Pu (2011: 42) 11 Eylül saldırılarının, Soğuk Savaş sonrasında dünyanın liberal kurumsalcı ya da pasifistlerce ileri sürüldüğü şekilde bir dönüşüm geçirmediğine ve hala güvenli bir yer haline gelmediğine dair önemli bir kanıt sunduğunu ifade etmiştir. Tüm bu yönleriyle 11 Eylül saldırıları, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi içerisinde yeni bir dönemi başlatan milat olarak genel kabul görmektedir¹¹.

Yukarıda zikredildiği gibi, 11 Eylül'de gerçekleşen saldırılar birçokları için Soğuk Savaş sonrası dönemin sonuna işaret etmektedir (Ikenberry, 2001: 19; Miller, 2010: 26-27). Ancak uluslararası bir düzen yalnızca kuvvet aktarımının tatbiki ve güç politikalarının ifası yoluyla ortaya çıkmamaktadır. Bu güç düzenleri ancak belirli fikirler etrafında tesis edilen bir temel üzerinde yükselmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemi de ABD'nin öncülük ettiği liberal demokratik düzenin fikri-felsefi bir uzantısı halinde işlemektedir. Bu düzen demokrasinin yayılması, ticaret ve finansın küreselleşmesi ile yoğun uluslararası organizasyonlar ağı oluşturulması şeklinde birbiriyle ilişkili üç ayırt edici özelliği barındırmaktadır (Ikenberry, 2009; 2011). Günümüzde bu üç niteliğin de ayrı ayrı büyük meydan okumalarıyla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Kuşkusuz ABD'nin küresel liderlik iddiası ve uluslararası sistem içerisinde sahip olduğu güç statüsü bu tartışmalardan bağımsız değildir (Brzezinski, 2012). Dolayısı ile ABD'nin uluslararası sistem içerisindeki konumu ve algılanan statüsü, dünyanın farklı bölgelerinde izlediği politikaları yönlendirmekte olduğundan, bu politikalara dayalı strateji izleyen Amerikan müttefikleri ve ABD'nin kurumsal işleyişe sahip ittifak ilişkileri de bu meydan okumalardan etkilenmektedir.

Düzenin ayırıcı niteliği olarak görülebilecek demokratik sisteme dayalı yönetim biçimleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla yaygınlaşmıştır. 1974 yılında dünyadaki bağımsız devletlerin sadece yüzde otuzunu oluşturan kırk altı devlet seçime dayalı liberal demokrasi şartlarını taşımaktadır. 1974-2007 yılları arasında, tarihte eşine rastlanmamış bir yayılma ile dünyadaki devletlerin yüzde altmışına denk gelen yüz on dokuz devlet demokratik yönetim biçimine geçiş sağlamıştır (Diamond, 2015: 142). Ulus devletlerin iç siyasetlerinde demokratik düzene dayalı bir yönetim biçimi tesis etmeleri, adeta uluslararası sistemde meşruiyet sağlayıcı bir ilke olarak görülmeye başlanmıştır. 2006 yılı sonlarında demokratik

¹¹ Bu görüşe karşı olarak 11 Eylül saldırılarının aslında uluslararası politikada söylendiği kadar büyük değişimler getirmediğine dair görüşler de bulunmaktadır. Anderson (2003: 52) El-Kaide'nin saldırısının Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile mukayese edilemeyecek derecede az siyasi etkisi olduğunu söylemektedir. Sonuç olarak da 11 Eylül sonrasında bir öncekisinin yerini alacak "yeni dünya" meydana getirmemiştir. Esasen 11 Eylül'ün kendisi bir dönüm kabul edilse de uluslararası sistemi dönüştürücü etkisi bakımından sonrasında yaşanan gelişmeler daha belirleyici olmuştur. Çünkü ABD tek yanlı bir düzene doğru evrilmesini istediği uluslararası siyasette yükselen Amerikan karşıtlığına rağmen müttefikler arasında işbirliğinin (NATO bağlamında) arttığı bir düzen ortaya çıkmıştır. Ayrıca Rusya Federasyonu özellikle Orta Asya'da bir Amerikan varlığının ihtimali üzerine yeniden toparlanarak bölgede kendisini hissettirir hale gelmiştir.

yönetişimin ulus devletlerce artık tercih edilmiyor olması, seçimli demokrasiye geçiş yapan devletlerin bir kısmının da liberal değerlerden uzakta bir yönetim anlayışı sergiliyor olmaları gibi sebepler, ideolojik düzlemde liberal demokrasinin tartışılmasına neden olmaktadır (Düzgüt ve Keyman, 2017: 4-5). Öye ki ABD'nin uluslararası konumuna dair pek çok çalışması bulunan Fareed Zakaria (1997: 23), bu süreçte küreselleşen Amerikan yönetim anlayışının aslında anayasal özgürlükçülük değil, yalnızca seçimli demokrasi olduğunu ileri sürmektedir. Bu durum siyaset biliminin çalışma alanına daha çok girmekle beraber devletlerin dış politika süreçlerine tesir etmesi, dolayısıyla uluslararası nizama şekil veren ittifakları etkileyen bir unsur olması bakımından bu tez çalışmasında dikkate alınmıştır.

Öte yandan İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sisteminin iktisadi-felsefi temelini teşkil eden sistem, Soğuk Savaş sonrası düzenin ikinci on yılında ciddi bir meydan okumaya maruz kalmıştır (Fuat Keyman, kişisel görüşme, 24 Nisan 2021). Önceki yüzyıldaki sömürge döneminde ortaya çıkan sınırsız emperyal finansal yatırım kapitalizmin küreselleşmesinin ilk altın dönemini yaşatmıştır. XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın ilk çeyreğini içine alan süre zarfında dünya ticareti yıllık ortalama yüzde altı büyümüştür. Almanya, Fransa ve İngiltere gibi büyük ekonomiler GSYH'larının yüzde beş ile onu arasında meblağları gelişmekte olan pazar ekonomilerine kredilendirebilmişlerdir. Bu da uluslararası yatırım ve ticaretin benzeri görülmemiş düzeyde artışına zemin sağlamıştır (Ghosh ve Qureshi, 2017: 2). Ancak günümüzde liberal demokrasinin fikrî ve siyasal düzlemde karşı karşıya kaldığı iç kriz, iktisadi parametrelerin belirleyicisi olduğu yapısal bir kırılma ile doğrudan ilişkili bir hal almıştır. Dolayısıyla 2007-2008 yıllarında gelişmiş Batı ekonomilerinde baş gösteren küresel finansal kriz ve bunu izleyen Büyük Durgunluk¹² deflasyon, para birimi savaşları ile stagnasyon gibi Büyük Buhran (1929-1939) döneminde ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda dünya siyasetine egemen olmuş benzer endişeleri yeniden gündeme getirmiştir (Ghosh ve Qureshi, 2017: 1). Oğuzlu'ya (2018: 131) göre bu durum 2008'den bu yana çok kültürlülük, açıklık, hoşgörü ve evrensel insan hakları gibi meselelerin küresel tartışma konuları arasında yer almasına yol açmıştır. Oğuzlu ayrıca Çin ve Rusya'nın öncülük ettiği Batı dışı büyük güçlerin evrensel kozmopolitizme alternatifler üretmeye başladığını belirtmiştir. Keyman (Fuat Keyman, kişisel görüşme, 24 Nisan 2021) bu dönemde Güney Asya ülkeleri ve Çin örneğinde görüldüğü gibi alternatif siyaset yapma ve toplum yönetimi ile alternatif ekonomi yönetim biçimlerinin ortaya çıktığından bahsetmiştir. Bu durumun uluslararası sistemi dönüştürücü etkisi göz ardı edilemeyecek boyuttadır. Burada bahsedilenler geniş bağlamda politik-ekonomi disiplini içerisinde ele alınan konuları kapsamaktadır. Ancak uluslararası düzenin güç ile ekonomi arasındaki kuvvetli ilişkisi devletlerin aralarındaki güvenlik ve ittifak ilişkilerine etki etmektedir. Bu boyutu ile yürütülen bu çalışma için dikkate değer bir öge olduğu anlaşılmaktadır.

Ekonomi ve siyaset arasındaki birbirinden ayrılamayacak bağlar tarih boyunca uluslararası ilişkileri yapısal düzeyde etkileyebilecek sonuçları doğurmuştur. Nitekim küresel sistemin işleyişi içerisinde ekonomi merkezî bir konumdadır. Savaş sonrası uluslararası ekonomi

¹² Büyük Durgunluk 2007-2008 mali kriziyle ABD'de başlamış ve hızla diğer ülkelere yayılmış olan ekonomik durgunluktur. 2007'nin sonlarından başlayarak ve 2009 ortasına kadar süren bu olay, Büyük Bunalım'dan (1929-1939) beri ABD de dâhil olmak üzere birçok ülkede en uzun ve en derin ekonomik gerilemeyi oluşturmaktadır (Grusky vd., 2011; Duignan, t.y.).

politikte Amerikan hegemonyasının¹³ temelleri de parasal gücüne dayalı olarak yükselmiştir (Cerny, 1993). İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkelerinin askeri ve ekonomik olarak kendi başlarına ayakta kalamayacak düzeye gelmesi üzerine ABD, Truman Doktrini ve Marshall yardımı ile Avrupa ekonomilerini güçlendirmek, böylece Sovyet komünizminin zemin kazanmasını önlemek üzere 13 milyar dolar ölçüsünde teknik ve ekonomik alt yapı yardımı yapmıştır (Sander, 2000: 41-42). Bu şekilde küresel güç mücadelesinde öncü rolü oynayan ABD'nin sistem içerisindeki mevcut yerine dair tartışmalar Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ekonomik gelişmeler çerçevesinde tekrardan ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle mevcut uluslararası ilişkilerin yüzyıl kadar öncesinde deneyimlenmiş olan jeopolitik güç geçişi ile önemli ölçüde benzerlikler içerdiği görülmektedir. Zira küresel süper güç konumundaki Britanya İmparatorluğu, 1870 Fransa-Prusya savaşı esnasında dünyanın ekonomik liderliğini elinde tutmaktaydı (Bagehot'dan aktaran Silber, 2007: 166). Ancak Londra, kısa bir süre içerisinde, kuruluşunun henüz ikinci yılında ekonomik kriz yaşayan Alman İmparatorluğu ile kısa bir süre önce kendi kolonilerinden oluşan ABD tarafından ekonomik olarak geride bırakılmıştır. Britanya'nın daha yavaş büyüyen bir ekonomi haline gelmesi, sonrasındaki jeopolitik güç geçişini tetiklemiştir. Ekonomik liderliğin geçişi ve güç politikası arasındaki kuvvetli ilişkiye dair James (2011) tarihsel bir örnek olarak 1956 Süveyş krizini¹⁴ öne sürmektedir. Nitekim 1929 krizinde İngiliz ekonomisinin büyük hasar görmesi, İngiltere'nin 1956 yılındaki Süveyş meselesinden ve küresel güç politikasından bir fiyasko ile ayrılmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, 2007 sonrasında yaşanan ekonomik ve finansal gelişmeler de modern güç siyasetinde gerçek manada sistemik sonuçlar doğurabilecek birçok siyasi kırılmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Öniş, 2017: 2).

2007-2008 finansal krizini takip eden dönemin bir asır öncesinin güç geçişine benzer izler taşıdığı görülmektedir. Bu yönüyle ABD, gücündeki azalmaya bağlı olarak Büyük Britanya ile özdeşleştirilmektedir. Öte yandan Çin Halk Cumhuriyeti, otoriter bir yönetim biçimine sahip olmakla beraber siyaseten hızla modernleşen toplumu ve kalkınan bir ekonomisi olan Alman İmparatorluğu ile benzerlikler taşımaktadır (James, 2017: 52). Endüstri devrimi öncesinin ekonomik devi Çin'in 1978'den sonra uluslararası politik ekonomi sahnesine geri dönüşü, sistem içerisinde büyük bir şok etkisi yaratmıştır (Keohane, 2009: 41). Keohane'in (2009: 41) bir filin küçük bir göle atlaması ile benzeştirdiği Çin etkisi, Batı ekonomilerinde görülen finansal kriz ve durgunluk sonrasında, Pekin'in büyük bir oyuncu olarak tescillenmesine neden olmuştur. Çin'in ekonomik yükselişinin küresel liderliğe evrilmesi yönündeki beklentiler birçok akademik araştırmada öne çıkmaktadır. Bu bağlamda James (2011: 525) uluslararası sistemde ABD'nin konumunu sarsacak gelişmenin birçok araştırmacı tarafından dile getirilen 11 Eylül saldırıları değil, 2007 yılında başlayan finansal kriz olduğunu belirterek süper güç statüsü ile ekonominin ilişkisini güçlü bir biçimde

¹³ Hegemonya kavramına ilişkin onlarca farklı tanım mevcuttur. Çoğunlukla savaş sonrası dönemlerden çıkan baskın galip gücü tanımlayan kavram, uluslararası sistemdeki üstün güç konumundaki devletlere hitaben kullanılmaktadır (Alakel ve Yıldırım, 2014: 137).

¹⁴ Süveyş Krizi, 26 Temmuz 1956'da Mısır devlet başkanı Cemal Abdülnasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi üzerine Fransız ve İngilizlerin İsrail ile beraber Mısır karşıtı bir blokta yer almalarına ve bölgeyi işgal etmeleriyle ortaya çıkmıştır. Yeni süper güçler olan ABD ve SSCB'nin bu girişime karşı ortak bir diplomatik zemini paylaşmasıyla İngiltere ve Fransa'nın hızlıca askerlerini çekmeleri ve meseleden uzaklaşmalarının sağlandığı önemli bir hadisedir (McDermott, 2001: 135-143).

vurgulamıştır. Netice itibarıyla, küresel finansal çalkantılar ABD'nin öncüsü olduğu gelişim modeline zarar vermiş, ekonomik liderliğin Asya'ya geçtiği bir ortama imkân sağlamıştır (Xinbo, 2010: 155). Dünya piyasalarında ekonomik vatanseverliğin (Clift ve Woll, 2012: 320; Keyman, 2019) geri dönüşüne işaret eden bu durum, en az 11 Eylül kadar önem arz eden bir biçimde, Soğuk Savaş sonrası düzendeki yapısal dönüşümü tetiklemiştir.

Özellikle SSCB'nin küresel öncülüğünü yaptığı komünist-sosyalist ideolojinin mağlubiyetiyle sonuçlanan Soğuk Savaş sonrasında, ilk etapta pragmatik Wilsonizm şeklinde bir tasviri deneyimlenen liberal demokratik düzenin uluslararası sisteme hakim olduğu iddiası dillendirilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra bu dönüşüm, Wilsonizmin işaret ettiği küresel, liberal unsurların yerini daha çok ulusalcı pragmatizme bıraktığı bir vaziyete bürünmüştür (Hoffmann, 1995: 159). Bu durumun tespiti, 2001 yılındaki gelişmeleri müteakiben uluslararası düzenin yapısında meydana gelen kırılmalar etrafında yapılmaktadır. Nitekim 11 Eylül sonrası dönem içerisinde öncelikle, Rusya Federasyonu'nun küresel siyasette belirgin bir aktör olarak Amerikan liberal düzenine karşı rahatsız edici enstrümanları hayata geçirmeye başladığı görülmüştür (Allison, 2017b: 133). Rusya, Kırım'ın ilhakı, doğu Ukrayna'daki ve Suriye'deki askerî varlığı ile askerî düzeyde; 2016 ABD başkanlık seçimlerine müdahale ettiği iddiaları ve kimi Avrupa ülkelerindeki popülist hareketlerin ve partilerin finansmanı iddiaları ile siyasi düzeyde; Avrasya Ekonomik Birliği ve BRICS liderliğinde Yeni Kalkınma Bankası gibi kurumsal düzenlemelerin teşviki ile de iktisadî düzeyde olmak üzere üç ana çerçevede uluslararası liberal düzene meydan okuyan bir davranış sergilemektedir (Götz ve Merlen, 2019: 133).

Tablo 1. Büyük Güçler Arasındaki Güç Dengesi

	GSYİH / SAGP ¹⁵ (milyar dolar)	Nüfus (Milyon)	Savunma Bütçesi (2018, milyar dolar)	Askeri Güç Sıralaması (2019)
ABD	19,490 / 19,490	329,3	648,798	1 (+nükleer silah)
Rusya	1,578 / 4,016	142,1	61,388	2 (+nükleer silah)
Çin	12,010 / 25,360 ¹⁶	1,384.7	249,997	3 (+nükleer silah)
Hindistan	2,602 / 9,474	1,296.8	66,510	4 (+nükleer silah)
Fransa	2,588 / 2,856	67,3	63,800	5 (+nükleer silah)
Japonya	4,873 / 5,443	126,2	46,618	6 (+nükleer güç)
Güney Kore	1,540 / 2,035	51,4	43,070	7 (+nükleer güç)
İngiltere	2,628 / 2,295	65,1	49,997	8 (+nükleer silah)
Türkiye	851,5 / 2,186	81,2	18,967	9
Almanya	3,701 / 4,199	80,5	49,471	10 (+nükleer güç)

Kaynak: Aktürk (2020, 161).

Diğer taraftan birçok çalışmada, Asya'da iktisadî ve siyasî istikrar sağlayarak hızla ekonomik bir gelişim sağlayan Çin'in yeni jeopolitikte ve ekonomi-politikte güçlü bir süper güç adayı olduğu vurgulanmaktadır. Bunun haricinde ise Brezilya, Hindistan, Türkiye gibi bölgesel güçlerin IMF, Dünya Bankası gibi Batılı kurumlarda revizyon taleplerini

¹⁵ Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla / Satın Alma Gücü Paritesi

¹⁶ Çin, 2017 yılı itibarıyla satın alma gücü paritesi bakımından ABD'yi geride bırakmıştır. GSYİH bakımından 2030 yılında ABD'yi geride bırakması beklenen Çin'in 2020 yılında gösterdiği ekonomik performans bu sürenin daha kısa süreceğini göstermiştir. Buna göre gözden geçirilen tahminler, Çin'in 2026 ila 2028 yılları arasında GSYİH bakımından dünyanın en büyük ekonomisine sahip olacağını ileri sürmektedir (Elegant, 2021).

seslendirmeye başladıkları görülmüştür. 2004 ve 2007 yılındaki genişleme süreciyle kıtada istikrarlı bir düzen kuran Avrupa Birliği (AB), finansal sıkıntılar ve ayrılık tartışmaları ile yüzleşmeye başlamıştır. Reel politikte yaşanan bu gelişmelere ek olarak ABD'nin Bush Doktrini etrafında saldırgan politikalar izlemesi, post-ideolojik görülen bir dönemde, ortaya çıkan boşluğu Amerikan karşıtlığı hisleri ile doldurmuştur (Gurtov, 2006).

ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde, saldırgan tek kutupluluğun getirdiği bir dikta anlayışını uygulamış (Hyde-Price, 2007; Mearsheimer, 2001), tek kutuplu anın getirdiği avantajları kullanarak başta Ortadoğu ve Asya-Pasifik bölgesi olmak üzere stratejik çıkarlarının merkezinde yer alan sahalardaki hegemonya arayışını küresel önceliğine yerleştirmeye çalışmıştır (Dyson, 2013: 388). Bu durum ABD'nin özellikle 11 Eylül sonrasındaki dış politikasında güçlü bir eğilim olarak kendisini hissettirmiştir (Zakaria, 2004: 47). Dolayısıyla burada bahsedilen küresel gelişmeler uluslararası sistemin yapısına dair tartışmalara önemli bir temel oluşturmuştur. Örneğin Wohlfort (2007) çok kutuplu bir dünya düzenini birkaç yıl öncesinden daha fazla mümkün görürken Aktürk (2020) mevcut askeri ve ekonomik gücün küresel dağılımının artık çok kutuplu bir dünya düzenine işaret ettiğini açık bir biçimde dile getirmiştir. Keyman'a göre Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi (1) küresel hegemonyanın bitmesi; (2) farklı bölgelerdeki aktörlerin güç kazanması; (3) farklı kapitalizm yönetim biçimlerinin ortaya çıkması ve (4) devlet yapılarının zayıflamasıyla devlet altı ya da terör örgütü olarak tanımlanan grupların siyaset alanında güç kazanması gibi parametreleri içeren çok boyutlu bir yapıda işler hale gelmiştir (Fuat Keyman, kişisel görüşme, 24 Nisan 2021).

Dedeoğlu'na (2004: 2) göre “Soğuk Savaş sonrası gibi çok kutupluluğa evrilen bir uluslararası sistemde aktörlerin güvenlik algılamaları ve politikaları çeşitlilik arz etmektedir.” Zira SSCB'nin dağılması sonrasında sistem seviyesinden iç siyaset alanına kadar birçok değişim yaşanmıştır. Yeni konjonktürde tehditler ve devletlerin buna yanıtları daha girift bir hal almıştır. Örneğin Batı ve Doğu Avrupa'nın barışçıl bütünleşmesine karşın Kafkaslarda ve Balkanlarda şiddetli savaşların yaşandığı ayrılık süreçleri yaşanmıştır (Bağcı, 1994: 257; Oran, 1995: 271-278). 11 Eylül 2001'de yaşanan saldırıların ardından Washington'un *terörle küresel mücadele* ve *Bush Doktrini* etrafında Afganistan'ı ve Irak'ı işgal ettiği görülmüştür. Bununla beraber Rusya'nın Gürcistan'a müdahalede bulunduğu, ayrıca Ukrayna ve Suriye'de askeri unsurların dâhil olduğu proaktif bir dış siyaset izlediği gözlemlenmiştir. Bölgeyi küresel, bölgesel ve mikro unsurların mücadele alanına dönüştüren Arap ayaklanmaları ise beraberinde etkileri uzun süre hissedilecek sosyal, ekonomik ve askeri sonuçlar doğurmuştur. Nihayetinde 2011 yılında NATO Libya'ya müdahalede bulunmuştur. Tüm bu hadiseler uluslararası ilişkilere jeopolitiğin geri dönüşü olarak yorumlanmakla birlikte, uluslararası sistemdeki kurumsal işleyişi de olumsuz etkilemektedir. Cengiz Okman'a göre 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki müdahaleleri ile Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki ve Suriye'deki askeri hareketliliği BMGK'dan herhangi bir onay alınmadan gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteminde güvenlik trendinin bu denli yükselişi mevcut uluslararası sistemi klasik güç dengesi dönemlerine döndürmektedir (Cengiz Okman, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2021).

Diğer taraftan Çin'in ekonomik ve askeri parametrelerde yükselmesinin ABD ile aralarında önemli bir güç mücadelesinin tetikleyicisi olacağı düşünülmektedir. Nitekim Batı küreselleşmesini sarsan Büyük Durgunluk'a karşın Çin, iktisadi küreselleşmesini yansıtan Kuşak ve Yol Projesi (BRI) ile gündeme gelmiştir. Mesut Hakkı Caşın (2019: 8) Çin Devlet Başkanı Xi'nin en önemli girişimi olarak gördüğü Kuşak ve Yol Girişimi'nin ana hedefinin, değeri 1 ila 8 trilyon ABD doları arasında değişen ve 70 kadar ülkenin dâhil olduğu bir ağ kurarak Çin'in küresel siyasi ve ekonomik etki alanını genişletmek olduğunu belirtmiştir. Böylece Çin'in küresel yönetiminde daha etkin bir pozisyon sağlama gibi bir hedefi bulunmaktadır. Kishore Mahbubani (2020: 39) Çin'in uluslararası sistemdeki belirleyici rolüne dair bir girişim olarak okuduğu bu durumu şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Sovyetler Birliği'ne karşı yürüttüğü Soğuk Savaş'ın başlangıcında Amerika, Bretton Woods sistemini, Marshall Planı'nı ve NATO'yu içeren çok taraflı dünya mimarisinin inşasında başı çekmiştir. Şimdi ise Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) ve Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) dâhil olmak üzere yeni bir çok taraflı mimarinin inşasında başı ABD değil, Çin çekmektedir. Amerika bu iki girişime de karşı çıkmıştır. Ancak bu, ABD'nin kilit müttefiklerinin ve dostlarının çoğunun bu girişimlere katılmasını engellememiştir. İngiltere, Almanya, Hindistan ve Vietnam, IMF ve Dünya Bankasından daha iyi yönetilen bir kurum olduğunu kanıtlayan AIIB'ye kurucu üye olarak katılmışlardır.”

Tüm bu yaşananlar Soğuk Savaş sonrasının temel değişkenleri olarak uluslararası sistemdeki imkân ve kabiliyetlerin yeniden dağılımına neden olmuştur. 1990'lardan bu yana cereyan eden olaylar benzerlik ve farklılıkların iç içe girdiği XXI. yüzyıl uluslararası ilişkilerinde, milli güvenlik ve tehdit gibi kavramları dönüşüme uğratmıştır. Zira ortaya çıkan yeni koşullar bir yandan devletlerin milli güvenliklerine yönelik yeni tehditlerin ortaya çıkmasına neden olurken diğer yandan eski tehditlerin ortadan kalkmış olması kurulu ittifak düzenlerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bununla beraber aktörlerin ittifak tercihleri ve ittifak stratejilerine yön veren dış politika kararları da sistemik seviyede meydana gelen güç geçişlerinin doğrudan hissedildiği bir alan olarak yeni düzenin gerekliliklerine göre şekil almaya başlamıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminin temel dinamiklerinden olan ittifak içi ilişkilerin ve müttefik devletlerin sistemin süper gücü konumundaki ABD ile olan ilişkilerinde eskisinden farklılaşmalar görülmüştür. Dolayısıyla bu alanda bir dönüşümün izlenmesi mümkün hale gelmiştir. Bu haliyle mevcut uluslararası sistemdeki dönüşümlerin devletlerin ittifak ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Devletlerin güvenliklerini ilgilendiren sorunlar çok boyutlu ve çok fazla bileşenin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu bakımdan ittifak literatürüne katkı yapması beklenen bu çalışmada, ABD-Türkiye ve ABD-Güney Kore ittifakı belirli değişkenler etrafında ele alınmıştır. Bu yönüyle çalışmanın kapsamı açısından kısıtlılıkları şu şekilde özetlenebilmektedir. Öncelikle Türkiye'nin jeopolitik konumu ABD ile olan ittifakının boyutunu genişletmektedir. Bu bakımdan yalnızca Ortadoğu sahası dahi, İsrail'den Körfez ülkelerine, Libya ve Mısır'dan İran'a değin çok geniş ve çok fazla sorunun iç içe geçtiği bir alanı kapsamaktadır. Türkiye'nin ABD ile olan ittifakında Ortadoğu boyutu bölgesel bir alt sistem düzeyinde, ABD'nin 1990-91 ve 2003 yıllarındaki Körfez Savaşları ve Arap Baharı adı verilen sokak hareketleri ile iç istikrarı bozulan ülkeler kapsamında ele alınmıştır.

Çoğunlukla ABD-Türkiye ilişkilerinde sorunlu bir dönemin başlangıcı kabul edilen 2003 Irak Savaşı ve Türkiye'nin milli güvenliği hususunda en büyük tehditleri oluşturan Suriye'deki gelişmeler üzerine odaklanılmıştır. Bu yönüyle çalışmada Türkiye'nin İran, Suudi Arabistan, Mısır gibi ülkelerle ilişkilerinin ABD-Türkiye ittifakına yansımaları çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Suriye iç savaşı ile beraber Türkiye-Rusya ilişkilerinin oldukça önem kazandığı görülmektedir. 2015 yılındaki uçak krizi ile gerginleşen iki ülke ilişkileri 15 Temmuz 2016'daki FETÖ darbe girişiminin ardından hızla düzelirken Türkiye'nin ABD ve NATO'daki Batılı müttefikleri ile arasındaki fikir ayrılıklarının arttığı görülmüştür. Türkiye ve Rusya arasında gelişen diyalog ve güçlü ilişkiler bölge içerisindeki meselelerde iki ülkenin doğrudan temas kurabildiği ve silah alışverişine kadar büyüyen bir boyuta evrilmiştir. Bu bakımdan Türkiye'nin 15 Temmuz 2016'dan sonraki dönemde Rusya ile ilişkileri ve bunun ABD-Türkiye ittifakına olan etkilerine değinilmiştir. Ancak Türk-Rus ilişkileri başlı başına bir çalışma konusu olabileceğinden çalışmanın içerisinde bu boyutuyla yer almamıştır. Arap Baharı ve özellikle Suriye meselesi, Türkiye'nin Washington ile ilişkilerinde belirleyici birçok etmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçte hem bölgesel güvenlik ilişkilerini etkileyen hem de Soğuk Savaş sonrası dinamikleri hissettiren hadiseler gözlemlenmiştir. Bu yönüyle Suriye meselesi, çalışma içerisinde PYD/YPG ve DAESH gibi terör örgütleriyle mücadele ve işbirliği gibi başlıklar altında Türkiye-ABD ittifakına olan etkileri bağlamında ele alınmıştır.

Uluslararası sistem tartışmaları içerisinde son derece önemli bir yer teşkil eden Çin'in yükselişi ve bu durumun Güney Kore-ABD ittifakına olan etkisi çalışma konusu dâhilinde incelenmiştir. Çin'in uluslararası sistemdeki yükselişinin ABD için anlamlarına yer verilse de Pekin'in 1970'lerin sonundan itibaren hızlı ekonomik yükselişi ve Washington ile olan jeopolitik rekabeti daha geniş bir bağlamda incelenmesi gereken başka bir çalışma konusu olabileceğinden tezin kapsamında bu boyutuyla değerlendirilmemiştir. Daha çok Güney Kore'nin Pekin yönetimi ile Kuzey Kore arasındaki ilişkileri kendi ulusal güvenliği yönünde araştırmaları, Pekin-Pyongyang ilişkileri bağlamında ortaya çıkan kimi askeri sorunların Güney Kore-ABD ilişkilerine etkilerine yer verilmiştir. Ayrıca Çin'in Güney Kore ekonomisindeki güçlü konumunun ABD-Çin rekabeti çerçevesinde Seul nezdinde ortaya çıkardığı kısıtlılıklara değinilmiştir. Güney Kore-ABD ittifakının geniş bağlamı içerisinde değerlendirilebilecek Japonya-ABD ittifakının Seul üzerindeki etkileri, Japonya-Güney Kore ilişkileri, yine Güney Kore'nin ASEAN ülkeleri ve Hindistan'a yönelik izlediği *Yeni Güney Siyaseti*, bölgesel ekonomi-politik dinamiklere dayalı gelişmeler çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Tarihsel süreçte her büyük savaş veya siyasi kutuplaşma yeni bir uluslararası nizamın¹⁷ şekillenmesine yol açmıştır. Yeni düzeni şekillendiren ilkeler ya beynelmilel bir uzlaşma ya da

¹⁷ Uluslararası ilişkilerin yapısındaki sistemik değişimin analizi, gücün yeniden dağıtıldığı ortama ve onun doğasına yönelmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla bu ortam, yapısı içindeki aktörler arasındaki ilişkilerle şekillenen uluslararası bir sistemdir. Waltz'a (1979: 79) göre sistem, yapı ve birbirine bağlı birimlerden oluşmaktadır. Yapı olarak Waltz, sistemi bir bütün olarak görülmesini sağlayan çeşitli sistem bileşenlerine

yeni düzenin en güçlü aktörlerinin dayatmaları çerçevesinde hayata geçmiştir (Morgenthau ve Thompson, 1985: 299). 1618 yılında Kutsal Roma İmparatorluğu içerisinde başlayıp bütün bir kıtaya yayılan Otuz Yıl Savaşları'nın ardından ilk kez bir Avrupa düzeni kurulmuştur¹⁸. Bu düzenin mimarı “Kardinal Richelieu’nün yönetimindeki Fransa, uluslararası ilişkilere ulus-devlet kavramına dayanan ve nihai amaç olarak ulusal çıkardan güç alan modern yaklaşımı getirmiştir” (Kissinger, 2000: 10). Napolyon Savaşlarını izleyen 1815 Viyana Kongresi, Avrupa monarşileri tarafından benzer bir anlayışla uluslararası bir düzeni tasarlamıştır. XIX. yüzyılın Avrupa düzenini kuran Matternich sistemi, Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar kıtada kararlı bir yapı oluşturmıştır. XX. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen iki büyük savaş, müteakiben ABD’nin teşvikiyle teşkili mümkün olan modern uluslararası nizamın doğmasına sebebiyet vermiştir. ABD’nin empozesiyle oluşan İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzenine dayalı dengeler ise Soğuk Savaş sonrasında köklü değişime uğramıştır. Buna rağmen sistemin ilkeleri, herhangi bir antlaşma ya da uzlaşma ile revize edilmemiştir. Ayrıca belirli bir uluslararası sistem modeli üzerinde de karar kılınmamıştır. Selefenden kendisini ayırt edici niteliklere sahip olan Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi, çok farklı aktörlerin, farklı bölgesel güçlerin çeşitli dinamikler etrafında etkin oldukları yapısal bir durumu oluşturmaktadır. Bu yeni düzenin merkezinde, sistemik düzeyde iktisadi, siyasi ve güvenlik sorunları yer almakta, bu çerçevede oluşmuş olan paradigmlar devletler arası ilişkilerin temel değişkenini oluşturmaktadır.

Bir uluslararası ilişkiler çalışması olarak bu tez, esas itibarıyla küresel bir değişim ya da dönüşümü anlama maksadı taşımaktadır. Uluslararası sistemde yapısal bir dönüşüm söz konusu olup olmadığını farklı parametreler etrafında, multidisipliner¹⁹ yaklaşımlarla

ayırıştır. Uluslararası ilişkilerin aktörleri, bir dizi politik, ekonomik veya diğer çıkarların peşinde koşmak için sosyal yapılar yaratmak için sisteme girerler. Bazı aktörlerin çıkarları kesişebileceğinden, bu tür etkileşimler aktörler arasında çatışmalara neden olabilir ve bunların sonuçları, bu tür etkileşime dâhil olan aktörlerin göreceli güç oranına yansımaktadır (Gilpin, 1981: 34). Bu, aktörlerin, ulusal çıkarlarını gözeterek, uluslararası sistem içinde oluşturulan ilişkiler ağına girdikleri ve çıkarlarını gözetmek için seçilen araçların sistemin doğası için temel oluşturduğu anlamına gelmektedir. Uluslararası sisteme ilişkin kavramsal ve kuramsal bilgilere çalışmanın I. Bölüm’ünde yer verilmiştir.

¹⁸ Roskin (2015: 9) devletlerin farklı yapılarda da olsa yazılı tarihin başından itibaren mevcut olduğundan bahsetmektedir. Modern devlet oluşumunu ise 11. yüzyıl Avrupası’ndan temellendiren Roskin (2015: 8) 15. yüzyıldaki çeşitli gelişmelerin modern devletlerin hayata geçmesinin öncülleri olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki 1453 yılında İstanbul’un Türkler tarafından fethedilmesi esnasında büyük çaplarda topların kullanılması ile klasik güvenliğin unsurlarından olan şehir surlarının yetersiz kalmasıdır. Bu yeni silahların merkezi krallıklar tarafından edinilmesi güçlerini konsolide etmekte önemli bir araç olmuştur. Roskin daha sonra 1454 yılında Gutenberg’in matbaayı icat etmesiyle bilginin yayılımının hızlanmış olmasını modern devlet oluşumu için önemli bulmuştur. 1488 yılında Portekizlilerin Ümit Burnu’nu dolaşması; 1492’de Amerika kıtasının keşfi; 1517’de Martin Luther’in öncülük ettiği hareketin genişlemesi ve Protestanizmin Roma ile olan devlet ilişkilerini etkilemesi; 1602’de dünyanın ilk borsasının Amsterdam’da açılmış olması; son olarak da 1618-1648 yılları arasında 30 yıl savaşlarının yaşanması Fransa’da Richelieu ve İsveç’de Oxensitierna’nın öncülükleri ile rasyonel devlet anlayışına dayalı modern devletlerin oluşumu ile sonuçlanmıştır.

¹⁹ Hegemonik istikrar ve hegemonik güç geçişi uluslararası ilişkilere ek olarak iktisat bilimi ve siyaset bilimcilerce sıklıkla tartışılmakta olan bir kavramdır. 1970’lerin ortalarında Charles Kindleberger, Robert Gilpin ve Stephen Krasner XIX. yüzyıl uluslararası ekonomi sistemini benzer ekonomik tanımlamalarla aktarmışlardır. Onlara göre Büyük Britanya XIX. yüzyıl sonlarında iktisadi liberalizm ve istikrarı sağlayan küresel bir hegemon olarak görülmüştür. XX. yüzyılda ise bu hegemonik rol Birleşik Devletler tarafından üstlenilmiştir (Webb ve Krasner, 1989: 183). Bunlara ek olarak güvenlik ve işbirliği bağlamında da sıklıkla ele alınan bir konudur. Uluslararası hiyerarşi konusunda artan literatüre örnek çalışmalar şu şekildedir: Barder, A. D. (2015). *Empire within: International hierarchy and its imperial laboratories of governance*. Routledge; Lake, D. A. (2009). *Regional hierarchy: authority and local international order*. *Review of International*

açıklayan çalışmaları tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Soğuk Savaş sonrasında küresel hegemon²⁰ ya da Amerikan İmparatorluğu (Strange, 1988) şeklinde tanımlamalarla açıklanmaya çalışılan süper güç siyasetinde yaşanan kırılmalar güvenlik ittifakları bağlamında ele alınmaktadır. Soğuk Savaş sonrası döneme ilişkin entelektüel tartışmaların merkezinde olan hegemonik geçiş ya da küresel güç geçişi (Mearsheimer, 2001: 41; Ikenberry, 2004; Zarakol, 2017; 2019) uluslararası liberal düzenin yeniden tartışılmasına neden olurken (Fuat Keyman, kişisel görüşme, 24 Nisan 2021; Müftüler Baç, 2020) ABD'nin öncülük ettiği güvenlik kurumları ve ikili güvenlik antlaşmaları ile hayata geçirilen ittifaklar, bu söz konusu dönüşüm sürecinde, iktisadi ya da politik parametrelerin hâkim olduğu tartışmaların gerisinde kalmaktadır. 1991-2021 yılları arasında uluslararası sistemin yapısında meydana gelen gelişmeler, Soğuk Savaş şartlarının sistemik koşulları etrafında inşa edilen ittifak nizamının işleyişini doğrudan etkilemektedir. Nasıl ki, ABD'nin hem NATO bağlamında Türkiye, hem de ikili antlaşma çerçevesinde kurulmuş olan Güney Kore ittifakı, Soğuk Savaş koşulları ekseninde ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan yürütülmekte olan bu çalışma, yukarıda verilen örnek ittifakların işleyişini sistem düzeyindeki tartışmalarla beraber değerlendirerek literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde zayıf ilişkilere sahip iki devlet olan ABD ve Türkiye, savaş sonrası dönemde ilişkilerini hızla üst düzeye çıkarmıştır. Çok kısa bir süre zarfında, geleneksel izolasyonist ve ittifaklardan uzakta kalma stratejilerini terk ederek, önce ikili antlaşma imzalamışlar, daha sonra ise NATO şemsiyesi altında resmi bir askerî ittifakın tarafı haline gelmişlerdir (Uslu, 2016: 61). Bu durumun gelişmesinde İkinci Dünya Savaşı sonrası koşullarının oluşturduğu sistemik nedenler yatmaktadır. Nitekim 1945 sonrasında Sovyetler Birliği'nin küresel bir süper güç olarak ortaya çıkması, Türkiye'nin milli güvenliğine dair endişeleri tırmandırmıştır. Diğer yandan aynı durum, Amerikan büyük stratejisinin Soğuk Savaş boyunca temel belirleyicisi olmuştur. Türkiye'nin uzun yıllar karşı karşıya geldiği, adeta kadim bir hasımlık ilişkisi içerisinde olduğu Rusların, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk boğazlarının statüsünün yeniden görüşülmesini gündeme getirmesi, bunun yanı sıra Doğu Anadolu'daki bazı topraklar üzerinde hak talep etmesi Türkiye'nin milli güvenliğine dair endişelerini doğrudan Atlantik kıyılarına taşımasına neden olmuştur (Karpas, 1975: 1-2). Öte yandan ABD, Truman Doktrini ile Ortadoğu; Marshall Planı ve NATO ile de Avrupa'da Sovyet yayılmacılığına karşı çevreleme siyaseti ortaya koyması Türkiye'yi Amerikan çıkarları adına stratejik bir ülke haline getirmiştir (Kuniholm, 1990; Athanassopoulou, 2001: 144; Uslu, 2016: 62; Gökatalay, 2019: 754). Bu dönemde Türkiye, Bağdat Paktı (CENTO) gibi bölgesel oluşumlar içerisinde de yer alarak Batı ile Sovyetlerin dengelenmesi adına uyumlu bir politika geliştirmiştir. Başta Kıbrıs sorunu olmak üzere Türkiye'nin kendi milli güvenliği çerçevesinde değerlendirdiği kimi meselelerde Batı ile arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bu meyanda Türk-Amerikan ittifakının ortak bir

Studies, 35(S1), 35-58.; Mattern, J. B., ve Zarakol, A. (2016). Hierarchies in world politics. *International Organization*, 70(3), 623-654.

²⁰ Hegemonik geçişe dair okumalar için: Gilpin, R. (1981). *War and change in World politics*. Cambridge University Press; Kugler, J. ve Organski, A. F. (1989). The power transition: A retrospective and prospective evaluation. *Handbook of war studies*, 1, 171-194; Ruggie, J. G. (1982). International regimes, transactions, and change: embedded liberalism in the postwar economic order. *International organization*, 36(2), 379-415.

düşmanı yenilgiye uğratma gayesi etrafında, Soğuk Savaş dinamikleri çerçevesinde inşa edildiğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türk-Amerikan ittifakında mutlak surette, belirgin bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Öncelikle Sovyetler Birliği'nin çökmesi Türkiye'nin güvenliği hususunda hissettiği en büyük tehdidin ortadan kalkmasını sağlamıştır (Uslu, 2003a:165). Öte yandan Soğuk Savaş dinamiklerinin geçerliliğini yitirmesi Doğu Avrupa ve Orta Asya'da yeni bir siyasal ortama zemin hazırlamıştır. Ayrıca Balkanlar ve Kafkaslarda etnik-milliyetçi çatışmalar patlak vermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemin erken safhasında ortaya çıkan bu her iki hadise de Türkiye'nin yakın coğrafi ve kültürel bağlarının bulunduğu bölgelerde gelişmiş, dolayısı ile Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren bir konjonktürün doğmasına neden olmuştur (Sayarı, 2000: 169). Bunun yanı sıra Soğuk Savaş döneminin belirgin rekabet alanlarından birisi olan Ortadoğu, yeni dünya düzeninin²¹ ilk uygulama sahası olmuştur. Bölgesel güçlerin nüfuz mücadelesi verdiği ve dış müdahalelerin etkisiyle alevlenen iç gelişmelerin hızla büyük krizlere dönüştüğü Ortadoğu, Türkiye'nin içinde bulunduğu havzanın ulusal, bölgesel ve küresel tehditlerin iç içe geçtiği bir muharebe alanına dönüşmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemdeki değişen dinamiklerle beraber, Türkiye'nin kendi iç siyasi ve güvenlik algılamalarında da farklılaşmalar yaşanmıştır. 1990'lı yılların çoğunluğunu dini köktencilik ve ayrılıkçı terörün oluşturduğu iç güvenlik tartışmaları içinde geçiren ve Batı ile ilişkilerini çoğunlukla ağır aksak ilerleyen Avrupa Topluluğu ile ilişkilerinde gören Türkiye, 2000'li yıllarda bölgesinde daha etkin rollere bürünmüş, iç güvenlik meselelerine dair önceliklerini bölgesel güç değişimleri bağlamında yeniden değerlendirmiştir (Aybet, 2012: 4; Erickson, 2004: 25).

Soğuk Savaş esnasında Batı blokunun stratejik bir parçası ve sıkı bir Amerikan müttefiki olan Türkiye, yapısal koşulların değiştiği dönemde de ABD ile müttefiklik ilişkisini sürdürmüştür. Hatta bu dönemde bölgesel birçok krizin yaşanması, ABD ile olan ittifakın ülkenin en önemli dış politika alanlarından birini oluşturmaya neden olmuştur. Öyle ki 1991 Körfez Savaşı'yla beraber Türkiye, Soğuk Savaş dönemi rolü olan tampon ülke olmaktan çıkarak, bir cephe ülkesi haline gelmiştir. Bu bakımdan post-Sovyet sahasında jeopolitik²² önemini kaybedeceği beklentisinin aksine, NATO'nun önemli bir parçası olarak

²¹ Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ortaya çıkan durum, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemini domine eden ABD-Sovyetler Birliği rekabetinin sona ermesini müteakip, uluslararası hukuk ve barışı koruma mekanizmalarının yeniden işlev kazandığı ilk tehdidi oluşturmuştur (Dowty, 1994: 179). I. Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından dillendirilen Yeni Dünya Düzeni terimi Soğuk Savaş sonrasında ABD askerlerinin Suudi Arabistan'a konuşlandırılması sonrasında Ulusal Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft tarafından yeniden dile getirilmiştir. Sonrasında ABD Başkanı George W. Bush tarafından sıklıkla kullanılmıştır. 1991 yılındaki Körfez Savaşı, ABD Başkanı Bush'a göre sadece küçük bir ülkeyi ilgilendiren meseleden çok daha fazla manayı ihtiva eden bir yeni dünya düzeni getirmektedir. Bu da diğer uluslarla yeni çalışma yöntemleri ile anlaşmazlıkların barışçıl çözüme kavuşturulması, saldırganlığa karşı dayanışma getirecektir. Woodrow Wilson'un Ondört İlkesi ya da Roosevelt'in Dört Özgürlüğü gibi Bush'un büyük retoriği liberal demokratik devletin savaş kararlarında kamu desteğini ifade etmektedir (Nye, 1992: 83).

²² İttifak teorilerinin ağırlıkla vurguladığı bir tehdidin varlığı hususu (bkz. Birinci bölüm) Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile Türkiye'nin jeopolitik konumuna dair algılamalarda da ciddi değişime sebebiyet vermiştir. Tezin temel olarak ele aldığı hususlardan birisi değişen uluslararası tehdit ve jeopolitik atmosferin ittifak ilişkilerine yansımalarıdır. Buna dair örnek vakalar ileriki bölümde irdelenmektedir. Güney (2005: 341) Türk Amerikan ilişkilerinin başlama nedeninin tam da Ole Holsti'nin "*coğrafi koşullar ittifak kurulumunda önemli bir rol oynamazlar*" iddiasının tersi niteliğinde, tam bir jeopolitik motivasyonlu ittifak olduğunu belirtmiştir.

ittifak içerisindeki kilit rolünü sürdürmüştür. Türkiye, bir yandan Bosna-Hersek'te, diğer yandan Afganistan'da ve Kosova'daki uluslararası görevlerde NATO ve ABD ittifakı çerçevesinde sahada katkı vermeye devam etmiştir. Bu bakımdan Soğuk Savaş sonrası dönemde, belirgin bir biçimde Sovyet tehdidi ortadan kalkmış olsa da, Türkiye hem kendi milli güvenlik hususlarında hem de NATO'nun görev yaptığı tüm alanlarda rol alarak ittifak ilişkilerini güçlü tutmaya çalışmıştır. Zira iki kutuplu uluslararası sistemin ortadan kalkması, sistem düzeyindeki bilindik tehditlerin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu durum NATO ittifakı içerisinde yer alan devletlerin tehdit algılamalarındaki ortak kaygıyı azaltmış, bu açıdan ulusal çıkarları daha öncelikli hale getirmiştir (Cook, 2013: 564). Dolayısıyla çok taraflı bir güvenlik kurumu olarak NATO ittifakının alışlagelmiş işleyişinde farklılaşmalar ortaya çıkmış, bu durum ülkelerin ABD ile olan ilişkilerine yansımıştır.

Soğuk Savaş sonrasında dağılmadan bir arada kalmayı başarabilmesine rağmen NATO'nun içerisinde farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Davis, 1998). Özellikle 2003 Irak krizi ile beraber Batı Avrupalı bazı müttefikler ile ABD'nin uluslararası meselelere yönelik tutumlarında farklılaşma ve zaman zaman çelişkiler görülmüştür. Başta Almanya ve Fransa, Washington'un Irak'ta kimyasal silahların mevcudiyetini öne sürerek, güç kullanımı yoluyla bir rejim değişikliği planlamasına açıkça karşı çıkmıştır. Bu süreçte Türkiye, Irak'tan kendisine yönelebilecek tehditleri bertaraf etme maksadıyla, Şubat 2003'te NATO'dan savunma desteği istemiş lakin bu talepleri Almanya, Fransa ve Belçika tarafından veto edilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemin Batı ittifakı içerisindeki önemli krizlerinden bir tanesi bu şekilde yaşanmıştır. Nitekim ilgili Avrupa devletleri Türkiye'nin milli güvenlik hassasiyetlerini göz ardı ederek kendisine yönelik henüz bir saldırı gerçekleşmediği gerekçesiyle Türkiye'nin savunma desteği talebini geri çevirmişlerdir. Bir süre sonra Savunma Planlama Komitesi'nde varılan uzlaşa sonrası Türkiye'ye NATO desteği sağlanabilmiştir. Irak Savaşı'nı konu edinen ve bu dönemi kapsayan süreçte yaşanan ikinci ittifak krizi, ABD-Türkiye ilişkilerini önemli ölçüde etkileyen 1 Mart tezkeresidir. ABD'nin askeri unsurlarının Türkiye topraklarını transit kullanarak Irak'a geçmesine yönelik hazırlanan hükümet tezkeresi, 1 Mart 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) yeterli çoğunluğa ulaşamamıştır. Bu durum ABD'nin savaş planlarını önemli ölçüde değiştirmesine yol açmış, Türkiye ile stratejik ittifakın sürdürülebilirliği ABD tarafında tartışma konusu haline gelmiştir.

Yine de NATO, Sovyet tehdidi ortadan kalkmasına rağmen, toplu savunmadan kolektif güvenlik anlayışına yöneldiği erken Soğuk Savaş sonrası dönemde olağan işleyişini sürdürmüştür. Dolayısıyla ittifakın bir parçası olarak Türkiye'nin Washington ile ilişkilerindeki öncelikli gündemini güvenlik konuları oluşturmaya devam etmiştir. Bu bakımdan, Türkiye'nin kendi milli güvenliğine ilişkin meseleler ve bunlarla ilintili dış politika süreçlerinde ABD'nin küresel güç dağılımındaki konumu önemli bir etken olmuştur. Nitekim ABD ve uluslararası sistem içerisindeki rolü, Türkiye'nin içinde bulunduğu bölge içi çatışmalar ve ittifaklar ağındaki sistemik koşulları oluşturan yapısal bir unsur olarak göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Öte yandan Batı ittifakının operasyonel tarafındaki etkin iştirake ve artan jeopolitik önemine rağmen Türkiye, batının düşünsel, kimliksel yapısı içerisinde beklediği ve öngördüğü yeri elde edememiştir (Aybet, 2012: 2). Esasen Türkiye, Soğuk Savaş'ın muzaffer tarafında yer almasına rağmen, siyasal bağlamda Batılı

uluslararası kurumlar nezdinde ciddi bir ilerleme kaydedememiştir. Dahası Türkiye'nin AB tam üyeliğine yönelik adımları siyasi gerekçelerle kesilmiş, Rusya ile stratejik işbirliğine dayalı gelişen ilişkileri NATO üyeliğine yönelik tartışmaları tetiklemiştir. Nihayetinde Türkiye'nin geleneksel Batıcı bir sosyal ve güvenlik kimliği taşıdığı Soğuk Savaş döneminden ayrılarak, etkin bir güç olarak bölgesindeki meselelerde rol almasına ve çok taraflı ilişkiler geliştirerek Batılı kurumları açıkça eleştirmesine şahit olunmuştur. Bu gelişmeler Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteminin yapısal konjonktürü ile doğrudan ilişkili olup, ABD-Türkiye ittifakı bağlamında anlaşılabilir bir zemine sahiptir. Ortak düşman olan SSCB'nin dağılması, Türk-Amerikan ittifakı içerisinde önceden gündeme gelmeyen yeni sorun alanlarını ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş döneminin stratejik müttefiki rolünü taşıyan Türkiye, ABD'nin iç siyaseti bağlamında, özellikle Kongre'nin gündeminde olumsuz gelişmeler çerçevesinde anılır hale gelmiştir (Parris, 2003: 2). Bu tartışmaların sonucunda ittifak kapsamında yapılan askeri ve ekonomik yardım programlarında aşamalı azaltmalar ve kimi alanlarda sonlandırmalar görülmüştür (MacQueen, 2018: 192-193). Öyle ki en son gelinen noktada F-35 gibi ortak projeler kapsamında geliştirilen stratejik silahların ve teçhizatların Türkiye'ye teslim edilmesi Kongre'nin²³ engellemelerine takılmıştır. Benzer gerekçelerle Türkiye'nin savunma sanayine yönelik ambargo²⁴ kararları alınabilmektedir.

Tablo 2. Ortadoğu Ülkelerine Yapılan Amerikan Yardımları (2011, ABD doları)

		Ekonomik Yardım	Askeri Yardım	Toplam	Yardımanın GSYH'ye oranı (%)
1	İsrail	0	2,994,000,000	2,994,000,000	0.7
2	Mısır	349,500,000	1,304,300, 000	1,653,800, 000	1.3
3	Ürdün	362,300, 000	315,900, 000	678,200, 000	6.6
4	Filistin	416,600,000	133,500,000	550,100, 000	4.3
5	Irak	325,400,000	146,400, 000	471,800, 000	0.4
6	Suudi Arabistan	364, 000, 000	0	364, 000, 000	0.1
7	Sudan	218,300, 000	20,300, 000	238,600, 000	2.2
8	Lübnan	101,600, 000	84,800, 000	186,400,000	1.2
9	Yemen	56,300, 000	26,600, 000	82,900, 000	3.1
10	Fas	19, 000, 000	15,100, 000	35,100, 000	1.3
11	Tunus	5,500, 000	20,200, 000	25,700, 000	1.1
12	Umman	16,100, 000	0	16,100, 000	0.2
13	Cezayir	8,200, 000	1,600, 000	9,800, 000	0.3
14	Libya	5,700, 000	0	5,700, 000	0.1
15	Türkiye	5,400,000	0	5,400,000	0.1

Kaynak: MacQueen (2018: 193).

²³ Konu ile ilgili Beyaz Saray tarafından yapılan resmi duyuru için bkz. Statement by the Press Secretary. 17 Temmuz 2019. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-press-secretary-64/>

Ayrıca Kongre'nin 10 Temmuz 2019 tarihli ve 372 sayılı Kararı ile Türkiye'nin F-35 programından çıkarılmasına dair resmi görüşü için bkz. <https://0fs.me/7849628> . Joe Biden'ın Ocak 2021'de göreve başlamasıyla ABD'nin Türkiye'ye karşı daha katı bir tutum izleyeceğine dair imareler belirlemiştir. Biden yönetimi göreve gelmesinden üç ay sonrasında, önce Türkiye'yi F-35 programından tamamen çıkarmış (21 Nisan 2021), bundan üç gün sonra (24 Nisan 2021) ise 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendirerek bu noktada yıllardır süren diplomatik hassasiyetleri göz ardı etmiştir.

²⁴ ABD Dışişleri Bakanı Michael Pompeo'nun 14 Aralık 2020 tarihli basın açıklaması ile ABD'nin Türkiye'ye Rusya'dan satın almış olduğu S-400 füzeleri gerekçesiyle, CAATSA'nın 231. Bölümü uyarınca ambargo uygulanacağı duyurulmuştur. Duyuru metni için bkz. <https://www.state.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/>

Bununla beraber Soğuk Savaş döneminde de ABD'nin ve müttefiklerinin çıkarlarının birbiriyle çeliştiği zamanlar olmuştur. Ortadoğu ve Asya'daki bölgesel krizlerde ABD'nin komünizm tehdidine karşı teşkil ettiği ittifakların varlığına meydan okuyan pek çok gelişme yaşanmış ancak ittifakların sona ermesine neden olacak yıkıcı bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Öte yandan Soğuk Savaş sonrası dönemde acil topyekûn askeri tedbir gerektiren bir tehdidin olmaması müttefiklerin ittifaktan ayrılmayı göze alabilecekleri, dolayısıyla ABD'nin caydırıcı gücüne çok ihtiyaç duymadıkları bir konjonktürün ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tertrais, 2004: 140). Buna rağmen ABD'nin ittifakları sürekliliğini korumuştur. Bu bakımdan, çalışmada ABD-Türkiye ilişkisinin ağırlıkla merkezini teşkil eden ittifak düzeninin uluslararası sistemin mevcut yapısının etkisi ile beraberindeki dinamikler çerçevesinde ele alınarak incelenmesi ve literatüre bu yönde bir katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin ittifaklar ağı ile uzun süreli bağlar kurduğu ve 1991 sonrasında da en fazla angaje olduğu alanlardan birisini Kuzeydoğu Asya bölgesi oluşturmaktadır (De Castro: 1994). İkinci Dünya Savaşı sonrası düzene şekli veren anlaşmalardan olan San Francisco Barış Antlaşması, 1951 yılında Japonya ve müttefik güçler arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma ABD'nin bölgedeki güvenlik düzenlemeleri için de resmi bir zemin sağlamıştır. Antlaşma sonrasında ABD, Asya-Pasifik ülkeleriyle bir dizi kolektif savunma antlaşmaları imzalamış ve Avrasya kara sahasını çevreleyecek şekilde Amerikan üslerinin bölgede teşkilini sağlamıştır. ABD Soğuk Savaş sırasında Japonya, Filipinler, Güney Kore ve Tayvan ile ayrı ayrı fakat birbiriyle ilintili olan ikili ittifaklar sistemi geliştirmiştir (Choi, 2017: 19). San Francisco Sistemi olarak anılan bu ittifak zinciri, ABD'nin Asya'daki askeri varlığına ve güvenlik ilişkilerine dair hukuki alt yapıyı hazırlamıştır. İlk olarak Tokyo ile Nisan 1952'de yürürlüğe giren ikili bir güvenlik anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, Amerikan kuvvetlerinin ülkeyi hem iç hem de dış tehditlere karşı korumak maksadıyla Japonya'da kalmasına izin vermektedir. Asya'da teşkil edilen bu ilk resmi Amerikan ittifakının eski düşmanın kontrol edilmesine yönelik niyetler barındırdığı aşikârdır (De Castro, 2001: 3). Bu yönüyle ABD Tokyo'daki varlığını destekler mahiyette yeni anlaşmalar yapmıştır. Bu minvalde 27 Ağustos 1952'de Filipinler ile savunma paktı imzalanmıştır.

Öte yandan ABD'nin Güney Kore ile olan ittifakı, uluslararası sistemin yapısının getirdiği gerginliklerin sıcak çatışmaya dönüşmesi sonrasında etkin bir biçimde inşa edilmiştir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın ardından iki ayrı egemen devletçe bölünen Kore Yarımadası, 1950 yılında küresel güçlerin mücadelesine dönüşen bir savaşa sahne olmuştur. Bu savaş bölgedeki Amerikan ittifakları sisteminin kurumsallaşmasında büyük önem taşımaktadır (Simon, 1988: 4). ABD, Tokyo ve Manila ile yaptığı antlaşmalara ek olarak Seul ile Ekim 1953'te ABD-Güney Kore Ortak Savunma Antlaşması'nı imzalanmıştır. ABD'nin öncelikle Kore Savaşı'nı sona erdirmeye dayalı bir Amerikan imtiyazı oluşmasına imkan sağlayan bu antlaşma, Kore Yarımadası'ndaki konjonktürün uzun yıllar değişmeyen bir statüko haline gelmesiyle kalıcı bir hal almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD'nin Asya siyasetinde Güney Kore merkezî bir rol oynamıştır. 1945'ten sonra yarımadayı ikiye bölen 38. paralel, bir tarafında Moskova,

Pekin ve Pyongyang diğerk yanda ise Washington, Tokyo ve Seul ekseninde küresel, bölgesel ve yerel güçler arasında oluşan kutuplaşmanın sınırını meydana getirmiştir. Bölgedeki mevcut gerilim savaş sonrası dönemin ilk krizlerinden birini doğurmuş ve geniş çaplı bir savaşa sebebiyet vermiştir. Bu yönüyle görülmektedir ki Güney Kore'nin siyasî ve güvenlik temelli ilişkileri Soğuk Savaş dinamiklerince şekillenmiştir (Kim, 2003: 52). Bu dinamikler çerçevesinde 1954 yılında hayata geçen ABD-Güney Kore ittifakı, Soğuk Savaş boyunca güçlü bir caydırıcılık sağlayarak Asya-Pasifik'teki bölgesel istikrara katkı sunmuştur (Kim vd., 2006: 428). Asimetrik bir işleyişe sahip olan ittifak, Sovyetler Birliği'nin çözüldüğü dönemde meydana gelen sistem seviyesindeki ilk dönem dönüşüm dinamiklerinden etkilenmiştir. Soğuk Savaş boyunca kuzeydeki düşmanına karşı ABD'nin sıkı bir müttefiki olarak kendini tanımlayan Güney Kore, Soğuk Savaş sonrası dönemde ittifakını sürdürmesine rağmen Asya'da kendisine özgü yeni bir rol oluşturma süreci içerisine girmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle sistemsel gerginlikler sona ermiştir. Buna rağmen Kuzey Kore siyasal yapısını muhafaza edebilmiş ve bölge ülkeleri için tehdit oluşturmaya devam etmiştir. Bu dönem zarfında Güney Kore'nin iç dinamiklerindeki etmenlerin de yapısal koşullar doğrultusunda dönüşüme uğradığı görülmüştür. Her iki durum da ABD-Güney Kore ittifakında belirgin bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Öncelikle Güney Kore'nin Soğuk Savaş sonrası döneme ekonomik ve diplomatik manada güçlü bir biçimde girmesi, ABD'ye olan güvenlik bağımlılığının kısmen azalmasına imkân sağlamıştır. Bununla beraber Seul yönetimi, Soğuk Savaş sonlarında ortaya çıkan barışçıl havanın etkisiyle, bölge ülkeleri nezdinde geliştirdiği diplomatik girişimlerden olumlu bir sonuç almıştır. Soğuk Savaş'ın son döneminde Cumhurbaşkanı Roh Tae-woo tarafından ortaya konulan ve Nordpolitik adıyla bilinen dış politika girişimleri, Güney Kore'nin Eylül 1990'da SSCB, Ağustos 1992'de ise Çin'le diplomatik ilişkilerini tesis etmesini sağlamıştır. Nordpolitik bir yandan Seul'un bölgesinde ticari ve diplomatik bağlarını güçlendirerek model ülke olma yolunda ilerlemesini sağlarken, diğerk yandan Pyongyang'ın iki büyük müttefiki ile ilişkileri normalleştirilmesi yoluyla Kuzey Kore'nin stratejik konumunu önemli ölçüde zayıflatmıştır (Kim, 2003: 53). Buna karşın konjonktürel gelişmeler, Güney Kore'nin Pyongyang ile yirmi beş maddelik bir saldırmazlık ve uzlaşma antlaşması yapabilmesinin önünü açmıştır. Bu antlaşmayla taraflar birbirlerinin sistemlerini tanıırken, Kore Yarımadası'nın nükleer silahlardan arındırılması üzerine ortak bir deklarasyon ilan etmişlerdir (Conference on Disarmament, 1991).

Bu gelişmelere rağmen Kuzeydoğu Asya'daki güvenlik sorunları tamamen sona ermemiştir. Kuzey Kore'nin Seul'un Nordpolitik diplomasisine karşın ABD-Güney Kore ilişkilerini bozmaya yönelik girişimleri ve gizli nükleer silah programları yürütmesi Güney Kore'nin milli güvenliğine yönelik tehditlerin sürmesine neden olmuştur. Bu dönem içerisinde Clinton yönetiminin Kuzey Kore ile barışçıl diplomatik müzakerelere yoluyla uzlaşma izlemesi Güney Kore'nin ABD'ye olan güvenini etkileyen bir etmen olmuştur. Seul'un terk edilme duygusuna kapılmasına neden olmasına rağmen ABD'nin Kuzey Kore'yi nükleer programından vazgeçmesi ya da Güney Kore'ye yönelik tehditleri sona erdirmesi noktasında ikna edemediği görülmüştür. ABD-Güney Kore ittifakı içerisinde güven sorununa dönüşen

gelişmeler, özellikle 1993 yılında Kuzey Kore'nin Nodong-1 nükleer füze denemesi yapması ve NPT'den çekileceğini duyurmasıyla ileri düzeye taşınmıştır (Manning, 1995).

ABD-Güney Kore ittifakında tehdit algılamalarının ve paradigma farklılıklarının getirdiği sorunlar 1990'ların sonu ile 2000'lerin başında, iki ülkedeki yönetim değişiklikleri ile artışa geçmiştir. Kim Dae-jung 1998 yılında Güney Kore Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Kuzey Kore'ye karşı önemli işbirliği yaklaşımı sunan yeni bir politika izlemiştir. Kim Dae-jung'un Günişığı politikası adını verdiği yeni girişim Seul'un Kuzey'e yönelik tehdit algılarını değiştirmiştir (Dae-jung, 2018: 103-107). Pyongyang'a ekonomik destek ve işbirliği sağlayan bu politikalar Kim'in 2000 yılında Nobel Barış Ödülü almasını sağlamıştır. Öte yandan 7 Kasım 2000'de yapılan Amerikan Başkanlık Seçimlerini Cumhuriyetçi aday George W. Bush kazanmış ve 20 Ocak 2001'den itibaren Bill Clinton'ın yerini almıştır. Bush'un Başkan olmasıyla ABD, Kuzey Kore politikasında önemli paradigma değişikliğine gitmiştir. Washington'un Clinton dönemine oranla müzakerelere daha az şans tanıyan ve kısa bir süre sonra da Pyongyang'ı İran ve Irak'la beraber 'şer eksenini' bir parçası olarak gören yeni yaklaşımı, Kim'in ve halefi Roh Moo-hyun'un izlediği Günişığı politikasıyla belirgin çelişkilere sahip olmuştur (Pastreich, 2005). Bu bakımdan 1998-2008 yılları arasında Güney Kore-ABD ittifakı içerisindeki sorunlar iç meseleler, ideolojik farklılıklar ve Soğuk Savaş sonrası dinamikleri etrafında gelişmiştir (Kim, 2009: 483). Ayrıca bu sorunlu dönem içerisinde Soğuk Savaş sonrası dönemin dinamiklerini yeniden yerinden eden 11 saldırıları yaşanmıştır. Bu saldırılara cevaben ABD'nin izlediği küresel strateji Güney Kore'nin milli güvenlik politikası için tehdit ve fırsatları bir arada getirmiştir (Lee, 2005a). Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrasının yapısal dinamiklerinin Washington-Seul ilişkilerinde hem işbirliği hem de anlaşmazlıkları barındıran bir izdüşümüne sahip olduğu görülmüştür.

11 Eylül saldırılarının yanı sıra 2008 finansal krizinin yaşanması, Soğuk Savaş sonrası dönemin farklı dinamiklerini harekete geçirmiştir (Arıboğan, 2018: 13). Ekonomi politikte yaşanan bu gelişmeler, özellikle son yirmi yıldaki akademik araştırmalarda sıklıkla değinilen uluslararası sistemdeki gücün doğası ve süper güçlere ilişkin önemli tartışmaları tetiklemiştir. Meselenin ekonomik olduğu kadar güce ilişkin bir bağlamda değerlendirilmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında şekillenen Doğu Asya güvenlik ilişkilerine, üç unsur etrafında etki etmiştir. Bunlar, ABD'nin küresel hegemonik güç olarak göreceli düşüşü; ABD'nin bölgedeki daimi askeri varlığı ve buna dayalı gücü; son olarak ise Doğu Asya ülkeleri arasında Çin'in yükselişinin getirdiği güvenlik sorunları ve bu konudaki endişelerdir (Dominguez, 2013: 422). Tüm bu etmenler Kuzeydoğu Asya'nın istikrarlı güvenlik ilişkilerinden birisi olan ABD-Güney Kore ittifakına meydan okuyan gelişmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemin erken safhasında Seul-Pekin arasında gelişen ikili ilişkiler ve kuvvetlenen ticari bağlar Çin'in 2003 yılında ABD'yi geride bırakarak, Güney Kore'nin en büyük ticaret ortağı olmasına imkân sağlamıştır. Bu gelişmeler ABD-Güney Kore ittifakının ekonomi-politik bağlamındaki önemini, bölgesel nüfuz mücadelesi ve güvenlik politikalarının oluşumu ile küresel güç mücadelesi ve ekonomik gelişmeler çerçevesinde bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Asya-Pasifik bölgesi Çin, Japonya ve ABD'nin büyük aktörler olarak yer aldıkları, güvenlik ve iktisadi parametrelerin iç içe girdiği karmaşık bir

saha haline gelmiştir. Mevcut gelişmelerin özellikle XIX. yüzyılda Avrupa’da yaşanan güç ilişkileriyle benzeştirilmesi, bu sahayı uluslararası ilişkiler araştırmacıları için ilgi çekici hale getirmiştir (Ikenberry ve Mastanduno, 2003: 2). Bu yönüyle Asya’daki güç mücadelesini küresel kuvvet projeksiyonunun bir tezahürü olarak görmek mümkündür. Asya’daki mevcut koşullar ABD-Güney Kore ittifakını daha önemli hale getirirken, ittifakın işleyişinde ortaya çıkan sorunlar bölgesel ve küresel konjonktürde ABD’nin oynadığı rolden doğrudan etkilenmektedir. Bir yönüyle Asya’da gelişmekte olan modern devletler arası ilişkilerin alışlageldik uluslararası ilişkiler ve ittifak teorilerince yeterli düzeyde açıklanamadığı ileri sürülebilmektedir (Ikenberry ve Mastanduno, 2003: 1).

Sonuç olarak SSCB’nin dağılması sonrasında ABD –beklenildiği gibi- dünya siyasetinden çekilmemiş, aksine liberal demokratik küreselleşme sürecindeki etkin rolünü sürdürmüştür. Üstelik Amerikan büyük stratejisi İkinci Dünya Savaşı sonrası düzenin işleyişini akamete uğratacak düzeyde bir değişime uğramamıştır (Brands, 2008; 2018: 134). NATO gibi Asya’daki Amerikan ittifakları da bölgesel statükonun belirleyicisi olarak varlıklarını büyük ölçüde sürdürmüşlerdir. ABD’nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Asya-Pasifik bölgesindeki jeopolitik ve ekonomik çıkarları var olmaya devam etmiştir. Bölge dışarısından olmasına rağmen ABD’nin güçlü ekonomik ve askeri kaynakları mevcudiyetini korumuştur (Nye, 1992: 95). Ancak paktlar süreklilik arz etse de, ortak politika üretmede ve operasyonel işleyişlerinde ciddi farkların olduğu görülmüştür. Bu bakımdan bu tez çalışmasında İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden itibaren, geniş bir coğrafya içerisinde işleyen ABD merkezli güvenlik ittifaklarının holistik bir bakış açısıyla analiz edilmesi hedeflenmektedir. ABD’nin Avrupa ve Kuzedoğu Asya’daki ittifak sistemleri içerisinde yer alan Türkiye ve Güney Kore ile olan ilişkilerinde yaşanan işbirliği ve anlaşmazlıklardan yola çıkarak uluslararası sistemin yapısına dair izler elde edilmesi amaçlanmakta, bu şekilde alana mütevazı bir katkı sunulması beklenmektedir.

Araştırmanın Hipotezleri

Bu tez, XXI. yüzyıl siyasetinin küresel boyutta geçirdiği şoklar sonrasında, Amerikan ittifakları sistemi içerisindeki devletlerin davranışlarına odaklanmaktadır. Konu temelde iki ana hipotez ve iki alt hipotez çerçevesinde ele alınmaktadır. Ayrıca SSCB’nin küresel siyasetten çekildiği 1991 yılından 2021 yılına kadar olan süreçteki gelişmeleri kapsamaktadır. Araştırmanın sonunda ulaşılmaya hedeflenen sonuçlar, temelde şu soruya cevap aranırken ortaya çıkmıştır: *Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin bölgesel ve küresel güvenlik sorunlarına ilişkin ittifak davranışları ne şekilde değişmiştir?* Bu soruyla, esasen bir devlet davranışı değişikliğinin öğrenilmesi amaçlansa da sorunun cevaplanması ilgili dönemin özelliklerinin iyi tanımlanmasını ve bu döneme ilişkin güvenlik politikalarını etkileyen sistemsel ve bölgesel düzeydeki gelişmelerin devlet davranışlarında meydana getirdiği, önceki dönemden farklı davranış biçimlerine dair izlenimlere yer verilmesini gerektirmektedir. Devletlerin reel politikte ittifaklar bağlamında ürettikleri politikaların yaygınlığı ve ittifak literatürünün genişliği, sorunun kapsamının Soğuk Savaş döneminde ABD liderliğinde teşkil edilip halen varlığını sürdüren ittifaklardan seçilen örnek vakalar ile sınırlı tutulmasını gerekli kılmıştır. Bu yönüyle soruyu, *Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle uluslararası sistemin dinamiklerinde meydana gelen belirgin dönüşüm ve çeşitli paradigma*

değişiklikleri, Soğuk Savaş döneminin güvenlik ihtiyaçları doğrultusunda ABD'nin liderliğinde kurulmuş olan ittifaklara ne şekilde etki etmektedir? şeklinde yönlendirmek de mümkündür.

Yukarıda ifade edilen gerekçeler çerçevesinde ortaya çıkan şu alt sorular çalışmanın kapsamına girmektedir: *Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemini önceki dönemden ayıran dinamikler nelerdir? Soğuk Savaş sonrası oluşmuş olan uluslararası düzende devletlerin ittifak ilişkileri nasıl işlemektedir? İki kutuplu uluslararası düzen esnasında Amerikan müttefikleri olan devletlerin, Soğuk Savaş sonrasında ABD ile olan müttefiklik ilişkisini etkileyen yapısal faktörler nelerdir? Soğuk Savaş sonrası dönemdeki güvenlik sorunları karşısında ABD'nin ittifak ilişkileri ne yönde gelişmektedir? Uluslararası sistemdeki güç siyasetinin oluşturduğu koşullar devletlerin iç siyasetlerinde ve kamuoyları nezdinde ne şekilde karşılık bulmakta ve müttefiklik ilişkilerine dair nasıl dış politika eylemleri haline gelmektedir?* Buradaki soruların çalışma içerisindeki yanıtı, Türkiye ve Güney Kore'nin ABD ile olan ittifakları etrafında aranmıştır. Nitekim iki farklı bölgede yer almasına rağmen ABD ile benzer nitelikte bir ittifak ilişkisi yürüten Türkiye ile Güney Kore, uluslararası sistemin dinamiklerinin izlenmesi ve küresel ya da bölgesel güvenlik meselelerinde devletlerin ittifak davranışlarının anlaşılmasına imkân sağlayacak analitik çerçeveyi oluşturmaktadırlar. Çalışmanın bağımsız değişkeninin uluslararası sistem düzeyinde konumlandırması, iki farklı bölgedeki Amerikan ittifakının analiz edilmesini mümkün kılmaktadır.

H1a: *Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sistemin dinamiklerinde meydana gelen değişimler, devletlerin önceki dönemde dâhil olduğu Amerikan ittifak ağları içerisinde farklı davranışlar sergilemelerine olanak sağlamıştır.*

Soğuk Savaş esnasında uluslararası ilişkilere ilişkin akademik disiplinlere yapısal bir mantığın egemen olduğu görülmektedir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1990'ların başına kadar olan süreçte küresel güç dengesi iki kutuplu bir düzen meydana getirmiştir. Bu dönem zarfında devletlerin çoğunluğu iki süper güç hizasında konumlanmışlardır. Devletlerin dış ve güvenlik politikalarını ABD ve SSCB'nin küresel nüfuz mücadelesine dayalı üretmesi, genel devlet davranışlarının anarşik²⁵ uluslararası

²⁵ Uluslararası anarşi (1) dünya hükümetinin yokluğuna, (2) uluslararası düzensizliğe veya (3) uluslararası düzene ilişkin kullanılmaktadır (Lechner, 2017: 2). Bu yönüyle *anarşi* kavramı özellikle Uluslararası İlişkiler (UI) çalışmalarında önemli ve tanımlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Özellikle burada bahsedilen üçüncü (3) seçenek, anarşiyi egemen devletler arasındaki ilişkiler olarak tanımlanan uluslararası ilişkilerin düzenleyici ilkesi olarak sunmaktadır. Merkezi hükümetin veya devletin yokluğu olarak anarşi fikri, XVII. yüzyıl filozofu Thomas Hobbes tarafından *The Elements of Law* (1650), *On the Citizen* (1642) ve *Leviathan* (1651) isimli eserlerinde *doğa durumu* şeklinde varsayımsal olarak ortaya konulmuştur (Lechner, 2017: 3-5). Realist araştırmacılarca uluslararası ilişkilerin işleyişini tanımlama maksadıyla daha çatışmacı bir düzene işaret eden Hobbesçu özelliklere sahip bir sistemsel anarşiye odaklanılmaktadır. Neorealist teorisinin Waltzçu yapısal yaklaşımında anarşi kavramı öncelikli bir etmen olarak öne çıkmaktadır. Waltz'a göre anarşi bir dünya hükümetinin yoksunluğu manasına gelmektedir. Dolayısıyla Waltz'a göre anarşik uluslararası sistem bir kendi kendine yardım sistemidir (Waltz, 1979: 107-111). Bu çalışmada da sistemin yapısının yukarıda bahsedildiği şekilde anarşik olduğu kabul edilmektedir. Diğer taraftan anarşi kavramının realizmin dışında da UI teorisinde çeşitli kullanımları mevcuttur. Bu noktada Alexander Wendt'in (1999) anarşinin Hobbes'a göre (çatışmacı), John Locke'a göre (rebaket içerisinde işbirliği imkanları barındıran) ve Kant'a (dostane) göre üç ayrı tarifini yaptığı görülmektedir. İnşacılık (Konstruktivizm) olarak bilinen UI teorisi, anarşinin Immanuel Kant

sistem içerisinde hayatta kalma dürtüsüyle, bencillik ve güç maksimizasyonu etrafında açıklayan realist teorilerin argümanlarının literatürde yaygınlaşmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş gerginliğinin yoğun olarak yaşandığı bir dönemde ortaya çıkan neorealizm, Kenneth Waltz tarafından ileri sürülen yapısal determinizm argümanı etrafında gelişmiştir (Colin, 2007). Waltz (1979: 99) uluslararası politik yapıları tanımlarken gelenekleri, hedefleri, arzuları ve hükümet biçimlerini göz ardı etmiş, bunları yalnızca güce ilişkin yeterlilikleri etrafında değerlendirmeye almıştır.

Bu görüşün temelinde devletlerin uluslararası sistem içerisinde yeterliliklerin dağılımına göre dizildikleri bir yapısal şema içerisinde hareket ettikleri varsayımı yatmaktadır. Aynı dönem içerisinde realist uluslararası ilişkiler teorisinin karşısına liberal görüşteki araştırmacıların argümanları konulmuştur. Özellikle John Ikenberry (2001; 2004; 2011; 2017; 2019), Robert Keohane ve Joseph Nye (1973) gibi düşünürlerin geliştirdiği liberal uluslararası ilişkiler teorisi önemli ölçüde realizmden farklı dünya görüşlerine dayanan bir içerik sunsa da analitik bağlamda realizmin yapısal determinizmine alternatif oluşturamamıştır (Peterson, 2018b: 639). Öyle ki liberal uluslararası ilişkiler teorisyenlerinden Moravcsik (2001:7) tüm uluslararası ilişkiler teorilerinin Waltzçu manada sistemik teoriler olduğunu dile getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler yaklaşımları çeşitlenmiş olsa da bu çalışmanın devlet davranışları üzerinde yapısal faktörlerin belirleyici olduğu iddiasını taşıması, hipotezin (h1a) yapısal determinizm ilkesi etrafında sistem düzeyindeki etmenleri analiz etmesine imkan sağlayan realist teoriler bağlamında ele alınmasını gerekli kılmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan çok taraflı zemine dayalı bir dengenin karşılıklı bağımlılık, kurumsallaşma ve uluslararası örgütlerin artan etkinliği gibi unsurlar doğurması, ilk etapta, Batı blokunu doğrudan ve olumlu biçimde etkilemiştir. Öyle ki serbest piyasa ekonomisi ve Batılı ulusların demokratik değerlerin rakip ideolojileri geride bırakarak küresel kapitalist bir düzeni hayata geçirmeyi başaran mutlak zafere ulaştığı iddiası güçlenmiştir (Fukuyama, 1989: 3). Ancak Soğuk Savaş sonrası dinamiklerinin belirginleşmesiyle ortaya çıkan krizler yeni dönemin basit bir Pax-Americana olmadığını göstermiştir (Oğuzlu, 2018: 129-130). Nitekim 1990'ların ortalarından itibaren ekonomik küreselleşme yaşanmasının yanı sıra, dünyanın birçok noktasında askeri çatışmalar patlak vermiş, birçok siyasi ve insani kriz meydana gelmiştir. Çözüm maksadıyla yapılan uluslararası müdahaleler ise daha derin krizlere sebebiyet vermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ilk olarak Irak krizi ile baş gösteren uluslararası gelişmeler, yeni dönem dünya siyasetinin sistemin küresel tek süper gücü tarafından yönlendirildiğini göstermiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sisteme hâkim olan ABD'nin öncüsü olduğu tek kutuplu politik nizam iktisadi, siyasi ve askerî güç parametrelerindeki değişimle beraber farklı meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır.

Son otuz yılı içine alan periyotta meydana gelen küresel ve bölgesel birçok gelişme, içinde yaşadığımız dönemi anlamak ve bir sonraki döneme ilişkin hazırlık faktörlerini belirlemek için yardımcı olacak elementler sunmaktadır. Irak Savaşı sonrasında patlak veren Bosna ve

tarafından kurgulanan cumhuriyetçi barış yaklaşımı üzerine odaklanmaktadır (Lechner, 2017: 12-15). Kantçı anarşi daha çok devletler toplumu mentalitesinde işleyen bir düzeni tarif etmektedir.

Kosova krizleri, Somali iç savaşı ve Ruanda'da yaşanan soykırım Soğuk Savaş sonrasının erken dönemi içerisinde ABD'nin konumu ve güç siyasetine dair sistemik bir geçiş dönemini gösteren öncül uluslararası gelişmeler olmuşlardır. Bir başka geçiş dönemini temsil eden 11 Eylül saldırıları, uluslararası sistemdeki yapısal dinamikleri dönüştürücü bir etkiye sahip olduğundan birçok çalışmada tek kutuplu uluslararası sistemin sonu olarak görülmektedir. Öte yandan sistemdeki yapısal durum çeşitli paradigma değişiklikleriyle beraber gelmiştir. Bu, ABD'nin ittifak sistemi içerisinde kırılmalar yaşamasına neden olacak sonuçlar doğurmuştur (Crocker vd., 2014: 2-17). ABD, öncelikle Afganistan'a ve müteakiben Irak'a yönelik müdahalelerinde küresel ittifaklar ağını etkin bir biçimde kullanmak istemiştir. Afganistan'a karşı büyük bir uluslararası destek ve koalisyon teşkil edilmesinde muvaffak olunabilirken, 2003 Irak Savaşı öncesinde uluslararası kamuoyunun olduğu kadar Batılı müttefiklerin de tam desteği alınamamıştır.

Soğuk Savaş sonrası çıkan uluslararası krizlerin göz önüne serdiği güç geçişleri, ittifak oluşumlarının temel dinamiklerinden birine işaret etmektedir. Küresel güç dağılımı ile politik süreçlerin aralarındaki ilişki nispetinde, çalışmanın bağımsız değişkenini sistemik neden ve etkiler bağlamında şekillenen uluslararası siyasal sistemin yapısı oluşturmaktadır. Nitekim uluslararası sistemin yapısının devletlerin uluslararası nizam içindeki konumlarını belirlemede ve dolayısıyla ittifak odaklı dengeleme ya da peşine takılma stratejilerindeki tercihlerinde doğrudan etkili olduğu iddiası taşıdığından, çalışmanın ilk hipotezine kaynaklık etmektedir.

H1b: *Soğuk Savaş sonrası düzende devletlerin ittifak davranışları, kendi milli çıkar ve güvenliklerine yönelik algıladıkları tehditler çerçevesinde gelişmiştir. Müttefikler, dolaylı görülebilecek küresel tehditler ortaya çıktığında ABD'nin peşine takılma stratejisini tercih etmektedirler. Kendi milli güvenliklerine doğrudan tehdit niteliğindeki bölgesel sorunlarda ise ABD'yi dengelemeye yönelik davranışlar göstermektedirler. Öte yandan ittifakın lideri konumundaki ABD'nin ittifak yönetimi ve ittifak stratejilerinde fayda-maliyet beklentisi doğrultusunda farklılaşmalar görülmektedir. ABD, geleneksel ittifak anlayışını terk edip esnek ve geçici (ad-hoc) pragmatist ittifak anlayışına yönelmiştir.*

Walt (1988) devletlerin dengeleme davranışları üzerinde realizmin ortaya koyduğu iddianın, esasen, devletlere yönelik tehditlerin tanımlanması ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Çünkü tehditlerin tanımlanması ittifakların karar verme sürecinin başlangıcına işaret etmektedir. Yine de devletlerin tehditleri nasıl tanımladığı sorusu, tehdit belirlendikten sonraki davranışlarının aksine, sistem düzeyindeki ittifak literatüründe çok az bir ilgiye mazhar olmuştur. Gause (2003: 273), Snyder'in dört yüz sayfalık *İttifak Politikaları* (1997; 2007) kitabında tehdit ifadesine sadece bir bölümde yer verildiğini dile getirmiştir. Ona göre Stephen Walt'un Tehdit Dengesi Teorisi dahi devletlerin tehditleri belirleme sürecini yeterince ele almamıştır. Bu durumda, ittifak yönelimlerinin belirleyicisi olan dış tehditlerin kaynağının bölgesel ve küresel olarak ayrılması, devlet davranışlarının anlaşılmasında önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu hipotez kapsamında, tehdit algılarını açıklamak için iç ve uluslararası siyasal faktörlere vurgu yapılacaktır. Bu durumda çalışmanın neoklasik realist temellerini hatırlatmakta yarar görülmektedir.

ABD-Güney Kore ittifakının derin bir dönüşüm geçirdiği Soğuk Savaş sonrası dönemde, ikili arasında tesis edilmiş olan güvenlik ilişkisinin stratejik dayanak noktası, halen Kuzey Kore'nin Seul'e yönelik oluşturduğu tehdide karşı sağlanan caydırıcılıktır. Güney Kore'nin milli güvenliğine yönelik tehdidin mevcudiyeti ve vasfında 1950'den bu yana bir değişiklik yaşanmamış olması, 1991 sonrasında Seul'un ABD ile olan ittifak ilişkisindeki çelişkilerin anlaşılmasındaki ehemmiyeti ortaya koymaktadır. Her ne kadar Kuzey Kore ortak tehdit unsuru olarak varlığını sürdürse de Seul yönetiminin milli güvenliğini, özellikle bölgesel ilişkilerini ilgilendiren güvenlik meselelerine karşı bakışı zaman zaman ABD ile ayrı bir düzlemde yön bulduğu görülmektedir. SSCB'nin dağılması sonrasında uluslararası sistemin küresel tehditleri barındıran yapısından arınması, Asya-Pasifik'teki Soğuk Savaş dönemi asimetrik ittifaklarını azalan tehdit algılamaları etrafında dönüştürmüştür (Park 2013, 154). Güney Kore, bir yandan ABD'nin topraklarındaki asker sayıları ve füze savunma (MD) sistemlerinin Doğu Asya'da konuşlandırılmasına ilişkin itirazlarını yükseltmiştir. Diğer taraftan ABD'nin Afganistan ve Irak'taki operasyonlarına güçlü askeri ve ekonomik bir destek sağlamıştır. Bu noktada her ne kadar güç dengesi yaklaşımı Güney Kore ve ABD arasındaki işbirliğinin azaltılmasının genel bir yönünü açıklasa da, Ortadoğu ve Orta Asya'daki ABD kuvvetlerine yardım etmede işbirliğinin neden var olduğuna dair bir açıklama imkânı sunamamaktadır (Yoo, 2014: 87). Diğer bir deyişle, eğer ittifakın önemi azalıyorsa, Güney Kore ittifak görevlerinde neden yeni sorumluluklar alarak yük paylaşımında bulunmaktadır? Bu çelişkinin açıklanması noktasında, tehditlerin bölgeselliği ve küreselliğinin, bariz bir şekilde, müttefik devlet davranışında ve ittifakın iç bütünlüğünün tesisinde önemli bir değişken olarak önem arz etmektedir.

Menon (2003: 2) koşullar değiştiğinde ittifaklar için hayati öneme haiz ortak pratik hedeflerin aşınmaya başladığını ifade etmektedir. Buna ek olarak devletlerin ulusal çıkarlarının gitgide resmi askeri ittifaklardan daha üstte konumlandırıldığını ileri sürmektedir. Nitekim Soğuk Savaş ile Batı ittifakı içerisindeki devletlerin en büyük endişe kaynağını oluşturan SSCB ortadan kalkmış, dolayısı ile çıkarlara dayalı bölgesel sorunlar açığa çıkarak belirgin hale gelmiştir. Özellikle Ortadoğu'daki siyasal ve iktisadi varlıklar son otuz yılın en dinamik süreçlerini yaşarken, birbirlerini sürekli tehdit eden çeşitli aktörlerin ortaya çıktığı ya da geniş bir coğrafyada daimi çatışmaların yaygınlık kazandığı bir güvenlik ortamı meydana getirmiştir. Walt'un (1990) Ortadoğu ittifaklarını örneklem olarak kullandığı tehdit dengesi teorisini barındıran çalışmasında, devletlerin kendi bölgelerindeki rakiplerinden gelen tehditleri küresel bir süper gücün oluşturduğu tehditlerden çok daha fazla endişe verici buldukları aktarılmıştır. Bununla beraber Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi devletlere daha özerk dış politika seçeneği sunmuştur (Oğuzlu, t.y.). Bu noktada ABD'nin geleneksel müttefikleri ile ilişkilerinde yeni bir yaklaşım izlediği de bilinmektedir. Özellikle Donald Trump'ın başkanlığı döneminde izlenilen esnek ittifak modeli, Türkiye'nin içinde bulunduğu bölge içerisindeki diplomatik tercihlerini etkilemektedir (Keyman, 2019). Dolayısıyla uluslararası sistemde çok kutuplu etkileşimin mümkün olmasıyla beraber Türkiye'nin Batı kurumsal ittifakları ile esnek ittifak modelleri arasında yeni bir dış politika davranışı geliştirdiği görülmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber 1991 yılından sonra ortaya çıkan bölgesel gelişmeler, Ortadoğu'daki devletlerin güvenlik sorunlarının yanı sıra ekonomik ve insani

boyutları barındıran çok fazla mesele ile yüzleşmelerini zorunlu kılmıştır. Bir yandan sistemik sarsıntılar bölgede kendisini hissettirirken diğer yandan bölgesel dinamikler sürekli yeni tehdit kaynakları oluşturmaktadır. Bu açıdan bölgedeki bütün devletlerin ittifak davranışlarının bölgesel işleyişe göre şekillendiği görülmekte, ABD'nin varlığı ise hiçbir aktör tarafından göz ardı edilmemektedir. İttifak teorileri içerisindeki çalışmaların çoğunlukla, farklı tanımlamaları mevcut ise de, birbirlerine karşıt pozisyonlarda konumlandırılan dengeleme ve peşine takılma gibi iki temel devlet davranışı üzerine yoğunlaştıkları görülmektedir. Özellikle son dönemlerde yeni kavramların ortaya çıkmasına karşın akademiadaki tartışmalar temelde bu iki kavram üzerinden yürütülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin ağırlıkla Ortadoğu'dan²⁶ kaynaklanan bölgesel tehditler noktasında ABD ittifakı içerisindeki tutumu; diğer taraftan Güney Kore'nin Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehditler ile Çin'in bölgedeki artan nüfuzu ve uluslararası sistemdeki konumu çerçevesinde ABD ile sürdürdüğü güvenlik ittifakı yukarıda bahsedilen dengeleme ve peşine takılma stratejileri etrafında, yukarıdaki hipotez kapsamında değerlendirilmiştir.

H2a: *Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi, müttefik devletlerin iç siyasetlerinde, ittifak bütünlüğünü ve işbirliğini önleyici etmenlerin etkisini arttırmasına olanak sağlamıştır. Bu etmenler hem müttefik devletler hem ABD nezdinde milliyetçiliğin yükselişi şeklinde nüksetmiş, “Amerikan önceliği” anlayışı ve bunun tam karşısında konumlanan “Amerikan karşıtlığı” hisleri ile aleni bir hal almıştır.*

Bu çalışmada liberal demokratik ilkelerin şekillendirdiği Batılı siyasal sistemlerin işleyişinde çıkan sorunlar, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemini tanımlayıcı unsurlardan biri olarak sunulmaktadır (Düzgüt ve Keyman, 2017: 4-15; Keyman, 2019). SSCB'nin dağılması sonrasında Batı sistemi kendi içerisinde sistemik yeni meydan okumalar doğurmuştur. Müftüler Baç, (2020: 196-197) küresel düzeydeki güç değişimlerinin liberal uluslararası düzen üzerinde kimi etkilere neden olduğunu ve bu durumun Türkiye gibi yükselen güçler tarafından sorgulandığını belirtmiştir. Böylece küresel güvenlik yönetiminde ortaya çıkan çok kutupluluğun Rusya ve Çin gibi güçlere yeni imkânlar tanıdığını ve bu devletlerin gelişmekte olan devletler üzerinde dış politika nüfuzlarını arttırmasına olanak tanıdığını ifade etmiştir. Esasen bu durumun etkileri kısa süre içerisinde iç siyasette kendisini göstermiştir (Sönmezoğlu, 2014: 174). ABD'nin liberal uluslararası düzendeki mevcut rolü hakkındaki her türlü araştırma, ABD'nin iç siyasetindeki gelişmeleri ele almak durumundadır. Nitekim zaman zaman Amerika'nın liberal düzeni destekleyişine dair geleneksel siyasetinden ayrıldığı yönünde iddiaların ortaya çıkması (Peterson, 2018a: 28), uluslararası sistemin yapısına yönelik güçlü bir argümanı oluşturmaktadır.

11 Eylül saldırılarını izleyen dönemde Washington'un Amerikan önceliği ilkesi etrafında çizdiği çizgilerin uluslararası sistemdeki etkilerine şahit olunmuştur. Bush Doktrini ile terörle küresel mücadelede “ya bizimlesiniz, ya da teröristlerle” şeklindeki ayrıştırıcı anlayışların ortaya konulduğu görülmüştür. Bunun yanında bazı egemen devletlerin ABD'nin milli güvenliğine muhtemel tehdit oluşturdukları iddiasıyla kuvvet kullanımının

²⁶ Türkiye'nin Batılı müttefikleri ile ilişkilerinden Balkanlar, Doğu Avrupa ve merkezi Avrupa bölgesinde Rusya'nın dengelenmesi bağlamında ortaya çıkan genel çıkarların birbirini tamamlayıcı niteliklerinin fazla olduğu, öte yandan Ortadoğu'da ise Türkiye ile ABD ve AB'nin ortak çıkarlarının çeliştiği görülmektedir.

önünü açmıştır. Ayrıca ABD'nin son dönem siyasetinde etkili bir slogan olarak öne çıkan *Önce Amerika* söylemi ve buna dayandırdığı dış politikası, savaş sonrası küreselci ideolojinin genişletilmesi konusundaki fikirle temelden çatışmaktadır (Ikenberry, 2009). Böylesi bir gelişme, ABD'nin XXI. yüzyıldaki rolünü yeniden tanımlayarak küresel çıkarlarını maliyet hesaplarıyla bir yana bırakmasını gerekli kılmaktadır. Böylece ABD'nin küresel liderlik rolünü bırakması ve geleneksel Amerikan dış politikasının köklerine dönmesi dahi gündeme gelmektedir (Edwards, 2018: 177).

Bilhassa Donald Trump, başarılı bir şekilde yürüttüğü başkanlık kampanyası sırasında mevcut uluslararası düzenin ABD'yi zayıflattığı iddiasını defaatle vurgulamıştır (Junker, 2018; Ikenberry ve Nexon, 2019: 395; Soner Karagül, kişisel görüşme, 20 Nisan 2021). Buna delil olarak önceki Amerikan başkanları ve diplomatlarının ticaret, silah kontrolü ve ittifaklar konusunda korkunç uluslararası pazarlıklarda bulunduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Trump (2018) müttefikleri birer iş ortağı olarak gördüğünü söylemiş ve onlarla olan ilişkilerini ticari çağrışım içeren ifadelerle tanımlamıştır. Trump, ABD'nin küresel hegomon rolüyle izlediği politikaların ulusal menfaatlerine zararlar verdiği iddiasıyla başa gelmiş, en başta başta çok taraflı oluşumlara bu çerçevede kuşkuyla yaklaşmıştır (Soner Karagül, kişisel görüşme, 20 Nisan 2021). NAFTA'dan ayrılma tehdidi, ABD'nin ittifaklarındaki ekonomik yükünün diğer müttefiklerle paylaşımı konusundaki ısrarı, Paris İklim Anlaşması'ndan ve Trans-Pasifik Ticaret Paktı'ndan ayrılması ve ABD ekonomik çıkarları uğruna Çin başta olmak üzere diğer ticari rakiplerine savaş açmasını bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla ABD'nin iç siyasetindeki dönüşümün küresel nizamın işleyişindeki etkisi görülmüştür. Bu durum, klasik ittifak anlayışını etkileyecek duruma gelmesi bakımından çalışmanın ara değişkenini oluşturmaktadır.

Neoklasik realist yaklaşımın bakış açısına göre devletler uluslararası çevrelere çeşitli değişkenler etrafında tepki vermektedirler. Bunlar karar verici elitlerin algılamaları ve iç devlet yapısı gibi unsurlardan oluşmaktadır (Rose, 1998: 152). Diğer taraftan, tüm bu etkenler devletlerin uluslararası sistem içerisindeki göreceli güçleri tarafından şekillenmektedir. Dolayısı ile karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Gideon Rose (1998: 167) bunu şöyle ifade etmektedir:

“Bir devletin göreceli materyal gücündeki artış, muhakkak, o devletin dış politika etkinliğinin şümulü ve gayelerinin yayılımına neden olacaktır. Gücünde benzer şekilde bir düşüş ise, muhakkak, mütenâziren bir küçülme getirecektir.”

Esasen iki kutuplu düzenin bitmesiyle ulusal hükümetlerin iç politikaları da uluslararası sistemdeki gelişmelerden giderek daha fazla etkilenmektedir. Fareed Zakaria (2013: 48) küreselleşme ve iktisadi modernleşme ile milliyetçilik arasında, paradoksal görülmesine rağmen, doğru orantılı bir etkileşim sezmiştir. Soğuk Savaş sonrasının liberal demokratik düzeni de kendi kendisinin krizine neden olan paradoksal etkileşimleri barındırmaktadır. Zakaria yeni küresel düzeni post-Amerikan dünya olarak tanımlarken bu dönemin belirleyici öğelerinden birisinin milliyetçilik olduğunu öne sürmektedir. Post-Amerikan dünyada çok güçlülük giderek sisteme hâkim olmakta ve yükselen güçlerdeki ekonomik servet artışı da milliyetçiliği arttırmaktadır (Zakaria, 2013: 48). Cengiz Okman yeni küresel sorunlara yönelik yaklaşımların yetersiz kaldığını ve bu devam ettiği sürece milliyetçiliğin de yeni

dünyada yerel muhalefet ve direniş süreçleri olarak yayılmaya devam edeceğini ifade etmiştir (Cengiz Okman, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2021). Öte yandan Brezinski (2005: 40) de benzer bir yaklaşımla, küresel politik uyanış adını verdiği kitlesel siyasi hareketlenmelerin devletleri ve devletler sistemini dönüştürücü potansiyelini vurgulamaktadır.

Soğuk Savaş'ın getirdiği yeknesak blok siyaseti 1991 sonrasında yerini devletlerin kendi kimliklerini keşfetme ve özgür iradelerini daha fazla kullanmayı istedikleri bir döneme bırakmıştır. Esasen Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Asya'da Avrupa'da olduğu kadar radikal bir dönüşüm getirmemiştir. Nitekim Avrupa'da ülkelerin sınırlarını değişmesine neden olacak dinamikler ortaya çıkarken diğer yandan liberal demokratik düzen yayılmış, Batı Avrupa ve Atlantik temelli kurumlar hızla genişlemiştir. Ancak Asya'da yapısal koşullar büyük oranda korunmuştur. Böylesi bir atmosfer dahi ülkelerin münferiden siyasi hamleler yapmasına engel olmamıştır. Overholt (2011: 31) Asya'daki uluslararası siyasetin yapısını temelden etkileyebilecek bir milliyetçilik eğiliminden bahsetmektedir. Artık Çin, Japonya, Kore, Hindistan ve ABD'nin daha milliyetçi ve çıkarları konusunda daha inatçı hale geldiklerini söylemektedir. Bugün Güney Kore'de birleşik Kore milliyetçiliği yeniden yükselişe geçmiştir. Bu bağlamda milliyetçilik hükümetlerin dış politika ve ittifak anlayışına etki eden önemli bir değişken haline gelmiştir. Bu çalışmada mevcut ittifakların sürekliliğini ve çıkmazlarını açıklama maksadıyla, ABD'nin kendisine dönük bakış açısının uluslararası sistem üzerindeki etkisini vurgulayan *Amerikan önceliği* anlayışı ile buna karşın Güney Kore ve Türkiye'de yüksek düzeyde seyreden *Amerikan karşıtı* hislere yer verilmiştir.

Amerikan karşıtlığı Soğuk Savaş sonrası dönemin belirgin bir özelliği olarak öne çıkmaktadır (Zakaria, 2004). Öyle ki Soğuk Savaş esnasında ABD'nin caydırıcı gücünden faydalanan Türkiye ve Güney Kore gibi stratejik müttefikler dahi Soğuk Savaş sonrası dönemin gelişmeleri çerçevesinde yüksek Amerikan karşıtlığı ile anılır hale gelmiştir. Esasen hem Türkiye'deki hem de Güney Kore'deki Amerikan karşıtlığının temelleri Soğuk Savaş esnasındaki iç ve dış gelişmeler çerçevesinde yaşanan hadiselerle dayanmaktadır. İki ülkenin de geçmişlerinde SSCB'nin ve temsil ettiği değerlerin ülke bütünlüğüne oluşturduğu tehditler ile iç siyasetlerinde yaşanan askeri darbeler ve getirdikleri bu ülkelerin kamuoyları nezdinde ABD'ye bir rol biçmiştir. Ancak bu durumun iki ülkenin Washington ile sürdürdüğü ittifak ilişkileri etki etmesi ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde mümkün hale gelmiştir. Nitekim Güney Kore'de Amerikan karşıtlığının tırmanışa geçtiği bir dönemde Cumhurbaşkanı seçilen Roh Moo-hyun döneminde Seul-Washington ilişkilerinde önemli krizler yaşanmıştır. İki ülke arasındaki ittifakın temellerinin bu bağlamda sorgulandığı görülmüştür (Kim ve Parker, 2006: 428). Güney Kore'nin ABD çıkarları için jeopolitik önemi sürekli vurgulanmakta olmasına rağmen iki ülke arasında ortaya çıkan güvensizlik yeni dönemin belirleyici unsurlarından biri olmuştur.

Benzer şekilde ABD'nin, Türkiye'nin sınırını paylaştığı Irak ve İran'ı *şer eksen*i içerisinde ilan edip buralarda kuvvet kullanımına dair güçlü mesajlar vermesi Türkiye'de ABD'nin algılanışına dair önemli bir eşik oluşturmuştur. ABD'nin özellikle Irak'tan başlayarak Ortadoğu'da etkin bir güç haline gelmesi, demokratikleşme retoriği kullanarak bölgeyi dönüştürmede güç kullanımına yönelmesi tüm bölge dinamiklerini yerinden oynamıştır.

Amerikan müdahalesiyle bölgedeki dini ve milli alt kimliklerin açığa çıkarak birbirleriyle mücadeleye giriştikleri görülmüştür. Dolayısı ile Türkiye'nin milli çıkar ve güvenliği için oldukça tehlikeli bir konjonktür doğmuştur. ABD'nin bölgede güçlü bir askeri dominasyona ulaşması Amerika'nın bölgedeki niyetleri hususunda kuşkuyla karşılanmıştır. Bununla birlikte 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan başarısız darbe²⁷ kalkışması Türkiye-ABD ilişkilerinde birçok siyasal sorunları beraberinde getirmiştir (Fuat Keyman, kişisel görüşme, 24 Nisan 2021).

ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri sonrasında Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede ortaya çıkan resim, 15 Temmuz'da yaşanan gelişmeleri Türkiye'nin iç siyasetine Amerikan müdahalesi şeklinde okunmasına neden olmuştur. Bu hususta Türk kamuoyunda oluşan algı, ülkedeki Amerikan karşıtlığının toplumsal düzeyde de yükselmesinde önemli bir etken haline gelmiştir. Bu durum 2017 yılında yapılmış olan bir kamuoyu araştırmasında açıkça görülmektedir. Araştırmada Türk kamuoyu tarafından ülkenin milli güvenliğine yönelik algılanan en büyük tehditin ABD'nin güç ve etkisi olduğu belirtilmiştir (PEW, 2017). Bu toplumsal durumun ülkelerin politikalarına yansımaları, ABD-Türkiye ilişkilerini analiz eden bir çalışma olarak bu tezin göz ardı edemeyeceği kadar mühim hale gelmiştir. Öte yandan aynı kamuoyu araştırmasında ABD'nin Güney Kore kamuoyu nezdinde de ülkenin milli çıkar ve güvenliğine yönelik tehdit olarak algılandığı görülmektedir. Bu durum Türkiye ve Güney Kore'nin, Soğuk Savaş sonrası döneminin dinamiklerinden biri haline gelen Amerikan karşıtlığı çerçevesinde, müştereken değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

H2b: *Dış politika karar alıcılarının iç politikada karşılaştıkları kısıtlayıcı ya da destekleyici ortamlar ittifak davranışları üzerinde belirleyici etkiye sahiptir.*

Schweller'e (2016) göre kitlesel politikanın bu denli yaygın olduğu bir dönemde, bir devletin sistemdeki güç dengesizliğini ittifaklar oluşturarak ya da silahlı güç kullanma marifetiyle dengeleme tercihi o ülkedeki karar alıcılar tarafından ortaya konan politik bir eylemdir. Bu durum kolektif bir sorumluluğu beraberinde getirmektedir. Yani karar alıcı elitler uluslararası sistemde güç dağılımını dengeleme davranışı güderken bunun iç siyasetteki risklerini göz önünde bulundurmaktadır. Liderlerin karşılaştıkları yapısal zorlamalar iç politika düzeyindeki ara değişkenlerin süzgecinden geçerek dış politika kararları haline gelmektedirler. Sonuç olarak yukarıdaki hipotez bağlamında ortaya konulan argüman, dış politika karar alıcıları ile toplumun milli çıkar algılaması üzerinde etki eden dinamikleri bağdaştırmaktadır. Bu görüş, dış politika karar alıcılarının milli çıkar algılamaları ile toplumsal algılamaların örtüşerek fikri bir konsensüs oluşturmasının devlet davranışlarına yön verildiği iddiasından hareketle oluşmuştur. Tam tersi bir durumun ise dış politika üretimi

²⁷ Soğuk Savaş döneminde hem Güney Kore hem de Türkiye siyasetinde ABD ile irtibatlı olan ordunun müdahalesi sıklıkla yaşanan bir gelişmedir. Türkiye'de kısa dönemler halinde de olsa sık sayılabilecek bir aralıkta gerçekleşen askeri müdahaleler toplumun yapısında olduğu gibi ülkenin iç ve dış politikasında olumsuz etkilere sahip olmuştur. Öte yandan Güney Kore'de 1988 yılında tam demokratik işleyişe geçilene dek birbirlerini deviren askeri darbeler sahnelenmiştir. Zaman zaman demokratik yönetim talepleriyle ilişkili bir şekilde patlak veren toplumsal olaylar, 1980 Kwangju ayaklanması ve ardından yaşanan katliam gibi meseleler toplumsal hafızalarda yer edinirken ABD'nin buradaki rolü ilgili kamuoyundaki Amerikan karşıtlığına zemin hazırlamıştır. SSCB'nin ortadan kalkması sonrasında iki ülkedeki sivil-ordu ilişkilerinde ve demokratik işleyişin yapısal hale getirecek kurumsallaşmada önemli başarılar elde edilmiştir.

sürecindeki kararların dayanağını etkileyeceğinden, bu hususta kısıtlayıcı etkiye sahip olacağı ileri sürülmektedir.

Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

ABD'nin Türkiye ve Güney Kore ile Soğuk Savaş sonrası dönem içerisinde sürdürdüğü ittifak ilişkileri hem sistem hem de aktör düzeyindeki değişkenlerin bir arada değerlendirilmesini zaruri kılmaktadır. Belirli bir varsayım kümesine dayalı teori odaklı bir şekilde işlenen bu çalışmada beklenen sonuçlara ulaşılabilmesi için uygun metodolojik yöntemlerin seçilmesi önem arz etmektedir. Bu bakımdan çalışmada, farklı düzeydeki değişkenlerin analizini mümkün kılan neoklasik realist yaklaşımın yöntemlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca tezin bir dönem çalışması olması hipotezlerin analizinde kullanılan vakaların süreç analizine tabi tutulmasını gerektirmiştir. Çalışmada, devletlerin güvenlik ve dış politikalarının analizine dair gereklilikleri sağlayacak veriler alanyazın taramasıyla elde edilmiş ve uluslararası sistemin etkileri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Birincil kaynak niteliğindeki eserden söylemsel, tanımlayıcı, açıklayıcı düşünsel veriler elde edilmiştir. Ayrıca sahanın uzmanı olan çeşitli isimlerle bireysel görüşme yöntemi ile veri toplanmış ve çalışmanın teorik bulguları bu verilerle desteklenmiştir. Tespiti yapılan ikincil kaynaklardan soyut ve teorik olmakla beraber somut ve pratiğe yönelik veriler derlenmiştir. Bunlar çoğunlukla saha ve vaka analizleri etrafında ortaya konulan bölgesel çalışmalar ve uzman görüşleri çerçevesinde ele alınmıştır. Toplanan nitel veriler, nicel çalışmalar tarafından ortaya konulan sayısal verilerce desteklenmiştir. Öte yandan soyut ve teorik varsayımlar tablo, istatistik ve ekonomik göstergeleri barındıran somut verilerin yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece çalışmadaki argümanların daha anlaşılır kılınmasına gayret edilmiştir.

Alandaki birçok çalışmada uluslararası sistemin uluslararası ilişkiler üzerindeki etkilerinin oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin, tek kutuplu uluslararası sisteme ilişkin Wohlforth, Ikenberry ve Mastanduno (2009: 10) analitik netlik açısından bu etkilerin (1) süper gücün davranışı – bu durumda ABD, (2) diğer devletlerin eylemleri ve (3) uluslararası sistemin kendisinin özellikleri bakımından üç şekilde ele alınmasının mümkün olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca Waltz ünlü eseri İnsan, Devlet ve Savaş'ta “Devletlerin maruz kaldığı yapısal baskıları betimleyip anlayabiliriz. Baskılara nasıl tepki vereceklerini ise onların iç/ulusal yönelimlerinin bilgisi olmaksızın öngöremeyiz” demektedir. Bu bakımdan çalışmanın değişkenleri sistem ve aktör düzeyinde konumlandırılmıştır. Ayrıca çalışmanın araştırma problemi karşılaştırmalı nitel analiz yöntemleri çerçevesinde ele alınmıştır.

Bennett ve Elman (2007: 179) uluslararası ilişkiler alanyazınında yer alan, hegemonya veya diğer devletlerin yükselişine dair konuları işleyen birçok çalışmanın yaygın bir biçimde vaka analizi yönteminin uygulandığını söylemektedir. Soğuk Savaş sonrası düzenin sistemsel etkileri bağlamında Amerikan müttefiki devletlerce ortaya konulan ittifak tercihlerini tanımlama gayesiyle yapılan bu çalışmanın, araştırma hedefine uygun olarak vaka çalışması yöntemi tercih edilmiştir. Bu tarz çalışmaların araştırmaları için vaka seçiminin rolü oldukça büyüktür. Esasen vaka çalışmalarının yöntemlerine ve çalışma içerisindeki vakaların seçimine dair çokça tartışma söz konusudur (Ebbinghaus, 2005; Levy, 2008). Sosyal bilimler çalışmaları için uzun yıllardan beri, bir dizi farklı vaka seçim seçeneği önerilmektedir. Bu seçimleri yaklaşık iki yüzyıl önce ayıran İngiliz filozof John Stuart Mill, fark ve anlaşma

yöntemi olarak iki şekilde tasarlamıştır (Gerring ve Cojocaru, 2016: 393). Son dönem tipolojileri içerisinde ise Levy (2008) tarafından tasnif edilmiş karşılaştırılabilir, çok benzer ve çok az benzer; olağandışı ve süreç izleme şeklinde beş vaka çalışması yöntemi öne çıkmaktadır. Öte yandan Eckstein'a (1975) dayanan en olası ve en az olası vakalar yöntemi, nitel araştırmalardaki nedensel analizlerde neredeyse zaruri görülmesine neden olacak kadar yaygın yöntemlerdir (Rohlfing, 2016). Bu bakımdan birçok önemli vaka analizi içeren çalışmada, çok benzer vakalar ya da çok az benzer vakalar tasarımına sahiptir (Anckar, 2008). Bunların her ikisi de belirli teorik argümanların sınanmasında faydalı olmaktadır (Eckstein, 1975: 113–123). Bu araştırmada anlaşılması beklenen sorular, bu şekilde detaylı tanımlamaları içeren bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla karşılaştırmalı vaka analizi ve süreç izleme ile nitel açıklayıcı bir yöntem tercih edilmiştir. Gary King, Robert Keohane ve Sydney Verba'nın (1994) bu meyanda dile getirdikleri “iyi tanımlama, kötü açıklamadan evladır” yaklaşımı esas alınmıştır.

Mill'in fark yöntemi mantığına dayanan en benzer vaka (most-likely case analysis) analizindeki temel zorluk, bir bağımsız değişken dışında yer alan ve hepsinde olabildiğince benzerlikler ile sonuçlarında farklılık gösteren vakaları bulmaktır (Bennett ve Elman, 2007: 175). Bu bakımdan Amerikan ittifaklarının içindeki vaziyeti aktarmada usulen en uygun yöntem az benzer vakalar yöntemi gibi görülmektedir (least-likely case analysis). Bu yöntem aracılığıyla teorik doğrulama kadar teorik yanlışlamaya da ulaşılabilmektedir. Bu bakımdan her iki durumda da hipotezlerin ve daha geniş bağlamda teorinin geçerliliği teste tabii tutulmaktadır. Jack Levy'ye (2008) göre bu durum, Sinatra sonucu²⁸ olarak bilinen genelleme mantığının yansıması olarak tanımlamaktadır. Açıkçası bu yöntem ile elde edilen sonuçlar, Bayesci olasılık²⁹ mantığı içerisinde kabul edilebileceğinden teoriye olan güveni artırıcı etkide bulunabilmektedir (Bennett ve Elman, 2007: 173). En az benzer vakalar tasarımında araştırmacılar, bir bağımsız değişken etrafında farklı bağımlı değişkeni olan vakaları seçebilmektedirler. Bu, ortak bağımsız değişkenin farklı bağımlı değişkeni hesaba katmaya yardımcı olmaktadır. Burada yapılması gereken, ortak bağımsız değişkenin makul bir nedensel yolla sonuçla ilişkili olduğunu ve vakalar arasındaki diğer benzerliklerin olmadığını göstermesi için süreç izlemeyi kullanmaktır (Bennett ve Elman, 2007: 175). Yukarıda aktarılanlar doğrultusunda, bu tez çalışmasının vakaları az benzer vakalar yöntemi ile *small-N* olarak bilinen az sayıdaki vakanın detaylı incelenmesi ile ele alınmıştır.

Güney Kore ve Türkiye Batı güvenlik toplumu bağlamında ABD ile bir ittifak ilişkisi geliştirmesi, orta güç sınıfındaki devlet olmaları ve Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB rekabetinde birer tampon ülke niteliği taşımaları bakımından benzerlikler taşımaktadır. İki ülkenin de yakın çevresinde ve komşularından kaynaklanan dış tehdit unsurlarının mevcudiyeti ABD ile ittifak ilişkilerine zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde de Türkiye ve Kore jeopolitik bağlamda büyük güç siyasetinin yoğun olduğu bölgelerde ve büyük güçler arasında yer almayı sürdürmüştür. Her iki bölgede de güvenlik konuları öncelikli gündemi oluşturmaktadır. Bununla birlikte iki ülkenin de çevresindeki uluslararası

²⁸ Burada teorinin genellemesine atıf yapılmaktadır. Frank Sinatra'nın New York New York şarkısının sözlerinde yer alan “*If I make it here, I make it everywhere*” sözleri “*If the theory can make it here, it can make it anywhere*” şeklinde teorik genelleme için uyarlanmıştır.

²⁹ Matematikçi Satz von Bayes'in olasılıklarla ilgili ortaya koyduğu kanıta dayalı olasılık yorumudur.

örgütlerle entegrasyonu güçlü olup çok taraflı ilişkiler içerisinde yer almaktadırlar. Türkiye ve Güney Kore, Soğuk Savaş sonrası dönemde barışın korunmasına dair uluslararası görevlerde katkı sunan önemli devletlerdir. Ayrıca demokratikleşme ve modernleşme süreçleri bakımından da bu iki ülkenin benzer nitelikler taşıması, bu iki devletin literatürdeki karşılaştırmalı çalışmalarda kullanılmasına imkân sağlamıştır. Örneğin dünyadaki ekonomik, siyasi, demokratik gelişimleri ve modernleşme tartışmalarını kültürel düzeyde ele alan Harrison ve Huntington'ın (2000) Türkiye ve Güney Kore'yi sıklıkla karşılaştırdığı görülmüştür. Burada Türkiye'nin istatistiksel olarak birçok defa Güney Kore ile benzerlikler taşıyan bir ülke olduğu dile getirilmiştir (Harrison ve Huntington, 2000: 117). Her ikisinin de kültür ve demokrasi bağlamında geçiş ülkesi nitelikleri taşıdığı ortaya konulmuştur (Harrison ve Huntington, 2000: 95). Tüm bu benzerliklerine karşın Güney Kore ve Türkiye, farklı bölgelerde konumlanmakta ve bölgelerindeki tehditlerinin nitelikleri farklı düzlemde yer almaktadır. Bu yönüyle ABD ile sürdürdükleri ittifak ilişkileri ve ittifak içerisinde ortaya çıkan işbirliği ve anlaşmazlıklar, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ittifak ilişkilerini anlamlandırmak adına önemli veriler sağlamaktadır.

Tablo 3. Türkiye ve Güney Kore'nin Durumu

	Türkiye	Güney Kore
Nüfus	82,482,383 (2021)	51,715,162 (2021)
GSYH	760,028,000,000 USD (2019)	1,646,604,000,000 USD (2019)
Askeri Harcama	GSYH'nin %1.91(2020)	GSYH'nin %2.70 (2020)
Aktif Asker Sayısı	400,000	600,000
Uluslararası Örgüt Üyelikleri	BM (1945), Avrupa Konseyi (1949), NATO (1952), OECD (1961), İslam İşbirliği Teşkilatı (1969), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (1992), Türk Konseyi (2009), AB (2005'den itibaren üyelik müzakereleri)	BM (1991), OECD (1996), ASEAN+3 (1997), Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (1989)
ABD ile ittifak başlangıcı	1952	1953
Amerikan Üsleri	2 adet (İzmir, İncirlik) 1 adet radar istasyonu (Kürecik)	7 adet (Yongsan, Red Cloud/Casey, Camp Humphreys, Daegu, Osan, Kunsan, Jeju)
Amerikan Askeri Sayısı³⁰	1,683	24,870

Kaynak: CIA World Fact Book (2021); USFK (2021); Defense Manpower Data Center (2021).

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle tehditlerin mevcudiyeti farklı niteliklere bürünmüş de olsa, aynı da kalsa aktörlerin buna yönelik reaksiyonları değişmiş ve çeşitlenmiştir. Bu durum Soğuk Savaş sonrası döneme ilişkin çıkarımların yapılmasının ancak farklı bölgelerdeki aktörlerin analiz edilmesi ile mümkün olacağını göstermektedir. Nitekim birbirinden uzak bölgelerde yer alan ülkelerin sistem düzeyindeki araştırmalarda karşılaştırmalı vaka analizi yöntemiyle ele alındığı görülmektedir. Örneğin Victoria Tin-bor Hui'nin (2005) *Antik Çin'de ve Erken Modern Avrupa'da Savaş ve Devlet Yapısı* isimli çalışması bunlardan biridir. Hui, zikredilen çalışmada iki farklı coğrafyadaki ve farklı zaman dilimleri içerisindeki gelişmeleri karşılaştırmaktadır. Benzer nitelikte diğer bir çalışma ise Randall Schweller'in (2006) *Cevapsız Tehditler: Güç Dengesinin Siyasi Kısıtlılıkları* isimli eseridir. Schweller Arjantin,

³⁰ 31 Mart 2021 tarihi itibarıyla.

Brezilya, İngiltere ve Fransa'daki çeşitli örnek vakaları ele alarak devletlerin etkin dengeleme stratejileri uygulayamadığı hadiseleri bir araya getirmiştir.

Bununla beraber süreç izleme yöntemi çalışmanın verimliliğini sağlaması üzere izlenen diğer bir metodolojik yolu oluşturmaktadır. Çalışmanın bağımsız değişkeni, seçilen vakalar üzerinde süreç izleme tekniklerinin uygulanması vesilesiyle değerlendirilmiştir. Süreç izleme, bir veya birkaç vakanın sınırları içinde varsayımsal bir mekanizmanın izlerini ortaya çıkararak nedensellik ortaya çıkmaktadır. Burada ortaya çıkarılan olgular nedensel mekanizmaların işleyişine dair çeşitli kanıtlar sunabilmektedirler. Bunların bazıları doğrudan karşılaştırılabilir olmayabilirler, bazıları ise diğer parçalardan daha önemli olabilirler. Ancak hepsi bir arada ele alındığında analizin yeterliliğine katkı sunabilmektedirler. Süreç izleme, bir vaka içindeki olaylar ve sekansların hem tümevarım hem de tümdengelimci çalışmasını içerebilmektedir (Bennett ve Elman, 2007: 183).

Sonuç olarak, ABD'nin Türkiye ve Güney Kore ile sürdürdüğü ittifak ilişkisi, devletlerin ittifak davranışlarına açıklayıcı argümanlar taşıyan teorilerden güç dengesi, tehdit dengesi ve çıkar dengesi gibi realist yaklaşımların ortaya koyduğu yapısal determinizme dayalı nedensellik çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmanın bağımsız ve ara değişkenleri farklı analiz düzeylerinden seçilmiştir. Böylelikle sistemik güdüler ve kısıtlılıklar ile bağımlı değişken olan devletlerin ittifak davranışları arasında daha ayrıntılı bağlantı kurulmuş olması hedeflenmiştir. Sistem düzeyinde yer alan Soğuk Savaş sonrası dönemdeki güç dağılımının devletlere sunduğu fırsatlar ve tehditler çalışmanın bağımsız değişkenini oluşturmaktadır. Nitekim bu dönemin dinamikleri, devletlerin milli güvenlik ve dış politika yapımında çeşitli serbestlik ve kısıtlılıklar oluşturarak önceki dönemden farklılaşmaktadır. Bunun etkileri hem ABD ile müttefik devletlerin tehditler ile başatmadaki yöntemlerinde, hem de iç siyasetlerinde geçmişten farklı geliştirdikleri davranışlar etrafında gözlemlenmiştir. Devletlerin politika oluşturma sürecine etki eden iç politikalarına ve kamuoyu hissiyatlarına dair hadiseler, aktör düzeyindeki değişkenler çerçevesinde ele alınmıştır. Öte yandan her iki farklı bölgenin kendine has güvenlik dinamiklerinin anlaşılmasına yardımcı olacak ara değişkenlere ayrıca yer verilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmayı meydana getiren değişkenler karşılaştırmalı vaka analizi araştırma tasarımı ve süreç izleme yöntemleri etrafında analize tabii tutulmuşlardır.

Teorik Arkaplan

Bu çalışmada, bahsi geçen yapısal determinizm esasına dayalı teorik çoğulculuk barındıran bir bakış açısı ortaya konulmaktadır. İttifakların, hem uluslararası ilişkiler teorileri içerisindeki olgusal yapısı hem de reel politikte sıklıkla başvurulmuş bir gerçek dünya pratiği olması böyle bir yaklaşım geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Nitekim Karl Popper'in (1972) dediği gibi teorilerin araştırmacıları gerçeğe yakınlaştırdığını ya da gerçekten uzaklaştırdığını anlayabilmek çok mümkün değildir. Yine de, uluslararası ilişkilerin teorik yapılardan bağımsız değerlendirilemeyeceği varsayımına dayalı bir şekilde hareket edilmiştir. Kenneth Waltz'un (2003, viii) belirttiği gibi "teoriler gerçeklerden bağımsız olduğu kadar gerçekler teoriden bağımsız değildir." Öyle ki devletlerin ittifak davranışlarını değerlendirebilecek teori dışında tarafsız ve nesnel bir zemin mevcut değildir. Bu bakımdan tezde sistemik değişimleri inceleyen teorilerin izleri takip edilecektir.

Teorilerin kapsamı ve çalışmaya katkı sunması Smith'in şu analogisiyle benzerlik taşımaktadır:

“[Teoriler] farklı renkli lensler gibidir: Bunlardan birini gözlerinizin önüne koyarsanız işleri farklı görürsünüz. Dünyanın farz-ı muhal şekiller gibi kimi yönleri, bazı merceklerde aynı görünecektir ancak ışık ve renk tonu gibi diğer birçok özellik aslında farklı dünyaları gösterecek kadar değişik görünecektir” (Smith, 2007: 11).

Bu haliyle geniş çerçeveli bir bakış açısı oluşturma maksadıyla Soğuk Savaş sonrası döneme dair izlenimleri karşılayan iki sistemik uluslararası ilişkiler düşüncesine yer verilecektir. Bunlar realist uluslararası ilişkiler teorisinin çeşitli ekolleri içerisinde kendisine yer edinen dengeleme teorileri ile realizme yakın görülmekle birlikte temel bazı ayrımlara sahip olan güç geçişi teorisidir. Kısaca bahsedilecek olursa neorealizm, uluslararası sistem ve içerdiği birimler hakkında temel birkaç varsayıma dayanan bir bütüncül uluslararası ilişkiler teorisidir. Esas olarak uluslararası sistemdeki iki veya daha fazla aktörün etkileşiminden kaynaklanan uluslararası sonuçları ve olguları açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım içerisinde Waltz'un güç dengesi teorisi öne çıkan bir teorik bağlam oluşturmaktadır. Taliaferro'ya (2000: 133) göre neorealizm, güç dengesinin yanı sıra hegemonik savaş ve değişim teorilerini, güç geçişi ve uzun döngü teorilerini ve sistem teorilerini de kapsamaktadır. Diğer taraftan neoklasik realizm, farklı devletlerin ve hatta aynı devletin farklı zamanlarda uluslararası arenada neden belli başlı stratejiler izlediğini açıklamaya çalışmaktadır. Bununla birlikte devletlerin sistemik zorunluluklara nasıl tepki verdiğine dair olasılıksal tahminler ortaya koymaktadır. “Bu bağlamda devletlerin büyük stratejileri, askeri doktrinleri, dış ekonomi politikası, ittifak tercihleri ve kriz davranışları gibi olaylar, neoklasik gerçekçiliğin kapsamına girmektedir” (Taliaferro, 2000: 134). Rose (1998: 150) neoklasik realizmin diğer realist yaklaşımların temel ilkelerine dair önemli bir meydan okuma geliştirdiğinden bahsetmektedir. Ona göre neoklasik realistler, Innenpolitik³¹ teorilerinin yanlış yönlendirildiğini söylemektedir “çünkü devletlerin geniş dış politika modelini zaman içinde şekillendiren tek ve baskın bir faktör varsa, bu onların uluslararası sistemin geri kalanı karşısında göreceli maddi gücüdür ve bu yüzden dış politika analizinin başlaması gereken yer burasıdır.”

Uluslararası ilişkileri tanımlamak maksadıyla realist teorik düşüncenin merkezine yerleştirilen güç dengesi teorisi; bölgesel ittifak dinamiklerinin analizinde daha işlevsel bir altyapı sunan tehdit dengesi teorisi ve iç faktörleri analitik değerlendirmeye dâhil eden neoklasik realist teori kapsamındaki çıkar dengesi teorisinin oluşturduğu çerçevenin, çalışmanın sistemsal, bölgesel ve iç etmenleri etrafındaki değişkenlerinin eksiksiz bir biçimde değerlendirilmesine katkı sunması beklenmektedir. Bunlara ek olarak Asya'daki bölgesel işleyişi daha iyi açıkladığı düşünülen güç geçişi teorisinin getirdiği yaklaşımlardan faydalanılmaktadır. Bu şekilde, hayata geçmeleri belirli sistemik koşullar altında olmuş ve halen yürürlükte olan süper güç-bölgesel güç ya da hegemon-istemci devlet ittifaklarının işleyişinde ortaya çıkan sorunlar, konu ile ilgili farklı düşünsel öğelerin bir araya getirilmesi yoluyla, bütüncül bir bakış açısı ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye ve Güney Kore jeopolitik olarak güç oyunlarının oynandığı, güç parametrelerinin hareketli olduğu

³¹ (Alm.) İç politika

bölgelerde yer almaktadırlar. Her iki devlet de bölgesel güvenlik kimliğini aşacak derecede farklı güvenlik kimliklerinin kesişim noktasında ve hatta çatışma merkezinde kalmaktadır. Bu yönüyle çok fazla güvenlik tehditlerine maruz kalabilen tampon bölge ülkeleri olarak kabul edilmektedirler. Dolayısıyla çalışmanın analitik zemininde güç teorilerinin bulundurulması bir zaruriyet içermektedir.

Tablo 4. Çağdaş Realizmin Kategorileri

Açıkladığı Olgular	Anarşi Hakkındaki Varsayımları	
Neorealizm	Savunmacı realizm	Saldırgan realizm
Uluslararası sonuçları açıklayamaya yönelik teorilerdir. Örneğin büyük savaş olasılıkları, ittifakların dayanıklılığı ya da uluslararası işbirliği olasılıkları.	Uluslararası sistem genişleme davranışına yönelik yalnızca belirli koşullar altında teşvikler sunmaktadır. Güç dengesi teorisi (Kenneth Waltz) Dinamik ayrımlar teorisi (Dale Copeland) Büyük güç işbirliği teorileri (Robert Jervis, Charles Glaser ve Benjamin Miller)	Uluslararası sistem genişleme davranışına yönelik daima teşvikler sunmaktadır. Hegemonik savaş teorisi (Robert Gilpin) Güç geçişi teorisi (A.F.K. Organski ve Jacek Kugler) Çıkar dengesi teorisi ³² (Randall Schweller) Büyük güç politikaları teorisi (John Mearsheimer)
Neoklasik realizm	Tehdit dengesi teorisi (Stephen Walt) İç mobilizasyon teorisi (Thomas Christensen) Saldırı-savunma teorileri (Stephen Van Evera, Thomas Christensen, Jack Snyder, Charles Glaser ve Chaim Kaufman)	Devlet merkezli realizm (Fareed Zakaria) Savaş amaçları teorisi (Eric Labs) Hegemonik dış politika teorisi (William Wohlforth)
Devletlerin dış politikaya dair davranışlarını açıklamaya yönelik teorilerdir. Örneğin askeri doktrin güç duruşu, ittifak tercihleri, dış ekonomik politikalar ile diplomasiye dair uyumlu ya da çatışmacı yaklaşımlar.		

Kaynak: Taliaferro (2000: 135).

Büyük oranda devletler arası ittifakların şekil verdiği klasik güç dengesi, Jean Jacques Rousseau’dan Edward H.Carr ve Hans Morgenthau’ya; Kenneth Waltz’dan Christopher Layne ve John Mearsheimer’a kadar çok sayıda önemli düşünür tarafından ele alınmıştır. Özü itibarıyla, uluslararası bir düzen haline işaret eden güç dengesi teorisi, anarşik bir işleyiş

³² Taliaferro (2000: 135) çıkar dengesi teorisine ilişkin “çoğu saldırgan realist teorisinin aksine Schweller’in çıkarlar dengesi teorisi, göreceli güç arttırımı ve saldırganlığının anarşinin mantıksal sonuçları olduğunu varsaymamaktadır. Schweller’in teorisi, revizyonist ve statüko devletler arasında keskin bir ayrım yapmaktadır. Bununla birlikte, devletlerin revizyonist veya statüko çıkarlarını anarşiye bağlamaz. Statüko ve revizyonist çıkarlar birim düzeyinde değişkenlerdir” şeklinde bir not düşmüştür. Yine de kapsam olarak saldırgan realizm yaklaşımı içerisinde değerlendirmiştir. Ancak bu çalışma içerisinde Schweller’in yaklaşımı içsel faktörlerin analize dâhil edilmesi bağlamında neoklasik teori çerçevesinde değerlendirilmektedir.

içerisinde, ittifakların sistemin kurucu aktör ve kurumlarıyla ilişkili olduğu bir düzen tasavvurunu ortaya koymaktadır. Birçok düşünür güç dağılımı tarafından tesis edilen dengenin, sanki doğanın bir kanunuymuşçasına, sistemde meydana gelen yapısal güç dengesizliğini gidermek üzere aktörleri harekete geçirdiğini ileri sürmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde ABD'ye tek başına rakip olabilecek herhangi bir devlet ya da devletler arası bir yapının noksanlığı, bu ülkeye yapısal olarak önemli bir özgürlük alanı tanımıştır.

Waltz'a (2000) göre ABD'nin bu durumu sistemde dengesizlik yaratmaktadır. Buna karşın sistemdeki diğer aktörlerin bu koşulu değiştirmek üzere dengeleme davranışı izlemeleri beklenmektedir. Öte yandan kısa bir süre zarfında küresel imkân ve yeterliliklerin dağılımının giderek Asya'da yoğunlaşması, Asya'nın dengeleyici bir unsur olarak ortaya çıktığı iddialarına zemin oluşturmuştur. Bu anlayışa göre Soğuk Savaş sonrasındaki küresel sistemi etkileyen önemli güç geçişleri, devletlerin dış politika kararlarında ve ittifak davranışlarında önemli bir etken haline gelmesine neden olmuştur.

Esasen, realist dengeleme teorileri arasında birbirlerinin eksikliklerini tamamlayan bir ilerlemecilik söz konusudur. Neorealizmin kurucusu Kenneth Waltz'un iddiasının temelini oluşturan devletlerin yapısal denge arayışı, Stephen Walt tarafından yenilenmiş bir bakış açısıyla, *tehdit dengesi* kavramıyla sunulmuştur. Nitekim Walt'un (1992: 448) değişimiyle akademik irfan bilginin birikiminden meydana gelmektedir. Bu yönüyle Walt'un (1990) geliştirdiği tehdit dengesi yaklaşımı, özellikle bölgesel tehditleri barındıran coğrafyalardaki devletlerin güce değil, tehditlere göre dengeleme stratejileri izlediğini ileri sürmektedir. Tehdit dengesi teorisi, Walt'un (1990: 17) 1955-1979 yılları arasında Ortadoğu'da kurulmuş olan savunma maksatlı ittifakların incelemesiyle ortaya çıkmıştır. Buna göre devletler uluslararası sistemde mevcut gücün karşısında değil, karşılarına çıkan ortak tehditlerin bertarafı esasında birliktelikler kurmaktadır. Walt'un bu iddialarına yönelik tekzip ise yine realizm ekolü içerisinde, neoklasik realizm teorisi yaklaşımına sahip araştırmacılardan gelmiştir. Walt'un tehdit dengesi teorisinden yola çıkan Randall Schweller (1994), devletlerin peşine takılma seçiminde güdülerinin kapsamlı bir analizini sunmuştur. Schweller'e göre devletlerin davranışları yalnızca hayatta kalma olasılıklarını güçlendirmek için değil, aynı zamanda milli çıkarlarına dayalı kâr elde etme saiklerine dayanmaktadır.

Tehdit dengesi yaklaşımını yeniden ele alan Randall Schweller (1997; 1994: 75-79) Waltz'un yaklaşımına tümünden bir itiraz seslendirmemiştir. Devlet davranışlarını tehditler çerçevesinde yeniden tanımlamıştır. Walt'un teorisine yönelik en temel itirazı devletlerin yaygın tercihinin peşine takılma stratejileri olmadığı yönündeki iddialarına olmuştur. Nitekim Waltz dengeleme davranışını doğal devlet hali olarak tanımlamış ve tehditlere oranla hemen her devletin bir denge politikası izleyeceğini iddia etmiştir. Ancak Schweller bu yaklaşıma ittifak politikalarını etkileyen iç faktörlerin etkilerinin eksikliği ve niyetlerin analitik kapsam dışında bırakılması sebebiyle itiraz etmiştir. Buna karşın alternatif olarak devletlerin çıkar odaklı peşine takılma stratejilerini izlediklerini kapsamlı bir biçimde sınıflandırmış ve bu bağlamda çıkar dengesi teorisini geliştirmiştir. Schweller, devletlerin yalnızca hayatta kalmak değil, güç edinme gayelerinin de mevcudiyetini ortaya koymuştur (Yalçın, 2014: 402). Bu durum devletlerin bir tehdidi dengelemek yerine kâr elde etme

maksadıyla onun peşine takılma stratejisini tercih etmelerindeki itici gücü oluşturmaktadır. Yani ittifak tercihlerinde tehlikenin olduğu kadar kazanımların, korkunun olduğu kadar iştahın da etkili olduğunu ifade edilebilmektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan tehdit, tehdit algısı, hayati çıkarlar ve güvenliğe yönelik parametrelerin anlaşılmasında realist dengeleme teorilerinin içerisinde yer alan tehdit dengesi ve çıkar maksatlı peşine takılma yaklaşımlarından sıklıkla yararlanılmıştır. Her iki yaklaşım da sistemik teoriler olmakla beraber bölgesel ve iç politik elementlerin analizinde kullanılacak araçlar temin etmektedir. Walt'un ve Schweller'in teorileri arasındaki temel fark onların korku nosyonuna olan yaklaşımlarıdır (Litsas, 2014: 129). Geleneksel yaklaşımdan yola çıkılacak olursa, Thucydides tarafından Peloponez Savaşı'nın ana nedeni olarak işaret edilen fobos³³ kavramına odaklanmak gerekmektedir. Ona göre Spartalılar Atina'nın artan gücünden korkmuşlar ve bu yüzden karşılarına çıkıp yüzleşmeye karar vermişlerdir (Strassler ve Crawley, 1996: 49). Korku savaşın ana nedeni olduğu için onu aşmanın en geleneksel yöntemlerinden biri ittifak kurmaktır. Walt'ın geliştirdiği tehdit dengesi yaklaşımı fobosun Thucydidesçi yorumuna dayanmaktadır. Tehdit anında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bir ittifakın oluşumu ile dengelenebilmektedir. Bununla birlikte korkunun dışında sistemik unsurlar da başka bir reaksiyon üretebilmektedir.

Schweller'e (1994: 82) göre ise devletlerin bir çatışmanın yaklaşması durumunda güçlü tarafa geçmesinin sebebi korkuların tetiklediği tehditlerdeki dengesizlik değil, galiplerin kazançlarından faydalanma güdüsüdür. Buradaki ana sürükleyici unsur ise güçtür. Schweller birçok düşünürün Walt'un yaklaşımını ittifak tercihlerinde iç dinamikleri göz ardı etmesinden ötürü eleştirdiğini ayrıca ifade etmektedir. Nitekim Holsti de (1973: 93) ittifak stratejilerinin iç ihtiyaçlarla yakinen ilişkili olduğunu söylemektedir. Bu bakımdan sadece dış tehditlerden kaynaklı bir ittifak davranışını anlamak uluslararası sistemin mevcut yapısı içerisindeki devlet davranışlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan iç siyaset, bölgesel koşullar ve sistemik dinamiklerin bir arada tasavvur edilmesi gereklidir. ABD'nin Türkiye ve Güney Kore ile olan müttefiklik ilişkisini Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzendeki yapısal durum bağlamına ele alan bu tez çalışmasında yukarıda zikredilen teoriler ışığında bir değerlendirme yapılmasına gayret edilmiştir.

Çalışmada yararlanılan analitik araçlardan bir diğeri güç geçişi teorisidir. Bu yaklaşım ilk olarak Abramo F. K. Organski (1958) tarafından alanyazına kazandırılmıştır. Zamanla öğrencileri ve sonraki nesil araştırmacılar tarafından teorinin gelişimi sürdürülmüş, Woosang ve Morrow (1992), Kugler ve Lemke (1996; 2000), Tammen vd. (2000) gibi öne çıkan araştırmacılar tarafından sayısız ampirik çalışma ile testlere tabii tutulmuştur. Güç geçişi, esasen hem yapısal hem de dinamik biçime sahip bir teoridir. Yapısal olarak işlemekte olan küresel siyaset değişen derecelerde işbirliği ve rekabete sahip bir uluslar hiyerarşisi olarak tasavvur edilmektedir (Kugler ve Organski, 1989). Organski (1958) sistemik hiyerarşiyi bir piramit ile sembolize etmektedir. Bu sistemde barış, güçteki eşitsizliklere bağlıdır. Piramidin en üstünde yer alan baskın devlet, uluslararası düzeni yani statükoyu kuran devlettir. Statükodan memnun olmayan bir devlet, egemen devletin güç paritesine ulaşacak kadar

³³ (Yun.) Korku, panik.

büyüdüğünde, savaş olasılığı önemli ölçüde artmaktadır. Piramidin daha alt kademelerinde yer alan küçük ve memnuniyetsiz devletler pariteye ulaştıklarında veya onları geçtiklerinde rakip devletlere karşı savaşa girmeleri beklenmektedir. Bu yaklaşımın çekirdeğini oluşturan kavramlar yapısal bağlamda dünya siyasetinin asıl işleyişini anlamak için bir temel sağlamaktadır. Küresel ve bölgesel yapıların nasıl organize edildiğini açıklamak için, realist görüşlerce de olduğu gibi, merkezde güç paradigmasını kullanmaktadır. Realizmle benzerlikleri kadar ayrımları da bulunan güç geçişi teorisi iç ve dış politikaları birbirinden ayırmak yerine, yatay ve dikey olarak entegre olan bir dünya siyaseti kurgulamaktadır.

Güç geçişi teorisinin üç önemli varsayımı bulunmaktadır. Öncelikle uluslararası sistem anarşik olmaktan ziyade hiyerarşiktir (Lemke ve Kugel, 1996: 8; Lemke, 1997; 2002). İkinci varsayım uluslararası ittifaklara ilişkindir. Teoriye göre ittifak siyaseti son derece katıdır. Devletler statükoya karşı ya memnuniyet göstermekte ya da karşı durmaktadırlar. Bu yüzden taraflar arasında geçişler mümkün görülmemektedir. Sonuncu varsayımına göre baskın gücün değişmesi uluslararası sistemdeki kargaşanın temel kaynağıdır (Lemke ve Kugel, 1996: 9-10). Douglas Lemke (1993), Organski'nin teorisini bölgesel alt sistemlere uygulamış ve uluslararası statükonun benzerinin bölgesel hiyerarşik düzenlerde işlediğini göstermiştir. Hem küresel hiyerarşi hem de bölgesel hiyerarşilerde statükodan faydalanan devletler hegemon güçle ittifak yoluna gitmekte ve hegemonun siyasetini desteklemektedir. Bu yönüyle ittifaklar güç geçişi teorisi içerisinde de uluslararası siyasetin vazgeçilmez bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu alanda çalışmalarını yürüten araştırmacılar ittifaklar içerisindeki memnuniyeti ölçerken devletlerin ittifak portfolyolarını dikkate almışlar ve baskın devletlerin ittifak portfolyosu ile olan benzerliği incelemişlerdir. Bir devletin ittifak portfolyosu baskın gücünkisine ne kadar yakınsa müttefik devlet o denli memnuniyeti temsil etmektedir. Buradaki temel mantık devletlerin ortak çıkarlarını paylaştıkları devletlerle ittifaklar kurmaları ve derin anlaşmazlıklara sahip oldukları devletlerle ittifaklardan kaçınmalarıdır (Tammen vd. 2011: 6).

Güç geçişi teorisine göre hegemonun³⁴ olağanüstü gücüne rağmen, olası rakip ya da düşmanları üzerinde tek başına etkin bir kontrol sağlaması çok mümkün değildir. Bu yüzden sistemin lider gücü savunmacı güvenlik işlevi gösterecek statükocu bir ittifak sistemi inşa etmektedir (Tammen vd., 2000: 33). Örneğin, ABD İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde neredeyse her yıl askeri bir anlaşmazlığa dâhil olmuştur. Ancak 1945'ten sonra yaptığı savaşlarda Kore ve Vietnam'da olduğu gibi koşulsuz bir başarı elde edemediği gibi Irak'ta müttefiklerinin sınırlı desteğiyle mücadele etmek durumunda kalmıştır. Ayrıca ABD'nin mevcut ekonomik büyüme oranlarıyla da uluslararası sistemin en büyük faydalanıcısı olmaktan çıktığı görülmektedir (Bussmann ve Oneal, 2007: 105). Güç geçişi teorisi temel olarak büyük güçler, sistemsal memnuniyet, bölgesel hegemonlar üzerine görüşler üretmektedir. Bu açıdan teori, uluslararası düzendeki yapısal faktörlerin ABD'nin büyük güç stratejisini olduğu gibi ittifak siyasetini de inceleme imkânı vermektedir. Geleneksel ittifak teorileri, çoğunlukla, uluslararası sistemin yapısının ittifakların kurulmasındaki rolüne

³⁴ Güç geçişi teorisyenleri her ne kadar hegemon terimini kullanmaktan imtina etseler de uluslararası sistemi en güçlü devletin etkisi altında hiyerarşik bir yapılanma olarak tanımlamaktadırlar (Tammen vd., 2000: 6). Bu da dominant devleti doğal bir hegemon yapmaktadır.

odaklanmaktadır (Cranmer vd., 2012: 296-300; Chidley, 2014: 142). Bu çalışmayla kurulu ittifakların sistemik güç değişimleri incelenerek farklı bir bakış açısı geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu bakımdan güç geçişi teorisinin uluslararası sistemdeki yapısal güç geçişlerinin anlaşılmasının yanı sıra, hem Türkiye-ABD ittifakının açıklamasında hem de Güney-Kore ABD ittifakının anlaşılmasında yarar sağlaması beklenmektedir.

Çalışmanın konusu kapsamına giren tarihsel süreçte Türkiye'nin bölgesindeki ABD ile örtüşen tehdit algılamalarına rağmen ilişkilerinde yaşanan zayıflama hem güç dengesi hem de tehdit dengesi bağlamında açıklanması zor dinamikleri barındırmaktadır. Daha da şaşırtıcı olan şey ise bölgesinde tehditlerin kaynağıyla işbirliği halinde olan Rusya Federasyonu ile olan ilişkilerdeki ilerlemedir. Bu bağlamda Türkiye'nin son iki yüz yıllık güvenlik siyasetinin temelinde oturan Rusya'nın dengelenmesi stratejisini terk etmesi (Didic ve Kösebalaban, 2019: 126) ve bölgesindeki güvenlik meselelerinde neredeyse tüm konularda karşısında olmasına rağmen, Türkiye'nin Rusya ile güçlenen ilişkisi, çalışmanın Schwellerci bakış açısına uygun önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin özellikle Suriye sorunu çerçevesinde Rusya ile farklı çıkarlarına rağmen stratejik işbirliği izlemesi Türkiye'nin Schweller'in çıkar amaçlı peşine takılma stratejisini izlediğine kanıt olarak ileri sürülmektedir. Soğuk Savaş döneminde izlenmeyen bu davranış biçimi ABD'nin Suriye'deki varlığı ve yerel işbirlikçilerinin dengelenmesine yönelik bir girişimi temsil etmektedir. Türkiye, bölgesindeki Amerikan varlığına karşın çok yönlü bir politik hareket alanı geliştirmesi, Soğuk Savaş sonrası dönemin bölgesel güçlere sağladığı olanaklardan birisi olarak görülmektedir. Nitekim çalışmada, Amerikan ittifakları içerisinde ciddi bir çatlak olarak nitelendirilebilecek bu gelişmelerin, uluslararası sistemin dinamiklerindeki değişimin bir sonucu olduğunun altı çizilmektedir.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısı çerçevesinde düşünülmemeyecek olan çok taraflılık yeni dönem içerisinde bölgesel krizlerin çözümünde sıklıkla başvurulmuş bir yöntem olmuştur. Nitekim Türkiye Ortadoğu'nun bölgesel koşullarından kaynaklanan birçok milli güvenlik sorununda eskiden yalnızca ABD ile işbirliği halinde hareket ederken artık İran ve Rusya ile bölgesel konferanslar tertip edebilmiş, askeri alanda işbirlikleri tesis edebilmiştir. Diğer taraftan Güney Kore, Soğuk Savaş sonrası dönemin oluşturduğu fırsatları kullanarak Pekin ve Moskova ile diplomatik normalleşmeyi sağlamış, bunun özellikle Pekin nezdindeki ticari ve ekonomik faydalarından yararlanmıştır. Bu noktada Seul'un Pekin ile yalnızca ekonomik değil, askeri bir işbirliği ihtimalinin de güçlü seyrettiğine çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilmiştir. Öyle ki Çin'in yükselişi küresel bir güç geçişi projeksiyonunu yansıttığından ABD'nin Kuzeydoğu Asya'daki askeri varlığı, Seul'un zaman zaman ABD ile Çin arasında dengeleyici duruma yönelmesini gerektirmiştir. Ole Wæver (2018: 75) yükselen güçler ve liberal uluslararası düzenin muhtemel sonuna dair çalışmaların iki aktöre odaklandığını ifade etmiştir. Bunlar hegemon konumundaki ABD ve her geçen yıl güç dağılımındaki konumunu güçlendiren ve yükselen Çin'dir. Çalışmada oluşmakta olan yeni düzenin güç (kutupluluk) ve ekonomi bağlamındaki değişimler ile insan hakları ve demokrasi gibi liberal değerlerin yitirilmesine yol açan değerlerdeki değişimleri barındırdığını belirtmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere ABD ve Çin arasındaki askeri ve ekonomik mücadeleye ideolojik mücadele boyutu da eklenmektedir. Bu durumun özellikle bölgede yer alan Amerikan müttefiklerinin ilerideki pozisyonlarını etkilemesi

muhtemeldir. Bu noktada burada aktarılanlar Soğuk Savaş sonrası dönemin özelliklerini yansıtmaktadır.

Tüm bu gelişmeler geleneksel ittifak ağları içerisinde bulunan devletler ile ABD'nin ilişkilerini derinden etkilemektedir. Devletlerin işbirliği seçeneklerini arttırmalarına rağmen güvenlik ilişkilerinde ABD ile olan bağlarını korumaya devam ettikleri görülmektedir. Öte yandan bu aktörlerin stratejik ve ekonomik birçok farklı parametre etrafında bölgesel güçler ile iyi diyalog tesis etme ve bölgesel güç skalasındaki konumlarını güçlendirme eğilimi gösterdikleri bilinmektedir. Son dönem politikaları göz önüne alındığında ABD'nin Rusya'yı yaptırımlarla sıkıştırdığı, Çin'i ise ticaret alanında baskıladığı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemin bu ikinci evresinde, bahsedilen aktörlerle iyi ilişkiler geliştiren Amerikan müttefiklerine yönelik tepkiler öncelikle ABD'nin iç siyaseti bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan çalışmanın konusu sistemik değişimleri anlamak kadar bu değişimlerin kurulu ittifak ilişkilerin etkisini analiz etmektedir. Bu da çalışmanın ayrıca bölgesel ve küresel tehditler bağlamında ittifak yönetimi ve ittifak iç uyumu³⁵ gibi alt konuların üzerine yoğunlaşmasına neden olurken çalışmada karşılaştırmalı vaka seçimi yöntemini zaruri kılmaktadır (Dion, 2003).

Literatür İncelemesi

Bu tez çalışması uluslararası sistemin yapısını devletlerin davranışlarında doğrudan etkili bir paradigma olarak ele almaktadır. Ancak daha spesifik olarak devletlerin köklü ittifak ilişkilerinde değişen şartların etkilerini anlamak üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bakımdan esasen çalışmanın inceleme hususu devletlerin ittifak davranışları olduğundan Uluslararası İlişkiler yazınında yer alan ittifak konulu kitap, makale, görüşmeler, mülakatlar, resmi kuruluşlar ve düşünce kuruluşlarının yayımladığı raporlar ve paylaştıkları veriler, resmi açıklamalar, antlaşma metinleri ve gazete makale ve haberleri çalışmanın alanyazın taraması bağlamında önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Tüm bunlara ek olarak ittifakların bir güvenlik ihtiyacının sonucu olduğu varsayımından hareketle literatürde güvenliğe ilişkin geliştirilmiş teoriler ve devletlerin güvenliklerine ilişkin milli güvenlik ve tehditleri vb. içeren çalışmalar da tez kapsamında incelenmiştir.

Devletler arası ittifaklar uluslararası ilişkiler alanyazını içerisinde farklı boyutlarıyla ele alınmaktadır. Devletlerin anarşinin hâkim olduğu bir düzen içerisinde birbirleriyle rekabet halinde olmaları, öte yandan diğer aktörlerle işbirliği formu geliştirerek ittifaklar tesis etmeleri uluslararası politikanın çok boyutlu bir değişkenini oluşturmaktadır. Realist teoriye dayalı argümanlara göre devletlerin en önemli güdülleri bekalarını tesis etmek ve bunun için de gerekli olan güvenlik ihtiyacını gidermektir. Bu bağlamda, devletlerin kurduğu ittifaklar en temelde iç politika süreçlerinden başlayan ve bir dış politika kararına dönüşen, askeri olduğu kadar iktisadi, politik olduğu kadar kültürel ve ideolojik parametreleri barındıran, sistemik düzeydeki bloklaşmaları yapısallaştıran bir süreçtir. Buraya kadar bahsedilen kısımdan anlaşılacağı üzere, yalnızca devletlerin birbirleriyle ittifak kurma süreçleri dahi bu konudaki yazının genişliğini göstermektedir. İttifakların kurulma sebeplerini anlamak üzere yürütülen çalışmalar çoğunlukla farklı düzeyde seçilen değişkenler çerçevesinde incelemeler

³⁵ (İng.) Alliance cohesion.

sunmaktadırlar. Örneğin Barnett and Levy (1991), Haass (2003), Siverson ve Emmons³⁶ (1991) çalışmaları iç siyasi düzeyde konumlandırılmış değişkenleri barındırmaktadır. David (1991), Reiter (1994) ve Shroeder (1994) aktör düzeyinde çalışmalar ortaya koyarken, Schweller (1994), Waltz (1979) ve Walt'un (1987) çalışmaları sistem düzeyinde üretilmiş çalışmalar olarak öne çıkmaktadır.

Esas itibarıyla ittifakların teşkiline dair çalışmalar genellikle realist araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Hans J. Morgenthau'nun *Politics Among Nations* adlı eseri ile başlayıp George Liska, Robert Rothstein, Kenneth Waltz ve Stephen Walt ile devam eden ana akım realizmi oluşturan literatür içerisinde çoğunlukla devletler arası ittifaklar anarşik uluslararası sistem içerisinde güç dengesinin araçları³⁷ olarak kurgulamaktadır. Liska (1962: 3) tarafından açıkça ifade edilen, ittifakların temelde bir şeye ya da birisine karşı olduğu argümanı ittifakların güç dengesi esasına işaret etmektedir. Başka bir deyişle, ittifakların öncelikli maksadı rakip bir gücün oluşturduğu tehdide karşılık vermektir. Uluslararası sistemin yapısı çerçevesinde değerlendirme yapan Walt (2009: 96-97), tek kutuplu bir sistemde devletlerin ABD'yi dengeleme konusunda tereddüt edeceklerini, bu bakımdan devletlerin genel tavrının peşine takılma stratejisi olacağını iddia etmektedir. Bunun nedeni tek kutuplu uluslararası sistemde ABD'nin sahip olduğu muazzam güce karşın bir denge arayışının çok zor olmasıdır. Bu yönüyle klasik güç dengesi teorisine dayalı bir devlet davranışının bu noktada beklenmemesi gerektiğini belirtmiştir. Devletlerin gücü değil, tehditleri dengelemek üzere harekete geçeceklerini ileri sürmüştür. Hatta bunun genel bir tavır olduğunu ve devletlerin tehditler karşısında dengeleme davranışı göstermelerinin diğer eylemlerden daha sık gerçekleştiğini ifade etmiştir. Glenn H. Snyder *İttifak Politikaları* isimli eserinde ittifakların kurulması ve yönetimine yönelik bir analiz ortaya koymuştur. Snyder da müttefiklerin ittifak içi pazarlıklarını çalışma konusu edinmiş ve bunu teorik tarih yöntemi adını verdiği deneysel ve tarihsel verileri bir arada kullanarak yapmıştır (Sofka, 1998). Ayrıca çok kutuplu bir sistemdeki ittifaklara yönelik yürüttüğü tartışmada, devletler için güvenliğin en temel hareket noktası olduğunu ifade etmiş ve devlet adamlarının fayda-maliyet anlayışını en üstte tutan rasyonel bireyler olduğunu ileri sürmüştür.

Yukarıdaki kısımda aktarılanların yanı sıra kurulan ittifakların iç yönetişi; kolektif savunma (Bennett et al., 1994) ve sorumlulukların iktisaden paylaşımı (Conybeare, 1994; Goldsmith, 2003) gibi parametreleri ele alan çalışmalar da alanyazın içerisinde dikkat çekici bir yer kaplamaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde müttefik devletlerin ittifak içerisinde sürdürdükleri ilişki biçimlerinin alanyazın içerisinde dört temel unsur etrafında ele alındığı görülmüştür. Bunlar bir ittifak içerisindeki sorumlulukların paylaşımı ve maliyetlerin dağılımı (Olson ve Zeckhauser: 2001); ittifakın uyumu ve liderlik; ittifak içerisinde terk edilme ya da tuzağa düşme tehlikesi; son olarak da normların ve kurumların ittifak

³⁶ Demokratik devletlerin 1920 ve 1939 ile 1945-1965 yılları arasındaki aralarındaki ittifak teşkilini inceleyen çalışmada demokratik yönetim biçimine sahip olan devletlerin aralarında ittifak kurma eğilimlerinin ve bu ittifakların sürelerinin diğerlerine göre olan üstünlüğü analiz edilmiştir.

³⁷ Klasik realizmin temsilcisi olan Morgenthau ittifakları tam manasıyla bir güç dengesi unsuru olarak görmektedir. Ancak devletleri ittifaklara iten unsurlar sonraki realist yazında güç-güvenlik, tehdit-çıkartıcı gibi ayırım noktalarında ayrılarak devletlerin motivasyonlarının müteceviz ya da müdafacı formlarda ele alınmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak yer verilmektedir.

dinamikleri üzerindeki etkisi olarak kategorize edilmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde kabul edilen ittifak çalışmalarının çoğunlukla realist düşünürlerin argümanları çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Ancak farklı bir dünya görüşü tasavvuru sunan teorik yaklaşımların da devletler arası ittifaklar konusunu ele aldıkları bilinmektedir. Örneğin liberal yaklaşımları benimseyen Robert Keohane (1988) ve inşacı yaklaşımıyla bilinen Katzenstein gibi önemli isimlerin devletler arası ittifaklara ilişkin eserler verdikleri vakidir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin müttefikleri ile ilişkilerinin farklılaşması, Kuzeydoğu Asya'da müteşekkil Amerikan ittifaklarının alanyazın içerisinde yaygın bir sorunsal olarak ele alınmasına neden olmuştur. Realizm esasına dayalı yürütülen çalışmalar özellikle 1991 yılından itibaren ABD-Japonya ittifakının gevşemesini öngörmüşlerdir. Ancak Japonya kendisi için artık ideolojik bir komünizm veya Sovyetler Birliği tehdidinin olmadığı bu yeni dönemde beklenilenin aksine ABD ile ittifakını güçlendirmiştir. ABD-Güney Kore ittifakı ise yarımada'daki askeri ve nükleer silah geriliminin sürmesi nedeniyle güçlenmesi yönünde beklentilerin olduğu bir ilişki olarak ele alınmıştır. Soğuk Savaş esnasındaki Güney Kore-ABD ittifakına ilişkin oluşmuş olan akademik yazın daha çok realist bakış açısı ile devletlerin anarşik yapı içerisindeki askeri kapasitelerine odaklanmış olup, genel manada ABD-SSCB rekabetinin yan ürünü olduğu şeklindedir. Buna göre ABD-Güney Kore ittifakı iki devletin de komünist tehdit deneyimini yaşadığı iki kutuplu bir dünyanın zorunlu kıldığı bir davranıştır. Tabi bu durumda komünist blokun oluşturduğu tehdit ortadan kalkınca ABD-Güney Kore ittifakının da doğal olarak sona ermesi gerektiği vurgusu öne çıkmaktadır. Ancak burada gelişmeler teorik öngörülerin ötesine gerçekleşmiş ve ABD-Güney Kore ittifakı giderek daha az istikrarlı hale gelmiştir. Kim (2008a) bu durumu *kritik nokta* (critical juncture) yöntemi ile ele alarak Soğuk Savaş sonrası ABD dış politikasını Clinton hükümetinin genişleme siyaseti ve George W. Bush hükümetinin 11 Eylül sonrasında stratejik dönüşümü olarak iki paradigma halinde ele almıştır. Buna karşın Asya'da Güney Kore'nin demokratik bir devlet olarak öne çıkması ve bunun daha fazla otonomi talep eden bir güvenlik kültür oluşturmaya değinmiştir. Japonya ise Körfez Savaşı ile beraber uluslararası kamuoyuna daha aktif bir katılımın gerektiğini düşünerek ABD ile olan ittifakını güçlendirme yönünde siyaset izlemiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönem kapsamında ABD-Güney Kore ittifakını ele alan Kim ve Paik (2009: 33-34) ittifakın zayıfladığını dört operasyonel gösterge etrafında açıklamıştır. *Hedefler, tehdit algılamaları, stratejik uyum, askeri komuta* yapısından oluşan bu göstergelerin her birinde Soğuk Savaş sonrası dönemde olumsuz yönde değişimler gözlenmiştir. Diğer taraftan Jea-Chang Kim'in (2003) çalışmasında Soğuk Savaşın bitişi ile ABD'nin tek süper güç olduğu yeni bir uluslararası düzen kurulduğu ileri sürülmüş ve iki ülke ittifakı bu bağlamda ele alınmıştır. Buna göre Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehdit yapısal olarak iki kutuplu bir dünyayı ilgilendiren küresel bir sorun olmaktan çıkarak Doğu Asya'da bir devlet davranışı düzeyine düşmüştür. Dolayısıyla bu durum Soğuk Savaş sonrasında ittifakların dönüşümüne neden olmuştur. Keun Lee (2005) ve Jong-chul Choi (2006) ABD'nin dış politika tutumunda olan değişikliklerin Güney Kore ile olan ittifakında yeni mekanizmalar oluşturduğunu ele almışlardır. Onlara göre 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin küresel ittifak siyasetinde yeni eğilimler baş göstermiş ve Güney Kore bu değişen küresel trende uyumlu yeni politikalar edinmek durumunda kalmıştır.

Yukarıda bahsedilen realist görüşlerin yanında Güney Kore'nin iç elementlerini ittifakın zayıflama nedeni olarak görenler de bulunmaktadır. Sook Jong Lee (2005) Güney Kore içerisindeki memnuniyetsizlikleri ele almıştır. Lee'nin çalışması Amerikan kuvvetlerinin Güney Kore'deki varlığı; ABD'nin Kuzey Kore siyasetine karşı yöneltilen eleştiriler; Kuzey Kore'nin tehdit olarak görülmemesi ve yeni Güney Kore milliyetçiliği gibi unsurlar etrafında şekillenmiştir. Shi Young Lee ve Taejoon Han (2003) Birleşik Devletler Kore Gücü (USFK)'nın iktisadi değerlendirmesini yapmış ve kamuoyu algısını ele almıştır. Onlara göre Güney Kore'deki Amerikan karşıtı hisler USFK'nin varlığının maliyeti ve buna ilişkin kamuoyu algısı ile doğrudan alakalıdır.

ABD-Güney Kore ittifakı Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber çeşitli zorlukla karşılaşmıştır. 1993 ve 1994 yıllarında Kuzey Kore ve ABD'yi savaşın eşiğine getirip sonradan diyalog kapılarını açan Kuzey Kore Nükleer Krizi ABD'nin Güney Kore ile olan ittifakına dikkate değer bir hasar vermiştir. Robert Manning (1995) bu sürecin Güney Kore ve ABD ilişkilerinde güvensizliğe ve yabancılaşmaya yol açtığını söylemektedir. Kuzey Kore NPT anlaşmasından 1993 yılında çekileceğini ilan ettiğinde yeni Clinton yönetimi krize çözüm için Kuzey Kore yönetimi ile görüşmelere başlamıştır (Larson and Levin 2004: 16). Öte yandan Kim Dae-jung (1998-2003) ve Roh Moo-hyun (2003-2008) yönetimindeki Güney Kore'nin savunma ve dış politikaları uluslararası sistemin yapısından ne şekilde etkilendiği dikkate alınması gereken önemli unsurlardan birisini oluşturmaktadır. Kim Dae-jung yönetimi Kuzey Kore ile daha diyaloga açık bir siyaset izlemiştir. 2000 yılında Pyongyang'da gerçekleşen Kuzey Kore-Güney Kore Zirvesinden sonra Dae-jung Kore Yarımadası'nda savaş tehdidinin ortadan kalktığını ilan etmiştir. Nitekim ABD bu görüşmelere şüphe ile yaklaşmış, görüşmelerin mevcut tehdidi ortadan kaldırmadığını ve Kuzey Kore'nin hala ABD ve Güney Kore için tehlike olarak algılanmaya devam edeceğini ifade etmiştir. Roh Moo-hyun döneminde ABD- Güney Kore ittifakının daha da kötüleştiği görülmektedir. Roh, ABD'nin Kore'de izlediği strateji ve asker sayıları hususunda Güney Kore'nin rızasını gözetmediği ve tek taraflı olduğu yönünde eleştirmiştir.

Soğuk Savaş esnasında ABD-Güney Kore ittifakı Kuzey Kore'ye yönelik caydırıcılık esasına dayalı bir oluşum şeklinde seyretmiştir. SSCB'nin siyaset sahnesinden çekilmesine ve Soğuk Savaş'ın sona ermesine rağmen Kuzey Kore kendisini reforme edememiş bir komünist rejim olarak varlığını sürdürmektedir. Ulusal insan ve maddi kaynaklarının büyük bir kısmını enerjisini nükleer ve kısa mesafeli silah teknolojilerine harcayan Kuzey Kore'nin varlığı ABD-Güney Kore ittifakının Soğuk Savaş koşullarındaki gibi caydırıcılık anlayışı etrafında devam etmesini gerektirdiği düşünülebilmektedir. Ancak realist öngörüler ve tartışmalar bu iki ülkenin ilişkilerindeki seyri ve bugün geldiği noktayı kendi ürettikleri kavramlar ve yaklaşımlar çerçevesinde açıklayamamaktadır. Nitekim ABD-Güney Kore ittifakının Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber yoğunluğunu kaybettiği görülmektedir. Buna rağmen Seul, ABD'nin Afganistan ve Irak harekâtlarına ironik bir şekilde güçlü destek vermiştir.

ABD ve Güney Kore bölgeye ilişkin politikalarında zaman zaman farklı yaklaşımlar benimsemektedirler. ABD'nin Kuzey Kore politikası genellikle kitle imha silahlarının azaltılması ve tamamen yok edilmesine odaklanmaktadır. Bölgesel aktörlerin uluslararası

sisteme yönelik algılarının ve tepkilerinin çalışmanın ara değişkenlerini oluşturduğunu hatırlamamız gerekirse Güney Kore'nin yaklaşımı Kuzey Kore'nin nükleer konumuna ve Kore'nin yeniden milli birliğini sağlamasına yönelik siyaseti önem arz etmektedir. Güney Kore bu bağlamda bölgede bir savaşa yol açmasına neden olmayacak şekilde kendini konumlandırmak istemektedir. ABD'nin bölge politikalarında yaşanan bu gibi görüş ayrılıkları ittifakın işleyişinde sorunları beraberinde getirmiştir. Ancak ittifak tüm bunlara rağmen sürmektedir. Hem ABD hem de Güney Kore siyasetçileri ittifakın güçlendirilmesi ve daha ileriye taşınmasını dile getirmektedirler. Mevcut durumun iyileştirilerek dinamik, karşılıklı fayda sağlayan kapsamlı bir işbirliğine dönüşmesi hususunda fikir beyan etmektedirler.

İttifakların gelişimini açıklamada realist yaklaşımlar üç temel kısıtlılık ile karşı karşıyadır. İlk olarak sadece ortak tehditlere odaklanan bir ittifak anlayışı uluslararası ekonomi politikteki gelişmeleri göz ardı etmektedir. Ekonomik işbirliği ve karşılıklı bağımlılık devletler arasında ittifakların sürmesinde dikkate değer bir etmen olabilmektedir. Walt (1997: 157) modern ittifakları “üye devletler arasında yoğun etkileşimi içeren sosyal kurumlar” olduğunu ifade etmiştir. İkinci unsur, küçük devletin ittifakı sürdürmesine yönelik davranışdır. Soğuk Savaş esnasında asimetrik ilişki biçiminde oluşmuş olan ABD-Güney Kore ittifakı sonrasında Kore'nin ekonomik büyümesi ve demokratik gelişimi ile sürdürülebilir olmuştur. ABD'nin Avrupalı ve Asyalı müttefiklerine yönelik ittifak yönetiminin karşılaştırılması yoluyla zengin bir araştırma olanağı ortaya çıkmaktadır. İki bölge arasındaki antlaşma taahhütlerinin doğası, stratejik coğrafya ve kalkınma seviyeleri gibi farklılıklara rağmen dikkat çekici olan unsur iki bölge arasındaki benzerlikler olmaktadır (Wesley, 2017: 13). Ancak belki de en ilgi çekici benzeşmeler ittifak yapılarıyla ilişkilidir. Bu bakımdan bu tez çalışması Türkiye ve Güney Kore'nin güvenlik ilişkileri bağlamında oluşturdukları dış politikalarını etkileyen sistemik unsurlara odaklanmasının yanı sıra Asya merkezli ekonomi politik gelişmelere de yer vererek küresel sistemi giderek daha fazla etkileyen ABD-Çin ekonomik çekişmesinin Güney Kore'nin ulusal güvenliğine etkilerini de ele almıştır.

Nitekim literatürdeki çalışmalarda devletlerin ittifak davranışlarını iç ve dış etmenleri bir arada ele alan çalışmalar göze çarpmaktadır. Örneğin Nakai (2016) bir devletin komşularına ve dış güçlerine göre daha güçlü bir şekilde büyümesi ve yerel bir rejim değişikliği yaşaması durumunda o devletin ittifak ilişkisini yeniden yapılandırmasını muhtemel görmektedir. Nakai'ye (2016: 7) göre ittifakların yeniden yapılandırılmalarında liderlerin mevcut ittifaka ilişkin güvenlik ihtiyaçlarında meydana gelen değişimler ve iç siyasetteki rejim değişiklikleri önem arz etmektedir. Bu noktada doğrudan doğruya devletlerin ittifak davranışlarını bir tehdidin varlığı üzerinden açıklanması yetersiz çalışmalar olarak tanımlanmıştır. Bazı çalışmalarda Güney Kore'nin ABD ile ilişkileri, komşu ülkelerin etkileri çerçevesinde ve bilhassa Çin'in Kuzey Kore ile ilişkileri bağlamında da ele alındığı görülmektedir. Örneğin Hwang (2017) Doğu Asya'da yükselen Çin'in bölgedeki ABD ve müttefikleri için yarattığı çeşitli tehditler ve fırsatları ele alan makalesinde Güney Kore'nin yeni bir dış ve güvenlik politikası yaklaşımı izlediğini ifade etmektedir. Çin'in büyümesinin ABD'nin bölgede yeniden dengeleme davranışı içerisinde hareket etmeye zorladığını belirten yazar Güney

Kore'nin güvenlik dönüşümünde dış faktörlerin şekillendirici etkisi kadar iç faktörlerin de ülkenin dış politikasında itici güç olduğunu iddia etmektedir (Hwang, 2017: 71).

Çağdaş uluslararası ilişkilerin içerisinde özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki ilişkilerin anlaşılabilmesi adına Çin'in ve ABD'nin küresel rollerine değinmek gerekmektedir. Bu açıdan uluslararası ilişkiler teorisinin hem güç geçişi hem de güç dengesi ve türevleri gibi realist kuramlar açısından ortaya konulan argümanların dikkate alınması önem arz etmektedir. Öyle ki ittifaklar konusunda ortaya konulan tezler hem büyük güç siyaseti hem küresel materyal güç geçişleri hem de bunların cereyan ettiği uluslararası sistemin yapısı gibi olguları gözden geçirmek durumundadır. Örneğin Mearsheimer (2005; 2014; Kreisler, 2012) Çin'in barışçıl bir yükselişinin mümkün olmadığına dair iddiaları üç temele dayanmaktadır. Bunlardan ilki Çin'in geçtiğimiz otuz yılda olduğu gibi gelecek otuz yılda da büyümesinin süreceğidir. Çin'i yakın bir gelecekte büyük bir Hong Kong olarak niteleyen Measheimer, bunun ABD-Çin ilişkileri ve Çin'in komşuları ile olan ilişkilerinde nasıl gelişmelere meydan vereceğine dair görüşleri sunmaktadır. İkincil nokta, Çin'in barışçıl bir büyüme sağlamasının teorik olarak doğrulanabilir olup olmadığıdır. Bu noktada insanların görüşlerinin değil teorik gelenekçe öne sürülen argümanların takip edilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Measheimer yapısal koşulların değiştiğinde devlet davranışlarının doğrudan değiştiğini dile getirmektedir. 1783 yılından beri ABD'nin dış politikasından elde edilen verilen teori ile tutarlı bir biçimde sonuçlar doğurduğu iddiasını sunarken Çin'in ABD'yi taklit eden bir yükseliş formu takip ettiğini söylemiştir. Measheimer esasen uluslararası ilişkilerin anarşik boyutuna vurgu yaparak devletlerin en temel aktör oldukları iddiasını yenilemektedir. Bütün devletler saldırgan askeri yeteneklere sahiptir. Bu ikinci varsayımdır. Üçüncü varsayım ise hiçbir devlet bir başka devletin niyetlerine dair emin olması mümkün değildir. Uluslararası ilişkilerin bu doğası içerisinde devletler güvenlik ilişkileri kurmaktadır. Devletlerin askeri ve ekonomik gücüne dair materyal unsurların bilinebileceği ancak bu güçleri ile ne yapacakları büyük belirsizlik doğurmaktadır. Bugünkü bilinemediği gibi devletlerin gelecekteki niyetlerini bilmek de mümkün değildir. Bu açıdan kimin statüko kimi revizyonist devlet rolüne bürüneceği belirsiz bir olgudur.

Zakaria CNN'de yayımlanan GPS isimli programda ABD-Kuzey Kore arasında Singapur'da yapılan zirvenin Güney Kore-ABD ittifakını zayıflatıcı etkilerine vurgu yaparak sonucunda kazanan tarafın zirvede yer almayan Çin devleti olduğunu vurgulamıştır. Bölgede yaşanan bu gelişmelerin süper güç siyaseti ile küresel güç geçişi hususunda belirleyici olabileceğinin altını çizmiştir. Zakaria, Trump'ın iş başına gelmesiyle beraber Asya'da Çin'in artan ticari üstünlüğüne alternatif olması maksadıyla oluşturulan Trans-Pasifik Ortaklık Antlaşmasından çekilmesinin bu dönem içerisinde Çin'i rahatlatan bir gelişme olarak okumaktadır. Bu minvalde ABD'nin Güney Kore ittifakına dair gelişmeleri Çin'in bölgesel konumuna atıf yapmadan değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Çin'in yükselişine dair ortaya konulan teorilerin büyük bir kısmının güç geçişi ve hegemonik geçiş gibi yaklaşımlar etrafından ele alınması bu tez çalışmasının Kuzeydoğu Asya güvenlik ilişkilerini ve özelde ABD-Güney Kore ittifakını bu bağlamda değerlendirmesine sebebiyet vermiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin ABD ile geliştirdiği yakın ilişkilerin kısa bir süre ittifaka dönüşmesi, iki ülke ilişkilerinin alan içerisinde güvenlik ve dış politika

boyutlarının yanında devlet kimliği ya da uluslararası sistemin yapısı bağlamında sıklıkla işlenen bir konu olmasına yol açmıştır. Bu çalışmada Amerikan bakış açısını yansıtan akademik kitap ve makalelerin Türkiye’de oluşmuş olan yazın ile karşılaştırılmasını mümkün kılacak şekilde geniş bir yazından yararlanılmıştır. Bu noktada *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776* isimli detaylı bir Amerikan tarihi çalışması ortaya koyan George Herring’in eserine sıklıkla başvurulmuştur. Tarihsel bağlamda temasları oldukça eskiye dayanan iki ülkenin ilişkileri sivil, dini ya da ticari kapsamda başlamıştır. Buna dair Muhsin Önal (2013), Şuhnaz Yılmaz (2015) ve Çağrı Erhan (2015) gibi araştırmacıların çoğunlukla arşiv araştırmalarına dayalı ortaya koyduğu eserler detaylı bilgiler sağlamaktadır. Çalışma ABD’nin Türkiye ile olan ilişkilerinin daha çok güvenlik ve buna dair dış politika boyutu kapsamında yürütülmüş olsa da bu eserlerin sağladığı tarihsel verilere sıklıkla atıf yapılmıştır. Türkiye’nin ABD ile olan yakın teması, 1945 sonrası dönemin koşullarıyla yakından alakalıdır. Türkiye’nin önce Birleşmiş Milletler üyeliği, ardından Kore Savaşı ile uluslararası kurumlar nezdindeki işlevi ve üstlendiği rol Batı blokunun yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Türkiye’nin 1950’li yıllarını ele alan eserlerde, ülkenin sosyal kimlik bağlamında edindiği Batı ülkesi rolüne ve küresel güvenlik sorunlarının Türkiye’nin NATO üyeliğine dönüşmesi süreçlerine yer verildiği görülmektedir. Özellikle Faroz Ahmad’in (1993) kimliksel, Hüseyin Bağcı’nın (2007) *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*; Nasuh Uslu’nun (2016) *Çatlak İttifak: 1947’den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri* eserleri ile hem kimlik hem de politik bağlama dair güçlü argümanlara rastlanılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin çeşitli boyutlarına odaklanan önemli araştırmalar ortaya çıkmıştır. Mehmet Hasgüler ve Mehmet Bülent Uludağ’ın *Kriz Üçgeninde Türkiye* eseri Türk dış politikasını geniş coğrafi bağlamda meydana gelen krizler çerçevesinde işlemiştir. Öte yandan çalışmada Tarık Oğuzlu’nun (2012; 2013; 2018; t.y.) Türkiye’nin kimlik ve çıkarları bağlamında kendisini yeniden tanımlama süreçlerini anlaşılır kılan makalelerinden ve Türk dış politikasını uluslararası sistemle ilişki biçimde inceleyen çalışmalarından yararlanılmıştır. Böylece Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası dönemin dinamikleri ile beraber yükselen bir güç konumuna aday olması, ülkenin Batılı kurumlarla ilişkileri ve özellikle NATO içerisindeki rolüne dair önemli manalar taşımaktadır (Oğuzlu, 2013: 775). Türkiye’nin bölgesinde etkin ve yükselen bir güç olması Batı ile işbirliğini dayandırdığı ortak çıkarlarının geleceği kadar uluslararası sistem açısından da önem taşımaktadır. Bu durum ABD-Türkiye ilişkileri bağlamında ele alınması gereken bir konu olduğu için bölgesel ve sistemsel dinamiklerin bir arada değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Emel Parlar Dal ve Tarık Oğuzlu tarafından müştereken kaleme alınan *Decoding Turkey’s Rise (2013)* başlıklı makale önemli bir referans kaynağı oluşturmaktadır. Yukarıda zikredilen çalışmalar sistem düzeyinde Türkiye’nin rolü ile güvenlik ilişkileri bağlamında açıklayıcı argümanlar taşımaktadır.

Bunlara ek olarak Ömer Taşpınar (2011) ve Kılıç Buğra Kanat (2014) Türk-Amerikan ilişkilerini çeşitli kriz ve fırsatlar çerçevesinde ele alan çalışmalar ortaya koymuşlardır. Nitekim Kanat’a (2014: 223-226) göre Soğuk Savaş uzun yıllar önce sona ermesine rağmen Türkiye ile ABD ilişkilerini sınırları belirli bir işbirliği düzeyine taşıyamadıklarını belirtmiştir. Öte yandan Taşpınar (2011: 12) Sovyet sonrası uluslararası tasarım içerisinde

ABD ve Türkiye'nin yeni bir işbirliği modeline geçmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Bu noktada çalışmanın sorunsal olarak gördüğü Türk-Amerikan ittifakının Soğuk Savaş sonrası dönemdeki işleyişi açısından önemli argümanlara rastlanılmıştır.

11 Eylül saldırılarını takip eden dönem içerisinde Türk-Amerikan ilişkileri kimi işbirliği ve sorunları barındırmaktadır. Bu yönüyle alanyazın içerisinde bu döneme dair önemli eserlere rastlanılmaktadır. Özellikle 2003 Irak Savaşı etrafında gelişen ikili ilişkiler sorunların öne çıktığı bir konjonktürü oluşturduğu görülmüştür (Aliriza ve Aras, 2012; Brown, 2007; Güney, 2005; Walker, 2008). Öte yandan ABD'nin Türkiye'nin komşularına ilişkin tutumları da iki ülke ilişkilerinde önemli bir değişkeni oluşturmaktadır. Bilhassa ABD'nin hem 1991, hem de 2003 yılında Irak'a yönelik müdahaleleri bu noktada çalışan araştırmacılar için birçok analitik araç sağlamaktadır. Bu noktada Hasan Kösebalan'ın *Turkish Foreign Policy: Islam, nationalism and globalization (2011)* isimli eseri dikkate değerdir. Ayrıca Tayyar Arı ve Ferhat Pirinççi'nin (2010) Irak Savaşı bağlamında kaleme aldıkları çalışmada Türk-Amerikan ilişkilerinin niteliğine dair, uluslararası sistemin ve bölgesel gelişmelerin ışığında detaylı bir analiz sunulmuştur.

Türk-Amerikan ilişkilerine dair doğrudan birincil kaynak niteliği taşıyan eserler çalışmanın argümanlarını tartışmak için önemli bir altyapı oluşturmuştur. Özellikle Irak krizleri esnasında ABD Başkanlarının kendi kalemlerinden çıkan eserlerine sıklıkla başvurulmuştur. Soğuk Savaş'ın bitiminde sistemde etkinlik gösteren tek süper gücün başkanı olan George H. Bush *A World Transformed (1999)* isimli eserinde, 1990-1991 Körfez krizi esnasındaki Türk-Amerikan ilişkilerine dair önemli bilgileri paylaşmıştır. 11 Eylül saldırıları ile uluslararası sistemde yaşanan diğer büyük kırılmanın şahidi olan George W. Bush, hem uluslararası sistemin yapısına hem de 2003 yılında bir krize dönüşen 1 Mart tezkeresine dair bilgileri *Decision Points (2010)* isimli eserinde kaleme almıştır. Bunların yanı sıra ABD Savunma Bakanlığı yapmış Donald Rumsfeld'in (2011) ve ABD'nin Ankara Büyükelçiliği görevini yürütmüş McGhee'nin (1990) eserleri yürütülen bu çalışma için önemli başucu eseri kaynakları olmuşlardır. Diğer taraftan çeşitli dönemler içerisindeki karar alıcıların röportajları (Barlas, 2011) ve bunlara dair gazete makalelerine başvurulmuştur. ABD Kongresi ve TBMM'nin arşiv ve tutanak dergileri çalışmada yararlanılan diğer önemli birincil kaynakları oluşturmaktadır.

BÖLÜM 1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: ULUSLARARASI SİSTEM VE DEVLETLER ARASI İTTİFAKLAR

Uluslararası ilişkiler teorisi bağlamında uluslararası sistemin incelenmesi temel olarak liberalizm ve realizm gibi ana paradigmaların arasında bir tartışma niteliği taşımaktadır. Tartışma, sistemin doğası, aktörler, aktörler arasındaki ilişkilerin niteliği, sistemdeki şiddetin nedenleri ve sistemik bileşenlerin önemi gibi sistemin temellerini hedeflemektedir. Bunun haricinde İngiliz Okulu olarak bilinen uluslararası ilişkiler yaklaşımı da *düzen* kavramı etrafında uluslararası sistem ile ilgilenmiştir. Özellikle Hedley Bull (1995: 8) devletlerin sosyal düzenini tasvir eden çalışmasında uluslararası düzeni ele almış ve bunu devletler toplumunun ya da uluslararası toplumun esas, öncelikli ve evrensel maksatlarına yönelik davranış biçimleri şeklinde tanımlamıştır. Bull, uluslararası sistem ile ilişkili olan uluslararası toplum kavramını ortaya çıkarmıştır. Buna göre öncelikle bir sistem içerisinde var olan devletler kendi aralarındaki çıkarlar ve değerler ölçüsünde bir toplum ilişkisi de oluşturmaktadırlar (Bull, 1995: 13). Bu çalışma içerisinde uluslararası sistem, temel olarak realizm ve onun önde gelen temsilcileri çerçevesinde ele alınmıştır. Zira sistem içerisinde güç değişimleri ve devletlerin bununla ilişkili ortaya çıkan ittifak davranışlarını içeren değişimi analiz etmek için İngiliz Okulu ya da liberalizm gibi uluslararası ilişkiler kuramlarının yeterli veri sunamadığı görülmektedir.

Randall Schweller (2001: 164) uluslararası düzenin zaman içinde nasıl ortaya çıktığı ve değiştiği sorusunun uluslararası ilişkiler çalışmaları içerisinde yeterli düzeyde ele alınmadığını ifade etmiştir. Ona göre bu ihmalin en önemli gerekçesi, uluslararası ilişkilerin nispeten genç bir bilim dalı olmasından dolayı henüz daha sistemde değişimi sağlayan koşulların ortaya çıkartılamamış olmasıdır. Bu noktadan anlaşılmaktadır ki uluslararası düzende değişime dair bilginlerin öğrendikleri en temel unsur, bunun en büyük güçlerin tümü ya da çoğu arasındaki dramatik, yoğun ve düzenli savaşlardan sonra ortaya çıktığıdır. Uluslararası değişimin öyküsü genellikle galip devletlerin büyük savaşlardan sonra savaş sonrası düzene nasıl şekil vereceklerine dair yaklaşımları barındırmaktadır. Bu şekilde 1900'lü yıllara kadar uluslararası düzen inşasında yaşanan büyük anların yaklaşık her yüzyılda bir defa meydana gelmiş önemli hadiseler etrafında ortaya çıktığı görülmektedir.

Özellikle son 400 yıl içerisinde devletler arası politikayı belirleyici düzeydeki uluslararası sistem çeşitli savaş dönemleri ve ardından gelen antlaşmalarla hayata geçmiştir. Öncelikle XVII. yüzyıldaki 1648 Vestfalya, XVIII. yüzyıldaki 1713 Utrecht ve XIX. yüzyıl içerisindeki 1815 Viyana Kongresi uluslararası düzende değişimi yazılı antlaşmalar halinde inşa eden gelişmelerdir. Mölder'e (2007: 125-126) göre 1854'te Kırım Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, sistem ilk kez ortaklardan biri olan Rusya'ya yönelmiş ve Avrupa'daki büyük güçler arasında çeşitli çatışmaların devam ettiği istikrarsız bir çok kutupluluk dönemine girmiştir. 1871'deki Fransa-Prusya Savaşı'ndan sonraki dönem, ortaya çıkan rekabetin bir tarafını Almanya ve Avusturya-Macaristan, diğer tarafını ise Büyük Britanya ile Fransa'nın oluşturduğu ittifakların oluşturulmasıyla karakterize edilmiştir. XX. yüzyılda ise diğerlerinden farklı olarak üç farklı büyük an yaşanmıştır. Bunlar Birinci Dünya Savaşı sonrası düzeninin oluştuğu 1919, İkinci Dünya Savaşı sonrası düzeninin oluştuğu 1945 ve Soğuk Savaş sonrası düzene geçişin başladığı 1991 yılıdır (Schweller, 2001: 165). Birinci

Dünya Savaşı'ndan sonra, Immanuel Kant'ın hayal ettiği federasyon ilkelerine benzer bir devletler sistemi kurmak için gerçek bir şans oluşmuştur (Mölder, 2007: 126). Versay sisteminin tesis ettiği düzen ise 1936 yılında Almanya'nın Locarno Antlaşmasını ihlal ederek Renanya'yı yeniden silahlandırmasıyla sona ermiştir.

Tablo 5. Uluslararası Sistemin Tarihi (1648-2008)

1	Vestfalya Düzeni	1648-1815	İstikrarsız çok kutupluluk
2	Avrupa Uyumu	1815-1854	İstikrarlı çok kutupluluk
		1854-1871	İstikrarsız çok kutupluluk
		1871-1914	İstikrarsız iki kutupluluk
3	Birinci Dünya Savaşı	1914-1919	
4	Versay Sistemi	1919-1939	İstikrarsız liberal toplum
		1936-1939	İstikrarsız iki kutupluluk
5	İkinci Dünya Savaşı	1939-1945	
6	Soğuk Savaş	1945-1989	İstikrarlı iki kutupluluk
7	Post-Modern Uluslararası Sistem	1991-2003	İstikrarlı liberal toplum
		2003-2008	İstikrarsız liberal toplum

Kaynak: Mölder, 2007: 125-126.

Son yüzyılı şekillendiren en belirgin aktör Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Nitekim ABD bir yüzyıl içerisinde, ikisi harp meydanlarında diğeri ise hayatın her aşamasında rekabeti gerektiren üç büyük dünya savaşını kazanmıştır (Zakaria, 1992: 21). Birinci Dünya Savaşı'nda eski Avrupa monarşilerini, İkinci Dünya Savaşı'nda faşistleri, sonuncusunda ise sosyalistleri mağlub etmiş, böylece XX. yüzyılın mutlak muzaffer olmuştur (Arıboğan, 2018: 12). Washington her zaferinin ardından yeni bir dünya düzeni retoriğini ve pratiğini ortaya koymuştur (Art, 2012). Bunlar ise devletlerin kendi aralarındaki etkileşimine nüfuz eden sistemsel koşulları oluşturmaktadır. Devletler arası ittifaklar da bu koşulların etkisinden uzakta değildir. Uluslararası sistem devletlerin ilişkilerine şekil verirken aynı şekilde devletlerin aralarında kurdukları ittifaklar ayrı bir dinamik oluşturarak uluslararası sisteme şekil vermektedir. Örneğin Glenn Snyder (1984: 466) çok kutuplu bir uluslararası sistemde, ülkelerin üzerinde anlaştıkları yazılı metin ne olursa olsun ittifakların asla mutlak kalamayacaklarını ifade etmiştir. İttifak ilişkilerinde meydana gelen dinamizmi uluslararası sistemin yapısına dayandıran bu argüman, Soğuk Savaş sonrası dönemi tanımlayan benzer bir sistemik koşulu tasvir etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası düzenin, güç ve kapasite dağılımları ile devletlerin güvenlik krizleri içerisindeki rollerine dair tahminleri içeren parametreler üzerinden şekil aldığı görülmektedir. Cengiz Okman'a göre Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin yapısını etkileyen iki ana eğilim mevcuttur. Bunlardan ilki güvenlikle ilgiliyken diğeri ekonomik-finansal, sosyo-kültürel ve bilimsel konular gibi ülkeleri bir dünya topluluğu çerçevesine alacak eğilimlerdir (Cengiz Okman, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2021). Okman Soğuk Savaş sonrası dönemde her ikisini de yükselişte olduğunu ve bu iki trendin birbirini etkilediğini ifade etmektedir. Güvenlik trendinin yükselişi uluslararası örgütlerin önemini yitirmesine yol açmaktadır. Okman bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana bazı olaylar uluslararası örgütlerin, yani Güvenlik Konseyi'nin göreceli ağırlığını azaltmıştır. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki Amerikan askeri

Başkan Bush'un Irak (2003) saldırısı; Obama'nın Libya (2011), Kuzey Irak (2014) ve Suriye'deki saldırıları (2015); Gürcistan (2008) ve Kırım'daki (2014) Rus müdahaleleri NATO'nun Libya nezdindeki kampanyaları (2014) ve Suriye'deki kargaşa ortamına 2014'ten itibaren ABD'nin, 2017'den itibaren de Rusya'nın müdahil olmaları.”

“[...] bundan daha da ilginç olan nokta, herhangi bir uluslararası organizasyona atıfta bulunulmaksızın, uyuşmazlık çözümü ve kriz kontrol prosedürlerinin devletler tarafından organize edilmeye ve düzenlenmeye başlamasıydı. Devletler, kriz durumlarını ve çatışmaları Birinci Dünya Savaşı’ndan önce yaptıkları gibi ele alacaklardı; böylece realist açıklamaların canlanması hız kazanmaya başladı. Pratik açıdan, bu durum, klasik güç dengesi siyasetinin zamanına (modern koşullar altında yeniden dekore edilmiş olsa da) tamamen geri dönüş olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu tür gelişmeler güvenlikle ilgili konularda bir tür geri dönüşünün başlangıcına işaret etmiştir.”

1648
Bağımsız hükümler devletler
19. YY ikinci yarısı
Güç dengesi sistemi
19. YY sonu
Kutuplaşma süreci

1918-1945
Geçiş süreci
Milletler Cemiyeti

1990'lar
Birleşmiş Milletler

Anarşik düzen

Dehşet dengesi ve büyük patlama
I. Dünya Savaşı

İkinci Yapısal Patlama
II. Dünya Savaşı

SOGUK SAVAŞ DÜZENİ

Ulusal uluslararası toplum

Son yapısal geçiş

Cengin Okman uluslararası sistemin yapısını tarihsel kırılma anlarıyla beraber yukarıdaki grafikte gösterildiği şekilde tarif etmektedir. Okman'a göre 1990'lardan sonra aktörler çoğalmış, devletler uluslararası kurumlarla beraber aynı düzen içerisinde yer alsa da devlet merkezli güvenlik trendleri (C) ve uluslararası kurumların etrafında oluşan çok taraflı

trendlerin (B) yükselişi sistemin yapısını şekillendirmektedir. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonrasında dinamikleri ve eğilimleri çerçevesinde hayata geçmiş olan ittifak ilişkileri bu yapısal geçişten etkilenmektedir (Cengiz Okman, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2021). Yeni dönemde güç, güvenlik gibi parametrelerin ve bölgesel krizler gibi sorun alanlarının ittifak ilişkilerine yansması doğal olarak önceki dönemlerden farklılaşmaktadır. Ancak mevcut uluslararası sistemin yapısını etkileyen enerji, finans, teknoloji ve COVID-19 örneğinde olduğu gibi küresel faktörlerin mevcudiyeti devletlerin ittifak ilişkilerindeki sürekliliğini açıklayıcı bir alan sağlamaktadır.

Bu tezin araştırma konusunu oluşturan zaman dilimi tüm bu süreçlerde elde edilen deneyimin üzerine inşa edilen Soğuk Savaş sonrası literatüre dayanmaktadır. Bu bakımdan çalışmanın bu bölümü tezin gerekliliklerine cevap verecek kavramsal ve kuramsal altyapıyı hazırlamakla ilgilidir. Burada sunulan veriler üç aşamalı bir sistematik ile oluşturulmuş olup ilk olarak uluslararası sistem ve devletler arası askeri ittifaklara dair oluşmuş olan yazının irdelenmesi ve bunların temel analitik boyutları sunulmuştur. İkinci aşamada yazında karşılaşılan argümanların ve ilgili verilerin uluslararası ilişkiler ve devletler arası güvenlik ilişkilerine etki eden boyutlarına yer verilmiş ve uluslararası sistemi tanımlayıcı özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Son kısımda devletler arası ittifaklara dair teorik ve kavramsal faktörler tanımlanmıştır. Böylece tez çalışmasında yer alan hipotezlere dair çıkarımların çerçevesi çizilmiştir.

1.1. Uluslararası Sistem

Devletler arası ilişkilerin işleyişine dair yapılan çalışmalarda sıklıkla vurgu yapılan uluslararası sistem, birçok açıdan başlı başına bir çalışma alanını oluşturmaktadır. Alanyazın içerisinde uluslararası nizamın oluşumunu ve sistemin dinamiklerini tanımlayan, sistemin içerisinde yer alan aktörlerin davranışlarının analizinde sistemik etkilerin izini süren çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu bakımdan belirli dönemler içerisindeki aktörlerin ilişki ve davranış biçimlerine yön veren bir olgu olarak uluslararası sistemin tanımının yapılması çalışma açısından önem taşımaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra devletler arası siyasetin doğasına hâkim olan genel atmosfer kısa süre zarfında güç ve güvenlik parametrelerinin belirleyici olduğu bir yöne evrilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında dinamiklerindeki farklılıklar nedeniyle iki dönem halinde ele almak mümkündür. Bu yönüyle 1991-2001 ve 2001-2021 tarihleri arasında meydana gelen gelişmeler etrafında uluslararası sistemin yapısına dair yeni açıklamalar yapılması gerekliliği doğmuştur.

Uzun yıllar boyunca iki kutuplu bir vaziyette işleyen küresel nizamın Berlin Duvarı'nın yıkılması ile başlayan süreçte gevşemesine ve yerini dinamik bir yapıya bırakmasına şahit olunmuştur. Bu dönemdeki dönüşüm ve dinamizm süreci sadece devletleri ve karar alıcı elitlerini yönlendirmekle kalmamış, aynı zamanda Uluslararası İlişkiler teorisinin mevcut yazınına kaynaklık eden temel argümanların sorgulanmasına ve bunların yeniden ele alınmasına yol açmıştır. Bilhassa realist teoriler çerçevesinde yürütülen çalışmaların ağırlıkla aktör-sistem etkileşimi çerçevesinde ele aldığı devletlerin dış ve güvenlik politikaları ile bunların sistemsel etkilerinin yeni bir bağlam içerisinde değerlendirilmesi lüzumu doğmuştur. Öyle ki Soğuk Savaş sonrası konjonktürde ortaya çıkan küresel ve bölgesel düzeydeki yeni sosyoekonomik ve jeokültürel dinamikler etnik, dini ve mezhepsel

çatışmaları tetiklemiştir. Öte yandan terör, göç ve küreselleşen ekonomi ve sağlık gibi sorunları barındıran unsurların doğmuş olması, devletlerin dış ve güvenlik politikalarının bunları göz ardı etmeden analiz edilmesini gerektirmiştir.

Bu yönüyle Soğuk Savaş'ın sona ermesi sistemi ve devletleri olduğu kadar akademik tartışmaları da derinden etkilemiştir. 1990'lar boyunca uluslararası ilişkilerin hem teorik hem de uygulama sahasında kendisini gösteren aktörlerin çeşitliliği ve sistemsel dinamizm, epistemolojik bir dönüşüm sürecini tetiklemiştir. Geçmiş dönemin statik sonuçlar doğuran analizlerinin öngöremedikleri sürpriz bir geçişe neden olması, pozitivist paradigmanın öngörülemezlik ilkesine dayanan post-modern çalışmalarca eleştirilmesine yol açmıştır. Bu durum, Soğuk Savaş sonrası dönemde kavramsal zenginliğin arttığı, felsefi ve kuramsal çalışmaların uluslararası sistemi farklı boyutlarıyla ele aldığı bir geniş bir yazın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Küresel politikada sistemsel düzeydeki varsayımlarıyla Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Asya ve Avrupa'daki ittifakların yönetimine odaklanması hasebiyle bu çalışma, dönemin özelliği olan kuramsal çalışmaların zenginliğinden istifade ederek çağdaş uluslararası sistemin tanımlanmasına katkı sunma maksadı taşımaktadır. Bu bakımdan çalışmanın bu bölümünde uluslararası sistem olgusu kavramsal ve kuramsal boyutlarıyla ele alınmıştır.

1.1.1. Uluslararası İlişkiler Teorisinde Uluslararası Sistem

Sistem, temel olarak devletlerin arasındaki etkileşimler kümesi olarak pozitivist bir davranış metodolojisinin içerisinde tanımlanmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2012: 54). Birbirinden bağımsız parçaların etkileşimini bütüncül bir bakış açısıyla ele alan sistem yaklaşımı uluslararası politikayı açıklama amacı taşımaktadır (Arı, 2007: 18). Uluslararası İlişkiler teorisinin farklı geleneklerini temsil eden realist, liberal, yapısalcı ve İngiliz Okulu gibi merkezi yaklaşımlar uluslararası sistemi çeşitli açılardan işlemişlerdir. Elbette ki bu yaklaşımların kavramlara dair tanımlamaları ve kullanımları birbirlerine göre farklılıklar taşımaktadır. Örneğin 1960 ve 1970'li yıllarda devletlerin aralarındaki çatışma ve işbirliği kalıplarını belirleme umuduyla yaygın bir kullanıma ulaşmış olan sistem kavramı, neorealizmin hayata geçmesiyle devletlerin arasındaki ilişkiler bütününe işaret eden bir boyutta kullanılır hale gelmiştir. Bu doğrultuda daha çok aktörler arasındaki güç ve yeteneklerin dağılımı ile kutupluluk yaklaşımı çerçevesinde ortaya çıkan etkileşimlerin uluslararası ilişkilere olan yansımalarına işaret etmiştir. Esasen sistem kavramı, yapı ve süreç gibi kavramlarla beraber bir anlam taşımaktadır ve sistemdeki devletlerin davranışlarını oluşturan faktörleri ve çevresel etkileri de içermektedir (Arı, 2007: 18).

Sistem kavramının çok çeşitli alanlarda kullanıldığı görülmektedir. Bu haliyle ayrı ayrı uluslararası iktisadi, sosyal ya da politik sistemlerin varlığından bahsetmek mümkündür. Tüm bu kavramların nesnel boyutları barındırdığını kabul etmek gerekmektedir. Nitekim Uluslararası İlişkiler teorisi de birçok açıdan soyut bilimin öznel bir yapısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla sosyal bilimin bir parçası olan uluslararası ilişkiler yaklaşımları doğa bilimleri veya matematiğin olduğu gibi mutlak ve koşulsuz ortamlarda test edilme imkânına sahip değildir. Ancak bilimin doğası siyaset teorilerinin gerçek dünya olgularına uygulamalarında bir esnekliğe müsaade etmektedir. Viotti ve Kauppi (2012: 54) sistem kavramının bilim insanları tarafından gerçek dünyayı daha kolay anlaşılır kılmak için

kullanıldığını belirtmiştir. Bu açıdan sistemler uluslararası olguları tanımlamaya yardımcı olabilecek zihinsel imgeler olarak tanımlanabilmektedir. Günümüz uluslararası ilişkilerine dair gelişmeleri anlama adına uluslararası sistemin niteliklerinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Modelskei'ye göre (1978: 214) bir sistem, küresel sorunların veya ilişkilerin yönetimi için kurumları ve düzenlemeleri veya alternatif olarak küresel karşılıklı bağımlılığın yönetim yapısını ifade etmektedir. Günümüzde uluslararası rejimler ya da küresel yönetim gibi ifadelerin de uluslararası sisteme karşılık gelen kullanımlarının yaygınlık kazandığı görülmektedir (Hatsuse, 2010). Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politikaya dair meydana gelmiş olan birçok hadisenin saikleri küresel güç dağılımını yansıtan uluslararası nizamın yapısında aranabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada da uluslararası sistem, devlet davranışlarında etki eden yapısal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Uluslararası düzenin yapısına dair önemli ipuçları veren devletler arası ittifakları anlamak adına sistemsel analiz düzeyi belirlemek önem arz etmektedir. Bu hususa denk düşecek şekilde çalışmada uluslararası sistem kavramından analitik manada istifade edilmiştir. Bu noktada Singer'ın (1961: 80) şu ifadeleri ile örtüşen bir anlayış ortaya konulmuştur:

“Sisteme odaklanarak, sistemin ortaya koyduğu etkileşim modellerini inceleme ve böylece ittifakların (koalisyonların) oluşumu ile çözümleri, belirli güç yapılandırmalarının sıklığı ve süresi hakkında; resmi siyasal kurumlardaki değişikliklere ve toplumsal bir sistem olarak ortaya koyduğu normlara yanıt verme imkânı yakalamaktayız.”

Uluslararası İlişkiler teorisi içerisinde sistem kavramının gelişimine katkı sunan çeşitli bilim insanları mevcuttur. Alandaki çalışmalar içerisinde kullanılan uluslararası sistem kavramına analitik ve tarihi olmak üzere temelde iki farklı şekilde rastlanılmaktadır. Tarihteki örnekleri üzerinden çeşitli tasnif ve sınıflandırmalar yapan çalışmalara örnek olarak Richard Rosecrane'in Avrupa bağlamında ortaya koyduğu tarihsel çalışması öne çıkmaktadır (Arı, 2007: 19). Rosecrane bu çalışmasında uluslararası sistemi istikrar özellikleri bakımından ikiye ayırmıştır. Diğer taraftan tarihi veriler kadar güç dağılımı ve aktörlerin aralarındaki ilişkiyi bir arada ele alan K. J. Holsti, 1974 yılındaki *International Politics* isimli eserinde hiyerarşik, güç dengesi, gevşek iki kutuplu sistem, sıkı iki kutuplu sistem ve çok kutuplu uluslararası sistem olmak üzere beş farklı uluslararası sistem modeli ortaya koymuştur (Arı, 2007: 19). Devletler arası ilişkilerin geliştiği uluslararası sistemleri betimleyen Morton A. Kaplan ve Kenneth N. Waltz gibi düşünürler ise bu kavramı bilimsel terimlerle çözümleyen analitik teoriler geliştirmişlerdir. Bu yazarlarca çoğunlukla güç dengesi sistemi olarak bahsedilen unsurun esasen uluslararası sistemin bir varyantı olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan sıklıkla bahsedilen *sistem analizi* ise belirlenmiş bir çalışma alanı üzerinde bütüncül bir yaklaşımdır. Sistem analizi Young'ın (1967: 14) genel sistemler teorisi olarak adlandırdığı ortak bir analiz dilini ve kavramlarını ortaya çıkaran, bunları kullanarak farklı bilimsel subjeleri bir araya getiren yaklaşımından türetilmiştir. Sistem analizinin makropolitik düzeyde sunduğu katkılar neticesinde kendiliğinden (par se) sistem ile bölgesel ölçekteki alt sistemler arasında temel bir ayrım yapılabilmektedir. Böylelikle temel süreçler ve yapılar ayrı ayrı belirlenip tanımlanabilmektedir (Evans ve Newnham, 2007: 554).

1.1.1.1. Kaplan'ın Uluslararası Sistem Teorisi

Morton A. Kaplan'ın 1957 yılında kaleme almış olduğu eseri makro politikanın sistemli bir biçimde ele alınışının ilk örneklerinden kabul edilmektedir. Öyle ki burada ileri sürdüğü görüşlerde sadece uluslararası sistemi tanımlamakla kalmamış ayrıca uluslararası sistemin durumunu ve alt sistemlerini tanımlayarak çeşitli değişkenlere değerler atamıştır. Kaplan (1957a: 4) sistemi “birbirleriyle çok sıkı ilişki halinde olan ve kendine has davranışsal düzen ile dış çevreden ayrılan değişkenler dizisi” olarak tanımlamıştır. Değişkenler ise şunlardan oluşmaktadır: Sistemin temel kuralları, dönüşümün kuralları, aktör sınıflandırmanın değişkenleri, yeteneklerin değişkenleri ve bilginin değişkenleri. Morton Kaplan yukarıda zikredilen beş değişken etrafında altı adet farklı uluslararası sistem tanımlaması yapmıştır. Bunlar ise; güç dengesi sistemi, gevşek iki kutuplu sistem, sıkı iki kutuplu sistem, evrensel sistem, güdümlü ve güdümsüz olarak hiyerarşik sistem ve birim veto sistemidir (Arı, 1990: 104).

Kaplan tarafından ifade edilen sistemlerin ilk ikisi yani güç dengesi ve gevşek iki kutuplu sistem, XVIII. ve XIX. yüzyılda yaşanan koşulların kategorize edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bunlar, Avrupa siyaseti bağlamında işleyen Batı dünyasının içerisinde olduğu sistem ile ABD-SSCB merkezli işleyen Batı ve Doğu mücadelesine dayalı Soğuk Savaş dönemi uluslararası sistemidir. Bu ikisi dışında Kaplan tarafından tanımlanan diğer sistemler tarihte karşılığı bulunmayan varsayımsal nitelikteki olgulardır. Bahsi geçen üçüncü sistem bir derece Soğuk Savaş döneminin Batı ve Doğu dünyasını tamamen etkisi altına aldığı yıllara karşılık geldiği düşünülebilmektedir. Evrensel sistem olarak tanımlanan durum ise devletlerin bir dünya konfederasyonu teşkil ettiği bir yapıyı tasvir etmektedir. Hiyerarşik sistem otokratik ya da demokratik eğilimleri olan tek bir devletin tüm otoriteyi kendisinde merkezileştirdiği bir dünya devleti olması durumu anlatmaktadır. Son olarak tanımlanan *birim veto sistemi* tüm devletlerin nükleer güç sahibi oldukları varsayımına dayanmaktadır.

İlk olarak modern Avrupa tarihini resmeden *güç dengesi sisteminde* önemli düzeyde kabul edilen ulusal aktör sayısının en az beş ya da üstünde olması gerekmektedir (Kaplan, 1957: 390). Ayrıca çok kutuplu güç dengesi sistemi içerisindeki aktörlerin tümünün sadece ulus devletlerden oluşması ve rol farklılaşmasının olmaması beklenilmektedir. Tarihi bağlamda bu sistemin içerisinde Tuna Otoritesi ve Milletler Cemiyeti gibi devlet dışı organizasyonların görülmüş olması Kaplan'ın *güç dengesi sisteminin* bir yönüyle varsayımsal nitelik taşıdığını göstermektedir (Kaplan, 1957: 390). Bu sistem aktörlerin davranış kalıplarını resmeden altı temel kural etrafında hayat bulmaktadır. İlk olarak aktörler yeteneklerini artırma davranışı göstermektedirler ancak bunun için savaşmaktan ziyade müzakere etmeyi tercih ederler. İkinci kural eğer aktörler yeteneklerini artırma hususunda bir fırsatı kaçırmaktansa savaşmayı tercih ederler. Üçüncü kural, temel ulusal aktörlerden birisini savaşarak sistem dışına itmektense savaşmayı durdururlar. Dördüncü kuralda sistemin dengelerini değiştirecek şekilde tek bir aktörün güçlenerek diğerlerinden üstün bir pozisyona ulaşmaması ya da sistem içerisinde bir koalisyonun kurulmaması prensibine işaret edilmektedir. Beşinci kural ulus üstü bir örgütlenme gayesi güden devleti sınırlamayı gerektirirken altıncı kuralda temel bir aktörün sisteme yeniden dâhil olmasına müsaade eden bir yaklaşım getirilmektedir. Sonuç olarak çok kutuplu sistemi tanımlayan kurallardan ilk ikisi ile dördüncüsünün sistemin

anlaşılmasına yönelik konulduğu, öte yandan üçüncüsü ve altıncısının sistemdeki mevcut statükonun korunmasına yönelik oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Kaplan'ın *gevşek iki kutuplu* olarak tanımladığı ikinci sistemsel durum ise iki büyük gücün karşıt kutupları temsil ettiği ve blok dışı aktörler ile evrensel aktörlerin de varlıklarını sürdürdüğünü bir koşulu tasvir etmektedir. Bu durum ABD ve SSCB'nin önderliklerini yaptıkları Batı ve Doğu bloku ile bağlantısız devletlerden oluşan, BM ve bağlı kuruluşlarının da faal olduğu Soğuk Savaş düzenini tarif etmektedir. Bu sistemde güç dengesi sisteminden farklı olarak dengeleyici aktörler değil, evrensel örgüt ya da bağlantısız ulus devletlerce sergilenen ara buluculuk davranışları görülmektedir (Arı, 1990: 107). Öncekisine göre bu sistemde nükleer silahlar önemli caydırıcı bir rol oynamaktadır. Kaplan *gevşek çift kutuplu sistemi* de çeşitli kurallar çerçevesinde tanımlamıştır. Bu kuralların ilkinde güdümlü hiyerarşik bir düzene ya da uluslararası sistemin prensiplerini entegre eden bir hiyerarşik düzen yapısına sahip olan blokun rakibini ortadan kaldırmaya çalıştığını belirtmiştir. İkinci kuralda sistem içerisinde tercihlere yer verilmiştir. Buna göre devletler savaştan önce müzakereyi, eğer savaş kaçınılmazsa büyük savaşlar yerine küçük çatışmaları tercih etmektedir. Kaplan ancak ve ancak rakip bloğa kaybetme durumunda büyük savaşların tercih edildiğini aktarmaktadır. Üçüncü kuralda bir blokta yer alan aktörlerin sahip oldukları yetenekleri rakip bloğa göre artırma peşinde olduklarını, dördüncü kuralda ise her aktörün içinde bulunduğu blokun amaçlarını evrensel aktörünkilerden üstün tuttuğunu, evrensel aktörün amaçlarının ise rakip blokun amaçlarının üstüne konumlandırıldığını anlatmaktadır. Burada verilenlerin tersi roller dokuzuncu ve on birinci kurallarda verilmiştir. Buna göre dokuzuncu kuralda bloklar dışında kalan ulusal aktörlerin bloklar arasındaki savaş ihtimalini düşürmek üzere tutum sergiledikleri, on birinci kuralda ise bloklar arası arabulucu rolünün evrensel aktörce yerine getirildiği aktarılmaktadır (Arı, 1990: 108).

Kaplan 1969 yılında daha öncekilere ek olarak dört yeni uluslararası sistem tanımlaması yapmıştır. Bunlar *çok gevşek iki kutuplu sistem*, *detant sistemi*, *istikrarsız blok sistemi* ve *tamamlanmamış nükleer yayılma sistemidir*. Arı (1990: 114) Kaplan'ın sonraki çalışmalarında 1960'larda dünya siyasetinde cereyan eden gelişmelerden etkilendiğini, belirgin miktarda iki kutuplu sistemin ve birim veto sistemleri ile benzerlikler taşıyan üretimler yaptığını belirtmektedir. Arı'ya (1990: 114) göre Kaplan'ın tipolojileri belli bir sistemdeki karakteristik davranışları tanımlaması açısından mevcut uluslararası sistemle mukayese edildiğinde açıklayıcı bir rol taşımaktadır. Ancak Kaplan'ın da (1969: 292) kabul ettiği şekilde ortaya atılan analitik kavramlar teori düzeyinde tüm gelişmeleri açıklayamamaktadır.

1.1.1.2. Waltzçu Uluslararası Sistem ve Güç Dengesi Teorisi

Klasik realizm *ceteris paribus*³⁸ bir dünya düzenini varsaymaktadır. Bu, tüm devletlerin yalnızca anarşik ortam tarafından sınırlanmış gibi hareket ettiklerini ima etmektedir. Buna göre tehdit algıları arasındaki farklar, devlet eylemlerini anlamak için yeterli bir değişken değildir. Bunun yerine devletlerin doğrusal bir yol izlediği düşünülmektedir ve böyle olması

³⁸ (Lat.) Diğer tüm durumlar sabittir. Bir durumla ilgili bir değişkeni ele alırken diğer değişkenlerin sabit kaldığı varsayımını anlatmak için kullanılan bir terimdir.

realist okulu sistemik düzeye taşımıştır. Robert Keohane (1986: 27) realistlerin ve neo-realistlerin, özellikle de Waltz'un, alana yaptıkları en büyük katkının uluslararası sistemin devletlerin davranışlarını ve devletlerin davranışlarının da uluslararası sistemi şekillendirdiği fikri olduğunu belirtmektedir. Güç dengesi nosyonu realist Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarının merkezinde yer alsa da aslında klasik ve yapısal realizm tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Örneğin klasik realizmin çağdaş temsilcilerinden kabul edilen Henry Kissinger, güç dengesinin temelde devletleri yöneten insanlarca ortaya konulan dış politika eylemleri ile oluşmuş ve inşası mümkün olan bir unsur olduğunu dile getirmiştir (Viotti ve Kauppi, 2012: 60). Yani klasik realizmin bir olgusu olarak güç dengesinin bir niyet ve gönüllülük meselesi etrafında ele alınması söz konusudur. Diğer taraftan Kenneth Waltz, determinist bir güç dengesi teorisi ortaya koymaktadır. Ona göre güç dengesi devlet adamlarının kararlarınca inşa edilemeyeceği gibi tam tersi bu kararların alınmasını onlara dayatan bir olgudur (Waltz, 2009: 209).

Kenneth Waltz'a (1979: 39) göre "sonuçlar sadece değişkenlerin özellikleri ve ara bağlantılarından değil, aynı zamanda örgütlenme biçimlerinden de etkileniyorsa bir sistem yaklaşımına ihtiyaç duyulmaktadır". Bu noktada örneğin alandaki çalışmaların temelini oluşturan devletlerin neden savaştığı sorusuna Waltz (1959: 232) uluslararası sistemin savaşların meydana gelmesine müsait olan anarşik bir yapıda örgütlenmesini sebep olarak göstermiştir. Dolayısıyla devletler uluslararası sistemin yapısı ile sınırlandırılmış aktörlerdir. Bu görüşüyle Waltz esasen realizmi yeniden biçimlendirmiş ve sistemleştirmiştir. 1979 yılında uluslararası sistemi realist geleneğe uyarlayarak Carr, Morgenthau, Niebuhr gibi öncüllerinin klasik realizmi oluşturan temel varsayımları ile tutarlı kuramsal bir çalışmaya imza atmıştır. Böylece yapısal gerçekçilik adı ile bilinen neorealizmi hayata geçirmiştir. Waltz uluslararası çatışmaların nedenlerini insan doğası, devletlerin özellikleri ve uluslararası siyasetin doğası olmak üzere üç farklı noktada toplamıştır. Ona göre uluslararası çatışmalar temelde uluslararası sistemin anarşik doğasından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan uluslararası siyasetin işleyişinin merkezinde sistemsel dayatmalar, fırsatlar ya da tehditleri içeren gerekçeler yatmaktadır. Bu noktada Kaplan'ın sistemin kendi yapısının organizasyonel bir baskı olduğu şeklindeki argümanından farklılaştığı görülmektedir (Hatsuse, 2010). Waltz'a göre sistem yapı ile beraber onunla etkileşim içerisinde olan diğer birimlerin bütününden oluşmaktadır.

Waltzçu uluslararası sistem içerisinde temel birimler egemen devletlerdir. Sistemdeki parçaların düzenini ise yapı belirlemektedir. Bu bakımdan uluslararası siyasetin yapısı egemen devletlerin kendi aralarındaki etkileşimlerini düzenleyici ya da zorlayıcı bir pozisyonadadır. Waltz'a göre uluslararası sistemin doğası anarşiktir ve devletler birincil öncelik olarak hayatta kalmak üzerine davranış göstermektedirler. Bu haliyle devletler farklı yeteneklere haiz olmakta birlikte yapısal determinizm içerisinde benzer tutumlar sergilemek durumundadır. Waltz sistemdeki gücün ya da yeteneklerin belirli noktalarda toplanmasının sistemik istikrarı sağladığını belirtmiştir. Buna dayalı olarak da iki kutuplu bir sistemin çok kutupluya göre daha istikrarlı olduğu argümanını ileri sürmüştür.

Waltz'a (2015: 202) göre bir uluslararası sistemin istikrarlı olması öncelikle sistemin hala anarşik olmasına bağlıdır. İkinci olarak ise sistemi oluşturan ana tarafların sayısında önemli

bir değişiklik meydana gelmesi gerekmektedir. Bu noktada sistemin istikrarını etkileyen unsurların sistemdeki kutuplaşma ile bağlantılı olduğu iddiası dillendirilmektedir. İkili sistemlerin üçlü ya da çok kutuplu sistemlerden farklı olduğu nokta ise devletlerin ortaya koyduğu dengeleme davranışıdır (Waltz, 2015: 203). Bu haliyle iki kutuplu sistemler mevcut bir denge halini yansıttığından diğerlerine oranla daha istikrarlı bir durum olarak görölmektedir (Waltz, 1964; 2015: 8. Bölüm). Waltz (2015: 209) bu iddiasını şu ifadelerle ortaya koymuştur:

“Uluslararası politika araştırmacıları geleneksel olarak ittifakların esnekliğinden kaynaklanan belirsizliğin herkesin dış politikasında sağlıklı bir uyarı oluşturduğunu düşünmektedir. Tam tersine iki kutuplu dñyaların katbekat istikrarsız olduklarına inanmışlardır. Bu yargı yanlış akıl yürütmeye ve yetersiz delile dayanmaktadır.”

Bu argümana göre Soğuk Savaş sonrası dönemi içine alan uluslararası sistemde, süper güç konumundaki tek devlet olan ABD’nin diğer devletlerce dengelenmesine dair davranışlar izlenmelidir. Bu noktada çıkan çelişkiler bu çalışmanın konusu kapsamına girmektedir. Devletlerin ABD’ye karşın izledikleri denge ya da peşine takılma gibi stratejiler ittifak ilişkileri çerçevesinden ele alınmıştır. Waltz kaleme aldığı *The Emerging Structure of International Politics* isimli makalesinde, Uluslararası Politika Teorisi (2015) kitabında da bahsettiği gibi büyük güçlerin tarih sahnesinde son üç yüz yıldan fazla bir süredir yükseliş ve düşüşler yaşadığını aktarmıştır. Birden fazla süper gücün mevcut olduğu çok kutuplu bir dönemde, Türkiye’nin de içlerinde yer aldığı on iki büyük güç aynı anda ya da birbirlerini takip eden zamanlarda bu sahnede yer almışlardır. Waltz (1993: 44) İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcında bu devletlerden yedi tanesinin ayakta olduğunu ancak savaşın bitiminde sadece iki tane kaldığını ifade etmektedir. Buna göre İkinci Dünya Savaşı birçok sonuçla beraber çok kutuplu devirleri sona erdiren bir kırılma meydana getirmiştir. Waltz (1993: 44) 1964 yılında yazdığı bir makalede iki kutuplu sistemin ve getirdiği istikrarın yüz yıl boyunca süreceğini tahmin ettiğini ancak yeni binyılın gelişiyle beraber artık iki kutupluluğa *hoşçakal* demenin ve iki kutuplu yapının sağladığı rahatlatıcı simetri ve basitlik içerisinde yaşamaya veda etmenin vaktinin geldiğini ifade etmiştir. Waltz’un tahmini şaşırtıcı bir şekilde yeni binyılın henüz hemen başlarında gelen gelişmeler etrafında gerçeğe dönmüş gibi görölmektedir. Nitekim 2001 yılında meydana gelen 11 Eylöl saldırıları, mütakiben gerçekteşen Afganistan ve Irak müdahaleleri ve 2008 yılında baş gösteren finansal krizin getirdiği ekonomik durgunluk ile Asya’da Çin’in yükselişi gibi küresel sistemin yeniden ele alınmasına sebebiyet veren tarihi gelişmeler yaşanmıştır.

Waltz (1993: 48) İkinci Dünya Savaşı’ndan önce hem ABD’yi hem de Sovyetler Birliği’ni eyleme iten unsurun birinde müdahaleci liberalizm ve diğerinde enternasyonal komünizme dayalı ideolojileri olduğunu ifade etmiştir. Köklerini hemen savaş sonrasının böylesi bir ortamında bulunan iki kutuplu Soğuk Savaş yapısı kırk yıldan uzun bir sürede sıcak bir barışa dönüşememiş ve ancak onu sürdüren bu ideolojik yapının bozulmaya başlaması ile sona ermiştir (Waltz, 1993: 49). Waltz’a (1993: 49) göre yapısal değişim sistemde yer alan aktörlerin birinde başlamakta, daha sonra aktör seviyesi ile yapısal seviyedeki nedenler etkileşime girmektedir. Neorealist teorinin devletlerin uluslararası sistemde konumlarını korumaya çalıştıkları iddiası bilinmektedir. Bu bakımdan büyük güçler kendilerinden kaynaklanan düşüşlerini tersine çevirmeye çalışmaktadırlar. Waltz (1993: 49) bunun

görülebilmesi için yalnızca XXI. yüzyıla bakılmasının yeterli olacağını söylemiştir. Birçok tarihi vaka üzerinden çıkarımda bulunan Waltz, yeni dünya düzeni olduğu iddia edilen durumun aslında eski sistemik sınırlılıkların yalnızca ABD için artık daha az geçerli bir vaziyet aldığı boyutu olduğunu belirtmiştir. Dış politika davranışı sadece dış ve iç koşulların bir arada değerlendirilmesi ile açıklayıcı olabildiği için Waltz (1993: 79) ABD'nin yeni konumunun belirlenmesinde iç etmenleri önemsediğini ifade etmiştir.

1.1.2. Uluslararası Sistemin Yapısı

Dougherty vd. (1997: 100) uluslararası ilişkilerin sistemik boyutu ile siyaset teorilerini ayrıntılı olarak bir arada ele aldığı eserinde sistemin kutupluluğunu mevcut siyasal aktörlerin sayısı ile *aralarındaki yeteneklerin dağılımı* şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre kutupluluk, aktörlerin kutuplara göre nasıl hizalandıklarını gösteren sistemik yapısal bir durumu anlatmaktadır. Bu nedenle sistem içindeki aktörlerin davranışlarını belirleyen temel unsuru oluşturmaktadır. Daha net ifadelerle kutupluluk büyük güçlerin ve karşısındakilerin uluslararası sistemi ideolojik, siyasi ya da coğrafi olarak birden fazla bloğa ayırmalarıdır. Bu bloklar ve kapasiteleri belirli bir devletin sistemdeki diğer aktörler üzerinde uygulayabileceği güç miktarını belirlemektedir. Bu nedenle devletlerin kapasitelerinin sistemik dağılımı, kendisini sistemdeki diğer aktörlerle bir araya getirerek ittifak kurma ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır (Gibler, 2008). Bu da sistemdeki başlıca aktörleri oluşturan büyük güçlerin sistem içerisindeki nüfuzlarını arttırmaktadır (Kireyev, 2004: 21). Kutupların yok olması blok siyasetinin bel kemiği olan ittifakları etkilemektedir. Örneğin Soğuk Savaş sonrası süreçte alt sistem üzerindeki sistemik baskının azalması ABD ile milli güvenlik ihtiyaçları bağlamında bir araya gelen müttefikleri için çıkarlarını maksimize edici yeni menfaat sektörlerinin oluşumu ve işbirliği yapacağı bölgesel ve küresel imkânlar sağlamıştır (Sönmezoğlu, 2006: 468-469). Dolayısıyla uluslararası sistemin yapısal dönüşüm süreci içerisinde olduğu böylesi durumlarda taraflar arasında beklentiler yükselmekle beraber müttefiklerin çıkarlarının çatışmaları beklenebilmektedir.

Realist düşünürler uluslararası siyasete yön veren unsurun esas itibarıyla *güç* olduğu konusunda hemfikirdirler. Fakat gücün tam olarak nerede ve ne zaman bulunacağı veya ne şekilde uygulanacağı konusunda çeşitli fikir ayrılıkları mevcuttur. Ayrıca devletlerin aralarındaki güç dağılımının mimarisini oluşturan uluslararası sistemin hangi formunun barış ve istikrarın korunmasında daha iyi olduğu konusunda temel görüş farklılıkları bulunmaktadır. Akademik yazında yer edinmiş olan pek çok geleneksel realist tarafından tercih edilen çok kutupluluk, Waltz ve Mearsheimer tarafından özenle ele alınan iki kutupluluk veya hegemonik istikrarı öne çıkaran tek kutupluluk kavramsal bağlamda sistem kutupluluğuna işaret etmektedir.

İki kutuplu ve çok kutuplu dağılımların istikrarı hakkında bir yanda Kenneth Waltz'un, diğer tarafta J. David Singer ve Karl Deutsch'un farklı görüşleri öne çıkmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2012: 62). Karl Deutsch ve David Singer (1964) polarite yaklaşımında iki kutuplu sistemlerin Waltz'un iddiasının aksine çok kutuplu sistemlerden daha fazla savaşa yatkın olduklarını ileri sürmektedir. Onlara göre çok kutuplu uluslararası sistemdeki aktörler iki kutuplu sistemlerin aktörlerine göre daha özgür davranış sergileyebilmektedirler. İki kutuplu sistem beraberinde getirdiği jeopolitik baskılar nedeniyle koalisyon bloklarının oluşmasına

neden olmaktadır. Bu da aktörlerin bu bloklar dışında herhangi bir etkileşim kurması bakımından kısıtlayıcı olmaktadır. Basitçe söylemek gerekirse çok kutuplu sistemde var olan kutupların sayısı arttıkça aktörlerin aralarındaki potansiyel etkileşimi arttıracığından olası çatışmaların yoğunluğunu ve sıklığını azaltmaktadır (Deutsch ve Singer, 1964: 390). Bu şekliyle Deutsch ve Singer'ın modeli iki kutuplu bir sistemde mevcut olan etkileşim eksikliği nedeniyle istikrarsızlık potansiyelinden bahsetmektedir. Deutsch ve Singer (1964: 390) istikrar kavramını hem devlet hem de küresel sistem bağlamında açıklamaktadır. Sistemik bir bakış açısıyla istikrar sistemin tüm temel özelliklerinin korunduğu, hiçbir ulusun tek başına baskın bir role bürünmediği ve üyelerinin çoğunun hayatta kalmaya devam ederek büyük çapta savaşların yaşanmadığı bir durumdur. Devletler için ise istikrar kendilerine ait siyasi bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüklerinin sürmesidir.

Çok kutuplu bir sistemin istikrarına dair şunlar söylenebilmektedir. Öncelikle böyle bir sistemi uzun süre hatta sonsuza dek istikrarlı kılan unsurun sistemdeki en üst düzey üyenin emellerine karşı sürekli olarak politika üretilmesi olduğu söylenebilmektedir. Bu durum da aslında birçok bilim insanınca güç dengesi sisteminin bir erdem olduğunu iddia etmesiyle ilişkilidir. Bilindiği üzere neorealist güvenlik anlayışında *güç dengesi* uluslararası sistemin düzenleyici mekanizması şeklinde işlev görerek istikrarı sağlamaktadır. Uluslararası sistemin güvenliği de devletlerin güvenliğini beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan neo-realizme göre uluslararası aktörlerin davranış ve güvenliklerini belirleyen yapı uluslararası sistemdir (Waltz, 1979: 41). Ancak Deutsch ve Singer (1964: 405) bu durumun çok da olası olmadığını Machiavelli'nin sıfır toplamı oyun yaklaşımının açıklayıcı ve güç dengesinin kavramsal çerçevesinde yapılmış çalışmaların analitik gerekçeler etrafında ifade etmektedir. Bu bakımdan güç dengesine dayalı sistemlerde uzun süreli bir istikrarın söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Hiçbir güç dengesi sistemi birkaç yüzyıldan fazla sürmemiş ve sistem içerisindeki çatışan güçlerden birisini oluşturan devletler bağımsız güçler olarak çok kısa bir süre hayatta kalmışlardır (Deutsch ve Singer, 1964: 406). Güç dengesinin siyasi kuralları altında işleyen çok kutuplu bir sistem bile uzun vadede kendi kendisini yok etmektedir. Ancak Deutsch ve Singer (1964: 406) genel kanının aksine iki kutuplu sistemlerin hem kısa hem de uzun vadede önemli miktarda daha fazla istikrarsızlık ürettiğini ileri sürmektedir.

Gaddis (1986) çok fazla akademik çalışma olmasına rağmen *savaşın* sebeplerinin anlaşılmasının gerekçesini bilinen uluslararası sistemin dışına çıkamayan bakış açılarından kaynaklandığını ifade etmiştir. Savaş ve barışa dair elde edilen tecrübelerin çoğu İkinci Dünya Savaşı öncesi çok kutuplu, sonrasında ise iki kutuplu bir yapı içerisinde süren ve güç dengesini merkeze alan sistemsel bir bağlam içerisinde oluşmuştur. Alternatif sistemler ise bilim insanların zihinlerinde yer alan soyut kavramlar olmaktan öteye gidememiştir. Gaddis (1986: 100) siyaset bilimcilere göre var olan bir uluslararası sistemin iki koşulun bir araya gelmesi ile meydana geldiğini ifade etmiştir. Bunlardan ilki sistemin unsurları arasındaki karşılıklı bağlantılardır. Böylelikle sistemin bir tarafında meydana gelen değişiklikler bu ilişkiler vasıtasıyla diğer alanlara yayılabilmektedir. İkincisi ise sistemin bir bütün olarak aktörlerin kendilerine has beklenti ve önceliklerden farklı bir şekilde ortaya çıkan ortak davranış biçimleridir. Gaddis (1986) sistemin istikrarı noktasında Deutsch ve Singer'ın (1964) tanımladığı kavram üzerinden iki kutuplu sistemin istikrarını test eden bir çalışma ortaya koymuştur. Bu minvalde istikrarın yapısal elementi olarak iki kutuplu sistem;

istikrarın davranışlar elementi olarak nükleer silahlar; ideolojik farklılaşmalar; süper güç siyaseti gibi unsurlar ortaya çıkmıştır. Gaddis'in (1986: 101) ulaştığı sonuç Walt'un yaklaşımı ile paralellik göstermiş ve iki kutuplu sistemin istikrarlı bir yapısı olduğunu ilan etmiştir. Sonuç olarak iki kutuplu sistem tüm çizgileri net bir şekilde belirlediğinden yapısından kaynaklanan istikrarın sürdürülmesi ciddi bir liderlik gerektirmeyecek kadar basit görülmüştür. Çok kutuplu bir istikrarlı sistem olabilmesi için ise Matternich ya da Bismark gibi etkili liderlere ihtiyaç duyulmakta olduğu aktarılmıştır (Gaddis, 1982: 10).

Sistemin istikrarı devletler arası ittifaklar açısından da bir istikrar unsuru oluşturmaktadır. Yapısındaki görece basitlikten dolayı iki kutuplu bir sistemde kurulan ittifakların daha önce XIX. yüzyıl ve 1919-1939 yılları arasında tecrübe edilen çok kutuplu dönemdeki muadillerine göre daha istikrarlı oldukları görülmüştür (Gaddis, 1986: 102, Waltz, 1964; 2015). Örneğin bir Soğuk Savaş ittifakı olan NATO, Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde kurulan Alman İmparatorluğu-Avusturya Macaristan İmparatorluğu ve Fransa Cumhuriyeti-Rus İmparatorluğu gibi ittifaklardan çok daha uzun bir süre hayatta kalmıştır. Diğer yandan Gaddis (1984: 102) Doğu blokunu oluşturan Varşova Paktı'nın da Soğuk Savaş boyunca sıkı bir ittifak olarak varlığını sürdürmesini son derece basit bir mantığa dayandırmaktadır. Bu mantığa göre ittifaklar bir güvensizlikten doğan birlikteliklerdir. Bu bakımdan Sovyetler Birliği ve ABD'nin birbirleri ve müttefikleri adına birer tehdit unsuru olarak hayatta olmaları dünyadaki güven sorunun da temelini oluşturmuştur. Dolayısı ile SSCB'nin taşıdığı değerleri paylaşan devletler için ABD bir tehdit olarak görüldüğü müddetçe bu devletler SSCB liderliğinde ittifak içerisinde güçlü bir blok oluşturmuştur. Fakat çok kutuplu bir sistemde olabilecek güvenlik sorunlarının kaynakları çok farklı şekillerde meydana gelebileceği için Gaddis (1984: 102) çok kutuplu düzen içerisindeki ittifaklarda müttefik devletlerin farklılaşmasının şaşırtıcı olmadığını ifade etmiştir.

Diğer taraftan içinde bulunduğumuz mevcut uluslararası sistemin yapısı hakkında çok fazla farklı görüş ortaya atılmaktadır. Örneğin William Wohlfort'un 2007 yılında yayımlanan *Unipolar Stability: The Rules of Power Analysis* isimli çalışması uluslararası sistemin yapısına dair önemli argümanlar barındırmaktadır. Wohlforth (2007: 44) makaleyi kaleme aldığı zamandan birkaç yıl öncesine kadar çok kutuplu bir düzenden söz etmenin pek mümkün olmadığını belirtmektedir. Hatta kısa bir süre önce ABD küresel bir imparatorluk³⁹ olarak niteleyen dış politika yorumcuları ABD'yi roman kahramanı olan dev Gulliver'le kıyaslamaya başlamıştır (Wohlforth, 2007: 44). Öyle ki *tek kutuplu an*⁴⁰ kavramının sahibi Charles Krauthammer tek kutuplu sistemin sona erdiğini ilan ettiğinde bile çok kutuplu bir düzenin kurulmasının bu denli yakın olduğuna inanmak güç görülmüştür. Wohlforth (2007) çok kutupluluğun aslında daha 1960'ların başlarında yani iki kutupluluk kavramının ortaya çıkmasından henüz on yıl kadar geçmişken duyulmaya başladığını ifade etmiştir. Bunun temel dayanağı ise savaş sonrası Avrupası'nın ve Japonya'nın hızla toparlanarak yükselişe geçmesidir. Özellikle 1975 yılında Güney Vietnam'a başkentlik yapan Saigon'un Kuzey

³⁹ Uluslararası tarih ve uluslararası ilişkilerdeki son tartışmalar, XX. yüzyılda Amerikan hâkimiyetinin doğası ve boyutu üzerinde yoğunlaşmıştır. Akademisyenler - ör. Hunt (2007); Maier (2006); Ikenberry (2011); ya da Schroeder (2004) - ortaya çıkan şeyin ne kadar yeni bir "Amerikan imparatorluğu" ya da daha çok farklı bir hegemonya biçimi olarak adlandırılması gerektiğine odaklanmışlardır.

⁴⁰ Orj. Unipolar moment.

güçlerince ele geçirilmesi sonrasında birçok çalışma içerisinde çok kutupluluk vurgusuna rastlanılmıştır. Bu dönemde Waltz'un iki kutuplu dönemin sürdüğüne dair görüşlerini sürdürdüğünü belirten Wohlfort (2007: 44) 1990'lara gelindiğinde Waltz'un da artık bu dönemin sona erdiğini kabul ettiğini ve çok kutuplu bir yapının sisteme dönüşünün yakın olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir.

Gündeme gelen her çok kutupluluk söylemi elbette ABD'nin düşüşüne olan işaret olarak görülmektedir. Wohlfort (2007: 44) bunun aslında birçok kez dile getirildiğini ifade etmiştir. 1950'lerde Sputnik, 1970'lerde Vietnam ve stagflasyon, 1980'lerde ise Sovyet tehdidi ve Japonya'nın potansiyel bir küresel rakip olarak baş göstermesi gibi yaşanmış hadiseler bu durumu gündeme taşımıştır. Wohlfort (2007: 48) güç analizinin yapılmasında dikkat edilmesi gereken verilere ve bunların yorumlanmasına odaklanmış ve çok kutuplu bir yapıda potansiyel bir yükselen gücün kim olacağı hususunda fikirler ortaya koymuştur.

Bu noktada Petar Kurecic ve Binoy Kampmark'ın (2016) ortaklaşa yürüttükleri *A Multifarious Multifaceted Approach to the Multipolar World: A Necessity* başlıklı çalışmalarına değinmek gerekmektedir. Araştırmacılar günümüz dünyasının 1914, 1929 ya da 1939 yılıyla karşılaştırılması durumunda bazı benzerliklere rastlanılacağını ifade etmişlerdir. Geçmişe atıfta bulunarak günümüz konjonktüründe birden fazla güçlü aktörün küresel ve bölgesel düzende çıkar çatışmaları yaşadığı, birçok ekonominin iktisadi sorunlarla boğuştuğu ve uluslararası toplumun dünyanın yoğun çatışma ve düşmanlıklarına dur diyemedikleri bir dünya portresi çizmiştir. Özellikle Avrupa'daki gelişmiş ekonomileri büyük ölçekte etkileyen finansal kriz ya da diğer değişle *büyük durgunluk* sonrasında var olan iktisadi gücün gelişmekte olan ekonomilere doğru yönlendiğini ve böylelikle ekonomik olduğu kadar siyasi bir değişimin de fitilinin ateşlendiğini belirtmektedirler. Mevcut şartlarda birçok devlet ekonomik refah dağılımında önemli mesafeler kat etmiştir. Bu devletler BRICS⁴¹ olarak gruplaşmış ya da N11⁴² gibi çeşitli tanımlarla ifade edilmeye başlanmışlardır. Temelde bu devletlerin "*kültürel olarak üstün*" görülen Batı ile rekabete girdiği gözlemlenmektedir (Kurecic ve Kampmark, 2016: 92). Araştırmacılara göre Amerikan İmparatorluğu paradigması yetmiş yılın en büyük ekonomik krizi ile sona ermiş ve artık yeni bir paradigma oluşturmanın zamanı gelmiştir. Bu bakımdan Kurecic ve Kampmark (2016: 98) bu yeni paradigmanın tüm tarafların etkin bir role bürünerek sisteme şekil verdiği bir çok kutuplu düzenden ziyade güçlü devletlerin öne çıktığı bir yapının ortaya çıkmakta olduğundan bahsetmekte ve günümüzde çok kutupluluğun çok aşamalı ve çok boyutlu bir gereklilik olduğunu iddia etmektedir.

Richard N. Haass (2008) tartışmalara yeni bir boyut katarak XXI. yüzyıl uluslararası ilişkilerinin kutupsuz bir dünya düzenine doğru ilerlediğini iddia etmiştir. Haass'a (2008: 45) göre XX. yüzyıl çok kutuplu bir düzen ile başlamış, iki kutuplu bir yapıya evrilmiş ve sonrasında tek kutuplu bir sistem ortaya çıkmıştır. En nihayetinde gelineen mevcut durum

⁴¹ "BRICS" Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nden oluşan ekonomik maksatlı bir işbirliği formudur. (bkz. <http://www.brics.utoronto.ca/>)

⁴² "Next Eleven" ülkeleri Goldman Sachs grubu tarafından 21. Yüzyılın en büyük ekonomisine sahip olma potansiyeli taşıyan devletlere verilen isimdir. Bu ülkeler Türkiye, Güney Kore, Meksika, Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Nijerya, Pakistan, Filipinler ve Vietnam'dır. (bkz. <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/how-solid.pdf>)

daha çok kutupsuz bir uluslararası sistemin niteliklerini taşımaktadır. Haass (2008: 50) yeni konjonktürde güç geçişlerinin yaşandığını ve yeni güçlerin siyaset sahnesine çıktığını belirtmiştir. Çok aktörlü bir yapıyı meydana getiren bu vaziyet ABD'nin konumu için önemli meydan okumaları beraberinde getirmektedir. Haass (2008) net bir şekilde tek kutuplu bir uluslararası sistemin kalmadığı ifade ederken yeni dönemin hem kutupsuz hem de düzensiz olduğunu yani kutupsuz bir düzensizlik (nonpolar disorder) hali olduğu iddiasını taşımaktadır. Haass (2008: 51) küreselleşme faktörünün kutupsuzluğun yapısal öğelerinden birisi olduğunu öne sürmektedir. Bu bakımdan Soğuk Savaş döneminin değişkenlerinden güvenlik ve ittifakların anlaşılabilirliği için küreselleşme gibi dinamiklerin dikkate alınması önemli bir hal aldığını belirtmek gerekmektedir.

Uluslararası sistemin tek kutuplu bir düzene dönüşmesi Soğuk Savaş'ın sonu itibarıyla mümkün olmuştur (Donnelly, 2013: 64). Daha önce de bahsedildiği gibi Waltzcu dengeleme mantığı tek kutuplu bir düzenin istikrarsızlığa yol açtığını ileri sürmektedir. Buna göre Napolyon Fransası örneğinde yaşandığı gibi yükselen bir gücün diğer güçleri ittifaka sokabilecek bir hareketlilik doğurduğu iddia edilmektedir. Tek kutupluluğun yaşandığı küresel düzende yeni büyük güçlerin ortaya çıkışına imkân sağlayan evrensel bir dengelemenin ortaya çıkması beklenilmektedir (Donnelly, 2013: 65). Bu dengeleme mantığı Wohlforth (1999) tarafından son derece basit bir mantığa dayandırılan yetersiz bir görüş olarak değerlendirilmiştir.

Christopher Layne uluslararası sistemin yapısını inceleyen ve tek kutuplu düzenin sona erdiğini iddia eden önemli argümanlar ortaya atmıştır. Layne'in aşağıda zikredilen dört farklı çalışması ile ortaya koyduğu argümanlar uluslararası sistemin anlaşılmasına katkı sunabilecek bir zemin teşkil etmektedir. İlk olarak 1993 yılında kaleme aldığı *The Unipolar Illusion: why new great powers will rise* isimli makalesi ile küresel sistemi ele alan Layne, 2006 yılında daha önce yazdıklarını yeniden değerlendirdiği *The Unipolar Illusion Revisited: The coming end of the United States' unipolar moment* adında bir makale daha kaleme almıştır. Layne'in 2011 yılında yayımlanmış *The Unipolar Exit: beyond the Pax Americana* ve 2012 yılında yayımlanmış *This Time It's Real: The End of Unipolarity and the Pax Americana* başlıklı makaleleri uluslararası sistemin yeni koşulları altında oluşan küresel düzeni ve Amerikan üstünlüğünün azalması ve hatta sona ermesi ile oluşmakta olan yeni küresel unsurları bir kez daha ele almıştır.

Ekonomik değişkenleri dikkate alan bir bakış açısıyla Layne (2012: 203) Amerikan önceliğinin sona ermesine rağmen İkinci Dünya Savaşı sonrasında hayata geçen Pax Americana döneminin uzak bir geleceğe dek süreceğine dair inançların varlığını vurgulamıştır. Ancak 2007 ve 2008 yıllarında Amerikan ekonomisinde meydana gelen finansal çalkantıların⁴³ ardından gözle görülür değişimler meydana gelmiştir. Bu gelişme beraberinde tek kutuplu bir düzenin süreceğine dair olan inançların yerini giderek ABD'nin düşüşü ya da gerileyişi ve beraberinde gelecek olan jeopolitik dönüşüme dair öngörülere bırakmaya başladığı görülmüştür (Layne, 2012: 203). Bu noktada Suzan Strange (1988a: 3) her ne kadar ABD'nin uluslararası politik ekonomideki materyal gücünde azalma olsa da

⁴³ Layne yaşanan bu finansal krize Büyük Durgunluk –resesyon- adını vermektedir.

işleyiş üzerindeki sahip olduğu yapısal gücün, sistem içerisinde ABD'nin etkin bir aktör olarak varlığını sürdürmesine yardımcı olacağını belirtmiştir. Layne (2012: 203) 2007 sonrasındaki resesyon döneminin iki katmanlı bir etkiye sahip olduğunu iddia etmiştir. Bunlardan ilki küresel refahın ve gücün dünyanın batısından doğusuna doğru yönelmesi ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin hızlı bir biçimde süper güç statüsüne yaklaşmasıdır. İkincisi ise Amerikan ayrıcalığının ve önceliğinin iktisadi gücüne dair artık kuşkuların var olmasıdır. Böylelikle Layne artık tek kutuplu bir düzenin varlığından söz edemeyeceğimizi ifade etmekte ve 1945'te başlayan Pax Americana'nın düşüşe geçtiğini iddia etmektedir (Layne, 2012: 203).

Sistemdeki kutupluluk devletlerin belirli bir yöne doğru evrilmelerine neden olmaktadır ancak Donnelly'ye (2013: 65) göre bu durum doğacak sonuçları mekanik olarak belirlenememektedir. Zira devletler çok çeşitli baskılar ve değişkenlerce etki altına alınmaktadır. Bu bakımdan son dönem çalışmalarında devletlerin iç faktörlerinin analitik kapsama dâhil edildiği görülmektedir. Bu bağlamda realist gelenek içerisinde en yenilikçi ve ilgi çekici çalışmalar neoklasik realist araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur (Donnelly, 2013: 70). Neoklasik realist çerçevedeki çalışmalarda sıklıkla devlet davranışlarının sadece yapısal bir teorik bakış ile açıklamanın yetersiz kalacağına vurgu yapılmaktadır. Örneğin Schweller (2006: 6) uluslararası sistemde oluşan baskı ve fırsatlara devletlerin çoğunlukla farklı yanıtlar ürettiğini ifade etmiştir. Bunun sebebinin ise sistem düzeyindeki etkenlerden ziyade devletlerin iç yapısındaki etkenlerle ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Neoklasik yaklaşım yapısal kuvvetlerle etkileşim içinde olan devlet davranışlarındaki örüntüleri incelemektedir. Bu yönüyle realizm ittifaklar gibi hem iç hem de sistemik düzeyde faaliyet gösteren bir alanı anlamak için en faydalı teorik yaklaşımlardan biri olarak görülmektedir. Nitekim Soğuk Savaş sonrasında hayatta kalan Amerikan ittifakları farklı süreç değişkenlerini dâhil etmeden sadece Waltzçu bir güç dengesi paradigması içerisinde anlaşılması güç görünmektedir. Donnelly (2003: 73) böyle bir analizin sistem seviyesinde bir teorileşmeyi feda etmediğini söylemektedir. Sonuç olarak sistem seviyesindeki bir teorileşmenin yapı ile sınırlı olmadığını bilmek önem arz etmektedir.

Randall Schweller açısından sistemdeki büyük güçlerin sayısı ve ittifak mantıkları uluslararası siyasetin işleyişinde büyük öneme sahiptir. Sistemdeki kutuplar üzerine yapılan birçok çalışmadan ayrılan Schweller (1998) üç kutuptan oluşan bir sistemi ele almış ve bu durumun kutupsuz bir düzen ya da çok kutuplu bir düzenden farklı bir işleyişe sahip olduğunu ileri sürmüştür. Schweller'e (1998) göre tek, çift ya da üç veya daha fazla büyük güçten oluşan sistemler tekelci veya oligopolistiktir. Çok kutuplu ya da kutupsuz sistemler ise daha çok rekabetçi piyasalara benzetilmektedir (Donnelly, 2013: 65).

Randall Schweller ve Xiaoyu Pu (2011) tarafından müştereken kaleme alınan *After Unipolarity: China's visions of international order in an era of U.S. decline* başlıklı makale küresel tek kutuplu düzeni takip eden bir dönemi tanımlamaktadır. Schweller ve Pu (2011: 41-42) Soğuk Savaş sonrasında realizmin ölümünün ilan edildiği, uluslararası siyasetin artık hukuk temelinde işleyen ve kozmopolit bir yapıya kavuştuğu iddialarına şahit olunan kısa ve belirsiz bir dönem yaşandığını ifade etmiştir. Onlara göre 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye

gerçekleşen saldırılar dünyanın aslında çok da dönüşmediğini ve halen çok güvenli bir yer olmadığına dair bir kanıt sunmaktadır. Hatta birkaç sene evvelinde oldukça durağan bir görünüme sahip olan tek kutupluluğun bile hakikatte bir geçiş evresi olduğu görülmüştür (Schweller ve Pu, 2011: 42). Günümüzde ABD dünyadaki tek süper güç olarak kabul edilse dahi tüm rakiplerinin çok üzerinde kalan bir hiper güç görüntüsünden oldukça uzaktadır. Makalede eğer büyük bir dönüşümden bahsedilecekse bunun dünya siyasetinde hukukilik ve anayasalcılık ya da küresel sivil aktivizm gibi liberal paradigmaları içeren değil tek kutupluluktan çok kutupluluğa yönelen realist bir dönüşüm olacağı ifade edilmektedir. Öyle ki bir çok realist düşünür büyük güçlerin tarih boyunca gösterdiği bilindik güç ve prestij mücadelesinin geri döndüğüne inanmaktadır. Ancak Schweller ve Pu'ya (2011: 42) göre düşünürlerce ortaya konulan bu dönüşüm, geleneksel katı dengeleme (hard balancing) unsurlarının gündemde olduğu ve sistemin merkezinde çatışmacılığın bulunduğu bir konjonktürü tasvir etmektedir. Araştırmacılar bu görüşe katılmayarak sistemdeki çok kutuplu dönüşümün bahsedilenden farklı yeni bir vaziyet içerdiğini ifade etmektedirler.

Schweller ve Pu (2011) tarafından çerçevesi çizilen yeni çok kutuplu uluslararası düzen ABD'nin yanına yeni birkaç süper gücün daha eklendiği ancak genel manada sistemin istikrarının korunduğu bir vaziyettir. Sistemin yapısı tamamen yeni güçlerin, özellikle de Çin'in küresel sistemde oynayacağı role bağlı olarak tartışılabilirliği iddia edilmiştir. Bu bakımdan üç davranış biçimi tanımlanmıştır. Bunlardan ilki küresel sistemin mevcut koşullarla işlemlerini kabul eden, sorumlulukların eşit bir biçimde paylaşılması ile ABD'nin yanı sıra küresel sistemin eş yöneticisi rolünü benimseyen devletlerin ortaya koyduğu *destekleyici* (supporters) roldür. İkincisi, mevcut küresel sistemi tüm unsur ve öğeleriyle ortadan kaldırılması ve yerine yenisinin ikame edilmesine yönelik politikaları doğuran *bozucu* (spoilers) roldür. Sonuncusu ise süper güç konumunun getirdiği ayrıcalıkları kullanıp faydalanan lakin küresel yönetişimin yüklerinden imtina eden bir yaklaşımı doğuran *kaytarıcı* (shirkers) roldür (Schweller ve Pu, 2011: 44).

Araştırmacılara göre mevcut uluslararası sistem yoğunluğunu ve meşruiyetini yitirme sürecine girmektedir. Sistemi gayrı meşrulaştırmaya yönelik sürecin iki bileşeni bulunmaktadır. Bunların ilki direniş söylemi tarafından meydana getirilen gayrı meşrulaştırma retoriği, diğeri ise direnişin uygulanışına yönelik eylemi ortaya koyan dengeleme denilemeyecek kadar düşük maliyetli stratejilerdir. Esasta söylem ve eylemden oluşan bu süreç bir sonraki aşamayı oluşturan dengeleme davranışının temelini oluşturmaktadır. Schweller ve Pu'ya göre (2011: 44) tek kutuplu sistemlerde bahsedilen gayrı meşrulaştırıcı söylem ve eylemler kullanılmaktadır. Çok ve iki kutuplu sistemlerde ise statükoyu koruyucu davranış biçimi dengeleme iken tek kutuplu bir sistemde dengeleme davranışı revizyonizm olarak görülmektedir. Bu makale ile yazarlar geliştirmekte olan güçlerin küresel mücadele yolunu açmanın bir şekli olarak öncelikle sistemde yer alan hegemon gücün meşruiyetini düşük maliyetli stratejileri içeren dengeleme önlemleriyle zayıflatmaya çalıştığını iddia etmektedir. Hegemonik hâkimiyete karşı söylem ve eylemi içeren çeşitli direniş biçimleri ve stratejilerinin tanımlandığı çalışmada hegemonik meydan okumanın en göze çarpan adayı olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ne odaklanılmaktadır. Schweller ve Pu da (2011) Çin'in yeni dünya düzeni için hedeflerini ve taslaklarını keşfetme gayesi güttükleri çalışmalarında uluslararası sistemin alacağı yeni formun tek kutupluluktan çok kutupluluğa

ya da yeni bir çift kutupluluğa mı yoksa tamamen kutupsuzluğa mı evirildiği hususunda çıkarımlarda bulunmaktadır.

Mevcut uluslararası sistemdeki geçiş döneminin en belirleyici etmeni ABD ile Çin arasında seyreden rekabet ve olası çatışma durumudur. Kishore Mahbubani de (2020: 1) Çin ile ABD arasında ortaya çıkan jeopolitik rekabetin önümüzdeki on ya da yirmi yıl boyunca sürmesini mutlak görmektedir. İki devlet arasındaki güç parametreleri özellikle Çin'in 2001 yılında DTÖ üyesi olması ve 2008 yılında Batı dünyasının finansal açıdan önemli bir krizle baş etmek durumunda kalmasıyla önemli ölçüde yaklaşmıştır. Wæver (2018) iki devlet arasındaki askeri ve ekonomik rekabetin liberal değerleri de aşındıracak düzeyde ideolojik bir safhaya geçtiğini belirtmiştir. Oğuzlu (2020) da Çin'in yumuşak güç mücadelesi bağlamında özellikle Konfüçyus Enstitüleri aracılığıyla kendi gelişim modelini öne çıkaran diğer taraftan ABD'nin temsil ettiği değerleri de sorgulayan bir yol izlediğini ifade etmiştir. Bu yönüyle geleneksel Soğuk Savaş dinamiklerine yakın bir uluslararası sistem yapısının ortaya görülebileceği düşünülmektedir. Ancak Oğuzlu'ya göre bunun İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra izlenmiş olan ABD-SSCB rekabetinin oluşturduğu katı çizgilerden farklı olarak, ABD ve Çin dışındaki diğer devletlerin daha fazla hareket alanına sahiptirler. Bu yönüyle Oğuzlu mevcut uluslararası sistemi iki kutuplu-çok kutuplu bir bağlamda değerlendirmiştir (Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 15 Nisan 2021).

Çin'in mevcut uluslararası sistemdeki yükselişi önemli düzeyde bir akademik ilgi çekmektedir. Esasen Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ilan edilen Batı zaferi, kısa bir süre zarfında hem değerler hem de güç denklemleri açısından sorgulanır düzeye gelmiştir. Bu çerçevede Zakaria'nın *diğerlerinin yükselişi* şeklinde nitelendirdiği durum henüz 1992 yılı gibi erken bir dönemde Kishore Mahbubani'nin *The West and The Rest*⁴⁴ başlıklı makalesinde ele alınmıştır. Alessio Stilo'nun *A Neorealist Explanation of the Post-unipolar International System* isimli çalışması tek kutuplu düzeni teorik bağlamda sona ermiş bir süreç olarak göstermektedir. Stilo'ya göre (2018) Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana eski moda güç oyunları, küresel siyasette meydana gelen son gelişmeler ve eğilimlerin de doğruladığı üzere uluslararası ilişkilere geri dönmüştür. Stilo (2018) devletlerin aralarındaki karşılıklı bağımlılığın artmasına rağmen fiziki sınırların yok olmadığını ve uluslararası aktörlerin tüm gerekli araçların kullanılmasıyla çıkarlarını sürdürmeye devam ettirdiklerini iddia etmektedir. Bu yaklaşımla Stilo'nun, Schweller ve Pu'nun (2011) tanımladığı düşünürler içerisinde yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Stilo (2018) küresel siyasete hâkim olan liberal düzenin paradoksal bir biçimde realist ilkeleri güçlendirdiğini söylemektedir. Realizm, liberalizm tarafından da pratik bir teori olarak doğrulanmıştır (Stilo, 2018: 74).

Çalışmasında öncül çok kutuplu bir düzenin (proto-multipolar order) varlığından bahseden Stilo hükümetlerin iç siyasetlerini yürütmedeki kabiliyetlerinin uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelerin etkisi altına girdiğini ifade etmiştir. Ona göre (2018) güç siyaseti ve jeopolitiğin geri dönüşü, sistemde gücünü yitirmekte olan bir hegemon (ABD) ve yükselen diğer güçlerin (Çin, Rusya, Hindistan, Japonya, Brezilya, Almanya) arasında yeni

⁴⁴ (İng.) Batı ve Diğerleri.

bir güç dengesine yöneldikleri vaziyetin hâsıl olmasına neden olmaktadır. Böylelikle neo-realist postüla küresel konjonktür tarafından desteklenmektedir. Stilo (2018: 78-80) küresel düzenin gitgide bölgeselleşmiş, istikrarsız ve asimetrik birçok kutuplu yapıya doğru gittiğini ileri sürmektedir. Yazara göre klasik jeopolitik ve özellikle ekonomik maksatlı bölgeselleşme arasında teorik bir bağ kurulabilmektedir (Stilo, 2018: 78). Bu açıdan ABD'nin Rusya Federasyonu ve Çin'i dışlayacak şekilde tasarladığı Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) adındaki iki dev serbest ticaret bölgesi girişiminin aslında kendisini Avrasya bölgesinden dışlayabilecek bir girişim olduğu belirtilmiştir. Bunun reel politikte bir yansıması olarak ABD, Ocak 2017'de TPP'den çekilmiştir. Mahbubani (2020: 167-168) ABD'nin TPP'den ayrılmasını akıllıca bulduğunu ifade etmiştir. TPP'deki diğer 11 ülke yeni bir isim⁴⁵ altında antlaşmayı uygulamaya devam etmiştir. Stilo, Asya'daki gelişmelerin Halford J. Mackinder (1904) ve realist düşünür Nicolas J. Spykman (1944; 2007) tarafında ortaya konulan klasik jeopolitik varsayımları doğruladığını söylemektedir.

Mahbubani (2020: 165) ABD ve Çin arasındaki jeopolitik rekabetin diğer ülkeleri de etkisi altına alacağını, hatta bu iki ülke dışında kalan 191 devletin sistemde oluşmakta olan dinamik⁴⁶ küresel çevreye şimdiden uyum sağlamaya başladıklarını dile getirmiştir. Ancak daha önce olduğu gibi devletlerin kutup merkezleri etrafında toplanmayacaklarını da belirtmiştir (Mahbubani, 2020: 167-168). Bunun yerine her bir devletin kendi uzun vadeli çıkarlarını dikkatli bir biçimde korumayı tercih edeceğini ifade eden Mahbubani, Avustralya, AB, Japonya, Hindistan, ASEAN ve Rusya gibi aktörlerin doğrudan etkileneceğini vurgulamıştır. Dolayısıyla bu bağlamda ortaya çıkan güvenlik sorunları ve çözümlerine dair yükselişte olan güvenlik eğilimleri Amerikan müttefiklerinin de yeni düzenin yapısal şartlarına uyum sağlamasını zaruri kılmaktadır. Sonuç olarak mevcut küresel konjonktür hem Soğuk Savaş dönemi hem de takip eden dönemin şartlarından farklılaşmaktadır. Bu yönüyle yürütülmekte olan bu çalışmada uluslararası sistemin mevcut yapısı tek bir süper gücün etkin olduğu, bunun yanı sıra dünyanın farklı yerlerindeki bölgesel güçlerin kendi nüfuz alanları içerisinde öncelikli olarak milli çıkarlarını izledikleri parçalı bir çok kutuplu ve çok boyutlu yapı şeklinde tasavvur edilmiştir.

1.1.3. Uluslararası Sistemde Güç ve Güvenlik

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra realizm ya da daha genel bir ifadeyle Uluslararası İlişkiler alanında güce dayalı yaklaşımların neredeyse tamamı, SSCB'nin sonunu tahmin edemedikleri gibi sonraki dönemde sıklıkla bahsedilen normlar, fikirler, rejim türlerinin etkisi gibi olguları da tahmin edemediği için büyük ölçüde başarısız görülmüşlerdir (Rauch, 2016: 55). Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük güçlerin çıkar çatışmaları ve küresel güç geçişlerinin mevcudiyeti teorik yaklaşımların *güç* nosyonuna yeniden odaklanmasına yol açmıştır. Realist teori içerisinde birbirinden analitik yöntemlerle ayrılrsa da bütün dallarının ortak kabulü *güç* olgusunun uluslararası siyasetin doğasındaki merkezi bir konum teşkil ettiği şeklindedir. Nitekim uluslararası düzen hem klasik hem de yapısalcı yaklaşım

⁴⁵ Trans-Pasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Antlaşma (CCTPP)

⁴⁶ Mahbubani bu dinamizmi roller-coaster şeklinde ifade etmiştir. Bilindiği üzere roller-coaster eğlence parklarında yer alan hızlı iniş ve çıkışlara sahip eğlence trenlerine verilen isimdir.

devletlerin diğer devletler karşısında avantajlı olma fırsatlarını aradığı bir kendi kendine yardım sistemi olarak görülmektedir. Morgenthau (1978: 29) güce dair şunları kaleme almıştır:

“Güç mücadelesi zaman ve mekânda evrenseldir ve yadsınamaz bir deneyimsel gerçektir. Sosyal, ekonomik ve politik koşullardan bağımsız olarak devletlerin aralarındaki güç mücadelesinin varlığı birbirleriyle tanıştığı tarih boyunca inkâr edilemez[...] Uluslararası politikalar, tüm politikalar gibi, bir güç mücadelesidir. Uluslararası politikanın nihai amaçları ne olursa olsun, doğrudan hedef her zaman güçtür.”

Devletlerin genellikle maddi yetenekleri ve diğer devletlerle ittifakları açısından ölçülen gücü, hayatta kalmalarının temel belirleyicisidir. Klasik realizme göre kibir ve başarı büyük güçlerin kendilerini kısıtlamasını engellediğinden, askeri güç çatışmaları hem kışkırtma hem de önleme potansiyeline sahip bir çift kenarlı bir kılıç olarak görülmektedir (Lebow, 2016: 36). Neorealizm açısından ise gücün göreliliği öne çıkan bir kavramdır. Buna göre devletlerin diğer devletlere göre elde ettikleri güç miktarı önem arz etmektedir. Bu bakımdan “sadece önemli miktarda güce sahip olmak değil, aynı zamanda başka hiçbir devletin güç dengesini kendi lehine keskin bir şekilde değiştirmemesini sağlamak da önemlidir” (Mearsheimer, 2016: 51).

Snyder (1990: 106) açısından ittifaklar düşmanlara karşı güvenliğin bir yoludur. Bu yüzden diğer güvenlik politikalarından ayrı çalışmaları mümkün değildir. Ayrıca devletlerin düşmanlık ve rekabetlerinden ayrı bağlamda değerlendirilemezler. Bilindiği üzere Soğuk Savaş’ın sonunda Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın dağılma süreçleri yaşanmıştır. Federal ve çok milletli demografik yapıya sahip bu devletlerin dağılmaları doğal olarak yeni ulusal sınırların meydana gelmesini tetiklemiştir. Daha önce görülmemiş olan etnik alt kimliklerin çatışmaları ve göç gibi dinamikleri uluslararası güvenlik politikasının merkezine yerleşmiştir. Tüm bu etkenler devletlerin güvenliğine dair ileriki dönem değerlendirmelerinde yer bularak güvenlik olgusunun daha geniş bir yelpaze içerisinde dikkate alınmasına sebebiyet vermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin güvenliği salt sınırlarına ya da egemenliklerine yönelik olmaktan çıkmıştır. Devletlerin iktisadi çıkarlarının sürmesinden enerji arzının güvenliğine, küresel sermayenin dolaşımından uluslararası terörizme ve silah tedarikinden devletlerin süren ittifakları içerisindeki eğilimlerine dek yeni paradigmalara beraber ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası sisteme dair yürütülen çalışmaların birçoğu esasen güç olgusu ile sistemdeki devletlerin bu minvaldeki mücadelesine odaklanmaktadır (Watson, 1992: 8). Bu çalışmalarda defeatle vurgu yapılan güç, güvenlik ve devletler sistemine dair kavramlar ve teorik varsayımlar geniş bir yazın içerisinde kendilerine yer bulmaktadır. Hans Morgenthau’nun İkinci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında yayımlanan ve alanın kuşkusuz en temel eserlerinden birisi kabul edilen *Politics Among Nations*’da ele alınan güç ilişkileri, anarşik sistemsal işleyiş içerisinde cereyan eden uluslararası siyasetin ana unsurunu oluşturmaktadır. Morgenthau’ya göre *güç mücadelesi* iç siyaset ve milli çıkarları anlamada temel etmendir. Güç belirli maksatlar doğrultusunda bir hedefe yönelik kullanımı mümkün olan davranışsal bir etki unsurudur. Robert Dahl’ın (1957: 203) insanlar arasında bir ilişki biçimi olarak nitelendirdiği güç “A’nın B’ye dilediğini yaptırabilme” kabiliyetidir. Yani B

için davranışın sebebi A'nın sahip olduğu kuvvettir. Mevcut gücün belirli gayeler doğrultusunda kullanımına dair Joseph Nye (1990: 178) güç dönüşümünün gerekli olduğunu söylemiştir. Güç dönüşümü, potansiyel güç öğelerinin bir araya getirilmesi işlemidir. Bu süreçte kurumsal yapılar, pazarlık yeteneği ve seçenekler temel politik konulardır (Keohane ve Nye, 2001: 46). Belirli unsurlar siyasi bir konu için kullanılmadıkları sürece güçle ilgili değildir. Bu yaklaşım da Dalh'in ileri sürdüğü gibi gücün davranışsal bir faktör olduğunu, diğer aktörlerin davranışlarını etkilemeye yönelik belirli unsurların toplamı olduğunu ima etmektedir. Bununla birlikte Richard Ashley'e (1984: 272) göre güç kavramı hem diğer aktörleri etkileyebilecek kudrete sahip olmayı tasvir etmekte hem de aktörün bir etki kapasitesine işaret etmektedir. Ashley'in söylediği gibi esasen güç kavramı farklı manaları barındıran bir ifadedir.

Uluslararası alanda güce dair yapılmış bir diğer değerli çalışma ise Sir Harry Hinsley'nin 1967 yılında yayımlanmış olan *Power and Pursuit of Peace* adlı eseridir. Hinsley, Avrupa'da XVII. yüzyıldan itibaren enternasyonalist teorilerin gelişimini ve özellikle de daimi barış süreçlerini izlediği çalışmasında Avrupa'yı ve dünyayı daha çok bir anarşik düzen işleyişi içerisinde görmektedir. Böylesi bağlayıcı kuralları koyan uluslarüstü bir aktörün yokluğunda devletler arası sistem, gücünün haklı olduğu aksiyomunu geçerli kılan güvensiz bir topluluktan ibaret hale gelmektedir (Little ve Smith, 2005: 5). Uluslararası sistemin rekabet ve çatışma odaklı bu anarşik yapısı, devletleri sürekli bir şekilde milli çıkarlarını kovalayan aktörler olarak karakterize etmektedir. Öyle ki Morhenthau tarafından tasviri yapılan anarşik dünya siyasetinin temel düsturu kendisinden sonraki realist düşüncede öne çıkacak olan *raison de systeme* değil, tamamen aktör merkezli *raison d'état* olmuştur (Watson, 1992: 9).

Devletlerin bencil aktörler olarak kendi milli çıkarlarını önceleyen yapılarına rağmen sınırlı kaynaklara sahip ve birbirleriyle rekabet halinde oldukları bir dünyada ittifaklar kurarak başka aktörlerin milli çıkarlarını savunmayı gerektiren bir akitleşmeye gitmeleri önemli bir devlet davranışını oluşturmaktadır. Bu durum ittifakları uluslararası ilişkiler çalışmaları içerisinde yaygın bir araştırma konusu haline getirmiştir. Ulus devletlerin aralarındaki bu kadim ilişki biçimi çok farklı değişkenlerin birbiriyle olan etkileşimi içerisinde anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu yönüyle ittifakların bir çalışma konusu olarak farklı teorik perspektifler çerçevesinde ele alınmaktadır. Ağırlıklı olarak ise realist düşünürlerin ortaya koyduğu argümanlar etrafında, yani sistemik determinizm ve devlet merkezli bir bakış açısıyla tanımlanmaktadırlar. Bu açıdan realizmin ortaya koyduğu kavramsal ve teorik yaklaşımların bilinmesi önem arz etmektedir. Realist güç kavramı devletlerin normalde diğerlerinin yapmayacakları bir işi yaptıracak materyal kaynakları kullanma yeteneği şeklinde tanımlanmaktadır. Geleneksel uluslararası ilişkiler güç dengesi teorisi içerisinde devletler karşılıklı güçlenen bir aktörün çıkması durumunda oluşmakta olan güç değişimini dengelemek üzere ittifak kurma davranış göstermektedirler. Realist düşünce bu konuda oldukça geniş bir yazına sahiptir. Uluslararası etkileşimler siyasal boyutları ile öne çıktığından güç kavramı bu ilişkileri tanımlarken merkezi bir öneme sahiptir.

Baldwin (2012) güç kavramının teoride teşkil ettiği konumuna rağmen gücün ne rolüne ne de doğasına dair bir fikir birliğinin sağlanamadığını söylemiştir. Kendisi bu durumu şöyle izah etmektedir:

“Hans J. Morgenthau (1964: 27) ‘*siyasal gücün siyaset biliminin en zor ve en tartışmalı kavramlarından biri*’ olduğunu belirtmiştir. Kenneth N. Waltz (1986: 33) gücün uluslararası siyaset teorileri içerisinde anahtar bir role sahip olduğunu ifade etmiş ancak gerçek manasının ne olduğu hususunda ihtilaflar olduğunu eklemiştir. Son olarak Robert Gilpin (1981: 13) gücü ‘*uluslararası ilişkiler alanındaki en sıkıntılı meselelerden birisi*’ olarak tarif etmiştir. Hatta güç kavramının ‘*tanımının çeşitliliği ve sayısının siyaset bilimciler için bir utanç*’ olması gerektiğini söylemiştir (1975: 24). Uluslararası etkileşimlerde gücün rolüne vurgu yapmanın gerekliliği kadar konu hakkındaki bilginin tatmin edici düzeyde olmadığı hususunda geniş bir fikir birliği mevcuttur (Guzzini, 2000; Barnett ve Duvall, 2005; Berenskoetter ve Williams, 2007).”

Kenneth Waltz’un neorealist güç dengesi teorisince *güç* devletlerin sistem düzeyinde sahip oldukları nicel özellikleri etrafında ölçülmektedir. Böylece bu tarz analizlerde mevcut yeteneklerin ulus devletlerin aralarındaki dağılımı değerlendirilmektedir. *Yetenek* nüfusun ve bölgenin büyüklüğü, kaynak donatısı, ekonomik kapasite, siyasi istikrar ve özellikle bir ulus devletin askeri kaynaklarını gücünün temel bileşenleri olarak kabul eden metrik bir yaklaşımdır. Waltz (1979: 98): “Güç, birkaç birimin yeteneklerini karşılaştırarak tahmin edilmektedir. Yetenekler birimlerin nitelikleri olmasına rağmen, yeteneklerin dağılımı bir birim niteliği değil, daha çok sistem çapında bir kavramdır” diyerek ülkelerin birbirlerine göre askerî denge şemalarını öne çıkarmaktadır. Barnett ve Duvall (2005: 40) bu tarfin zaten uzunca bir zamandır bilinen bir kullanımının olduğu belirtmiştir.

Milli gücün elementleri olarak tanımlanabilecek bir yaklaşım gücü devletlerin bir parçası ya da onlara ait bir varlık olarak tasvir etmektedir. Ancak bu yaklaşım XX. yüzyılın son yarısında psikoloji, felsefe, sosyoloji, iktisat ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerde çalışan bilim insanlarınca geliştirilmiş *ilişkisel güç* yaklaşımı tarafından bir meydan okumaya maruz kalmıştır (Baldwin, 2012: 2). İlişkisel güç bir aktörün (birey, grup ya da devlet) diğer bir aktöre normalde yapmayacağı bir şeyi yaptırma kapasitesidir (Strange, 1988b). Susan Strange *ilişkisel güç* nosyonunu *yapısal güce* zıt bir noktada konumlanacak şekilde geliştirmiştir. Yapısal güç aktörlerin kaynaklara sahip olmasından değil yapıları (ör. güvenlik, üretim, finans, bilgi) kontrol edebilme kapasitesinden kaynaklanmaktadır (Azmanova, 2018: 70). İlişkisel güç perspektifi gücün kavramsal ve uygulama bağlamında çok boyutlu bir açıdan görmektedir. Bu bağlamda gücün *kapsam*, *nüfuz bölgesi*, *ağırlık*, *bedel* ve *yöntemleri* gibi çeşitli boyutları vardır. Gücün yöntemleri Baldwin (2012) tarafından *sembolik*, *ekonomik*, *askeri* ve *diplomatik* olmak üzere dörde ayrılmıştır.

Güç kavramı ne yapılacağını anlatan enstrümental mana ve bunu nasıl yapıldığını anlatan prosedürel mana olarak iki boyutuyla anlaşılmalıdır (May, 1996: 173). Ulusal güvenlik adına artık askeri güç olduğu kadar ekonomik güç, istikrar ve gelişimden kaynaklanan nüfuz da önemli bir paradigma haline gelmiştir (Gilpin, 1981; Kennedy, 1976). Güç ve refah arasında bir uyumun olduğu yadsınamaz bir gerçektir, devletlerin uluslararası ilişkilerinde siyasi ve iktisadi hedefleri gözeterek hareket ettikleri aşikârdır. Bu noktada Viner (1948) birçok meselede fikir ayrılıkları yaşayan merkantalistler ya da liberaller gibi farklı ekoller ulusların refah ve güç arayışı arasında uzun süreli bir uyum olduğu konusunda benzer kanaatleri taşıdığı belirtmiştir. Aslında liberal devrim bu bağlamda refahın ne olduğuna dair anlayışı kökünden değiştirmiştir. Geleneksel merkantalistler silah alabilecek ve orduları

destekleyebilecek harcama gücünü gösteren hazinenin toplamına vurgu yapmaktaydılar. Liberaller ise zenginliğin temsiline bu şekilde değil üretim kapasitesi ile temsil edildiğini ileri sürdüler. Friedrich List (1856: 208) refah yaratma gücü refahın kendisinde çok daha fazla önemlidir demiştir. Bu noktada neo-merkantalist mülâhazanın liberal mantığı benimsediğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

Bu bakımdan güvenlik çalışmaları ile politik ekonomi belli bir kesişim noktasında buluşmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber uluslararası ekonominin ilerleyen büyümesi ve sistemde bulunan devletlerin sayısının artması ile ekonomi ve güvenlik ilişkisi de genişlemiştir. Nitekim ekonominin siyasi baskı ve ceza unsuru olarak kullanılışı da yaygın bir hal almıştır. Ancak kamu algılamasında ve bilim insanlarınca kötü bir şöhretle anılan ekonomik yaptırımların genelde işe yaramadığına inanılmaktadır. Ancak buna rağmen iktisadi diplomasinin devletler arası ilişkilerde giderek artan bir rol oynaması beklenmektedir (Kirshner, 1998: 69). Öte yandan Soğuk Savaş sonrasında Irak işgali ile beraber tek kutuplu sistemin merkezine yerleşen ABD'nin diğer devletler ya da devlet dışı aktörlerin direnişlerine üstün gelebilecek askeri ve ekonomik kaynakları kullanma kabiliyetine sahip olduğu görülmüştür. Barnett ve Duvall asıl tartışmanın diğer devletlerin bu süreçte ABD'nin gücüne karşın dengeleme mi yahut peşine takılma stratejileri mi takip edeceği konusunda yeni bir tartışmanın başladığını belirtmektedir. Barnett ve Duvall (2005: 39) sistemin yeniden tanımlama potansiyeline sahip 11 Eylül saldırıları ve sonrasındaki terörizme savaş ilanı ile ABD'nin Irak işgalinin bilim insanlarının ve politika uygulayıcılarının güce yeniden odaklanmalarına neden olduğunu söylemiştir.

Devletlerin ittifak ilişkilerini yönlendirici düzeyde yer alan diğer bir kavram ise *güvenlik*. *Güvenlik* çoğunlukla değerlere yönelik tehditlerin yokluğu şeklinde tanımlanmaktadır (Evans ve Newnham, 2007: 251). Bu yönüyle güvenlik esasen tecrübelerle dayalı göreceli bir nitelik taşımaktadır. Wolfers'a (1952: 485) göre nesnel bir değere dair bir tehdidin tümünden yokluğu iken öznel değere yönelik olası bir tehdit korkusunun da olmamasıdır. Waever (1995: 7) güvenliği tedbir alınmasını gerektiren tehditlerin varlığı ile açıklamaktadır. Buzan (1983; 1991) da acil tedbir gerektiren bir tehdidin insanların değer verdiği bir nesneye yönelmesi ile güvenlik ihtiyacının doğduğunu söylemektedir. Bir güvenlik sorunun olduğu ancak yeterli tedbirin alınmadığı durum güvensizlik olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası ilişkilerde güvenliğin tam tesisi ya da tamamen yoksunluğu söz konusu olamayacağından konu daha çok güvenliğin azlığı ve çokluğu çerçevesinde incelenmektedir. Tarihi bağlamda güvenlik temel bir değer olarak devlet davranışının nihai hedefi görülmektedir (Evans ve Newnham, 2007: 251). Baldwin (1997: 15) "ne kadar güvenlik?" sorunun cevabı olamayacağından mutlak güvenliğin rasyonel bir bedel hesaplamasıyla ortaya çıkamayacağı kanısındadır. Bu yüzden ona göre mutlak güvenliği sağlamanın kat'i bir hedef olarak güdülmesi manasızdır. Yukarıdaki farklı düşünürlerce ortaya konulan tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere güvenlik ve tehdit olgusu iç içedir. Bu bakımdan tehditler devletlerin güvenlik ihtiyaçlarını açığa çıkartırken, bu tehditlerle baş edebilecek materyal güce sahip olup olmamaları ona karşı izlemeleri gereken stratejisi ortaya çıkarmaktadır. Aktörün tehditle baş edebilecek yeteneklere sahip olmaması onu ittifaklar yoluyla güvenliğini tesis etme davranışına itmektir. Bu bakımdan Soğuk Savaş sonrası dönemdeki tehditlerin niteliğinin bilinmesi, güvenlik ilişkilerinin anlaşılabilmesi için önem taşımaktadır.

Rosenberg (1993: 277) Soğuk Savaş esnasında oluşmuş olan ulusal güvenlik söyleminin bir ülkenin güvenliğini etkileyen sosyal, ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel elementleri hem rasyonel hem de irrasyonel bir bağlamda içeren bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Bu bakımdan da kavram Soğuk Savaş meydana getiren temel bir ifadedir. Soğuk Savaş sonrasında ulusal güvenlik kısmen milli çıkar ve kolektif güvenlik gibi iki eski dış politika söylemini içermekle birlikte aslında onların kullanım yerini almıştır (Rosenberg, 1993: 284).

Buzan (1991: 448) Soğuk Savaş sonrasında siyasal güvenliğin⁴⁷ kapsamının uluslararası sistemdeki dönüşüme bağlı olarak genişlediğini ve akademik yazında süper güçlerin dışındaki aktörlerin siyasal güvenliğine dair çalışmaların daha fazla yer edinmeye başladığını ifade etmiştir. SSCB'nin siyaset sahnesinden çekilmesi sonrasında güvenlik gündemleri yeniden oluşmuş ve bu dönemde yaşanan birçok gelişme tek bloğa ya da bloklara dair bir güvenlik anlayışının Soğuk Savaş sonrasında artık mümkün olmadığını net bir şekilde gözler önüne sermiştir (Sandıklı ve Emeklier: 2011: 22-25). Bu hususta Okman klasik düzende sorun ve tehditlerin kaynağının diğer devletler olduğunu ve buna karşın korunması gereken önemli değerlerin de “sınırların bütünlüğünün ve toplumsal yaşamın devamının sağlanması” olduğunu ifade etmiştir (Cengiz Okman, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2021). Okman:

“Bu durumda bu iki ana değeri koruma da her bir devletin sorumluluğundaydı. Güvenlik kavramı da *ulusal güvenlik* kavramı ile bütünleşmekteydi. Ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler bu güvenlik anlayışının diğer ana boyutlarını oluşturmaktaydı. Bölgesel politika bu çerçevede zaman zaman hasmane rekabet anlayışına uygun klasik jeopolitik görüşlerle desteklenmekteydi. Ancak Soğuk Savaş sonrasında güvenlik konusu da dâhil olmak üzere ekonomik, finansal ve sosyo-kültürel alanlarda tüm süreçlerin bir *karşılıklı bağımlılık (interdependency)* çerçevesinde şekillenmeye başladığı görülmektedir. Bu doğrultuda bizzat *sorun/ tehdit kavramı* da ulusal sınırları aşan bir biçim almış ve bu durumda devletlerin ayrı ayrı sorumluluk alanını oluşturan *klasik ulusal güvenlik* konu ve kapsamı da yerini *uluslararası güvenlik* anlayışına terk etmiştir. [Böylece] tüm konular ortak rızaya dayanan politikalarla ele alınacak ve gerektiğinde her bir yeni sorun ve tehdit için yeni bir uluslararası kurumun ortaya çıkartılmasının yol açacak bir sürecin ortaya çıkmasına yol açmıştır.”

Artık bahsedilen temel değerlere yani toprak bütünlüğü ve toplumsal yaşamın devamına yönelik tehditlerin kaynağı devletlerden ziyade tüm toplumların yaşamlarını aynı anda topluca ilgilendiren *küresel tehdit* odaklarıdır. Bu odaklar iklimsel değişim ve ısınma, jeofizik ve jeoteknik yapıdaki bozulmalar ve en genel anlamı ile kaynakların azalışı, yükselen fanatizm süreçleri ve terörizm, üretim-tüketim dengelerinin küreselleşmesi, nüfus artışı ve göçler gibi yönlerde kendilerini göstermektedirler. Dolayısıyla ulusal sınırlar ya da diğer milli varlıkları kapsamına alan güvenlik kavramı dünya üzerindeki hiç bir devletin tamamen sahip olamadığı ve asıl kaygılarından birini teşkil eden sınırlı bir kaynak olarak görülmelidir (Little ve Smith, 2005: 4). Bu yönüyle bahsedilen bu odakların etkisindeki sorunlar ve tehditler göz önünde bulundurulduğunda güvenlik sorunları artık tüm toplumların yaşamlarını aynı anda tehdit etmektedir. “Bu açıdan klasik anlamda toprak bütünlüğü konusu tarihsel ağırlığını kaybederek daha tali bir konu haline gelmektedir” (Cengiz Okman, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2021). Dolayısıyla güvenlik ortamında ve tehdit

⁴⁷ Siyasal güvenlik Barry Buzan tarafından önerilen devletlerin kurumları, hükümet sistemleri ve bunlara meşruiyet sağlayan ideolojilerinin istikrarına ilişkin güvenlik anlayışı olarak tanımlanmıştır.

algılamalarında meydana gelen değişiklikler devletlerin Soğuk Savaş konjonktüründe ortaya koyduğu ittifak davranışları ve kalıplarında da anlaşılır farklılıkların oluşmasına neden olmuştur.

Diğer taraftan güç ve güvenlik yaklaşımının merkezinde askeri kudret ve ekonomik kapasitenin devletlerin sıralamasını belirlediği uluslararası bir hiyerarşinin varlığına dair inanç yatmaktadır. Bu durum da ulusal politikaların belirlendiği bir küresel güç dağılımı mekanizmasını doğurmaktadır. Dış politika ise ulusal hükümetlerin güvensiz bir dünyada milli çıkarlarını gözettikleri bir süreç olarak görülebilmektedir. Böyle bir yaklaşım haliyle devletleri yeknesak bir birim olarak belirli hedefleri kovalayan aktörler olarak ele almaktadır.

Dış politika ulusal güvenlik ve milli çıkarların korunması esasına dayanmaktadır. Tüm aktörlerin aynı şeylerin etrafında hareket etmesi uluslararası siyasal sistemi rekabet ve çatışma etrafında bir karaktere büründürmektedir. Özellikle bağlayıcı kuralları koyan uluslararası kurumların yokluğunda devletler arası sistem güçlü her zaman haklıdır aksiyomunun savaflara yol açtığı güvensiz bir topluluktan ibaret hale geleceği düşünülebilmektedir. Genel anlamda güç ve güvenlik siyasetinin meydana getirdiği yapı güç hiyerarşisinin muteber görüldüğü, devletlerin talep ve kaygıları ile sistemin kendisinin isteklerinin vazgeçilmez bir realiteyi oluşturduğu uluslararası sistemdir. Sonuçta devletlerin sistemin yapısal dayatmalarından sakınmaları pek mümkün görünmemektedir (Little ve Smith, 2005: 5).

Mikhail Gorbaçov yönetimindeki Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaşı bitirme ve Doğu Avrupa'dan çekilme siyaseti izlemesi kısa bir süre sonra Sovyetlerin dağılması ile sonuçlanmıştır. Bu durum ise realizmin birçok eleştiri almasına sebep olmuştur. Hatta kimilerince realizm öldürülmüş ve tarihin sonu ilan edilmiştir (Fukuyama, 1980; 1992). 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla, tıpkı Birinci Dünya Savaşı'nı müteakiben imzalanan 1919 Versay Antlaşması ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması ile zuhur eden liberal idealist düşünceler dünya kamuoyuna hâkim olmuştur. Liberal idealizmin ilan ettiği zafer, 11 Eylül ve ardından gelen Afganistan ve Irak müdahaleleri; Rusya'nın 2008 Gürcistan, 2014 Ukrayna müdahaleleri; eski Sovyet coğrafyasında görülen renkli devrimler ve oluşturduğu karşı devrimler; Ortadoğu'da Arap Baharı ile demokratik dönüşüm beklentisinin darbeler, iç savaşlar ve beraberinde gelen birçok sorun yüzünden akamete uğramıştır. Çağdaş realistler, dünya siyasetine bakış açılarının uzun ömürlülüğünü ve evrenselliğini gösterme çabasıyla sık sık Thucydides'in Peloponnesian Savaşı, Machiavelli'nin Prensi ve Hobbes Leviathan'ına atıfta bulunmaktadır. Her ne kadar Thucydides Yunan şehir devletlerini, Machiavelli Rönesanas dönemi İtalyan devletlerini ve Hobbes erken modern Avrupa devletlerini içeren farklı dönemleri anlatan eserlere imza atmış olsalar da çağdaş realistler tüm bu yazarların siyasi bağlamda benzer algılar paylaştıklarını düşünmektedir. Özeldir hepsi anarşik uluslararası düzen içerisinde devlet merkezli yaklaşımı ve devletin güvenliğinin sürdürülmesi adına gücün önemsenmesi gibi temel argümanlara odaklanmaktadır (Lechner, 2017: 6-9).

Soğuk Savaş sonrası dönemde de devletlerin güvenlik merkezli dış politikalar izlemesi⁴⁸ geleneksel güç ve güvenlik yaklaşımlarının hala geçer akçe olduğu konusunda ikna edici görünmektedir. Bu bakımdan realistler Soğuk Savaş sonrası dönemde iddialarını sürdürmeye devam etmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesinin topyekûn bir silahsızlanmaya sebep olmadığı, devletlerin güç ve güvenlik odaklı kaygılarının sürmesi iddialarının temel dayanaklarını oluşturmuştur (Little ve Smith, 2005: 14).

1.1.4. Uluslararası Düzendeki Güç Geçişi ve Devletler Arası İttifaklar

Robert Gilpin (1981: 180) “çağdaş dünyada uluslararası ilişkilerin temel sorunu, tıpkı geçmişte olduğu gibi, devletlerin arasındaki gücün dengesiz büyümesinin sonuçlarına barışçıl bir çözüm bulunamaması” olduğu dile getirmiştir. Ona göre tarih boyunca uluslararası sistemin yapısı ile gücün yeniden dağılımı arasındaki dengesizliği çözmenin birincil yolu savaşlar olmuştur (Gilpin, 1981: 197). Uluslararası ilişkiler yaklaşımının merkezinde yer alan güç ve güvenlik odaklı bakış açısı yalnızca anarşik uluslararası düzeni tasvir eden realist çalışmalarda ele alınmamaktadır. Güç geçişi teorisi gibi temel dayanağını devletlerin iktisadî yeterliliklerin materyal boyutu ve askerî kudreti çerçevesinde oluşturan yaklaşımlarda devletlerin sıralamasını belirlediği uluslararası bir hiyerarşinin varlığına dair varsayım mevcuttur.

Güç geçişi perspektifi, analiz edilen birimlerin ekonomik, demografik ve politik yeteneklerini vurgulayarak devam eden bu tartışmaya katkıda bulunmaktadır. Organski’nin (1958, 1968) anlayışında güç, siyaset ve ekonomi arasındaki kesişme sonucu ortaya çıkmaktadır. Güç geçişi teorisi açık bir biçimde servetin güç potansiyelini yansıttığını ve yönetici seçkinler tarafından algılanan tehdit düzeyine bağlı olarak gerektiğinde güvenlik, büyüme veya diğer önceliklere tahsis edilebildiğini ileri sürmektedir (Tammen vd., 2011: 3). Bu gösterge güç geçişi teorisyenleri tarafından geleceğe dair yürütülen tahminlerde oldukça kullanışlı bir araç olarak kabul görmektedir. Bu durumda, ulusal politikaların belirlendiği bir küresel güç dağılımı mekanizması mevcuttur. İttifakları meydana getiren temel motivasyon da devletlerin bu mekanizma içerisindeki nispi statüsüne odaklanmaktadır (Miller ve Toritsyn, 2005: 328). Küresel güç dağılımında meydana gelen büyük değişimler beraberinde ittifak ağlarında bir değişimi getirmektedir.

ABD’nin ekonomik, siyasi, askeri hegemonik kudretine dayalı 1945 sonrası uluslararası düzeni ile hayata geçen uluslararası örgütler hala etkin bir vaziyettedirler. Bu yönüyle uluslararası sistemin dinamiklerini oluşturan bu durum Ikenberry (2001: 36) tarafından şu şekilde izah edilmiştir:

“Demokrasinin yayılması ve Amerika Birleşik Devletleri’nin XX. yüzyılda bir dünya gücü olarak ortaya çıkmasıyla, basit güç dengesi politikasının ötesine geçen, anayasal özellikleri sergileyen yani kuralların, hakların ve koruyucularının çoğunlukla genel kabul gördüğü, kurumsallaşmış uluslararası bir düzen, yani uluslararası bir sistem meydana gelmiştir” (Ikenberry, 2001: 36).

⁴⁸ Bu durumu Okman da uluslararası sistemi etkileyen güvenlik trendinin yükselişi şeklinde açıklamıştır (bkz. s.48-49).

1970'lerden itibaren ABD'nin gücündeki azalmalara sık sık vurgu yapılmasına rağmen bu düzen günümüzde de sürmektedir (Gilpin ve Gilpin, 2001: 6-10). Yine de Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası siyaseti etkileyen birçok yeni unsur ortaya çıkmıştır. Günümüzde özellikle dünya çapında üretim ve pazar koordinasyonunun sağlandığı küresel ekonomik bir sistem mevcuttur. Küresel kültürün elementleri büyük oranda tesis edilmiş ve dünya çapında iletişim ağları kurulmuştur. Küresel bazda hareketli siyasal görüşler ortaya çıkmakta ve birçok devleti etkileyebilen koordineli siyasal eylemler hayata geçirilebilmektedir. Ancak bu yeniliklere rağmen 1945 sonrasında kurulmuş olan uluslararası kurumların birçoğu küresel düzenin enstrümanları olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmektedirler (Shaw, 2016: 5). Böylesi bir düzen içerisinde devletlerin sahip oldukları gücün uluslararası sistem içerisinde yeniden dağılımı ve baskın gücün düzeni ayakta tutan çıkarları arasındaki ayrımlaşma jeopolitik bir bunalıma yol açmaktadır. Uluslararası siyaset tarihi, güç geçişlerine çoğunlukla uluslararası sistemdeki istikrarsızlığın eşlik ettiğini göstermektedir (Gilpin, 1981).

Uluslararası İlişkiler teorisi içerisinde benzer unsurları inceleyen güç dengesi ile güç geçişi kuramcıları, devletlerin aralarındaki güç dağılımının aralarında meydana gelen çatışmalar üzerindeki etkileri konusunda birbirinden farklı mülâhazalara sahiptirler. Güç dengesi teorisyenleri, bu güç dağılımının eşit olmamasının zayıf güçler üzerinde caydırıcılık etkisi oluşturacağından muhtemel bir savaşı önleyebileceğini iddia etmektedirler (Claude, 1962; Gulick, 1955; Kaplan, 1957a; 1957b; Liska; 1962; Morgenthau, 1978). Öte yandan, güç geçişine dair ortaya konulan teorik varsayımlar çoğunlukla statüko ve revizyonizm arasında yaşanan güç mücadelesinin hegemonik gücün düşüşü ile kazanacağı yeni boyut ile ilgilenmektedir (Modelska 1963; Teschke, 2017: 43; Gilpin, 1975; 1981; Organski, 1968). Baskın devlet ile bir meydan okuyucu devlet arasındaki farklı güç artış oranlarının, meydan okuyan devletin rakibini geçmeye yönelttiğine dair bir iddia taşımaktadır. Yaklaşık olarak eşit bir güç dağılımı ile karakterize edilen bu tür güç geçişi dönemlerinde çatışma çok daha muhtemel görülmektedir.

Ekseriya modern uluslararası ilişkileri tanımlayan anarşi, yani bir dünya hükümetinin olmaması hali, dünya siyasetinin daimi bir niteliğini oluşturmaktadır. Buna rağmen baskın güçler tarih boyunca uluslararası sisteme şekil verici aktörler olarak ehemmiyetini korumuşlardır (Waltz, 1979: 114-116; Kugler ve Lemke, 1996: 8; 2000). Hatta kimileri tam olarak bu nedenle içerisinde bulundukları tarihsel dönemlere isimlerini vermişlerdir⁴⁹. Bu bakımdan devletlerin sahip oldukları refah, prestij, nüfuz ve hatta güvenlik gibi unsurların uluslararası dağılımı, büyük ölçüde baskın gücün çıkarları etrafında şekillenen uluslararası düzen tarafından belirlendiğinden, zirvede gerçekleşen herhangi bir güç kaymasında uluslararası hiyerarşinin payı oldukça yüksek görülmektedir (Organski, 1968).

Uluslararası İlişkiler disiplini güç ve hegemonik düzenler çeşitli bilim insanlarınca farklı açılardan ele alınmıştır. Robert Gilpin *War and Change in World Politics* (1981) isimli eserinde dünya tarihini *modern öncesi imparatorluklar döngüsü* ve Pax Britannica ve Pax Americana olmak üzere iki hegemonya döneminin birbirini izlediği, ulus devletlerin

⁴⁹ Pax Romana, Pax Britannica, Pax Americana, vb.

arasındaki *modern güç dengesi düzeni* olarak ikiye ayırmaktadır. Gilpin (1981: 74-75) burada meydana gelen değişimlerin katı bir rasyonel seçim modeli ile açıklanmakadır. Ona göre güç geçişlerini tetikleyen şey farklılaşan çevresel (teknolojik, askeri ve iktisadi) ve iç etmenlerin bir parçası olan güç olgusuna dair yeterliliklerin giderek ayrımlaşan yönde büyümesidir (Teschke, 2017: 43). Organski (1968) tarafından geliştirilen güç geçişi teorisi ise farklı büyüme oranlarının sistem liderliği üzerinde savaflara sebebiyet verdiği argümanına dayanmaktadır. Güç geçişi yaklaşımı sanayileşme yoluyla iç gelişimi güç değişiminin temel aracı olarak görmektedir. Bu noktada geleneksel Güç Dengesi Teorisinden ayrılan Organski, yapısal güç dengesi teorisinin katılmadığı görüşlerinden birisinin “bir savaş kazanmadıkça veya yeni ittifaklar kurmadıkça, her bir ulusun gücünün nispeten sabit sayıldığı” varsayımı olduğunu belirtmektedir. Ona göre: “Aslında, en önemli türdeki iç değişimler sürekli olarak gerçekleşmektedir ve bu değişikliklerin birçoğu ulusal güç açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu minvalde önemli olan sanayileşme ve siyasal modernleşmedir” (Organski, 1968, 339).

Organski devletlerin üç aşamadan geçtiğini savunmaktadır. Bunlar tarım devletinin henüz sanayileşmediği *potansiyel güç* aşaması; bir devletin hem siyasi hem de iktisaden modernleştiği ve büyüme oranlarında önemli bir artışa sahip olduğu *geçişsel büyüme* aşaması; ve son olarak bir devletin sanayileştiği *güç olgunluğu* aşamasıdır. Devletler ikinci aşamadan farklı zamanlarda geçtiğinden, mevcut görece güç konumlarının farklılaştığı görülmektedir (Elman, 2007: 16). Organski’nin bu argümanı kimi düşünürlerce kısıtlayıcı bir bağlam oluşturmaktadır. Bu noktadaki eleştiriler genellikle güç geçişinin sadece endüstriyel dönemi kapsayan bir zaman dilimine indirgemesinden kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle Gilpin’in değişim teorisine göre oldukça kısa bir periyoda uygulanabilmektedir. Güç geçişi teorisi Organski’yi takip eden Lemke (1995; 1996), Kim (1991; 1992; 1996; 2002) ve Copeland (2001) gibi üç kuşak yeni bilim insanı tarafından geliştirilmeye ve deneysel olarak test edilmeye devam etmektedir (Bennett ve Elman, 2007: 17). Güç geçişi yaklaşımının farklı boyutları ile öne çıktığı çalışmalarında Lemke’nin yaklaşımı doğrudan sistem liderliğine itiraz edenler dışındaki devletleri kapsamakta; Kim’in yaklaşımı ittifak geçişlerini işlemekte ve Copeland’ın yapısal realizmle benzeşen özellikler⁵⁰ taşıyan yaklaşımı düşüşte olan gücün statüko içerisindeki konumunu koruma maksadıyla savaflara yöneldiği iddiasını ileri sürmektedir.

Alandaki önemli miktarda çalışmanın uluslararası siyasetteki büyük güç çatışmasının nedenlerini analiz ettiği ve tartıştığı görülmektedir. Güç geçişine dair farklı bir boyutta yaklaşım sunan Murray (2018) uluslararası sistemde meydana gelen güç geçişlerinin iki boyutluluğuna vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki güç geçişlerinin uluslararası düzeni istikrarsızlaştırma potansiyeli taşıdığı ve çoğunlukla savaflara neden olduğu iddiasıdır. İkincisi ise güç geçişinin çatışmalara sebebiyet veren unsurunun devletlerin arasında çoğunlukla materyal büyüme oranlarındaki farkların oluşmasıdır. Bu haliyle güç geçişi prensip olarak materyal bir olgudur. Esasen sistemik güç geçişinden kastedilen şey bir

⁵⁰ Copeland’ın Dinamik Farklılaşmalar Teorisinde (Dynamic Differentials Theory) güç unsuru büyük devletin çıkarları doğrultusunda uluslararası meseleleri şekillendirmesi olarak değil, neorealist nosyona yakın bir bağlamda hayatta kalmanın ögesi olarak ele alınmaktadır

devletin büyüyen materyal gücü iken bir diğerinin azalan materyal gücüdür. Bu materyal büyüme ya da küçülme doğal olarak bir statüko değişikliği talebine yol açabilmektedir. Tarih boyunca yükselen güçler geleneksel bir biçimde mevcut güçlerin düzenlerine karşı revizyonist bir tutum takınmışlardır. Murray (2018) güç geçişi teorisinin farklı bir boyutuna değinerek esasen tüm güç geçişlerinin bir savaşa yol açmadığı gözlemini sunmaktadır. Buna sebep olarak Murray güç geçişlerinin sadece materyal değil aynı zamanda sosyal olgular olduğunu ileri sürmektedir. Bir süper güç kimliği inşa etmek, sistem içerisinde bir statü kazanmak bir tanınma sorununu beraberinde getirmektedir. Murray'a göre önemli olan sistem içerisindeki diğer aktörlerce tanınmayı başarabilmektedir. Böylece uluslararası düzenin sosyal hiyerarşisi içerisinde devletlerin yer edinmesine dair iddiaları sunan kitabında ve devletlerin bu süreç içerisindeki belirsizliklerle mücadelesi ele alınmakta olduğundan Murray'ın eseri daha çok güç geçişlerinin sosyal teorisini sunmaktadır. Esasen bu görüşüyle uluslararası güç geçişlerinin sadece materyal unsurlar bağlamında gerçekleşmediği iddiasını dile getirmektedir.

Uluslararası güç hiyerarşisinin zirvesinde gerçekleşen güç değişimleri ve geçişleri, uluslararası siyasette yaşanabilecek en önemli olaylar arasındadır. Nitekim tarih boyunca devletlerin uluslararası statülerinde yükselişlere ve düşüşlere rastlanılmaktadır. Bazı devletler büyük güç hatta hegemon olarak boy gösterirken bazıları da devletlik niteliğinden düşüşü yaşamışlardır. Tarihte Osmanlı Devleti, İspanya, Avusturya Macaristan'ın düşüşüne karşın, düşüş ve sonrasında yeniden çıkış yaşayan Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanyası ve çağdaş Çin örnekleri mevcuttur (Chan, 2007: 1).

Mevcut alan çalışmaları içerisine uluslararası sisteme değinirken ABD'nin düşüşüne dair argümanlara sıklıkla rastlanılmaktadır. Bu noktada Susan Strange'in henüz SSCB siyaset sahnesine veda etmemişken kaleme almış olduğu *The future of the American Empire* isimli çalışması, ABD'nin gücünün düşüşe geçtiği ve buna bağlı olarak da uluslararası sistemdeki hegemonik statüsünü kaybedeceğine yönelik ileri sürülen argümanlara karşı bir reddiye niteliği taşımaktadır. Amerika'nın gücünün düşüşüne dair ortaya çıkan görüşler üç iddia etrafında dile getirilmektedir. Bunlar:

- *Bir zamanlar üstün olan Amerikan gücü şimdilerde daha azalmış ya da çok yakın bir süre içerisinde diğerleri tarafından yakalanıp geçilecek kadar azalacaktır.*
- *Büyük güçlerin böylesi düşüşleri normaldir ve izah edilebilir bir durumdur. Özellikle yüksek askeri harcamalar yapan devletlerin bu durumu öngörülebilir bir şeydir.*
- *Bu devletler güçten düştüklerinde uluslararası sistemde siyasi istikrarsızlık ve ekonomik düzensizliğin meydana gelmesi beklenilir (Strange, 1988a: 2).*

Strange (1988a: 3) aslında bu üç görüşün ayrı dile getiriliyor olsa bile aynı şeyi anlattığını belirtmektedir. Amerikan gücünde bir azalma var ise eğer bu düşüş normaldir ve uluslararası sistemde bir düzensizlik hali hâsıl olacaktır. Sonuç olarak da belirsizlik, anarşi, çatışma ve kuralsızlıkların olduğu bir dünyaya hazır olunması ve buna uygun davranılması gerekliliği salık verilmektedir. Ancak Strange temelde karşısına çıkan bu üç görüşe muhalif kalmış ve karşı argümanlar üretmiştir. Bunu yaparken yukarıda bahsettiği argümanların hepsi tamamen yanlış ya da hepsi tamamen doğru olduğu gibi bir bütüncüllüğü reddetmektedir. Robert

Keohane'in *After Hegemony* (2005) adlı eserinde Amerikan gücünün düşüşü ekonomik veriler etrafında izah edilmiştir. Ancak ABD'nin yerini başka bir devletin değil uluslararası işbirlikleri ve para politikalarında yürütülecek koordinasyonun alacağı şeklindeki görüşünü paylaşmaktadır. Bu durumda Keohane'e göre birinci argümanın doğruluğu üçüncüsünün de doğru olduğu anlamına gelmemektedir.

Strange Amerika'nın gücünün azaldığına yönelik itirazı en temelde uluslararası politik ekonomideki yapısal gücün analizine dayandırmaktadır. Bunun sonucunda Amerikan İmparatorluğu'nun gücünde zayıflıklar mevcutsa da bunlar ABD'nin sürdürdüğü yapısal gücün yanında çok daha ehemmiyetsizdir (Strange, 1988a: 3). Strange (1988a: 6) iktisadi alanda ABD'nin kendi toprakları dışındaki faaliyetlerinin büyümesini, Amerikan menşeli özel teşebbüslerin büyüklüklerini sürdürmelerini ve ABD'nin dışında yapılan üretimlerde büyük pay sahibi olmalarının önemli unsurlar olduğunu ifade etmektedir. Bu ABD'nin uluslararası ekonomi politik rolünü sürdürdüğü anlamına gelmektedir. Strange buna mukabil Japon ve Avrupa ekonomilerinin ABD'nin gerisinde kaldığını belirtmektedir. Olası bir güvenlik tehdidi durumunda ABD'nin Japonya'da faaliyet gösteren firmalarının Japonya'nın ABD'de faaliyet gösteren firmaları ile oluşturacak etkisine göre çok daha yüksek olduğunu belirtmiştir (Strange, 1988a: 7). Strange ABD'nin iktisadi gücünün bir ihtilaf durumunda güvenlik unsuru olarak devreye sokulabileceğini göstermek istemiştir. Günümüzde ABD'nin Çin ile benzer bir denge peşinde olduğu görülmektedir. Ayrıca ABD iktisadi gücünü milli güvenliğini korumak ya da uluslararası siyasi sorunları çözebilmek için bir araç olarak kullanabilmektedir. Rusya, Kuzey Kore, İran İslam Cumhuriyeti gibi devletlere güçlü ekonomik yaptırımlar uygulamakta ve uluslararası sistemden kaynaklanan yapısal gücünü de buna dâhil etmektedir. Kadim ittifak ilişkisi içerisine olduğu Türkiye ile yaşadığı sorunları aşmak adına iktisadi yöntemlere başvurmaktadır.

Strange (1988a: 9) ABD'nin düşüşünü büyük güçlerin düşüşünün tarihsel seyri ve doğal bir gerçeği olduğuna yönelik görüşleri reddetmektedir. Burada seçilen tarihi örneklerin Amerikan örneğine uyumsuz olduğu, Amerikan yazınında olan analogilerin çoğunun Britanya İmparatorluğu örneğinden türetildiği ve ABD ile benzerlik taşımadığını ileri sürmektedir. Strange'in üçüncü karşı argümanı ABD'nin gücünün azalmasıyla beraber uluslararası sistemin bir düzensizlik ve istikrarsızlığa doğru yol aldığı iddiasıdır. 1980'lerde uluslararası ekonomide yaşanan birçok dalgalanmanın aslında ABD'nin iç politikasındaki yönetsel farklılıklardan kaynaklandığını iddia etmektedir. Sistemik gibi görünen durumun aslında Amerikan yönetimlerinin tercih ettikleri farklı siyasal yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Strange (1988a: 13-14) *güvenlik yapısı; finansal yapı; üretim yapısı* ve *bilgi yapısı* adını verdiği birbiriyle kesişen dört yapısal alan üzerinde yaptığı analiz sonucunda aslında ABD'nin sistemik gücünün diğerlerinin iddia ettiğinin aksine daha da arttığını iddia etmiştir. Bu şekliyle Strange'in uluslararası politik ekonomi alanının dört yapısal boyutunu ortaya koyması, beraberinde karşıt mülâhazaları da doğurmuştur. Strange'in eklektik yaklaşımının geçerli bir sosyal bilim yöntemi olarak epistemolojik bir zeminde oturmadığı iddia edilmektedir (May, 1996). Aslında Strange güç teorisini ABD'nin iktisadi gücünü yalnızca milli çıkarları için değil aynı zamanda uluslararası sistemin bütününe çıkarlarını koruyacak şekilde kullanabileceği iddiasını destekleyecek şekilde

oluşturmuştur. Bunun da doğrudan Amerikan hegemonyasının düşüşünü ilan eden yaklaşımı hedef alarak yapmıştır.

Esasen literatür içerisinde tarihsel analoji içeren birçok çalışma günümüz Çin-ABD ilişkilerinin geçtiğimiz yüzyılın Alman-İngiliz rekabetiyle eşleştirmektedirler. Bu bağlamda güç geçişinin çatışmacı yönü araştırmalarda öne çıkarken ABD'nin mevcut uluslararası sistemin lideri ve baskın gücü olarak önderlik ettiği ittifaklar ağında yaşanan gelişmeler önemli bir unsur olarak incelenmesi gerekmektedir. Özellikle çalışmanın Asya-Pasifik güvenlik ilişkileri babında ele aldığı Güney Kore-ABD ittifakı küresel güç geçişinin ve bölgesel dinamiklerin bütüncül yöntemle ele alınması yoluyla sunulmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Asya'da oluşan güvenlik düzeni üç temele dayanmaktadır (Ikenberry, 2004: 353-67). Birincisi, ABD'nin çeşitli Asya müttefiklerine ve ortaklarına güvenlik garantisi verdiği ve bölgedeki tartışmasız askeri gücüne güvendiği *hub and spoke*⁵¹ sistemidir. İkincisi, Asya ülkelerinin aralarındaki ekonomik bağımlılığı arttırmak adına sahip oldukları hızla büyümeye talebidir. Bu ekonomi öncelikli yaklaşım, geçici de olsa Asya'da mevcut olan toprak anlaşmazlıkları ve tarihi sorunların çoğunun çözümüne yönelik destekleyici bir yönü oluşturmuştur (Joshi ve Pant, 2015: 313). Son olarak da bölgede açık denizlerde gezinme özgürlüğü gibi küresel fayda sağlayan unsurlara eşit erişimi garanti eden bir Amerikan hegemonyasıdır. Çin'in hem askeri hem de ekonomik güç olarak yükselişi Asya'yı Pekin ve Washington arasında iki kutuplu bir rekabet alanına dönüştürmektedir (Cabestan, 2019; Joshi ve Pant, 2015; Burgess, 2016). Hughes (2011: 2) Asya'daki askeri güç dengesinin değişmesinin giderek daha da yoğunlaşan bir "*toprak ve kaynak milliyetçiliği*"ne sebep olduğunu söylemektedir. Bu bakımdan uluslararası sistemdeki güç geçişine bağlı olarak Asya'da mevcut devletlerin aralarındaki ilişkilerin incelenmesi, yeni dönem milliyetçiliğe ve ABD'nin bölgedeki konumuna yoğunlaşmak durumundadır. Asya'da büyüyen kargaşa, sadece bölgedeki ve ötesindeki mevcut güç geçişinin bir tezahürü gibi görünmektedir. Bölgede Çin ve diğer Asya ülkeleri arasındaki güç eşitsizliklerinin daha da artması mevcut anlaşmazlıkları barışçıl bir şekilde müzakere etme yönündeki eğilimleri azaltabileceği gibi ABD'nin oradaki konumuna dair ipuçları vermektedir.

Uluslararası sistem içerisindeki ittifaklara dair güç geçişi ve güç dengesi kuramcıları tarafından farklı roller atfedilmektedir. Güç geçiş teorisyenlerince sanayileşme yoluyla iç gelişimi güç unsurlarındaki değişikliklerin ana kaynağı olarak görüldüğünden milli gücü artırmanın dış yolları o denli ehemmiyetli görülmemektedir. (Organski, 1968; Organski ve Kugler, 1980). Öte yandan, güç dengesi kuramcıları ittifakları devletlerin ulusal güçlerini bir araya getirerek savaşta olduğu kadar barış zamanlarında da etkili bir caydırıcılık tesis etmesi itibarıyla sıkça kullanılan bir strateji olduğunu ileri sürmektedirler (Kaplan, 1957a;

⁵¹ "Hub and spoke sistemi" genellikle lojistik alanında kullanılan bir kavramdır. Ulaşım unsurlarının büyük noktalarda buluşarak oradan koordine edilmesi anlamını taşımaktadır. (bkz. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/hub-and-spoke>). ABD'nin güvenlik ilişkileri bakımından yüksek maliyetli askeri hareketlilikleri için gerçek anlamda lojistiksel bir imkân sunan San Francisco Sistemi bu şekilde de anılmaktadır. Ayrıca bu ittifak modeli teorik bağlamda Johan Galtung'un (1971) merkez ve çevre ülke ilişkisi içerisinde ortaya koyduğu Emperyalizmin Yapısal Teorisi ve Immanuel Wallerstein'in bu teoriye eklemlendirdiği merkez-çevre ve yarı çevre ilişkisi çerçevesinde gözlemlenebilir birçok etmeni barındırmaktadır.

Morgenthau, 1978). Bu iki kuramın dışında kalan kimi araştırmacılar hem güç geçişi hem de güç dengesi perspektiflerinin ulusal gücü artırma maksadına fazlasıyla yoğunlaştıkları iddiasıyla bunları eleştirmektedir. Buna mukabil Most ve Starr (1984) dış politikada *ikame edilebilirlik* etmeninin önemini vurgulamaktadır. Bir ulusun hem askeri gücünün iç kaynaklar vasıtasıyla artırılması hem de dışarıdan ittifak kurarak milli yeteneklerini artırabilmesi mümkündür. Bu hususta birçok düşünür sadece güç geçişi teorisi tarafından iç kaynak odaklı ya da güç dengesi teorisi tarafından da dış kaynaklı gösterilen güç birikimini iki yönlü olarak kabul etmektedir (Kim, 1991: 834).

Atfeld (1984) ittifakların kurulmaları ve buna dair sistemsel atıfları toplayıp tenkit etmiştir. Buradan hareketle mikro ekonomik kavramlara dayandırarak karar alıcılara odaklanan bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu bakımdan Atfeld (1984: 523-524) ulusal güvenliği tesis etme adına karar alıcıların içeride silahlanma ve dışarıda ittifaklar kurma arasında birbiriyle ilişkili bir yöntem izlediklerine dair bir model geliştirmiştir. Morrow (1991) bu modeli, her iki üyenin de güvenlik yardımı aldığı bir ittifak ilişkisi ile bir ortağın özerklik ve diğerlerinin güvenlik yardımı aldığı asimetrik doğrultudaki bir ittifak ayrımı yapmak için kullanmıştır. Soğuk Savaş sonrası devletler arası ittifakların yönetişimi ve içerisinde yaşanan gelişmelerin değerlendirilmesi yalnızca büyük güçler arasındaki göreceli milli yetenekleri karşılaştırarak ittifak yapılarını ortaya koyma ile yeterli şekilde anlaşılamamaktadır. Bu bakımdan uluslararası sistemdeki gücün dağılımı ve büyük güçler arasındaki farklı büyüme oranlarından kaynaklanan güç geçişi arasındaki ilişkinin daha dikkatli bir şekilde araştırılması suretiyle sadece sistemin baskın gücü kabul edilen ABD'nin değil, aynı zamanda kurulu ittifak ilişkisi içerisinde olduğu müttefiklerinin de hesaba katılması gerekmektedir.

1.2. Devletler Arası İttifaklar

“Müttefiklerle beraber savaştan daha kötü tek bir şey vardır, o da onlarsız savaşmaktır.”

Winston Churchill (1945)

Tarihin her döneminde devletlerin güçlerini ortak gayeler doğrultusunda harekete geçirildiğine şahitlik edilmiştir. İttifaklar farklı bağımsız aktörlerin önemli taahhütleri içeren sözleşmelere dayalı, birbirleriyle etkileşime girdiklerinde en görünür ilişki biçimini oluşturmaktadır. Ayrıca karşılıklı olarak ortak davranış biçimlerini içeren normların tesis edilmesinde oldukça mühim bir yer teşkil eden esaslı yapılardır. Çağdaş devletler sistemini şekillendirmede oldukça önemli değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. İttifaklar, hem bilimsel hem de siyasal yönelimli amaçlar için oldukça sık ele alınan bir inceleme konusunu oluşturmaktadır. Öyle ki teorisinin en eski dayanakların birisini teşkil eden Thucydides'in Peloponezya Savaşı'na dair yazdıklarından daha yakın zamanlara, XVII. yüzyılın sonundan XIX. yüzyılın sonlarına kadar uzanan Napolyon ve Bismarck sistemlerine kadar uluslararası ilişkiler teorisinin en temel değişkenlerinden birini teşkil edecek kadar devlet ilişkilerini tanımlayıcı bir unsur olarak görülmektedir.

XX. yüz yıl içerisinde uluslararası sistemin şekillenmesinde etkili olan çeşitli hadiselerde devletler arasındaki ittifakların önemi görülebilmektedir. Öncelikle ittifakların Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde, patlak vermesinde ve küresel bir mücadeleye dönüşmesinde olduğu

kadar savaşın sonuçlanmasında da önemli bir etken olduğu bilinmektedir (Gülboy, 2004: 142; 2015: 18; Ahmad, 2015: 24). Oral Sander (2012: 237) “1870’lerden sonra, karşılıklı bloklar arasında askeri, siyasal ve ekonomik dengeye dayanan yeni güç dengesi, nazik ve değişken bir nitelik kazandı”diyerek savaş öncesi dönemdeki ittifaklar ile uluslararası sistemdeki mevcut güç dengesi arasındaki ilişkiye değinmiştir. İttifaklar ilkinde olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı’nda da savaşın öncesi, esnası ve sonrasındaki gelişmelerin önemli bir parçası olmuştur. Şubat 1921’deki Fransız-Polonya ittifakı ile başlayan bir ittifak zinciri İngiltere’nin 1939 yılında Polonya ve Fransızlarla, 1941 yılında ise Sovyetler Birliği ile müttefik olmasıyla devam etmiştir (Polmar ve Allen, 2012). Diğer taraftan Almanya da 1936 yılından itibaren İtalya ve Japonya ile çeşitli antlaşmalar çerçevesinde Mihver Güçler olarak bilinen bloğu oluşturmuştur. Daha sonra savaştan galip ayrılacak olan ABD’nin öncülük ettiği bir savaş ittifakına dönüşen işbirlikleri savaş sonrası düzeni de şekillendiren Tahran (1943), Bretton Woods (1944), Yalta (1945) ve Potsdam (1945) konferansları ile derinleşmiştir. Savaş sonrası dönemde süper güç olarak öne çıkan ABD ve SSCB’nin arasında yaklaşık yarım asır boyunca cereyan eden Soğuk Savaş da kurulu ittifaklar etrafındaki blok mücadelesi şeklinde seyretmiştir. Bu yönüyle Soğuk Savaş, uluslararası ilişkilerin sistem, güvenlik ve ittifak boyutlarını inceleyen çalışmalara zemin hazırlayan bir dönemi oluşturmuştur.

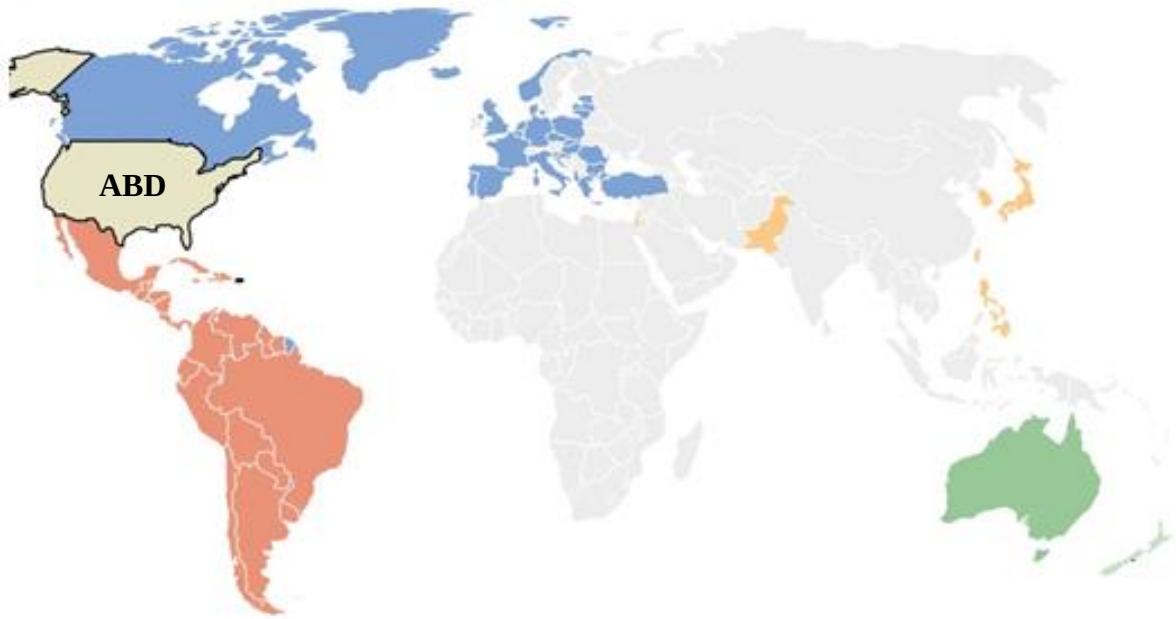
Bu dönemin baskın paradigması olan neorealist yaklaşım, farklı sistemik kutupların yapısal kısıtlamalarının ittifakların işlevleri ve dolayısıyla müttefik devletlerin davranışsal özelliklerinin belirlenmesinde kritik bir rol oynadığını iddiasıyla öne çıkmıştır. Reelpolitik bir perspektiften ittifaklar bir güç veya yetenek dengesini (yeniden) oluşturmak için kurulmakta ve sürdürülmektedir. Çünkü bir dengesizlik, yetenek bakımından diğerlerinden zayıf olan devletlerin üstün olanlarca kolaylıkla tehdit edilebileceği anlamına gelmektedir (Waltz, 1979; Vasquez ve Elman, 2003). Kenneth Waltz güç dengesi bağlamında ittifaklara değinirken Walt’a (1987) göre bir devletin ne kadar tehdit oluşturduğu ne kadar güce sahip olduğundan daha mühimdir. Ona göre tehditler bir devletin yalnızca toplam gücünün ya da kabiliyetlerinin değil aynı zamanda coğrafi yakınlığının, saldırı gücünün ve saldırgan niyetlerinin bir sonucudur. Bu yüzden ittifaklar, devletlerin güvenliklerine yönelik karşı karşıya kaldığı tehditleri dengeleme maksadıyla hayata geçirilirler. Schweller (1994) bu görüşe istinaden devletlerin statükoya karşı oluşan güvenlik tehditlerine dair dengeleme davranışı izleyebildiklerini ancak statüko değişiminden fayda elde etmeleri söz konusu olduğunda tehdidi oluşturan aktöre katılarak peşine takılma stratejisini tercih ettiklerini ifade etmiştir.

Altfeld (1984) ve Morrow (1991; 1993) bir devletin güvenlik endişelerini iyileştirmek için bir ittifak kurmak ve silahlanmak arasında bir denge bulunduğunu ileri sürmektedirler. Ancak, güvenlik endişeleri bir devletin ittifak politikalarını motive eden tek endişe değildir. Büyük devletler küçük devletlerden bir güvenlik avantajı elde etme amacı taşımamaktadırlar. Yine de bir ittifaktan karşılıklı yarar sağlandığı ortadadır. Bu durumda daha küçük müttefikler güvenlik yardımı alabilirken, büyük müttefikler muhtemelen askeri üsler veya uygun ticaret ilişkileri yoluyla önemli avantajları elde edebilmektedirler. Bu yönüyle büyük güçlerin ittifak oluşumları meselesi uluslararası ilişkiler teorisinin merkezinde yer almaktadır.

Büyük güçler askerî güçleri ve çok çeşitli çıkarları nedeniyle uluslararası sistemdeki en önemli devletlerdir ve ittifak kurmak en önemli davranışlarından birisini teşkil etmektedir. Gulick (1955), Claude (1962), Morgenthau (1978) ve Waltz (1979) gibi araştırmacılar tarafından ele alınan klasik eserler büyük güç ittifakı oluşumu konusunu işlemiştir. Nitekim mevcut Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzen, Amerikan ittifaklarının varlığını sürdürdüğü bir realiteyi barındırmaktadır. Bu yönüyle Amerikan ittifakları, mevcut uluslararası sistemin açıklanmasında önemli bir analitik araç oluşturmaktadır. Çünkü mevcut sistem içerisinde ABD'nin karşısında, kendisiyle rekabet edebileceği düzeyde uluslararası ittifaklar ya da kurumlar inşa eden başka denk bir güç bulunmamaktadır. Şöyle ki ABD kuruluşunu izleyen 165 yıl boyunca, Bağımsızlık Savaşı esnasında İngilizlere karşı Fransa ile yaptığı ittifak haricinde kalıcı hiç bir ittifaka dâhil olmamıştır. Ancak George Washington'un dış dünya ile kalıcı ittifaklardan kaçınılması yönündeki tavsiyesi ta ki İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra göreve gelen Amerikan başkanları tarafından tamamen rafa kaldırılmıştır. Nitekim bu tarihten sonra altmıştan fazla ülke ile savunma paktları imzalanmıştır. Şu anda ABD dünya nüfusunun yüzde 25, küresel ekonomik çıktının yüzde 75'ini kapsayan, beş kıtaya yayılmış bir sahayı yasal olarak koruma taahhüdünü sürdürmektedir (Beckley, 2015: 7).

Şekil 2. ABD'nin Mevcut İttifakları

● OAS ● NATO ● ANZUS ● İki taraflı antlaşmalar

Kaynak: Belfer Center for Harvard University.

ABD, Latin Amerika (Rio Antlaşması, 1947); Avrupa ve Kanada (Washington Antlaşması, 1949); Güney Kore, Japonya, Tayland, Filipinler, Avusturalya, Liberya ve Pasifik bölgesinde yer alan birçok küçük devleti içerisine alan bir ittifaklar zincirinin başında durmaktadır. Bu ittifaklar geçen yüzyılın ikinci yarısında komünizmle savaşmak üzere kurulmuştur. ABD ayrıca herhangi bir saldırganlık durumunda Bahreyn, Mısır, İsrail, Ürdün, Yeni Zelanda'ya NATO dışında kalan büyük müttefikler kategorisinde yer vermiştir (Bercovitch, 1988). Bu durum Kuveyt, Katar veya Tayvan gibi ABD ile çok yakın savunma bağları olan ülkeler için de dile getirilebilir. Ayrıca 1954 Karşılıklı Savunma Yardım Antlaşması ile ABD ile hala

bağlantılı olan Pakistan ile resmi bir zeminde yürümeyen ancak güçlü savunma ilişkileri olan Suudi Arabistan da bu geniş zincirin bir parçasını oluşturmaktadır. Avrupa ve Asya ile olan müttefiklik kalıcı statüde çok uluslu askerî komuta merkezlerinden oluşan yeni güvenlik yapılarını meydana getirmiştir. Bu durum uluslararası ilişkiler çalışmaları içerisinde özellikle ABD eksenli uluslararası sistem ve ABD'nin ittifaklarını merkezi bir konuma taşımaktadır.

Soğuk Savaş esnasında sisteme hâkim olan çift kutuplu yapı devlet davranışlarını ve sistemin istikrarını belirleyen en önemli unsur olarak görülmektedir. Waltz'a (1954; 1979) göre gücün iki devlet arasında görece dengeli bir hal aldığı çift kutuplu sistemlerde büyük güçleri oluşturan devletlerin çatışmaları yüksek bedellerin ortaya çıkmasına sebebiyet vereceğinden böylesi düzenlerde sistemsal bir istikrarın ortaya çıkacağını söylemiştir. Buna gücün tek bir devlette yoğunlaşması sistemsal bir dengesizlik durumu doğuracağından sistemde yer alan diğer devletlerin bu gücü dengeleme maksadıyla bir araya geleceği iddiası eklenmektedir. Bu bakımdan realist güç dengesi yaklaşımı, materyal güçteki denge durumunun stabil bir sisteme, dengesizlik durumunun ise daha fazla çatışma ve ittifak girişimlerine hareket alanı sağlayan yapısal konjonktür kurgusu üzerine inşa edilmiştir. İttifaklar eskiden beri dünya siyasetinde aktörleri korumanın bir yolunu temsil etmektedir (Beres, 1972: 702). Ancak Beres (1972: 702), ittifakların güvenilirliğini etkileyen faktörler içerisinde dünya sisteminin yapısal durumunun önemini altını çizerek iki kutuplu düzenlerde ittifak güvenirliliğinin çok kutuplu düzenlere göre daha yüksek olduğunu ileri sürmektedir. Böyle bir düzende ortak amaçlar daha uzun ve sabit bir koalisyonda daha eşit bir şekilde dağılım göstermektedir. Diğerinde ise aktörler kendi özel çıkarlarının peşinden gitmektedirler (Beres, 1972: 702).

Yapısal realistler ittifak davranışının bir güç dengesi ya da tehdit dengesi mantığı tarafından motive edildiğini iddia etmektedirler. Kenneth Waltz (1979: 127) devletlerin kendi iradeleriyle “zayıf tarafa yöneldiğini, çünkü onları tehdit edenin daha güçlü taraf” olduğunu dile getirmektedir. Buna göre tehdit edici bir güçle karşı karşıya kaldıklarında, devletler daha fazla güvenlik elde etmek ve tehdidin büyüklüğünü azaltmak için benzer şekilde ilgili diğer devletlerle müttefik olmaya çalışacaktır.

Waltz, diplomatik stratejilerin de ittifak davranışında belirleyici bir rol oynadığını itiraf etmektedir. Waltz'un “müttefikliğin esnekliği” şeklinde nitelediği durum “devletlerin yakın ilişkide olduğu bir ülkenin başka bir devleti tercih edebileceği” gibi “mevcut kurulu ittifak partnerinin” de bu durumdan irak olmadığı manasına gelmektedir. Sonuç olarak, “bir devletin stratejisi bir potansiyel ya da mevcut bir ortağı memnun etmelidir (Waltz, 1979: 165).” İttifakları oluşturmak maksadıyla “talipler, görüşlerini değiştirir ve seçilebilir olmak için davranışlarını uyarlarlar. Cazip olmayanlar, kötü rekabet ettiklerini fark ettikten sonra görüşlerini ve davranışlarını değiştirmek için daha fazla çaba göstermeleri muhtemeldir” (Waltz, 1979: 166).

Günümüzün değişen konjonktürüne istinaden ittifaklara dair paradigmalarda değişim yaşanmaktadır. Bu bakımdan Soğuk Savaş esnasında uzun bir süre ittifak çalışmalarını domine eden ve ittifak ilişkilerinin genellikle bağlamında değerlendirildiği güç dengesi doktrinleri farklı zeminlerde çeşitli meydan okumalara maruz kalmaktadır. Hatta kimilerince güç siyasetinin oluşturduğu dengenin gerçekten kurallarının ve pratiğinin tanımlanabildiği bir sistem oluşturduğu konusunda kuşku vardır. Ayrıca sistemin istikrarlı ya da

dengelesizlik oluşması durumunda çatışmalara zemin sağlayan bir olgu olup olmadığı sorgulanmaktadır. Güç dengesinin tarih boyunca uluslararası ilişkilere hâkim olduğu ve önceki yüzyıllarda barışın korunmasına imkân sağladığı konusu bu yöndeki görüşlere karşı üretilen ciddi sorgulamalardır.

Ortadoğu'daki ittifak oluşumunu inceleyen Stephen Walt (1987: 21-26) bütünleşik gücün, coğrafi yakınlığın, saldırgan güç yeteneklerinin ve saldırgan niyetlerin bir devletin tehdit algısına katkıda bulunduğunu ve karşı dengeleme ittifaklarını galvanize etmek için birleştiğini savunmaktadır. İttifak oluşumu ve reformunda tek başına güç faktörü yetersiz bir açıklamadır. Tehdit dengesi teorisinin formülasyonuna niyetleri dâhil ederek Walt, dengelemenin kendisinin devletlerin takındıkları tutumların ve ürettikleri algıların bir sonucu olduğunu kabul etmektedir. Walt (1987: 25) Hitler'in olağanüstü saldırgan hırslarının karşısında bir blok oluşmasını teşvik ettiğini ancak en az kendisi kadar güç kazanmış olan Bismarck'ın Avrupa'daki statükoyu dikkatlice savunmasıyla kendisi karşısında bir denge kurulmasını önlediğini söylemektedir. Bu açıdan devletler güçleri ve tavırlarına dair daha olumlu veya olumsuz bir imajı besleyerek karşı koalisyonları önleyebilmekte veya canlandırabilmektedirler.

İttifaklar güç ve güvenlik gibi işlevlerinin ötesinde müttefikleri kontrol eden bir mekanizma oluşturmaktadır. Robert E. Osgood (1962) ittifakların en belirgin işlevlerinden birinin müttefiklerin güvenliğini tehlikeye sokabilecek veya çıkarlarını tehdit edecek eylemlere karşı tedbirler müttefikleri kısıtlamak ve kontrol etmek olduğunu belirtmiştir. Tarihi bağlamda özellikle Bismarck Almanyası'nın ittifaklarının öncelikle müttefiklerin seçeneklerini sınırlama maksadı taşıdığı vurgulanmıştır. Bir diğer önemli düşünür George Liska (1962) ittifakların maksadının her zaman karşıt tarafı, bazen de ittifak içerisinde yer alanların birbirlerini sınırlandırarak çatışmaları önlemek olduğunu düşünmektedir. Osgood (1967) bir sonraki çalışmasında ittifakları tamamen hem devletler arası ve emperyal sistemler içerisindeki bir yönetim aracı olarak görmektedir.

Cesa (1999: 3) diplomatik tarihçilerin ittifakların üçüncü ya da ittifak dışındaki taraflara yönelik işlevler göstermediklerini, ittifakların esasen müttefiklerin birbirlerini karşılıklı olarak kontrol altında tutulmasına dair işlevleri içerdiği kanısında olduklarını ifade etmektedir. Birçok ittifak içerisinde taraflar birbirlerini dizginlemek ya da üzerinde nüfuz kurma çabası göstermektedirler. Hatta genelde ittifaklarda gündeme gelen meseleler ittifakın müşterek çıkarlarını gerçekleştirecek değil, farklı milli çıkarlarını bir arada tutacak şekilde ele alınmaktadır (Cesa, 1999: 3). Cesa'ya (1999: 4) göre Doğu-Batı çatışmasının sona ermesiyle beraber NATO üyelerinin tercihlerini ve siyasetini açıklayıcı biçimde bir yapısal dönüşüm içerisine girmiştir. NATO Soğuk Savaş esnasında *hegemonik* bir ittifak iken bu süreç sonunda *ikircikli ittifak (ambivalent alliance)* yapısına bürünmüştür. Zira Soğuk Savaş tehditleri karşısında ortak güvenlik ve savunma örgütü olarak hareket eden NATO'nun revizyonist komünizm tehditinin ortadan kalkmasıyla üye ülkeleri bir arada tutan siyasi, ekonomik ve güvenlik kimliği belirsizliğe maruz kalmıştır.

George Liska *Nations in Alliance* (1962) isimli eserinde “ittifakların birine ya da birşeye karşı” olduklarını ifade ederken “işbirliğinin büyük ölçüde düşmanlarla çatışmaların bir sonucu” olduğunu vurgulamaktadır. Devletleri ittifak kümeleri haline getiren unsurun bir

diğer devletin oluşturduğu tehdit olduğunu belirten Liska (1962: 13) uluslararası bir sistemin ittifakların sürekliliğini sağlayan koşulları daimi kılamayacağı ifade etmektedir. Bu durumda dış tehdidin ortadan kaybolması ittifakların çözülmesine, etkinliğini yitirmesine ya da yeni siyasi topluluklarla birleşme eğilimi gösterirler (Liska, 1962: 168). Klasik realist ittifak teorisinin temelini oluşturan bu yaklaşımda ittifakların oluşumu zayıf devletin kendisine yönelen tehditleri bertaraf etme gayesi ve güvenlik ihtiyacından; büyük güçlerin ise küçük devletlerin kaynaklarının rakip kuvvete geçmesini önleyerek milli çıkarlarını gözettiği bir anlayıştan temel almaktadır. Nitekim Snyder (1997: 192) da Liska'nın "ittifakların karşısında bir araya geldikleri düşman tehdidinden başka bir anlam taşımadığı" yönündeki argümanını tekrar ederken aslında ittifakların kavramsal niteliğine dair bir fikir vermektedir.

Devletler arası ittifaklar uluslararası ilişkiler teorisi içerisindeki ender bir role sahip bir değişken olduğundan küresel siyaseti sistem düzeyinde inceleyen her yaklaşımda farklı bir niteliği doğrultusunda tanımlanagelmıştır. Bu bölümde teorisinin olduğu kadar devlet pratiğinin de önemli unsurlarından birisini oluşturan ittifakların hem kavramsal niteliği hem de ittifaklarla ilgili teorik yaklaşımlar ele alınmıştır. Böylelikle sonraki bölümlerde yer alan vaka çalışmaları için analitik bir çerçeve sunulmaktadır. Bölümde ilk olarak bu çalışmanın bağımlı değişkenini oluşturan devletler arası ittifak kavramı tanımlanacak, daha sonra kavramın ittifak teorileri içerisindeki konumuna dair tartışmalar ile çalışmada sunulan hipotezlerin beraber bir değerlendirmesi sunulacaktır.

1.2.1. Uluslararası İlişkilerde İttifak Kavramı

Anlaşma, uyuşma ve bağlaşma gibi sözlük anlamlarına sahip olan ittifak (TDK, 2021), özellikle ülkeler veya kuruluşlar arasında karşılıklı yarar sağlamak üzere oluşturulmuş birlik ya da kurumlar olarak tanımlanmaktadır (The Oxford Essential Dictionary of the US Military, 2002). Kavramsal olarak "Siyasi birimlerin aralarındaki zaman ve mekândan bağımsız evrensel bir bileşenini" (Holsti vd., 1973: 2) oluşturan ittifaklar "uluslararası siyasetin ayrılmaz bir parçasıdır" (Osgood, 1968: 17). İttifaklar hem kavramsal hem de pratik manada uluslararası ilişkilerin teorik ve sahadaki yansımasının temelini oluşturmaktadır (Starr, 1978: 37; Booth, 1991: 258). Bir diğer deyişle uluslararası siyasetin istikametini gösteren yegâne unsur devletler arasında kurulmuş olan askerî ittifaklardır. Savaş dönemlerinde ya da savaş sonrasını takip eden dönemlerde devletlerin ittifak kurmadaki öncelikleri, buna yönelik davranışlarının tespit edilmesi adına çok çeşitli teorik zeminlerde yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Schweller (1994: 74) devletlerin bir çatışmada tarafları nasıl seçtikleri konusunda oldukça zengin bir teorik zemin oluştuğunu dile getirmiştir. Bu durum Uluslararası İlişkiler yazını içerisinde ittifakların hem kavramsal hem de kuramsal manada teşkil ettiği mühim konuma dair ciddi bir fikir vermektedir. Ancak buna rağmen ittifakların ne kavramsal düzeyde tanımına dair ne de kuramsal açıdan onları hayata geçiren etmenlere ya da kurulu ittifakların işleyişine dair aralarında bir kanaat birliği mevcut değildir.

Esasen ittifaklar, sosyal bilimlerde tanımlanması son derece zorlu olan sistem ya da güç gibi soyut olgulara işaret etmemesine, uluslararası sistem içerisinde yer alan aktörler arasında inşa edilen bir ilişki biçimini tanımlayıcı niteliklerine rağmen mutlak bir tarife sığdırılamamaktadır. Marshall'a (1965: 59) göre ittifak kavramı uluslararası ilişkiler ile ilgili

kesinlikten en uzak olan kavramlardan birisidir. Değişen uluslararası konjonktüre göre şekil alan devlet ilişkileri, ittifak kavramına yeni manalar yüklemekte ya da bilinen manasını değiştirmektedir. Buna dair Marshall (1965: 59) şunları kaleme almıştır:

“Kavram on sekizinci yüzyıl kullanımında muhtemelen devletlerin arasında karşılıklı yarar ve sınırlı katılım için bir düzenlemeye işaret etmekteydi. Daha sonraki kullanımlarda, devletlerin arasında bir düşmana veya rakiplere karşı amacı ve kapsamı belirtilen tanımlanmış şartlar altında kendi alanının ötesinde askeri güç kullanma gerekliliğini ortaya koyan bir sözleşme anlamına gelecek şekilde daralmıştır. İttifakın bu anlamı evrensel kolektif güvenlik unsuru olan Güvenlik Konseyi’nin dayandığı BM Şartında da görülebilmektedir. Bu haliyle bir ittifak temelde uyumlu olduğu varsayılan bir dünyanın eski Amerikan rüyasına yakışacak şekilde dünyayı yöneten merkezi bir işbirliği çerçevesi olarak düşünülmüştür. Gergin ve çekişmeli bir dünyada rakiplere karşı kombinasyonlar hususu ise başka bir konudur. Bu durumdaki ittifaklar Washington ve Jefferson’un Amerika için öğütlediği dikkat edilmesi gereken unsurlardır.”

Bir teşkilat, devlet entrümanı ya da güç dengesinin mekanizması (Holsti vd., 1973: 3) olarak nitelenen ittifakların teori içerisindeki tanımı çoğunlukla belirli siyasi koşullardan elde edilen çıkarımları içermektedir. Geleneksel ittifak teorisinde hem teorinin hem de tanımın özünde Soğuk Savaş siyasetinden esinlenilen bir tarihsellik yaklaşımının yer edindiği görülmektedir. Bu durum Osgood’un (1968: 17) ittifak tanımlamasında aheni bir şekilde görülebilmektedir. Ona göre bir ittifak “devletlerin başka bir devlet ya da devletlere karşı askeri kaynaklarını kullanma konusundaki işbirliği taahhüdünü içeren resmî bir mutabakattır ve belirli durumlarda imzacılarından birinin ya da bir kaçının güç kullanmasını mecburi kılmaktadır.” Wolfers’in (1959: 2) ittifak siyasetini “başka devletlerin Sovyet kampına kaymasının önlenmesi adına ortaya konulacak olan çabalar” olarak tanımlanması gibi Osgood’un tanımı da içerisinde bulunduğu dönemin Amerikan siyasetinden etkilenecek yapılmıştır. Nitekim bunları takip eden dönem içerisinde yapılan kavramsal nitelendirmeler de benzer şekilde büyük ya da küçük devletlerin çeşitli tarihsel dönemde izledikleri siyasal çizgileri yorumlama yoluyla ortaya çıkmıştır. Bir nevi devlet davranışının teoriye aksettirilmesi yoluyla literatürde yer edinen kavramın tarihsel ve bağlamsal niteliklerinden arındırarak sistemsel bir genelleme yoluyla teoriye yerleştirilmesi, kavramın resmi ve tasnife dayalı bir tanıma sıkıştırılmasına neden olmuştur.

İttifaklar hem teorik hem de pratik düzlemde ulus devletlerin kapasiteleri ile güçlerini diplomasi ve savaş gibi koşullar için büyütmeyi amaçlayan birlikteliklerdir. Bu yönüyle ittifaklar, başka bir deyişle karşılıklı yardım anlaşmaları, müttefiklerin güçlerini ortak düşmanlarına karşı birleştirmeleri ile hayata geçmektedir. Bir ittifakın temel fikri güç kullanım kapasitesini arttırmaktır (Schroeder, 2004: 195). Klasik çalışmalarda ittifaklar çok devletli bir sistemde işleyen bir güç dengesinin kaçınılmaz varlıkları olarak tanımlanmaktadır. Benzer ifadelerle ittifakları toplu savunma, savaş, güvenlik ve güç diplomasisi çemberi içerisinde tanımlayan birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. İttifak kavramı ekseriyetle dostluk veya çalışma ortaklığı anlamında kullanılmaktadır. İttifak iki veya daha fazla devlet arasındaki karşılıklı olarak algılanan bir güvenlik sorunuyla yüzleşmek için ve milli çıkarlar etrafında kurulan işbirliği ile uluslararası politika oluşturma

adına imkânların bir araya getirilmesi yoluyla çatışma veya kriz zamanlarında karşılıklı yardımlaşma sağlanmasını içeren bir ilişki biçimi olarak tanımlanmaktadır.

Friedman (1970: 3-5) “İki ya da daha fazla ulusun ilişkisine dair” aşamalı bir sınıflandırma yoluyla bir tanım sunmaktadır. Ona göre ittifaklar “a) ortak sorun algılamasına dair kısa süreli işbirliği; b) yeteneklerin bir araya getirilmesi; c) milli çıkarların müştereken ya da benzer nitelikli eylemler yoluyla tesisi; d) mensupların birbirlerine desteğinin sağlanması” gibi unsurlar etrafında teşkil edilmektedir. Kısaca iki ya da daha fazla ulusun milli güvenlik sorunlarında birlikte çalışmalarını sağlayan resmi bir mutabakattır (Holsti vd., 1973: 4; Starr, 1978: 38). İttifaklar Snyder’in (1997: 4) tanımıyla belirtilen durumlarda diğer devletlere karşı askerî güç kullanımı üzerine kurulmuş resmi birlikteliklerdir. Ona göre ittifaklar “[diğer] devletler karşısında mensuplarının güvenliklerinin tesisi ya da güçlenmesi gayesini taşıyan, devletlerin askeri güçlerini kullanma ya da kullanmama üzerine teşekkül ettikleri resmi iştiraklerdir” (Snyder, 1990: 104). Fedder (1968) tarafından tanımlanan ittifaklar da benzer şekilde üyelerinin askerî güvenliğini arttırmak maksadıyla devletlerce kurulmuş koalisyonlardır. Fedder (1968: 68) “devletlerin belirsiz bir zamanda, mensuplarının askeri güvenliklerini müştereken arttırma maksadıyla uyum halinde hareket ettikleri takımlar” olduğunu dile getirmektedir. Reiter (1994: 495) da ittifakları “[...] ortağının saldırıya uğraması durumunda askeri yardımlaşmanın sağlanmasına dair karşılıklı resmi bir ahit” olarak hem resmi hem de askeri boyutunu vurgulayan ifadelerle tanımlamıştır. Bir başka benzer ve ayrıntılı tanımlama ise Paul Schoeder (2004: 195) tarafından şu şekilde yapılmıştır:

“Bir ittifak, anlaşmasının *casus foederis* maddesinde belirtilen şartlar altında iki veya daha fazla bağımsız devleti birbirlerinin silahlı kuvvetle yardımına bağlayan bir antlaşmadır. Saldırgan ve savunmacı, sınırlı veya sınırsız, eşit veya eşit olmayan, iki taraflı veya çok taraflı olsun, ittifaklar ortak bir hedefe ulaşmak için güç kullanma taahhüdünü belli bir ölçüde içermek durumundadır.”

Liska (1962: 21) ittifakların maksadının aktörler için kazançları en üst düzeye çıkarma ve sorumlulukları paylaşma olduğunu ifade etmiştir. Bu bakımdan ittifaklar, devletlerin bir araya gelmek yoluyla güç elde etmek kadar uluslararası sistem içerisinde saygın bir konum elde etmek, böylece güvenlik sorunlarının bir kısmını caydırıcılık esasına dayalı olarak giderme amacı güden birliktelikler olarak tanımlanabilmektedir.

Burada verilmiş birbirleri ile benzerlikler taşıyan birçok tanımlamadan da görüldüğü üzere ittifaklar kavramsal olarak çoğunlukla belirli esaslar etrafında nitelendirilmiştir. Bu esaslar içerisinde öncelikle antlaşmaya dayalı ve resmiyet içeren bir ilişki biçimi olduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Bu fikir birliğine rağmen, uluslararası ilişkiler teorisinde ileri sürülen fikirlerden bazıları ittifakların öncelikle güç enstrümanları olup olmadığının sorulmasına yol açabilmektedir. Kimi siyaset bilimciler uluslararası siyaseti sadece bir güç çatışması alanı olarak görmezler; hatta bir kısmı gücün uluslararası politikadaki en temel gerçeklik olduğunu tamamen inkâr etmektedir. Schroeder’e (2004: 195) göre uluslararası ilişkiler teorisi için temel sorunsal düzeni anlamak, çatışmanın kontrolü ve yönetimi için uygulanabilir bir uluslararası düzen ilkesi oluşturmaktadır.

Kavramı sadece bahsedilen ortak unsurlar çerçevesinde değerlendirmek analitik bağlamda bir kısıtlılık doğurmaktadır. Nitekim Walt (1987: 12) bu kısıtlılığı aşma adına ittifakları “iki ya da daha fazla egemen devletin arasındaki resmi ya da gayriresmi güvenlik işbirliğine dayalı antlaşmalar” şekline tanımlayarak kavramsal bir esneklik sağlamıştır. Pratikte de durumun bu şekilde olduğu sabittir. Nitekim saldırı durumunda güvenlik garantisi içeren askerî ittifaklar resmi olarak yazılı bir anlaşma ile veya gayri resmi bir şekilde teşkil edilebilmektedir. Resmi ittifaklar iki taraflı (ABD ile Asya müttefikleri arasında ve Fransa ile bazı Afrika ülkeleri arasında var olanlar gibi) ve çok taraflı (NATO veya Rusya ile eski Sovyet devletlerinin bazıları arasındaki ittifak gibi) ittifak düzeni şeklinde var olabilmektedir. Gayri resmî ittifaklar ise bir antlaşma veya düzenleme ile meydana gelmeseler de ABD’nin Tayvan, Suudi Arabistan ve de İsrail ile arasındaki ilişkilerde olduğu gibi bir güvenlik garantisini ortaya koymaktadır. Esasen savaşın kendisi kadar eski olan geçici (ad hoc) koalisyonlar ya da rızaya dayalı kısa süreli koalisyonlar Soğuk Savaş sonrası küresel düzende karşılaşılan devlet davranışlarından birisidir. Herhangi bir güvenlik garantisi sağlamayan ittifaklar askerî ittifakların tanımı içerisinde kendisine yer bulmaktadır. Günümüzde çoğunlukla stratejik ortaklık adı verilen bu yapılar ortak güvenlik tanımlarının yanı sıra çeşitli derecelerde güçlü askerî işbirliği için hükümler içermektedir. Bu güvenlik ortaklıklarına geniş bağlamda ABD-Rusya ve Pakistan-Suudi Arabistan örnekleri verilebilmektedir⁵² (Tertrais, 2004: 136).

İttifak tanımlamaları içerisinde öne çıkan ikinci unsur ise diğer devletlere karşı askeri güç kullanımı taahhütünü barındırmasıdır. Bir nevi ittifakların maksadını oluşturan bu ifadeler benzer şekilde analitik bir kısıtlılığa meydan vermektedir. Bu bakımdan ittifakların amaçlarının farklı açılardan nitelendiren çalışmalar bu kısıtlılığı aşma hususunda güçlü bir teorik zemin sunmaktadırlar. Örneğin Schweller’in (1994: 99) ifade ettiği şekilde devletler “güvenlikten ziyade kâr maksadıyla peşine takılma stratejisi” güdebilmektedirler. Bir diğer deyişle devletler sadece güvenliklerine dair endişeler tarafından değil, belirli kazanımları kolayca elde etme gayesi tarafından da harekete geçirilebilmektedirler. Weitsman da (1997: 166) ittifakların yalnızca güvenlik değil daha geniş çıkarlar adına kurulduğunu söyleyerek Schweller benzeri bir yaklaşım sunmuştur. Buna ek olarak ittifakların maksadına dair daha radikal kabul edilebilecek düzeyde bir açılıma gitmiş ve bunların en büyük işlevlerinden birisinin müttefikleri yakından izleme ve kontrol etme güdüsü olduğunu ileri sürmüştür (Weitsman, 1997: 166). Krebs (1999: 344) daha ileri bir betimleme ile ittifakların kimi durumlarda üyeleri arasında çatışmalara sebebiyet verdiklerini söylemiştir.

İttifaklar içerisinde gerçekleşen siyasi pazarlıklara yönelik çalışmaları ile bilinen Glenn Snyder (1984; 1999) ittifakların dostluk ve düşmanlık kalıpları oluşturarak müttefiklerin ittifak dâhilinde birbirlerinin güç kaynaklarındaki büyümeyi desteklediklerini ve ortak çıkarlar oluşturdıklarını söylemektedir. Böyle bir bakış açısıyla tabi ki müttefikler arasında silahlı bir çatışma olasılığını kesin olarak reddetmektedir. En temel seviyede ittifaklar müttefikleri arasında barışçıl niyetlerin beyan edildiği, barışçıl ilişkilerin geliştirilmesinin

⁵² Tertrais Türkiye-İsrail ilişkilerini de bu bağlamda değerlendirmiş olsa da yaşanan olumsuz hadiseler iki ülke ilişkilerinin bu boyutunun askıya alınmasına neden olmuştur. Bununla beraber Türkiye’nin stratejik işbirliği ilişkilerinde Rusya’nın daha büyük bir yer edinmeye başladığı görülmektedir.

hedeflendiği kurumlardır. İttifakların barışçıl gayeler taşıdığı Long vd. (2007) tarafından yapılan çalışmada ortaya konulmuş ve ittifak antlaşmalarına imza atan devletlerin aralarında uzun barış dönemleri yaşandığı belirtilmiştir.

Li ve Thompson'a (1978) göre ittifaklar sistemdeki kutuplaşma doğrultusunda şekillenmektedir. Maol vd. (2006) ittifakların işbirliği ve çatışma bağları içerisinde *yapısal denge* kavramını ortaya koymuştur. Bu bağlamda ittifakların kurulması ve sürdürülmesinde dostumun dostu veya dostumun düşmanı yaklaşımları önemli etkenler olarak görülmüştür (Maol vd, 2006; Warren, 2016). Ancak Krebs (1999) ve Schroeder (2004) gibi düşünürler ittifakları güvenlik elde etmeyi amaçlayan olgular olarak görmekle beraber bazen tehditleri bertaraf etmek şöyle dursun kendilerinin birer tehdit unsuru haline dönüşebildiğini ifade etmişlerdir. Bu bakımdan ittifakları devletlerin aralarındaki çıkar çatışmalarını tamamen ortadan kaldıran bütüncül bir işbirliği alanı olarak görmek doğru bir yaklaşım olmamaktadır.

Kavrama açılım getiren bir diğer isimlerden Altfeld (1984) askeri ittifakların devletlerin özerkliğini azaltan asimetrik bir unsur olarak yaklaşarak literatüre yeni bir boyut kazandırmıştır. Buna karşın Morrow (1991) Altfeld'in asimetrik yaklaşımını büyük güçlerin büyük güçlerle olan ittifaklarında geçersiz bulmuş, bu noktada simetrik bir güvenlik tesisinin olduğunu ileri sürmüştür. İttifak içerisindeki asimetrinin daha çok büyük devlet-küçük devlet arasında mevzu olabileceğini söylemiştir. James Morrow esasen ittifakın tanımını daraltarak kullanmış ve ittifakları resmi taahhüt içermeyen diğer işbirliği türlerinden ayırmıştır. Morrow kavrama dair bakış açısının merkezine özerklik unsurunu ilaştirmektedir. Ona göre özerklik bir devletin kendi politikasını belirleyebilme yeteneğini göstermektedir. Mütteliklik ve özerklik ilişkisi içerisinde Morrow devletlerin ittifaklar kurmadan önce yüksek düzeyde özerkliğe haizken ulusal kapasitelerine göre değişen farklı güvenlik seviyelerine sahip olduklarını ifade etmiştir. Tüm bunlar göz önüne alındığında ittifakların ne olduğuna dair yapılan her tanımın neredeyse farklı bir teorik çerçeveye denk düştüğü görülmektedir.

İttifak tanımları içerisinde devletlerin dünya siyasetindeki temel aktörler olduğunu ve devletin hayatta kalmasına yönelik dış tehditleri vurguladığını söyleyen geleneksel ittifak teorilerinin aksine görüşler de bulunmaktadır. Örneğin David (1991) liderlere ve kendi kişisel hayatta kalmalarına yönelik iç tehditlere odaklanan bir teori geliştirmiştir. David'in bakış açısına göre, ittifak kurmanın en güçlü belirleyicileri dış gücün onları iktidarda tutma ihtimalinin yüksek olduğu yönündeki liderlerin rasyonel hesaplamalarıdır. İttifak tanımlamalarının günümüzde daha geniş bir kapsamda ele alınması gerekliliğini vurgulayan Wilkins (2012: 57) özellikle Soğuk Savaş sırasında artan ittifak literatürünün ve içinde yer alan deneysel gerçekliğin "algılar ve kuramlar üzerine bir tür hegemonya" yarattığını ifade etmektedir. Ayrıca değişen uluslararası ortama rağmen bunun hala baskın bir söylem olarak sürdürüldüğü ileri sürmektedir.

Siyaset bilimciler ittifakların yalnızca teknik olarak neyden meydana geldiğini değil, aynı zamanda ittifakların işleyişini ve işlevlerini tanımlamak adına kavramı zenginleştirmektedirler (Schroeder, 2004: 195). İttifakların işlevlerine dair klasik söylem bunların "*çok devletli bir sistemde güç dengesinin önemli bir işlevini*" (Morgenthau, 1959: 185) yerine getirdiği iddiasıdır. Dahası, güç dağıtımındaki dengesizlikler devletleri kendi askeri yeteneklerini içeriden arttırmak ya da hayatta kalmak için benzer düşünen müttelikler

bulmasını zaruri kılmaktadır. Dolayısıyla ittifak, anarşik bir dünyada maddi yetenekleri bir araya getirerek güvenliğini aramaya yönelik devlet etkileşimlerinin bir sonucudur. Motivasyonun böylesine basit ve güçlü bir açıklaması, ittifak oluşumunu ve davranışsal özelliklerini açıklamak için en baskın teorik konu olmuştur.

Uluslararası sistemdeki güç dağılımının devletlerin davranışlarındaki etkisi realist yazının en güçlü argümanlarından birisini teşkil etmektedir (Morgenthau, 1956; Walt, 1985; Waltz, 1954; 1979). Örneğin, klasik realistler ve yapısal realistler, ittifak siyasetinin güç dengesi şeklinde açıklandığını savunmaktadırlar. Morgenthau'ya (1959; 1978) ek olarak Waltz (1979) da uluslararası sistemin yapısal zorunluluklarının statükoyu güç dengesine dikkat etmeye zorladığını iddia etmektedir. Dolayısıyla bu güç dengesi sistematığı içerisinde devletler arası ittifaklar sisteme şekil veren bir role sahiptir. Bu durumda güç dengesi, barış ve istikrarı koruma adına kurulan Avrupa ittifakları ve dolayısıyla Avrupa devletler sistemi özünde olduğu gibi, rekabet, işbirliği, çatışma, savaş ve diplomasi gibi unsurlara temas eden dinamik bir yapı kurmaktadır.

Küresel güç dengesi yaklaşımına realist okul içerisinde kalarak alternatif üreten Stephen Walt (1987) ve Randall Schweller (1994) devletlerin ittifak davranışlarının belirli dengeler etrafında olduğu kabulüne dayalı teoriler üretmişlerdir. Walt (1987) ve Snyder (2007) tehdit dengesinin uluslararası sistemde ittifak siyasetinin daha baskın bir özelliği olduğunu ileri sürmüştür. Schweller buna muhalif kalarak dengelemenin herhangi bir tehdit ya da güce değil çıkarlarının gerektirdiği fırsatçılıkları gerektiren devlet davranışlarına dayandırmakta, baskın stratejinin ise dengeleme değil peşine takılma olduğunu ileri sürmektedir. Bu bakımdan tasviri yeni yapılan her devlet davranışı ittifak kavramına yeni tanımlamalar için kapı aralamaktadır. Modern uluslararası sistem içerisindeki devlet davranışlarının dinamizmi, ilgili teorik yaklaşımların çeşitliliğini arttırmaktadır. Bu da kavramın tam manasının esasen farklı yaklaşımlar tarafından ele alınan çeşitli boyutlarının bir bileşimi şeklinde ortaya çıktığını göstermektedir.

Realist mantığın ortaya koyduğu iddia, sistemdeki güç değişimlerinin devletler arası ittifakları şekillendirmede temel bir değişkeni oluşturduğu şeklindedir. Fakat Weitsmann (1997: 156) ittifakların müttefikler üzerinde tesis ettiği kontrol ve denetim işlevini sistemde bir güç dengesi oluşturmaktan daha mühim görmektedir. Bu şekliyle ittifaklara güç dengesi teorisinin yalnızca güvenlik elde etme gayesinin ötesinde bir mana yüklenmekte ve üye devletlerin arasındaki çatışmayı yönetme gibi kritik bir işlevine vurgu yapılmaktadır. Nitekim 1873-78 yılları arasında Alman, Rus ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları arasında kurulmuş Üç İmparatorlar Birliği, güvenlik tesis etmesi kadar birbirlerinin Balkanlar'daki davranışlarını izleme ve sınırlama işlevi görmüştür (Weitsmann, 1997: 160). İttifakların bir güç dengesi unsuru olmasının ötesine taşıyan başka bir yaklaşım ise Thomas Christensen ve Jack Snyder (1990) tarafından ortaya konulmuştur. Benzer şekilde tek başına güç dengesinin ittifak davranışını açıklayamayacağını düşündüklerinden çalışmalarında güvenlik ikilemi ile güç bileşenlerini bir arada ele almışlardır.

Paul Schroeder (2004: 195) siyaset bilimcilerin güç dengesi kavramı etrafında fazlaca yoğunlaşmalarının var olan ittifak kalıplarını ve amaçlarını tarihsel bağlamda anlamaya dayalı çalışmaları oldukça sığlaştırdığını söylemektedir. Ona göre esasen ittifak pratiğinde

müttefiklerin ortak gayeler doğrultusunda birleşerek ulusal güvenliklerini güçlendirmeleri kadar belki de daha çok birbirleri ile mücadele ettikleri görülmektedir. Schroeder'e göre ittifaklar bu şekilde antagonistik birlikteliklerdir ve dostları birleştirmenin bir aracı olarak kullanılsa da rakipleri bir araya toplayan aygıtlardır. Bu yönüyle ittifaklar işbirliği bağlamında devletleri biraraya getirerek sistemsel bloklaşmaların temelini oluşturmakta, öte yandan güç dengesinin yapısal dayatmaları ve esneklikleri blok içi tartışmaların açığa çıkmasına neden olabilmektedir.

1.2.2. Güç Dengesi ve İttifaklar

Güç dengesi uluslararası ilişkilerde savaş, barış, uluslararası güvenlik ve dış politika oluşturma gibi meseleleri ele alan teoriler içerisinde oldukça önemli bir kavramdır. Teori içerisinde devletler arası ittifakları açıklamak için kullanılan ilk yaklaşım da yine güç dengesi parametrelerine dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Mevcut yazın içerisinde yaygın bir kullanıma sahip olan kavram hakkında Brooks ve Wohlforth (2008: 7) “uluslararası siyasetle ilgili başka hiçbir öneri, güç dengesinden daha bilimsel bir çaba sarf etmemiştir” ifadelerini kullanılmıştır. Onlara göre güç dengesi “belki de bugünün düşüncesinde Aydınlanmadan bu yana tüm zamanlardan daha merkezi bir konum teşkil etmektedir” (Brooks ve Wohlforth, 2008: 7). Kavrama dair güçlü tarihî referanslar bulunmaktadır. Schweller (2016: 2) kavramın bilinen manasıyla ilk defa Rönesans döneminde kullanıldığını söylerken Jean-Jacques Rousseau'dan şunları aktarmaktadır: “Avrupa toplumunun farklı üyelerinin güçleri arasındaki denge, sanattan ziyade doğanın bir eseridir. Kendisini çaba sarf etmeden sürdürür, öyle ki bir tarafta bozulursa, kısa süre içinde diğer tarafta yeniden kurulur.” Bu görüşe göre denge, sistem içerisinde bozulduğu halde mütemadiyen geri dönen doğal olgusal bir dögüdür.

Güç dengesi terimi literatürdeki birçok benzer tartışmalı kavram gibi birden fazla tanıma sahiptir. Bu durum bir yandan kavramın özelliklerinin ortaya çıkarılıp açıklığa kavuşturulması yerine, anlamının muğlaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Yaygın kullanımı uluslararası sistemde siyasi gücün dağılımı üzerine odaklanmaktadır. Ernst B. Haas (1953) güç dengesinin yalnızca bir kelime olarak dahi taşıdığı farklı anlamların yanı sıra uygulayıcıların niyetleriyle bağlantılı şekilde değişen pratik manasını da ele aldığı çalışmasında sekiz ayrı kategori oluşturmuştur. Buna göre güç parametrelerindeki denklige ya da onun bozulmasına işaret eden anlamlarının yanında *bir hegemonya arayışı*⁵³; *istikrar ve barış*⁵⁴; *istikrarsızlık ve savaş*; *güç politikaları*; *Evrensel Tarih Yasası ve siyaset sürecinde bir rehber* ve *bir sistem* olarak anlaşılması muhtemeldir (Haas, 1953: 447-455). Benzer şekilde Claude (1962: 13-25) da kavrama dair bir sınıflandırma yapmıştır. Ona göre güç dengesi bir *durum* olarak; bir *politika* olarak ve bir *sistem* olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. Ancak en genel anlamıyla ve bu çalışmanın da kabul ettiği şekliyle, güç dengesi bir tür uluslararası düzeni tasvir etmektedir (Schweller, 2016: 9). Uluslararası bir

⁵³ Güç dengesinin bir hegemonya inşası olarak literatürde geniş bir yer edindiğini ifade eden Haas (1953: 449) XVIII. yüzyıl ve modern dönemden iki örnekle durumu izah etmiştir.

⁵⁴ Haas (1953: 450) güç dengesinin bir barış ve istikrar getirici unsur olmasından ziyade, barış ve istikrar durumunun bir güç dengesi haline denk geldiğini söylemektedir. 1830-1839 Londra Konferansı'nın bu manada esaslı bir örnek olarak literatürde kullanıldığını belirtmektedir.

düzen ise sistemi oluşturan ayrık öğelerin bazı örüntülere göre birbiriyle ilişkili oldukları ortamdır.

Kavramın teoride işlenişine zemin hazırlayan, aynı zamanda her biri ayrı uluslararası düzenleri de oluşturan gerçek dünya pratikleri çok eskiye dayanmaktadır. Antik Yunan'ın şehir devletleri Atina ve Sparta arasındaki Peloponezya Savaşı'nın tetikleyicisi olarak görülen güç dengesi, M.Ö. 770-221 yılları arasındaki İlkbahar, Sonbahar ve Savaşan Devletler dönemlerinin yaşandığı Antik Çin siyasetinde yine merkezi bir öğeyi oluşturmaktadır (Hui, 2005). XV. ve XVI. yüzyıl İtalyan şehir devletlerinin arasındaki ilişkilerin de temel değişkeni olarak görülen güç dengesi, Soğuk Savaş ve sonrasındaki dönem için yapılan çalışmalar için çok sayıda tanımlayıcı özellikler barındırmaktadır. Özetle güç dengesi ilişkileri muhtelif veya gelişigüzel değil, bazı ayırt edilebilir ilkeleri barındıran uluslararası bir sisteme işaret etmektedir.

Uluslararası ilişkiler teorisinde realizmin ve güç dengesi kavramının birbirine neredeyse denk görülecek kadar ilişkili olmasının izahına Morgenthau ve Waltz gibi büyük düşünürlerin görüşlerinde rastlamak mümkündür. Onlara göre uluslararası sistemin mimarisi devletleri hayatta kalmaları için güç peşinde koşmaya ittiğinden devletler işbirliği yerine rekabet halini sürdürmektedirler (Morgenthau, 1978: 125-166; Waltz 1979; Mearsheimer, 2007). Bu durumda realist paradigma tarafından ortaya konulan şu varsayımlardan bahsetmek gerekmektedir. İlk olarak ulus-devlet, uluslararası ilişkilerin rasyonel üniter bir aktördür; 2) uluslararası politika, daha yüksek bir otoritenin olmadığı bir anarşi koşullar altında gerçekleşmektedir; 3) güç, uluslararası ilişkilerin temel özelliğidir ve; 4) uluslararası politika gücün bir işlevidir, bilakis etik veya ahlak değildir (Schweller, 2003). Birinin diğerine saldırmayacağını garantisinin olmadığı anarşik bir dünyada, her devlet kendisini gerçek ve potansiyel tehditlere karşı koruyacak kadar güçlü olmak istemektedir (Mearshiemer, 2007: 72). Bu varsayımlara dayanarak, Hans Morgenthau *Politics Among Nations* adlı çalışmasında klasik bir güç dengesi teorisi kurgulamıştır. Morgenthau'nun insan doğasına dayanan nesnel yasaları devlet adamlarını kendi güçlerini genişletmek için başkalarıyla sürekli mücadele etmeye teşvik ettiğini öne çıkarmaktadır. Morgenthau (1978: 125) "Her birinin statükoyu korumaya ya da devirmeye çalışan birçok ulusun güç arzusu, güç dengesi adı verilen bir yapılandırmaya ve onu korumayı amaçlayan politikalara ihtiyaç duymaktadır" diyerek sürekli bir güç mücadelesi halinin uluslararası siyaseti belirleyici bir güç dengesi faktörünün var olmasına sebep olduğunu vurgulamaktadır.

Kenneth Waltz, klasik güç dengesi teorisini daha yapısal bir forma kavuşturmuş ve realist ittifak teorisinin merkezine yerleşecek argümanlarını ortaya çıkarmıştır. Waltz'un katkısı güç dengesi analizini ulus devlet parametresinin ötesine taşıyarak sistem düzeyine yerleştirmesi olmuştur. Yükselen gücü dengeleme maksadıyla ortaya konan devlet davranışları Waltzçu güç dengesi mantığının ana eksenini oluşturmaktadır. Waltz'a (1979: 119) göre uluslararası sistemde dengeyen yeniden tesisi devletlerin niyetleri ve maksatlarının ötesinde gerçekleşen bir vaziyettir. Bu bakımdan Waltz, devletleri hayatta kalmaları için belirli şekillerde davranmaya zorlayan asli unsurun uluslararası anarşi olduğunu vurgulamaktadır. Anarşik bir düzende ise devletlerin kendi başlarının çaresine bakmasının en güçlü aracı güvenlik edinme seçeneğidir (Waltz, 1979: 111). Kendi kendine yardımın geçerli olduğu böylesi bir

sistemde devletler diğer güçlü aktörlerin olası saldırgan eylemlerine karşı beka kaygıları taşımaktadırlar. Bu tehlike durumu ise devletlerin sürekli olarak dengeleme maksatlı davranışlar sergilemesini şart koşmaktadır. Burada önemli olan Waltz tarafından dengeleme davranışının sistemin zorlayıcı unsuru olduğudur. Yani devletler doğal bir süreç içerisinde kasıtlı olarak ya da herhangi bir ön planlama olmaksızın dengeleme davranışına yönelmek durumundadır. Waltz'un teorisinde devletlerin peşine takılma gibi bir davranış sergilemesi genellikle beklenmeyen bir durumdur. Konuyu açıklamak için Waltz (1979: 126), savaş kazanan koalisyonların dağıldığına dair kanıtları dile getirmiştir. Diğer taraftan eğer devletler gücü en üst düzeye çıkarmak isteyip de beraberinde savaşları da kazanırlarsa, kurdukları koalisyonların dağılması beklenmez. Aksine “başkaları üzerindeki güçlerinin kapsamını arttırmak” için bir arada kalmaları gerekmektedir. Dolayısı ile bir nüfuz mücadelesi yaşanabileceğini aktaran Waltz (1979: 45) İkinci Dünya Savaşı sonrasının muzaffer devletleri olarak ABD ve SSCB'nin yeni bir mücadele alanına savurulduklarını ifade etmiştir.

Waltz'a göre dengeleme davranışı iç ve dış dengeleme olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. İç dengeleme bir devletin kendi milli iktisadi ve askeri gücünü artırma eylemlerini kapsamaktadır. Öte yandan dış dengeleme ise devletlerin ittifak davranışlarına işaret etmektedir (Waltz, 1979: 118). Güç dağıtımındaki eşitsizlikler sadece iç eylemlerle giderilemediğinde, sistemde yeniden denge tesis etmenin yolu ittifak ilişkileri kurmaktan geçmektedir. Bu yönüyle Waltz ittifakları küresel güvenliğin önemli bileşenleri olarak görmektedir. İttifaklara dair devlet stratejilerini *dengeleme* ve *peşine takılma* olarak iki farklı davranış biçimiyle tanımlamıştır (Waltz, 1979: 126-127). Bu kavramlar esas itibarıyla devletlerin ittifak kurma esnasında seçeceği tarafa dair açıklamalardır. Waltz'a (1979: 127) göre sistemsal baskılar sonucu devletler özellikle de büyük güçler, maddi kabiliyetleri yükselmekte olan diğer büyük güçlerle bir araya gelmek yerine çoğunlukla onları tehdit eden büyük gücün karşısında, yani diğer zayıf olan aktörlerle bir araya gelmektedirler. Bu açıdan devletlerin birinci önceliği güç elde etmekten ziyade güvenliklerini sağlamak, dolayısı ile bekalarını sürdürmektir. Waltz yapısal realizmin temelini oluşturan *güvenlik maksimizasyonu* varsayımını ortaya koyarak devletlerinin sistemdeki konumlarını koruma kaygısıyla, gücü değil güvenliklerini en üst düzeye çıkarmak istediklerini iddia etmiştir. Waltz (1979: 126) bunu “eğer devletler güçlerini arttırmayı isteselerdi güçlü olan devletle ittifak yapma yoluna giderlerdi ve biz denge halinde değil hegemoninin kurulduğu bir dünya görürdük. Bu gerçekleşmeyecektir, çünkü sistem tarafından peşine takılma değil dengeleme davranışı teşvik edilmektedir” şeklinde ifade etmiştir. Güç dengesi teorisinin ortaya koyduğu temel argümana göre devletler dengeyi üretmek için harekete geçmek zorunda değillerdir. Denge, anarşik bir sistemde hayatta kalmalarını sağlamak isteyen devletlerin eylemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Devletler tarafından alınan önlem, güvenliklerini sağlayarak bağımsızlıklarını korumaktır. Klasik realizm bağlamında *rasyonel* devlet adamlarının peşinde olduğu faktör güçtür. Lakin neorealizm bağlamında *güç* muhtemelen yararlı olabilecek bir *araçtır*. Bu nedenle mantıklı devlet adamlarının uygun bir miktarda güce sahip olmaya çalışması olağan bir durumdur. Bu açıdan davranışlar klasik realistler tarafından tartışıldığı gibi gücü en üst düzeye çıkarmaya bağlı değildir.

Waltz'un öngörüsü uluslararası sistemin yapısının devletleri sistemdeki güç dengesizliğini sürekli olarak dengelemeye dair davranış örüntüleri içerisinde resmetmektedir. Waltz'un (1979: 216) modelinden yola çıkarak devletler arası ittifakları inceleyen çalışmalarda büyük güçlerin uluslararası güç dengesini korumak adına daha zayıf olan tarafa katıldığı savını destekleyici vakalar ortaya konulmuştur. Dolayısıyla dengeleme devletlerin yaygın davranış biçimini gösteren bir argüman olarak literatüre yerleştiği düşünülebilmektedir. Ancak, tarihte yaşanmış gelişmeleri referans gösteren yeni dönem birçok çalışma (Kaufman, 1992; Schroeder, 1986; Schweller, 1994; 1998) son iki yüzyılda büyük güçlerin güçlü tarafa katılmayı seçtiği pek çok örneği işleyerek yeni argümanları alana kazandırmıştır. Bu yönüyle ittifak literatürü önemli bir birikimin üzerine inşa edilen ve yeni birçok etmenin hesaba katıldığı geniş bir yazına dönüşmektedir. Morgenthau klasik güç dengesi teorisi ile ittifakların incelenmesi arasındaki bağlantıya dair ilk temeli oluştursa da Kenneth Waltz'un güvenlik, Stephen Walt'un tehdit ve Randall Schweller'in çıkar merkezli tartışmaları kendi kendine yardım aksiyonunun esas olduğu büyük güç politikalarını ve nihayetinde devletlerin ittifak seçeneklerini açıklamak için uluslararası ilişkiler alanında hâkim bir konuma gelmişlerdir.

İttifakların kurulmasına ilişkin yazında geniş yer tutan dengeleme ve peşine takılma davranışlarına ayrıca bir yer açılması gerekmektedir. Devletlerin tercih ettikleri iki farklı ittifak davranışından olan *peşine takılma* kısaca bir devletin askerî kapasite bakımından güçlü olan ile ittifak kurması iken *dengeleme* zayıf olan taraf ile ittifak kurmasıdır. Klasik çalışmalar ittifakların kurulmasında başrolü küresel güç dağılımına verse de ortak çıkarlar ittifak tercihlerinde önemli bir paradigmayı oluşturmaktadır. Büyük güçlerin dengeleme davranışı izlediklerine dair genel kanaate karşın Sweeney ve Fritz (2004: 446) büyük güçlerin müttefiklerini sistemdeki güç dağılımından ziyade çıkarlarına dayalı olarak seçtiklerini belirtmiştir. Sonuç olarak da en az dengeleme kadar peşine takılma stratejisini tercih ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Schweller (1994) de benzer şekilde güç dengesinin yalnızca yüksek güvensizliğin söz konusu olduğu ortamlarda ittifak tercihlerini açıklayabildiğini belirtmiştir. Bu bakımdan çalışmanın bu bölümünde ittifak teorisinin temel analitik öğelerini oluşturan *dengeleme* ve *peşine takılma* davranışına dair açıklamalara yer verilmektedir. Ayrıca tezin analitik zeminine yerleştirilen tehdit ve çıkar dengesi paradigmalarına dair hususlar işlenmektedir.

1.2.2.1. Dengeleme Stratejisi

Realist paradigma tarafından öne çıkartılan anarşik uluslararası düzenlerin işleyişi devletlerin kendi kendine yardım etmelerini gerekli kılmaktadır. Kendi kendine yardım sisteminde güvenliğin önceliği göz önüne alındığında, uluslararası sistemdeki devletler arasında baskın olması beklenen davranış dengeleme davranışıdır. Dengeleme, devletlerin sistemdeki konumlarını korumak için tercih ettiği bir eylemdir. Güç dengesi mantığına göre hiçbir devlet, başka bir aktörün güç baskısı geliştirmesine izin vermesi beklenmemektedir. Çünkü böyle bir baskınlık kendi bekasını tehdit edebilecektir. Waltz'un bir fizik kuralı analogisini yansıtan formülasyonuna göre "uluslararası siyasette ezici olan güç, diğer devletleri karşı tarafa itmekte ve yönlendirmektedir" (Waltz'dan aktaran Layne, 1993: 7). Bu bakımdan dengeleme, devletlerin tehdit edici duruma karşı çıkma stratejilerinden birisidir. Zakaria

(1992: 23): “Realistler, sistemik etkilerin devletin dış politikaları üzerinde ne kadar güçlü olduğunu tartışırken, çoğu, (yalnızca) kriz durumlarında ve uzun bir vadede diğer faktörlere hükmetme eğiliminde olduklarını kabul etmektedirler. Anarşi altındaki rekabet mantığı, bağımsızlıklarını kıskanan devletlerin peşine takılmak yerine yükselen, tehdit eden büyük bir gücün dengeleneceğini öne sürüyor” diyerek realist teoriye dayalı anarşik sistemin dengeleme davranışını gerekli kıldığını söylemektedir. Dengeleme, yazın içerisindeki birçok çalışmada anarşik bir sistemdeki devletler için birincil çıkarlarının uzun vadeli korunmasını sağlayan uygun bir seçenek olarak görülmektedir. Kendi içinde farklı perspektifleri barındıran dengeleme davranışında Waltz’un yaklaşımı sürekli güvenlik ihtiyacı bulunan devletlere dair teorik bir çerçeve sunması hasebiyle *savunmacı* realist perspektifi oluşturmaktadır. Buna mukabil Mearsheimer (2001) devletlerin yalnızca beka sorunlarını değil, prestij ve güç taleplerini öne çıkararak daha *saldırgan* kabul edilebilecek ittifak stratejilerini ele almıştır.

İç ve dış dengeleme olmak üzere iki geleneksel biçimi mevcuttur. İç dengeleme mantığı devletlerin kendi imkânları vasıtasıyla dışarıdan kaynaklanan güç değişimleri ve güvenlik tehditleri ile rekabetini tarif etmektedir. Buna karşın dış dengeleme esasen bir yetersizlik durumuna işaret etmektedir. Devletler bu durumda ittifaklara yönelerek güvenlik tehditlerini bertaraf etme gayesi gütmektedirler. Waltz, elbette dengelemeyi gündeme taşımakta ancak bunun esas belirleyiciliğini sistemde yer alan büyük güçlerin oluşturduğu iki ve çok kutuplu düzenler arasındaki farklı bağlamıyla beraber vurgulamaktadır. Çok kutuplu sistemler elbette çift kutuplu olanlardan farklı özelliklere sahiptir. Waltz (1989: 48) sistemsel nitelikleri bakımından çok kutuplu sistemleri “ tarafların karşılıklı bağımlılığı, tehlikelerin yayılması, yanıtların karmaşıklığı”; çift kutuplu sistemleri ise “ tarafların kendine bağımlılığı, tehlikelerin netliği ve onlarla yüzleşmek zorunda olanların kim oldukları konusunda kesinlik” üzerindeki ayrımlar etrafında tanımlamıştır. Her iki düzende anarşinin doğası ve devletlerin beka güdüsü verili unsurlar olarak varlığını koruduğunu ifade eden Waltz (1979: 163) “dengeleme çok ve iki kutuplu sistemlerde farklı şekilde meydana gelmektedir. İki gücün zıt olduğu durumlarda, dengesizlikler devletlerin yalnızca sadece iç çabalarıyla giderilebilirler. İki dengeleyici kutbun olması durumunda ise ittifaklarda yaşanabilecek değişimler sisteme esneklik katar” diyerek dengeleme konseptinin sistemin kutupluluğuna göre şekillendiğini dile getirmiştir. Bu ifadeler ayrıca iki kutuplu dünyada olası dengeleme davranışının iç dengeleme stratejisini gerekli kılacağı argümanına dayanmaktadır. Esasen Waltz (1979: 111) iç dengelemeyi diğerine göre daha mutlak bir yöntem olarak görmektedir. Bu durumda çok kutuplu dünya düzenince öncellenen stratejik unsur, Waltz’un çok da güvenilir bulmadığı harici dengeleme, yani devletler arası ittifaklardır. Dış dengeleme kısaca bir ittifak arayışı veya karşıt ittifakı zayıflatma girişimi anlamına gelmektedir.

İç ve dış dengelemenin her ikisi de askeri ve ekonomik faktörlere atıfta bulunan bu davranış modellerine ek olarak alternatif dengeleme mülâhazalarının mevcudiyeti görülmektedir. Uluslararası siyasetin dinamik konjonktürel zemininden yola çıkarak devletlerin sergiledikleri farklı dengeleme stratejileri realist okul içerisinde birçok yeni alt kavramın doğmasına neden olmuştur. Örneğin, George W. Bush yönetiminin liberal insani müdahale kapsamında bir diktatör ya da bir terör örgütünü yok etmek için önleyici askeri operasyonlar ile rejimleri yıkmayı amaçlayan ulusal güvenlik stratejisi, nihayetinde ABD tarafından

egemen ülkelere saldırıların düzenlendiği ve bunu uluslararası destek olmadan da yapabileceğine dair bir küresel konjonktürün doğmasına neden olmuştur. Bu da önemli bir sistemsel kırılma meydana getirmiştir. Ancak ABD'nin muazzam askeri gücüne karşı bilinen denge unsurlarını harekete geçirmeyen sistemdeki diğer güçler, uluslararası kurumları kullanma ve diplomatik düzenlemeleri erteleme marifeyiyle ABD'ye karşı *yumuşak* olarak nitelendirilen bir dengeleme stratejisi izlemişlerdir (Pape, 2005). Bu bağlamda yürütülen çalışmalar Rusya, Çin, Fransa ve Almanya gibi küresel güç yelpazesinde ikinci derecede konumlanan devletlerin dış politika tercihlerini olduğu kadar 11 Eylül sonrasında, özellikle 2003 Irak Savaşı esnasındaki Türkiye-ABD ilişkilerini yumuşak dengeleme⁵⁵ yaklaşımı ile ele almaktadırlar (Yeşiltaş, 2009: 27).

Yine dengeleme davranışı içerisinde bir alt kategoride, bölgesel dengeleme stratejisi bulunmaktadır. Devletler bölgesel tehdit ve rekabet ilişkisi içinde avantajı elde tutma adına sistemdeki en güçlü devletin desteğini arkalarına alma gayreti içerisinde hareket etmektedirler. Bu her ner kadar peşine takılma stratejisine yakın bir hareket tarzı olsa da esasen bir dengeleme davranışıdır. Çünkü ittifaka yönelen devletin maksadı bölgesel düzeydeki rakibini dengelemektir. Özellikle Soğuk Savaş esnasında bölgesel devletlerin süper güçlerin desteğini alarak bölge içi rekabette üstünlük sağlamaya çalıştığı bilinmektedir.

Waltz'un güce dayalı dengeleme mantığı teori içerisinde en açık eleştiri alan parametrelerinden birisini oluşturmaktadır. Devletlerin davranışlarını birçok iç unsur ve devlet dışı aktörleri göz ardı ederek yapıldığı gerekçesine dayanan eleştiriler sadece sistemik zorlama ile bir devlet davranışına işaret eden dengelemeye alternatif parametreler üretmişlerdir. Huntington (1999: 45) mevcut koşullar altında dengelemeyi öngören uluslararası ilişkiler teorisinin 1648'de kurulan Avrupa Vestfalya sistemi bağlamında geliştirildiğini söylerken Snyder (1990: 122) tarafından dile getirilen “geçmişten beri küresel güç yapısının Avrupa dışındaki ittifak oluşumunda ve ittifak davranışlarının belirlenmesinde daha az belirleyici olduğu” iddiasını tekrar etmektedir. Uluslararası güç mücadelesine medeniyet yaklaşımı geliştiren Huntington (1999: 46) dahi farklı medeniyet çizgilerini taşıyıcılar da Fransa, Rusya ve Çin ABD'nin hegemonyasına meydan okuma konusunda ortak bir çıkara sahip olduklarını dile getirmiştir.

1.2.2.2. Peşine Takılma Stratejisi

İttifak teorileri içerisinde dengeleme kadar önemli olduğu gibi tartışmalı da bir kavram olan peşine takılma, realist okul içerisinde farklı görüşlerin etrafında ele alınmaktadır. Özellikle Walt'un tehdit dengesi teorisi ile Schweller'in çıkar dengesi teorileri kavrama dair farklı bir

⁵⁵ Tarih boyunca dengeleme davranışını yönlendiren en önemli endişe devlet egemenliğine ve bölgeciliğine yönelik varoluşsal tehditler olsa da, dengeleme davranışı üzerine teorik çalışmalar, aynı zamanda devletin ikincil güvenlik sorunlarına yönelik varoluşsal olmayan tehditlere karşı da denge kurduğunu göstermektedir (Güneylioğlu, 2019: 81). Stephen Walt (2009: 104) her bir davranışın motivasyonuna odaklanarak sert dengeleme ile yumuşak dengeleme arasındaki ayrımı şu şekilde ifade etmiştir: “*Sert dengeleme* genel güç dengesine odaklanır ve hâkim gücü kontrol altında tutacak kadar güçlü olacak dengeleyici bir koalisyon kurmaya çalışır. Aksine, *yumuşak dengeleme*, yeteneklerin genel dağılımını değiştirmeyi amaçlamaz veya değiştirmeyi beklemez. Bunun yerine, yumuşak bir dengeleme stratejisi mevcut güç dengesini kabul eder, ancak bunun içinde daha iyi sonuçlar elde etmeye çalışır.”

yaklaşım içerisindedirler. Walt (1987: 17) peşine takılma kavramını zayıf devlet stratejisi olarak bir devletin karşı karşıya olduğu en güçlü aktörle veya en tehditkâr durumla işbirliği doğrultusunda anlaşması ve hatta onunla ittifak hali olduğu şeklinde tanımlamaktadır. Bu stratejik davranış bir devletin başka bir devleti güçlü ve potansiyel olarak agresif olarak algılaması ve cezalandırılmayı önlemek için mevcut tek seçeneğin ona yanaşmak olduğuna ikna olması durumunda tercih edilmektedir. Ancak peşine takılma, hem tarihteki pratikleri hem de akademik çalışmaların içerisindeki varlığıyla ittifak teorileri içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Genellikle anarşik güç dengesi sistemi içerisinde, yükselen güç ya da tehdide karşı devletlerin mücbir iki seçeneğinden biri olarak dengeleme davranışının karşısında konumlanmaktadır. Peşine takılmanın bu formda kullanılmasına itirazını yükselten Schweller (1994: 74) kavramın yalnızca tehditlere boyun eğme şeklinde ele alınmasına karşı çıkararak dengeleme ile arasındaki ayrımı şu şekilde dile getirmiştir:

“Dengelemenin amacı kendini korumakla beraber zaten sahip olunan değerlerin korunmasıdır, peşine takılmanın hedefi genellikle kendi kendini genişleterek arzulanan değerlere ulaşmaktır. Basitçe söylemek gerekirse, dengeleme kayıplardan kaçınma arzudur. Peşine takılma ise bir kazanç fırsatıdır. Her ne kadar peşine takılma dengelemenin antitezi değilse de revizyonist güçlerin daha fazla tercih edeceği bir yönelimi oluşturmaktadır. Bir devlet peşine takılmadan kısa vadeli faydalar alabilirken, bunun uzun vadeli etkileri zararlıdır.”

Walt’a göre bu stratejiyi seçen devletler kendilerinin sadık bir destekçisi olduklarına ikna etme yoluyla tehdit edici durumu yumuşatmayı ve çıkarlarına verilen zararı en aza indirmeyi ummaktadırlar. Schweller ise tıpkı dengelemede olduğu gibi peşine takılma davranışında da devletlerin maksadının aynı olduğunu, mevcut güvenliklerini maksimize etmeye çalıştıklarını söylemektedir. Walt, peşine takılma davranışının tarih boyunca oldukça nadir olduğunu savunmaktadır. Çünkü baskın güçle müttefik olmak, onun yardımseverliğine güvenilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Ayrıca peşine takılma stratejisini tercih eden devlet saldırgan müttefikinin artan gücüne katkıda bulunma yoluyla kendi güvenlik pozisyonunu da kötüleştirmektedir (Walt, 1985: 5). Bu nedenle Walt, devletlerin genellikle daha ziyade tehdit eden ulus devletleri dengelemeye yönelik hareket ettiklerini ileri sürmektedir. Peşine takılma davranışında da dengelemede olduğu gibi farklı alt kategoriler mevcuttur. Bu bakımdan dengeleme davranışı içerisinde iç, dış, yumuşak vb. alt kategorileri işleyen literatür, peşine takılma davranışı için de benzer alt kategorileri oluşturmuştur. Bu bağlamda bölgesel ya da küresel düzeyde olsun, devletlerin revizyonizm ve statükoculuk arasındaki konumuna bağlı olarak saldırgan peşine takılma ve müdafaacı peşine takılma stratejilerinin varlığından bashedilebilmektedir.

1.2.3. Tehdit Dengesi Teorisi ve İttifaklar

Stephen Walt’un tehdit dengesi yaklaşımı Waltzçu yapısal paradigmaların paydasında yeni bir ittifak ve işbirliği analizini literatüre yerleştirmiştir. Bu haliyle devletler anarşik bir sistemde, kendi kendilerine yardım davranışları sergileyen rasyonel bütüncül aktörlerdir. İttifakların teşkilinde güç dengesi son derece mühim bir unsur olmasına rağmen yükselen güce dair coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve saldırgan niyetler gibi etmenler bir tehdit

dengeyi düzeyi oluşturmaktadır. Walt, öncelikle *İttifakların Teşkili ve Güç Dengesi*⁵⁶ (1985) başlıklı makalesinde ele aldığı devletlerin olası tehditler karşısındaki davranışlarını daha sonra *İttifakların Kökenleri* (1987) adlı büyük eserinde işlemiştir. Çalışmasında 1955 ve 1979 yılları arasındaki Ortadoğu'nun diplomatik tarihine bakarak ittifak oluşumuyla ilgili kuramlar üzerinde derinlikli bir değerlendirme ortaya koymuştur. Buradan hareketle ittifakları yalnızca uluslararası sistemdeki gücü dengeleme için harekete geçen mekanizmalar yerine, tehditlere yönelik verilen yanıtlar olarak görmektedir (Walt, 1987: 17-49). Walt tehditleri güç gibi yeterlilikleri ifade eden parametrelerle beraber algıların da dikkate alındığı bir kombinasyon içerisinde tanımlamaktadır. Nye (1990: 37) Walt'un yaklaşımıyla beraber ittifak teorisinde coğrafya ve psikolojinin önemli faktörler olarak öne çıktığını vurgulamıştır. *Toplam güç, saldırı gücü, coğrafi yakınlık ve saldırgan niyetler* şeklinde ifade edilen kavramlar, Walt'un tehditleri ve sonucunda oluşan ittifakları açıklamak için kullandığı dört temel parametreyi oluşturmaktadır.

Bir devletin sahip olduğu nüfus, teknoloji, endüstriyel ve askeri kabiliyetleri içeren *toplam güç*, potansiyel olarak bir tehdit kaynağı oluşturmaktadır (Walt, 1987: 9). Bu noktada *coğrafi yakınlık* ve *saldırgan güç* tehdidin iki ana bileşenini oluşturmaktadır (Walt, 1987: 21-26; 1985: 10). Yakın bir mesafede bulunan saldırgan güç, bir şekilde, devletlerin ya kendi tarafında ya da karşı tarafında oluşacak ittifaklara yönelmelerini zaruri kılmaktadır (Walt, 1987: 17-19). Bu bakımdan tehdidin varlığı devletlerin ittifaklarındaki temel motivasyonu oluşturduğu için ittifakların teşkilinde herhangi bir ideolojik ya da kültürel benzerlik kaygısı güdülmemektedir (Walt, 1987: 263). Walt'un yaklaşımında rakip devletlerin sahip oldukları güçlerin miktarı kadar bunu nasıl kullanmayı amaçladığı konusundaki algıları önemlidir. Niyetleri saldırgan olarak görülen devletlerin, niyetleri iyi huylu olarak görülen devletlerden daha tehdit edici olarak algılanması olasıdır. Saldırgan davranışlar sergilediğine inanılan bir devlete karşı diğer devletlerin bir oluşum içerisine girmeleri muhtemeldir. Çünkü devletlerin “niyetlere dair algıları ittifak seçimlerinde özellikle önemli bir rol oynayacaktır” (Walt 1987, 25).

Bir tehdidin ortaya çıkması durumunda devletlerin önlerinde izleyebilecekleri iki temel strateji bulunmaktadır. Ancak Walt, dengeleme ve peşine takılma davranışlarının basitçe birinin zayıf devletlere, diğerinin güçlü olan devlete katılma yoluyla ittifakın teşkili şeklindeki tanımları sığ bulmuştur. Bunu “devlet adamlarının potansiyel tehditleri ve muhtemel müttefikleri belirlerken dikkate alacakları diğer faktörleri göz ardı [...]” ettiği gerekçesiyle eleştirmiştir. Ona göre: “Güç, [devletlerin] hesaplamalarında mühim bir yer tutsa da [...]” “devletlerin tehditkâr güce karşı ya da onunla ittifak⁵⁷ kurduğunu ifade etmek daha doğru” görülmüştür (Walt, 1985: 8-9). Bu noktada Walt (1987: 263) devletlerin bunlardan milli menfaatlerine yakın olan seçeneğe yöneceklerini, ancak bir tehdide karşı dengelemenin daha yaygın biçimde tercih edilen davranış olduğunu belirtmektedir. Walt'un teorisinin merkezine yerleşen bu argüman karşı argümanları barındıran kuramsal tartışmaların çıkış noktasını oluşturmaktadır.

⁵⁶ Orj. Alliance Formation and Balance of Power.

⁵⁷ Walt (1987: 18) bu noktada tehdidin kaynağıyla ittifak yapılmasını *peşine takılma*; karşısında ittifak teşkilinin ise *dengeleme* davranışı olduğunu ileri sürmektedir.

Schweller (1994) tarihte birçok örneğin Walt'un iddia ettiğinin aksine, peşine takılma stratejisi izlediğini ifade ederken; Ulusal İstihbarat Konseyi'nin 'Küresel Trendler 2030' raporu (National Intelligence Council, 2012: iii) bunun tarihte olduğu gibi gelecekte de önemli bir parametre olacağını vurgulamaktadır. Raporda: "2030 itibarıyla ABD, Çin ya da herhangi başka bir devletin hegemonik güç olmayacağı" tahminine ek olarak devletlerin ulusal çıkarlarını ve kendi güvenliklerini öncelikledikleri çok kutuplu bir dünyada dengeleme ya da peşine takılma davranışlarının harmanlandığı bir dönem olacağı yönünde bir beklenti ortaya konulmaktadır. Esasen Walt (1985: 16-18) bazı istisnai durumlarda peşine takılma davranışının gözlenebileceğini de eklemiştir. Örneğin dengeleme yoluyla sonucun değişmeyeceğine kanaat getiren zayıf bir devlet eğer büyük güce coğrafi bir yakınlık içerisindeyse rasyonel hareket gereği peşine takılma stratejisine yönelmek durumunda kalabilecektir. Bir diğer tercih sebebi ise müttefiklerin mevcudiyetine bağlı olarak gelişmektedir. Eğer dengelemeye gidilecek ortaklar bulunamıyorsa bu durumda tehditle tek başına yüzleşmek yerine işbirliği yaklaşımı benimsenme ihtimali bulunmaktadır.

Walt büyük güçler olarak değerlendirdiği devletler ile küçük yeteneklere sahip bölgesel güçlerin arasında davranışsal farklılıklar olduğunu vurgulamıştır. Soğuk Savaş döneminin belirleyici niteliği iki rakip kutupta yer alan ABD ve SSCB'nin diğer güçlere nazaran çok daha geniş bir coğrafi sahada yürütülen dış ilişkiler ağına ve güvenlik çıkarlarına sahip olmalarıdır. Bu bakımdan Walt (1987: 232) iki süper gücün tehdit dengesi teorisi doğrultusunda davranışlar sergileyerek birbirlerinin küresel hamlelerine kayıtsız kalmadıklarını, sürekli olarak bir denge çabası içerisinde olduklarını söylemektedir. Bu da Walt'a göre tehdit dengesi teorisinin tutarlılığına dair somut örneği teşkil etmektedir. Ancak etkinlikleri bölgesel seviyede kalan devletler farklı hareket etmektedirler. Büyük güçler farklı bölgelerdeki çıkarlarını sürdürme ve bölgesel nüfuzlarını tesis etme gayretiyle uzak bölgelerde çeşitli küçük paktlar ve ittifaklar ağlarına önderlik etmekte, bu yönde devletleri teşvik etmektedirler. Diğer açıdan küçük devletler süper güçlerin sahip oldukları güç ve kabiliyetleri kendi aralarında bir araya gelerek dengeleme davranışı gütmek yerine bölgedeki diğer devletlerin tehditlerine karşı onlarla ittifak arayışı içerisinde hareket etmektedirler.

Walt büyük güçlerin davranışlarına dair iki dengeleme biçimi önermektedir. Soğuk Savaş dönemi Ortadoğu ittifaklarını ele alan çalışmasında bu dönem boyunca süper güçlerin Ortadoğu'daki ittifak arayışları karşılıklı bir denge güdüsünün unsuru olarak görmektedir. 1955'te Bağdat Paketi'nin kuruluşundan sonra SSCB bu girişimi dengelemek için Mısır ve Suriye ile daha yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu sefer 1960'larda Sovyetler Birliği'nin etkisinin bölgedeki partnerleriyle ittifak yoluyla pekiştirilmesi, ABD'yi bölgedeki müttefikleri Ürdün, İsrail ve Suudi Arabistan'a verdiği askeri ve ekonomik desteğini artırmaya yönlendirmiştir. Bunun yanında ABD bölgedeki diğer devletlere ekonomik yardımı arttırarak Mısır ve Suriye ile yakınlaşma stratejisi gütmüştür. Bu bakımdan süper güçler birbirlerini dengeleme maksadıyla bölgesel güçler ile olan ittifaklarını güçlendirirken rakip ittifakları da zayıflatma gayreti gütmektedirler (Walt, 1987: 154-157).

Bununla birlikte bölgesel devletlerin davranışlarını şekillendiren tehdit algılamaları daha farklı bir noktada durmaktadır. Walt, küçük devletlerin güvenlik çıkarlarının nispeten küçük bir coğrafi bağlamla sınırlı kaldığından yakınlarında yer alan diğer güçlerin tehditlerine karşı

daha savunmasız olduklarını belirtmektedir. Bu bakımdan tehdit bileşenlerinden *coğrafi yakınlık* bu devletler için daha önemlidir. Çünkü küçük devletlerin bölgesel rakiplerini caydırmak için güçlü araçları bulunmamaktadır. Walt'un bölgesel güçlerin oluşturduğu ittifakların çoğunlukla bölgesinde yer alan başka bir yerel aktörün oluşturduğu tehdide karşı koymak için teşkil edilmekte olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda bölgesel ittifaklar yoluyla ortaya çıkan güç rekabeti, birbirinden tehdit algılayan ancak birlikte doğrudan çatışmaya girmekten kaçınan iki süper güç arasındaki Soğuk Savaş rekabetinin önemli bir özelliği olmuştur.

Walt özetle toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve saldırgan niyetlerin şekillendirdiği tehdit ortamının devletleri güce karşı değil tehdide karşı hizalanmaya ittiğini ileri sürmektedir. Böylece Kenneth Waltz'un tek başına devletlerin kabiliyetlerini dikkate alan değişken etrafında inşa ettiği teorisine nesnel gerçeklerle işlenmiş bir katkı sunarak daha güçlü bir teorik bakış elde etmiştir. Ancak Walt'un teorisindeki iki önemli argümanı tartışma yaratmıştır. Bunlardan ilki Walt'un iddia gibi tehditlerin devletleri ideolojileri ve kültürel geçmişleri ne olursa olsun bir araya getirdiğine; diğeri ise devletlerin peşine takılmadan ziyade dengeleme davranışı izlediklerine dair argümanıdır. Lebovic (2004: 167-168) Walt'un 1950 ve 1960'ların Arap Soğuk Savaşı dönemine dair gözlemlerini abartılı bulmakta olup İsrail'e karşı oluşan Arap ittifaklarında ideolojik ve kültürel formların etkin bir unsuru olan Arap milliyetçiliğinin bir çıkış noktası olduğunu ifade etmektedir.

Walt'un eleştiriye en açık noktası devletlerin çoğunlukla gayretlerinin dengeleme odaklı olmasına dair sunduklarıdır. Mearsheimer'ın *Büyük Güç Siyasetinin Trajedisi* (2001) adlı eseriyle formülize ettiği saldırgan realizm, Waltz ve Walt'un güvenlik maksimizasyonu varsayımlarını eleştirerek bunun yerine klasik realizme yeniden atıf yapacak şekilde güç maksimizasyonunu gündeme getirmektedir (Mearsheimer, 2001: 162-163). Mearsheimer, bir strateji olarak peşine takılma davranışının nadiren bir büyük güç stratejisi olabileceği arasında sonucuna varmaktadır. Ona göre (2001: 140) “gerçekçi bir dünyada seçenekler dengeleme ya da sorumluluğu geçiştirme⁵⁸ şeklindedir ve tehdit altındaki devletler mümkün olan her durumda sorumluluk geçiştirmeyi dengelemeye tercih etmektedirler.” Mearsheimer (2001: 139) ayrıca “yatıştırma ve peşine takılma stratejilerinin özellikle mütecaviz ülkeyle mücadele açısından kullanışlı stratejiler” olmadığını dile getirmektedir. Schweller (1994) ise Walt, Waltz ve Mearsheimer'ın varsayımlarının aksine peşine takılma stratejisinin devletlerce sıklıkla tercih edilen bir yaklaşım olduğunu öne sürmektedir.

1.2.4. Çıkar Dengesi Teorisi ve İttifaklar

Realist okul içerisinde görece yeni sayılan neoklasik realist yöntemin öne çıkan isimlerinden olan Randall L. Schweller, Vasquez'in (1997) “*realizm tek olmalı ve merkezinde Waltz'un dengeleme önerisi yer almalıdır*” görüşüne karşın içerisinde yedi bileşeni bulunan bir realizm tanımı yapmıştır. Schweller (1997: 927) realizmi şu şekilde tarif etmiştir:

“Benim görüşüme göre (bkz. Schweller ve Priess 1997, 6-8), gerçekçi düşünce okulunun ‘çekirdeği’ Waltz'un dengeleme önerisinden değil, uluslararası politika hakkındaki yedi öneriden (ya da daha doğrusu varsayımlardan) oluşur. (1) İnsanlar birbirleriyle öncelikli

⁵⁸ Buck-passing.

olarak bireyler olarak değil, sadakatlerini yöneten grupların üyeleri olarak karşılaşılır (Gilpin 1987, 304-5; 1996, 7). (2) Uluslararası ilişkiler anarşi durumunda gerçekleşir. (3) Güç, uluslararası politikanın temel özelliğidir (Morgenthau, 1967); ister dünya üstünlüğü, isterse de yalnız bırakılacak herhangi bir ulusal hedefi güvenceye almak için gerekenler uluslararası politikaların geçer akçesidir. (4) Uluslararası etkileşimin doğası esasen çelişkilidir: “*Mücadele etmeyen bir dünya, yaşamın sona erdiği bir dünya olurdu*” (Spykman 1944: 12). (5) İnsanlık, bir barış bilimi keşfetmek için akıl yürütmenin artan gücü yoluyla çatışmayı aşamaz (bkz. Morgenthau 1946: 90-5). (6) Politika etiğin bir işlevi değildir; ahlak, gücün ürünüdür (Carr, 1946; 1964: 63-4; Spykman, 1944: 8). (7) Devlet akıllı ve gerekliliği karşı karşıya geldiği takdirde ahlak ve etik ile çatışır (Wolfers, 1962: 244).”

Bu temel bağlama değindikten sonra Schweller’in teorisini anlamak daha kolay olacaktır. Schweller (1994: 72) çıkar dengesi teorisini kurguladığı metne başlarken “*devletlerin dengeleme mi yoksa peşine takılma mı izleyeceği önemlidir. Çünkü büyük stratejinin formülasyonu ve hayati çıkarların tanımı buna bağlıdır*” demektedir. Bu argüman uluslararası ilişkilerin tanımlayıcı bir niteliğini ortaya koyarken araştırmacılar içerisinde devletlerin bir çatışma halinde hangi tarafı seçeceklerine dair yeni bir tartışma alanını ortaya çıkarmıştır. Bu noktada en büyük itirazını Walt’un “*baskın davranış dengelemedir*” argümanına yapmaktadır (Kang, 2005b: 1). Schweller (1994: 74), Walt’un kendi teorisine uyması adına peşine takılma kavramını değiştirdiğini belirtmektedir. Aslında Schweller, potansiyel bir düşman karşısında coğrafi yakınlık, saldırı kabiliyeti ve algılanan saldırgan niyetler gibi değişkenleri literatüre ekleyen Walt’un devlet davranışının realist açıklamaya dair katkısını kabul etmektedir. Yine de Walt ve onun öncülü Waltz’un temel varsayımlarını ciddi bir biçimde sorgulamaktan geri kalmamıştır.

Schweller öncelikle Walt’un teorisine kritik getiren bazı düşünürlerin görüşlerine ve Walt’un bunlara verdiği cevaplara yer vermiştir. İlk olarak Kaufman’ın devletlerin rejimleri ve iç işleyişlerine odaklanan iddialarını sıralamıştır. Kaufman (1992: 423-438) tehdit dengesi teorisinin demokratik devletlerin iç işleyişlerinde mevcut olan kısıtlılıklar sebebiyle bir dengeleme davranışı öngörülemeyeceğini dile getirmiştir. Nazi Almanyası’na karşın Batılı demokrasilerin dengeleme yerine bir yatıştırma siyasetine yönelten unsurun vurgusunu yapan Kaufman (1992: 419-420) “1930’ların Nazi Almanyası’nı Walt’un teorisi için testi geçemeyen basit bir vaka” olduğunu ifade etmiştir. Walt’a ikinci itiraz olarak Deborah Larson’un (1991) devlet davranışlarındaki tutarsızlığı vurguladığını ifade eden Schweller, David’in (1991) Üçüncü Dünya ittifaklarını şekillendiren uluslararası ve iç tehditlere değinerek devletleri peşine takılmaya iten faktörleri betimlemesine; sonrasında ise Levy ve Barnett’in (1992) yine Üçüncü Dünya merkezli ittifakları devlet-toplum ilişkisi içerisinde tanımlamasına yer vermiştir. David’e (1991: 25) göre Üçüncü Dünya ülkelerini yöneten elitler hasımlarıyla içerideki ve dışarıdaki tehditleri dengeleme maksadıyla peşine takılma stratejisine yönelmektedir. Levy ve Barnett (1992: 36) ise aynı liderleri ittifaklara iten unsurların “iç hedefleri gerçekleştirmek için gerekli olan iktisadi ve askeri kaynakları elde etmek, dış ve iç tehditlere yanıt vermek ve iç siyasetteki siyasi pozisyonlarını konsolide etmek” olduğunu ifade etmektedir.

Schweller, siyasi faktörleri gerekçe gösteren itirazlara Walt’un tutarlı yanıtlar üreterek bu tartışmanın galibi olduğunu ilan etmiştir. Bununla beraber itirazcı görüşleri ortaya koyan

araştırmacıların Walt'un *peşine takılma* kavramını rakip güce teslim olmak anlamında kullanmasını sorgulamadıklarını dile getirmiştir. Bu yönüyle Schweller'in öncelikli itirazı Walt'un *peşine takılma* ifadesinin manasını değiştirmesinedir. Walt'un *peşine takılma* davranışını dengelemenin çok altında bir yere konumlandırırmış olması diğer önemi itiraz noktasıdır. Schweller (1994: 79) bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Tehdit dengesi teorisinin temel vurgusu olan dengelemenin *peşine takılma* davranışı üzerinde orantısız bir şekilde konumlandırıldığını düşünüyorum. *Peşine takılmayı* bir teslim olma biçimi olarak tanımlayan ve bu yüzden sadece önemli dış tehditlere karşı oluşturulan ittifaklar etrafında inceleyen Walt, şaşırtıcı olmayan bir biçimde dengelemenin *peşine takılmadan* daha yaygın olduğunu tespit etmiştir. Bu, özellikle güvenilir müttefikler bulunduğu ve savaş zamanı “paspas” operasyonu haline gelmeden önce güçlü devletler için geçerlidir.”

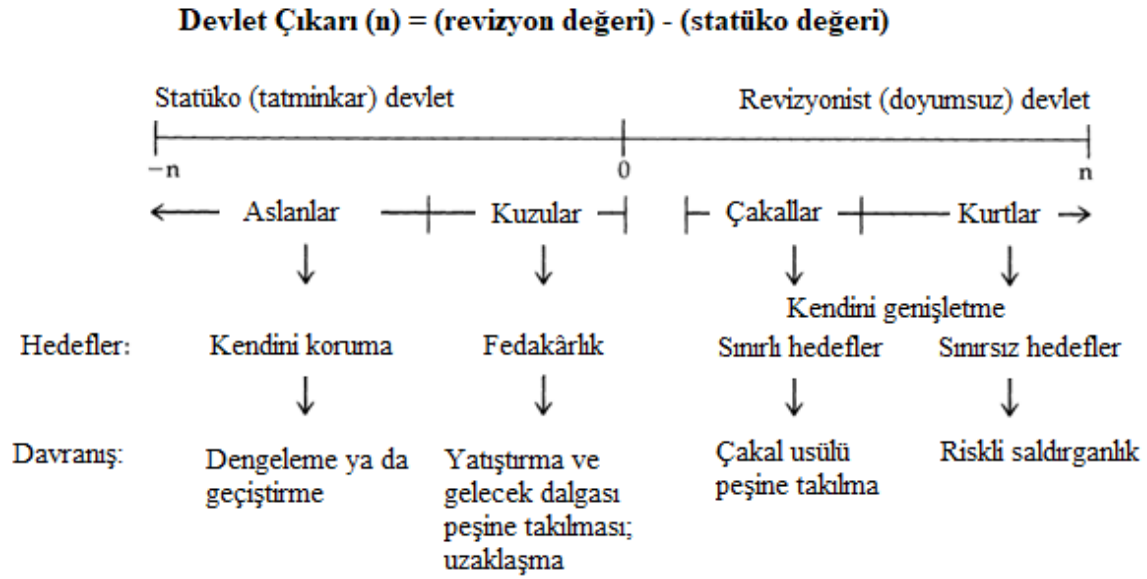
Bununla birlikte “ittifak seçimleri tehditler kadar kazanım fırsatları, korku kadar arzular tarafından güdülenmektedir” diyerek devlet davranışlarında *peşine takılmanın* bir fırsat simsarlığına karşılık gelebileceğini belirtmektedir. Bu bakış açısıyla “tehdit dengesi teorisi yalnızca güvenlik ittifaklarını göz önünde bulunduracak şekilde” tasarlandığından “kar maksatlı ittifakları sistematik olarak dışlamaktadır.” Bu yüzden Schweller, Walt'dan farklı bir *peşine takılma* tanımını benimsemiş ve bu tanımla tarifi yapılan *peşine takılma* davranışının Walt'un iddia ettiğinden çok daha yaygın bir tercihi yansıttığını söylemiştir. Schweller, devletlerin güçlü olan devletle işbirliğine gitmekten kaçınmadıklarını ve onları bu ittifaka iten şeyin ise güç veya tehditlerden ziyade fırsatları değerlendirme arzusu olduğunu söylemiştir. *Peşine takılma* davranışının diğerlerince dar bir kapsamda ele alınması nedeniyle eleştiride bulunmaktadır. Bu açıdan ona göre *peşine takılma*, dengeleme davranışının tam tersi bir vaziyetin izahı değildir. Kavramın dar bir kapsama sıkıştırılmasının nedeni olarak Waltz ve Walt'un iddialarını taşıyan ittifak teorilerinin realizmin statükocu⁵⁹ düsturuna, Morgenthau'nun klasik argümanının ise güç maksimizasyonuna odaklanması olduğunu dile getirmektedir. Bu bakımdan üçü de *peşine takılma* davranışını yalnızca güvenlik tesis etme maksadıyla ortaya konulan bir strateji olarak aksettirmeleri bu kavrama dair dar bir tanımlamaya sıkıştırılmasına neden olmaktadır.

Schweller'e göre kavramın tanımında gözden kaçan iki faktör bulunmaktadır. Bunları ilki *peşine takılmanın* fırsatçı yönü, diğeri ise tehditlere yanıt veren devletlerin olduğu kadar tehditleri oluşturan devletlerin seçimleridir. Esasen Schweller'in iddiası tehdit edilmemiş revizyonist devletlerin fırsatçı nedenlerden ötürü, genellikle daha güçlü olan revizyonist devlet veya koalisyonun *peşine takılma* davranışı benimseyeceği şeklindeki basit bir argümanla izah edilmektedir. Schweller'in (1994; 1998) kullandığı *peşine takılma* kavramı güçlü tarafa katılmanın standart tarifine uymakta olup tarih boyunca yaygın bir devlet tercihi olarak tecrübe edilmiştir. Bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Dengeleme, çoğu devletin yer almayı tercih etmediği, ancak bazen değerlerini sürdürmesi ve korunması için gereken son derece maliyetli bir faaliyettir. *Peşine takılma* nadiren maliyetleri içerir ve genellikle kazanç

⁵⁹ Schweller (1994: 86) tehdit dengesi teorisinin tüm çağdaş realist teoriyi rahatsız eden bir sorundan muzdarip olduğunu belirtmektedir. Bu da “dünyayı sadece tatmin edici, statükonun hakim olduğu mercekten” görmektir.

beklentisiyle yapılır. Bu nedenle peşine takılma Walt ve Waltz'un önerdiğinden daha yaygındır" (Schweller 1994: 93).

Şekil 3. Schweller'in Çıkar Dengesi Teorisi (Aktör Düzeyi)

Kaynak: Schweller (1994: 100).

Schweller (1994: 93-95) peşine takılma davranışını *çakal yöntemi*⁶⁰ ve *üşüşme yöntemi*⁶¹ gibi farklı kategorilere ayırmıştır. Çakal yöntemi ava giden aslanların peşine çakalların takılması gibi güçlü konumdaki revizyonist güçler ya da ittifakların fırsatçı revizyonist devletleri yanına çekmesidir ve tamamen kar maksatlıdır. Kimi zaman çakalların aslanın gazabından çekinmesi de devletlerin güçlü olana yaklaşmasının sebebidir. Örneğin Hitler Almanyası dönemin revizyonist gücü yani aslanı olarak İtalya, Sovyetler Birliği, Japonya, Macaristan ve Bulgaristan'ı kendi kazanımlarından faydalanmaları hususunda cesaretlendirerek karşısında güçlü bir muhalif blokun oluşmasını engellemiştir. Ancak Almanya'nın tıpkı Napolyon gibi müttefikine, yani Sovyetler Birliği'ne, saldırması ve yalnız kalmayı tercih eden büyük bir gücü, ABD'yi, savaşa zorlaması 1941'de üstünlüğünü kurduğu Avrupa'da savaşı kaybetmesine yol açmıştır. Schweller üşüşme yönteminin daha çok bir savaşın sonuçlarının belli olduğu durumlardaki davranışları tanımladığını belirtmiştir. Örnek olarak da Türkiye'nin tarafsız kaldığı İkinci Dünya Savaşı sonunda 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek Birleşmiş Milletler'in kurucu üyesi olma maksadı taşıyan bir peşine takılma davranışı izlediğini belirtmiştir.

Schweller (1994: 96) peşine takılma davranışını devletlerin *geleceğin dalgasını* takip etme istekleriyle bağlantılı bulmaktadır. Devletlerin Soğuk Savaş dönemi içerisinde, komünizmi bir gelecek dalgası olarak gördüklerinden gönüllü olarak Sovyet blokuna dâhil olmaları; Soğuk Savaş sonrasında ise yeni gelecek dalgası olan liberal demokrasiye gönüllü geçişleri bu bağlamda değerlendirilmiştir. Bir diğer kategori ise devletlerin *bulaşma ya da domino etkisi* etrafında peşine takılma davranışı sergilediklerini göstermektedir (Schweller, 1994:

⁶⁰ Orj. Jackal Bandwagoning.

⁶¹ Orj. Piling on Bandwagoning.

98). Bu kategoride dış dünyadaki devrimler gibi dış olayların bölgedeki tüm devletleri kolayca etkileyebileceği *domino* ve *hastalık yaymak* gibi kimi metaforların kullanımı yoluyla vurgulanmıştır.

Tüm bunları aktardıktan sonra Schweller çıkar dengesi teorisini ilki aktör, diğeri ise sistemsel düzeyde olmak üzere iki analitik seviye üzerinde inşa etmiştir. Aktör seviyesinde bir devletin değerlerini koruma ve değerlerini yayma arasındaki göreceli bedellere; sistemsel düzeyde ise revizyonist ve statüko güçlerinin göreceli güçlerine odaklanılmaktadır. Aktör düzeyinde devletlerin sahip oldukları şeye verdikleri değer etrafında değerlendirme yapan Schweller (1994: 100) devletlerin çıkarlarını şu şekilde kavramsallaştırmıştır:

Neoklasik realizm, Waltz'un güç dengesi teorisinin basit bir şekilde iyileştirilmesi veya ampirik anormallikleri açıklamak için birim düzeyindeki değişkenleri bu teoriye sokma girişimi değildir (Taliaferro, 2006: 480). Bu açıdan bakıldığında Schweller'in devlet davranışlarını revizyonizm ve statüko arasında dağıttığı dört karakter çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Statükonun iki unsurunu süper güçler ve çok zayıf güçler oluşturmaktadır. Buna göre aslanlar ormanın kralı olduğu gibi, sistemin üstün gücünü temsil etmekte ve elde ettiklerini koruma maksadıyla en büyük bedeli ödemek durumunda kalan aktörlerdir. Makyevelli'nin aslan ve tilki anektodundan hareketle sistemin süper güçlerine aslan figürünü atfeden Schweller statükocu pozisyonda konumlandığı bu güçlerin temel maksadının realizmin öne çıkardığı güvenlik maksimizasyonu olduğunu belirtmektedir. Av ve avcılardan ibaret bir dünyada Schweller'in kuzular olarak nitelendirdiği devletler, sahip olduklarını koruma ya da daha fazlasını elde etme durumunda en az bedeli ödeyebilecek olan, avcı-av düalistesinde av olanı temsil edenlerdir. Bu devletler Huntington tarafından ifade edilen bölünük ülkeler⁶² benzeri nitelikler gösterirken çoğunlukla peşine takılma davranışı göstermek durumunda kalırlar. Özellikle bölünük ülkeler domino ya da gelecek dalgası davranışlarını sergilemektedirler. Schweller (1994: 102) 1930'ların Çekoslovakya, Avusturya, Yugoslavya ve Fransası'nı bu kategoride değerlendirmektedir.

Çakallar ve kurtlar revizyonist davranışlar gösteren devletleri betimlemektedir (Schweller, 1994: 103-104). Çakallar fırsatçı oldukları kadar memnuniyetsiz devletleri temsil etmektedir. Schweller bu devletlerin sahip olduklarını korumak için büyük bedeller ödemesi gerektiğini, değerlerini yaymak için ise çok daha fazla bedellere katlanmak zorunda olduklarını belirtmektedir. Bu devletler rezisyonist liderleri izledikleri gibi zafere yakın olan statüko devletlerini de izleyebilmektedirler. Bu iki peşine takılma formu da bedellerden sıyrılıp fırsatlardan en üst düzeyde yararlanma isteğini yansıtmaktadır. Revizyonizmin en uç noktasında *kurtlar* yerleştirilmiştir. Kurt devletler neye sahip olduklarından ziyade ne elde etmek istediklerine odaklanmışlardır. Kaybetme korkusundan ırakta davranışlarla sorumsuzca saldırganlık gösterebilmektedirler. Güçlerini en üst düzeye çıkarmak için bekalarını riske atan bu devletler için Schweller Büyük İskender, Şarlken, II. Filip, XIV. Lui

⁶² Samuel Huntington (2000) tartışmalı Medeniyetler Çatışması çalışmasındaki argümanlarından biri kimi devletlerin iç koşulları itibariyle etnik, ideolojik, dinsel, siyasal ya da sınıflar bölünmelere sahip olduğu, kültürel bir homojeniteye erişilmiş olsa bile toplumun hangi medeniyete ait olduğu konusunda tartışmaların sürdüğüdür.

ve Napolyon'dan Hitler'e kadar tarihten çeşitli örnekleri sıralamaktadır. Bu devletler kimsenin peşine takılmadığı gibi esasen kendileri peşine takınılan aktörler olmuşlardır.

Schweller teorisini sistem düzeyinde, uluslararası sistemin istikrarını devletlerin yeterliliklerinden ziyade bu yeteneklerini hangi amaçlar doğrultusunda ve hangi yöntemleri izleyerek kullanacaklarının belirlediği bir argümana dayandırmaktadır. “*Bir diğer deyişle uluslararası sistemin istikrarı muhafazakar ve revizyonist güçlerin dengesine bağlıdır*” diyen Schweller (1994: 106) revizyonist güçlerin ittifak davranışları gösteren ana aktörler olduğunu; statüko güçlerinin ise daha ziyade reaksiyon gösteren tarafta durduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak Schweller peşine takılma ve dengelemenin karşıt davranışlar olmaktan ziyade karşıt sistemsel koşullarla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bunlar ise durağan bir dengeleme davranışı ile değişim talebini beraberinde getiren peşine takılma davranışıdır. Devletlerin bu denli bir peşine takılma davranışı izlemesi beraberinde riskleri de getirebilmektedir. Schweller'in teorisini destekleyici nitelikte bir argümanı Schweller'den daha önceleri sunan Jervis (1979: 216) riskleri de gözardı etmeden şu şekilde bir nitelemede bulunmuştur:

“Eğer hegemon yenilirse, koalisyona katılmış olsun ya da olmasın bütün devletler bundan faydalanırlar. Koalisyona katılmanın maliyeti yüksek olduğundan, devletin ilk tercihi muhalefete katılmak zorunda kalmadan hegemonu yenmek olacaktır. Başka bir deyişle, devlet başkalarının çabalarından yararlanan bir “hazıra konucu” olmak ister. Ancak bu her devlet için gerekli olabileceğinden, durmasını istedikleri hegemonyaya hiçkimsenin karşı çıkmama tehlikesi bulunmaktadır.”

1.2.5. Güç Geçiş Teorisi

“Bir devlet, olası faydaların olası maliyetlerden fazla olması durumunda (yani olası bir net kazanç olduğu takdirde) uluslararası sistemi değiştirmeye çalışacaktır” (Gilpin, 1981).

Güç geçiş teorisi uluslararası değişime dair güçlü bir açıklayıcı araç sağlamaktadır. Bu yaklaşım, temel olarak yükselmekte olan bir devletin gücünün sisteme egemen olan devletin gücüne yaklaştığında savaşın daha muhtemel olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan uluslararası sistemin daha durağan yapısına odaklanan teorilerden farklı olarak uluslararası sistemdeki değişen dinamikleri ve bu değişimler etrafında savaşın meydana gelmesindeki koşulları açıklamaktadır. Viotti (2012: 68) güç geçiş teorisini diğerlerinden ayıran temel özelliği şu şekilde aktarmaktadır:

“Uluslararası ilişkilerin incelenmesi gerçekten uluslararası sistemdeki değişim ile ilgiliyse ve barış durumundan savaştan birine geçiş bu değişimin odağıysa, o zaman mevcut uluslararası ilişkiler teorilerinin çoğu yetersiz kalmaktadır. Lakin güç geçiş teorisi uluslararası sistemin bir anlık görüntüsünü değil, sistemde savaşa yol açabilecek temel kaymaları açıklamaktadır.”

Organski'nin (1958) ve onu izleyen araştırmacıların⁶³ görüşleri Kenneth Waltz (1979) ve takipçilerinin görüşleriyle çelişmektedir. Öncelikle, güç geçiş teorisinde yapısal realizmden

⁶³ Organski, kendi teorisini 1968'de yayınlanan *Dünya Politikası* isimli eserinin ikinci baskısında nükleer dönemi kapsayacak şekilde genişletmiştir. Esasen teorisinin temel testi Organski ve Kugler'in *The War Ledger* (1980) isimli eserinde yer almaktadır. Daha sonra bunu takip eden diğer teorik testler ve genişletmeler Bueno de Mesquita (1981), Kim (1992), Kim ve Morrow (1992), Bueno de Mesquita ve Lalman (1992), Lemke

ayrı olarak hegemonik⁶⁴ bir dünya düzeni kurgusu vardır. Bir diğer ayrışma yapısal realistlerce iki kutuplu sistemlerin yani güç dengesi vaziyetinin istikrara yol açtığı argümanıdır. Güç geçişi teorisine göre güç dağılımındaki büyük dengesizlikler barış ve istikrar getirirken güç dengesi veya güç paritesi durumu doğal olarak tehlike arz etmektedir. Güç geçiş teorisyenleri öncelikle büyük güçlere (ve dolayısıyla büyük güç çatışmasına) odaklansa da, teori bölgesel güç dinamiklerine de uygulanabilmektedir. Sistemik bir seviyede, güç dağılımı tüm dünyada eşit olmayan bir şekilde yayılmıştır ve bu nedenle herhangi bir bölgedeki ülkeler arasında da eşit değildir. Bu nedenle, güç geçiş teorisi, güç dinamiklerini ve belirli bir bölge içerisine ya da küresel ölçekte bir savaş olasılığını daha iyi anlamak için kullanılabilmektedir.

Güç geçiş teorisi, gerçek dünya vakalarına uygulamada yararlı olmak için gücün ölçülebilir bir tanımına gereksinim duymuştur. Teorinin birincil mimarları gücü bir devletin başka bir devleti kendi iradesine uymaya ikna etmesi veya ikna etme yeteneği olarak tanımlamışlardır. Güç, bir devletin nüfusu, bu nüfusun ekonomik verimliliği ve hükümetinin bu ikisini etkili ve verimli bir şekilde harekete geçirme kabiliyetini bir araya getirmesiyle elde edilmektedir. Bu üç bileşenin her biri, bir devletin büyük bir güç statüsüne erişmesi için gereklidir ve bu nedenle baskın güce potansiyel olarak meydan okumaktadır.

Teoride devletlerin uluslararası sistemden memnuniyeti önem arz eden bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Baskın güçler diğer devletlere hitap ederler ve onların onaylarını aldıkları sistemler kurarak egemenliklerini korumaktadırlar. Böylece devletler tarafından desteklenen tatmin edici bir statüko yaratmaktadırlar. Baskın olan devlet genellikle karşılıklı güven ve kazanç ortamını geliştirmek için bir dereceye kadar özerklikten ve sistem üzerindeki kontrolünden vazgeçmeyi göze almaktadır. Böylece tek başına baskın bir güce karşı şüpheli veya düşmanca tavır takınabilecek küçük güçleri tatmin etmeyi tercih etmektedir. Memnun devletler, karşılıklı yarar sağlayan uluslararası bir sistemi sürdürmede baskın gücü desteklemektedir. Böylece baskın güç kendi sistemi üzerinde diğer devletlerin memnuniyetini koruyarak, iradesini sürekli olarak uygulamaktan ziyade statükoyu barışçıl ve daha ekonomik bir şekilde koruyabilmektedir.

Baskın ve yükselen devletlerin aralarındaki yakın güç paritesi, baskın devletin kurduğu statükodan memnuniyetsizliğin çıkması durumunda tehlikeli hal almaktadır. Güç geçiş teorisine göre bu memnuniyetsizlik hakkaniyetsiz muamele, tarihsel düşmanlık, ideolojik farklılık veya herhangi başka bir gerekçeden kaynaklanıyor olabilmektedir. Bu durumda uluslararası sistemden memnun olmayan yükselen bir gücün statükoya meydan okuması beklenmektedir. Gerçekçi ve başarılı bir şekilde böyle bir meydan okuma yapabilmek için memnuniyetsiz bir devlet diğer zayıf güçleri yeni kuracağı düzene katacak kadar güçlü olmakla birlikte uluslararası düzenin egemen koruyucusu rolünü üstlenebilmelidir. Böylesi bir meydan okuma doğal olarak büyük bir savaşın habercisidir. Teorisyenler, bir çatışma durumunda egemen devletin mi yoksa yükselen devletin mi savaşı başlatacağı konusunda

(1997), Kugler ve Lemke (1996) tarafından yapılmıştır. Di Cicco ve Levy (1999) ve Tammen vd. (2000), teorinin açıklığa kavuşturulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır.

⁶⁴ Yapısal realizmin içinden doğan Hegemonik İstikrar Teorisi (Gilpin, 1981) Organski ile benzer bir dünya düzeni öngörmektedir.

çalışmalar yapmakta; çoğunlukla bu çatışmanın başlatıcısının yükselen güç olacağını iddia etmektedir. Bununla birlikte genel teorinin birçok eksikliği bulunmaktadır. Bu teori, daha zayıf bir güce saldıran baskın bir gücün savaşlarını veya çok daha güçlü bir güce saldıran çok daha zayıf bir devleti açıklamak için daha az veri sunmaktadır. Güç geçiş teorisi, iki devletin yaklaşık güç paritesine ulaştığında çatışma olasılığını tahmin etmektedir. Ancak gerçek güç veya kapasiteyi ölçmenin mutlak bir bilimsel yolu bulunmamaktadır. Teori aynı zamanda gerçek güç ölçüleri ile bir rakibin güç durumuna dair algılarına dair bir açıklık getirememektedir. En önemlisi, güç geçiş teorisi barışçıl güç geçiş vakalarını açıklamada yetersiz görülebilmektedir.⁶⁵

Yine de ABD'nin Asya ile olan ilişkilerini açıklayıcı bir teori olarak diğerlerine karşın üstünlüğünden söz edilebilmektedir. Öncelikle, ABD-Çin ilişkileri XXI. yüzyılın en önemli belirleyici faktörlerinden birisi olarak görülmektedir. Çin'in büyüyen gücü uluslararası ilişkiler çalışanlarını ABD-Çin ilişkilerinin geleceğine olduğu kadar ABD'nin Asya'daki rolüne ve ittifaklarına dair gelişmelere de odaklanmalarını sağlamaktadır. Kimi çalışmalarda Çin'in yükselen ekonomik ve askeri kudreti vesilesiyle Birinci Dünya Savaşı öncesi Almanyası ile benzeştirilerek mevcut uluslararası sistemde köklü bir dönüşüm talebini getireceği öngörülmektedir. Çin'in bu yükselişi kayda değer bir akademik ilgiye mahzar olmaktadır. Nitekim tarihte büyük güçlerin yükselip yeniden düşüşe geçtiği birçok örneğe rastlanılmaktadır (Kennedy, 1976; Knutsen, 1999). 1400'den 1900'e kadar farklı dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu, Habsburg monarşisi, Hollanda, İspanya, Fransa, Almanya ve Japonya'nın yükselişi gerçekleşmiştir ve bu devirler beraberinde büyük savaşları getirmiştir (Allison, 2017a: 18). Knutsen (1999: 21) "Büyük güçler büyük savaşlardan doğar" diyerek uluslararası sistemdeki güç değişimlerinin kaçınılmaz bir savaşı beraberinde getirdiğini ileri sürmüştür. Aslında güç geçişi ile bunun savaşlarla olan bağlantısına dair literatür Arnold Toynbee'den Quincy Wright, Charles Doran, Robert Gilpin, Immanuel Wallerstein ve George Modelski'ye kadar uluslararası ilişkiler ve tarih alanında eserler veren önemli isimleri bir araya getirmektedir. Tüm bu isimler dünya siyasetindeki sistemik değişikliklerle ilişkili büyük savaşların örüntüsünü bir şekilde ortaya koymak istemişlerdir.

Bununla birlikte güçlü bir devletin göreceli konumunu belirleme görevi, *hegemon* ifadesinin kavramsal belirsizliği nedeniyle karmaşıktır. Düşünürler içerisinde özellikle Soğuk Savaş'ın ardından ABD'nin yeni konumuna dair fikir ayrılıkları mevcuttur. Örneğin Robert Gilpin, Stephen Krasner, Richard Haas ve Paul Kennedy ABD'nin azalan bir hegemon olduğunu, bu bakımdan göreceli bir düşüşünü savunurken Susan Strange, Bruce Russett ve Joseph Nye, ABD'nin kalıcı hegemonik bir konuma sahip olduğu iddiasını taşımaktadırlar. Fakat ABD'nin sistem içerisindeki konumu ister düşüşte olan isterse konumunu koruyan hegemon olsun, bu çalışmaların temel argümanı bir hegemonun zaman içinde gücünün azalması durumunda himayesi altındaki birincil rejimlerin ve kurumların da zayıfladığı iddiasını taşımaktadır. Bununla beraber güvenlik ve ekonomiye ilişkin uluslararası istikrarın da azalan hegemonların statükosunu kaybetmesi nedeniyle bozulduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁵ Organski, ABD'nin Birleşik Krallık karşısındaki barışçıl yükselişini, güç geçiş teorisinin eşsiz bir istisnası olarak tanımlamaktadır. Tamamen vd. ise barışçıl güç geçişlerinin yükselen gücün memnuniyetinden kaynaklandığını, memnuniyetsiz yükselen güçlerin savaşa yatkın olduklarını belirtmektedir.

Bu noktada ABD'nin Kuzeydoğu Asya'da ikili antlaşmalar marifetiyle inşa ettiği San Francisco Sistemi⁶⁶ içerisinde yer alan müttefiklerinin ideolojik, ekonomik ve askeri bir yükselen güç olarak rekabet ettiği Çin'e sınır olması çağdaş ittifak ilişkileri ve güç geçişlerini önemli kılmaktadır. Güç geçişi teorileri ile bunlara ek olarak daha önce bahsedilen realist yaklaşımlar bu gelişmeleri anlamak için iki farklı çerçeve sunmaktadır. Öncelikle bu tür teoriler, belirli bir tür uluslararası hiyerarşiye odaklanmaktadır. Önde gelen bir siyasi topluluğun, en azından kısmen zayıf ülkeler arasındaki ilişkileri düzenlemek için büyük boyutlu askeri ve ekonomik yeteneklerini kullandığı yönetimler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerini birçok bakımdan ilgilendiren Rus ve Çin davranışı, güç geçiş dönemlerinin diğer büyük güçlerin gittikçe daha iddialı ve potansiyel olarak revizyonist davranışlar yarattığı fikrini yansıtmaktadır. Bu bakımdan Batı demokrasileri içindeki eğilimler benzer şekilde askeri ve ekonomik güçteki çağdaş değişimleri yansıtabilirler.

1.2.6. İttifakların Sürekliliği ve Değişkenliği

Uluslararası İlişkiler, Stratejik Çalışmalar ve Barış Çalışmaları gibi disiplinler devletler arası ittifakları modern uluslararası sistem araştırmalarının ayrılmaz ve dinamik bir parçası olarak görmektedir. Bunun nedeni, ittifakların çağdaş uluslararası sistemi ve büyük devletlerin dış politikalarını şekillendirmedeki önemidir. İttifakların incelenmesi üç ana konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar: ittifak oluşumunun nedenleri, ittifakların uluslararası politika üzerindeki etkileri ve devletlerin dış tehdit karşısında etkili ve uyumlu bir ittifakın sürdürülmesi veya yönetilmesindeki tipik sorunlarıdır. Bu bakımdan, araştırmacılar ve analistlerin ittifakların karşı karşıya oldukları tehditlerin ortadan kalktığında ittifaklarda ne gibi değişiklikler yaşandığına ve bu değişimin devletlerin aralarındaki ilişkilere etkisine nispeten daha az dikkat vermişlerdir. Sistemsel etkileri de göz önüne alındığında kimi ittifakların çöküş nedenleri ile kimilerinin işbirliği formunda meydana gelen bozulma veya tamamen parçalanmalarının gerekçeleri üzerinde daha az durulmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin müttefiklerle ilişkisi kavramsal bağlamda daha çok ittifak yönetimi kapsamında değerlendirilmektedir. Müttefiklerin askeri amaçlar için kolektif yeteneklerini nasıl arttırabileceği veya ittifaka bağlılıklarının nasıl güçlendirilebileceği manasıyla literatürde yer eden kavrama ilişkin Glen Snyder ittifak yönetiminin müttefiklerin askeri hazırlığa yaptıkları katkılara dair pazarlıkları, ittifaklar şartlarının yeniden müzakeresini, yeni üyelerin katılımı, ortak bir düşmana karşı alınacak diplomatik pozisyona

⁶⁶ San Francisco Sistemi, 1950-51 San Francisco Barış Antlaşması süreciyle katalize edilen, Birleşik Devletler ve Pasifik müttefikleri arasındaki birbiriyle ilişkili siyasi-askeri ve ekonomik taahhütlerin kapsamlı yapısına atfedilen isimdir. San Francisco'daki görüşmeler esnasında ortaya çıkan Ağustos 1951 tarihli ANZUS anlaşması ve 1951 ABD-Filipinler Karşılıklı Güvenlik Anlaşması gibi bazı unsurlar, savaş zamanında müttefik oldukları ABD'nin Japonya'nın yeniden ortaya çıkışına karşı bir güvence olarak gerçekleşmiştir. Güney Kore ve Tayvan (her ikisi de 1954) ve Güney Vietnam (1956) ile yapılan karşılıklı güvenlik anlaşmaları barış anlaşmasını müteakiben yapılmıştır. Calder'e (2004: 136) göre Sistem, bütünüyle karmaşık bir antlaşmalar ve idari anlaşmalar labirentidir. Sistem bölge devletlerini Japon saldırganlığına karşı taahhüt altına alırken aynı zamanda Japonya'nın iktisadi kalkınmasını sağlayarak bölgesel istikrarı tesis etmeyi hedeflemiştir. Böylece çelişkili amaçları barındıran savunma maksatlı siyasi ve ekonomik bir modeldir.

dair pazarlıkları ve müttefikler arasındaki sorunları içerdığını belirtmiştir. Ona göre (1997: 165-166):

“[İttifak] yönetiminin özü hem ortak çıkarları hem de rekabet çıkarlarını sürdürmeyi içermektedir. En temel ortak çıkarları ittifakı korumaktır; ortakların menfaat beklentisiyle bir araya gelmeleri durumunda, ortakların bu menfaatlerin sürmesini sağlama konusunda bir payı vardır. Rekabete dair öncelikli rekabet çıkarları ise müttefiklerin kendi risklerini en aza indirmek için diğer müttefikleri kontrol etmek veya etkilemektir. Ortak çıkarları ilk etapta müttefikleri bir araya getirmek için yeterli olsa da, farklı ve çelişen çıkarları sürekli olarak onları ayırmakla tehdit edecektir. İttifak yönetiminin işlevi, ortak faydaları en üst düzeye çıkaracak ve kişinin bağımsız çıkarlarına olan maliyetleri en aza indirecek şekilde ortak ya da tek taraflı olarak bu ayrışma⁶⁷ eğilimlerine karşı koymaktır.”

Ortak düşmanın yenilmesinden sonra ittifakın sürmesine dair ortaya çıkan sorulara cevap arayan çalışmalar yapılmıştır. Paul E. Neustadt’ın *Alliance Politics* (1970) çalışması, barış dönemi içerisinde süren ittifakları iç siyasetin etkisi altında kaldığından tehlikeli bir teşebbüsler olarak görmektedir. Neustadt (1970: 116) varlığını sürdüren ittifakların devletlerin aralarındaki ilişkilere yanlış umutlar ve teşvikler getirebileceğini, gereksiz korkular ve paranoyak tepkileri içerebileceğini ve yakın müttefikler arasında dostane ilişkileri bozabileceğine dair argümanlarını 1956 Süveyş Krizi esnasında gelişen ABD-İngiltere arasında yaşanan gelişmelere dayanarak ortaya koymuştur. Elizabeth Sherwood’un *Allies in Crisis* (1990) isimli çalışmasında Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO’nun bir ittifak olarak kendi üyeleri arasındaki sorunlara odaklanmak durumunda kaldığı belirtilmiştir. Sherwood (1990: 184) Soğuk Savaş esnasında NATO üyelerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarını çeşitli istişareler, itirazlar, tartışmalar, tehditler ve hakaretlerle karakterize edilen siyasi bir süreçle çözebildiklerini ifade etmiştir. Bunun en önemli gerekçesi üyelerin ortak kaygısı olan Sovyetler Birliği’nin yayılmacılığının önlenmesinin öncelikli bir hedef olarak varlığı sürdürmüş olmasıdır. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönem yeniden güç dağılımı dengelerinin değiştiği, ortak düşmanın ortadan kalktığı bir konjonktürü doğurmuştur.

İttifakların sürekliliği ve değişimleri esasen birçok faktörü içermektedir. Bunlar içerisinde bir ittifakın varlık unsuruna işaret eden ortak bir tehditin varlığı; ittifakın kurumsallaşması ve kurumsal stratejisi; en güçlü aktörün imtiyazları; ittifak içi pazarlıklar ve nihayetinde iç siyasetin etkisi şeklinde sıralanabilmektedir. Öncelikle devletlerin aralarındaki ittifakların varoluş gerekçesi, çoğunlukla bir güvenlik sorunu etrafına ele alınan ortak bir tehdidin bertarafıdır. Nitekim Liska’nın (1962: 12) ifade ettiği gibi “ittifaklar bir şeye ya da bir kişiye karşı” teşkil edilmektedir. Bunun yanında, barış zamanı ittifakları potansiyel tehditleri caydırma işlevi de görmüşlerdir. Bu şekilde ortak bir tehdidin mevcudiyeti söz konusu olmasa da müttefiklerin olası tehditleri göz önünde bulundurması yoluyla ittifakların sürmeleri mümkün olmuştur. Aslında bu noktada alan çalışmaları içerisinde ittifakların operasyonel kategorilerine dair geleneksel sınıflandırmayla ilgili problemlere rastlanılmaktadır. Örneğin Snyder (1997: 12-13) saldırgan ittifakların savunma hedeflerine

⁶⁷ Snyder bunu biyolojide farklı sıvı ve katı parçacıklarının sabit bir eksen etrafında döndürülmesi suretiyle ayrıştırılması işlemine verilen isim olan santrifüj karvamı ile ifade etmiştir.

ulaşmak için tasarlanabileceğini, savunma ittifaklarının da saldırgan motifleri maskeleyebileceğini belirtmiştir. Ayrıca ittifakların genellikle hem saldırgan hem de savunma vaatleri içerdiğini belirtmiştir. Bu bakımdan bir ittifakın kategorik olarak belirli bir alanda sınırlı kalması çok mümkün görünmemektedir.

Bir tehdidin yokluğu ile gevşeme durumuna gelen ittifakların yeni ya da potansiyel tehditler etrafında yeniden birlikteliklerini güçlendirmeleri mümkündür. Yine de koalisyonu bir arada tutmak için yeni ve olası bir tehdit tek başına yeterli bir gerçekçe olmayabilmektedir. Bu noktada müttefikler arasında sürekli işbirliğini teşvik etmek, ittifakın belirli ittifak içi işlevlerini yerine getirmek ve müttefiklerin resmi ve gayri resmi karar alma yapılarını sağlamakla görevlendirilmiş resmi organizasyonel yapıların varlığı ve katılımının mevcudiyeti gerekli görülmektedir. Böylelikle karar alma organları, ittifak içi istişare alışkanlığı, toplu bir karar verme süreci ve üye devletlerin arasında açık iletişim kanallarını korumaya teşvik edebilecek genel bir işbirliğinin sürmesi olası görülmektedir. Bu şekilde uzun vadede ittifakın uluslararası ortamdaki değişime rağmen hayatta kalması sağlanabilmektedir. Walt (1997: 164-168), ittifakların asıl motivasyonu ortadan kalktıktan sonra bile ittifakların devam etmesinin beş gerekçe etrafında mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Örneğin bunlardan bir tanesi, ittifak içerisinde hegemonik bir güç varsa, ittifakın iradesine karşı feshedilmesini önleme kudretine sahip olmasıdır. Bu görüş Morrow'un (1991) asimetrik ittifak yaklaşımındaki argümanlarına benzer bir mantığı izlemektedir. Çünkü ittifakta bir hegemon varsa, ittifak asimetrik olmak durumundadır. Hegemonik liderlik iki kutuplu bir sistemde daha olasıdır ve baskın liderlik, üye devletleri ittifaktan uzaklaşmaya engel olmaya çalışan güçlü bağlılığı garanti edebilmektedir. Hegemonik lider konumundaki devletin küresel çıkarları olduğundan, etkisini uluslararası politikadaki diğer devletler üzerinde güçlü ve geniş tutması gerekmektedir.

İttifaklar varoluş gerekçesini kaybetmesi halinde sürekliliğini koruyabilmesinin bir diğer unsuru, koalisyonda meydana gelecek bir kırılmanın koalisyon içinde daha önceden kazanılmış kimi çıkarları belirginsizleştirmesi gibi yeni maliyetler ortaya çıkarabilmesidir. Bu açıdan ittifak içerisinde yer alan aktörlerin nitelikleri de önem arz etmektedir. Örneğin demokratik yapıdaki devletlerin arasında kurulmuş bir ittifakın daha uzun sürmesi beklenmektedir. Çünkü demokratik devlet liderlerinin geçmişte verilen taahhütleri ihlal etmelerinin maliyetlerinin oldukça yüksek olduğunu bilmektedirler (Chiba vd., 2015). Bu bakımdan demokratik liderler ihlal maliyetlerini öngördüğü için, mevcut ittifakların sürmesini daha yararlı görmektedirler. Leeds ve Savun (2007) ve Morrow (1991) asimetrik ittifakların simetrik ittifaklardan daha uzun sürdüğünü ileri sürmüşlerdir. Çünkü zayıf bir devlet için ittifakın sona ermesi sadece güvenlik ihtiyacının artması değil, aynı zamanda diğer bağlantılı birçok faydadan yararlanamayacağı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, ittifakın sona ermesi, özerkliğin azalması ve büyük devlet için kredisindeki düşüşe sebep olabileceği için asimetrik ittifaklarda ittifakı sona erdirmenin maliyetleri daha da fazladır (Leeds ve Savun, 2007: 1128 -1129).

İttifakları kurumsallaştıran yapılar, zamanla kendi çıkarlarını ve önceliklerini üye devletlerin çıkarlarında ayrı olarak geliştirebilecek özerk işleyişe sahip, devletler arası bir örgüt haline dönüşebilmektedir. Böylece, kurumsallaşma etrafında müttefikler kendi aralarında karşılıklı

bağımlılığı artırabilecek uyumlu bir örgütsellik geliştirebilmektedirler. Fakat bir faktör olarak kurumsallaşmanın da tek başına bir ittifakın sürekliliğini tesis etmesi mümkün görünmemektedir. İttifakların önceliğinde meydana gelebilecek bir değişiklik, üyeler arasındaki anlaşmazlıkları tetikleyebilmekte ve müttefikler meşru görüş ve çıkar farklılıklarına uyum sağlama zorluğu ile karşı karşıya kalabilmektedir. Spiezo (1995: 3), Amerikan dış politikasının Soğuk Savaş sonrası Batı Avrupa'daki değişikliklere verdiği yanıtlar etrafında kaleme aldığı eserinde, Washington'un Batı ittifakını korumaya yönelik çabalarının kapsayıcı bir hedef çerçevesinde politik, ekonomik ve askeri girişimleri pekiştirme stratejisi ile karakterize edildiğini aktarmaktadır. Bu yönüyle ABD'nin kurumsallaşma marifetiyle savunma ittifakını liberal normlar ve demokratik kurumların Avrupa genelinde yayılmasını sağlayan dinamik bir güce dönüştürmeye başardığını ifade etmiştir (Spiezo, 1995: 34-36).

İttifakın lideri konumundaki devletler, kurdukları paktın birlikteliğini sürdürmek adına ittifak maliyetlerinin önemli bir miktarını tek başlarına üstlenebilmektedirler. Bununla birlikte ittifak üyeliğini daha çekici ve yararlı hale getirmek için maddi teşvikler sunarak veya sadakatsiz müttefikleri cezalandırmakla tehdit ederek ittifakın uyumunu koruyabilmektedirler. Böylece hegemon aynı zamanda müttefiklerinden sadakat elde etmesini sağlayacak ekonomik ve askeri yardım da sunabilmektedir. Walt (1987: 41) bir hegemonun ekonomik ve askeri yardım yoluyla ittifak uyumunu koruyabildiğini ifade etmektedir. Buna göre, hegemonik bir devlet diğer devletler üzerinde şükran duygusu etrafında alıcı devleti kendisine devlete bağımlı hale getirebilmektedir. Barnett ve Levy (1991: 378) 1962'den itibaren on yıl süresince Mısır'ın ittifaklarını inceledikleri çalışmada Walt'un argümanını destekler nitelikte veriler sunmaktadır. Onların çalışmada da kimi ülkelerin hegemonik bir güçle ittifaklarını koruma kararlarının, genellikle hem iç hem de dış tehditlerle başa çıkmak için gerekli olan maddi kaynakların güvence altına alınması ihtiyacına dayandığı belirtilmektedir.

Müttefiklerin bir ittifakı sürdürmelerine dair en öne çıkan parametrelerden birisi ittifak içi pazarlık süreçleridir. İttifak içi pazarlık sürecinde ittifakı sürdürme hususunda anlaşmazlıkların kronik bir vaziyet alması, nihayetinde ittifakın sonlanmasına neden olabilmektedir. Bu açıdan son derece karmaşık ve değişken olan iç müzakereler iki etmen etrafında çetrefilli bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bunlardan ilki pazarlık sürecinin sonucunun devletlerin aralarındaki etkileşimin bir sonucu olması ve bu açıdan alınan kararların rasyonel bir süreçten değil, siyasi bir süreçten geçerek alınmasıdır. Allison (1971: 168-169) bu siyasi pazarlıklarda güç faktörünün üç unsur etrafında etkili olduğunu altını çizmektedir. Bunlar: *pazarlık becerisi*, eylemlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan kaynaklar üzerindeki *gerçek kontrol* ve *bilgi üzerindeki kontrol*, son olarak ise pazarlık becerisine sahip *aktörlere erişim* ve *ikna ediciliktir*. Süreci zorlaştıran ikinci etmen, kararların devletleri oluşturan farklı bürokratik elemanlarca kurulan koalisyonlarca alınmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan devletlerin siyasal sistemleri ve karar alma mekanizmalarının işlerliği önem kazanabilmektedir. Yani bir ittifakın onaylanıp onaylanmayacağı ya da ittifaktan ayrılmanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, büyük ölçüde devletlerin kendi içinden kaynaklanan çelişen iç çıkarlarla başa çıkma yeteneğine bağlıdır. Bu, hükümeti veya yürütme kolunun farklı çıkar grupları, bürokratlar ve iç politikacıların ele

almasını gerektirmektedir. İttifakların devamını sağlayan kararların çoğu zaman, uluslararası işbirliğine karşı çıkan tecritçi bakışını yansıtan elitleri ile uluslararası işbirliğini destekleyen enternasyonalist elitler arasındaki meydana gelen iç siyasi dengeye bağlı görülmektedir.

Walt (1997: 164-168) ittifakın sürekliliğine dair ortaya koyduğu beş ilkedен ilkinе yukarıda yer verilmiştir. Bunların ikincisi, güçlü olan devletin güvenilirliğini sürdürdüğü takdirde ittifakın devam etmesinin muhtemel olduğuna yönelik argümandır. Örneğin, ABD'nin ittifaklarından birkaçını sonlandırması ABD'nin bu alana olan ilgisinin azalması olarak görüleceğinden diğer devletlerde oluşabilecek terk etme korkusu domino etkisi yaratarak ittifakın sürekliliği etkilenmesi muhtemeldir. Üçüncüsü, ittifakı tüm ülkenin çıkarları için değil, kendi çıkarları için destekleyen, genellikle kendi çıkarlarıyla ilgilenen seçkin grupların varlığıdır. Eğer bu seçkin gruplar güçlü ise, ittifakın devamı için faydalı olacağı düşünülmektedir. Dördüncüsü, eğer bir ittifak son derece kurumsallaşmışsa dayanma olasılığının daha yüksek olmasıdır. Yüksek düzeyde kurumsallaşma, uzmanlığa sahip profesyonel bürokrasi kurarak ittifak uyumunu teşvik etmektedir. Ayrıca, kurum kurulduktan sonra, kurumun asli görevleri ortadan kalktıktan sonra bile ittifakın yıkılması daha az muhtemeldir. Son olarak, paylaşılan kimlik ve ideoloji üye ülkeler arasındaki çatışmaları azaltarak ittifakın sürdürülmesinde yardımcı olabilmektedir. Benzer ideolojiye yönelim, ittifakı kuran nedenlerin artık geçerli olmadığı durumlarda bile, aynı düzeyde bir bağlılığı koruması için geçerli bir neden olarak sunulmaktadır.

1.2.6.1. İttifakların Sonlandırılmasını Etkileyen Faktörler

Bir ittifak devam ederken çeşitli yönetim sorunları ile yüzleşmek durumunda kalması kaçınılmazdır. Sorunların çözümü ve ihtilafli konular üzerinde uzlaşının sağlanması ittifakların sürmesi ya da feshedilmesi için kritik önem arz etmektedir. Bu çalışmadaki argümanların desteklenmesi açısından, ittifakların kurulması ve yönetişimi kadar sonlandırılmasına dair oluşmuş olan literatür de önem arz etmektedir. Nitekim Türkiye ve Güney Kore, değişen uluslararası konjonktüre ve işbirliği formundaki bozulmalara rağmen ABD ile olan ittifakın sürmesi için güçlü irade beyanlarında bulunmaktadır. Benzer şekilde ABD de ittifakın sonlandırılmasına dair en ufak bir imada dahi bulunmamaktadır. Bu açıdan bu bölümde ittifakları sonlandıran etmenlere yer verilmektedir.

Morrow'a (1991: 916) göre, ittifakı iyi yönetmeyi zorlaştıran üç motivasyon vardır. Başka bir deyişle, bir devlet ittifakı şu üç motivasyona dayanarak bozmak isteyebilmektedir. Bunlar bir devletin "ittifak içerisindeki güvenliğinin veya özerkliğinin kötüleşmesi, ittifak dışındaki güvenliğinin ve özerkliğinin iyileştirilmesi ve ülkenin fayda fonksiyonunda bir değişikliktir." Morrow (1991: 917) bunlara ek olarak bu motivasyonları üretmek için üç önemli değişikliğin varlığından bahsetmektedir. İlk olarak, eğer bir devlet güç bakımından büyürse kendi güvenliğini kendisi sağlayabileceğinden ittifakı sürdürmek konusunda daha gönülsüz davranması olasıdır. İkincisi, eğer bir devletin kapasitesi azalırsa müttefikleri olan devletler kendi güvenliklerini ittifak dışından aramaya çalışabileceklerdir. Son olarak ise devlet artık ittifaktan yarar sağlayamadığı takdirde ittifakın çekiciliğini kaybedeceği aktarılmaktadır. Morrow (1991: 917) bahsi geçen tüm durumlar geçerli olsa bile eğer bir fayda söz konusu ise ittifakın sürekliliğinin sağlanabileceğini belirtmektedir. Bir başka deyişle, ittifakı bozmak yerine yeni bir statüko üretilmesi söz konusu olmaktadır. Fayda konusunda ittifakların yapısı

da önem kazanmaktadır. Asimetrik ittifakların büyük bir güç ile küçük bir güç arasında teşkil edilen ittifak türleri olarak daha uzun ömürlü oldukları görülmektedir. Zira bu ittifak türlerinde güvenlik daha ziyade büyük güç tarafından sağlandığı için küçük devletin yeteneklerinde olan değişimler olmadan ittifakın sona ermesi beklenmemektedir.

Walt (1997: 156) “Soğuk Savaş esnasında, Sovyet tehdidinin netliği ve küresel güç dengesinin nispeten statik doğası, ana koalisyonları kırk yıldan fazla bir süredir istikrarlı bir şekilde tutmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, bu düzenlemelerin birçoğunun (özellikle NATO'nun) ardındaki asıl mantığı ortadan kaldırmış ve gelecekteki beklentileri üzerinde bir tartışmaya yol açmıştır” diyerek sistemsal etkileri göz önünde bulundurarak yayımladığı makalesinde, ittifakın sona ermesini etkileyen üç ana değişiklik önermektedir. Birincisi, tehdit algılarının değişmesidir. İttifak oluşumunun temel amacı dış tehditlerle baş etmektir. Tehdit algısının değişimi ise güç dengesindeki değişime dayanmaktadır. Walt'a göre büyük tehdit olan asıl düşman zayıflarsa, ittifakın çözülmesi muhtemeldir. Çünkü bu durumda tehdit ortadan kalkmakta ve dolayısı ile üye ülkelerin ittifaktan sağladıkları dış koruma desteğine ihtiyacı kalmamaktadır. Buna ek olarak, eğer bir devletin karşısında organize olduğu dış tehdide yönelik algısında olumlu bir değişim olursa ya da mevcut müttefiklerin davranışındaki değişim ile daha saldırgan bir hale gelirlse, bu durumda kurulu ittifak düzeni müttefikler için faydasız hale gelmesi kaçınılmazdır. Walt'un bahsettiği son değişiklik devletin gücünde yaşanmaktadır. Eğer ittifaka üye bir devletin düşmanla mücadele kabiliyeti artarsa ittifakların sağlayacağı dış desteğe ihtiyaç duymadan kendi güvenliğini tesis edebilecektir. Bu noktada Walt ile Morrow'un (1991) yukarıda aktarılan görüşleriyle aynı noktada bulunduğu açıktır.

Müttefiklerin ittifakın güvenilirliğine olan inancını yitirmeleri ittifakların sonlanması için geçerli bir nedenlerden birisidir. İttifakın üye devletinin güvenliğini garanti etmek için yeterli olup olmadığından şüphe, dış tehditleri caydırmak için gerçek yetenekler ve üye ülkelerin taahhütlerinin güvenilirliği sorununa dayanmaktadır. Ayrıca bir üye devlet içindeki iç politikaya odaklanan alternatif bir bakış açısı bulunmaktadır. Bu bakış açısı dört ana hipotezi barındırmaktadır. Birincisi, demografik ve kuşak değişiklikleri⁶⁸ ittifak ve tehdit hakkında farklı algılamalar ürettiğinden, bu değişiklikler ittifakın temel temelinin bozmaktadır (Kim ve Sciubba, 2015). Daha sonra, iç siyasetteki rekabetin mevcudiyeti de ittifak ilişkilerinde bir değişim için açıklama sunmaktadır. Eğer muhalif kanattaki siyasetçiler ittifak ilişkilerine saldırarak bir politika geliştirmeyi tercih ederlerse ittifakta bir zayıflama görülmesi muhtemeldir. Benzer şekilde, üye devletlerde bazı ideolojik bölünmeler varsa, mevcut ittifakı olumsuz etkilemektedir. Özellikle bir rejim değişikliği söz konusu olduğunda, yeni liderliğin mevcut ittifakı ya da taahhütlerin tamamını tercih etmeme olasılığı bulunmaktadır. Böyle bir durumda ittifakın diğer üye ülkeleri de yeni değiştirilen rejimin

⁶⁸ Yüksek bir gençlik oranının oluşturduğu demografik baskı, yurt içinde siyasi istikrarsızlık potansiyelini artırmakta ve bu da radikal dış politika değişikliği riskini artırmaktadır. Kim ve Sciubba'nın (2015) çalışması bir devletin 1950'den 2000'e kadar yaş yapısını incelemiş ve bunun ittifakların sonlandırılması ile ittifak politikaları üzerindeki etkilerini ele almıştır. Araştırmacılar kantitatif bir analizle, gençlik oranının ittifaktan vazgeçmenin güçlü ve anlamlı bir yordayıcısı olduğunu göstermektedirler. Çalışmada çeşitli örneklerin kısa bir incelemesi yapılarak, yüksek bir gençlik oranının yarattığı baskının siyasi istikrarsızlığa katkıda bulunduğu ve ittifakın yürürlükten kaldırılmasına neden olduğu gösterilmektedir.

iradesinden şüphelenmeleri beklenmektedir. Özetle, tehdit algısındaki değişiklikler, ulusal yetenekler ve iç politika, ittifakın sürdürülmesini olumsuz etkilemektedir. Ancak, asimetrik bir ittifaktaki hegemonik liderlik, benzer siyasi ideoloji, iç politikadaki güçlü çıkar grupları ve ittifak kurumsallaşması ittifakın aniden çökmesini engelleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Leeds ve Savun (2007) üye ülkelerin ittifakın değerine dair sahip olduğu algıların ittifakın iptalini etkileyen çeşitli faktörler sunduğunu ileri sürmektedirler. Ana argümanları ittifak oluşumunun asli koşullarında bir değişiklik varsa, bunun ittifakın iptaline neden olacağıdır. Ancak, devletlerin liderleri vasıtasıyla aldığı bu kararın karşılığında bir fesih maliyeti ortaya çıkmaktadır. Bu maliyetin boyutu ve niteliği ittifakın sürmesi açısından oldukça önemlidir. Leeds ve Savun'a (2007: 1119-112) göre uluslararası güçte, yerel siyasi kurumlarda ve yeni ittifakların oluşumunda meydana gelebilecek değişikliklerin, kurulu bir ittifakın sona ermesi riskini arttırmaktadır. Çalışmalarında ampirik bulgular ışığında argümanlarını destekleyen araştırmacılar ilk olarak, bir üye devletin, uluslararası güçte yaşanacak bir değişimin ve ittifakın kuruluşuna neden olan dış tehditin miktarında önemli bir azalma yaşanması durumunda, mevcut ittifakın artık yürürlükten kalkması yönünde bir hareketliliğin beklenildiğini aktarmaktadırlar. İkinci etmen, bir üye ülkenin iç siyasi süreç ve kurumsal yapısındaki değişimleri barındırmaktadır. Bu değişimler de ittifakların devamını etkilemektedir. Nitekim bu durumda mevcut ittifakın fayda ve maliyetlerinin hesaplanması gündeme gelmektedir. Son olarak ise bir devletin mevcut ittifak dışında yeni bir ittifaka dâhil olması, sahip olduğu eski ittifak ilişkilerini sonlandırabileceği anlamına gelebilmektedir.

Bennett (1997) *yetenekleri artırma, güvenlik-özerklik, iç politika* ve ittifakın sona ermesine ilişkin *kurumsallaşma* gibi dört perspektif sunmaktadır. Burada diğerlerinden farklı olarak üçüncü maddede verilen iç politika argümanı öne çıkmaktadır. Devletlerin iç siyasetinde ortaya çıkan konjonktürel gelişmeler muhakkak liderin dış politika kararlarını etkilemektedir. Bennett (1997: 853-854) iç rejim değişikliğini ve türünü iç politikanın önemli değişiklikleri olarak görmektedir. Rejim değişikliği devletin statükosunu etkilemektedir. Yani mevcut ittifak, değişen fayda işlevine dayanan yeni bir rejimin yeni statükoları için daha az yararlı olabilmektedir (Bennett, 1997: 850). Devletlerin yönetim yapısı ittifaklar açısından önemli bir faktördür. Demokrasilerin birbirleri ile müttefiklik gözettikleri çeşitli akademik çalışmalarca gösterilmiştir (Siverson ve Emmons, 1991; Warren, 2016). Gaubatz (1996) da benzer şekilde demokratik prosedürlerin ve ortak çıkarların özelliği nedeniyle demokrasilerin ittifaklarını sona erdirmeye olasılıklarının daha düşük olduğunu savunmaktadır. Esasen genel itibarıyla devletlerin müttefiklerini seçerken siyasi uyum gözettikleri gözlenmiştir. Bunun öncelikli sebebi devletlerin kendilerine ideolojik, normatif ve kültürel yakınlık bağlamında benzerlikler taşıyan devletlerle müttefik olmak istemeleridir. Ancak bu durumun bir Soğuk Savaş istisnası olduğu da ifade edilmektedir (Gibler ve Wolford, 2006).

Simon ve Gartzke (1996) ittifakların gerçek manada kültürel normlar ile iç siyasi kurumların benzerliklerini yansıttığını ifade etmektedir. Bu durumda, eğer ittifaklar kurulma esnasında ve sonraki aşamalarda siyasi ve kültürel bir uyum ile ortak çıkarların etrafında işlev gösteriyorsa, ittifak içinde yaşanan sorunların temelinde, siyasi ve kültürel farklılaşma ile

milli çıkarların daha çatışır hale gelmesi beklenebilmektedir. Uluslararası ilişkilerin iç politikadan etkilenmediği geleneksel realist argümanın aksine iç politikanın ittifak için önemli bir faktör olarak gösterilmesi önemlidir (Bennett, 1997: 854). Aslında, yukarıda belirtildiği gibi, iç politika, bir ittifakın sorunları için çok önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır, çünkü devletin dış politika refleksleri ve algıları üzerinde önemli bir etkiye ve ittifakın genel sürecini kontrol eden olumlu statükoya sahiptir (Barnett ve Levy, 1991; Gaubatz, 1996; Siverson ve Emmons 1991). Özetle, ittifaklar farklı şekillerde doğmaktadırlar. İttifak antlaşmaları birkaç farklı güvenlik ilişkisini düzenlemektedir. Ancak bir antlaşmanın nasıl yazıldığı onun ilanihaye kaderini belirlememektedir. Çünkü hükümler gerektiğinde revizyona tabi tutulabilir, hatta ittifaklar bu şekilde sonlandırılabilirler.

İttifaklar kurulma, iç pazarlık ve müzakereleri ve gerektiğinde sonlandırılması gibi süreçleri barındırmaktadır. Bu süreçlerin hemen hemen tümü devletlerin diplomatik temsilcileri aracılığıyla hukuki yöntemler izlenerek uygulanmaktadır. Neticesinde ittifakın dağılması dahi olsa neredeyse tamamında karşılıklı bir uzlaşısı söz konusudur. Ancak Bueno de Mesquita (1983: 73-83) müttefiklerin ittifakın sürdüğü durumlarda dahi savaşıma ihtimallerinin hiç de az olmadığını ileri sürmektedir. Simetrik ittifaklardaki yapısal koşullar daha istikrarlı bir ittifakı mümkün kılmakta olduğundan asimetrik ittifak içerisindeki müttefiklerin çatışma olasılığı daha yüksektir. Mesquita (1983: 159-164) üç savaş şeklini mümkün görmektedir. Bunlar, 1956'da Sovyetlerin Macaristan'a müdahalesi gibi baskın müttefikin küçük müttefikini terbiye etmesi şeklinde; 1969'da Honduras ve El Salvador arasında çıkan Futbol Savaşları gibi iki küçük gücün kendi aralarında savaşıması şeklinde ve 1866'da Prusya Krallığı ve Avusturya İmparatorluğu arasında çıkan Alman Savaşı'nda olduğu gibi iki büyük gücün ittifak içindeki liderlik mücadelesi şeklindedir.

1.2.7. Teoriler Bağlamında Mevcut İttifaklara Dair Değerlendirmeler

Sovyetlerin dağılması ile beraber tek kutuplu bir yapısal geçişin yaşanması dünyanın tehditlerden arınmış bir barış adasına dönüşmesine neden olmamıştır. Bununla beraber kısa bir süre zarfında ABD'nin karşısına yeni jeopolitik rakiplerin ortaya çıkması, yükselen Çin tehdidi, yeniden dirilen bir Rusya'nın etkinliği, Balkanlardaki gelişmeler ve Ortadoğu'da bölgesel güçler tarafından yürütülen nüfuz mücadelesinin yol açtığı meseleler önemli güvenlik endişeleri olarak gündemdeki yerini almıştır (Layne, 1996; Mearsheimer, 2001; Walt, 2009). Henüz 1992 Mart'ında sızdırılan bir Pentagon planlama dökümanında "stratejimiz şimdi potansiyel gelecekteki rakiplerin ortaya çıkmasını önleme üzerine odaklanmalı" (Jentleson, 2010: 343) ifadelerine rastlanılması bunun kanıtlar niteliktedir. Dolayısıyla bu bölgelerde bulunan hem geleneksel hem de yeni Amerikan müttefikleri için ABD ile ittifakın değeri bölgesel tehditlere karşı kendi güvenliklerini artırmak için hayati bir unsura dönüşmüştür. Diğer taraftan bu bölgelerde müttefik devletlerin varlığı Washington'un küresel politikaları ve girişimleri için kilit öneme sahip olmuştur. Örneğin, Walt (2009) Polonya, Macaristan ve Baltık ülkeleri gibi Doğu Avrupa müttefiklerinin NATO'ya katıldıktan sonra Rusya'nın oluşturduğu tehditlere karşı Amerikan güvenlik şemsiyesini kaybetmemek için Washington'un uluslararası meşruiyet aradığı bir dönemde Irak savaşını aktif olarak desteklediklerini belirtmiştir. Öte yandan Japonya, Güney Kore, Avustralya, Singapur, Vietnam, Malezya, Endonezya, Filipinler ve Hindistan gibi Asya-Pasifik ülkeleri

de bölgesel tehditlere karşı ABD ile olan güvenlik ortaklıklarını güçlendirme konusunda irade ortaya koymaktadırlar. Bu bakımdan devletlerin ABD ile olan ittifaklarında genel manada realist dengeleme teorilerine dayalı davranışlar ortaya koyduğu görülebilmektedir. Zira hem Avrupa'daki eski Sovyet ülkeleri, Rusya'nın etkinliğini yeniden kazanması üzerine güç ve tehdit dengesi yaklaşımınca resmedilebilecek politika izlemişler; hem de Asya-Pasifik ülkeleri Çin'in yükselişi ile bağlantılı bir şekilde ABD ile irtibatlarını sürdürmüşlerdir. Bununla beraber özellikle ABD'nin giriştiği askeri hareketlerin sebeplerinin ve sonuçlarının sorgulanır hale gelmesi, hem de iktisadi bağlamda ekonomik parametrelerde zayıflıyor olması güç geçişi teorisinin Soğuk Savaş sonrası ittifak sistemini açıklamada bir alternatif olmasına imkan sağlamaktadır.

Uluslararası ilişkilerin çatışmacı yapısı, ister anarşik ister hiyerarşik bir yapısal tasavvur içerisinde ortaya konulsun, devletler arası ittifakların bir gerçeklik olarak sistem içerisinde güçlü yerde konumlandırılmasına neden olmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistem içerisinde dönüştürücü etkiye sahip gelişmelerin yaşanması, sonrasında ABD'nin liberal demokratik düzen işleyişine dair uygulamada kimi anlayış farklılıklarına yönelmesi ve Çin'in yükselişi olgusu, devletler arası tehditlerle başa çıkma ve işbirliği formlarını etkilemiştir. NATO'nun genişlemesi ve dönüşümü ile ittifak içerisinde yer alan aktörlerin bölgesel güvenlik sorunlarıyla uğraşırken müttefiklik doğasına aykırı hareket ettikleri tespit edilmektedir. Benzer şekilde Çin'in iktisadi gücündeki artışla beraber uluslararası sistem içerisindeki konumu yalnızca Asya-Pasifik değil, tüm dünya güvenliğini ilgilendiren bir mesele olarak algılanmaya başlanmıştır. Nitekim Mearsheimer'a (2006: 162) göre "Çin Asya'ya hâkim olmaya çalışmaktadır ve birisi onu tehdit edene kadar kendisi ve komşuları arasındaki güç boşluğunu en üst düzeye çıkarmaya çalışacaktır." Bu yönüyle Türkiye ve Güney Kore'nin sistemin kurucusu ve lideri konumundaki ABD ile olan ittifaklarında yaşanan çelişkiler, ittifakların esnekliği ilkesine dayalı bir çerçevede değerlendirilebileceği gibi sistemsel bir dönüşümün öncü işaretleri olarak okunabilmektedirler.

Yapısal realizm bakış açısından dış tehditler anarşik bir dünya düzeninin belirli bir özelliğidir. Uluslararası sistemin yapısı veya mimarisi devletleri hayatta kalmaları için güç (ve güvenlik) peşinde koşmaya, işbirliği yapmak yerine birbirleriyle rekabet etmelerine yol açmaktadır (Waltz, 1979; Mearsheimer, 2007; 2016). Birinin diğerine saldırmayacağını garantisinin olmadığı anarşik bir dünyada, her devlet kendisini gerçek ve potansiyel tehditlere karşı koruyacak kadar güçlü olmak istemektedir (Mearshiemer, 2007: 72). Dahası, güç dağıtımındaki dengesizlikler devletlerin kendi askeri yeteneklerini dâhili olarak artırmaları ya da haricen hayatta kalmak için benzer fikirlere sahip müttefikler aramalarını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla ittifak, anarşik bir dünyada maddi yetenekleri bir araya getirerek güvenliğini aramaya yönelik devlet etkileşimlerinin bir sonucudur. Motivasyonun böylesine basit ve güçlü bir açıklamasının olması ittifak oluşumunu ve davranışsal özelliklerini açıklamak için realizmi en baskın teorik yaklaşım haline getirmiştir.

Güç dengesi uluslararası ilişkilerde savaş, barış, uluslararası güvenlik, dış politika oluşturma ve ittifak kurma gibi önemli meseleleri ve teorileri doğuran önemli bir kavramdır. Ancak bu sadece dengeleme mekanizmasının devletleri uluslararası sistemik yapıda ittifaklar kurmaya teşvik ettiği anlamına gelmemektedir. Bunun yerine, devletlerin yapısal kısıtlamalara

stratejik tepkileri olan ittifak mekanizmaları göreceli yetenekleri bakımından farklılık göstermektedir. Mearsheimer'ın (2001) ifade ettiği gibi dengeleme ve peşine takılma, büyük güçlerin saldırganların güç dengesini bozmasını önlemek için kullandıkları temel stratejilerdir. Dengeleme ile tehdit altındaki devletler kendilerini düşmanlarını caydırmaya adanmışlardır. Yani saldırganı caydırmak için maddi ve ekonomik kaynaklarını güçlendirmek istemektedirler. Mearsheimer'a göre yatıştırma stratejileri (saldırganın tehdidini azaltma umuduyla imtiyaz sağlama) ve peşine takılma (zaferin ganimeti elde etmek için saldırganla ittifak kurma) dikkate değerdir ancak saldırganla başa çıkmak için yararlı değildir (Mearsheimer, 2001: 139). Öte yandan, Walt (1987: 29) devletin peşine takılmayı dengelemeye tercih etme olasılığını zayıf olmasına bağlamışken, Schweller (1994) fırsatların da devletleri peşine takılmaya ittiğini söylemiştir.

Bunlara ek olarak, farklı sistemik kutupların yapısal özellikleri -çok, iki ve tek kutupluluk veya kutupsuzluk- ittifak davranışları üzerinde büyük etkiler yaratabilmektedir. Mearsheimer (2001) dengeleme ve peşine takılma arasındaki büyük güçlerin stratejik seçiminin sistemin belirli mimarisinin bir işlevi olduğunu ileri sürmüştür. Tek kutuplu bir dünyada -veya dengesiz çok kutuplu bir sistemde- kimi davranışların daha az olası olduğu görülmektedir. Kısacası, ittifakların stratejik çıkarları büyük ölçüde uluslararası sistemin yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü devletler herhangi bir potansiyel saldırganın yeteneklerini arttırmasını önlemeye yönelik stratejik tercihleri “kendi veya müttefiki pahasına” yapabilmektedirler (Snyder, 1997: 23). Çok kutuplu bir düzende ittifak oluşumunu ve bağlılığını tahmin etmek zordur. Nitekim “kimin dost ve kimin düşman olduğu konusunda neredeyse her zaman bir belirsizlik mevcuttur” (Snyder: 1997: 19). Çok kutupluluk, benzer yeteneklere sahip ikiden fazla ana güçten oluşan bir sistem yapısıdır. Büyük güçlerin sayısı arttığında ittifak ortaklarının kararlılığı belirsizleşmektedir. Waltz (1979: 165) “devletlerin sayısı arttıkça kimin kimi tehdit ettiği, kimin kime karşı çıkacağı ve diğer devletlerin eylemlerinden kimin kazanacağı veya kaybedileceği hakkında belirsizliğin” arttığını ifade etmiştir. Böylece güç politikasının ittifakların kurulduğu, korunduğu ve bozulduğu diplomatik bir mekanizmaya dönüştüğünü belirtmiştir. İttifakları kuran resmi anlaşmalar önemli bir ölçüde belirsizlik sorununu azaltsa da müttefik devletlerin aralarında oluşacak güvensizlikleri bu yazılı metinlerin gidermesi beklenmemektedir. Yani herhangi bir üye ülke her zaman için karşılıklı bağlılıktan kaçınabilmektedir. Dolayısıyla ittifaklar algılanan tehdit ve güvenlik çıkarları açısından yeniden düzenlenebilmektedir. XI. yüzyıldan XX. yüzyılın başına kadar sistem istikrarını korumaya katkıda bulunan ittifakların kritik bir özelliği onların esnek bir yapıya sahip olmalarıdır. Bu da Snyder (1997: 19) tarafından devletlerin çıkarlarının istenilirse kolayca saptırılıp yeniden düzenlenebileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Çok kutuplu bir dünyada, ittifakların esnekliğinden hareketle ittifak içerisindeki uyum derecesinin nispeten zayıf olması beklenebilmektedir. İttifak uyumu teori içerisinde çoğunlukla temel olarak dış tehdidin bir işlevi olarak ele alınmaktadır. Holsti, Hopmann ve Sullivan (1973: 88) “ittifakların genellikle dış tehdide yanıt olarak kurulduğunu [ve] uyumlarının büyük ölçüde tehdidin yoğunluğuna ve süresine bağlı olduğunu” ve parçalanmalarının önemli bir nedeninin “dış tehdidin azaltılması veya kaybolması” olabileceğini belirtmektedir. İttifakların uyumu oluşumu kadar önemlidir, çünkü ittifaklar üyelerin güç kullanımını özerkliklerini kısıtlamak ve hem birlikler hem de malzeme olmak

üzere gerçek kaynaklara olan ihtiyacı arttırmak açısından maliyetlidir (McCalla, 1996: 451). Dış tehdit büyüdükçe, ittifak uyumu daha da güçlenmekte; ittifak uyumu arttıkça da müttefiklerin ihtiyaç duydukları yeteneklerinin erişilebilirliği artmaktadır. Aksine, dış tehdit azaldıkça, ittifak uyumu azalır ve bir müttefikin toplu yeteneğine erişilebilirliği azalmaktadır. Türkiye'nin NATO kapsamında özellikle hava savunma sistemleri ihtiyacına yönelik bir türlü beklediği ittifak uyumunu bulamaması karşısındaki tehdidin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Sovyet tehditi mevcutken ve Türkiye'de nükleer sistemler konuşlandırılmışken bölgesel nitelikli tehditlere karşı Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu ekipmanların sağlanmamış olduğu görülmektedir. Teori açısından, bu koşullar altında, müttefik üyelerin karşılıklı taahhüt için kaynaklarını sağlama konusunda isteksiz olmaları daha olası görülmektedir. Ayrıca ittifaklardaki dönüşüm, esneme ya da bozulmalar sistemsal bir dönüşümün habercisi olabilmektedirler.

Esneklik ve ittifak içindeki uyum eksikliği müttefiklerin stratejik seçimlerini sınırlayan ittifakın sistemik özellikleridir. Bir ittifak oluştuğunda, bir devletin ittifak stratejisinin potansiyel bir ortağı çekmesi veya mevcut bir müttefiki tatmin etmesi gerekmektedir. Çekici olmayanlar, mevcut ve potansiyel müttefikler tarafından terk edilme riskinden daha fazla etkilenebilirler. İttifaklar ortak çıkarların bazılarına değil tüm çıkarlara dayanmaktadır. Ortak çıkarların özü ise olumsuz niteliktedir. Bu da diğer devletlerden kaynaklanan korku faktörüdür (Waltz, 1979: 166). İttifak bloklarının katılığı bir şekilde kaçma korkusunu azaltsa da ittifakın bir üyesi başka bir ittifakın bir üyesi ile işbirliği yapmaya çalıştığında güç dengesi hala istikrarını sürdürebilmektedir (Waltz, 1979: 166). Çok kutuplu bir sistemde yaygın olan endişe, beklenmedik bir zamanda beklenmedik bir yönden saldırıya uğrama korkusudur. Bu nedenle, tüm devletlerin olası tüm düşmanlara karşı kuvvetleri konuşlandırması gerektiğini yönünde davranış göstermesi beklenilmektedir (Snyder, 1997: 20). Bu koşullar altında, ittifaklar Metternich ve Bismarck'ın güç dengesi güttükleri dünyada görülen politika koordinasyonundan ziyade diplomatik uzmanlık ve dikkatli yönetim yoluyla sürdürülme eğilimindedir. Waltz'un (1979: 166) belirttiği gibi "[çok kutuplu] ittifak stratejileri her zaman uzlaşmanın ürünüdür, çünkü müttefiklerin çıkarları ve onları nasıl güvence altına alacakları kesinlikle özdeş değildir". Bu durumda devletlerin aralarındaki farklı görüşleri bir şekilde ortak paydada buluşturması yoluyla ittifakın sürmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

Premsip olarak ittifakların güvenlik açısından sağladıkları faydaları üç faktör tarafından belirlenmektedir. Bunlar bir düşman veya onun koalisyonunun yarattığı *tehdidin yoğunluğu*; *düşmanın göreceli yeteneği* ve *düşmanla çatışmanın derecesidir* (Snyder, 1997: 45). Yani tehdit kritik seviyede olduğunda ittifak ihtiyacı ve ittifakın faydaları artmaktadır. Bununla birlikte yapısı gereği, milli güvenlik adına hayati bir tehdit belirsizlik içermektedir. Dahası dostlar ve düşmanlar arasındaki geçici bir ayrımlar ittifak üyelerince algılanan tehditin değiştiği durumlarda ortadan kalkabilmektedir. Bu koşulda devletler ittifak taahhüdünü güvence altına almaya daha az istekli olabilmektedirler. Bu nedenle XIX. yüzyıldaki Avusturya-Alman ittifakı veya Fransız-Rus ittifakı gibi uzun yıllar süren ittifaklar söz konusu olduğunda bile askeri koordinasyon ve ittifak maliyet paylaşımı derecesi son derece sınırlı kalmıştır (Thies, 1987: 306). Ancak iki kutuplu bir dünyaya yapısal bir geçiş, ittifakın doğasını büyük ölçüde değiştirmiştir. İki farklı ideolojik düzlemde kutuplaşmış süper gücün

benzer yeteneklere sahip olduğu Soğuk Savaş döneminde, yapısal tehdit daha açık hale gelmiş ve ittifak davranışının belirlenmesinde daha önemli bir rol oynamıştır.

Snyder (1990: 117) ittifak oluşumunun iki kutuplu bir sistemde çok kutuplu bir sistemden çok daha basit bir süreç olduğunu ileri sürmektedir. Böylesi koşullar altında ittifak oluşumu ve bakımı oldukça istikrarlı ve daha az esneklik taşımaktadır⁶⁹. İttifak oluşumu, güvenlik çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak için stratejik devlet seçimi yerine sistemik yapı tarafından belirlenmektedir. Sistemin yapısına göre iki süper gücün ilişkisi her zaman rekabetçidir⁷⁰ çünkü hayatta kalmaları için akla gelebilecek tek tehdit birbirinden kaynaklanmaktadır (Snyder, 1997: 19). İki kutuplu bir dünyada, sistemde ikisini de tehdit edecek ve böylece müttefiklere bir teşvik sağlayacak kadar güçlü başka bir devlet yoktur. Rakiplerinin rekabet edebilirliği, güvenlik ortamı bağlamlarındaki değişiklikler (örneğin Soğuk Savaş ve Detant dönemi) açısından dalgalanabilse de ilişkileri doğal ve mantıksal olarak rekabetçidir. İkincisi, iki önde gelen devlet sağladıkları güvenlik garantilerini, talep etmeleri üzerine veya kendi duyarlılıkları çerçevesinde küçük devletlere genişletmeye hazırdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Batı Avrupa devletleri arasında Sovyetler Birliği'ne karşı ortaya çıkan ortak tehdit algısı NATO'nun oluşumunu açıklamak için yapısal bir zorunluluk olarak kullanılmaktadır. Nitekim bu yapısal durum onları Amerikan ittifak sistemine gönüllü bir şekilde katılmalarına yol açmıştır. 1955'te Varşova Paktı'nın kurulması da SSCB'nin kendisine yakın olarak gördüğü devletlerin ABD ve müttefiklerinin olası tehditlerinden korunmaları ve ABD ile yürütülen küresel rekabetin meydana getirdiği bir ihtiyaçtan doğmuştur (Snyder, 1990: 117).

İttifak uyumu, iki kutuplu bir dünyanın aksine tek kutupluluğun değişen sistemik özellikleri bakımından zayıf ya da kırılğan olma eğiliminde görülmektedir. Nitekim tek kutuplu konjonktür yapısal olmayan tehdit ve olağanüstü bir güç dağılımı dengesizliğini beraberinde getirmiştir. Bu dönemde devletleri Soğuk Savaş sırasında iki ittifak sistemi oluşturmaya motive eden ortak ilgi dereceleri, Sovyet imparatorluğunun dağılmasıyla önemli ölçüde azalmıştır. Wohlforth'un (1999) belirttiği gibi tek kutuplu sistemde ittifaklar yapısal değildir. Çünkü tek kutuptaki güce karşı bir denge kurmak mümkün değildir. Bu, ABD'yi küçük güçlerden oluşan müttefiklerine güvenlik koruması sağlamaya zorlayan güvenlik teşviki mantığının artık geçerli olmadığı anlamına gelmektedir. Örneğin, NATO'nun genişlemesi ortak savunmanın karşılıklı yararları için tasarlanmış gibi görünse de sonraki dönemde NATO'nun operasyonel ve siyasi işlevinin çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya kaldığına şahit olunmuştur. Diğer taraftan yalnızca ABD'in dominant güç olarak hâkimiyet sürdüğü

⁶⁹ İki kutuplu düzenin hüküm sürdüğü dönemde zaman zaman ittifak içi istikrarı bozan gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin Charles De Gaulle yönetimindeki Fransa 7 Mart 1966'da NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. Bununla beraber SSCB ile kimi alanlarda işbirliği düzeyi artan Fransa'nın Avrupa'daki ve kendi iç siyasetindeki gelişmeler mevcut yönetimin aleyhinde sonuçlar doğurmuştur. 1990'lı yıllarda yeniden NATO görevlerinde yer almaya başlayan Fransa, Nicolas Sarkozy'nin başkan olarak görev yaptığı 2009 yılındaki Strasbourg-Kehl Zirvesinde ittifakın askeri kanadı dâhil olmak üzere NATO'ya yeniden tam entegre olmuştur (France Diplomacy, 2021).

⁷⁰ Süper güçler kendi aralarındaki rekabet gereği kendi nüfuzlarını kontrol etmek zorundadırlar. Zira Soğuk Savaş esnasında bunlara şahit olunmuştur. Örneğin 1968 yılında Çekoslovakya'daki karışıklıklara Sovyetler Birliği kızıl ordu ile müdahale etmiştir. Diğer yandan büyük güç rekabeti bağlantısız durumdaki devletlere diplomatik hareket imkânları sağlamıştır. Örneğin Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır ABD ve SSCB arasında dengeli bir politika illeyerek her ikisinden de faydalanmayı başarmıştır.

bir konjonktür olağanüstü bir güç dağılımı dengesizliği meydana getirmektedir. Böylesi bir durum ABD'nin daha fazla hareket özgürlüğüne sahip olması mümkün kılmaktadır. Örneğin, Bush yönetiminin BMGK'nın onayı olmadan Irak'a karşı önleyici bir savaşa girişmesi ve *yeteneklere dayalı* bir ittifak politikası güdebilmesi, ABD'nin küresel liderliğinde müttefik desteğinin artık bir seçim meselesi olduğunu ve sadece kısmi bir rol oynadığını kanıtlamaktadır.

ABD'nin bu girişimini takiben uluslararası sistemin yapısında çokça sarsıcı gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle tek taraflı girişimin müttefikler arasında getirdiği rahatsızlık Atlantik Paktı için daha fazla dile getirilir olmuştur. Nihayetinde 2003 Irak Savaşı ABD'nin ittifak düzeni açısından sorunlar meydana gelmiş, Washington'un Avrupalı güçler ile ortak kaygılarında ayrışmalar gözlemlenmiştir. Öte yandan 2008 finansal krizi ile ABD'nin tek başına giriştiği işlerin maliyeti de öne çıkan diğer bir unsur olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ABD 1991'de Irak, 1999'da Kosova, 2001'den sonra Afganistan, 2003-2010 arasında Irak'ta yoğun bir savaş yürütmüş, buna karşın 2011 yılından itibaren Libya ve Suriye'de yine değişen yoğunluklardaki çatışmalarda yer almıştır. ABD Başkanı Barack Obama iktidara geldiğinde, ABD'nin Irak ve Afganistan'da yürüttüğü savaşlardan kaynaklanan bütçe açığı 500 milyar doları aşmıştır (Hallams ve Schreer, 2012: 318). Bu durum zamanla ABD'nin Soğuk Savaş döneminden beridir sürdürdüğü ittifaklar içerisindeki sorumluluk paylaşımı meselesinin önemli bir faktör olarak ele alınmasına neden olmuştur. Mali meseleleri ABD'nin öncelikli sorunları içerisinde gören Donald Trump'ın Başkan olmasıyla ittifak içi maliyetlerin hakça paylaşımı vurgusuna daha fazla rastlanılmıştır. Bu durum esasen Wohlfort (1999) tarafından da öngörülmüştür.

ABD'nin yüksek maliyetler yüklenmesine rağmen müttefiklerinin hiçbir masrafa⁷¹ katlanmadan bundan faydalanması hususunda uyarılarda bulunan Wohfort, Amerikan müttefiklerinin çoğunluğunda hâkim bir peşine takılma eğilimi olsa da ABD'nin ortak savunma kapsamındaki müttefikleri arasında adil maliyet paylaşımına yönelmek durumunda olduğunu belirtmiştir. Tertrais'e göre (2004: 140) kalıcı ittifaklar, ABD'nin ortakları için çeşitli şekillerde faydalı olmaya devam etmektedir. Güvenlik garantisine ek olarak, müttefikler ABD teknolojisine ve ABD siyasi-askeri çevrelerine erişim kazanmaktadır. Örneğin, Londra'nın bakış açısına göre Washington'u etkileme olasılığı uzun zamandır İngiltere-ABD arasındaki *özel ilişkinin* temel bir gerekçesi olmuştur. Daha küçük ülkeler de ABD ile olan ittifaklarından, bölgelerindeki askeri teçhizatları modernize etmeleri ve silahlı personelinin prestijli sayılabilecek çok uluslu komuta görevlerinde bulunmalarını sağladığından büyük ölçüde yarar sağlamaktadır (Tertrais, 2004: 141).

ABD'nin zaman zaman zaman ittifak ilişkilerine ve ittifak kurumlarının yönetişimine dair eleştirilerine rastlanılmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası süreçte başta Japonya ve AB ülkelerinin ulusal, uluslararası ve küresel güvenliğe dair askeri harcamalarının bu ülkelerin GSYH'larına oranla çok düşük kaldığı ve uluslararası güvenliğe yönelik harcamaların

⁷¹ Uluslararası ilişkiler yazınında *free-riding* (bedelsiz yararlanma) olarak nitelendirilen bu ittifak durumu, çoğunlukla bir *burden-sharing* (sorumluluk paylaşımı) sorunsalına dayanmaktadır. Bu konuda yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Bkz. Ashraf, A. S. M. (2011). *The politics of coalition burden-sharing: The case of the war in Afghanistan* (Doctoral dissertation, University of Pittsburgh); Baltrusaitis, D. F. (2008). *Friends indeed?: coalition burden sharing and the war in Iraq* (Doctoral dissertation, Georgetown University).

yükünün ABD üzerine kaldığı şeklinde eleştiriler mevcuttur (Tian, 2019). Oysa Türkiye ve Güney Kore'nin ABD ile olan ittifak ilişkileri farklı bir doğrultudur. Şu ana kadar olan kısımda aktarılan kuramsal yaklaşımlar ve kavramsal tanımlamalar, çalışmanın araştırma nesnelerini oluşturan Türkiye-ABD ve Güney Kore-ABD ittifakının anlaşılmasında kolaylık sağlaması beklenmektedir. Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin özünü oluşturan askeri ittifakı ve buna dair gelişmelerin yaşandığı tarihsel süreç araştırmacıların çoğunlukla çelişkili ya da sancılı bir işbirliği şeklinde nitelendirdikleri bir unsurdur. Her iki devletin ilişkilerinde gerçekten de çoğunlukla Soğuk Savaş sonrası olsa da Soğuk Savaş esnasında da birbirlerine zarar verecek derecede sorunlu gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında bölgesel bir güç olarak bağımsız politikalar izlemesine dair talepleri Türkiye'nin bölgesel aktörlerle ilişkileri bakımından da dikkat çeken bir araştırma unsuru haline gelmesine sebep olmuştur⁷². Karşılaştığı tehditlere yönelik dengeleme ve peşine takılma gibi stratejiler ile karşılık vermesinin yanında uluslararası sistemde söz hakkı talep etmesi de Türkiye'nin araştırma için önemli bir örneklem olarak seçilmesini gerekli kılmıştır.

Küresel güç değişimleri üzerine tartışmalar, yükselen ve ortaya çıkan güçlerin yanı sıra, ekonomik ve politik güçlerin dağılımı ile küresel ekonomik ve politik yönetişimin mevcut kurumsal mimarisi arasındaki uyumsuzluk üzerinde de yoğunlaşmaktadır. Yükselen aktörlerin birçoğunun uluslararası sistemle ilişkilerinde revizyonist eğilimler sergilediği ileri sürülmektedir (Schweller, 1994). Savaş sonrası uluslararası sistemin temelini oluşturan yerleşik liberalizmin normlarına ve kurumlarına büyük güçlerin yanı sıra bölgesel güçler de büyük ilgi göstermektedir. O aktörlerin bir kısmı ise küresel düzenin normlarının ve uygulamalarının yeniden tanımlanmasını savunmaktadırlar. Bu da onları uluslararası düzene göre revizyonist olarak görmelerine sebebiyet verebilmektedir. Özellikle bu aktörler hakkındaki politika odaklı araştırmalar, yükselen aktörler ve ABD liderliğindeki küresel düzene bağlılıklarını sürdürmenin yollarını aramaya çalışmaktadır. Bu bakımdan Kardaş (2013: 652) Türkiye'nin revizyonist veya statüko politikaları benimseyip uluslararası düzen karşısındaki duruşunun gelişiminin, Türkiye'nin dış politika davranışı ile ilgili herhangi bir çalışmada dikkate alınması gereken temel değişken olacağını belirtmektedir. Sonuç olarak devletlerin ittifak davranışlarına yön veren hareket tarzının statükocu ya da revizyonist olduğunu belirlemek, Türkiye ve Güney Kore'nin uluslararası sistem içerisindeki rollerine ve ABD ile olan ittifaklarına dair daha iyi fikir edinilmesine yardımcı olacaktır.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile Türkiye'nin politik manevra alanı, neredeyse sınırları yeniden çizilmiş birçok bağımsız devlet ile yeni rejimlerin kurulduğu bir alanın merkezinde kalmıştır. NATO üyesi ve kadim bir Amerikan müttefiki olarak Türkiye kendi milli güvenliğini ilgilendiren meselelerde karşısında bölgesel nitelikteki küçük aktörleri bulmaktan ziyade Rusya ve - özellikle Irak Savaşı sonrası - ABD gibi büyük güçleri bulmuştur. Bu devletlerle aynı alanda etkin olmak durumunda kalmıştır. Özellikle 2008 yılı ve sonrasındaki gelişmeler Rusların küresel siyasette daha etkin role kavuştuğunu göstermektedir. Bu da Atlantik

⁷² Türkiye'nin ABD ile olan ittifakı Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu gibi iki ülkenin çıkarlarının bazen örtüştüğü bazen de çeliştiği bir geniş havza içerisinde ve çok bölgeli alt sistemlerin iç içe geçtiği bir yapıda etkinlik göstermektedir. Diğer taraftan Seul-Washington ilişkilerindeki güvenlik konuları genellikle Kuzedoğu Asya'nın jeopolitik alt sistemi bağlamında daha belirgin tehditler çerçevesinde ilerlemektedir.

ittifakını alışlagelmedik bir iç işleyişe itmiştir. Son kertede Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Doğu Ukrayna'daki çatışmalarda dolaylı bir rol üstlenmesi Moskova ile NATO üyeleri arasındaki ilişkilerin büyük ölçüde bozulmasına yol açmıştır. Öte yandan Ukrayna'daki gelişmeler NATO ittifakının iç bütünlüğüne meydan okuyan gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Nitekim kamuoyu yoklamaları NATO üyesi Doğu Avrupa toplumlarının Rusya'nın güç siyaseti tarafından tehdit edildiğini ve bu durumdan rahatsız olduğunu belirtse de herhangi bir müdahale durumunda olası bir askeri güç kullanımını gerektiren V. Maddenin yürürlüğe konulması hususunda çekinceli tutumlar sergilenmektedir (PEW, 2015). Avrupa'da durum bu haldeyken Atlantik'in diğer tarafında, ABD Başkanı Donald Trump'ın *Önce Amerika* yaklaşımı, ittifakın geleneksel lider ülkesi için NATO'nun önemi konusunda şüphe uyandıran bir vaziyete bürünmüştür (Böller, 2018: 218). Türkiye ile benzer şekilde Güney Kore de ilişkilerinin her geçen gün daha ileri düzeye taşıdığı Çin ile yeni bir ilişki formu içerisinde yer alırken, kuzeyindeki Kore rejiminin tehditlerini hissetmektedir. Tayvan konusunda ABD ile Çin'in askeri bakımdan karşı karşıya gelebilme ihtimali, yine Japonya'nın ABD ile olan ittifakının Kore-Japon ilişkilerinin belirleyicisi konumda olması, Soğuk Savaş sonrasında süren ittifakların ilerleyişinin anlaşılmasında katkı sunması beklenilmektedir.

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında devletler arası ittifakların teşkili, sürdürülmesi ve sonlandırılmasına dair teorik tartışmalar çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Bu yanıyla ittifak kavramı ve türleri ile ittifakların iç sorunlarının müzakeresine önem verilmiştir. Çalışmanın temelini oluşturan hipotezlerin işlenmesinde en az ittifak yönetişimi kadar önemli olan bir diğer unsur, uluslararası sistemin yapısına ve ittifakların sistem içerisindeki işleyişine dair oluşmuş olan kuramsal birikimdir. Bu birikim mevcut yazın içerisinde yer alan sistem ve sistemin işleyişine dair tartışmaları barındırmaktadır. İleriki bölümlerde burada hazırlanan arka plana dayalı olarak ABD'nin Avrupa ve Asya ittifak sistemleri içerisindeki aktörlerden seçilen örnek vakalar karşılaştırılmalı bir metodla sunulmuştur. İki bölge arasındaki farklılıkların⁷³ gözardı edilmemesi durumunda dahi iki bölge arasındaki büyük oranda benzerlikler olduğu görülmektedir. Bu bakımdan takip eden bölümde öncelikle ABD'nin ittifak sistemine değinilmiştir. Ayrıca aynı bölüm içerisinde Türkiye-ABD ve Güney Kore-ABD ittifaklarının dinamikleri tarihsel bağlam içerisinde ele alınmıştır. İttifakların hayata geçtiği dönemin koşulları hakkında detaylar incelenmiştir. Bu şekilde ittifakların başlangıcı ile günümüzdeki çelişkilerin tarihsel bağlamda ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Dolayısı ile tarihsel verilerin işlenmesi ile devletlerin aralarında gelişen ilişkilerin seyrinin daha anlaşılır kılınması hedeflenmiştir. Tüm bu bahsedilenlere ek olarak Soğuk Savaş sonrasında uluslararası siyasetin değişen doğasına ve modern uluslararası sistemin Soğuk Savaş sonrası dönemde aldığı biçim konusundaki tartışmalara yer verilmiştir.

⁷³ Antlaşma taahhütlerinin doğası, iki taraflılığa karşı çok taraflılık, stratejik coğrafya ve kalkınma seviyeleri vb.

BÖLÜM 2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN İTTİFAK YÖNETİMİ VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEMİ

“Amerika’nın ittifakları bizim en büyük varlığımız ve diplomasi ile liderlik etmek, müttefiklerimizle ve kilit ortaklarımızla bir kez daha omuz omuza olmak anlamına gelmektedir.”

Joe Biden, ABD Başkanı

4 Şubat 2021

2.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik ve Devletler Arası İttifaklar

Patman (1999: 1) uluslararası güvenliğin doğasının Sovyet sonrası dönemde dahi çoğunlukla Soğuk Savaş parametreleri tarafından tanımlandığını belirtmiştir. Bu yönüyle uluslararası sistemin yapısında köklü bir dönüşüm yaşanmasına rağmen güvenlikle alakalı kavram, norm ve kurumların büyük bir kısmının Soğuk Savaş temelli olduklarına değinmiştir. Süreç bağlamında yeni bir safha olmasına karşın Soğuk Savaş sonrası dönemin öncekiyle olan güçlü bağı sürmektedir. Nitekim çalışmanın araştırma konusunu oluşturan ABD’nin liderliğini sürdürdüğü kurulu ittifaklar da bunlardan birisidir. Bu bakımdan Soğuk Savaş dönemi ile bu dönemde teşkil edilen Amerikan ittifaklarının iyi tanımlanması gerekmektedir.

Soğuk Savaş bir kavram olarak İkinci Dünya Savaşı’ndan kısa bir süre sonra liberal iktisadi ve siyasi sisteme sahip Batı ile komünist siyasal ve sosyalist ekonomik sisteme sahip Doğu blokları arasında gelişen hasmane rekabet ortamını tanımlamak için kullanılmaktadır. Patman (1999: 1) Soğuk Savaş dönemini şu şekilde nitelendirmiştir:

“[Soğuk Savaş] yaygın bir tehdit duygusu, hegemonik blok liderleri olan ABD ve SSCB’nin sadece birbirleriyle değil, aynı zamanda dünyanın bağılılığı için de siyasi bir yarışma yürüttükleri dönemin adıydı. Soğuk Savaş’ın etkilerinden hiçbir kıta kaçınmamıştır. Bu küresel mücadele ideolojik araçlar, ekonomik rekabet, silahlanma yarışları, propaganda, diplomatik krizler, güç tehditleri ve her iki tarafın yolunu açmak için müşteri devletlerinin kullanılması yoluyla yürütülmüştür. Soğuk Savaş, geleneksel büyük güç rekabeti özelliklerinin çoğunu içermekle birlikte, iki ana düşman arasında doğrudan silahlı çatışmadan yoksundu. [Kısaca] ne bir barış ne de savaş koşuluyla.”

Bu dönem iniş çıkışlarıyla beraber uzunca bir süre küresel askeri güvenliğin belirleyicisi olan bir düzeni tarif etmektedir. Bu düzen iki süper gücün mücadelesini dayanan tek bir model yaratsa da 1945’te atom bombasının kullanılışından Sovyetler Birliği’nin dağılmasına kadar olan süreç kesinlikle homojen bir dönem değildir (Hobsbawm, 2008: 301). Bu bakımdan Zbigniew Brzezinski *Cold War and its Aftermath* (1992) başlıklı makalesinde, Soğuk Savaş’ı üç aşamada ele almıştır. Birinci aşama İkinci Dünya Savaşı sonundan Sovyet lideri Josef Stalin’in Mart 1953’teki ölümüne dek olan süreci kapsamaktadır. Bu süre zarfında ABD ve Sovyetler Birliği’nin saldırgan olmaktan ziyade karşısındakinden gelebilecek bir saldırının korkusu etrafında motive oldukları görülmüştür. NATO’nun kurulmasını da içeren bu dönem içerisinde ABD ve Batı Avrupa SSCB’den gelebilecek eylemlere karşın daha savunmacı bir siyaset izlemiştir (Brzezinski, 1992: 36). İkinci aşamaya, 1950 ve 1970’lerin uluslararası siyasetini belirleyen Sovyetlerin saldırgan tutumu şekil vermiştir. Son dönem ise Sovyetler Birliği’nin Afganistan işgali ve buna karşın ABD’nin buna karşı koyacak tüm aktörleri açıkça desteklediği 1979 yılından SSCB’nin dağıldığı 1991 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır. Brzezinski (1992: 42) bu son aşamaya

karakterini veren unsurların demokratik ideallerin Sovyet uydu devletlerindeki dönüştürücü etkisi ile SSCB’de baş gösteren ideolojik ve siyasi krizler olduğunu ifade etmektedir. Özetle farklı aşamaları barındırsa da Soğuk Savaş döneminin bütünü nükleer caydırıcılığa dayanan iki kutuplu bir yapısal dengenin işleyişi şeklinde izah edilebilmektedir. Sistemin bu şekliyle tanımlanması bu dönem zarfında işleyen uluslararası ilişkilerin hemen her boyutunda süper güçler arasındaki mücadeleden izler taşıdığını belirgin hale getirebilecektir.

Soğuk Savaş döneminin en belirgin karakteristiğini ABD’nin ve karşısında SSCB’nin öncüsü olduğu ittifak ağları oluşturmuştur. Bu durum Leeds ve Mattes’in (2007: 187) *Alliance Treaty Obligations and Provisions (ATOP)* veri setine dayanarak sundukları bilgilerle de teyit edilebilmektedir. Buna göre Viyana Kongresi’nin düzenlendiği 1815 yılından Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar (1913) toplam 99; 1914’ten İkinci Dünya Savaşı sonlarına dek 102; 1945 ile Berlin Duvarı’nın yıkıldığı 1989 yılına kadar devletlerin arasında 174 yeni ittifak kurulmuştur. Bu da göstermektedir ki devletlerin ittifaklar kurma eğilimleri bu dönemde nicel olarak artmıştır. İster büyük güç olsun isterse diğer güç sıralamalarındaki devletler olsun dönemin şartları gereği öncelikle ittifak kurma eğilimi göstermişlerdir.

Soğuk Savaş esnasında kurulan ittifaklar incelendiğinde ittifakların önceki yüzyıldaki gibi büyük güçler arasındaki yaygınlığını yitirdiği ve asimetrik yönelimli ittifakların yaygınlık kazandığı görülmektedir. Yani Soğuk Savaş’tan önce, ittifakların çoğunluğu büyük güçler etrafında kurulurken bu durum Soğuk Savaş sırasında değişmiştir ve büyük güç sınıfındaki devletler çoğunlukla küçük güçlerle ittifak kurma yolunu seçmişlerdir⁷⁴ (Leeds ve Mattes, 2007: 188). Büyük güçlerden ittifak politikasında daha etkin olan taraf ise Sovyetler Birliği olmuştur. En azından sayısal manada daha fazla ittifak antlaşmasına imza atarak Soğuk Savaş dönemi içerisinde hayata geçen ittifakların yüzde yirmisine sahip olmuştur. Diğer yandan ABD, yirmi iki⁷⁵ antlaşma ile oldukça geniş bir ittifak ağını hayata geçirmiştir. Bu yönüyle ABD’nin geleneksel siyasetinin bir parçası olarak İkinci Dünya Savaşı öncesinde izlediği ittifaklardan uzak kalma stratejisini terk ettiği görülmüştür. Oldukça büyük bir politika değişikliğine işaret eden bu gelişme sonrası Washington uzun süreli birçok ittifakta başat aktör olarak yer almaya başlamıştır. Dolayısıyla günümüzde sistemi domine eden Amerikan ittifaklar ağının kökleri ve dayandığı politik doktrinler çoğunlukla İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen dönemde ortaya çıkmıştır.

Khun (1962) tarihin bir anekdot veya kronolojiden fazlasını içeren bir alan olarak görüldüğü takdirde mevcut sahip olunan bilim imajında belirleyici bir dönüşüm yaşanabileceğini ifade etmiştir. Bu noktadan hareketle oluşturulan bu bölüme çağdaş uluslararası sistemin kurucu ve en büyük oyuncusu rolüne sahip ABD’nin izlediği ittifak politikalarına ve hayata geçirdiği büyük askeri ittifaklar ağının uluslararası sistemdeki yerine dair tarihsel bir inceleme ile başlanmaktadır. Önceki bölümde bahsedildiği gibi Soğuk Savaş döneminin çift

⁷⁴ Burada araştırmacılar tarafından ilginç bulunan bir nokta küçük güçler arasındaki ittifak oluşumunun da artmış olmasıdır. Soğuk Savaş sırasında bile, ittifak siyaseti sadece iki süper gücün etrafında dönmemiş; oluşturulan ittifakların %50’sinden biraz fazlası herhangi büyük bir güç dışında gerçekleşmiştir (Leeds ve Mattes, 2007: 188).

⁷⁵ Bu rakam Soğuk Savaş döneminde kurulan toplam ittifakların %12,6’sına tekabül etmektedir (Leeds ve Mattes, 2007: 188).

kutuplu uluslararası sistemi ABD'nin ve SSCB'nin karşı uçlarda oturduğu denge mekanizması üzerinde işleyen bir yapı meydana getirmiştir. Bu yapı iki süper gücün birbirlerinin konumunu gözeterek karşılıklı büyük stratejiler edinmesine yol açmıştır. ABD'nin bu çerçevede İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki temel stratejisini oluşturan *çevreleme* ilkesi, Soğuk Savaş'ın henüz başında devletlerin aralarındaki büyük askeri ittifakların kurulmasına imkân sağlamıştır. Tabii ki SSCB ve bağlantılı olduğu ülkelerin karşısında duran en büyük oluşum temelde Batı Avrupa'nın güvenliğini esas alan NATO sistemidir. NATO, ABD ile Türkiye arasında 1945 öncesine kadar görece zayıf olan ilişkilerinin ittifak düzeyinde kurumsallaşmasını sağlamıştır. Bu açıdan Türk-Amerikan ittifakı içerisinde tanımlayıcı ve merkezi bir role sahiptir.

Benzer şekilde Soğuk Savaş'ın erken safhasında Kore Yarımadası'nda patlak veren savaş kısa süre içerisinde büyük aktörlerin dâhil olduğu küresel bir kriz olarak Asya'daki güvenlik parametrelerinin belirleyicisi olmuştur. ABD'nin savaş sonrası Asya'daki Tokyo ve Seul merkezli jeopolitik yaklaşımı ve buna dayalı askeri varlığı San Francisco Sistemi adıyla anılan ikili güvenlik antlaşmaları çerçevesinde oluşmuştur. Atlantik sistemine görece daha hiyerarşik bir düzende işleyen bu sistemin merkezinde ABD-Japonya Barış Antlaşması ve 1951 Güvenlik Antlaşması yatmaktadır. Güney Kore, Tayvan ve Güneydoğu Asya ülkelerini de zamanla kapsayacak şekilde genişleyen sistemde ABD baskın güç olarak konumlandırılmıştır. Güney Kore, günümüzde ABD'nin Asya'daki önemli merkezlerinden birisi olmasının yanı sıra hem Soğuk Savaş dönemi krizlerinin sürdüğü hem de Soğuk Savaş sonrası krizlerin yoğunluk kazandığı bir noktada yer almaktadır. Bu bakımdan bölüm içerisinde ABD-Güney Kore ittifakı tarihsel kökleri itibariyle irdelenmektedir. Böylelikle birinci bölümde verilmiş olan teorik altyapıyı destekler nitelikte tarihsel veriler sunularak hipotezlerin test edildiği sonraki bölümler için güçlü bir temel kurgulanmaktadır.

2.1.1. Amerikan İttifaklarının Tarihsel Kökleri

ABD İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze değin etkinliğini sürdüren birçok küresel ittifaklar ağının tarafıdır. Toplu savunma düzeni sunan bu birliktelikler içerisinde Batı Avrupa'nın güvenliği esasına dayalı bir şekilde kurulan NATO'nun yanı sıra Asya-Pasifik güvenliğinin bir parçası olarak Avustralya ve Yeni Zelanda ile kurulan ANZUS ve Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) gibi çok taraflı güvenlik paktları mevcuttur (Bercovitch, 1988). Ayrıca Japonya, Tayvan, Filipinler ve Güney Kore ile karşılıklı ikili anlaşmaların imzalanmasıyla hayata geçen San Francisco Sistemi ABD'nin Kuzeydoğu Asya'daki askeri, siyasi ve ekonomik bağları açısından önemli bir rol taşımaktadır. Burada zikredilenlerin yanı sıra resmi bir ittifak antlaşması şeklinde olmayan ancak yine de taraf devletlere ABD tarafından bir güvenlik garantisi tesis eden ilişkiler mevcuttur. Bütün bunlar bir arada değerlendirildiğinde ABD'nin dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde bulunan elli kadar devletle resmi güvenlik ilişkileri kurduğu görülmektedir (Tertrais, 2004: 136). Bu ittifakların başat aktörü olan ABD diğer devletlere savunma taahhüdünde bulunurken karşılığında çeşitli iktisadi, lojistik ve askeri avantajlar elde ederek küresel lider rolünde ittfakları bir kaldıraç olarak kullanmaktadır. Bu durum ittifakların ABD'nin yalnızca dış ve güvenlik politikasında değil, büyük stratejileri barındıran genel ulusal çıkarları bağlamında da önemli araçlar olduğunu göstermektedir.

ABD, tarihinin ilk askeri ittifakını 6 Şubat 1778'de Fransa Krallığı ile yapmıştır. Britanya İmparatorluğu'na karşı verdiği Bağımsızlık Savaşı esnasında gerçekleşen bu ittifak ABD'nin bağımsızlığını kazanması ve asıl maksadın hâsıl olması ile teknik olarak işlevini yitirmiştir. Amerikan-Fransız ittifakı 1796 yılında George Washington'un meşhur veda konuşması⁷⁶ ile de fiilen sona ermiştir. Nitekim Fransa'da ihtilalin gerçekleşmesi ile Avrupa'da baş gösteren büyük savaşların ABD'nin geleceğini tehlikeye atacağını düşünen George Washington sonraki dönemde Amerikan izolasyonizminin de temelini atacak biçimde, ABD'nin Avrupa'daki uluslar ile kalıcı ittifaklar kurmaktan kaçınması gerektiğini dile getirmiştir (Bogdandy vd., 2010: 64; Quinn, 2009: 50-52). Kuruluşunda bir Avrupalı güce karşı başka bir Avrupalı güce müttefik olan ABD, Birinci Dünya Savaşı ile bu defa Avrupa'nın ittifak talebine karşılık vermiştir. Benzer şekilde İkinci Dünya Savaşı'nda da Avrupa'nın savaşına dâhil olmuş ve savaşın seyrini değiştirmiştir. Bu dönemden sonra geleneksel izolasyonist siyasetini geride bırakan⁷⁷ ABD, 1941-1945 yılları arasında Nazi Almanyası'na karşı desteklediği SSCB'ye yönelik⁷⁸ küresel bir ittifak ağı kurarak büyük güç siyaseti yürütmeye başlamıştır.

ABD'nin ittifak siyaseti için Soğuk Savaş'ın başlangıcı önemli bir eşik oluşturmıştır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında meydana gelen hadiseler bu politikanın oluşmasına alt yapı hazırlamıştır. İdeolojik karşıtlığın bir süre sonra ABD-SSCB arasındaki diplomatik ilişkileri düşmanlık düzeyine getirmesi iki devletin küresel bir mücadele yürütmesine yol açmıştır. ABD henüz 1946 yılında bir yandan SSCB'nin Kuzey İran'dan ayrılması yönünde baskı uygularken öte yandan Çanakkale Boğazı'nda müşterek bir Türk-Sovyet kontrol mekanizması kurulmasına dair taleplerine⁷⁹ ciddi direniş⁸⁰ göstermiştir.

⁷⁶ Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın askeri lideri ve ülkenin ilk Başkanı George Washington'un 19 Eylül 1796 tarihinde yaptığı Veda Konuşması'nda ittifaklara dair şu sözleri dikkat çekicidir: *"Bizim için yabancı uluslarla ilgili büyük davranış kuralı, ticari ilişkilerimizi genişletmek ve onlarla olabildiğince az siyasi bağlantıya sahip olmaktır. Avrupa'nın bizim için hiç ilgisi olmayan ya da çok uzak bir ilişkisi olan bir dizi birincil çıkarları vardır. Bu nedenle, [Avrupa] esas olarak bizim endişelerimize yabancı olan ihtilaflara sık sık girmek durumundadır. Bu yüzden, kendimizi yapay bağlarla onların dostlukları ya da düşmanlıklarının olağan kombinasyon ve çarpışmalarına bulandırmak akılcıca değildir. Bizim gerçek politikamız dünyanın herhangi bir kısmıyla kalıcı ittifaklardan uzak durmaktır."*

⁷⁷ Amerikan Başkanı Harry Truman, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Wilson'un Amerikan halkına yaptığı çağrının benzerini tekrar ederek, Amerika'nın büyük gücünün "liderlik ve sorumluluğu kabul etme görevi" olduğunu vurgulamıştır. Truman: *"Düşündüğümüz, planladığımız, söylediğimiz ve yaptığımız, dünyanın her köşesinin geleceği için büyük önem taşımaktadır. Tüm dünya aydınlanmış liderlik ve ilerleme için Amerika'yı aramaktadır"* demiştir (Quinn, 2009: 118).

⁷⁸ Esasen ABD Birinci Dünya Savaşı esnasında da İngiltere ile beraber Rus Çarlığı'na önemli miktarda destek vermiştir. Bununla beraber 1918-1922 Rus iç savaşında Bolşeviklere karşı Beyaz Ordu'yu destekleyen Washington, 1918 yılında iç savaşa müdahale eden müttefik kuvvetlerden birisi olmuştur (American Intervention in Northern Russia, 1988). İdeolojik ayrılıklara rağmen SSCB, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası'na karşı Amerikan desteğini bir kez daha almıştır. Ancak 1945 yazındaki Potsdam Konferansı'nda Stalin'in *"[bir] hükümet faşist değilse, [o] hükümet demokratiktir"* sözlerini dile getirmesi Soğuk Savaş dönemi boyunca rekabet halinde seyredecek olan Sovyet ve Amerikan bakış açılarındaki farklılığın erken bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Quinn, 2009: 118).

⁷⁹ 7 Ağustos 1946'da Sovyetler tarafından Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı'na Türkiye'nin boğazları ele alma şeklinin artık diğer Karadeniz ülkelerinin güvenlik çıkarlarını temsil etmediğini belirten, *"O Konventsii Montre po Chernomorskim prolivam"* yani *"Boğazlar Rejimine İlişkin Montrö Sözleşmesi Hakkında"* başlıklı bir nota sunulmuştur. Notada, boğaz rejiminin artık güvenilir olmadığı sonucuna varıldığı ve yeni bir uluslararası konferans marifetiyle Montreux Antlaşması'nın yeniden incelenmesini ve tekrardan yazılması taleplerine yer verilmiştir. Hem Sovyetler Birliği hem de Türkiye Cumhuriyeti, notanın yazıldığı gün Londra ve Washington'u haberdar etmişlerdir (Jamil, 2009: 126).

(Herring, 2008: 603-609). Sovyetlerin nüfuzunu arttırmasına karşı küresel boyutta bir politika izlemeyi tercih eden ABD 1947 yılındaki Yunan iç savaşında Komünist Parti ile çatışan hükümet güçlerine destek sağlamıştır. Benzer şekilde Türkiye'nin de komünizmle mücadelesini destekler nitelikte askeri ve mali yardımları içeren Truman Doktrini'ni⁸¹ ilan edilmiştir (Herring, 2008: 615). Aynı yıl komünizmin siyasi cephedeki ilerlemesini kesmek için çok önemli bir konumda duran Batı Avrupa'da istikrarı arttırıcı ekonomik destek vaad eden Marshall Planı açıklanmıştır. 1948 senesi Avrupa'nın bölünmesi için kritik bir yıl olmuştur. Nitekim Berlin'de uygulamaya konulan Sovyet ambargosu Amerikan hava yardımlarını bir seçenek olarak mecburi kılmıştır. Diğer yandan Çekoslovakya'da bir komünist darbe sahnelenmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonunda ABD 1949 yılında ittifak politikasında köklü bir değişikliğe giderek Batı Avrupa'nın savunulmasında önemli taahhütleri içeren Kuzey Atlantik Antlaşması'nı hayata geçirmiştir. Aynı yıl Sovyetler Birliği de nükleer kapasitesini atom bombası üretecek düzeye taşıyarak ABD ve müttefikleri tarafından dikkate alınması gereken bir tehdit olduğunu kanıtlamıştır. Avrupa'da gerilim tırmanırken Asya'da Mao Zedong liderliğindeki komünist güçler Çin Cumhuriyeti'ni bir adaya sıkıştırarak kendi iktidarını tesis etmiştir. Bu gerilimli atmosfer içerisinde 1950 yılının yaz aylarında patlak veren Kore Savaşı ABD'nin uluslararası bir askeri harekât için Kongre'den onay almasının önünü açmıştır (Quinn, 2009: 119). Avrupa'daki gerilimlerin Kore Savaşı'nda büyük güçleri karşı karşıya getirmesiyle Soğuk Savaş küresel bir boyut kazanmıştır. Sonuç olarak Kore Savaşı ile Amerikan siyasetinde militerizasyon somut bir hal kazanırken ABD'nin küreselleşen ittifak ağı çift kutuplu küresel düzenin sembollerinden biri haline gelmiştir.

İlk olarak Atlantik merkezli güvenlik ilişkileri NATO'nun kurulması ile kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. ABD ile Batı Avrupa arasında güçlü savunma bağı kurarak iki tarafı birbirine yakınlaştıran NATO, Batı ile Doğu arasında⁸² önemli jeopolitik konuma sahip genç ve Batılı ideallere sahip Türkiye Cumhuriyeti için güvenlik ihtiyacı olduğu kadar ideolojik bağlamda da bir hedef haline gelmiştir. Bu yönüyle 1952 yılında NATO'ya katılım sağlayan Türkiye için bu örgüt hem Sovyet tehditlerine karşı bir caydırıcı unsur hem de İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemi içerisinde ülkenin Batılı devlet kimliğinin ispatı olarak görülmüştür (Alakel, 2008: 186-187). Öyle ki NATO uzunca bir süreden beri Türkiye'yi Batı ile bağlayan en saygın kurum olma özelliğini uzun bir süre sürdürmüştür (Oğuzlu, 2012: 123). 2021 yılı itibarıyla Sovyetler Birliği'nin küresel arenadan çekilmesinin üzerinden otuz yıl geçmiştir. Buna rağmen NATO, Türkiye Cumhuriyeti'nin hem ABD ve Batı Avrupa

⁸⁰ Herring (2008: 609) Türkiye'nin Batının desteğini almadan da olsa Sovyet taleplerine katı bir biçimde direnme iradesi koyduğunu ifade etmiştir.

⁸¹ ABD Başkanı Truman Türkiye ve Yunanistan için toplam 400 milyon dolar destek talep etmiş, Yardım kanunu Senato'da 22 Nisan 1947'de 23 red oyuna karşın 67 kabul oyuyla, Temsilciler Meclisi'nde 8 Mayıs 1947 tarihinde 107 red oyuna karşın 287 kabul oyuyla onaylanmıştır.

⁸² Zarakol ve Çapan (2019: 267) Türkiye'nin uluslararası sistem içerisindeki yerine dair algılarının Türkiye'nin ontolojik güvenliğinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Onlara göre, Türkiye'nin modern kimlik inşası içerisinde köprü retoriği bir metafor olarak kullanılmaktadır. Mekânsal bakımdan köprünün farklı taraflardaki Batı ve Doğu'nun ortasında kaldığını, görevi bu ikisini birbirine bağlamak olsa da birbirinden ayıran da bir noktada yer aldığını vurgulamaktadırlar. Zarakol buna "*Ancak Türkler kendilerine, hem sevdikleri hem de kızıkları Avrupa (veya Batı) perspektifinden bakmaya alışkındırlar*" ifadesini eklemektedir.

devletleri ile olan ilişkilerinde hem de milli güvenlik meselelerinde öncelikli bir unsur olarak yerini korumaktadır.

NATO çok taraflı bir savunma antlaşması olmasına karşın özellikle Türk-Amerikan ilişkilerinin kurumsal işleyişi açısından önemli bir zemin oluşturmaktadır. Soğuk Savaş koşulları önceden siyasi ilişkileri oldukça zayıf⁸³ olan bu iki ülkenin sıkı birer müttefik olmalarına yol açmıştır. SSCB'nin tehditlerini bertaraf etme konusunda kararlı bir biçimde sürdürülen güçlü ittifak ilişkileri iki ülke arasında zaman zaman çeşitli yaptırımları da beraberinde getiren krizlerin yaşanmasına engel olmaya yetmemiştir. Esasen Türk-Amerikan ittifakının resmiyet kazandığı 1952 yılından Sovyetlerin dağılmasına kadar olan süreçte iki ülkenin ittifak vurgusu öne çıksa da yaşanan süreç bütünüyle uyumlu ve istikrarlı değildir. Bu bölümde, çalışmanın ileriki safhalarında açıklayıcı olması bakımından ABD-Türkiye ilişkilerinin tarihine ilişkin bilgilere kısaca yer verilmiştir. Bu şekilde çalışmada ortaya konulan varsayımların analiz edilebilmesi için zemin hazırlanmaya gayret edilmiştir.

ABD Soğuk Savaş esnasında Tayvan, Filipinler, Japonya ve Güney Kore ile ayrı ayrı ancak birbiriyle bağlantılı olacak şekilde ikili bir ittifak sistemi geliştirmiştir. Her devlet ile ayrı antlaşmalara dayalı bu sistemin diğer uzantısı üç taraflı bir antlaşma üzerinden ABD ile Avustralya ve Yeni Zelanda'yı müttefik haline getiren ANZUS'tur. Lojistikte sıklıkla kullanılan *hub and spoke* yaklaşımından esinlenilen bir mantıkta işleyen sistem, merkez ve uçlardan oluşan bir ilişki ağını tanımlamaktadır. Böylece merkezde ABD'nin uçlarda ise diğer devletlerin olduğu bir güvenlik yapısı kurulmuştur. Bu yapı Soğuk Savaş süresince Asya-Pasifik'teki bölgesel güvenlik politikalarının belirleyici bir yönünü oluşturmuştur (Park, 2011b: 138). Tarihi bağlamda bu ittifak düzeninin kuruluşunu tetikleyen en önemli unsur Kore Savaşı olarak görülmektedir. Esasen ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonyası'na dair düzenlemelerin ele alındığı San Francisco Konferansı Eylül 1951'de düzenlenmiştir. Burada ABD ile Japonya arasında Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Antlaşması imzalanmıştır. Sonrasında ise Eisenhower yönetiminin teşvikiyle diğer Asya-Pasifik ülkeleri ile toplu savunma anlaşmaları yapılmıştır. Böylece ABD Kuzeydoğu Asya'da önemli üs kurma hakları elde ederek ciddi bir askeri varlığa ulaşmıştır. Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği, Kuzey Kore ve Çin'e karşı önemli bir caydırıcı rol oynayan San Francisco Sistemi, Doğu Asya'da ABD'yi en önemli güvenlik aktörlerinden biri haline getirmiştir. Bu ittifak kurgusunun kendine has bir diğer özelliği de güvenlik tesisinin karşılıklı olmasından ziyade ABD tarafından sağlanıyor olmasıdır. Dolayısı ile ilişkinin asimetrik ve hiyerarşik bir doğası mevcuttur.

⁸³ Türkiye, ABD siyasetinde çok fazla yer teşkil etmese dahi, uluslararası ilişkiler bakımından sorunlu görülmekteydi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ABD Başkanı olarak görev yapan Theodore Roosevelt, 11 Mayıs 1918 tarihinde Cleveland Dodge'a gönderdiği mektubunda ABD'nin kendi prensiplerine bağlı kalmak adına Osmanlı Devleti'ne de savaş ilan etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Roosevelt, Ermeni meselesine işaret ederek "[Artık] şu anda Türkiye ile savaşmayı reddettiğimize göre, *"dünyayı demokrasi için güvenli hale getirme"* şeklindeki ifadelerimizin samimiysiz bir palavra olduğunu göstermiş olduk" demiştir (Bellamy, 2019: 106). Bu ifadeler, Türkiye'nin Amerikan siyasetindeki konumuna dair bir ipucu oluşturmaktadır. Yılmaz (2015: 70-71) Türkiye'nin ABD'de 1927 yılına kadar diplomatik temsili olmaması Türk yanlısı hareketlerin zayıf, karşıt hareketlerin ise güçlü olmasına neden olduğunu söylemektedir. 1927 yılında Türkiye'nin ilk diplomatik elçisi Ahmet Muhtar (1927-34) ABD'ye vardığında yoğun bir Türk karşıtı kampanyaya maruz kalmış hatta ölüm tehditleri almıştır.

ABD'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca izlediği politikalar mevcut ittifaklarını ve müttefikleri ile olan ikili ilişkilerini etkilemiştir. Örneğin ABD'nin Vietnam Savaşı'na katılması ve buradaki yıpratıcı mücadeleler sonrasında çekilmek durumunda kalması ABD'nin Asya'ya dair güvenlik politikalarında bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. ABD'nin farklı bir politika tercihinə yönelmesi ise Seul'un güvenlik kaygılarını tırmandırmıştır. Benzer biçimde ABD'nin 1970'lerden itibaren Çin ile ilişkilerini normalleştirerek nihayetinde Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanınması ABD-Tayvan ilişkilerinde bozulmaya sebebiyet vermiştir. Öte yandan Soğuk Savaş'ın sona ermesi Asya ikili ittifak sisteminin istikrarını etkileyen koşulların doğmasına neden olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile Rus kuvvetlerinin Doğu Asya'dan çekilmesi, ABD içerisinde Asya'da askeri bir varlığa ihtiyaç duyulmadığını iddia eden neoizolasyonist bir anlayışın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Doğu Asya'daki Amerikan müttefik devletlerin 1990'ların başlarında hızlı bir ekonomik gelişim yaşamaları bu devletlere politik bağlamda geniş bir hareket alanı açarken askeri anlamda ABD'nin yük paylaşımı ile ilgili taleplerinin artmasına neden olmuştur. Buna ek olarak Washington'un müttefiklerinin birçoğuyla ortaya çıkan ticari sorunları bölgedeki Amerikan güvenlik bağlarının siyasi sürdürülebilirliği hakkında şüphelerin doğmasına yol açmıştır. Avrupa'da Sovyet tehdidinin ortadan kalkması Türk-Amerikan ilişkileri için de önemli bir gelişme olmuştur. Zira Sovyet bloğundaki devletlerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla Rus sınırlarının Türkiye'den uzaklaşması bölgedeki jeopolitik gerilimleri azaltmıştır. Bununla beraber merkezi ve doğu Avrupa devletlerinin NATO'ya üye olmaları, özellikle Bulgaristan ve Romanya'nın da dâhil olmasıyla NATO'nun sınırlarının Karadeniz'deki sathının genişlemesi Türkiye'nin jeopolitik öneminin kısmen azalmasına dair gelişmeler şeklinde anlaşılmıştır. Bu durum Soğuk Savaş'ın erken döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin önemli bir değişkeni olmuştur. Özellikle Körfez Savaşı esnasındaki gelişmelerin bu çerçevede anlaşılması mümkündür.

ABD'nin ulusal çıkarları gittikçe artan bir şekilde ekonomik faktörler tarafından şekillenirken Washington'un askeri-stratejik faktörleri göz ardı edebileceğine dair beklentiler meydana gelmiştir. Ancak Walt (2014) Foreign Policy dergisindeki yazısında bu beklentileri tersine çıkaracak argümanlar ortaya koymuştur. Nitekim Avusturalya'da katıldığı bir program sonrası ABD'nin Asyalı ittifaklarına dair üç özellik tespit ettiğini vurgulamıştır. Walt, bu yazısında ilk olarak ABD'nin Asya'da etkin rol oynamasına Asya devletlerinden yoğun bir destek olduğunu gözlemlediğini belirtmiştir. Sonrasında ise ABD'nin samimiyeti konusundaki tereddütlerin⁸⁴ mevcudiyetini vurgulamıştır. Walt'un son gözlemi –ve en önemlisi- ise yükselişinden endişeli görünseler bile Asya-Pasifik'teki Amerikan müttefiklerinin Çin'i dengelemek için bir girişimde bulunmaktan kaçınmalarıdır. Bu noktada Walt, Asyalıların ABD'nin ağır yükü yüklenmesini beklerken kendilerinin Çin ile kârlı iktisadi bağlarını sürdürmek istediklerini belirtmiştir. Dolayısı ile Kuzeydoğu Asya'da ticari ve güvenlik parametrelerini bir arada barındıran karmaşık ilişki ağları ABD'nin güvenlik politikalarını ve ittifak yönetimini anlamak için önemli bir dayanak oluşturmaktadır. Sıklıkla

⁸⁴ Bu tereddütler ABD'nin Asya'da genişletilmiş bir güvenlik rolü oynamak isteyip istemediğine dairdir. Walt (2014) Asyalıların ABD'nin korumasından memnun olmakla birlikte Asya'daki provakatif bir siyaset izlemesinden de endişe duymakta olduklarını belirtmiştir. Öyle ki Çin ile olan ekonomik anlaşmaları ile güvenlikleri arasında bir seçim yapmak durumunda kalmak istememektedirler.

Çin'in yükselişi ve Kuzey Kore'nin istikrarsızlığı ile anılan bölgesel güvenlik ortamı Seul'un Washington ile paylaştığı güvenlik rollerinin gözden geçirilmesine yol açmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönem incelendiğinde Kuzeydoğu Asya'nın NATO bölgesinden çok daha istikrarlı bir güvenlik ortamına sahip olduğu görülmektedir. Nitekim Avrupa özellikle Yugoslavya'nın dağılması esnasında birçok çatışma ve iç savaflara sahne olurken Kuzeydoğu Asya'da bu denli askeri anlaşmazlıklar ya da iç savaşlar meydana gelmemiştir. Bu farklılığın yanı sıra, her ne kadar aynı zaman diliminde ve aynı maksatla ortaya çıkmışsa da iki ittifak düzeni kendi içerisinde yapısal farklılıkları barındırmaktadır. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni ve asimetrik birçok tehdit ABD'nin küresel güvenlik politikalarının uygulanmasında ve müttefikleri ile olan ilişkilerinde önceki döneme göre önemli farklılıklar meydana getirmiştir. Bu durum Amerikan ittifakları içerisinde bütüncül olmayan ve hatta kimi zaman çelişkili görülebilecek gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD etrafında büyük bir dayanışma ilan eden eski müttefiklerinin 2003 Irak Savaşı öncesinde Washington'dan farklı bir yaklaşımı benimsediklerine şahit olunmuştur.

Bu noktada ortaya çıkan diğer bir durum ise müttefiklerin ABD'ye olan desteklerinin gerekçeleri olmuştur. Nitekim ABD ile iyi ilişkileri olduğu bir dönemde Türkiye Irak'a yönelik harekât öncesinde Amerikan askerlerine topraklarını kullanma yetkisini 1 Mart tezkeresi ile reddederken ABD ile ilişkilerinde oldukça sorunlu bir dönem geçiren Güney Kore Irak Savaşı'na destek vermiştir. Bu doğrultuda Güney Kore Erbil merkezli askeri bir birlik teşkil etmiş ve 3 binden fazla askeri bu bölgede hizmet vermiştir. Güney Kore Cumhurbaşkanı Roh Moo-hyun bu durumu ülkenin milli çıkarlarının gerekliliği şeklinde açıklarken aslında bölgesel güvenlik çevreleri ve tehditlerin niteliğine dair farklılıkların dikkate alınması gerekliliğini göstermiştir. ABD'nin Irak harekâtına destek veren Doğu Avrupa devletlerinin tavırları da çoğunlukla bu bağlamda değerlendirilmektedir. Sonuç olarak bu bölümde öncelikle ABD-Türkiye ittifakı ve NATO tarihsel bağlamda ele alınmıştır. Sonrasında ise Soğuk Savaş dönemi Kuzeydoğu Asya jeopolitiğinin önemli bir yönünü oluşturan ABD-Güney Kore ittifakının gelişimine yer verilmiştir. Böylelikle ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde seyreden ittifaklarının küresel boyuttaki işleyişinin daha anlaşılır olması amaçlanmıştır.

2.1.2. Kuzey Atlantik Sistemi: NATO

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa bir yandan savaşın yıkımının getirdiği olumsuzları atlatmaya çalışırken öte yandan SSCB'nin artan siyasi ve askeri baskısına maruz kalmıştır. Öncelikle Şubat 1948'de Çekoslovakya'da bir darbe sahneleyen Sovyetler Birliği bu ülkede kontrolün Komünist Parti yönetimine geçmesine yardımcı olmuştur. Bu gelişme Sovyetlerin saldırgan bir rejim ihracı ile Avrupa'ya yönelik nüfuz mücadelesinin erken habercisi olarak görülmüştür. Ayrıca 24 Haziran 1948'den 12 Mayıs 1949'a kadar süren Berlin ablukası ancak ABD'nin hava yardımları yoluyla delinebilmiştir. Yaşanan bu hadise SSCB'nin Avrupa için oluşturduğu tehditlerin etkin bir Amerikan koruması yoluyla bertaraf edilebileceği fikrini güçlendirmiştir. Bu bakımdan ilk olarak 1948 yılında Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık'dan oluşan Batı Avrupa devletleri Brüksel Antlaşması çerçevesinde bir savunma ve yardımlaşma ilişkilerini tesis etmişlerdir. Bu

antlaşmayla savunma işbirliği konusunda güçlü bir hukuki zemin oluşmuştur. Öte yandan Sovyetler Birliği'nin bölgedeki girişimlerine karşı ABD'nin Avrupa'daki dostlarının güvenliğini sağlama hususundaki politikasına dair ilk adım, ABD'nin askeri güç kullanımına ilişkin önemli bir dönüm noktası sayılan 239 No'lu Senato Kararı⁸⁵ ile 11 Haziran 1948 tarihinde hayata geçmiştir. Bu karar ve öncesinde Marshall Planı'nı hayata geçirerek Avrupa için güvenilir bir müttefik olacağı mesajını veren ABD çok kısa bir süre içerisinde Avrupa'nın savunması için vazgeçilmez bir konuma erişmiştir (Sloan, 2002: 14-17).

4 Nisan 1949 Washington Antlaşması⁸⁶ ile inşa edilen NATO, ABD'nin de dâhil olduğu ortak savunma stratejisini kurumsallaştıran askeri bir ittifak olarak hayata geçmiştir. Böylelikle NATO Batı Avrupa devletlerinin vardığı fikir birliğinin bir ürünü olarak Sovyetler Birliği'nin Avrupa'nın toprak bütünlüğüne karşı bir tehdit olarak algılanmasından kısa bir süre sonra hayata geçmiştir (Quinlan, 2001: 1). Bu gelişme Avrupa için olduğu kadar ABD için de önemli bir dönüm noktası oluşturmıştır. Nitekim Washington bu tarihten itibaren geleneksel izolasyonist dış politika anlayışından giderek uzaklaşmış ve küresel güvenliğin en önemli aktörü haline gelmiştir. NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay NATO'nun temel amacına dair sarfettiği sözler ABD'nin savaş sonrası dönemdeki rolüne ve kendisinden beklentilere dair önemli bir mana barındırmaktadır. Ismay 1951'de Pakt'ın *"Amerikalıları içeride, Sovyetleri dışarıda ve Almanları aşağıda tutmak"* amacıyla kurulduğunu beyan etmiştir (NATO, 2019). Lord Ismay'ın yorumunda önemli bir gerçeklik bulunmaktadır. NATO'nun temel işlevi içerisinde sadece üyelerinin güvenlik çıkarlarına hizmet edecek şekilde değil, aynı zamanda uluslararası sistemde Amerikan önceliğini destekleme görevi de üstlenmiştir. NATO'nun kurulması ile birlikte güvenliğin tesis edilmesi Avrupa'da iç istikrarı sağlayıcı nitelikte önemli bir adım olmuştur. Nitekim İkinci Dünya Savaşı ile büyük bir yıkım yaşan Avrupalı devletler ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında ekonomik ve siyasi olarak yeniden güçlerini konsolide edebilmişlerdir.

1950'lerde yaşanan kimi hadiseler NATO'nun karşısına çeşitli meydan okumalar çıkarmıştır. Öncelikle Sovyetler Birliği'nin hızlı yeniden silahlanma programı NATO müttefiklerinin Almanya'nın yeniden silahlandırılması⁸⁷ gibi bir takım önlemler almasını gerekli kılmıştır (Warner, 1985: 280). Diğer taraftan Kore Savaşı NATO sahası dışında yaşanan bir gelişme olmasına karşın Sovyetler Birliği'nin saldırgan politikalarının etkili şekilde caydırılabilmesi için entegre bir ordunun gerekli olduğuna dair algılarda önemli bir yer tutmuştur. Buna mukabil NATO Sovyetlerin nüfuz alanını sınırlama açısından son derece mühim bir genişleme stratejisine imza atmıştır. 1949 yılında 12 üye devletle hayata geçen NATO, 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan'ı yeni üyeler olarak Pakt'a kabul etmiştir. Üyelik Türkiye'nin Batı devletleri ile sahip olduğu diplomatik ilişkilere askeri işbirliği boyutu kazandırarak mevcut ilişkilerini önemli bir boyuta taşınmasına yardımcı olmuştur. Nitekim Türkiye, selefi

⁸⁵ Karar teklifi Senato Dışişleri Komitesi Başkanı Arthur Vandenberg tarafından verildiği için Vandenberg Kararı olarak da bilinmektedir. Kararın tam metin için bkz. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17054.htm Erişim tarihi: 24.01.2021.

⁸⁶ Antlaşmanın tam metni için bkz: Kuzey Atlantik Antlaşması https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr Erişim tarihi: 13.10.2020.

⁸⁷ 8 Eylül 1950 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı ile Pentagon Almanya'nın yeniden silahlandırılması hususundaki ilkeler üzerinde anlaşma sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Batı⁸⁸ ile giriştiği son büyük savaştan otuz dört yıl sonra Batı güvenlik sisteminin tam ve eşit bir parçası haline gelmiştir. Bu üyelik Türkiye için politik, askeri ve ideolojik bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin ABD liderliğindeki ittifakı seçmesi ileriki dönemlerde izleyeceği tüm uluslararası ilişkilerinin ve politik yöneliminin bir belirleyicisi olmuştur. Aynı tarihte Türkiye'nin komşusu Yunanistan'ın da NATO üyesi olması iki devlet arasında ileride yaşanan kimi sorunlarda ABD'nin müdahil olmasına ve sorunların uluslararası bir mesele haline gelmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminde iki kez daha genişleme süreci geçiren NATO 1955'te Batı Almanya ve 1982'de ise İspanya'nın üyeliği ile on altı üyeye ulaşmıştır. Öte yandan 1955 yılında Bonn'un NATO'ya katılması Sovyetlerin Varşova Antlaşması Örgütü'nü kurmasına yol açan bir gelişme olmuştur. Varşova Paketi'nin hayata geçmesi Soğuk Savaş güvenliğini süper güçlerin kurdukları ittifak ağları çerçevesindeki bir mücadele alanına dönüştürmüştür (Karns vd., 2004: 145).

1960'ların başından itibaren NATO'nun SSCB üzerindeki stratejik üstünlüğünü güçlendirdiği görülmüştür. Bu noktada Sovyetlerin balistik füze kurma girişimindeki başarısızlığını müteakiben Moskova-Pekin ittifakında ayrılık yaşanması önemli bir gelişme olarak kayda geçmiştir. Öyle ki Çin ve SSCB arasındaki sorunlar Soğuk Savaş'ın en az Berlin Duvarı'nın inşası, Küba Füze Krizi, İkinci Vietnam Savaşı'na denk düzeyde bir hadise olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Lüthi, 2008: 1). Diğer yandan 1962 yılında meydana gelen Küba Füze Krizi ABD'nin Sovyetler Birliği ile güç mücadelesinde bir dönüm noktası teşkil etmektedir (Nash, 1997). Bu gelişme, genel olarak Soğuk Savaş'ın ikinci yarısının çerçevesinin belirleyicisi olmuş ve özellikle İkinci Vietnam Savaşı'nın seyrini etkilemiştir. Öte yandan bu dönemde Komünist blok içerisinde meydana gelen çatlaklar Sovyetler Birliği'nin savunmacı bir pozisyona çekilmesine neden olmuştur.

NATO'nun kuruluşundan Berlin Duvarı'nın yıkıldığı 1989 yılına kadar olan ana işlevi ittifak bölgesinin Sovyet saldırganlığına karşı korunması olmuştur. Gerçekten de Soğuk Savaş boyunca NATO, Batı Avrupa'daki müttefiklerini Amerikan askeri ve ekonomik gücüne dayalı bir ittifak düzeni içerisinde Sovyetlerin genişlemesinden ve Avrupa'daki bölünmüş düzenin belirsizliğine karşı koruyan bir tampon görevi görmüştür. NATO bu dönem boyunca ortak kaygıların üye devletlerin ortaya koydukları çeşitli katkılar etrafında giderilmesine yardımcı olmuştur (McCalla, 1996: 448). NATO'nun tüm müttefikleri Soğuk Savaş boyunca büyük güç siyasetinin etkisi altında hareket etmek zorunda kalmıştır. Bu bakımdan ister sistem düzeyinde uluslararası siyasetin genel işleyişinden bahsediliyor olsun ister dönem boyunca devletlerin dış politika kararları münferiden inceleniyor olsun, hepsinde Soğuk Savaş ittifaklarının izlerine rastlamak mümkündür. Bu yönüyle Soğuk Savaş döneminde gelişen ilişkilerin doğası sonraki dönemden açık bir biçimde ayrılmaktadır. Ancak yine de müttefiklerin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ilişkilerindeki kimi davranışlarının arka planında Soğuk Savaş dinamiklerinden edinilen tecrübe sezilenmektedir.

⁸⁸ Birinci Dünya Savaşı ittifak sisteminde Britanya, Fransa, Rusya ve daha sonra ABD'nin oluşturduğu blokun karşısında Osmanlı Devleti, yine Batılı olan Alman İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile müttefik olarak savaşmıştır. Buradaki kasıt, Birinci Dünya Savaşı'nda karşısında savaştığı Batılı emperyal güçlerdir.

NATO, yeni uluslararası dinamiklere göre şekil verdiği işlevleri ve Soğuk Savaş döneminden zaferle çıkmasını sağlayan sağlam temelleri sayesinde bugün hala varlığını sürdürmektedir. Soğuk Savaş esnasında “*Rusları dışarıda tutma*” görevini başarıyla yerine getirmenin yanında 1989 sonrasında Avrupa’daki ve Avrupa dışındaki birçok sıcak çatışma noktasında kendisini göstermiştir. Bosna, Kosova, Irak, Afganistan, Libya ve birçok başka yerdeki barış gücü misyonlarıyla Antlaşma’nın VI. maddesinde belirtilen bölgenin dışında da görevler üstlenmiştir (Kim ve Sandler, 2019: 1). Soğuk Savaş’tan sonra beklentileri tersine çıkararak biçimde bir hareket tarzı benimseyen NATO ittifakı 1999 ila 2009 yılları arasında yüzde 75’lik bir büyüme yaşamıştır. Böylece mevcut üye sayısını on altıdan yirmi sekize çıkarmıştır. Bu genişleme süreçlerine ek olarak 2017 yılında Karadağ ve 2019 yılında Kuzey Makedonya’nın üyeliği ile otuz devletten oluşan bir büyüklüğe erişmiştir. Kim ve Sandler (2019: 1) son 500 yılda askeri bir ittifakın ortalama ömrü 15 yıl olduğundan ve sadece on tanesinin 40 yıl veya daha fazla hayatta kalabildiğinden bahsetmiştir. Buna dayanarak NATO’yu tarihin en kalıcı ve en başarılı ittifaklarından biri ilan etmişlerdir. Sonuç olarak zaman zaman iç krizler yaşanmasına rağmen NATO, ABD ile Avrupa arasındaki güçlü ilişkilerin bir nişanesi olarak varlığını sürdürmektedir. Bu yönüyle ABD-Türkiye ilişkilerinde de merkezi bir konuma sahiptir.

2.1.3. Türk-Amerikan İttifakı’nın Tarihsel Seyri

Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihi kuşkusuz NATO’dan daha eskiye dayanmaktadır. Osmanlı Devleti nezdinde 1799-1828 yılları arasında ilk diplomatik ilişkiler tesis edilirken Türkler tarafından çok da bilinmeyen Washington’un hevesli, İstanbul’un ise çekingen taraf olduğu gözlemlenmiştir (Erhan, 2015: 94-105). Buna dair bir anektod aktaran Yılmaz (2015: 1) 1808’den 1839’daki vefatına kadar hükmetmiş Osmanlı Sultanı II. Mahmut’un yeni teşkil ettirdiği Hariciye Nezareti’ne Osmanlı Devleti ile ilişkileri olan ülkelerin bir listesini hazırlanması görevini verdiğinde ABD’nin kendisine bu listenin ancak sonunda yer bulabildiğinden bahsetmektedir. Hariciye Nâzırı Sultan’a büyük deniz imparatorluğu Britanya’dan kara kuvvetlerindeki üstünlüğüyle tanınan Prusya Krallığı’na çeşitli ülkelere ilişkin uzun bilgileri brif etmiştir. Ardından bir de yeni kurulan *önemsiz* bir devletten bahsetmiştir. Kendine has bir milli dili olmayan uzak topraklardaki bu önemsiz devlet ABD’dir. Osmanlı donanmasının 1827’de birleşik bir Avrupa filosu tarafından imha edilmesi Padişah’ın ABD ile kurulacak yakın ilişkilerin faydasına dair ikna edici bir gelişme olmuştur. Hatta Herring’in (2008: 168) aktardığına göre belirli diplomatik ve ticari ayrıcalıklar karşılığında Türk donanmasının ABD tarafından yeniden inşa edilmesine ilişkin daha sonra Senato tarafından reddedilecek, gizli bir antlaşma yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı’na kadar temel olarak ticari ilişkiler ve misyonerlik faaliyetlerinden⁸⁹ oluşan Türk-Amerikan ilişkileri 1952 yılından sonra kalıcı bir askeri ittifaka dönüşmüştür. Nitekim yaklaşık yüz yıl öncesinde *önemsiz* görülen bu devlet Türkiye’nin en büyük müttefiki olmuş ve o tarihten sonra neredeyse bütün güvenlik ve dış siyasetinin en önemli aktörü olarak iç siyasetinde de hatırı sayılır bir etmen haline gelmiştir.

⁸⁹ Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz., Önal, M. (2013). *Yeni Dünyadan Eski Dünyaya 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Amerikan Misyonerlik Faaliyetleri*. İstanbul: Okur Kitablığı.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde ABD'nin Türkiye'ye bakışı benzer şekilde *uzaklardaki yoksul bir ülke* anlayışından öteye geçmemiştir (Arcayürek, 1987: 9). Ancak ABD İkinci Dünya Savaşı ile beraber Türkiye'ye daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. ABD'nin bu ilgisine rağmen Avrupa'ya sunduğu yardımları savaş boyunca İngiltere'nin politikalarıyla uyumlu bir halde sağlamayı sürdürmüştür. Bu bakımdan ABD savaşın erken aşamalarında Türkiye'nin İngilizlerle müttefik olmasını destekleyen bir tavır takınmıştır. Ancak 1943'te Fas'ta gerçekleşen Kazablanka Konferansı sonrasında Churchill'in Türkiye'nin savaşa girmesi yönündeki ısrarına destek vermeyerek tarafsızlığını korumak isteyen Türkiye'nin pozisyonu konusunda Türkler ile aynı kanaate varmıştır (Yılmaz, 2015: 6). Bu dönemde ABD ile Türkiye arasındaki yakınlaşmalar ABD'nin Türkiye'ye iktisaden katkı sunmaya başlamasıyla ileri düzeye taşınmıştır. Harris (1972) bu aşamada Türkiye'nin ABD'de yürüttüğü lobi çalışmalarının etkili olduğundan da bahsetmektedir. Nitekim Harris Türkiye'nin Thomas Dewey'i 100 bin Amerikan doları karşılığında tutarak ekonomik desteğin sürmesi gibi çeşitli Türk çıkarlarının Washington'da temsil edilmesini sağladığını belirtmiştir. İki ülke arasında gelişen bu stratejik işbirliği kısa bir süre zarfında resmi bir ittifak kurulmasına zemin hazırlamıştır. Yılmaz (2015: 6-7) İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla gelişen Türk-Amerikan ilişkilerine dair yaşanan gelişmeleri şu şekilde özetlemiştir:

“Savaş sonrasında Ortadoğu, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki küresel güç rekabetinde önemli bir bölge olarak ortaya çıktı. Türkiye'nin kuzey bölge ülkesi olarak bu bölgedeki stratejik konumu, Amerika Birleşik Devletleri'ni [bu ülkeye] gittikçe daha fazla önem vermeye zorladı. Buna paralel olarak, Sovyetlerin 1925'ten kalma Türk-Sovyet Tarafsızlık, Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasını yenilemeyi reddetmesi ve daha da önemlisi Kremlin'in Boğazların statüsü ve SSCB-Türkiye sınırındaki değişiklikler için talepleri, Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı ABD'nin desteğini almaya yöneltti. Ayrıca, Türkiye yeni ortaya çıkan uluslararası düzen ve kurumlarda yer almak istiyordu. Sonuç olarak [iki ülkenin] milli çıkarlarının kesişmesi, (1947'de Truman Doktrini'nden itibaren) ekonomik yardımın genişletilmesine ve nihayetinde Türkiye'nin NATO üyeliğine yol açan karşılıklı yardım paktlarının oluşumuna yansıcayacak düzeyde [...] yakın bağlara yol açtı.”

5 Nisan 1946 tarihi Türk-Amerikan ittifakı için sembolik anlamlar taşıyan bir gündür. Türkiye Cumhuriyeti'nin on yıl boyunca Washington Büyükelçiliği görevinde bulunan Mehmet Münir Ertegün 1944 yılında görevi başında hayatını kaybetmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinde oynadığı yapıcı rolüne duyulan saygının bir karşılığı olarak naaşı 5 Nisan 1946'da ABD'nin *USS Missouri* zırhlısı ile İstanbul'a getirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın koşulsuz teslim antlaşmasını imzaladığı bu Amerikan zırhlısı Dolmabahçe önünde demirlemiştir. Bu yönüyle aslında birçok simgesel çağrışımları beraberinde getiren bu yolculuk ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin güvenebileceği bir müttefiki olma hususunda da önemli bir mesaj taşımıştır (Kirişçi, 2001: 118). Türk hükümetinin Missouri'ye abartılı bir karşılama için gösterdiği gayretler ABD'nin uluslararası sistem içerisindeki oynayacağı role dayalı bir saygının göstergesi olarak görülebilmektedir. Bununla beraber savaş sonrası güvenlik ortamının gerektirdiği bir yakınlaşmanın da işaretidir. Ancak Missouri'nin Türk büyükelçisini anavatana getirmesi sadece değişen uluslararası bağlamdan kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin ABD ile yakınlaşma çabalarının da bir başarısı olarak görülmektedir (Yılmaz, 2015: 71).

Türk-Amerikan ilişkilerinin güvenlik odaklı bir boyuta taşınmasındaki temel belirleyici etmen iki devleti ortak tehdit algısı etrafında buluşturan Sovyetler Birliği'nin yayılmacı siyaseti olmuştur. Bu noktada Türkiye'nin savaşa hazır, güçlü bir askeri nüfus potansiyeli taşıması ile ABD'nin teknik teçhizat konusunda gelişmiş bir süper güç olması yakın tehdit SSCB'nin dengelenmesi konusunda iki devleti buluşturan özellikler olmuştur. Öncelikle Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov tarafından 1925 tarihli Sovyet-Türk Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması'nın yenilenmeyeceğine dair notanın Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e iletilmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi için bir kırılma noktası teşkil etmektedir. Henüz 1945 yılının Aralık ayında Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki bu taleplerine karşı ABD'nin güçlü mesajlar vermesi esasen Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin siyasi eğilimini de belirlemiştir. Kremlin'in 7 Ağustos 1946'da Türkiye'ye daha sert nitelikte bir nota ile boğazlarda ortak bir kontrol mekanizması talep etmesi, ABD'nin Türkiye'ye koşulsuz bir destek göstergesi olarak boğazlara yönelik herhangi bir Sovyet tehdidi ya da girişiminin BM Güvenlik Konseyi'nde ele alınacağını ilan etmesine neden olmuştur (Harris, 1972: 22). Bu gerilim esnasında sürmekte olan İran Krizi⁹⁰ ve Yunan iç savaşının verdiği kaygıların da etkisiyle Türkiye ve Yunanistan'a Amerikan yardımını resmileştiren Truman Doktrini hayata geçmiştir (Herring, 2008: 609). Diğer bir deyişle, bu dönemde Türkiye'nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz coğrafyasındaki politik ve stratejik önemi ABD politikası için değerli bir varlık haline gelmiştir (Kirişçi, 2001). ABD Başkanı Harry Truman'ın 12 Mart 1947 tarihinde Kongre'de Türkiye ve Yunanistan'a destek konusunda yaptığı dönüm niteliğindeki konuşmadan tam dört ay sonra, 12 Temmuz 1947'de, Türkiye ve ABD arasında yakın işbirliğini resmileştiren Türkiye'ye Yardım Antlaşması imzalanmıştır. Başkan Truman, daha sonradan yaptığı değerlendirmelerde, Hiroşima'ya atom bombası atılmasından sonra verdiği en önemli kararın bu yardım kanunu olduğunu ifade etmiştir (Uslu, 2016: 75). Antlaşma gereğince ABD Türkiye'ye silah, cephane, askeri uzmanlık, yollar, liman ve askeri kuruluşların inşasında finansal ve teknik destek gibi katkıları taahhüt etmiştir. Antlaşmadan bir yıl sonra Türkiye Marshall Planı'nda⁹¹ da yer alarak Amerikan yardımlarından istifade etmeyi sürdürmüştür.

Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan bu gelişmelerin ardından Türkiye NATO'nun üyesi olmasıyla iki ülkenin ilişkisi önemli taahhütler çerçevesinde perçinlenmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliğine dair oluşmuş olan yazın farklı düzeylerde ve farklı parametreler etrafında yapılmış çeşitli çalışmaları barındırmaktadır. Çoğunlukla Soğuk Savaş'ın dış dinamiklerince çerçevesi çizilen sistemik düzeydeki araştırmalar Türkiye'nin NATO üyeliği konusunda

⁹⁰ 1946 yılında SSCB'nin diğer müttefik devletler olan İngiltere ve ABD'nin aksine İran topraklarını terk etmemesi ve İran topraklarında Sovyet destekli kurulan Mahabad Kürt Devleti ve Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin İran güçlerine karşı savaşımını içeren krizdir. Daha detaylı bilgi için bkz. Brands, H.W. (1994). *Into the Labyrinth: The United States and the Middle East, 1945-1993*. McGrawhill Humanities Social. pp.7-12.

⁹¹ Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na fiilen katılmamış olması ABD'nin Marshall Planı'nda ilk etapta Türkiye'ye yer vermemesine neden olmuşsa da Türk yetkililer ABD'yi ikna etmeyi başarmış ve 4 Temmuz 1948'de Türkiye'ye Amerikan yardımını sağlayacak antlaşma imzalanmıştır (Uslu, 2016: 76). Ayrıca Türkiye'nin jeostratejik olarak Asya-Ortadoğu-Avrupa ekseninde boğazlar, kara, deniz ve güney-kuzey jeopolitiği içerisinde SSCB'yi hem Doğu Avrupa'da hem de Karadeniz'de karşılayan önemli bir konuma sahip olması nedeniyle ileriki dönemlerde de Türkiye ABD'den ciddi miktarda askeri teçhizat yardımı almış, ABD de Türkiye'deki kara, hava ve deniz üslerinde nükleer silahlar da dâhil olmak üzere önemli bir cephaneyi hazır bulundurmıştır.

açıklayıcı argümanlar sunmaktadırlar (Criss, 2012; Yeşilbursa, 1999). Türkiye'nin bir kimlik arayışının neticesi olarak gören çalışmalara (Yanık, 2012; Yılmaz ve Bilgin, 2006) ek olarak NATO'nun esas itibarıyla Türk-Amerikan ilişkilerinin çerçevesini çizen bir yapı olarak okuyan, dolayısıyla ABD'nin bir süper güç olarak bölgesel ve küresel güvenlik meseleleri etrafında değerlendiren çalışmalar mevcuttur (Criss, 2012). Esasen dönemin koşulları itibarıyla Türk-Amerikan ittifakı karşılıklı bir gerekliliğin sonucu olarak görülmektedir. Nihayetinde jeopolitik, ekonomik, ideolojik birçok etmen etrafında oluşan gerekçeler iki devleti zorlu süreçler sonunda yakınlaştırmış ve kalıcı bir ittifak kurmalarını mümkün kılmıştır.

Türkiye'nin NATO kapsamında ABD ile müttefik olmasını gerekli kılan olgular alanyazındaki çoğu çalışmada benzer ifadelerle tanımlanmaktadır. Örneğin Uslu (2016: 9-17) Türk-Amerikan ittifakının kurulma nedenlerini güvenlik, yardım ihtiyacı, stratejik gerekçeler, ideoloji ve iç politika gerekçeleri etrafında açıklamıştır. Öte yandan Criss (2012: 13) Türkiye'nin ittifak vasıtasıyla askeri ve diplomatik kazanımlar elde etmek, siyasi yalnızlıktan kurtulmak ve bununla beraber iktisadi kalkınma gibi hedefler güttüğünü belirtmiştir. Criss ayrıca Türkiye'nin tarihten elde ettiği tecrübeye dayalı çıkarımlarının ittifak seçeneklerine dair önemli bir fikir verdiğini belirtmiştir. Bununla devletin sahip olduğu kurumsal kimlik ve aidiyetinin Batıcılık⁹² etrafında tanımlanması mevcut seçenekler içerisinde NATO'nun açık bir amaç haline gelmesine neden olmuştur. Diğer bir çalışmada ise Yılmaz (2017: 26) NATO'nun Türk-Amerikan ilişkilerini kurumsallaştıran bir araç olarak görüldüğünü belirtmiştir.

Türkiye'nin NATO üyeliğinin temelde üç önemli etmen etrafında açıklandığı görülmektedir. Bunlardan ilki, Türkiye için NATO'nun ABD'nin bir uzantısı olduğu ve üyeliğin Sovyet tehdidine karşın caydırıcı bir araç olacağı inancıdır. Ayrıca Türkiye'nin ekonomik ve askeri-teknolojik altyapı ihtiyaçlarını sübvansede edebileceği bir kaynağa duyduğu ihtiyaçtır. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa için ayırdığı kaynaklardan pay alma isteği Türkiye'nin bu noktada Washington'a yönelmesini teşvik etmiştir. İkinci etmen ülkenin kurucu liderleri tarafından ilan edilen ilkelerin Batılı kaynaklara sahip olmasına dayalı devlet kimliği çerçevesinde bir açıklama sunmaktadır. Türkiye'nin kendisini modern bir cumhuriyet olarak Batılı bir devlet kimliğinde tanımlaması, bu kimliğin Batılı kurumlara üye olunarak tescilinin sağlanması yönündeki güçlü isteğe yol açmıştır. Nitekim NATO üyeliği Türkiye'nin Batılı kimliğinin onayı anlamına gelmiş ve ülkenin diğer gelişmiş Batı devletleri nezdinde egaliter bir meşruiyete kavuşmasına imkân sağlamıştır. Bu noktada öne çıkan üçüncü faktör ise ABD'nin Soğuk Savaş stratejisi olan çevreleme siyasetinde Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumun önemidir. Türkiye'nin Ortadoğu ve denizlere hâkim konumunun Sovyetler Birliği'nin genişleme siyaseti ile kesişmesi bu jeopolitik anlayışın merkezinde kalmaktadır.

⁹² Türkiye'nin Batı yanlısı siyaseti uzunca bir süre dış politikasının belirleyicisi olmuştur. Nitekim 1948 yılında Türkiye İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ağırlıklı nüfusa sahip devlet olmuştur. Ayrıca Bandung Konferansı'nın sonrasındaki dönemde BM'de yapılan Cezayir'in bağımsızlık oylamalarında uzunca bir süre aleyhte ve çekimser oylar kullanılmıştır. Böylece sömürge ve mazlum halklar nezdinde Türkiye'nin imajının zedelendiği söylenebilmektedir. Benzer şekilde 1956 Süveyş krizinde de Türkiye'nin Batı yanlısı bir tutum sergilemesi Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkilerinde çeşitli olumsuz izler bırakmıştır.

ABD-Türkiye ittifakının tarihsel seyrine dair yukarıda verilen bilgiler, bir değişim ve dönüşümü açıklama gayretiyle yürütülmüş olan bu çalışma açısından önem arz etmektedir. Şöyle ki Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın erken safhalarında Batı blokuna ve ABD'nin temsil ettiği konuma dair olumlu algılamaları ülkenin Doğu-Batı ayrımının yaşandığı dünya jeopolitiğinde büyük bir adanmışlık ile batı ittifakı içerisinde etkin bir rol almasına yol açmıştır. Türkiye, NATO'nun yanı sıra Bağdat Paktı ve devamı niteliğindeki CENTO ile de bölgede etkin olması çift kutuplu uluslararası düzen içerisinde Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinin uzun yıllar belirleyicisi olmuştur. Bu esnada ABD-Türkiye ilişkilerinde kırılmalar yaşansa da bunun hem sistemsel hem de bölgesel düzeydeki gelişmeler etrafında açıklanabiliyor olması ittifakın sürmesi konusunda sorun oluşturmamıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrasında değişen uluslararası konjonktür iki devletin ittifak davranışlarında temel dönüşümlere yol açmıştır. Sonuç olarak Türk-Amerikan ittifakının sağlamlığı ve zaman zaman kırılmaları barındıran bir dönem olarak Soğuk Savaş, günümüzdeki ittifak davranışlarının çözümlenmesi açısından ehemmiyetli bir tarihsel-teorik alt yapı sunmaktadır.

2.1.3.1. NATO Üyeliği ve Türk-Amerikan İttifakının Kurumsallaşması

Türk-Amerikan ilişkilerinin 1947-1952 yılları arasındaki NATO-öncesi döneminde çoğunlukla devletlerin karşılıklı beklentilerini karşılayan düzeyde gelişmeler yaşanmıştır. Öncelikle Truman Doktrini'nin ilanı ile başlayan sıcak ilişkiler Kore Savaşı ve NATO üyeliği ile ileri bir düzeye taşınmıştır. Türkiye, en başından itibaren NATO'nun kuruluşu ile yakından ilgilenmiştir. Pakt'ın ya da olabilecek bağlantılı bir savunma sisteminin parçası olmayı arzu etmiştir. Henüz 1949 yılı başında, Şubat ayında Paris'te gerçekleşen OECD toplantısına katılan Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Atlantik Paktı'nın belirli bir coğrafi bölgeyi kapsayan niteliğinden dolayı Türkiye'yi dışarıda bırakabileceğini ancak Avrupa güvenliğinin bütünlüğünü sağlaması açısından Atlantik kıyılarının ancak Akdeniz'de de benzer bir güvenlik sistemi kurulmasıyla güvenli olabileceğini dile getirmiştir (Gönlübol, 1974: 241). Türkiye'nin NATO üyeliği için gösterdiği bu ilgi ilk başlarda karşılık bulmamıştır (Bağcı, 2007: 10-11). Mayıs 1950'de NATO üyeliği için yapılan başvuru Pakt'ın jeopolitik kurgusunda Türkiye'ye uygun bir konum sağlayamaması üzerine reddedilmiştir. Tıpkı Sadak'ın ifade ettiği gibi, Türkiye Batı Avrupa ya da Atlantik'e ait olmadığı için Atlantik bölgesi grubuna dâhil edilmemiştir. ABD'nin Ankara Büyükelçiliği'ni yapan George McGhee (1990: 87) Türkiye'nin üyeliğine yönelik ABD ve Fransa'nın destek vermesine karşın ittifakın Ortadoğu'ya kadar uzanmasının Atlantik bölgesinin korunmasında riskler oluşturacağına inanan İskandinav ülkelerinin beklenmedik muhalefeti nedeniyle bu talebin reddedildiğini ifade etmiştir.

Batı ittifakı ile güvenlik işbirliği arayışlarının yoğun bir şekilde sürdüğü dönemde Türkiye'de 1950 genel seçimleri icra edilmiştir. Seçim, sonuçları itibarıyla Türk siyasi tarihinde dönüm niteliğinde bir değişikliğe sebep olmuştur. Buna göre 27 yıllık tek parti yönetimi sona ermiş ve Adnan Menderes-Celal Bayar liderliğindeki Demokrat Parti iktidara gelmiştir. ABD'nin dünya demokrasisi adına bir başarı olarak nitelendirdiği seçim sonuçları (Erkin, 1986: 147) Türkiye'nin dış politikası açısından da önemli paradigma değişikliklerini beraberinde getirmiştir. Özellikle yeni dönemle beraber ülkenin Atatürk döneminden beri süregelen tarafsızlık siyasetinin sona erdiği bilinmektedir (Bağcı, 2007: 37). Aslına bakılırsa

Demokrat Parti, en az kendisinden önceki iktidar kadar ABD ile ittifak arayışını sürdürmüştür (Bağcı, 2007; Sander, 2016). Ancak yine de Türkiye'nin resmi bağlamda Amerikan müttefikli haline gelmesi Demokrat Parti döneminde gerçekleşebilmiştir. Bunda o dönemde meydana gelen uluslararası gelişmelerin önemi oldukça büyüktür. Öncelikle Kore Yarımadası'ndaki gerginliklerin 25 Haziran 1950'de sıcak bir savaşa dönüşmesi, ABD'nin Soğuk Savaş stratejisi açısından bir dönüm noktası^{93,94} olduğu gibi Türkiye'nin NATO üyeliği için de önemli bir fırsat yaratmıştır. Kore'deki savaş ile Sovyetler Birliği'nin nüfuzunu genişletmek için askeri yöntemleri kullanmaktan çekinmeyeceğine dair oluşan tehdit algısı SSCB ile sınırını paylaşan Türkiye'nin tarafsız kalarak milli güvenliğini korumasının mümkün olmadığına dair görüşleri güçlendirmiştir. Uluslararası kamuoyunda da benzer kaygıların olduğu görülmüştür. Öyle ki Kore Savaşı esnasında SSCB'nin Türkiye'de de askeri bir harekât düzenleyeceğine dair güçlü bir kaanat oluşmuştur. Washington yönetimi bu doğrultuda Türkiye'deki Amerikalıların tahliyesine yönelik bir plan dahi hazırlanmıştır (Uslu, 2016: 76).

Oluşan bu kaygı ortamı ve tehdit algıları Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin Kore'ye asker gönderme çağrısına⁹⁵ hızlı bir biçimde olumlu yanıt vermesine neden olmuştur. Bu durum ABD'nin ve diğer NATO müttefiklerinin Türkiye'nin uluslararası güvenlik ve komünizmle mücadelede etkin bir rol oynayacağı konusunda ikna edici bir girişim olmuştur (Harris, 1972: 40). Menderes hükümeti Yalova'da yaptığı kabine toplantısında Kore'ye 4,500 askerin gönderilmesine karar vermiştir. Böylelikle Türkiye BM'nin çağrısına ABD'den sonra karşılık veren dünyadaki ilk devlet olmuştur (McGhee, 1990: 77). Savaş boyunca büyük cesaret örnekleri⁹⁶ sergileyen Türk Tugayı, Güney Kore ve ABD'den sonra en çok kayıp veren⁹⁷ üçüncü ordu olmuştur. Kore Savaşı ile ortaya çıkan uluslararası konjonktür ve Türkiye'nin savaşa etkin katılımı Soğuk Savaş boyunca Türkiye'nin üstleneceği rolü belirlemiştir. Türkiye, Kore'ye asker gönderilmesi kararının verdiği güven ve beraberindeki yoğun diplomatik girişimlerin ardından 11 Ağustos 1950 tarihinde

⁹³ ABD Başkanı Truman 27 Haziran 1950'de demecinde "Kore'ya yapılan saldırı, komünizmin bağımsız ulusları fethetmek için hükümetleri devirme yönteminin ötesine geçtiğini ve şimdi silahlı istila ve saldırı yöntemlerini kullanacağı kuşku götürmemektedir" (Glennon, 1950: 202) ifadelerine yer vererek ABD'nin komünizme karşı askeri seçeneklerini kullanmaktan çekinmeyeceği bir döneme girildiğinin işaretini vermiştir.

⁹⁴ Kore savaşı sadece Soğuk Savaş'ın yoğunlaşmasına ve coğrafi genişlemesine yol açmakla kalmamış, aynı zamanda ABD ile komünist güçler arasında daha geniş bir çatışmanın doğmasına neden olmuştur. Ayrıca Doğu-Batı arasındaki düşmanlıkları arttırırken, öte yandan Amerikan savunma harcamalarında büyük bir artışa neden olmuştur. En büyük etkisi ise Amerikan dış politikasının militarizasyonuna ve küreselleşmesine sebebiyet vermiştir. Asya'nın bir ucunda meydana gelen çatışmalar Atlatik kıyısında NATO'nun güçlendirilmesine, Batı Almanya'nın silahlandırılmasına ve ABD birliklerinin Avrupa topraklarına yerleştirilmesine hız kazandırmıştır. Öyle ki ABD'yi askeri ve siyasi bir dünya gücü haline getiren olayın İkinci Dünya Savaşı değil, Kore Savaşı olduğu dahi ileri sürülmektedir (McMahon, 2003: 51-56).

⁹⁵ Kore'de yeniden barış ve güvenliğin tesisi için ABD'nin birleşik komutanlığı altında askeri bir güç oluşturmasına yönelik 27 Haziran 1950 tarihli ve 83 nolu ve 7 Temmuz 1950 tarihli ve 84 nolu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları. Tam metni için, bkz. <https://digitallibrary.un.org/record/112027>

⁹⁶ Türk Tugayı'nın özellikle Wawon (Kunu-ri) muharebesinde Çinlilere karşı ortaya koyduğu cesur mücadele birçok askeri yetkili tarafından takdirle dile getirilmiştir. Büyük kayıplar vermesine rağmen fedakârca mücadele eden Türk Tugayı'na Amerikan 8. Bölük Komutanı General Walton Walker tarafından 15 adet gümüş ve bronz madalya verilmiştir (Appleman, 2008: 92).

⁹⁷ Toplam üç defa yeni asker göndererek mevcut gücünde değiştirme yapan ve yaklaşık 23 bin askeri görev yaptığı Kore Savaşı'nda, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin zaiyatı şu şekildedir: 706 şehit, 2111 yaralı, 168 kayıp ve 219 tutsak (McGhee, 1990: 78).

NATO'ya üyelik için yeniden başvuru yapmıştır. NATO'nun güney kanadına güç katacağına dair oluşan kanaat sonrası Türkiye, içeride oluşan muhalafetin de kalkması⁹⁸ sonucu Şubat 1952'de Pakt'a katılmıştır. Üyelik Türkiye'de büyük memnuniyet yaratmıştır. Ülkenin Batılı devletlerin safında eşit bir düzeyde yer almasının getirdiği olumlu atmosfer Başbakan Adnan Menderes'in beyanatındaki şu ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır:

“Türkiye'nin eşit hakları haiz bir aza sıfatıyla Atlantik Paktı'na kabulü lehinde Ottawa'da verilmiş olduğunu öğrendiğimiz karar pek tabiidir ki Hükûmetçe büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır... Atlantik Paktı camiasında memleketimiz, diğer aza Devletlerle yapacağı iş birliğinde, dış siyasetimizin farikasını teşkil eden hüsnüniyet, samimiyet ve ahda vefa esaslarından daima mülhem olacaktır.” (Reuters'dan aktaran Criss, 2012: 15).

Üyeliğin resmileşmesiyle ABD ile Türkiye arasında NATO antlaşmasının III. Maddesi ve NATO Kuvvetlerin Statüsü Sözleşmesi'ne dayanarak birçok yeni ikili antlaşma yapılmıştır. Esasen NATO üyeliği Türk-Amerikan ilişkilerinin çerçevesini belirlemiştir. Öncelikle bütün ilişkilerin üzerine inşa edildiği yasal bir askeri işbirliği zemini oluşmuştur. Öyle ki Türkiye'nin üyeliğinden geçen yaklaşık on yıl sonra NATO, ABD ile aynı anlamda kullanılır hale gelmiştir (Baba ve Ertan, t.y.: 8). Türkiye'nin ittifaka katılmasıyla beraber ABD-Türkiye etkileşiminin öncelikli bağlamı güvenlik ilişkileri olduğundan ilişkiler çoğunlukla askeri kanallar vasıtasıyla sürmüştür. Aliriza ve Aras (2012: 2) Soğuk Savaş boyunca iki devlet arasındaki ilişkinin çekirdeğini Pentagon ile Türk Genelkurmayı bağlantısının oluşturduğunu ifade etmiştir. Özetle askeri bir işbirliği ve ittifak ilişkisi tesis eden NATO üyeliği, Türkiye için ABD'nin nükleer şemsiyesi altına güvenlik alanı oluşturmasının yanında mali ve teknik yardımların artması ülkenin askeri ve ekonomik altyapısını güçlendirmesine yardımcı olmuştur. Tüm bunların yanında Türkiye'nin Batılı bir devlet kimliği kazanmasında önemli bir adım olmuştur.

Sander (2016: 87-93) Türkiye'nin NATO üyesi olmasının ABD açısından önemini üç madde şeklinde aktarmaktadır. Bunlar, ABD'nin güvenlik tedbirlerini genişletmek istemesi; Amerikan stratejisinin esasına dayalı olarak Türkiye'de üslere ihtiyaç duyması ve Türkiye'nin Ortadoğu'daki durumu ile Yunanistan'ın içinde bulunduğu vaziyet olarak sıralanmıştır. Türkiye açısından ise NATO üyeliğinin ehemmiyeti şu bağlamda açıklanabilmektedir: Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin egemenliğine ve bekasına yönelik oluşturduğu tehdit; Avrupa Konseyi üyeliği ve Batıcı politika izlenmesi; dış yardımların azalmasına dair duyulan endişeler ile demokratik düzenin korunması ve güçlendirilmesidir (Sander, 2016: 96-101). Bu açıdan görülmektedir ki Türkiye'nin Balkanlar, Ortadoğu ve Sovyetler Birliği arasındaki coğrafi konumuyla sahip olduğu jeopolitik önemi NATO'ya kabul edilmesindeki ana etkenlerden birisidir (Güney, 2005: 341).

NATO üyeliği sonrasındaki dönemde Türkiye, jeopolitik konumunu güçlendirecek ve güvenli kılacak biçimde bölgesel paktlar vasıtasıyla genişletilmiş bir güvenlik havuzu tasarlamıştır. Ankara ve Atina'nın NATO ittifakına katılmalarından birkaç ay sonra bir yanda Türklerin ve Yunanlıların diğer yanda Yugoslavların olduğu toplantılar düzenlenmiştir. 1952 yılı boyunca devam eden müzakerelerin sonunda 28 Şubat 1953'te, üç

⁹⁸ Yaşanan zorlu ikna süreçlerinden sonra en son Danimarka'nın muhalefetini kaldırması ile Türkiye ve Yunanistan'ın üyelikleri mümkün olabilmektedir.

devlet arasında Ankara’da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Aslında Güneydoğu Avrupa’daki uluslararası işbirliği girişimleri oldukça köklü geçmişe sahiptir. Fakat bu girişimlerin sonuçları itibariyle çoğunlukla başarılı olmadıkları görülmektedir. Balkanlardaki küçük devletlerin kendi aralarında gösterdikleri herhangi bir uluslararası işbirliği çabası, 1934 tarihli Balkan Antantı’nda⁹⁹ olduğu gibi, büyük güçlerin aralarındaki mücadelelerden etkilenip bir şekilde akamete uğrayagelmıştır (BS-E, 1953: 287). Örneğin Balkan Paktı da büyük beklentilerle kurulmasına rağmen değişen koşullar ve iç ihlilaflar neticesinde çok uzun süre hayatta kalamamıştır (Sander, 2018: 112-114). Türkiye, Balkan Paktı’nın ardından ABD gözetiminde bir Ortadoğu paktı¹⁰⁰ inşa ederek Sovyet tehdidine karşı oluşturulan ittifaklar zincirini genişletmiştir. Böylece Türkiye bu paktlarla NATO ve kendi güvenlik havzası arasında hem bir köprü hem de bir önder rolü üstlenmiştir.

NATO üyeliğinden sonra Türk-Amerikan ilişkileri mali ve askeri yardım programları aracılığıyla derinleşmeye devam etmiştir. Bu programlar yapılan ikili antlaşmalar çerçevesinde düzenlenmiştir. Mart 1952’de Türkiye’ye modern askeri teçhizatların temini başlamış, 1954’de ilk etapta 30 milyon dolar finansal yardım gelmiştir. 1948-1955 arasında doğrudan ekonomik yardım 396 milyon dolara ulaşmıştır. Bunlara ek olarak 195 milyon dolar dolaylı yardım ve 9 milyon dolarlık da teknik yardım yapılmıştır. 1956 yılına kadar Türkiye’nin aldığı yardım miktarı 601 milyon dolara ulaşmıştır (Bullard, 1958: 523). 1974 yılına gelindiğinde zaman zaman kredi, hibe gibi farklı formlarda ABD’den alınan askeri yardımlar 3,7 milyar doları bulmuştur (Sezer, 1981: 22). NATO ile birlikte Amerikan ittifakının Türk ekonomisine ve Türk ordusunun güçlendirilmesine yönelik yadsınamayacak düzeyde katkı yaptığı aşîkârdır. Bu sürecin beraberinde getirdiği olumsuz durum ise askeriye’nin yapılandırılması ve modern teçhizatların edinilmesi esnasında büyük bir Amerikan bağımlılığının ortaya çıkmış olmasıdır. Nitekim bu durumun etkileri ABD ve Türkiye arasında Kıbrıs meselesi ve 1974 Kıbrıs Muharebesi ile baş gösteren sorunların ardından ciddi bir biçimde hissedilmiştir (Uslu, 2016: 76-77). Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO-ABD-Türkiye ekseninde yaşanan sorunlar benzer şekilde Türkiye’nin silah çeşitliliğini arttırmaya yönelik girişimlerini güçlendirmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca bu yönde gösterilen iradenin Soğuk Savaş esnasında edinilen tecrübeler binaen yapılan politik çıkarımların birer uzantısı olduğu şeklinde okunabilmesi mümkündür.

NATO üyeliği Türkiye’nin uluslararası sistem içerisindeki konumuna ait büyük bir girişimdir. Türkiye için sadece askeri bir ittifak ya da milli sınırların güvenliği meselesinden daha fazla bir anlam taşımaktadır. Bu bakımdan Türkiye’nin Soğuk Savaş sırasında ittifaka olan bağlılığı büyük ölçüde kimlik odaklı ilerlemiştir. NATO üyeliği, Türkiye’nin Batılılaşma eğilimlerinin ve diğer Batılı kurumlarla¹⁰¹ olan ilişkileri üzerinde de derin

⁹⁹ 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında imzalanmıştır.

¹⁰⁰ Bilinen adıyla Bağdat Paktı 1955 yılında kurulmuş ve sonradan Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) şeklinde anılmıştır. Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında imzalanan bir güvenlik birlikteliğidir. ABD gözlemci statüsüne sahiptir. 1979 yılında Pakistan ve İran’ın ayrılmalarıyla fiilen sona ermiştir.

¹⁰¹ Türkiye Cumhuriyeti, 1945 yılında Birleşmiş Milletler; 1948 yılında OECD, 1949’da Avrupa Konseyi, 1975’te AGİT, 1992’de Batı Avrupa Birliği’ne dâhil olmuştur. 1958 yılında kurulan AET’ye 1959 yılında ortaklık, 1987 yılında üyelik başvurusu yapmıştır. Ayrıca 1949 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve 1954 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası bildirgelerin onaylanması yoluyla Batılı normlar içselleştirilmiştir.

etkilere sahiptir (Yılmaz ve Bilgin, 2006: 41-44). Nitekim NATO özelde bir güvenlik birliği oluştursa da bir araya getirdiği devletler liberal demokratik normları benimseyen uluslardan oluşmuştur. Bu açıdan üyelik Türkiye'nin kuruluşundan itibaren izlediği Batılı ya da Avrupalı kimliğin ispat edilmesi hedefine dair büyük bir adımı oluşturmuştur (Oğuzlu, 2012: 123-124). Üyelik sonrası dönemde Türkiye'nin bölgesindeki ya da daha geniş boyutta izlediği dış siyasetinde Batılı bir aktör rolü üstlendiği görülmüştür. Hatta kimi zaman komşularına karşı kendisini yabancılaştırmasına rağmen Batı'nın çıkarlarına dayalı politikasını öne çıkarmayı sürdürmüştür (Ahmad, 1993: 119). Türkiye'nin bu dönemde Atlantik güdümlü Balkan ve Bağdat Paktlarına öncülük etmesinin yanı sıra Bandung Konferansı'na katılarak Batı ittifakının koyu bir savuculuğunu yapmıştır (Baba ve Ertan, t.y.: 10-12).

Türkiye'nin NATO üyeliği hem Türkiye hem de ABD iç siyaseti açısından önemli olduğu kadar tartışmalı da bir konu olmuştur. Öncelikle Türkiye'nin uluslararası sistemin tepesinde konumlanmış bir süper güçle ittifak olması iç politika açısından olumlu ve olumsuz birçok yönünün tartışılmasına yol açmıştır. Bir taraftan ABD'nin temsil ettiği kudretin bir yansımaları ülkede teşkil ettirmek manasında “Türkiye’yi küçük Amerika yapacağız” söylemi itibarlı bir hedef kabul edilmiştir. Diğer taraftan özellikle 1960’lardan sonra Kıbrıs meselesi etrafında ABD ile yaşanan ayrışma kamuyoundaki Amerikan karşıtlığını yükselmiştir. Bununla beraber iktidarlar zamanla Amerikan yanlısı olmak gibi olumsuz konatasyon taşıyan ifadelerle suçlanabilmişlerdir. İç politikada ABD'nin kimi zaman hükümetlerin mali ve siyasi konulardaki başarısızlarını örtme maksatlı araçsallaştırıldığı dahi olmuştur (Uslu, 2015: 16-17). Türkiye iç siyaseti açısından Kore Savaşı'na asker gönderme kararı tartışma yaratsa da sonucunda NATO üyeliğinin elde edilmiş olması hem iktidar hem muhalefetin müşterek kanaatiyle bir başarı olarak görülmüştür. Böylelikle bu hususta içeride bir elit konsensüsünün meydana geldiği görülmüştür.

Türkiye'nin NATO üyeliğine dair ABD Kongresi'ndeki olumsuz tutumlar Kore Savaşı ile birlikte değişmiştir. 11 Eylül 1950'de Senatör Cain'in Kongre'de Türkiye'nin kendilerine, kendilerinin de Türkiye'ye ihtiyacı olduğunu ifade ettiği konuşması (NARA, 1959: 14519), buna verilebilecek önemli örneklerden birisidir. 1947'de Truman'ın yardım paketine destek veren Kongre 1952'de Türkiye'nin NATO üyeliğinin de önünü açmıştır. Böylece aslında iki tarafın da ortak iradesiyle güçlü bir savunma işbirliği ve ittifak kurulmuştur. Özetle, 1950'ler ABD-Türkiye ittifakının kurulma aşamasını içeren ve işbirliğinin güçlü olduğu olumlu bir dönem olarak kayda geçmiştir (Bağcı, 2007). Sonraki dönem onar yıllık süreçler halinde incelendiğinde Türk-Amerikan ittifakının güvenlikçi boyutunun sürdüğü, buna rağmen iki devlet arasında askeri, siyasi ve ekonomik meseleleri içeren birçok sorunun yaşandığı görülmektedir. Bunlara ek olarak 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte Türkiye'nin Batı güvenlik toplumu içerisindeki statüsünde radikal bir kırılma yaşanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise hem Türkiye hem de NATO açısından güvenlik sorunları farklılaşmıştır (Güvenç ve Özel, 2012: 536; Aybet, 2012). Bu bakımdan Türkiye'nin ittifak içerisindeki rolü ve üyelikten elde ettiği kazançlara dair algılarında değişimler yaşanmıştır. Bu dönemin anlaşılabilmesi için aşağıdaki bölümde Soğuk Savaş döneminde ABD-Türkiye ilişkilerinde yaşanan kimi sorunlara yer verilmiştir.

2.1.3.2. Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan İttifakında Yaşanan Sorunlar

1950’li yıllar ABD-Türkiye ittifakı için çoğunlukla iyi ilişkilerin öne çıktığı bir dönem¹⁰² olarak nitelendirilmektedir. Türk-Amerikan ittifakının iyi geçen bu ilk dönemini değişen bölgesel ve küresel dinamiklerin etkisinin görüldüğü ve çeşitli sorunların ortaya çıktığı inişli çıkışlı dönemler izlemiştir. Uluslararası politika açısından özellikle 1958’den 1962’ye kadar olan yıllarda nükleer savaş riskini de barındıran eşsiz bir Doğu-Batı gerginliği yaşanmıştır. Bu dönemde Soğuk Savaş’ın küresel boyutunu öne çıkaracak biçimde cereyan eden gerginlikler Avrupa, Ortadoğu, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Asya, Karayipler gibi dünyanın geniş bir coğrafyasını etkisi altına almıştır. Yalnızca 1958 yılında Endonezya’ya gizli bir Amerikan müdahalesi yapılmış; öte yandan Irak’ta gerçekleşen darbe¹⁰³ ile Batı yanlısı Irak hükümeti devrilmiştir. Aynı yıl içerisinde Amerikan denizcilerinin Lübnan’a gönderilmesi gerçekleşmiştir. Tayvan boğazında Çin ve ABD’yi karşı karşıya getiren gerginlikler yaşanmıştır. Bu dönem içerisinde bir yandan Washington ve Moskova’nın Berlin üzerinden süren gerginlikleri tırmanış göstermiş diğer yandan nükleer savaş riskinin en yüksek dozda hissedildiği Küba Krizi patlak vermiştir (McMahon, 2003: 78). Kuşkusuz ki tüm bu olayların Türkiye-ABD ittifakı üzerinde dolaylı ya da doğrudan etkileri görülmüştür. Bunların çoğunlukla olumsuz olduğu görülmüştür. Hatta Güneysu ve Çakmaklı’ya (2013: 194) göre Türkiye ile ABD arasındaki ikili ilişkiler, bazı istisnalar haricinde çoğunlukla gerginlikleri barındıran ve ABD tarafından asla tam desteğin sağlanmadığı bir niteliktedir. Liderlerin olumlu siyasi söylemlerine rağmen ikili ilişkiler her zaman potansiyel ve hatta doğal olarak sorunlu görülmektedir.

İki ülkenin çıkarları arasında başlarda görülen yüksek seviyeli uyum ve ileri düzey yakınlaşma zamanla bir süper güç ile orta ölçekli bir bölgesel güç arasındaki dengesizlikten kaynaklanan sorunların ilişkide görür hale gelmesine neden olmuştur (Güney, 2005: 342; Uslu, 2015: 166). Türk-Amerikan ittifakı 1960’lar boyunca önce Jüpiter füze krizi, hemen ardından Johnson mektubu ve haşhaş meseleleri nedeniyle ciddi sarsıntılar geçirmiştir (Akgül, 2004). 1974 Barış Harekâtı ile Türkiye’nin Kıbrıs’a asker çıkarması sonrasında iki devlet arasındaki ittifak ABD’nin askeri ambargosu¹⁰⁴ ile neredeyse dibe vurmuştur (Uslu, 2015: 291). Kongrenin BM Şartı, NATO sözleşmesi ve ikili antlaşmaların koşulsuz ihlali olarak ilan ettiği askeri müdahale sonrasında Türkiye’ye silah satışı yasaklanmıştır. Bu olay Türk-Amerikan ittifakında çok boyutlu bir kırılmayı beraberinde getirmiştir (Seydi, 2010: 452). Öncelikle, Türkiye’nin ABD’ye bağımlı bir silah ticaretinin mevcudiyeti tek boyutlu bir dış politikanın zararının anlaşılmasına neden olmuştur. Sistemsel düzeyde yaşanan Detant¹⁰⁵ döneminin ılımlı atmosferinin sağladığı kolaylıkla Türkiye, Sovyetler Birliği ile

¹⁰² Uslu (2015: 74-82) bu dönemi kısa balayı dönemi olarak tanımlarken, Sander (2016: 187-208) 1950’lerin ortasından itibaren 1960 yılına kadar olan sürecin Türk-Amerikan ilişkilerindeki ilk anlaşmazlıklar ve bunalımların yaşandığı dönem olarak tanımlamaktadır.

¹⁰³ Bu süreç aynı zamanda Türkiye’nin Ortadoğu ve Arap coğrafyası ile olan ilişkilerinde bir kırılma yaratmış, bölgesel güvenlik sistemi işleyişinde de sorunlara yol açmıştır. Bu olay sonrasında Irak’ın çekilmesiyle Bağdat Pakti sonlanmış ve yerine CENTO’nun yapılandırılmasına sebebiyet vermiştir.

¹⁰⁴ Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit ABD’nin Türkiye’ye yönelik ambargo kararının Kıbrıs harekâtı öncesi bir dönemde, haşhaş ekiminin serbest bırakılması neticesinde alındığını ifade etmiştir (32. Gün Arşivi, 2020).

¹⁰⁵ (Fr.) Détente: Yumuşama.

ilişkilerin geliştirilmesine dayalı girişimlerini arttırmıştır. Nihayetinde SSCB ile 3,8 milyar dolar değerinde enerji projeleri geliştirilmiştir (Güney, 2005: 343). Bunun yanı sıra ABD ile ittifakın milli güvenlik meselelerinde sağladığı güven sarsılmıştır. Bununla beraber Türkiye’de Amerikan karşıtı hisler yükselişe geçmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinde bir türlü tam olarak tamir edilemeyen sorunlar bir süre sonra iki devletin ilişkilerinin sorunlu işleyişe sahip bir ittifak olarak tanımlanmasına neden olmuştur (Harris, 1972; Uslu, 2015). 1980’ler boyunca ilişkilerde sorunların devam etmesine rağmen toparlanma sürecine girdiği görülmüştür. Soğuk Savaş sonrasında ise sistemik düzeydeki değişimler ABD ve Türkiye’nin birer müttefik olarak rollerini yeniden tanımlamıştır. İki devlet arasındaki sorunlar yapısal faktörler kadar iç politik ve kamuoyu reflekslerinin etkisiyle çok boyutlu analiz gerektiren bir vaziyet almıştır¹⁰⁶. Türkiye-ABD ittifakının Soğuk Savaş sonrası döneme dair sorunları çalışmanın bir sonraki bölümünde örnek vakalar etrafında ele alınmıştır.

2.1.3.2.1. 1962 Küba Füze Krizi ve İttifak İkilemi

Sovyetler Birliği 1957’de Sputnik füzelerini fırlatmayı başardığında Amerikan Eisenhower hükümeti nükleer silahlanma yarışında Rusların gerisinde kalarak SSCB’nin caydırılmasına dayalı politikayı akamete uğratacak maddi bir yetersizlik yaşanabileceği korkusunu yaşamıştır. Bu gelişmenin ardından Avrupa’ya orta menzilli balistik füzelerin (IRBM) konuşlandırılması hakkındaki Amerikan önerisi NATO üyeleri tarafından kabul görmüştür. Ancak sonrasında çoğu ülke bu füzelerin kendi topraklarına konuşlandırılmalarına rıza göstermemiştir. Sovyetler Birliği’ni kışkırtma riski barındıran bu eylemi yalnızca İngiltere, İtalya ve Türkiye kabul etmiştir (Uslu, 2015: 126). Kuramsal açıdan oyun teorisi ve tutukluların ikilemine¹⁰⁷ örneklem oluşturan Küba Krizi’nin fitilinin ABD’nin bu füze girişimi tarafından ateşlendiği, krizin üzerinden geçen yıllar sonrasında Kremlin tarafından açıkça ifade edilmiştir. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin 1961-62 yıllarında Küba’ya yerleştirilen Rus füzelerinin esasen Türkiye’de konuşlu Amerikan Jüpiter füzelerine karşı bir tepki olduğu ve Kruşçev’in güç dengesini yakalama çabasının bir parçası olarak görülmesi gerektiğini söylemiştir (Stone, 2017: 2-10).

Kriz 14 Ekim 1962’de bir U-2 keşif uçağının Küba’da yapım aşamasında olan bazı orta menzilli (SAM) füze alanlarını fotoğrafladığı zaman patlak vermiştir. İki gün sonra derlenen istihbarat bilgileri Sovyetler Birliği’nin Küba’ya füze yerleştirdiği konusunda tartışılmaz fotoğraf kanıtları sunmuş, bunun üzerine ABD Başkanı John F. Kennedy 22 Ekim’den itibaren Küba’nın ablukaya alınmasını kararlaştırmıştır (McMahon, 2015: 90-91). Bu karar

¹⁰⁶ Bu süreçte Türkiye siyasetini derinden etkileyen kimi gelişmelerin ABD’nin etkisi ve nüfuzu ile yaşanmasına dair algılar önem arz etmektedir. Özellikle Türkiye’de demokratik süreci kesintiye uğratan askeri darbeler, iki ülkenin askeri kurumları arasındaki ilişkilerin son derece güçlü olması nedeniyle Washington ile ilişkili görülmektedir. Özellikle 1960 ve 1980 darbeleri, 28 Şubat 1997’deki post-modern darbe ve son olarak 15 Temmuz 2016’daki darbe girişimlerinin NATO’nun ve ABD’nin bilgisi dâhilinde gerçekleştirildiğine dair toplumsal bir kabul görülmektedir (Arango ve Yeginsu, 2016). Bu hususta okuma için bkz. Aslan (2018).

¹⁰⁷ Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle beraber birçok arşiv erişime açılmıştır. Böylece Küba Krizi daha iyi bir analitik süreçten geçirilir hale gelmiştir. Kriz dönemi, kimi kusurlu çalışmaları ve hataları içerse de, çoğunlukla tutukluların ikilemi (prisoners’ dilemma) ve oyun-teorik model sınırları içerisinde genel bir açıklamaya sahiptir. Bu konu hakkındaki tartışmalar için bkz., Zagare, F. (2014). A game-theoretic history of the Cuban Missile Crisis. *Economics*, 2(1), 20-44.

sonrasında yaklaşık iki hafta süren gerginlikler Soğuk Savaş'ın geniş boyutlu bir nükleer savaş riskini barındıran en büyük vakası olarak kayıtlara geçmiştir. Büyük bir gerginlik döneminden sonra kriz, 28 Ekim'de Kruşçev'in silahların sökülmesini ve Sovyetler Birliği'ne geri dönmesini emrettiğini açıklaması ile sona ermiştir. Bunun karşılığında Kennedy ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceğini söylemiştir. Ancak pazarlıktaki asıl unsur, Başkan'ın kardeşi Başsavcı Robert F. Kennedy ile Sovyet Büyükelçisi Anatoly Dobry'nin arasında yürütülen gizli görüşmelerde ele alınmıştır. Müzakereler sonucunda Moskova ile anlaşılan Washington Türkiye'deki Amerikan Jüpiter füzelerinin beş ay içinde kaldırılacağını vaad etmiştir (Johnson ve Tierney, 2003: 357).

Türkiye Küba Krizi'nin patlak vermesinin ardından iki süper gücün savaşmasından endişe eden bir ülke olarak soruna barışçıl bir çözüm talebiyle yaklaşmıştır. Buna ilaveten müttefik rolüne uygun bir biçimde, ABD ile dayanışma halinde olacağını açıkça ilan etmiştir. Başbakan İsmet İnönü, 24 Ekim 1962 tarihinde Millet Meclisi'nde kürsüye gelerek Küba meselesinin sebep olduğu milletlerarası durum ve Türkiye'nin siyasi tutumu hakkındaki değerlendirmesinde bu minvalde bir bilgilendirme yapmıştır. Başbakan, ABD'nin emniyetine karşı oluşan tehlikeyi sulh içinde çözümleyeceğine dair inancını paylaşarak başladığı konuşmasında Türkiye'nin durumunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Barış içinde yaşamak isteyen bir milletiz. Milletlerarası ihtilafların barış yolu ile hallini candan arzu ediyoruz. Vahim tehlikelere maruz kalmış bir millet olarak aynı kaderde bulunan milletlerle tamamiyle tedafül¹⁰⁸ ittifaklarımız vardır. Biz bir tehlike karşısında bulunduğumuz vakit, müttefiklerimizden biri vazifemizi ifa etmemizi talep ettiği vakit, biz de mükellefiyetlerimizi elbet yerine getireceğiz. Bugünkü vaziyette Birleşik Amerika'nın şikâyetini ve ciddi endişesini sadık bir müttefik olarak ehemmiyetle göz önünde bulunduruyoruz” (MMTD, 1962: 246-247).

Küba Krizi ilk yaşandığı andaki öngörülenden daha fazla sonuçlara sebebiyet vermiştir. Kriz hem ABD'nin NATO ülkelerindeki stratejik füzelerinin terk edilmesi fikrinin ortaya çıkması açısından hem de sonraki yıllarda Sovyetler'in Küba, ABD'nin ise Türkiye ile olan güvenlik garantisine dayalı ilişkilerinde önemli etkilere sahip olmuştur. ABD'nin Jüpiter füzelerini bir pazarlık konusu yaparak güvenliğini masaya yatırdığı gerçeği ile yüzleşen Türkiye, aynı zamanda küçük bir ada ülkesi olan Küba ile kıyaslanacak bir pazarlık nesnesi haline gelmesinin gurur kırıcı duygularına kapılmıştır (Criss, 1997: 97; 117). Sovyetler Birliği'nin Küba'daki füzelerini kaldırma kararı alması Küba için de benzer duyguları hâkim kılmıştır. Fidel Castro, Küba'nın SSCB tarafından bir vassal gibi muameleye maruz tutulmasından son derece rahatsız olduğunu belirtmiştir (Johnson ve Tierney, 2003: 358). Türkiye'nin ve Küba'nın krizin sonunda materyal kayıp yaşayan taraflar olması, asimetrik ittifak düzenlerinin olası sistemik krizlerde zararlı çıkan taraf olacağına ve önceliklerin daima süper güçlerin çıkarları etrafında belirleneceğine dair önemli tecrübe olmuştur.

Krizin ilk aşamasında Türkiye tarafında, küresel bir savaşın patlak vermesinden endişe eden barışçıl bir ülke vurgusu öne çıkmıştır. Uslu'ya (2015: 125) göre Küba Krizi ilk aşamalarda Ankara tarafından pek anlaşılamamıştır. Öyle ki uzun bir süre füzelerin denizaltılardan fırlatılan Polaris ile değiştirilmesinin Türk dış politikasına dair bir gelişme olmaktan ziyade

¹⁰⁸ (Osm.) Müdafaa-i mahsusa. Öz savunma, kendini müdafaa etmekle ilgili (Kestelli ve Toparlı, 2004: 209).

NATO'nun askeri teknolojideki yeniliklere yönelik bir girişimi olduğu düşünülmüştür (Uslu, 2015: 164-165). 22 Ocak 1963'te Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Jüpiter füzelerinin birkaç ay içerisinde Polarislerle ikame edilmesine dair Amerikan önerisini kabul etmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin F-104 savaş uçaklarından edinmesi kararlaştırılmış ayrıca Türk ordusundan bir ekibin MLF¹⁰⁹ projesine fiziksel olarak katılması teklif edilmiştir. Nihayetinde Erkin 17 Şubat 1963'te, Millet Meclisi'ne gelerek Türkiye'nin Jüpiter füzelerinin kaldırılmasını kabul ettiğini resmi olarak deklare etmiştir.

Kennedy'nin Türklerin onayı olmadan hiçbir pazarlık yapılmayacağına dair verdiği garantilere rağmen Jüpiter füzeleriyle ilgili gizli ABD-SSCB anlaşması Küba Krizi'nin en sancılı dönemlerinde Türkiye'nin bilgisi olmadan yapılmıştır. Türk yetkililer krizden ancak birkaç ay sonra gizli anlaşmayı öğrenebilmişlerdir. Böylece hem Türk hükümetinde hem de kamuoyunda büyük bir hayal kırıklığı meydana gelmiştir (Seydi, 2010: 451). Krizden yıllar sonra Meclis'te söz alan İsmet İnönü, füzelerin kaldırılması hususunda ABD'nin kendilerine *“İzmir’de üslenmiş olan nükleer silahların modası geçti, bunların tesiri yoktur; biz bunları kaldırıp Polaris denizaltılarıyla aynı maksadı temin etmeye karar verdik”* diyerek kandırdığını ve ABD'nin kendi amaçları doğrultusunda Türkiye'yi kullanmasına mani olamadıklarını itiraf etmiştir (MMTD, 1970: 291).

ABD'nin Küba ablukasına karşın Sovyetler Birliği ile füze pazarlığına girmesi, süper güçler arasındaki sistemik bir krizin Türkiye'nin milli güvenliğine yönelik ne denli büyük bir tehdit haline gelebileceğini göstermiştir. Ancak Türkiye'nin ittifak ilişkileri içerisine terk edilme korkusuna yol açan asıl gelişme kuşkusuz topraklarında konuşlu Jüpiter füzelerinin kendisine danışılmadan kaldırılmasına yönelik girişim olmuştur. Füzelerin kaldırılması SSCB'ye karşı caydırıcılığın zayıflamasına, dolayısıyla Türkiye'nin stratejik konumunun derinden etkilenmesine sebebiyet vermiştir (Uslu, 2015: 165; Seydi, 2010: 451) Cumhuriyet Senatosu'nun 4 Şubat 1964 tarihindeki birleşiminde söz alan Senatör Celâl Tefvîk Karasapan bu durumu vurgulayacak biçimde şunları dile getirmiştir:

“Aziz arkadaşlarım, NATO savunmasının sağ kanadını teşkil eden Türkiye'mizin jeopolitik durumunu ve NATO camiasındaki mevkiini ve müttefikimiz Amerika'nın ön plânda tutarak yurdumuzun ve NATO camiasının tedafii için Jüpiter ve polaris füzelerini müştereken kullanılması gerekirken Jüpiter füzelerini yurdumuzdan söküp götürmesini asla tasvib etmiyoruz. Hükümetin müttefikimiz Amerikan devleti nezdinde gerekli temaslara geçerek tekrar bu füzelerin yerlerine konulmasını istiyoruz” (MMTD, 1964: 323-324).

Küba Krizi Türk-Amerikan ilişkilerinin ilk çatlağı olarak tanımlanabilmektedir. Türkiye'nin milli güvenliğini ve bekasını doğrudan ilgilenden bu hadise sonuçları itibariyle ilerleyen dönemlerdeki Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan birçok soruna açıklayıcı faktörler sağlamaktadır. Öncelikle kriz boyunca ABD yanlısı tavrını sürdüren Türkiye'nin güvenliğinin ABD'nin güvenliği ile takas edildiği anlaşılmıştır (Armaoğlu, 1995: 820). Bunun yarattığı bunalım Türk hükümetini temelde Batı yönelimli dış politikasını

¹⁰⁹ Çok Taraflı Nükleer Güç (MLF), ABD'nin Avrupalı müttefiklerine nükleer silahların kullanılmasında ve ateşlenmesinde kısmi de olsa rol verilmesine dayalı bir projedir. Türkiye, Ocak 1965'te, Kıbrıs meselesi üzerinde ABD ile yaşanan sorunlardan kaynaklı ve diğer yandan ABD'nin tüm isteklerini yerine getiren bir peyk olduğu yönündeki algılardan kurtulmak maksadıyla MLF'e katılmayacağını ilan etmiştir (Uslu, 2015: 182-183).

değiştirmeden çok taraflı bir dış politika izlemeye sevk etmiştir. Bu yönüyle Küba krizi genellikle Türkiye'nin tek yönlü dış politikadan ayrılmasını tetikleyen bir faktör olarak görülmektedir. Bunu izleyen dönemde NATO ittifakının parçası olan Türkiye ve Yunanistan'ın aralarındaki gerilimli Kıbrıs meselesi ve Kıbrıs'ın statüsüne dair uluslararası tartışmalar Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni sorun alanları oluşturmuştur. Böylece Türkiye'nin çok yönlü güvenlik ve dış politika tercihlerine yönelmesi ABD'ye alternatif işbirliği ortakları aramasına yol açmıştır (Seydi, 2010: 452).

Küba Krizi, Türk-Amerikan ittifakı özelinde uluslararası sistem düzeyinde kırılmalara sebep olan krizlerin ittifaklar içerisindeki bütünlüğü sarsabileceğini göstermiştir. Bunun yanında sistem düzeyindeki siyasetin iç siyaset düzeyine ve kamuoyuna olan etkileri görülmüştür. Bu dönemde ortaya çıkan yeni paradigmaların ileri dönemlerde kimi siyasi kararların dayanağını oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Nitekim olası bir nükleer savaşın eşliğinde cereyan eden süper güç siyasetinde müttefik küçük devletlerin güvenliklerinin pazarlık unsuru olarak kullanılabileceği görülmüştür. Bunun yanı sıra krizin ardından uluslararası sistemin yapısında meydana gelen yumuşama eğilimi ve detant dönemi küresel siyasette jeopolitik faktörlerin etkisini bir süreliğine yitirmesine neden olmuştur. Bu yönüyle ABD açısından Türkiye'nin konumu ve buna ilişkin jeopolitik değerinde görece azalma yaşanmıştır (Harris, 1972: 93-95; Bostanoğlu, 1999: 346). İttifak teorileri bakımından Küba Krizi'nin sonunda Türkiye'den Jüpiter füzelerinin sökülmesi esasen Türkiye'nin terk edilme ve tuzağa çekilme ikileminden bir şekilde kurtulmasına neden olmuştur. Böylece Türkiye ABD ile sürdürdüğü ittifak davranışlarında daha itidalli bir döneme girmiştir. Küba Krizi ile Türkiye içinde ABD yanlısı siyaset dönüşüme uğramıştır. Bununla beraber Türk kamuyunda Amerikan karşıtlığı yükselmiştir. Ayrıca füzelerin mevcudiyetinin ortadan kalkması muhtemel bir süper güç çatışması esnasında Türkiye'nin hedef olmasının da önüne geçmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Sovyet topraklarını tehdit eden bir konumdan kalkması Türkiye-SSCB yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu çok yönlü politika seçeneği ile Türkiye ABD ile olan ilişkilerinde Sovyetler Birliği'ni bir denge unsuru olarak yerleştirmiştir.

2.1.3.2.2. Kıbrıs Sorunu Etrafındaki Gelişmeler: 1964-1974

Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgesinde enerji ve güvenlik politikalarının sıklıkla birbirine geçtiği jeopolitik bir merkezi oluşturan Kıbrıs adası, 1960'ların ortalarından itibaren Türkiye'nin, özellikle Batılı devletler ve kurumlarla olan ikili ve çoklu ilişkileri içerisinde belirleyici bir role sahip olmuştur (Müftüler Baş ve Güney, 2005: 282; Kılıçkiran, 1998: 111-115; Fouskas ve Tackie, 2009: 30-32). Türkiye 1960'dan itibaren Kıbrıs'ta etkin bir aktör haline gelmiştir. Adadaki yerleşik Rum ve Türk hakları arasındaki sorunlar zamanla uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu durum kısa bir süre zarfında Türk dış politikasının öncelikli bir meselesi haline gelmiştir (Göktepe, 2005; Fouskas ve Tackie, 2009). NATO müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan'ın askeri boyutta karşı karşıya gelmesine neden olan Kıbrıs meselesi zamanla daha da karmaşık bir vaziyet almıştır. Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesinin üzerinden otuz, adaya yapılan ilk Türk müdahalesinin üzerinden kırk yedi yıl geçmiş olmasına rağmen Kıbrıs'ta mevcut birçok sorunla beraber sınırların belirsizliği

sürmektedir¹¹⁰. Tüm bu süreçte BM, NATO, Avrupa Topluluğu gibi milletlerarası kurumlarca sorun ele alınmıştır. Kimi zaman Sovyetler Birliği dahi mevzuya dâhil olmuştur. Bunların yanı sıra Kıbrıs meselesi İngiliz Milletler Topluluğu¹¹¹, İslam İşbirliği Konferansı (OIC) ve Bağlantısızlar Hareketi nezdindeki toplantılarda tartışılmıştır (Bishku, 1991: 165). Sonuçta adanın post-kolonyal dönemde iki toplumu bir arada barındıran tek devletli yapısı üzerinden yaşanan sorunlar zamanla uluslararası bir hal almıştır. Bu durum sorunda arabulucu rolü üstlenen ABD ile adadaki anayasal düzen üzerinde garantörlük hakları bulunan Türkiye arasında ciddi kırılmalar yaratarak iki ülke arasında bunalımlara sebep olmuştur.

Tarihsel bağlamda sorunun geçmişi oldukça eskiye dayanmaktadır. Öncelikle 1878 yılına kadar Osmanlı Devleti idaresinde olan adanın fiilen İngiltere idaresine geçişi ile beraber birçok sorun baş göstermiştir. Temelde adanın Yunanistan ile birleştirilmesi fikrine dayalı şiddet ve self-determinasyon taleplerine binaen 1950'lerden itibaren artan gerginlikler askeri bir darbe ile adadaki anayasal düzeni sona erdirmiştir. Bunun üzerine Türkiye'nin askeri müdahalesi ile adadaki durum tersine çevrilmiştir. Sonuçta adanın de facto iki devletli bir yapıya geçmesi ile mevcut halini alan Kıbrıs meselesi Türkiye, Yunanistan, Avrupa Birliği ve ABD gibi aktörleri ilgilendiren ve Doğu Akdeniz'deki deniz alanları üzerinde yaşanan gerginlikleri de kapsayan bir sorun haline gelmiştir. Kıbrıs'ın bağımsızlığından önce Rum toplumunun self-determinasyon taleplerine dayalı çıkan gerginlikler ve bunun ideolojik zeminini oluşturan enosisin Yunan devletince resmen desteklemesi adadaki koşulları giderek zorlaştırmıştır. Yaşanan hadiseler üzerine 1955 yılında Kıbrıs'ın İngiltere'den iadesini talep eden Türkiye, 1956 sonundan itibaren Kıbrıs Türklerine ayrı bir self-determinasyon hakkının verildiği iki devletli bir taksim planını desteklemiştir¹¹². Türk, Yunan ve Kıbrıs'ta yaşayan iki toplumun müzakereleri sonucu 11 Şubat 1959'da imzalanan Zürih ve 19 Şubat 1960'ta imzalanan Londra Antlaşmaları bağımsız bir Kıbrıs devletinin kuruluşunu mümkün kılmıştır (Bağcı, 2007: 127). Bu durum esasen benzersiz bir örnek oluşturmaktadır. Çünkü *"dünyada daha önce siyasal olarak eşit düzeydeki iki ayrı toplumun kendi self-determinasyon hakkını beraber kullanarak, tek bir bölgede, tarafların tamamının onayladığı uluslararası bir antlaşma ile garanti altına alınmış işlevsel bir federasyon kurduğu başka bir devlet yoktur"* (Stephen, 2000: 9). Ancak bu garantili statüsüne rağmen anayasa kısa sürede işlevsiz hale gelmiştir. Kıbrıs Türklerine yönelik *Kanlı Noel* saldırıları ile başlayıp 1964 yılı boyunca süren saldırılar¹¹³ Türklerin yönetimden tamamen çekilmesine neden olmuştur. Böylelikle

¹¹⁰ 2021 yılı itibariyle.

¹¹¹ (İng.) Commonwealth of Nations.

¹¹² Türkiye'nin adayı iade edilmek üzere harekete geçtiği dönemde İstanbul'da patlak veren 6-7 Eylül (1955) olayları Türkiye'nin tezinin uluslararası kamuoyunda ilgi görmemesine neden olmuştur.

¹¹³ Volkan (2008: 95-96), Türkler için travma olarak nitelendirdiği Kıbrıs sorununun, 1963 yılında baş gösteren bu olaylara karşılık geldiğini ifade etmektedir. Bu dönemde Rumlar Kıbrıslı Türklere yönelik yürüttükleri katliamda Türk nüfusunu oluşturan 120 bin kişinin beşte biri yerlerinden edilmiş ve Türkler adanın yüzde 3'ü gibi dar bir alanda, insani koşulların tamamen uzağında on bir yıl yaşamak durumunda kalmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs meselesini okuma biçimi de 1960 Antlaşmalarına dayalı anayasal düzenin, 1950'den itibaren planlı yürütülen enosis hareketinin 1963-64 yılından Rum milislerce Türklere yönelik yoğun şiddet ve katliam kampanyasına dönüşmesiyle, yönetilemez hale gelmesine dayanmaktadır. (Detaylar için bkz. T.C. Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/KIBRIS/CYPRUS-ISSUE.pdf>; http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa). Kıbrıs Rum Yönetimi ise 1963-64 yılında yaşananların Türkiye'nin planlı programı çerçevesinde gerçekleştiğini ileri

Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen sona ermiştir. Stephen (2000: 5) tarafından Türklere yönelik bir “soykırım teşebbüsü” olarak ifade edilen saldırılar, Türkiye’nin 20 Temmuz 1974’teki müdahalesine kadar birçok diplomatik çabaya rağmen durdurulamamıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı¹¹⁴ sonrasında Kıbrıs siyasi olarak kesin surette ikiye bölünmüştür. Bu tarihten itibaren Kıbrıs’ın yasal statüsüne dair tartışmalar bir sonuca ulaşmadığı gibi Türkiye’nin dış politikasına dair birçok sorun meydana gelmiştir.

Adanın tarih boyunca önemli olan jeopolitik konumu Soğuk Savaş’la beraber iki süper gücün rekabet alanında kesişmesine yol açmıştır. Meselenin NATO’yu ilgilendiren stratejik bir boyut dönüşmesi ABD’nin Kıbrıs meselesi ile yakından ilgilenmesine neden olmuştur (Joseph, 1997: 58). Washington için bağımsız bir Kıbrıs devletinin NATO ve ABD’nin çıkarlarına uyumlu bir pozisyonda kalması temel önceliktir. 1950’lerin başında ABD’nin Kıbrıs’a yönelik politikası, meseleyi daha çok bir iç sorun olarak görüp karışmama prensibine dayalıdır. Bu bakımdan Kıbrıs sorunu ilk etapta Kıbrıslılar ve İngilizler arasında bir mesele olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde Amerikan yaklaşımının üç ana bileşeni bulunmaktadır. Bunlar: sömürgecilik karşıtı hareketlerin ABD tarafından desteklenmesi ya da en azından bu hareketlere olumlu bakılması; isyanların arkasında Sovyetler Birliği’nin parmağı olabileceği ihtimali üzerinden komünizm karşıtı bakış ve İngiltere ile ABD arasında mevcut yakın ilişkilerin varlığı –ki bu durumda ABD İngiliz karşıtı bir tutum takınamamıştır (Nicolet, 2001: 43). Adadaki gerilimler arttıkça ABD önce gözlemci statüsünde müzakereleri takip etmiştir. Adada bir self-determinasyon hakkının varlığını desteklese de İngilizlerin karşı politikaları sürdüğü müddetçe herhangi müdahaleden uzakta kalmayı yeğlemiştir (Nicolet, 2001: 123). Bu yönüyle 1960 yılında Kıbrıs’ın bağımsız bir devlet kimliğini kazanması ABD açısından tatmin edici bir sonuç olmuştur. Çünkü ABD’nin yaklaşımıyla örtüşen biçimde NATO içinde bir kırılma gerçekleşmemiş ve Yunanistan NATO’dan ayrılmamış; adadaki İngiliz üsleri NATO’ya açık bir biçimde hala İngilizlerin elinde kalmış ve Sovyetler Birliği’nin adada nüfuz kazanmasının büyük ölçüde önüne geçilmiştir¹¹⁵ (Akgül, 2004: 32).

Kıbrıs’taki anasayal düzenin 1963 yılında fiilen sona ermesi ABD’nin çoğunlukla belirsiz ve kimi zaman da çelişkili bir siyaset izlemesine neden olmuştur (Coufoudakis, 1976: 245). Washington’un bu aşamadaki Kıbrıs politikası adanın Sovyet nüfuzundan ırakta tutulması yoluyla komünizmin yayılmasına karşı Batılı bir rol üstlenmesi ile adadaki İngiliz üslerinin

sürmektedir. Hazırladıkları rapora göre, 30 Aralık 1963’te Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Türk kökenli Başkan Yardımcısı, Kıbrıs anayasasının öldüğünü ilan etmiş ve Türkler ile Rumların bir arada yaşama olasılığının kalmadığını ifade etmiştir. Türklerin yetkililerin ve memurların devletin bütün organlarından çekilmesi sonrasında Türkler kendi liderliğinden gelen baskılarla, bulundukları yerleri terk ederek daha önceden belirlenmiş yerleşim bölgelerine gitmişlerdir (“The Cyprus Question: A brief introduction”, 2011: 46-47). Ancak burada Kıbrıs yönetimi taraflı bir bakış açısıyla şiddet olaylarını es geçmekte ve olayların başlangıcının Türklerin hükümetten çekilmesiyle başladığını ileri sürmektedir. Hâlbuki “Kanlı Noel” zaten Türklerin devlet kurumlarındaki görevleri sürerken, bir hafta öncesinde başlamış ve 27 Aralık’ta Uluslararası Barış Gücü adada görev yapmaya başlarken 30 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa ‘Yeşil Hat’ doğrultusunda fiilen ikiye bölünmüştür.

¹¹⁴ Uluslararası politikada sıklıkla Türkiye’nin Kıbrıs işgali olarak tanımlanmaktadır.

¹¹⁵ Kıbrıs’ın bağımsız olduktan sonra Batı ittifakına katılmayıp bağlantısız konumda kalması, Sovyetlerin Kıbrıslı Rumlar üzerinde etkisini arttırma kaygısını sürdürmüştür. Bu bakımdan Washington’un önceliği SSCB’nin Akdeniz’de güçlenmesine engel olacak biçimde Kıbrıs’ın Batı ile ilişkilerinin güçlendirilmesi olmuştur (Nicolet, 2001: 156).

Batı'nın çıkarları doğrultusunda kullanılır halde kalmasına dayalı olmuştur (Güney, 2004: 29). Bu yönüyle ABD uluslararası sistemin statükosunun sürmesi yönünde bir politika izleyerek stratejik Soğuk Savaş dinamiklerinin ötesinde bir tavır sergileyememiştir. Dolayısıyla adadaki milliyetçilik ve etnik şiddet sorunlarına temas edememiştir. 1963 yılına kadar oldukça Türk yanlısı gözüken Amerikan yaklaşımı çelişkili bir biçimde 1964 Haziran ayında Türk karşıtı bir vaziyete bürünmüştür.

Türkiye 1974 yılına kadar üç defa askeri müdahale seçeneğini masaya yatırmıştır. İlk olarak, 23 Aralık 1964 tarihinde adada giderek artan şiddete yanıt olarak garantör devletlerce bir askeri müdahale yapılmasını talep etmiştir. Ancak bu talebi reddedilmiştir. Bunu müteakiben Kıbrıstaki Türk toplumunun katliamla karşı karşıya kaldığını, şayet garantör devletler durumu kontrol altına alamazlarsa tek taraflı bir askeri müdahale seçeneğine başvuracağını ilan etmiştir. Ancak askeri seçeneği hayata geçirmeyip yalnızca uçaklarını ada üzerinde uyarı mahiyetinde uçurmakla yetinmiştir (Uslu, 2003b: 22). Ocak 1964'te İngiltere'de düzenlenen müzakerelerden de bir sonuç alınamayınca ABD'nin meselede daha etkin rol alması yönünde bir girişimde bulunmuştur. Londra ABD'den NATO ya da BM nezdinde bir barış gücünü adada konuşlandırmasını talep etmiştir (Akgül, 2004: 51). ABD'nin çeşitli endişelerini¹¹⁶ barındıran bu seçeneğin gündeme gelmesinin ardından ABD Dışişleri Bakanı Müşaviri George Ball gönüllü olarak sorumluluk üstlenmiş ve 1965 yılına kadar meseleyle bizzat ilgilenmiştir (Ball, 1982; Nicolet, 2001: 196).

ABD'nin sorumluluğu altında yürütülen görüşmelerde ABD tarafının Türkiye'nin tek yanlı müdahalesine karşı duruşu ve buna mukabil çoklu bir askeri güç konuşlandırılmasına dair talebi öne çıkmaktadır. 8 Şubat 1964 tarihinde Ball, sorunu ilgili taraflarla görüşmek üzere bölgeye gitmiştir. Burada öncelikli hedef Türkiye'nin askeri bir seçeneğe başvurmadan evvel bir barış gücünün adada konuşlandırılmasıdır. Bir müddet sonra İnönü ile görüşmek üzere Türkiye'ye giden Ball, Türkiye'den ABD'ye danışmadan müdahaleye kalkışmayacağı garantisini almıştır (Akgül, 2005: 59-60). Ball görevi esnasında bir barış gücünün adadaki şiddeti durdurmayacağı, Türkiye'nin müdahale etmesinin ise yarı yarıya ihtimal dâhilinde olduğu kanısına varmıştır. Buna mukabil ABD Başkanı Lyndon B. Johnson Türkiye'nin tek yanlı müdahalesine karşı bir duruşa sahip olup İngiltere'den garantör devletlerin ortak müdahalesini talep etmiştir. Ancak İngilizler tarafından bu görüş reddedilmiştir. Buna mukabil Johnson Türkiye'ye yapılan yardımların kesileceğini duyurmanın onları durdurmaya yeteceği inancına kapılmıştır (Akgül, 2005: 60).

Diğer taraftan Türk tarafında krizin başlarında yüksek olan uluslararası gücün katkılarına olan inanç giderek azalmıştır. Nitekim Kanadalı askerlerden oluşan ilk BM Barış Gücü Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük'ün BM müdahalesinin Kıbrıslı Türkleri koruması adına çağrıda bulunduktan sonra 14 Mart 1964 tarihinde göreve başlamıştır (Stegenga, 1970). Türkiye tarafından diplomatik bir başarı olarak görülen bu girişimin adadaki şiddeti engelleyemediği kısa süre içerisinde anlaşılmıştır. Bunun üzerine

¹¹⁶ Dönem itibarıyla, ABD bir yandan SSCB ile Berlin üzerinden Soğuk Savaş rekabetini sürdürmekte, öte yandan Vietnam'a daha fazla müdahil olurken Panama'da da çeşitli sorunlarla yüzleşmektedir. Aynı zamanda Kongo krizinde SSCB'ye karşı velaket savaşlarına girilmiş ve Endonezya'daki gelişmeler yakından takip edilmektedir (Ball, 1982: 340).

tutumunu değiştiren Türkiye ABD'nin Kıbrıs siyasetini alenen eleştirir hale gelmiştir. Başbakan İnönü Türkiye'nin meseleye askeri boyutta müdahale etmek üzereyken ABD tarafından BM Barış Gücü'nn adadaki durumu kontrol altına alacağına dair verilen vaatler sonunda vazgeçildiğini duyurmuştur. Bunun zerine ABD Büyükelçisi Raymond Hare'i 4 Haziran 1964 tarihinde huzuruna çağıran Başbakan, Washington tarafından verilen garantilerin Türklere yönelik saldırıların önüne geçmediği gerekçesiyle hükümetinin müdahale kararı¹¹⁷ aldığını bildirmiştir (Tüzünkan, 2007: 83-84). Büyükelçilik tarafından Washington'a gönderilen bu yöndeki bilgi zerine 5 Haziran 1964'te Başkan Johnson tarafından İnönü'ye sert dille kaleme alınan bir mektup gönderilmiştir (Göktepe, 2005: 432; Armaoğlu, 1991: 270-276).

Bu mektup ile ABD'nin Kıbrıs sorunundaki tutumu açık bir biçimde ifade edilmiştir. ABD öncelikle sorunun NATO bütünlüğünün korunarak Batı bloku içerisinde czmlenmesi, meselenin BM'ye giderek Sovyetlerin müdahalesine açık hale getirilmemesi adına gayret göstermiştir (şahin, 2002: 47). Johnson'un mektubunda muhtemel bir Türk-Yunan savaşı etrafında NATO'nun bütünlüğüne dair ortaya çıkan endişeler görülmektedir (Sander, 2016: 308-309; Uslu, 2015: 180). Ancak Türkiye'yi ABD ve NATO'ya dair güven hususunda yaralayan asıl mevzuu, olası bir müdahalede Amerikan teçhizatların kullanılmamasına dair dayatmadır. Bu noktada Türkiye, mevcut askeri gücünü ABD kontrolü dışında kullanamayacağına dair güçlü bir mesaj almıştır. Yani Türkiye'nin dost ve düşman tanımlarının kendi güvenlik esasları çerçevesinde değil de ABD tarafından belirlenmeye çalışıldığı anlaşılmıştır (Uslu, 2015: 174). Bir ülkenin milli güvenliğine dair en büyük dayatmalardan birisi ordusunun bir başka egemen güç tarafından verilen talimatlarla yönlendirilmesidir. Dolayısıyla bu durum Türkiye tarafından kaygıyla karşılanmıştır. Mektupta ne çıkan bir diğer önemli unsur ise Türkiye'nin adaya müdahale etmesi durumunda NATO'nun Türkiye'yi olası Sovyet saldırılarına karşın koruma taahhüdünü yerine getiremeyeceği yönündeki mesajlardır. Türk-Amerikan ilişkilerinde karşılıklı güveni sarsıcı ifadelerin yanı sıra NATO'nun bir müttefikini Sovyet tehdidine karşı korumayacağı tehdidi ittifak ilişkileri içerisinde ciddi bir kırılma olarak grlmştir.

Mektubun Türk dış politikasında uzun süreli bir etkisi olmuştur. Özellikle dış ekonomik yardım ve güvenlik ihtiyaının ABD'den giderilmesi üzerine kurulu Türk dış politikasının Johnson mektubu ile sürdürülür politikalar olmadığı idrak edilmiştir. Ayrıca NATO ile elde edilen Batılı kimliği ve batıya karşı oluşan askeri ve mali bağımlılık Türkiye'de tartışılan mevzular haline gelmiştir. (Sander, 2016: 315-319). Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne yakınlaştırıcı bir etkisi olan mektup, Türkiye'nin Arap lkeleri ile olan ilişkileri geliştirme ve çok taraflı bir dış politika arayışına sebep olmuştur (Armaoğlu, 1995; Uslu, 2015: 181-182). Uluslararası konjonktürün yumuşama safhasında olması da Türkiye'nin SSCB'ye karşı olan güvenlik ihtiyaını azaltmıştır. Hatta iki ülke arasında iyileşen ilişkiler sonrasında Türkiye'nin SSCB'den iktisadi yardım almaya başlamıştır (Uslu, 2015: 118). Johnson

¹¹⁷ Türkiye'nin müdahale edeceğine dair ABD'ye önceden bilgi vermesi, araştırmacılar tarafından Türkiye'nin ve Türk ordusunun maddi ve donanım yetersizliğini örtme maksadıyla ortaya koyduğu bir iç politik neden olarak görülmektedir (Harris, 1972: 107; Uslu, 2015: 17; şahin, 2005: 110). İnönü kasten ABD'nin tepkisini çekecek bir hamle yaparak müdahalenin ABD tarafından engellendiği algısını yaratmak istediği düşünülmektedir.

mektubu ile beraber Türk dış politikasında ABD'nin uluslararası siyasetine olan destekte somut azalmalar görülmüştür. Örneğin ABD'nin Şubat 1965'te Türkiye'ye gelmesi planlanan nükleer zırhlısı *Savannah*'ın ülkeye gelişine izin verilmemiştir. Buna ilaveten Türkiye BM Genel Kurulu'nda Vietnam'da kuvvet kullanımına aleyhte bir tutum izlemiştir (Sander, 2016: 313-319). Ayrıca mektup, Türkiye'de ABD aleyhtarı gösterilerin düzenlenmesinde ve Amerikan karşıtlığının kamuoyunda ciddi biçimde artmasında önemli bir enstrüman haline gelmiştir (Güney, 2008: 474). Sonraki dönemde toplumsal ve siyasal alanda yükselen Amerikan karşıtlığının emareleri görülmüştür. NATO tesisleri içerisinde baş gösteren grevler ve 6. Filo'ya yönelik protestolar ile toplumsal düzeyde gözlemlenen Amerikan aleyhtarlığı Türkiye'deki çeşitli grupları ortak bir noktada buluşturmuştur. Diğer yandan TBMM'de ABD ile yapılan ikili antlaşmaların sorgulanır hale gelmesi ve NATO'nun faydaları üzerine yaşanan tartışmalar ile de siyasal düzeyde görülmeye başlanmıştır. Bu süreçte ABD'nin Ortadoğu'daki politikalarından da Türkiye'nin desteği çekilmiştir. Örneğin 1973 Arap-İsrail Savaşı esnasında tarafsız kalmayı tercih eden Ankara, ABD'nin Adana'daki İncirlik üssünü İsrail'e destek maksadıyla kullanmasına izin vermemiştir. Bununla beraber ABD destekli İsrail'e karşı savaşan Arap devletlerine silah yardımı yapan SSCB uçaklarının Türk hava sahasını kullanmasına müsaade edilmiştir (Demir, 2021: 178-179).

Türk-Amerikan ittifakının krizleri içerisinde Kıbrıs iki boyutlu bir süreci barındırmaktadır. İlk aşamadaki kırılma Başkan Johnson'un mektubu ile ortaya çıkan birçok sorundan kaynaklanmaktadır. İkinci aşamada ise Türkiye'nin 20 Temmuz 1974¹¹⁸ tarihinde adaya asker çıkarmasıyla askeri ilişkileri durma noktasına getirmiş olan silah ambargosunun yürürlüğe girmesidir. Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi Henry Kissinger'ın Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı Amerikan yönetiminde¹¹⁹ olumsuz bir tepki uyandırmamış, operasyonun müsebbibi olarak Yunanistan görülmüş ve kınanmıştır. Hatta Amerikan yönetimince harekât öncesi Türkiye'nin cesaretlendirildiği dahi dile getirilmektedir (Tüzüncan, 2007: 101). Ancak Amerikan Kongresi Yunan asıllı Kongre üyeleri ve Rum lobisinin yoğun çalışması sonucunda, Başkan Ford ve Kissinger'ın itirazlarına rağmen¹²⁰ Beyaz Saray'dan farklı bir tutum izlemiştir. Böylece 5 Şubat 1975'te¹²¹ Türkiye'ye askeri ambargo uygulanmasını yürürlüğe koymuştur. Buna göre:

“Amerikan Dış Yardım Yasası'nın 620. maddesinin X. bendinin hükümleri gereğince, Türkiye'ye verilmesi daha önceden kararlaştırılan 200 milyon dolar değerindeki silahın

¹¹⁸ Türkiye, Kıbrıs'ta yapılan askeri ihtilali gerekçe göstererek harekâtı başlatmıştır. 15 Temmuz 1974 tarihinde Rum milisler Yunanistan'daki cunta yönetiminin desteğiyle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşru Cumhurbaşkanı III. Makarios'u görevden indirmiş, yerine Enosis yanlısı milliyetçi Nikos Sampson getirmişlerdir. Kıbrıs sorununa dair detaylı okuma için bkz., Hasgüler, M. (2007). *Kıbrıs'ta Enosis ve taksim politikalarının sonu*. Alfa Basım Yayın.

¹¹⁹ Henry Kissinger, 1973 yılından 1977 yılına kadar ABD Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Görevi esnasında patlak veren Watergate skandalı, Başkan Richard Nixon'un 9 Ağustos 1974 tarihinde istifa etmesine neden olmuştur. Nixon yerini Başkan Yardımcısı Gerard Ford'a bırakmıştır.

¹²⁰ Kongre 1974 yılı Türkiye'ye yapılan askeri yardımları iki defa durulması yönünde yasa çıkarmış, ancak Başkan Gerard Ford'un vetosu ile yardımlar bir süre daha sürmüştür. ABD siyasetinde Beyaz Saray ile Kongre arasında uzlaşma odaklı yoğun bir rekabet dönemi izlenmiştir. Bu dönemde Kongre içerisinde Senato ve Temsilciler Meclisi'nin tutumlarında Türkiye'ye ambargo konusundaki ısrarlı duruş, Senato'nun Beyaz Saray ile yaptığı uzlaşmanın Temsilciler Meclisi tarafından delinmesine dahi yol açmıştır (Uslu, 2015: 318-319).

¹²¹ Silah ambargosu, 4 Eylül 1978 tarihine kadar sürmüştür.

sevkiyatı durduruldu. Aynı yasa çerçevesinde, Türk hükümetine sağlanan her türlü askeri yardımın verilmesi; nakit, kredi ya da başka şekilde olsun her türlü savunma araçları ve hizmetlerinin teslim edilmesi ve silahların, askeri mühimmatların ve her tür savaş malzemelerinin Türkiye'ye gönderilmesi ile ilgili hazırlanan bütün lisanslar iptal edildi ve durduruldu. Yasak, parası ödenmiş olan 78 milyon dolar değerindeki askeri malzemeyi de içermekteydi" (Uslu, 2015: 320).

1974 müdahalesi sonrasında Kıbrıs meselesi, özellikle sorunun çözümüne dair ortaya konan uygulamalar etrafından hem ABD'nin hem de Türkiye'nin iç siyasetinde derin etkilere sebep olmuştur. ABD açısından Kongre eliyle uygulamaya konulan yaptırımlar, Beyaz Saray ile Kongre arasında tartışmalara neden olurken Türkiye'de Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan liderliğindeki koalisyon hükümeti Kıbrıs odaklı yaşanan bir kriz üzerine çözülmüştür. Fakat dış politika etkisi açısından Türkiye'de Amerikan ambargosu sert bir dille geri çevrilmiş, ABD'ye karşı imkânlar dâhilinde yanıt veren ve Kıbrıs siyasetinde taviz vermeyen bir dirayet gözlenmiştir.

Amerikan ambargosu Türk-Amerikan ilişkilerinde müstesna bir kriz dönemini oluşturmaktadır (Herring, 2008: 302). Bilhassa ittifak içerisindeki güven faktörü önemli derecede zarar görmüştür. Türkiye ABD tarafından sağlanan güvenlik şemsiyesinin işlerliği hususunda şüpheye düşmüştür (Sezer, 1981: 25). Türkiye, ittifak içindeki kırılmadan kaynaklı olduğu kadar uluslararası sistemin koşullarının da yumuşamasıyla dış politikasında çok boyutluluğa yönelmiştir. Askeri savunma ekipmanlarının temininde Amerikan bağımlılığını azaltacak farklı kaynak arayışlarına yoğunluk vermiştir. Başbakan Ecevit 1978 yılında BBC'ye verdiği bir röportajda Türkiye açısından uluslararası sistemin mevcut vaziyeti ve ABD ile olan ilişkilerindeki istisnai durum üzerine mütalaada bulunmuştur (BBC News Türkçe, 2018). Başbakan konuşmasında Amerikan ambargosuna karşın Türkiye'nin çok taraflı bir siyaset ve askeri kaynakların çeşitliliğini arttırmak gibi maksatları olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu noktada, Sovyet Genelkurmay Başkanı'nı Türkiye'de ağırlamış olmanın ve Bulgaristan'a bir ziyaret gerçekleştirmesinin çok taraflı bir politika seçeneği için ehemmiyetini vurgulamıştır. Ecevit *"Dünyada var olan denge ve bu dengeyi kuran elementler, zamanımızın bir gerçekliği olarak ele alınacak gibi görünüyor"* ifadesiyle uluslararası konjonktürdeki gelişmelerin, dönem itibarıyla de detant düzeninin Türkiye için çok anlam taşıdığını belirtmiştir (BBC Türkçe, 2018: 2:15). Ayrıca, Türkiye'nin NATO müttefikleri tarafından yalnız bırakıldığını ve detant döneminin koşullarının Türkiye'nin *Yeni Savunma Konsepti*'nin *"[kendine] daha fazla yeten bir vaziyet alması ve sadece tek bir kaynağa aşırı derecede bağımlı olmaktan kurtulması"* gerekliliği üzerine tasarlandığını ifade etmiştir. (BBC Türkçe, 2018: 3:20-3:59). Nitekim ambargo sonrasında Jüpiter krizinde olduğu gibi, milli güvenlik konularındaki tek yanlı bağımlılığın ülke güvenliğine ve savunmasına dair oluşturduğu zafiyet bir kez daha Türk hükümetleri ve toplumu tarafından idrak edilmiştir (Uslu, 2015: 338-340). Bu dönemi müteakip kısa süre içerisinde Türkiye, savunma ihtiyaçlarını ABD dışından temin etmeye yönelik büyük adımlar atmıştır. Bu yönde İtalya, Batı Almanya ve İngiltere'nin ürettiği savaş uçakları, tanklar ve füzelerin alınmasına dair birçok antlaşma yapılmıştır (Sezer, 1981: 25).

Türkiye-ABD ilişkileri içerisinde 1960'lardan Soğuk Savaş sonuna dek ekonomik, siyasi ve askeri boyutta birçok sorun vuku bulmuştur. Buna rağmen Türk-Amerikan ittifakı NATO

bağlamından hiçbir zaman kopmamıştır. Fakat ittifakın doğasında ve işlerliğinde ciddi aksamalar yaşanmıştır. Küba Krizi esnasında ABD'nin güvenliğine karşın Türkiye'nin güvenliğinin takas edilmiş olması öte yandan Kıbrıs gibi, Türkiye'nin jeopolitik havzası içerisinde milli güvenliğine dair tehdit oluşturan ve de etnik unsurlarını koruma sorumluluğu etrafında gelişen önemli bir mesele karşısında ABD tarafından muhatap bırakıldığı tavır tarihsel bağlamda yaşanmış önemli hadiselerdir.

Bunların dışında iki ülke arasında ticari meseleler, haşhaş sorunu, Ermeni meselesi, İsrail ile olan ilişkiler ve Türk-Yunan ilişkilerinin etkisi gibi kimi sorunlar da yaşanmıştır. Ancak yaşanmış olan bu sorunlar milli güvenlikle ilgili ya da askeri olmaktan ziyade siyasi ve ekonomik meseleler olmalarından dolayı çalışmanın bu bölümünde bunlara yer verilmemiştir. 1979 yılından itibaren bölgede değişen konjonktür Türkiye-ABD ilişkilerinde yeniden iyileşme sağlayan unsurları beraberinde getirmiştir. SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmesi, aynı yıl İran'da gerçekleşen İslam Devrimi Türkiye'nin güvenlik bağlamında Amerikan ittifakına bağlılığını arttırmıştır. Bununla beraber Ankara'da 12 Eylül 1980 darbesi ile göreve gelen askeri yönetim Türk dış politikasını yeniden ABD yanlısı bir düzene sokmuştur. Bu dönemde kapalı olan Amerikan askeri tesisleri yeniden açılmış, Yunanistan'ın NATO'ya dönüşüne izin verilmiş, iç politikada Amerikan karşıtı solcu gruplar ve İslamcı siyasal görüşler baskılanmıştır (Buhari Gülmez, 2020: 479). Sonuç olarak, iki devlet arasında yaşanmış olan her türlü kriz durumunun Türk-Amerikan ittifakının yapısında, toplumsal düzeydeki algılanışında ve Soğuk Savaş sonrası dönemdeki askeri-siyasal işleyiş içerisinde etki sahibi olduğunun yadsınamaz bir gerçeklik olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.4. San Francisco Sistemi: ABD'nin Kuzeydoğu Asya Paktları

ABD'nin kuruluşundan bu yana Asya hem ekonomik hem de jeopolitik olarak çıkarları için hayati bir önceliğe sahip olmuştur. Öyle ki Bağımsızlık Savaşı'nın hemen sonrası bir dönemde ABD bayrağı taşıyan ilk gemilerden birisine *Empress of China*¹²² adı verilmiştir. Bu gemi 1784 yılında Çin'in ticaret kısıtlamaları nedeniyle yalnızca Guangzhou limanında görev yaparak ABD ile Çin arasında doğrudan ve karlı ticari ilişkilerin başlamasına öncülük etmiştir ("A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: China", 2020). Sonraki iki yüz yıl içerisinde ABD için çok önemli bir pazar haline gelen Asya, stratejik bakımdan herhangi bir ulus tarafından tek başına domine edildiği takdirde Amerikan çıkarlarının zarar göreceğine dair siyasi yaklaşımdan ötürü ABD'nin güvenlik önceliği güttüğü bir bölge haline gelmiştir (Wood, 2018: 165). Öyle ki Amerikan dış politikası dünyanın hiçbir yerinde Doğu Asya'da olduğu kadar jeopolitik yapılanmaya şekil vermemiştir (Im, 2006: 158). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Çin, Kore ve Vietnam'daki devrimci-milietçi hareketlerin etkisiyle bölünmüş ülkeleri barındıran bölgenin konjonktürel yapısı ABD tarafından Soğuk Savaş düzeni etrafında düzenlenmiştir. ABD Kore'yi 38. paralel, Vietnam'ı 16. paralel doğrultusunda bölmüş, Çin Cumhuriyeti'nin Tayvan adasına taşınmasıyla Çin'in Tayvan boğazından itibaren bölünmesini mutlakileştirmiştir (Im, 2006: 158).

¹²² (İng.) Çin Kraliçesi.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel ittifaklar ağı ile geniş bir güvenlik düzeni tasarlayan ABD, Kuzeydoğu Asya’da Güney Kore, Japonya, Filipinler ve Tayvan ile mevcutlardan farklı, özel ve karşılıklı bir işleyiş geliştirmiştir. Soğuk Savaş sırasında çok taraflı ve işbirlikçi siyaset izlediği Batı Avrupa’dan farklı bir Kuzeydoğu Asya bölgesel düzeni tasarlamıştır. Burada NATO ya da OECD’ye denk düşecek kurumsallaşma tercih edilmemiştir. ABD bölgedeki nüfuzunu en üst düzeyde tutabilmek adına komşu devletleri birbirine bağlayan çok taraflı bir ağ kurmaktan kaçınarak ayrı ancak birbirleriyle ilintili askeri ittifaklar haline işleyen bir bölgesel düzen kurmuştur. 1950’lerin başında inşa edilen bu ilişkiler günümüzde de korunan mevcut Doğu Asya güvenlik yapısını teşkil etmektedir. Çoğunlukla San Francisco Sistemi olarak anılan bu yapılanma ABD-Güney Kore ittifakı açısından tanımlanması gereken önemli bir bağlamı oluşturmaktadır.

San Francisco Sistemi birçok farklı manada kullanılmakla beraber çoğunlukla ABD’nin Batı Pasifik’te yer alan Asyalı devletler ile karşılıklı antlaşmalar şeklinde kurduğu savunma ittifakları ve buna dair taahhütlerine işaret etmektedir (Buszynski, 2011: 316-317). Özellikle 1951 San Francisco Konferansı¹²³ ile ABD-Japonya ittifakının teşkili ve bölgesel güvenlik işbirliklerinin kurulmasını takip eden süreci anlatmaktadır. Her biri ayrı adımları oluşturan işbirliklerinin ilki ve sistemin zeminini oluşturan parçası Japonya’nın Amerikan stratejisine yerleştirilmesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında müttefik güçler ile Japonya arasında barışçıl ilişkileri kuran antlaşma 8 Eylül 1951 tarihinde, BM nezdindeki 49 devletin imzasıyla hayata geçmiştir¹²⁴. Bunu müteakiben ABD önce Filipinler, ardından Güney Kore ve Tayvan ile savunma antlaşmaları imzalamıştır. Aslında mevcut bölgesel düzenin tüm parçalarını San Francisco Konferansı ile ilişkilendirmek çok doğru bulunmamaktadır. Nitekim müteakip antlaşmaların birçoğu konferansın bir ürünü olmamakla beraber farklı güvenlik endişelerinin sonucunda doğmuştur¹²⁵. Ancak yine de bir kavramsal çerçeve oluşturması bakımından San Francisco Sistemi’nin bir kavram olarak işaret ettiği ve bu çalışmada da esas alınan anlamı, Soğuk Savaş esnasında ABD öncülüğünde kurulan Kuzeydoğu Asya bölgesel düzeni ve Asya-Pasifik bölgesinde hayata geçen karmaşık güvenlik ve ittifaklar ağıdır.

ABD’nin Kuzeydoğu Asya ile olan ittifaklarının oturduğu zemin, Avrupa ile olan çok taraflı savunma paktının oluşturduğundan farklı bir düzene sahiptir. Asya-Pasifik bölgesinde

¹²³ Muzaffer güçlerin Japonya ile bir Barış antlaşması kurmak üzere toplanan konferansa İkinci Dünya Savaşı boyunca Japon mezalimine maruz kalan Çin’in ne milliyetçi güçlerini temsilen ne de komünist güçlerini temsilen hiç kimse davet edilmemiştir. Ayrıca 1910-1945 yılları arasında Japon sömürgeci olarak uzun yıllar esaret altında yaşamak durumunda kalan Korelileri temsilen de konferansa davetlinin olmaması eleştirilen bir konudur.

¹²⁴ Türkiye’nin de imza attığı antlaşmaya Komünist bloktan Sovyetler Birliği, Çekoslovakya ve Polonya imza atmayı reddetmiştir. Antlaşmanın tam ve orijinal metni için bkz. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20136/volume-136-I-1832-English.pdf>

¹²⁵ 1 Ekim 1953’te Güney Kore ile imzalanan Karşılıklı Savunma Antlaşması, Kore Savaşı’nın bir sonucudur ve Kuzey Kore tehdidinin yeniden baş göstermesine karşın ABD tarafından Güney Kore’ye karşı bir güvenlik garantisi oluşturma maksadı taşımaktadır. Kuzey ve Güney Kore arasındaki mütareke 27 Temmuz 1953’te Güney Kore Cumhurbaşkanı Syngman Rhee’nin yoğun itirazlarına karşın Panmunjon’da imzalanmıştır. ABD Rhee’yi ateşkese karşılık bir savunma antlaşması ile ikna etmiştir. ABD’nin Tayvan (Çin Cumhuriyeti) ile olan Karşılıklı Savunma Antlaşması 2 Aralık 1954’te imzalanmış ve önceki Eylül ayında patlak veren açık deniz adaları kriziyle ilgili gelişmeleri müteakip hayata geçmiştir (Buszynski, 2011: 318).

Amerikan merkezli güvenlik ve istikrarın mekanizmasını oluşturan savunma ittifakları ve çok taraflı düzenlemeler, ABD'nin milli menfaatleri ve büyük çevreleme stratejisi ile iç içe geçmiş karmaşık jeopolitik koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dönemin ABD Dışışleri Bakanı John Foster Dulles'e ait ünlü *hub and spoke* tanımı, günümüzde de geçerliliğini koruyan bu ittifak sisteminin mimarisini anlatmaktadır. ABD'nin *hub* yani merkez konumunda oturduğu bu sistemde Güney Kore, Tayvan, Japonya, Filipinler, Tayland ve Avustralya gibi partnerler ise uçları meydana getirmektedir. Bu durumun ABD'nin diğer ittifak düzenlerinden farklı olmasının çeşitli sebepleri olmakla beraber akademik bir merakı da tetiklemektedir. Mearsheimer ve Walt gibi realistler için bu modelin ortaya çıkması ABD'nin süper güç konumu ile Asya-Pasifik ülkelerinin görece zayıf konumlarından kaynaklanmaktadır (Shelton, 2016: 1-4). Savaş sonrası dönemde henüz post-kolonyal dönemin zayıf kurumsal yapılarına sahip ve savaş dönemi zararlarının hasarından kurtulma sürecinde olan Asya devletlerinin dış tehditleri caydırabilecek bir kuvvetten yoksun olmaları, ABD ile asimetrik bir ittifak düzeni teşkilinde göze çarpan bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Mevcut sistemin kurucu dinamiklerinden bir diğeri de savaş sonrası dönemdeki ABD'nin güç oyunu kurgusunda yatmaktadır. Buna göre ABD'nin Asya'da birbirinden ayrı antlaşmalar çerçevesinde yapılandırılan ittifakları ileride ABD'yi Sovyet güçleriyle istemediği daha büyük bir savaştan kaçınmasına dayanmaktadır. Böylece bu sistemle Asya'nın zayıf ancak koyu bir komünizm karşıtı devletinin provoke edeceği bir çatışmanın domino etkisi ile yayılmasının önüne set çekilmiş ve ABD'nin müttefikler üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması kurması sağlanmıştır (Cha, 2010: 160-190).

ABD'nin Kuzeydoğu Asya ittifaklarına zemin oluşturan tarihsel arka planın bilinmesi önem arz etmektedir. Nitekim ittifakların resmiyete dökülmesinden kısa bir süre önce, 29 Ağustos 1949'da, Sovyetler Birliği ilk atom bombasını test ederek nükleer silahlanma yarışını başlatmıştır. Aynı yıl 1 Ekim tarihinde Çin'deki iç savaş komünist güçler kazanarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir. Bunu takiben 14 Şubat 1950'de SSCB ile Çin Dostluk ve İttifak Antlaşması imzalanmıştır. Hemen ardından ise 25 Haziran 1950'de Kore Yarımadası'nda ABD'nin liderliğindeki BM güçleri ile komünist rejimler arasında üç yıl sürecek bir savaş patlak vermiştir. Tüm bu gelişmeler esnasında Japonya henüz ABD işgali altındayken ve Soğuk Savaş'ın gerilimlerinin artarak kendisini hissettirdiği bir zamanda ABD-Japonya ittifakını kuran antlaşma imzalanmıştır. Böylece 1951 Eylül'ünde Japonya'yı ABD'ye askeri, diplomatik ve ekonomik olarak bağlayan Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Anlaşması uyarınca ikili bir ittifak kurmuştur.

Savaş sonrası dönemin en önemli girişimlerinden bir tanesi olan Japon-ABD ittifakı ABD Dışışleri Bakanı Dulles'in gayretleriyle hayata geçmiştir. Dulles'in (1952: 184) *"Japonya'nın mağlup bir hasımdan Sovyet emperyalizmine ve bölgede komünizmin yayılmasına karşın kolektif güvenliğe olumlu katkılar sunan bir ortağa dönüştürülmesi"* fikri San Francisco Konferansı sonrasında gerçekleşmiştir. Böylelikle bölgesel güvenlik sisteminin temeli atılmıştır. ABD önderliğinde yükselen bölgesel düzendeki kritik önemine rağmen Japonya'nın başta Çin ve Kore üzerinde sahip olduğu emperyalist devlet algısı ve işlediği savaş suçlarının izleri uzun yıllar Doğu Asya uluslararası ilişkilerinde belirleyici bir

rol taşımıştır¹²⁶. Bir Amerikan güvenlik garantisinin ve Batı serbest dünya pazarlarının faydalarına odaklanan Japonya ise bölgedeki ABD Soğuk Savaş stratejisinin merkezinde yer almayı kabullenmiş ve ABD'ye Kuzeydoğu Asya'da nüfuz ile askeri üsler kazandıracak stratejik bir dayanak sağlamıştır (Dower, 2014: 3). ABD'nin asimetrik ittifak ilişkilerinin ilkinin oluşturan bu antlaşma, savaş sonrası Japonya'nın kontrol altında tutulması ve bölgedeki güvenlik ikliminde ABD'nin kilit role ulaşması gibi amaçlara hizmet etmiştir. 1951 yılından günümüze değin Asya-Pasifik'in en önemli oyuncularından birisi olarak ABD, bundan sonraki süreçte de Asya'da askeri varlığını sürdürme hususunda kararlı görünmektedir. ABD Başkanı Barrack H. Obama'nın (2017) 14 Kasım 2017'de Tokyo'da dile getirdiği şu ifadeleri bu argümanı destekler niteliktedir:

“Her Amerikalının bu bölgenin geleceğinde bir payımız olduğunu bilmesini istiyorum. Çünkü burada olanların kendi ülkemizdeki yaşamlarımız üzerinde doğrudan bir etkisi var. Ticaretimizin çoğunu burada yapıyor ve birçok ürünümüzü buradan alıyoruz. Burası, kendi ürünlerimizden daha fazlasını ihraç edebileceğimiz böylece kendi ülkemizde istihdam iş yaratabileceğimiz bir yer. Burası, nükleer silahlanma riskinin daha geniş dünyanın güvenliğini tehdit ettiği ve büyük bir din planını savunan aşırılık yanlılarının her iki kıtamıza da saldırdığı bir yer. Asya Pasifik'in yükselen güçleri ve gelişmekte olan ülkeleri olmadan enerji güvenliğimize ve iklim sorunumuza bir çözüm bulunamaz. Bu müşterek güçlüklerle başa çıkmak için ABD, eski ittifakları güçlendirmeye ve bu bölgedeki ülkelerle yeni ortaklıklar kurmaya çalışmaktadır. Bunu yapmak için Amerika'nın Japonya, Güney Kore, Avustralya, Tayland ve Filipinler ile olan anlaşma ittifaklarına bakalım. Bunlar, geçmişte kalmış bir dönemin tarihsel belgeleri niteliğindeki ittifaklar değil, ortak güvenliğimiz için temel olan bağlayıcı ittifaklardır. [...] ABD'nin Asya güvenliğine olan bağlılığı sarsılmazdır ve bu bölge genelindeki intikal kuvvetlerimiz ve üniformalı genç kadın ve erkeklerimiz vasıtasıyla görülebilmektedir.”

San Francisco Konferansı'nı müteakiben sistemin diğer parçasını oluşturan karşılıklı savunma paktlarından ilki ABD ile Filipinler arasında, Ağustos 1951'de imzalanmıştır. 1953 yılında, Kore Savaşı'nın sona ermesi ve taraflar arasında mütarakenin imzalanmasından iki ay sonra, ABD ile Güney Kore arasında *Karşılıklı Savunma Antlaşması* yapılmıştır. 1954 yılında özellikle Tayvan Boğazındaki gelişmeler ve Soğuk Savaş'ın sistemik etkisi neticesinde ABD Tayvan ile bölgesel güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olan bir karşılıklı savunma antlaşması imzalamıştır. 1954 yılında son olarak Tayland ile Manila Paktı imzalanmış ve ABD'nin *hub and spoke* sistemi Kuzeydoğu Asya'nın güvenliğine yönelik büyük bir yapılanma halini almıştır. Bu ikili antlaşmalar marifetiyle ABD Soğuk Savaş boyunca Filipinler'den Japonya'ya kadar olan geniş bir havzada merkezi rol üstlendiği bir ittifak zinciri inşa etmiştir. Bu yönüyle Amerikan ittifakları hem bölgesel istikrarın tesisinde hem de ABD'nin Doğu Asya'daki çerçeveleme siyasetini yönlendirmede önemli bir rol üstlenmiştir.

Yarımadada yaşanan sıcak çatışmaların hemen ardından hayata geçen ABD-Güney Kore ittifakı 1953 yılından sonra bölgede yeniden bir çatışmanın patlak vermesinin önüne geçmiştir. Bu yönüyle yarım yüzyılı aşkın bir süredir barışın tesis edilmesine katkı sunduğu aşîkârdır. Barış sürecinin tesis ettiği istikrara rağmen nükleer silah edinme gayesini açıkça

¹²⁶ Bu faktörün ABD-Güney Kore ilişkilerindeki etkisi de mevcuttur ve ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

ifade eden Kuzey Kore'nin zaman zaman saldırgan ve provokatif eylemleri sürmüştür. Ayrıca Çin'in yükselen bir ekonomik ve askeri güç olarak taşıdığı potansiyeli ile ABD'nin uluslararası konumuna ortak olma ihtimali ortaya çıkmıştır. Çin'in bölgedeki Amerikan müttefiklerinin, özellikle de Tayvan'ın güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılanması sık sık ABD ile Çin'i karşı karşıya getirmektedir. Bölgedeki bu konjonktür ABD-Güney Kore ittifakının önemini korumasını sağlamaktadır. Nitekim ABD hala Güney Kore'de 30 bine yakın askeri personel bulundurmakta (Bong, 2017: 45) ve Asya'daki önemli bir aktör olduğunu hissettirmektedir.

Nihayetinde ABD'nin dış politika girişimlerinden hayat bulan San Francisco sistemi *“Doğu Asya’da savaş sonrası dönemde ihtiyaç duyulan ticaret ve güvenlik ilişkilerinin yönetilmesine dair bölgesel düzenlemelerin edinilmesine büyük bir hizmet sunmuştur”* (Koo, 2011: 45). Bu yeni oluşumun temeli, özellikle ekonomik kalkınma ve Amerikan ekonomik pazarına erişim imkânları ile donatılmış bir güvenlik işbirliğini sağlayan ittifak düzenine dayanmaktadır (Calder, 2004: 135). Baker ve Glosserman (2013: vi) ABD'nin Asya'nın güvenliğine dair taahhütünün beş ayrı ittifak antlaşması ve Amerikan askerlerinin Asya'da konuşlandırılması ile tesis edildiğini ifade etmiştir. *“Böylece olası saldırgan güçlere karşı bir caydırıcılık oluşturularak ekonominin ve güvenlik işbirliğinin işleyebilmesi için istikrarlı ve barışçıl bir ortam hazırlanması mümkün olmuştur. ABD’yi Asya’da üretilen malların en büyük pazarı haline getirecek serbest ticaret rejimleri kurularak ekonomik refahın edinilmesi sağlanmıştır”* (Baker ve Glosserman, 2013: vi). Sonuç olarak ABD, kalıcı ve bağlayıcı bir ittifak ağı örerak bölgede askeri varlık ve jeopolitik nüfuz kazanmıştır. Bu şekilde Soğuk Savaş dinamikleri içerisinde yönelim alan Amerikan dış politikası, Atlantik bölgesinin güvenliğini tesis ettiği çok taraflı NATO paktından farklı bir düzenleme ile de olsa Pasifik bölgesinde de güvenlik hattını kurarak küresel bir dominasyon elde etmiştir.

Devletlerin ABD ile olan ittifaklarında oynadıkları rol küresel siyasetin sistemsel işleyişi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Soğuk Savaş konjonktürünün gerektirdiği bir yapısal dayatmanın tezahürü olarak okunabilecek bu güvenlik hattı, günümüzde de Asya'daki uluslararası ilişkilerin işleyişinde belirleyici bir konumda yer almaktadır. Tüm bu sistemsel, bölgesel ve konjonktürel gelişmelerin ortaya çıkardığı sonuçlar ABD-Güney Kore ittifakını önemli kılan unsurlardır. Soğuk savaş sırasında ABD'nin Güney Kore ile olan ittifakı, Güney Kore'ye Kuzey Kore saldırıları karşısında caydırıcılık gücü verirken ABD açısından geniş çerçeveli bir stratejinin parçası olarak komünizmle mücadelede Asya'da güçlü bir pozisyon kazanmak gibi aleni bir maksada hizmet etmiştir. İttifak teorilerinin birçoğu açısından anlaşılır bulunacak bu ilişki biçimi ve yapısı, Soğuk Savaş boyunca SSCB ve Çin ile bu devletler tarafından desteklenen Kuzey Kore'nin tehditsel varlığı etrafında tutarlı bir durum olarak kabul edilmektedir. Ancak bu denklem, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Güney Kore'de liberal ağırlıklı siyasi partilerin iktidara gelmesiyle önemli ölçüde değişmiştir. Özellikle 1998 ile 2008 yılları arasında Güney Kore'nin Kuzey Kore'ye görece uzlaşmacı siyaseti tercih etmesi ve Kuzey'in yaşlanan ordusuna karşın daha dinamik ve modern askeri yetenekleri ile göz önüne alındığında Seul'un ABD ile olan ittifaka bakış açısında önemli farklılıklar meydana gelmiştir (Park, 2013a: 203).

Bu dönemde esas olarak ABD ile Güney Kore'nin tehdit algılarında farklılaşma yaşanmıştır. Ayrıca ABD'nin bölgedeki mevcudiyetinin meydana getirdiği bölgesel düzen Güney Kore'nin Kuzey Kore ile olan ilişkilerini olumsuz etkilediği yönünde bir algının ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin ABD büyük ölçüde kitle imha silahlarının yayılmasına karşı bir pozisyon alırken Güney Kore tarafı Kuzey Kore'nin edinimlerini saldırgan değil savunmacı bir mentaliteye yerleştirmiştir (Park, 2013b: 413). Ancak Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan sistemsal ve bölgesel değişimlerin beraberinde getirdiği ittifak içi sorunlara rağmen Güney Kore'nin ABD ile olan askeri, ekonomik ve siyasi ilişkileri bir şekilde sürekliliğini korumuştur. Nitekim Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan uluslararası krizlerde büyük ölçüde ABD ile beraber hareket eden Güney Kore, kendi bölgesi içerisindeki siyasi çatlaklarda daha dengeli bir tutum seyretnmektedir. Bu noktada Seul-Washington arasındaki uzun yıllara dayanan ittifak ilişkilerinin detaylarına göz atılması elzem görünmektedir.

Esasen Avrupa gibi Doğu Asya da yakın ittifak ilişkileri ve acı savaşlar gören uzun bir tarihe sahiptir. Günümüzde bilhassa ekonomik gerekçelerle bölgesel bir entegrasyon duygusunun hakimiyeti söz konusudur. Ancak halen güvenlik esaslı sorunlar ve anlayışlar bölge siyasetinin en önemli alanını oluşturmaktadır. Nitekim Çin ile Tayvan arasındaki çözülememiş sorunlar mevcudiyetini korumaktadır. Kore Savaşı üzerinden geçen yaklaşık 70 yıla rağmen ne bir barış antlaşması imzalanabilmiş ne de aslî maksat olan Kore'de tek devlet altında birleşme yerine gelebilmiştir. Yalnızca bir mütareke ile ateşkes tesis edilebilmiş ve askerden arındırılmış bir bölge oluşturulabilmiştir. Bunlara ek olarak ne Çin ne de Güney Kore, 1895'ten itibaren Japonya tarafından sergilenen aşağılama ve mağduriyetlerin giderilmesi için Japonya tarafından yeterli özür ya da somut adım atılması hususunda tatminkâr değildir (Pratt, 2007: 15). Sonuç olarak Kuzeydoğu Asya'da Çin, Tayvan, Kuzey Kore, Güney Kore ve Japonya'nın aralarındaki hassas güvenlik ilişkileri Rusya ve ABD'nin etkisi altında, zaman zaman yönlendirmeleri çerçevesinde işlemektedir. Bu güvenlik denkleminin tam merkezinde ise politik, ekonomik ve kültürel olarak Kore durmaktadır. Bu da Güney Kore'yi hem Asya jeopolitiği ve ekonomisi, hem de uluslararası ilişkilerin sistemsal işleyişi ve büyük güç siyaseti açısından mühim bir yere konumlandırmaktadır.

2.1.5. Güney Kore-ABD İttifakının Tarihsel Seyri

“Kore'ye yapılan saldırı, komünizmin bağımsız ulusları fethetmek için hükümetleri devirmenin ötesine geçtiğini ve şimdi silahlı istila ve savaş kullanacağı konusunda kuşku götürmemektedir.”¹²⁷

Harry Truman, ABD Başkanı
27 Haziran 1950, Washington

Devletler arası ittifakların kurulmasının nedenleri Uluslararası İlişkiler yazınında genişçe bir yer tutmaktadır. Dış etmenlerden iç siyasete, dönemsel koşullardan jeopolitik gerekçelere değin birçok parametre etrafında açıklanan ittifakların teşkili, Güney Kore-ABD ittifakı açısından özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sisteminin getirdiği iki kutuplu ideolojik rekabet ortamı ve Kore Savaşı ile doğan benzersiz tarihi konjonktürün çizdiği çerçeveyi öne çıkarmaktadır (Hahn, 1983: 181). Önceki bölümde ele alındığı üzere neorealist

¹²⁷ FRUS. (1950). Foreign Relations of the United States, 1950, Korea, Volume VII, Document 119. P. 202.

ittifak teorileri devletlerin davranışlarının sahip oldukları yapısal konumlarından, yani askeri ve ekonomik kapasitelerinin uluslararası sistem içerisindeki dağılımı sayesinde anlaşılabilirliğini ileri sürmektedir (Waltz, 1979: 79-82). Buna göre güvenlik kaygıları devletleri belirli bir şekilde davranmaya zorlamaktadır. Özellikle zayıf devletler uluslararası sistemdeki güvensizlik nedeniyle, güç dengesi olarak tanımlanan bir işleyiş içerisinde görece daha güçlü olan devletlerle ittifak kurma yolunu izlemektedirler (Waltz, 1979: 168-179; bkz. Birinci Bölüm). Ancak bu, kurulu ittifakların içerisindeki ilişkileri yeterli düzeyde açıklayabilen bir argüman değildir. Nitekim Güney Kore ve ABD arasında, oldukça köklü askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilere ve resmi bir ittifağa rağmen birçok anlaşmazlığın yaşandığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum neorealist ve neoliberalist teorilerin ortaya çıkardığı sistem düzeyindeki paradigmalardan sunduğu açıklamalarının zaman zaman yetersiz kalmalarına hatta kimi durumda teorik muamma kabul edilebilecek bir vaziyet almalarına yol açmaktadır.

Soğuk Savaş boyunca dirençli bir ittifak oluşturan Güney Kore ve ABD'nin karşılıklı ilişkilerinin 22 Mayıs 1882 tarihinde ABD ile Joseon Krallığı arasında imzalanan *Dostluk ve Ticaret Antlaşması* ile başladığı kabul edilmektedir. Esasen izolasyonist Kore devletinin zoraki dışa açılımı¹²⁸ olan bu girişim Amerikan donanmasının büyük bir marifeti olarak görülmektedir (Paullin, 1910: 470). Yine de Shufeldt Konvansiyonu olarak da bilinen bu antlaşma, Batılı güçlerin Doğu Asya krallıkları ile yaptıkları diğer antlaşmalara göre oldukça adil bulunmaktadır (Kim, 2014: 107). Öyle ki Kore'nin Japonya ile imzaladığı *Kanghwa Antlaşması* dahi Kore için daha fazla dezavantajı barındırmaktadır. Buna rağmen 1866-1997 tarihleri arasında Kore-Amerikan ilişkilerini çalışan araştırmacıların birçoğu 1882 antlaşmasını son derece asimetrik bulmaktadır. Nitekim Kore tarafı ülkenin bağımsızlığı ve modernizasyonu için antlaşmadaki Amerikan taahhütlerine karşı son derece muhtaç bırakılmışken Amerikan tarafı için antlaşma önemsiz bir dökümandan öteye gitmemiştir (Lee, 2006: 4). Bu yönüyle aslında 1910 öncesinde Kore-ABD ilişkileri oldukça zayıf bir düzeyde kalmıştır. 1904-05 yıllarında ABD Başkanı Theodore Roosevelt, ABD'nin Kore siyasetine karışmama tutumunda bir değişikliğe gitmiştir. Rus-Japon Barış Antlaşması'na arabuluculuk yaparken Japonya'nın Kore üzerindeki hegemonyasını, ABD'nin Filipinler üzerindeki hegemonyasının tanınmasına karşılık resmi olarak tanımıştır. Böylece ABD'nin Kore siyaseti 1910'dan İkinci Dünya Savaşı'na dek Japonya'nın kolonyal varlıklarına müdahale edilmemesine yönelik yaklaşım etrafında gelişmiştir (Lee, 2006: 4). Öyle ki 1919 yılında Japon hegemonyasına karşı barışçıl gösteriler yoluyla başlatılan 1 Mart Bağımsızlık Hareketi ne ABD ne de diğer Batılı güçler tarafından desteklenmemiştir. Dolayısıyla bu durum Korelilerin ABD'nin Wilson tarafından konulan ilkelerine dair gerçek niyetlerine karşı kuşkuyla doğmasına sebebiyet vermiştir.

ABD'nin Kore siyaseti özellikle 1941 yılında Japonların ABD'ye saldırması sonrasında değişmiştir. 1910-45 yılları arasında Japon kolonyalizmine teslim olan Kore'nin bağımsız bir devlet olacağına dair en açık irade beyanı ilk kez 1943 *Kahire Bildirgesi*'yle ilan edilmiştir (Matray, 2014: 90). ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill ve Çin

¹²⁸ Bu hususta detaylı okuma için bkz. Paullin, C.O. (1910). The Opening of Korea by Commodore Shufeldt. *Political Science Quarterly*, 25(3), 470-499.

Cumhuriyeti Başkanı Chiang Kai-shek 1 Aralık 1943'te Kahire'de bir araya geldiklerinde, Kore'nin müttefik güçlerin vesayeti altında ve “*vakti geldiğinde özgür ve bağımsız*” bir devlet olacağını duyurmuşlardır (Peterson, 2009: 180-181; Lee, 2006: 8). Kahire Bildirgesi müttefiklerin Kore için ne planladıklarına dair ilk kamuoyu duyurusu olması hasebiyle önem arz etmektedir. Açıkçası ABD veya İngiltere için büyük ilgi veya endişe kaynağı oluşturmayan Kore için Roosevelt, bir vesayet rejimi altında kurulması gerektiğine inanmıştır. Bu görüşün kaynağında ABD'nin 1946 yılında bağımsızlığını tesis edeceği Filipinler'deki rolünün model alınması fikri yatmaktadır (Seth, 2011: 306).

ABD'nin Kore politikasının gelişiminde Kahire Deklarasyonu'ndan bir sonraki aşama Şubat 1945'teki Yalta Konferansı olmuştur. Bu önemli konferansta Roosevelt, Stalin'in Almanya'nın yenilgisinden sonra Japonya'ya karşı savaşa girme vaadini teyit etmiştir. Bunun için bir ön koşul olarak Stalin çeşitli taleplerde bulunmuştur. Bunlar: Güney Sahalin ve Kuril Adaları'nın Sovyetler Birliği'ne iade edilmesi; Port Arthur, Dairen ve Mançurya demiryollarının güney kısmının kiralanması; Dış Moğolistan ve Mançurya'da Sovyet nüfuz alanı kurulmasıdır. Kore'nin geleceğini yakından ilgilendiren bu talepler Roosevelt tarafından Yalta'da kabul edilmiş, Temmuz-Ağustos aylarında tertip edilen Potsdam Konferansı'nda ise tekrardan teyit edilmiştir (Lee, 2006: 17). Bu şekilde Kore üzerinde kurulacak bir Sovyet nüfuzu kesinlik kazanmıştır. Ancak Kore'nin bağımsızlığına dair Kahire Konferansı'nda ortaya konulan iradenin nasıl gerçekleşeceği herhangi bir sonuca bağlanmamıştır. Bunun sebebi Kore'nin bağımsızlığının esasen ABD'nin öncelikleri arasında yer almaması, hatta bu konuda gönülsüz bir tutum izlemesidir (Kim, 2014: 143-144). Diğer taraftan SSCB'nin Kore'ye dair niyetlerini maksatlı bir biçimde gizlediği düşünülmektedir.

SSCB'nin 8 Ağustos 1945 tarihinde Japon İmparatorluğu'na savaş ilan etmesiyle Sovyet güçlerinin 10-11 Ağustos'ta Kore'nin içlerine doğru harekete geçmesi, ABD'nin ani bir karar alarak Kore Yarımadası'ndaki Sovyet ve Amerikan işgal bölgelerini kararlaştırıp ilan etmesine neden olmuştur (Peterson, 2009: 179). Buna göre Kore Yarımadası 38. paralel boyunca kuzey ve güney doğrultusunda bölünerek müttefik güçlerin kontrolüne geçmiştir. Kısa bir süre sonra Kore'de birbirinden zıt dünya görüşlerinin hâkim olduğu iki siyasi rejim etrafında devletleşme gerçekleşmiştir. Bu durum ülkenin tek bayrak altında birleştirilmesini hem güçleştirmiş hem de bunun ilanihaye bir amaç olarak Kore siyasetinde yer etmesine neden olmuştur. Koreli iki lider tarafından da tasvip edilmeyen bölünme güneyde Syngman Rhee'nin, kuzeyde ise Kim Il Sung'un yeniden birleşme çağrılarının sıklıkla yankılanmasına neden olmuştur (Seth, 2011: 321). Öyle ki iki Kore'nin birleştirilmesine dair ilk çaba, Sovyet askeri kaynaklarından beslenen Pyongyang'ın 25 Haziran 1950'de *Kurtuluş Savaşı* ilan ederek Güney Kore'ye saldırması ile üç yıl sürecek Kore Savaşı'na evrilmiştir. Sonuç olarak Japon işgali sonrası yapılan uluslararası hatalar Kore'yi parçalayan ve dünyayı nükleer bir felaketin eşiğine getiren büyük bir çatışmaya dönüşmüştür.

ABD Kuzey Kore'nin askeri harekâtına cevaben, SSCB'nin boykot ettiği, Çin'in ise temsil edilmediği BM Güvenlik Kurulu'nda bir kınama kararı¹²⁹ aldırılmıştır. Bunu müteakiben

¹²⁹ 25 Haziran 1950 tarihli ve 82 no'lu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/82>

alınan ikinci bir kararla¹³⁰ ABD liderliğinde bir BM ordusu teşekkülü hayata geçirilmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinde de yeni bir boyut teşkil eden bu girişime BM üyesi on altı devlet katkı sunmuştur. Kore muharebesi Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışması olarak SSCB ile ABD'nin uzun yıllar sürecek rekabetinin sahadaki yansımaları göstermiştir. Nitekim üç yıl süren savaş sonuçları itibarıyla büyük acılara neden olmuştur. Savaş sonunda kesin olmamakla beraber toplamda 750 bin asker ve 800 bin sivil hayatını yitirmiştir (Seth, 2011: 332; Rhem, 2013). Yaşanan askeri kayıpların 300 bini Kuzey Kore ordusu, 227 bini Güney Kore ordusundan gerçekleşmiştir. Ayrıca 200 bin Çin Halk Gönüllüleri, 37 bin Amerikan askeri ve 4 bin kadar da BM müttefiki ülkelere ait askerler buradaki çatışmalarda hayatlarını kaybetmiştir (Rhem, 2013). Bunların yanı sıra savaş koşulları, hastalık ve açlık gibi gerekçelerle 800 bini aşkın sivil de hayatını yitirmiştir. Bu rakamlar savaşın Batılı tarihçileri tarafından sunulan rakamlarla büyük ölçüde uyumaktadır. Buna göre Kore nüfusunun yaklaşık yüzde 10'unu oluşturan üç milyon insan hayatını yitirmiş, yaralanmış ya da kaybolmuştur. Öte yandan beş milyon kişi evlerini terk etmek zorunda kalmış, yüz binlerce aile bölünmüş ve büyük bir mülteci akını meydana gelmiştir (Pratt, 2007: 260).

Güney Kore'nin bağımsız bir devlet olarak hayat bulmasında ABD'nin rolü büyüktür. Keza Güney Kore de ABD ve SSCB'nin karşılıklı olarak yürüttükleri Soğuk Savaş siyaseti ve 1945 sonrasında oluşan bölgesel güvenlik politikalarındaki yeri açısından son derece önemli bir hale gelmiştir. Öyle ki, Kore büyük güçlerin Soğuk Savaş stratejilerinin bir ürünü olarak ikiye bölünme trajedisini yaşamıştır. Bu hususta Pratt (2007: 241) Japon işgalinden kurtarılan Kore için müşterek bir müttefik stratejisinin yokluğu ve BM'nin uluslararası sorunları anlama ya da ele alma biçimindeki hataların Kore Yarımadası'nda Soğuk Savaş dünyasının hatları boyunca bölünmüş iki ülke yarattığını ifade etmiştir. Şüphesiz ki Kore XX. yüzyılda bölünen tek ülke değildir. Bu dönemde Hindistan, İrlanda ve Filistin etnik, dini ya da mezhepsel sınırlarla bölünmüş; Almanya ve Vietnam ise Kore vakasına daha yakın analogiler barındıracak biçimde Soğuk Savaş dönemi anlaşmazlıkları etrafında iki devletli bir yapıya dönüşmüşlerdir (Seth, 2011: 333). Ancak Soğuk Savaş sonrasında Almanya'nın başarılı bir biçimde yeniden birleşmesi mümkün olurken Kore parçalanmış vasfıyla kalmıştır. Bu durumun hala çözülmemiş olması modern uluslararası ilişkilerin en çetrefilli ve önemli meselelerinden birisi haline gelmiştir.

Özetle bahsedilecek olursa 1953 tarihli ABD-Güney Kore ittifakı konjonktürel ve jeopolitik şartlar çerçevesinde Amerikan büyük stratejisi kapsamında hayata geçmiştir. Bu ittifaka giden yol Levin'e göre (2004: 6) üç aşamadan oluşmuştur. Bunlardan ilki yarımada'nın Japon işgalinden kurtarılması ve ardından SSCB ve ABD arasında bölünmesi; ikincisi güneyde kalan bölgede ABD'nin 1945-48 yılları arasında askeri bir hükümet marifetiyle doğrudan yönetici konumda olması ve son olarak 1948 yılında ABD'nin işgali sona erdirerek BM gözetiminde yapılan seçimler neticesinde *Kore Cumhuriyeti* adıyla bağımsız Güney Kore devletinin kurulmasıdır. Tüm bu süreçler her iki devletin ilişkilerinde hala belirleyici bir zemin teşkil etmektedir. Seul-Washington ilişkileri Soğuk Savaş boyunca olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de büyük ölçüde askeri ittifak kapsamında ilerlemektedir.

¹³⁰ 27 Haziran 1950 tarihli ve 83 nolu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/83>

2.1.5.1. 1953 Kore Cumhuriyeti–ABD Karşılıklı Savunma Antlaşması ile İttifakın Teşkili

ABD ve Güney Kore özelinde iki devleti kalıcı ve uzun süreli bir ittifaka iten gerekçeler başta Kuzey Kore kaynaklı saldırganlığı caydırma ve komünist yayılmanın önüne geçme gibi gerekçelerden müteşekkil müşterek kaygılar etrafında gelişmiştir. Nitekim Güney Kore küçük bir devlet olarak güvenliği konusunda sistemin süper güçlerinden birisi tarafından sağlanacak güvenlik şemsiyesine sahip olmuş, ABD ise daha büyük bir jeopolitik düzlemde işleyen büyük güç stratejisi açısından, Asya’da SSCB ve Çin’e karşı avantajlı bir pozisyon elde etmiştir. ABD’nin komünizmin yayılmasının önlenmesi ve Güney Kore’nin savunması için bu savaşta ortaya koyduğu çabaları kısa bir süre içerisinde iki devlet arasında resmi askeri ittifak vaziyetini almıştır. Savaşın bir sonucu olarak ABD’nin milli güvenlik uzmanlarının, tıpkı Tokyo, Moskova ve Pekin’deki meslektaşları gibi, Kore Yarımadası’nın Kuzeydoğu Asya’da stratejik bir merkezi teşkil ettiğine dair mülahazaları Kore’yi bölgedeki süper güç siyasetinin merkezine yerleştirmiştir (Kang ve Chamberlin, 2004: 14).

ABD’nin askeri işgali süresince Kore ile aralarında resmi bir ilişkisi olmamasına rağmen tıpkı Avrupa’da olduğu gibi burada da özellikle Japon sömürgesi döneminin izlerini silebilmek için büyük miktarda ekonomik yardımlar¹³¹ yaptığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından üç yıl süren Amerikan işgali 8 Haziran 1949 tarihinde Amerikan güçlerinin Kore’den çekilmesiyle sona ermiştir. Kore Savaşı öncesinde Kore’nin ABD açısından geniş jeopolitik düzlemdeki stratejik planlamalarında görece küçük bir yere sahip olması bunun gerekçelerinden birisi olarak gösterilmektedir. Nasıl ki Ocak 1950’de ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson’un açıkladığı Acheson hattında Güney Kore, ABD’nin Pasifik’teki savunma çerçevesinden hariç tutulmuştur (Baek, 1982: 124). Ancak Acheson’un duyurusunun beş ay sonrasında Kuzey Kore’nin işgal harekâtı başlamıştır. Bu olay sonrasında henüz iki devlet arasında resmi bir ittifakın mevcudiyeti vaki olmamasına rağmen ABD askeri kaynaklarını mobilize etmiş ve kendi liderliğinde teşkil edilen uluslararası bir koalisyon marifetiyle büyük bir savunma savaşına girişmiştir. Bu yönüyle Kore Savaşı yüzyılın geri kalanında Doğu Asya’daki siyasi ve askeri ittifak sistemine şekil vermiştir. Savaş sona erdiğinde ABD, San Francisco sistemi ittifaklarıyla Asya’da NATO benzeri niteliklere haiz bölgesel kolektif güvenlik mekanizmasını hayata geçirmiştir. Özellikle Güney Kore uzun vadeli asimetrik¹³² güç doğrultusundaki bir Amerikan müttefiki olmuştur.

Esasen ABD, yüksek harcamalar ve iç baskı gibi nedenlerle Kore Savaşı’nı sonlandırmak üzere 27 Temmuz 1953’de Kuzey Kore ve Çin ile Güney Kore tarafının imzası ve onayı olmayan bir ateşkes antlaşması imzalamıştır. Nitekim 40 bine yakın askerini kaybeden ABD için savaşın maliyeti 18 milyar dolara ulaşmıştır (Hahn, 1983: 175). En başından beri

¹³¹ 1950’lerde Syngman Rhee rejimine yönelik ciddi Amerikan yardımları yapılmıştır. 1953 yılında Güney Kore ve ABD’nin resmen müttefik olmalarını müteakiben 1954 ve 1960 arasında ABD tarafından yaklaşık 2,6 milyar dolarlık ekonomik yardım yapılmıştır. Bu miktar o dönem itibarıyla Güney Kore’nin toplam GSMH’sının yaklaşık yüzde 8,6’sını oluşturmaktadır. Bu ekonomik yardımın yanı sıra, ABD 1,2 milyar dolarlık askeri yardım yaparak Güney Kore’nin toplam askeri bütçesinin yüzde 76’sını temin etmiştir. Yapılan ekonomik yardımların büyük bir kısmı ülkenin zarar görmüş altyapısını yeniden inşa etmek ve Güney Kore nüfusunun büyük bir kısmının beslenebilmesi için kullanılmıştır (Kim, 2012: 447).

¹³² Literatürde ‘patron-client state’ olarak tanımlanmakta, Türkçe olarak hami ve vasal devlet ilişkisi olarak ifade edilebilmektedir.

mütarakeye karşı olan Güney Kore Cumhurbaşkanı Syngman Rhee diplomatik açıdan büyük bir direniş göstermiş ve ancak ABD'nin kimi taahhütleri ve teşvikleri sonrasında ikna olmuştur. Bu teşviklerin en başında ise *Kore Cumhuriyeti-ABD Karşılıklı Savunma Antlaşması* gelmektedir (Kim, 2012: 446). 1 Eylül 1953'de Washington'da imzalanan ve 17 Kasım 1964'te yürürlüğe giren bu antlaşma mevcut ABD-Güney Kore ittifakının temelini oluşturmaktadır. İki devlet arasındaki karşılıklı ilişkilerde kurucu bir rol oynamaktadır (Baek, 1982: 125; Kim, 2012: 446-447). Bu antlaşma ile ABD Güney Kore'nin siyasi sınırlarının ve toprak bütünlüğünün korunmasına dair sorumluluk altına girmiştir. Bu savunma sorumluluğu beraberinde çok sayıda Amerikan askeri varlığının Güney Kore topraklarına taşınmasını getirmiştir (Kim, 2012: 447). Antlaşmanın IV. maddesi Güney Kore'nin ABD'ye kara, hava ve deniz kuvvetlerini konuşlandırabileceği üsleri sağlamıştır. Böylece antlaşmayı müteakip yarım asır içerisinde 30 bin Amerikan askeri Güney Kore'de konuşlu hale gelmiştir (Bong, 2017: 45; Seth, 2011: 335). Bu durum doğal olarak Kore'deki iki parçalı yapının statüko¹³³ halini almasına ve konjonktürel olarak Güney'in ABD', Kuzey'in ise SSCB ve Çin ile yakın ilişkiler geliştirmesine yol açmıştır.

Uluslararası ilişkiler teorileri açısından küçük bir devletin güvenlik elde etmesinin en makul ve belki de en kolay yolu güçlü bir devletle ittifak kurması olarak görülebilmektedir. Hâlbuki büyük devletlerin küçük devletler ile ittifak kurmasını stratejik çıkarları belirlemektedir. Nitekim herhangi bir çıkara dayanmayan stratejik ilişkiler güçlü devlet için çeşitli riskler, tuzaklar ve maliyetleri beraberinde getirmektedir (Snyder, 1984; Morrow, 1991). Yapısı itibarıyla Güney Kore-ABD ittifakı da asimetrik bir işleyişe sahiptir. Başlarda yalnızca Kore Savaşı'nın getirdiği yükleri bertaraf etme maksadıyla yapılandırılrsa da ABD'nin komünizmle mücadelesi için büyük bir adımı teşkil etmiştir. Morrow'un (1991) iddia ettiği gibi ittifakın asimetrik işleyişi ABD'ye Kuzeydoğu Asya'da önemli bir jeopolitik konum kazandırmıştır. Çalışmanın analitik yönü açısından hem bölge güvenlik düzeni hem de küresel düzenin işleyişi üzerindeki ittifakın yapısal bu niteliği göz önünde bulundurulmaktadır.

2.1.5.2. Kore Savaşı Sonrasında Güney Kore-ABD ilişkileri

Güney Kore, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda mağlubiyete uğratılmasını müteakiben ABD'nin kurduğu askeri hükümetin kontrolü altına girmiştir. Üç yıl süren Amerikan işgalinin ardından 1948 yılında bağımsız Kore Cumhuriyeti'nin kurulması mümkün olmuştur. Birinci Cumhuriyet (1948-60) olarak adlandırılan bu ilk dönemde modern politik kurumlar inşa edilmiş, liberal düzene dayalı ekonomik sistemin ilk temelleri atılmıştır. Güney Kore'de on iki yıl süren bu dönem ilk Cumhurbaşkanı Syngman Rhee'nin otokratik yönetimi altında geçmiştir. Ancak Rhee iktidarı 1960 yılında gerçekleşen *19 Nisan Öğrenci Devrimi* ile sona ermiştir. Bu dönemi Chang Myon liderliğindeki İkinci Cumhuriyet takip

¹³³ Toplam altı maddeden oluşan antlaşmanın III. maddesi, "Taraflardan her biri, şu anda kendi idari kontrolüne tabi olan bölgedeki" bir sahaya yapılan saldırıyı kendi barış ve güvenliğine tehdit olarak algılayacağını ve ortak tehlikenin anayasal süreçler doğrultusunda işbirliği ile bertaraf edileceğini belirtmektedir. Bu durum Kore'nin iki devletli yapısına dair kalıcı konjonktürel durumunu onaylamaktadır. Bu madde aynı zamanda ABD'nin yalnızca Güney Kore'ye yönelik bir saldırı olması durumunda koruma taahhütünü ortaya koymakta, Güney Kore'nin saldırgan tutum izleyeceği herhangi bir çatışma durumunu desteklememektedir. Böylece ABD Kore Yarımadası'nda meydana gelebilecek herhangi bir savaşa derhal ve otomatik olarak katılması önlenmiş olmuştur (Baek, 1982: 125).

etmiştir. Bir yıl sonra, 16 Mayıs 1961’de General Park Chung-hee’nin gerçekleştirdiği askeri darbe neticesinde bu kısa süreli dönem de sona ermiştir. Böylece Kore’de anayasal parlamenter bir demokrasiye yönelik ilk girişim başarısızlığa uğramıştır (Kil ve Moon, 2010: 34). Her dönemde önemini koruyan ABD-Güney Kore ilişkileri, Güney Kore’nin kuruluşundan 1980’lere değin ABD’nin iki devlet arasındaki patron konumu ve güçlü etkisi altında ilerlemiştir. Bu durum ABD’nin Seul Büyükelçisi Winthrop G. Brown’ın 1966 yılında ABD’nin Güney Kore ile çok özel ilişkileri olduğunu belirten mektubunda¹³⁴ da aleni bir biçimde gözlemlenebilmektedir. Brown mektubunda ABD’nin desteği olmadan Güney Kore’nin var olmayacağına dair ifadeler kullanarak iki devlet arasındaki bu asimetrik ilişki biçimini açığa vurmuştur. Nitekim bu dönemde ABD’nin Güney Kore ordusunun operasyonel kontrolüne sahip olduğu ve tüm önemli ekonomik kararlarında müdahil olduğu bilinen bir gerçektir. Öyle ki ülkedeki valilerin yanında Amerikalı danışmanların görevlendirilmesiyle yerel yönetimlere bile katıldıkları görülmüştür. Dahası ABD ordusu Güney Kore savunma harcamalarını kontrol etmiş, ayrıca önemli istihbari bilgileri toplamıştır (Hahn, 1983: 188).

1950’li yılların başlarında Pyongyang’ın Seul’e oranla askeri ve iktisadi parametrelerde daha avantajlı olduğu bilinse de liberal ekonomik altyapı ve serbest pazar ekonomisi Güney Kore’yi kuzeydeki kardeşlerine göre çok daha müreffeh ve demokratik bir devlet haline getirmiştir. Güney Kore’nin yüksek insan maliyetiyle elde edilen *ekonomik mucizesi* zamanla gelişen demokratik yönetim anlayışı ile pekişmiştir. Ancak demokratik normların siyasal sisteme tamamen yerleşmesine kadar olan süreçte Seul oldukça uzun bir süre otoriter yönetimler tarafından idare edilmiştir. ABD ile ittifakın kurulduğu dönemde dahi Güney Kore oldukça otokratik bir anlayışa sahip olan Syngman Rhee (1948-60) tarafından yönetilmiştir (Peterson, 2009: 209). Bu yönüyle esasen Güney Kore kuruluşundan itibaren yaklaşık yarım yüz yıl boyunca Rhee ve benzeri yönetim anlayışına sahip liderler tarafından idare edilmiştir. Rhee’den sonra Park Chung-hee (1961-79) ve Chun Doo-hwan (1980-88) yönetimleri Kore’nin demokratikleşmesini yavaşlatan bir siyasi yaklaşım geliştirmiştir. Bu yüzden ancak 1987 yılında tesis edilebilen demokratik sistem kısa sayılabilecek bir süre içerisinde görece olgunluk kazanmıştır. Bu dönem içerisinde sokak hareketleri ile sıklıkla açığa vurulan toplumsal hisler ülkenin dış politikasına da yön verir hale gelmiştir. Özellikle Güney Kore’de yüksek seyreden Amerikan karşıtlığı gibi politik hissiyatların kitlesel hareketlerin merkezinde yer alması hükümetlerin ABD ile olan ilişkilerine etki eden bir olgu olmuştur. Bu bakımdan Seul-Washington ilişkilerinde güvenlik politikaları olduğu kadar iç siyasetindeki gelişmeler ve kamuoyu kanaati de doğrudan etkili olan paradigmaları meydana getirmektedir.

2.1.5.2.1. Syngman Rhee Dönemi

Güney Kore’de on iki yıl süren Rhee döneminde ABD ile ilişkilerin kalıcı bir ittifak antlaşmasıyla perçinlenmiş olmasına rağmen iki ülke arasında çeşitli anlaşmazlıklar da yaşanmıştır. Birinci Cumhuriyet döneminde iki ülke arasındaki sorunların temelinde ittifak

¹³⁴ Letter from the Ambassador of Korea (Brown) to the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs. 26 August, 1966. Foreign Relations of the U.S. (FRUS) 1964-1968, Vol. XXIX, no.84.

ikileminin yattığı görülmektedir. Şöyle ki Seul bölgesindeki tehditlere karşın ABD tarafından yalnız bırakılma ya da terk edilme korkusu yaşarken Washington Seul'un komşularına karşı takındığı saldırgan politikaları tarafından istemeyeceği bir savaşın içerisine çekilme yani tuzağa düşme endişesi taşımıştır. Bu durum ilk olarak ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower döneminde ekonomik denetimi ve bütçe dengesini önceleyen *Yeni Bakış Politikası* etrafında çeşitli çıkan sorunlarda gözlemlenebilmektedir. Bu politika ile ABD özellikle Kore Savaşı'nın sonunda artan askeri harcamaları ve dış yardımları azaltma yoluyla giderlerinde kısıtlamaya gitmiştir (Gaddis, 1982: 129-136). Seul'de endişe ile karşılanan bu tutuma karşı Rhee müttefikinden bölgedeki komünizmle etkin bir mücadele ortaya konulması adına Çin'e yönelik büyük bir saldırı başlatılmasını talep etmiştir. Ancak Güney Kore'nin bu gibi tehlikeli olabilecek talepleri hem ABD Başkanı hem de Kongre nezdinde olumlu bir karşılık bulmamıştır (Kim, 2003: 2). Rhee ile Eisenhower arasındaki bir başka sorun alanı ise ABD'nin bölgedeki diğer büyük müttefiki olan Japonya ile Güney Kore'nin ilişkileri üzerine inşa edilmiştir. Eisenhower yönetimi Rhee'nin Japonya ile ilişkilerin normalleştirilmesi hususunda zaman zaman yoğun baskı yapmıştır. Bunun yanı sıra Rhee'nin otoriterlik eğilimi göstermesi Washington tarafından tepki ile karşılanmıştır. Örneğin 1958 yılında kamu otoritesinin hükümet karşıtı unsurlara karşı keyfi güç kullanmasına imkân sağlayan *Ulusal Güvenlik Kanunu*'nun yasalaşması üzerine ABD tepki olarak Seul Büyükelçisini geri çekmiştir. Aynı süreçte Güney Kore hükümetine seçim usulsüzlüklerinin düzeltilmesi hususunda baskı yapan ABD, Güney Kore'ye sevk edilen silahların iptal edilebileceği tehdidini öne sürmüştür (Kim, 2003: 3).

Rhee ve Eisenhower döneminde meydana gelen diğer bir anlaşmazlık Güney Kore'de konuşlu Amerikan askeri gücünün azaltılması hususunda yaşanmıştır. Eisenhower yönetimi, hem askeri yardım miktarını azaltmak hem de Kuzey ve Güney Kore *güvenlik ikileminden* kaynaklanabilecek askeri çatışmaları önlemek için Kore'de konuşlu askeri gücünün azaltılmasını istemiştir. ABD'nin *Ulusal Güvenlik Konseyi* raporunda belirtilen azaltmaya gidilecek oran Güney Kore ordusunun yüzde 50'sinden fazlasına tekabül etmekteydi. Bu yüksek oran doğal olarak Güney Kore hükümetinde *terk edilme* korkusunu tetikleyerek buna karşı bir tepki ortaya koymasına yol açmıştır. Nitekim Rhee'nin planları arasında Kore'nin birleşmesi ve komünizmle mücadele adına askeri güç önemli bir yer teşkil etmekteydi. Dolayısıyla ABD'nin asker azaltma stratejisine karşı Cumhurbaşkanı Syngman Rhee Kuzey Kore'ye yönelik doğrudan bir askeri müdahale yapılmasını ve Kore'nin tek devlet halinde birleşmesini önermiştir. Bu öneri kabul görmese de Soğuk Savaş'ın getirdiği sistemsel dayatmalar ABD'nin azaltma politikasını uygulamaya koymasına engel olmuştur. Bu noktada asimetrik güç doğrultusunda konumlansalar da sistemsel tehditlerin varlığı Güney Kore'nin ABD karşısında bir pazarlık gücü elde etmesine yardımcı olmuştur.

Birinci Cumhuriyet döneminde Güney Kore-ABD arasında yaşanan çeşitli krizlerin ardından Rhee yönetiminden desteğini çeken ABD 1960 yılında Rhee'nin istifasına yol açan öğrenci protestolarına açık bir şekilde destek vermiştir. Nitekim *19 Nisan Öğrenci Devrimi* ile Rhee iktidarı sona ererken Güney Kore'de İkinci Cumhuriyet'in önü açılmıştır. Güney Kore iç siyasetinde uzun yıllar boyunca Syngman Rhee'ye büyük destek sağlayan Washington desteğini çekmiş ve doğrudan Rhee'nin istifasını istemiştir (Kil ve Moon, 2010: 38; Kim, 2012: 59). İçeride ve dışarıda bir destekçisi kalmayan Syngman Rhee protestoların

şiddetlenmesiyle istifasını vermiş ve ABD tarafından Hawaii'ye kaçırılmıştır. Washington Rhee yönetiminin ortadan kalkması halinde dahi ülkeye sundukları desteğin sürdüreceğini ilan etmiştir. Ülkedeki demokratik talep yanlılarının bir başarısı sonucu otoriter yönetim sona ermiş ve ülkede demokratik bir yönetime geçiş için hazırlıklara başlanmıştır. Özellikle anayasal bir takım düzenlemelerin hayata geçirilmesine dair yoğun gayretler görülmüştür.

Öncelikle Huh Jung liderliğinde bir geçici hükümet kurulmuştur. 29 Temmuz 1960'da¹³⁵ yapılan genel seçimlerde ise Chang Myon liderliğinde ilk kez demokratik bir işleyişe sahip olan İkinci Cumhuriyet dönemi başlamıştır (Kil ve Moon, 2010: 38). Bu dönemde parti içi hizipleşmeler kısa sürede iç siyasi anlaşmazlıklara dönüşmüştür. 19 Nisan devrimini gerçekleştiren gençlerin bir türlü karşılanmayan siyasal değişim talepleri Güney Kore'de bir kez daha istikrarsızlığa neden olmuştur. Böylece 16 Mayıs 1961 askeri darbesinin yolu açılmıştır. Güney Kore'deki liberal demokratik düzene geçişin ilk denemesi bu şekilde akamete uğramıştır. Bu noktada ABD'nin tepkisi dikkat çekicidir. Nitekim demokratik bir düzeni öncelikle de Washington'un darbeye şartlı destek verdiği ortaya çıkmıştır. Im'e (2006: 163) göre birçok kişi, Büyükelçi Marshall Green tarafından yapılan darbe karşıtı ve demokratik sivil hükümete destek veren basın açıklamasına dayanarak ABD'nin darbeye karşı olduğunu ileri sürmüştür. Ancak gizli yazışmalarda John F. Kennedy yönetiminin darbeyi tasvip ettiğinin görülebileceğini ifade etmiştir. Esasen Rhee döneminin ardından Güney Kore'nin hızlı bir şekilde istikrarsızlaşması ile ülkenin komünist bir saldırıya karşın savunmasız kalabileceği ihtimalini değerlendiren ABD'nin bu gerekçe etrafında darbenin meşruiyetini kabul ettiği düşünülmektedir. Sonuçta 1961 yılında askeri bir darbe ile iktidara gelen Park Chung-hee, modern Güney Kore tarihinde en uzun süreli görev yapan devlet başkanı (1961-1979) olmuştur. Dolayısıyla Güney Kore'nin erken uluslararası ilişkileri ve güvenlik politikası ile ABD-Güney Kore ilişkilerinde kilit bir öneme sahip olan Park Chung-hee'nin çoğunlukla monolitik diktatörlük olarak nitelendirilen yönetimi üç dönem halinde incelenmektedir. Bunlar: askeri cunta hükümeti dönemi¹³⁶ (1961-63), Üçüncü Cumhuriyet¹³⁷ (1963-72) ve Dördüncü Cumhuriyet¹³⁸ (1972-79) dönemlerinden oluşmaktadır (Kwak, 2003: 33).

2.1.5.2.2. Park Chung-hee Dönemi

1961 darbesinin hemen ardından Kennedy yönetimi General Park Chung-hee yönetimindeki cunta rejimine acilen demokratik hükümet kurulması için baskı yapmış ve demokratik bir düzene geçilmedikçe mevcut yönetime destek verilmeyeceğini ilan etmiştir (Baek, 1982: 128; Im, 2006: 164). Yapılan baskılar üzerine Park, tek kamaralı parlamenter bir düzeni kuran anayasal değişiklikleri hayata geçirmiştir. Böylece 1963 yılında ülkede genel seçimler yapılabilmektedir. Bu defa sivil bir aday olarak seçime giren Park Chung-hee az bir farkla rakibini geride bırakmış ve Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Im, 2006: 165). Park iktidara gelir gelmez komünizm karşıtı kararlı bir politika geliştirerek bunu ülkenin milli politikası olarak

¹³⁵ Yeni yapılan anayasaya dayalı olarak yapılan genel seçimlerde, Rhee yönetimi boyunca ezilen Demokrat Parti, çift kamaralı yeni parlamenter sistemde yer alan alt meclisin yüzde 75'i, üst meclisin de yüzde 53'üne denk gelen büyük bir oranda sandalye sahibi olmuştur (Kil ve Moon, 2010: 38).

¹³⁶ Bu dönemde Park Chung-hee, Ulusal Yeniden Yapılanma Yüksek Konseyi aracılığıyla hükümet etmiştir.

¹³⁷ Demokratik seçimler yoluyla seçilmiş cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı yılları kapsamaktadır.

¹³⁸ Yusin sistemi altında diktatöryal ve son yönetim dönemidir.

ilan etmiştir. Ayrıca Güney Kore’de kendi kendine yeten ekonomik bir düzen inşa edeceğine dair söz vermiştir. Bunu da sahip olduğu güçlü hükümet sayesinde hızlıca uygulamaya koymuş ve ülkede ivedi bir ekonomik kalkınma sağlayabilmiştir (Kil ve Moon, 2010: 16). Park Chung-hee’nin milli kalkınmayı gerçekleştirme adına ortaya koyduğu gayretlerine rağmen Seul 1960’lar boyunca Kuzey Kore’nin sahip olduğu askeri ve ekonomik kapasitesini aşamamıştır (Kwaki 2003: 33).

Bu dönemde Başkan Kennedy, Park Chung-hee’nin beş yıllık kalkınma planı doğrultusunda ülkeye ekonomik yardım yapılacağı sözünü vermiştir. Bunun yanında Güney Kore’nin güvenlik ihtiyacı noktasında ABD’nin askeri desteğini sürdüreceğine dair güvence vermiştir. Park iktidarının erken safhasında Washington ile Seul arasındaki oluşan bu güçlü işbirliği ortamı Vietnam Savaşı esnasında iki devletin ittifak ilişkilerinin güçlenmesine imkan sağlamıştır. Nitekim Park Chung-hee ABD’yi desteklemek üzere Vietnam’a çok sayıda Güney Koreli savaş birlikleri sevk etmiştir. 1964 yılında Güney Koreli ilk askerler Vietnam’a ulaşırken 1966 yılına gelindiğinde bu rakam 55 bine ulaşmıştır (Kwak, 2003: 33-34). Bu noktada Vietnam Savaşı esnasındaki gelişmelerin Güney Kore-ABD ittifakının yapısal olarak asimetrik işleyişine somut örnekler sunduğu ifade edilebilmektedir. Öncelikle Seul hükümetinin Vietnam’a asker gönderme kararı ABD’den farklı teşvikler, ödüller ve gelecek için iyi niyet biriktirme beklentisinin bir yansıması olarak görülmektedir (Hahn, 1983: 189). Bununla beraber ABD Kore Savaşı’ndan kendisine minnet borcu bulunan müttefikinden beklediği katkıyı almış bulunmaktadır.

Esasen Güney Kore’yi Vietnam Savaşı’na katılınması hususunda yönlendiren iki temel kaygının varlığından söz edilebilmektedir. İlk olarak ittifak ikilemi bağlamında ortaya çıkan terk edilme korkusu doğrultusunda Seul ABD’nin Asya’dan çekilmesi ve kendisine verilen güvenlik taahhütlerinin sona ermesi endişesini taşınmaktadır. Bu nedenle savaşa katılma hususunda fedakârlık göstererek ABD-Güney Kore ittifakını Washington için vazgeçilemeyecek bir ilişki olarak nitelendirmesine gayret edilmiştir. İkinci faktör ise Seul yönetiminin ABD’deki mevcut siyasi algısının iyileştirilmesine yöneliktir. Bu şekilde Park Chung-hee ülke içerisindeki politik konumunu ve gücünü pekiştirmeyi hedeflemiştir. Vietnam Savaşı Park’ın kendisine karşı ülke içinde mevcut olan muhalefete yönelik bir Amerikan desteği sağlama fırsatı olarak görülmüştür (Hahn, 1983: 189-190). Nitekim Park’ın izlediği politikalar sonrasında Güney Kore 1965 yılından itibaren benzersiz bir ekonomik büyüme kaydetmiş ve askeri anlamda güçlenmiştir. Park Chung-hee’nin popülaritesi de benzer şekilde yükselmiştir. Bu şekilde bir dönem daha görevde kalmasını mümkün kılan 1967 seçimlerini kazanabilmiştir (Kwak, 2003: 34).

ABD-Güney Kore ilişkileri açısından Vietnam Savaşı iki devlet arasındaki ittifakın güçlenmesine sebebiyet vermiştir. Ancak savaşın sürdüğü bir döneme denk gelen 1968 yılı başlarında meydana gelen Pyongyang kaynaklı iki gelişme ittifak içerisinde durgunluğa neden olmuştur. Bunlar: Kuzey Koreli askerlerin Başkan Park’ın resmi konutuna dek gizli bir şekilde gelerek bir suikast girişiminde bulunması ile Amerikan istihbarat gemisi *U.S.S. Pueblo*’nun Kuzey Kore tarafından ele geçirilmesi ve alıkonulması olayıdır. Her iki hadise sonrasında da Güney Kore lideri Park Chung-hee ABD’nin Kuzey Kore’ye yüksek ateş gücü ile karşılık vermesini beklemiştir (Hahn, 1983: 192; Kwak, 2003: 34). Ancak Park’ın

beklentisinin aksine Washignton herhangi bir misilleme yapmayı tercih etmemiştir. Nitekim Vietnam'da Tet saldırısının da yaşandığı aylardaki meydana gelen bu gelişmeler Seul ve Washington arasındaki krizlerin çözümü hususunda ayrılığa düşmelerine neden olmuştur. Bu şekilde ittifak içerisinde ciddi bir çatlağa dönüşmüştür. Güney Kore-ABD arasında yaşanan sorunlar 1969 yılında Richard M. Nixon'un ABD Başkanı olarak iş başına gelmesi ile daha da derinleşmiştir.

Amerikan dış politikası İkinci Dünya Savaşı bitiminden itibaren başkanların adlarıyla anılan bir takım doktrinler ve konseptler etrafında ilerlemiştir. Örneğin Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO gibi oluşumlar Batı dünyasını SSCB kaynaklı komünizm tehdidinden Amerikan askeri ve ekonomik desteği ile korumayı taahhüt ettiği çift kutuplu bir dünya tasarlamıştır. Benzer şekilde Eisenhower Doktrini, 1950'lerde ABD'nin Batı'nın koruyucusu rolünü pekiştiren, milli bağımsızlık ve ekonomik büyüme talep eden uluslara desteğini yineleyen bir anlayışı ortaya koymuştur. Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD'nin küresel işbirliği ağını genişleten bir anlayış ABD dış politikasında uzun soluklu bir vaziyet almıştır. Sonraki dönemlerde göreve gelen Kennedy ve Johnson gibi başkanlar kendi adlarıyla anılan doktrinler kurmasalar da ABD'nin küresel politikasına yeni kavramlar kazandırmışlardır (McLennan, 1974: 553). ABD'nin dış politikasında Asya'daki güvenlik ve siyasal düzeni yakından ilgilendiren siyasal değişim ise *Nixon Doktrini* adıyla Başkan Nixon'un 1969 yılındaki Guam adası ziyaretinde ilan edilmiştir (Trager, 1972: 1).

Başkan'ın Vietnamlaşma politikası şeklinde ifade ettiği yeni konsept kısaca ABD'nin dostlarının ve müttefiklerinin savunma ve gelişmelerini destekleyeceğini ancak dünyadaki tüm hür ülkelerin korunması sorumluluğunu almadığını anlatmaktadır (FRUS, 1970: 198-199). Nixon, ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı ile demokrasi ve refahı küresel bağlamda tesis ettiğini, Amerikan müttefiklerini koruyarak onların güçlerini arttırdığını, özellikle Avrupa'da uluslararası siyasal ve ekonomik yeniden yapılanmaların gerçekleştirildiğini aktarmıştır. Ardından kendi ismiyle anılacak olan doktrinin temel özelliğini şu şekilde dile getirmiştir:

“Marshall Planı'nın uygulandığı günlerden bu yana dünya önemli ölçüde değişmiştir. Şimdi daha güçlü müttefiklerden oluşan bir dünya, bağımsız bir biçimde gelişmekte olan uluslar topluluğu ve hala hasım olsa da şimdi bölünmüş bir komünist dünya ile karşı karşıyayız. Şimdi artık diğerleri (Amerikan müttefikleri) bir zamanlar bizim müdahalemizi gerektirebilecek yerel anlaşmazlıklarla başa çıkma yetenek ve sorumluluğa sahiptirler. Bundan böyle katkımız ve başarımız, başkalarının işlerine katılma sıklığına değil, politikalarımızın dayanıklılığına bağlı olacaktır. Bu, diğer ulusları kendi üzerlerine düşeni yapmaya en iyi şekilde teşvik edecek ve en çok da Amerikan halkının desteğini alacak olan bir yaklaşımdır. Guam'da duyurduğum doktrinin yani *Nixon Doktrini*'nin mesajı budur. Merkezinde yatan ana tez ise, ABD'nin müttefiklerin ve arkadaşların savunmasına ve geliştirilmesine katılacağı, ancak tüm planları, programları Amerika'nın tasarlayamayacağı, tüm kararları almayacağı ve dünyanın özgür uluslarının tümünün savunmasını üstlenmeyeceğidir. [Bundan böyle] biz, yalnızca gerçekten bir fark yaratabileceğimiz ve çıkarlarımıza uygun yerlerde yardımcı olacağız” (FRUS, 1970: 198-199).

ABD'nin Nixon Doktrini etrafında ittifak politikalarını yeni bir düzleme oturtma gayesi Asya'daki Amerikan müttefiklerinin güvenliği ile ilgili doğrudan bir gelişme olarak

algılanmıştır. Dolayısıyla bu yeni girişim Seul'de rahatsızlık yaratan bir gelişme olmuştur. Buna karşın 1970'de Güney Kore'nin Nixon Doktrini'nden muaf tutulacağına dair ABD tarafından sözler verilmiştir. Buna rağmen Kore'de konuşlu bir Amerikan birliğinin ABD tarafından tek taraflı bir biçimde geri çekilmesi Seul nezdinde ABD'nin son derece güvenilir bir müttefik olarak nitelemesine yol açmıştır (Kwak, 2003: 34). Bu noktada esasen ABD'nin geniş perspektifli küresel güvenlik politikası ile son derece dar kapsamlı bir güvenlik perspektifine sahip olan Güney Kore'nin ihtiyaçları arasındaki asimetrisinin ittifak içerisinde yaşanan sorunlarının kaynağını oluşturduğu söylenebilmektedir (Hahn, 1983: 194; Trager, 1972: 3). Nitekim Nixon'un 1969'dan sonra Vietnam'daki Amerikan kuvvetlerini hızla azaltması Güney Kore hükümetinde terk edilme korkusunu tetikleyerek endişe ile karşılanmıştır. Bir süre sonra Vietnam'daki Amerikan askerlerinin sayısı Güney Koreli askerlerin sayısının altına düşmüştür. Bu gelişme ile Park Chung-hee, Vietnam-sonrası dönemde Amerikan tek yanlılığına dayanan dış politikasını destekleyecek bir takım yeni stratejileri benimsemiştir. Böylece Güney Kore'nin dış politikası ile güvenlik siyasetinde önemli bir dönüşüm başlamıştır.

ABD-Güney Kore arasındaki sorunların zeminini oluşturan Nixon Doktrini çerçevesinde asker sayısını azaltmasına rağmen Washington 1971-77 arasında Güney Kore'nin askeri modernizasyonu için 1,5 milyar dolar kaynak aktararak güçlendirilmesine destek vermiştir (Kim, 2008a: 74). Nixon Doktrini'nin uygulanmasının ilk aşamasında karşılaştığı zorluklara rağmen Seul dış ilişkilerini değişen uluslararası koşullara göre ayarlayabilmek maksadıyla yeniden optimize etmiştir. Bu noktada ilk olarak Soğuk Savaş dönemi konjonktüründen ayrılmadan 1970'lerin başından itibaren Japonya ile olan zayıf olan ilişkilerini sağlamlaştırma siyaseti izlemiştir. Ayrıca Ağustos 1970'den sonra Kuzey Kore'ye yönelik daha esnek, barışçıl bir rekabete ve yeniden birleşmeye dayalı bir politika tercih edilmiştir. Bu yakınlaşma özellikle Nixon'un 1971 yılında Pekin'i ziyaret etmesi ile hız kazanmış ve yürütülen gizli görüşmelere dair bilgiler 4 Temmuz 1972 tarihinde ortak bir kamuyolu açıklaması ile ilan edilmiştir (Hahn, 1983: 197). ABD'nin Çin'le yakınlaşması ve Asya güvenliğine olan katkısında azalmaya gitmesi gibi gelişmeler uluslararası sistemsel dinamiklerin etkisi ve iç gelişmeler etrafında şekillenmiştir.

Güney Kore'nin 1970'ler boyunca ekonomik büyüme kaydetmesi ile refah düzeyinde önemli bir artışın yaşanması, her ne kadar ABD'nin caydırıcı varlığına olan ihtiyacı sürse de beraberinde askeri olarak önemli derecede savunma kabiliyeti kazanmasını getirmiştir. Dolayısıyla yukarı zikredilen sistemsel, bölgesel ve iç dinamikler etrafında yaşanan gelişmeler Güney Kore'de herhangi bir Amerikan gücüne duyulan ihtiyacı tartışılan bir mesele haline getirmiştir. Doğal olarak bu meseleler ittifakın zayıflamasına yol açmıştır. Bunların yanında *Koreagate*¹³⁹ skandalının (1976-80) yaşanması ittifakın daha da sıkıntılı bir döneme girmesine neden olmuştur (Hahn, 1983: 205). Vietnam Savaşı'nın Amerikan iç siyasetinde oluşturduğu ortam ile buna ilişkin dış siyaset değişikliği ve 1972 yılında Park

¹³⁹ Koreagate skandalı Başkan Nixon'un Kore'den asker çekme kararına karşı Washington'da siyasi destek arayan Seul yönetiminin Kongre'deki bazı isimler üzerinde rüşvet benzeri yöntemlerle nüfuz kurma girişimidir. 1976 yılında on Demokrat Kongre üyesinin açığa çıkmasıyla patlak veren skandal bu isimlerin yargılanmalarına ve hapis cezası almalarıyla sonuçlanırken Washington Park Chung-hee yönetiminin yasa dışı yöntemler ile iç işlerine karışmasından dolayı Güney Kore ile anlaşmazlığa düşmüştür.

Chung-hee yönetiminin Yusin Reformları¹⁴⁰ ile tamamen diktatöryal bir rejime geçmesi Amerikan askerlerinin Kore'den tamamen çekilmesi tartışmalarını tetiklemiştir. Bu noktada ABD'ye olan güvensizliğin ve Seul'un bağımsız bir dış politika geliştirme ihtiyacının bir sonucu olarak Park gizli bir nükleer silah programını hayata geçirmiştir. Güney Kore'nin gizli nükleer silah geliştirme çabaları 1977 yılında ABD'nin bunu keşfetmesi ve 1979 yılında Park Chung-hee'nin suikasta uğrayarak öldürülmesi ile sona ermiştir.

ABD Jimmy Carter Başkanlığı döneminde Kore'deki askerlerini geri çekme politikasını sürdürmüştür. Bu bağlamda Aralık 1978'de yarımada konuşlu 40 bin askerden 3,700'ü Amerika'ya dönmüştür (Hahn, 1983: 202-207). Ancak Sovyetler Birliği'nin Doğu Asya'daki askeri nüfuzunun artması, Vietnam'da deniz üsleri inşa etmesi gibi gerekçeler ABD'nin Güney Kore'den çekilme sürecini askıya almasına neden olmuştur. Birliklerin çekilmesi girişimi ile birlikte ittifakın komuta yapısında da bir değişiklik yaşanmıştır. 1977 Güvenlik Danışma Toplantısında askeri yük paylaşımını değerlendirmek ve ABD kuvvetlerine tamamen bağımlılıktan kaçınmak amacıyla BM Komutanlığı (UNC) yerine ABD ve Güney Kore Birleşik Kuvvetler Komutanlığı (CFC) getirilmiştir. Bu gelişme sonrasında Güney Kore ordusunda operasyonel birçok yetki Amerikalı komutanlarda kalırken iki devletin ilişkileri daha işbirliği odaklı bir sisteme dönüşmüştür. Güney Kore'nin askeri varlıklar üzerindeki sorumluluklarındaki artış ve ABD'nin her an çekilebilecek bir müttefik gibi davranması, müttefik güvenilirliğinin yanı sıra milli savunmanın geliştirilmesi girişimlerini tetiklemiştir.

ABD-Güney Kore ilişkileri içerisinde Kore siyasetini ve kamuoyunu en çok etkileyen vakalar 1979 sonrasında yaşanmıştır. Özellikle Park'ın 1979 yılında öldürülmesi sonrasındaki gelişmeler Güney Kore'de günümüze değin süregelen Amerikan karşıtlığını beslemiştir. Park Chung-hee'nin suikastı sonrasında mevcut Başbakan Choi Kyu-ha vekâleten Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenerek ülkede sıkıyönetim ilan etmiştir (Peterson, 2009: 226). Bu geçici hükümet zamanında genel olarak liberal bir dönem izlenmiştir. Siyasetçiler üzerindeki yasaklar kalkmış, siyasi suçlarından dolayı üniversitelerden uzaklaştırılan akademisyenler yeniden görevlerine dönmüşlerdir. Korelilerde yeni bir anayasa yazımı ve sonrasında seçim ile yeni bir dönemin açılacağı beklentisi doğmuştur. Ancak Güney Kore'nin liberalleşme ve demokratikleşme çabaları 12 Aralık 1979 tarihinde gerçekleşen askeri bir darbe ile bir kez daha yarıda kalmıştır. Bu gelişme esnasında ABD'nin demokratikleşmeden yana tavır takınması durumunda muhtemelen darbeyi durduracağına inanılmaktadır. Ancak Amerikalı komutanlar darbeyi onaylamıştır (Peterson, 2009: 227). Bunun üzerine sokaklarda demokrasi yanlısı gösteriler başlamış, hemen her gün başkent Seul'de 50 bin kadar gösterici toplanmıştır. Fakat darbeyi gerçekleştiren Savunma Güvenlik Komutanı Chun Doo-hwan'ın 17 Mayıs 1980'de sıkıyönetim ilan etmesiyle ülkedeki yasama organı lav edilmiş, üniversiteler kapatılmış ve yoğun siyasi tutuklamalar gerçekleştirilmiştir.

¹⁴⁰ Ekim 1972 tarihli Yusin Reformları ya da Ekim Restorasyonu olarak bilinen gelişme, Park Chung-hee'nin Japon Meiji Restorasyonu'ndan esinlenerek gerçekleştirdiği ve kendisine diktatöryal yetkiler veren bir anayasa hazırlanması ile Dördüncü Cumhuriyeti kurmasını sağlamıştır.

2.1.5.2.3.Chun Doo-hwan Dönemi

Chun Doo-hwan dönemi darbe sonrasında demokrasi talebiyle sokaklara dökülen halka yönelik izlediği sert tutum ile başlamıştır. Özellikle 18 Mayıs 1980 tarihinde muhtemel Cumhurbaşkanı adaylarından Kim Dae-jung'un¹⁴¹ güçlü olduğu Kwangju şehrindeki protestolara çok katı müdahale edilmiştir (Dae-jung, 2019). Paraşütlü askerlerce gerçekleştirilen müdahale sonrasında iki yüz gösterici öldürülmüştür. Bunun üzerine Kwangju halkı yerel dükkânlardan ele geçirdikleri silahlarla askerlere karşı isyana kalkışmış, askerleri bölgeden çekilmek durumunda bırakarak Kwangju'da bir halk konseyi kurmuşlardır. Bu sırada göstericiler Amerikan Büyükelçiliği'nden iki taraf arasında arabulucuk yapması talebinde bulunmuşlardır. ABD'nin ne Washington ne de Seul'deki temsilcileri aracılığıyla bu çağrıya yanıt vermemiş olması Koreli askerlerin isyanı bastırmalarına yardımcı olacak kolaylıklar sağlamıştır (Peterson, 2009: 228). Çin'in *Tiananmen Meydanı* katliamlarından dokuz yıl öncesinde gerçekleşen bu vaka, Kore kamuoyunda ve gençlerinde Amerikan tarzı demokrasinin doğurduğu diktatörlerine karşı nefretle beraber yoğun Amerikan karşıtlığı duyguların topluma hâkim olmasına neden olmuştur (Whyte, 2015: 1-2; Gleysteen, 2012). Bu gelişmeleri izleyen tarihte Cumhurbaşkanlığı yolu açılan Chun Doo-hwan dönemini Pratt (2007: 267) şu şekilde tanımlamıştır:

“Ağustos 1980’de Cumhurbaşkanı vekili Choi Kyu-ha istifa etti. Chun geçici olarak dizginleri aldı, ancak Şubat 1981’de Cumhurbaşkanı olarak onaylanması, askeri yönetimin devamını sağladı. Başkanlığı sık sık mutsuz haberler, isyanlar, grevler ve politik baskılarla dolu bir dönemdi. Amerika Birleşik Devletleri’nin onu dizginlememesi ve Kwangju katliamıyla ilişkilendirilmesi¹⁴² ülkede Amerikan karşıtlığının baş göstermesine sebep oldu. Kuzey Kore ile yürütülen müzakereler hiçbir yere ulaşmadı ve 1983’te Kuzey Kore’nin bir bombası ile Rangoon’da birkaç Güney Koreli bakan öldürüldü, ancak Chun kurtuldu. İronik bir şekilde, Güney Kore’nin uluslararası imajını yükseltme çabalarına ve Japonya ile yardım ve kredi anlaşmasında ele edilen başarısına (1983) rağmen, başkanlığının en olumlu iki yönü sadece bittiğinde takdir edildi. Bu başarıları ise halefinin bir seçim yoluyla göreve gelmesi ve Seul Olimpiyat Oyunları için kendi yönetimi tarafından başarılı bir şekilde oluşturan adaylık ve hazırlanma sürecidir.”

Chun Doo-hwan liderliğindeki Beşinci Cumhuriyet döneminde ABD-Güney Kore ilişkileri görece daha güçlü bir dönem geçirmiştir. Sovyetler Birliği’nin 1983’te bir Kore Havayolu uçağını düşürmesi ve aynı yıl Kuzey Kore’nin Myanmar’da Başkan Chun’a suikast

¹⁴¹ 1998-2003 yılları arasında Güney Kore Cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır. Silayi hayatı boyunca defeatle hapsedilen, kaçırılan ve sürgüne gönderilen Dae Jung, muhalif bir aday olarak Kore’de seçim kazanan ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Kuzey Kore ile barışçıl bir dış politikayı kurgulayan Gün ışığı politikası sayesinde iki devletin siyasi ilişkilerinde büyük ilerlemeler kaydedilmiş, bu yaklaşım Dae Jung’un 2000 yılında Nobel Barış Ödülü’ne layık görülmesini sağlamıştır. Kim Dae Jung hakkında detaylı bilgi sunan otobiyografisi için bkz. Dae-jung, K. (2019). *Conscience in Action: The Autobiography of Kim Dae-jung*. Springer.

¹⁴² Kwangju ayaklanması ve sonrasındaki katliamda ABD’nin desteği olduğuna dair yaygın kamuoyu ve yazar görüşlerine karşı kanaat belirlen yazarlar bulunmaktadır. Örneğin Oh (1998: 253) ABD’nin yeni juntanın anti demokratik eylemlerini eleştirdiğini, bunun yanında muhalefet lideri Kim Dae Jung’un hayatının kurtarılmasında etkin rol oynadığını ifade etmektedir. Benzer şekilde Cheong (2010: 103-111) ölüm cezasına çarptırılan Dae Jung’un ABD Başkanı Reagan tarafından jantaya baskı uygulandığını ve Chun yönetimi ABD tarafından meşruiyetinin tanınmasına karşılık Dae Jung’un serbest kalmasını kabul ettiğini belirtmektedir.

girişiminde bulunma girişimi Kore Yarımadası'ndaki krizi arttırırken aynı doğrultuda ABD ile olan ittifakı güçlendirmiştir (Kim, 2008a: 75). Bununla birlikte ABD'nin Chun'un otoriter rejimine koşullu siyasi destek vermesi ve zaman zaman baskı altında tutması Güney Kore'de demokratikleşmenin gelişimini hızlandırmıştır (Cheong, 2010: 108-110). 1985 yılındaki parlamento seçimlerinde muhalefet partisi Yeni Kore Demokrat Partisi mevcut sandalyelerin yüzde 24,2'sini almıştır (Lee, 2007, 475). Bu başarı kamuoyunun tam demokratik işleyişe geçilmesi adına umutlanmasına neden olarak kitlesel gösterilere dönüşmüştür. 1987 yılında ABD Güney Koreli muhalefet ve iktidar partisi arasında demokratikleşme hususunda diyalog çağrısında bulunmuştur. ABD Temsilciler Meclisi bu yönde 18 Haziran 1987'de diyalog çağrısı kararı almış, buna ek olarak ABD Senatosu 26 Haziran 1987'de Kore'nin demokratikleşmesi üzerine bir karar tasarısı ortaya koymuştur. Ayrıca ABD'nin Seul Büyükelçisi James Lilly, ABD Başkanı Ronald Reagan'ın Chun'a demokratikleşme yönündeki mektubunu ulaştırmıştır.

2.1.5.2.4. Tam Demokrasiye Geçiş ve Roh Tae-woo Dönemi

Muhalefet partileri ile uzun süren anayasa müzakereleri esnasında kamuoyunda yükselen demokratik geçiş beklentileri 26 Haziran'da yüz bin kadar Korelinin Seul'de düzenlediği barışçıl gösteriler ile açığa vurulmuştur. Nitekim üç gün sonra, 29 Haziran 1987 tarihinde Güney Kore'de serbest seçimlerin yapılmasını sağlayacak olan ve sansürün kaldırılması, siyasi tutukların salıverilmesi gibi çeşitli demokratik reformları da barındıran yeni anayasa namıdiğer 6.29 *Bildirgesi* ilan edilmiştir (Seth, 2011: 417-18). Demokratikleşme sonrası gerçekleşen ilk serbest seçimlerde muhalefet partilerinin Kim Jong-pil, Kim Young-sam ve Kim Dae-jung arasındaki rekabet, istikrardan yana beklentileri olan kırsal kesimin ve muhafazakâr orta sınıfın oylarını alan Roh Tae-woo liderliğindeki Demokratik Adalet Partisi'nin yüzde 37 ile seçimi kazanmasına imkân sağlamıştır (Seth, 2011: 418). Seçimlerin sulh ile sonuçlanmasıyla ülkede başlayan *Altıncı Cumhuriyet* döneminde tam demokratik bir yönetime geçiş sağlanabilmiştir. Roh'un 1988 yılında başlayan demokratik seçilmiş Cumhurbaşkanlığı dönemi, Kore siyaseti açısından tam anlamıyla bir geçiş sürecini oluşturmaktadır.

Bu dönemde 1988 *Seul Olimpiyatları* gibi önemli bir uluslararası etkinliğe ev sahipliği yapan ülke sonraki dönemde Asya ve Doğu Avrupa'daki komünist uluslarla ilişkilerin geliştirilmesini amaçlayan *Nordpolitik* ilkelerini oluşturmuştur (Seth, 2011: 420). Bu bağlamda öncelikle Moskova ile ticari ilişkilerin gelişmesi yönünde büyük adımlar atılmıştır. 1990 Eylül ayında ise Güney Kore ve SSCB arasında tam diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. Benzer şekilde Pekin ile 1990 yılında ticari ilişkilerde yaşanan gelişmeler 1992 yılında tam diplomatik ilişkilerin kurulmasına imkân sağlamıştır (Seth, 2011: 420). Güney Kore'nin izlediği bu diplomatik normalleşme diplomasisi ülkenin Washington ile ilişkilerinde herhangi bir soruna yol açmamıştır. Bu durum uluslararası sistemin yapısal gerekçeleri etrafında açıklanabilmektedir. Nitekim kısa bir süre sonra sona erecek olan geç Soğuk Savaş döneminde, Güney Kore'nin Soğuk Savaş sonrası dinamiklere erken hazırlık yaptığı ve bu yönde bağımsız bir diplomatik girişim ortaya koyduğu görülmüştür.

2.2. Uluslararası Politikada Soğuk Savaş Sonrası Dönem

“[...] Mevcut koşullar altında dengelemeyi öngören uluslararası ilişkiler teorisi, 1648’de kurulan Avrupa Westfalyan sistemi bağlamında geliştirilmiş bir teoridir. [...] Küresel siyaset artık çok medeniyetlidir. Fransa, Rusya ve Çin, ABD hegemonyasına meydan okumada ortak çıkarlara sahip olabilirler, ancak birbirinden çok farklı olan kültürleri, etkili bir koalisyon kurmalarını zorlaştırabilmektedir.”

Samuel Huntington (1999: 45-46).

“Düşmanınızı ve kendinizi tanıyorsanız, yüz defa savaşsanız da sonucundan korkmanıza gerek yok. Kendinizi tanıyor ama düşmanı bilmiyorsanız, kazandığınız her zafer kadar bir yenilgiye de uğrayacaksınız. Ne düşmanı ne de kendinizi tanıyorsanız, her savaşta yenilirsiniz.”

Sun Tzu

Sovyetler Birliği’nin çöküşü, devletlerin uluslararası sistemdeki büyük çaplı bir değişime nasıl tepki verdiklerini incelemek için tarihi bir fırsat sağlamıştır. Nitekim Kasım 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılışı ile 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasından önce uluslararası sistem, 1945 sonrası uluslararası düzenini karakterize eden iki kutuplu bir güç dağılımına sahne olmuştur. 1990’lı yıllara gelindiğinde iki kutuplu uluslararası işleyişi sonlandıracak etmenler hız kazanmıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş’ın sonuna dair açıklayıcı nitelikte birkaç temel etmen öne çıkmaktadır. Öncelikle süper güç rekabetinin getirdiği ağır ekonomik yük hem ABD hem de SSCB adına zorlayıcı olmuştur. Bunun yanı sıra ittifak düzenleri içerisinde memnuniyetsiz devletlerin blok liderlerine karşı direniş göstermesi önemli bir faktör olmuştur. Örneğin 1967 yılında Fransa NATO’nun askeri kanadından çekilmiştir. Öte yandan Çekoslovakya ve Macaristan’daki ayaklanmalar Sovyet blokunda dayanışmanın kırılmasına neden olmuştur. Bir diğer faktör Berlin duvarının yıkılması ile Doğu-Batı ayrımının sembolik önemini yitirmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede Almanya’nın liberal federal yapı altında birleşmesi mümkün olmuş, SSCB’yi oluşturan ulusların bağımsızlık yoluna gitmesi Sovyetler Birliği’nin parçalanmasıyla sonuçlanmıştır (Norton, 1986: 914).

Bununla beraber Soğuk Savaş sonrasında oluşan uluslararası sistem, iç ve dış politika arasındaki ayrımın giderek azalmasına yol açmıştır. Bu yönüyle özellikle ABD’nin iç siyasetindeki gelişmeler ve sorunlar uluslararası gündemi belirleyici nitelikleri barındırabilmiştir (Sönmezoğlu, 2014: 174). SSCB’nin dağılmasının ardından dünyaya bir barış atmosferinin hâkim olacağı düşüncesi yaygınlık göstermiştir. Ancak bu kanaat hem Ortadoğu hem de Avrupa’da meydana gelen çeşitli hadiseler neticesinde kısa sürede ortadan kalkmak durumunda kalmıştır. Nitekim öncelikle 1990-1991’de Irak’ın Kuveyt’i işgali ile baş gösteren bölgesel bunalım süreci ABD’nin müdahale etmesiyle Körfez Savaşı’na dönüşmüştür. Yaşanan bu kriz ve burada gerçekleşen uluslararası müdahalenin niteliği Soğuk Savaş’ın sona erdiğine ve yeni bir dünya düzeninin ortaya çıktığına dair ilk emareler olarak kabul edilmiştir. Bu savaşla birlikte ABD’nin tüm dünyada yükselen hegemonik gücünü ortaya koyduğu ve tek kutuplu bir uluslararası düzene geçişin yaşandığı iddiaları zemin kazanmıştır. Öte taraftan Avrupa’da bir yanda barış ve refahın adımları atılırken özellikle Balkan coğrafyasında büyük bir istikrarsızlık patlak vermiştir. Federal Yugoslavya’nın parçalanma süreci iç savaşa dönüşmüş ve soykırım dâhil birçok insani dramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir süre sonra Avrupa’daki güvenliği ve istikrarı

tümünden tehdit eden bu çatışmalar ancak Sırlara karşı yapılan –tartışmalı- uluslararası müdahaleler neticesinde 1995 yılında Bosna’da, 1999 yılında ise Kosova’da tamamen durdurulabilmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dünyanın ilk gelişmelerini oluşturan bu gibi milletlerarası krizler uzmanların çoğunluğu da dâhil olmak üzere çok az kişi tarafından öngörülebilmiştir. Bu bakımdan Soğuk Savaş düzeninin sona ermesiyle bağlantılı yaşanan sistemik sarsıntı uluslararası ilişkiler teorilerini test etmek ve geliştirmek için benzersiz bir bağlam ortaya çıkarmıştır. Nitekim Soğuk Savaş’ın sonu, XX. yüzyılın başında yaşanan uluslararası değişimin genel yapısı hakkında çeşitli soruların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece iki kutuplu düzenin sona ermesiyle ortaya çıkan gerçek dünya laboratuvarı, uluslararası sisteme dair çeşitli teorik perspektiflerden oluşturulan modelleri anlamak için bir olanak sağlamıştır. Özellikle yapısal realizm, kurumsalcı liberalizm ve inşaacı teoriler bağlamında ortaya çıkan modeller birbirlerinin argümanlarını tartışmaya açarak mevcut koşulları değerlendirmek için kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla iki kutuplu dönem ile mevcut Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni paradigmlar, devletlerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük güç rekabeti bağlamında kurduğu ittifak ilişkileri için de yeniden tanımlayıcı bir rol üstlenmiştir.

1989’dan beri bu teorilerin Soğuk Savaş sonrası değişimin genel doğası hakkında ayrı tahminlerde bulunmalarının çeşitli ön koşulları mevcuttur. Yalnızca Sovyetler Birliği’nin çöküşü bile meseleye farklı teorik perspektiflerden yaklaşan yeni yorumların ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Örneğin bu hadise *neorealist* modele göre küresel güç dengesinde büyük bir değişime neden olmuş; *kurumsalcı* modele göre ise uluslararası sistem genelinde kurumsal düzeyde ekonomik ve karşılıklı bağımlılık yapılarında farklılıklar meydana getirmiştir. Öte yandan *liberal* modele göre uluslararası politikada nispeten istikrarlı liberal demokratik işleyişe sahip devletlerin sayıca hâkimiyeti mümkün hale gelmiştir (Harrison, 2004: 1). Soğuk Savaş’ın sona ermesi *neoidealistler*¹⁴³ için de Doğu-Batı ideolojik çatışmasının çöküşünün önemli bir dönüm noktası olmuştur. Dolayısıyla bu dönemi, ortak uluslararası normların ve değerlerin devletler ve gruplar arasındaki çatışmayı kademeli olarak bastıracağı yeni bir dünya düzeninin habercisi olarak görmüşlerdir¹⁴⁴ (Patman, 1999: 6). Bu şekilde küresel bir ekonomik sistemin, küresel iletişimin ve küresel popüler kültürün unsurlarının ortaya çıkışı ile tüm dünyadaki insanları ve devletleri kapsayan geniş bir bağlantılar ağının ortaya çıkacağı düşünülmüştür. Sonuçta birbirine vazgeçilmez bağlarla bağımlı hale gelen bir dünyanın güvenlik gündeminde tek bir devletin askeri kapasitesine odaklanmaktan ziyade ortak veya işbirliğine dayalı güvenlik kurumlarının etkinlik kazanacağı bir düzene geçiş yaşanacağı ileri sürülmüştür (Patman, 1999: 6).

¹⁴³ Neoidealizm Patman (1999: 6) tarafından “ahlakı vurgulayan uluslararası politika perspektifi olarak hem pratik hem de arzu edilen bir özlem” şeklinde tanımlanmaktadır.

¹⁴⁴ Patman’a göre (1996: 6) bu görüşü çeşitli faktörler şekillendirmektedir. Birincisi, ABD’nin tek süper güç olarak ortaya çıkışı, demokrasinin küresel düzeyde genişlemesiyle aynı zamana denk gelmiştir. 1989’da Doğu Avrupa’da patlak veren yeni demokratikleşme dalgası Sovyetler Birliği’ne; 1990’larda ise Afrika, Asya ve Ortadoğu’nun bazı bölgelerine yayılmıştır. Böylece dünyanın büyük bir bölümü ile tek ses üzerinden diyalog kanalı açılmıştır.

Buna karşın *neorealistler* için 1989'dan sonra çok az şey temelden değişmiştir. Onlara göre uluslararası düzendeki anarşik yapısal durumun devletlerin arasında oluşturduğu çatışma ortamı Soğuk Savaş'ın etkisinin azalmasıyla bu defa devlet yapıları içerisindeki ırksal, etnik ve bölgesel kimliklerin parçalanmasıyla karakterize edilen yeni bir çekişmeye evrilmiştir. Soğuk Savaş bir dış tehdit olgusu etrafında işlediği için çoğu devlette önceden var olan etnik ve ulusaltı düzeydeki potansiyel hareketleri sınırlayarak iç uyumu teşvik ettiği bilinmektedir. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ideolojik yayılımı amaçlayan dış tehditlerin kısa süreliğine devletlerin gündemlerinden kalkması Çeçenistan, Bosna, Somali ve Ruanda gibi yerlerdeki merkezi baskıların açığa çıkmasına yol açmıştır. Bu açıdan diğerlerinin öngördüğünün aksine neorealistler, BM'nin dünya çapında insani müdahaleler de dâhil olmak üzere çok çeşitli barışı koruma faaliyetlerine müdahil olmasının uluslararası siyasette belirgin bir güven oluşturmadağını ifade etmişlerdir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin adalet ve insan haklarına saygıya dayalı yeni bir dünya düzeni kurmak bir yana, XVII. yüzyıldan beri uluslararası siyasette görülmemiş düzeyde soykırımcı ve milliyetçi şiddet türünün dönüşüne işaret ettiğini ileri sürmüşlerdir. Bu bakımdan realistlere göre 1947-1991 arasında yaşanan Soğuk Savaş, ondan önceki ve onu takip eden dönemlerin arasına sıkıştırılmış bir istikrar vahası olarak görülmektedir (Mearsheimer, 1990: 51-54).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin üzerinden tam olarak otuz yıl geçmiştir. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemin izlerini belirgin kılacak kadar süre geçmiş, devletlerin 1980'lerin sonlarında meydana gelen dramatik değişikliklere verdikleri yanıtları tanımlamak ve belki de sınıflandırmak daha mümkün hale gelmiştir. Nitekim devletlerin sürekli etkileşim içinde oldukları sistem davranışlarını etkilediği için bunun yarattığı teşvikler ve kısıtlamaların sonuçlar üzerindeki etkisi gözlemlenebilir bir vaziyet almıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyanın farklı bölgelerinde barış ve istikrarın tümenden yayılmasına ya da küresel bir Pax Americana'nın hayata geçmesine şahit olunmadığı artık aşikârdır. Hatta Immanuel Wallerstein'a (2016) göre 1989 yılıyla beraber dünya-sistem içindeki Amerikan hegemonyası ve Pax Americana da yıkıma uğramıştır. Bu durum ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında dönemde de sürdürdüğü güvenlik ittifaklarının yeni bir bağlamda değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Thalakada'ya göre (2012: 5-6) Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ABD'nin ittifak stratejisi ve kurulu ittifaklarının işleyişi için iki temel sonucu olmuştur. Birincisi, Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması ABD'nin karşı karşıya olduğu başlıca tehditlerin niteliğinde bir değişikliğe yol açmıştır. Nitekim Soğuk Savaş esnasında ABD ve müttefiklerinin milli güvenlik tehditlerinin çoğu sabit bir kaynaktan beslenmiştir. Bu yönüyle tehdit olarak görülen Sovyet komünizmine karşı küresel düzeyde ortak bir mücadele yürütülmesi amacına dayalı çeşitli ittifak ağları oluşturulmuştur. Ancak mevcut durumda ABD'nin güvenlik ilişkileri coğrafi olarak daha dağınık ve asimetrik tehditlere göre şekil almak durumunda kalmıştır¹⁴⁵. Tehditlerin niteliğinin daha küresel bir vaziyet alması, ABD ile diğer aktörlerin aralarında özellikle devlet dışı unsurlara karşı yeni ittifak olasılıklarını ortaya çıkarmıştır.

¹⁴⁵ 1990'lar boyunca meydana gelen birçok etnik çatışma ve 11 Eylül saldırıları sonrası oluşan koalisyonlar ABD'nin dağınık ittifak stratejisinin örneklerini oluşturmaktadır.

İkinci olarak Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile uluslararası sistemin yapısı iki kutupludan tek kutuplu bir vaziyete dönüşmüştür¹⁴⁶. Bunun tüm sistem üzerinde olduğu gibi doğrudan ittifak ilişkileri açısından da çeşitli sonuçları olmuştur. Öncelikle askeri güç bakımından ABD'yi dengeleyebilecek bir rakibi kalmamıştır. Bu yönüyle askeri denge işlevi gören kurulu ittifaklar dünyada daha önce deneyimlenen çok kutuplu ve iki kutuplu sistemlerin oluşturduğu güvenlik -ya da güvensizlik- mekanizmasından ayrı bir işleyişe yönelmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrasının erken safhasında oluşan *tek kutuplu düzen* içerisinde ittifaklar, güç dengesinin tesis eden araçlardan ziyade tek kutupta yer alan süper gücün kudretinin sürmesini sağlayan bir hegemonya aracına dönüşmektedirler (Thalakada, 2012: 6). Muzaffer Ercan Yılmaz da (2008: 44-45) benzer bir kanaatle Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerinin ABD'nin ittifak ilişkilerine dayalı iki ana faktörce şekillendirildiğini belirtmiştir. Ona göre öncelikle Doğu-Batı geriliminin sona ermesi ile devletler askeri açıdan daha az harcamaya yönelmişlerdir. Öte yandan ABD ise bir *imparatorluk* kisvesiyle müttefiklerinin güvenliğini büyük ölçüde üslendiği tek kutuplu bir yapının lideri haline gelmiştir. Bu noktada, buraya kadar bahsedilen meselelerden ittifakların durumunun tespit edilebilmesi için tartışılması gereken noktanın *uluslararası sistemin yapısı* olduğu anlaşılmaktadır.

Tarihsel bağlamda uluslararası sistemdeki çok kutuplu yapıyı gücün ağırlıkla iki kutupta dağıldığı bir dönem izlemiştir. Bu dönemin koşullarından doğan Batı ittifakları 1991 sonrası dönemde rakipsiz bir vaziyet almıştır. Karşısında yapısal bir tehdit bulunmamasına rağmen bu ittifaklar beklenenin aksine¹⁴⁷ yeni döneme göre şekil alıp sürekliliğini koruyabilmiştir. NATO'nun Mayıs 1989'da Batı Almanya'nın Mainz şehrinde gerçekleştirilen 40. yıl dönümü zirvesinde bu minvalde konuşan ABD Başkanı George H. W. Bush, NATO'nun yeni misyonunun "*bütün ve özgür*" bir Avrupa'nın başarısını sağlamak olacağını ilan etmiştir (Moore, 2007: 1-3). Bu tarihten on iki yıl sonra, Doğu blokunun sembolik şehri Varşova'da üniversite öğrencilerine hitap eden diğer bir Amerikan Başkanı George W. Bush, babasının vizyonunun artık bir rüyadan ibaret olmadığını ileri sürerek "yükselen Avrupa'nın yeni kuşağı Avrupa ve ABD'yi büyük bir hürriyet ittifakı haline getirmek için önemli bir taahhütte bulunmaktadır" ifadelerini dile getirmiştir. Böylece Bush (2001b) ABD'nin yeni dönemde müttefikleri ile olan ilişkisinin güçlenerek süreceği vurgusunu yapmıştır. Bu esnada gücün uluslararası dağılımının daha da küreselleştiğini göz önünde bulundurmakta yarar bulunmaktadır (Quinn, 2009: 140). Ekonomik küreselleşme ile ekonomik karşılıklı bağımlılığın kapsamı, derinliği ve karmaşıklığının artması önceki yüzyıllarda görülmemiş seviyelere ulaşmıştır.

Bu dönemde Amerikan liderlerinin karşılaştığı belki de en önemli değişiklik ulusal ve uluslararası güvenlik konularında devlet dışı aktörlere verilen önemin artması şeklinde

¹⁴⁶ XXI. yüzyılın başında, uluslararası düzen, sert gücün tek kutuplu dağılımı ile tanımlanıyordu. Amerika Birleşik Devletleri her şeye kadir olmasa da, dünyanın en büyük ekonomisini, diğer büyük güçlerin toplamından daha iyi bir askeri harcama düzeyiyle kombine ederek rakipsiz bir konuma erişmiştir (Quinn, 2009: 140). Ancak Huntington (1999) vb birçok araştırmacı uluslararası sistemdeki güç dağılımının tam manasıyla tek kutuplu bir düzene dönüşüp dönüşmediğini ciddi argümanlar etrafında sorgulamıştır.

¹⁴⁷ Kenneth Waltz gibi realistler, düşmanın yokluğunda ittifakların çökeceği görüşünü şiddetle dile getirmişlerdir (Waltz, 1979, 2000; Keohane ve Waltz 2000). Ayrıca bkz. Bölüm 1.1.2. Waltzian Uluslararası Sistem ve Güç Dengesi Teorisi.

olmuştur (Lyon, 2005: 25-26; Quinn, 2009: 141). Mevcut uluslararası sistem içerisinde AB önemli bir oyuncu haline gelmiş, ekonomik büyüme ve nispeten istikrarlı hükümet sayesinde Çin sistem içerisindeki konumunu hızla yukarıya taşımış, Hindistan gibi demografik devler yükselişe geçmiştir. Diğer yandan Rusya küresel siyasette eskisinden çok daha etkin bir oyuncu haline gelmiş ve bölgesel krizlerin birçoğunda doğrudan etki sahibi olmuştur. Ayrıca Brezilya, Türkiye ve Güney Kore gibi ülkeler ise yeni bir dünya düzeninde mücadele alanında yer alacak konuma erişmişlerdir. Latin Amerika ve Afrika’da işlevsel ve özerk devletler önceki dönemlerde hiç olmadığı ölçüde var olmuşlardır. Kısacası mevcut uluslararası sistem içerisinde etkin tek süper güç ABD olsa da bir alt kademede yer alan önemli güçlerin sayısı artmış ve bunlar coğrafi olarak daha geniş bir alana yayılmıştır (Herring, 2008: 961-963; Quinn, 2009: 140-141; Zakaria, 2008: 1-5).

Uluslararası sistemin yapısını periyodik bir bakış açısıyla ele alan Keyman 1945-70 arasında iki kutuplu bir dünya mevcut olsa da Amerika’nın küresel hegemonyasından bahsetmenin mümkün olduğunu dile getirmiştir. Ancak bu tarihten sonra gerek politik-ekonomiden gerekse siyasal açıdan yaklaşımların her biri nezdinde ABD gücünü korumakla beraber küresel hegemonyasını yitirmeye başlamıştır. ABD’nin Çin ile beraber bölgesel hegemonya kurma gibi becerilerinin mevcut olduğunu ancak günümüzde tekrardan küresel bir hegemon olacak mı olmayacak mı konusunun belirsizliğini koruduğunu ifade eden Keyman günümüzde küresel bir hegemonya kurmanın 1945-70 arasındaki süreçle kıyaslandığında çok daha zor görüldüğünü ifade etmiştir. Dolayısıyla küresel bir hegemonun mevcut olmadığı uluslararası sistem içerisinde farklı güçlerin etkinlik kazandığı görülmüştür. Keyman hegemonik bir gücün eksikliğinde, siyasal ekonomide sıklıkla vurgu yapılan BRICS+Türkiye gibi güçlerin öne çıktığını ve çok boyutlu-çok taraflı bir dünyada bu ülkelerin kaldırıcı etkisi ile bölgesel ve küresel nüfuzlarını arttırabileceğini dile getirmiştir. Keyman’a göre son dönemdeki tartışmalardan yola çıkılarak 1945 sonrası liberal işleyişe dayalı uluslararası sistemin sonuna gelindiği iddiası güçlenmektedir. Zira dünyada farklı siyaset ve toplum yönetimi biçimleri ile farklı kapitalizm ve ekonomi yönetim biçimleri ortaya çıkmıştır. Çin ve Güney Asya ülkeleri bu bağlamda öne çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durum siyasal ekonomi alanında mevcut uluslararası sistemin çok kapitalizmi-çok düzenli olduğu kanaatlerini güçlendirmektedir. Bu düzenin çeşitli bölgedeki orta güçteki aktörlerin güç kazanması ya da çeşitli toplum ve ekonomi yönetim biçimlerinin ortaya çıkmasına imkân sağlamasının yanı sıra zayıflayan devlet yapılarının devlet dışı silahlı grupların etkinlik kazanmasına da olanak oluşturmuştur (Fuat Keyman, kişisel görüşme, 24 Nisan 2021).

Bu durum, 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen saldırılar ile daha fazla belirgin hale gelmiştir. Güvenlik bağlamında devletlerin, herhangi bir ülkeye ait olmayan silahlı terör unsurlarınca tehdit edilebileceği ve ABD gibi sistemdeki süper güç konumunda olan bir ülkenin dahi bu duruma çok hazırlıklı olmadığını ortaya çıkarmıştır. ABD açısından bu durum aşırı fikirlerin hareket alanı bulduğu kimi toplumların siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına ilişkin yeni bir endişe yaratmıştır. Bu sorun kitle imha silahlarının yaygınlaşması

korkusuyla birleşmiştir. Fakat oluşan bu kaygıların beraberinde getirdiği saldırgan politika¹⁴⁸ ile Afganistan ve Irak işgalleri, ABD'nin uluslararası sistemdeki konumunda ve ittifakları ile olan ilişkilerinde önemli bir etki yapmıştır. Bu yönüyle 11 Eylül ve sonrasındaki gelişmeler etrafında uluslararası sistemin yapısına dair önemli tartışmalar ortaya çıkmıştır. Örneğin Fareed Zakaria XXI. yüzyılın ilk on yılı sonundaki gelişmelerin uluslararası sistem içerisinde “güç ve tutumlarda sismik bir değişimi” getirdiğini dile getirmiştir. Nitekim Zakaria'ya göre (2008: 1-2) XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla değin süren Batının yükselişi, sonrasında XIX. yüzyıl sonunda ABD'nin gelişimi ve en sonunda XXI. yüzyılda “diğerlerinin yükselişi” uluslararası sistemde tektonik değişimlere neden olmuştur. Bu durum uluslararası sistemi de etkilemiştir ve ABD'nin üstte konumlanmasına rağmen bölgesel alt sistemlerin bütünü etkilediği bir yapı ortaya çıkarmıştır (Sönmezoğlu, 2006: 149; 2014: 173).

Öncelikle Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen gelişmeler, sonrasında ise George W. Bush yönetiminin genel politikası ABD'nin geleneksel ittifak siyasetinde¹⁴⁹ yeni paradigmalara izlenmesine yol açmıştır. Amerikan yönetimince geleneksel ittifakların statik, tepkisel ve coğrafi olarak kısıtlanmış olarak görülmesi küresel erişime sahip, dinamik, çevik bir rakibe karşı koymayı amaçlayan güvenlik ihtiyaçlarının doğduğu yeni konjonktürde bunların gerekliliğini sorgulanır hale getirmiştir. Örneğin Amerikan ordusunun 1999 yılında Kosova'da yürüttüğü hava muharebesi esnasında vurmak istediği her hedefin NATO'nun tüm üyelerince onaylanması gerekliliği gibi kimi pratik zorluklar bilhassa ABD'nin hayati çıkarlarını etkileyen tehditler için uygun görülmemiştir. Dolayısıyla Amerikalı politika yapıcılarının mevcut ittifak yapısının 11 Eylül'ün temsil ettiği güvenlik sorunlarıyla başa çıkabileceğinden endişe duymuşlardır. Bu yüzden görece dar işleyişe sahip görülen bu ilişkilerini *gönüllü koalisyonlar*¹⁵⁰ ile ikame etme edecek yeni ittifak modellerini denemeye başlamışlardır (Casey, 2011: 3-5; Lyon, 2005: 26; Pasicholan ve Hwang, 2002: 1-9; Park, 2011b: 143).

Uluslararası sistemin yapısına dair her tartışma kuşkusuz Çin'in yükselişi olgusu ile beraber ele alınmak durumundadır. Çin'in 2001 ve 2008 sonrasında dünya ekonomisinde artan etkisi, bir yandan askeri düzlemde diğer yandan ekonomik alanda ABD ile rekabetini arttırmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra Batı dünyasında liberalizm karşıtı akımların güçlenmesi, İngiltere'nin AB'den ayrılması, Trump tarafından ortaya konulan Amerikan politikaları ve

¹⁴⁸ Bush doktrini olarak adlandırılan önleyici saldırı yaklaşımı 11 Eylül sonrası değişen uluslararası güvenlik ilişkilerinde dönüştürücü etkiye sahiptir.

¹⁴⁹ Soğuk Savaş ittifak sistemi içerisinde ABD etkin bir gücü oluştursa da müttefiklerinin varlığına oldukça fazla ihtiyaç duymaktaydı. Örneğin 1950'lerde Dwight D. Eisenhower Amerikan ekonomik ve siyasi sistemlerinin Soğuk Savaş'ın gerektirdiği savunma bütçelerine yetmeyeceği kaygısını paylaşmış; 1970'lerde ise Richard M. Nixon uzak coğrafyalardaki maliyetli savaşlardan kaçınmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. Küresel mücadelede ABD başat olsa da yük paylaşımı maksadıyla ittifaklarını genişletmek ve onlara güvenme seçeneğine başvurmuştur (Casey, 2011: 4).

¹⁵⁰ 'Ad hoc' koalisyonlar olarak nitelenen bu ittifak modeli ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında 1991 Körfez Savaşı, El-Kaide'ye karşı verilen savaş ve 2003 Irak Savaşı'nda etkin olarak kullandığı bir mekanizmadır (Park, 2011b: 143). Bu şekliyle ABD müttefiklerinin dışında da birçok devletten destek almaktadır. Pasicholan ve Hwang'ın (2002: 1-8) çalışması koalisyonların büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Öyle ki ABD'nin Orta Asya'daki varlığına 136 ülke değişen şekillerde askeri destek sağlamış, 20 devlet doğrudan 16 bin askeri personel görevlendirmiştir.

son olarak COVID-19 salgınının¹⁵¹ etkisiyle uluslararası sisteme dair tartışmalar daha fazla Pekin'e odaklanmaktadır (Arslan ve Karagül, 2020: 20-22; Gates, 2020; Lau, 2020). Mahbubani'ye (2018: 70) göre:

“Çin'in dünyanın en büyük ekonomisine sahip olması kaçınılmaz olsa da, dünyaya liderlik etmesi kaçınılmaz değildir. Asya'nın küresel GSMH'deki payının Batıninkinden çok daha fazla olması kaçınılmaz olsa da, son iki yüzyıllık Batı dünya tarihinin hâkimiyetinin yerini iki yüzyıllık Asya egemenliğine bırakması da kaçınılmaz değildir. Batı müdahaleci dürtülerini terk etmezse, yeni konumunu tanımayı reddederse veya izolasyonist ve korumacı olmaya karar verirse, dünyanın sıkıntılı bir gelecekle karşı karşıya kalması kaçınılmazdır.”

Bu çerçevede mevcut uluslararası sistemde ABD kadar Çin, bu ikisi olduğu kadar artık daha fazla ekonomik güç ve hareket alanına sahip diğer aktörler de önem arz etmektedir. Aşağıdaki bölümde uluslararası sistemin yapısı ve kutupluluğu ile ilgili tartışmalara yer verilmiştir. Burada Soğuk Savaş sonrası dönem iki temel aşamaya ayrılarak ele alınmıştır. Böylece ileriki bölümde ise Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana uluslararası sistemde meydana gelen değişimler ve bunların ABD'nin ittifak siyaseti ve müttefikleri ile olan ilişkilerine etkisi örnek vakalar etrafında incelenebilmiştir. Şöyle ki 1989 ve 2021 yılları arasında ABD'nin Avrupa ve Asya'daki ittifak işleyişine dair yaşanan gelişmeler genel uluslararası ilişkiler kuramları etrafında Türkiye ve Güney Kore örneklemelerinin sağladığı çerçevede etraflıca ele alınmıştır. Tüm bunlar ile Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki genel değişimin doğasının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.2.1. Yeni Dünya Düzeni ve İttifaklar

“İttifak, sistemin yapısı ve süreci bağlamında değerlendirilmelidir. Sistemsel anarşi, her zaman yeterli olmasa da ittifak için bir uyarandır. Asıl olarak yapısal kutupluluk yani askeri güç ve potansiyelin büyük devletlerin arasındaki dağılımı ittifakların doğası ve ittifak politikaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.”

Glenn H. Snyder (1990: 107)

¹⁵¹ 2019 yılı sonunda Çin'in Wuhan kentinde ilk vakasının tespit edildiği SARS CoV-2 virüsü 45 gün içerisinde 199 ülke ve bölgede görülerek kısa sürede insan sağlığı ve hükümetler için küresel bir tehdit halini almıştır (Arslan ve Karagül, 2020: 17-18). Bununla beraber uluslararası kurumları da etkileyen pandemi, uluslararası sistemdeki güç mücadelesinde ABD ve Çin arasında yeni bir rekabet ve mücadele alanı daha ortaya çıkarmıştır. Bill Gates (2020: 1) salgının Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ve Çin Komünist Partisi yöneticilerini daha güçlü bir otoriter yaklaşım izlemelerine olanak sağladığını ve Çin'in içerisindeki kimi kırılgan bölgeler üzerindeki baskısını arttırarak egemenlik iddialarını daha güçlü hissettirmeye başladığını ifade etmiştir. Sincan, Tibet, Hong Kong, Çin-Hint sınırındaki kimi anlaşmazlıklarla beraber Güney Çin Denzinde, Doğu Çin Denzinde ve Tayvan karşısındaki tutumunu sertleştiren (Gates, 2020: 2) Çin'in bu tutumunun mevcut ekonomik gelişmeler ve iki devlet arasındaki ticaret savaşları (Lau, 2020: 2) ile birlikte değerlendirildiğinde COVID-19 salgının ABD ve Çin arasındaki jeopolitik rekabeti güçlendiren bir unsur olarak öne çıktığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber COVID-19 ile mücadelede başarı sağlamak devletlerin uluslararası sistem içerisindeki meşruiyetini güçlendirici bir etkide bulunmuştur. Salgın sürecinin hem aşılarda bulunması ve dağıtılmasının getirdiği yumuşak güç etkisi, hem de milliyetçiliğe etkisi görülmektedir. Bununla beraber COVID salgını dolayısıyla Trump yönetimince sıklıkla suçlanan Çin'de bu süreçte yeni bir diplomatik dil izlenmiştir. Çin'in salgın sürecinin Batı ekonomilerine getirdiği yüklerle beraber artan etkisi daha fazla Batı eleştirisi içeren ve diplomatik söylemlerde yükselen bir ton olduğu gözlenmiştir. Çin'in COVID-19'dan itibaren Wolf Warrior Diplomacy (Kurt Savaşçı Diplomasisi) şeklinde ifade edilen bir yaklaşım izlediği ifade edilmektedir (Zhu, 2020; Palmer, 2021). 2017 yılında Çin milliyetçiliğinin önemli bir dozda işlendiği askeri bir film olan Wolf Warrior, yeni nesil diplomatların kullandıkları dile yansımış gibi görünmektedir. Bu yeni diplomatik dil ve tavır Çin'in yükselen gücünün artık kendisini liderlik pozisyonuna doğru ittiği şeklinde yorumlanabilmektedir.

Waltz (1993: 49) yapısal değişimin sistemdeki bir aktörün değişmesi ile başladığını, ardından aktör düzeyi ve yapısal düzeydeki değişkenlerin tümünün etkileşime geçtiklerini belirtmiştir. Bu bakış açısından uluslararası sistem yapısı, ittifak davranışı da dâhil olmak üzere uluslararası politikanın davranışsal özelliklerini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır (Waltz, 1979; Walt, 1987; Snyder, 1991; 1997; Mearsheimer, 2001). Uluslararası sistemin yapısı çoğunlukla içerisindeki büyük güçlerin sayısı üzerinden belirlenen kutuplarla tarif edilmektedir. Devletlerin büyük güç olup olmadıkları ise coğrafyadan endüstriyel kapasiteye, askeri hazırlık düzeyinden ulusal karaktere (Morgenthau, 1948: 80-105) nüfustan kaynaklara, siyasi istikrardan ekonomik kapasiteye (Waltz, 1993: 50-51) değin çeşitli etmenler etrafında belirlenmektedir. Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lı yılların başlarında yukarıda zikredilenlerin neredeyse tümü açısından ABD'nin *primus inter pares*¹⁵² ötesi bir düzeye oturduğu görülmektedir. Öyle ki Fransız Dışişleri Bakanı Hubert Védrine mevcut düzen içerisinde ABD'yi bir *hiper güç* olarak nitelendirmiştir. Buna ek olarak Charles Krauthammer (1991: 24) ABD'nin üstünlüğünün Körfez Savaşı'nda açıkça gözlemlenebildiğini belirtmiştir. Bunu da askeri, diplomatik, politik ve ekonomik varlıkların tamamına sahip dünyadaki tek ülke olduğu ve dünyanın neresinde olursa olsun herhangi bir çatışmada belirleyici oyuncu olacağı gerçeğine dayandırmıştır. Bu şekilde Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle sistemsel bağlamda ABD'nin lideri olduğu tek kutuplu bir düzenin uluslararası siyasette belirleyici olduğu bir döneme girildiği kabul edilmektedir.,

Neorealist teori, güç dengesi veya tehdit dengesi gibi kavramlarla ittifak oluşturma mantığının bir açıklamasını sunsa da kurulu ittifakların içerisindeki üyelerin ilişkilerine dair unsurlara çok fazla dikkat etmemiştir. Buna göre ittifaklar anarşik bir dünyada mensuplarının müşterek düşmanlarına karşı hayatta kalmaları için güç veya tehdit dengesini koruyan ve dönemsel konjoktür içerisinde faaliyet gösteren koalisyonlar şeklinde tasvir edilmektedir. İttifaklar uluslararası sistemin yapısının hissedildiği en önemli göstergelerden biri olarak görülmektedir. Dolayısıyla sistemin çok kutuplu, iki kutuplu ve tek kutuplu yapısına göre aldıkları şekiller büyük ölçüde farklıdır (Snyder, 1990). Şöyle ki çok kutuplu bir dünyada ittifak mantığı, ittifak seçimlerinin esnekliğine ve müttefik devletlerin her an karşı ittifaklara geçebileceğine dayalı yaygın bir endişeye dayanmaktadır. İki kutupluluk ise istekli devletlere güvenlik garantileri sunmaya hazır iki farklı ideolojiyi temsil eden süper gücün sistemsel güç dağılımı etrafında karakterize edilmektedir. Bu yüzden müttefik seçimi iki süper gücün birbirleriyle ittifak kurma ya da mevcut müttefiklerinin ittifakı değiştirmelerine izin verme gibi olanakların mevcut olmadığı sistemik dayatmalar tarafından belirlenmektedir (Waltz, 1979; Snyder, 1990). Böylesi bir düzenin getirdiği tehditler ve küresel rekabet atmosferi, ittifak liderlerinin müttefiklerine karşı çeşitli ekonomik teşviklerle beraber daha fazla güvenlik tesisi sunmalarını gerektirmektedir. Ayrıca ittifakların maddi külfeti çoğunlukla lider güç tarafından omuzlanmaktadır. Zira iki kutuplu düzendeki ittifak sistemleri ittifak liderlerinin kendi yetenekleri ve güvenlik çıkarları çerçevesinde yapılandırılmaktadır.

Tek kutupluluk sistemsel düzeyde yapısal bir tehdidin olmaması ve güç dağılımının olağanüstü dengesizliği şeklinde tanımlanmaktadır (Jung, 2012; Wolforth, 1999; Ikenberry

¹⁵² (Lat.) Eşitlerin arasında birinci.

vd., 2009; Walt, 2009). Ancak öncelikle yapısal bir tehdidin olmaması, tehidsiz bir dünya anlamına gelmemektedir. Bu durum daha ziyade Soğuk Savaş döneminde sistem istikrarını zayıflattığı varsayılan ve kurulu ittifak sistemi tarafından bertaraf edilen çeşitli yerel veya bölgesel tehdit kaynaklarının yeni dönemde yeniden tanımlanması gerektiği gerçeğini ifade etmektedir (Wolforth, 1999). Tek kutuplu düzene dair diğer bir unsur ise yeniden şekillendirilen güç yapısının lider gücün hareket özgürlüğünü büyük ölçüde arttırmış olmasıdır. Bu durum büyük gücün caydırıcılığına karşı ona stratejik avantaj sağlayan küçük müttefiklerdeki terk edilme korkusunu yoğunlaştırmıştır (Walt, 2009).

Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın çöküşüyle başlayan bu tek kutuplu dönemin 1990'lardan en azından 2000'lerin başlarına kadar devam ettiği düşünülmektedir. Bilindiği gibi XX. yüzyılın sonunda tarihin sona erdiğine dair yükselen sesler duyulmuştur (Fukuyama, 1989; 1992). Batı'nın ideolojik zaferi gerçekten de Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünü müteakip hızla yayılan demokrasi ve kapitalizm ile doğrulanır bir nitelik kazanmıştır. Öyle ki ABD ve Avrupalı müttefikleri tarafından İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda oluşturulan uluslararası düzen tüm dünyada yayılım göstermiştir. Kısa sürede Çin, Rusya, Küba ve Ortadoğu ile Afrika'daki çoğu ülkenin Batı tarzı siyaset ve ekonomi yönetiminin karşı konulamaz cazibesine kapılacağına yönelik beklentiler artmıştır (Kupchan, 2012: 2). Ancak yeni bin yılın başlangıcından itibaren yaşanan kimi hadiseler karşısında bu beklentiler karşılanmadığı gibi ABD'nin XX. yüzyılın özellikle ikinci yarısında tesis ettiği küresel hâkimiyeti sorgulanır hale gelmiştir. Öyle ki henüz 2000'li yıllara gelinmemişken Samuel Huntington tarafından kaleme alınan *The Lonely Superpower* (1999) isimli makalede mevcut sisteme dair güçlü tartışmalara yer verilmiştir. Huntington'a (1999: 35) göre tek kutuplu bir sistem şu şekilde işlemektedir:

“Şu an yalnızca bir süper güç vardır. Ancak bu dünya tek kutupludur demek değildir. Tek kutuplu bir sistemlerde tek bir süper güç ve birçok küçük güç mevcuttur. Başka da önemli düzeyde güce sahip bir aktör bulunmaz. Bunun bir sonucu olarak süper güç mühim uluslararası meseleleri tek başına efektif bir biçimde çözümleyebilir ve diğer devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları kombinasyonlar süper gücü bu eylemlerinden alıkoyamaz. Uzun yüzyıllar boyunca Roma yönetimindeki klasik dünya ve Çin yönetimindeki Doğu Asya hemen hemen böyle bir model ortaya koymaktadır.”

Bu açıdan uluslararası sistemin Soğuk Savaş'ı müteakiben aldığı şeklinin tek kutuplu bir dünya düzeni oluşturmadığı ileri sürülmüştür. Sönmezoğlu (2006: 149) Sovyetler sonrasında ABD'nin politik ve askeri düzlemde piramidin zirvesinde otursa da sistemin gevşek bir çok kutuplu yapıya kavuştuğunu ifade etmiştir. Huntington'a (1999) göre ise uluslararası sistemdeki güç dağılımı tek kutuplu bir yapıdan ziyade, tek bir süper güç ile birçok önemli gücü barındıran *uni-multipolar*¹⁵³ bir yapı meydana getirmiştir. Bunun haricinde, muhtelif unsurların sistemsal güç dağılımı hesaplamalarına dâhil edildiği, bilindik sistemsal sınıflandırmaların ötesinde yeni tanımlamalar yapan birçok çalışma ortaya çıkmıştır. Örneğin Richard N. Haass (2008) ABD'nin yalnızca diğer büyük ve bölgesel güçlerle değil, uluslararası ilişkilerde rol üstlenen diğer uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve medya

¹⁵³ (İng). Tek-çok kutuplu sistem.

kuruluşları gibi birçok aktörle de güç paylaşmasını gerekli kılan bir *kutupsuzluk çağı*¹⁵⁴ başlangıcına vurgu yapmıştır. Khanna (2008) ise uluslararası sistemi ABD, Avrupa ve Çin'den oluşan üç kutuplu bir yapıda tasvir etmiştir. Benzer biçimde Fareed Zakaria (2008) ve Charles Kupchan (2007; 2012) gibi araştırmacılar Avrupa'nın toparlaması¹⁵⁵ ile ABD'nin kendi isteksizliklerinin Amerikan çağı¹⁵⁶nın sonunu getireceğini duyurmuştur. Böylece *Amerika-sonrası dünyada* diğer aktörlerin yükselişine vurgu yapılırken tüm bu ve benzeri çalışmalarda esas öne çıkan unsur ABD'nin tek başına tüm dünya ilişkilerinde egemen bir süper güç olmadığı yönündedir.

2008'de küresel malî krizin başlangıcından bu yana tek kutupluluk, hem bilim insanları hem de politika yapıcılar tarafından giderek daha fazla tartışılır hale gelmiştir. ABD dünyanın en büyük ekonomik gücü statüsünü korumaktadır (Sönmezoğlu, 2014: 209) ancak tek kutupluluğa şüpheyle yaklaşanlar bu durumun ABD'yi artık tek süper güç konumunda tutmak için yeterli olmadığını, özellikle ekonomik açıdan Çin ve Avrupa gibi yükselen güçlere karşı zemin kaybettiğini ileri sürmektedirler (Zakaria, 2008). Ayrıca birçoklarına göre 2009 Kopenhag zirvesi ABD'nin uluslararası konumuna dair önemli ipuçları barındırmaktadır. 7-18 Aralık 2009 tarihleri arasında Danimarka'da tertip edilen 2009 BM İklim Değişikliği Konferansı 115 kadar dünya liderini bir araya getirerek küresel ısınmaya neden olan karbon emisyonu değerlerinin sınırlandırılmasına dair bir anlaşmayı amaçlayan, bu yönüyle de iklim değişikliği üzerine en üst siyasal düzeyde katılımın sağlandığı bir zirve olmuştur. ABD Başkanı Barack Obama konferansa teşrif ettiğinde Çin, Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika çoktan kendi aralarında kapalı bir toplantı düzenlemiş ve dayanışma halinde hareket edeceklerine dair irade oluşturmuşlardır. Zirve sonunda imzalanan antlaşmada ABD ve birçok Batılı ülkenin beklentilerinden ziyade gelişmekte olan bu devletlerin beklentileri karşılanmıştır. Washington Times gazetesi (Obama the Party Crasher, **Washington Post**, 23 Aralık 2009) zirve esnasında yaşananları editör yazısında şu şekilde değerlendirmiştir:

”Kopenhag konferansı bir güç ve tevazu dersiydi. BASIC¹⁵⁶ blokundaki ülkeler, ABD'nin onları kendi milli çıkarlarına aykırı kararlar almaya ikna etmek için gerekli baskı gücüne sahip olmadığını göstermiştir. Ve Bay Obama, kişisel karizmasının başarabileceklerinin sınırları olduğu şeklinde rahatsız edici bir ders almıştır. Sayın Obama Kopenhag'da tarih yazdı, ancak bu tam umduğu bir şekilde olmadı. Uluslararası liderlerin ABD başkanıyla görüşmekten kaçınmak için bu kadar zahmete girmeleri Amerika'nın gücü ve prestiji hakkında çok şey anlatmaktadır. Amerikan Yüzyılı bitmiştir.”

Amerikan yüzyılı bitti mi sorusunun yanıtını arayan Joseph Nye (2015) ABD'nin süper güç statüsünün kendi iç sorunlarından ve Çin'in yükselen ekonomik gücünden dolayı sarsıldığını kabul etse de bu ülkenin askeri, ekonomik ve yumuşak güç yetenekleri açısından gelecek yıllarda en yakın rakiplerinden oldukça ileri olacağını ifade etmiştir. Ancak Kopenhag

¹⁵⁴ (Orj). The age of nonpolarity.

¹⁵⁵ Kupchan (2012: 74-75) Atlantik'in Avrupa tarafında da işlerin 2001 sonrasında çok iyi gitmediğini, yavaş ekonomik büyüme, savunmasız bir Euro bölgesi ve AB içindeki siyasi bölünmelerden kaynaklanan birçok sorunun varlığından bahsetmektedir.

¹⁵⁶ Brezilya, Güney Afrika, Çin ve Hindistan'ın oluşturduğu bloğa bu ülkelerin kelimelerinin baş harfleri kullanılarak oluşturulmuş kısaltmadır.

Zirvesi çoğu kimse açısından XXI. yüzyılın daha önce duyurulduğu üzere Batı'nın nihai zaferini müjdeleyen bir son nokta değil, daha ziyade çok taraflılığın artışına dair bir dönüm noktası olacağını gösteren işaretleri barındırmaktadır. Nitekim Batı dünyası yeni güçlerin yükselmesi neticesinde iktisadi üstünlüğü ile birlikte ideolojik üstünlüğünü de yitirmektedir. Bu yönde değişen uluslararası koşulları Kupchan (2012:2-3) şu şekilde özetlemektedir:

“Dünyanın otokrasileri, son nefesini vermek yerine ayakta kalmışlardır. Çin'in Batı demokrasilerinin üç katı ekonomik büyüme oranlarını yakalamış ve dış ticaret fazlası veriyor olması ABD'nin sarkan borçları adına kritik olmaya devam etmektedir. Küresel kriz Rus ekonomisine ağır bir darbe vurmuş olsa da Kremlin'in devlet üzerindeki sıkı kontrolü artmış ve katı dış politika tavrı sürmüştür. Basra Körfezi'nin petrol zengini şeyhlikleri, son zamanlarda Arap dünyasının büyük bir kısmına yayılan huzursuzluğun bulaşmasıyla sarsılsalar da, otokratik yönetim tarzlarını sürdürmüşlerdir. [...] Hindistan ve Brezilya gibi demokratik yönetişime sahip yükselen güçler bile Batı kampının pek de sadık destekçileri değildir. Aksine jeopolitik, ticaret, çevre ve diğer konularda ABD ve Avrupa ile düzenli olarak kopuşlar yaşamakta, demokratik olsun ya da olmasın yükselen diğer devletlerin yanında olmayı tercih etmektedirler.”

Doğal olarak sistemin yapısına ve kutupluluğuna dair tüm tartışmalar ABD'nin ittifak siyaseti açısından önem arz etmektedir. Nitekim neorealizm gibi sistem teorileri ittifak siyaseti ve sistem yapısı arasındaki bağa oldukça özel anlamlar yüklemektedir. Üstelik mevcut uluslararası sistemin tek kutupluluğunun tartışılmasıyla bu durum daha fazla önem kazanmaktadır. Huntington (1999: 35) iki süper gücün bulunduğu bipolar bir sistemde bu güçler arası ilişkilerin uluslararası siyasetin özünü oluşturduğunu belirtmektedir. Soğuk Savaş döneminde her iki süper güç, ittifak içerisinde olduğu koalisyonları domine etmiş ve diğer süper güce karşı küresel düzeyde ciddi bir rekabet ve mücadele içerisinde hareket etmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle sistemsel düzeyde tek kutupluluğa yapısal bir geçiş olmasına rağmen iki kutuplu ittifak sisteminin devam etmesi ittifak siyasetini yeniden yapılandırma ihtiyacını doğurmuştur. Zira çok kutuplu bir düzende tek kutupluluğa oranla iki temel sistemik faktör farklılık meydana gelmektedir. Bunlar: yapısal tehdit hakkındaki *belirsizlik durumunun* hâsıl olması ve nispeten eşit yeteneklere sahip birden çok sistem lideri arasındaki *güç dengesi*dir. Bu nedenle böylesi bir siyasal atmosferde ittifakların ana işlevi, anarşik bir dünyada kimin dost ve kimin düşman olduğunu belirlemekten ibaret olacaktır (Snyder, 1997). Ortaya çıkan kimlikler ve güç kümelenmeleri, güç dengesi mekanizmasının esnekliğini korumak için geçici unsurları oluşturmaktadır (Snyder, 1990: 22). Dostlar ve düşmanlar arasındaki ayrımın belirsizliği ve çok sayıda ittifak seçeneği göz önüne alındığında müttefiklerin katkıları için sunulacak olan teşvikler asgari düzeyde kalmaktadır. Nitekim müttefikler ortak çıkarlara sahip olsalar da kaynaklarını müttefiklerini savunmaya yatırma güdülerine sahip olmamaktadırlar. Çünkü dost olan devletin bir süre sonra düşman safına geçmeyeceğinden ve diğerlerinin niyetlerinden emin olmak mümkün değildir.

Mevcut uluslararası sistem içerisinde Batı'nın geleceğine ilişkin değerlendirmeler radikal bir değişim ya da kutupluluk tartışmaları içerisinde sürmektedir. Özellikle 11 Eylül saldırıları ve ABD'nin buna mukabil kuvvet kullanımı ile 2008 yılında ABD'de baş gösteren finansal çalkantılar, Batı'nın sistemsel liderliği ve ABD'nin ittifak yönetimi hakkında kritik gelişmeleri oluşturmaktadır (Kupchan, 2012: 74). Washington'un özellikle 11 Eylül

saldırıları ile beraber daha esnek yapıda bir ittifak düzeni talep ettiği görülmüştür. Nitekim 11 Eylül saldırılarına cevaben Ekim 2001’de Amerikan kuvvetlerinin planı ve koordinesinde Afganistan’ı işgal etmiştir. Bunu müteakiben Afganistan’da yeniden istikrarı tesis etme ve devlet teşkilatlanmasını yapılandırma projesi olan *Kalıcı Özgürlük Operasyonu*¹⁵⁷ ABD’nin onu Avrupa’da ikisi Asya’da bulunan müttefiklerince desteklendiği en büyük koalisyon olmuştur. Burada tam on üç yıl boyunca Avrupalı ve Asyalı güçler ABD ile yanyana savaşmış, Taliban ile mücadele ederken bir yandan da Afgan güvenlik güçlerinin oluşumuna katkı sunmuştur. Bu tarihten itibaren Avrupa merkezli NATO ve Asya merkezli San Francisco sistemlerine dâhil olan aktörlerin bir araya gelerek küresel bir koalisyon kurdukları görülmüştür.

ABD’nin Soğuk Savaş sonrası ittifak ilişkileri Irak’ın istikrarına dair girişimlerden Aden Körfezi’ndeki korsanlarla mücadeleye değin çok daha küresel ölçekli bir hareket alanına kavuşmuştur. Güney Kore, Japonya, Tayland, Avustralya gibi Asyalı ülkeler NATO dışı büyük müttefikler olarak zaman zaman Brüksel’deki NATO tartışmalarında dahi temsil edilmişlerdir (Wesley, 2017: 1-2). Bu birlikteliğin yanında ittifak içerisinde koalisyon bütünlüğünü etkileyecek kırılmalar da yaşanmıştır. Tüm bu gelişmeler esnasında ABD’nin ittifak siyasetinde ve müttefikleri ile olan ilişkilerinde eskiye nazaran farklı tutumlar sergilediği izlenmiştir (Crocker vd., 2014: 2-17). Soğuk Savaş’ın hemen ardından NATO’nun genişleme sürecine girmesine rağmen Federal Yugoslavya’daki çatışmalar neticesinde ittifak içinde yıpranmalar yaşanmıştır. 2003 Irak işgali öncesinde NATO içinde yaşanan anlaşmazlıklar ABD ile Batı Avrupa ülkeleri arasında önemli bir kriz yaratmıştır. Öte yandan San Francisco Sistemi ülkeleri ile ABD arasında bölgesel dinamikler çerçevesinde kopuşlar yaşandığı görülmüştür. Örneğin Filipinler’in 1992’de Amerikan üslerinin kullanımını uzatmaması ile ikili ittifak ilişkileri genel anlamda önemli bir hasar almıştır. Kurulu ittifak düzenlerinin pratik boyutunda yaşanan bu sorunlara karşın ABD’nin alternatif ittifak düzenleri tercih ettiği görülmüştür. Nitekim uluslararası sistemin mevcut yapısı dairesinde ortaya çıkan bu esneklikler Kantarcı (2012: 77-78) tarafından günümüzdeki gelişmelerin bir özeti niteliğinde bir kavramla ifade edilmiştir. Kantarcı’ya göre Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemi bir *koalisyonlar dönemi* şeklinde tasavvur etmek mümkün görünmektedir.

Kissinger’in (2000: 900-905) henüz 1994 yılında kaleme aldığı ve Amerikan yüzyılından övgüyle bahsettiği eserinde çok kutupluluğun uzak olmadığı şu ifadelerle kaleme alınmıştır:

“Uluslararası sistemler tehdit altında yaşarlar. Her “dünya düzeni” devamlı olmak ümidini taşır; terimin kendisinde bir sonsuzluk ifadesi vardır. Ancak içerdiği elemanlar devamlı bir hareket içindedir; gerçekte her yüzyılla beraber uluslararası sistemlerin ömrü gittikçe azalmıştır. [...] Soğuk Savaş’ın sona ermesi, bazı gözlemcilerin “tek kutuplu” veya “bir süper devletli” dediği bir dünya yaratmıştır. Fakat Birleşik Devletler henüz fiilen tek taraflı bir biçimde küresel gündemi dikte edecek kadar iyi bir duruma gelememi. Amerika on yıl öncesine nazaran daha egemen bir durumdadır; fakat kuvvet hayret verecek bir şekilde daha çok dağılmış vaziyettir. Böylece, Amerika’nın kuvvetini dünyanın geri kalan kısmına şekil vermek için kullanma yeteneği de fiilen azalmıştır. [...] Amerika, dünyada en büyük ve en

¹⁵⁷ Orj.: Operation Enduring Freedom.

güçlü fakat akranları da olan bir devlet olacaktır; *primus inter pares* (eşitler arasında birinci), fakat diğerleri gibi bir devlet olacaktır. Wilsoncu dış politikanın vazgeçilmez temelini oluşturan *Amerika'nın farklılığı* inancı, bu nedenle gelecek yüzyılda daha az önem taşıyacaktır.”

Soğuk Savaş sonrası dünyanın tek kutuplu bir vaziyet aldığını ilan ettiği çalışmasında Krauthammer (1991: 23-24) çok kutupluluğun imkânsız bir vaziyet olmadığını şu şekilde duyurmuştur:

“Kuşkusuz ki çok kutupluluk vakti ve zamanı gelince gelecektir. Bir başka nesil ya da ilerisinde ABD'ye denk süper güçler olacaklar ve dünya yapı olarak Birinci Dünya Savaşı öncesine benzeyecektir.”

Kissinger ve Krauthammer, tek kutuplu uluslararası sistemin lideri olan ABD'nin XXI. yüzyılda da süper güç statüsünü sürdüreceğine olan inançları kadar, sistemde ABD'nin yanına birden fazla süper gücün katılacağına olan inançlarını paylaşmışlardır. Martin Smith (2013: 36) çok kutupluluk hakkındaki tartışmaların çoğunlukla Amerikan dergilerinde yayımlanan makalelerde ele alındığını ifade etmiştir. Bu yönüyle kavramın kendi başına analitik bir düzlem oluşturmaktan ziyade tek kutupluluğun bir türevi şeklinde ele aldığı yönünde haklı bir eleştiride bulunmaktadır. Öyle ki Smith'e göre çok kutupluluk bir analiz düzeyi oluşturmaktan ziyade, politikacıların ABD'nin uluslararası siyasetteki hâkim gücüne yönelik eleştirilerini karşılayan bir polemik olarak kullanılmaktadır. Buna rağmen çok kutupluluğun günümüzde devletlerin uluslararası sisteme uygun gördükleri ve belki de hayata geçirmeye çalıştıkları format olduğu bir gerçektir.

Henüz 1997 yılında, Çin ve Rusya ortak bir deklarasyonla resmi dilden eşitlik esasına dayalı çok kutuplu bir uluslararası düzen¹⁵⁸ talep etmişlerdir. Benzer bir talep ve mevcut gelişmelerin sistemi çok kutupluluğa götürdüğüne dair ifadeler bu kez Çin'in 11. Beş Yıllık Planı'nda yer bulmuştur. Planda: “Uluslararası politikada iniş ve çıkışlara rağmen çok kutupluluğa doğru eğilim trendi sürmekte, çok taraflılık için uluslararası toplumdaki sesler yükselmektedir. Hegemonizm ve güç politikaları üzerinde etkili kısıtlamalar getirerek Çin'in büyük güç ilişkilerini yönetmesini ve yabancı müdahalelere karşı çıkararak ulusal çıkarların korunmasını mümkün kılma [...]” amacı açıkça dile getirilmiştir (Turner, 2009: 182). Buradan çıkarımla görülmektedir ki Çin'in uluslararası sistem içerisinde kendisine biçtiği rol sistemdeki tek yanlılığın hegemonizme dönüşmesini önlemek üzere çok kutupluluğu hayata geçirmektir.

Zakaria (2008: 216-217) 2001 yılı yazının Amerika'nın Roma'ya dönüştüğü, tek kutupluluğun zirveyi gördüğü bir yıl olmak üzere olduğu belirtmiştir. Ancak üretimin son on yılların zirvesine çıktığını, doların müthiş derecede değerlendirildiğini ve Amerikalı şirket yöneticilerinin adeta birer süper yıldız gibi görüldüğü anda 11 Eylül saldırıları yaşanmıştır. Böylece kudretli bir süper güç olan ABD'nin dahi çeşitli yöntemlerle vurulabileceği

¹⁵⁸ 23 Nisan 1997 tarihinde Moskova'da bir araya gelen Rusya ve Çin liderleri Boris Yeltsin ve Zemin Jiang “Çok Kutuplu Bir Dünya ve Yeni Uluslararası Düzenin Kurulması Üzerine Ortak Deklarasyon” adında bir bildiri yayınlamışlardır. Deklarasyon 20 Mayıs 1997'de Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'nun BM'deki daimi temsilcileri Xuexian Wang ve Sergey Lavrov tarafından BM Genel Sekreterine iletilmiştir. Tam ve orijinal metin için bkz. <https://digitallibrary.un.org/record/234074>

görülmüştür. Ancak ABD kendisini zayıf ve kırılgan hissettiği bir anda savunma harcamalarını 64 milyar dolar arttırırken anayurt savunması bütçesini yüzde 175’lik bir artış oranı ile 23 milyar dolar kadar arttırabilmiştir (Brainard, 2004). Ayrıca tek başına terörizmi küresel gündemin zirvesine taşıyabilmiş ve kendisinden 7 bin kilometre uzakta bulunan Afganistan’a saldırarak çok kısa bir süre içerisinde sonuç alabilmiştir. Dolayısıyla tüm bu gelişmeler ABD’nin hala küresel bir süper güç olduğunu doğrulamaktadır.

Hook ve Spanier’e (2016: 320) göre Bush Doktrini’nin Amerikan ulusal çıkarlarını barış, refah ve demokrasinin küreselleşmesi gibi ilkeler üzerinden evrenselleştirmesi, sistemde varlığını sürdüren devletlere güven vermek yerine onları tedirgin etmiştir. ABD’nin küresel bir hegemonya tahakkümü güttüğü algısının yayılması; ABD’nin 11 Eylül saldırıları ile beraber kendi iç demokratik standartlarından¹⁵⁹ tavizler vermesi Amerikan değerlerinin hâkim olacağı bir uluslararası sistemi kuşkulu hale getirmiştir. Yaşanan bu hadiseler Batılı demokratik uluslar nezdinde dahi Amerikan algısını kötü yönde etkilemiş, eskiye nazaran, birçok toplum ABD’nin küresel etkisini zarar verici bulmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılan birçok kamuoyu araştırması Amerikan karşıtlığının yükselişe geçtiğini göstermiştir (Bkz. Tablo 6). Zakaria (2008: 218) Amerikan karşıtlığı hislerin İngiltere’den Malezya’ya kadar yayılarak evrensel bir nitelik kazandığını belirtmiştir. Ayrıca Amerikan ekonomisinin zorluklarla karşılaştığı, parasının değerini yitirdiği bir döneme girildiğini hatırlatmıştır. Sistemde ekonomik olarak yükselişe geçen diğer güçlere dikkat çeken Zakaria, 1990’lı yıllarda ABD’nin dış yardım ve kredilerine bağımlı olan Rusya’nın bütçesinin on milyarlarca dolara eriştiğini; Çin’in 2007 yılında dünya ekonomisinin büyümesine ABD’den daha fazla katkı sunduğunu eklemektedir. Öte yandan, 2008 yılında Amerikan konut piyasasının kullandığı krediler dolayısıyla ardı ardına banka iflasları yaşanmıştır. Bu mali iflasın sonuçları çok kısa bir sürede küresel bir finansal krize dönüşmüştür. Yaşanan ekonomik sarsıntının uluslararası sisteme etkileri çok kutuplu bir dünya düzenini daha fazla görülür kılmıştır. Buna göre, ABD askeri ve siyasal düzeyde hala etkin bir dünya gücü olsa da tek kutupluluğun ekonomik, finansal, kültürel boyutlarını içeren geniş yapısı içerisinde zayıflamıştır (Zakaria, 2008: 218).

Tablo 6. NATO Müttefikleri Arasında ABD’ye Olumlu Bakış 1997-2007 (yüzde)

Ülke	1999-2000	Nisan-Mayıs 2003	Nisan-Mayıs 2007
Büyük Britanya	83	70	51
Kanada	71	63	55
Fransa	62	43	39
Almanya	78	45	30
İtalya	76	60	53
İspanya	50	38	34
Türkiye	52	15	9
Ortalama	67	48	39

Kaynak: Holsti (2008: 19).

¹⁵⁹ 18 Eylül 2001’de Amerikan Kongresi Başkan’a dilediği askeri gücü kullanma yetkisi tanımış, birkaç hafta sonrasında Kongre tarafından onaylanan ABD Vatanseverlik Yasası hükümete vatandaşların birçok kişisel bilgileri ile telefon kayıtlarına erişim hakkı sağlamıştır. Benzer biçimde Afganistan işgali esnasında yakalanan kişilerin birer “savaş mähkumu” olarak tanzim edilmesi bu kişilerin gizli yerlerde tutulmaları ve işgenceye maruz kalmalarını sağlamıştır. Özellikle Guantamo kampı ve Ebu Garip Hapishanesi’nde yapılanların zamanla açığa çıkması ile ABD uluslararası ahlaki konumunu büyük oranda kaybetmiştir.

Soğuk Savaş'ın iki kutuplu mücadeleye dayanan, nükleer tehditler çerçevesinde uluslararası ittifak kutuplarına ayrılmış jeopolitik yapısı, Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni riskler ile devam etmiştir. ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki gerilim ortadan kalkar kalmaz Körfez bölgesi, Doğu Avrupa, Afrika ve Asya'da başka çatışmalar ortaya çıkmıştır. Örneğin 1991 yılı Birinci Körfez Savaşı ile başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası döneme dair bu ilk gelişmeyi 1992 yılında Bosna'da yaşanan soykırım hadiseleri takip etmiştir. Yıllar ilerledikçe krizlerin sayısı da artmıştır. Nitekim 1994'te Ruanda'da soykırım yaşanmış; 1995'te İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin suikasta kurban gitmiş; 1998'de Hindistan ve Pakistan karşılıklı olarak nükleer silahlarını denemişlerdir. Özellikle, 2001 yılında ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları Afganistan ve Irak'a yönelik Amerikan işgallerini getirmiştir. 2010 yılı, Tunus'ta başlayan Arap Baharı ile Mısır'da Mübarek'i ve Libya'da Kaddafi'yi uzun süren iktidarlarından etmiştir. Bununla beraber Arap halk hareketleri kısa bir süre zarfında Bahreyn ve Suriye'ye yayılarak Türkiye'ye ve dolayısı ile NATO sınırlarına dayanmıştır. Suriye'de Beşar Esad'ın otokrasisini bitirmeyi amaçlayan halk hareketleri büyük bir iç savaşa dönüşmüştür. Bölgede yaşanan çatışmalar mülteci krizini tetikleyerek bölge ülkeleri üzerinde büyük baskılar oluşturarak Avrupa-Akdeniz-Ortadoğu eksenindeki geniş bir coğrafyanın siyasetine, demografisine ve ekonomisine tesir etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemin en büyük çözümsüz sorunlarından birisini oluşturan *Suriye meselesi*, kimyasal silahların kullanımından büyük aktörlerin vekâlet savaşlarına değin çok fazla jeopolitik riski bir arada barındırmaktadır. Özellikle DAESH terör örgütünün ortaya çıkması ile ABD, Türkiye, Batı Avrupa, İsrail, Suudi Arabistan, İran, Rusya, Çin gibi aktörlerin bölgede daha fazla askeri ve siyasi girişimlerine şahit olunmuştur. Esad yönetiminin Suriye'nin kuzey sınırlarında kontrolü yitirmesi ile oluşan güç boşluğunu önce DAESH, ardından PKK eksenli PYD/YPG gibi terör örgütlerinin doldurması Türkiye'nin bölgede izlediği siyasetin temel gerekçesini oluşturmuştur. Bu süreçte Ankara ile Washington arasında uzun yıllara dayalı siyasi ve güvenlik ilişkilerinde önemli kırılmalar görülmüştür (Bayezit, 2016: 86-87; Kanat, 2017: 10).

Bunların yanı sıra Rusya yanlıları ile Rus karşıtları arasındaki tarih boyu süren ulusal ayrılık Ukrayna'da iç savaşa evrilmiştir. Nihayetine 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesine¹⁶⁰ yol açmıştır. İran 2015 yılında P5+1 ülkeleri¹⁶¹ ile nükleer meselesinde bir uzlaşıya varmıştır. Buna göre oluşturulan *Ortak Kapsamlı Eylem Planı* çerçevesinde İran, hassas nükleer faaliyetlerini sınırlandırmayı ve büyük ekonomik yaptırımların kaldırılması karşılığında uluslararası müfettişlere izin vermeyi kabul etmiştir. Ancak ABD, Trump yönetiminin işbaşına gelmesiyle İran'ın bu eylem planından saptığını öne sürülerek Mayıs 2018'de İran nükleer anlaşmasını iptal etmiştir. Lee'ye (2020: 710) göre İran nükleer

¹⁶⁰ 27 Mart 2014 tarihli BM Genel Kurulu 68/262 sayılı Kararı 100 ülkenin lehte, 11 ülkenin aleyhte ve 58 ülkenin çekimser kaldığı oylama sonucunda yayımlanmıştır. Kararın tam metni için bkz. <https://undocs.org/A/RES/68/262> Kararda Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü bozacak bir biçimde Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasının devletler ve uluslararası kurumlarca tanınmaması gerekliliği vurgulanmıştır. Kararda 2014 yılında Kırım'da yapılan ve bölgenin Rusya'ya bağlanmasıyla sonuçlanan referandum geçersiz sayılmıştır. Güvenlik Konseyi'nde Rusya'nın vetosuna karşı ancak Genel Kurul'da bağlayıcı olmayan nitelikte bir karar alınabilmektedir. Bu yönüyle Kırım'ın statüsü ve Rusya'ya ilhakının hukuki yönü ayrı bir tartışma konusu oluşturmaktadır.

¹⁶¹ Bu ülkeler BM Güvenlik Konseyi'nin daimi beş üyesi olan ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya ile daimi üye olmayan Almanya'dan oluşmaktadır.

anlaşmasının askıya alınması aradaki coğrafi mesafeye rağmen Kuzey Kore’de yürütülen nükleer silah faaliyetlerine dair bir mesaj barındırmaktadır. Öte yandan Çin’in 1978 yılında başlattığı ekonomik açılım ve reform süreci ve 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) üye olması, Çin’in ekonomik ölçeğini dünyanın en büyük ikinci ekonomisine yükseltmiştir. Oğuzlu’ya göre bu durum Çin’in öncülük ettiği kalkınmacı devlet kapitalizmi modelinin kimi devletlerce örnek alınmasına ve ABD’nin öncülük ettiği liberal kapitalist düzene alternatif oluşturmaya yol açmıştır (Dış Politika Enstitüsü, 2020). Diğer taraftan Lee (2020: 711) Çin’in totaliter hükümet biçimini sürdürdüğü halde iktisadi bir kalkınma yaşamasının ülkenin ekonomik gücünü bir baskı unsuru olarak kullanmasının önünü açtığını belirtmiştir. ABD’nin Güney Kore’de yüksek irtifa alanı savunma füze sistemi kurmasından sonra Pekin’in Güney Koreli şirketlere karşı haksız ticaret ve yatırım misillemesinde bulunmasını bu argümanı destekleyici bir örnek olarak sunmaktadır. Sonuç olarak Soğuk Savaş’ın bitmesi jeopolitik risklerin dağıtıldığı ve bölgesel ve küresel nüfuz mücadelelerinin daha açıktan yapılabileceği bir dönemin açılmasına neden olmuştur.

Uluslararası siyasette yaşanan bu askeri, siyasi ve ekonomik hadiselerin her birinin tüm boyutlarıyla bir araya getirilmesiyle artık ABD’nin hala etkin olduğu ancak çok kutupluluğun hissedildiği bir uluslararası düzenden bahsetmek mümkün görünmektedir. Dolayısıyla bu yapısal durum yürütülen bu çalışma açısından şu şekliyle kabul edilmektedir: Mevcut uluslararası düzen ABD’nin süper güç pozisyonunu korumasına rağmen tek başına yönlendirebileceği çok daha fazla meselenin mevcudiyetine ev sahipliği yapan, karmaşık karşılıklı bağımlılığın ve küreselleşmenin yayılmasına rağmen liberal demokrasinin ilkelerinde aşınmaların görüldüğü, güvenlik parametrelerinin geçmişten farklılaşarak mevcut ittifak düzenlerinin işleyişinde akamete neden olan çok kutuplu bir yapıdan oluşmaktadır. ABD’nin hala süper güç düzeyindeki tek aktör olsa da böyle bir düzende varlığını sürdürmesi, bu ülkenin küresel güvenlik ve iktisadi meselelerindeki belirleyici gücünü etkilemiştir. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde kaynağı belli tehditleri caydırmak adına tasarlanan ittifakların yeni dönemdeki işlevlerinde yetersiz ya da tümenden işlevsiz kaldıkları görülmüştür. Özellikle 11 Eylül sonrasında sıklıkla vurgu yapılan devlet-dışı terör, nükleer silahların yayılması, iklim değişikliği, başarısız devletler gibi farklı kategorilere ayrılmış yeni tehditler geleneksel ittifaklara meydan okumaktadır (Casey, 2011: 2). Dolayısı ile mevcut düzen içerisinde sürdürülen çok taraflı Batı ittifakı ve Asya’da ikili düzeyde kurulmuş askeri işbirlikleri içerisinde yaşanan kırılmaların sistemsel güç geçişlerinden etkilendikleri görülebilmektedir. Bu yönüyle aşağıdaki bölümde ABD’nin liderlik ettiği ittifak düzeninde belirleyici dönüşümlere sebep olan kimi hadiselerle yer verilmiştir.

2.2.1.1. 11 Eylül Saldırıların Dönüştürücü Etkisi

“Her bölgedeki her milletin artık bir karar vermesi gerekiyor: Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle birliktesiniz.”

George W. Bush, ABD Başkanı
20 Eylül 2001

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye gerçekleşen saldırıların ardından uluslararası siyasetin seyrinde köklü değişiklikler yaşandığı güçlü ve yaygın bir iddiadır. Uzun yıllar boyunca izlenen izolasyonist siyaset tercihinin ve coğrafi imkânlarının neticesinde dış saldırılara karşı kendisini koruyabilmiş olan ABD, bu tarihte görülmemiş düzeyde bir saldırı silsilesine sahne olmuştur. New York'un ikonik yapılarını oluşturan Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kuleleri ile başkentte yer alan Amerikan Savunma Bakanlığı'nın yönetim merkezi olan Pentagon binası, teröristlerce kaçırılan uçaklarla hedef alınmış, nihayetinde ağır bir can ve mal kaybı yaşanmıştır. Temelde izolasyonist bir yaklaşımla kurulan ABD 1812 yılından beri anakarasında başka bir devletin saldırısına uğramamıştır. Ancak 1941 yılında İkinci Dünya Savaşı esnasında egemenliği altındaki bir toprağına saldırı yapılabilmektedir. Bu bağlamda neredeyse dokunulmaz kabul edilen bir ulus için 11 Eylül saldırıları büyük bir şok niteliği taşımaktadır (Hook ve Spanier, 2016: 314). Haliyle saldırılar Amerikalı karar alıcıları üzerinde olduğu kadar ve kamuoyu nezdinde de derin izler bırakmıştır. Bu yönüyle Washington'un yeni dünya düzeni içerisindeki rolünü yeniden tanımlamasına adeta bir dayanak oluşturmıştır.

Saldırıları karşısında kısa sürede uluslararası bir dayanışma ortaya çıkmıştır. Başta teröre karşı uluslararası koalisyonun kurulması ve Rusya-ABD arasında kısa süreli bir yakınlaşmanın yaşanması gibi gelişmelerin mevcut uluslararası ilişkilerde bir paradigma değişikliği getireceğine dair inancı güçlendirmiştir. Ancak yaşanan sonraki gelişmeler, Soğuk Savaş döneminde ortak tehdit algıları etrafında hareket eden Batı bloğunun içerisinde dahi bilhassa ABD'nin *şer üçgeni* sınıflandırması çerçevesinde bir fikir ayrılığını ortaya çıkarmıştır. Bir süre sonra da birçok devlet teröre karşı küresel bir mücadeleden ziyade ABD'nin tek yanlı siyasetine odaklanmak durumunda kalmıştır (Dunn, 2005: 31). Nitekim 11 Eylül sonrasında ABD'nin iki egemen devlete doğrudan ve karşı konulamaz güçte bir askeri müdahalede bulunması, birçok devletlerin ABD'ye karşı pozisyonunu etkilemiştir (Alakel ve Yıldırım, 2014: 157). Özetle, ABD'ye yönelik yapılan saldırılar Amerikan topraklarının bir nevi kırılganlığını ve korunaksızlığını ortaya çıkarırken ABD'nin buna yönelik olağanüstü askeri güç kullanması diğer devletlerin ABD ile olan ilişkilerini gözden geçirmelerine sebebiyet vermiştir.

Kakihara'ya (2003: 2) göre Soğuk Savaş sonrasında sistemdeki diğer devletler ABD'nin tek kutupluluğına dair iki farklı görüş etrafında birleşmiştir. Bunlardan ilki olumlu görülen, terörün olmadığı ve barışın hâkim olduğu bir "*Pax Americana*" düzeni; diğeri ise olumsuz görülen, ABD'nin tek yanlı ve önleyici askeri gücünü dilediğinde kullanma tehlikesini barındıran "*neo-emperyalizm*" düzenidir. 11 Eylül saldırıları esasen 1990'lar boyunca hâkim olan iyimser dünya görüşünü yanılgıya düşürerek dünyanın öngörülemez tehditleri barındırabileceğı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu hadiseyle beraber alışlagelmiş tehdit algılamalarında farklılıklar tanımlanmaya, asimetrik unsurlarla mücadele yöntemleri ele alınmaya başlanmıştır. Ayrıca güvenlik konusu uluslararası gündemde yeniden yüksek öncelikli bir konuma erişmiştir. ABD'nin küresel lider olarak dış politika yaklaşımı Soğuk Savaş dönemini andıran bir dönüşüme sahne olmuştur. Bunun yanı sıra, saldırıların ABD'nin iktisadi ve askeri manadaki sembolik yapılarını hedef alması, saldırılara farklı manalar yüklenmesine neden olmuştur. Saldırı ile hedeflenenin yalnızca masum siviller değil, aynı

zamanda Amerika'nın taşıdığı değerler olduğu iddiası kısa süre içerisinde en yetkili ağızlardan ilan edilmiştir. Saldırının akşamında ulusa hitap eden Başkan George W. Bush'un kullandığı şu ifadelerde, bu minvalde önemli detaylara rastlanılmaktadır:

“Bu toplu katliam eylemleri, milletimizi kaosa sürükleyip sindirmeyi amaçlıyordu. Ama başarısız oldular. Ülkemiz güçlü. Büyük bir millet, büyük bir ulusu savunmak için harekete geçti. Terörist saldırılar, en büyük binalarımızın temellerini sarsabilir, ancak Amerika'nın temeline dokunamaz. Bu eylemler çeliği paramparça eder, ancak Amerikan kararlılığının çeliğini engelleyemezler. Amerika saldırının hedefi oldu çünkü dünyadaki özgürlük ve fırsat için en parlak yol göstericiyiz. Ve kimse bu ışığın parlamasını engelleyemez.”

Bu beyanata göre 11 Eylül saldırıları Amerikan halkının güvenliğini, ekonomisini, özgürlüğünü ve refahını yok etmeyi amaçlamıştır. Saldırıların bu bağlamda değerlendirilmesi terörle mücadele konseptinin tamamen değişmesine neden olmuştur. Sonuçta ABD'nin terörizme karşı küresel bir mücaele izleyeceği ilan edilmiştir. Kakihara (2003: 6) saldırıların başlarda ABD'nin tek taraflılığı terk ederek çok taraflılığa yönlendireceğine dair bir inancı ortaya çıkardığını belirtmiştir. Terörizme karşı küresel düzeyde mücadele edecek bir koalisyon kurma çabaları ABD'yi Rusya, Hindistan, Pakistan ve Orta Asya cumhuriyetleri gibi birçok devletle yakınlaştırmıştır. Böylelikle ABD'nin Soğuk Savaş döneminde liderliğini yaptığı ittifak ağlarını genişleterek tam anlamıyla meşru bir dünya gücü olmayı amaçladığı düşünülebilmektedir. Esasen Bush'un yaptığı koalisyon çağrısının taşıdığı anlam, yeni uluslararası düzenin yapısına dair mesajları da barındırmaktadır. Örneğin Başkan Bush (2001) bu mücadelede ABD'den yana olmayanların terörden ve kötünden yana olacaklarını ilan etmiştir. Daha sonra Bush Doktrini olarak anılacak çeşitli yöntemleri de barındıran bu politika ilanı, teorik bağlamda yürütülen sistemsal dönüşüm tartışmaları için bir dönüm noktasını oluşturmuştur (Alakel ve Yıldırım, 2014: 154).

ABD'nin saldırılara karşı tepkisi Afganistan ve Irak gibi egemen iki devlete doğrudan askeri müdahale ile nihayetinde siyasal rejimleri kaldırmak yoluyla burada barındığı iddia edilen teröristlerin fiziksel olarak yok edilmesi yönünde olmuştur. Bu, uluslararası ilişkilerde en önemli aktör olarak devleti ayrıcalıklı kılan realist varsayımlara dayanan güvenlik araştırmalarındaki geleneksel yaklaşımlarla tutarlı görülebilmektedir (Shani ve Sato: 2007: 2). Ancak gerek ABD'nin tek yanlı karar mekanizması çerçevesinde hareket etmesi, gerekse devletlerin kendi yanında mücadeleye katılmaları yönünde izlediği baskıcı tavrı yeni dönemin siyasal ilişkilerinin eskisinden farklılaşacağına işaret etmiştir. ABD'nin egemenlik, uluslararası hukuk ve insan hakları gibi üzerinde büyük uzlaşma olan hususları güvenlik politikalarına kurban etmesi gibi önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir. 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesinden hemen sonra çok sayıda devlet terör eylemini kınayarak ABD'nin yanında yer almıştır. Ayrıca birçoğu Afganistan'da yürütülen operasyonlara ve sonrasındaki barış gücü görevlerine destek vermiştir. Ancak 2003 Irak Savaşı söz konusu olduğunda bu devletlerin birçoğunun ABD'den desteğini çektiği görülmüştür. Uzun yıllar süren siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerine rağmen ABD ile Batı Avrupa ülkeleri arasında dahi anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bu noktada ABD eski Savunma Bakanı Donald

Rumsfeld, Irak Savaşı ile Avrupa ülkelerinin sadece ABD ile değil kendi aralarında da bir bölünme yaşadığına dikkat çekmiştir. Rumsfeld Avrupa'yı Soğuk Savaş esnasında ABD'nin müttefiki olan *Atlantikçi*, yani *eski Avrupa* ve Soğuk Savaş esnasında komünist blokun parçası olan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinden oluşan *Avrupacı*¹⁶² yani *yeni Avrupa* olarak iki sınıfta ayırmıştır (Anger at Rumsfeld attack on 'old Europe', 2003). 11 Eylül sonrasında patlak veren uluslararası güvenlik meselelerinde bilhassa Irak müdahalesi öncesinde eski Avrupa ve yeni Avrupa'nın ABD ile ittifakı farklı seyretmiştir: *Eski Avrupa* ABD'nin tek yanlı müdahale seçeneğini uygun bulmamış ve Washington ile bu hususta fikir ayrılığı yaşamıştır. Rumsfeld'in *yeni Avrupa* olarak nitelendirdiği ülkeler ise ABD'ye güçlü bir destek vermiştir¹⁶³. Böylelikle bu çatlağın ABD'nin ittifak ilişkilerinde ve Avrupa-Atlantik güvenlik sisteminde uzun vadede ne gibi dönüşümler getireceği önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.

11 Eylül'de *El-Kaide* tarafından gerçekleştirilen eylemler, bilim çevreleri ve birçok karar alıcılar nezdinde güvenliğin daha merkezi olduğu bir uluslararası sistemin başlangıcını temsil etmektedir. Öyle ki, 11 Eylül'ü müteakiben Avrupa topraklarında uluslararası-örgütlü gruplarca gerçekleştirilen terör eylemlerinin yeni ve son derece tehlikeli bir güvenlik atmosferine girildiğine dair işaretler barındırdığını ileri sürmek birçok Batılı siyasi ve akademik çevrelerin klişesi haline gelmiştir (Gheciu, 2008: 1-3). Bununla beraber özellikle kendisini liberal-demokratik değerler etrafında tanımlayan transatlantik güvenlik topluluğunun tehlikeli bir dizi zorlukla karşı karşıya olduğu dile getirilmiştir. Bu tehditlerin geleneksel olmayan, devlet-dışı düşmanlarca yaratıldığı dolayısıyla bu koşula uyum sağlamanın yollarının bulunması gerektiği sıklıkla vurgulanır hale gelmiştir. Bu sayede ABD, Afganistan işgali öncesinde önemli sayıdaki uluslararası aktör ve imkânları harekete geçirebilmiştir. Ancak savaş esnasında hızla değişen Amerikan algısı çerçevesinde bu imkânlar Irak savaşı öncesinde eksilmiştir.

Bu konu etrafında ortaya konulmuş çok sayıda eserde farklı tematik unsurların öne çıkartıldığı görülmüştür. Öncelikle tartışmanın en temel düzeyinde uluslararası sistem ve güvenlik sorunsalı yer almaktadır. El-Kaide gibi devlet-dışı silahlı aktörlerin sistemsel varlığının uluslararası çatışma modellerinde köklü bir dönüşümü getirip getirmeyeceği alan içerisindeki çalışmalarda yoğun bir biçimde ele alınmıştır. Buna dair ortaya konulan görüşlerde kuşkusuz, devletler arası ittifak modellerinin geleceğine dair farklı izlere rastlanılmaktadır. Bu tartışmalar içerisinde uluslararası güvenlikte gerçekten köklü bir değişimin geldiğini ileri süren çalışmalar kadar bu güvenlik ortamının devlete dayalı güç politikalarının yeniden ortaya çıkması şeklinde yorumlanması gerektiğini ileri süren neorealist yaklaşımlar da izlenmiştir. Bu yönüyle, literatürdeki çalışmaların neredeyse

¹⁶² Orj. Atlanticist ve Europeanist.

¹⁶³ 11 Eylül'de ABD ile "sınırsız dayanışma" içinde olacaklarını duyuran ve saldırıları "bütün medeni dünyaya bir savaş ilanı" olarak nitelendiren Almanya Şansölyesi Schröder, 2002 yılı sonlarında, özellikle Irak müdahalesi ihtimaline dair ağır eleştirel bir dil kullanmaya başlamıştır (Brunstetter, 2017: 26). Bunun yanı sıra Polonya gibi doğu Avrupa ülkeleri yoğun bir biçimde Amerikan yanlısı siyaset izlemiş, bu yönüyle de ABD'nin Avrupa'daki *Truva atı* olduğu gibi yakıştırmalara maruz kalmıştır (Kapiszewski ve Davis, 2005: 193). Avrupa içindeki bu bölünme, 11 Eylül 2001 sonrasında ABD'nin siyasal liderliğine ve ittifakları ile olan ilişkilerine dair algılamaları yansıtan önemli bir göstergedir.

hepsinin ortak noktası 11 Eylül'ün dönüştürücü bir etkisi olduğuna dair yaklaşımları olmuştur. Örneğin Kaplan (2011) buna dair şu ifadelere yer vermiştir:

“Usame Bin Ladin’e bağlı El Kaideli teröristler 11 Eylül 2001’de Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kulelerini ve Pentagon’un bir bölümünü yıktığında, dünya diplomatik ve ekonomik anlamda çoktan çok kutuplu hale gelmişti. Şimdi, [...], Amerikan ordusunun Bin Ladin’i öldürmede ve [ardından] Irak’taki gidişatı değiştirmede gösterdiği çarpıcı başarılarına rağmen askeri anlamda da çok kutuplu bir dünyaya giriyoruz.”

Öte yandan Michael Cox’un (2005) 11 Eylül ve sonrasındaki Irak Savaşı ile ABD’nin ittifak ilişkilerine dair kaleme aldığı çalışmasında, yaşanan gelişmelerin transatlantik ittifakında kökleri eskiye dayanan çatlakları ortaya çıkardığını dile getirilmiştir. Cox’a (2005: 208) göre 11 Eylül saldırıları NATO müttefiklerini ortak bir tehdit etrafında harekete geçirmiş olmasının yanında *ortak tehdit* kavramının ne olduğu hususundaki sorgulamaları da beraberinde getirmiştir. Cox, Irak meselesinin transatlantik ittifakta meydana getirdiği konjonktürün sonucu olarak hala aynı güven derecesine sahip bir ittifak ilişkisinin kuşkulu olduğunu ileri sürmüştür. Buna karşın Vincent Pouliot (2006) transatlantik eksenli Amerikan ittifakları için ilan edilen sonun henüz erken olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Pouliot’a göre güvenlik topluluğu kavramının iyi anlaşılması elzemdir. Bu bağlamda Karl Deutsch’un ifadelerindeki şekliyle bir güvenlik topluluğunu karakterize eden unsur, üyeleri arasında herhangi bir çatışmasızlık durumu değildir. Yalnızca barışçıl bir çözümdür. Çatışmaların meydana gelmesi ve güç kullanımı bir güvenlik topluluğu için normal kabul edilebilecek hadiselerdir. Ancak bu şiddetin kaçınılmaz son olmayacağı, bunun yerine çatışmaların kurumsallaşmış prosedürler çerçevesinde barışçıl biçimde çözümleneceği de belirtilmektedir. Bu bağlamda ABD’nin Atlantik ittifakı içerisinde ihtilafa düşmüş olması ittifakın sonlanacağı anlamına gelmemektedir.

Özetle, 11 Eylül saldırıları ve müteakiben meydana gelen gelişmelerin uluslararası sistemin işleyişinde meydana getirdiği kırılmalar Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle kıyaslanır etkiler meydana getirmiştir. Saldırıların ardından Amerikan dış politikasında yaşanan paradigma değişikliği, uluslararası sistemde önemli bir dönüştürücü etkide bulunmuştur. Öncelikle Bush Doktrini bir *peşine takılma* etkisi yaratmıştır. Böylece ABD liderliğindeki küresel askeri koalisyon Afganistan’da geniş çaplı bir faaliyet gösterebilmiştir. ABD ve müttefiklerinin saldırılara yanıt olarak Afganistan’da Taliban rejimine yönelik giriştiği askeri müdahale seçeneği kısa süre içerisinde amacı doğrultusunda sonuç vermiştir. Burada 1991 Körfez Savaşı’ndan farklı olan faktör, bu harekâtın uluslararası barış ve güvenliğe yönelik belirlenmiş bir tehdide karşı harekete geçme yetkisi veren BM Güvenlik Konseyi kararlarının müsaadesiyle gerçekleştirilmemiş olmasıdır¹⁶⁴. Buna karşın ABD, BM Güvenlik Konseyi’nden terörü kınayan bir dizi önemli karar çıkartabilmiştir. Müdahalenin uluslararası

¹⁶⁴ 11 Eylül saldırılarını müteakiben BM nezdinde birçok karar alınmıştır. Güvenlik Konseyi 12 Eylül 2001 tarihli 1368 sayılı Karar’da ve 28 Eylül 2001 tarihli 1373 sayılı Karar’da meşru müdafa hakkına atıfta bulunmuştur. Ancak alınan BM kararları ABD ya da NATO’ya Afganistan’a güç kullanımı konusunda bir yetkilendirme sağlamamıştır (Örnek, 2012: 110-111).

hukuktan kaynaklanan meşru müdafaa hakkı çerçevesinde yapıldığı ileri sürülmüştür (Örnek, 2012: 131).

Terör saldırılarının ardından ABD'nin Rusya ve Çin ile ilişkilerinde gelişme yaşanmıştır. NATO ilk defa 5. madde etrafında kolektif güvenlik testinden geçmiş, Japonya kendisini kısıtlayan güvenlik politikası çerçevesinin dışına çıkarak terör karşıtı yasal düzenlemelere gitmiştir. Ancak özellikle Bush doktrinin *önleyici müdahale* yaklaşımı geliştirmesi ve kimi ülkeleri *şer üçgeni* olarak hedef göstermesi, yeni bir büyük stratejinin parçası olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla mevcut ittifak ve dayanışma zincirinde kırılmalar meydana getirmiştir. Ayrıca Bush yönetiminin terörle mücadelede ve genel siyasal yöneliminde öne çıkardığı "*demokrasinin teşviki*" anlayışı ABD'nin kendi politik ve güvenlik çıkarlarını liberal siyasal kurumlar ve değerler aracılığıyla yaymak istediği şeklinde algılanmıştır. Monten'e (2005: 112-113) göre Bush yönetiminin "*demokratik realizm*" "*ulusal güvenlik liberalizmi*" ve "*demokratik küreselcilik*" gibi kavramlarla ifade edilen milli güvenlik siyaseti, dünyanın stratejik alanlarında demokrasinin teşvik edilmesi maksadıyla Amerikan askeri ve siyasal gücünün doğrudan kullanılmasına odaklanmıştır.

2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgelerinde ortaya konulduğu şekliyle Amerika'nın askeri ve siyasal gücüne dayalı liberal bir uluslararası düzen tasarısı oluşturulmak istenmiştir. 2003 yılı, ABD'nin *önleyici müdahale* kapsamında Irak'taki Saddam Hüseyin iktidarını yıkmayı hedefleyen bir rejim değişikliği politikasının yol açtığı bunalıma tanıklık etmiştir. Amerikan ordusunun bu müdahalesi de güçlü askeri yetenekleri marifetiyle kısa sürede amacına ulaşmıştır. Esasen ABD, Afganistan müdahalesinin aksine buradaki eylemleri için BM Güvenlik Konseyi'nden onay almaya çalışmıştır. BMGK daimi üyesi olan Fransa'nın 1991 Körfez Savaşı'nda uluslararası bir koasliyonun kurulmasına karşı kullandığı vetonun yeniden yaşanmaması adına Washington, Saddam Hüseyin rejiminin kitle imha silahları ürettiği yönündeki iddiaları sıklıkla dile getirmiş ve çeşitli delillerle bunu ispat etmeye çalışmıştır. Bununla beraber birçok üst düzey Amerikalı yetkili kitle imha silahları ile uluslararası terörizmi ilişkilendirmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur.

Büyüklüğü ve beklenmedik doğası nedeniyle 11 Eylül, bazı uzmanlar tarafından doğrudan Soğuk Savaş'ın sonuyla karşılaştırılmıştır. Bunun en önemli gerekçelerinden bir tanesi, saldırıların tüm önemli aktörlerin yanıt vermek zorunda kaldığı büyük bir küresel şoka neden olmasının yanı sıra daha temelde uluslararası sistemin işleyişine dair kavramlara meydan okumasıdır. 11 Eylül, birçokları için, mevcut işleyiş içerisinde kesin kabul görmüş temel ilkelerin çarpıcı bir şekilde değiştiği yeni bir dünya siyaseti dönemine geçişi simgelemektedir. Ancak bu saldırıların devamında meydana gelen gelişmeler, uluslararası ilişkilerin köklü kavramlarıyla büyük ölçüde uyumlu, çok eski ve tanıdık bir modele yakın bir sonuç doğurmuştur. Nitekim uluslararası sistemin en temel özelliklerinden birisi olarak anarşik düzen, böyle bir saldırı için olası bir yapısal konjonktürü meydana getirmiştir. Ayrıca ABD'nin Birinci Körfez Savaşı'ndan itibaren Ortadoğu'da etkin bir askeri güç barındırması kendisine yönelik emperyal algıları arttırmış ve ABD'yi olası bir saldırının hedefi haline getirmiştir. Kısacası, 11 Eylül ve beraberinde gelen saldırgan politikalar özellikle realist uluslararası ilişkiler teorisi açısından Sovyetler Birliği'nin barışçıl biçimde sistemden

ayrılmasından çok daha fazla açıklanabilir değişkenleri ortaya çıkarmıştır (Harrison, 2004: 140).

Bu yönüyle 11 Eylül'ün uluslararası sistem açısından ürettiği sonuçlar çeşitli teorik tartışmalara zemin oluşturmuştur. Özellikle de klasik realistlerin, Soğuk Savaş'ın sonundan bu yana büyük güç ilişkilerinin yapısını karakterize ettiğini ileri sürdükleri *peşine takılma* davranışına yönelik bir baskı oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla 11 Eylül, Afganistan müdahalesi ve Irak'ın işgali, ABD'nin tek kutuplu statüsünü sürdürme çabasındaki kimi çelişkileri ve sorunları ortaya çıkarmıştır. Krizin ilk aşamasında sistemdeki büyük aktörlerin tamamı ABD'nin peşine takılma stratejisini benimsemiştir. Böylece ABD Afganistan'da Japonya ve Avrupalı devletlerin desteğiyle hareket etmiş, bunun yanı sıra Rusya ve Çin kendi nüfuz alanlarında ABD'nin doğrudan müdahalesine itiraz etmemişlerdir. Buna rağmen neorealistler *uluslararası terörizm* gibi geniş ve karmaşık bir meselenin üzerinde böylesine büyük milletlerarası bir uzlaşa ihtimaline şüphe ile yaklaşmışlardır. Örneğin Kenneth Walz (2002: 350) ABD'nin 11 Eylül sonrası koalisyonu için "*bir mil genişliğinde ancak yalnızca birkaç inç derinliğinde*" ifadesini kullanarak bunun büyük ancak derinliği olmayan bir girişim olduğu yönündeki tesbitini paylaşmıştır. Diğer taraftan Afganistan müdahalesini müteakiben Irak'ta ortaya konulan *önleyici* paradigma büyük güçler arasında ciddi anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bu bağlamda ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemin erken safhalarında ortaya çıkan tek kutuplu bir uluslararası sistemde, askeri kudretini açıkça sergileyecek kimi eylemlerde bulunması büyük güçlerin uyumu halinde seyreden hegemonik peşine takılma stratejisini öncelikli bir tercih haline getirmiş gibi görünmektedir. Ancak 2003 Irak Savaşı ile başlayan bölünmeler ve takip eden süreçteki iktisadi parametrelerdeki değişim Soğuk Savaş sonrası uluslararası siyasetin artık tek bir süper gücün yönetebileceğinden daha fazlasını gerektirdiğini göstermiştir. Sonuç olarak mevcut dünya düzeninin özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dış politika ve güvenlik meselelerinde tercih ettiği yeni politikalar çerçevesinde oluştuğu söylenebilmektedir.

2.2.1.2. Irak Savaşı ve Büyük Güç Uyumunun Sonu: Çok Kutuplu Düzene Geçiş

"Hitler'in ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın adını aynı cümlede nasıl kullanabilirsiniz?"

Condoleezza Rice, ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı¹⁶⁵

18 Eylül 2002

Irak işgali Batı'nın ittifak ve siyasal yaklaşımında önemli kırılmalara neden olmuştur. Özellikle transatlantik güvenlik ittifakında bir dizi diplomatik ve stratejik gerginlik yaratmıştır. Benzer biçimde Washington'da da ABD'nin Irak'a müdahalesi öncesinde hızlı ve doğrudan müdahale yanlıları ile uluslararası işbirliğinden yana tavır takınanlar arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Dışişleri Bakanı Colin Powell işbirliğinin savunuculuğunu yaparken Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld güçlü bir uluslararası desteği beklemeden derhal harekete geçilmesi için öncülük etmiştir. Başta Powell ve ekibinin önerdiği yol üzerinden, BM nezdinde uluslararası meşruiyeti arayan bir

¹⁶⁵ Szabo'dan (2004: 1) alıntılanmıştır.

yöntem izlenmiş, Avrupalı müttefiklerin desteği beklenmiştir. Ancak bu dönemde Almanya ve Fransa gibi devletlerin kamuoyunda savaş karşıtı duyarlılık artarken ABD kamuoyunda savaşa olan destekte bir artış yaşanmıştır (Lansford, 2017: xxi). Buna mukabil, 10 Ekim 2002 tarihinde, Amerikan Kongresi tek yanlı olmasına rağmen Irak'a karşı güç kullanımı yetkisi veren kararı¹⁶⁶ ezici bir çoğunlukla kabul etmiştir. Bu gelişme sonrasında Avrupa'daki Amerikan müttefiklerinin açık biçimde savaş karşıtı bir blok oluşturduğu görülmüştür. Öncelikle Almanya ve Fransa *Elysee Antlaşması*'nın 40. yıl dönümü kutlama töreninde Irak'ta askeri güç kullanılmasına karşı olduklarını açık bir şekilde ilan etmişlerdir. İki ülke lideri BM Güvenlik Konseyi'nde ortak pozisyonlar oluşturarak üçüncü ülkelere karşı stratejileri koordine etme konusunda anlaşmışlardır¹⁶⁷. Almanya ve Fransa'nın ve dahi Rusya'nın öncülük ettiği savaş karşıtı blokun koalisyonu destek verecek diğer devletleri engellemeye yönelik diplomatik çabalarına karşı Washington'dan sert eleştiriler yükselmiştir. Donald Rumsfeld Berlin ve Paris'i *eski Avrupa* şeklinde ilan ederken savaş karşıtı pozisyonlarını Küba ve Libya ile özdeşleştirmiştir. Şubat 2003'de Münih Güvenlik Konferansı'nda halk protestosu ile karşılanan Rumsfeld, Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer'ı savaşa katılma hususunda ikna edememiştir (Dettke, 2018: 159).

Avrupa ülkelerinin ve NATO'nun savaşı destekleyen ve karşı çıkanlar olmak üzere ikiye bölünmesi Batı'nın Irak savaşı karşısında yaşadığı derin ayrılığın kamusal söylemde egemen olmasına sebebiyet vermiştir. İngiltere önderliğinde bir araya gelen NATO'nun sekiz üyesi Atlantikçi bir yaklaşım ortaya koymuştur. 30 Ocak 2003'te İngiltere, İspanya, Portekiz, İtalya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Danimarka liderleri ortak bir deklarasyon yayımlayarak ABD'ye destek vermiş, BM Güvenlik Konseyi'nin sorumluluklarını yerine getirmesi için çağrıda bulunmuşlardır (Leaders' statement on Iraq, **BBC News**, 30 Ocak 2003). Devletlerin bu tutumuna rağmen kendi kamuoyları nezdinde dahi savaş karşıtlığı daha yüksek bir tonda duyurulur hale gelmiştir. Öyle ki bu ülkelerin büyük şehirlerinde savaş karşıtı birçok gösteri tertip edilmiştir. Roma'da 6 yüz bin, Berlin'de 5 yüz bin, Londra'da 1 milyon kişi savaş karşıtı gösterilerde bulunmuştur. Dettke (2018: 159) bu durumun başta Jürgen Habermas ve kimi Avrupalı entellektüeller tarafından Amerikan tek yanlılığına karşı Kantçı barışı simgeleyen Avrupa kimliğinin bir tezahürü olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Bu esnada Avrupa'nın yanı sıra ABD'nin önemli şehirlerinde de geniş çaplı gösteriler düzenlenmiştir. Chicago, Detroit, Los Angeles gibi şehirlerin de içlerinde yer aldığı yüzlerce belediye meclisi BM onayı olmadan yapılacak bir müdahaleye karşı önergeler imzalamıştır (Hook ve Spanier, 2016: 306). Dünya kamuoyunda yükselen tepkilere rağmen Washington'a destek veren Avrupalı devletlerin sayısı, 5 Şubat 2003'te yayımlanan *Vilnius Mektubu* ile artmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın BMGK'daki sunumuna destek niteliğindeki mektup NATO'ya katılma arzusu güden ülkelerin¹⁶⁸ liderlerince imzalanmıştır (Gherghisan, 2003). Bu şekilde ABD'nin Irak'ta askeri bir güç kullanımına açık destek ilan edilmiştir. Bu

¹⁶⁶ Bkz. H.J. Res. 114-“Authorization for Use of Military Force Against Iraq Resolution 2002, 10 Oct. 2002”. <https://www.congress.gov/107/plaws/publ243/PLAW-107publ243.pdf>

¹⁶⁷ Bkz. 22 Haziran 2003 tarihli Almanya-Fransa Ortak Deklarasyonu. <http://www.leforum.de/de/de-traite-declcommune03.htm>

¹⁶⁸ Vilnius onlusu olarak anılan devletler Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Makedonya, Romanya, Slovenya ve Slovakya'dır.

gelişme üzerine yukarıdaki kısımda da vurgulandığı şekilde, Donald Rumsfeld tarafından Avrupa, eski ve yeni olmak üzere iki sınıfta değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, ABD ve Soğuk Savaş dönemi müttefikleri ciddi bir ayrılığa düştükleri görülmüştür. Alman-Amerikan bölünmesi Atlantik ötesi ilişkilerde Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle başlayan, Bush yönetiminin iktidara gelmesiyle artan ve 2002 sonbaharında Irak üzerinde yaşanan gerginliklerle patlak veren daha büyük bir krizin parçası olarak görülmüştür. Szabo (2004: 1) Soğuk Savaş'tan muzaffer olarak çıkan iki devletin karşılaştığı en büyük kriz olarak nitelendirdiği bu dönemi şu cümlelerde aktarmıştır:

“[ABD-Alman anlaşmazlığının] zirvesine 2003 kışında ve ilkbaharında ulaştı. Bu, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana Birleşik Devletler için merkezi öneme sahip olan bir ilişkide dönüm noktası yılı olduğunu kanıtlamıştır. Alman şansöyesinin Paris'e doğru geçici bir taktik kayma göstermesi ve Washington'dan uzaklaşması şeklinde başlayan şey daha stratejik bir önem kazandı. Avrupa, Almanya'nın ABD ile olan transatlantik bağına öncelik vermişti. Amerikan gücü artık sadece uluslararası ilişkilerde istikrar sağlayıcı bir güç olarak değil, şüpheyle karşılanıyordu. Soğuk Savaş, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Almanya'nın birleşmesiyle sona erdiyse de Almanya ile ABD arasındaki Soğuk Savaş-sonrası dönem Irak'taki savaşıyla sona erdi.”

Dettke'nin de (2018: 162) Almanya ve ABD arasında bir kırılma noktası olarak gördüğü Irak Savaşı sonrası için kullandığı şu ifadeler Avrupa'nın uluslararası sistem içerisindeki mevcut güç ilişkilerindeki rolüne dair ipuçları barındırmaktadır:

“Gelecekte Almanya'nın yalnızca sivil bir güç değil, normal bir güç olarak da hareket etmesi dış politikasına şekil verecektir. [...] Trump yönetiminin Washington'a gelişiyle birlikte, büyük güç iki taraflılığı daha sık ve sistematik bir şekilde devreye girecektir. Alman / Amerikan ilişkileri için bu, yakın işbirliği olduğu gibi çatışmaya da yol açabilir. Almanya'nın Irak'taki davranışı, Soğuk Savaş esnasında her iki ülkenin geliştirdiği türden ittifak uyumunun artık bir norm olarak kalmayacağını göstermektedir. Ortak değerler temelinde yaşanacak çarpışmalar gelecekte daha olası görülmektedir. Ancak geleceğin getireceği tek şey kuşkusuz çarpışma değildir nitekim iki ülkeyi birbirinden ayıran şeyden daha fazla birleştiren unsur bulunmaktadır.”

Bu durumda Batılı müttefiklerin ABD ile Irak savaşı içerisinde oluşan kırılmalar gibi gelecekteki güvenlik sorunlarında da ayrı düşme ihtimali mevcuttur. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile dünyanın birçok bölgesinde güç boşlukları oluşmuştur. Bu durum bu bölgeler üzerinde nüfuz mücadelelerini tetiklerken Soğuk Savaş esnasında aynı blokta ve eski müttefik olan güçlerin rekabetini mümkün hale getirmiştir (Yılmaz, 2008: 54). Birçok gücün ABD ile tehditlerin niteliği ve bertarafı üzerinde fikir ayrılığı yaşanması, bunun yanı sıra iktisaden güçlü yeni merkezlerin yükselmesi ile *çok kutupluluk* Irak savaşı sonrası dönemde daha belirgin hale gelmiştir.

2.3. Soğuk Savaş Sonrası Amerikan İttifaklarının Genel Seyri

Çalışmanın şu ana kadar olan kısmında uluslararası sistem ve devletlerin ittifak ilişkilerine dair teorik bağlamda üretilmiş argümanlara ve tartışmalara değinilmiştir. Soğuk Savaş'ın

özel koşullarını barındıran iki kutuplu doğasına dayalı üretilen ABD öncülüğündeki ittifak sistemlerinin 1945-1991 yılları arasındaki oluşumları ve gelişimleri etraflıca ele alınmıştır. ABD'nin çok taraflı bir dayanışma şeklinde organize ettiği NATO ve ikili çerçevede oluşturulan Kuzeydoğu Asya ittifakları çalışmanın konusu olması itibarıyla daha itinalı bir biçimde aktarılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın vaka analizi için örneklem oluşturan Türkiye ve Güney Kore devletlerinin ABD ile olan ittifaklarına tarihsel seyri içerisinde yer verilmiştir. Aşağıdaki bölümde ise daha çok Soğuk Savaş'ın sona erdiği dönem içerisinde ABD'nin liderliğindeki ittifakların genel durumundan bahsedilmiştir. Bu dönemde meydana gelen bölgesel ve küresel birçok güvenlik krizi mevcuttur. Bu krizlerin yönetilmesine ilişkin Amerikan girişimlerinin çoğunlukla ittifak stratejileri üzerinden olduğu görülmüştür. Öncelikle ABD'nin Soğuk Savaş'ın hemen ardından Avrupa'da patlak veren Federal Yugoslavya'nın dağılma sürecine ilişkin politikasının ve buradaki krizlere müdahalelerinin ABD-NATO ilişkisi içerisinde yürütüldüğü bilinmektedir. Ayrıca NATO'nun genişleme sürecine girmesi ile ABD'nin küresel liderlik rolünü üstlendiğine dair iddialar artmıştır. Bu bakımdan ABD'nin Batı ittifakı NATO ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır. Diğer taraftan ABD'nin Asya'daki ittifaklarına bölgesel güvenlik iklimini göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Bu noktada ABD'nin Türkiye ve Güney Kore ile olan ilişkilerine hususiyetle değinilmiştir.

McCalla (1996) ittifakların değişen stratejik koşullara nasıl tepki verdiğini sorguladığı çalışmasında Soğuk Savaş sonrası NATO'yu ele almıştır. Ona göre Soğuk Savaş sonrası ittifakların incelenmesi oldukça önem arz etmektedir. Çünkü Soğuk Savaş bittiğinde NATO'nun *raison d'etat*'sını oluşturan Sovyet tehdidi ortadan kalmıştır. Bu gibi bir durumda ittifakın tıpkı 1815'te Napolyon'u yenilgiye uğratan Avusturya, İngiltere, Prusya ve Rusya koalisyonunun kaderi gibi bütünlüğünü ve yönünü kaybetmesi beklenilmektedir¹⁶⁹. İttifak dağılmasa bile *Amerika Kıtası Antlaşması* (Rio Antlaşması) örneğinde olduğu gibi uluslararası ilişkiler üzerinde çok az etkiye sahip olarak yalnızca ismen varlığını sürdürmesi olağan görülmektedir (McCalla, 1996: 447). Benzer biçimde Soğuk Savaş esnasında merkezde ABD'nin yer aldığı *hub and spoke* ittifak düzeninin SSCB'nin çöküşüyle birlikte dağılması beklenmiştir. Çünkü ittifakın gerçekleşmesinin gerekçesi artık ortadan kalkmıştır (Friedberg, 1994: 8). Tüm bunların ötesinde, Soğuk Savaş'ın bitimiyle değişen tehditler ve nitelikleri ABD'nin hala bir ittifak düzenine liderlik edip etmediği sorularını beraberinde getirmiştir.

Günümüzde artan teknolojik gelişim ve uluslararası ekonomik rekabet, ABD'nin öncüsü olduğu liberal iktisadi düzenin zayıflamasına bağlı olarak uluslararası güvenliğin önemli bir parçası haline gelmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle büyük güçlerin hayati çıkarı olarak gördüğü güvenlik sorunları farklılaşmış ve çeşitlenmiştir. Nitekim Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteminin yapısı da bu sorunların şekil almasında önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Friedberg (1994: 5) stratejik çözümleme içerisinde tek kutupluluğun yalnızca çok kutupluluğa değil, bölgesel devletlerin birbiri ile etkileşime geçtiği alt sistemlerden oluşan bir yapıya yerini bırakacağını belirtmiştir. Böyle bir yapı içerisinde Avrupa'nın kaderi

¹⁶⁹ Bu tahmin, karşılıklı tehdidin ortadan kalkmasının ya da müttefikler arasındaki karşılıklı tehdit algısının bozulmasının ittifakın sona ermesine yol açması gerektiğine dair realist argümana dayanmaktadır (Walt, 1997).

büyük bir endişe konusu haline gelmiştir. Ancak Friedberg (1994: 9) dünyada zenginlik ve gücün toplandığı tek yerin Avrupa olmadığını ve gelecek yüzyılın başlarında artık Avrupa'nın geleneksel önemini yitirebileceğini söylemiştir. Bu durumda Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan Asya alt sisteminin Avrupalı muadilinden farklı nitelikler barındırdığını belirtmiştir. Nitekim Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'da iç savaşlar ve çekişmeler yaşanırken Asya büyük güçlerin çatışma alanı olmayı sürdürmüştür. Friedberg bir yandan Avrupa'nın cazibesini yitirmesine vurgu yaparken öte yandan Asya'nın yükselişinden bahsetmektedir. Dahası bu ikisini tarihsel doğrultuda birleştirerek Avrupa'nın geçmişinin Asya'nın geleceği olabileceği şeklinde bir ilişkilendirme yapmaktadır. Gerçekten de XXI. yüzyılda ABD'nin uluslararası sistemde sahip olduğu konumu başta Asya'daki yükselen ekonomilere ev sahipliği yapan ulusların tehdidi altına girmiştir. Öyle ki 2003 yılında *Goldman Sachs* Çin'in 2041 yılına kadar ABD'den daha büyük bir ekonomi haline geleceğini öngörmüştür. 2008 krizi sonrası Amerikan ekonomisinin durma noktasına gelmesi ile bu tahminler giderek daha yakın tarihlere çekilirken 2019'dan itibaren etkisini arttırarak sürdüren COVID-19 pandemisinin küresel ekonomide oluşturduğu dalgalanmalar, Çin'in dünyanın en büyük ekonomisi olacağına dair tahminleri 2026 ile 2028 yılları arasına çekmiştir (Elegant, 2021). Bu gibi meseleler ABD'nin müttefiklere ne kadar ihtiyacı olduğu konusunu gündeme getirmiştir. Bununla beraber Amerikan iç siyasal ortamındaki demokrasi tartışmaları ile artan bütçe açıkları ABD'nin Soğuk Savaş esnasında müttefiklerini koruma adına verdiği taahhütlerini yerine getirme hususundaki güvenilirliğini sorgulanır hale getirmiştir (Casey, 2011: 4).

Özellikle 11 Eylül sonrasında, ABD'nin ittifaklarının coğrafi odağının yeniden belirlenmesi gerektiğine dair görüşlerin başta George W. Bush yönetiminde yer alan yetkililerce gündeme getirildiği görülmüştür. Bunun üzerine Başkan Bush, NATO'nun sınırlarını aşan küresel ve istekli devletlerden oluşan bir koalisyon düzenine geçmeyi tercih etmiştir. Washington bu yeni ittifak işleyişinde kendisi ile beraber hareket eden müttefiklerini kendisinin ilan ettiği teröristleri, kendisinin tespit ettiği yerlerde yok etmesi için liderlik ettiği küresel bir mekanizma inşası amacı gütmüştür. Bunun dışında ABD'nin geçici ve taktiksel ittifak mekanizmaları kurarak devlet dışı aktörleri desteklediği görülmüştür (Keyman, 2019). Bu tercih kimi durumlarda ABD'nin devletlerle imzaladığı ittifak antlaşmalarında taahhüt edilen işbirliği ve caydırıcılığın yerini almıştır. Ayrıca resmi ittifak ilişkisi içerisindeki bir müttefikin tehdit unsuru olarak gördüğü aktörler, diğer müttefik için taktiksel işbirliğinin bir parçası haline gelebilmiştir. Dolayısı ile müttefikler arasında değişen tehdit algısı ile aralarındaki ilişkinin etkilendiği görülmüştür. ABD'nin ittifakları içerisindeki bu kırılmaların yanı sıra Pekin son yirmi yılda iktisadi ve askeri parametrelerdeki yükselişi ile Soğuk Savaş sonrası Asya'da uluslararası ilişkilerin belirleyicisi haline gelmiştir (Liff, 2018: 138). Bu durum ABD'nin Asya'da müteşekkil ikili savunma antlaşmalarının seyrini etkileyen yeni bir güvenlik konjonktürü doğurmuştur. Bu gelişmeler bağlamında Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen müttefikler arasında değişen tehdit algılamaları görülmüş, ayrıca ulus-devletleri tümünden tehdit eden yeni asimetrik tehditler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla aşağıdaki bölümde, Amerikan ittifaklarının gelişimi ikili ilişkiler bağlamında NATO ve Asya ittifakları bağlamında iki ayrı başlıkta ele alınmıştır.

2.3.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO ve ABD-NATO İlişkileri

“Son on iki ayda sokağınızda daha az hırsızlık olduğu için ev sigorta poliçenizi iptal etmiyorsunuz. Bu yüzden ‘NATO’nun bir geleceği var mı?’ diye soranlara güçlü yanıtımız: ‘Evet’.”

Margaret Thatcher, Birleşik Krallık Başbakanı

7 Haziran 1990¹⁷⁰

NATO’nun 1949 yılındaki kuruluşu esnasında on iki olan üye sayısı Soğuk Savaş’ın sona erdiği 1991 yılına kadar olan süreçte dört yeni ülkenin katılımıyla on altıya çıkmıştır. Fakat Soğuk Savaş’ın bitmesiyle hızla genişleyen NATO, özellikle 1999-2009 yılları arasında yüzde 75 oranında büyüyerek yirmi sekiz üyeye ulaşmıştır. Daha sonraki dönemde 2017’de Karadağ’ın, 2020’de ise Makedonya’nın üyeliği ile otuz üyeli geniş bir ittifaka dönüşmüştür. Devletlerin kurmuş oldukları ittifakların ömrü son 500 yıllık süreç içerisinde ortalama on beş yıl olmuştur (Kim ve Sandler, 2019: 400). Bu yönüyle NATO, uluslararası sistemdeki köklü dönüşüm ile değişen tehdit ortamına rağmen büyüyerek hayatta kalmayı başarmıştır. Bununla beraber yeni görev alanlarında faaliyet göstererek üyelerinin çıkarlarını Bosna, Kosova, Irak, Afganistan ve Libya’daki barış koruma misyonlarıyla korumak üzere kendisini yeniden tanımlayabilmiştir. Zira NATO’nun kurulmasına yol açan jeopolitik koşullar 1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılmasının ardından hızla ortadan kalkmıştır.

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ittifak içerisinde yeni bir arayış dönemini açmıştır. Oluşan yeni koşullar öncelikle Washington’un ittifak ile olan ilişkilerinin bir muhasebesini yapmasına yol açmıştır. Esasen Amerikalılar Soğuk Savaş’ın hemen sonrasında, ABD’nin uluslararası taahhütlerinde azalmaya gidileceği hususunda yüksek beklentilere sahip olmuştur. Avrupa güvenliği için kurumsallaşmış bir savunmanın artık gerekmediğine ve iç işlerine odaklanmanın zamanının geldiğine inanılmıştır. Nitekim Mayıs 1990’da NATO’nun *Askeri Komitesi* Varşova Paketi’nin artık bir tehdit olarak görülmediğini duyurmuştur. Aynı zamanda ABD Başkanı George H. W. Bush, NATO’nun konvansiyonel ve nükleer kuvvetleri için finansman ve kuvvet seviyesinde önemli azalmalara neden olacak harcamalarda kesintiler yapılması çağrısında bulunmuştur. Buna ek olarak NATO’nun stratejik bir dayanaktan yoksun olduğunu öne sürerek bir *Yeni Dünya Düzeni* meydana geldiğini ifade etmiştir (Tunander, 1991: 355-358). Bu esnada NATO’nun Avrupa kanadında da kimi tartışmalara konu olduğu görülmüştür. Transatlantik yapıda ve çoğunlukla Amerikan gücüne dayalı işleyen NATO’nun Avrupalı bir savunma kimliği ile değiştirilme çabaları ortaya çıkmıştır (Hürsoy, 2002: 174). Örneğin Almanya Şansölyesi Helmut Kohl ve Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand, 22 Mayıs 1992’de Eurocorps’un oluşumunu kolaylaştıran bir Alman-Fransız ortak savunma politikası hakkında açıklamada bulunmuşlardır^{171,172}. Bu gelişmeler doğrultusunda uluslararası ilişkilere dair teorik tartışmalar ve sahadaki uygulamalar Soğuk Savaş’ın ardından ABD’nin mevcut ittifaklarını sonlandıracağı beklentisini güçlendirmiştir.

¹⁷⁰ Konuşmanın tam metni için bkz. <https://www.margaretthatcher.org/document/108106>

¹⁷¹ Ortak basın açıklamasının tam metni için bkz.

https://www.cvce.eu/en/obj/joint_press_conference_held_by_francois_mitterrand_and_helmut_kohl_la_rochelle_22_may_1992-en-7ee4795e-67d7-416f-8ce2-028448c51656.html

¹⁷² Eurocorps tarihi için bkz. <https://www.eurocorps.org/about-us/history>

İttifakların yalnızca askeri güvenlik kurumları olmadıkları NATO'nun Soğuk Savaş'tan sonra sürekliliğini korumasında da anlaşılmaktadır. Okman'a göre öyle olanlar değişen ortama uygun bir şekilde işlevlerini tamamlamaktadır. "Varşova Paktı, SEATO, CENTO, ANZUS ve Rio Paktı bu şekilde işlevlerini ve yaşam sürelerini tamamlamışlardır" (Cengiz Okman, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2021). NATO ise Soğuk Savaş zamanında bile çeşitli değişik işlevli alt birimler ve komiteler oluşturarak değişen konjonktüre uyum sağlama kabiliyetine sahip bir ittifak olmuştur. Böylece beklenenin aksine dağılmayan ve Sovyet-sonrası alanı da kapsayıcı bir biçimde genişleyen NATO'nun ABD ile ilişkilerine dair diğer bir önemli gelişme 2001 yılında meydana gelmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD NATO haricinde bir koalisyonla hareket etmeyi tercih etmiştir. Bu durum Washington'un NATO ile ilişkilerini sonlandıracağı beklentisi yükselmiştir. Ancak ilk etapta olmasa da sonradan NATO'nun Afganistan'da tüm askeri operasyonların genel sorumluluğunu üstlenmesi, Libya'da ise ABD'nin Avrupalı güçlere ön vererek geriden liderlik yapma konusundaki ısrarları Washington'un NATO'dan yararlanma konusunda gönülsüz olduğuna dair örnekleri oluşturmaktadır. Bu yönüyle NATO-ABD ilişkilerinin ve Soğuk Savaş sonrası dönemde Washington'un mevcut ittifak ilişkilerinin akademik bir sorunsal haline geldiği görülmektedir. Akademik çerçevede üretilen birçok eserde ABD'nin ittifakları ile ilişkilerinin zayıfladığı vurgulanmıştır ancak öngörülenin aksine, Bill Clinton yönetimiyle beraber NATO'nun sürekliliğine ve genişlemesine yönelik Amerikan desteğinde bir artış yaşanmıştır. Böylece NATO dağılmak yerine genişleme sürecine girmiştir.

Genişleme ile beraber NATO, Soğuk Savaş'taki caydırıcı görevinin ötesinde yeni misyonlara yönelmiştir. Bosna, Kosova, Afganistan ve Libya'da etkin rol almıştır. Webber vd. (2014: 782) NATO'nun alanı dışındaki yeni görevleri kabul etmesinin Soğuk Savaş sonrasındaki gelişiminin en açık manifestosu olduğunu ifade etmiştir. Bu süreçte oluşan yeni konjonktürün getirdiği tehditlere karşın yeni NATO doktrinleri geliştirilmiştir (Stuart, 1993). İttifakın işlevi sert güç politikalarını barındıran askeri müdahalelerden anlaşmazlıkları çözmek üzere üye devletlerin dış politikalarını koordine etmek için etkili mekanizmalar kurmayı da içerecek şekilde genişletmiştir. Bu gelişmeler kuşkusuz NATO'nun misyonunu ve yeteneklerini sorgulayan tartışmaları tetiklemiştir. Tartışmaların mevzu ettiği hususlar çoğunlukla Washington ve Avrupa başkentlerinin savunma harcama düzeyleri konusunda gerginlikleri ve NATO'nun ABD tarafından BM dışında tek taraflı gücün bir aracı olarak kullanıldığına dair suçlamaları barındırmaktadır. Ayrıca, ABD'nin 11 Eylül'den sonra kurumsallaşmış ittifak yapıları yerine geçici koalisyonları tercih etmesi ve özellikle Gürcistan ve Ukrayna'nın olası üyelikleri bağlamında Rusya ile NATO arasında gerginleşen ilişkiler, NATO'nun uluslararası ilişkilerdeki ve güvenlik politikalarındaki konumuna dair tartışmaları beraberinde getirmiştir. Tüm bunlara rağmen NATO'nun bütünlüğünü sürdürmüş olması ve Washington'un Soğuk Savaş konjonktüründe verdiği savunma taahhütlerinin geçerliliğini koruması önem arz etmektedir.

Dahası, ABD yalnızca NATO'yu ayakta tutmakla kalmamış aynı zamanda NATO'nun genişlemesine destek vermiştir. Ayrıca NATO, Avrupa'daki krizlere müdahale ederek daha görünür bir hal almıştır. Kosova'daki NATO görevlerinin yüzde 80'ini Amerikan kuvvetleri gerçekleştirmiştir (Phillips, 2007: 13-37). Yine de bu operasyonlar NATO çatısı altında yapılmıştır. Kosova krizi ABD-NATO bağının güçlü olduğuna dair büyük mesajlar

taşımıştır. Ancak 11 Eylül sonrasında ABD, Afganistan müdahalesi için NATO'ya karşı tutumunda köklü bir değişikliğe gitmiştir. Buna karşın NATO ittifakına yeni üyelerin katılmasına, dolayısıyla paktın 2004 ve 2008 yıllarındaki genişlemelerine desteğini sürdürmüştür. ABD-NATO ilişkilerinde bir dönüm noktası da 2011 Libya krizidir. Washington iç siyasetteki ekonomik baskılar nedeniyle Libya'ya müdahale etme konusunda isteksiz bir tavır takınmıştır (Song, 2016b: 83). Bu yüzden NATO'nun başat askeri gücü olan ABD, Libya'da *geriden yönetme* gibi bir ilke edinmiştir. Bu gelişme ile beraber ABD'siz bir NATO'nun varlığına ve ABD'nin uluslararası meselelere artık yeni bir yöntemle mi yaklaştığına dair çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır.

NATO'nun Libya operasyonu esasen *haklı savaş* doktrinlerince doğrulanır¹⁷³ bulunsa da üyelerinin tamamının katkı sunmadığı bir vaziyette gerçekleşmiştir (Wedgwood ve Dorn, 2015: 357). Dolayısıyla uluslararası hukukun geçerliliğini tartışmalı kılan bir durum ortaya çıkmıştır. Bununla beraber ortaya çıkan bu durum, NATO ittifakı içerisinde yük paylaşımı konusunu gündeme getirmekle kalmamış, ittifakın işleyişine dair soruları yeniden alevlendirmiştir. Henüz Libya operasyonlarının tamamlanmadığı Haziran 2011'de ABD Savunma Bakanı Robert Gates, Avrupalı müttefiklerin savunma bütçelerinde gittikleri kısıntıları sürdürmeleri durumunda NATO'nun geleceğinin sönük ve iç karartıcı olacağına işaret etmiştir. Buna karşı NATO Genel Sekreteri Anders Rasmussen, böyle bir durumda Avrupa'nın kendi bölgesinde dahi istikrar sağlama kabiliyetini yitireceği iddiasında bulunmuştur (Richter, 2016: 300). Michaels'e (2011: 57) göre Libya operasyonlarına üyelerinin tamamı katılmamış olsa da buradaki misyonun ittifak açısından geçerliliği hususunda bir siyasi fikir birliğinin tesis edilmiş olması önemli bir noktadır. 2013 yılında büyüyen Suriye krizinde ABD'nin takındığı tavrın, Libya meselesi ile benzerlik içerecek bir biçimde, oldukça gönülsüz olduğu görülmüştür. ABD'nin özellikle Suriye'de kimyasal silahların kullanılması ile üzerindeki artan müdahale baskısında nasıl yanıt vereceği merak konusu olmuştur. Buraya yapılacak olası bir Amerikan müdahalesinde NATO'yu tercih edip etmeyeceği ya da münferit koalisyonlar eşliğinde mi olaya dâhil olacağı tartışma konusu haline gelmiştir. Ancak Başkan Obama'nın "kırmızı çizgi" açıklamalarına (Engelhart, 2013) rağmen ABD ne Obama döneminde ne de onu takip eden Trump döneminde¹⁷⁴ Suriye rejimini kimyasal silah kullanımından ötürü cezalandıracak ciddi bir askeri seçeneği hayata geçirmemiştir. Yine de tüm bunlar Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun klasik bir güvenlik teşkilatı olmanın ötesinde faaliyet gösteren bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasındaki krizlerde BMGK'nın bir şekilde kolluk görevini ifa edecek role bürünmesi, NATO'nun yalnızca müttefik ülkeleri ilgilendiren bir kapsamdan

¹⁷³ Koruma Sorumluluğu Doktrini (R2P) çerçevesinde sivilleri korumak için gerekli tüm önlemlere müsaade eden BMGK, 1973 no'lu karar ile Libya'da acil ateşkes ve uçuşa yasak bölge oluşumunu onaylanmıştır. Buna rağmen 1973 no'lu kararın NATO'ya egemen bir ülkede rejim değişikliği yetkisi verip vermediği, bunun nasıl yorumlandığı geniş bir tartışma konusudur (Larsen, 2011; Kuperman, 2013; Nahlawi, 2018). Cengiz Okman da (bireysel görüşme, 3 Mayıs 2021) NATO'nun müdahalesinin BM tarafından verilen yetkinin dışında gerçekleştirildiğini belirtmiştir.

¹⁷⁴ Suriye rejiminin 7 Nisan 2018 tarihinde Duma'da kimyasal silah kullanımı yoluyla gerçekleştirdiği saldırılardan sonra, ABD, Fransa ve İngiltere'ye ait savaş uçakları ve gemilerinden 14 Nisan'da Suriye'deki kimi hedeflere yönelik çok dar kapsamlı saldırılar gerçekleştirmiştir. Batılı müttefiklerin bu girişimi Rusya, İran ve Suriye hükümeti tarafından kınanmıştır (Hennigan, 2018).

çıkmasına ve bu bağlamda üyelerine önemli hareket alanı kazandırmasına yol açmaktadır (Cengiz Okman, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2021).

2.3.1.1. Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Krizleri ve NATO-ABD İlişkisi

ABD, Bill Clinton'ın başkanlığı sırasında eski Sovyet müttefiklerinden bazılarını içerecek şekilde NATO üyeliğini kademeli olarak genişletme girişimi başlatmıştır. NATO'nun genişleme sürecine girmesiyle kısa süre içerisinde etkin bir ittifak olacağı beklentileri ortaya çıkmış; demokratik, piyasa odaklı devletler topluluğunun genişlemesinin Amerika'nın ulusal güvenliğini arttıracak kanısıyla yaygın bir hal almıştır (Haglund, t.y., parag.3). Genişlemenin ayrıca bu devletleri AB gibi bölgesel siyasi ve ekonomik kurumlarla bütünleştireceği vurgulanmıştır. Diğer yandan Bosna'da yaşanmakta olan krizin Avrupa'nın yalnızca Avrupa Topluluğu kanalıyla çözmeye yönelik çabaları başarısızlıkla sonuçlanınca, Avrupa'nın güvenliği hususunda ABD'nin liderliği bir kez daha gerekli olmuştur. En önemlisi, Bosna krizinin NATO'nun önceliğinin yeniden kanıtlanmasıyla yatıştırılabilmiş olması Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin güvenliklerinin ancak NATO aracılığıyla sağlanabileceğine olan inancı güçlendirmiştir. Kimilerince Rusya'nın tepkisini çekebileceği ve istikrarsızlığı tetikleyeceği gibi kaygılar dile getirilse de NATO 1999 yılında Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ı ittifaka kabul etmiştir. Sonrasında, 2004 yılında Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya; 2009 yılında Arnavutluk ve Hırvatistan; 2017'de Karadağ ve 2020'de Makedonya ittifaka dâhil olmuştur. NATO genişlemelerle birlikte yeni bir duruş ve vaziyet almıştır. 2004 yılında NATO'nun İstanbul'da yapılan zirvesinde konuşan NATO Genel Sekreteri Scheffer, NATO'nun pasif caydırıcı rolünden sıyrılarak etkin bir örgüt haline dönüşeceğini ifade etmiştir (Kaynak ve Gürses, 2012: 28).

Soğuk Savaş'tan sonra NATO, Varşova Paketi'ndeki eski düşmanlarla diyalog ve işbirliğini geliştirmek ve Avrupa çevresindeki, Balkanlar gibi alanlarda çatışmaları yönetmek şeklinde iki ana hedefi içeren, *işbirliğine dayalı güvenlik* örgütü olarak yeniden tasarlanmıştır. İlk hedefe uygun olarak NATO, siyasi ve güvenlik konularında görüş alışverişi için bir forum sağlamak üzere Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ni (1991) ve Barış İçin Ortaklık (PfP) programını (1994) devreye sokmuştur. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde elde katettiği diğer bir büyük gelişme ise yetkisi 1991'de Roma Zirvesi'nde yayınlanan *Yeni Stratejik Konsept*¹⁷⁵ belgesine dayalı olan V. Madde dışında kalan misyonlara katılmaya başlamasıdır (Wörner, 1991). Bosna krizi ortaya çıktığında politika yapıcılar bunun Avrupa'nın tek başına halletmesi gereken bir Avrupa meselesi olduğunu vurgulamışlardır. ABD Balkanlar'daki bir çatışmaya çekilmek istemediğinden Avrupa'nın inisiyatif almasından memnuniyet duymuştur. Nitekim ABD Federal Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Hırvatistan ve ardından Bosna'da çıkan çatışmalarda başı çekmeyi uzun bir süre reddetmiştir (Daalder, 1998). Savaşın uzun süre kontrol edilememesi binlerce sivilin hayatını kaybettiği etnik temizliğin de dâhil olduğu birçok savaş suçunun işlenmesine sebebiyet vermiştir. Sonuç olarak Avrupa'nın ABD'ye ihtiyaç duymadan kendi araçları ile bu meseleyi

¹⁷⁵ NATO'nun 59 maddeden oluşan "Yeni Stratejik Konsepti" tam metni için bkz. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm

sulha kavuşturamadığı görülmüştür. Bunun üzerine Amerikan kamuoyuna hâkim olan post-Vietnam sendromunun etkileri sürse de Amerikan güçlerinin Bosna'da etkili bir insani müdahalede bulunacağına olan inanç artmıştır (Sobel, 1998: 251-252). Böylece Washington tarafından da NATO'nun askeri operasyonlarına müsaade edilmiştir.

Bosna müdahalesi ile ABD, Avrupa'daki güvenlik sorunlarında yeniden birinci derece muhatap haline gelmiştir. Sonrasındaki Kosova krizinde de Avrupa'da NATO aracılığıyla sürdürdüğü liderlik rolünü pekiştirmiştir. Nitekim Bosna krizinden alınan dersler, Kosova'da ABD'nin liderliğine ve yeteneklerine ihtiyaç duyulacağını göstermiştir. Bununla beraber Washington ilk etapta bir kez daha isteksiz tavır takınmıştır. Ancak Bosna'da geç kalmışlığın yarattığı hasarlar göz önüne alındığında NATO Kosova görevini çok geciktirmeden başlatmıştır. NATO Genel Sekreteri Lord Robertson (2000: 5) müdahalenin zamanlamasını şu şekilde savunmuştur:

“NATO harekete geçmemiş olsaydı, o zaman bu şiddet sarmalı yoğunlaşır ve ölü sayısı artardı. Şimdi, yüzbinlerce mülteci komşu ülkeleri baskı altına almış ve bütün bölge istikrarsız hale gelmiş olacaktı. NATO'yu yaptıklarından ötürü eleştirenler de dâhil olmak üzere eleştirmenler, yapmadıkları için İttifak'ı kınayacaktı.”

24 Mayıs 1999'da başlayan 78 günlük Müttefik Güç Harekâtı ile Sırp'ların Kosova'dan çıkarılması ve Kosovalıların evlerine geri dönmeleri hedeflenmiştir (Robertson, 2000: 11). NATO'nun harekâtı Birleşmiş Milletler'in yasal yetkisi dışında gerçekleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da gerçekleşmiş en yoğun ve sürekli askeri harekâtı olan Kosova müdahalesi uluslararası hukuk yönüyle hala eleştirilere maruz kalmaktadır (Lambeth, 2001: xx).

ABD liderliğindeki NATO Bosna ve Kosova'da askeri düzeyde hedeflerine ulaşmış olsa da siyasi düzeyde ittifak içi mutabakatın sağlanmamasının ortaya çıkardığı kusurları görülür kılmiştir. NATO'nun iki kanada dayalı kurumsal yapısının sahip olunan güçlü askeri olanakların etkinliğini düşürebileceği anlaşılmıştır. Buna ek olarak NATO'nun Avrupalı müttefiklerinin ABD'nin NATO'yu küresel bir polis rolünde Ortadoğu ve Basra'da kullanacağına dair algılar üzerinden şikâyetlerde bulunması ABD'nin NATO ile ilişkilerini yeniden değerlendirmesine neden olmuştur. Elbette ki 11 Eylül saldırıları NATO'nun uzun yıllardır süren ittifak ve güvenlik mantığında bir değişimi beraberinde getirmiştir. NATO, Avrupalı ulusların milli güvenliklerinin korunmasına dair geliştirmiş olduğu doktrinleri aşmıştır. Teröre karşı savaşta ABD'nin küresel hedeflerini yerine getirmek için Avrupalı ulusların askeri yeteneklerini, görev bölgesi olan Atlantik alanı dışına ihraç eden bir enstrüman olarak hareket etmiştir. 2008 tarihli Brifing'inde (2008: 2) NATO'nun terörle mücadelesinden ve 11 Eylül'ün buradaki konumundan şu şekilde bahsedilmiştir.

“Müttefikler, 1999 İttifak için Stratejik Kavram'da terörizm tehdidiyle ilgili endişelerini zaten ifade etmişlerdi. Ancak, terörü NATO'nun gündeminin en üst sıralarına taşıyan şey, 11 Eylül 2001'de Amerika'da meydana gelen terör saldırılarının şokuydu. Saldırıların ertesi günü müttefikler ilk kez NATO'nun kuruluş antlaşmasının toplu savunma hükmüne (Washington Antlaşması'nın 5. Maddesi) başvurdular. Kısa süre sonra İttifak, ABD hava sahasının korunmasına yardımcı olarak Avrupa dışındaki ilk aktif askeri operasyonunu gerçekleştirdi. Müttefik gemiler daha sonra Akdeniz'de bir terörle mücadele misyonunda konuşlandırıldı. En nihayetinde NATO, Afganistan'daki Uluslararası Yardım Gücünü,

NATO'nun önderliğinde Avrupa-Atlantik bölgesi dışında gerçekleştirilecek ilk harekâtı devraldı.”

2.3.1.2.11 Eylül Sonrası Dönemde NATO-ABD İlişkisi

Song'a (2016a: 19) göre 11 Eylül saldırısı “yalnızca NATO'nun konuşlanmasında bir değişiklik yaratmamış, aynı zamanda İttifak'ın kuruluş mantığını da tersine çevirmiştir”. NATO'nun Amerikan güvenlik garantisini Avrupa sahasına ithal etmesine dayanan mantığı, Avrupa'nın yeteneklerinin NATO aracılığıyla teröre karşı savaşta küresel ABD hedeflerini zorlamak için alan dışına *ihraç eden* bir kanal olarak işlemeye başlamıştır. Song böylesi bir dönüşümün müttefikler arasında huzursuzluğa neden olduğunu belirtmiştir. Çünkü Avrupa ülkeleri küresel *teröre karşı savaş* doktrininin temelleri tarafından ikna edilememişler ve “ABD hegemonyasının tanınmaz sonuçlarıyla yaşamak zorunda olduklarını” fark etmişlerdir (Song, 2016a: 20).

Bununla beraber 11 Eylül sonrasında tehditlerin doğasında meydana gelen değişim, devletlerin Soğuk Savaş döneminin bilinen tehditlerinden farklı konjonktüre uyum sağlaması gerekliliğini ortaya koymuştur (Bağcı ve Sinkaya, 2006: 21). Nitekim ABD'nin dahi savunmasız kalabileceği bir saldırı biçimi, NATO üzerindeki Amerikan egemenliğinin sonuçlarını etkilemiştir. Washington'un asimetrik tehditlerin var olduğu bir dönemde Avrupa'nın güvenliği üzerinde sahip olduğu rolü tartışmalı hale gelmiştir (Lambakis vd., 2002: v). ABD'nin Bush Doktrini ile beraber yürüttüğü küresel terörle mücadele Avrupalı devletlerin ileride ittifak bütünlüğüne dair siyasetlerini olumsuz seyretnesine neden olmuştur. ABD, 11 Eylül'den dört hafta sonra Afganistan'da *Kalıcı Özgürlük Operasyonu* adlı büyük bir askeri müdahaleyi uygulamaya koymuştur. Harekât 69 ülkeden oluşan Amerikan liderliğinde bir *ad hoc* koalisyonla yapılmıştır. Bu ülkelerden yalnızca 21'i doğrudan askeri katkı sağlayabilmiştir. Askeri katkı sunan devletlerin de 14 tanesi NATO üyelerinden oluşmaktadır (Song, 2016a: 20). Bu durum aslında geçici koalisyonların doğası gereği eksik olan kurumsal yapısal gücü ortaya çıkarmıştır. Kalıcı bir ittifakın sahip olduğu avantajları göz önüne sermiştir. Bu nedenle Ağustos 2003'den sonra NATO'nun Afganistan'daki varlığı ve etkisi artmıştır. Nihayetinde Eylül 2006'da tüm askeri operasyonların genel sorumluluğu NATO komutasına geçmiştir (ISAF's mission in Afghanistan, 2015).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri NATO'nun gündemini oluşturan dönüşüm olgusu, Kosova ve Afganistan'daki üstlendiği sorumlulukların etkisiyle ittifakın kabiliyetlerinin ve işbirliği düzeyinin arttırılmasına yönelmiştir. 2002 yılındaki Prag Zirvesi'nde “yüksek tehdit ortamlarında modern savaş için yeni askeri yetenekleri iyileştirmek ve geliştirmek” için tasarlanan bir dizi reform, NATO'nun üye devletlerin çıkarlarını ve değerlerini gözden geçirilmiş stratejik kavramlara göre korumada başarılı olmasını sağlamıştır (Council, 2003). Aynı zamanda zirvede Avrupalı ve Kuzey Amerikalı müttefiklerin tarihi ve ortak değerler etrafında bağlılığı vurgulanarak topluluğun çıkarlarını tehditlere karşı korumaya devam edeceği vurgulanmıştır (Council, 2003: 33). Sonraki yıllar NATO'nun ittifakı korumak için başarılı bir uyumu yakaladığına tanıklık etmiştir. Afganistan'daki savaş ve Irak krizinin getirdiği siyasal ortam neticesinde NATO üyeleri arasında beliren ciddi gerilimler, 2006 Riga Zirvesi ile olumlu düzeye çekilmiştir. Zirve sonucunda Afganistan'daki savaşa askeri

katkıları ve NATO'nun daha küresel bir rol üstlenmesine dair tartışmaların olumlu seyrettiği bir anlayışı ortaya konulmuştur.

2011 Libya krizi ABD'nin NATO ile olan ilişkilerinde yeni bir ilişki biçimini doğurmuştur. Washington, Kaddafi rejimine karşı Avrupalı müttefiklerine destek vermekten geri durmamıştır. Libya'daki gelişmeler karşısında BM erken bir çalışma sonrası 1973 numaralı karar çerçevesinde askeri güç kullanımına yasal olarak izin vermiştir. Fransa ve İngiltere, ABD'nin olmaması durumunda bile Kaddafi'ye karşı harekete geçeceklerini göstermiştir. Başkan Obama, Libya müdahalesini *Koruma Sorumluluğu* (R2P) doktrinine dayandırmış ve NATO'nun operasyonuna destek sağlamıştır. Bununla beraber ilk hava harekâtının ardından ABD, Libya misyonunu NATO'ya devrettiğini duyurmuş ve *geriden liderlik* konsepti etrafında hareket etmeye başlamıştır. Bu noktada NATO'nun kuşkusuz lideri olan ABD ittifak ilişkilerinde başı çeken aktör olmaktan gönüllü olarak vazgeçmiştir. Bu durumda ABD'nin gelecekte olası bir kriz yönetiminde uygulanabilecek bir Libya modelinin oluşturulmasına dikkat edilmiştir. Ancak düşük üye katkısının NATO içerisindeki gerilimleri ortaya döktüğü gerçeği NATO'nun başarılı Libya misyonunu gölgede bırakmıştır. Buna dair Robert Gates (2011: 3), NATO'nun "ittifak taahhütlerinin bedelini ödemeye istekli ve muktedir olanlar ve NATO üyeliğinin ister güvenlik ister karar alma organlarının faydalarından yararlananlar ancak riskleri ve maliyetleri paylaşmak istemeyenler" olarak iki kademeli bir ittifaka dönüşmesi ihtimaline dair endişelerini dile getirmiştir.

ABD Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, özellikle Clinton döneminde, NATO'nun genişleme için kararlı bir destek sunduğu ve Balkanlardaki misyonlarında liderlik ettiği zamanlardan beri NATO'nun dönüşüm sürecini etkin bir biçimde yönlendirmiştir. George W. Bush dönemiyle beraber ABD NATO'dan ziyade geçici koalisyon seçeneklerini tercih ettiği bir süreç yaşansa da NATO, uluslararası terörle mücadelenin en etkin araçlarından birisini oluşturmuştur. Başkan Obama göreve geldiğinde, NATO'nun yeteneklerini sürdürülebilir hale getirilmesi üzerine seleflerinin adımlarını izleyeceği yaygın kanısı hâkim olmuştur. Washington'un Libya'daki başat rolü NATO komutanlığına devretmesiyle bu durum teyit edilmiş olsa da tüm süreç boyunca NATO'nun maksadı dışında görülen krizlerde etkin rol almasının Avrupalı müttefikler ile ABD'nin uzlaşmakta zorluk çektiği temel unsur olduğu görülebilmektedir.

2.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin Asya İttifakı

Çalışmanın bu bölümü, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Asya'daki mevcut ittifak ilişkilerini ve buradaki Amerikan rolünü incelemek, ABD ve Asyalı müttefiklerinin ortak çıkarları ve endişelerini belirlemek, son olarak da bu ittifakların değişen bölgesel güvenlik ortamına uyumları hakkında verileri derlemek maksadıyla ele alınmıştır. Ayrıca, çalışmanın dördüncü bölümünde yer verilen ABD-Güney Kore ittifakına dair tartışmalara arka plan hazırlaması için uluslararası sistem, küresel ve bölgesel güvenlik ve bölgedeki devletlerin özelliklerine dair çeşitli bileşenler incelenmektedir. ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki ittifakları ABD-Japonya, ABD-Tayvan ve ABD-Güney Kore olmak üzere ikili, ABD-Tayland-Filipinler Cumhuriyeti ve ABD-Avustralya-Yeni Zelanda olmak üzere üçlü konfigürasyonlarda kurulmuştur. Her bir ittifakın kendi geçmişi olmasına ve her ilişkinin olaylara ve koşullara farklı yanıt vermesine rağmen ABD'nin ikili ittifak sistemi, geçtiğimiz

yarım yüzyıl boyunca Asya-Pasifik bölgesindeki güvenlik mimarisinin en önemli bileşenini oluşturmuştur. Betts (1993: 34) Soğuk Savaş sonrasında Doğu Asya'nın ABD için daha önemli bir ilgi alanı haline gelirken, Batı Avrupa'nın tersine, büyük güç etkilemişinin bir arenası olarak daha az istikrarlı hale geldiğini belirtmiştir. Bu bakımdan küresel sistemdeki güç devinimlerini anlamlandırabilmek adına Asya'nın, özellikle de ABD'nin San Francisco sistemi olarak anılan bu ikili ittifaklar ağının dikkatlice incelenmesi gerekmektedir. Bu açıdan aşağıdaki bölümün temel zeminini San Francisco sistemi oluşturmaktadır. Buna ek olarak sistem içerisinde yer alan müttefiklerin bölgede içerisindeki etkileşiminden bahsedilmektedir.

San Francisco sistemi İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki angajmanının belirleyici özelliği olmuştur. Calder'e (2004: 134) göre dayanıklı bir politik-ekonomik varlık oluşturan San Francisco sistemi ittifak ilişkilerinde hem güvenlik hem de ekonomi açısından güçlü bir asimetri kurmuştur. Müttefiklere kısmî kalkınma yardımları ile birlikte Amerikan pazarına serbest ticaret erişimi haklarının verilmesi ittifak sisteminin özelliklerinden birisi olurken San Francisco sistemi içerisinde Japonya'ya öncelikli bir konum verilmiştir. Bu temel yapı aradan geçen yaklaşık 70 yıla ve değişen mantığına rağmen ayakta kalmayı sürdürmüştür. Nitekim 1951'den beri bir sistem olarak ittifakların kuşkusuz bir dönüşüm içerisinde olduğu görülmektedir. Soğuk Savaş'ın siyasal atmosferinin dağılması ve 11 Eylül gibi gelişmeler Avrupa'da olduğu gibi Asya'daki Amerikan ittifaklarının da işleyişini etkilemiştir. Öncelikle Sovyet blokunun çökmesi, mevcut ittifakları ASEAN Bölgesel Forumu gibi çok taraflı güvenlik mekanizmalarının geliştirilmesini sağlayan bölgesel bir güvenlik düzeni mentalitesine yakınlaştırmıştır. Diğer taraftan ABD'ye yönelik 11 Eylül'deki saldırıların tetiklediği dönem, gerek yerel gerekse bölgesel düzeyde küresel terörizm tehdidine yanıt olarak toplu eylem ihtiyacına odaklanma mantığını baskın paradigma haline gelmiştir (Levin, 2004). Kuşkusuz, ittifakların işleyiş mentalitesindeki bu dönüşümlerin tetikleyicisi ABD'nin küresel sistem içerisindeki konumu ve Washington'un siyasal tercihleridir. Tow ve Acharya (2007: 2) ABD'nin Asya'daki güvenlik rolünün tarihi bir değişim geçirdiğini söylemektedir. ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarlarının yalnızca Soğuk Savaş'ın başlangıcından bu yana bölgeye yönelik stratejisini üstlenmiş olan ikili ittifakları aracılığıyla artık yönetilemeyeceğini ifade eden Tow ve Acharya, Washington'un terörizme karşı küresel savaşın merkezi olarak Ortadoğu ve Basra Körfezi ile giderek daha fazla meşgul hale gelmesiyle bu durumun doğrulandığı vurgulamaktadır.

ABD Doğu Asya'daki güvenlik garantörü rolünü korurken, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve 11 Eylül'ün dönüştürücü etkilerine ek olarak bölgenin kendine has değişkenleri etrafında gelişen bölgesel güvenlik düzeni, buradaki Amerikan ittifaklarının işleyişinde önem arz etmektedir. Bu değişkenleri yönlendiren başlıca faktörler arasında Çin'in bölgedeki artan etkisi, bölgesel güvenlik algılarının değişmesi, çok taraflı kuruluşların güvenlik işbirliğini geliştirmedeki rolünün artması gibi etmenlere rastlanılmaktadır. Bunların ittifak sistemi üzerindeki etkisi özellikle ikili işleyişteki Asya ittifaklarında asimetriyi bozacak oranda küçük ortakların sorumluluk almasına yönelik beklentiler doğurmaktadır. Nitekim Soğuk Savaş döneminin başlangıcında, Asya'daki ittifak sisteminin temelini oluşturan bireysel karşılıklı savunma anlaşmalarının ortaya çıkan mantığı, Sovyetler Birliği ve müttefiklerinden

gelen tehdidi dengelemek için gerekli olmuştur. Japonya-ABD ittifakı ise Japonya'nın sosyo-ekonomik kalkınmasını sağlayarak bölge ülkeleri için tehdit oluşturmada büyümesini amaçlamıştır (Xinbo, 2005: 118). Bununla beraber bölgede tesis edilen ikili antlaşmalar ABD'nin bölgede üstün bir askeri güç olarak konuşlanmasına imkân vermiştir. Böylece Japonya'dan Avusturalya'ya kadar geniş bir coğrafyada Sovyet karşıtı bir hat oluşturulmuştur.

Soğuk Savaş'ın ardından henüz 1990'ların başında değişen güvenlik ortamı, Asya-Pasifik'teki ülkelerin aralarında çok taraflı işbirliği kurmaları adına yeni bir olanak sunmuştur. Bu durum ilk etapta bu ülkelerin ABD ile olan ittifaklarında gevşeme yaşanmasına yol açmıştır. Nitekim dünya çapındaki güç yapısı artık Soğuk Savaş'ta olduğu gibi bölgesel hegemonik yapıyı da etkilemiştir. Dolayısıyla Soğuk Savaş dönemindeki ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki küresel stratejik dengeye dayalı güven oluşturma girişimleri, daha geniş bir güvenlik işbirliği yoluyla bölgesel istikrarı teşvik etmeye yönelmiştir (Kaneko, 2002). 1990'larda sisteme hâkim olan küresel tek kutupluluk, bölgesel çok kutupluluk ile çakışmıştır. Yani dünyada tek süper güçlü yapının tesiri hemen her alanda görülebilen Kuzeydoğu Asya eski ve yeni yükselen güçleri barındıran, Soğuk Savaş düşmanlıklarının henüz tamamen sona ermediği çok kutuplu güvenlik ve iktisadi düzenin etkisi altında kalmıştır (Betts, 1993: 41). Yine de olası bir güvenlik boşluğunu önledikleri için ikili ittifaklar hayatta kalmayı sürdürmüş ve merkezi önemini koruyabilmiştir. Kuzeydoğu Asya'da 1991 yılında Güney ve Kuzey Kore arasında imzalanan *Uzlaşma, Saldırmazlık, Değişim ve İşbirliği Antlaşması*¹⁷⁶ Kore Yarımadası'nda yeni bir işbirliği döneminin başlangıcı olarak görülmüştür. Güneydoğu Asya'da, ASEAN'ın altı ülkeden on ülkeye genişlemesi, 1993 yılında ASEAN Bölgesel Forumu'nun oluşturulması gibi gelişmeler ASEAN'ın işbirliğine dayalı yapısını güvenlik alanına genişletmiş ve bölgedeki güvenlik girişleri içerisindeki önemini arttırmıştır¹⁷⁷. Bu noktada kimileri için, ABD'nin ittifaklar sistemi aracılığıyla Asya güvenliğini teminat altına alma vizyonu amacını yitirmiştir. Böylece ABD'nin bölgenin yükselen güvenlik ortamının yeni gerçeklerine ve çok taraflı yeni yapısına uyum sağlamak zorunda kalacağı beklentisi doğmuştur (Tow ve Acharya, 2007: 6).

San Francisco sisteminin Soğuk Savaş sonrasında ittifak bütünlüğünü sürdürmesine ilişkin üç perspektif üzerinden açıklama zemini bulmaktadır (Bett, 1993: 35). Neorealizm, güç dengesinin bölgedeki baskın ittifak siyasetinin belirleyicisi olduğunu varsaymaktadır. Dolayısıyla ABD'nin bölgedeki ittifakları aracılığıyla Çin'in Amerikan bölgesel çıkarlarıyla eşitlik veya onlara üstünlük sağlama çabasını engelleme imkânını elinde bulundurmasının bu ittifakların varlığını sürdürmedeki en önemli etkidir (Betts, 1993: 35). Çin'in bölgede dengelenmesi ihtiyacı ve Kuzey Kore'nin ABD-Japonya ve ABD-Güney Kore ittifakı için de oluşturduğu tehditin caydırılması, Amerikan ittifaklarının Kuzeydoğu Asya'daki sürekliliğini açıklayabilmektedir. Bununla birlikte, çok taraflı kuruluşların Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamında işbirliğini daha fazla teşvik etmesi ve ortaya çıkan güvenlik endişelerini ele almada yeni bir rol taşıması önem arz etmektedir. ABD Dışişleri Bakanı James Baker (1992:

¹⁷⁶ Antlaşma metninin tamamı için bkz. <https://2001-2009.state.gov/t/ac/rls/or/2004/31012.htm>

¹⁷⁷

5) Soğuk Savaş sırasında kırk yıldan fazla bir süredir istikrarı ve ekonomik dinamizmi besleyen bu *hub and spoke* sisteminin Asya-Pasifik'daki ekonomik işbirliğine de şekil verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca çok taraflı örgütlerin ittifak ağını tamamlayıcı rolüne vurgu yapmakla beraber bunların ittifakların yerini alamayacağını belirtmiştir. Baker (1992: 11) ikili güvenlik ittifaklarının çok taraflı ekonomik işbirliği için istikrarlı bir ortam oluşturduğunun altını çizmiştir.

1995 yılına gelindiğinde ABD, ikili ilişkilerinin ve ittifaklarının oynadığı olumlu rol konusunda daha iddialı bir konuma gelmiştir. ABD'nin Doğu Asya güvenlik stratejisi ve ittifakları, dört ayrı raporda Soğuk Savaş'tan kalan boşluğu doldurmanın ötesine geçerek bölgesel güvenlik mimarisinin dayandığı temel çerçeve olarak resmedilmiştir. Bu durumdan *Doğu Asya-Pasifik Bölgesi Güvenlik Stratejisi*¹⁷⁸ raporunda (1998: 5) şu şekilde bahsedilmiştir:

“ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki angajmanının öyküsü bir sürekliliktir. Ancak daha geniş bağlamda değişim ve yeniden onaylanma vardır. Savunma Bakanlığı, Soğuk Savaş'ın sona ermesine cevaben stratejimizde ve kuvvet yapımızda yapacağımız değişiklikleri ana hatlarıyla belirlemek için sırasıyla 1990 ve 1992'de birinci ve ikinci Doğu Asya Strateji Raporlarını (EASR) yayınladı. 1995 yılında Savunma Bakanlığı üçüncü bir rapor yayınladı ve bu kez devam eden belirsizlik ve gerginlik alanlarının bölgeye olan güvenlik taahhütlerimizin yeniden teyit edilmesini gerektirdiğini belirtti. 1990 ve 1992 raporlarının ileri konuşlanmış kuvvetlerimizde azalma öngördüğü durumlarda, 1995 raporu, yakın gelecekte bölgede yaklaşık 100.000 asker bulundurma niyetimizi teyit ederken, güvenlik sorumluluklarını dostlarımız ve müttefiklerimizle paylaşma ve iki taraflı ve çok taraflı angajman genişletme çabalarımızı artırma niyetimizi doğrulamıştır”

Buna göre ABD'nin bölgedeki ikili ittifak ilişkileri, bir bütün olarak ele alındığında, barış ve güvenliği teşvik eden güçlü bir bölgesel ağın merkezi olarak görülmektedir. Bu açıdan, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Amerikan ittifaklarının önemi hem müttefikler hem de ABD nezdinde beklenildiği ölçüde azaltmamıştır. Park (2011: 152-154) ABD'nin Asya'da var olmasının ulusal çıkarları adına bir gereklilik olduğunu, bu şekilde ABD'nin çok taraflı güvenlik çerçevesini sağlayan ittifak ağını sürdürmeye çalıştığını belirtmiştir. Bu noktada ABD'nin ulusal çıkarları ve bölge güvenlik tasarımı olduğu kadar uluslararası sistemde yükselen güçlerin sistemin aritmetiğine yönelik oluşturduğu baskı, ABD'nin ve müttefiklerinin Çin ve Kuzey Kore gibi tehditler üzerine odaklanmaktadır (Blackwill, 2000: 113-120). Bu argüman ABD ve müttefiklerinin ABD'nin bölgedeki gücü ve hedeflerine itiraz edecek düzeyde yeniden güçlenen bir Rusya ile yükselen bir Çin'e karşı korunmak için ikili ittifaklarını sürdürdüklerini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre yoğunlaşan Çin askeri tehdidi tek başına ABD-Japonya ittifakının sürdürülmesi ve genişlemesi (Christensen, 1999: 74; Mearsheimer, 2001: 234) ve ABD'nin Kuzeydoğu Asya'daki güvenlik düzenlemelerinin ayakta durmasını haklı çıkarmaktadır. Özellikle Çin'in Tayvan'a yönelik potansiyel bir saldırısını önlemek üzere ABD'nin Güney Kore ve Japonya'da askeri varlıkları bulundurmasının bölgedeki diğer Amerikan müttefiklerine lojistik ve transit destek sağlayacağı düşünülmektedir (Christensen, 1999: 74). Park (2011: 140) Amerikan bakış

¹⁷⁸ (Orj.) The United States Security Strategy for the East Asia-Pacific Region.

açısından, bu tehditlerin varlığının bölge devletlerinin ABD'ye olan bağlılığını sürdürdüğünü belirtmiştir. Benzer şekilde Kuzey Kore'nin nükleer ve balistik füze geliştirme girişimlerinin ABD-Güney Kore ve ABD-Japonya ittifaklarının kalıcılığını tek başına açıklamaya yetebileceği vurgulanmıştır (Bennett, 2005).

Bununla birlikte ABD'nin *hub and spoke* mimarisini sürdürmek için ağırlıklı olarak tehdit merkezli gerekçelerin yeterli olmayacağı düşünülmektedir (Haque, 2013; Heng, 2017). Esasen Çin'in *barışçıl yükselişini* veya *barışçıl gelişimini* bekleyenlerin iddia ettiği gibi, bölgesel istikrarın korunacağı ölçüde Amerika'nın küresel stratejik önceliğine uyum sağladığı görülmektedir (Bijian, 2005). Pekin'in bölge ülkeleri ile arasındaki ekonomik etkileşim bu eğilimi kolaylaştırmaktadır. Park (2011: 141) bu durumu şöyle izah etmektedir:

“Asya-Pasifik ülkeleri, Çin ekonomisindeki kayda değer gelişme nedeniyle Çin ile ekonomik olarak daha entegre hale gelmiştir. Ekim 2008 itibarıyla Çin, Güney Kore'nin, Japonya'nın ve Avustralya'nın en büyük, ABD'nin ikinci en büyük ve ASEAN'ın dördüncü en büyük ticaret ortağıdır. Çin'in ilk on ticaret ortağı arasında ABD (ikinci), Japonya (üçüncü), ASEAN (dördüncü), Güney Kore (altıncı) ve Avustralya (sekizinci) bulunmaktadır. Küresel mali krize rağmen Çin merkezi ekonomik rolü devam edecek gibi görünmektedir. Asya-Pasifik ekonomisinin ve bölgesel güvenliğinin giderek daha fazla eşanlamlı olduğunu iddia edenler, bu tür yoğun ekonomik etkileşimin güvenlik politikası alanlarına “yayıldığına” inanmaktadırlar. Çin, ASEAN+3, ASEAN Bölgesel Forumu (ARF) ve Altı Taraflı Görüşmelerin¹⁷⁹ üyesidir. Çin'in 2006 ve 2009'daki Kuzey Kore nükleer testlerine yönelik sert eleştirisinin gösterdiği gibi, bu ülkenin bölgede istikrarın nasıl sağlanacağına dair sürekli genişleyen bir perspektifi bulunmaktadır. Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin'i piyasa kapitalizmini tamamen özümsemeye ve daha sorumlu bir bölgesel güç olmaya teşvik etme teşviki mevcuttur.”

Yine de Çin'in ABD'nin bölgesel çıkarlarına yönelik askeri, küresel statüsüne yönelik ise ekonomik, teknolojik ve politik bir tehdit oluşturduğu inkâr edilemeyen bir gerçektir (Hang, 2017; Layne, 2008). Bu durum birçok akademik çalışmada, çeşitli düşünce kuruluşları raporlarında ve Washington'un Ulusal Güvenlik Stratejisi belgelerinde defeatle vurgulanmıştır. Bu durumda ABD'nin Kuzeydoğu Asya'daki ittifaklarının Pekin'e yönelik bir dış dengeleme mekanizması olarak hareket ettiği anlaşılmaktadır. Ancak mevcut uluslararası düzen içerisinde Soğuk Savaş döneminden farklı olarak, devletlerin belirli tehditleri caydırmak ya da onları dengelemek amacıyla tek bir seçenek etrafında hareket etmediği bilinmektedir. Bu durum, uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının sona ermesi ile ABD'nin sahip olduğu süper güç konumuna rağmen mevcut düzen içerisinde çok kutuplu ya da çok taraflı bir siyasal düzen içerisinde hareket etme mecburiyetinden kaynaklanmaktadır. Çin'in Asya'dan yükselen bir süper güç olması, ABD müttefiklerinin eski ittifaklarındaki davranışlarını etkilemektedir. Bununla beraber Çin'in bir tehdit olarak dengelenmesi gerektiği kadar ABD'nin bölgede Çin karşıtı nüfuzunu artırma amacıyla olası bir küresel çatışmayı tetiklemesi, müttefik devletlerin kaçındıkları bir durumdur. Örneğin Avustralya,

¹⁷⁹ Altı Taraflı Görüşmeler, Kuzey Kore'nin nükleer silah programında barışçıl bir çözüme erişilmesi amacıyla ABD, Rusya, Çin, Güney Kore, Japonya ve Kuzey Kore'nin bir araya gelmesiyle tertip edilen bir dizi görüşmeye verilen addır. 2003 yılında Kuzey Kore'nin NPT Antlaşmasından çekilmesi sonrası ilk görüşme gerçekleşmiş ancak 2009 yılında Kuzey Kore görüşmelerden çekildiğini duyurmuştur. Konu ile ilgili bkz. <https://www.brookings.edu/research/the-korean-nuclear-issue-past-present-and-future/>

ABD'nin Çin ile Tayvan meselesi yüzünden olası bir çatışmasının kendi ulusal güvenliklerine yönelik tehdit oluşturacağı kaygısı taşıdığını açıkça vurgulamıştır (Leaver ve Sach, 2006: 621).

Öte yandan Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehditler açısından ABD'nin bölgedeki varlığı zaman zaman sorunlu görülebilmektedir. Benzer biçimde Seul de ABD'nin Kuzey Kore'ye yönelik bir harekâtının kendi ulusal güvenliğine yönelik tehditleri beraberinde getirebileceğini görmektedir. Öyle ki Güney Kore kamuoyunda Kuzey Kore'nin nükleer silahları savunma maksatlı geliştirdiği algısı yaygındır (Park, 2011b: 143). Bununla beraber Washington, Kuzey Kore tehdidini Asya'daki varlığı için önemli görmektedir. Nitekim tehditlerden arındırılmış Kore Yarımadası'nda Amerikan askeri varlığı müttefik devletlerin kamuoyu tarafından da sorgulandığı takdirde hükümetlere baskı oluşturacağı muhakkaktır. Buna dair Güney Kore-ABD ittifakında geçmişte yaşananlar geleceğe dair mesajlar taşımaktadır. Bu husustaki geniş tahliller çalışmanın beşinci bölümünde ele alınmıştır.

11 Eylül olayları ABD'nin dünya ile ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatırken, ikili ittifakları Asya'daki angajmanının temelini oluşturmuştur. Asya, ABD'nin teröre karşı küresel savaş stratejisinde önemli bir jeopolitik sacayağı olurken öte yandan küresel sistem açısından yeni mücadele alanı olarak öne çıkmıştır. Bununla beraber, 11 Eylül sonrası gelişmeler, Amerikan ittifakları için de önemli gelişmeleri barındıran bir dönem olmuştur. Öncelikle ABD'nin saldırılara yönelik bölgesel stratejilerine karşı genel bir direnç oluşmuştur. Örneğin Filipinler ittifakı içinde iç güvenlik konularına odaklanmıştır. Buna karşın Japonya, Avustralya ve Güney Kore, ABD'nin Irak ve Afganistan'daki savaş çabalarını desteklemeye yönelik tereddütsüz bir tavır takınmışlardır. Bu ülkeler daha geniş bir yelpazede yer alan konularda işbirliği kapsamını genişleterek ittifak ilişkilerini küreselleştirme çabalarında artış göstermiştir. Bunların çoğunlukla ABD'nin küresel güvenlik çıkarlarını destekleyerek karşılıklı savunma taahhütlerini yerine getirmeleri beklentisiyle hareket ettikleri de izlenmiştir. ABD, elbette, yukarıda bahsedilen küresel güvenlik endişelerini yönetmek için kalıcı ittifakları olduğu kadar geçici çok taraflı güvenlik düzenlemelerinden yararlanmak istemiştir. Bu gönüllü koalisyonlar girişimi ile yürütülen El Kaide'ye karşı savaş ve 2003 Irak savaşı ABD'nin bu tür oluşumlara karşı girişimlerinde artış göz önüne alındığında, geleneksel ikili ittifakların Soğuk Savaş sırasında olduğu gibi bu beklenmedik durumlar için merkezi bir rol oynayıp oynamayacağı analize muhtaç bir sorunsal haline gelmiştir. Bu bakımdan çalışmanın ileriki iki bölümünde, şu ana kadar sunulan arkaplana dayalı olarak, Soğuk Savaş sonrasında ABD-Türkiye ve ABD-Güney Kore ittifakı örnek vakalar etrafında ele alınmıştır.

BÖLÜM 3. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD-TÜRKİYE İTTİFAKI

“Soğuk Savaş’ın başlarında Başkan Truman, Amerika’nın kaynaklarını Türkiye’nin egemenliğini korumak için seferber edeceğini ilan etmişti. Truman Doktrini ile ortaklığımız perçinlenmiş ve Amerika’nın dünyanın geri kalanıyla tüm savaş sonrası ilişkisinin temelini atan Marshall Planı’na zemin hazırlamıştı. 50 yılı aşkın bir süredir, ittifakımız zamana meydan okumuş ve Kore’den Kosova’ya kadar her sınavı geçmiştir. Tüm Amerikalılar adına size yarım asırlık dostluk, karşılıklı saygı ve ortaklık için teşekkür ederim. Soğuk Savaş sona erdiğinden beri oldukça harika bir şey öğrendik. Dostluğumuzun Sovyetler Birliği ile ortak bir endişeye bağlı olmadığını ve aslında Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaklığımızın daha da önemli hale geldiğini öğrendik. Birlikte NATO’yu yeni yüzyılın taleplerine uyarlıyoruz. Balkanlar ve Ortadoğu’da barış için ortağız. Tüm bölgeye yardım etmek için yeni enerji kaynakları geliştiriyoruz. Geçen yıl ticaretimiz 6 milyar doları aştı. Sadece son beş yılda yüzde 50 arttı. Eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın, Cumhurbaşkanı Demirel ve Başbakan Ecevit’in süregelen liderlik vizyonu ve Türk halkının dinamizmi sayesinde Türkiye bölgesel büyümenin motoru haline geldi.”¹⁸⁰

Bill Clinton, ABD Başkanı
15 Kasım 1999

Oğuzlu’ya (t.y.) göre “Türkiye’nin dış politikası, güvenlik tanımları, ittifak ilişkileri, manevra kabiliyeti ve diplomatik teamülleri uluslararası sistemin farklı zaman dilimlerinde ortaya çıkan yapısı ile ilişkili bir biçimde çeşitlilik göstermiştir.” Bu bakımdan Soğuk Savaş gibi sistemsel baskıların son derece yüksek olduğu bir dönemde de Türk dış politikası, ülkenin oynadığı rolden dolayı uluslararası sistemdeki güç yapısından etkilenmiştir (Müftüler Baç, 2020: 179; Çelik, 1999: 201). Türk-Amerikan ittifakı içerisinde Türkiye’nin önemi, Amerikan büyük stratejisindeki sistemsel, bölgesel ve iç politik gerekçeler etrafında artmış ya da azalmıştır. Öte yandan uluslararası sistemin yapısında meydana gelen büyük kırılmalar¹⁸¹ Türk dış politikasını doğrudan etkileyen dış/sistemik faktörleri oluşturmuştur (Oğuzlu, 2018: 128). Soğuk Savaş yıllarında, uluslararası ve bölgesel sistemdeki değişikliklere¹⁸² ya da ABD’nin Kongre ve lobiler gibi faktörlerce yönlendirilen iç siyasetine bağlı olarak gelişmiştir (Altunışık, 2013: 161). Önceki bölümlerde tartışıldığı gibi, ittifak içi sorunlu dönemlerin izlenmesine rağmen Soğuk Savaş’ın büyük bir bölümünde Ankara, ABD’nin son derece sadık bir müttefiki olarak Washington’la yakından ilişkili bir dış politika izlemiştir. Soğuk Savaş’ın çevreleme stratejisi Türkiye’yi değerli bir ortak konumuna yükseltmiş ve sonuç olarak 1970’lerin silah ambargosuna rağmen Türkiye, Batının büyük ölçüde ihtiyaç duyduğu bir partner olarak görülmüştür. Bu yüzden birçok krizde çoğunlukla yanında durulmuş ve onunla beraber hareket edilmiştir (Erickson, 2004: 28).

¹⁸⁰ ABD Başkanı Bill Clinton’un TBMM Genel Kuruluna hitaben yaptığı konuşmadan alınmıştır. Konuşmanın tamamı için bkz. <https://clintonwhitehouse3.archives.gov/WH/New/Europe-9911/remarks/1999-11-15d.html> Erişim Tarihi: 24.10.2020. Konuşmanın Türkçe metni için bkz. TBMM 21. Dönem, 16. Cilt, 19. Birleşim, s. 335.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=335:339&v_meclis=1&v_donem=21&v_yasa_ma_yili=&v_cilt=16&v_birlesim=019

¹⁸¹ Oğuzlu (2018) 2002 sonrası Türk dış politikasının analizini yaptığı çalışmasında 2008 finansal krizi, 2015 yılında Rusya’nın Suriye’deki askeri varlığını ortaya koyması, 2016 yılında ABD seçimlerini Donald Trump’ın kazanması, Çin’in Ortadoğu’da etkinliğini arttırması ve Şii-Sunni eksenli çatışmaların bölgedeki mevcudiyetini Türk dış politikasını etkileyen dış faktörler olarak ele almıştır.

¹⁸² Detant, Soğuk Savaş’ın ikinci bölümü veya İran Devrimi gibi.

Tablo 7. Türkiye ve Yakın Çevresindeki Devletlerin Güç Dengesi

	GSMH / SAGP ¹⁸³	Nüfus (Milyon)	Savunma Bütçesi (2018, milyar dolar)	Askeri Güç Sıralaması (2019)
Türkiye	851,5 / 2,186	81,2	18,967	9
İran	430,7 / 1,640	83,0	13,194	14 (+nükleer güç)
Rusya	1,578 / 4,016	142,1	61,388	2 (+nükleer silah)
İsrail	350,7 / 317	8,4	15,947	17 (+nükleer silah)
Ukrayna	112,1 / 370	44,0	4,750	29 (+nükleer güç)
Mısır	236,5 / 1,204	99,4	3,110	12
Suudi Arabistan	686,7 / 1,775	33,1	67,555	25
İtalya	1,939 / 2,317	62,3	27,808	11 (+nükleer güç)

Kaynak: Aktürk (2020: 159).

Bu süreçte Türkiye, Batı Avrupa ile kritik ekonomik ve ticari ilişkileri sürdürürken, güvenlik sorunlarının üstesinden gelmek için büyük ölçüde ABD'ye dayanan bir güvenlik sistemi içerisinde hareket etmiştir. Batı, Türkiye'yi Sovyetler Birliği'nin sınırında önemli bir tampon bölge olarak görmüş ve koruma görevini kendi ellerine almıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türkiye-ABD ittifakının varoluşsal temel unsurlarını ortadan kaldırmıştır. Nitekim artık Sovyetler Birliği'ni kontrol altına alma amacı ortadan kalkmıştır. Bu bağlamda ABD, Türkiye'deki askeri tesis ve personel sayısını azaltmaya başlamış, ayrıca Türkiye'ye yaptığı askeri yardımları zamanla sona erdirilmiştir.

Bu dönemde Ankara'nın Avrupa siyasetindeki gelişmeler Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde önemli anları oluşturmuştur. Soğuk Savaş'ın son döneminde Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın üye olmasını müteakiben Türkiye 14 Nisan 1987'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik başvurusu yapmıştır. AET, Türkiye'nin başvurusunu henüz birliğin kendi iç bütünlüğü ile ilgili süreçlerin tamamlanmadığı ve yeni bir üye için Topluluğun hazır olmadığını öne sürerek 1989 yılında reddetmiştir. Türkiye'nin üyelik hakkı saklı tutulmakla beraber henüz siyasi ve ekonomik olarak AET üyeliğine hazır olmadığı da vurgulanmıştır. Aynı yıl Avrupa'daki komünizm tehdidi giderek azalma göstermiş, Berlin Duvarı yıkılmış ve bir yıl sonrasında iki Almanya yeniden birleşebilmiştir. 1991 yılında SSCB'nin de çözülmesiyle Türkiye stratejik olarak önemini yitirme ve yalnızlaşma tedirginliği yaşamıştır. Kösebalaban'a (2011: 117) göre bu dönemde Türk jeopolitiğinin yeniden yorumlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Uslu (2016: 407) yeni dönemde Türkiye'nin dışlanmaktan korunma ve uluslararası meselelerde daha etkin bir aktör olma gayretine girdiğini belirtmiştir.

Yeni konjonktürde Türkiye'nin Soğuk Savaş esnasındaki izolasyonist ulusalcı siyasetinin yerini düşünsel bağlamda Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya'daki tarihi ve kültürel sorumluluklarıyla yüzleşme siyaseti almıştır. Türk seçkinleri, Soğuk Savaş sonrası sistemdeki maddi yapısal değişikliklere uyacak şekilde kimliklerini yeniden tanımlamak için mücadele etmiştir. Bu dönemde çeşitli Türk liderlerinin Soğuk Savaş sonrası sistemde geliştirdiği dört farklı stratejik tepkiye rastlanılmaktadır. Bunlar: Turgut Özal'ın Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar yeni jeokültürel etki alanında Batı dostu liderlik rolünü

¹⁸³ Gayrisafî Milli Hasıla / Satın Alma Gücü Paritesi

sürdürmeyi amaçlayan liberal Osmanlıcılığı; ikincisi, ordunun Tansu Çiller'in başbakanlık döneminde başlayan ve 28 Şubat süreciyle zirveye çıkan, İsrail ile yakın ortaklık içinde yürütülecek bölgesel güvenlik rolü konusundaki ısrarı; üçüncüsü, Necmettin Erbakan'ın Türkiye'yi İslam dünyasının lideri olarak lanse etme girişimi¹⁸⁴ ve son olarak İsmail Cem'in Avrupa yanlısı diplomasisi ile Türkiye'nin Avrupa'yla İslam dünyası arasında yer alan bir köprü şeklinde betimlenen yeni rolünü ifade etmesidir (Kösebalaban, 2011: 118). Esasen bu dört unsur Türkiye'nin yeni dönemde çok yönlü bir politika izleme noktasındaki davranışını göstermektedir. Diğer taraftan Türkiye, Soğuk Savaş koşullarında Batı ittifakında yer alabilmek için nasıl Kore Savaşı'na katılmış ve uluslararası meselelerde yer almaktan çekinmeyen bir aktör olduğunu gösterdiyse, Soğuk Savaş sonrası dönemde de barışın yeniden tesis edilmesi ve korunmasına için uluslararası görevlerde etkin rol alma isteğini bir kez daha göstermiştir (Uslu, 2016: 407). Bu bağlamda Somali, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Gürcistan ve Filistin'deki BM ve NATO görevlerinde yer almış, Yugoslavya'daki uçuş yasağına dair UNPROFOR'a katkı sunmuştur. Böylece uluslararası sistemin yapısındaki değişimle birlikte Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde çok taraflı ve bağımsız politika izlemeye istekli, etkin bir dış politika anlayışı sergilemeye başlamıştır.

Diğer taraftan 1990-2000 arasındaki süreçte Bosna, Kosova, Gürcistan ve Karabağ'da Rusya'nın etkinliğinin doğrudan hissedildiği gelişmeler yaşanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin içerisinde olduğu bölgedeki enerji boru hatları ve buna ilişkin sorunlar, Çeçenistan meselesi ve PKK terörü gibi güvenlik meselelerinin mevcudiyeti Sovyetler Birliği'nin dağılmasına rağmen Türkiye'nin Rus baskısı altında kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Ankara için ABD ile ilişkiler milli güvenlik bağlamında önemini yitirmemiştir. Arı'ya (2007: 25) göre Soğuk Savaş esnasında kurulan Türk-Amerikan ittifakı 1980-88 yılları arasındaki Irak-İran Savaşı ve 1991 Körfez Savaşı esnasında güven olgusu etrafında ilerleyebilmiştir. Bu dönemde uluslararası sistemin tek kutuplu bir vaziyet alması da Türkiye'nin dış politikasında anlaşılır öğeler oluşturmıştır. Batı yanlısı duruş, öncelikle Batı uluslararası toplumunun kurucu normlarının artan çekiciliği ve Türkiye'nin Sovyet sonrası sahada ortaya çıkan yeni devletler için Batı tarafından başarılı bir model ülke olarak lanse edilmesi çerçevesinde anlaşılabilir (Sönmezoğlu, 2004; Oğuzlu, t.y.).

Gerçekten de Türkiye'nin çoğunluğu Müslüman nüfustan oluşan demokratik bir ülke olma niteliği taşıması Batılı ülke ve kurumlar nezdinde Sovyet sonrası saha ve Ortadoğu için burayı bir rol model haline getirmiştir (Keyman ve Gümüşçü, 2014: 80). Bu bağlamda ilk etapta 1990'lı yıllarda Balkan, Kafkas ve Orta Asya devletleri için model ülke olma niteliği sıklıkla vurgulanmıştır. 2003 yılında Türkiye'nin Irak tezkeresine onay vermediği dönemin ardından dahi Türkiye, 2004 G8 zirvesinde kabul edilen Büyük Ortadoğu Projesi'nin (BOP) içerisine dâhil edilmiş ve ABD tarafından İslam dünyasının rol modeli olarak gösterilmiştir (Altunışık, 2005: 46). Ülkenin tarihsel modernite deneyimi, İslam ve demokrasinin bir arada yaşama olasılığı bağlamında 11 Eylül sonrası dönemde de buranın model ülke konumunu

¹⁸⁴ Uslu (2016: 408) Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin bağımsız politika izleme yönündeki girişimlerinin arttığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Necmettin Erbakan'ın başbakan olarak görev yaptığı dönemde Türkiye'yi Müslüman ülkeler ile bir araya getirerek D-8 adında yeni bir çok taraflı örgüt tesis etmesi bu bağımsız politika ihtiyacının bir yansımasıdır.

güçlendirmiştir¹⁸⁵ (Keyman, 2009: 36). 2004 yılında NATO'nun İstanbul zirvesinde söz alan ABD Başkanı George W. Bush Türkiye'nin Müslüman bir ülke olarak demokrasi, hukukun üstünlüğü ve özgürlükler noktasında gösterdiği gelişmenin tüm geri kalan Müslüman dünyaya örnek olduğunu dile getirmiştir (Altunışık, 2005: 46).

Türkiye'nin diğer Ortadoğu devletlerinden farklı nitelikler taşıdığı aşikârdır. Türkiye, uzun yıllardır bir NATO üyesi olarak Batı güvenlik kimliği taşımaktadır. Bununla beraber birçok Avrupalı kuruma üyedir. Ayrıca Türkiye'nin 17 Aralık 2004'teki Brüksel zirvesinde AB ile üyelik müzakerelerine Ekim 2005'te başlanması kararı alınması Türkiye'nin Batılı kimliğini güçlendiren önemli bir gelişme olmuştur¹⁸⁶. Ancak 11 Eylül saldırıları sonrasında ortaya çıkan İslamofobi ve Bush Doktrinine dayanan saldırgan güvenlik anlayışı, İslam dünyası ile Batı dünyası arasında yeni bir kültürel, kimliksel demir perde çekmiştir (Dağı, 2002: 1). Huntington'un medeniyetler çatışması yaklaşımının sahadaki bir tezahürü şeklinde okunabilecek olan gelişmelerle beraber Ankara'nın AB ile üyelik müzakereleri esnasında özellikle Fransa öncülüğünde başlatılan kimlik ve aidiyet bağlamındaki tartışmalar Türkiye'nin Batıya olan kimliksel yaklaşımında bir kırılma teşkil etmiştir. Keyman (2009: 37) da Türkiye'nin özellikle 3 Ekim 2005'te başlayan AB müzakere sürecinin oluşan bu güvenlik ortamından bağımsız değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir.

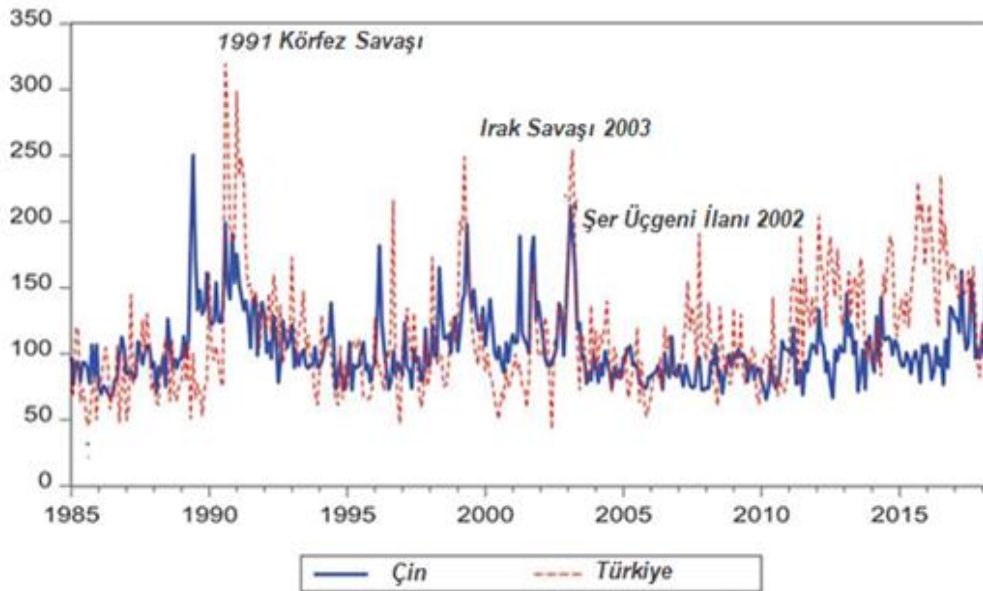
Soğuk Savaş sonrası dönemde de Türkiye'nin dış politikası uluslararası sistemdeki güç yapısından etkilenmektedir. Öyle ki Türkiye'nin ABD ve AB ile arasındaki sıkıntıların

¹⁸⁵ Bu süreçte Türkiye'nin asırlık modernleşme reformu ve anayasal demokrasi tecrübesiyle, geçmiş rejim çöküşlerine ve güçlü devlet geleneğinin varlığına rağmen, dünyadaki laik ve anayasal demokrasinin en başarılı örneği görülmüştür. Müslüman bir toplum olarak 1923'te moderniteye, 1950'de demokrasiye doğru önemli bir adım atmıştır (Keyman ve Gümüşçü, 2014: 80). Askeri darbe süreçleri ile demokratik işleyiş kesintiye uğrasa da Türkiye'nin Batı modernitesine bağlılığı askeri yönetimlerce de sürdürülmüştür.

¹⁸⁶ Türkiye'nin AB ilişkileri oldukça uzun bir geçmişe dayanmaktadır. İlk olarak 1959 yılında üyelik için başvuran Türkiye ile AET arasında 1963 yılında Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Yaşanan 1980 darbesinin ardından askıya alınan Türkiye –AET ilişkileri, 1986 yılında yeniden tesis edilmiştir. Türkiye, Turgut Özal döneminde 1987 yılında ilk kez AET tam üyeliğine başvuru yapmıştır. Türkiye'nin bu talebi yeterli siyasi ve ekonomik düzeyde olmadığı ve Topluluğun yeni bir üyeye hazır olmadığı gerekçesiyle, 1989 yılında reddedilmiştir. Buna rağmen ilişkileri sürdüren Türkiye, 1 Ocak 1996'dan itibaren Gümrük Birliği'ni yürürlüğe koymuştur. 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde adaylığı tescil edilen Türkiye 17 Aralık 2004'teki Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararla üyelik müzakerelerine başlama hakkı elde etmiştir. Türkiye'nin 3 Ekim 2005 yılından itibaren başlayan AB katılım müzakereleri Güney Kıbrıs'ın engellemeleri ve siyasi süreçlerde yaşanan tıkanmalar sonrası dinamizmini yitirmiştir. Türkiye'nin AB üyesi Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile Doğu Akdeniz'deki deniz alanları üzerinde yaşadığı anlaşmazlıkların yanı sıra 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra ortaya çıkan siyasi sorunlar Türkiye'nin AB ile ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Bunun yanı sıra mülteci sorunu, Türkiye'nin ABD ile yaşadığı çeşitli sorunların yansımaları ve Brexit sonrasında İngiltere-Türkiye arasındaki özel ilişkiler son dönem Türkiye'nin AB ile ilişkilerindeki belirleyici hadiseler olmuştur (Perchoc, 2018: 1-8). Bununla beraber ABD Türkiye'nin AB üyeliğinin geleneksel bir destekçisi olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin uluslararası barışın korunması görevlerinde yer alması, Washington nezdinde Ankara'yı sorumluluktan kaçınmayacak bir güvenlik partneri konumuna getirmiştir. Bu durumda Türkiye'nin NATO'nun dışındaki Batılı kurumlara da tamamen çapa atması yönünde bir politika izleyen ABD, 1990'ların sonundan itibaren Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Avrupa kurumları ve başkentlerinde etkin bir diplomatik tavır izlemiştir (Öniş ve Yılmaz, 2005: 271-272). ABD, Kıbrıs meselesinin çözümü ve ekonomik sorunlarla boğuşan Ankara'nın IMF'ten taleplerinin karşılanması için de desteğini sürdürmüştür. Bush yönetiminin Irak Savaşı öncesinde Türkiye'nin desteğini kazanma maksadıyla AB'ye Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlaması yönünde baskı yapması hem Türkiye'deki AB karşıtları hem de AB ülkeleri nezdinde olumsuz algıların meydana gelmesine neden olmuştur (Öniş ve Yılmaz, 2005: 273). Bu yönüyle uzunca bir süre Ankara'nın AB içindeki Amerikan Truva atı olma ihtimali tartışılmıştır.

küresel düzeydeki güç dağılımına referans vermeden anlaşılması mümkün değildir (Özel, 2019: 1). Yeni uluslararası siyasal ortamda, SSCB'nin dağılması ile birlikte Türkiye, Soğuk Savaş'taki jeopolitik rolünden sıyrılarak daha fazla inisiyatif alan bölgesel bir güç statüsüne yükselmiş, 2000'li yıllara gelindiğinde küresel bağlamda yükselen güç statüsünde¹⁸⁷ önemli bir aktör olarak görülmeye başlanmıştır (Aktürk, 2020: 154-155; Arı, 2007: 33; Erickson, 2004; Kardaş, 2013; Kösebalaban, 2011: 145-186; Müftüler Baç, 2020: 187-192; Oğuzlu, 2013: 774; Oğuzlu ve Parlar Dal, 2013: 617-8; Uslu, 2000: 184). Özellikle 2008'deki küresel mali krizin ardından daha çok kutuplu bir sisteme geçiş ve Türkiye'nin maddi güç yeteneklerindeki olağanüstü artış, ülkenin çok yönlü ve çok boyutlu bir dış politika anlayışını takip etmesine imkân sağlamıştır (Oğuzlu, t.y.). Bu dönem zarfında uluslararası sistemin büyük bir dönüşümden geçmek üzere olduğu ve Türkiye'nin tek boyutlu dış politikasının artık sürdürülebilir olmadığı görülmüştür.

Şekil 4. Çin ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Jeopolitik Risk Düzeyleri

Kaynak: Lee, J. E. (2020: 712).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya yukarıdaki bölümde bahsi geçen birçok krize sahne olmuştur. Özellikle Ortadoğu ve çevresindeki bölgelerde artan istikrarsızlıklar, Türk-Amerikan ittifakı için yeni işbirliği alanları ve dolayısıyla ittifakın korunmasına dair artan bir ilgi meydana getirmiştir. Şekil 3'den anlaşılacağı üzere, Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle ABD'nin doğrudan müdahil olduğu birçok uluslararası kriz Türkiye'nin bulunduğu bölgedeki jeopolitik risk düzeyini yükselmiştir. Bu noktada Uslu (2000: 184), yeni dünya düzeninin sorunlu noktalarına yakınlığının Türkiye'yi yeni uluslararası ortamın merkez üssü haline getirdiğini belirtmiştir. Dwight Eisenhower'ın 1959'daki ziyaretinden sonra bir ABD başkanının ilk Türkiye ziyaretini Temmuz 1991'de George H. W. Bush'un gerçekleştirmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bush'un ardından

¹⁸⁷ Türkiye'nin yükselen bir güç olarak bölgesinde ve kimi zaman küresel jeopolitikte önemli bir role sahip olduğu birçok çalışma tarafından teyit edilse de Oğuzlu ve Parlar (2013), Oğuzlu'nun (2013) çalışmalarında Türkiye'nin Batı kampının bir üyesi olması sebebiyle farklı bir kategoride değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kasım 1999'da Bill Clinton ülkeyi ziyaret ederek ABD yönetiminin Türkiye'ye verdiği önemi vurgulamıştır. Clinton TBMM'de yaptığı konuşmada Soğuk Savaş'ın sona ermesinin Türkiye-ABD ortaklığını daha az önemli kılmadığını, aksine ortaklığın iki ülke arasında bir stratejik ortaklık olarak daha da önem kazandığını söylemiştir (Altunışık, 2013: 163). Gerçekten de çevresindeki krizlerle Türkiye'nin merkezde bir istikrar adası haline gelen konumu, yerel savaşların patlak vermesine ve yayılmasına karşı bir engel olarak ve bölgesel işbirliğinin destekleyicisi olarak daha fazla önem kazanmıştır. Bu bakımdan krizlere müdahale etme noktasında ABD için vazgeçilmez bir jeopolitik saha oluşturmıştır.

Şekil 5. Türkiye'nin Jeopolitik Konumu

Kaynak: www.miningawareness.com

Bu dönemde Türkiye'nin uluslararası profilinde etkili rollere girişmesi ile bölgesel liderlik iddiasını ortaya koyan bir dış politika sürecine girdiği görülmüştür. Hem uluslararası güç yapısında SSCB sonrası tek kutuplu yapıya evrilmiş, hem de 11 Eylül ve sonrasındaki küresel finansal kriz ile diğer büyük güçlerin de dengeleri değiştirebildiği çok kutuplu bir düzenin küresel siyasete hâkim olması, bunun yanında Türkiye'nin kendi jeopolitik havzası içerisinde etkin ve bağımsız bir rol oynaması, ülkenin tümünden dış politikası gibi ittifak siyasetini de derinden etkilemiştir. ABD tarafından Sovyet-sonrası sahanın model ülkesi olarak lanse edilen Türkiye uluslararası sistemde kırılma gerçekleştiren gelişmeler ile beraber ABD ile olan ilişkilerinde eskisinden ayrışan tutumlar sergilemeye başlamıştır (Cook, 2018: 7). Öte yandan Sovyetler Birliği'nin çöküşü, genel olarak jeopolitik ortamda büyük bir değişiklik meydana getirmekle kalmamış, aynı zamanda Amerika ve Avrupa'nın Türkiye'ye davranış biçimlerinde de değişiklikler getirmiştir (Erickson, 2004: 28). Kanat (2014: 223-226) Soğuk Savaş'ın bitişinden uzun yıllar geçmesine rağmen Türkiye ve ABD'nin karşılıklı olarak ortaklıklarını sağlamlaştırabilecekleri bir çerçeve çizilemediğini belirtmiştir. Taşpınar'a (2011: 12) göre Sovyet-sonrası oluşan bölgesel ve küresel düzende Washington ve Ankara artık ortak varoluşsal bir tehdit algısına sahip değildirlere. Bu açıdan uluslararası sistemin

yeni yapısı, büyük güçler ve bölgesel güçler arasında kuşkusuz yeni bir açıklama ya da ortaklık modeli gerektirmektedir.

Erickson'a (2004: 29) göre Soğuk Savaş sonrasında oluşan güvenlik ortamı Türkiye'nin ABD çıkarlarına adına taşıdığı stratejik önemi büyük ölçüde artmıştır. Soğuk Savaş esnasında daha çok Batı Avrupa ve Almanya'nın savunulması mentalitesine dayalı Amerikan stratejileri, bu bölgede istikrarın sağlanmasının ardından Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgeye kaymıştır. Dolayısıyla bu dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin ağırlık merkezi de Avrasya'dan Ortadoğu'ya kaymıştır (Taşpınar, 2011: 12). Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'yi ilgilendiren üç stratejik istikrarsızlık alanını oluşturan Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu Türkiye'nin merkezinde kaldığı bir coğrafyayı oluşturmaktadır. Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi de Türkiye'yi Avrupa (Balkanlar), Ortadoğu ve Sovyet sonrası olmak üzere üç bölgesel güvenlik kompleksinin kesişme noktasına yerleştirmektedir (Buzan ve Waeber, 2003: 393). Bu durumda Türkiye, ABD adına stratejik bir partner olma özelliğini korumuştur. Nitekim iki ülkenin Bosna ve Kosova krizleri esnasında Balkanlar'da olduğu kadar 1990'lı yıllar boyunca Ortadoğu'da ve Orta Asya'daki işbirliğini bu perspektifte okumak mümkündür.

Arı ve Pirinççi'ye (2010: 19) göre bu dönemde iki müttefik arasındaki ilişkiler, Körfez Savaşı ile başlayan *Genişletilmiş Ortaklık* ve *Stratejik Ortaklık* olarak yeniden tanımlanmıştır. 1990'ların sonlarında uluslararası sistemde meydana gelen değişikliklere rağmen, Ortadoğu'da meydana gelen hadiseler Türk-Amerikan ilişkilerinde Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarda köklü bir değişiklik olmasını engellemiştir. Öyle ki, Birinci Körfez Savaşı esnasında Türkiye'deki Amerikan üsleri doğrudan kullanılmıştır. Ayrıca 1995'te Bosna'da ve 1999'da Kosova'daki NATO operasyonlarında Türk hava alanları ek hava varlıkları için ihtiyaç duyulan üsleri sağlamış, aynı şekilde Gürcistan ve Afganistan'daki Amerikan operasyonlarına buralardan destek sağlanmıştır. Dolayısıyla 1991-2003 dönemi, ABD ile Türkiye arasında savaş dışındaki operasyonlarda yenilenen etkin askeri işbirliği dönemini oluşturmuştur. Bu yönüyle Somali, Bosna, Kosova ve Afganistan'da ABD'nin yanında muharebe güçleriyle aktif Türk katılımı, iki ordu arasındaki işbirliğini güçlendirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası sistemde tek süper güç kalan ABD'nin angaje olduğu kriz alanlarının Avrupa ve Asya'dan Ortadoğu'ya, Türkiye'nin sınır komşularına değin uzanması Türkiye'nin milli güvenliğini ilgilendiren jeopolitik riskleri beraberinde getirmiştir. Özellikle 1990-91 Körfez Krizi ile ABD'nin Irak'a askeri güç kullanma talebi ve bu yönde Türkiye'den beklediği destekler Türk iç siyasetinde ve kamuyunda kırılmalara neden olmuştur. Bu yönüyle Türk liderliği ABD ittifakına bağlı hareket etse de kamuoyunun ve iç siyasetin kısıtlılıklarıyla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Benzer şekilde 2003 Irak Savaşı, ABD ile ilişkilerde çeşitli kırılmalar doğurmuştur. Türkiye'den beklenen katkı ve taleplerin TBMM tarafından onaylanmamış olması Türk-Amerikan ittifakı için zorlu bir dönemin başlangıcına işaret etmiştir. Bu gelişmeler göstermektedir ki iç siyasette oluşan baskılar devletlerin ittifak politikalarını etkilemektedir. İç siyasetin dış gelişmeleri okuması ise uluslararası sistemin yapısı ve tehditlerin niteliği ile doğrudan alakalıdır. Tüm değişkenlerin biraraya gelmesiyle devletlerin ittifak davranışları ortaya çıkmaktadır. Nitekim Türk-Amerikan ittifakı içerisinde de Soğuk Savaş sonrası sistemin yapısı, tehditlerin bölgesel ya

da küresel niteliklerinin kamuoyu ve karar alıcılar tarafından algılanış biçimi müttefiklik ilişkilerini etkilemiştir.

Esasen bu durum, birçok çalışmada da vurgulandığı üzere Türk-Amerikan ilişkilerinde Soğuk Savaş sonrası dönemin bir sorunsal olarak görüldüğü gerçeğine işaret etmektedir. Bu bakımdan çalışmanın bu bölümünde köklü Türk-Amerikan ittifakının Soğuk Savaş sonrası gelişmeleri etrafında, oturduğu çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. İttifakta yaşanan sorunlar sonuçları itibariyle Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteminin dinamikleri ile iç siyasetteki etkileri bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistem içerisindeki ABD'nin rolü ve Türkiye'nin kendi iç, dış ve güvenlik politikasının oluşumda etkisi olan bölgesel örnek vakalar çerçevesinde yapılmıştır. Bunlardan çalışmanın hipotezlerince ortaya konulan argümanların izlerini barındıran Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk krizlerinden 1990-91 Körfez Savaşı; 11 Eylül olayları ile değişen küresel Amerikan rolü ve müttefik olarak Türkiye'nin Afganistan'daki rolü ve sonrasındaki 2003 Irak Savaşı; son olarak da Arap Baharı süreci ile küresel birçok krize yol açan Suriye iç savaşı incelenmek üzere seçilmiştir.

3.1. 1990'lardaki Güvenlik Sorunları ve İşbirliği: Birinci Körfez Savaşı

“NATO, bazılarının ifadesine göre, *“artık dağılmış”* [ve] *“Varşova Paktı nedeniyle de kurulmuş”* bir ittifak değildir. NATO, Varşova Paktı'ndan evvel kurulmuştur. Varşova Paktı için de kurulmuş değildir ve NATO dağılmış da değildir; NATO, fonksiyonunu ifa etmektedir. [...] NATO Bakanlar Konseyi 10 Ağustosta karar aldı; *“Türkiye'ye vaki bir taarruz ittifaka yapılmış addedilir”* dedi; kararını aldı. [...] Efendim, biz bize yeteriz; biz bize yeteriz; çocuğuyla, ihtiyarıyla, genciyle, askeriyle, hepimiz, yurt savunmasında gözümüzü kırpmayız; ama güçlü olmak varken, daha güçlü olmak varken, bir ittifakın üyesiyken, niçin bu imkânı kullanmayacağım? Neden kullanmayacağım?”¹⁸⁸

Yıldırım Akbulut, Türkiye Başbakanı
24 Aralık 1990

Bu bölümde, 1991 Körfez Savaşı'ndan çıkan vakalar uluslararası sistem, ABD ve Türkiye'nin iç siyaseti aracılığıyla oluşan ittifak politikası açısından incelenmektedir. Irak'ın Kuveyt'e yönelik güç kullanmasının doğurduğu bölgesel güvenlik konjonktürünün Türkiye-ABD ittifakı açısından ortaya çıkardığı sonuçlar ele alınmış, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk krizi olması hasebiyle sistemin işleyişi bakımından taşıdığı mana değerlendirilmiştir. Körfez Krizi esnasında ABD ve Türkiye arasında oluşan ortak tehdit algısı ve işbirliği oluşumuna rağmen Türk iç siyasetinde kırılganlar yaşandığı görülmüştür. Yine de Türkiye, bu süreçte ABD ile yakın temas halinde hareket etmiştir. Üyesi olduğu NATO'nun caydırıcı gücünden yararlanmak üzere NATO'yu harekete geçirmiş ve BM'nin kınama ve ekonomik yaptırım gibi kararlarına çekincesiz bir biçimde destek vermiştir.

John L. Gaddis (1991: 105) Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yıllardır kaynayan sorunların açığa çıktığını, bunlardan milliyetçilik, etnik çekişmeler ve aşiret mücadelelerinin eski bariyerleri yeniden ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Orta ve Doğu Avrupa, Ortadoğu, Kafkaslar ve Afrika'da kırılğan milli unsurlar şiddetli etnik ve kabile çatışmalarına, ayrılıkçı hareketlere ve kimi yerde etnik temizlik girişimlerine yol açmıştır. 1990'lı yıllarda bunların en belirgin olanları Yugoslavya'da Sırp, Hırvatlar ve Müslüman toplulukları arasındaki

¹⁸⁸ TBMM Tutanak Dergisi, 24.12.1990, Cil: 54, Birleşim: 58, Oturum: 2, s. 738-739.

savaşlar ile Ortadoğu'daki mezhep ve etnik temelli çatışmalar olmuştur. Tüm bunların merkezinde Türkiye'nin yer alması Türk-Amerikan ilişkilerinde yoğun çelişki ve işbirliği dinamiklerinin birarada ortaya çıkmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dünya düzenine henüz hiçbir aktör uyum sağlayamamışken Türkiye'nin sınır komşusu Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, ABD ve BM tarafından derhal önlenmesi gereken saldırgan bir eylem olarak nitelendirilmiştir. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in uluslararası güvenliğe bir tehdit olduğu ilan edilmiştir. Bu durum hem ABD hem de Türkiye için hem sistemsel, hem bölgesel, hem de milli güvenliğine dair ayrı ayrı anlamlar taşıyan büyük bir gelişme olmuştur. Bu iki devletin güvenlik meselelerini hallederken birbirleri ile olan ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ilk tecrübesi olmuştur.

Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak, 2 Ağustos 1990'da güneyindeki komşusu Kuveyt'i işgal etmiştir. Yedi ay süren Irak'ın bu eylemi yaklaşık bir milyon askerin seferber edildiği, uluslararası toplumun büyük kısmının diplomatik katılım gösterdiği önemli bir devletler arası çatışma vakası olarak 1945 sonrası dönemin en önemli uluslararası krizlerinden birisini oluşturmaktadır (Halliday, 1994: 109). Bu yönüyle Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk ciddi krizi olarak, yeni uluslararası sisteminin işleyişinin anlaşılması ve test edilmesi adına son derece önemli bir gelişmedir. Nitekim BM üyesi iki egemen devletten birisi, güç kullanarak komşu devletlerin toprak bütünlüğüne kast etmiş ve mevcut uluslararası hukukun açık bir ihlaline¹⁸⁹ imza atmıştır. Bu gelişme sonrasında BM Güvenlik Konseyi ABD'nin acil çağrısı ile toplanmış ve ivedilikle 660 sayılı¹⁹⁰ karar alınmıştır. Bu kararla Irak'ın işgalinin uluslararası hukuka aykırı olduğu vurgulanmış, işgalin koşulsuz olarak bitirilmesi talep edilmiştir. 660 sayılı kararla kınanan ve işgali derhal sonlandırması talep edilen Irak'a karşı 661 sayılı BMGK kararı¹⁹¹ ile ambargo ve yaptırım kararı alınmıştır. Bunlarla beraber işgalin başladığı günden Irak'a yönelik müttefik harekâtının başladığı 17 Ocak 1991 tarihine kadar geçen beş ay içerisinde BM çatısı altında on iki ayrı karar alınmıştır. Bu süre zarfında krizin barışçıl müzakere yoluyla çözümü, diplomatik baskı ve yaptırımlar aracılığıyla sonuç alınması için çaba harcanıldığı görülmektedir (Halliday, 1994: 116). Bunların sonuçsuz kaldığı düşünüldüğünde ise işgale karşı uluslararası kamuoyunda oluşan tepkiye liderlik edecek güç olarak ABD etkin bir rol almıştır.

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ABD'nin hayati gördüğü bölgesel ve küresel çıkarları için açık bir tehdit olarak yorumlanmıştır. 20 Ağustos 1990 tarihli Ulusal Güvenlik Yönergesi'nde¹⁹² Irak'ın işgal ettiği bölgelerden koşulsuz çekilmesi, meşru Kuveyt hükümetinin restorasyonu, Basra Körfezi'nin güvenlik ve istikrarının tesisi ile yurtdışındaki Amerikan vatandaşlarının hayatlarının korunması gibi ulusal güvenlik hedefleri ilan edilmiştir. Kısa bir süre öncesinde

¹⁸⁹ Birleşmiş Milletler Antlaşması Madde 2(4): “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı gerek Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.” Tam metin için bkz. <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>

¹⁹⁰ UNSC Res. 660, “The Situation Between Iraq and Kuwait”. 2 Ağustos 1990. Tam metin için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/660>

¹⁹¹ UNSC Res. 661, “The Situation Between Iraq and Kuwait”. 6 Ağustos 1990. Tam metin için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/661>

¹⁹² Belgenin tam metni için bkz. http://www.fas.org/irp/offdocs/nsd/nsd_45.htm

komşusu İran ile uzun ve maliyetli bir savaşa girişen Irak'ın diğer bir komşusu olan Kuveyt'i iki gün içerisinde işgal etmesi, Irak'ın agresif politikalar izleyen bir ülke olarak tüm bölge devletleri nezdinde olduğu gibi, Türkiye için de kaygı verici ve milli güvenliğine yönelik bir tehdit olarak kodlanmasına neden olmuştur (Brown, 2007: 96). Böylelikle, Irak'a karşı Türkiye'nin politikası ilk günden itibaren Kuveyt'in işgalinin sonlandırılması yönünde şekillenmiştir. İlk olarak BMGK'nın 660 ve 661 nolu kararları ile Kuveyt'in işgalinin uluslararası hukukun aleni bir ihlali olduğu konusundaki görüşünü tamamen paylaştığını ilan eden Ankara, BM tarafından yetkilendirildiği takdirde yaptırımların derhal uygulanacağını belirtmiştir.

Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemin henüz başlangıcında ABD ve Türkiye arasındaki ilişkilerin gündemini Irak'ın saldırganlığının durdurulması oluşturmuştur. Türkiye'nin Irak'a olan coğrafi yakınlığı ve hâlihazırda yürürlükte olan kapsamlı bürokratik ve askerî NATO altyapısı göz önüne alındığında, herhangi bir güç kullanımı durumunda Türkiye'yi ABD'nin işbirliği konusunda en ihtiyaç duyduğu ülke haline getirmiştir (Abramowitz, 2000: 3-34). Bu yönüyle Körfez krizi Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal için tarihi bir fırsat olarak görülmüştür (Sönmezoğlu, 2004: 281). Türkiye'deki politika yapıcılar iki önemli stratejik konuda karar kılmak durumunda kalmışlardır. Bunlar, ABD önderliğindeki koalisyonla resmi olarak müttefik olmak veya tarafsız kalmaktır. Eğer müttefik olunursa, Türkiye'nin koalisyonla ne ölçüde işbirliği yapacağı ise ayrı bir gündem oluşturmuştur. Brown'a (2007: 87) göre buna ilişkin dört olasılık ortaya çıkmıştır. Bunlar: Türk askerlerini Irak sınırına yerleştirmek; Suudi Arabistan'ın savunmasına (Çöl Kalkanı Operasyonu) ve Kuveyt'in kurtarılmasına (Çöl Fırtınası Operasyonu) katılmaları için askeri birlikler göndermek; Türkiye topraklarında bulunan NATO hava kuvvetleri ve istihbarat toplama tesislerinin koalisyon tarafından kullanılmasına izin vermek ve son olarak koalisyon güçlerinin Türkiye üzerinden ikinci bir kara cephesi açmasına izin vermektir.

ABD için Türkiye'nin önemi kadar Türkiye açısından da ABD Saddam'ın durdurulması için son derece önemli görülmüştür. Körfez krizi esnasında Türkiye'nin kendi politikasının oluşumu uluslararası, bölgesel ve ikili stratejik ortamındaki değişiklikleri yansıtmıştır. Yeni stratejik ortamda yaygın olarak tanımlanan bir Sovyet tehdidinin olmaması, Türkiye'nin jeopolitik önemini azalttığı şeklinde yorumlandığından Türkiye ile Batılı müttefiklerinin ilişkilerini yeniden düzenlemesi gerekliliği doğmuştur. Bu, Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarının yerleşik yönünü değiştirme meselesi değil, kapsayıcı bir tehdidin yokluğunda Türkiye'nin Batı ve özellikle ABD'yle ilişkisini sürdürmek için ortak bir zemin belirleme meselesi olarak görülmüştür (Kanat, 2014: 223-224). Bu dönemde Cumhurbaşkanı Özal, ABD'nin üstünlüğünün uluslararası sistemin sonraki on yıllarda da belirleyici faktörü olarak kalacağını, ancak Washington'un yeni uluslararası paradigmanın bölgesel bileşenleri için hala bir dizi ülkeyle sahip olduğu ittifaklara güvenmek durumunda kalacağı yönünde kanaatler belirtmiştir (Balık, 2016: 52). Bu yönüyle 1990'ların başındaki Körfez krizi, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinde yeni bir çerçeve oluşturması açısından bir fırsat doğurduğu gibi Türkiye'nin yeni uluslararası sistemin gerekliliklerine uyum sağlaması açısından önem arz etmiştir.

Ankara ve Washington Irak'ın Kuveyt'i işgalinin bölgesel ve küresel istikrara büyük bir tehdit oluşturduğu konusunda hemfikir olmanın yanı sıra, Saddam'ın saldırganlığını ele alma stratejisi üzerinde de anlaşmışlardır. On yıllar sonra ilk defa Türkiye'nin Arap ağırlıklı bölgesel bir soruna yönelik oluşan milli çıkarları ile ABD'nin bu soruna ilişkin beklentileri örtüşmüştür. Makovsky'ye (1999: 92) göre Türkiye, Körfez Savaşı koalisyonuna katılarak Ortadoğu'ya müdahale etmeme gibi uzun süredir devam eden tabularından birkaçını yıkmıştır. Ankara, 1957'de Suriye ile kısa süreli yaşanan gerilimden bu yana ilk kez sınırında savaş benzeri bir duruş almış ve Ortadoğu'daki bir anlaşmazlıkta taraf tutmuştur. Böylece Türkiye, Irak'ın saldırganlığını tersine çevirme stratejisinde çok önemli bir rol üstlenmiştir. Krizin ilk aşamasında, Cumhurbaşkanı Özal'ın ABD Başkanı George H. W. Bush ve bölge liderleriyle telefon diplomasisi yoluyla aktif ilişki kurma stratejisi Türk dış politikasına yön vermiştir. Turgut Özal'ın 3 Ağustos 1990'da telefon ettiği Başkan Bush, Özal ile yaptığı görüşmenin detaylarını şu şekilde aktarmıştır:

“3 Ağustos öğleden sonra erken saatlerde, Saddam'ın *'dersini alması gerektiğini'* öfkeyle söyleyen Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile konuştum. Bir saat önce Kral Fahd ile telefundaydı ve Suudilerin harekete geçmeyeceğinden endişeliydi. Ona, *'eğer çözüm Irak'ın geri çekilmesi ve Kuveyt'in ödediği ise, bunun bir çözüm değil, başka bir Münih olduğunu söyledim.'* Ona Türkiye'nin kilit jeostratejik konumunu hatırlattım ve Irak'tan gelen boru hattını kapatmaya istekli olup olmadığını sordum. Cevap vermedi ama bir ambargodan fazlasına ihtiyacımız olduğunu söyledi. Durumu tartışmak için NATO'yu bir araya getirmemizi önerdi. *'İkinci Dünya Savaşı'nın başında yapılan hataları tekrar etmemeliyiz'* dedi (Bush ve Scowcroft, 1999: 392-393).”

Özal, Nazi Almanyası'na karşı izlenen yatıştırma siyasetine atıfta bulunarak uluslararası toplumun aynı hataları tekrar etmemesi gerektiğini söylemiş, ABD'nin ve Suudi Arabistan'ın Irak'ı durdurması için Türkiye'nin gerekli desteği sağlayacağını göstermiştir. Bu noktada Başkan Bush'un şu aktardıkları da önem arz etmektedir:

“Özal, Irak'tan çıkan tüm petrolü ablukaya almaya hazırlandı, ancak Ürdün'ün Kızıldeniz'deki Akabe limanında bir kaynağı daha olduğu konusunda uyardı. Bağdat'ın Türkiye'yi Batı'dan uzaklaştırmaya çalışmak için bir elçi gönderdiğini de sözlerine ekledi. [...] Özal, Batı müdahalesi olmadan Irak'ın muhtemelen Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'ı işgal edeceğine inanıyordu. [...] Yaptırımlara bir an önce başlamamız ve ardından boru hattının kapatılması çağrısında bulundu. Askeri harekâtı düşünmemiz gerektiği konusunda uyardı. *'Saddam, Kaddafi'den daha tehlikelidir'* dedi. *'O gitmek zorunda. Savaşmayı reddeden yüz yirmi askerini öldürdü. Abluka çok etkili olursa [halkı] onu devirebilir'* dedi (Bush ve Scowcroft, 1999: 398).”

7 Ağustos 1990'da Türkiye yalnızca Irak'tan gelen boru hatlarını kapatmakla kalmamış aynı zamanda Irak'a mal nakliyesi için kullanılan Türk sınır kapıları ve limanlarını kapatarak BM yaptırımlarını tam manasıyla uygulamaya koymuştur. Alınan bu karar ABD Dışişleri Bakanı James A. Baker'ın Türkiye ziyaretinden birkaç gün önce bu karar duyurulmuştur. Baker 9 Ağustos'ta Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Türkiye'nin kararlı tutumu ve BM yaptırımlarını uygulama noktasındaki ivedi tavrından ötürü Washington'un duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bununla beraber Baker Türkiye'den üç ayrı talepte bulunmuştur. Bunlar: İncirlik hava üssünün koalisyon kuvvetlerinin kullanımına açılması; Türkiye'nin Irak sınırına Türk

askerlerinin konuşlandırılması ve koalisyon güçlerine katılmak üzere Suudi Arabistan'a Türk askerinin gönderilmesidir (Abramowitz, 2000: 5). Buna karşılık Türk yetkililer de ABD'den beklentilerini dile getirmişlerdir. Öyle ki BM yaptırımları Türkiye için en azından 2,5 milyar dolarlık bir mali kayba neden olacak şekilde hesaplanmıştır. Türk yetkililer bu kayıpların bir kısmının yardım ve Dünya Bankası kredileri ile giderilmesi için Amerikan desteği talep etmişlerdir. Buna karşın Dışişleri Bakanı Baker, ABD'nin Türkiye'ye mâl olacak zararların tazmini ve giderilmesi için güvence vermiş, Dünya Bankası'nın kredi sağlaması vaadinde bulunmuştur. Ayrıca Kuveyt Emiri Şeyh Cabar el-Ahmed el-Sabah'ın da Türkiye'nin mâli kayıplarının giderilmesi için ABD'ye destek vereceğini duyurmuştur (Friedman, 1990).

Yaycı (2019: 339-340), savaşın sonundaki resme bakıldığında, Irak'taki gelişmelerin Türkiye'yi sosyal, siyasî, askerî ve ekonomik olarak etkilediğini ifade etmiştir. Savaş sonrası ortaya çıkan mülteci ve terör sorunları sosyal ve güvenlik alanlarında Türkiye'nin gördüğü hasarı ortaya koymuştur. Türkiye'nin BM yaptırımları çerçevesinde uygulamaya koyduğu ambargolar neticesinde ekonomisinde geri döndürülemez büyüklükte malî bir kayıp yaşamıştır. Diğer açıdan kara sınırının kapatılması ile Türkiye'nin yaşadığı ticari kayıplar yaklaşık 17 milyar dolara ulaşmıştır. Bunların yanı sıra savaşın turizm sektörüne verdiği zarar yaklaşık 6 milyar dolar seviyesindedir. Ayrıca savaşın getirdiği jeopolitik riskler ve çatışmaların petrol sahasında gerçekleşmesi sebebiyle petrol fiyatlarında yükselme yaşanmıştır. Yaycı'ya göre bu durum Türkiye'nin enerji kaynaklı maliyetlerini arttırmıştır.

Bu bakımdan Türkiye, ABD ile ortak tehdit olarak nitelendirdiği Saddam rejimine karşı, maliyetlerine rağmen Amerikan politikaları ile uyumlu hareket etmiştir. ABD müttefiki olmanın Türkiye adına hem ekonomik, hem iç hem de dış siyasetteki maliyetleri Washinton Post gazetesinde Lally Weymouth (1991) tarafından şu şekilde kaleme alınmıştır:

“Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal, ABD'yi desteklemek için boynunu uzattı ve Başkan Bush'un Türkiye üzerinden geçen Irak petrol boru hattının kapatılması yönündeki telefonla talebini hemen kabul etti. Özal'ın bu olumlu yanıtı - ABD liderliğindeki Saddam Hüseyin'e karşı koalisyonun erken başarısının bir anahtarı oldu- ancak Türkiye'ye milyarlarca dolara mâl oldu. Bu, ülkedeki popülaritesi tüm zamanların en düşük seviyesinde olan güçlü fikirli bir politikacı için riskli bir rotaydı. Yine de Özal, kararı üç saat içinde verdiğini söylüyor. (ABD'li yüksek rütbeli bir yetkiliye göre, Özal, Amerikalıların ciddi olduğuna ikna olana kadar soğuk bir şekilde yanıt vermek için bir gün bekledi). Özal, Irak'ın 2 Ağustos'ta Kuveyt'i ele geçirmesinin ardından Saddam'la yüzleşmede Amerikalıları desteklemek için başka önemli adımlar da attı.

Savaşın Türkiye'nin ekonomik sorunlarını şiddetlendirmesine ve sınırlarına sığınmak için 400 bin Iraklı Kürt mülteciyi bırakmasına rağmen Özal, Türkiye'nin yardımının daha da ileri gideceğini açıkça belirtti. Yakın tarihli bir röportajda Özal, aslında koalisyonun yanında savaşmak için asker göndermek istediğini ancak ülkesinin askeri ve siyasi bürokrasisinin ezici muhalefetine teslim olduğunu söyledi – Saddam'la görüşmek ve Irak'a karşı herhangi bir güç kullanımını kınamak üzere Bağdat'a koşan Türk liderlerin muhalefetinden bahsetmeye bile gerek yoktur.”

Türkiye'nin artan maliyetleri ve uğradığı zararlar bir gerçek olsa da Brown'a (2011: 95) göre Türkiye'nin savaşa katılımı ile beraber ABD'den aldığı dış yardımda yardımı çarpıcı bir artış yaşanmıştır. Brown mevzuuyla alakalı olarak şunları dile getirmiştir:

“Bir yandan Türkiye’nin eskimiş askeri teçhizatının önemli ölçüde modernizasyonu sağlanmış, öte yandan ekonomik yaptırımlar etrafında uğradığı zararları telafi etmek üzere ABD aracılığıyla Körfez ülkelerinden 8,5 milyar dolarlık doğrudan yardım ve serbest petrole ek olarak, Türkiye 282 milyon dolarlık ekstra askeri ve ekonomik yardım almıştır. (Türkiye zaten yılda 553 milyon dolar alıyordu). Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri ayrıca 8 milyar dolarlık silah bağışlamıştır: [Bunlar] 600 adet M60 tankı, 400 adet Leopard tankı, 700 adet zırhlı personel taşıyıcı ve 40 adet uçak ile helikopterler, füze botları ve karadan havaya füzelerdir (SAM’ler). Türkiye’nin Kore Savaşı esnasında ve 1960’ların başlarında [sahip olduğu] M-47 ve M-48 tanklarının değiştirilmesine onay verilmiştir. Son olarak, artan yardımın bir sonucu olarak Türkler, Yunanistan ve Türkiye’ye gönderilen ABD yardımında on yıldır süren 7/10 (onda yedi) oranını [kendi lehlerine] değiştirebilmiştir.”

Irak meselesi Türkiye’nin iç siyasetinde de önemli bir yer tutmuştur. Cumhurbaşkanı Özal mesele ile doğrudan ilgili kişi olarak Türk kamuoyunu izlenilen dış politika hususunda ikna edici bir rol üstlenmiştir. Cumhurbaşkanı meselenin yalnızca Arapları ilgilendiren bir sorun değil, tüm dünyanın sorunu olduğunu vurgulayarak Türkiye’nin BM kararlarına uymaktan imtina etmeyeceğini duyurmuştur. Özal’ın koalisyonla etkin bir şekilde ittifak etme kararı, iki düşünce etrafında gelişmiştir (Brown, 2007: 95). Öncelikle, koalisyonla ittifak kurmanın en önemli teşviklerinden birisi bölgenin geleceğiyle ilgili herhangi bir savaş sonrası konferansta söz sahibi olma hakkını Türkiye’ye vermesiydi; ya da Özal’ın sık sık tekrarladığı ifadelerindeki gibi, Türkiye bu kez menüde değil, masada olmak istiyordu (Makovsky, 1999: 92). Bu yönüyle Türkiye’nin Kuzey Irak’taki olası bağımsızlık hareketleri üzerinde kontrol elde etme düşüncesinin baskın olduğu anlaşılmaktadır. Diğer unsur ise Irak’ın uzun yıllardır izlediği saldırgan politikaların Türkiye’nin dış politikası ve bölgedeki çıkarları adına tehlike arz etmesidir. Bu durum süreç boyunca Türk iç siyaseti bağlamında yaşananlarla örtüşmektedir.

3.1.1. Türkiye İç Siyaseti ve Kamuoyu Bağlamında Körfez Savaşı

Körfez krizi Türk iç siyasetinde kırılmalar meydana getirmiştir. Brown’a (2007: 86) göre Türkiye’nin içinde bulunduğu zor durumla nasıl başa çıkılacağına dair politika yapıcılar arasındaki bu gerilim, 12 Ağustos 1990’da ABD’nin BM ambargosunu uygulamak için bir *yasaklama* politikası başlatmasıyla yeniden ortaya çıkmıştır. 25 Ağustos’ta BM Güvenlik Konseyi, bu uygulamaya yasal destek sağlamak için bir kararı kabul ettiğinde Özal, Türkiye’nin aktif katılımını göstermek için en az bir savaş gemisi gönderilmesini istemiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Ali Bozer, Suudi Arabistan tarafından özel olarak talep edilmedikçe bu fikre karşı çıkmış ancak TBMM’ye sunulan öneri onaylanmıştır. Muhalefet partilerinin Anayasa Mahkemesine yaptığı itirazın reddedilmesi sonrasında Özal, Irak sınırına asker konuşlandırmanın yeterli olduğunu söyleyerek kendi kararını tersine çevirmiş ve gemi göndermekten kaçınmıştır.

TBMM Körfez krizi esnasında üç ayrı tezkereyi onaylamıştır. Öncelikle 12 Ağustos 1990 tarihli tezkere ile *Çekiç Güç*¹⁹³ olarak bilinen yabancı kuvvetler Türkiye’de

¹⁹³ Çekiç Güç, NATO’nun İncirlik üssünde konuşlu Amerikan, İngiliz ve Türk kuvvetlerin katılımıyla oluşturulan Kuzey Gözlem Operasyonu’na (Operation Northern Watch-ONW) verilen isimdir. Kuzey Irak’taki 36. paralelin kuzeyindeki Kürt bölgesinde uçuşa yasak bölge ilan edilmesiyle buranın denetlenmesi amacıyla

konuslandırılmıştır. Bunun haricinde 5 Eylül 1990'da ve ardından 17 Ocak 1991 tarihinde yapılan üçüncü ve son oylamada koalisyon güçlerinin hava operasyonlarında kullanmaları için hava üslerine erişim izni verilmiştir (Meclis Bülteni, 2009: 9). Cumhurbaşkanı Özal için Türkiye'nin uluslararası koalisyonda etkin rol alması ile bağımsız bir Kürt devleti gibi Türkiye için potansiyel tehdit içeren sorunların erken önlenmesi mümkün görülmüştür. Özal, Türkiye'nin müzakere masasındaki yerini güçlendirmek için kuvvet kullanılması gerektiğini düşünmüştür. Daha da önemlisi yeni uluslararası düzenin Soğuk Savaş sisteminden farklı olmasına rağmen Türkiye'nin Batı'nın vazgeçilmez bir müttefiki olarak kalmasının önemli olduğuna inanmıştır (Brown, 2007: 86-87). Özal'a göre Batı ve Arap dünyası ile iyi ilişkiler Türkiye'nin köprü rolünü karşılıklı olarak geliştirmektedir. Bunun yanında Özal, krizde oynayacağı etkin rol ile sahip olduğu stratejik vazgeçilmezliğinin ispat edilmesi neticesinde Türkiye'nin AT üyeliği olasılığının da arttıracağına inanmıştır (Balık, 2016: 60).

Kösebalaban'a (2011: 122) göre *Amerikancılık*, Özal'ın dış politikasının en önemli dayanağıdır. Bu yönüyle Özal'ın Körfez Savaşı'ndaki tutumu zaman zaman üst düzey ABD'li yetkilileri şaşırtacak şekilde gelişmiştir. Weymouth (1991) Özal'ın yalnızca ABD'nin Irak'ı İncirlik'teki Türk hava üssünden bombalamasına izin vermekle kalmadığını, aynı zamanda Saddam'ın bazı birliklerini bağlamak için Irak sınırında Türk kuvvetlerini konuşlandırarak Amerikan yanlısı güçlü bir siyaset izlediğini kaleme almıştır. Kösebalaban, Özal'ın buna ülkesinin dış politika hedeflerine erişebilmesi için ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Çünkü bu vesile ile Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle jeopolitik öneminin düşmesi önlenerek ülkenin iddialı bir bölgesel güç olarak ortaya çıkması mümkün görülmüştür. Özal için sistemde mevcut tek süper güç kalan ABD'nin sağlayacağı destek onu yereldeki rakiplerine karşı iktidarda tutacak önemli bir faktör olarak görülmüştür.

Özal, Irak'ın BM kararlarına uyararak Kuveyt'ten çekilmemesi durumunda tek alternatifin savaş olacağını giderek daha yüksek sesle söylemeye başlamıştır. Esasen ABD ve diğer koalisyon güçleri, Ekim ayından itibaren Körfez'deki askeri yığınaklarını arttırmaya başlamıştır. Bu esnada ABD, bölgedeki askeri varlığını 200 bin ek asker göndererek 400 bine çıkarmıştır. Bu birikim, ABD'nin savunma pozisyonunu Irak'a saldırmak için değiştirdiğinin bir göstergesi olmuştur. Buna rağmen Irak, Kuveyt'ten çekilmesini erteleyen yöntemler uygulamaya devam etmiştir. Saddam sürdürdüğü Kuveyt işgalini Suriye'nin Lübnan, İsrail'in Filistin topraklarındaki mevcut işgalleri ile kıyaslayarak meşruiyet arayışına girmiştir. Bununla birlikte ne ABD ne de koalisyonun çoğunluğu bu girişimlerden

yürütülen harekâta İngiliz ve Amerikan güçleri Irak'taki uçuşlarda yer alırken Türkler üsteki görevlerde bulunmuşlardır (Correll, 2000). Türk siyasetinde ve kamuoyunda uzun yıllar tartışma konusu olan Çekiç Güç, fiili bağlamda bir Kürt bölgesinin oluşmasına imkân sağlamıştır. Bununla beraber Çekiç Güç kapsamında Türkiye'de görev yapan müttefiklerin Kuzey Irak'ta terör örgütü PKK'nın güçlenmesine doğrudan ve dolaylı şekilde yardımcı olduklarına dair önemli iddialar ortaya atılmıştır (Sönmezoğlu, 2004: 319; Boyne, 1997; Çekiç Güç'ü Unutmadık, **Yeni Şafak**, 7 Aralık 2002). Örneğin TBMM Genel Kurul'unda 27 Haziran 1995'te gerçekleşen oturumda söz alan Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı ve Sivas Milletvekili Muhsin Yazıcıoğlu (TBMM, 1995) "*Amerika Birleşik Devletlerinin Dışışleri eski Bakanı "Çekiç Güç, PKK'ya yaradı" diyor; yani, bunu Amerika Birleşik Devletlerinin Dışışleri eski Bakanı bile teşhis etmiş, PKK'ya yaradığını ifade etmiş; ama, Türkiye Büyük Millet Meclisi, bizim en büyük düşmanımız olan PKK'nın işine yarayan Çekiç Güç'ün görev süresini uzatarak, karşımızda rahatça faaliyet yapmasına fırsat verecek*" sözleriyle bu durumu dile getirmiştir. Çekiç Güç, görevini Temmuz 1991'den 17 Mart 2003'e kadar TBMM'nin 6 aylık tezkereleri çerçevesinde sürdürmüştür.

etkilenmemiştir. Aksine bu durum koalisyon ülkelerini Kuveyt'i Irak'tan kurtarmaya yönlendirmiştir. Bunun üzerine Özal, Irak'ın ısrarını sürdürmesi halinde savaşın kaçınılmaz olduğunu ve bu olası savaşta şansının olmadığını belirtmiştir. Özal için, dünyanın istikrarı bir savaş gerekiyorsa, onun için savaşmaktan başka yapacak bir şey bulunmamaktadır. Nitekim 17 Ocak 1991 Irak'a karşı başlatılan müttefik operasyonu ile Körfez Savaşı başlamıştır.

Cumhurbaşkanı Özal'ın perspektifinden hem tehditlerin bertaraf edilmesi hem de Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerinde vazgeçilmez bir aktör olarak nitelendirilmesi ile görece kazançlar elde edilmesine imkân verecek olan Körfez krizi, Türk Dışişleri, TBMM, Genelkurmay ve hatta kamuoyu perspektifinden aynı şekilde okunmamıştır. Irak'a saldırı olasılığı ilk çıktığında Türkiye'deki kamuoyu ABD'nin Irak'ı Türkiye topraklarından vurmasına izin verme konusunda aleyhte görüş beyan etmiştir. 1990 yılı boyunca yapılan kamuoyu anketleri, ankete katılanların kabaca üçte ikisinin Türkiye'nin Irak'la olası bir savaşa katılmasına onay vermediğini defalarca ortaya koymuştur (Brown, 2007: 87). Özer'e (2014) göre Özal'ın tezkerayı hararetle savunmasının arkasında hem Irak petrolünü hem de Kuzey Irak'taki Kürt oluşumunu kontrol etme amacı yatmaktadır. Ancak diğer kesimlerin daha ziyade Türkiye'ye geçmişte izlediği ve birçok meselede kazançlı çıkmasına imkân sağlayan tarihsel tarafsızlık politikasının terk edilmesi hususunda kaygı güttüğü görülmüştür. Bu nedenle milletvekillerinin Özal'ın yoğun çabalarına maruz kalana kadar Türkiye'nin bu koalisyona tam manasıyla katkı sunması mümkün olmamıştır. Özellikle iktidar partisi içerisindeki muhalif kesim hükümetin müdahil olmak için gerekli yetkiyi almasına engel olmuştur. Bu kesim Özal'ın fırsat olarak gördüğü girişimleri aynı şekilde değerlendirmemiştir. Ayrıca Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay'ın Özal ile yaptığı görüşmenin ardından istifasını sunması, ordunun tezkereye karşı duruşunu aleni bir biçimde göstermiştir (Erickson, 2004: 30). Nitekim tezkereler Özal'ın ancak yoğun ikna çabalarının bir sonucu olarak TBMM'den geçmiş ancak Türkiye Irak meselesinde Özal'ın istediği düzeyde etkin olamamıştır (Özer, 2014).

Kösebalaban'a göre (2011: 122) Özal, geleneksel Türk siyaset yapısının dayattığı izolasyonist dış politika duruşunun Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Balkanlar'da sosyalist sistemin sona ermesinin getirdiği değişen ortama uyum sağlayamayacağını görmüştür. Ülkenin Batı için, özellikle de ABD için sağladığı jeopolitik öneminin birdenbire sorgulandığı bir dönemde Türkiye'nin Soğuk Savaş'tan sonra dış politika tercihlerini yeniden değerlendirmesi gerektiğine inanmıştır. Nitekim Türkiye'nin Batı ile Sovyetler Birliği arasında bir tampon bölge olarak rolü sona ermiştir. Yeni jeopolitik önemi ise Hazar Denizi'nin petrol ve gaz kaynakları ile Batı pazarları arasındaki vazgeçilmez konumundan ve Kafkasya ve Orta Asya'da Türkçe konuşan eski sosyalist ülkelerle olan dilsel, kültürel ve tarihi bağlarına dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Benzer bir görüş Buzan ve Waeffer (2003: 393) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Türkiye'de potansiyel bir önem kaybı konusunda endişeleri artırdı. Artık Sovyetler Birliği'ne karşı bir cephe devleti olarak gerekli değildi. Avrupa, Doğu ve Orta Avrupa'da ve hatta Rusya'da yeni bulduğu kardeşlerini yükseltmeye başladığında Türkiye'nin Avrupalılık rütbesini düşürdü. Diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de Soğuk Savaş'ın sona ermesi genel bir kimlik krizini tetikledi ve [ülkenin] yeniden yön bulma

ve yeniden tanımlama arayışlarını arttırdı. Körfez Savaşı, Türkiye'nin stratejik olarak hâlâ önemli olduğunu açıkça ortaya koydu, ancak Türkiye'nin konumu hakkındaki endişeler sürmeye devam etti.”

Soğuk Savaş'ın ardından Türkiye hem iç hem de dış politikadaki gelişmelere uyum sağlama gayreti içerisinde olmuştur. Davutoğlu'na (2001: 85) göre Özal'ın politika anlayışı Osmanlı'nın Tanzimat dönemi ile benzerlikler taşımaktadır. Nitekim her iki dönemde de uluslararası sistemin yapısında gelen değişimlere karşı yönetsel yeniden yapılandırma; yükselen milliyetçiliklerin ulusal bütünlüğü tehdit eden etkilerini en aza indirmek için yeni bir ulusal kimlik arayışı; Batı ve geleneksel değerlerin bir sentezi ve Türkiye'yi Batı kurumlarına entegre etme arayışı görülmüştür. Bunların yanı sıra bir diğer benzerlik, dönemin hegemonik gücü ile stratejik ittifak arayışı olmuştur. Bu ittifak arayışı tarihsel sıralaması içerisinde Tanzimat döneminde İngiltere, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise ABD ile olmuştur.

Özal'ın Körfez Savaşı'nda ABD ile tam işbirliği anlayışı Dışişleri Bakanı Ali Bozer, Milli Savunma Bakanı Safa Giray ve Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay gibi dış politika konusunda daha muhafazakâr ya da statükocu hareket eden kesimlerle karşı karşıya kalmıştır. Özal, özellikle İsmet İnönü'nün statüko odaklı politikalarını takip etmekle suçladığı Dışişleri Bakanlığındaki diplomatik yapıyı şu şekilde eleştirmiştir:

“Dışişleri Bakanlığı'nın görevi, Türkiye'nin durumunu ve çıkarlarını korumak... Türk sınırlarını muhafaza etmek... İnanmışlar ki, biz başımızı çıkartırsak, bizi muhakkak vururlar. Onun için, etliye, sütlüye karışmayalım... Dışişlerine göre, politika tespit edilirken, önce etrafı gözlemek geliyor... Herkes ne yapıyorsa, onun ortalamasını almak, en başarılı sayılıyor. Herkesin peşinden gitmek, akıllı olmak zannediliyor. İsmet İnönü'nün devrinden kalan korkunç temenni, bizim Dışişlerinin hâkim çizgisi... [...] Dış politikada ve Körfez Krizi'nde bu tutumu devam ettirdiğiniz takdirde, hem zelil duruma düşeceksiniz, hem ondan sonra da hiçbir yaptığınız fedakârlığın karşılığını alamayacaksınız (Barlas, 2001: 119-120).”

Özal ayrıca Türkiye'nin Atatürk ve İnönü'den kalan iki dış politika çizgisi olduğunu, Atatürk'ün politikasında gerekli fırsatların değerlendirilmesi adına girişimlerin cesurca yapıldığı görülürken İnönü'nün politikasında edilgen bir konumda kalınması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre Özal, Irak meselesinde Türkiye'yi müdahil kılmaya çabalarını Atatürkçü bir politika olarak nitelendirmiştir (Barlas, 2001: 120). Ancak Weymouth'a (1991) göre aslında Özal, Atatürk'ün belirlediği ve eski üst düzey Türk bürokratlarının ve subaylarının uygulayageldiği Araplar veya İslami kesimler arasındaki tartışmalara asla müdahale etmeme politikasını terk etmiştir.

3.1.2. İttifak İlişkileri Bağlamında Körfez Savaşı: NATO ve Uluslararası Sisteme Dair Çıkarımlar

NATO bir kurum olarak Kuveyt'in işgaline karşı çıkan uluslararası aktörlerin yanında yer almıştır. Ankara Irak'a yönelik yaptırımları uygulamaya başlamasıyla NATO'dan kendisini herhangi bir misilleme durumunda koruması yönündeki beklentisini dile getirmiştir. NATO'nun bu konudaki tavrı ise olumlu olmuştur (Bush ve Scowcroft, 1999: 332). Aralık 1990'da Bağdat'ın Türkiye'ye yönelik tehdit içeren beyanlarda bulunması üzerine NATO, Avrupa karargâhına bağlı olarak Almanya, Belçika ve İtalya hava kuvvetlerinden oluşan

Mobil Gücü buraya konuşlandırmıştır. Ayrıca Hollanda'ya ait Patriot hava savunma sistemi Türkiye'ye kurulmuştur. Taft'a (1991: 18-20) göre NATO Antlaşması'nın V. maddesi ve Mobil Gücün ülkede konuşlandırılması caydırıcılık denklemini güçlendirerek Saddam'ın Türkiye'ye herhangi bir saldırı yapmasının önüne geçmiştir. NATO komutanlığı caydırıcı gücünden emin olsa da Türkiye'ye konuşlandırılan müttefik güçlerinin olası bir Irak saldırısı durumunda kafa karışıklığı yaşayabileceği görülmüştür. Nitekim Türkiye'de on sekiz Alfa jetini bulunduran Almanya'nın herhangi bir Irak saldırısında elindeki araçlarla buna yanıt vermek zorunda olup olmadığı açık bir tartışma konusu haline gelmiştir (Bennett vd., 1994: 66). NATO'nun Türkiye'nin güvenliğine olan bağlılığını açıklaması Türk iç siyasetinde, kamuoyunda ya da bürokratik mercilerde olumlu karşılanmasına rağmen Türkiye'nin Irak'a karşı kurulan koalisyonda daha etkin bir rol almasının önünü açmamıştır. Nitekim NATO Türkiye'yi koruma vaadinde bulunsa da koalisyona kendisi de görev bölgesi dışında olması gerekçesiyle askeri bir destek vermemiştir. Buna rağmen Türkiye, toprağını NATO'nun "alan dışı" bir operasyon için kullanılmasına izin vermiştir (Makovsky, 1999: 92). Irak'a yönelik bütüncül bir müttefik hareketi başlatılmamış olsa da NATO caydırıcılık görevini yerine getirmiştir. Buna rağmen krizin çözümünde esas olarak ABD ve Türkiye'nin arasında yürütülen ikili ilişkilerin etkili olduğu görülmüştür.

Washington başından beri Irak'ın Kuveyt'i işgalini Ortadoğu'daki güvenlik, istikrar ve stratejik dengenin yanı sıra bölgesel çıkarları için hayati bir tehdit olarak tanımlamıştır. Türkiye, bir dizi faktöre bağlı olarak ABD'nin Irak'ın eyleminden kaynaklanan tehdit algılamasına katılmıştır. Bu faktörleri detaylandırmadan önce kriz dönemindeki Türk algılarının gelişiminin öncelikle bir iç siyasi süreç içerisinde gerçekleştiğinden bahsedilmelidir. Nitekim birim düzeyinde yapılan analizler, yapısal düzeydeki değişikliklere yanıt vermek amacıyla Ankara'nın Irak'tan kaynaklanan tehdit algısını tanımlayan ve formüle eden başlıca aktörün Cumhurbaşkanı Özal olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, neoklasik realizmin bakış açısına uygun olarak Irak'ın oluşturduğu tehdidinin yapısal-sistemik analiz düzeyinde değerlendirilmesi için ilk olarak Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a ve onun krizi algılamasında etkili olan faktörlere eğilmek gerekmektedir. Bu yönüyle Kösebalaban'a (2011: 122) göre Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye iki hedef peşinde olmuştur. Özal liderliğinde gelişen bu hedeflerden ilki ülkenin tarihsel olarak miras aldığı, ancak Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısı içinde izole edildiği coğrafyada kalan, milli çıkar alanını genişletilmesi gayesidir. İkincisi ise Batı ile özellikle de ABD ile güçlü ilişkiler yoluyla bu yayılcılığının meşruiyetini sağlamaktır.

Irak'ın Kuveyt işgali, Türkiye'nin uluslararası ve bölgesel ortamdaki stratejik değişikliklerden giderek daha fazla baskı altında girdiği bir zamanda gerçekleşmiştir. Bu dönemde öncelikle sistem düzeyinde meydana gelen dönüşümle Sovyet tehdidi ortadan kalkarken Türkiye'nin Washington ile stratejik ilişkisinin nasıl sürdürüleceği önemli bir soru haline gelmiştir. Bu minvalde Türkiye'nin Batı ittifakındaki rolü ve ABD ile ilişkileri Körfez krizi esnasındaki politikasının temel belirleyecisi olmuştur. Özal, yeni dünya düzeninde ABD'nin egemen ve tek süper güç olacağını idrak etmiş ve Türkiye-ABD bağlarını güçlendirmenin yollarını aramıştır. Saddam'ın bölgesel istikrar ve güç dengesine yönelik oluşturduğu tehdidi ele almaya odaklandı. Saddam'ın bağımsız bir ülkeyi pervasızca işgali,

Türkiye'nin küresel uzlaşmanın dışında kalmasını imkânsız hale getirmiş ve dolayısıyla Türkiye'nin stratejik önemini hatırlatmıştır.

Diğer taraftan bölgesel düzeyde Ortadoğu'da 1980'lerde meydana gelen stratejik değişiklikler Ankara'nın güney sınırını oluşturan Arap komşuları Suriye ve Irak ile ilişkilerinde yeni sorun alanları oluşmasına neden olmuştur. Başta su anlaşmazlığı ve PKK'nın yol açtığı gerginlikler Türkiye'nin bu tehditlere karşı yeni stratejiler geliştirmesini zorunlu hale getirmiştir. Ankara Bağdat ile ilişkilerinde ikili düzeyde, Halepçe katliamı ve İran-Irak ateşkesinden sonra Saddam'ın bölgesel emellerine, büyük silahlanma çabalarına ve özellikle sınır ötesi su anlaşmazlığında takındığı iddialı üslubuna karşı giderek daha temkinli hale gelmiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgali, bölgesel güç dengesinin bozulması ve Saddam rejiminin yapısından kaynaklı doğrudan bir tehdit potansiyeli taşıması Türkiye'nin milli güvenliği konusundaki endişelerini artırmıştır. Özetle, Türkiye'nin Bağdat karşıtı bir pozisyon alması ve ABD ile resmi ittifak bağının avantajını kullanarak milli güvenliğine dair duyduğu endişeleri büyük müttefikinin katkısıyla halletmek istemesi hem küresel hem de bölgesel bağlamdaki gelişmeler çerçevesinde açıklanabilmektedir. İttifak teorileri bağlamında Türkiye'nin Birinci Körfez Savaşı esnasında Washington ile ittifakını etkin biçimde kullanması hem Walt'un tehdit dengesi hem de Schweller'in çıkar dengesi teorileri ile uyumlu görünmektedir. Nitekim Türkiye'nin komşusu olan Irak'ın saldırgan eylemleri, Walt'un coğrafi yakınlık, saldırı kabiliyeti ve saldırgan niyetleri barındıran teorisine uyumluluk göstermektedir (bkz. Birinci Bölüm: 73-76).

Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki en ciddi dış politika krizlerini 1990 ve 2003 yıllarında yaşamıştır. Brown'a (2007: 85) göre:

“Her iki krizde de ABD önderliğindeki çok uluslu bir güç, BM kararlarını uygulamak üzere Irak'a karşı askeri bir saldırı başlatmak için Türkiye'den işbirliği talep etmiştir. Her iki durumda da kamuoyunun ve elitlerin çoğunluğu Türkiye'nin koalisyonla ittifak kurmasına karşıydı. Nitekim 2003 yılında bu baskı, Ankara'nın giderek daha aktif hale gelen dış politikasına, Washington ile yakın bağlarına ve sunulan ekonomik yardıma olan korkunç ihtiyacına rağmen ülkeyi tarafsız tuttu. Ancak Türkiye 1990 yılında ABD liderliğindeki koalisyonla ittifak kurmuştur. Bunun ülke ekonomisine maliyeti, milli güvenliğine yönelik taşıdığı riskler ve ilgili politikacılara yüklediği sorumluluklara rağmen [Ankara] koalisyon çabalarına yardımcı olmak için birkaç adım atmıştır.”

Krizin ardından kalan gerçekler Türkiye'nin milli çıkarları açısından ileriki dönemleri etkileyen bazı zorlukları ortaya çıkarmıştır. Savaş sonunda Saddam'ın askeri gücü azalmış olsa da ülke içindeki siyasi gücü devam etmiştir. Bu durum Bağdat'a yönelik ekonomik yaptırımların sürmesine neden olmuş, dolayısı ile Türk ekonomisinin üzerine büyük bir yük binmiştir. Zaten Türkiye'nin savaşla ilgili kayıplarını telafi etmek için Washington'dan ve zengin Körfez şeyhliklerinden vaadedilen yeterli yardımlar da gelmemiştir. Savaş esnasında Türkiye'nin turizmi çökecek düzeyde etkilenmiş ve Irak'tan elde edilen ulaşım ücretlerinde yılda 2 milyar dolarlık bir kayıp yaşanmıştır (Weymouth, 1991). Ayrıca 1988'de olduğu gibi yeniden yoğun bir bölgesel mülteci hareketi yaşanması Türkiye'nin hem ekonomisini hem de milli güvenlik endişelerini arttıran demografik dengeleri etkileme noktasına gelmiştir. Özal, Saddam'ın iktidarda kaldığı müddetçe bölgenin istikrara kavuşmayacağını dolayısı ile Türkiye'de bulunan Kürt mültecilerin evlerine dönemeyeceğine kaniydi. Mültecilerin sürekli

olarak Türkiye’de kalması ise Kürt sorununu *Filistinlileştirerek* ülkenin milli güvenliğine bir kalıcı tehdit oluşturacağı düşünülmekteydi. Özal Türkiye’nin böyle bir alternatifte sahip olmadığını açıkça ifade etmiştir (Weymouth, 1991). Bunun yanı sıra Irak’ın kuzeyinde mukim Kürt nüfusun geleceği uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Nitekim savaştan sonra Kuzey Irak’ta güvenli bölge ilan edilmesiyle Türkiye’nin terörle mücadelesi bundan etkilenir hale gelmiştir. Bu dönemde Türk siyasetine Batılı güçlerin Türkiye sınırında bir Kürt devleti kuracağı endişesi hâkim olmuştur.

Türkiye’nin 2011 Suriye iç savaşı sonrasında karşı karşıya kaldığı ekonomik, demografik ve jeopolitik riskler ile sınırında defacto bir Kürt devleti oluşturma girişimleri, Türkiye’nin Batı ile yoğun işbirliği yaptığı Körfez Savaşı dönemi ile işbirliği düzeyinin azaldığı ve ittifak içi sorunların açıkça konuşulduğu günümüzle şaşırtacak derecede benzerlik taşımaktadır. Ancak, Körfez Savaşı öncesi ve esnasında Türkiye için Saddam rejiminin oluşturduğu riski bertaraf edebilecek yegâne kuvvet ABD olarak görülmüştür (Weymouth, 1991). Bu durum 2011 Arap krizlerinde bu şekilde okunmamıştır. Krizin başlarında ABD ile yoğun temas kurulmuş, ABD’nin bölge istikrarına katkı sunması beklenmiştir. Ancak Obama’nın isteksiz durması, Suriye’de Esad rejiminin kimyasal silah kullanımına kadar cesaretlenmesine neden olmuştur. Bu durum doğal olarak Türkiye’nin sınırlarına yoğun mülteci akımı başlatarak beraberinde sayısız riski taşımıştır. Obama başkanlığındaki ABD’nin Suriye’de var olmaktan çekinmesi ABD’nin uluslararası sistem içerisinde mevcut güç kategorisinin 1990’lı yıllara göre altında yer aldığını göstermektedir. ABD’nin 11 Eylül sonrasında giriştiği maliyetli ve uluslararası sistemin kurucu dinamiklerini, uluslararası hukuku ve devlet egemenliği gibi unsurları yaralamış ve ABD’nin hem iktisaden hem de diğer uluslara karşı sahip olduğu etik değerlerden¹⁹⁴ kayıplar yaşamasına neden olmuştur.

Sonuç itibariyle bütün ekonomik ve jeopolitik risklerine ve maliyetlerine rağmen Körfez Savaşı esnasında Türkiye, ABD ile olan ittifakını güçlü bir biçimde tutmuş, bölgesinde kendi milli güvenliğine dair tehdit olarak algıladığı Saddam rejimine karşı müttefiki ile yek bir duruş sergilemiştir. Yeni uluslararası düzenin henüz başında Türkiye-ABD ilişkilerinin olumlu seyretmesi ile ittifakın Soğuk Savaş sonrasının ilk uluslararası krizinde ayakta kalması kuşkusuz önemli bir gelişmedir. Körfez krizin uluslararası sistemin mevcut konjonktürü etrafında zayıflaması beklenen Türk-Amerikan ittifakına ortak tehdit kaygısı etrafından dinamizm kazandırmıştır. Ankara, Washington’un desteğini alarak milli güvenliğine tehdit olarak gördüğü rejimin bastırılması ve gücünü yitirmesi adına ABD’nin peşine takılma stratejisi izlemiştir. Bu yönüyle Körfez krizi, Türkiye’nin milli güvenlik kaygılarını gidermede müttefiklerini harekete geçirme, bölgesel meselelerde söz sahibi olma, ABD ile ilişkilerde avantajlı bir statü elde etme ve uluslararası sistemin yeni konjonktürüne uyum sağlama gibi çeşitli etmenleri bir araya getirmiştir.

¹⁹⁴ Bunlar, demokrasi promosyonu yapan ve halkın egemenliğini üstün sayan liberal bir görüşün küresel savunuculuğunu yapan ABD’nin kendi ulusal çıkarları söz konusu olduğunda başka devletlerin egemenliklerine müdahale edebileceği ve hatta kimi ulusları kendi yanında savaşılmaya zorlamayacağı şeklindeki girişimleridir.

3.2. 11 Eylül, Afganistan İşgali ve ABD-Türkiye İttifakında İşbirliği

11 Eylül 2001’de ABD’ye düzenlenen saldırılar sonrasında tüm dünyada, özellikle Batılı müttefik devletler tarafından büyük bir dayanışma ilan edilmiştir. Bu saldırılar Ankara tarafından da ivedilikle kınanmış, tüm ülkede ulusal yas ilan edilerek ülkedeki bayraklar yarıya indirilmiştir. Aynı şekilde saldırılardan sonra gerçekleşen ilk TBMM toplantısı¹⁹⁵ terör saldırısında hayatını kaybedenler anısına bir dakikalık saygı duruşu ile açılmıştır. Mecliste söz alan tüm siyasal parti temsilcileri Türkiye’nin teröre karşı mücadelede uluslararası bir rol alması hususunda ortak kanaat belirtmiştir. Bununla beraber Türkiye’nin kendi terörle mücadelesi esnasında müttefik devletlerle yaşananlar ve beklentilere atıf yapılmıştır. Ayrıca 11 Eylül sonrası yeni terör anlayışının İslam dini ile bağlaştırılmasına yönelik çabalar kaygı verici bulunmuştur. Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in (TBMM, 2001a: 32-34) 17 Eylül 2001’de TBMM Genel Kuruluna hitaben yaptığı konuşmasındaki şu ifadeleri önem arz etmektedir:

“[...] Aslında, bu acıyı en fazla hissedecek olan, en fazla paylaşacak olan biziz, Türkiye’dir; çünkü, biz yıllarca bunu yaşadık. Bunu en iyi anlayacak olan şehit ailesi, bunu en iyi anlayacak olan yıllarca teröre karşı Türkiye’de mücadele veren biziz. [...] Teröre karşı uluslararası bir mücadele; daha kapsamlı, daha derin, daha iddialı. Bu, bizim yıllardır savunduğumuz bir düşünce. Türkiye olarak biz, elbette, bu büyük mücadelede Amerika Birleşik Devletleri’nin yanındayız. Bu büyük mücadelede, Türkiye olarak biz varız; kendi imkânımız, kendi gerçeğimiz doğrultusunda, boyutunda her desteği vereceğiz. [...] Terör konusunda geniş bir koalisyondan söz ediliyor, geniş bir anlayıştan söz ediliyor ve biz, bu düşünceyle, şu birkaç gün içinde, Amerika Birleşik Devletleri’yle, NATO’daki müttefiklerimizle, Avrupa Birliğiyle, Orta Asya cumhuriyetleriyle, Ortadoğu’da ortak bazı düşünceleri paylaştığımız ülkelerle yakın temas içindeyiz ve bu temasımızda kendi kaygımızı, kendi düşüncemizi onlarla paylaşmaktayız, onlarınkini öğrenmekteyiz ve gene bu temaslarda, özellikle Batılı müttefiklerimizle, Amerikalı müttefikimizle görüşürken, bir hususun altını daha çizmekteyiz -bir başka konuşmamda da belirtmiştim; bunu en güzel şekilde, hükümetimiz, Başbakanımız ifade etti- elbette, öyle din tanımıyla terör olmaz, İslamcı terör, Hristiyan terör, Musevici terör, böyle bir şey olmaz. Biz, bunu ısrarla ve inatla bütün muhataplarımıza anlatmaktayız ve bir ölçüde de bir etkimiz olduğu anlaşılıyor. Ve biz şunu söylüyoruz: Bir yandan bütünlüğe ihtiyacımız var diyeceğiz, bir yandan terörle mücadelenin, Asyasıyla, Avrupasıyla, Amerikasıyla, değişik milletleriyle hepimizin ortak meselesi olduğunu söyleyeceğiz, bütünlük çağrısı yapacağız, öte yandan kendi içimizde, yapay, sahte tanımlarla, sahte medeniyet tanımlarıyla, kendimizi din esasında, kültür esasında böleceğiz ve sonra da bundan bütünlük çıkmasını bekleyeceğiz. Böyle bir şey olmaz ve Türkiye olarak biz bu konunun çok hassas takipçisiyiz ve takip etmeye devam edeceğiz.”

Ankara, bir müttefik olarak ABD’nin yanında durmaya devam edeceğini açıkça ilan ettiği bu hadise ile uzun yıllardır mücadele ettiği ayrılıkçı PKK terörünü bağlaştırmıştır. Bu yönüyle yıllardır maruz kaldığı terör tehditinin 11 Eylül’de tüm askeri ve ekonomik gücüne rağmen ABD’yi kendi topraklarında vurması, devletlerin bu asimetrik saldırılara karşı beraber hareket etmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Türkiye’nin kendi gerçekleri etrafında, eskiden beri teröre karşı uluslararası dayanışma beklentisi içerisinde olması bu gelişme ile doğrulanmıştır. Bu noktada Türkiye, zaten geleneksel tehdit sınıfında yer alan terörü, küresel

¹⁹⁵ TBMM Genel Kurulu. 17 Eylül 2001 Pazartesi, 129. Birleşim (Olağanüstü).

bir tehdit sınıfında yeniden tanımlayarak ABD ile işbirliği noktasında müştereken mücadele edilecek bir zemine oturtmuştur. Bununla beraber Türkiye'nin içinde bulunduğu medeniyet ve inanç havzasının hedef haline getirilmesi Türk politikacıların rahatsızlık duyduğu bir konu olmuştur. 11 Eylül'ü müteakiben oluşan ilk reaksiyonlarda dâhi görülebilen Türk kamuoyu ve hükümetinin bu hassasiyeti Ankara'nın terör karşıtı koalisyondaki rolünde de gözlemlenmiştir.

11 Eylül saldırılarının uluslararası sistem üzerinde oluşturduğu ilk etkiler ve uluslararası kurumlar nezdinde bulduğu karşılık, Türkiye'nin bu süreçteki ittifak politikasının oluşumunda önem arz etmiştir. Saldırıları üstlenen El-Kaide liderliğinin Taliban rejimi ve Afgan Emiri Molla Muhammed Ömer himayesinde Afganistan'da barındırması Washington için bu ülkenin meşru bir hedef olmasına neden olmuştur. Bunun üzerine sistemin tek süper gücü konumundaki ABD'nin saldırılara güçlü bir misilleme ile yanıt vereceği beklentisi oluşmuştur. Amerikan kamuoyunda askeri güç kullanımına artan desteğin de etkisiyle Bush yönetimi askeri müdahale seçeneğini birinci önceliği içerisine almıştır (Huddy vd., 2005, 601). ABD'deki saldırıların hemen ardından, 12 Eylül 2001 tarihinde toplanan BM Güvenlik Konseyi 1368 sayılı Kararı¹⁹⁶ yayımlamıştır. Kararda (1368/3) BMGK *tüm devletleri, terör saldırılarının faillerini, düzenleyenlerini ve sponsorlarını adalet önüne çıkarmak için acilen birlikte çalışmaya çağırmış ve bu eylemlerin faillerine, düzenleyicilerine ve sponsorlarına yardım, destek veya yataklıktan sorumlu olanların sorumlu tutulacağı* vurgusunda bulunmuştur. BMGK 28 Eylül 2001'de yayımladığı 1373 sayılı Karar¹⁹⁷ ile ilk kararı güçlendirmiştir. Bu şekilde olası Amerikan müdahalesine bir nevi meşruiyet sağlanmıştır.

Saldırının hemen ertesi günü NATO'nun en yüksek karar alma organı olan *Kuzey Atlantik Konseyi* saldırıyı yurtdışı kaynaklı bir eylem olarak nitelendirilmesi durumunda saldırının Washington Antlaşması'nın V. maddesi kapsamına girebileceğini duyurmuştur (Gorka, 2006). Nitekim ABD'li yetkililerin 2 Ekim'de NATO üye ülkelere verdiği brifinglerin ardından saldırı bu kapsama alınmıştır. NATO'nun bu geniş desteğine rağmen dönemin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, V. madde etrafında kollektif savunma onayı aldıklarını ancak NATO'dan özel bir talepleri olmadığını ve şu anda buna ihtiyaç duymadıklarını belirtmiştir (NATO, 2001). Bosna ve Kosova'daki insani amaçlı askeri operasyonların aksine, NATO'nun 11 Eylül sonrasında Afganistan görevi, bölgesi dışarısında olsa da ittifakın kuruluş mantığına uygun olarak toplu savunma niteliği taşımaktadır (Kınacıoğlu ve Gürzel, 2013: 600). Türkiye de NATO müttefiki olarak ilgili madde uyarınca ABD'yi koruma taahhütüne dâhil olmuştur. İlgili madde uyarınca NATO ülkeleri ABD hava sahasında devriye uçuşları düzenlemek, müttefik ülkelerdeki mevcut NATO üslerinin ve hava sahalarının Amerikan kullanımına açılması ile istihbarat paylaşımı başlatılmıştır.

ABD tarafından Ekim 2001'de başlatılan *Kalıcı Özgürlük Operasyonu* ile Taliban rejiminin devrilmesinden sonra 5 Aralık 2001'de düzenlenen Bonn Zirvesi'nde kararı alınan ve ardından 1386 sayılı BMGK Kararı¹⁹⁸ ile teşkil edilen ISAF uluslararası bir güç olarak

¹⁹⁶ UNSC Res. 1368. (12.09.2001). Tam metin için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1368>

¹⁹⁷ UNSC Res. 1373. (28.09.2001). Tam metin için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1373>

¹⁹⁸ UNSC Res. 1386. (20.12.2001). Tam metin için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1386>

Afganistan'da göreve başlamıştır. ISAF'ın komutası Ağustos 2003'te tam olarak NATO'ya devredilmiştir¹⁹⁹. Böylece NATO'nun 11 Eylül sonrası uluslararası sistemi içerisinde kendi dönüşüm süreci açısından da önemli bir eşik aşılmıştır. Nitekim Atlantik paktı, Soğuk Savaş esnasında tanımlanmış tehditlerin ve coğrafi kapsamın ötesindeki bir görev alanında etkin faaliyet göstermeye başlamıştır. Türkiye, bir NATO üyesi olarak ISAF'a önemli katkılarda bulunmuştur. ISAF, Haziran 2002 ila Şubat 2003 tarihleri arasında, henüz NATO komutasına geçmeden önce, bölgede 1400 askerini bulunduran Türkiye tarafından komuta edilmiştir. Ayrıca, Şubat-Ağustos 2005 tarihleri arasında ikinci kez ISAF liderliği ile Kabil Uluslararası Havalimanı'nın sorumluluğu üstlenilmiştir. Bu görev esnasında Türkiye, Afganistan'da 1430 askeri personel ve üç yardımcı helikopteri konuşlandırmıştır. Ağustos 2006'dan itibaren iki yıl boyunca Fransa ve İtalya ile birlikte dönüşümlü olarak Kabil Bölge Komuta Merkezi'nin (RCC) komutasını alan Türkiye 1200 askeri personelini burada görevlendirmiştir. Türkiye'nin buradaki görevi sonraki yıllarda uzatılmıştır (Turkey's International Security Initiatives and Contributions to NATO and EU Operations, t.y.). Türkiye, bunların yanı sıra çok sayıda yerel Afgan gücünün yetiştirilmesine katkı sunmuştur. Günümüzde Türkiye'nin Afganistan misyonunda NATO kapsamında 600 askeri personel görev yapmaktadır. Bu da Türkiye'yi askeri katkı sunan devletler içerisinde dünyanın yedinci ülkesi konumuna getirmektedir (RSS Key Facts and Figures, 2020: 2).

Bunların yanı sıra Türkiye, halkının çoğunluğu Müslüman olan bir devlet olarak NATO'nun Afganistan'daki mücadelesine askeri ve ekonomik katkıların yanında psikolojik ve moral bir etki sağlamıştır. 28 Haziran 2007'de Amerikan Kongre Üyesi Bud Cramer, Robert Wexler ve Ed Whitfield Amerikan Kongresine hitaben imzaladıkları mektupta Türkiye'nin katkılarını şu ifadelerle hatırlatmışlardır (Turkey's Contributions in Iraq and Afghanistan, 2007):

“Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu laik bir ülke olan ve NATO üyesi olan Türkiye Cumhuriyeti, Amerika'nın en sadık müttefiklerinden biri olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin desteği olmadan, Amerika'nın Teröre Karşı Küresel Savaş'taki çabaları ciddi şekilde engellenecektir. Türkiye kendi sınırları içinde terör saldırılarıyla karşı karşıya kalsa da, ABD'ye önemli yardımlar sağlamaya devam etmektedir.”

Kısacası Türkiye ABD'nin Afganistan'daki askeri mücadelesinde ittifak çerçevesindeki tüm imkânlarıyla katkı sunmuştur. Nitekim ittifakın en güçlü aktörünün saldırıya uğramış olması Soğuk Savaş dinamikleri boyunca süren işbirliğini yeniden canlandırmıştır. ABD'nin müdahalesinin BM ve NATO nezdinde alınan kararlarla yasal hale getirilmesi Türkiye'nin meşru bir terör karşıtı mücadelede ABD yanında yer almasını kolaylaştırmıştır. İç siyasette de ABD'nin terörle mücadelesine destek verilmesi hususunda bir fikir birliği görülmektedir. Ancak yine de Afganistan'a yapılacak olan askeri müdahale beraberinde istikrarsızlık getireceği ve kontrolsüz bir savaşa dönüşebileceğine yönelik kaygılar TBMM'de söz alan siyasetçiler tarafından dile getirilmiştir. Örneğin, bu yönde Türkiye'nin tutarlı bir politika güdemediği eleştirisinde bulunan Saadet Partisi Grup Başkanvekilleri 09 Ekim 2001

¹⁹⁹ UNSC Res. 1510. (13.10.2003). Tam metin için bkz. https://www.nato.int/isaf/topics/mandate/unscr/resolution_1510.pdf

tarihinde Başbakan Bülent Ecevit hakkında gensoru önergesi vermiştir (TBMM, 2001b: 126-128). Gensoru önergesinde şu ifadeler yer verilmiştir:

Maalesef, Soğuk Savaş sonrasında yeniden kurulan uluslararası düzende, Türkiye, çıkarlarına uygun dinamik bir dış politika geliştirememiş, önüne çıkan imkânları değerlendirememiştir. Özellikle 57 nci hükümet döneminde Türkiye, bölgesindeki sorunlu alanlarda meydana gelen gelişmelerde, neredeyse tamamen devre dışı kalmıştır. [...] 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de meydana gelen terörist saldırılardan sonra, dünyanın, bölgemizde geçeceği anlaşılan bir savaşın eşiğine geldiği bir dönemde Türkiye’yi böyle bir hükümetin yönetiyor olması talihsizliktir. [...] Terör, insanlığın baş belasıdır; ABD’de meydana gelen terör olayı binlerce masum insanın canını almıştır; bu şekilde, dünya, nasıl bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu acı bir şekilde bir daha öğrenmiştir. Terörle etkin bir mücadele gereklidir; terörle mücadele için uluslararası işbirliği zorunludur; Türkiye, terörle mücadele için uluslararası işbirliğine katılmalıdır. Ancak terörle mücadele demokrasi ve hukuk içinde olmalıdır.”

TBMM Başkanlığına sunulan dilekçedeki bu ifadelerde Türkiye’nin ağırlıkla Müslüman nüfusa sahip bir ülke olarak uluslararası sistemdeki yeri ve Birinci Körfez Savaşı esnasında Amerikan müttefiki olmasının getirdiği maliyetler hatırlatılmıştır. Nitekim Türk kamuoyu ve elitlerinde oluşan olası istikrarsızlığın Türkiye’nin ülke imajına ve ekonomisine olumsuz etkilerine dair kaygılar, Bush yönetiminin söylemlerinden etkilenmiştir. Bununla beraber henüz Afganistan’daki çatışma hali devam ederken Amerikan yönetiminin Türkiye’nin komşusu olduğu İran ve Irak’a yönelik tehdit edici bir söylem tercih etmesi, Ankara’nın ABD ile ilişkilerindeki rotayı yeniden Irak’ın geleceği ve toprak bütünlüğü gibi konulara çevirmesine neden olmuştur. Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit’in 16 Ocak 2002’deki Washington ziyaretinde gündem bu çerçevede oluşmuştur. Mehmet Ali Birand (2002) burada yaşanan gelişmeleri Hürriyet Gazetesi’ndeki köşesine şu şekilde taşımıştır:

“Ecevit, Irak konusundaki kaygılarını bol bol anlatma olanağını buldu. Ancak Amerikalılar, Türkiye’nin bu duyarlılığını pek anlayabilmiş değiller. Onlar da durmadan “Neden bu kadar duyarlısınız. Biz herhangi bir karar almadık. Üstelik karar alma aşamasına geldiğimizde sizinle mutlaka danışacağız” dediler. Bağımsız bir Kürt devleti kurulmasını kimsenin istemediğini, bu olasılığın abartılmaması gerektiğini söyleyerek Ankara’yı rahatlatmaya çalıştılar. Amerikan yönetimi, Başkan Bush başta olmak üzere temelde şu mesajı verdi: Türkiye, Amerika’nın bölgedeki en önemli stratejik ortağıdır. Türkiye’ye desteğimiz tamdır ve sürecektir.”

Özetle, Türkiye’nin 11 Eylül 2001’de New York ve Washington’a yönelik yapılan terör saldırılarına tepkisi ikili ilişkilerin güçlenmesine yol açmıştır. Türk hükümeti saldırıları derhal şiddetle kınamış, Amerikan hükümetine ve halkına başsağlığı dilemiş ve Taliban rejimine karşı kurulan Afganistan’daki uluslararası koalisyonu katılma kararını açıklamıştır. Dahası, Türk kamuoyunun ABD hakkındaki görüşleri bu dönemde geçmişe ve ilerideki dönemlere göre daha olumlu bir düzeye erişmiştir. 2002’de ABD Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Görüş Analizi Başkanlığı tarafından yapılan bir ankette katılanların yüzde 66’sının ABD ile Türkiye arasında iyi ilişkilerden yana olduğu gösterilmiştir (Sayarı, 2013: 130-131). Bu bağlamda Türkiye, 11 Eylül sonrası oluşan uluslararası terörizme karşı ABD’nin peşine takılma stratejisini tercih etmiştir. Bunda terör mağduru bir ülke olarak yıllarca mücadele etmenin getirdiği iç meşruiyet ile uluslararası hukukun BMGK kararları ile

tesis edilmesi, askeri operasyonların da Türkiye'nin karar alma mekanizmalarında eşit pay sahibi olduğu NATO kapsamında yapılması dış meşruiyeti yansıtmıştır.

Bu süreçte Türk siyasetindeki kaygılar ABD'nin sistemin tek gücü olarak kendi geliştirdiği doktrinler etrafında İran, Irak ve Kuzey Kore'yi yeni hedefler haline getirmesi etrafında oluşmuştur. Başkan George W. Bush'un 29 Ocak 2002'de yaptığı konuşmada Irak, İran ve Kuzey Kore'yi *şer eksen*i olarak ilan etmiştir. Bunun ardından Türkiye'de Amerikan ittifakının yetkili isimlerce sorgulanır hale geldiği ve ABD'ye karşı tek yanlılığa alternatif oluşturabilecek ilişki arayışına gidildiği görülmüştür. Örneğin Harp Akademileri Genel Sekreteri Orgeneral Tuncer Kılınç milli çıkarlar için gerektiğinde Rusya ve İran ile işbirliği yapılabileceğini açıkça belirtmiştir (Gürgen, 2002). Zira olası Irak savaşı ile Türkiye'nin Kürt ayrılıkçılığı üzerinde sahip olduğu kaygılar yeniden güçlenmiştir. Bu noktada Irak Savaşı öncesinde ABD'nin Türkiye'den talepleri ve 1 Mart 2003 tezkeresinin Türk-Amerikan ilişkilerine getirdiklerinin ele alınması önem arz etmektedir.

3.3. Irak Savaşı Etrafındaki Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye-ABD İttifakı

Türkiye'nin Bağdat politikası, güçlü ittifak ilişkisi içerisinde olduğu ve uluslararası sistemin en güçlü aktörü olan ABD ile uzun süredir devam eden ilişkisinden doğrudan etkilenmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinin savaş sırasındaki merkeziyetini daha iyi anlamak için Soğuk Savaş sonrası Amerikan stratejik düşüncesinin evrimi ve Türkiye'nin bu tabloya nasıl uyduğu önem arz etmektedir. Nitekim Soğuk Savaş sonrasında büyük bir konvansiyonel tehdidin ortadan kalkması, Amerikan küresel stratejisi bölgesel düzeydeki güçlerin çıkarlarının küreselleşmesini önlemeye odaklanmıştır. Böylece hem kendi hem de müttefiklerinin çıkarlarına ciddi tehditler oluşturacak bölgesel anlaşmazlıkların patlamasını engellemeye ve Batı'nın piyasa ekonomisi odaklı liberal değerleri ile demokratik çoğulcu siyasal sistemleri yaymaya giderek daha fazla öncelik vermiştir (Kardaş, 2010: 157). Bu bağlamda, Amerikan karşıtı bakış açıları ve kitle imha silahları edinme niyetleri ile kimi devletler ABD'nin dikkatini daha fazla çekmiştir. Petrol rezervleri nedeniyle stratejik açıdan önemli bir bölge olan Ortadoğu, bu devletlerin çoğuna ev sahipliği yapmaktaydı. Türkiye'nin bölgeye olan coğrafi yakınlığı ve ABD ile olan geçmiş işbirliği, Washington'daki politika yapıcılar, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Türkiye'nin görece azalan jeostratejik değerini yeniden değerlendirmeye zorlamıştır. Benzer şekilde, Yugoslavya'nın dağılması sürecinde de Ankara ABD ile yakın politikalar izleyerek bölgesel ihtilafların çözümünde Amerikan ittifakları mekanizması içerisinde yer almıştır. Buna karşılık Türkiye kimi uluslararası anlaşmazlıklarda ve kendi ülkesinde ekonomik sorunlarla mücadele ederken Amerikan yardımlarından da faydalanmasını bilmiştir. Ancak iki devlet arasındaki ilişkilerde iniş çıkışlar ortadan kalkmamış ve 11 Eylül sonrası bir dönemde bu ilişkiler, bölgesel riskler ve Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzenin getirdiği özerklik ortamında daha sorunlu hale gelmiştir.

Çok kutuplu bir uluslararası sisteme doğru eğilim, Türkiye-ABD ilişkileri üzerinde güçlü bir etki yaratmıştır (Sayarı, 2013: 134-136). Irak ve Afganistan savaşlarının bir sonucu olarak Amerika'nın azalan gücüne ilişkin algılar hem Türk siyasetçiler hem de kamuoyu arasında yaygınlaştırmıştır. Bu algılar, Türkiye'nin dış politikasının yürütülmesinde daha fazla bağımsızlık ve stratejik özerklik arzusunda etkili olmuştur. Türkiye'nin dünya meselelerinde

daha büyük bir statü kazanma yönündeki artan çabaları, Ankara'nın Washington ile ilişkilerinde daha iddialı bir strateji izlemesine yol açmıştır. Bu bakımdan Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler, XXI. yüzyılın ilk on yılında önemli ölçüde dalgalanma ve belirsizlik göstermiştir. Soğuk Savaş paradigmasının ortaklık içinde zayıflaması, bölgesel değişikliklere ek olarak Washington'un 2003'te Irak'a yönelik politikasının güç bir tek taraflı boyut taşınması gibi gerekçeler ABD-Türkiye ilişkilerinde bir krize yol açmıştır (Kanat, 2014: 224).

11 Eylül sonrası dünyada ABD-Türkiye ilişkileri, öncelikle Ortadoğu'nun geleceğine yönelik yaklaşımlarındaki farklılıkların bir sonucu olarak yeni zorluklarla karşılaşmıştır. Özellikle 2003 Irak Savaşı'ndan bu yana ikili ilişkilerde zaman zaman ittifak dayanışmasını yansıtan yakın işbirliği görülse de daha ziyade sorunların öne çıktığı bir dönem izlenmiştir (Aliriza ve Aras, 2012; Brown, 2007; Güney, 2005; Walker, 2008). Nitekim Irak Savaşı Türk-Amerikan ittifakı içerisinde kimilerince bir *tren kazası* olarak nitelendirilen olumsuz gelişmeleri beraberinde getirmiştir. 1 Mart 2003 tezkeresi TBMM'de yeterli oya ulaşamayınca Türkiye'de konuşlandırılmak üzere Akdeniz açıklarında bekletilen askeri unsurlar geri dönmek durumunda kalmış, ABD'nin umduğu kuzey cephesi açılmamıştır. Bununla beraber olası Irak Savaşı esnasında Türkiye'nin korunmasına dair tedbirler Fransa, Almanya ve Belçika'nın vetosu ile karşılaşmış ve mesele NATO-içi bir krize dönüşmüştür. Sonrasında Irak'ın Süleymaniye kentinde Türk askerlerinin Amerikan kuvvetlerince başlarına çuval geçirilerek gözaltına alınmaları Türkiye kamuoyundaki Amerikan karşıtlığını tırmandırırken iki devlet arasındaki tehdit algılamalarındaki farkı açığa çıkarmış ve aralarında büyük bir güven bunalımına yol açmıştır (Buhari Gülmez, 2020: 480; Han, 2010: 94).

ABD aynı gerekçeler etrafında Fransa ve Almanya gibi bazı önemli Avrupalı müttefikleriyle de sorunlar yaşamıştır²⁰⁰ (Conolly-Smith, 2009; Dettke, 2018; Lansford, 2017; Szabo, 2004). Washington Irak işgalinin ardından yabancı yeteneklerinde, uluslararası duruşunda, ahlaki meşruiyetinde görece bir düşüş yaşamış ve böylelikle uluslararası ilişkilerdeki üstünlüğünü kaybetmiştir (Bacevich, 2008). Uluslararası sistemin dinamik yapısında meydana gelen sürekli değişikliklerle birlikte bölgesel oyuncuların gücündeki görece değişimler, Ankara ve Washington'un daha güçlü bir ilişki kurması için istikrarsız ve öngörülemez koşullar yaratmıştır (Kanat, 2014: 224). Irak Savaşı ile başlayan bu dönemdeki öngörülemez iniş çıkışlar ortaklık kalitesine dair sorunları meydana getirerek sonraki dönemde dış politika yapımı içerisinde belirleyici düzeyde güven bunalımlarına yol açmıştır (Müftüler Baç, 2020: 186; Bayezit, 2016: 86). Bununla birlikte ABD'nin Avrupa'daki müttefikleri ile ilişkileri kısa bir süre içerisinde tekrardan düzelme eğilimi göstermiştir. Ancak Türkiye-ABD ittifakı Bush yönetimi boyunca sorunlu bir ortaklık niteliği taşımıştır. Ayrıca bu sorunlar Bush'un görev süresi tamamlanmasına rağmen son bulmamıştır (Sayarı, 2013: 129).

George W. Bush Ocak 2001'de iktidara geldiğinde, ABD'nin önceki dönemden kalan Irak politikası Saddam rejimini çevrelemeye odaklandığından başlarda yeni yönetim açısından acil bir dış politika sorunu olarak görülmemiştir. Ancak Saddam yönetiminin çevreleme stratejisi ile zayıflaması çok mümkün olmaması üzerine Bush yönetimi Bağdat politikasını

²⁰⁰ Bkz. İkinci Bölüm.

sıkılaştırma kararı almıştır (Bush, 2010: 228). 11 Eylül saldırılarının ardından Afganistan’da Taliban rejimine karşı kullandığı yöntemleri Irak’ta Baas rejimine karşı kullanmak üzere planlamaya başlayan ABD yönetimi, 2002 yazında uluslararası kamuoyunun dikkatini Irak’a çekme gayreti içerisine girmiştir. Irak’ın elinde bulunduğu iddia edilen kitle imha silahlarını El-Kaide benzeri terör gruplarına verebileceğini, Irak’ın BM müfettişlerinin denetimlerini kabul etmemesi ile bu durumun aleni hale geldiğini ileri sürmüştür (Brown, 2007: 97). Washington diplomatik manada baskılarına devam ederken bir yandan da askeri bir harekât için gerekli olan hazırlıklara başlamıştır. Bu şekildeki askeri bir seçenekte tıpkı 1990’da olduğu gibi, Türkiye hayati öneme sahip görülmüştür. ABD’li uzmanların planlarında Türkiye, olası Irak müdahalesi için kuzey cephesini oluşturmuştur. Başkan Bush (2010) kendi kaleme aldığı kitabında bundan şu şekilde bahsetmektedir:

“Tommy [Franks]²⁰¹ Ulusal Güvenlik ekibine, aynı hafif ayak izi kavramını Irak’a da uygulamak için çalıştığını söyledi. Güneyde Kuveyt, batıda Suudi Arabistan ve Ürdün ve kuzeyde Türkiye’den hızlı bir istila öngörüyordu. “Hassas güdümlü mühimmatların hedeflerini belirleyen çok sayıda yüksek vasıflı Özel Harekât Kuvvetimiz varsa, daha az konvansiyonel kara kuvvetine ihtiyacımız olacak” dedi. “Bu, Afganistan’dan alınan önemli bir dersti.”

Nitekim ABD’nin niyetleri doğrultusunda hareket etmek üzere Amerikan yönetiminden Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz Ankara’yı ziyaret etmiştir. Wolfowitz Başbakan Bülent Ecevit ve Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu ile doğrudan temas kurmuştur (Brown, 2007: 97). Wolfowitz (Wolfowitz in Turkey-Various Statements, 2002) Ankara ziyareti esnasında Türkiye’nin olası katkılarına dair şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Türkiye’nin katılımı, eğer güç kullanmaya gelirse, sonuçları yönetmede, sonucu olabildiğince kararlı bir şekilde üretmede ve ayrıca savaş sonrası Irak’ın bölgede olumlu bir güç olmasını sağlamada çok önemlidir. Bu nedenle, Türkiye’nin savaş planlama sürecine yakından dâhil edilmesi çok mühimdir.”

Bu şekilde Washington’un Irak’a yönelik işgal girişiminden önce Türkiye ile Amerikan kuvvetlerinin üslenmesi konusunda yoğun müzakerelere girdiği görülmüştür. Türk hükümeti Amerikan kuvvetlerinin Irak ordusuna karşı bir *kuzey cephesi* açmak için Türkiye topraklarından geçmesine izin verilmesi hususunda Washington ile anlaşmıştır. Buna rağmen TBMM anlaşmayı onaylayacak olan hükümet önergesini reddetmiştir. İki müttefik arasında onlarca yıllık uyumlu işbirliği modeliyle çelişen bu Meclis kararı, yerli ve yabancı gözlemciler ile Amerikalı savaş planlamacıları için bir şok olmuştur. Zira Meclis oylaması öncesinde 60 bin kadar askerin Türkiye üzerinden nakledilmesi planlanırken, 4. Piyade Tümeni’nin teçhizatını taşıyan kargo gemileri Türkiye’ye boşaltılmak üzere Akdeniz açıklarında beklediği bilinmektedir (Feith, 2008: 395). Nitekim Meclis kararının sonucunda işgal planlarının ciddi manada revize edilmesi gerekmiştir. Bir süre sonra Ankara’nın Irak’a karşı oluşturulan koalisyona yardımı çeşitli uçuş haklarının sağlayacağı sınırlı bir işbirliği biçiminde yeniden yapılandırılmıştır. Türkiye’nin Irak savaşı sırasında ve sonrasında yürüttüğü politikaların uzun süreli etkileri olmuştur. Bunlar Türk-Amerikan ilişkilerinin

²⁰¹ ABD Silahlı Kuvvetlerinde General olarak görev yapmış, ABD’nin Afganistan ve Irak harekâtlarını komuta etmiştir.

gidişatını ve Türkiye'nin Ortadoğu bölgesel güvenlik kompleksindeki yerini değiştirmiştir (Kardaş, 2010: 153).

Irak krizi sırasında gelişen Türk dış politikası, bu çalışmanın temel argümanını destekleyici veriler sunmaktadır. Bu gelişme ile bölgesel güçlerin ABD karşısında başvurduğu ittifak stratejilerinin dinamikleri daha anlaşılır kılınmıştır. Türkiye'nin ve birçok uluslararası aktörün ABD'nin Irak'ı işgal etme planlarına verdiği yanıtlar, uluslararası düzenin geleceği ve ittifak davranışı konusunda politika ve entelektüel çevrelerde hararetli bir tartışma yaratmıştır. ABD'nin geniş tabanlı bir koalisyon yaratamaması ve birkaç büyük güç ve ikincil devletin Amerikan politikalarına muhalefeti, Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu düzende yaşanan ABD'nin tartışmasız hükümdarlığının ardından dengeleyici davranışların geri dönüşü olarak yorumlanmıştır (Kardaş, 2010: 155). İttifaklar üzerine pek çok uzman, yanlış hesaplanan Amerikan müdahalelerinin birçok ikincil devletin güvenlik çıkarlarına olumsuz sonuçlar ürettiğini dile getirmiştir. Dolayısıyla ABD'nin tercihlerinin ikinci kademe güçlerin ABD ile ilişkilerini yeniden yapılandırmaya zorlayan dolaylı tehditler olarak nitelendirildiği ileri sürmüştür.

Bu bölümün amacı, aşağıdaki soruları yanıtlamak için Türkiye'nin Irak krizi boyunca uyguladığı politikayı incelemektir. Bu sorular: Türkiye'nin davranışını ve Irak politikası tercihlerini hangi güdülerin yönlendirdiği ve bunun Ankara'nın hedeflerini ve nihai politika sonucunu gerçekleştirme davranışını nasıl etkilediğidir. Bunu yapmak için öncelikle meselenin özüne dair gelişmelere kronolojik olarak yer verilmiştir. Müteakiben çalışmada ileri sürülen iki ana hipotez test edilmiştir. Böylece bu çalışmada geliştirilen teorik çerçevenin uygulanmasıyla ABD-Türkiye ittifakına dair çıkarımların Irak Savaşı etrafında açıklanmasına gayret edilmiştir. Bölümün ilk aşamasında ABD'nin sistemin tek süper gücü olarak Irak'a atfettiği önem, bu yönde Türkiye'den beklentileri ve bununla ilgili oluşmuş olan çıkarları ve motivasyonlarına; ikinci aşamasında ise Türkiye'nin davranışını bölgesel ve yerel çevreler bağlamında konumlandırmasına yer verilmiştir. Üçüncü kısımda ise vakanın bulguları, ABD'nin uluslararası sistemdeki yeri ve bunun devletler arası ittifaklara etkisi bağlamında özetlenmiştir.

3.3.1. Küresel Bir Sorun Olarak Irak Krizi ve ABD-Türkiye İlişkilerindeki Yeri

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Türkiye'nin yakın coğrafyasında yeni doktrinler etrafında askeri yöntemleri barındıran bir siyaset izlemesi Türkiye'nin dış politikası ve milli güvenliği ile yeni uluslararası dinamikler etrafında ittifak ilişkilerini belirlemiş ve bu ilişkilerin geleceğini etkilemiştir. Irak'taki siyasi durum, Soğuk Savaş sonrası dönemin başından itibaren Türk dış politikası adına önemli bir sorun üretme potansiyeli taşımıştır. 1990-91 Körfez krizi sonrasında Irak'taki Baas rejiminin sürmesi, ülkedeki etnik, mezhepsel çizgilerin daha belirgin hale gelmesiyle meydana gelen coğrafi hatların Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasal geleceği konusunda Türkiye'nin endişelerini arttıran birinci derecede bir güvenlik sorunu halini almıştır (Altunışık, 2006: 184). Bununla beraber 11 Eylül saldırılarını müteakiben Başkan Bush'un Ocak 2002'de Irak, İran ve Kuzey Kore'yi *şer eksen*i ilan etmesi ile ABD'nin bu ülkelere müdahale seçeneği güçlü bir vaziyet almıştır. Özellikle Saddam rejimine dair Amerikan siyasetindeki etkili figürler arasında güçlü bir tehdit algılayışı mevcut olduğundan bir sonraki hedefin Bağdat olacağı şüphe götürmeyen bir

gerçek olarak tanımlanmıştır (Feith, 2008: 47-51). Bu yönüyle, Irak'a karşı düşünülen herhangi bir askeri seçenekte Türkiye, daha önce olduğu gibi, stratejik ve askeri lojistik avantajları bakımından işbirliği yapılması en önemli olan Amerikan müttefiklerinden birisi olmuştur. Zaten kısa bir süre içerisinde özellikle Temmuz 2002'den itibaren Pentagon'un Türkiye üzerinden ikinci bir kuzey cephe açma planlarından bahsetmeye başlanmıştır. Savaş durumunda Türk hava sahası ve üslerinin kullanımına ek olarak Türkiye toprakları, önemli sayıda Amerikan kuvvetinin ülkede konuşlandırılmasını gerektiren hazırlık alanı olarak belirlenmiştir. (Feith, 2008: 394-396; Rumsfeld, 2011: 451). Robins (2003: 1) Türk-Amerikan görüşmelerini barındıran Aralık 2002 ile Mart 2003 arası dönemi Ankara'nın dış ilişkilerinde en olağanüstü dönüşün yaşandığı dönem olarak nitelendirmiştir.

Washington yönetimi Kasım ayının sonundan 2001'in sonuna kadar Irak'a karşı olası bir eylem için savaş planlarını gözden geçirmiştir. Bu noktada 28 Aralık 2001'de bir askeri seçenекle ilgili ilk brifing yapılmıştır. Aynı zamanda yaptırımlar için BM ile birlikte çalışmalar başlatılmıştır. Bu dönemde açıkça silah yoluyla bir rejim değişikliğine gidilmesine yönelik görüşler Amerikan yönetimince gündeme alınmıştır. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld (2011: 425) Başkan Bush'un 11 Eylül saldırılarından on beş gün sonra kendisini Oval Ofis'te alışılmışın dışında sayılabilecek bir şekilde başbaşa bir görüşme için çağırdığını ve burada kendisinden 1991 Körfez Savaşı'ndan farklı *yaratıcı* bir seçenek istediğini ifade etmiştir. Bu seçenek dâhilinde, ilk günlerde bir rejim değişikliği olmasa da Bush'a göre diplomatik bir başarı için Saddam'ın uluslararası talepleri karşılamaması durumunda rejiminin tehlikeye gireceğine inandırılması önemlidir. Bu açıdan Bağdat'a karşı iki yönlü zorlayıcı bir hareket alanı ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Irak'a uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeyi zorlayacak olan diplomatik seçenekler, diğeri ise, bu olmadığı takdirde uluslararası bir koaliyonun teşkili etrafında ortaya çıkan askeri seçeneklerdir (Bush, 2010: 290). Nitekim diplomatik baskıların sonuçsuz kalması ile yerini kısa süre içerisinde askeri bir operasyon seçeneğine bırakmıştır. Türkiye'nin ABD ile arasındaki ilişkiler de bu aşamadan sonra Bağdat'a karşı kullanılacak askeri yöntemler ve bunun Ankara'ya maliyetleri üzerine olmuştur.

Önceki kısımlarda bahsedildiği gibi Türkiye, 1991 Körfez Savaşı'nda ABD'nin yanında durmuştur. 11 Eylül saldırıları ile birlikte ABD'nin küresel terörizmle mücadelesini destekleyici tavır takınmış ve Afganistan'da etkin bir kuvvet bulundurmıştır. Ayrıca göreve gelen George W. Bush yönetimi, Washington ile Ankara arasında yakın bağların oluşması adına çeşitli gayretler ortaya koymuştur. Bu yönüyle Amerikan yönetimi yeni bir Irak harekâtı esnasında Türkiye'nin işbirliğinden herhangi bir kuşku duymadan planlama yapmıştır. Bu durum Savunma Bakanı Rumsfeld'in (2011: 449-450) şu ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır:

“Diplomatik birliklerimizin iyimser güvencelerine rağmen, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'yi kendi ülkeleri üzerinden kuzeyden Irak'a geçiş izni vermeye ikna etmekte zorlanıyordu. Türkiye parlamentosunun kritik oylamasına giden aylarda yönetim, istediğimiz onayı bize vereceğine güveniyordu. Oylamanın başarısız olabileceğini kimse tahmin etmemişti. Bush'un başkanlığının ilk aylarında Türklerle yakın çalışmamızın bizim için önemli olduğunu düşündüğümü hatırladım, çünkü onların işbirliğine ihtiyacımız olabilirdi.”

ABD’li yetkililer oldukça emin olsa da Altunışık’a (2006: 184-185) göre Türkiye’nin olası Amerikan müdahalesine dair görüşü, tıpkı Körfez Savaşı’ndan beri süregelen genel Irak politikası gibi, belirli bir netlikten yoksundu. Zira 1991’deki Irak Savaşı’nı müteakiben bölgede oluşan statüko Türkiye’nin milli çıkarlarına uygun bir ortam hazırlamamıştır. Aksine, savaşın Irak topraklarında meydana getirdiği siyasal ve mezhepsel bölünmeler devletin toprak bütünlüğü hususunda yeni gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olarak Türkiye adına daha zorlayıcı bir konjonktürü ortaya çıkarmıştır. Bu noktada, Ankara’nın yeni bir Amerikan müdahalesinde en kaygı duyduğu unsurun Kuzey Irak’ta bağımsız bir devletin hayata geçme ihtimali olduğu görülmüştür. Bu husus Türkiye’nin iç dinamiklerini harekete geçirip ülkenin bekasına yönelik önemli bir kırılma oluşturacağı gerekçesiyle ülkenin Ortadoğu eksenli güvenlik politikasının bel kemiğini oluşturmaktadır. Nitekim 2003 yılındaki gelişmeler çerçevesinde de ABD’nin müdahalesi sonrasında Türkiye’nin güneyinde bağımsız bir Kürt devletinin kurulabileceğine dair oluşan kaygılar, o dönemdeki Türk siyasetçileri kadar Türk halkının da en hassas olduğu meselelerden biri haline gelmiştir (Uslu vd., 2005: 75).

ABD’nin diplomatik seçenekleri bir kenara bırakıp savaş odaklı bir Bağdat politikasına yönelmesi Ankara hükümetince olumlu karşılanmamıştır. Bu yönüyle, 1 Mart 2003’ta TBMM’nin tezkere oylaması öncesindeki gelişmeler ve Bülent Ecevit liderliğindeki üç partiden oluşan koalisyon hükümetinin Irak politikasından bahsedilmesi elzemdir. Bir süre sonra Bush yönetiminin işbirliği taleplerini taşıyan ABD Savunma Bakanı Paul Wolfowitz ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman ile Ankara’da görüşen Başbakan Bülent Ecevit, Türkiye’nin olası müdahale ve rejim değişikliğine dair endişelerini defeatle dile getirmiştir (Fisher, 2002). Afganistan’daki askeri operasyonların sürdüğü esnada Irak’a yönelik uluslararası bir meşruiyet arayışına giren Washington, kitle imha silahları ürettiğini iddia ettiği Saddam rejimine karşı Türkiye’den tam ve eksiksiz bir işbirliği talep etmiştir. Bu esnada Türkiye kamuoyu nezdinde Irak’a karşı yapılacak herhangi bir Amerikan müdahalesinin hoş karşılanmadığı Uslu vd.’nin (2005) çalışmasında ortaya konulmuştur. Buna göre 2002 Aralık ayında Türk halkının yüzde 86,7’si Amerikan müdahalesine karşı görüş bildirirken savaşın başladığı Mart 2003’de bu kanaat yüzde 80,6’lık bir oranla sürmüştür (Uslu vd., 2005: 75). Arı ve Pirinççi’ye (2010: 20) göre Amerikan müdahalesine karşı halkın bu muhalefeti Ankara’nın siyasetini etkilemiştir.

Fisher’ın (2002) New York Times gazetesindeki köşesinden aktardıklarına göre Ecevit ABD’nin herhangi bir askeri operasyonu Türkiye olmadan gerçekleştiremeyeceğini bildiğinden ABD’ye saldırı fikrinden caymasını teklif etmiştir. Yine de Fisher’a göre tüm olumsuzluklarına rağmen isteksiz de olsa Ankara’nın ABD’nin yanında yer alacağına dair çok az şüphe olduğunu belirtmiştir. Henüz Kasım 2001’de, Türkiye’nin Afganistan operasyonlarına katılımına ilişkin tartışmalar bağlamında, ABD’nin terörizme karşı savaşının Irak’a kadar uzanma olasılığı gündeme gelmiştir. Türk yetkililer, Körfez Savaşı’nın Türkiye’ye muazzam bedelini gerekçe göstererek ve Irak’ın bölgesel olarak parçalanmasına yol açabileceğini savunarak böyle bir gelişmeye karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Ecevit hükümetinin Amerikan baskılarına karşı direnişinde Türkiye’deki askeri kuruluşların desteği önemlidir. Ordu yetkilileri bölgedeki şiddetin bölgesel güvenlik açısından zararlı sonuçlara yol açmasından endişe duymuşlardır. ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney’in Ankara

ziyaretinde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun kendisine “bizim için önemli olan Irak yönetimine kimin geleceği değil, sonrası. Biz olası değişikliklerin doğuracağı güvenlik sorunlarını düşünüyoruz. Kararlarımızı bu olasılıklara göre belirliyoruz. Operasyonun görünür sonuçları Türkiye'ye zarar verir” dediği bilinmektedir (Zeyrek, 2002). Bu açıdan TSK'nın pozisyonu Irak meselesinde önemli ölçüde öne çıkmıştır. Öyle ki, ABD Savunma Müsteşarı Paul Wolfowitz 1 Mart tezkeresine Meclis onayı çıkmamasından dahi Türk askerî yetkililerini sorumlu tutmuştur (Altaylı, 2003).

Colin Powell'ın 5 Aralık 2001'deki Ankara ziyareti sırasında Irak konusunda işbirliği talebinde bulunmuş, ancak ilk etapta Powell bu iddiaları doğrulamamıştır. Ecevit'in 14-19 Ocak 2002'de Washington'a yaptığı ziyaret, Irak sorununun ilk kez açıkça tartışıldığı bir başka diplomatik karşılaşma olmuştur. Ecevit, çeşitli alanlarda ortaklığı derinleştirmek için iyimserlik içeren bir yaklaşım sürdürse de Irak konusunda bir uzlaşma çıkmamıştır. Yine de Türk hükümeti, Amerika'nın Irak'a ilişkin endişelerini kabul etmiş ve Washington'un taleplerini Bağdat rejimine iletmek gibi aracı bir rol oynayabileceğini belirtmiştir. Ankara gerçekten de Saddam'ın kitle imha silahları konusundaki işbirliği pozisyonunu genişletmesi ve BM ile silah teftişi hususunda işbirliği yapması gerektiğine ikna etmek için ciddi düzeyde çaba sarf etmiştir. Başbakan Ecevit, Cheney'in Ankara ziyaretinden sonra yakın bir gelecekte Irak'a müdahale olmayacağı yönündeki ifadelerin Irak için bir fırsat olacağını duyurmuştur (Başbakan Bülent Ecevit'ten Saddam'a Son Uyarı, **Yeni Şafak**, 22 Mart 2002). Ecevit Saddam Hüseyin'e sunulmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Büyükelçiliğine bir mektup göndermiştir. Başbakanlık Basın Merkezi'nin içeriğini açıkladığı mektupta şu ifadeler yer almıştır:

“Komşumuz Irak'la dostluk ilişkilerimizi ve işbirliğimizi geliştirmeye ne kadar önem verdiğimiz ve ülkenizin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne ne kadar özen gösterdiğimizi, bu uğur da büyük özverilerde bulunduğumuzu herhalde takdir edersiniz. Şimdi Irak yeni bir tehditle karşı karşıyadır. Bu tehdidin önlenmesi için yoğun girişimlerde bulunuyoruz. Fakat bizim girişimlerimizden olumlu sonuç alınabilmesi, herşeyden önce, Irak'ın ivedilikle bazı somut adımlar atması; özellikle de BM'nin silah denetimi önündeki tüm engelleri bir an önce kaldırması gereklidir. Eğer durum çok ciddi olmasa size bu hatırlatmada bulunma zorunluluğunu duymazdım. Topraklarınızı BM denetimine açmazsanız, çıkabilecek vahim olaylardan Türkiye de büyük zarar görebilir. O nedenle de bu konuya çok duyarlıyız. Çağımızda uluslararası saydamlık çok yaygındır. Onun için bu konuda aşırı duyarlılık gösterilmesi gereksizdir. Biz, Irak'ın güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün sağlam temellere dayanması için üstümüze düşenleri yapmayı, kendi ulusal çıkarlarımız açısından da görev biliriz. Sizden BM denetimi önündeki engelleri bir an önce kaldırmanızı önemli rica ederim.”

Bununla beraber süreç ilerledikçe ABD'nin Irak konusunda sürekli olarak uluslararası kamuoyu gündemine silahlı yöntemleri getirmesi Türkiye'deki olumsuz görüşe rağmen ciddi bir biçimde değerlendirilmeye başlanmıştır. Genelkurmay ile Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin 2002 yazındaki toplantısında olası senaryolar tartışılmış, ortaya birkaç farklı politika seçeneği çıkmıştır. Türkiye'nin olası müdahale esnasındaki kırmızı çizgileri de belirmeye başlamıştır. Türkiye'nin kırmızı çizgileri bir kez daha Irak'ın kuzeyine odaklanmış, olası göç ve terör kaynaklı sorunlar ile Irak'ın geleceği hususundaki belirsizlik Türk hükümetinin hassas olduğu alanları oluşturmuştur. Paul Wolfowitz Temmuz 2002'de

Türkiye ziyaretini gerçekleştirdiğinde bu kırmızı noktalar ABD sivil ve asker yetkililerine aktarılmış, karşılığında ABD'nin savaş planları ve bu planlar çerçevesinde Türkiye'den beklentiler ortaya konulmuştur (Altaylı, 2003). Wolfowitz, Türkiye'nin kaygılarına karşın ABD'nin kararlı bir biçimde müdahaleye hazır olduğunu iletmiştir (Ergin, 2002a). Ecevit'ten bir kez daha müdahale olmaması temennisini işiten Wolfowitz bu defa Türkiye'nin tutumunda bir yumuşama olduğunu görmüştür. Olası müdahalenin Türkiye'nin siyasi çıkarları kadar iktisadi çıkarlarına da zararları hususunda tereddütlerini ileten Türk tarafına Washington yönetimi her türlü desteğe açık olduklarını iletmiştir. Sedat Ergin (2002b) Hürriyet gazetesindeki köşesinde durumu şu şekilde aktarmıştır:

“Bu noktada Wolfowitz'in, Türkiye'ye açık bir çek uzattığı söylenebilir. Bu çek, Türkiye'nin uğrayacağı zararların telafisini, harekât sonrası Irak'ta ve bölgedeki siyasal oluşumlara ilişkin görüşlerini içeriyor. ABD yetkilisi, gün boyu yaptığı görüşmelerde ısrarla “görüşünüz, değerlendirmeniz ne ise bize bildirin, tabii ki dikkate alacağız” mesajını verdi. Örneğin, Türk tarafı Musul ve Kerkük'ün Kürt denetimine girmesinin kesinlikle önlenmesi konusundaki görüşlerini iletildiğinde “Bu konularda ne gibi görüşleriniz varsa, bunları da sizinle görüşmeye hazırız” karşılığını verdi. Benzer şekilde, Devlet Bakanı Kemal Derviş'in “Bölgedeki bir harekâtın Türk ekonomisi üzerinde şok etkisi olur. Bu şokun atlatılabilmesi ve ortaya çıkacak hasarın telafi edilebilmesi için Türkiye'ye önemli bir destek gerekebilir” şeklindeki sözleri karşısında da “O zaman bunları da bize bildirin” demesi anlamlıdır. Wolfowitz'in her seferinde “Görüşlerinizi bize aktarın” demesi, aslında Washington'un muhtemel bir harekâtla ilgili kaygılarını gidermek, beklentilerini karşılamak için bir anlamda pazarlığın kapısını araladığını gösteriyor. Wolfowitz'in Ankara'ya getirdiği mesaj “ne istiyorsanız, bir an önce listenizi hazırlayıp bize verin” şeklinde özetlenebilir.”

Bölgesinde büyük bir istikrarsızlık kaynağı yaratabilecek ve Türkiye'nin olası Kürt devleti oluşumu üzerinden milli çıkarlarını derinden etkileyebilecek bir savaş öncesi Ankara, müttefiklik ilişkisi içerisinde olduğu, uluslararası sistemin tek süper gücü ABD ile kendi çıkarlarını göz ardı etmeden önemli bir pazarlık ortaya koymuştur. Esasen Türk ve Amerikan kamuoyu nezdinde Irak rejiminin oluşturduğu tehdit hususunda ortak bir kanaat söz konusudur. Nitekim Türk kamuoyunun Amerikan müdahalesine bu denli karşı durması onu Saddam rejimine karşı sempatik duyduğu manasına gelmemektedir. Uslu vd.'nin (2005: 80) çalışmasında görülmektedir ki Türk kamuoyunun yalnızca yüzde 6,6'sı Irak ile ABD'nin bir savaşa girişmesi durumunda Irak'a destek verilmesi gerektiğini belirtirken, yüzde 52,8'lik bir kesim Irak'ın komşularına tehdit oluşturduğunu ifade etmiş, yüzde 73 ise Saddam hakkında olumsuz görüş bildirmiştir. Bu yönüyle Amerikan yönetimi ve kamuoyu nezdindeki Irak'ın oluşturduğu tehdit Türk halkı ve hükümetince meşru görülmektedir. Ayrıca Türk hükümetinin ve karar alma mekanizmasına etki edebilen askeri personelin kırmızı çizgilerini oluşturan meselelerin Türk kamuoyunca da paylaşıldığı görülmektedir. Böylece ABD müdahalesine karşı olumsuz görüşlerinin arkasında Türkiye'nin milli çıkarları ile ters düşen olası Kürt devletinin Kuzey Irak'ta kurulması ihtimali yatmaktadır (Uslu vd., 2005: 75).

Böylesi zorlu bir süreçte Türkiye'nin erken bir seçime gitme kararı vermesi ABD-Türkiye işbirliği hususunda yeni bir sayfa açılmasına neden olmuştur. Bilinmektedir ki Irak meselesi Türkiye'de iç siyasette dönüştürücü bir etkiye sebep olacak olan 3 Kasım 2002 seçimlerine giden süreçte etkili olmuştur. 3 Kasım 2002 seçimlerinden önce son kez 1 Kasım tarihinde

toplanan TBMM (2002: 31) çatısı altında söz alan DSP milletvekili Gaffar Yakın, Türkiye'nin bu süreçteki kaygılarını şu şekilde dillendirmiştir:

“Irak olayları ve Amerika'nın Irak'a yapacağı operasyon sırasında Türkiye'nin çıkarlarını ve geleceğini çok uzun vadede tehdit edecek çok önemli, en önemli bir olaydır. Bugün, 4 Ekimde, Kuzey Irak'ta ilan edilecek olan bir federe Kürt devletinin ne sorunlar açabileceğini, on yıllık PKK terörü yaşayan bir millet olarak hepimiz, biz, gözümüzün önünde canlandırmamız gerekir. 1900'lü yılların başlarında başlayan, Filistin'deki İsrail devletinin kurulmasıyla gelişen ve bugün hâlâ devam eden -100 yıldır devam eden- Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışmaların, nasıl kanlı çatışmaların yaşandığını her gün televizyonlardan görüyoruz. Aynı tarzdaki gelişmeler, eğer, biz, akıllı politikalar gütmeysek, bugün Türkiye'nin de başına gelmesi mukadderdir.”

Türkiye'yi yöneten koalisyon hükümetinin Meclisteki son mesai gününde sarf edilen bu sözler kuşkusuz büyük önem taşımaktadır. Bir sonraki dönemde yeni seçilen ve tek başına bir çoğunluk hükümeti kurmayı başaran Adalet ve Kalkınma Partisi kendisini böylesi bir Irak krizi içerisinde bulmuştur.

3.3.2. 1 Mart 2003 Tezkeresi ve Etkileri

3 Kasım 2002 tarihinde yeni hükümetin göreve başlamasından sonra Irak meselesi, ele alınması gereken en öncelikli olarak hususlardan biri olmuştur. 28 Kasım 2002'de Abdullah Gül hükümetinin güvenoyu almasıyla ABD'nin koalisyonu içerisinde Türkiye'nin oynayacağı rol konusundaki müzakereler hız kazanmıştır. Marc Grossman ve Paul Wolfowitz, Türk hükümetiyle Amerikan askerlerinin Türkiye topraklarını kullanma noktasındaki yol haritasını görüşmek üzere 3 Aralık 2002 tarihinde Ankara'ya gelmiştir. Amerikan tarafı Türkiye'den taleplerini üç aşamalı bir plan çerçevesinde sunmuştur. Bunlar: mevcut askeri tesisleri gözden geçirilmesi, modernize edilmesi ve Amerikan askerlerinin buralara konuşlandırılmasıdır (Kardaş, 2010: 169). Ocak ayı ortasında 150 kişilik teknik uzman ekip Türkiye'ye gelerek tesislerde altyapı hazırlıklarına başlamıştır. Amerikan askerlerine tesislerin durumunu inceleme ve gerekli modernizasyon yapma yetkisi veren yasa tasarısı 2003 Şubat başında kabul edilmiştir. Bu esnada Türkiye, ABD'nin koalisyon listesinde resmi olarak yer alırken NATO'nun Türkiye'nin korunmasına dair vetosunun kaldırılması adına ikna çalışmalarına hız kazandırılmıştır (Black, 2003).

Aynı zamanda ABD ve Türkiye arasında mutabakat zaptı için görüşmeler sürdürülmüştür. Bu görüşmelerin sonunda 37 bin 742 ABD askerinin İskenderun ve Mersin limanlarından demiryolları ve karayolu ile Kuzey Irak'a geçerek Türkiye'de konuşlanmasına izin veren bir yasa tasarısı sunulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Türk hava sahasının uçak ve Tomahawk füzeleri için kullanılması, Çorlu, Afyon, Sabiha Gökçen ve Oğuzeli'de yedekleri bulunacak şekilde İncirlik, Diyarbakır, Batman ve Muş'ta toplam 320 uçağın konuşlandırılması ve üslerin kullanılması sağlanacaktır (Bölükbaşı, 2008: 32). Buna karşılık ABD hükümeti, Türk askerlerinin Kuzey Irak'ın 40 kilometre içerisine kadar *yağmur hattı* olarak nitelendirilen bölgede konuşlandırılmasını kabul etmiş ve Kürt gruplara verilen silahları Türkiye'nin gözetiminde geri toplanmasını vaad etmiştir. (Bölükbaşı, 2008: 47-48). Niyetinde 58. Cumhuriyet Hükümeti tarafından hazırlanan tezkere 1 Mart 2003 tarihinde TBMM Genel

kuruluna getirilmiştir. Anayasanın 92. Maddesi uyarınca TBMM onayına sunulan tezkerede şu ifadeler yer almıştır:

“Bu mülâhazalarla; gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı hükümetçe belirlenecek şekilde, 1- Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına, 2- Uluslararası meşruiyet kuralları çerçevesinde, en fazla 62.000 askerî personelin ve hava unsurları olarak 255 uçak ve 65 helikopteri aşmamak kaydıyla yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının, hükümetin tespit edeceği mücavir bölgelerde geçici olarak konuşlandırılmak üzere 6 ay süreyle Türkiye’de bulunmasına; bu amaçla Türkiye’ye gelecek yabancı kara kuvvetlerinden destek unsurları dışındaki muharip unsurların geçici olarak konuşlandırıldıkları bölgelerden Türkiye dışına intikallerinin en kısa sürede tamamlanması ve yabancı hava ve deniz kuvvetleri ile özel kuvvetler unsurlarının muhtemel bir harekâta kullanılmalarını sağlayacak şekilde konuşlanmaları ve yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını üst uçuş amacıyla kullanmaları için gerekli düzenlemelerin yapılmasına; bu yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’ye gelişiyle ilgili hazırlıkların yürütülmesine, Türkiye ülkesinde tabi olacakları statü ve Türk Silahlı Kuvvetleriyle işbirliği esas ve usullerine ilişkin düzenlemelerin hükümetin belirleyeceği esaslar çerçevesinde yapılmasına, izin verilmesini arz ederim.”

Tezkere metninde limitleri açıkça belirlenmiş olan yabancı askerlerin ve unsurların ülke topraklarına üslenmesine dair karar TBMM’de yapılan oylama sonrası gerekli oy çoğunluğunu alamamıştır. Meclisin resmî raporuna göre²⁰² oy sonuçları mevcut 533 milletvekilinden 264 lehte, 250 aleyhte, 19 çekimser rey şeklinde kayda geçmiştir. Böylece tezkerenin geçmesi için Anayasanın ve İçtüzüğün gerekli kıldığı salt çoğunluk 3 oy eksikliği nedeniyle sağlanamamıştır. TBMM’den çıkan bu sonuç özellikle Amerikan yönetiminde büyük bir şok etkisi yaşatırken, Amerikalı yetkililerin karara yönelik sert tepkiler vermesine neden olmuştur. Karar sonrası Türkiye’nin Akdeniz limanlarına yakın noktada bekleyen düzinelerce Amerikan gemisi, Pentagon’un Türkiye üzerinden bir kuzey cephesi açma planlarını resmen terk etmesiyle Basra Körfezi’ne yönelmeye başlamıştır (Güney, 2008: 479). Kısa bir süre içerisinde ABD, Türkiye’nin güneydoğusundaki lojistik stoklarını da çekmeye başlamıştır. Böylece kuşkusuz bir biçimde Türk-Amerikan ittifakı için bir kırılma anı oluşturmıştır. O dönem Türkiye’nin Washington Büyükelçisi olarak görevini sürdüren Osman Faruk Loğoğlu, ABD’li yetkilileri karar öncesinde olası olumsuz ihtimallere dair uyarılmış olmasına rağmen ABD’nin Doğu Akdeniz’i Amerikan gemileriyle doldurduğunu ifade etmiştir. Doğal olarak tezkerenin sonucu ABD ordusu ve Kongresinde olumsuz izler bırakmıştır (Altuntaş, 2017). Başkan Bush’un yönetiminde Savunma Bakan Yardımcısı olarak görev yapmış Douglas J. Feith (2008: 394-395) *Savaş ve Karar* isimli kitabında, Türkiye-ABD müzakerelerine ve sonrasında 1 Mart tezkeresine özel bir yer ayırarak şunları kaleme almıştır:

“Franks başlangıçta Irak rejimini kuzeyden ve güneyden kapatabilecek bir mengene yaratmayı amaçlıyordu. [...] Bununla birlikte, mengene ikinci parçasından yoksundu: Franks’ın Türkiye üzerinden Kuzey Irak’a göndermeyi planladığı ABD 4. Piyade Tümeni.

²⁰² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:22, Cilt:6. (1 Mart 2003). Tam metin için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b039m.htm>

Türk hükümeti bize bölünme için geçişe izin vermeyi tercih ettiğini söylemişti, ancak 1 Mart 2003'te Türk parlamentosu tezkereyi geçirmekte başarısız oldu. ABD'li yetkililer, geçen yazdan beri Türklerin işbirliğini sağlamaya çalışıyordu. Ordumuz Türk Genelkurmayına Irak savaş planı hakkında bilgi verdi. Türkiye'nin 1990-91 Körfez Savaşı'nın bir sonucu olarak - sadece mâli olarak değil, yüzbinlerce Kürt mülteciyi kabul ederek de büyük bir bedel ödediğini hatırlayan Yönetim, büyük bir yardım paketi oluşturdu. Türk yetkililer, Irak'ın etnik sınırları boyunca parçalanması ve Türkiye sınırının hemen ötesindeki Kürt kısmının bağımsızlığa doğru ilerlemesi durumunda kendi toprak bütünlüklerine yönelik tehditlerden korkuyorlardı. ABD hükümeti Türk yetkililere Irak'taki stratejik çıkarlarına saygı duyduğumuza dair güvence verdi ve onlara bölgesel istikrarsızlığın Irak'ın parçalanmasından kaynaklanabileceği konusundaki endişelerini paylaştığımızı söyledi. Ve Türkiye'ye koalisyonun Saddam sonrası yeniden yapılanma politikasında önemli bir vaatte bulunduk. Türkiye'nin işbirliğini kazanma çabalarının başında, Powell'ın Siyasi İşlerden Sorumlu Müsteşarı olmadan yıllar önce Ankara'da saygın bir ABD büyükelçisi olarak hizmet etmiş olan Marc Grossman ve Türkiye'nin açık sözlü dostu Paul Wolfowitz vardı. Türk hükümetinin yakın zamanda seçilmiş bir İslamcı siyasi partinin elinde ilk kez olması işlerini kolaylaştırmadı. Sadece dört aydır iktidarda olan bu parti, Türkiye'nin diğer önde gelen partilerinin Amerikan yanlısı geleneğini paylaşmıyordu ve kilit Türk yetkililer, Türk yasama meclisinde çalışma konularında deneyimsiz acemilerdi. Türk parlamentosu 4. Piyade Tümeninin Türkiye üzerinden Kuzey Irak'a geçişini onaylamayınca, Franks limondan limonata yapmaya karar verdi. 4. Piyade Tümeni birlikleri Akdeniz'deki gemilerdeydi; Türkiye barikatı, Franks'in onları Süveyş Kanalı'ndan deniz yoluyla Kuveyt'e yönlendirmesine zorlayacaktı. Franks, Saddam'ın yanlış bir şekilde, 4. Piyade Tümeninin Irak'a girme konumuna gelmeden savaşı başlatamayacağımızı varsayacağını ve onun hatasını istismar edebileceğimizi tahmin etti. Franks, askerleri Akdeniz'de ayakta tutmaya karar verdi, Saddam'ı savaşın başlangıç tarihi konusunda yanılttı ve 4. Piyade Tümeninin güneyden mi yoksa belki de Türkiye'den mi gireceğine odaklanmasını istedi. Türkiye'nin liderleri, Grossman ve Wolfowitz ile yaptıkları anlaşma parlamentonun onayını alamayınca bizim kadar şaşkına döndüklerini iddia ettiler. Hayal kırıklığı her yerde utanç yarattı. Bush Yönetiminin diplomasisinin düzgün bir şekilde organize edilip edilmediğini sormak için kesinlikle gerekçeler vardı. Önemli bir soru, Powell'ın neden daha fazla kişisel çaba göstermediydi: Bu konuda bazı telefon görüşmeleri yapmış, ancak Türkiye'yi ziyaret etmek için zaman ayırmamıştı. Sorunun büyük bir parlamenter grubunu kazanmayı içerdiği düşünüldüğünde, Powell'ın prestiji ve cazibesi fark yaratmış olabilirdi.”

Feith'in sözlerinden oylama sonrasında hem tezkereyi hazırlayan Türk hükümeti hem de Amerikan tarafında şaşkınlık olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu duruma sebebiyet veren, suçlanabilecek aktörler arandığı da açıkça belirtilmiştir. Feith, bir nebze Türk hükümet yetkilileri ile Colin Powell'ın suçlanabileceğine değinse de Amerikalı yetkililer kimi zaman TSK'yı da oylama sonucundan sorumlu tutmuşlardır. Wolfowitz, Mayıs ayı başlarında CNN Türk'e verdiği röportajda Türkiye'nin ABD askerlerinin girişine ve Türkiye'den kuzey cephesinin kullanılmasına izin vermemesindeki hatasından dolayı özür dilemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca tartışmalı ifadeler kullanarak TSK'nın Meclis üzerinde daha etkin bir rol oynaması gerektiğini dile getirmiştir (Park, 2004: 495). Aynı dönem Amerikan Savunma Bakanlığı görevini yürüten Rumsfeld, benzer biçimde Powell'ı suçlarken kendisini de sorumluluktan uzak tutmamıştır. Rumsfeld (2011: 449-450) bu süreçte yaşananları şu şekilde kaleme almıştır:

“[...] Türkiye parlamentosunun kritik oylamasına giden aylarda yönetim, istediğimiz onayı bize vereceğine güveniyordu. Oylamanın başarısız olabileceğini kimse tahmin etmemişti. Bush’un başkanlığının ilk aylarında Türklerle yakın çalışmamızın bizim için önemli olduğunu düşündüğümü hatırladım, çünkü onların işbirliğine ihtiyacımız olabilirdi. O gün gelmişti. Ancak Türk parlamentosu, ABD’nin transit talebini jilet gibi [küçük] bir farkla onaylamadı. Bölgedeki önemli bir NATO müttefikinin desteğinin olmaması ciddi bir operasyonel aksaklıktı ve aynı zamanda siyasi bir utançtı - ve büyük olasılıkla önlenabilir bir durumdu. Powell, iddiamızı bizzat aktarmak üzere Ankara’ya giderek çabalarımıza yardımcı olabilirdi. Ben de o kritik haftalarda Türkiye’yi ziyaret edebilir ya da Başkan Bush veya Başkan Yardımcısı Cheney’i Türk liderliğine karşı kişisel bir çağrıda bulunmaya teşvik edebilirdim. [...] Irak’ı Türkiye üzerinden işgal edemememiz, büyük operasyonlar sona erdikten sonra Sünni destekli bir isyanın yükselişinde kilit bir faktör olabilecekti. Türkiye’nin kararı, Franks’ın koalisyon güçlerini Bağdat’a ve Irak’ın kuzeyine mümkün olan en kısa sürede ulaştırmak ve Irak ordusunun kaçış yollarını kapatmak için başka yollar bulmasını gerekli kıldı. Bütün bunlar [Amerikan’ın operasyonuna] ne kadar zarar vermiş olsa da az bir olumlu yönü de vardı.”

1 Mart’ın getirdiği olumsuz hava sonrası Ankara ve Washington, Irak Savaşı henüz başlamamışken mevcut durumu telafi edebilecek yeni bir işbirliği alanı bulmuştur. Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan olarak görevine başlamadan bir gün önce Dick Cheney ile telefon görüşmesi yaparak ABD’nin Türk hava sahasını kullanma talebini görüşmüştür. 14 Mart 2003 tarihinde göreve başlayan Erdoğan üç gün sonra Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı ile bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı sonrasında Türk hava sahasının Amerikan kuvvetleri tarafından kullanılmasına dair fikir birliğine varılmıştır. Bu çerçevede yapılan hazırlıklar neticesinde, ABD’nin Irak’a yönelik saldırılarının başladığı 20 Mart 2003 tarihinde TBMM Türk askerlerinin Kuzey Irak’a gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetler hava unsurlarının muhtemel bir askeri harekât çerçevesinde Türk hava sahasını kullanmalarına izin vermiştir²⁰³.

Park’a (2004: 495) göre Washington ve Ankara’nın Soğuk Savaş sonrası dönemde bile çıkarları, 1991’de Kuveyt’in Irak işgalinden kurtarılması için yapılan savaşa kadar uzanan bir dizi meselede örtüşüyor gibi görünmüştür. ABD, Türkiye’nin AB üyelik hedeflerini uzun süredir desteklemiş, iki ülke Türkiye’yi Hazar ve Orta Asya enerji kaynakları için bir çıkış noktasına dönüştürme arzusunu paylaşmıştır. Bununla birlikte Kafkasya’daki Rus etkisini en aza indirmeye çalışmışlar ayrıca her iki ülke için de İsrail, bölgedeki en yakın güvenlik müttefikleri olarak kabul edilmiştir. Her ikisi de, özellikle Türkiye’nin komşusu olan İran ve Suriye’den bölgede yaygın olan kitle imha programları ve buna dair özelemlerinden ve radikal İslami ve Arap milliyetçi hareketlerinden rahatsız olmuşlardır. Park, ayrıca Balkanlar’daki Türk ve Amerikan perspektiflerinin önemli ölçüde örtüştüğünü eklemektedir. Washington, Türkiye ekonomisinin ihtiyaç duyduğu IMF yardımlarının önemli bir destekçisi olmuş ve Ankara’nın PKK terörüne karşı yürüttüğü kampanyaya hak vermiştir. Bununla beraber Başkan Bill Clinton’un 1999 ziyareti sırasında Türkiye’yi ABD’nin “stratejik

²⁰³ TBMM, 20 Mart 2003 tarihli ve 763 sayılı karar. Tam metin için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar763.html

ortağı” olarak nitelendirmesi, az sayıdaki Amerikan müttefikine nasip olmuş bir sıfat olarak görülmüştür. Ankara, 11 Eylül saldırılarının ardından Washington’a sempati ve desteğini hızlıca ifade etmiştir. Afganistan’da etkin rol oynamıştır. Bush yönetiminde de Türkiye yanlısı görülen siyasetçilerin mevcudiyeti Türk-Amerikan ilişkilerinde Soğuk Savaş sonrası dönemin güçlü bir boyutta ilerleyeceği öngörüsünü yaygınlaştırmıştır. Ancak 2003 Irak Savaşı, hem öncesi hem de sonrasındaki gelişmeler ışığında Türk-Amerikan ilişkileri için kırılma anlarından birisini oluşturmuştur.

Yeşiltaş’a (2009: 25-26) göre ABD’nin Irak işgalinin 11 Eylül sonrası uluslararası sisteminde ortaya çıkardığı makro ve mikropolitik sonuçlardan birisinin bölgesel güçlerin ABD’ye karşı yumuşak bir dengeleme stratejisine eğilmiş olmasıdır. Dolayısıyla bu gelişme, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteminin doğası ile doğrudan ilgili görülmektedir. Yeşiltaş bu noktada özellikle sistemsel bir güç dağılımının dengelenmesinden ziyade, Almanya, Fransa, Türkiye gibi ikincil güç sayılabilecek devletlerin ABD’nin belirli politikalarına yönelik dengeleme siyaseti izlediklerini belirtmiştir. Türkiye’nin yapısal gücü ABD ile kıyaslanamayacak ölçüde olsa da 1 Mart tezkeresi ile Ankara’nın Ortadoğu’daki yumuşak güç ve kültürel etkisi bağlamında çıkarlarını korumaya çalıştığı ifade edilebilmektedir (Yeşiltaş, 2009: 51). Dolayısıyla Türkiye’nin olası çıkarlarına rağmen ABD’ye beklediği yetkiyi sağlamamış olmasında 11 Eylül sonrası uluslararası sistemine hâkim olan kaygıların etkisiyle hareket ettiğini ifade etmek yanlış olmayacak gibi görünmektedir.

Irak Savaşı öncesindeki gelişmeler ışığında Türk dış politikasının ABD’nin işgali ile bölgesinde doğacak olan güç boşluklarının kendi milli güvenliğine dair taşıdığı riskler üzerinde ilerlediği görülmektedir. ABD’nin Irak’a müdahalesinin getireceği risklere, ABD’nin kimilerince uluslararası sistemde hegemon güç olma girişimi olarak algılanan bu hamlesine rağmen Türkiye, ittifak stratejileri bağlamında ABD’ye karşı dengeli bir tutum sergilemiştir. Bu noktada Türkiye’nin güvenlik maksimizasyonu bağlamında hareket ettiği, maliyetlerinden çekinmesine rağmen özellikle Kuzey Irak kaynaklı kaygılarını giderme maksadına uygun olarak kazanç planlaması yaptığı görülmektedir. Ancak yine de ortaya çıkan sonuç Türkiye’nin kararındaki sistemsel etkiye işaret etmektedir. Schweller (1994: 99) çıkar dengesi kavramının biri birim düzeyinde, diğeri sistemik düzeyde olmak üzere ikili bir anlama sahip olduğunu söylemiştir. Birim düzeyinde, bir devletin değerlerini genişletmek ve değerlerini savunmak için ödemeye hazır olduğu maliyetlere atıfta bulunmaktadır. Sistemik düzeyde ise statüko ve revizyonist devletlerin görece güçlü yönlerine atıfta bulunmaktadır.

Litsas (2014: 127) dış politika uygulama düzeyinde karar verme sürecinin öncelikle devletin siyasi elitinin uluslararası anarşinin gizemini çözme ve devletler arası antagonizmanın işbirliği ve hayatta kalma beklentilerine dayattığı sınırlamaları takip etme kapasitesine atıfta bulunduğunu belirtmiştir. Bu yönüyle sistemik çevrenin kapsamlı bilgisi, uluslararası arenada rasyonel bir politikanın oluşturulması ve uygulanması için temel bir ön koşuldur. Irak’ın ABD tarafından işgaline giden yolda Türkiye’nin ABD ile ittifakı geçmiş deneyimine ve güçlü yönlerine rağmen uluslararası anarşinin göstergelerini kanıtlar derecedeki gelişmeleri barındırmıştır. Zira bu süreçte ABD’nin Türkiye gibi önemli bir müttefikini ikna edemediği gibi NATO içerisinde de büyük kırılmalar yaşanmıştır. Ayrıca Türkiye’nin

doğacak tehlikeleri ABD ile pazarlık dâhilinde tutması, Kuzey Irak bölgesine Türk askerini konuşlandırması ve bu hususta ABD'yi ikna etmiş olması ileride bir kısım sorunlara yol açsa da Türkiye'nin güvenliğine dair önemli bir adım olmuştur.

Irak Savaşı hem Türk-Amerikan ittifakında hem de Türkiye'nin güvenliği açısından kimi olumsuz gelişmelere sebebiyet vermiştir. Kösebalaban'a (2011: 166) göre Türkiye'nin güvenliği bölgesel bağlamda İran'ın bölgesel hâkimiyetinin artması ve daha da önemlisi Türkiye'nin PKK sorununu ele almasını zorlaştırıcı bir biçimde Irak'taki Kürt otoritesinin güçlenmesinden etkilenmiştir. Ayrıca Irak Savaşı Türk kamuoyundaki Amerikan karşıtı akımları beslemiştir. Kösebalaban bu durumu şu cümlelerle özetlenmiştir:

“Türk kamuoyu, bir dizi anket tarafından dünyadaki en Amerikan karşıtı [toplumlardan] biri olarak gösterilmiştir. 1999-2000 döneminde, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'deki olumlu görüş yüzdesi 52; ancak 2002'de yüzde 30'a, 2003'te yüzde 15'e ve 2006'da yüzde 12'ye gerilemiştir. 4 Temmuz 2003'te Irak'ın kuzeyindeki Süleymaniye kasabasında görev yapan 11 Türk subayının, ABD'li subaylar tarafından başlarına çuval geçirilmesi ile aşığılayıcı bir şekilde sorgulanması Türk kamuoyundan sert tepkiler almıştır.”

Türkiye'deki kamuoyu nezdinde Amerikan karşıtlığının artışı hem 1 Mart tezkeresinde milletvekillerini kısıtlayıcı bir etki yapmış, hem de sonraki dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin önemli bir değişkenini oluşturmuştur. Bu bakımdan müteakip bölümde Amerikan karşıtlığının Türkiye'deki artışına değinilmiştir. Ayrıca bunun Ankara'nın ABD ile olan ittifakına olan etkisinin tahlil edilmesine gayret gösterilmiştir.

3.3.3. Irak Savaşı ve Türk Kamuyunda Oluşan Amerikan Karşıtlığı

Genel anlamda “Amerika Birleşik Devletleri'nin halkına, kültürüne veya politikalarına karşı muhalefet veya düşmanlık” olarak tanımlanan Amerikan karşıtlığı veya Amerikan karşıtı duygu, pratikte ABD'yi eleştiren veya ona karşı çıkan çok çeşitli tavır ve eylemleri kapsamaktadır (Türkmen, 2010: 329). Zakaria (2004: 47-48) 11 Eylül saldırısı ile dünya kamuoyunda oluşan Amerikan sempatisinin kısa bir süre sonra tersine döndüğünü belirtmiştir. Öyle ki dünyadaki ölçülebilen Amerikan karşıtlığı, 2004 yılında son elli yılın zirvesini görmüştür. Zakaria bunu çeşitli gerekçeler etrafında açıklamıştır. Bunların kimisi sistemik düzeyde ABD'nin eşsiz gücüne bağlanırken kimisinin çeşitli ülkelerde artan milliyetçilik dalgasından beslendiği şeklinde aktarılmıştır. Türkiye'nin de benzer bir süreçten geçtiği düşünülebilmektedir. Grigoriadis (2010: 61-62) Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının yükselişini ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi; Soğuk Savaş'ın sonundan bu yana ABD-Türkiye stratejik ilişkisinin kademeli olarak yeniden yapılandırılması ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ABD'nin Irak'ı işgali PKK sorununun yeniden canlanmasına neden olurken ABD'nin imajının bozulmasının ve iki ülke arasındaki güvensizlik artmasına yol açmıştır. Dolayısıyla bunlar Türkiye'deki ABD karşıtı duyguları güçlendiren nedenlerdir.

Güney (2008: 484), Doğu Ergil'in görüşlerine dayalı olarak, Türkiye'de Amerikan karşıtlığının yükselişinin Türk kamuoyu ve siyasetine hâkim üç farklı anlayışın birbiri ile olağanüstü düzeyde yakınlaşmasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Bunlardan ilki, farklı ve çatışan iç grupların Amerikan politikalarına yönelik eleştirilerde ortak bir noktaya

gelmesi; ikincisi, sağ kanadın milliyetçi ve dini her iki fraksiyonunun da yoğun bir şekilde Amerikan karşıtı hale gelmesi; üçüncüsü ise sağ ve solda duran laik siyasal anlayışın Amerikan karşıtı bir duruş sergilemeye başlamasıdır. Bu yönüyle Türk toplumunun tüm kesimleri Amerikan politikalarına karşı görülmemiş ölçüde bir eleştiri geliştirmiştir. Kösebalaban (2011: 166-167) 2000’lerde oluşmuş bu ideolojik atmosferi 1960’larla karşılaştırarak önemli sonuçlara varmaktadır. Nitekim 1960 ve 70’lerde daha ziyade sol fraksiyonların tekelinde olan Amerikan karşıtlığı 2000’lere gelindiğinde hemen hemen bütün ideolojik ortamlarda kendisine önemli bir yer bulmuştur. Bununla beraber Amerikan karşıtlığının medya söylemlerinde daha fazla yer bulduğu, popüler kültür ürünleri vesilesiyle yaygınlaştığı bilinmektedir. Türkmen (2010: 340) medyayı Türkiye’deki Amerikan karşıtlığını besleyen yeni milliyetçi akımının katalizörü olarak nitelendirmiştir. Bu TV ve radyo kanalları ile yazılı ve görsel klasik medya unsurlarında olduğu kadar birçok internet sitesini içeren elektronik medyayı da kapsamaktadır.

ABD’nin vurulmuş olduğu 11 Eylül 2001 tarihi ile Irak Savaşı’nın başladığı 2003 yılı sonrasında ABD’ye karşı hislerde hem kamuoyu hem de siyasi seçkinler nezdinde ölçülebilir farklar oluşmuştur. Keohane ve Katzenstein (2006: 293-294) TBMM’nin 1 Mart oylamasının Türkiye’de yaygınlaşan Amerikan karşıtlığı üzerindeki doğrudan etkilerini gösteren sistemik bir analiz olmasa da Mart 2003’te yapılan anketlerin Türklerin yüzde 90 ila 95’inin Irak Savaşı’na karşı olduğunu gösterdiğini vurgulamıştır. Bununla beraber Irak savaşı başladığında muhalefetin yoğunluğu azalmış olsa da, Türklerin güçlü bir çoğunluğu hala Türkiye’nin savaşa katılmasına karşı çıkmıştır. Mart 2004’e gelindiğinde, ABD’ye karşı olumlu görüşlerinin seviyesi yüzde 30’a kadar gerilemiştir (PEW, 2017). George W. Bush dönemine denk gelen 2001-2008 yılları arasında yapılmış anketlere göre Türkiye’nin ABD’ye karşı görüşü yüzde 89 olumsuz iken yalnızca yüzde 2’si olumlu olacak şekildedir. Grigoriadis (2010: 62) Irak Savaşı’nın Türkiye’deki Amerikan karşıtlığına katkı sunduğunu açıkça ifade etmiştir. Savaş esnasında ABD’nin PKK tehdidini Türkiye’yi rahatlatarak düzeyde etkisiz bir hale getirmemesi Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde ciddi sonuçlar doğurmuştur. Türkmen (2010: 341) Türk kamuyounun bahsedilen faktörler etrafında geliştirdiği Amerikan karşıtlığının çeşitli kamuoyu anketleri ile ortaya konulduğunu göstermektedir. Yapılan birçok çalışmada Türkiye’nin Amerikan karşıtlığının en yüksek düzeyde seyreden ülkelerden biri olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte PKK’nın Saddam sonrası Irak’ta daha etkin ve güçlü hale gelmesi Ankara’yı ABD’nin güvenilirliğine dair etkileyen önemli bir gelişme olmuştur. Zira ABD Kuzey Irak’taki Kürtlerle ittifak ilişkisi içerisine girdiği için PKK ile mücadeleye girerek Irak içindeki siyasal dengeleri bozmak çıkarlarına uygun görülmemiştir. Bu noktada Grigoriadis ABD’nin maliyetlerine rağmen Kürtlerle olan ittifakından vazgeçmeyeceği kadar değerli bir noktada olduğunu ifade etmiştir. Bu durum Türkiye’nin ABD’yi bölgesel bir tehdit olarak görmesine neden olmuştur (Türkmen, 2010: 339). Bunun kamuoyuna yansımaları ise yüksek bir Amerikan karşıtlığı şeklinde olmuştur. Türkiye’deki şehit cenazelerinde PKK ile birlikte ABD’ye karşı da protesto sloganları duyulduğunu aktaran Güney, (2008: 384), ABD ile PKK terör örgütü arasındaki bağın Türkiye’de Amerikan karşıtlığının yükselişinin arkasındaki önemli bir neden olduğunu belirtmiştir. Özetle, ABD’nin Irak’a müdahalesi sonraki dönemde Türkiye’deki Amerikan karşıtlığı hisler ile karşılıklı olarak ittifak normları

dışında politika geliştirmelerinin nedeni esasen ABD'nin Türkiye ile tarihi ittifak bağına rağmen, Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü unsurlarla taktiksel ittifaklara gitmesi ve bu unsurların güçlenmesine katkı sunmasıdır. Dolayısı ile ABD'nin bölgedeki eylemleri Türkiye'nin milli çıkarlarıyla çelişkili bir vaziyet almaktadır. Bu noktada iki ülke arasındaki tehdit algılayışında ciddi farklar ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlar Türk kamuoyu ve siyasi elitlerindeki Amerikan karşıtlığına dair his ve görüşleri güçlendirirken Türkiye-ABD ittifakı içinde güvensizlik ve ittifak ilişkilerinde aksamaya neden olmuştur.

Amerikan karşıtlığı yükselen bir global trend olarak da Soğuk Savaş sonrası dünyanın bilinen bir özelliğini oluşturmaktadır (Zakaria, 2004: 47). Bu durum ABD'nin Soğuk Savaş tehditleri etrafında sıkı bağlar kurduğı Türkiye ve Güney Kore'de dahi yaygın bir vaziyet almıştır (Kohut, 2003). Ne var ki ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde küresel bir tehdit olarak sunduğı küresel terörizmin ABD müttefikleri arasında Soğuk Savaş dinamiklerinin tehdit algılamaları kadar etkin bir işbirliği mekanizması doğurmadığı görölmektedir. Bu noktada 1 Mart oylaması örneğinden hareket eden Kohut (2003) Soğuk Savaş döneminde Türkiye'den böyle bir meydan okumanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bu bakımdan ABD'nin sistemsel-yapısal konumu ve buna dair güttüğü küresel politika ABD'nin Soğuk Savaş sonrası ittifak ilişkilerini etkilemekte, bu durum Türkiye ve Güney Kore özelinde daha aleni bir biçimde izlenmektedir. Bu yönüyle Zakaria'nın (2004) betimsel olarak ortaya koyduğı gibi, Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel güvenlik atmosferinden etkilendiğı görölmektedir.

3.4. Arap Baharı Etrafındaki Gelişmeler ve ABD-Türkiye İttifakı

“Demokrasiye olan bağılılığımız, bugün odak noktam olan Ortadoğu'da da test edilmektedir ve bunun önümüzdeki on yıllar boyunca Amerikan politikasının odak noktası olmayı sürdümesi gerekmektedir. Ortadoğu'nun pek çok ülkesinde -stratejik önemi büyük olan ülkelerde- demokrasi henüz kök salmadı. Ve şu sorular ortaya çıkıyor: Ortadoğu halkları bir şekilde özgürlüğün ötesinde mi? Milyonlarca erkek, kadın ve çocuk, tarih veya kültür tarafından despotluk içinde yaşamaya mahkûm mu? Özgürlüğü asla bilmeyecek kadar yalnızlar mı ve bu konuda bir seçim yapmayacaklar mı? Birincisi ben buna inanmıyorum. Her insanın özgür olma yeteneğı ve hakkı olduğına inanıyorum.

[...] Türkiye ve Endonezya, Senegal ve Arnavutluk, Nijer ve Sierra Leone'de çoğunluğu Müslüman olan birçok ülkede demokratik ilerleme görölmektedir. Müslüman erkekler ve kadınlar Hindistan ve Güney Afrika'nın, Batı Avrupa ülkelerinin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin iyi vatandaşlarıdır.

Dünyadaki tüm Müslümanların yarısından fazlası demokratik olarak oluşturulmuş hükümetler altında özgürce yaşamaktadır. Demokratik toplumlarda inançlarına rağmen değıl, onun sayesinde başarılı oluyorlar. Bireysel ahlaki sorumluluk talep eden ve bireyin Tanrı ile karşılaşmasını teşvik eden bir din, kendi kendine yönetimin getirdiğı hak ve sorumluluklar ile tamamen uyumludur.”²⁰⁴

George W. Bush, ABD Başkanı

6 Kasım 2003

²⁰⁴ Başkan Bush'un Ulusal Demokrasi Vakfı'nın 20. yıl dönümünde yaptığı konuşmadan alıntılanmıştır. Konuşmanın tamamı için bkz. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/11/20031106-2.html> Erişim tarihi: 10.11.2020.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde *Arap Baharı* adı verilen halk hareketlerinin başlamasından sekiz yıl önce Başkan Bush tarafından sarf edilen sözler, bu bölge halkının demokrasiye gözlerinin kapalı olmadığı iddiasını taşımaktadır. Günümüzde ABD'nin demokrasi teşvikinin bu bölgeye de ulaşacağı iyimserliğini taşımaktadır. Ortadoğu'da baş gösteren kitlesel gösterilerin ardından sırasıyla otoriter rejimlerin yıkılması, ya da yıkılma riskiyle derinden yüzleşmesi esnasında Bush görevini kısa bir süre öncesinde bırakmıştı. Bush'un beklentisine rağmen Abrams (2017: 92) Arap Baharı'nın bir sürpriz olarak geliştiğini ifade etmiştir. Esasen ABD, 11 Eylül sonrasında Büyük Ortadoğu Projesi²⁰⁵ (BOP) adıyla bilinen bir yaklaşımla bu bölgede yer alan ülkeler ile yakından ilgilendiğini göstermiştir (Bağcı ve Sinkaya, 2006: 21-22). Duyurulan bu proje ile bölgede reformların ve istikrarın teşvik edilmesi, G8 ülkelerinin bu bölgedeki devletlerle yakın ilişki geliştirmesinin amaçlandığı duyurulmuştur (Fact Sheet, 2004). Türkiye, ABD ve AB ile olan ilişkilerinin yanı sıra Ortadoğu ve İslami kimlikleri kabul eden dış politika anlayışının bir parçası olarak başlarda BOP'a olumlu bakmıştır (Bağcı ve Sinkaya, 2006: 32). Ancak BOP girişimi ABD'nin özellikle bu bölgeden kaynaklamak herhangi bir tehdidin önüne geçmeyi amaçlayan Bush Doktrini gibi yaklaşımları tamamlayıcı nitelikte oluşturulmuştur (Erhan, 2005: 156-160). Oldukça hassas iç dengeleri barındıran bu bölge adına, bölge dışı bir aktör olan ABD tarafından oluşturulan bu proje, çoğunlukla bölgeyi dışarıdan şekillendirme amacı olarak okunmuştur. Dolayısıyla ABD'nin buradaki niyetleri konusunda şüpheyle bakılmıştır. Zaten gerek Başkan Bush döneminde Irak'ta sergilenen kuvvet kullanımı yoluyla rejim değiştirme politikası, gerekse BOP kapsamında planlanan politik hesaplar tüm bölgeyi etkileyen olumsuz sonuçlara neden olmuştur (Arıboğan, 2013: 59-67). Bu durumun Arap Baharı ile bağlantılı sonuçlar doğurduğu da görülmektedir (Arıboğan, 2013: 81-89).

Aralık 2010'dan itibaren Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde meydana gelen devrimler, ayaklanmalar ve protestoların ardından bölgede farklı siyasi değişim süreçleri yaşanmıştır. Bu durum bazı akademisyen ve analistler tarafından yeni bir *demokratikleşme dalgası* şeklinde değerlendirilmiştir (Szmolka, 2014: 15). Zira 1974 yılında Portekiz'deki siyasi değişim sonrası yayılan üçüncü küresel demokratikleşme dalgası, Latin Amerika'dan Güney Kore, Tayvan gibi Asya-Pasifik ülkelerine değin uzanmış ancak Arap dünyası bu gelişmelerden uzakta kalmıştır. Bu durum Arap dünyasının uzun ömürlü otoriter rejimlere ev sahipliği yapan, çoğunlukla demokratik düzene karşı uyumsuz bir bölge olarak görülmesine neden olmuştur. Dolayısıyla 2010 yılı sonundan itibaren Arap halklarının demokrasi talebiyle sokaklara dökülmesi, otoriter rejimlerin yıkılmaları ya da yıkılma riskiyle yüzleşmeleri birçok kişi için şaşırtıcı bir gelişme olmuştur.

Bir yönüyle belki de Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile benzer ölçüde bir öngörülemezlik barındıran Arap Baharı, Tunuslu genç bir sokak satıcısının bir belediye yetkilisi tarafından taciz edildikten sonra kendisini yakması ile patlak vermiştir. Kısa bir süre zarfında üç diktatörlüğün sonunu getiren olaylar, Ortadoğu'daki diğer otoriter yönetimlerin meşruiyetini baltalamıştır (Çakmak ve Özçelik, 2019: 188). Tunus ve Mısır'da başarılı olan ayaklanmaların ardından protestoların bulaşıcı bir hale gelme riski belirgin bir hal almıştır.

²⁰⁵ Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ile Müşterek bir Gelecek ve İlerleme için Ortaklık (Partnership for Progress and a Common Future with the Region of the Broader Middle East).

Öncelikle bir demokratik yayılım hareketi olarak algılanan olaylar ülke içerisinde bir şiddet sarmalına dönüşerek bölgesel ve kısa bir süre sonra da uluslararası bir güvenlik meselesinin öznesi haline gelmiştir. Domino etkisiyle bölgeye yayılan halk hareketleri Cezayir, Bahreyn ve Ürdün’de bir dizi ayaklanma ve protesto gösterisi ile büyümeden önlenebilmiştir. Ancak Mısır ve Irak’ta geniş çaplı bir kargaşa hâkim olmuş; Yemen, Libya ve Suriye’deki ayaklanmalar ise yabancı aktörlerin de doğrudan müdahil olduğu birer iç savaşa dönüşmüştür.

Arap Baharı ile meydana gelen gelişmelerden en çok etkilenen ülkelerden birisi Türkiye olmuştur. Keyman Arap Baharı’nın Türk dış politikası için bir dönüm niteliği taşıdığını ifade etmiştir (Fuat Keyman, kişisel görüşme, 24 Nisan 2021). Arap Baharı bir yandan Ortadoğu’daki güvenlik krizlerini ortaya çıkarmış, başarısız devlet olgularını güçlendirerek devlet dışı silahlı grupların nüfuz kazanmalarına imkân sağlamıştır. Ayrıca olaylar milyonlarca insanın yerlerinden edildiği bir mülteci kitlesi oluşturarak özellikle Türkiye’deki sosyal ve ekonomik dinamikleri etkilemiştir. Bu durum yalnızca Ortadoğu’nun değil, bölgeye komşuluk eden Avrupa’nın da doğrudan etkilendiği bir sorun alanı oluşturarak Ankara-Brüksel ilişkilerinde baskın bir konuma yerleşmiştir (Keyman, 2016: 2274). Bölgedeki devlet otoritesinin kaybolmasıyla oluşan güç boşluklarının devlet-dışı silahlı aktörlerce kısa süre içerisinde doldurulması Türkiye’nin Batı ile ilişkilerinde bir başka sorun alanını oluşturmuştur. Öncelikle bu örgütlerin her biri kendisine taraftar olanları dünyanın çeşitli yerlerinden bölgeye akması için teşvik etmesi, uluslararası boyutta *yabancı savaşçılar* olarak bilinen sorunu ortaya çıkarmıştır. Bu esnada içerideki çatışma ortamı büyüyen Suriye, ABD ve Rusya gibi küresel güçlerin yanı sıra Suudi Arabistan, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçlerin mücadele alanına dönüşmüştür. Ülkede oluşan güç boşlukları DAEŞ ve PYD/YPG gibi devlet-dışı silahlı örgütlerin sahayı kontrol etmesine imkân sağlamıştır. Bu durum örgütlerin bu alanlarda tek yanlı egemenlik ilanına zemin hazırlamıştır (Bayezit, 2016: 84-85). Ankara tarafından öncelikli bir güvenlik sorunu olarak görülen bu gelişmeler bölgedeki istikrarsız ülkelerin giderek küresel terörizmin kaynağı olarak görülmesine de neden olmuştur (Aras ve Akarçesme, 2012). Nitekim Tunus’ta başladığında Türkiye’nin *model ülke* olarak teşvik ettiği bir süreç olan Arap Baharı (Dal ve Erşen, 2014: 269-272; Ekşi, 2016: 90-94; Işıksal ve Göksel, 2017: 13-29; Özbudun, 2006: 547-548), kitlelerin barışçıl demokratik düzene geçiş beklentilerini karşılamadığı gibi bir müddet sonra Ankara’nın sosyal, siyasal, iktisadi ve milli güvenlik meselelerinin öncelikli sebeplerinden birisi haline gelmiştir.

Türkiye’nin ABD ile Obama döneminde *model ortaklık* söylemiyle ifade edilen ilişkileri beklenildiği ölçüde ilerleyememiştir. Obama’nın özellikle ikinci döneminde ortaya çıkan krizler iki devlet arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Bu noktada Türkiye ve ABD’nin siyasal bağlamda Ortadoğu’ya ilişkin yaklaşımı ve güvenlik konularında ayrıştığı görülmüştür. Arap Baharı patlak vermeden önce Türkiye’nin bölgedeki güvenlik paradigması ağırlık olarak uzlaşma, demokratikleşme, bölgedeki çatışmaların barışçıl yollarla çözümü için etkin girişimlere dayalı bir biçimde yürütülmüştür. Arap Baharı süreci ile Ortadoğu’nun önemli bir kısmının giderek istikrarsız bir hale bürünmesi Türkiye’nin iç politikadaki koalisyon dinamiklerine, iç istikrara ve Kürt politikasına zarar verirken dış politikasında önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir (Aras, 2017: 10). Dolayısıyla Arap Baharı ile beraber Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı en önemli mesele iç ve dış

güvenlik bağlamında ortaya çıkmıştır. Bu esnada yaşanan gelişmeler Ankara'nın Batı ittifakı ve ABD ile ilişkilerinde önemli bir kırılma oluşturmıştır. 15 Temmuz 2016'daki FETÖ darbe girişimi bu kırılmayı derinleştiren bir hadise olmuştur. Ancak onun öncesindeki son beş yıl Türkiye'nin Batı ile siyasi ve güvenlik alanındaki bozulmaları göstermektedir.

Bu noktada Türkiye'nin son dönem İsrail ile ilişkilerinden bahsetmekte yarar görülmektedir. Zira Türkiye-ABD ilişkilerini İsrail kadar etkileyen bir diğer etmen mevcut değildir (Uslu, 2016: 479). Bunun en önemli gerekçelerinden bir tanesi Amerikan dış politikasında İsrail'in ve ABD'de yaşayan Yahudi toplumunun etkisidir. Bu bakımdan özellikle 2002 sonrasında Türkiye-İsrail ilişkilerinin ABD-Türkiye ilişkilerine önemli bir etkisi olmuştur (Uslu, 2016: 479). Batı güvenlik kimliğini paylaşan ve Ortadoğu'da ABD ile müttefik olarak uzun yıllar boyunca yakın stratejik ortaklık paydasında buluşan Tel Aviv ve Ankara arasında İsrail'in Ortadoğu'daki barış ve istikrarı bozucu politikaları nedeniyle zaman zaman anlaşmazlıklar yaşanmıştır (MFA, 2021). İsrail'in özellikle Gazze ve Doğu Kudüs'teki işgali ve gerçekleştirdiği orantısız saldırılar bu bozulmaların temel gerekçesi olmuştur. 2000 yılında başlayan *İkinci İntifada* esnasında yaşananlara Türk hükümeti sert tepki göstermiştir. Başbakan Bülent Ecevit 5 Nisan 2002'de TBMM'de gerçekleştirdiği grup toplantısında “Yalnız Yaser Arafat değil, tümüyle Filistin devleti adım adım yok edilmektedir. Filistin halkına dünyanın gözleri önünde soykırım uygulanmaktadır” demiştir (İsrail ile soykırım krizi, **Hürriyet**, 6 Nisan 2002). Türkiye'den *soykırım* gibi bir suçlamanın gelmesi üzerine hem Tel Aviv hem de Washington'dan buna ilişkin tepkiler yükselmiştir. AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Türkiye'nin İsrail saldırılarına yönelik tepkileri devam etmiştir. 2004 yılında Hamas lideri Ahmed Yasin'in roketli bir suikast ile İsrail tarafından öldürülmesi üzerine Başbakan Recep Tayyip Erdoğan İsrail'in yaptığı bir terör eylemi olduğunu dile getirmiştir (Erdoğan: İsrail'in yaptığı terördür, **Hürriyet**, 14 Nisan 2004).

Hamas lideri Halid Meşal'ın 2006 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaret iki devlet ilişkilerindeki bozulmayı derinleştirirken Ankara'nın Batı ile ilişkilerinde sapma gösterdiği eleştirilerini yükselmiştir (Uslu, 2016: 481). İsrail'in Aralık 2008'de Gazze Şeridi'nde Hamas'a yönelik düzenlediği Dökme Kurşun Operasyonu ve bölgeyi işgalinin ardından Ankara İsrail'i bir kez daha sert bir dille eleştirmiştir. Başbakan Erdoğan'ın 30 Ocak 2009'da Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nda bir panel sırasında İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e yönelik sert dille eleştiride bulunması, iki devlet arasındaki sorunların başka bir göstergesi olmuştur (Inbar, 2011: 132). Aynı yıl Ekim ayında Türkiye, çok uluslu *Anadolu Kartalı* hava tatbikatına İsrail'in katılımını iptal etmiştir. İki ülke arasındaki gerginlikler medya üzerinden de sürmüştür. Türkiye'deki bir televizyon dizisinde İsrail'e dair kullanılan dil ve görüntüler Tel Aviv'in tepkisini çekmiş, buna dair protesto yayımlanmıştır. Bununla beraber İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon Türkiye'nin Tel Aviv Büyükelçisi Oğuz Çelikkol ile bir görüşme yapmış ancak görüşmede Türk büyükelçi alçak bir koltuğa oturtulmuş ve görüşme esnasında Türk bayrağına yer verilmemiştir. Haziran 2010'da bir sivil toplum kuruluşunun organize ettiği yardım kampanyasını abluka altındaki Gazze'ye ulaştırmak üzere yola çıkan MV Mavi Marmara gemisi açık denizde İsrail kuvvetleri tarafından kuvvet kullanımı yoluyla ele geçirilmiştir. Gemiye yapılan müdahale esnasında sekiz Türk bir de Türk-Amerikan vatandaşı İsrail güçlerince öldürülmüştür. Bu gelişme iki ülke ilişkilerini donma noktasına taşımıştır. Tüm bunların üzerine 2011 yılından itibaren bölgedeki istikrarın

bozulması ve Türkiye'nin Ortadoğu'da etkin bir role girişmesi Ankara ve Tel Aviv arasında yeni bir sorun alanı doğurmuştur. Sonuç itibarıyla Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan olumsuzlukların Ankara'nın Batı ile yaşadığı ayrımla beraber Türk-Amerikan ilişkilerindeki bozulmayı tetiklediği görülmektedir.

Arap Baharı'yla ortaya çıkan bölgesel konjonktür Türkiye'nin 2011 sonrası dış politikasının temel belirleyicisi olmuştur. Öncelikle Mısır'daki halk ayaklanması ile Hüsnü Mübarek yönetiminin sona ermesi ve Muhammed Mursi liderliğindeki *Müslüman Kardeşler*'in iktidara gelmesi Türkiye-Mısır ilişkilerinde bir yakınlaşma getirmiştir. Ancak bu durum Müslüman Kardeşleri tehdit olarak gören İsrail açısından sorun oluşturmıştır. Dolayısıyla giderek kötüleşen İsrail-Türkiye ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Bununla beraber NATO'nun Libya müdahalesi öncesinde görülen fikir ayrılıkları, 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen darbe sonrasında artışa geçmiştir. Kanat'a göre (2017: 9) Mısır'da demokratik seçimle işbaşına gelmiş ilk Cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi yönetiminin 3 Temmuz 2013'de bir darbe ile General Sisi tarafından devrilmesi ve Suriye krizine yönelik farklı yaklaşımlar ABD-Türkiye ilişkilerindeki ayrıma neden olmuştur.

Bu esnada Türkiye'deki iç güvenlik atmosferini bozucu gelişmeler yükselişe geçmiştir. 2013 yılındaki Gezi Parkı gösterileri bir süre sonra şiddet olaylarına dönüşmüştür. Ankara'nın bir süre uygulamaya koyduğu Doğu Anadolu bölgesindeki açılım süreci de sona ermiş ve 2015 yılında hendek operasyonları olarak bilinen çatışma durumuna dönüşmüştür. Ayrıca Irak ve Suriye'nin kuzeyine yerleşerek kısa sürede nüfuzunu arttıran DAESH ile PKK Türkiye'de yoğun terör saldırıları gerçekleştirmiştir. 2015 yılında Suruç'ta ve Ankara Garı önündeki gösteriler esnasında intihar saldırıları düzenlenmiş, havaalanları ve eğlence merkezlerine silahlı terör eylemleri gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl bir Rus uçağının Türk jetleri tarafından vurulması ile Türkiye'nin bölgesel güvenlik sorunları tırmanışa geçmiştir. Bu esnada Washington'un *lead behind* yaklaşımı neticesinde Ankara ile beraber üstlendiği Esad karşıtı politikası sonuç vermemiştir. Bununla beraber özellikle PYD/YPG'nin nüfuz kazanması ve ABD'nin bu örgüt ile olan bağı öncelikli bir sorun alanını oluşturmıştır. DAESH'in ortaya çıkması ve bununla mücadele yöntemleri²⁰⁶ Kobani'deki gelişmeler ve Türkiye'nin mülteci yükünü de arttıran Suriye'nin kuzeyindeki yerleşim yerlerinde sivillere yönelik ağır saldırıların durdurulması noktasındaki anlaşmazlıklar ABD-Türkiye ilişkilerinde belirleyici gelişmeler olmuştur. 15 Temmuz 2016'daki FETÖ darbe girişimi ise Türkiye'nin iç güvenlik bağlamında büyük bir krizle karşı karşıya bırakmıştır.

Batı'nın varlığının azalması karşısında ve bölgesinde artan Rus varlığı ve nüfuzu sonucunda, Türkiye'nin, sadece Batı'ya odaklanarak bölgesel ve küresel zorluklara karşı gelme kapasitesi büyük ölçüde azalmıştır (Aras, 2017: 10). Bu durum Obama'nın ihtiyatlı dış politikası ile Trump döneminin *Önce Amerika* yaklaşımının Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde aradığı uyumu bulamamasına yol açmıştır. Dolayısıyla bölgedeki gelişmelere dair Türkiye'nin bölgesel güvenlik, milli güvenlik ve politik yaklaşım bağlamında ABD ile ayrıştığı söylenebilmektedir. Türkiye'nin bölge meseleleri üzerinde ABD ile yaşadığı fikir

²⁰⁶ Türkiye, Suriye'nin kuzey sınırında uluslararası bir koalisyon tarafından yapılacak bir kara harekâtı neticesinde DAESH'ten arındırılmış bir tampon bölge oluşturulması fikrini sıklıkla dile getirmiştir (Kanat, 2017: 16).

ayrılıkları NATO ittifakına da yansımıştır. NATO'nun 2014'ten beri Rusya ile arasında özellikle Ukrayna krizi çerçevesinde artan güvenlik sorunları, Baltık ülkelerinin korunmasına dair önemli inisiyatifleri gündeme getirmiştir (Wintour, 2019). Bu noktada ittifakın Türkiye'nin içinde bulunduğu Akdeniz, Ortadoğu ve Afrika hinterlandından kaynaklanan tehditlere karşı duyarsız davranması Ankara'nın tepkisine neden olmuştur (Lesser, 2016: 51). Aras'a (2017: 11) göre bu durum Türkiye'nin NATO kimliği ile çelişmektedir. Zira Rusya'nın Türkiye sınırında asker ve hava kuvvetleri bulundurması NATO'nun buraya önlem almasını gerektirirken Rusya, ABD'nin onayıyla Türkiye'nin menfaatlerine aykırı olarak Suriye'de mevzilenmiştir. NATO'nun bu duyarsız yaklaşımı Türkiye'yi 24 Kasım 2015'te önemli bir krizin eşiğine getiren Rus jetinin düşürülmesi hadisesine yol açmıştır. Türkiye NATO nezdinde kendi içinde olduğu bölgenin diğer bölgelerle eşit derece korunması konusunda hassasiyet göstermiştir. Bu noktada NATO'nun Polonya ve Baltık ülkelerinin Rusya'ya karşı yeni savunma planlarına karşılık Ankara, kendi milli güvenliğine yönelik tehdit unsuru olan PYD/YPG'nin NATO tarafından bir terör örgütü olarak tanınmasını talep etmiştir (Wintour, 2019). Tüm bu gelişmeler NATO ittifakı içerisinde Türkiye'nin ayrışmasına yol açmaktadır. Okman'a göre Türkiye kendine has bir dünya bakışı, devlet politikası ve dış politikadaki açılımlarıyla diğer NATO müttefiklerinden ayrı bir pozisyona girmiştir. Böylece Türkiye, NATO içinde yakın tarihte eşine ender rastlanacak bir devletçilik örneği sergilemektedir (Cengiz Okman, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2021). Bu durum Ankara'nın müttefikler ülkeler ile arasındaki sorunların büyümesini hızlandıran bir süreç gibi görünmektedir. Çalışmanın bu kısmında tüm bu bahsedilenler çerçevesinde Arap Baharı'nın gelişimi, Türkiye'de siyaseti dönüştürücü etkisi ve milli güvenlik meselesi haline geliş ile Türk-Amerikan ittifakı için ifade ettiği mana ele alınmıştır. Özellikle Suriye'deki gelişmelerin Türk-Amerikan ilişkileri için tarihi kırılmalardan birisini oluşturduğu göz önüne alınırsa, burası çalışmanın hipotezlerinin test edilmesi adına oldukça önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

3.4.1. Arap Baharı ile Ortadoğu'da Meydana Gelen Gelişmeler ve Türk Dış Politikası

Arap Baharı karmaşık surette hızla gelişen ayaklanmalar, devrimler, kitlesel gösteriler ve iç savaşları barındıran bir olgudur. Özgürlük, ekonomik fırsat, rejim değişikliği ve yolsuzluğun sona ermesi dâhil olmak üzere çeşitli kışkırtıcı eylemler ve çeşitli özlemleri içeren hareketler dizisi olarak ortaya çıkmıştır (Kaya, 2012: 26). Arap Baharı demokrasi, insan hakları ve ekonomik adalet talebinin bir sonucuydu (Bağcı ve Açıkalın, 2015: 15). Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki otoriter rejimlere sahip devletlerde kısa bir süre zarfında yayılan bu organik halk hareketlerinin ilki Tunus'ta meydana gelmiştir. Yoksulluk ve yüksek işsizliğin getirdiği zorluklar gerekçesiyle genç bir meyve satıcısı olan Muhammed Ebu Azizi'nin Aralık 2010'da kendini ateşe vererek hayatına sona vermesi rejim karşıtı kitlesel bir ayaklanmaya dönüşmüştür. *Onur Devrimi* olarak isimlendirilen ayaklanma sonucu, 14 Ocak 2011'de, yirmi üç yıldır sürmekte olan Zeynel Abidin bin Ali iktidarı sona ermiştir. Protestoların başarılı olması üzerine halk ayaklanmaları kısa bir sürede Cezayir, Ürdün, Mısır ve Yemen'e sıçramıştır. Sebepleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte çoğunlukla demokrasi eksikliği, insan hakları ihlalleri, yaygın yolsuzluklar, ekonomik zorluklar, işsizlik, yoksulluk, artan

gıda fiyatları ve bir dizi demografik faktörü barındıran yerel sorunlardan kaynaklanmaktadır (Rózsa vd., 2012: 1).

Tunus'ta Zeynel Abidin bin Ali'nin kısa sürede görevinden ayrılması şaşırtıcı bir gelişme olarak görülmektedir. Maddy-Weitzman'a (2015: 192) göre bundan daha şaşırtıcı olan, olayın hemen bir öykünme modeli haline gelmesi ve yirmi dokuz yıldır Mısır'a hükmetmekte olan Hüsnü Mübarek rejimini devirmeyi başarması için ilham vermesidir. Tunus kendine has nitelikleri etrafında devrim sonrası süreci görece iyi yönetmiştir. Protesto hareketleri yayıldıkça, tamamı monarşilerce yönetilen devletlerin oluşturduğu Körfez İşbirliği Konseyi (KİK)²⁰⁷ Arap devletlerinin nispeten uyumlu bir bloku olarak ortaya çıkmıştır (Maddy-Weitzman, 2015: 193). 1981'de İran-Irak savaşının gölgesinde bir araya gelen Batı yanlısı, petrol zengini, aşiret temelli, jeopolitik olarak savunmasız Sünni Arap monarşilerinden oluşan bu birlik, genel olarak büyük stratejik konularda benzer düşüncelere sahip olagelmıştır. Bunun son yıllardaki istisnası bölgesel düzeyde kendi politika oluşumunu öne çıkan Katar olmuştur. Arap Baharı ayaklanmaları ortaya çıktıkça Suudi Arabistan'ın başını çektiği diğer KİK ülkeleriyle olan farklılıkları daha da belirgin hale gelmiştir. Bu ayırım ilerleyen süreçte Türkiye'nin Ortadoğu politikası için oldukça önem arz eden bir konumda olup Türkiye-Katar ve Türkiye-Suudi Arabistan ilişkileri için belirleyici bir etken olmuştur. Kuşkusuz Arap Baharı süreci her ülkenin kendi koşullarına göre farklı bir ilerleyişe sahiptir. Libya bu süreçteki en kritik ülkelerden birini oluşturmaktadır. Nitekim Libya'daki halk hareketleri ve buna karşılık olarak rejimin sert müdahalesi sürecin diğerlerinden farklı yola evrilmesine neden olmuştur.

17 Şubat 2011'de Libya'ya sığınan halk ayaklanmaları kısa bir süre içerisinde iç savaşa dönüşmüştür. Tarafların kontrol ettiği alanlar ülkeyi bölünmüş bir vaziyete sokmuştur. Libya'nın doğusundaki Bingazi şehri muhalefetin üssü haline gelirken, Devlet Başkanı Muammer Kaddafi ve ona sadık olanlar güçlerini batıdaki Trablus şehrinde konsolide etmiştir. Libya, Türkiye için Arap Baharı etkisindeki diğer ülkelerden farklı bir konumdadır. Zira Tunus ve Mısır'a oranla Libya'nın Türkiye ile güçlü ekonomik ve siyasi bağları mevcuttur. O dönem itibarıyla Libya'da faaliyet gösteren ve özellikle inşaat sektörünün oluşturduğu Türk şirketlerinin değeri 15 milyar dolara ulaşmış ve bu firmalar 30 binden fazla Türk işçisi ile Libya'da varlık göstermiştir (Robins, 2013: 391). Bu yönüyle Libya, Ankara adına istikrarı önem arz eden, bu bakımdan ihtiyatlı siyaset izlenmesini mecbur kılan bir ülke olmuştur. Ancak Libya'daki muhalefetin güçlenmesi ile Kaddafi yönetimine uluslararası aktörlerce yükseltilecek sesler kısa süre içerisinde Kaddafi karşıtı bir blokun güçlenmesine yol açmıştır. İsyanın Libya'da başlamasının yalnızca iki hafta sonrasında BMGK, oy birliği ile 1970 sayılı Karara²⁰⁸ imza atarak Libya'ya yönelik yaptırımları devreye sokmuştur. İlk etapta, uluslararası bir askeri müdahale riskine karşın Türkiye'nin öncelikli rolü arabulucuk düzeyinde olmuştur. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Türkiye'nin Müslüman bir ülke

²⁰⁷ Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK), Basra Körfezi etrafında bulunan Arap devletlerinin üye oldukları bölgesel düzeyde siyasi-ekonomik bir hükümetlerarası kurumdur. 1981 yılında kurulan KİK'e 2020 yılı itibarıyla üyeleri Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Irak üye değildir.

²⁰⁸ 27 Şubat 2011, BMGK 1970 sayılı Kararı, tam metin için bkz. [https://www.undocs.org/S/RES/1970%20\(2011\)](https://www.undocs.org/S/RES/1970%20(2011))

olarak muhalefet ve rejim arasında arabuluculuk yapma yeteneğini vurgulamış ve ayrıca hem Kaddafi hem de muhalefetle görüşmeler gerçekleştirmiştir. BMGK kararından önceki kısa sürede Türkiye, askeri müdahaleyi önleme ve alternatif bir çözüm bulma çabalarını arttırmıştır. Bununla beraber Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Libya Başbakanı Mahmudi ve Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam'ın yanı sıra Muammer Kaddafi ile de üç kez bizzat iletişime geçerek görevi bırakması için ikna etmeye çalışmıştır (Bölme vd., 2011: 25). Bunun yanı sıra çeşitli çözüm paketleri hazırlayarak bunu Libyalı muhaliflerle paylaşan Ankara'nın diplomatik gayretleri netice vermeyince Libya krizi giderek uluslararası müdahale için elverişli bir hale gelmiştir.

5 Mart 2011'de tüm Libya'nın temsilcisi ilan edilen Ulusal Geçiş Konseyi'nin BM'den Libya üzerinde uçuşa yasak bölge ilan edilmesi yönündeki talebi ile yaşanan tartışmalar sonrasında BMGK 17 Mart'ta on lehte ve beş çekimser oyla 1973 sayılı Kararı²⁰⁹ kabul etmiştir. Bu karar üye devletlere “Libya Arap Cemahiriyesinde saldırı tehdidi altındaki sivilileri ve sivil nüfuslu bölgeleri korumak için gerekli tüm önlemleri [...]” alma yetkisi vermiş ve ülke üzerinde uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. Bu kararın himayesinde, aceleci tavır sergileyen Fransa, Türkiye'nin dâhil olmadığı bir toplantıda harekatı kararlaştırmış ve Fransız, İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinden oluşan koalisyon, BMGK Kararı'nın üzerinden 48 saat geçmeden, 19 Mart'ta Kaddafi güçlerine karşı hava saldırısı²¹⁰ başlatmıştır (Bölme vd., 2011: 25; Nakamura, 2019: 253). Saldırıların ardından komutanın tümünden NATO'ya devredilmesi gündeme gelmiştir. NATO, Libya gündemi ile 20-23 Mart tarihlerinde toplanmıştır. Bölme vd. (2011: 40) Türkiye'nin harekâtın yürütülme biçimi ve bombardımanların sivil kayıplara neden olması ile ilgili eleştirileri sert bir şekilde dile getiren taraf olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber günlerce süren görüşmelerin ardından Türkiye, Libya operasyonunun kontrolünün Fransa öncülüğündeki ve ABD liderliğindeki geçici bir koalisyondan resmi olarak NATO komutanlığına geçmesi hususunda Türkiye'nin prensipte anlaşmaya vardığını ilan etmiştir (Branigin vd., 2011). Ankara ve Berlin'in başlardaki muhalefetine rağmen 24 Mart tarihinde Libya'daki tüm askeri harekâtın NATO komutasına girmesi kararlaştırılmış ve komuta devri 31 Mart'ta tamamlanmıştır²¹¹ (Ayata, 2015: 101). Türkiye operasyon için silahlı kuvvet sağlamayı reddetmiştir. Ancak NATO'nun hava misyonunu denetlemek adına İzmir'deki NATO üssünün kullanımına müsaade edilmiştir (Ayata, 2015: 101).

²⁰⁹ 17 Mart 2011, BMGK 1973 sayılı Kararı, tam metin için bkz. [https://www.undocs.org/S/RES/1973%20\(2011\)](https://www.undocs.org/S/RES/1973%20(2011))

²¹⁰ Erdoğan'a (2017: 31) göre dış güçlerin Libya müdahalesi ile beraber gelen aşamada, devrimin ikinci safhası olan dış dönüşüm başlamıştır. Libya operasyonu R2P olarak bilinen *koruma sorumluluğu* kavramı etrafında, uluslararası hukuk açısından Libya'ya insani müdahalenin meşruiyetinin zeminini oluşturmuştur. Bu askeri müdahalecilik biçimi, siyasi bir rejimin neden olduğu insan acısını sona erdirmeyi ve siyasi şiddetin doğrudan bir katliam haline gelmesini önlemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle Erdoğan, 1973 sayılı kararın BM Güvenlik Konseyi'nin insani amaçlar ve insan hayatının korunması için askeri güç kullanmasının ilk örneği olduğunu belirtmiştir.

²¹¹ NATO, 31 Mart 2011 tarihinde 1970 ve 1973 sayılı BMGK Kararları uyarınca Libya için tüm askeri operasyonların kontrolünü elde etmiştir. Birleşik Koruyucu Harekâtı adı altında üç aşamalı biçimde uygulanan görev 31 Ekim 2011'de yerel Libya saatiyle 23.59'da sona ermiştir. Birleşik Koruyucu Harekâtı Son Görev istatistikleri için bkz. https://www.nato.int/nato-static_files/2014/assets/pdf/pdf_2011_11/20111108_111107-factsheet_up_factsfigure.pdf

Kırk iki yıl boyunca hüküm süren Muammer Kaddafi'nin ölümü ile sonuçlanan süreci diğerlerinden ayıran en önemli olay iç savaşa doğrudan uluslararası bir müdahalenin yapılmış olmasıdır (Wedgwood ve Dorn, 2015: 241). NATO, İngiltere ve Fransa önderliğinde bölgeye müdahil olmuş, ABD *geriden yönetme* anlayışı ile Libya operasyonlarına destek vermiş, Türkiye de sürece kısa bir süre sonra gönülsüz destek veren ülkelerden biri haline gelmiştir. NATO'nun müdahalesi kimi bölge devletleri tarafından da desteklenmiştir. Nitekim Bahreyn'de olduğu gibi statükoyu korumak için müdahale etmek veya Yemen'deki gibi genel statükoyu sürdürmek için bir liderlik değişikliğine aracılık etmek yerine, KİK'in Libya'daki hedefi Kaddafi'nin kişisel iktidarını yıkmak ve rejim değişikliğini sağlamak yönünde olmuştur. Ayrıca NATO müdahalesi için Arap Ligi'nin de teşviki ve katkısının olduğu bir durum görülmektedir. Katar ve BAE kendi hava kuvvetlerinden NATO operasyonlarına katkı sağlamıştır. Bu ülkeler ayrıca Kuveyt ile birlikte Kaddafi henüz iktidarını yitirmemişken Libya Geçici Konseyi'ni meşru Libya hükümeti olarak tanımışlardır (Maddy-Weitzman, 2015: 196). Bununla beraber Libya'daki Kaddafi sonrası dönem, Kaddafi karşıtı koalisyonun beklentisinden çok uzak bir kaotik vaziyete bürünmüştür. Anayasa yazımı ve seçim gibi kimi demokratik adımlar atılmış olsa da tam manasıyla bir devlet yapılanması oluşturulamamıştır. Ülke rakip silahlı milisler ile radikal grupların kontrolü arasında, yeni bir vekâlet ve iç savaş dalgasına yenik düşmüştür.

Suriye'deki ilk ayaklanmalar Tunus ve Mısır'dakine benzer bir model etrafında ortaya çıkmıştır. Suriye ile diğer Arap Baharı ülkeleri arasında pek çok benzerlik olsa da burada Beşar Esad'ın reformcu kimliği ve rejimin 1982'deki ayaklanmayı bastırmak üzere Hama katliamı gibi sert yollara başvurmasının toplum üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler sebebiyle yeniden bir ayaklanmanın yaşanması şaşırtıcı bulunmuştur (Bağcı ve Açıkalın, 2015: 15). Ancak Suriye'de de, Arap Baharı sürecinde diğer ülkelerdeki benzer retorik çerçeve kullanılarak kamusal alanların silahsız bir biçimde ele geçirilmesine dayalı, herhangi bir mezhepsel ya da İslami yön barındırmayan, kimi durumlarda Libya'da olduğu gibi NATO'nun müdahalesini arzulayan bir hareket gelişmiştir (Lynch vd., 2014: 1). Bu noktada beklenti kısa bir süre içerisinde Beşar Esad rejiminin Abidin ve Mübarek gibi sona ereceği yönünde gelişmiştir. Bu beklentiye Leenders'in (2012: 431) kelimelerinde rastlamak mümkündür:

“Sonuç ne olursa olsun, Dar'a'daki Suriye ayaklanmasının başlangıcını anlamak, bundan sonra ne olduğunu anlamak için önemlidir. Dar'a gibi “erken ayaklananlar” daha sonraki seferberlere rejimin savunmasız olduğunu göstererek, yeni protestoların diğer gruplara ve yerlere yayılması için fırsatları artırmıştır. Dar'a protestoları ve rejimin buna şiddetli tepkisi, Suriyelilerin uluslararası dayanışma bağlarını hayal etmelerine ve oluşturmalarına ve rejime karşı güçlü bir çılglık atmalarına yardımcı olmuştur. [...] Suriye ayaklanması nihayetinde bir rejim değişikliğine yol açarsa, onun yerini alacak kurumların Dar'a'daki protestoları ateşleyenleri ne kadar temsil edecekleri merak edilmektedir. [...] Suriye'nin “devrimi”ne şüphe ile bakanlar, Dar'a'nın sosyal ağlarında “tahakküm içinde tahakküm” oluşmasına yol açabilecek bazı istenmeyen nitelikleri gördükleri için affedilebilirler.”

Bu beklentilere rağmen Beşar Esad Wall Street Journal'a (Interview with Syrian President Bashar al-Assad, 2011) verdiği röportajda kendinden emin bir şekilde şunları dile getirmiştir:

“Burası, her hafta yeni bir şeyin olduğu Ortadoğu; bu yüzden bu hafta hakkında ne konuşursan konuş, önümüzdeki hafta değerli olmayacaktır. Suriye coğrafi ve siyasi olarak Ortadoğu’nun tam ortasında yer almaktadır. Bu nedenle, sorunların çoğuyla, diyelim ki doğrudan ya da dolaylı olarak sonsuza kadar muhatap oluyoruz.”

Bunlara ek olarak Esad, Suriye topraklarının Arap Baharı’nın getirdiği huzursuzluklardan muaf olacağını çünkü başka yerlerin aksine Suriye’nin halkın talepleri ile uyumlu bir yönetime sahip olduğunu ileri sürmüştür. Ancak ne toplumun beklediği gibi rejim yıkılmış, ne de Esad’ın iddia ettiği gibi Suriye ayaklanmalardan muaf bir huzur adası olmuştur. Suriye’deki eylemlerin iç savaşa dönüşme sürecinde rejimin kendisi mezhepçi kimliğiyle çok daha fazla kutuplaştırıcı bir konu haline gelmiştir (Lynch vd., 2014: 1). Bu yönüyle Suriye, Arap Baharı sürecinden geçen bütün ülkelerden farklı olarak küresel bir sorun ve savaş alanına dönüşmüştür. Yalnızca 2017 ila 2018 yılları arasında 1,2 milyon kişi Suriye içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. 2018 yılında 25 bin kişi iç savaş kaynaklı şiddetten hayatını kaybederken bu sayı krizin başladığı 2011 yılından itibaren 500 bini aşmıştır (Yassin, 2019: 11-12). Bununla beraber milyonlarca insan çevre ülkelerde mülteci konumuna düşmüştür. Suriye’deki mevcut durum, rejimin ülke topraklarındaki kontrolünü hızla kaybetmesiyle içinden çıkılmaz bir vaziyet almıştır. Maddy-Weitzman (2015: 200) Suriye’deki durumun bölge siyasetine etkisini şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Esad rejimi hayatta kalma mücadelesinde tüm durakları kaldırırken, hemen hemen tüm Arap devletlerinden ve Türkiye’den de görülmemiş ölçüde uzaklaşmıştır. Özellikle, kendi huzursuz halklarıyla yüz yüze gelen muhafazakâr Arap monarşileri, ağırlıklı olarak Sünni olan Suriyeli muhalefetle özdeşleşmeyi faydalı bulmuşlardır. Daha da önemlisi, Esad hanedanının yıkılmasının olası jeostratejik etkilerini fark etmişlerdir. Suriye’yi İran’ın etkisinden çıkarmada otuz yıldır başarısız olan Suudi, Türk, Mısır ve Batılılar için [kendi] hassasiyetlerine ve çıkarlarına daha uyumlu bir Sünni ağırlıklı bir hükümet lehine rejim değişikliği olasılığı son derece cazip görünmüştür. Tahran da tehlikeyi fark etmiş ve ona göre hareket etmiştir. Irak’taki Şii liderliğindeki uyumlu bir hükümet aracılığıyla, feribotla taşınan İran’ın tedarik ettiği silahlar, İranlı danışmanlar, Iraklı Şii gönüllüler ve Lübnan’dan gelen binlerce Hizbullah savaşçısı, Esad rejiminin çöküşünü önlemede çok önemli olduğunu kanıtlamıştır. Rusya’nın askeri, ekonomik ve diplomatik yardımı da aynı katkıyı sunmuştur. Moskova ile NATO ittifakı arasındaki sayısız ihtilaflara ek olarak Vladimir Putin, Batı’nın Libya’lı sivilleri korumak için aldığı Güvenlik Konseyi kararını Kaddafi’nin devrilmesini planlamak için kullanmış olmasına kızdı. Aynı durumun Moskova’nın uzun zamandır müttefiki olan Suriye’de olmaması için Batı’nın kendi bildiğini yapmasına müsaade etmemekte karar kılmıştır.”

Jeopolitik konumu ve tarihsel bağları nedeniyle Ortadoğu’nun hâlihazırda önemli bir aktörü olan Türkiye, Arap Baharı ile beraber hem iç hem de dış politika nedenleriyle daha belirgin bir konum arz eder hale gelmiştir. Türkiye Suriye iç savaşı, Irak’taki siyasi kaos, Arap ayaklanmalarının sonuçları, Kürt sorunu ve Sünni-Şii bölünmesi gibi birçok karmaşık bölgesel ve uluslararası meseleye yakinen dâhil olmuştur (Işıksal ve Göksel, 2017: vii). Arap Baharı olayları ilk başlarda Türkiye tarafından halkların despotik rejimleri yıkmaya girişimi olarak görülmüştür. Bu halk hareketleri, Müslüman toplumların emperyalist geçmişten nihai kurtuluşu ve kendi kendini yetkilendirme eylemi olarak görülmüştür. Özellikle dindar-muhafazakâr çevreler arasında Arap Baharı, emperyalist müdahaleyle bozulmuş olan adil bir

düzene dönüş anlamına gelmiştir (Hecker, 2020: 57). Bu yönüye Arap Baharı Ortadoğu’da ilk baş gösterdiğinde Türk dış politika yapıcılarının ilk algıları ağırlıklı olarak olumlu olmuştur. Zira AK Parti iktidarı tarafından yönetilen Türkiye, bölge genelinde “*halk düzeyinden*” kaynaklanan her türlü değişikliği destekleyen bir siyaseti benimsemiştir²¹². Işıksal’a (2017: 13) göre AK Parti kendi ülkesinde kitlesel halk desteğiyle arka arkaya üç parlamento seçiminde galip gelmiş olduğundan, otoriter rejimlere karşı mücadelelerinde “*halkı*” desteklemek Arap Baharı’nın başlangıcında tutarlı ve makul bir politikadır. Türkiye’nin demokratik hareketlere yönelik bu olumlu ve teşvik edici yaklaşımı neticesinde Türkiye, AB ve ABD gibi birçok uluslararası aktör ve dünyanın her yerinden entelektüeller, politikacılar, aktivistler ve ekonomistler tarafından yeni Ortadoğu için model ülke olarak gösterilmeye başlanmıştır.

Türkiye, ekonomik kalkınma ve sekülerleşmedeki başarıları nedeniyle tüm Müslüman dünyası için *kalkınmış ve demokratikleşmiş* bir model olarak önerilmiştir (Bağcı ve Açıkalın, 2015: 18; Dal ve Erşen, 2014: 269-272; Ekşi, 2016: 90-94; Işıksal ve Göksel, 2017: 13-29; Özbudun, 2006: 547-548). Aktürk’e (2017: 88) göre AB’nin 2005’ten sonra üyelik müzakerelerine devam etme konusundaki isteksizliği karşısında, Arap Baharı Türkiye’ye demokratik kimliğini yeniden teyit etme ve Ortadoğu’da demokrasinin önde gelen savunucusu olma fırsatı vermiştir. Işıksal (2017: 13) ise Ortadoğu’da değişim talebi ile sokağa dökülen kitlelerin Türkiye’deki muhafazakâr hükümetle benzer bir dünya görüşüne sahip İslamcı hareketler tarafından desteklenmesi Türkiye’nin bölgedeki etkisini ve AK Parti’nin siyasi bir hareket olarak popülaritesini arttırdığını belirtmiştir. Bu bakımdan Türkiye’nin Arap Baharı’na ve Suriye iç savaşına katılımı, ülkenin 2000’lerdeki etkileyici demokratik ilerleme ve ekonomik büyüme sicilinin ülkenin büyük Ortadoğu’daki potansiyel olarak demokratikleştirici etkisi konusunda yurtiçi ve yurtdışında dikkate değer bir iyimserliği beslediği bir zamanda başlamıştır (Aktürk, 2017: 88). Ancak bu esnada Suriye’deki gelişmeler giderek karmaşık bir hal almıştır.

Arap dünyasındaki ayaklanmalar sadece Ortadoğu’daki rejimleri alt üst etmekle kalmamış, aynı zamanda bölgenin uluslararası siyasetini de alt üst etmiştir (Martin, 2013: 175). Süreç karmaşık bir hal aldıça ABD ve diğer büyük Batılı güçler, Mısır ve Suriye’deki demokratikleşmeye verdikleri destekten yavaş yavaş geri adım atmışlardır. Bu geri çekilme Türkiye’nin demokratik olmayan bölgesel güçlerle dolu tehlikeli bir mahallede yalnız kalmasına neden olmuştur. Dahası Kahire ve Şam’daki otoriter diktatörlükleri ortadan kaldırmaya yönelik iddialı hedefler, Türkiye’nin fikrî ve maddi yeteneklerinin çok ötesine geçmiştir (Aktürk, 2017: 88). Ayrıca Suriye’deki iç savaş Türkiye’nin bölgesel güvenliğini daha zorlu bir hale büründürmüştür. Bağcı’ya göre Türkiye’nin Suriye’deki kargaşa sonrası bölgede üç önemli hayati milli çıkarı oluşmuştur. Bunlar Kuzey Suriye’de bir Kürt devletinin oluşmasını önlemek; Suriye’deki radikal İslamcı grupları kontrol etmek ve Suriye’de Türkiye yanlısı bir hükümete sahip şeklinde olmuştur (Bağcı ve Açıkalın, 2015: 18-19). Kuzey Suriye’de PYD/YPG’nin çeşitli egemenlik alanı elde etmesinin yanı sıra PKK’nın da Suriye sınırının ötesinden Türkiye’ye saldırması için yeni fırsat alanları oluşmuştur (Martin,

²¹² Bağcı ve Açıkalın’a (2015: 18) göre Ankara retorik olarak rejim karşıtı grupları desteklese de pratikte farklı rejimler için farklı politikalar tasarlamıştır.

2013: 176). Bu çerçevede PKK'nın Temmuz 2015'ten itibaren Türkiye'ye karşı yeniden savaş ilan etmesi, ülkedeki demokratik açılım sürecini sonlandırmış ve hendek operasyonları şeklinde şehir çatışmalarının yaşanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler Türkiye'nin bölgedeki temsilini ideolojik ve demokratik düzeyde model bir ülkeden sert güç olanaklarını kullanmaktan çekinmeyen güvenlik odaklı bir aktöre dönüştürmüştür.

Esasen Suriye'deki karışıklar öncelikle Ankara ve Şam ilişkilerini bozmuş ve Suriye rejiminin Türk savaş uçağını düşürmesiyle sorun daha da büyümüştür. Bu gelişmeler neticesinde Türkiye, meseleyi çok taraflı bir hale getirecek adımlar atmıştır. İlk olarak NATO kapsamında istişareler talep etmiştir. 2013 yılındaki Reyhanlı saldırısına kadar Ankara'nın Suriye politikasındaki önceliği bölgeye bir Amerikan ya da NATO müdahalesi sağlayabilmek şeklinde olmuştur (Bağcı ve Açıkalin, 2015: 20). Ancak Türkiye, güvenliğine dair tehdit gördüğü aktörle mücadele ederken aynı aktörün Suriye'deki faaliyet gösteren uzantıları Ankara'nın uzun yıllardır ittifak ilişkisi içerisinde olduğu ABD'den önemli miktarda destek görmeye başlamıştır. Bu yönüyle PYD/YPG'nin Suriye içerisinde ABD'nin vekâlet savaşını yürüten en önemli aktörlerden biri haline gelmesi ABD-Türkiye ilişkilerinde derin bir kriz yaratmıştır. Bununla beraber 15 Temmuz 2016'daki FETÖ darbe girişimi, Türkiye'nin yeni bir güvenlik konseptine olan ihtiyacı arttırmıştır (Aras, 2017: 14). Aktürk'e (2017: 89) göre bu gelişme sonrasında Ankara için milli güvenliğe dair kaygılar diğer tüm dış politika hedeflerinin önüne geçmiştir. Bu durum 2016 yazından itibaren Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşma sürecini başlatmıştır. Bu işbirliği sonrasında Türkiye'nin Suriye'de askeri varlığını oluşturmaya imkân verecek operasyonlara başlanmıştır. Türkiye'nin yaşadığı iç güvenlik sorunları, PKK ve DAESH ile sınır ötesinde sert güç unsurları çerçevesinde yeni bir mücadelenin gerekliliğini ortaya koymuştur (Aras, 2017: 15). Martin'e (2013: 176) göre Ortadoğu çok kutuplu bir sistemden, bir yanda ABD ve destekçileri diğer yanda İran merkezli hareket eden Rusya ve Çin olmak üzere giderek iki kutuplu bir sisteme geçiş sağlamaktadır. Aktürk (2017: 89) 24 Ağustos 2016'da Türkiye tarafından başlatılan *Fırat Kalkanı Operasyonu* ile Türkiye'nin Rusya ve ABD'den farklı önceliklere sahip *üçüncü kutup* olarak Suriye'de önemli bir aktör haline geldiğini ifade etmiştir²¹³. Türkiye'nin Suriye içinde etkin askeri bir role sahip olması, ABD destekli PYD/YPG kontrolünde olan alanlara yönelik yeni operasyonlarla beraber mevcut kontrol ettiği alanın Fırat nehrinin doğusuna doğru genişletmek istemesiyle Washington-Ankara ilişkilerinde yeni bir anlaşmazlık alanı daha oluşmasına yol açmıştır.

²¹³ 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan darbe girişiminin Türk dış politikasında önemli etkileri olmuştur (Aras, 2019: 2; Kılıç, 2020). Öncelikle darbe girişiminden sorumlu tutulan örgütün lideri olan Fetullah Gülen'in ABD'de ikamet ediyor olması nedeniyle Türkiye darbe girişiminin hemen sonrasında Gülen'in Türkiye'ye iade edilmesi talep etmiştir. ABD yönetimince karşılanmayan bu talebin yanı sıra darbe girişimi esnasında Beyaz Saray'dan yapılan açıklamalar da Ankara tarafından tatmin edici bulunmamıştır. Bu durum Türk-Amerikan ilişkilerini önemli ölçüde olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Öte yandan Kasım 2015'te Türkiye-Suriye sınırında bir Rus jetinin Türk uçaklarınca düşürülmüş olması ile son derece bozulan Türk-Rus ilişkileri 15 Temmuz sonrasında düzelme eğilimine girmiştir. Zira darbe girişimi esnasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ilk uluslararası destek Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından verilmiştir (Usluer, 2016: 38). Türk-Rus ilişkilerindeki olumlu gelişmeler Türkiye'nin Suriye politikasında önemli bir değişken haline gelmiştir. Buna dair detaylar 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri başlıklı bölümde ele alınmıştır.

Altunışık (2013: 157) İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana ABD-Türkiye ilişkilerinin önemli bir unsurunu oluşturan Ortadoğu'nun ikili ilişkiler açısından öneminin Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra arttığını ifade etmiştir. İkili ilişkiler bağlamında Soğuk Savaş esnasında inişli çıkışlı krizleri içeren Ortadoğu bölgesi, yeni dönemde de iki ülke ilişkileri için belirleyici nitelikler taşımaktadır. Altunışık, Türkiye'nin Ortadoğu'da hususi çıkarları geliştikçe ABD ile arasında ayrışmaların yaşandığını vurgulamaktadır.

Bu durumun iki ülke arasında büyük krizlere sebep olduğunu eklemektedir. Bu bakımdan Arap Baharı ile başlayan Türk-Amerikan işbirliği ve ittifak dayanışması Suriye özelinde krizleri tecrübe etmiştir. Altunışık (2013: 170) iki kutuplu uluslararası düzenin değişmesinin Türkiye-ABD ittifakının bağlamını değiştirdiğini ifade etmiştir. 1991 yılından beri iki devletin ilişkilerinin derinden yapısal sorunlarla karşı karşıya kalması ise Suriye iç savaşının ortaya çıkardığı güvenlik endişelerindeki farklılaşma etrafında olmuştur. Uluslararası sistem bağlamında ABD'nin değişen ittifak davranışları da sorunun kaynaklarından birisini oluşturmaktadır. Nitekim ABD Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu'da SSCB'ye karşı güttüğü rekabeti bu dönemde göstermemektedir. Suriye'de Esad yönetiminin kimyasal silah kullanımına kadar cesaretle hareket etmesi ABD ve Uluslararası kuruluşlar tarafından caydırıcı bir biçimde cezalandırılmamıştır. Ayrıca Washington, bölgesel sorunların çözümü ve küresel terörizme kaynaklık eden bölgenin ıslahı için NATO ittifakı ve müttefiklerinden ziyade gönüllü koalisyonlar ile kimi silahlı örgütlerin vekâlet savaşları etrafında taktiksel ittifaklar izlemiştir. Bu da Türkiye-ABD arasındaki ilişkilerin Suriye bağlamında ortaya çıkardığı sorun alanlarından birisidir. Bu yönüyle Suriye iç savaşı ekseninde Türk-Amerikan ilişkilerindeki sorunlara dair değerlendirmeler çalışmanın sonraki bölümünde ele alınmıştır.

3.4.2. Suriye İç Savaşı ve ABD-Türkiye İttifakına Etkileri

Suriye'deki gelişmeler Türkiye'yi bir güvenlik krizi ile başbaşa bırakmıştır. Aras'a (2017: 10) göre bu durumun dört temel belirleyicisi mevcuttur. Öncelikle Suriye iç savaşına Rusya ve İran'ın müdahaleci bir yaklaşımla dâhil olması Ankara'nın Suriye meselesindeki kendine biçtiği liderlik rolünü sona erdirmiştir. Türkiye'yi bu noktada bir güvenlik krizi içerisine sokan ikinci unsur ise ABD'nin Obama yönetiminde bölgeye ilişkin tutarlı bir politika izleyememesi olmuştur. Bir diğeri Suudi Arabistan ile İran arasında süren mezhepsel çekişmelerin Türkiye'nin ılımlı modelini önemsizleştirmesidir. Aras, son olarak Türkiye'nin bölgede çeşitli siyasi grupları desteklemesinin, değişen Arap jeopolitiğinin de etkisiyle Mısır'ın yanı sıra Batı yanlısı Ortadoğu monarşilerini büyük ölçüde korkuttuğunu ifade etmiştir. Tüm bu gelişmeler bir anda Türkiye'yi Rusya, İran, ABD, Kürtler ile daha uzun bir geçmişe dayanan Yunanistan, Ermenistan, İsrail ve Irak'daki ihtilaflı durumlar ile karşı karşıya bırakmıştır (Aras, 2017: 10).

Libya'da olduğu gibi, Suriye'de de Arap Baharı kaynaklı ayaklanmalar karmaşık bir iç savaşa evrilmiştir. İlk olarak 2011 yılında, Beşar Esad rejimine son verme amacıyla barışçıl demokratik arayış şeklinde başlayan gösteriler, hızla protestocular ile hükümet arasında şiddetli çatışmalara dönüşmüştür. Bu süreçte Suriye ordusundan ayrılan subaylar ve askerler Özgür Suriye Ordusu'nu hayata geçişmişlerdir. ÖSO'nun kurulması ile beraber ulusal protestoların bir iç savaşa doğru seyri hızlanmıştır. Ancak buradaki kargaşaya yurtdışından yabancı savaşçıların hızla katılım göstermesi ve bölgede varlık gösteren aktörlerin sayısının

artması, mevcut durumu çok da karmaşık bir vaziyete büründürmüştür. İlk adımları demokrasi talebi şeklinde olan barışçıl protestolar, ekonomik çıkarlara, bölgesel nüfuz mücadelelerine, potansiyel dini bölünmelere ve terör örgütlerinin yükselişine ev sahipliği yapan yaygın bir savaş haline gelmiştir. Çoğunlukla Sünni Müslüman bir ülke olmasına rağmen, Suriye hükümeti ağırlıklı olarak Şii İslam mezhebine bağlı Alevi-Nusayriler tarafından yönetilmektedir. İlk protestolarda mezhepsel gerekçeler ve gruplaşmalar bulunmasa da koşullar bir iç savaş ortamına dönüştüğünde çatışmaların merkezinde mezhepsel bir resim ortaya çıkmıştır. Nitekim İran, Irak ve Lübnan'daki bölgesel Şii çoğunluk hükümetleri Esad rejimini desteklerken, Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar gibi Sünni ağırlıklı nüfusa sahip ülkeler rejim karşıtı muhalif grupların yanında yer almıştır (Pradhan, 2017; Sharp ve Blanchard, 2012: 6).

Bölgesel kutuplaşmanın yanı sıra bölgedeki kimi aktörleri dışarıdan destekleyen Moskova ve Washington'un DAESH'le mücadele kapsamında bölgeye dâhil olmasıyla Suriye krizi askeri boyutlarıyla küresel bir mücadele alanına dönmüştür (McDonnell vd., 2015; Nicks, 2014). Bu yönüyle Suriye iç savaşı, Soğuk Savaş sonrası dönemin en karmaşık sorunu haline gelmiştir (Köse, 2016: 175). Krizin başlarında Türkiye ile beraber ılımlı muhalifleri *eğit-donat* kapsamında destekleyen ABD zamanla Suriye'deki PKK ile bağlantılı terör gruplarından²¹⁴ DAESH karşıtı bir koalisyon kurmuştur. Bununla beraber Suriye'de DAESH, Hizbullah, Jabhat Feth el-Şam, El-Nusra Cephesi, YPG-SDF gibi gruplar rejimle olduğu kadar kendi aralarında çatışmaları sürdürmüştür. Oldukça kompleks bir vaziyet alan Suriye iç savaşı Türkiye'nin Katar, Suudi Arabistan, İran gibi bölge ülkeleri ile Rusya ilişkilerinde yeni sorun ve işbirlikleri için dinamik bir vaziyet halini almıştır. Diğer taraftan ülkenin Batı dünyası nezdindeki imajını etkilemiş ve ABD ile içinde olduğu ittifaklar ağı ve ilişki sarmalıyla ilişkilerini daha karmaşık hale gelmiştir (Göksel, 2016: 490-491; Kernan, 2019: 38).

Suriye'deki gelişmeler Libya'da olduğu gibi Ankara için iktisadi çıkarlarını göz önünde bulundurduğu dış politika zorluklarını beraberinde getirmiştir. Arap Baharı sürecinin genelinde olduğu gibi, Suriye de Türkiye adına etik ve çıkarları arasında ikilem oluşturan bir duruma yol açmıştır. Ziya Öniş'e (2012: 46) göre:

“[...] ortaya çıkan temel sorun, ticaret ve yatırım bağlantıları açısından ciddi ekonomik çıkarlar göz önüne alındığında, Suriye ve Libya gibi içte kutuplaşmış devletlerle nasıl başa çıkılacağıydı. Türk dış politika elitlerinin karşı karşıya olduğu temel bir ikilem, iktidardaki otoriter elitlere baskı uygulayarak reformu (özellikle Suriye örneğinde) teşvik edip etmeyeceği veya mevcut rejimlere ciddi şekilde meydan okumaya başlayan yükselen muhalefet hareketlerini destekleyip desteklemeyeceğiydi.”

Türkiye, en uzun kara sınırını paylaştığı komşusu Suriye ile Soğuk Savaş döneminden kalan izleri geride bırakmak adına hızla adımlar atmış ve iki ülke arasında kısa süreli de olsa çok

²¹⁴ PKK'nın Suriye kolu olan YPG ve sonradan kimi güçleri tek çatı altında barındıran SDF ABD tarafından aleni bir biçimde desteklenmektedir. Desteklenen grupların PKK ile bağlantılı olduğu gerçeğine rağmen YPG ya da SDF terör grupları listesinde yer almamaktadır. Kuzey ve Doğu Suriye'de geniş bir alanı kontrol eden YPG-SDF güçlerinin PKK ile olan organik bağları ve Abdullah Öcalan'a dayalı ideolojileri açık bir biçimde kendi kaynaklarınca da doğrulanmaktadır (Bkz. Beyond The Frontlines, 2019: 11).

sıcak ilişkiler gelişmiştir²¹⁵. Protesto dalgasının Suriye'ye ulaşmasının hemen öncesinde iki ülke arasında serbest ticaret bölgesi anlaşması imzalanmıştır. Bu şekilde Türkiye'nin bu ülkeyle olan ticaret hacmi 2,3 milyar dolara ulaşmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2020: 11). Doğal olarak Ankara, Arap Baharı ile bu ülkede ortaya çıkan gelişmelere de kayıtsız kalmamıştır. Suriye krizi, başlangıcından itibaren Türkiye'nin iç ve dış politikasını etkisi altına alan en önemli gelişmelerden birisi haline gelmiştir. Ankara, protestoların giderek çatışmaya döndüğü dönemde, otoriter bir rejimle iyi ilişki yoluyla ekonomik çıkarlarını korumak ile halkın demokratik taleplerinin karşılık bulmasının getirdiği ahlaki değerler arasında kalmıştır (Öniş, 2012). Başta temkinli ve reformları tavsiye eden bir yaklaşım izleyen Türkiye, Esad rejiminden beklediği düzeyde olumlu bir dönüş alamamıştır. Protestoculara orantısız güç kullanılması ile iç karışıklıkların kontrol edilemez bir hale gelmesiyle Türkiye, Esad karşıtı bir pozisyona geçmiştir. İki ülke ilişkileri hızla kötüleşmiş, bir süre sonra Suriye rejimi Türkiye tarafından açık bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır (Bayezit, 2016). Bozulan ilişkiler sonrası iki ülkenin ticaret hacmi 2019 yılında 1,1 milyar dolara kadar gerilemiştir (Ticaret Bakanlığı, 2020: 11). Dört milyona²¹⁶ yakın Suriyeli bireyin iç savaşın etkilerinden Türkiye'ye sığınmış olmalarının yanı sıra bölgede oluşan güç boşluklarının Türkiye'nin milli güvenliğini tehdit eden unsurlarca hızla doldurulmuş olması bu ülkeyi Suriye'deki en önemli aktörlerden biri haline getirmiştir. Ataman ve Özdemir (2018: 13) başlarda Türkiye'nin Ortadoğu politikasının bir parçası ve belirleyicisi olarak görülen krizin sonraki yıllarda yaşanan gelişmelerin etkisiyle Türkiye'nin ulusal güvenlik gündeminin yanı sıra iç politikasında da etkili ve belirleyici bir unsur haline geldiğini belirtmektedir.

Gerges'e (2013: 299) göre Obama'nın Ortadoğu'daki dış politikası önceki dönemdeki Amerikan politikalarından, özellikle Bush döneminden önemli ölçüde farklılaşırken bölgeye yönelik realist bir yaklaşım benimsenmiştir. Bununla beraber Obama yönetiminde İsrail meselesinden Afganistan'a değin Amerikan dış politikasının yapısal-kurumsal devamlılığı esas alınmıştır. Ortadoğu'daki kadim otoriter rejimlerle iyi ilişkilere sahip olan Washington için Arap Baharı ile beraber İsrail'in güvenliği, enerji arzının güvenliği ve terörizmle mücadele gibi unsurlar olarak öne çıkmıştır (Kurt, 2018). ABD'nin bu hassasiyetleri doğal olarak sürdürülebilir bir Ortadoğu siyasetine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. ABD, Suriye'deki protestoların şiddet yoluyla bastırılmasının ardından Esad'ın istifasını dillendirmeye başlamıştır (Wilson ve Warrick, 2011). Bu yönüyle Tunus, Libya ve Mısır'da izlenen rejim değişikliği anlayışıyla tutarlı bir politika ortaya koyan ABD'nin Esad karşıtı pozisyonuna rağmen BMGK'da Rusya ve Çin'in engellemeleri neticesinde Suriye'ye yönelik bir koalisyonun müdahalesi mümkün olmamıştır.

Rusya ve Çin, Libya'da Batı'nın kendi ulusal güvenlikleri için tehlikeli gördükleri bir bölgeye insani müdahale kisvesi altında rejim değişikliği amacıyla hareket ettikleri iddiası ile

²¹⁵ Ahmet Davutoğlu'nun dış ilişkilerde etkin olduğu ve T.C. Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı zaman zarfında Türkiye, *komşularla sıfır sorun politikası* izlemiştir. Bu bağlamda 2008-2011 arasında Türkiye, Suriye'deki Esad rejimiyle olan ilişkilerini düzeltmiştir. Ayrıca, Batı ve İran arasındaki nükleer müzakerelerde aracı olarak rol almış, Irak ve Körfez ülkeleri ile ilişkilerini güvenliksizleştirme üzerine yeniden inşa etme çabasına girmiştir (Coşkun, 2015: 187).

²¹⁶ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 11 Kasım 2020 tarihli verilerine göre Türkiye'de kayıtlı olan Suriyeli mülteci sayısı 3 milyon 632 bin'dir. Bkz. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>

Suriye'ye yönelik herhangi uluslararası askeri seçeneğe destek vermemiştir (Sharp ve Blanchard, 2012: 4-5). Buna karşın ABD, BM Genel Kurulu'nun Suriye hükümetine yönelik kınama kararının en önemli destekçilerinden birisi olmuştur (BM Suriye'yi kınama kararını kabul etti, **BBC News Türkçe**, 17 Şubat 2012). Bununla beraber Başkan Obama, kimyasal silah kullanılması durumunda ABD'nin ve kendisinin tavrını değişeceğini duyurmuştur (Kessler, 2013). Obama, Şam dışındaki sarin gazı saldırısında yüzlerce kişinin öldürüldüğü 21 Ağustos saldırılarının ardından Kongre'den güç yetkisi vermesini istemiştir²¹⁷. Ancak Temsilciler Meclisi'nde sert bir direnişle karşılaştıktan sonra Suriye'deki kimyasal silahlarını ortadan kaldırmak için ABD'nin Rusya ile birlikte çalışacağını açıklamıştır (Zengerle, 2013). Obama'nın BM kararı olmadan Suriye'ye ABD'nin tek yanlı bir müdahalesinin mümkün olmadığını Kosova örneği ile karşılaştırarak ifade etmiş ve uluslararası hukukun sorgulanacağını belirtmiştir (Landler ve Gordon, 2013). Obama yönetiminin kırmızı çizgi olarak belirlediği kimyasal saldırıların ABD tarafından cezalandırılmaması ve Rusya ile işbirliğine muhtaç kalınması, ABD'nin Ortadoğu'da kolay politika üretemeyeceği ve bazen retoriği aşamayacağı gerçeğini göstermiştir. Bununla beraber Washington'un Ortadoğu'daki sorunları, Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel meselelerde daha etkin rol üstlenen bölgesel güçlerle işbirliği yapmadan çözebilmesinin mümkün olmadığı görülmüştür.

Kurt (2016: 12-13) Obama yönetiminin Suriye'de bir rejim değişikliği için elinde iki seçeneği olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan ilki BM onaylı bir uluslararası koalisyonun muhaliflere askeri destek sağladığı seçenektir ki bu Rusya ve Çin tarafından kolaylıkla engellenmiştir. Böylece ABD Esad rejimine karşı, Libya'da rejim karşıtı bir uluslararası koalisyon kurulumunda olduğu gibi etkili olamamıştır. Bunun sistemselsel ve iç politika düzeyinde gerekçeleri bulunmaktadır. Öncelikle Obama'nın uluslararası hukuku öne çıkaran ve yalnızca ABD'nin çıkarlarının tehlikeye girdiği durumlarda askeri güç kullanımına önem vermesi (Goldberg, 2016) ile Rusya ve Çin'in ABD için kolaylıkla karşıya alınmayacak nitelikte olması sistemselsel düzeydeki kısıtlayıcı etmenlerdir. ABD'nin rejim değişikliği için önünde bulunan ikinci seçeneği ise muhalif gruplara verilecek olan teknik, maddi ve askeri yardımlardır. ABD yönetimi Tunus ve Türkiye'de gerçekleştirilen *Suriye'nin Dostları Grubu* toplantılarına üst düzeyde katılım göstererek muhalefetin uluslararası meşruiyetini artırma gayreti gütmüştür (Kurt, 2016: 13).

Bu minvalde Türkiye ile ABD'nin ortaklaşa yürüttükleri ve ılımlı muhaliflerin eğitilerek silahlandırılmasına dayanan *eğit-donat* program hayata geçmiş ancak kısa bir süre sonra başarısız bir girişim olarak sonlandırılmak durumunda kalmıştır. Zaten bu girişimin ABD'li yetkililerce Esad rejimine karşı değil DAESH militanlarına karşı savaşmak üzere tesis edildiği ifade edilmiştir (Baron, 2015). Nitekim Ankara için Esad rejiminin sonlanması önemli bir faktör olurken ABD bir süre sonra rejim değişikliği stratejisini tamamen terk etmiştir. Öte yandan DAESH'in bölgeye yerleşmesi ile örgüt Ankara ve Washington için ortak tehdit zeminine oturmuştur. Buna rağmen Türkiye ve ABD'nin mücadele yöntemleri birbiri ile

²¹⁷ S.J.Res.21 - Authorization for the Use of Military Force Against the Government of Syria to Respond to Use of Chemical Weapons. Bkz. <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-joint-resolution/21>

çelişkili hal almıştır. Özellikle DAESH'in uluslararası bir tehdit noktasına erişmesi Türkiye'nin konumu etkilemiştir. Aras (2017: 11) bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“İŞİD'in yükselişi, Türkiye'nin daha fazla yalnızlaşmasına sebep olmuştur. Türkiye, kuşatılmışlık mantığı ile radikal tehditle mücadelenin aciliyetini anlayamamıştır. Bunun sebebi, büyük oranda, Ankara'nın İŞİD'i, Esad rejimi tarafından kaçınılmaz siyasi değişimi önlemek için ortaya atılan kısa dönemli bir şaşırtmaca olarak görmesiydi. Türkiye ayrıca Irak ve Suriye'de yönetimlerin ve İran yanlısı aktörlerin marjinalleştirdiği Sünni toplulukların çaresizliği ve mahrumiyetlerini dikkate almakta, bu toplulukların uğradığı haksızlıkların telafisini istemekteydi. Ancak, Kürt-İŞİD çatışması ve daha sonra PKK'nın aldığı uluslararası destek ve Suriye'deki ayakları, Türk dış politikasında uzun süredir beklenen yeniden düzenlemenin başlaması için son nokta oldu.”

Bu yönüyle Suriye iç savaşı iki devletin ittifakında sarsıcı güven bunalımları ile krizlerin doğmasını kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde ABD'nin Suriye politikasındaki öncelikler ve yöntemler ile Türkiye'nin öncelikleri ve yöntemleri arasında giderek açılan bir fark oluştuğu görülmüştür.

3.4.2.1. ABD'nin Vekil Savaşçıları: ABD-PYD/YPG İşbirliği ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi

Arap Baharı ile oluşan isyan dalgasının Suriye'ye ulaşması ile boşalan devlet otoritesi, devlet-dışı silahlı aktörlerin bu boşluklara hızla yönelmesine neden olmuştur. DAESH, PYD/YPG, Haşd-al-Şabi, El Nusra Cephesi bölgede fiilen kendi otoritelerini tesis etmiştir. PYD/YPG, Suriye'nin Türkiye sınırını paylaştığı kuzeyi ve doğusundaki sahayı, Esad rejimi ile olan angajmanı sayesinde kontrol ederek özerklik hedefli bölgesel bir nüfuz kazanmıştır (Acun ve Keskin, 2017: 7). Özellikle Türkiye sınırındaki Kobani (Ayn el-Arab) kasabasını DAESH'in kuşatması ile PYD'nin tanınırlığı ve nüfuzunda önemli bir artış meydana gelmiştir. PYD, 2003 yılında PKK ile bağlantılı bir şekilde kurulmuştur (Şahin ve İrdem, 2017: 21-25). Suriye'deki Kürt hareketinin siyasi kanadını oluşturan yapı PYD ile oluşurken YPG ve YPJ aynı şekilde Kandil dağından gelen kadrolarca oluşturulmuş olan askeri yapılanmalardır (Balanche, 2018: 3). PYD/YPG Suriye iç savaşının genel seyrinde olduğu gibi, Türkiye'nin Suriye politikasında ve ABD ile olan ilişkilerinde büyük bir etki oluşturmıştır. Türkiye'nin dış politikası kadar iç siyasetine de nüfuz eden etkisi nedeniyle PYD/YPG Türkiye'nin en önemli milli güvenlik sorunlarından birisi haline gelmiştir.

DAESH'in Türkiye sınırına doğru nüfuz alanını genişletmesi ve PYD ile güç mücadelesine girişmesi Türkiye'nin Suriye politikası adına çelişkili olduğu kadar zor bir durum oluşturmıştır. Özellikle Kobani'deki (Ayn el-Arab) çatışmalara dair yükselen uluslararası tepkiler Türkiye'nin YPG güçlerine destek vermesi konusunda gönülsüzlüğüne dair eleştirilere dönüşmüştür (Dal, 2018: 224). Buradaki gelişmeler, tıpkı ABD iç siyasetinde olduğu gibi Türk siyasetinde de dönüştürücü bir etkiye sahip olmuştur. Türkiye'nin politikası ülke içinde Kürt siyasetini yapan aktörler tarafından açıktan eleştirilerek ülkenin doğusundan şiddet içeren protestolara dönüşmüştür. Bunun yanı sıra örgütün 2014 yılında kontrol ettiği bölgelerde egemenlik iddiasında bulunması ve Türkiye'deki PKK eylemlerinin yeniden yükselişe geçmesi PYD/YPG'nin ülkenin en önemli milli güvenlik sorunu haline gelmesine yol açmıştır. Bununla beraber ABD'nin Suriye'de *eğit-donat* programından verim alamaması

sonucu yerel aktörlerle işbirliğine gitme stratejisi izlemesine imkân sağlamıştır. Ancak bunun için PYD/YPG'nin tercih edilmesi Ankara'nın güvenlik kaygılarını arttırıcı bir gelişme olmuştur. Dolayısıyla Türkiye ve ABD Suriye'deki iç savaşın farklı aktörlerini destekleyen farklı bir tutuma yönelmiş ve bu durum iki ülkenin ilişkileri için önemli bir sorun kaynağı haline gelmiştir. Balanche (2018: 3-4) Türkiye'nin Kuzey Suriye'deki siyasal gelişmeler hususundaki endişelerinin son derece meşru olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Suriye'deki istikrarsızlıkla beraber PKK, Afrin'den Dicle Nehri'ne kadar uzanan bir alanda hareket alanı bulmuştur. Bu bakımdan ABD'nin kendisiyle çelişir derecede terör örgütü olarak sınıflandırmış olduğu PKK ile bağlantısı olan örgütlerle sahada işbirliği yapması, onlara büyük miktarlarda askeri yardımda bulunması Ankara ile ilişkilerinde hasara yol açması kaçınılmaz bir sonuç olarak görülmelidir.

ABD'nin Suriye politikasındaki önemli aşamalardan birisi DAES'in zuhur edip Irak ve Suriye'de nüfuzunu hızla genişletmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Esad rejimine karşı pozisyonda bulunmasına rağmen Obama sahada Amerikan askerlerinin bulunmasına yönelik gönülsüz bir tavır gütmüştür. Bu çekincesi kimyasal silah kırmızı çizgisine rağmen caydırıcı bir politika ortaya koymasının önüne geçmiştir. Böylece uluslararası etkinliği konusunda Washington'un büyük yara aldığı görülmüştür. Ancak DAES'in Irak'ta hızla güç kazanması ve kimi şehirleri ele geçirmesi ABD'nin tepkisini çekmiştir. DAES'in kısa bir süre içerisinde Suriye'deki güç boşluklarından faydalanması ile burada büyük bir sahaya yayılması mümkün olmuştur. 17 Ekim 2014'te Amerikan Savunma Bakanlığı, DAES'in Irak ve Suriye'de oluşturduğu artan tehdidine karşı devam eden askeri eylemleri resmileştirmek için *Birleşik Ortak Görev Gücü-Yapısal Çözüm Operasyonu*'nu (CJTF-OIR) teşkil etmiştir (CJTF History, t.y.: 1). Yetmişten fazla ülkenin yer aldığı ve Türkiye'nin de dâhil olduğu bu uluslararası koalisyon DAES'e karşı özellikle Irak'ta hızla başarılı sonuçlar elde etmiştir. Ancak Eylül 2014'te DAES, Türkiye sınırındaki Kobani'ye (Ayn el-Arab) geldiği esnada örgütün koalisyon güçlerinin havadan müdahaleleri ile durdurulamayacağı görülmüştür. Bunun üzerine Ankara uluslararası koalisyonun örgütü durdurmaya yetmeyeceğini ve ılımlı muhalif grupların eğitilerek silahlandırılması gerektiğini vurgulamıştır (Saul, 2014). Geriye dönüp bakıldığında DAES'in Kobani kuşatmasıyla beraber iç savaş dinamiklerinde büyük bir değişim olduğu görülmektedir. Oktav vd. (2018: 1-2) bu durumu şu şekilde aktarmaktır:

“[...] Eylül 2014'te Kobani'de meydana gelen olayların, yalnızca mevcut çatışmalardan doğan bu iki büyük devlet dışı aktör için değil, aynı zamanda hem diplomatik hem de askeri olarak çatışmalara müdahil olan bölgesel ve uluslararası aktörler için de Suriye savaşının kaderini değiştireceği uzak bir olasılık görülmekteydi. Kobani'deki olaylar ayrıca bölgesel ve büyük güçlerin DAES'le mücadele yöntemlerinde ve yerel aktörlerin bu mücadelede kullanımlarına dair farklılıkların netleşmesine yol açmıştır. O zamandan beri, DAES ile YPG arasındaki mevcut husumetlerin ve farklı bölgesel hedeflerin, krizin ilerleyen aşamalarında başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere başlıca aktörler tarafından sömürülme potansiyeline sahip olduğu daha açık hale gelmiştir.”

İç savaştan istifade ederek ortaya çıkan her iki aktör devlet olma iddiasını ortaya koymuştur. Bununla beraber iki örgütün ideolojik zemini ve uluslararası ilişkilerdeki konumları taban tabana zıtlık taşımaktadır. Nitekim DAES mevcut ulus-devlet yapısı için antitez oluşturan ve kontrol ettiği alanlarda uluslararası insani standartların ortadan kaldırılmasına neden olan,

varlığını dini ideolojiye dayandıran bir egemenlik ilanında bulunmuştur. Evrenselci ve hilafet anlayışını yansıtan DAES'in aksine PYD bölgedeki etnik milliyetçilik üzerine inşa ettiği kimlik ideolojisine dayalı egemenlik arayışında uluslararası meşruiyeti gözetmiştir. Bu yönüyle hem Washington hem de Moskova ile uyumlu bir işbirliği geliştirebilen nadir devlet dışı silahlı aktörlerden birisi olmuştur (Oktav cd., 2018: 23). Rusya ve ABD'nin PYD/YPG ile işbirliği yaparken DAES ile mücadele etmesi, sahada yer alan iki bölge dışı büyük aktörün zaman zaman benzer hedeflere ve pozisyonlara sahip olabileceklerini göstermektedir (Ergun, 2018: 149).

Washington Türkiye ile ilişkilerinde önemli bir sorun alanı oluşturmaya rağmen Ankara'nın beklentilerinin aksine PYD/YPG ile işbirliğinde ısrarcı bir politika izlemiştir (Hajo, 2019: 18). ABD'nin Suriye'deki çıkarlarını korumada işbirliği yapabileceği çok sayıda silahlı grup varken PYD'yi tercih etmesinin kuşkusuz çeşitli nedenleri mevcuttur. Öncelikle bu durumun ABD'nin Suriye meselesine müdahalesi ile paralellik gösteren gerekçeler etrafında şekillendiği görülmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi ABD Suriye iç savaşının ilk aşamalarında rejim karşıtı bir tutum sergilemesine rağmen meseleye ancak 2013 yılından itibaren ve devlet dışı silahlı aktörlere askeri destek sağlama yoluyla dâhil olmuştur (Ergun 2018: 162). Bir yıl sonrasında eğitim-donat programını²¹⁸ başlatan Washington, bu programa 2017 yılına kadar 1,25 milyar dolar harcamıştır. Bu meblağa 2017'de 430 milyon dolar, 2018'de ise 500 milyon dolar daha ayrılmasına rağmen yerel güçlerin eğitilmesi ve silahlandırılmasına dayalı bu proje başarısız olmuştur (Humud vd., 2016: 35-36). Buna rağmen ABD, Suriye meselesinde yerel aktörleri destekleyerek sonuç alma girişiminde yöntem değişikliğine gitmiştir. Nitekim Kobani'deki gelişmeler ABD'yi DAES karşıtı bir yerel koalisyon arayışına itmiştir. Bu noktada ABD ile PYD/YPG arasında başlayan temaslar hızlıca ilerlemiştir.

DAES'in 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olan el-Kaide ile bağlantıları ve İslamcı yapısı nedeniyle Amerikan korkularını tetikleyici bir aktör olması ABD'nin düşmanı kategorisinde öncelikli bir yerde konumlanmasına neden olmuştur. Ayrıca bu örgütün ABD'nin nefret ve şiddetini üzerine çekecek diğer bir etmen ise sahada görev yapmakta olan Amerikan gazetecilerin başlarının kesildiğini gösteren video görüntülerinin örgüt propagandasının bir aracı olarak internette yayımlanmasıdır. Bu yönüyle ABD açısından açık bir düşman olan DAES'le bölgede kendi imkânlarıyla savaşan aktörlerden YPG'nin öne çıkması, Washington ile PYD arasındaki işbirliğini hızlandıran bir faktör olmuştur. Diğer taraftan DAES'le mücadele ABD'nin iç siyaseti açısından da önemli bir mesele haline gelmiştir. Ergun'a (2018: 164) göre Washington Suriye'de çok yönlü ve hatta bazen çelişkili politikalar benimsemiştir. Bu yönüyle DAES 2016 yılındaki Amerikan seçimleri üzerinde etkili olmuştur. Nitekim bu mesele seçimlerden galip çıkan Donald Trump'ın seçim

²¹⁸ FY2015 Milli Savunma Yetki Kanunu- National Defense Authorization Act (NDAA, Section 1209 of P.L. 113-291. Bu kanunla "Suriyeli muhalefetin ve diğer uygun şekilde incelenmiş Suriyeli grup ve bireylerin uygun şekilde incelenmiş unsurlarına eğitim, ekipman, malzeme, maaş, eğitim ve ilgili tesislerin inşası ve idame dahil olmak üzere yardım sağlamaya" yetkilendirilen Amerikan yönetimi, ABD'nin Suriye'deki DAES ve diğer terör örgütleriyle mücadele çabalarını desteklemek ve Suriye iç savaşına müzakere yoluyla çözüm için koşulları teşvik etmek gibi belirli amaçlar için gerekli izne sahip olmuştur. Kanunun tam metni için bkz. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-113publ291/html/PLAW-113publ291.htm>

kampanyasında merkezi bir rol oynamıştır. Bununla beraber Rusya'nın 2015 yılından itibaren sahaya doğrudan dâhil olması da bölgede sınırlı olan Amerikan angajmanının yerel aktörleri desteklemeye ağırlık vermesine neden olmuştur (Ergun, 2018: 163). ABD'nin bu politikasının Ankara tarafından büyük tepkiyle karşılanmasından sonra Washington YPG'nin örgüt yapısında çoğulculuğa giderek yeni bir yapılanma tertip etmiştir. Bu şekilde ABD, 2015 yılında bazı Arap savaşçıların YPG'ye dâhil edilmesiyle Suriye Demokratik Güçleri (SDG) adında şemsiye bir örgüt formüle etmiştir (Sloat, 2019).

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın YPG'yi bir terör örgütü olarak görmediklerini beyan etmesi ve hem Türkiye'yi hem de YPG'yi uyaran ve ikisini de geri çekilmeye çağıran tarafız bir tutum sergilemesi Ankara'yı kızdırmıştır (Gutman, 2016). Türkiye Başbakanı Ahmet Davutoğlu "ABD'li müttefiklerimizden beklediğimiz tek şey Türkiye'yi desteklemektir" derken Cumhurbaşkanı Erdoğan "Ben miyim senin ortağın, yani NATO müttefikin; yoksa Kobani'deki teröristler mi, yani PYD?" diye açık bir eleştiri ortaya koymuştur. Erdoğan bu noktada ABD'den açık bir seçim yapması gerektiğini beyan etmiştir. Ankara'dan benzer nitelikli bir açıklama da Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'ndan gelmiştir. Çavuşoğlu'na göre:

"ABD'nin bir karar vermesi lazım, ortak olarak bizi mi seçiyor, terör örgütlerini mi seçiyor. Biz Amerikalılara, dostlarımıza Biden'a da çok açık bir şekilde PKK ile PYD'nin nasıl iç içe olduğunu verdik belgeleriyle. Kerry'ye defalarca bunu anlattım. Tepkimizi, McGurk orada Polat Can diye Kandil'den gelen PKK'lı teröristle bir araya geldiği zaman da söyledik. PYD'nin içinde PKK'lıların nasıl yer aldığını, yönetimde nasıl olduğunu resimleriyle, isimleriyle verdik. Şimdi siz bir tane terör örgütünü terör listesine alıyorsunuz, onunla beraber olan ve başka bir yapılanma içinde olan terör örgütünü terör örgütü olarak görmüyorsunuz. Buna en hafif tabirle saflık mı diyelim, başka ne diyelim ama bu kabul edilemez."

ABD'yi PYD hususunda tavır almaya ikna etmek üzere yoğun çaba harcayan Ankara, aynı zamanda Suriye meselesinin çözümüne dair yapılan uluslararası konferanslarda PYD'nin bir taraf olarak temsil edilmemesi için diplomatik bir duruş ortaya koymuştur. (PYD davet edilmişse boykot ederiz, **NTV**, 26 Ocak 2016). BM nezaretinde ve Uluslararası Suriye Destek Grubu işbirliği ile yapılması planlanan ve bölgedeki aktörlerin masada yer aldığı Cenevre Konferansları'nda PYD'ye yer verilip verilmemesi Türkiye için bir hayati bir mesele olarak görülmüştür. Çavuşoğlu "Suriye muhalefетinin sulandırılması isteniyor. PYD de, DAESH ve El Nusra gibi terör örgütüdür. Terör örgütlerinin görüşmede yeri yok" diyerek Ankara'nın net tavrını ortaya koymuştur (BBC News Türkçe, 2016). Bu noktada uzun gayretler sonunda PYD'nin hem Cenevre hem de Astana'daki müzakere masalarında yer almaması Türkiye adına diplomatik bir başarı olarak görülebilmektedir.

Uluslararası ilişkilerinde Suriye gündemi oldukça yoğun olan Ankara'nın diplomatik girişimler ile milli güvenliğine yönelik tehditleri ve gelecekteki olası sorunları baskılamasının yanı sıra sahadaki gelişmelerin kendi lehine döndürülmesi için askeri seçenekleri masaya getirdiği görülmüştür. Dal (2018: 225) DAESH ve YPG'nin faaliyetleri ve stratejileri aracılığıyla Suriye iç savaşının Türkiye'de yayılım gösterdiğini ifade etmiştir. Bu durumun Türk makamlarını ülkenin mevcut sınır politikasında ve milli güvenlik stratejisinde hızlı bir yenilemeye gitme hususunda zorlamıştır. Türkiye, değişen ulusal güvenlik

mimarisinde, özellikle Levant bölgesindeki aktif iki devlet-dışı aktör olan DAESH ve YPG'den gelen tehditlerle daha kapsamlı ve duyarlı bir yaklaşım benimsemiştir. Dal'a göre iki örgütten birisinin etnik, diğerinin ise dini karaktere sahip olması bu örgütlerin Türkiye'nin içinde de geniş bir destekçi ve sempatizan ağına sahip olmasını sağlamıştır. Bu yönüyle PYD/YPG'nin *Rojava* adıyla Suriye'de ilan ettiği egemenlik ve kurmuş olduğu kantonların varlığı Türkiye için bir dış tehdit unsuru olmuştur.

Türkiye'nin öncesinde yalnızca Esad karşıtı ılımlı muhalif gruplara olan desteğine dayanan Suriye politikası değişmiştir. Diğer taraftan uluslararası medyada DAESH'e yönelik yumuşak bir politika izlediği gerekçesiyle eleştiren Ankara, hem DAESH'in bertarafı hem de PYD/YPG'nin nüfuzunu kırma maksadıyla bir dizi askeri operasyonları hayata geçirmiştir. İlk olarak 24 Ağustos 2016 günü, meşruiyetini Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesinin 51. maddesine ve BM'nin DAESH'le mücadeleyle yönelik almış olduğu kararlara dayandıran Türkiye, ÖSO'ya ait unsurlarla beraber *Fırat Kalkanı Operasyonunu* başlatmıştır (Bayezit, 2016: 86). Burada terör örgütlerinin tümünden arındırılmış bir güvenli bölge oluşturulması maksadı taşıdığı belirtilen operasyon Türkiye'nin mülteci yükünü azaltma hedefi bulunmaktadır. Ayrıca PYD/YPG'nin nüfuz alanını Akdeniz'e doğru genişletmesi ve Türkiye'nin Suriye ile olan sınırının neredeyse tamamını boydan boya kesecek şekilde büyütmesi Ankara'nın bu girişimi bir *terör koridoru* olarak adlandırmasına neden olmuştur. Operasyonun hedeflerinden bir diğerinin bahsi geçen koridorun önlenmesi olduğu Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından açıkça dile getirilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın ABD'ye yönelik eleştirileri de barındıran ifadeleri şu şekildedir (TBMM, 2016: 50-51):

“Terör koridoru ve PKK ve DAESH'in eylemleri biz bu operasyonu kendi imkânlarımızla yapmaya zorladı. Bu ülkenin kendi evlatlarıyla bu operasyonu yürütebileceğini gösterdi. DAESH'in karşısına PKK/YPG'yi çıkarmaya çalışanların tezleri Fırat Kalkanı ile geçerliliğini yitirmiştir. [...] Türkiye olarak masanın dışında kalamayız. Masada olmaya mecburuz. Bu sınırlarda 911 kilometre Suriye'de, yaklaşık 350 kilometre Irak'ta sınırı olan ülke Türkiye. Diğerlerinin böyle bir sınırı burada yok ama onlar, orada sonuç belirlemek istiyor. Biz, artık bundan sonra buna seyirci kalmamalıyız, kalamayız. Bunun kararını da işte burası verecek. [...] Rusya'yla geçtiğimiz yılın kasım ayında maruz kaldığımız talihsiz krizin ardından, haziran ayından itibaren ilişkilerimizi normalleştirme yönünde önemli adımlar atıyoruz. Görüş farklılıklarımız olduğu konulardaki uzlaşma çabalarımızı sürdürmekle birlikte, ortak çıkarlarımıza odaklanarak bu ülkeyle olan ilişkilerimizi eski seviyesinin de üzerine taşımayı hedefliyoruz. [...] Amerika Birleşik Devletleri'yle ilişkilerimizi geleneksel ittifak ilişkilerimizin ruhuna uygun şekilde sürdürmenin gayreti içerisindeyiz. Ancak, bilhassa son dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgemize yönelik politikalarında ciddi bir tutarsızlık ve çok başlılık işaretlerine şahit oluyoruz. Amerika yönetiminin bir kısmı ısrarla Suriye'de ve Irak'ta PKK-PYD/YPG terör örgütüyle ortak çalışma yürütürken bir kısmı da bizim hassasiyetlerimize daha yakın politikalar izlemeye çalışıyor. Amerika'daki başkanlık seçimlerinden kaynaklandığı anlaşılan bu sorunun ülkemizin hayati çıkarlarına kalıcı zararlar vermeden çözümü için gayret göstermeyi sürdüreceğiz.”

Bu harekât ile birlikte Türkiye'nin Suriye iç savaşından kaynaklanan sorunların özellikle DAESH ve PYD/YPG'nin Türkiye'nin iç ve sınır güvenliğine olan etkileri neticesinde, Ortadoğu'da bağımsız bir güvenlik aktörü olarak yeni bir stratejik algıya sahip olduğu görülmüştür (Dal, 2018: 225). ABD ile Türkiye arasında büyük bir krize yol açan YPG bu

süreçte, ABD kadar olmasa da Moskova'dan da destek görmüştür. Silah ve mühimmat yardımlarının yanı sıra Rus savaş uçakları tarafından desteklenen operasyonlarla stratejik köylerin ve Türkiye sınırındaki Azez'in YPG tarafından karadan ele geçirilmesi bu şekilde olmuştur (Rusya YPG'ye silah indirdi, **Sabah**, 30 Kasım 2015). Rusya'nın nezaretindeki bu gelişme, YPG'nin Afrin'e girmesiyle Türkiye'nin Halep ile kara irtibatını kesilmesine yol açmıştır. Bu durum ÖSO ve ılımlı muhalif grupların Türkiye'yle olan tedarik ve irtibatını kesmeyi amaçlayan bir stratejik planın parçası olduğu görülmektedir. Ankara'nın sert tepkisini çeken bu gelişme sonrasında Türkiye, YPG'nin elde ettiği toprakları derhal terk etme çağrısında bulunmuştur. Hajo (2019: 19) Moskova'nın ABD-Türkiye arasında PYD/YPG etrafındaki krizi bir NATO krizine dönüştürme fırsatı olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Esasen özellikle 2017 Ocak ayından itibaren Astana süreciyle birlikte Türkiye'nin Rusya ve İran ile Suriye için ortak bir çözüm zemininde buluşması Rusya-Türkiye arasındaki işbirliğini arttırmıştır. Bu yakınlaşma Aralık 2017'de Türkiye'nin Rusya'ya ait S-400 hava savunma sistemini satın alacağını duyurmasıyla zirveye çıkmış ve Rusya'nın beklentilerine uygun bir biçimde, ABD-Türkiye ve NATO-Türkiye ilişkilerinde yeni bir sorun alanı ortaya çıkmıştır (Buhari Gülmez, 2020: 476). Öyle ki ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence "Türkiye seçmeli: dünya tarihindeki en başarılı askeri ittifakın kritik bir ortağı olarak kalmak mı istiyor? Yoksa ittifakın altını oyan umursamaz kararlar alarak bu ortaklığın güvenliğini riske atmak mı istiyor?" sözleriyle Türkiye'nin NATO ile Rusya arasında bir tercih yapmak zorunda olduğunu ifade etmiştir (Gehrke, 2019). Moskova-Ankara yakınlaşması Ocak 2018'de Türkiye'nin askeri operasyon yapabilmesi için Rusya'nın Afrin hava sahasını açmasıyla perçinlenmiştir. Bu gelişme üzerine Türkiye, YPG ve DAESH'e karşı ÖSO desteğiyle *Zeytin Dalı Operasyonunu* hayata geçirmiştir. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ABD menşeli Foreign Policy dergisine yazdığı bir makale ile Türkiye'nin Zeytin Dalı Operasyonu ile neyi amaçladığını açıklamıştır. PYD/YPG'nin ABD ve Türkiye arasında uyumsuzluğun sebebi olduğunu vurgulayan Çavuşoğlu (2018) yazısında şu ifadelerle yer vermiştir:

"Amerika Birleşik Devletleri ile bir uyumsuzluk noktası, PKK ve YPG'yi terörizm geçmişi olsa bile piyade askeri olarak hareket ettirmek için silahlandırma politikasıdır. Bu, Obama yönetiminin son günlerinde hazırlanan ve bir şekilde Trump yönetimine sızan hukuken ve ahlaki açıdan sorgulanabilir bir politikadır. ABD, kendi değerlerine ve öncelikli hedeflerinden biri olan Türkiye ile 66 yıllık ittifakına rağmen teröristlerle ittifak kurmaya karar vererek tüm eleştirmenlerin ve muhaliflerinin eline koz vermiştir."

Çavuşoğlu, Türkiye'nin Washington'un kusurlarını düzeltmek için Zeytin Dalı Operasyonunu hayata geçirdiğini ifadelerine eklemiştir. Türkiye'nin PYD/YPG'ye yönelik son askeri harekâtı 9 Ekim 2019 tarihinde başlatılan *Barış Pınarı Operasyonu* olmuştur. Ankara bir kez daha YPG'nin nüfuzunu kırmak ve Türkiye-Suriye sınırında güvenli bölge oluşturmak maksadıyla bu harekâtı hayata geçirmiştir (MSB, 2019a). Bu harekât ABD ile Türkiye'nin kısıtlı bir işbirliği neticesinde hayata geçebilmiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ABD Başkanı Donald Trump'ı 6 Ekim tarihinde telefonla aramış ve hemen ardından ABD Kuzey Suriye'de konuşlu güçlerini bölgeden uzaklaştırmıştır. Bu çerçevede dâhilinde Amerikan Savunma Bakanlığı yetkilileri ay sonuna kadar ABD

kuvvetlerine ait 1,000 askerin Irak'a taşınacağını ifade etmiştir (Youssef ve Lubold, 2019). Ankara'nın ABD Başkanı ile doğrudan temas kurarak Suriye'deki Amerikan politikasında bu denli bir değişikliği tetiklemesi Amerikan iç siyasetinde Başkan Trump'a yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştur. Ekim 2019'da Senatör Mendez, Trump'ın kararı ile birlikte ABD'nin sahadaki en önemli ortağı olan Kürtleri kaderine terk ettiği yönünde eleştirilerde bulunmuştur (Humud vd., 2016: 42). Buna karşın Başkan Trump "Biz Kürtlere önümüzdeki 400 yıl boyunca kalıp onları koruyacağımız taahhüt etmedik. [...] Ortadoğu'da insanlığın geri kalanı için, medeniyetin geri kalanı için Kürtleri korumak için kalmamız gerektiğini söyleyen bir anlaşma nerede?"²¹⁹ diyerek kararının arkasında durmuştur. Bununla beraber ABD'nin Suriye'de PYD/YPG ile sürdürdüğü işbirliği sona ermiş değildir. Dolayısı ile Türkiye-ABD ve Türkiye-NATO ilişkilerinde Suriye iç savaşından kaynaklanan çelişkili yaklaşımların, zaman zaman tolerans dönemine girse de ittifakın genel seyri için sorun kaynağı olmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

Suriye'deki çatışmaların yayılma etkisi göstererek, 2015 yılından itibaren Türkiye'nin Güneydoğu illerinde çoğunlukla hendek savaşları olarak bilinen bir sürecin yaşanması yeni bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu durum öncelikle Türkiye'nin iç politikasında güvenlik politikalarının güç kazanmasını sağlarken dış politikada ve özelde Suriye meselesinde kuvvet kullanımının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, ABD ile ortaya çıkan güven sorununu derinleştirmiştir. Bu bölümde Suriye'deki gelişmelerin Türkiye'nin ABD ile olan ittifakına genel bağlamda hasar verdiği aktarılmıştır. Türkiye'nin Suriye'de kendi milli güvenliğine tehdit olarak gördüğü unsurlar ile ABD'nin işbirliği yapmasını, Rusya ve İran gibi bölgesel güçlerle işbirliği yoluyla ve sahip olduğu sert güç unsurlarını devreye sokarak dengelemeye çalıştığı görülmüştür. Bu yönüyle Soğuk Savaş sonrası dönemde mümkün olmayan bir Sovyet-Türkiye silah ticareti, ya da bölgede ortak askeri devriye gibi durumlar Soğuk Savaş sonrası dönemin güç dağılımının oluşturduğu hareket alanı sayesinde, Rusya ile Türkiye arasında gerçekleşebilmiştir. Keyman bu durumu Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteminin bölgesel güçlere sağladıkları olanaklar çerçevesinde açıklamaktadır (Fuat Keyman, kişisel görüşme, 24 Nisan 2021). Ona göre mevcut sistem, ittifaklar içerisinde esnekliğe imkân sağlamaktadır. Keyman buna ilişkin şu ifadeleri dile getirmiştir:

"İttifaklar politikası tekrar çok kutuplu dünyada stratejik otonominin bir uygulama alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Burada Türkiye'nin Suriye, Doğu Akdeniz, Libya ve Azerbaycan gibi sahalarda farklılaşarak Türkiye-Rusya, Türkiye-İran mekanizmalarını, Astana ve Soçi gibi süreçleri Batıdan farklı bir şekilde çok kutuplu bir dünyanın aktörleri arasında uygulamaya koyduğunu görmekteyiz. Böylece bu güçler *kaldıraç* etkisini kullanarak bölgesel anlamda yeni bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Bu yönüyle Türk-Amerikan ittifakının bu şekliyle zora girmekte olduğu görülüyor. Her iki aktörün de kendisini bu dönemin özelliklerine göre yeniden pozisyon alma sorunu çerçevesinde de bir güven sorunu ortaya çıkmıştır. Bu noktada Türkiye ve Güney Kore arasındaki en büyük farklardan bir tanesi Türkiye'de bir darbe sürecinin yaşanmış olmasıdır."

²¹⁹ Remarks by President Trump in Cabinet Meeting. 21 Ekim 2019. Tam metin için bkz. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-cabinet-meeting-15/>

Sonuç olarak Suriye meselesi, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin mevcut uluslararası konumunu gösteren önemli bir test merkezi olma niteliği de taşımaktadır. Burada ABD, eski rakibi Rusya'nın nüfuzunu korumasına ve hatta arttırmasına karşı önemli bir çözüm üretmediği gibi bölgedeki sıkı müttefiklerinden olan Türkiye ile Ortadoğu meseleleri üzerinden anlaşmazlığa düşmüştür. Bu yönüyle NATO ittifakının Türk-Amerikan boyutunun gevşediği görülmüştür. Türkiye'nin Rusya ile silah ticaretinde ileri seviye adımlar atması bölgedeki dengeleri olduğu kadar NATO-içi ilişkilerin de geleceğini etkileme potansiyeli taşıdığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber Rusya'nın Türkiye'nin kuzeyinde ve güneyinde yer alan bölgelerdeki kimi eylemlerinin Türkiye üzerindeki jeopolitik baskıyı arttırması olağandır. Bu noktada Türkiye'nin Suriye meselesinde ortaya koyduğu güvenlik politikalarında tehditleri dengeleyen ve çıkarlarını öncelikli tutan pragmatist yaklaşımını sürdürmesi beklenebilmektedir.

3.4.3.15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri ve Amerikan Karşılığı

Türkiye'yi iç güvenlik anlamında önemli bir kriz eşiğine getiren 15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminin Türk dış politikasında önemli sonuçları olmuştur. Zira darbe girişimi öncelikle ülkede yapısal bir devlet krizini açığa çıkarmıştır (Aras, 2017: 15). Bu bakımdan kısa bir süre zarfında bürokrasi, askeriye ve iç siyasette yapısal bir dönüşüm sürecine girilmiştir. Bu süreçte AK Parti'nin Batı ve NATO'ya karşı kuşkulu politikaları ile öne çıkan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile yeni bir ittifak oluşturması Türkiye'nin dış politika ve güvenlik önceliklerini etkilemiştir (Köse, 2020). Türkiye'nin milli güvenliğine karşı faaliyet gösteren PKK ve bağlı terör örgütlerinin Ortadoğu'da nüfuzunu arttırma gayretlerinin görüldüğü bir dönemde ortaya çıkan FETÖ²²⁰, Ankara için yeni ve öncelikli bir terör tehdidi oluşturmuştur. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın ülkenin yaşadığı bu olağanüstü olaya rağmen Türkiye'nin dış politika hedeflerinde herhangi bir değişiklik olmadığını, hatta yükselen terör tehdidinin ülkedeki tüm siyasi partileri birlik ve dayanışma içerisine soktuğunu ifade etmiştir (Kalın, 2016: 16). Ancak Aras'a (2017: 15) göre, 15 Temmuz sonrası Türkiye'nin içine girdiği durum “dış politika oluşturma sürecinde engeller yaratmış, dış politikayı iç politika sorunlarının ve önceliklerinin tutsağı haline getirmiş, bölgesel ve uluslararası politikada esnekliği azaltmış, istikrarsız politik tavırlara yol açmış ve Türkiye'nin uluslararası yönelimi ile ilgili tartışmalar başlatmıştır.”

Esasen 15 Temmuz, Türkiye'nin Batılı ülke ve kurumlara karşı bakışında önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir (Lesser, 2016: 46). Zaten Ankara ile jeopolitik tehditler noktasında uyum sorunu yaşayan ABD ve NATO'nun darbe girişimi esnasında demokratik

²²⁰ Aktürk (2020: 166) FETÖ'nün devlet iktidarının önemli kaldıraçlarını ele geçirmeyi amaçlayan yöntemlerinin Almanya'daki NAZI Partisi ile Doğu Almanya'daki Stasi (Devlet Güvenlik Bakanlığı) ile benzerlik taşıdığını belirtmiştir. Ayrıca, hem PKK'nın hem de FETÖ'nün 1970'lerde, ABD ve SSCB'nin desteklerinden faydalandığını ve her ikisinin de 1980'lerden itibaren güçlendiğini ifade etmiştir. Bu yönüyle Türkiye'nin iç ve dış güvenliğine yönelik tehdit oluşturmaları bakımından her ikisinin de Türk dış politikasında önemli etkisi mevcuttur. İbrahim Kalın (2016: 15) Gülcülüğün artık Türkiye ile sınırlı bir sorun olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun haline geldiğini ifade etmiştir. Kalın'a göre “170 ülkede bir dayanak kurduğunu iddia eden örgüt, üyelerinin resmi yetkilerini kullanabilir, bireyler, şirketler ve devlet kurumları hakkında istihbarat toplayabilir ve hukuk dışı yollarla politika yapıcılara iradesini dayatabilir.”

hükümetten ve demokrasiden yana tavır takınmamış olmaları Türkiye'nin tepkilerine önemli bir dayanak oluşturmuştur (Köse, 2020). Bu tutumu 2013 yılında Mısır'daki darbe girişiminden yana sergilenen tavır ile benzeştiren Ankara'nın Batı ile arasında önemli bir güven sorunu ortaya çıkmıştır. 15 Temmuz sonrasında, Türkiye'nin Brüksel ve Washington'a karşı güven kaybı yaşaması bölgesel güvenlik meselelerinde Ankara'nın Moskova ile yakınlaşmasının da önünü açmıştır. Bu durum Türkiye'nin Batılı kimliğine alternatif arayışı içerisinde olduğu şeklinde yorumlara zemin hazırlamıştır. Lesser (2016: 49-50) esasen Ankara'nın Moskova ve Avrasya'daki diğer ortaklarını NATO'ya alternatif olarak düşünmediğini ifade etmiştir. Fakat Türkiye'nin uzunca bir süredir dış politikasında çeşitliliğe önem verdiğini ve Batı ile bağlarındaki olası kopmalara karşı önlem aldığını belirtmiştir.

15 Temmuz darbe girişimi Türk-Amerikan ilişkilerinde ciddi hasar açan önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu durum darbe esnasında ve sonrasında ABD'nin tutumu ile doğrudan alakalı görülmektedir. Özellikle 15 Temmuz gecesi Washington'dan Ankara yönetimine güçlü bir destek seslendirilmemiştir. Kısa bir süre sonra gelen açıklamada ise *darbe* ifadesi ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ismi kullanılmamıştır (Kanat, 2020). Ayrıca Ankara'nın darbe girişimindeki sorumluluğu nedeniyle ABD'de ikamet eden Fetullah Gülen'in iadesine dair talepleri Washington tarafından yanıtızsız bırakılmıştır (MFA, 2020). Dolayısıyla ABD yönetimi, Türk hükümeti ve halkı tarafından darbe girişimi ile olası bağları çerçevesinde kuşkulu hale gelmiştir. İki devlet arasındaki bu kırılma, yukarıdaki bölümde bahsedilen Suriye kaynaklı anlaşmazlıklarla beraber içinden çıkılması oldukça zor bir hal almıştır. Öyle ki Aydın (2020) iki yüz yıllık Türk-Amerikan ilişkilerinin, Soğuk Savaş'ın ardından geçirilen çeşitli alt dönemlerden sonra neredeyse artık bir sorun yumağına dönüşmüş durumda olduğunu belirtmiştir. Bu dönemde dış politika alanında ortaya çıkan sorunların yanında Batı medyası nezdinde Türkiye'nin sorunlu bir ülke olduğu imajı yayılmaya çalışılmıştır. Aras (2017: 10) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Batı medyası ve politika kurumları nezdinde, özellikle Washington ve diğer başlıca Batı başkentlerinde Türkiye tek başına sığınmacılar, terörizm ve yıpratıcı jeostratejik rekabetten oluşan üçlü tehditle mücadele ederken, *korkunç Türk* imajını tekrar canlandırmaya hazır olduklarını göstermiştir.”

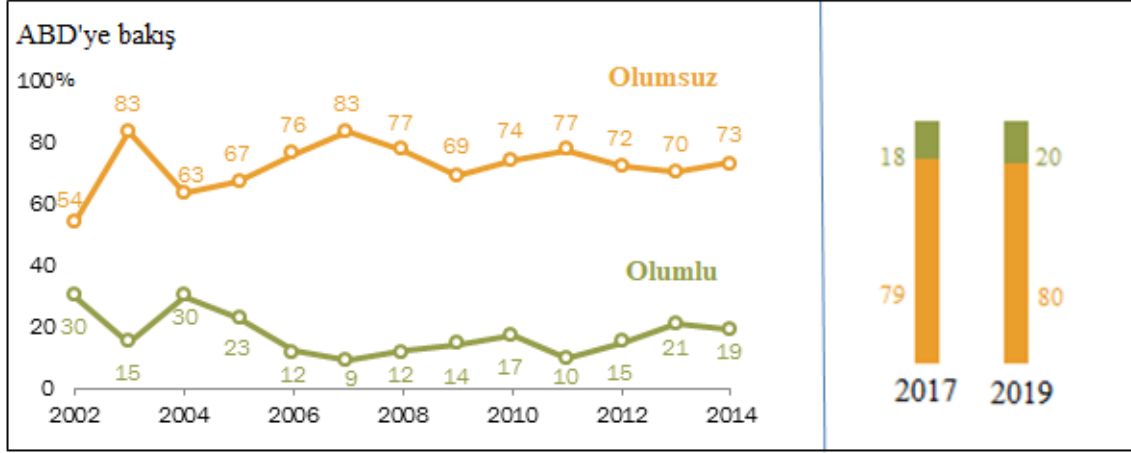
Esasen bu, ittifak içerisinde Türkiye ile Batılı müttefiklerin tehdit algılamaları, güvenlik öncelikleri ve ideolojik yaklaşımları arasındaki ayrımı ortaya koymaktadır. Özetle belirtilecek olursa, 15 Temmuz sonrası dönemde Türkiye ile Batı müttefikleri arasında önemli bir güven sorunu ortaya çıkmıştır. Buna karşın Türkiye-Rusya yakınlaşması 2016 yılından itibaren Türk Akımı boru hattının yapımı, Türkiye'de sivil nükleer enerji üzerine çeşitli anlaşmaların yanı sıra S-400 hava savunma sistemlerinin alınması noktasında önemli ölçüde ilerlemiş görünmektedir (Lesser, 2016: 50). Tüm bu gelişmeler, Türkiye'nin ABD ve NATO müttefikliği noktasında çeşitli tartışmaları güçlendirmiştir.

3.4.3.1. 15 Temmuz Sonrası Artan Amerikan Karşıtlığı

Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının özellikle 2003 Irak Savaşı ile beraber toplumsal bir uzlaşa haline geldiğinden daha önceki bölümlerde bahsedilmişti. Bu durumun gelişmesinde ABD'nin Türkiye ile ittifak ilişkilerinin rolü öncelikli kabul edilmektedir. 1 Mart 2003

tezkeresi öncesinde Türkiye'nin ABD'nin savaş stratejisinin doğal bir parçası olarak görülmesi toplumdaki Amerikan karşıtlığını arttırmıştır. Bu noktada ABD'nin Türkiye'den geçiş hakkı elde etmek için sürekli olarak para konularını gündeme getirmesi önemli bir dayanak noktası oluşturmuştur. 2003 sonrasında Amerikan karşıtlığını besleyen diğer bir faktör ise ABD'nin PKK ile ilişkileri olmuştur (Güney, 2008: 483-485). 2003 yılı ve sonrasında giderek artış gösteren Amerikan karşıtlığı, 15 Temmuz darbe girişiminin ardından, bölgedeki güvenlik atmosferi ve Türkiye'nin devlet kurumlarındaki yapısal dönüşümle beraber Türk-Amerikan ilişkilerinde belirleyici bir konuma yükselmiştir.

Şekil 6. Türkiye’de ABD Hakkındaki Olumsuz Görüşler (yüzde)

Kaynak: PEW Küresel Tutum Anketi (2014; 2017; 2019).

Yukarıdaki grafikte PEW Araştırma Merkezi tarafından 2014, 2017 ve 2019 bahar araştırma dönemlerinde elde edilen veriler gösterilmiştir. Grafikten de anlaşıldığı üzere Türkiye kamuoyunun ABD'ye karşı bakışı uzun yıllardır olumsuz seyretmektedir. Ancak 2003 yılından itibaren güçlü Amerikan karşıtı hislerin artma eğilimi ortaya çıkmıştır. Zaman zaman meydana gelen gelişmeler çerçevesinde iyileşmeler görülse de Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı 2016 yılındaki darbe girişiminden sonra da yüksek seyretmeye devam etmiştir. PEW dışında çeşitli kurumların araştırma sonuçları da benzer bir sonucu ortaya koymaktadır. İngiliz yayın kuruluşu BBC'nin yaptırdığı bir ankete göre, Amerikan karşıtı duyguları olan Türklerin sayısı kısa bir süre içerisinde yüzde 28 artarak yüzde 64'e ulaşmıştır (Gülbüz, 2017). Bu artışta ABD'nin FETÖ ve PKK ile ilgili tutumlarının etkili olduğu ifade edilmiştir (Soylu, 2019). 2019 yılında Kadir Has Üniversitesi tarafından yapılan *Türk Dış Politikası Hakkındaki Kamu Algıları* isimli araştırmada da Amerikan karşıtlığı oldukça yüksek oranlarda tespit edilmiştir. Araştırmada Türk kamuoyunun yüzde 81,3'ü ABD'yi Türkiye için en büyük tehdit olarak gördüğünü ifade etmiştir (Aydın vd., 2019: 26). Aynı çalışmada araştırmaya katılan bireylerin yüzde 39,4'ü ABD'yi güvenilmez bir ülke olarak nitelendirirken yüzde 22,6'sı kolonyalist bir ülke, yüzde 13'ü düşman bir ülke, yalnızca yüzde 2,2'si dost ve müttefik bir ülke olarak tanımlamıştır (Aydın vd., 2019: 70).

Birçok araştırmanın ortak sonucuna göre, Türkiye'de müttefik olan ABD'nin ülkeye tehdit oluşturduğuna dair algının yaygın bir kanaat olduğu görülmektedir. Bu noktada benzer bir kanaat bildiren Oğuzlu'ya göre Türkiye'nin NATO üyeliği, ülkeyi olası bir Amerikan tehditlerinden koruma imkânı sağlamasından dolayı önemlidir. Çünkü Türkiye şu anda Çin

ya da Rusya'dan kaynaklanan geleneksel bir güvenlik tehditi algılamamasına rağmen Avrupalı müttefikler ve ABD'nin özellikle Ortadoğu'daki faaliyetleri bu ülkeyi daha fazla tehdit haline getirmiştir. Bu açıdan Oğuzlu, Türkiye'nin ABD'den kaynaklanabilecek olası endişeleri ve tehditleri engellemek için NATO içerisindeki rolünü değerli bulduğunu ifade etmiştir (Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 15 Nisan 2021).

15 Temmuz sonrasında Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının en öne çıkan özelliği, bu durumun toplumsal olduğu kadar yönetici elitlerin retorikine ve medyada açıkça ifade edilir hale gelmesi olmuştur. Darbe girişiminden sonra Gülen'in Türkiye'ye iadesi için girişimlerde bulunan Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, Fethullah Gülen'in iadesi ile ülkedeki Amerikan karşıtlığının düşeceğine olan inancını şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Fethullah Gülen, Fethullahçı terör örgütünü Pensilvanya'daki malikânesinden sevk ve idare etmeye devam ediyor. [...] Bunun Amerika karşıtlığını büyüttüğünü çok net bir şekilde ifade ettik. Usame Bin Ladin ne ifade diyorsa 'Fethullah Gülen de onu ifade ediyor' dedik. Bu kadar kişinin kanında eli olan terör örgütünün faaliyetlerine devam etmesi kabul edilebilir bir durum değil. Bu durum Türkiye-ABD ilişkilerine çok büyük zarar verecektir. Türkiye'de şu anda ABD karşıtlığı var. Gülen'in Türkiye'de darbe teşebbüsünde bulunduğu, bunu sevk ve idare ettiğine dair bilgiler bizim elimizden daha fazla ABD yetkili makamlarının elinde vardır. Çünkü böylesi bir örgütün ABD istihbaratı tarafından takip edilmediğini düşünmek safdillik olur” (Bekir Bozdağ'dan flaş ‘Gülen’ açıklaması, 23 Şubat 2017).

Keyman (2018) 15 Temmuz sonrası Türk-Amerikan ilişkilerindeki sorunların Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da söylem ve tavırlarında değişime yol açtığını ifade etmiştir. Erdoğan'ın Batı ittifakına alternatif arayışlarına dair söylemlerinin tüm dünya tarafından önemli ölçüde ciddiye alındığını belirtmiştir. Bu bakımdan Türkiye'nin devlet başkanı düzeyinde Batı ile ilişkileri tümenden değiştirebilecek politik arayışa yönelebileceğini, yükselen Amerikan karşıtlığı ve Türkiye ile ABD arasındaki stratejik uyumsuzluğun bir sonucu olarak görmek mümkündür.

Diğer taraftan ülkede yayın yapan birçok medya organında Amerikan karşıtlığını yansıtan haber ve yorumlara rastlanılmıştır (Tremblay, 2017). Örneğin Yeni Şafak gazetesi yazarı İbrahim Karagül 19 Temmuz 2016'daki yazısının başlığında ‘ABD, Erdoğan'ı öldürmeye çalıştı’ ifadesini kullanmıştır. Karagül'ün (2019) yazısında Amerikan karşıtlığı çok açık bir biçimde şu ifadelerle yansımıştır:

“Açık ve net söyleyelim: ABD yönetimi, Gülen terör örgütü üzerinden Türkiye'de darbe tertiplemiştir, iç savaş çıkarmak istemiştir, milletimizi birbirine kırdırmaya çalışmıştır. ABD bu darbe teşebbüsünün planlayıcısı ve uygulayıcısıdır. O generaller, o vatan hainleri bütün talimatları Gülen'den almış, o da müdahaleyi planlayanların emirlerini iletmiştir. Bir terör örgütü liderini koruyan ABD yönetimi, teröre destek veren ülke ilan edilmelidir. [...] ABD Erdoğan'ı öldürmeye çalıştı. Çok açık ve net söylüyorum: ABD yönetimi, doğrudan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nı öldürmeyi planlamış ve bu planı uygulamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı Marmaris'te şehit etmeye dönük operasyon, Gülen'in teröristleri, suikast timi üzerinden uygulamaya konulmuştur. Tekrar ediyorum: Erdoğan'ı şehit etmeye dönük saldırı, Gülen'in teröristleri üzerinden doğrudan ABD'de, ABD tarafından tezgâhlanmış, talimat onlar tarafından verilmiştir. [...] Aynı şekilde, sokaklarda

insanları kurşuna dizenlere, milletimizin sesi Meclis'e saldıranlara da talimatlar bu darbeyi planlayan ABD yönetimi tarafından verilmiştir.[...] Bu yüzden saldırıdan doğrudan ABD yönetimi sorumludur. Darbe girişiminden doğrudan ABD yönetimi sorumludur. Açıkça ilan ediyorum: ABD yönetimi, kullandığı terör örgütü üzerinden milletimizin egemenlik sembolünü, Meclisi'ni bombalamıştır.”

Sonuç olarak Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir kırılmayı oluşturan 15 Temmuz darbe girişimi, sivil siyasetten medyaya ve kamuoyuna kadar önemli bir kesimi Amerikan karşıtlığı noktasında buluşturmuştur. Darbe girişiminin iç güvenlik bağlamında oluşturduğu sorunlara ek olarak Türkiye'nin Suriye'deki terör grupları tarafından milli güvenliğine yönelik artan tehditler Washington ile Ankara arasındaki görüş ayrılıklarını derinleştirmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin Putin liderliğindeki Rusya ile daha yakın dirsek teması halinde hareket ettiği, farklı hassasiyetler taşımalarına rağmen Suriye konusunda daha yakın çalıştıkları görülmüştür.

3.4.4. Türkiye'nin Savunma Sistemleri Geliştirme ve Satın Alma Süreçleri ile S-400 Meselesi

Son dönem Türk-Amerikan ilişkilerinde öne çıkan en mühim mesele, Türkiye'nin Rusya'dan hava savunma sistemleri satın alması olmuştur. Rusya'nın yeniden NATO'nun öncelikli tehdit algısına yerleştiği bir dönemde NATO üyesi olan Türkiye'nin stratejik savunma sistemleri satın alma politikası Batılı müttefiklerce önemli bir eleştiri konusu olmuştur. Ancak ABD ve NATO müttefiklerinin bu durumu yalnızca bir ideolojik sapma olarak görmesi doğru bir yaklaşım gibi görünmemektedir. Kibaroglu'na (2020: 162) göre Ankara'nın S-400 satın alma kararı, son otuz yılda ülkenin her yerine konuşlandırılacak bir hava savunma sistemi ihtiyacından kaynaklanan materyal bir zorunluluğun sonucudur. Bu maddi ihtiyaç durumu esasen Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye ve NATO arasındaki tehdit algılamalarında oluşan farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Özellikle 2003 yılından itibaren Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede yaygınlaşan terör tehditleri, iç savaşlar ve etnik-mezhepsel çatışma riskleri Ankara için kalıcı bir güvenlik sorunu meydana getirmiştir. Türkiye'nin bu tehditleri bertaraf etmek adına sürekli olarak NATO'nun desteğine olan ihtiyacından doğan güvenlik açığı, kısa bir süre içerisinde güvenlik zaafiyeti noktasına taşınmıştır (Seren, 2015: 7). Esasen NATO, kimi bölgesel krizlerde geçici olarak kurulan Patriot karadan havaya füze savunma sistemi ve AWACS (Havadan Erken Uyarı ve Kontrol Sistemleri) uçuşları ile Ankara'nın güvenlik kaygılarını gidermeye çalışmıştır. Ancak ittifak bölgedeki güvenlik ortamının hızla bozulması ile Ankara'nın artan kaygılarına karşın Türkiye'nin beklentilerini karşılayamamıştır. Bu durum Türkiye'nin kendi hava savunma sistemini edinme (Townsend ve Ellehuss, 2019) ve kendi milli savunma sistemlerini geliştirme hususundaki ısrarını güçlendirmiştir.

Türkiye'nin hava savunma ihtiyacına yönelik ilk girişimleri 1990'lı yıllarda hayata geçmiştir. Soğuk Savaş sona erdikten sonra Türkiye'nin sahip olduğu hava savunma sistemlerinin oldukça eski²²¹ kalması nedeniyle Ankara, 1991 yılında hava savunma envanterini geliştirilmek için arayışa girmiştir. Ancak bu girişim PKK'nın artan terör tehdidi,

²²¹ Türkiye'nin o dönem elinde olan hava savunma sistemleri ağırlıkla 1950'lerin ABD yapımı *Nike Hercules* ve *Nike Ajax* füzelerinden ibaret olduğu bilinmektedir (Korkmaz ve Mevlütoğlu, 2017).

uluslararası sistemin belirsizliği ve 1994 ekonomik krizi sonrası rafa kaldırılmak durumunda kalmıştır (Seren, 2015: 46). Daha sonraki girişimler de yine benzer şekilde iç siyasi istikrarsızlıklar ve ekonomik krizler sebebiyle bir türlü uygulamaya geçememiştir. Türkiye'nin füze savunma sistemlerine ilgisi, İran'ın nükleer silah geliştirme konusunda gösterdiği ısrarın bir sonucu olarak 2007 yılında yeniden yükselişe geçmiştir. İlk olarak Mart 2007'de Savunma Sanayi Müsteşarlığı²²² Türk Uzun Menzilli Hava ve Füze Savunma Sistemler (T-LORAMIDS) olarak bilinen dört adet Anti-Balistik Füze (ABM) sistemi bataryasının satın alınması için bir dizi Bilgi Talebi (RFI) yayınlamıştır. T-LORAMIDS tedariki için en az iki önemli kriteri karşılaması beklenmiştir. Bunlar sistemin hem konvansiyonel hem de balistik füze tehditlerini yaklaşık 1,2 milyar dolarlık bir maliyetle caydırabilmesini sağlamak ve ikinci olarak, sistemin alçak, orta ve yüksek rakımlarda ve uzun mesafelerde etkili bir şekilde çalışabilmesini sağlamaktır. Ayrıca T-LORAMIDS satın alma planlarında ilk olarak yalnızca tedarikçinin sistemleri kurmasına müsaade eden bir yapı mevcut olduğundan Türkiye'nin kendi benzersiz gereksinimlerini karşılamak adına sistemde kendi yükseltmelerini gerçekleştirmesini sağlayacak teknoloji transferi (know-how) veya fikri mülkiyet talepleri mevcut değildi. Bu şekilde duyurulan satın alma sürecine 17 Nisan 2007'de çeşitli üç firma çeşitli sistemleri ile katılma talebi göndermiştir. Bunlar Amerikan havacılık devleri Boeing, Lockheed Martin ve Raytheon firmalarının oluşan Patriot PAC-3 sistemi, Çin'in CPMIEC firmasının FD-2000 (HQ-9) sistemi ve İsrail Havacılık Endüstrisi'nin Arrow sistemidir (Guo, 2017: 80).

Bu esnada NATO'nun 2010 Lizbon Zirvesi'nde İran'dan kaynaklı tehditleri önleme maksadıyla Avrupa'da bir füze kalkanı kurma girişimi kararlaştırılmıştır. Bu konuda Ankara, 2012 yılından itibaren Malatya (Akçadağ) Kürecik'te mülkiyeti ABD'ye ait olan radarların yerleştirileceği NATO erken uyarı radar üssü kurulmasına müsaade etmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerindeki en önemli stratejik kararlardan birisi olarak görülen bu durum Ankara ile Batı'yı yeniden askeri ittifak bağlamında yakınlaştırmıştır. Ayrıca bu gelişme ile Türkiye'nin Suriye iç savaşında Esad yanlısı tutum izleyen Tahran'a karşı stratejik bir üstünlük elde etmesini sağladığı görülmektedir (Ülgen, 2013). Ancak radar uyarı sistemi içerisinde Türkiye'nin rolü Ankara'da rahatsızlık doğurmuştur. Bunun üzerine Türkiye, T-LORAMID satın alma kistaslarında 2013 yılında değişikliğe gitmiştir. Yeni ölçütlere göre Türkiye'nin de satın alınan sistemde ortak geliştirici olması şartı getirilmiştir. Ayrıca ortak üretim aşaması ile birlikte teknoloji transferi, sistemin hızlı teslimatı ve uygun fiyatı yeni kriterler olarak satın alma sürecine eklenmiştir. Türkiye'nin sunduğu yeni şartlara uygun olarak dört firma katılım göstermiştir. Bunlar, Çin'in CPMIEC firmasının FD-2000 (HQ-9) sistemi; İtalyan-Fransız Eurosam firmasının SAMP/Taster 30 sistemi; ABD'nin Raytheon ve Lockheed Martin firmalarının Patriot PAC-3 sistemi ve Rusya'nın Rosoboronexport firmasının S-400 sistemleridir (Guo, 2017: 83). Bu sistemler içerisinde fiyatı ve teknoloji transferi konusundaki teklifleri nedeniyle Çin'in HQ-9 sistemi diğerlerinden öne çıkmıştır. Türkiye uzatılan teklif süreçlerinin sonunda, 2015 yılında 3,44 milyar dolar karşılığında bu sistemlerin alınması için CPMIEC'le anlaşma yapmıştır (Bekdil, 2015). Bunun duyurulması

²²² 1985 yılında 3238 sayılı kanunla Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde kurulan Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı 1989 yılında Müsteşarlık halini almış ve 2018 yılında Cumhurbaşkanı'na bağlı olarak T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı adını almıştır.

üzerine NATO, Türkiye'nin müttefiklerden ayrı bir sistem tercihi kararını eleştirmiş, ABD ise CPMIEC firmasının Kuzey Kore, İran ve Suriye'de NPT'ye aykırı girişimlerde bulunduğunu hatırlatarak Türkiye'ye yaptırım uyarısında bulunmuştur (Fraende, 2013).

Townsend ve Ellehuss (2019) bu süreçte Çin'in tercih edilmesinde Ankara'nın ABD ile bölgesel krizler konusundaki uyumsuzluğunu gerekçe göstermiştir. Onlara göre ABD Savunma Bakanlığı ve Raytheon firması Patriot sistemlerinin 2009 ve 2018 yıllarında arasındaki süreçte, teknoloji transferi paketlerini de içeren bir satış planını ortaya koymuşlar ancak 2013 yılında taraflar anlaşmaya yakınken Suriye'de ortaya çıkan sorunlar nedeniyle imzalar atılamamıştır. Bu yönden Türkiye'nin savunma ilişkilerinde çok taraflılığa yönelerek hem milli güvenliğine yönelik tehditleri azaltma hem de stratejik uyumsuzluk içerisinde olduğu Batı ittifakı içerisindeki pazarlık gücünü arttırmak istediği görülmektedir. Zira Ankara'nın FD-2000 sisteminde karar kılmasına rağmen anlaşmayı duyurması 24 Nisan 2015 sonrasına bırakılmıştır. Bekdil'e (2014) göre 24 Nisan 2015'te sözde Ermeni soykırımının²²³ 100. yılı dolayısıyla ABD Başkanı'nın *soykırım* ifadesini kullanmaması için bu tarihin geçmesini beklenilmiştir. Bu noktada Türkiye'nin savunma sistemi antlaşmasını

²²³ Ermeni meselesi Türkiye ve ABD'yi doğrudan ilgilendirmeyen bir konu olmasına rağmen uzun bir süredir Türk-Amerikan ilişkilerini etkilemektedir. Özellikle Osmanlı hükümeti tarafından 24 Nisan 1915'te Ermeni toplumunun kimi liderlerinin tutuklanmasına dair gönderilen emir ve Ermenilerin harp sahası dışına çıkarılmasını amaçlayan 27 Mayıs 1915 tarihli Sevk ve İsyân (Tehcir) Kanunu günümüz Ermenistan ve Ermeni diasporasının soykırım iddialarına temel gösterilmektedir (Alkan, 2014: 98). Özellikle 1990'lardan itibaren Ermenistan'ın soykırımın tanınması politikası Türkiye'ye yönelik dış baskıları arttırmayı amaçlayan bir silah haline gelmiştir (Minasyan, 2010: 23). Türkiye Dağlık Karabağ işgalini Ermenistan politikasının merkezine oturturken Erivan *soykırım* ifadesini bir dış politika enstrümanı haline getirmiştir. Esasen bu mesele Ermenistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasından önce de Ankara üzerinde baskı oluşturmuştur. İlk olarak 1987 yılında Avrupa Parlamentosu bir soykırım tasarısını kabul etmiştir (Minasyan, 2010: 24). Soykırımın tanınması meselesi Özal döneminden itibaren Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde bir baskı oluşturmaya başlamıştır. ABD'de Ermeni diasporasının etkin lobicilik yoluyla Kongre'de ve Beyaz Saray'da nüfuz kazanması üzerine Türkiye, 2000'li yıllardan itibaren çeşitli lobi kuruluşları kiralayarak karşı hamlede bulunmuştur. Uslu (2016: 515) Türkiye'nin bu amaç uğruna 2000 ila 2007 yılları arasında ABD'li Bob Livingston grubuna 13 milyon dolar ücret ödediğini belirtmiştir. Buna rağmen 5 Ekim 2005'te Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi Ermeni soykırımı tasarısını kabul etmiş ancak tasarı Genel Kurul'da oylamaya sunulmamıştır. 2007 yılında tasarı tekrardan Kongre'nin önüne gelmiş ancak yoğun lobi faaliyetleri ve Bush yönetiminin sürece dâhil olmasıyla tasarının Genel Kurul'a gelmesi bir kez daha engellenmiştir (Uslu, 2016: 516). 2009 ve 2010 yıllarında da hem Beyaz Saray hem de Temsilciler Meclisi soykırımın tanınması konusunda Ermeni yanlısı tutumunu sürdürmüştür. Özellikle Barack Obama'nın bunu dile getireceği ve Başkan Yardımcısı Joe Biden ve Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın bu duruma itiraz etmediği bilinmektedir. Bu süreçte daha önce Türkiye'nin lobi faaliyetlerine destek veren Yahudi lobi kuruluşlarının Türkiye-İsrail arasındaki kötü ilişkilerden dolayı müdahil olmamaları ABD'nin tavrını kolaylaştırmıştır. Böylece 4 Mart 2010'da Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi 1915 olaylarının soykırım olarak tanınmasına dair tasarıyı 22 hayır oyuna karşın 23 evet oyuyla kabul etmiştir (Ankara: Ermenistan'la normalleşmeyi olumsuz etkiler, 2010). Bunun üzerine Washington büyükelçisini Ankara'ya çağırarak Türkiye, ABD başkanından aldığı sözler sonrasında büyükelçiye geri göndermiştir. Soykırım tasarısı Trump döneminde de Türkiye'nin önüne gelmeye devam etmiştir. 2019 yılında hem Temsilciler Meclisi (29 Ekim 2019) hem de ABD Senatosu (12 Aralık 2019) Ermeni soykırımını tanıyan tasarıyı kabul etmiştir. Bu duruma yönelik Türkiye'den büyük tepki yükselmiştir. TBMM'deki partiler ortak kınamalar yayınlamış ve hükümet tarafından da tasarılar *yok hükmünde* sayılmıştır (Ermeni soykırımı tasarısı ABD Senatosu'nda kabul edildi, **Euronews**, 12 Aralık 2019). ABD'nin Kongre kanadında bu gelişmeler yaşanmasına rağmen Trump döneminde Beyaz Saray resmi olarak soykırım ifadesini kullanmaktan kaçınmıştır. Donald Trump'ın ardından 20 Ocak 2021'de ABD'nin 46. başkanı olarak göreve başlayan Joe Biden, göreve başladığı ilk 24 Nisan'da 1915 olaylarını soykırım olarak niteleyerek Ronald Reagan'dan sonra bu ifadeyi kullanan ilk ABD Başkanı olmuştur (BBC News Türkçe, 2021). Bu yönüyle Ermeni meselesinin Türk-Amerikan ilişkilerindeki ikili sorunların yanında artan bir rolü olduğunu ve iki ülkenin ilişkilerini etkilemeye devam edeceğini ifade etmek yanıltıcı olmayacaktır.

bir kaldıraç olarak kullanarak ABD'nin Ermeni soykırımı söylemine karşı pazarlık unsuru haline getirmek istediği düşünülmektedir. En nihayetinde Türkiye'nin NATO dışı bir ülkeden savunma ihtiyacını gidermeye yönelik, tüm baskı ve uyarılara rağmen bir tercihte bulunması ülkenin *stratejik otonomi* arayışının bir parçası olarak görülmelidir (Fuat Keyman, kişisel görüşme, 24 Nisan 2021).

Türkiye, T-LORAMID projesini Kasım 2015'te iptal etmiştir (Kasapoğlu, 2017: 6). Ancak 2015'ten itibaren Türkiye'nin iç ve ulusal güvenliğine ilişkin meydana gelen önemli hadiseler Ankara'nın hava savunma sistemleri edinme konusundaki politikasını sürdürmesini gerekli kılmıştır. Başta Suriye ve Irak olmak üzere Ortadoğu'daki güvenlik krizlerinde Türkiye'nin Batlı müttefikleri ile farklılaşan hedefleri ve çıkarları, Ankara-Washington ittifakı içerisindeki güven kaybını hızlandırmıştır (Bayezit, 2016; Egeli, 2019: 13). ABD'nin Kuzey Suriye'de PYD/YPG ile irtibatı ve buna dair Türk-Amerikan ittifakı içerisindeki sorunlara yukarıda bölümde yer verilmiştir. Bunun dışında Rusya'nın 2015 yılında bölgeye yerleşmesi ve Kasım 2015'te Suriye'nin kuzeyinde görev icra eden bir Rus jetinin Türk hava sahasını ihlal etmesi sonrası düşürülmesi Türkiye'nin içerisinde bulunduğu güvenlik atmosferini derinden etkilemiştir. Yaşanan bu hadisenin NATO-Rusya savaşı gibi tehlikeli bir hal almamasına yönelik BM ve NATO'dan tarafları yatıştırıcı çağrılar yapılmıştır (Border, 2015). Zira Kore Savaşı'ndan bu yana ilk kez bir Rus uçağı NATO üyesi bir devlet tarafından düşürülmüştür. Uçak krizi Rusya'nın NATO'yu kışkırtıcı hamlelerden kaçınarak Türkiye'ye yönelik ticari ve ekonomik yaptırımları devreye sokmasına neden olmuştur. Buna rağmen iki ülke arasındaki gerginlikler kısa bir içerisinde düzelme eğilimine girmiştir. Bu noktada 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi önemli bir kırılma noktası olmuştur. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in darbe gecesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayarak birliktelik mesajı vermesi iki lider arasında önemli bir köprü kurulmasına imkân sağlamıştır. Diğer taraftan ABD'nin ve Batılı devletlerin Türk demokrasisinden yana gönülsüz tavırları ve Gülen'in iadesi meselesi Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. 15 Temmuz darbe girişimi, Türkiye'nin S-400 gibi savunma araçlarına olan ihtiyacının daha da arttırmıştır. Kibaroglu (2020: 162) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“FETÖ mensuplarının darbe girişimi sırasında, 24'ü F-16 olmak üzere 35 askeri uçak kullandığı ve İncirlik üssünden kalkan tanker uçağı ile yakıt ikmali yaptığı bildirildi. Bu uçaklar, [Türkiye] Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı Sarayı gibi bir dizi stratejik yeri bombalamak için kullanıldı ve [Ankara] bu türden bir sürpriz hava saldırısına karşı savunmasızdı. Birçok kişi bu olayı *Türkiye'nin 11 Eylül'ü* olarak tanımlamıştır.”

Darbe girişiminden üç hafta sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Moskova'ya resmi bir ziyaret düzenlemesi 15 Temmuz sonrasındaki Türk-Rus yakınlaşmasının önemli bir adımı olmuştur. Ziyarete Rusya Devlet Başkanı Putin Türkiye'ye S-400 tedarik etmek istediğini ifade etmiştir (Egeli, 2019: 13). Ankara Ekim 2016'da Rusya'dan resmi bir teklif sunmasını talep etmiş, Mart 2017'de Rusya ile S-400'lerin satın alınması hususunda görüşmelerin ilerlediği duyurulmuştur (Milli Savunma Bakanı Işık'tan S-400 açıklaması, **TRT Haber**, 15 Mart 2017). Kısa bir süre zarfında tarafların anlaşması ile 11 Nisan 2017'de 2,5 milyar dolar karşılığında sözleşme imzalanmıştır. Sistem, 12 Temmuz 2019'dan itibaren Türkiye'ye getirilmiş ve kurulma işlemlerine başlanmıştır (MSB, 2019b). Ayrıca S-400 hava savunma sisteminin 2020 yılının ilk çeyreğinde faaliyete geçeceği duyurulmuştur. Ancak aynı yıl

COVID-19 salgınının yayılması nedeniyle sistemin aktive edilmesi ertelenmiştir. Mevlütoğlu (2020) bu erteleme kararının S-400 meselesinin ABD ile Türkiye arasında önemli bir krize dönüşmesi sonrası Ankara'nın zaman kazanma ihtiyacı olarak görülebileceğini dile getirmiştir.

Türkiye'nin S-400 satın alma süreci en başından itibaren ABD ile yeni bir sorun alanını meydana getirmiştir. Washington, NATO dışı savunma sistemlerine olan tepkisini daha önce Türkiye'nin Çinli hava savunma sistemleri konusunda da sert bir biçimde duyurmuştur. Diğerinden farklı olarak bu defa Rusya ve Türkiye arasındaki ticaretin gerçekleşmiş ve sistemlerin Türkiye'ye ulaşmış olması ABD'nin somut yaptırımları hayata geçirmesine neden olmuştur. İlk olarak, Türkiye'nin 2007 yılında dâhil olduğu F-35 Müşterek Taarruz Uçağını imal eden uluslararası beşinci nesil savaş uçağı projesinde 2020 yılında 6 adet uçağın mülkiyeti Türkiye'ye verilmiş olmasına rağmen uçaklar teslim edilmemiştir. 21 Nisan 2021 tarihinde ise ABD'nin Türkiye'yi F-35 programından resmi olarak çıkardığı duyurulmuştur²²⁴ (İleri, 2021). Bununla beraber ABD'nin düşmanlarıyla yaptırımlar yoluyla mücadele etmesine dayalı CAATSA yasasının 231. Bölümü uyarınca, S-400 meselesinden dolayı Türk savunma sanayiine yönelik yaptırım kararı alınmıştır. Böylece ABD'nin İran, Rusya ve Kuzey Kore gibi devletlere uyguladığı yaptırımlara yasal dayanak sunan CAATSA, müttefik bir devlet olarak Türkiye aleyhinde yürürlüğe konulmuştur.

ABD'nin daha önce Ankara ile rahip Andrew Brunson üzerinden yaşadığı gerilim sonrası almış olduğu yaptırım kararları Türk ekonomisinde²²⁵ önemli düzeyde olumsuz etkiler bırakmıştır. Bununla beraber Washington'un İran'a yönelik yaptırımları deldiği gerekçesiyle Halkbank ve Genel Müdür Yardımcısı Hakan Atilla New York'ta yargılanmış ve Atilla 32 ay hapis cezasına çarptırılmıştır (Jones, 2018). Bu her iki gelişme henüz S-400 krizi

²²⁴ Trump dönemindeki birçok soruna rağmen liderler düzeyinde iletişimi güçlü bir şekilde sürdürmeyi başaran Ankara ve Washington'un Biden'ın göreve gelmesiyle yitirdiği görülmektedir. Bununla beraber henüz göreve başlayalı birkaç ay olmasına rağmen 21 Nisan'da F-35 programından Türkiye'nin tamamen çıkartılması, 24 Nisan'da ise ABD başkanı düzeyinde Ermeni soykırımı ifadesinin kullanılması Biden döneminde Türkiye-ABD arasındaki sorunların artacağına dair önemli bir mesaj vermektedir (Karagül, bireysel görüşme, 20 Nisan 2021).

²²⁵ ABD ile Türkiye arasındaki genel ticaret 2009 yılında 10,8 milyar dolarken 2019'da 20,7 milyar dolara sıçramıştır. Türkiye, 2018 yılında ABD'nin 28. en büyük mal ihracat pazarı ve 33. en büyük mal ithalatı tedarikçisi haline gelmiştir. Türkiye, dünya çapında ABD LNG ihracatının en büyük 10. müşterisidir. ABD'nin Türkiye'ye ihracatının en büyük kategorileri arasında uçak, mineral yakıtlar, demir-çelik, makine, pamuk ve tarım yer almaktadır. Türkiye'den en çok ithal edilen kategoriler arasında makine, araç, halı ve diğer tekstil kaplamalar, demir-çelik ve bunların ürünleri, tarım ve taş, alçı, çimento yer almaktadır (Bilateral Relations Fact Sheet, 2021). Amerikalı rahip Andrew Brunson'ın Türkiye'de tutuklu olması ABD başkanı ve yönetiminin tepkisini çeken bir hadise olmuştur. Türkiye'nin Brunson'ı serbest bırakmaması üzerine 1 Ağustos 2018'de ABD Türkiye'den yaptığı çelik ithalatına ek vergiler getirmiş, bazı bakanların ABD'deki mal varlıkları dondurulmuştur. Bu gelişme üzerine Türk lirası dolar karşısında büyük bir değer kaybı yaşamıştır (Duran, 2018). Türk ekonomisi 1980'lerden sonra dışarıya açılmış ve böylece dünyadaki politika ve ekonomik gelişmelerin etkisine sıklıkla maruz kalmıştır. Bilhassa 1990'larda yaşanan Körfez Savaşı Türk ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Bununla beraber 1994-95 yıllarında Meksika'da ortaya çıkan peso krizinin etkileri Avrupa'ya değin hissedilmiş, 1997'deki global bir krize dönüşen Asya krizi ile beraber Türk ekonomisi üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur (Ardıç, 2004: 50). Türkiye dış etkiler ve iç ekonomi yönetimindeki sorunlar bağlamında sık sık ekonomik krizler yaşamıştır. Özellikle 1994 ve 2001 krizlerinde Türkiye'nin iç ve dış borçlanma, bütçe açığının para basılarak kapatılması ile artan likiditenin ihracat açığını büyütmesi, bankacılık sektöründeki aksaklıklar, enflasyon ve sınırsız serbest sermaye hareketleri gibi ekonomi yönetiminden kaynaklanan zafiyetler sonrasında yaşanmıştır (Bulutoglu, 2006: 356).

öncesinde Türkiye'yi ABD yaptırımlarına maruz bırakan gelişmeler olmuştur. Brunson ve Halkbank krizleri için Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın "Trump yönetiminin bir NATO müttefikini ekonomik savaşın hedefi haline getirdiğini kanıtlıyor" ifadelerini kullanmıştır (Ankara'dan ABD'ye ekonomik savaş suçlaması, 2018). Türkiye'nin müttefiklik vurgusuna rağmen S-400 meselesinin çözülmemiş olması, kısa bir süre sonra Ankara'nın yeniden ABD yaptırımlarına maruz kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Ankara'nın ekonomik bir savaş tehdidi olarak gördüğü bu gelişmelerin ardından askeri alanda gelen yaptırım kararları iki ülke ittifakı için onarması zor sorun alanlarını doğurmuştur.

Sonuç olarak, NATO müttefiklerinin Türkiye'nin güvenliğine yönelik ilgisizliği; ABD'nin Suriye'de Türkiye'nin milli güvenliğine tehdit olan PYD/YPG gibi terör örgütleri ile güçlü ilişki kurarak onları silahlandırması gibi gerekçelerle Türkiye'nin uzun zamandır süren hava savunma sistemleri ihtiyacı, Ankara'yı Rusya'dan S-400 hava savunma sistemlerini satın almaya yönlendirmiştir. Türkiye-Rusya arasında önemli bir stratejik yakınlığı getiren bu durum Türkiye'nin ABD ile ittifakında yeni sorunları ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin S-400 satın alması Amerikalı siyasetçiler nezdinde Türkiye'nin ittifaktan uzaklaştığı algısını güçlendirmektedir (Coffey, 2020: 12). Shavit ve Linderstrauss, (2019: 3) ABD'nin Ankara'yı artık bir müttefik olarak görmemesinin İncirlik üssünün önemi çerçevesinde, NATO ve ABD'nin bölgesel çıkarlarını zayıflayabilecek bir olgu olduğunu belirtmiştir. Ancak Türkiye'nin Yunanistan ile Doğu Akdeniz üzerinde yaşadığı sorunların ardından ABD'nin Türk-Yunan sınırındaki Dedeoğlu'na bir üs kurma planları İncirlik üssüne alternatif arayışı tartışmalarını güçlendirirken Türkiye'nin ABD ile olan sorunlarını derinleştirmesi beklenmektedir (Karan, 2021).

Esasen Türkiye'nin milli savunma sanayii konusunda güçlü bir aktör olma girişimi uluslararası sistemin dinamikleri çerçevesinde anlaşılabilir bir unsurdur. Türkiye'nin milli savunma sistemleri geliştirme konusundaki ısrarı, bölgesel krizlerde Ankara'nın etkinliğini arttırmaktadır. Türkiye'nin özellikle Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) konusunda elde ettiği başarılar bir kaldıraç görevi görmektedir (Fukuyama, 2021). Türkiye'nin ürettiği SİHA'lar PKK'ya karşı yürütülen mücadelede, Suriye'de ve Libya'da Türkiye'ye önemli bir vuruş gücü sağlamış ve Ankara'ya stratejik avantajlar kazandırmıştır. Ayrıca gerçek bir savaş durumundaki performansı da Azerbaycan ile Ermenistan arasında 2020 yılının sonbaharında patlak veren Dağlık-Karabağ Savaşı ile önemli ölçüde ispat edilmiştir. Kara savaşlarında tankların etkinliğini önemli ölçüde bitirme özelliği taşıyan bu yeni silahların üretilmesi, Türkiye'yi bölgesel bir güç olarak etrafındaki çatışmalarda etkili bir aktör olmasına da olanak sağlamıştır. Özellikle Türkiye'nin Ukrayna'ya SİHA satışı, Ukrayna'nın Donbas bölgesinde tırmanışa geçen gerginlikler üzerinden Moskova ile Ankara arasında gerilimi arttıran bir hadise haline gelmiştir (Ukrayna-Rusya geriliminde Türk SİHA'ları, 2021). Bu durum yerli silah sistemlerinin etkinliğinin Türkiye'nin bölgesel aktör konumu güçlendirdiğini göstermektedir. Francis Fukuyama (2021) bu süreçte Ankara'nın bölgesindeki sonuçları belirleme noktasında Rusya, ABD ve Çin'den daha etkin bir role kavuştuğunu belirtmiştir. Türkiye, bu silahları ihraç ederek pazarda yer edinmeye de önem vermektedir. Son dönemde Türkiye'nin SİHA'larını Azerbaycan, Katar ve Ukrayna'nın yanı

sıra NATO ve AB üyesi olan Polonya satın almıştır (Polonya'ya kritik SİHA ihracatı stratejik açıdan büyük önem taşıyor, **TRT Haber**, 25 Mayıs 2021).

Fuat Keyman'a göre çok boyutlu bir dünyada hegemonya olmayacağı için Türkiye gibi bölgesel güçler mevcut ittifakların esnekliğinden faydalanarak rakip görülebilecek nitelikteki ülkelerle işbirliği ortamını geliştirmektedir (Fuat Keyman, kişisel görüşme, 24 Nisan 2021). Bu yüzden ilk etapta Çinli CPMIEC firmasının teklifinin kabul edilmesi, daha sonrasında ise Rusya'nın S-400 sistemlerinin satın alınmasını bu çerçevede okumak mümkündür. Yani mevcut sistem içerisinde hem NATO üyesi olmak hem de S-400 almak gibi bir yaklaşım sorunlu da olsa Türkiye tarafından bir tercih olarak ortaya konulabilmektedir. Dolayısıyla uluslararası sistemin mevcut yapısı ve oluşan bölgesel tehditler Türkiye'nin ABD ile ittifakındaki gevşemeyi olağan kılmaktadır. Bu hususta Keyman ile benzer bir yaklaşım gösteren Guo (2017: 88) şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Türk füze anlaşması, bağımsız bir dış politika izleyen Türkiye'nin bir örneğidir. Türkiye'nin artan ekonomik yetenekleri göz önüne alındığında, Türk politika yapıcılar, ulusal çıkarlarına öncelik verme konusunda daha emin hale gelmiştir. Türk hükümeti, askeri modernizasyonu için tek bir pazara daha az bağımlı olmayı önemsemektedir. Aynı zamanda hükümet, Batı'nın Türkiye'nin politikasındaki etkisini yaymak için NATO üyesi olmayan ülkelerle güvenlik işbirliğinin çeşitlendirilmesini istemektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin kapsamlı ve tam bir bağımsızlık benimseyip benimsemeyeceği tartışmalıdır, ancak Türkiye'nin büyüyen ekonomik kapasitesi ve stratejik bağımsızlığını artırma eğilimi, çok kutuplu bir sisteme katılımında reelpolitik davranışa özel bir odaklanma olduğunu göstermektedir.”

Ortadoğu'da etkin bir bölgesel güç olmasında SİHA'ların önemini belirten Fukuyama (2021) şu ifadeleri kullanmıştır:

“İnsansız hava araçları, 2020 yılında Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak yükselişini desteklemek için çok şey yapmıştır. Ülke şimdi üç çatışmanın sonuçlarını kararlı bir şekilde şekillendirmiştir ve daha fazlasını da yapacak gibi görünmektedir. İki ana hasım Suudi Arabistan ve İran tarafından yönetilen Sünni-Şii çizgisinde kutuplaşıyor gibi görünen Orta Doğu, aslında çok kutupludur. Türkiye [bölgesinde] kalıcı olarak kimseyle ittifak kurmamıştır. Libya'da Sünni güçlerine, Körfez Devletlerine karşı çıkmış; Suriye'de Rus kuvvetlerine saldırırken aynı anda Rusya'nın S-400 hava savunma sistemini satın alarak Rusya'nın yanında yer almıştır ve NATO üyeliğine devam etmesine rağmen amaçlarını Washington ile uyumlu hale getirmeyi reddetmiştir. Yine de, bu çatışmayı çözmeye yardımcı olabilecek Ukrayna'ya TB2 SİHA'ları satmıştır.”

Sonuç olarak milli ve yüksek teknolojili savunma sanayii ürünlerinin Türkiye'nin bölgesel nüfuzunu önemli ölçüde arttırdığı görülmektedir. Sonuçları itibarıyla hem Ankara'nın büyük bir SİHA gücüne sahip olması bir yandan Türkiye'nin milli güvenliğini az maliyet ve insan kayıplarıyla tesis etmesini sağlarken diğer yandan bölgedeki kimi krizleri çözme açısından geniş bir coğrafya için olumlu sonuçlar doğurmaktadır.

BÖLÜM 4. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD-GÜNEY KORE İTTİFAKI

Washington ve Seul'un Soğuk Savaş dinamikleri çerçevesinde özellikle de Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehditler etrafında kurdukları güvenlik ittifakı yarım yüzyılı aşkın bir süredir devam etmektedir. İki ülke ilişkilerinin San Francisco Sistemi bağlamında Kuzeydoğu Asya bölgesinde çok sayıdaki Amerikan kuvvetlerinin mevcudiyetine zemin hazırlayan ayrıcalıklı bir yeri vardır. Soğuk Savaş sona erdikten sonra uluslararası sistemin güç yapısında meydana gelen değişimler, ayrıca bu döneme özgü asimetrik tehditler ile bölgesel güçlerin çekişmelerine dayalı atmosferin getirdiği konvansiyonel ya da nükleer çatışma riskleri, Kuzeydoğu Asya'daki bölgesel dinamiklerde bir dönüşüme yol açmıştır. Bu süreçte sistemsel düzeydeki büyük dönüşümlerin yanı sıra Güney Kore'nin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan bir dönüşüm sürecinin kesişim gösterdiğine şahit olunmuştur. Zira Güney Kore Soğuk Savaş yıllarına denk gelen uzunca bir sürede askeri darbeler ve otokratik liderlerce yönetilen fakir bir Asya ülkesi olarak varlık göstermiştir. Ancak 1980'lerden itibaren yükselişe geçen ekonomisi ve Seul olimpiyat oyunları ile kendisini ispatlayan bir ülke haline gelmiştir. Soğuk Savaş'ın son yıllarında demokratik değerlerin ülkenin siyasal sisteminde tamamen yapılaşması sonrasında Güney Kore, günümüzde dünyanın onuncu büyük ekonomisi (IMF, 2020) haline gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak Seul'un Soğuk Savaş sonrasında kendi dinamikleri ile bağımsız bir politika tesis etme gayreti içerisine girdiği görülmüştür (Ko, 2006).

Seul, Soğuk Savaş'ın bitmesine yakın bir süreçte, *Nordpolitik* olarak adlandırılan kuzey diplomasisi ile Moskova ve Pekin nezdinde diplomatik ilişkilerini normalleştirmiştir. Ardından da Pyongyang ile ikili ilişkilerini kendi iç dinamikleri çerçevesinde yürütme maksatlı politikalar ortaya koymuştur. Konjonktürel gelişmelerin getirdiği yeni girişimler ve eski tehditlerin farklılaşarak yeni bir güvenlik ortamının oluşması ABD-Güney Kore ittifakında çeşitli zorluklar getirmiştir. Güney Kore'nin eski Dışişleri Bakanlarından Kwang Soo Choi (1991) Seul'un başardığı demokratikleşme ve ekonomik büyümenin kendi uluslarına ve ülkelere dair algılarını değiştirdiğini ifade etmiştir. Bu da ABD ve Kuzey Kore ile ilişkilerde büyük bir değişime neden olmuştur. Bu yönüyle yapısal tehdit odaklı kurulan bir ittifak sistemi açısından mevcut sistemsel ve bölgesel tehditlerin niteliklerinde yaşanan değişimler, ittifakın taraflarının farklı perspektiflerden yeni stratejiler oluşturmalarının temel sebebi olarak görülebilmektedir. Zira ABD-Güney Kore ittifakının gidişatını etkileyen en önemli etmen Kuzey Kore ve bu ülkenin tehdit üretme potansiyeli ile buna dair iki ülkenin kesişen veya örtüşen algılamaları olmuştur.

Hara (2006: 2) SSCB çökse de Çin, Kuzey Kore, Vietnam ve Laos'un komünist ve otoriter siyasi ve sosyal sistemlerini korumuş olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak büyük bölgesel oyuncuları içeren çeşitli anlaşmazlıkların²²⁶ Soğuk Savaş döneminden bu yana önemli istikrarsızlık kaynakları olmaya devam ettiğini ifade etmiştir. Bu yönüyle esasen Soğuk Savaş'ın bilinen manasıyla Avrupa-Atlantik bölgesinde bitmesiyle Asya-Pasifik'te de Soğuk Savaş sonrası söylemi egemen olmuştur. Ancak bunun siyasal ve bölgesel güvenlik

²²⁶ Bunlar özellikle Japonya, Kore, Çin ve Rusya gibi oyuncular arasında sorunlara yol açan Güney Kuril Adaları / Kuzey Toprakları; Diaoyu/Senkaku, Tokdo/Takeshima ve Spratlys/Nansha adalarının egemenlik anlaşmazlıkları, Tayvan Boğazı sorunu ve hala bölünmüş olan Kore Yarımadası'dır.

açısından sonuçları tam manasıyla Avrupa ile aynı olmamıştır. Zira Avrupa’da Berlin duvarının yıkılması, SSCB ve Doğu Avrupa’daki siyasal sistemlerin demokratikleşmesi, Almanya’nın yeniden birleşmesi gibi olgulara dayanan gerçekler Kuzeydoğu Asya’da da Soğuk Savaş’ın dinamiklerinin tamamen sona erdiğini ilan etmek için benzer bir zemin oluşturmamıştır. Yine de Avrupa’da oluşan uzlaşma atmosferinin Kuzeydoğu Asya’ya da yayıldığı görülmüştür.

Oluşan barışçıl uluslararası düzenden cesaret alan Seul, Aralık 1991’de Kuzey Kore ile uzlaşma, saldırmazlık ve nükleer silahlardan arındırma anlaşması imzalamıştır. Dahası, Güney Kore 30 Eylül 1990’da Sovyetler Birliği ve Ağustos 1992’de Çin ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Ayrıca kimi Doğu Avrupa uluslarını da içeren çeşitli komünist yönetimlerle diyalog kapısını henüz Sovyet sisteminin çöküşü gerçekleşmeden açmıştır. Güney Kore bu şekilde özellikle Pekin ve Moskova ile normalleşen ilişkileriyle beraber bölgedeki gerilimi azaltmaya katkı sunmuştur. Bunu yaparken de Pyongyang’ın izole edilmesine yönelik önemli bir girişimin öncüsü olmuştur. Sonuç olarak ABD ile SSCB arasında cereyan eden iki kutuplu düzen dönüşüme uğrasa da Kuzeydoğu Asya’da Soğuk Savaş güvenliğine dayalı sorunların tamamen halledilmediği görülmektedir. Ancak küresel ideolojik ve askeri rekabetin azalmasıyla işbirliğine açık bir bölgesel sistemin oluşması mümkün olabilmıştır. Bu yönüyle Avrupa’daki NATO’nun rolü ve ABD’nin etkisi ile Kuzeydoğu Asya’da oluşan ittifaklar, ittifak ilişkileri açısından farklı bir örneklem oluşturmaktadır. Bu bağlamda ABD ile Güney Kore ittifakı kimi anlaşmazlıkları da barındıran güvenlik ve özerklik arasındaki dikotomiler doğrultusunda ilerlemiştir.

Soğuk Savaş’ın bitmesi ile uluslararası sistemin yapısında meydana gelen değişiklikler geleneksel güvenlik tehditlerini zayıflatmıştır. Buna bağlı olarak mevcut kurulu ittifakların amaçları ve işlevleri sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sürecin doğal bir sonucu olarak tıpkı Türkiye’nin olduğu gibi Güney Kore’nin de ABD’nin süper güç siyaseti içerisinde ihtiyaç duyduğu jeopolitik önemi görece azalma göstermiştir. Bu durum ülkedeki Amerikan askerlerinin varlığı üzerinden yaşanan tartışmalarla aşikâr bir hale gelmiştir. Nitekim SSCB’nin dağılmasının hemen ardından ABD’nin Asya’daki varlığının azaltılması adına Başkan George Bush’a yönelik iç baskılar artmıştır. Bush yönetimi buna yanıt olarak Nisan 1990’da Doğu Asya Stratejik İnisiyatifi’ni (EASI) duyurmuştur. Bu inisiyatif içerisinde öncelikli hususlardan bir tanesi Kore’deki Amerikan güçlerinin azaltılmasıdır. Burada, askeri kuvvetlerin azaltılması 1990’dan itibaren üç aşamada gerçekleştirilmek üzere planlanmıştır. 1990’ların sonuna gelindiğinde Güney Kore’de konuşlu Amerikan kuvvetlerinin sembolik temsil düzeyine indirilmesi hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra Güney Kore-ABD Birleşik Kuvvetler Komutanlığı’nın dağıtılması ileriki dönem hedefleri içerisinde yer almıştır. Bu girişim 1993 yılında gerçekleşen ilk Kuzey Kore nükleer krizi sonrasında Clinton yönetimi tarafından askıya alınmıştır. Zira bu tarihten sonra Pyongyang’ın nükleer programı ABD için önemli bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve bu tehdit ortamının varlığı ABD’nin Güney Kore’de ve Asya’daki varlığının temel gerekçesini oluşturmuştur. Buna rağmen ABD-Güney Kore ittifakı Soğuk Savaş sonrasında oluşan yeni konjonktürel gelişmeden etkilenmiş ve ittifak ilişkilerinde doğal bir gevşeme süreci başlamıştır.

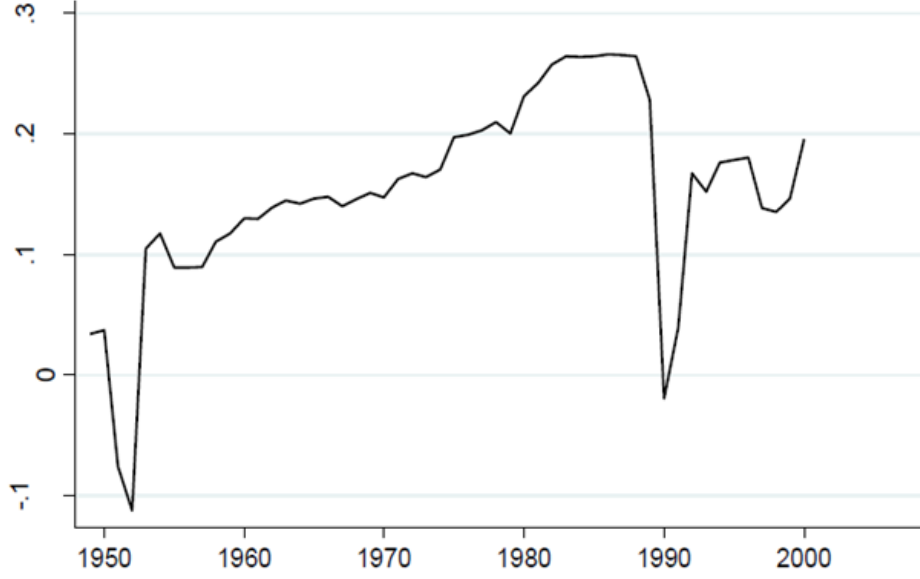
Aşağıdaki grafikte (Şekil 7) Seul ve Washington'un dış politikalarında izlenen benzer tutumlar gösterilmiştir. Buna göre her iki devletin 1953 yılında Kore Savaşı'nın sona ermesi ile hızla ortak bir zemin inşa ettikleri görülmektedir. Soğuk Savaş esnasında bu benzer tutumda önemli bir yükseliş trendi izlenmektedir. Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesi ile her iki devletin dış politika yaklaşımları neredeyse Kore Savaşı dönemindeki düzeye inmiştir. Dolayısı ile grafikte gösterilen veriler ile çalışmada ileri sürülen argümanların örtüştüğü görülmektedir. Nitekim Amerikan ittifaklarının hem Avrupa hem Asya sahasındaki jeopolitik dinamiklerde meydana gelen değişimler nedeniyle Soğuk Savaş sonrası dönemde çeşitli sorunlarla yüzleşmek durumunda olduğu anlaşılmaktadır. Washington Soğuk Savaş'ın sonlarından itibaren Kuzey Kore ile temas kurmaya başlamıştır. Bu noktada Amerikan yönetimi özellikle SSCB'nin dağılması ile diğer Asya uluslarının dayandığı ideolojik-politik zeminin Avrupa'daki gibi kaybolacağına dair umut taşısa da bir süre bu yaklaşımın yerini Kuzey Kore'ye karşı izlenen geleneksel askeri caydırıcılığa dayalı politikalar almıştır. Pyongyang'a yönelik diplomatik izolasyonların sürmesi gerekliliğine olan inanç artsa da bir süre sonra Kuzey Kore konusunda Asya ülkeleri ile ABD'nin arasında açılan diyalog kanalları bu politikaların ihtiyatlı bir biçimde azaltılmasını gerekli kılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönem içerisinde ABD'nin Güney Kore ile ittifakını analiz eden Kim ve Paik (2009: 33-34) ittifakın zayıfladığını dört operasyonel gösterge etrafında açıklamıştır. *Hedefler, tehdit algılamaları, stratejik uyum, askeri komuta* yapısından oluşan bu göstergelerin her birinde Soğuk Savaş sonrası dönemde olumsuz yönde değişimler izlenmiştir. Nitekim 1980'lerde benzer amaçlar etrafında hareket eden iki ülkenin Soğuk Savaş'tan sonra dış politika yaklaşımlarında farklılaşmalar görülmeye başlanmıştır. Yine de 1980 ve 1990'ların ortalarında Kuzey Kore nükleer krizi ile özdeş bir tehdit algılamasına sahip olan Seul ve Washington, 1994 yılında ortak bir mutabakata imza koyabilmiştir. Bununla birlikte iki ülkenin tehdit algılamaları özellikle 1998 yılında Kim Dae-jung'un Cumhurbaşkanı seçilmesi ile beraber önemli ölçüde değişmiştir. Kim'in Pyongyang'a yönelik işbirliği ve diyalogu öncelleyen *Günüşiği Siyasetini* uygulamaya koymasına rağmen Pyongyang'ın nükleer programını sürdürmesi ve çevre ülkeler için tehdit olmaya devam etmesi Washington'un Seul'un politikalarını kuşkulu bulmasına yol açmıştır. Günüşiği Siyaseti Roh Moo-hyun döneminde de Washington ile Güney Kore'nin ilişkilerinde sorun oluşturmaya devam etmiştir. Bu zaman diliminde yaşanan 11 Eylül saldırıları, iki ülke ilişkilerinde pragmatizmin dönüşüne imkân sağlamıştır.

Bu dönemde ABD'nin küresel terörizme karşı ilan ettiği savaşta geçici koalisyonlar gibi yetenek temelli ittifaklara yoğunlaşarak yabancı üslerdeki Amerikan güçlerini yeniden yapılandırmıştır (Lee, 2005: 126). Buna karşın Seul, Afganistan'da sunduğu katkılarının yanında bir de Irak işgali için kurulan koalisyonda yer almış ve Amerikan güçlerine destek sağlamıştır. Bu şekliyle 2001 sonrasında ittifakta işbirliği artmış gibi görünmektedir. Bu durum ABD-Güney Kore ittifakının Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteminin dayattığı zorlamalar etrafında ve oluşan yeni dinamikler ile tehditlerin niteliğine göre şekillendiğini kanıtlamaktadır. 2001 saldırıları sonrasında Bush yönetiminin Türkiye'nin komşusu Irak gibi, Güney Kore'nin komşusu Kuzey Kore'yi haydut devlet olarak ilan edip şer ekseninin bir parçası şeklinde lanse etmesi, her iki ülkenin de benzer güvenlik kaygıları geliştirmesine neden olmuştur. Her iki ülke de müttefiki olduğu büyük gücün kendi topraklarını lojistik ve

harekât üssü olarak kullanıp komşusu üzerine saldırı düzenlemesinin getireceği zararlar üzerinde çeşitli endişelere sahip olmuştur. Bu noktada Türkiye her ne kadar Saddam rejimini bir tehdit olarak gördüyse de operasyona kuşkuyla yaklaşırken, Güney Kore'nin Bush yönetimi ile tamamen farklı bir fikri düzlemde olduğu gözlemlenmiştir. Seul, Günışığı Siyaseti kapsamında komşusu ile ilişkilerini ilerletmeye yönelik tavrını sürdürmüştür. Bu durumun sonuçlarından birisi Güney Kore için bir terk edilme ya da tuzağa düşme ikileminin doğması olmuştur.

Şekil 7. ABD ve Güney Kore'nin Dış Politika Benzerliği 1950-2000 (COWS Ölçeği)

Kaynak: Kim, 2013a: 109.

Sonuç olarak uluslararası sistemin yapısının Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber değişmiş olması ve yeni tehditlerin ortaya çıkması mevcut ittifakların işlevleri ile etkililiğini etkilemiştir. Önceki bölümde bahsedilen Türkiye'nin Ortadoğu jeopolitiği içerisinde bulunduğu bölgesel hareket alanı benzer biçimde Kuzeydoğu Asya bölgesinde Seul için de oluşmuştur. Oluşan mevcut koşullar Washington'un her iki bölge için kilit öneme sahip müttefikleri ile olan ilişkilerini etkilemiştir. Zira Güney Kore'nin Pyongyang karşısında elde ettiği göreceli güç artışı ve Seul ile Pekin arasında gelişen ticari ilişkiler yeni dönemin bölgesel dinamiklerinin belirleyicisi olmuştur. Bunun dışında ABD'nin Çin ile arasındaki karmaşık ekonomik karşılıklı bağımlılığın getirdiği zorluklar ile iki ülkenin bölgedeki kimi anlaşmazlıklarda karşı karşıya gelmesi Kuzeydoğu Asya'nın güvenlik atmosferini etkileyen önemli bir değişkeni oluşturmaktadır. Tüm bu gelişmelere rağmen Seul'un ABD ile olan ittifakı etkin biçimde sürdürme yaklaşımı sürmektedir. Yaşanan krizler çerçevesinde özellikle Roh Moo-hyun döneminde neredeyse sonlanması beklenen ittifak ilişkisi 2009 yılı ile beraber dinamizm kazanmıştır. 2009 Haziran ayında iki ülkenin ittifak ilişkisi Ortak Vizyon Beyanı²²⁷ ile daha güçlü bir vaziyet almıştır.

²²⁷ Joint Vision for the Alliance of the United States of America and the Republic of Korea. Washington, D.C. June 16, 2009 <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/joint-vision-alliance-united-states-america-and-republic-korea>

Aşağıdaki bölümde ABD-Güney Kore ittifakı Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan karmaşık bölgesel konjonktür çerçevesinde ele alınmıştır. Ele alınan konular içerisinde Güney Kore'nin kamuoyunda yüksek düzeyde seyreden Amerikan karşıtlığı, liberal liderlerin iktidarda olduğu dönemde iki devlet arasında ortaya çıkan sorunlar ve Kuzey Kore ile Güney Kore arasında hem tehditleri hem de birleşme idealini taşıyan ilişkinin etkisine yer verilmiştir. Son olarak Çin'in küresel bir oyuncu rolüne bürünmesiyle ortaya çıkan sorunların ABD-Güney Kore ittifakına tesiri irdelenmiştir.

4.1. Soğuk Savaş Sonrası Kore'de Amerikan Askeri Varlığı Tartışmaları ve Seul'un Nordpolitik Diplomasisi

ABD-Güney Kore ilişkileri Soğuk Savaş sonrası dönemin erken safhasında iki temel güvenlik sorunu etrafında gelişmiştir. Bunlardan ilki, Washington'un Güney Kore'de konuşlu Amerikan kuvvetlerinin sayısında ve maliyetlerinde azaltmaya gidilmesine yönelik girişimleri olmuştur. Böylesi bir durum Güney Kore'nin kendi güvenliği hususundaki maliyet ve sorumluluklarını arttırırken, Kuzey Kore üzerindeki güce dayalı caydırıcılığın azalacağı hususunda endişelere yol açmıştır. Diğer sorun ise ABD ile Güney Kore'nin Kuzey Kore sorununa ilişkin izlediği yöntemlerdeki farklılıklardan kaynaklanmıştır. Seul bağımsız bir diplomatik girişim başlatarak bölgesindeki ve Doğu Avrupa'daki komünist devletlerle ilişkilerini normalleştirmeye dair bir çaba ortaya koymuştur. Esasen bilinen adıyla *Nordpolitik* Washington tarafından da desteklenmiştir. Buna karşın Pekin ve Moskova'nın Güney Kore ile ilişkilerini normalleştirmesi, Pyongyang'ın kendisini daha fazla izole edilmiş hissetmesine neden olmuştur (Kim, 2014). Bu durum Kuzey Kore'nin *Südpolitik* olarak nitelendirilebilecek karşıt diplomatik girişimleri uygulamaya koymasına yol açmıştır. Pyongyang'ın bu girişimi ile ABD ile Güney Kore'nin arasının açılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla iki ülke arasında yaşanan sorunların kaynağı Pyongyang'a yönelik izlenecek tutum arasındaki farklar olmuştur. Bu süreçte ABD, Kuzey Kore ile diyalog kapılarını açık tutup ülkenin barışçıl müzakereler yoluyla tehditlerden arındırılmasını önceleyen bir politika izlemiştir. Müzakere masasında Pyongyang'a tavizler verilmesi ve Kuzey Kore'nin talepleri doğrultusunda zaman zaman görüşmelerde Seul'e yer verilmemesi gibi çeşitli durumlar ABD ile Güney Kore arasında önemli krizlere yol açmıştır. Öte yandan Seul'un Kuzey Kore'ye karşı askeri yöntemlerin öncelikli olduğu bir güvenlik anlayışı içerisinde hareket etmesi iki ülkenin Pyongyang politikasında farklı yaklaşımları benimsemesiyle sonuçlanmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle George H. W. Bush, Reagan'ın izlediği dış politikayı sürdürerek ABD'nin dış politikasında genel olarak Seul yanlısı bir tutum izlemesini sağlamıştır. Bush, başkan olmasının hemen bir ay kadar sonrasında, Şubat 1989'da Seul'u ziyaret etmiştir. Burada ABD'nin Kore politikasının süreklilik ve değişimlerine dair yaptığı konuşmada Cumhurbaşkanı Roh Tae-woo ve Seul'deki diğer Güney Koreli liderlere ABD'nin Güney Kore için "sadık bir dost ve güvenilir bir müttefik" olduğunu ifade etmiş ve iki ülkenin birlikte çalışmaya devam edeceğine dair güvence vermiştir (Bush, 1989: 3). Buna rağmen Washington'un Kore politikası üç ana faktörün etkisinde kalmıştır. Bunlar: Soğuk Savaş'ın bitmesinin getirdiği bölgesel etkiler; Cumhurbaşkanı Roh Tae-woo'nun SSCB ve Çin'e yönelik başlattığı Nordpolitik üzerindeki ısrarı ve iki Kore devletinin kendi

aralarındaki ilişkilerde meydana gelen değişimdir (Lee, 2006a: 112). Bu yeni dinamikler ABD'nin mevcut Kore ittifakı içerisinde yeniden bir düzenleme yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Zira Güney Kore'nin Pyongyang'a göre askeri ve ekonomik yeteneklerde belirgin bir biçimde üstünlük elde etmesi, Washington'un buradaki asker sayılarını aşağıya çekmesi ve Kore-içi ilişkilerin desteklenmesi yönündeki yeni bir Kore siyasetinin oluşturulmasına dair iç baskıları beraberinde getirmiştir.

ABD, Seul Olimpiyatları tamamlandıktan sonra Kuzey Kore ile temasları kolaylaştırıcı adımlar atmıştır. 18 Ekim 1988'de²²⁸ Cumhurbaşkanı Roh da Güney Kore'nin müttefiklerini ve dostlarını kuzeydeki komşusunu tecritten vazgeçmeleri üzerine bir çağrıda bulunmuştur. Bunun ardından Amerikan Dışişleri Bakanlığı 31 Ekim 1988'de yeni Kuzey Kore politikasının esaslarını duyurmuştur. Böylece ABD Güney Kore'nin *Nordpolitik* yaklaşımı ile uyumluluk gösteren bir politika edinmiştir. Bu şekilde öncelikle Kuzey Kore ile olumlu ve yapıcı ilişkiler geliştirilmesi hedeflenmiştir (Lee, 2006a: 130). ABD'nin Kuzey Kore ile daha açık bir diyaloga geçmesi, Washington'un Güney Kore'deki askeri faaliyetlerine harcadığı miktarın azaltılması ve Seul'un kendi güvenliği hususundaki sorumlulukların artırılmasına dair iç baskıları güçlendirmiştir. Buna mukabil Bush yönetimi Kongre'den gelen baskılar neticesinde Güney Kore'deki Amerikan askeri varlığını yeniden değerlendirmeye alan *Warner-Nunn Düzenlemesi*'ni kabul etmek durumunda kalmıştır. Kore Yarımadası'nda Kore Savaşı esnasında 326 bine ulaşan Amerikan askerlerinin sayısı 1955 yılında 75 bin civarında seyretmiştir. İlk olarak Nixon Doktrini uyarınca, 1971 yılında 20 bin Amerikan askeri geri çekilmiştir. 1989 yılındaki Savunma Tahsis Yasası'na yapılan Warner-Nunn Düzenlemesi ile Güney Kore'de konuşlu 43 bin askerin 1991 yılı sonuna kadar 36 bine indirilmesine dair planlama, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgedeki askerlerin azaltılmasına yönelik ikinci büyük girişim olmuştur (Smoler, 2009).

18 Nisan 1990'da Bush yönetimi Kongre'ye Doğu Asya Stratejik İnisiyatifi olarak isimlendirilen *Asya-Pasifik Kıyısı İçin Stratejik Çerçeve: 21. Yüzyıla Bakış* adlı bir rapor sunmuştur. Raporda temel anlamda ABD'nin Güney Kore, Japonya ve Filipinler'deki ileri konuşlandırılmış kuvvetlerinin kendilerine ayrılan bütçe oranında aşamalı bir biçimde azaltılması ancak bu esnada müttefik devletlerin terk edilme hissine kapılmamaları için sahada belirli bir miktarda askeri varlığın mevcut kılınmasına dair satırlara yer verilmiştir. Böylece olası kriz durumlarında hızlı müdahale adına deniz şeridi savunması ve bölgesel hava üstünlüğü sağlayacak asgari ancak yeterli bir kapasitenin bulundurulması öngörülmüştür (De Castro, 1994: 350). Raporda ayrıca "Kore Yarımadası'nın dünyanın potansiyel askeri çatışma noktalarından biri olmaya devam edeceğini" ve Kuzey Kore'nin bir milyondan fazla yurttaşını hala asker olarak bulundurması ve milli servetinin büyük bir kısmını askeri harcamalara ayırmasından bahsedilmiştir. Böylece her ne kadar asker sayısında azaltılması planlansa da mevcut tehdidin henüz sona ermediği belirtilmiştir (Lee, 2006a: 134).

Bu yönüyle Kore Yarımadası'nda ABD'nin sahip olduğu öncü güvenlik rolünün Güney Kore kuvvetlerine devredilmesi ile Güney Kore ordusunun yeteneklerinin arttırılmasını

²²⁸ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 43. Oturum. 18 Ekim 1988. Tam metin için bkz. <http://undocs.org/en/A/43/PV.33>

hedeflemiştir. Bu amaçlar raporda şu şekilde yer almıştır: 1- Kuzey Kore saldırganlığını caydırmak veya caydırıcılık başarısız olursa da onu mağlup etmek; 2- Kuzey-Güney görüşmelerini teşvik ederek ve bir güven artırıcı önlemler rejimi oluşturarak yarımada'daki siyasi ve askeri gerilimleri azaltmak; 3- Yarımada'daki ABD kuvvetlerini, bazı kuvvet azaltmaları dâhil olmak üzere önderlikten destekleyici bir role dönüştürmektir. İlk aşamada bir yıldan üç yıla kadar olan bir süre zarfında yaklaşık 7 bin personelin azaltılması ve Güney Kore'nin savunma yeteneklerinde sürekli iyileştirmeleri barındıran bir destek sözü bulunmaktadır. İkinci aşamada üç yıldan beş yıla kadar olan süre zarfı planlanmıştır. Bu süreçte Kuzey Kore tehdidinin ve Kore-arası ilişkilerin durumunun değerlendirilmesi, bununla beraber Seul'un askeri yeteneklerinin iyileştirilmesi sağlanarak savaşma yeteneğinin daha da artırılması planlanmıştır. Beş ila on yıl arasını planlayan son aşamada ise çok daha küçük bir Amerikan gücünün Güney Kore'de konuşlu kalması öngörülmüştür. Böylece Güney Kore'nin 2000 yılına kadar kendi milli güvenlik alanında lider güç olması için hazır hale getirilmesi planlanmıştır. Rapor özverili bir şekilde Asya'daki Amerikan angajmanını azaltarak müttefikleri ile olan güvenlik ve savunma ilişkilerini en aza indirmeyi kurgulamıştır. Tüm bunlara rağmen Lee (2006a: 135) ABD'nin Seul ile karşılıklı savunma anlaşmasını gözden geçirme veya iptal etme gibi bir niyetinin hiçbir zaman olmadığını ifade etmiştir. En nihayetinde EASI planı, Kuzey Kore'nin nükleer gelişiminin açığa çıkmasıyla akamete uğramıştır. 1991 yılında yapılan Seul ile yapılan Güvenlik Danışma Toplantıları sonrasında Washington geri çekilme planlarının ikinci aşamasını ertelemiştir. ABD Savunma Bakanlığı 1992 yılında Güney Kore'den Amerikan askerlerinin geri çekilmesine dair planların tümünden iptal edildiğini ilan eden Doğu Asya Stratejik Girişimi II'yi (EASI-II) yayınlamıştır (Kim ve Paik, 2019: 22).

Eylül 1993'te Savunma Bakanı Les Aspin tarafından hazırlanan ABD'nin Soğuk Savaş sonrası güvenliğine dair detaylı bilgiler içeren bütüncül bir rapor²²⁹ hazırlanmıştır. Aspin (1993: iii) hazırladığı raporun ABD'nin Sovyet tehdidine karşı koymak için tasarlanmış olan geleneksel güvenlik stratejisini Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni tehlikelerine odaklamak üzere oluşturulduğunu dile getirmiştir. Nükleer silahların, SSCB'deki demokratik geçişin ve ABD'nin ekonomik yeteneklerinin azalması gibi yeni güvenlik tehditlerini tanımlayan Aspin'e göre bu yeni tehlikelerin başında bölgesel güçlerin saldırısı gelmektedir. Bu ifade ile tanımlanan tehditlerden bir tanesini Kuzey Kore'nin oluşturduğundan bahsedilmektedir. Dolayısıyla Clinton yönetimi Eylül 1993'te Amerikan kuvvetlerinin Asya'da kalmaya devam edeceğini duyurmuştur. Buna mukabil 1995 yılında ABD Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan Doğu Asya Stratejik İnceleme²³⁰ belgesine göre Amerikan güvenlik stratejisi bağlamında Asya'daki toplam büyüklüğü 100 bin asker olacak şekilde belirlenmiştir (Kim ve Paik, 2019: 23). Sonuç itibarıyla ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Asya'da ve özel olarak Kore'de konuşlu Amerikan askerlerinin büyük ölçüde varlığını koruyacağı, bu bağlamda Asya'daki güvenlik aktörlerinden biri olmayı sürdüreceği ortaya çıkmıştır.

Kore'deki Amerikan kuvvetlerinin sayısında azalmaya gidilmesi yönündeki planlar Güney Kore'nin güvenliği konusunda bir zafiyet yaşanabileceği endişelerini körüklemiştir. Diğer

²²⁹ Report on the bottom-up review. Tam metin için bkz. <https://www.hsdl.org/?view&did=448259>

²³⁰ Orj. East Asia Strategic Review (EASR).

tarafından Amerikan askerlerinin Kore’de çok fazla sayıda olması da toplumsal ve siyasal bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zira Amerikan üslerinin şehir merkezlerinde kalması ve kimi ordu mensuplarının çeşitli adı suçlara karışmaları gibi sebepler ülkedeki Amerikan karşıtlığına ciddi dayanak sunmuştur (Whyte, 2015). Bu durum zaman zaman öyle bir hal almıştır ki Amerikan bayrağı yakmak, ABD’yi kınayan pankartlar taşımak ve sloganlar atmak Güney Kore’deki öğrenci eylemlerinin normal haline gelmiştir. Carpenter ve Bandow’a (2004: 13) göre çoğunluğu genç ve erkek olmak üzere binlerce askeri personelin yabancı bir ülkeye yerleştirilmesi durumunda yerel halk ile askerler arasında sosyal sürtüşmelerin yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim pek çok muhafazakâr iş adamı ve radikal öğrenci grupları, Seul yakınlarında kurulu olan Yongsan garnizonundan rahatsızlık duymuştur. Carpenter ve Bandow (2004: 13-14) Amerikan askeri varlığının getirdiği kimi olumsuz hadiselerin Güney Koreliler nezdinde oluşturduğu olumsuzlukları şu şekilde ifade etmiştir:

“[...] Birçok Koreli, bir suçla itham edilen Amerikan askerlerine gösterilen özel muameleler karşısında öfkelenmektedir. Gözaltı, yargılama ve ceza meseleleri askeri bir diktatörlük tarafından kolaylıkla halledilmektedir, ancak demokratik bir hükümet için bu durum patlayıcı hale gelmiştir. Bir fahişeyi öldüren bir askerin yer aldığı 1992 tarihli bir dava, büyük Amerikan karşıtı gösterilere yol açmıştır. 1995 yazında Kim Young-sam ve Clinton yönetimleri, bir metro kavgasından kaynaklanan acı bir tartışma yaşamak zorunda kalmıştır. Güney Koreliler, Kore yargı sistemi tarafından ABD askerleri için özel muamelenin ana hatlarını çizen Kuvvetlerin Statüsü Anlaşmasını (SOFA) protesto ederken Washington, Güney Kore medyasını sadece ABD askerlerini gösterdiği ve arbedeye karışan hiçbir Güney Koreliye yer vermediği için eleştirmiştir. Washington için bu durum bile Amerikan askerleri için özel bir koruma sağlanmasının gerekliliğini kanıtlamaktadır.”

Roh Tae-woo’nun Cumhurbaşkanlığı döneminde ABD’nin asker azaltma stratejisi ile beraber Güney Kore’nin ülkesinde kalan Amerikan kuvvetlerinin masraflarını paylaşması kabul edilmiştir. Buna göre Seul, 1995 yılına kadar 900 milyon dolar ödemeyi üstlenmiştir (Lee, 2006a: 135). Güney Kore’nin savunma sorumluluğunu ve ekonomik yükünü arttıran bu gelişme sonrasında Kuzey Kore rejimi ABD’nin Güney’den tamamıyla çekilmesini ve Güney Kore’nin dâhil olmadığı ikili görüşmeleri barındıran bir *Südpolitik* diplomasisi izlemiştir. Bu durum Seul’un tepkisini çekmiş ve ABD’nin yer aldığı tüm toplantılarda temsilci bulundurulması talebi ısrarla yinelenmiştir (Song, 2014: 215). ABD ve Güney Kore Soğuk Savaş sonrasının yapısal etkisiyle beraber, güvenlik sorunu ile ilgili daha yüksek düzeyde bir politika koordinasyonuna sahip olabilmektedir. Cumhurbaşkanı Park’ın, Nixon ve Carter’ın ABD birliklerini Güney Kore’den çekme kararlarına şiddetle karşı çıktığı günlerin aksine Cumhurbaşkanı Roh yürütmekte olduğu Nordpolitik için önem arz ettiği kanısıyla ABD’nin azalmaya gidişine direnmemiştir (Song, 2014: 214). Bunun yanı sıra ABD, Kuzey Kore ile Çin’de düzenlenecek toplantılarda doğrudan görüşme konusunda büyük bir adım atmıştır. 1988’de başlayan Pekin görüşmeleri ile Washington ve Pyongyang arasında doğrudan temas kurulması, Kore Yarımadası’ndaki güvenlik kaygılarının azalmasına dair umutları beslemiştir. ABD Dışişleri Bakanı James Baker (1990: 4) Şubat 1990’da Amerikan diplomasisinin bölgesel sorunların çözümüne dair merkezi ve son derece başarılı bir rol oynadığını belirtmiştir. Baker ayrıca Kore’ye dair şunları ifade etmiştir:

“Kore Cumhuriyeti’ne (Güney Kore) olan güvenlik taahhüdümüz, Kore Yarımadası’nda barış ve istikrar için çok önemlidir. Gerginliğin azaltılmasının ve nihai yeniden birleşmenin anahtarının verimli bir Güney-Kuzey diyalogunda yattığına inanıyoruz. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Roh’un Kuzey’i kendi tecritinden çıkarma girişimini kesinlikle destekliyoruz. Ekim 1988’den beri diyalog başlattık ve Pyongyang’a doğru başka adımlar attık. Hem Kuzey ile Güney Kore arasında hem de Amerika Birleşik Devletleri ile Kuzey Kore arasında daha iyi ilişkiler için istikrarlı ve karşılıklı bir süreç arıyoruz.”

Bush yönetimi, Kuzey Kore’nin beklentilerini yükseltmeme veya Güney Kore’nin kuzey diplomasisi ve birleşme politikasını baltalamamaya dikkat etmiştir. Bu esnada Roh Tae-woo ülkesinin Kuzey Kore ile artan güç farkı ve elverişli uluslararası ortam çerçevesinde oluşan fırsatları değerlendirmek istemiştir. Güney Kore’nin Roh yönetimindeki dış politikası, Seul Olimpiyatları öncesinde yarımadaadaki gerilimi azaltma ve komünist ülkelerle daha yakın ilişkiler geliştirmeyi amaçlamıştır. 1988 yılında Roh’un duyurduğu pragmatik altı ilke etrafında ilan edilen *Nordpolitik*, Batı Almanya Şansölyesi Willy Brandt’ın *Ostpolitik* politikası ile benzer maksatları taşımıştır (French, 2015: 362; Lee, 2006a: 136; Seth, 2011: 420-421). Reagan yönetimindeki ABD, *Nordpolitik* yaklaşımı büyük ölçüde memnuniyetle karşılamış ve Pyongyang ile yakınlaşmasında bundan faydalanmıştır. Öyle ki 1988-1993 yılları arasında Kuzey Kore ve ABD arasında otuz dört toplantı tertip edilebilmiştir (French, 2015: 363). Roh’un *Nordpolitik* diplomasisi temel olarak Güney Kore’nin Çin ve SSCB ile barışçıl ilişkilerini tesis etmesini amaçlamıştır. Böylece Kuzey Kore’nin müttefikleri ile geliştirilen yakın bağlar Pyongyang’ın tecrit edilmesine yol açarak Kore’nin birleşmesi yönünde önemli bir adım atılmış olacaktır (Seth, 2011: 421).

Gorbaçev döneminde Sovyetler Birliği’nin gelişen bir ülke olan Güney Kore ile ekonomik bağlar kurmaya istekli olması, Moskova’nın Roh’un diplomatik yaklaşımıyla örtüşen bir politika izlemesine imkân sağlamıştır (Lee, 2006a: 136). Böylece SSCB ile Güney Kore diplomatik ilişkilerini hızlıca tesis edebilmiştir. İki ülke arasında 1989’da öncelikle ticaret ofisleri kurulmuştur. İlişkilerin ilerlemesiyle Eylül 1990’da tam diplomatik ilişkiler kurulabilmiştir. Çin, Moskova’ya görece Güney Kore ile ilişkilerindeki normalleşmeye daha temkinli yaklaşmıştır. İki ülkenin özellikle ticaret ve yatırım odaklı cazibesi 1990 yılında karşılıklı olarak ticaret ofislerinin açılmasına yol açmış ve nihayetinde 1992 yılında tam diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. Asya’daki bu girişimlerin yanı sıra Seul Olimpiyat Oyunları’nın başarılı ev sahipliğinden cesaret alan Güney Kore, *Nordpolitik* yaklaşımını doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak biçimde genişletmiştir. Macaristan Halk Cumhuriyeti ile yürütülen gizli müzakereler sonrası 1 Şubat 1989’da diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. Kuzey Kore’nin bu gelişmeyi protesto ederek Budapeşte ile olan diplomatik ilişkilerini azaltmasından Roh’un diplomatik girişimlerinin amacına hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Macaristan’ın ardından Polonya, Yugoslavya, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Romanya da kısa bir süre içerisinde Güney Kore ile diplomatik ilişkilerini normalleştirmiştir. Oldukça başarılı yürütülen kuzey diplomasisi esnasında Washington’un Güney Kore’ye yardımcı olduğu bilinmektedir (Lee, 2006a: 137).

Sonuç olarak *Nordpolitik*, Güney Kore’nin ekonomisinin gelişmesine ve siyasal ilişkilerinin güçlenmesine yardımcı olmuştur. Seul, Asya’da dostane ve işbirliğine dayalı bir uluslararası ortam tesis ederken BM Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinin tümü ile diplomatik

ilişkiler kurabilmiştir. Nordpolitik ayrıca Kuzey Kore'nin yalnızlaşmasına yol açmıştır. Güney Kore'nin özellikle Çin ile diplomatik ilişkileri kurması Kuzey Kore'nin Çin ile olan karşılıklı güvenlik anlaşmasının siyasi temelini zayıflatmıştır. Böylece Kuzey Kore'nin Moskova ve Pekin destekli bir güvenlik şemsiyesine sahip olmadığı yeni bir bölgesel konjonktür ortaya çıkmıştır. Seul, Pekin ve Moskova ile yakınlaşırken Pyongyang yönetimi buna karşılık verememiş, Washington ve Tokyo ile bir yakınlaşma gösterememiştir. Böylece Kore Yarımadası'nda diplomatik çekişmede muzaffer olan taraf açık bir şekilde Seul olurken, Pyongyang daha fazla izolasyonla yüzleşmek durumunda kalmıştır (Kim, 2012: 487). Bu yönüyle Güney Kore'nin ilk kez gerçek manada liberal demokratik düzene geçişini sağlayan Cumhurbaşkanı Roh'un dış politikadaki kalıcı başarılarından biri olan Nordpolitik, günümüzde Güney Kore'nin mevcut uluslararası konumunu etkilemiştir. Öyle ki Güney Kore Dışişleri Bakanı Yun Byung-se 2014 yılındaki Asya Liderler Zirvesinde²³¹ Nordpolitik'in katkılarında şu şekilde bahsetmiştir:

“Nordpolitik Kore'nin diplomatik ufkunu önemli ölçüde genişletti ve eski Sovyet blokunda ve Çin'de derinlemesine imkân verdi. Ne yazık ki, Nordpolitik'in devam eden başarısına rağmen, Kuzey Kore küresel değişim dalgasında kayıp bir halka olarak kalmaya devam etti. Bunun yerine, kabul ettiği uluslararası yükümlülükler uymayı reddetti ve nükleer silah geliştirme yolunu izlemeyi tercih etti. Kore Yarımadası'ndaki nükleer kriz tırmandı ve Kore-içi ilişkileri yeniden güvensizlik ve çatışma aşamasına girdi. Bugün, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin yirmi yıl sonrasında bir başka jeopolitik değişimin ortasındayız. Kuzey Kore'de, Pyongyang'daki iki numaralı faktör olan Jang Sung-taek'in acımasız infazının sembolize ettiği şekilde rejimin belirsizliği ve öngörülemezliği yeni bir boyuta ulaşmış ve nükleer kapasitesi artık daha sofistike hale gelmiştir.”

Lee (2006a:152-153) Bush yönetiminin genel olarak Başkan Roh'nun etkili kuzey diplomasisini onayladığını çünkü bu girişimin Kuzey Kore üzerinde bir etkisi olurken Kuzeydoğu Asya'da barış ve istikrarı teşvik ettiğini belirtmiştir. Bununla beraber ABD, Seul'un diplomatik normalleşme ile birlikte ekonomik olarak Rusya ve Çin ile daha güçlü bağlar kurmasına yönelik kuşkuyla bir yaklaşım içerisinde olmuştur. Zira Güney Kore'nin stratejik ileri teknoloji ürünlerini bu ülkelere ihraç etmesi, buradan da askeri teçhizatların satın alınması yönünde hassasiyetler geliştirmiştir. Lee bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Güney Kore, diplomatik faaliyetlerinin kapsamını çeşitlendirdiğinde ve daha büyük bir özgüven duygusu kazandıkça, Washington'da Seul'un ABD'nin desteğine ve korumasına daha az bağımlı hissedeceği ve ABD'nin Kore meseleleri üzerinde azalan bir etkiye sahip olabileceği korkusu vardı. 1992 yılı boyunca Washington ve Seul arasında yapılan bir dizi üst düzey ziyaret ve yakın istişareler, özellikle Başkan Bush'un Ocak ayında Seul ziyareti ve Başkan Roh'un Eylül ayında Amerika Birleşik Devletleri ziyareti, ikili ittifak uyumunu sağlamlaştırmayı ve Pekin ile Moskova'yı önlemeyi amaçlıyordu. Ayrıca Pyongyang'ın ABD ile Güney Kore arasında girmesinin önlenmesi de bu maksatlardan birini oluştuyordu.”

Anlaşıldığı üzere Washington, Soğuk Savaş sonrası dönemde ilk olarak bir yandan Kore Yarımadası'nda Pyongyang'ın oyun dışı bırakılıp Avrupa'daki benzerleri ölçüsünde Seul etrafında birleşmeyi ve normalleşmeyi desteklediği, öte yandan Asya'da mevcut asker

²³¹ Konuşmanın tam metni için bkz. Keynote Speech at the 2014 Asian Leadership Conference. 3 Mart 2014. http://www.mofa.go.kr/eng/brd/m_5689/view.do?seq=318630

sayısını azaltma yoluyla mali külfetleri düşürüp güvenlik ilişkilerindeki rolünü azaltmak istemiştir. Buna karşın askeri varlığını Kore Yarımadası ve Japonya’da sınırlı sayıda bile olsa önemli ölçüde tutmayı istemiştir. Bahsedilen süreç çoğunlukla 1988-1991 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. 1990-91 yılları ABD’nin Bush yönetimi altında daha çok Ortadoğu sahasında Irak Savaşı ile meşgul olduğu bir zaman dilimi oluşturduğundan Kuzey Kore’nin mevcut konumu ile oluşturduğu tehditler daha bölgesel bir güvenlik alanı içerisinde değerlendirilmiştir (French, 2015: 287). Bununla beraber Pyongyang’ın kendi nükleer programını duyurması sonrasında ABD ile Güney Kore’nin güvenlik bağları yeniden güçlü bir döneme girmiştir.

4.2. Kore Yarımadası’nda Artan Güvenlik Sorunları ve İttifak

1991 yılında SSCB’nin çökmesi ve Kuzey Kore’nin birincil ticaret ortağı olan Doğu blokunun çözülmesiyle Pyongyang yönetimi hızla düşen ticaret hacmi ve buna bağlı iktisadi sıkıntılar ile yüzleşmek durumunda kalmıştır (Haggard ve Noland, 2008: 223). Kuzey Kore’de giderek kötüleşen ekonomik koşullar ülkede ciddi gıda ve enerji kıtlığı yaşanmasına neden olmuştur (Sang-Woo, 1992: 57-59). Pyongyang’ın müttefiklerinin yeni uluslararası konjonktür çerçevesinde ya çözülme ya da Seul ile diplomatik ilişki kurma yoluyla açılıma gitmesi Kuzey Kore’nin dış yardımlara dayalı ekonomik yapısında kırılma oluşturmuştur. Bu durumda Pyongyang’ın elinde kalan seçeneklerden bir tanesi yıllarca karşısında mücadele ettiği ülkelerden ekonomik yardım elde etmek olmuştur. Kuzey Kore Seul, Washington ve Tokyo ile müzakere kanalları oluşturarak bu ülkelerle kimi işbirliği seçeneklerini geliştirmeye çalışmıştır. Bunun yanında 1990’lar boyunca çoğu Avrupa ülkesi ile de bağlarını normalleştiren Pyongyang, özellikle 1998 yılında Kim Dae-jung’un göreve gelmesiyle Güney Kore ile olan ekonomik ilişkilerini derinleştirerek dış ekonomik ilişkilerini çeşitlendirmiştir (Haggard ve Noland, 2008: 221).

Seul yönetimi ilk olarak Ocak 1990’dan itibaren Kuzey Kore’nin ekonomik gelişimini desteklemeyi, iki ülke arasında ticareti arttırmayı ve Kuzey Kore toplumunun açılmasını teşvik eden bir dizi girişim başlatmıştır. Seul’un Pyongyang ile ekonomik ilişkisi Kore Yarımadası’ndaki gerilimi azaltmak ve Kuzey Kore’nin mevcut ekonomik yapısının piyasa temelli bir ekonomik sisteme dönüşmesini sağlayacak kimi ekonomik ve sosyal değişiklikleri sağlamak üzere iki ana hedefe ulaşmayı amaçlamıştır. Bu girişimlerin ardından Aralık 1991’de iki ülke arasında Uzlaşma, Saldırmazlık ve İşbirliği Antlaşması²³² imzalanmıştır. 1991 ila 1992 yılları içerisinde Kuzey Kore, Seul’un diplomatik ve ekonomik girişimlerinin farkında olarak kendi siyasi sistemini korumak için yoğun bir mücadele ortaya koymuştur. Nitekim 1990’ların başında Pyongyang’ın karşı karşıya kaldığı manzara uluslararası sistemin yapısında meydana gelen hızlı değişimler ile Kore Yarımadası’nda konuşlu 44 bin Amerikan askerinin varlığından oluşmaktadır (French, 2015: 290).

²³² Antlaşmanın BM arşivinde yer alan tam metni için bkz. <https://peacemaker.un.org/korea-reconciliation-nonaggression91>

4.2.1. Kuzey Kore'nin Nükleer Programı ve Müzakere Süreçleri

Moskova ve Pekin ile iyi ilişkiler kurmuş olan Seul ekonomik olarak hızla güçlenirken Kuzey Kore'nin tam tersi bir sürece girmiştir. Buna mukabil Pyongyang'ın herhangi bir girişim başlatmadığı takdirde Güney Kore'nin barışçıl birleşme²³³ maksadına boyun eğmek durumunda kalacağı anlaşılmış ve buna cevap verecek araçların ortaya konulmasına dayanan yeni bir strateji arayışına girilmiştir. Pyongyang yönetimi, Kuzey Kore'nin bağımsız bir devlet olarak hayatta kalmasını sağlayacak araçların ancak güçlü konvansiyonel bir ordunun varlığı ile kendi nükleer silah programlarının oluşturulması olacağı kanısına varmışlardır. Böylece ülkenin son derece yalnızlaştığı bir döneme denk gelen 1993 yılında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'ndan (NPT) çekileceğini duyurmuştur.

Bu gelişme üzerine Washington ile Pyongyang görüşmelerini sıklaştırarak iki ülkenin nükleerden arındırılmış bir Kore Yarımadası'nı destekleme, birbirlerinin egemenliğine saygı gösterme ve güç kullanmaktan veya güç kullanma tehdidinden kaçınma sözü verdiği ortak bir bildiriye kabul etmişlerdir²³⁴ (Wertz, 2018: 7). ABD ile Güney Kore arasında küçük çaplı bir krize yol açan bu durum, Güney Kore'nin *iradeli ve hür fikirli* Cumhurbaşkanı Kim Young-sam'ın Kuzey Kore ve ABD arasında yürütülen bu müzakere sürecinden ülkesinin dışlanmasından duyduğu rahatsızlığı açıkça ifade etmesiyle açığa çıkmıştır (Kim ve Paik, 2009: 1). Buna rağmen, 21 Ekim 1994'te imzalanan anlaşmayı uygulamak için Kore Yarımadası Enerji Geliştirme Örgütü (KEDO) adlı uluslararası bir konsorsiyum oluşturulmuştur. Washington ile Pyongyang'ın vardığı uzlaşma, Kuzey Kore'nin NPT'den çekilme niyetini açıkladığı andan itibaren süren on sekiz aylık krizi sona erdirmiştir (Davenport, 2017). Bu anlaşmanın bir parçası olarak Kuzey Kore NPT'den geri çekilme kararını askıya almıştır. Krizin barışçıl çözümü için olumlu görülen bu süreçte ABD-Güney Kore ittifakını yaralayan diğer bir durum ise ABD'nin *Team Spirit* tatbikatlarını askıya almasını gündeme almasıyla meydana gelmiştir. Nitekim Seul, kendi güvenliği üzerinden Pyongyang'a taviz verilmesinden rahatsızlık duymuştur. Bunun üzerine Kim Young-sam yarımada'daki nükleer krizin çözülmesi için bir Güney-Kuzey zirvesi tasarladığını ancak Kuzey Kore'nin Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun (UAEK) denetimlerine izin vermemesi gibi olumsuz bir durum yaşandığı takdirde, ABD ile *Team Spirit* tatbikatlarının süreceğini duyurmuştur (Kim ve Paik, 2009: 2).

Seul-Washington ilişkilerinde sorun yaratmasına rağmen Kuzey Kore'nin nükleer programını önlemek üzere sürdürülen diplomatik girişimler bir süre sonra çıkmaza girmiştir. UAEK Pyongyang'ın şüpheli bir plütonyum zenginleştirme girişimini tespit etmesi ile kriz yeniden tırmanışa geçmiştir. Bu durum ABD'nin uluslararası yaptırımları ve caydırıcı askeri seçenekleri yeniden gündemine almasına neden olmuştur (Wertz, 2018: 7). Sonuç olarak

²³³ Kore'nin birleşik bir devlet olarak varlığını sürdürmesi her iki taraf için bir idealken Seul, barışçıl birleşme yoluyla Kore Yarımadası'nın müreffeh bir devlet olmasını arzularken Pyongyang askeri yöntemler vesilesiyle komünist bir yönetim altında birleşmeyi öncelemektedir. Kore'nin birleşmesi adına yürütülen politikalar ve Kore arası görüşmeler Güney Kore'nin Birleşme Bakanlığı tarafından koordine edilmektedir. Güney Kore'nin resmî birleşme yaklaşımı ve politikaları için bkz. https://www.unikorea.go.kr/eng_unikorea/policyissues/policytask/vision/

²³⁴ The 1994 Agreed Framework of 21 October 1994 Between the USA and DPRK. Tam metin için bkz. <https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infocircs/1994/infocirc457.pdf>

1991'in sonlarına doğru ilan edilen Amerikan askeri varlığını azaltma meselesi, Washington'un Kuzey Kore nükleer silah programına ilişkin artan endişesi nedeniyle ertelenmiştir. İlgili plana göre 1993 yılında başlaması planlanan ek geri çekilme, bu yeni tehdit nedeniyle gündemden kaldırılmıştır. Ayrıca 1993 yılında ABD ve Güney Kore'nin ortaklaşa düzenlediği Team Spirit tatbikatının yeniden icra edilmesi Güney-Kuzey arasındaki yüksek düzeyli görüşmelerden Pyongyang'ın tek taraflı çekilmesine neden olmuştur. Sonuç olarak ABD'nin olası Kuzey Kore saldırganlığını caydırma ve nükleer silah programını önleme ihtiyacı bağlamında Amerikan kuvvetleri Güney Kore'deki mevcudunu korumuştur. 1995 yılı itibariyle Kuzey Kore'nin nükleer bir güç olma ideali, ABD Kongresi'nin asker sayısındaki indirim hususundaki ısrarını sona erdirmiştir. Dolayısıyla daha önce yapılan bu yönde yapılan tüm planlamalar rafa kaldırılmıştır (North Korea Advisory Group, 1999). Böylece mevcut tehditler çerçevesinde ABD-Güney Kore ittifakı yeniden dirençli bir çizgiye taşınmıştır.

ABD'nin Pyongyang ile arasındaki ilişkiler ABD-Güney Kore ittifakının önemli bir değişkenini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle Seul, ABD-Kuzey Kore ilişkilerine bağlı olarak terk edilme ve tuzağa düşme ikilemine kapılmaktadır. Bunun öncelikli nedeni ABD'nin Güney Kore ittifakının temel belirleyicisinin Kuzey Kore tehdidinin olması ve esasen bu ittifak için bir nevi *raison d'être* oluşturmaktadır. Bu yönüyle ABD-Kuzey Kore arasındaki güvenlik ilişkileri ne zaman düzelme eğilimi gösterse, Güney Kore'nin kendi güvenliği üzerinde bir pazarlık yapıldığı algısı yükselişe geçtiğinden terk edilme korkusu tetiklenmektedir. Öte yandan Kuzey Kore'nin provakasyonlarının ardından ABD'nin tehditleri bertaraf etme ya da caydırma maksadıyla Güney Kore'de daha fazla askeri varlık ve üsse sahip olması, Seul'un ABD'ye güvenlik karşılığında daha fazla tavizler vermesi ve savunma harcamaları için ek mali yük altına girmesini beraberinde getirmektedir. Bunun yanında ABD'nin Kuzey Kore'ye karşı olası bir askeri harekâta girişmesi Güney Kore'nin saldırı altına alınmasına neden olacağından Seul'un tuzağa düşme korkusunu tetiklemektedir.

Washington ve Pyongyang'ın birbirlerine karşı barışçıl olmayan bir tutum izlemesi Kore Yarımadası'nda bir silahlanma yarışına neden olarak beklenmedik bir çatışmaya dönüşme ihtimalini güçlendirmektedir. Bu durumda Seul'un izlediği politika ABD'yi teskin edici ve ABD'nin Kuzey Kore ile diyalogunu sürdürmesi yönünde seyretmektedir. Böyle bir politika yeniden terk edilme aşamasındaki duruma denk gelebildiğinden ABD-Güney Kore ittifakına terk edilme ve tuzağa düşme korkularını barındıran güvenlik ikilemi hâkim olmaktadır. Nitekim çalışmada daha önce de belirtildiği gibi ittifak içerisindeki güvenlik ikileminin temel gerekçesi uluslararası sistemin mevcut yapısıdır. Snyder (1984: 466) çok kutuplu bir sistemde ittifakların yazılı metinlerinden bağımsız olarak değişime açık olduklarını ifade etmiş, bu nedenle de müttefiklerin her an terk edilme korkusu taşıdıklarını belirtmiştir. Bu açıdan Kim Young-sam döneminde yaşanan birinci nükleer krizin yol açtığı koşullar, terk edilme ve tuzağa düşme korkusu döngüsünün tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Bununla beraber Kuzey Kore'nin NPT'den çekilme kararını müteakiben gelişen ABD-Kuzey Kore diyalogu ve buna karşın Güney Kore'nin bu husustaki kaygıları bir terk edilme korkusunun tezahürüdür. Bunun yanında Amerikan askerlerinin sayısındaki azalma tam manasıyla hem terk edilme hem de tuzağa düşme hislerine karşılık gelmektedir.

1998 yılı ile başlayan süreç ABD-Güney Kore ittifakı açısından yeni dinamiklerin hayata geçmesiyle kendisinden önceki dönemlerin tamamından ayrı bir yer tutmaktadır. Zira ulusal güvenliğini tesis edebilmek için Amerikan caydırıcılığına ihtiyaç duyan Seul yönetiminin Kim Dae-jung iktidarı ile beraber farklı bir arayışa gittiği görülmüştür. Clinton yönetimi, Kuzey Kore'nin Taepodong-I füze testini müteakiben eski Savunma Bakanı William Perry'nin yardımıyla mevcut çerçeve antlaşmasının üzerine ek anlaşmaları önceleyen ve diyaloga dayalı bir Kore siyasetini tercih etmiştir (Davenport, 2017). Bununla beraber herhangi bir anlaşmaya varılamadan Clinton yönetimi yerini yeni seçilen Başkan George W. Bush'a bırakmak durumunda kalmıştır. Bush yönetimi göreve gelir gelmez kendi Kore politikasını benimsemiştir. Pyongyang'a karşı giderek sert bir tutum izleyen Washington, özellikle 2001 saldırıları sonrasında Kuzey Kore'yi düşmanı olan üç devletten biri olarak ilan etmiştir. Bu defa Güney Kore'de Kim Dae-jung'un göreve gelmesiyle Seul'un Kuzey Kore politikası barışçıl ve Pyongyang'ın entegrasyonuna daha fazla önem veren bir biçim almıştır. Buna mukabil Seul'un tehdit algılamaları değişmiştir. Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehdit hususunda iki ülke arasında kanaat ayrılıkları görülmüştür (Lee, 2005b: 254). Bu noktada Lee (2005b: 254) şunları aktarmıştır:

“Aslında Kuzey Kore'nin askeri tehdidinin doğası yukarıda aktarıldığı gibi artma noktasında değişmiş olsa da, Güney Kore'nin Kuzey Kore askeri tehdidine ilişkin algıları açısından daha büyük bir değişiklik meydana geldi. Gerçekten de, kamuoyu anketleri bir rehber görevi görebilirse, Güney Kore toplumunda Kuzey Kore politikası konusunda artan bölünmenin, Kuzey Kore tehdidinin doğası ve büyüklüğü, Amerikan karşıtlığı ve ilgili ulusal güvenlik algılarının birleşimi son on yılda Güney Kore'deki temel değişiklikleri göstermektedir.

Anlaşıldığı üzere Güney Kore'de artan Amerikan karşıtlığı ile beraber tehdit algılamaları üzerinden farklılaşan politik yaklaşımların yer aldığı 1998 ile 2008 yılları, Güney Kore-ABD ittifakının en zorlu aşamalarından birisini oluşturmaktadır. Özellikle Kim Dae-jung'un *Günüşiği* politikasını hayata geçirmesiyle birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler büyük hasar almıştır. 7 Mart 2001'de Washington'da gerçekleştirilen Güney Kore-ABD Zirvesinde *Günüşiği* siyasetine destek talep eden Kim Dae-jung Bush'tan beklediği olumlu yanıtı alamamıştır. ABD'nin Kuzey Kore ile olan temaslarını sürdürmesi gerektiğini ifade eden Güney Kore Cumhurbaşkanı, karşılık olarak Pyongyang'ın şeffaf olmadığı ve ancak nükleer meselelerdeki taahhütlerini yerine getirdiği takdirde diyalogun süreceği cevabını işitmiştir (Carpenter ve Bandow, 2004: 57). Bu durum Kore-içi ilişkilerde ABD'nin taşıdığı role dair kamuoyunda farklı algılamaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Öyle ki ilerleyen yıllarda yapılan kamuoyu araştırmaları, Kore Yarımadası'ndaki güvenlik sorunlarına sebebiyet veren tarafın Pyongyang değil Washington olduğuna inanan Güney Koreli sayısındaki artışı göstermiştir (Kim ve Paik, 2009: 3). Bu durumun Güney Kore'nin güvenliğini olumsuz etkilediği yaygın bir kanaat haline gelmiştir. Nitekim ABD'nin Kuzey Kore'ye bir *önleyici saldırı* düzenlemesi durumunda misillemenin yapılacağı hedefin Güney Kore olacağı bilinmektedir. Carpenter ve Bandow (2004: 17) bu noktada ABD'nin birçok Güney Koreli için tehdit olarak algılanmaya başladığını şu şekilde aktarmıştır:

“Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney Kore'ye saygı duymadığına dair duygular yaygındır. Güney Korelilerin büyük çoğunluğu Amerikalıların onları küçümsediğine inanmaktadır. Güney Koreli gençlerden birisi Amerikalılar “*bizi korudukları bahanesiyle Güney Kore'yi*

yönetiyorlar” sözlerini dile getirmiştir. Bazı Güney Kore vatandaşları, Washington’un niyetlerini daha da olumsuz bir bakış açısıyla görmektedir. Bazı öğrenciler, yarımadaanın devam eden ve geçmiş bölünmüşlüğünden dolayı Washington’u “*ABD hükümeti bizi bölmek için Kore’de. ABD [bizim] zayıf ve bölünmüş olmamızı istiyor. Onlar bizim güvenliğimiz için burada değiller*” sözleriyle suçlamaktalar. 28 yaşındaki danışman olarak görev yapan Choi Mee-jin, “*ABD bizim için bir tehdit, Kuzey Kore için değil*” demiştir. Daha da ilginç 1999 yılında yapılan bir ankette Güney Korelilerin yüzde 12,2’sinin Korelerin birleşmesi sonrasında ABD’nin kendi ulusları için en büyük askeri rakip olacağına inandığını göstermiştir. Aynı ankette her beş kişiden birisi ABD’nin kendileri için en büyük askeri tehlike olduğunu belirtmiştir. 2003 yılına gelindiğinde Güney Korelilerin üçte biri ABD’nin Güney Kore için en büyük tehdit olduğuna inanmaktadır. Bu oran üniversite öğrencilerinde her iki kişiden birine yükselmektedir.”

Kim Dae-jung’un halefi Roh Moon-hyun döneminde ABD-Güney Kore ilişkileri daha da kötüleşmiştir. Toplumsal bağlamda artan Amerikan karşıtlığı ile beraber bu dönem oldukça önem kazanmaktadır. Bu bakımdan Kim Dae-jung’un görev yaptığı 1998-2003 yılları ve Roh Moon-hyun’un görev yaptığı 2003-2008 yılları arası ABD-Güney Kore ilişkileri aşağıdaki bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

4.2.2. 1998-2008 Günişığı Doktrini ve ABD-Güney Kore İttifakında Kriz Yılları

Soğuk Savaş’ın sona erdiği zaman dilimi ile Güney Kore’nin demokratikleşme sürecinin örtüşmesi ABD-Güney Kore arasındaki askeri ittifakın dayandığı tekil ideolojik temel, yani anti-komünizmin ve buna ilişkin var olan tehdit atmosferinin yeniden düşünülmesini gerekli kılmıştır (Shin vd. 2016: 240). Yukarıdaki bölümde bahsedildiği gibi, bu değişen jeopolitik ortamda Güney Kore Moskova ve Pekin ile ilişkilerini normalleştirirken, Kuzey Kore ve Kore-arası ilişkiler de dâhil olmak üzere bir dizi kilit konu hakkındaki politikalarını çeşitlendirmiştir. Kim Dae-jung’un Kuzey Kore politikası 25 Şubat 1998’de gerçekleşen yemin töreninden itibaren iki ülke ilişkilerine benzersiz bir yaklaşım getirmiştir. Kuzey Kore’de davranış değişikliklerini tetiklemek için yapılması gereken ilk şeyin rejimi dış ortamın iyi niyetli olduğuna ikna etmek olduğuna inanan Cumhurbaşkanı Kim Dae-jung, temel olarak iki Kore’nin barış içinde bir arada yaşama ve aşamalı birleşme yolunda ilerlemesi adına yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur (Kim, 2017: 166). *Günişığı siyaseti*²³⁵ olarak adlandırılan Kim’in girişimi, derinden yerleşmiş bir çevreleme politikasından Güney ve Kuzey arasında uzlaşma ve işbirliğini teşvik eden daha etkin bir angajmanı öne çıkarmıştır. 1995 yılından itibaren ağır bir kıtlık sorunu ile baş etmek zorunda kalan Kuzey Kore, beş yıl gibi bir süre içerisinde nüfusunun yaklaşık yüzde 10’una tekabül eden 2 milyon kadar yurttaşını bu sebepten yitirmiştir (Bleiker, 2001: 130). Bu kıtlık iki ülkenin arasındaki yakınlaşmanın gerekçelerinden biri olarak gösterilmektedir. Ancak gerekçelerinden bağımsız olarak Seul ve Pyongyang’ın doğrudan dâhil olduğu bir diplomatik kanalın dünyanın en gergin bölgelerinden birisinde askeri gerilimi azaltacak tarihi bir öneme sahip olduğu kaçınılmazdır.

²³⁵ Zaman zaman Asya’nın Nelson Mandela’sı olarak anılan Kim Dae-jung’un Günişığı politikası, 2000 yılında Nobel Barış Ödülü almasına katkı sunan en önemli girişimdir.

4.2.2.1. Kim Dae-jung, Bill Clinton ve George W. Bush Döneminde Günişığı Siyaseti ve Kuzey Kore Sorunu

Günişığı siyaseti 13-15 Haziran 2000 tarihinde Kim Dae-jung ve Kim Il-sung'un Pyongyang'da yüzyüze gerçekleştirdiği görüşme ile en üst düzeye çıkmıştır. Bu tarihten önce de yaşanan kimi gelişmeler Güney ve Kuzey Kore arasında hızlı bir iyileşmeyi beraberinde getirmiştir. Başkan Kim zaman zaman Kuzey Kore'nin askeri provakasyonlarına rağmen Pyongyang ile sıcak bir ilişki kurma konusundaki ısrarını sürdürmüştür. Bu yönüyle Seul, bir yandan gıda tedariki noktasında kuzeye pirinç ve gübre sevkiyatı sürerken ekonomik gelişim açısından Hyundai Holding'in Kuzey Kore'deki ticari projelerini onaylamıştır. Diğer taraftan iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin sonuçları kısa sürede görülür hale gelmiştir. Örneğin Kasım 1998'de Güney Koreli turistler Kuzey Kore'de bulunan Kumgang Dağı'na tırmanmışlar, Kore Savaşı'ndan bu yana bölünmüş vaziyette olan yüzlerce aile Ağustos 2000'de yeniden birleşebilmiş, ayrıca Seul, Kuzey Kore'nin Kaesong şehrinde büyük bir endüstri bölgesi inşa etmeye başlamıştır (Kim, 2017: 167).

Günişığı siyasetini inceleyen akademik araştırmalardan çıkarımda bulunan Kim (2013b: 186), Seul'un Kuzey Kore'ye yönelik *güvercin politikasını* siyasi amaçlar doğrultusunda oluşturduğunun görüldüğünü belirtmiştir. Bu argümanın teorik ve sistem bağlamındaki zemini zayıftır. Nitekim Soğuk Savaş sonrası dönemin koşullarının iç ve dış dinamiklerdeki etkisi beraber değerlendirilmesi elzemdir. Bununla beraber Ko (2006: 259) Günişığı politikasına geniş perspektifli bir bakış açısıyla bakıldığı takdirde bunun Güney Kore'nin bağımsız bir diplomasi oluşturma ihtiyacından doğduğunu ifade etmiştir. Bunun yalnızca Kim Dae-jung'la ve belirli yıllarla sınırlanamayacak yaklaşımın geniş bir parçası olduğunu ileri sürmektedir. Ko'ya göre nasıl ki Park Chung-hee kendi kendine yeten ulusal güvenlik arayışı içerisinde Güney Kore'nin nükleer bir güç olmasını dilediyse, nasıl ki Roh Tae-woo'nun Nordpolitik diplomasisi, bilinçli bir bağımsız ulusal güvenlik ve diplomasi talebiyle hayata geçirildiyse Kim Dae-jung ve Roh Moo-hyun yönetimlerindeki Günişığı siyaseti de aynı gerekçeler tarafından motive edilmiştir. Bu yönüyle Güney Koreliler Soğuk Savaş sonrası döneme uygun olarak yeni bir ulusal kimlik arayışına yönelirken, daha bağımsız bir dış politika idealinin tezahürü olarak gelişen politikalar, doğal olarak, ABD-Güney Kore ittifakını mevcut tartışmaların önemli bir konusu haline getirmiştir (Ko, 2006: 260; Shin vd. 2016: 240).

Kim Dae-jung Günişığı siyasetini ilan ettiğinde ABD'den gördüğü destek Clinton yönetimi boyunca sürmüştür (Clinton, 1996). Ancak bu durum Kuzey Kore'nin Taepodong-I füze testini gerçekleştirmesi sonrasında Amerikan yönetimindeki bazı isimlerde rahatsızlık yaratmıştır. Bir süre sonra Kongre Başkan Clinton'un Kore politikası üzerindeki baskısını arttırmıştır. Bunun üzerine eski Savunma Bakanı William Perry Kasım 1998'de Kuzey Kore özel danışmanı ve politika koordinatörü olarak atanmıştır (Kim, 2008b: 76). Böylece Washington, ABD-Kuzey Kore ve Güney Kore-Kuzey Kore ilişkileri iyileştirmeye dayanan *Perry İnisiyatifi* olarak tanımlanan bir süreci başlatmıştır. Kuzey Kore ile diyaloglarını sürdüren bizzat sürdüren Clinton yönetimi, Güney Kore ve Kuzey Kore'nin arasındaki iyi ilişkileri desteklenmiştir. Nitekim bu dönemde, Güney-Kuzey Ortak Deklerasyonu'nun ilan edildiği Kim-Kim Zirvesi Pyongyang'da yapılabilmektedir. Zirvenin ardından Kuzey Kore'nin

özel temsilcisi Cho Myoung-rok 9 Ekim 2000'de Washington'u ziyaret etmiş ve 12 Ekim tarihinde ABD-Kuzey Kore Ortak Bildirisi imzalanmıştır. Bunu gelişmenin iki hafta sonrasında bu kez, ABD Dışişleri Bakanı Madeleine K. Albright Pyongyang'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu olumlu gelişmeler esnasında Başkan Clinton'un bir Pyongyang ziyareti planladığı duyurulsa da Clinton'un görev süresi böyle bir gelişme için yeterli olmamıştır.

Clinton'un maddi açıdan zorluk yaşayan Pyongyang rejimine yapılacak ekonomik yardımlar karşılığında bu ülkenin füze geliştirmesini ve füze ihracatını frenlemenin mümkün olduğuna inandığı düşünülmektedir. Bunun için de Pyongyang ile bir anlaşma imzalamaya oldukça yaklaşılmıştır (Kim, 2008b: 77). Dolayısıyla ABD'nin bu yaklaşımıyla Kim Dae-jung'un Günişığı siyasetinin tutarlılık gösterdiği görülmektedir. Hatta bunun Amerikan Günişığı politikası olduğunu ifade eden Cumhurbaşkanı Kim Dae-jung (2018: 103-104) Günişığı'nın Clinton yönetimince de açıkça desteklenen başarılı bir girişim olduğunu şu ifadelerle aktarmıştır:

“1998'deki Cumhurbaşkanlığı töreninde, Günişığı Politikası'nı resmen ilan ettim ve Kuzey Koreli lider Kim Jong-il ile bir Kore-arası zirve yapılmasını teklif ettim. Sonra 15 Haziran 2000'de Güney ile Kuzey arasında ilk tarihi zirve yapıldı. Pyongyang ziyaretimde 500 bin Kuzey Kore vatandaşı tarafından memnuniyetle karşılandım ve bu büyük bir başarı olarak kabul edildi. Başkan Kim'e şunu vurguladım, *“Komünizmi asla kabul etmeyeceğiz, ancak Kuzey Kore rejimini devirmek gibi bir niyetimiz de yok. Zorla veya özümseme yoluyla birleşme istemiyoruz. Bunun yerine, barış içinde bir arada yaşama, barış içinde alışveriş ve barış içinde birleşme ilkeleri altında hem Güney hem de Kuzey Kore'ye kazan-kazan sonucu getirecek birleşme istiyoruz.”* Ayrıca ABD-Kuzey Kore ilişkilerinin geliştirilmesinin Kore Yarımadası'nda barış için kritik olduğunu vurguladım ve iki taraf arasında şahsen arabuluculuk yapmayı önerdim. Başkan Kim [Jong-il] Amerika Birleşik Devletleri ile bağları güçlendirmeyi ciddiyle istediğini belirtti.

O sırada Kuzey Kore'nin duruşunu Başkan Clinton'a açıkladım ve ondan Kuzey'le ilişkiye giden yolu açmasını istedim. Günişığı politikamı sürekli olarak destekleyen Başkan Clinton, teklifimi hemen kabul etti. Sonuç olarak Başkan Clinton, Kuzey Kore'nin en güçlü ikinci adamı olan Kuzey Kore Ulusal Savunma Komisyonu Başkan Yardımcısı Jo Myung-rok'u Beyaz Saray'a davet etti. Ayrıca Dışişleri Bakanı Albright, Başkan Kim Jong-Il ile görüşmek üzere Pyongyang'ı ziyaret etti. Kuzey Kore'nin füze ve nükleer sorunlarının barışçıl çözümü ve iki ülke arasındaki diplomatik bağların normalleştirilmesine yönelik işbirliği konusunda anlaşmalara vardılar. Bu girişimler, Amerikan tipi bir Günişığı politikasının uygulama çabası olarak da düşünülebilir.”

ABD'de Clinton yönetiminin yerini Bush yönetimine bırakması ile Kim'in Günişığı politikasına olan ilgi ve destekte azalma görülmüştür. Bunun üzerine Kim Dae-jung ABD'yi kendi politikasına ikna etmek üzere Washington'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu hususta bir Kim'in bir miktar başarılı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 7 Mart 2001'de gerçekleşen zirve toplantısından sonra iki başkan ortak bir bildiri yayımlayarak Güney ve Kuzey Kore arasındaki uzlaşma ve işbirliğinin Kore Yarımadası'nda barışa ve Kuzeydoğu Asya'da kalıcı istikrara katkıda bulunacağını ilan etmişlerdir (Joint Statement Between the USA and the Republic of Korea, 2001). Aynı metinde Başkan Bush'un Günişığı siyasetine destek vereceği şu şekilde ifade edilmiştir:

“Başkan Bush, Kore Cumhuriyeti Hükümeti'nin Kuzey Kore ile angajman politikasına ve Başkan Kim'in Kore-arası sorunların çözümünde lider rolüne destek verdiğini ifade etmiştir.

İki lider, ikinci bir Kore arası zirvesinin Kore arası ilişkilere ve Kuzeydoğu Asya güvenliğine olumlu katkı yapacağı umudunu paylaşmıştır.”

Diplomatik bağlamda destek elde edilmiş gibi görünmesine rağmen Bush yönetimi, Kim Dae-jong’un Kuzey Kore’nin değişmesine fırsat tanıyacak bir sürede, ABD’nin Pyongyang ile üst düzey diyalogları başlatması ve ekonomik yaptırımları gevşetmesi yönündeki taleplere karşı isteksizlik göstermiştir (Lee, 2006a: 212-213). Zamanla katı bir tutumu benimseyen Bush yönetimi ile karşı karşıya kalan Kim Dae-jung, ABD ile Kuzey Kore arasında arabuluculuk rolü dahi oynayamamıştır. Bunun yerine ancak her sorunda Washington ile istişare edileceğine dair sözler verebilmiştir.

Kim, Washington ile Pyongyang arasında bir iyileşme olmadan Seul’un Pyongyang ile olan ilişkilerinde tam manasıyla bir düzelme olamayacağı kanısını taşımıştır. Zira üç başkentin Kore meselesi üzerinde tartışmasız bir etkisi mevcuttur. Yine de karşılıklı görüşme yolunu açık tutan Kim, Bush yönetimini sürekli olarak Kuzey Kore’ye karşı itidalli davranışlara zorlamıştır. Ancak özellikle Kongre’de Kuzey Kore karşıtı güçlü bir blokun oluşması Bush’un katı politikalarının Kim’in diyalog temelli siyasetinin karşısına konumlanmasına neden olmuştur. Nitekim Senatör Jesse Helms²³⁶, Temsilci Henry Hyde²³⁷, Temsilci Christopher Cox²³⁸ ve Gilman Raporu’ndaki diğer katılımcıların yer aldığı bazı önemli Cumhuriyetçi isimlerin Başkan üzerindeki etkisi ile ABD, Pyongyang’a karşı herhangi bir taahhütte bulunmaktan kaçınmaya çalışmıştır (Lee, 2006a: 214-215). Bununla beraber bürokratik siyasetin Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz’in de dâhil olduğu yeni-muhafazakârlar lehine kayması Başkan Yardımcısı Cheney ve Savunma Bakanı Rumsfeld’in bu yöne kaymasını sağlamıştır. Bu gelişme Bakan Powell’in öncülük ettiği pragmatistlerin ve ılımlıların Amerikan politikasında geride kalmasına yol açmıştır. ABD siyasetinin dinamiklerindeki bu değişimle beraber Pentagon Kuzey Kore meselesine Clinton döneminden daha fazla rol üstlenmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmeler Cumhurbaşkanı Kim Dae-jung’un verdiği güvencelerin altını boşaltmıştır. Dolayısıyla Kore-arası toplantıların güvenilirliği zedelenmiş ve Pyongyang’ın güvenlik odaklı bir siyasete dönmesine zemin hazırlamıştır.

Esasen Bush yönetimi göreve gelir gelmez Clinton’ın Kuzey Kore politikasını tümünden redderek ABD-Kuzey Kore anlaşmasını aceleci, Günişığı politikasını ise Kuzey Kore’de siyasi ve ekonomik sistemin iç yapısında değişiklik yapamayacak kadar başarısız görmüştür (Kim, 2008b: 78). Bu açıdan Bush, Clinton döneminde imzalanan çerçeve anlaşmasının “başarısızlığı” olarak gördüğü durumdan kaçınmaya ve Kuzey Kore’ye karşı ABD’nin güçlü bir konumda olduğu daha kapsamlı bir anlaşmayı yeniden müzakere etmeyi amaçlayan diplomatik bir yaklaşımı benimsemiştir (Martin, 2007: 113). Bu yaklaşımın temelinde ABD’nin Pyongyang üzerindeki baskıyı arttırdığı takdirde rejimin çökeceğine dair inanç mevcuttur. Dolayısı ile ABD’nin yaptırımlar ve dayatmalarla dolu yeni stratejisi ile Güney Kore’nin Günişığı politikası kesinlikle birbiriyle çelişkili yaklaşımları barındırmaktadır. Martin (2007) Bush yönetiminin Pyongyang ile diplomatik teması keserek diyalog yolunu

²³⁶ Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı.

²³⁷ Meclis Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı.

²³⁸ Cumhuriyetçi Politika Komitesi Başkanı.

kapatan bir yol tercih ettiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Kore Yarımadası'nda daha yoğun bir askeri varlık gösterilmesi, BM kararları ile baskı kurulması ve Irak'ta olduğu gibi rejim değişikliğinin kuvvet kullanımı yoluyla sağlanabileceği iması ile Kuzey Kore'yi izole etmeyi planladığını belirtmiştir. Ancak ABD'nin Kuzey Kore karşıtı politikasının esaslarını oluşturan bu unsurlar hem BM Güvenlik Konseyi hem de müttefiklerinin tamamından onay alamamıştır. Ayrıca Irak'taki gelişmeler ABD'nin Pyongyang üzerindeki hedeflerine zarar vermiştir. Öyle ki ABD'nin Kuzey Kore'ye baskı kurma girişimine Amerikan müttefiklerinden yalnızca Japonya destek vermiştir.

11 Eylül terör saldırısının ardından Bush'un Pyongyang'a karşı katı yaklaşımında artış gözlenmiştir. Başkan Bush, 29 Ocak 2002'deki *State of the Union* konuşmasında Kuzey Kore'yi şer ekseninin bir parçası olarak anmış ve ABD'nin bu ülkelerin dünyayı kitle imha silahlarıyla tehdit etmesine izin vermeyeceğine dair söz vermiştir (Kim, 2008b: 78). Bush, Kuzey Kore'yi “vatandaşlarını aç bırakırken füzeler ve kitle imha silahlarıyla silahlanan bir rejim” olarak tanımlayarak İran ve Irak ile birlikte uluslararası terörizmin destekçisi ilan etmiştir. Başkan Bush (The President's State of the Union Adress, 2002) konuşmasında şunları dile getirmiştir:

“Bunun gibi devletler ve onların terörist müttefikleri, dünya barışını tehdit etmek için silahlanan bir kötülük eksenini oluştururlar. Bu rejimler kitle imha silahları arayarak, ciddi ve büyüyen bir tehlike oluşturmaktadır. Bu silahları teröristlere sağlayabilirler ve onlara nefretlerini karşılamaları için araçlar sağlayabilirler. Müttefiklerimize saldırabilir veya ABD'ye şantaj yapmaya teşebbüs edebilirler. Bu durumların herhangi birinde, kayıtsızlığın bedeli felaket olacaktır. [...] Temkinli olacağız, lakin zaman bizim tarafımızda değil. Tehlikeler artarken meseleler üzerinde fazla beklemeyeceğim. Tehlike gittikçe yaklaşırken beklemeyeceğim. Amerika Birleşik Devletleri, dünyanın en tehlikeli rejimlerinin bizi dünyanın en yıkıcı silahlarıyla tehdit etmesine izin vermeyecektir.”

Lee (2006b: 219) Bush'un “şer eksenini” referansını İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu Mihver Güçlere ve Reagan'ın SSCB'ye dair kullanığı “*Kötü İmparatorluk*” tanımlamasına dayandığını belirtmiştir²³⁹. Bununla beraber Bush yönetimi şeytanlaştırma sürecine dâhil ettiği Kuzey Kore'nin diğerlerine oranla benzersiz ve daha fazla sorun içerdiği kanısıyla hareket etmiştir.

Bu gelişme ile beraber katı ve saldırgan olabilecek Amerikan tavrına karşın Seul'un güvenlik ikilemi üzerindeki kaygıları tırmanışa geçmiştir. Nitekim yarımada da gerçekleşecek bir Amerikan *önleyici saldırısı* Güney Kore'yi ateşe atacak bir missilemeyi beraberinde getireceği kuvvetle muhtemel olduğundan Seul, Kuzey Kore ve ABD ilişkilerini güçlendirmeye, Pyongyang'ın ABD'ye karşı anlayışlı bir siyaset izlemesi gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. Bu girişimlerin etkisiyle ABD Özel Temsilcisi James Kelly, Ekim 2002'de Pyongyang'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ancak ziyaret sonrasında umulduğu gibi bir uzlaşma, yol haritası ya da mutabakat çıkmadığı gibi Pyongyang ABD ile imzaladığı 1994 Çevre Antlaşması'nı lağvettiğini ve silah geliştirme maksadı taşımayan bir nükleer

²³⁹ Şer eksenini İngilizce'de “Axis of evil” olarak ifade edildiği için Lee, bunların İngilizce'deki kullanımlarına binaen, “Axis Powers” olarak ifade edilen Mihver Güçler ile Ronald Reagan'ın “Evil Empire” kelimelerinden türetilmiş olduğunu ileri sürmektedir.

programa geri döndüğünü ilan etmiştir (Carrel-Billiard, 2010: 30; Sanger, 2002). Kuzey Kore yönetimi bununla da kalmayıp UAEK müfettişlerini ülkeden kovmuş ve mühürlü olan Yongbyon nükleer tesislerini yeniden faaliyete almıştır. Son olarak da Ocak 2003'te NPT'den çekildiğini ilan etmiştir.

Bu gelişmelerin kısa bir süre sonrasında ABD Pyongyang'ın nükleer silah geliştirme faaliyetlerine dair kanıtlar elde ettiğini duyurmuştur (Carrel-Billiard, 2010: 30). Kuzey Kore'nin 1994 Antlaşması'ndan ve NPT'ten çekildiği bir noktaya gelmesi, Kore Yarımadası'ndaki ikinci nükleer krizin başlangıcı kabul edilmektedir. Pyongyang'ın ABD tarafından nükleer bir tehdit olarak yeniden üst düzey mukavemetle karşılanması, ABD-Güney Kore ittifakının yapısı ve hedefleri konusundaki çekişmenin 11 Eylül sonrası dönemde daha da artmasına neden olmuştur. Özellikle Amerikan yönetimindeki şahin kanadın katı tutumları Seul'un her an bir güvenlik krizi ile karşı karşıya kalınacağı ihtimali ile hareket etmesine yol açmıştır. Bu yönüyle Kim Dae-jung sürekli olarak iki ülke arasındaki diyalog kapılarını açık tutmanın gayreti içerisinde olmuştur. Bununla beraber Kim Dae-jung (2018: 104) Bush'un göreve gelmesiyle ABD'nin Günişığı siyasetinden desteğini çekmesinin başarısız bir Kuzey Kore politikasına sebebiyet verdiğini şu ifadelerle aktarmıştır:

“Başkan Bush, *ABC: Clinton Haricinde Her Şey*²⁴⁰ şeklinde bir Kuzey Kore politikasını benimsedi ve selefinin ileri sürdüğü her şeyi tamamen geri çekti. Sıcak güneşli günlerin yerini soğuk kuzey rüzgârı aldı. Bush yönetiminin altı yılı boyunca Kuzey Kore, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'ndan çekildi, Kuzey Kore nükleer tesislerini izleyen UAEK müfettişlerini sınır dışı etti, uzun menzilli füzeler fırlattı ve sonunda Ekim 2006'da bir nükleer test gerçekleştirdi.”

4.2.2.2. Roh Moo-hyun Dönemindeki Çelişkiler: Kore'nin Güvenliği ve Irak Savaşı

Choi'ye (2013: 43) göre ABD, 21. yüzyılda giderek artan asimetrik tehditlerle başa çıkabilmek için, tehditlere her zaman ve yüksek hareket kabiliyeti ve hassas vuruş kabiliyetine sahip herhangi bir yerde yanıt verebilen gelişmiş bir esnek kuvvet kavramını uygulamaya başlamıştır. Stratejik paradigmadaki değişime, belirli bir bölgeyi veya ülkeyi - katı bölgesel savunmayı savunma misyonuyla karakterize edilen geleneksel ittifak konseptindeki değişiklikler eşlik etmiştir. Ortaya çıkan tehditlerin doğası gereği, ittifakları coğrafi sınırlarla sınırlamak 21. yüzyılda artık geçerli bir kavram değildir. Coğrafi sınır olmaksızın tanımlanmamış tehditlerle etkili bir şekilde başa çıkmak ve birlik hareketinin esnekliğini “stratejik esneklik” geliştirmek için ABD, Asya'daki geleneksel hub-and-spoke ittifak sistemini yeniye güçlü bir bağlılıkla desteklenen çok boyutlu bir ağ benzeri ittifak sistemine dönüştürmeye başlamıştır. Bu durum Bush ve Roh'un görev yaptığı dönemde ortaya çıkan küresel ve bölgesel güvenlik sorunlarının Güney Kore-ABD ittifakına doğrudan yansımalarına neden olmuştur.

Kim Dae-jung'dan görevi devralan Cumhurbaşkanı Roh Moo-hyu, ikinci nükleer krizin gölgesinde sürdürmek zorunda kaldığı ABD-Güney Kore ilişkilerinde birçok krizle baş etmek durumunda kalmıştır. Roh'un Kim Dae-jung'un Günişığı politikasını sürdürerek iki

²⁴⁰ ABC, Anything But Clinton ifadesinin baş harflerinden türetilen bir ifadedir.

ülke arasındaki politik uyumsuzluğu mirası devralmış olmasının yanı sıra kendi kişisel özelliklerinden kaynaklanan etmenler ABD-Güney Kore ilişkilerinde sorunlu bir dönem yaşanmasına neden olmuştur. Ko (2006: 263) eski liderlerin dönemlerinde sergilenen sosyal eğilimlerin aksine Roh'un en başından beri yeni nesil bir politikacı olarak bağımsız diplomasi izleyen bir lider olduğunu dile getirmiştir. Nitekim Güney Kore'de seçilmiş Japon işgali sonrası doğan ilk siyasetçi Roh Moo-hyun'dır. Roh, Seul siyaseti için alışılmadık sayılabilecek bir biçimde daha önce hiç ABD ziyareti gerçekleştirmemiştir. Ayrıca 1990'ların başından itibaren Güney Kore siyasetinde artık Kore savaşı görmemiş bir neslin etkisi hissedilmeye başlanmıştır. Bu neslin ideolojik özerklikleri yüksek olup ABD, Çin ve Japonya gibi aktörlere dair geçmişten gelen olumlu ya da olumsuz hatıralardan bağımsız bir zihniyete sahip oldukları bilinmektedir. Bu durumu Ko (2006: 264) şu şekilde değerlendirmiştir:

“[...] son zamanlarda gençlerin artan özerklik duygusu 2002 Dünya Kupası başarısı sırasında zirveye ulaştı: geniş medyada belgelendiği gibi bunun psikolojik etkisi devam ediyor. Kore Savaşı sonrası neslin yavaş yavaş toplumun daha büyük bir bölümünü işgal etmesinden ötürü bu neslin bağımsız ve ideolojiden bağımsız tavırları, Güney Kore toplumundaki muhafazakâr tavırlardan giderek daha ağır basmaktadır. Seçildiği esnada siyasi kariyeri diğerlerine göre nispeten kısa olan Başkan Roh Moo-hyun, bu genç güçler tarafından göreve getirilmiştir.”

1998-2008 yılları arasında etkin olarak yürütülen Günişığı siyaseti, ABD-Güney Kore ittifakının temel değişkenlerinden birisi olmuştur (Park, 2011a: 281-288). Genellikle itidalli olmayı tercih eden Kim Dae-jung'un ardından göreve gelen Roh Moo-hyun döneminde bu durum Seul ile Washington arasında daha ciddi krizlere sebep olmuştur. Zira Roh'un Cumhurbaşkanlığı döneminde Bush ile arasında Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehditlere dair algılarda önemli bir farklılaşma meydana gelmiştir. Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirme faaliyetleri ve zaman zaman uyguladığı füze testleri ABD yönetimini kızdırırken Güney Koreli yöneticiler bu hususta Pyongyang'a çok fazla anlayışlı bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Dolayısıyla Washington, Kuzey Kore'yi şer ekseninin bir üyesi olarak ilan ettiğinde Seul'un Kuzey'e yönelik uzlaşmacı politikası iki ülke arasındaki temel sorun alanlarından birisini olmayı sürdürmüştür.

Park'a (2011: 282) göre Seul'un Günişığı siyaseti çerçevesinde değişen tehdit algılamalarının temelinde iki esas belirleyici bulunmaktadır. Bunlardan ilki Güney Kore'nin askeri ve savunma kapasitesi bağlamında Kuzey Kore'yi oldukça geride bırakması ve bunun verdiği kendi güvenliğini sağlayabileceğine dair inanç; diğeri ise Kuzey Kore'nin askeri tehditlerini ve nükleer silah arayışlarının sebebinin bu ülke üzerinde bulunan Amerikan baskısı olduğuna dair inançtır. Bu argümanlara ilişkin ipuçları Cumhurbaşkanı Roh Moo-hyu'nun 21 Aralık 2006 tarihinde yaptığı konuşmada görülebilmektedir. ABD-Güney Kore ittifakındaki çıkmazlara değinen Roh Moo-hyun (Presidential Archives, 2006) Milli Birleşme Danışma Komitesi toplantısında şunları dile getirmiştir:

“Bazıları Kore Cumhuriyeti'nin Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerinin neden yıprandığını soruyor ama ben durumun böyle olduğuna inanmıyorum. Cumhurbaşkanı olarak seçildiğimde, Kore ve Amerikan gazetelerinde Kuzey Kore'ye karşı potansiyel askeri saldırılara ilişkin çok sayıda haber vardı. Meşru makamların bu tür yorumlar yapıp yapmadıkları önemli değildi. Halk, bu tür raporları okurken tedirgin olmaya mahkûmdur.

Buna göre kuzeye asla askeri bir saldırı yapılmaması gerektiğini açıkça dile getirdim. Toplumumuzda ulusal güvenlik politikalarına ve tartışmalara öncülük edenler, büyük bir sorun olduğunu ve Roh Moo-hyun'un Kore'nin ABD ile bağlarına zarar vereceğini söylediler. Yine de, savaşın bir seçenek olmadığını söyledim ve bunun yapılacak doğru şey olup olmadığını bilmiyorum.”

Roh Moo-hyun Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte ekibi tarafından kendisine Günişığı siyasetinin devamı ve gelişimini içeren bir çalışma sunulmuştur. Bu çalışmada yeni dönem Günişığı politikasının Bush yönetiminin küresel poitikada ortaya koyduğu doktrin ile çelişen birçok yanı mevcuttur. Öncelikle Roh ve Bush'un Kuzey Kore'yi sınıflandırma düzeyleri farklıdır. Roh, Kuzey Kore'yi eşit bir konumda görerek uzlaşma ve işbirliği yoluyla Pyongyang ile ilişkileri geliştirmeyi öncelerken ABD Kuzey Kore'nin uluslararası kamuoyunu kandırdığı ve askeri ve diplomatik baskı kurularak rejimin çökertilmesini öncelikli politika olarak benimsemiştir (Martin, 2007). Bu yönüyle iki ülkenin tehdit algılamaları da farklılaşmıştır. Esasen Kuzey Kore diyalog kapısını açık tutarak Altı Taraflı Müzakereler²⁴¹ adı altında ABD'nin yanı sıra Çin, Rusya, Japonya ve Güney Kore'nin dâhil olduğu bir müzakere sürecine katılmayı kabul etmiştir (Davenport, 2018). Ancak 2003 Mart ayında ABD'nin Irak'a saldırmasıyla önleyici savaşın ilk örneğinin sergilenmesi Kuzey Kore yönetiminde kaygı ile karşılanmıştır. Öyle ki BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kuzey Kore konusundaki danışmanı Maurice Strong Pyongyang'ın bir sonraki hedef olacağına inandığını açıkça ifade etmiştir (UN Envoy: North Korea Concerned It May Be Next US Target After Iraq, 2003). Strong, Seul'un de benzer bir kaygıyı paylaştığını belirtmiştir.

Bununla beraber Roh, Başkan Bush'un Pyongyang'a saldırısını önlemenin bir yolu olarak Washington ile ittifak ilişkilerini güçlendirici faktörleri tercih etmiştir. Böylece Güney Kore, Bush yönetiminin Irak karşıtı koalisyonuna destek veren az sayıdaki Amerikan müttefikinden biri olmuştur. ABD'nin Irak'a uluslararası hukuka aykırı olarak ve uluslararası kamuoyunu Saddam'ın kitle imha silahları geliştirdiği hususunda henüz ikna etmeden bir giriştiği saldırıya Seul tarafından verilen bir desteğin Kuzey Kore'ye yönelik ABD saldırısını teşvik ettiği yöndeki birçok eleştiriye rağmen Roh, bunun Güney Kore milli çıkarları için gerekli olduğunu savunmuştur (Ma, t.y.: 1). Bu noktada Roh (Presidential Archives, 2006), Seul'un Kuzey Kore politikasının bir parçası olarak ABD'nin Irak işgaline destek verdiğini şu ifadelerle dile getirmiştir:

“[...]İki şeyi açıklığa kavuşturmalıydım, yani [ABD ile Kuzey Kore arasında] bir savaş olmayacak ve [Güney] Kore-ABD bağları sağlam kalacaktı. Onları kanıtlamak için Kore birliklerinin Irak'a konuşlandırılmasından daha iyi ne olabilir? Koreli birliklerin Irak'a konuşlandırılması, Kore ile ABD arasındaki dostane ittifakın ne kadar iyi işlemeye devam ettiğinin bir barometresini temsil ediyordu ve mesele bir birey olarak Roh Moo-hyun ile ABD arasındaki ilişki ile ilgili değildi. Kimileri 10 bin ya da 5 bin asker gönderilmesini istemiş, kimileri de daha fazla muharebe birimleri göndermeyi savunmuştur. Bu esnada birçok kişi henüz savaşın *jus ad bullumunu*²⁴² sorgulamaktaydı. Sonunda Kore 3 bin adet

²⁴¹Six Party Talks adıyla başlatılan toplantılar 2003 yılında başlamıştır. Kuzey Kore müzakerelerden 2009 yılında çekilmiş olsa da Pekin yönetimi periyodik olarak toplantıların yapılması çağrısını sürdürmektedir (Davenport, 2018).

²⁴²Savaşı gerekli kılan koşulların mevcut olup buna karşın kuvvet kullanma hakkını tanımlayan Latince hukuk kavramıdır (Jackson, 2011: 581).

savaş dışı asker göndermiştir. Bu, bence, Kore-ABD ilişkilerinde istikrar sağlayıcı hedefine ulaşmada ve uluslararası kamuoyunun gözünde var olma adına en uygun maliyetli yoldur.

[...] Bence Kore'nin savunma kapasitesi özünde 1970'lerin sonlarında veya 1980'lerin başlarında Kuzey Kore'yi yakaladı ve aştı. Kuzey Kore'yi askeri güç olarak 1985 yılında geçtiğimizi varsayarsak, o zamandan bu yana 20 yıl geçti. Savunma harcamalarımız Kuzey Kore'ninkinden on kat fazla ve bu eğilim sadece bir veya iki yıl değil 20 yıldır devam ediyor. Bana savunma kabiliyetinde Kuzey Kore'den daha zayıf olduğumuzu söylerseniz, 1970'lerde Kuzey'den gelen tehdide nasıl göğüs gerdiğimizi ve eski savunma bakanlarımızın görev ihmalıyla suçlanıp suçlanmayacağını daha iyi anlatmış olursunuz."

Bu açıdan Ma (t.y.: 2), Güney Kore açısından Irak Savaşı'nın yasa dışılık ile milli çıkar arasında bir seçenek etrafında gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu noktada Ma'nın şu sözleri önem arz etmektedir:

"[Roh yönetimi] Kuzey Kore nükleer programı etrafında yoğunlaşan Kore Yarımadası'ndaki gerilimi çözmek için işbirliği şart olan ABD ile yakın bir ittifak ilişkisi sürdürmenin zorunlu olduğunu savunmuştur. Açıktır ki, Roh yönetiminin birincil endişesi Irak'ın kendisine yönelik savaş değil, Kuzey Kore nükleer krizi üzerindeki etkileridir. Başkan Roh, Kore'nin *'zor durumda olduğunda Birleşik Devlet'e yardım etmek için ittifak görevine'* işaret ederek, *'[Irak] Savaşının meşruiyeti konusunda ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmek yerine Kuzey Kore sorununun barışçıl çözümü için böyle bir görev yerine getirilmiştir'* dedi."

Roh'un Irak Savaşı'na destek vermesi, Güney Kore'nin kendi güvenlik sorunlarını halletme noktasında ABD ittifakını araçsallaştırması açısından Vietnam Savaşı sonrasında ikinci kez başvurulan bir yöntem olmuştur. Nitekim Park Chung-hee yönetimi Güney Kore'de konuşlu Amerikan askerlerinin sayısında azalma olmasından duyduğu endişeler etrafında Vietnam'a büyük bir destek sağlarken (Kim, 1966: 33) Roh, Kuzey Kore'ye yönelik saldırı girişiminde ABD'nin tek yanlı hareket etmesini önleyecek bir bağın güçlü kılınması adına bu adımı atmıştır. Nihayetinde sonuçları itibarıyla Güney Kore'nin Irak işgaline katkı sunması Güney Kore-ABD ilişkilerini güçlendirici bir konjonktür oluşmasına yardımcı olmuştur. Öyle ki Güney Kore'nin asker gönderme kararından iki gün sonra Bush "hepimiz bir tür belge imzalamaya hazırız, bir antlaşma değil, size saldırmayacağımızı söyleyen bir kâğıt parçası" sözleriyle (Roundtable Interview of the President by the Press Pool, 2003) Kuzey Kore'nin güvenliğine dair yazılı bir garanti sağlama konusunda olumlu tavır sergilemiştir.

11 Eylül olayı her boyutta dönüşümü kolaylaştırmıştır. 2003'ten itibaren ABD, Güney Kore ile olan ittifakının fiziksel ve kavramsal dönüşümünün ve USFK'nın stratejisindeki değişikliklerin gerekliliğini vurgulamaya başlamıştır. Bu dönemde Güney Kore'de ABD ittifakı konusundaki tartışmalar esas olarak terk edilme korkusu, tuzağa düşme korkusu veya ittifak yanlıları ve öz savunma yanlıları tarafından yönlendirilmiştir. Güney Kore'deki muhafazakârlar, Roh yönetiminin ilişkiyi kötü yönetmesinin ve ilerici yöneliminin güvenlik duruşunun zayıflamasına neden olduğunu savunmuştur. Öte yandan ilericiler, egemenlik, ulusal gurur ve kendine güvenen bir savunma duruşu ihtiyacını ileri sürmüşlerdir. Her iki argüman da küresel düzeydeki Amerikan dönüşüm stratejisini ve bunun USFK ve Güney Kore-ABD güvenlik ittifakı üzerindeki sonuçlarını anlayamamıştır (Choi, 2013: 49).

Bununla beraber iki ülke arasındaki çeşitli anlaşmalara rağmen, iki müttefik arasında güven ve güven aşınması yaşanmıştır. Hem Güney Kore hem de ABD hükümetlerinin resmi

açıklamalarına ve açıklamalarına rağmen, Roh yönetimi genelinde, her iki ülkedeki politika yapıcılar ve fikir grupları arasındaki sürtüşme, belki de çatışma basit politika farklılıklarının ötesine geçmiştir. Her iki taraf da diğerinin niyetinden, samimiyetinden ve dürüstlüğünden çok şüphelenmeye başlamıştır (Choi, 2013: 51). Roh ve Bush yönetimleri, Kuzey Kore, Çin ve arzu edilen bölgesel güvenlik mimarisinin ne olacağı konusunda oldukça farklı anlayışlara ve bakış açılarına sahip olmuşlardır. Güney Kore, Bush yönetiminin Kuzey Kore tehdidini abarttığını ve terörizme karşı savaşla meşgul olduğunu düşünürken, Bush yönetimi Roh yönetiminin Kuzey Kore'ye çok sempati duyduğuna ve Kuzey Kore tehdidinin ciddiyetini hafife aldığına inanmıştır. Ayrıca, uzun vadeli bölgesel güvenlik ortamını değerlendirmede de, özellikle de Çin'in yükselişi ve bunun bölgesel barış ve güvenlik açısından sonuçlarıyla ilgili olarak farklılaşmışlardır. Diğer bir fark ise Roh yönetiminin, Kuzeydoğu Asya'daki çok taraflı güvenlik düzenlemelerini alternatif, belki daha arzu edilen bir güvenlik yapısı olarak görmesine karşın, Bush yönetiminin Asya-Pasifik bölgesinde barış ve güvenliğin bel kemiği olarak ikili ittifak sistemini vurgulaması olmuştur. Diğer bir deyişle, mevcut güvenlik durumunun yanı sıra gelecekteki durumlara karşı farklı bakış açıları ve yorumları mevcuttur.

Özetle, 11 Eylül sonrasında Washington ve Seul'u gitgide birbirinde uzaklaştıran mesele Kuzey Kore'nin küresel bir tehdit oluşturup oluşturmadığı üzerindeki ayrım olmuştur. ABD tarafından ilan edilen terörizme karşı küresel savaş, Güney Kore'nin stratejik yönünün ve Kuzey Kore'nin yayılma çabalarının önemli bir belirleyicisi olmuştur (Cha, 2004). Belirgin iç kararsızlığa rağmen Seul ABD'nin terörizme karşı yürüttüğü savaşın bir destekçisi olmuştur. Nitekim Cumhurbaşkanı Roh'un konuşmasında ifade ettiği gibi, Güney Kore askerleri ABD'nin yanında Irak'ta yer almıştır. Bu dönemde ABD'nin NATO üyesi büyük batılı müttefikleri ile ayrıştığı, Türkiye ile bir kırılma yaşadığı göz önüne alınırsa Güney Kore'nin ABD ile beraber hareket etmesi, tehditlerin doğasına ilişkin karmaşık bir anlayışın mevcudiyetini kanıtlamaktadır. Zira çalışmada ileri sürüldüğü üzere ABD'nin tehdit olarak algıladığı unsurların müttefik devletlere olan uzaklıkları ve yakınlıkları, bir istikrarsızlık kaynağı olacağı gerekçesiyle önem arz etmektedir.

Irak'ın işgali uluslararası kamuoyu nezdinde tartışmalı olduğu halde Seul, Washington ile sembolik düzeyde dahi olsa işbirliğini tercih etmiştir. Bu durum bölgesindeki olabilecek ihtilafları önlemek üzere Washington ile kurulu olan ittifakın avantajlarından yararlanılması, bu yüzden de ittifakın güçlendirilmesine dair ortaya konulan bir irade olarak okunabilmektedir. Dolayısıyla uluslararası yapının iki kutupludan bölgesel güçlerin etkinliğini arttırdığı çok taraflı bir sisteme dönüşmesi ve uluslararası terörizm gibi geleneksel olmayan tehditlerin ortaya çıkmasının mevcut ittifakın işlevlerini, yapısını ve etkinliğini etkilediği görülebilmektedir. Aslında Soğuk Savaş sırasında pek çok çatışma ortaya çıksa da bunların bir kısmının görmezden gelindiği veya daha büyük bir amaç olan komünist güçleri kontrol altına alma maksadına yönelik olarak tolere edildiği görülmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin ulusal çıkarlarının sistemin büyük gücünün belirleyicisi olduğu tehditlerden daha fazla öne çıktığı ABD-Güney Kore ittifakında yaşananlardan anlaşılabilmektedir. Sonuçta Seul, Kuzey Kore söz konusu olduğunda elindeki diplomatik araçları kullanarak ABD'yi dengeli bir siyaset izlemeye zorlamıştır. Ancak kendi milli güvenliğine birinci derecede tehdit oluşturmayan hadiseler söz konusu olduğunda Roh'un

ABD'nin peşine takılma stratejisi izlemesi ve Irak işgaline katılması, Schweller'in çıkar odaklı peşine takılma mantığı ile uyumlu görünmektedir.

Sonuç olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde ve özellikle yüzyılın başından bu yana ABD'nin Asya-Pasifik'teki ekonomik ve stratejik öncelikleri değişmiştir. Mishra'ya (2016: 1) göre güvenlik temelli işleyen Amerikan ittifak sistemi, Soğuk Savaş sonrası bölgenin yeni ekonomik gerçekleriyle karşılaşmış ve bu durum kademeli bir biçimde Amerikan ittifak sistemlerinde yapısal değişikliklere yol açmıştır. ABD'nin yanı sıra müttefik devletlerin de bölgedeki değişen öncelikleri çerçevesinde bu durum ABD ile kimi müttefikleri arasındaki anlaşmazlıkların sebebini oluşturmuştur. Dolayısıyla Güney Kore-ABD ittifakı da kaçınılmaz bir biçimde Çin'in bölgedeki nüfuzu ve Soğuk Savaş sonrası ekonomi-politik içerisinde ABD'nin rolüne ilişkin gerekçeler etrafında etkilenmiştir. Bu bakımdan sonraki bölümde ABD-Güney Kore ittifakında Çin'in etkisine değinilmiştir.

4.3. Soğuk Savaş Sonrası Sistemde Çin'in ABD-Güney Kore İttifakına Etkisi

Huntington (1991: 12) uluslararası sisteme hâkim olan büyük güçlerin yükselişlerini sanayi ve ekonomik kalkınma evreleri ile özdeş görmektedir. Nitekim İngiltere ile Fransa; Almanya ile Japonya ve SSCB ile ABD'nin sisteme hâkim oldukları dönemde gerçekleştirdikleri dış genişleme süreçleri büyük iktisadi ve endüstriyel büyümeleri takip etmiştir. Bu evrelerin benzeri, günümüz sistemi içerisinde Çin Halk Cumhuriyeti tarafından izlenmektedir. Çin'in 1978 yılında ekonomisinde başlattığı açılım ve reform sürecinden sonra hızla büyümesi sonucu uluslararası kamuoyunda sıklıkla tartışılan Çin'in yükselişi olgusu doğmuştur. Zira Çin ekonomisi, 1970'lerin sonundan itibaren her yıl ortalama yüzde 10 büyümüş ve ABD'nin ardından dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelmiştir (World Bank, 2020). Ekonomik büyüme devletlerin enerji kaynaklarına olan ihtiyacını arttırdığı gibi çevre ülkeler üzerindeki nüfuzunun da artmasına yol açmaktadır. Çin'in bu durumu nasıl yöneteceği tartışılırken Pekin'in her geçen gün askeri olarak daha etkili bir konuma gelmesi bu ülkenin süper güç konumuna adaylığı görüşünü güçlendirmektedir. Dolayısıyla uluslararası sistemde olası bir güç kayması birçok düşünür için artık daha muhtemel görünmektedir. Uluslararası ilişkiler ve uluslararası sistem çalışmalarının değindiği Çin, yükseliş modeli ve ABD ile olan ilişkileri bağlamında gelecekte oluşacak olan uluslararası sistemin yapısına dair önemli bir fikir vermektedir (Alakel ve Bakir, 2011: 27). Etkili Çinli düşünürlerden Zheng Bijian (2005: 22), Foreign Affairs dergisinde yayımladığı bir makalede Çin'in yükseliş doktrininin niteliğini *barışçıl* olduğunu şu ifadelerle duyurmuştur:

“Çin, Almanya'yı Birinci Dünya Savaşı'na ya da Almanya ile Japonya'yı İkinci Dünya Savaşı'na sürükleyen; bu ülkelerin kaynakları talan ettikleri, hegemonya peşinde koştukları yolu izlemeyecektir. Çin, Soğuk Savaş döneminde büyük güçlerin küresel egemenlik için birbirleriyle çekiştiği yolu da izlemeyecektir.”

Asya-Pasifik bölgesel düzeni büyük ölçüde Sovyetler Birliği'nin çöküşü, ardından gelen ABD'nin küresel hâkimiyeti, Çin'in yükselişi ve 11 Eylül sonrası dönemin çizdiği çerçevede belirlenmiştir (Park, 2011b: 137-138). Soğuk Savaş sonrası böylesi dinamiklerin uluslararası sisteme hâkim olmasıyla Çin'in Asya sahasındaki her girişimi, ABD'nin küresel ve bölgesel politik konumlanmasını etkilediği gibi bölgedeki Amerikan askeri varlığının ve ittifaklarının sürdürülmesi ve yönetilmesinde de önemli değişken haline gelmiştir. Öyle ki Trump

yönetiminin 2017 yılında yayımladığı Ulusal Güvenlik Belgesi Çin'i revizyonist bir güç olarak tanımlamış, Rusya ile ikisinin ABD'nin değerlerine ve çıkarlarına karşı bir dünya oluşturmak için çaba sarf ettiklerini vurgulamıştır (McFaul, 2020: 7). Dolayısıyla Çin, Güney Kore'nin bölgedeki ilişkileri ve ABD ile olan ittifakı için de önemli bir etmeni oluşturmaktadır. Öyle ki Pekin'in yeteneklerindeki göreceli büyüme ve buna dayalı artan nüfuzu öncelikle Asya anakarasında meydana gelmiştir (Ross, 2006: 369). SSCB'nin bölgeden çekilmesi ve en sonunda çözülmesiyle Çin bölgedeki tek büyük güç olarak kalmıştır. Bu koşullar Çin'in komşuları nezdindeki nüfuzunu arttırmasına neden olmuştur. Seul'un sahip olduğu ekonomik gücü ve ticari ilişkileri ile ABD ile olan askeri ittifakı sayesinde Çin'in büyümesinin getirdiği tehditlerden daha az etkilenmiş olsa da Pekin'in Kore Yarımadası'ndaki siyasi meselelerde sahip olduğu güçlü konumu Güney Kore'nin güvenlik ilişkilerinde bu ülkenin sahip olduğu rolü önemli kılmaktadır.

Çağdaş Güney Kore-Çin ilişkilerinin temelini büyük ölçüde ticaret ve yatırıma bağlı ekonomik işbirliği olduğu sıklıkla dile getirilen bir olgudur (Chung, 2012: 220). Güney Kore ve Çin, 1988 yılından itibaren ilişkilerinde hızla bir ilerleme kaydetmiştir. Öyle ki Çin, Güney Kore için baskın bir ekonomik büyüme kaynağı haline gelmiştir. Bu yönüyle Güney Kore'nin Çin ile geliştirdiği ilişkileri uzun zamandır eski düşman olarak kalan iki ülke arasında karşılıklı bağımlılığı geliştiren olumlu bir model olarak sıklıkla övgüyle karşılanmaktadır (Chung, 2012: 220). Çin 2002 yılında Güney Kore'nin en büyük pazarı olmuş ve Seul'un ekonomik büyüme için Çin ekonomisine olan bağımlılığı ilk defa ABD ekonomisine olandan daha fazla artmıştır (Ross, 2006: 374). Bununla beraber ticaret dengesindeki rakamlar Çin-Güney Kore ilişkilerinin Seul'e fayda sağlayıcı nitelikte olduğunu göstermektedir. Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı'nın 2017 yılı verilerine göre Çin ile Güney Kore arasında ticaret hacmi yıllık yüzde 11 dolayında artmış ve 280 milyar doları aşmıştır. Çin'in Güney Kore'ye ihracatı 102 milyar dolar olurken buradan ithalatı 177,51 milyar dolar olmuştur (Çin Ticaret Bakanlığı, 2018). Bunun yanı sıra Çin, Güney Kore'nin en fazla ihracat ve ithalat yaptığı ülke olarak en büyük ticaret ortağı konumundayken Güney Kore, Çin'in üçüncü büyük ticaret ortağı haline gelmiştir (Çin Ticaret Bakanlığı, 2018; World Bank, 2018; 2020). Tablo 8'den de anlaşılacağı üzere Güney Kore'nin ithalat ve ihracatında Çin en öncelikli konumda yer almaktadır. Ayrıca iki ülke arasındaki yatırım oranları da giderek artış göstermiştir. Nitekim 2015 yılında Çin-Güney Kore Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanması karşılıklı yatırım olanaklarının artmasına imkân sağlamıştır (Bong, 2017: 50).

Pekin-Seul arasındaki ekonomik ilişkiler, iki ülke arasındaki ilişkilerin önemini ve benzersizliğini kanıtlamaktadır. Öyle ki Kang (2005a: 118) Güney Kore'nin Çin'in yükselişine karşı ne iç ne de dış dengeleme davranışı geliştirmeyen tek Amerikan müttefiki olabileceğini belirtirken Yoo (2012: 331) pek çok akademisyen ve uzmanın, ihtiyatlı da olsa, Çin'in yakın bir zaman içerisinde Güney Kore ile stratejik bir müttefik olarak ABD'nin yerini alabileceğini tahmin ettiğini ifade etmiştir. Ancak Çin'in yükselen ekonomik ve askeri gücü bölgedeki devletlerin buna tedbir almalarını gerekli kılmıştır. Soğuk Savaş sonrasında Doğu Asya'da ortaya çıkan Çin ve ABD merkezli askeri ve ekonomik denge bölgedeki Amerikan müttefiklerinin davranışlarına etki etmektedir. Oğuzlu'ya göre bölgedeki devletler Çin'in yükselişine ve Çin'e karşı önemli bir ticari bağımlılığın mevcudiyetine rağmen

Pekin'in peşine takılma gibi bir stratejiyi tercih etmemektedirler (Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 15 Nisan 2021). Bu ülkeler Çin ve ABD arasında dengeli bir tutum izlemeyi, daha ziyade *hedging*²⁴³ olarak bilinen stratejiyi uygulamaktadırlar. Ikenberry Soğuk Savaş sonrasında Asya'daki bölgesel iklimde birbiriyle mücadele eden iki hiyerarşik düzenin ortaya çıktığını ifade ederken hedging stratejisinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu hiyerarşiler güvenlik ve ekonomi olmak üzere biri ABD diğeri ise Çin öncülüğünde yükselmiştir. Dolayısıyla Güney Kore gibi devletler Çin'in askeri yükselişi ve bölgesel baskılarına karşılık ABD ittifakını araçsallaştırırken Çin ile ticari ilişkilerini sürdürmekte ve bundan yararlanmaktadır (Alagöz, 2017: 73). 2021 yılı başında basın toplantısı düzenleyerek gazetecilerin sorularını yanıtlayan Güney Kore Cumhurbaşkanı Moon Jae-in, ülkesinin Çin ve ABD ile ilişkileri eşit derecede gördüğünü dile getirmiştir. Ayruca Kore Yarımadası'nda barışın tesisi için ABD'nin yanı sıra Pekin'in önemli bir partner olduğunu vurgulamıştır (Güney Kore Devlet Başkanı: ABD ve Çin ile ilişkiler bizim için eşit derece önemli, **TRT Haber**, 18 Ocak 2021). Bu durumda yükselen Çin olgusu bağlamında Seul'un geleneksel peşine takılma ve dengeleme stratejilerinden ziyade pragmatik riskleri önleme stratejisi uyguladığı görülmektedir. Bunun da çalışmanın hipotezlerinde (h1b) öne sürülen Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin ittifak ilişkilerini fayda maliyet kapsamasında yürüttüklerini kanıtlar nitelikte olduğu anlaşılmıştır.

Diğer açıdan Kuzey Kore tehdidi Seul'u Washington ile geniş kapsamlı ittifak içerisindeki işbirliğini sürdürmeye teşvik ederken, Çin'in Kuzey Kore'yi kontrol etmedeki olası faydası, Güney Kore'nin bazı bölgesel güvenlik sorunları açısından ABD ile işbirliğini azaltmasına neden olmaktadır (Yoo, 2014: 87). Bu yönüyle, Çin'in kullanışlı bir aktör olarak algılanması Güney Kore'nin Çin'le daha yakın ilişki kurmasını mümkün hale getirebilmektedir. Dolayısıyla ABD'nin ticari ve askeri bir tehdit olarak gördüğü Çin'e karşı Seul'un aynı bakış açısını taşımadığı görülmektedir (Bong, 2017: 50). Özellikle Roh Moo-hyun Cumhurbaşkanlığı döneminde Seul'un Amerikan güvenlik şemsiyesinden giderek uzaklaşmakta olduğu ve Çin'e yakınlığı korkusu yaygınlaşmıştır. Bununla beraber Güney Kore'nin ticaret bağımlılığının Çin'e oranla giderek daha fazla arttığı görülmektedir. Bu da kimi olası krizlerde Güney Kore'nin güvenliğinde sorunlara yol açabileceği iddiasını güçlendirmektedir (Chung, 2012: 220). Özet olarak ifade etmek gerekirse ABD-Güney Kore ittifakının önündeki diğer bir zorluğun Çin'in yükselişi ve bunun bölgesel barış, güvenlik ve refah üzerindeki etkileri ile bu ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinin yol açtığı güvenlik ikilemi ve anlaşmazlıklar olduğu görülmektedir (Choi, 2017: 21).

Çin'in Soğuk Savaş sonrası dönemde süper güç konumuna aday olması ve dış politikasında bu yönde bir güçlü dinamiklerin görülmesi ABD'nin bölgedeki politikalarında Çin'e karşı konumlanmasını gerekli kılmıştır (Alakel ve Bakir, 2011: 27). Nitekim ABD'nin kadim bir

²⁴³ Hedging, riskten korunma anlamına gelen bir ifadedir. Kavram Uİ alanına finans literatüründen geçmiştir. Çoğunlukla bir devletin iki karşıt politika izleyerek bir devlete karşı olan riski yayması olarak bilinmektedir (Hemmings, 2013). Koga'ya (2018: 633) göre hedging kavramı güç dengesi teorisi içindeki dengeleme ve peşine takılma spektrumu bağlamında anlaşılmalıdır. Sistemin kutupluluğu devletlerin korunma davranışında belirleyici olsa da güç geçişi gibi süreç içeren bir dönemde stratejik belirsizlikler ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ikincil güç konumundaki devletlerin optimum bir strateji benimseme zorunluluğu bulunduğundan hedging önemli bir davranış olarak öne çıkmaktadır (Koga, 2018: 633; Ciorciari ve Haacke, 2019: 367).

müttefik olarak Güney Kore, Çin ile iktisadi işbirliklerine kademeli olarak Çin'e karşı dengeli bir siyaset tercih etmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı Roh, 22 Mart 2005'te Kore'nin dengeleyici rolüne ilişkin yaptığı konuşması ile Güney Kore'nin Çin, Japonya, Rusya ve diğer ülkeler arasındaki çatışmaları çözmeye çalışan yeni bir vizyon ortaya koymuştur (Pastereich, 2005: 10). Roh konuşmasında “Kore, yalnızca Kore Yarımadası'nda değil, Kuzeydoğu Asya'da dengeleyici bir rol oyanayacaktır” diyerek XV. yüzyılda görev yapan Koreli lider Sin Suk-ju'dan sonra ilk defa dengeleyici bir Kore vurgusunda bulunmuştur (Pastereich, 2005: 11). Bu açıdan Seul'un Doğu Asya'da yükselen Çin iddialarına karşı tepkileri, özellikle Tokyo'nun Çin'in yükselişine karşı hızlı ve cesur tepkileriyle kıyaslandığında oldukça dengeli, yavaş ve bir miktar da kısıtlı görünmektedir. Örneğin 1995-1996 yıllarında Çin'in Tayvan'ın çevresindeki bölgede füze testine resmi bir tepki koymayan tek Doğu Asya ülkesi Güney Kore olmuştur. Bu noktada *cheobol* adı verilen aile işletmelerinin ve bunların Güney Kore ekonomisindeki konumlarının Güney Kore dış politikasını yönlendirme etkisi dikkate alınmalıdır (Hundt, 2008: 80-91). Öyle ki Güney Koreli iş insanlarının Çin pazarına karşı duydukları ilgi Seul üzerinde Çin ile serbest ticaretin istikrarlı gelişimi üzerine baskılar yapmıştır. Zira 2010 yılında Pekin'in ROK Cheonan'ın batırılmasına BM Güvenlik Konseyi'nden bir kınama çıkmasını veto etmesine rağmen Güney Kore'de iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik talepler yükselmiştir.

Seul-Pekin ilişkileri yukarıda bahsedilen iç baskıların ve Çin'in cazip ekonomik getirilerinin etkisiyle özellikle Kim Young-sam, Kim Dae-jung ve Roh Moo-hyun yönetimleri esnasında yaklaşık on yıl boyunca bir yakınlaşma dönemi yaşamıştır. Bu dönemde Pekin'in bölgede artan iddialarına rağmen Seul, yükselen Çin olgusunu dengeleme girişimlerinden kaçınmıştır. 1990'lar boyunca gerilimlere yol açan bir dizi yer altı nükleer testi ve 1995-96 Tayvan Boğazı krizi gibi Çin'in provakatif eylemlerine karşı Seul resmi bir tepki göstermemiştir. Hatta bu girişimleri dengeleme maksatlı Amerikan inisiyatiflerinde de yer almaktan kaçınmıştır. Buna rağmen askeri çevreler arasında Pekin'in şeffaf olmayan askeri modernizasyon programları hakkında bazı endişeler olsa da 2004 yılına kadar bu endişeler Güney Kore siyasetinde bir karşılık bulmamıştır. Dolayısı ile özellikle karşılıklı ekonomik ilişkilerin gelişmesi, Seul'un yükselen Çin'i dengelemekten kaçınması için motive edici bir unsur olarak görülmektedir.

Tablo 8. Güney Kore'nin Ticaret Ortakları

	İhracat			İthalat		
	Ülke	Ticaret (milyon dolar)	Ortağın payı (%)	Ülke	Ticaret (milyon dolar)	Ortağın payı (%)
1	Çin	162,125	26,81	Çin	106,488	19,90
2	ABD	73,044	12,08	ABD	59,081	11,04
3	Vietnam	48,622	8,04	Japonya	54,603	10,20
4	Hong Kong	45,979	7,60	Suudi Arabistan	26,366	4,92
5	Japonya	30,527	5,05	Almanya	20,853	3,90

Kaynak: World Bank (2020).

Bununla beraber özellikle Xi Jinping ile beraber Çin'in yükselen bir güç odaklı dış siyasete yönelmesi zaman zaman Güney Kore-Çin ilişkilerinde sorunlar yaratmaktadır. Nitekim Çin'i

ABD'ye karşı konumlandırarak her bir siyasi vb. girişim ABD'nin buna karşı engelleme girişimlerini getirmektedir. Benzer şekilde ABD'nin Asya-Pasifik'teki girişimleri Çin'in tepki ve engellemelerine sebep olmaktadır. Güney Kore-ABD ittifakı, 1990'larda Çin-Güney Kore ilişkilerinde bir engel teşkil etmemiştir. Öyle ki diplomatik ilişkilerin tesis edildiği 1992 yılında Pekin, Güney Kore'nin ABD ile olan ittifakını hiç gündeme getirmemiştir. Ancak 2000'li yıllardan sonra Pekin yönetimi, Seul'un ABD ile olan ittifakının Çin'in çıkarlarına karşı kullanılabileceğine dair kimi endişeleri giderek daha açık bir şekilde ifade etmeye başlamıştır (Chung, 2012: 230). Diğer taraftan Çin'in bölgedeki artan nüfuzu Seul'un kimi hassasiyetlerine dokunmaya başladığından Seul'un Çin stratejisindeki fark edilebilir değişiklikler meydana gelmiştir. Öncelikle 2004 yılında, Seul ve Pekin'in *Koguryo* tarih yazımı krizi ve Lee Myung-bak yönetiminin Çin'e yönelik riskten kaçınma stratejisi bu değişikliklerin başında gelmektedir. Ayrıca Kuzey Kore-Güney Kore arasında meydana gelen krizlerde Çin'in tutumu da Seul-Pekin ilişkilerinde tedbirli bir dengeleme tercihlerini tetiklemiştir. Özellikle *ROKS Cheonan* korvetinin batırılması hadisesi ve sonraki yıllarda ABD'nin THAAD füzeleri bağlamında Güney Kore-Çin ilişkileri zayıflamış ve hatta krize girmiştir. Bu gibi durumların yaşanması Seul-Washington arasındaki kurulu güvenlik düzeninin sürmesi ve güçlenmesine kaynaklık etmektedir. Chung (2012: 220) Pekin-Seul arasındaki aşırı bağımlılık ve güç eşitsizliğinin genellikle güvenlik endişeleri yarattığını ihtimaline vurgu yaparak Çin'in yükselişinin Güney Kore'nin güvenliğine olan etkilerini ekonomi, askeri ve siyasal-diplomatik olmak üzere üç temel alan açısından değerlendirmiştir. Bu açıdan aşağıdaki bölümde öncelikle Seul'un Çin'le ticareti getirdiği ekonomik yararlarının yanında Pekin'in Pyongyang'a karşı araçsallaştırılmasına bağlı olarak gelişen iyi ilişkilerine yer verilmiştir. Sonrasında ise ABD-Güney Kore ittifakının bölgedeki yapısal güvenlik sorunlarının bertaraf edilmesindeki etkisi ve ittifakın bölgesel güvenlik ikliminde yarattığı potansiyel sorunlara değinilmiştir.

4.3.1. Çin, Kuzey Kore ve ABD-Güney Kore İttifakı

Güney Kore'nin ABD ile olan ittifakının *raison d'être* olgusu Kuzey Kore tehdididir. Bu yüzden iki ülke arasında yaşanan sorunların kaynağı da, tıpkı işbirliğinde olduğu gibi, Kuzey Kore tehdidinin bertaraf edilmesine dair ortaya konulan dış politikadaki yöntem ve stratejik tercihlerdir. Bu bakımdan bölgedeki en büyük aktör olan Çin ile Güney Kore'nin ilişkileri, ABD-Güney Kore ittifakından ve Kuzey Kore'nin hem Güney Kore hem de bölge ülkeleri için oluşturduğu tehditlerden bağımsız değildir. Dolayısı ile Güney Kore-Çin-Kuzey Kore denklemi Seul'un ABD ile olan ittifakındaki sorunları ve ikilemleri açıklamak için gerekli bir çerçeve sunmaktadır. Nitekim Yoo (2014: 86) Güney Kore'nin ittifak politikalarının iki nedensel değişken tarafından yönlendirildiğini ileri sürmektedir. Bunlardan ilki Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehdit atmosferinin Seul-Washington ittifakını gerekli kılması ve güçlendirmesi; diğeri ise Seul'un Çin'i etkin bir araç olarak kullanma yoluyla Kuzey Kore tehditlerinin azaltılabileceği ya da tümünden bertaraf edilebileceğine dair Güney Koreli politikacılarda olan inançtır. Zira Pekin'in Kuzey Kore'ye olan yardımlarının kesilmesi ile Pyongyang'ın oldukça zor bir durumda kalacağı aşikârdır. Dolayısı ile Pekin'in her iki Kore ile olan irtibatı ABD-Güney Kore ittifakını doğrudan etkilemektedir.

Kang (2005a: 118-119) Çin'in Kuzey Kore meselesinin çözümünde oynayabileceği rolün ABD-Güney Kore ittifakında sorun yaratma potansiyelinden bahsetmektedir. Nitekim zaman zaman Seul ile Washington'un Kuzey Kore'ye yönelik stratejik yaklaşımları birbiri ile ters düşmektedir. Seul-Pekin ilişkilerini güvenlik bağlamında yakınlaştıran bir başka unsur ise Japonya'nın kendi güvenliği noktasında *normalleşmesi* ile ilgili paylaşılan endişelerdir (Bong, 2017: 50). Zira Çin ve Kore, Japonya'nın geçmiş savaş suçlarının kurbanları olarak bu hususta ortak hassasiyet paylaşmaktadır. Dolayısıyla Japonya'nın geçmişine dair sorunlar gündeme geldiğine her iki ülke de katı bir Japon karşıtı tutum sergilemektedir. Bunun yanı sıra iki ülkenin de Japonya ile süren bölgesel anlaşmazlıkları mevcuttur. Diğer yandan Güney Kore için askeri tehditlerin olduğu kadar, bölgesel ekonomi-politik de uzun vadeli stratejik endişe kaynaklarından birisidir (Kang, 2005a: 118-119). Bu bakımdan potansiyel birleşme olasılığı taşıyan Güney ve Kuzey Kore'nin olası ekonomi-politik sorunları Seul'u kaygılandırmaktadır. Bu yüzden Seul, ABD'nin Kuzey Kore ile mücadeleyi yalnızca nükleer silahlar ve terörle mücadele kapsamında yürütmesini yeterli bulmamaktadır. Seul açısından ABD Güney ve Kuzey Kore'nin birleşmesine ve ekonomik entegrasyonuna dair bir strateji ortaya koymamaktadır. Bu açıdan Çin ve Güney Kore'nin karşılıklı ekonomik bağlarının büyüklüğü iki ülke ilişkilerini farklı bir noktaya taşımaktadır.

Soğuk Savaş'ın sonlarında Güney Kore'nin Nordpolitik kapsamında Pekin ile ilişkileri normalleştirilmesi ile Seul'un Çin'e bakış açısı önemli ölçüde değişmiştir. Çin hükümetinin dostane yaklaşımlarının yanında özellikle 1980'lerin sonlarında Kuzey Kore'yi kışkırtıcı eylemlere girişmekten caydırmadaki rolü, Güney Kore'nin Çin'e karşı olumlu tavır edinmesine yardımcı olmuştur. Bu dönemde Çin, Kuzey Kore için silah satışını durdurmuş ve yarımada barışçıl bir atmosfer oluşmasına destek vermiştir. Dolayısı ile Doğu Asya'da barış ve refahın teşvik edilmesinde ve Kore Yarımadası'nda istikrarın tesis edilmesi noktasında önemli bir ortak olarak ortaya çıkmıştır (Yoo, 2012: 333). Esasen Güney Kore ve Çin, Kore Yarımadası'nda büyük bir savaşın patlak vermesinden çekinerek Pyongyang'ın düşmanca faaliyetlerini önleme noktasında ortak bir stratejik çıkar paylaşmıştır. Çin, ekonomik yardımları tümenden kesmenin Pyongyang'ın saldırganlaşmasına ya da ani çöküşüne sebebiyet verebileceği ve bunun da öngörülemeyen birçok soruna yol açacağı gerekçesiyle Kuzey Kore ile olan ekonomik ilişkilerini sürdürmüştür. Bununla beraber Kim Dae-jung'un Güneşli siyaseti, Kuzey Kore'nin ekonomik olarak ayakta kalmasına yardımcı olacağından Pekin tarafından desteklenmiştir. Oluşan bu yakın bağların yanında Seul ve Pekin zaman zaman Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehditler konusunda da ortak bir kaygı taşımışlardır (Chin, 2020; Lee, 2019). Nitekim Çin'in BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden birisi olarak bu kaygıyı taşıması, Kuzey Kore'ye karşı çeşitli yaptırımlar ya da tecritler gibi caydırıcı unsurların uygulanabilmesi için önem arz etmektedir.

Güney Kore ve Çin'in güvenlik çıkarlarının benzeşmesi ABD'nin Asya-Pasifik'teki çıkarları ile çelişkili kimi durumların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Öncelikle Washington bölgedeki liderliğini sürdürmek istemektedir. Dolayısıyla Amerikan üstünlüğüne meydan okuma potansiyeli taşıyan yükselen bir güce karşı bölgede müttefiklerinin mevcudiyeti önemli görülmektedir. Daha geniş bir bakış açısından ABD'nin Güney Kore'de konuşlu kuvvetleri yalnızca Kore'nin güvenliği ve istikrarı açısından değil, ABD'nin geniş bir saha kontrolü sağlayarak Çin'e karşı bir denge oluşturması maksadına da hizmet etmektedir. Seul,

ABD'nin büyük stratejik hesaplamaları dâhilinde Çin'e karşı ortaya koyduğu kimi tercihlerin Pekin ile ilişkilerinde sorun oluşturmamasından çekinmektedir. Nitekim ABD, Japonya ve Tayvan'ı da içeren bölge için bir füze savunma programı ortaya koyduğunda Güney Kore'den bu programa dâhil olmasını talep etmiştir. Bununla birlikte Seul, ABD'nin özellikle Güney Çin Denizi ve Tayvan Boğazı üzerinden Çin ile yaşadığı anlaşmazlıkların bölgede bir büyük çatışmaya dönüşmesinden endişe duymaktadır. Zira böylesi bir durum Güney Kore'nin ekonomisi kadar güvenlik çıkarlarını da zora sokması güçlü bir ihtimaldir. Bunun yanı sıra Çin'in bölgede uygulamaya koyduğu yeni politikalar iki ülke ilişkileri kadar Kuzeydoğu Asya sahasındaki güvenlik ilişkilerini tümünden etkilemektedir. Örneğin Çin, özellikle 2010 sonrası dönemde Kuzey Kore'nin şiddet içeren eylemlerini durdurmada gönülsüz bir politika ortaya koymuştur. Bu gelişmeler ise doğal olarak Çin-Güney Kore ilişkilerinde sorunlara yol açarken Seul'un ABD ile ittifakının güçlendirilmesi yoluyla Çin'e karşı bir dengeleme davranışı geliştirmesine neden olmuştur. Güney Kore'nin bu minvalde gerçekleştirdiği ABD ile özellikle Sarı Deniz'deki ortak tatbikatlar ve çeşitli füze savunma sistemlerinin satın alınması gibi mevzular Pekin'in tepki göstermesine neden olmaktadır. Dolayısıyla Kuzeydoğu Asya'daki askeri gelişmeler, Moskova-Pekin-Pyongyang ve Seul-Washington-Tokyo şeklinde oluşan bölgesel bloklar arasındaki anlaşmazlıkları ortaya çıkarmakta ve bölgesel güvenlik atmosferini iki kutuplu bir yapıya büründürmektedir.

Esasen Kuzey Kore'nin ekonomik ve askeri kapasitesi Güney Kore'nin yeteneklerinin çok altında kalmış olsa bu ülke hala Seul için tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Nitekim Pyongyang'ın zaman zaman girişmiş olduğu şiddet eylemleri Güney Kore'nin yüksek teknolojiye sahip savunma sistemlerine rağmen bu ülkenin asimetric bir tehdit oluşturduğu gerçeğini kanıtlamaktadır (Tasic, 2019: 63-67). Örneğin Kuzey Kore 26 Mart 2010'da basit bir denizaltı torpidosu kullanarak Güney Kore donanmasına ait *ROKS Cheonan* korvetini ikiye bölerek batırmış ve 46 Güney Koreli askerin hayatına kaybetmesine neden olmuştur (High, 2016). Aynı yıl içerisinde Kuzey Kore, Güney Kore'ye ait Yeonpyeong adasını bombalamış ve askerlerle beraber sivil ölümlerine sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda Çin-Güney Kore ilişkilerinde önemli sorunlar meydana gelmiştir. Bu da Seul'un Pekin'e olduğu kadar Washington'a da duyduğu ihtiyacı sürekli kılmaktadır. Nitekim bu eylemlere karşı Çin Pyongyang'ı kınamadığı gibi BM'den gelebilecek kınama kararını da engellemiştir. Esasen bu gelişmeler Çin'in dış politika yaklaşımında sergilediği farklı tutumların bir göstegesidir.

Diğer taraftan Xi Jinping'in 2013 yılında başa geçmesiyle Çin, kendisini yükselen bir güç olarak yeniden tanımlamaya başlamıştır. Kuzey Kore'ye ilişkin siyaseti de bu yönde değişim göstermiştir (Kim, 2017b: 2). Çin'in Pyongyang'a yönelik değişen tutumunun Seul-Pekin ilişkilerinde işbirliğini daha açık hale getirdiği Kim'in (2017b: 3) şu ifadelerinden daha iyi anlaşılmaktadır.

“Çin'in Kore politikası, Kuzey Kore'nin 2013'teki üçüncü nükleer denemesinin ardından değişmiştir. Testten öfkelenen Xi'nin, Çin'in ordu istihbarat bürosu önünde Kuzey Kore ile başa çıkamamasını sert bir şekilde eleştirdiği bildirildi. Daha sonra ilgili kurumlara ve Kuzey Kore uzmanlarına, önyargı, ideoloji ve muhtemelen modası geçmiş fikirler yerine, ulusal çıkarlar, pratiklik ve Kuzey Kore hakkında artan istihbarat temelinde Çin'in Kuzey Kore politikasını yeniden formüle etmelerini emretti. Xi şimdi Çin-Kuzey Kore ilişkilerini geleneksel, işbirliğine dayalı bir ilişki yerine devletler arası normal ilişkiler olarak tanımlıyor.

Geleneksel jeopolitik okulun direnişine rağmen Xi, politikasını Güney Kore lehine olacak bir yöne çevirmiştir. Xi yönetimi altında, Çin'in Seul'un lehine bir Kore birleşmesine verdiği destek de artmıştır. Hatta bazı Çinli bilim adamları, Çin-Güney Kore ittifakı kurma fikrini gündeme getirdiler. Bununla birlikte, Kuzey Kore'nin Ocak 2016'daki dördüncü nükleer testinden sonra, Seul bile Pyongyang üzerinde daha fazla baskı yapmaya çalışırken Pekin, Kore Yarımadası'nda istikrara öncelik vermeye devam etti.”

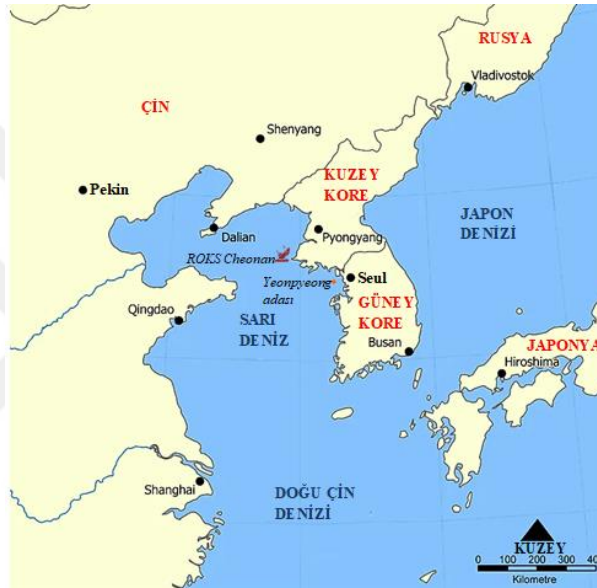
Kuzey Kore'nin nükleer denemeleri Güney Kore'nin güvenlik ihtiyacını arttırdığından Çin'in tepkilerinden bağımsız olarak Seul, ABD ile olan güvenlik ilişkilerini geliştirmeye yönelmektedir. Bu bağlamda Amerikan menşeli füze sistemlerinin Güney Kore'de konuşlanmasına ilişkin gelişmeler, Pekin-Seul ilişkilerinde bozulmaya neden olmuştur. Temmuz 2016'da ABD ve Güney Kore, artan Kuzey Kore füze tehdidine karşı Güney Kore'de *Terminal Yüksek İrtifa Alan Savunması* (THAAD) füze önleyici bataryalarını yerleştirme kararını açıklamıştır. Bunun kendi güvenliğine ilişkin bir tehdit olarak nitelendiren Pekin yönetimi ekonomik ve benzeri araçlarla Güney Kore'nin kararını değiştirmeye çalışmıştır. Bu süreçte Çin Güney Kore'ye karşı gayriresmi yaptırımlar uygulamıştır (Mahbubani, 2020: 112). Örneğin seyahat acentalarının Güney Kore turlarını satması engellenmiştir. Bir yıl içerisindeki turist sayısındaki düşüş 4,7 milyondan 2,5 milyona ulaşmıştır (Mullen, 2017). Ayrıca devlet medyası aracılığıyla Hyundai firmasına karşı boykot girişimleri cesaretlendirilmiştir. Çin'in istediğinde komşularını ekonomik olarak zora sokabileceğini gösteren bu girişimler sonrasında Hyundai Çin'deki fabrikalarını durdurmak zorunda kalmıştır (Mullen, 2017). İki ülke arasındaki ilişkiler bu çerçevede ciddi zarar görmüştür. Zira iki ülke arasındaki ticarete yaklaşık 15,6 milyar ABD doları gelir kaybı ve Güney Kore'nin Çin hakkındaki görüşlerinde bir bozulma meydana gelmiştir (Kim, 2019). Bunun üzerine Güney Kore Cumhurbaşkanı Moon Jae-in Aralık 2017'de Pekin'i ziyaret etmiştir. Bu gelişme sorunların halledilmesi için atılan mühim bir adım olmuştur. Bu noktada Güney Kore Kuzey'in tehditlerine karşı etkili bir savunma elde etmekle Pekin'in güvenlik endişelerinin bir parçası olmanın arasında kalmıştır.

Çin'in güvenlik konularında Seul'e elindeki araçlarla baskı kurabileceğini gösteren bu vaka Çin'in ABD'nin bölgedeki ittifaklarına ve askeri konumuna karşı güçlü bir tepki verebileceğini kanıtlamıştır. Meick ve Salidjanova (2017: 8-9) Çin'in THAAD'a güçlü muhalefetinin ABD ve Asya Pasifik'teki jeopolitik manzara için önemli etkileri bulunduğunu ileri sürmüştür. Mahbubani (2020: 112) de THAAD meselesinin Çin'in ulusal çıkarları söz konusu olduğunda nasıl davranacağına dair önemli bir örnek teşkil ettiğini dile getirmiştir. Buna göre Çin'in gelecekteki anlaşmazlıkları sırasında diğer ülkelere karşı potansiyel ekonomik baskı kullanabileceği görülmüştür. Rusya ile Çin'in bu süreçteki artan koordinasyonu ile ABD'nin Asya-Pasifik'teki konumuna karşı bir işbirliği hattını gözler önüne sermiştir. Bununla beraber Çin'in bölgede etkin olmasının ABD'nin Kuzey Kore'ye karşı geliştirdiği politikaların uygulanması ve müttefikleri ile arasındaki koordinasyonun kalitesinde ek zorluklar getireceği anlaşılmıştır. Son olarak Çin'in füzelere karşı çeşitli araçlarla baskı ve caydırma siyasetini tercih etmesi, ABD'nin Güney Kore ve Japonya ile kurulu olan ittifaklarında potansiyel iyileşmeleri tetiklediğinden bahsedilmelidir.

4.3.2. Çin'in Yükselişine Karşı ABD-Güney Kore İttifakında Sıkışma

Pekin'in Asya-Pasifik'teki etki alanını sağlamlaştırmaya yönelik politika hedeflerini önemli bir biçimde değiştirdiği gözlemlenmektedir (Caşın, 2019: 8). Özellikle 2009'dan 2010'un sonlarına kadar Çin, Soğuk Savaş sonrası bölgesel düzene ve Doğu Asya'daki ABD güvenlik sistemine meydan okuma ima eden bir dizi²⁴⁴ tartışmalı diplomatik girişimde bulunmuştur (Schweller, 2014: 9). Çin'in yükselen bir güç olarak Asya'daki etkisini giderek arttırması, Güney Kore için üç önemli sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar: Çin'in Kuzey Kore ile olan irtibatından doğan güvenlik sorunları; Çin'in tarihsel bağlamda kendisiyle ilişkilendirdiği deniz ve kara alanlarıyla ilgili egemenlik sorunları ve ekonomi-politik merkezli çıkar çatışmaları ile ABD'nin tüm bu gelişmeler karşısında aldığı konumdur.

Şekil 8. Sarı Deniz ve Çevre Ülkeler Haritası

Kaynak: www.worldatlas.com

Öncelikle Güney Kore-Çin arasındaki ilişkiler, Çin'in zaman zaman ortaya koyduğu provakatif askeri eylemlerine ve bölgedeki iddialarına rağmen iki ülke arasındaki güçlü ekonomik bağlar etrafında değerlendirilmiştir. Fakat 2010 yılında *ROKS Cheonan*'ın batırılmasını Çin'in zayıf bir taziye ile olayı geçiştirmesi ve Güney Kore'nin Pyongyang'a karşı beklediği diplomatik baskıları Pekin'in bizzat önlemesi iki ülke ilişkilerinde bir kırılma oluşturmuştur. Nitekim Çin'den güçlü bir reaksiyon almayan Pyongyang, bu olaydan sekiz ay sonra Sarı Deniz'deki Yeonpyong adasına yönelik bir bombardıman başlatmıştır. 23 Kasım 2010'da 170 top mermisi ile yapılan saldırı ile Kuzey Kore, Kore Savaşı'ndan bu

²⁴⁴ Schweller'in (2014: 9-10) bu dönemde Çin'in artan özgüven ve ülke içinde yükselen Çin milliyetçiliği ile ilişkilendirdiği gelişmeler şu şekildedir: Mart 2009'da Çinli balıkçı gemileri Çin karasuları dışındaki Amerikan donanmasına ait bir gözetleme gemisinin etrafını çevirdi ve kuşattı. Aralık 2009'da Çin, Kopenhag İklim Değişikliği Konferansı'nda emisyon kesintilerine dair bağlayıcı taahhütleri kabul etmedi. Ocak 2010'da ABD'nin Tayvan'a silah satışına güçlü bir itiraz yükseltti. Şubat 2010'da ise Tibet'in ruhani lideri Dalai Lama'nın Tayvan ziyaretine büyük tepki gösterdi. Mart 2010'da ABD ile Güney Çin Denizi'ne ilişkin iddialar üzerinde bir gerginlik yaşandı. Sarı Deniz'deki Güney Kore-ABD ortak tatbikatına karşı yüksek sesle itiraz etmiştir. Mart ve Kasım 2010'da Kuzey Kore'nin gerçekleştirmiş olduğu şiddet eylemlerine diplomatik manada korumacı yaklaşım geliştirdi. Eylül 2010'da Japonya'nın Çinli bir balıkçıyı tutuklamasına sert tepki gösterdi.

yana ilk topçu saldırısını gerçekleştirerek en büyük provakasyonlardan birisini yapmıştır (Song, 2011: 1149). Saldırıya yanıt olarak ABD ve Güney Kore daha fazla ortak askerî tatbikat kararı alırken Obama yönetimi *USS George Washington* uçak gemisini Sarı Deniz'e göndermiştir (Stewart ve Dogyun, 2010). Böylece ABD Güney Kore ittifakının bölgedeki tehditleri dengeleme noktasında güçlü bir direniş ortaya koyacağı görülmüştür.

Şekil 9. Güney Korelilerin Çin ve ABD Hakkındaki Olumlu Düşünceleri (yüzde)

Yıl	Çin	ABD
1997	56	31
1999	33	22
2000	45	43
2000	53	8
2001	29	30
2002	41	30
2002	50	36
2002	55	37
2003	48	33
2004	48	38
2004	24	53
2005	39	54
2005	38	37
2005	65	51
2005	15	38
2005	11	46
2005	29	55
2006	12	50
2006	56	51
2006	24	47
2006	57	58
2007	32	35
2007	10	53
2007	20	79
2008	52	30
2008	40	49
2008	18	52
2008	8	61
2008	23	50
2008	15	45
2009	32	51
2009	6	68
2010	6	71
2010	4	71
2011	5	69

Kaynak: Chung, 2012: 225.

Diğer taraftan Çin, Kuzey Kore'nin bu eylemini kınamamıştır. Onun yerine Pyongyang'ı doğrudan hedef almayan birkaç hafif açıklama ile olay geçirilmiştir. Park (2011: 1150-51) Çin'in Yeonpyeong saldırısına tepkisini, Cheonan'ın batışı da dâhil olmak üzere Kuzey Kore provakasyonlarıyla başa çıkmada *geleneksel pasif strateji* tercihinin bir parçası olarak görmüştür. Çin, Güney Kore ve Kuzey Kore'yi itidalli davranmaya davet ederken ABD-Güney Kore askerî tatbikatını eleştirmiştir. Bu gelişmeleri yangına körükle gitmek olarak nitelendirmiştir. Yaşanan bu hadiseler sonrasında Güney Korelilerin hem Kuzey Kore tehditlerine hem de Seul-Pekin ilişkilerine yönelik algılarında hızlı bir kötüleşme gözlemlenmiştir (Yoo, 2012: 344). Bu doğrultuda ABD-Güney Kore ittifakında sıkılaşma yaşanmıştır. Cha ve Kim (2010) Cheonan'ın batışının iki müttefiki Kuzey Kore'ye karşı birleşerek bir güç gösterisi yapmak için bir araya getirdiğini belirtmiştir. Hatta iki ülke

arasında Soğuk Savaş sonrası dönemin en güçlü diyalogu bu esnada hayata geçirilmiştir. ABD ve Güney Kore 21 Temmuz 2010'da Seul'de düzenlenen *İki artı İki* toplantılarında iki ülke arasındaki askeri ittifakın daha kapsamlı bir hale getirilmesini gündeme almışlardır (Clinton announces new US sanctions against North Korea, 2010).

ABD-Güney Kore ittifakının Kuzey Kore ve Çin'e karşı gövde gösterisi olarak tasarladığı askeri tatbikatlar bu ülkelerden gelen tüm kınama ve tepkilere rağmen Sarı Deniz'de gerçekleştirilmiştir. Hatta ABD, *USS George Washington*'un katılımıyla askeri tatbikatların yoğunluğunu arttırmıştır. Doğrudan Kuzey Kore'nin provakatif eylemlerini durdurmasına yönelik planlanan tatbikatların yeri de tartışmaları beraberinde getirmiştir. *Yenilmez Ruh*²⁴⁵ adı verilen tatbikatlarda yüzden fazla savaş uçağı kullanılmış ve bu eylemler Pekin'in 500 km kadar yakınlarındaki bir alanda tatbik edilmiştir (Garamore, 2010). Konumu ve boyutu itibarıyla Çin'in güvenlik endişelerini tırmandırıcı bir özelliğe sahip olan bu tatbikatlara karşın Pekin yönetimi yoğun bir eleştiri ortaya koymuştur (Page vd., 2010). Tatbikatların ABD ve Güney Kore tarafından belirlenen sahada gerçekleştirilmiş olması, ayrıca Yeonpyong adası civarında gerçek mühimmat kullanılarak atışların gerçekleştirilmesi, güvenlik sorunlarıyla başetme noktasında Seul'un Çin ve Kuzey Kore'ye karşı ABD ve Japonya'nın desteklediği güçlü bir dengeleme stratejisini hayata geçirebileceğini göstermiştir.

Güney Kore'yi Çin'in yükselişiyle alakalı tedbirli davranmaya iten diğer bir endişe kaynağı ise Çin'in tarihi meselelerdeki iddiaları ile ortaya çıkmıştır. Gerçekten de, *Koguryo* tarihi tartışması, 1990'larda Çin'i resmi olarak potansiyel bir tehdit olarak Japonya'nın aksine, Çin'in yükselişiyle ilgili nispeten hafif güvenlik endişeleri olan Güney Koreliler için bir uyandırma etkisi göstermiştir (Chung, 2009: 469). Bu gelişme ile beraber Güney Kore'nin Çin'in yükselişine karşı davranış değişiklikleri sergilemeye başladığı ve Çin'in artan maddi yeteneklerine ve komşularına karşı giderek artan iddali davranışlarına ilişkin artan endişeleri yansıtacak siyasi pozisyonlara yöneldiği görülmektedir. Çin'in Kore tarihi üzerindeki iddialarını taşıyan *Kuzeydoğu Projesi* yalnızca Güney Koreli politikacılar değil kamuoyu nezdinde de Çin'e olan yaklaşımı olumsuz yöne çevirmiştir. Chung (2009: 474) özellikle Koreli gençlerin internet siteleri üzerinden Çin'e karşı yoğun tepki ortaya koyduğunu krizin etkilerini şu şekilde değerlendirmiştir:

“Komşu devletler sınırları ve geçmişleri paylaşırlar. Bir taraf, paylaşılan tarihin temel yorumlarını tek taraflı olarak değiştirmeye çalıştığında, sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Özellikle, bu tür değişiklikler bölgesel ve etnik egemenlik için çıkarımlar gerektirdiğinde, gerilimler ortaya çıkar ve çoğu zaman anlaşmazlıklar kaçınılmaz hale gelir. Çin'in Kuzeydoğu Projesi'nin ateşlediği Koguryo tartışması, tüm bu çatışan unsurları içeriyor [...] İnternetin milliyetçi (genellikle şovacı) duyguları büyötmek için istismar edildiği bir siber-milliyetçilik dünyasında, bu tür sorunlar daha da karmaşık hale gelebilir.”

İlk olarak Kuzey Kore'nin, ardından da Çin'in antik Kuguryo'ya ait kalıntıların tescil edilmesi maksadıyla UNESCO'ya başvurmaları ile başlayan kriz, Çin ve Güney Kore arasında ciddi bir soruna dönüşmüştür. Kriz, Temmuz 2004'te, birkaç Çinli tarihçinin antik

²⁴⁵ (İng.) Invincible Spirit.

Koguryo Krallığı'nın²⁴⁶ Çin'in vasal devleti olduğunu iddia etmesiyle meydana gelmiştir. İlk olarak Jilin Üniversitesi'nde profesör olan Wei Cuncheng, “Koguryo'nun yaklaşık 2000 yıl önce kuzey Çin'deki etnik gruplar tarafından kurulan ve önemli bir parçayı temsil eden bir rejim olduğu” şeklinde bir alıntı yapmıştır (Gries, 2005: 3). Bunun üzerine Güney Koreliler öfkelenmiş ve gazeteler Çin'in eylemlerini kınayan başyazılarla ve yazılarla dolmuştur. Siber milliyetçiler *Koguryo'yu Savun* web siteleri kurmuşlardır (Gries, 2005: 4). Ayrıca Çin'in büyükelçiliği önünde büyük protestolar tertip edilmiş ve Çin'e karşı ekonomik yaptırımları gündeme getiren boykot talepleri dillendirilmiştir. Olaylar iki ülke arasında dramatik bir sona evrilmemiş olsa da Güney Korelilerin Çin'e karşı bakış açısında önemli bir aşama oluşturmuştur (bkz. Şekil 9). Çin'in Koguryo'yu kendi yerel tarihine dâhil etmesinin arka yüzünde antik Çin merkezli çağı canlandırmayı amaçlayan bir düşünce yapısının olduğuna dair inançlar gündeme gelmiştir. Nitekim yükselen Çin'in yalnızca askeri ya da ekonomik değil, ayrıca bölgedeki ülkelerin milli kimliklerini tehdit edebileceği olarak okunabilecek bu gelişme özellikle Lee Myung-bak dönemiyle beraber ABD-Güney Kore ittifakında sıkılaştırmanın yaşanmasına neden olmuştur.

Çin ve Güney Kore arasındaki deniz sınırlarının belirlenmesi üzerinde mevcut anlaşmazlıklar 2000'li yılların ortalarından itibaren giderek önem kazanmıştır. Özellikle Roh Moon-hyu döneminde bu sorunlar Çin ve Güney Kore arasında bir çatışma kaynağı haline gelmiştir. Bu anlaşmazlıkları dört temel sorun etrafında ele almak mümkündür. Bunlar: iki ülke arasında kalan Sarı Deniz'de münhasır ekonomik bölge sınırının belirlenmesi; Jeodo²⁴⁷ batık kayalıklarının mülkiyeti; deniz alanlarının belirlenmesiyle ilişkili olarak balıkçılık hakları üzerindeki anlaşmazlıklar; Çin'in Güney Kore karasularındaki askeri faaliyetlerine dair anlaşmazlıklardır (Harold, 2012: 299). Bu sorunlar arasında Jeodo batık kayalıkları Çin-Güney Kore arasındaki deniz sorunlarında belirleyici role sahiptir. Güney Kore'nin 2003 yılında burada bir okyanus araştırma platformu inşa etmesi üzerine Çin ile Güney Kore arasında uzun süredir çözülmemiş bir sorun olarak ortaya çıkmıştır (China Chafes at Korean Observatory on Reef Island, **Chosun**, 14 Eylül 2006; Tang, 2017).

Sorun 2013 yılında, Çin'in hava savunma bölge sınırlarını Doğu Çin Denizi'ne genişlettiğinde yeniden gündeme gelmiştir (Kuo, 2013). Nitekim bu gelişme sonrasında Seul de karşılık olarak kendi hava savunma sahasını genişlettiğini ilan etmiştir (Roehrig, 2019: 3). Pekin'in deniz ihtilaflarında artan saldırganlığı, Güney Koreli hükümet yetkilileri ve güvenlik planlamacıları arasında güvenlik endişelerini arttırmış ve hükümetin Jeju ve Busan'da deniz üsleri inşa etmesini teşvik etmiştir (Chung, 2012: 222). Deniz anlaşmazlıkları iki ülke arasında tehlikeli gelişmelere evrilebilecek bir sorun alanı oluşturmakla kalmayıp Güney Kore kamuyunda Çin hakkındaki olumsuz algıları da arttırmıştır. Lee Myung-bak yönetimi esnasında yaşanan bu sorunlar iki ülke ilişkilerinin merkezinde yer almıştır. Tüm bu hadiseler Seul'u, iddialı bir Çin'in oluşturduğu potansiyel tehditlere karşı önlem almaya sevk etmiştir.

²⁴⁶ Koguryo Krallığı M.Ö. 37 – M.S. 668 arasında var olmuş ve Kore'nin kimliğini dayandırdığı önemli tarihsel kaynaklardan birisidir.

²⁴⁷ Kore'de Jeodo olarak isimlendirilen kayalıklar, İngilizce'de Socotra, Çince'de Suyan olarak geçmektedir.

Özetle, Soğuk Savaş sonrası dönemde ikincil devletler temelde iki kutupluluğun doğasında var olan yapısal katılıktan kurtulmuşlardır. Böylece güvenlik ve ekonomi alanındaki farklı ülkelerle işbirliği seçenekleri artmıştır. Bununla beraber milli güvenliklerine oluşan tehditleri temelde dengeleme ve peşine takılma gibi stratejiler çerçevesinde çözmeye yönelik güçlü bir eğilimleri sürmüştür. Ayrıca küreselleşmenin ve iki kutuplu yapının ortadan kalkmasının bir sonucu olarak zaman zaman uzlaşma ve yükselen büyük bir güce karşı korunma gibi ara stratejileri seçmeye yönelmişlerdir. Bu yönüyle eskiden karşıt olan iki blokta yer alan ülkeler ticari bağlarını genişleterek birbirleriyle etkileşim kurmaya başlamıştır. Seul hükümetinin 1980'lerin başında ülkedeki büyük iş gruplarının teşvikiyle Çin'e karşı artan bir ticari ilgisi olmuştur. Böylece Pekin'le henüz Soğuk Savaş sona ermediği bir dönemde yakınlaşma gösterilmiştir. 1992 yılında diplomatik normalleşmenin gerçekleşmesinden sonra iki ülke ilişkileri çarpıcı bir şekilde ilerlemiştir. Soğuk Savaş sonundan 2000'lerin ortalarına kadar Seul, Çin ile uzlaşma siyasetini sürdürmüştür. Çin'in 1995-96'daki Tayvan yakınlarındaki füze denemelerine karşı resmi bir tepki koymayan Seul'un bu yaklaşımı Pekin ile ilişkilerinde gelmiş olduğu seviyeyi göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ancak 2008 yılında Lee Myung-bak'ın göreve gelmesiyle Seul, ABD ile ittifakını güçlendirme konusunda daha istekli bir pozisyona geçmiştir. 2008 yılında ekonomik mali krizin patlak vermesiyle ABD'deki iç talep daralmıştır. Güney Kore ürünlerinin önemli bir ithalatçısı olan ABD'nin bu konuma gelmesi Çin'i tekrardan Güney Kore için en önemli ekonomik büyüme kaynağı haline getirmiştir. Bu ticari gelişmelere rağmen 2010 yılında yaşanan güvenlik sorunları ile beraber ABD-Güney Kore ittifakı askeri alanda gözle görülür ilerlemeler kaydetmiştir.

Sonuç olarak, temel dayanağı Kuzey Kore tehditi olan ABD-Güney Kore ittifakında, Soğuk Savaş sonrası dönemin jeopolitik gerekçeleri ve konjonktürel dinamikleri etrafında belirgin bir gevşeme yaşanmıştır. Ancak Çin'in bölgedeki artan jeopolitik önemi ittifakın daha geniş bir stratejik çerçevede ilerlemesine neden olmaktadır. Çin'le olumlu ilişkilerine rağmen yükselen güç olgusunun getirdiği tehdit ortamı Seul'un Washington'la olan diyalogunu güçlü tutmayı stratejik bir zaruriyet haline getirmiştir (Denmark, 2019). Bu durum özellikle Koguryo tarihine dair sorunla gün yüzüne çıkmıştır. Çin'in izlediği Kore politikası da Pekin'in ABD ile olan ilişkilerinin bir parçası haline gelmiştir (Snyder, 2011). Çin, Pyongyang'ın nükleer arayışlarının temel motivasyonunun ABD'ye olan güvensizlikten kaynaklandığını ve ABD-Kuzey Kore siyasi ilişkilerindeki gelişmeler bağlamında geliştirilecek olan diyalog ortamının nükleer girişimleri önleyebileceğini vurgulamaktadır. Bununla beraber Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirme çabaları Çin'in bölgedeki çıkarları ile çelişmektedir. Ancak ABD'nin Kore Yarımadası'ndaki askeri varlığı bu noktada Çin-ABD işbirliğini engellemektedir (Snyder, 2019).

Diğer taraftan Güney Kore'deki ABD varlığının hiçbir zaman yalnızca Kore Yarımadası ile ilgili olmadığı ifade edilmelidir (Yoo, 2012: 346; Work, 2020). Buradaki durum daha geniş bir stratejik yapının içinde değerlendirilmektedir. Nitekim Güney Kore-ABD ittifakı geniş çerçevede ele alındığında ABD'nin Hint-Pasifik stratejisinde önemli bir düğüm noktasında durmaktadır. Bununla beraber Çin'in Asya'ya ve ötesine yönelik yayılmacı ve liberal olmayan girişimine karşı önemli bir stratejik mevzi oluşturmaktadır (Work, 2020). ABD-Çin rekabetinin mevcut bağlamında Washington'un stratejik tercihleri ve Seul'un daha fazla

özerklik arayışının çeliştiği görülmektedir. Zira Güney Kore bölgede giderek artan bir savunma yükünü üstlenirken, Washington küresel olarak çok taraflı güvenlik görevlerine yoğunlaşmaktadır. Özellikle Donald Trump'ın başkanlığı döneminde ABD'nin ittifaklarına ayırdığı bütçe üzerinden eleştirilerde bulunması, müttefik devletlerin bütçe ve askeri yetenekler açısından daha fazla yükü üstlenmeleri baskısını getirmiştir. Bu durum müttefik devletler nezdinde doğal olarak daha fazla alan ve sorumluluk beklentilerini doğurmuştur.

Seul'un sahip olduğu jeopolitik konum ve sahip olduğu orta güç konumu ABD'nin ittifak ilişkilerini sürdürme ve ilerletme noktasında bir bakıma mecburiyet oluşturmaktadır. Trump yönetimine yönelen eleştiriler müttefiklerin artık ABD'nin kapsitesinin çok altında olmadığını ve COVID-19 ile beraber çoğu müttefik ulusun yeni ortaya çıkan tehditlerle mücadelede ABD'den daha yetenekli olduğu argümanları etrafında dile getirilmiştir (Work, 2020; Campbell ve Doshi, 2020). Buna karşın Bong (2017: 57) ABD-Güney Kore ittifakının mevcut güç geçişi çağında Kuzeydoğu Asya'da istikrarlı bir statüko sağlanması için önemini koruduğunu aktarmıştır. Gerçekten de ABD-Güney Kore ittifakı, ABD'nin birçok anlaşmazlık ve ikilemleri barındıran bir ilişki biçimi olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Zira Soğuk Savaş sonrası dönemde Asya-Pasifik'te hızla değişen göreceli güç yapılanmasından etkilenmiş, buna rağmen ittifak sağlam kalmıştır.

4.4. Güney Kore'de Amerikan Karşıtlığı ve ABD-Güney Kore İttifakı

Yabancı ülkelerdeki insanların ABD'yi nasıl algıladıkları, uzunca bir süreden beri uluslararası ilişkiler araştırmacılarının yanı sıra dış politika karar vericileri için de önemli bir konu oluşturmaktadır (Jhee, 2008: 301). Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem ile beraber ABD'ye yönelik artan eleştiriler, 2001 sonrasında dünya genelinde hızla artmıştır (Kim, 2002: 109). Ancak Amerikan karşıtlığı, Güney Kore'de uzun yıllardır bilinen bir olgudur. Korelilerin bu hislerini besleyen faktörler çoğunlukla politik ve sosyolojik zemindeki hadiseler tarafından belirlenmektedir. Öyle ki Güney Kore'nin başarılı bir ülke olarak uluslararası kamuoyunda ilk kez boy gösterdiği 1988 Seul Olimpiyatları esnasında Güney Koreli seyircilerin Amerikan takımlarını protesto etmeleri, buna karşın SSCB ile ABD arasındaki müsabakalarda Sovyetler Birliği takımlarını desteklemeleri Kore'deki Amerikan karşıtlığının dünya kamuoyu tarafından açıkça izlenmesine neden olmuştur (Kim, 1989: 749).

Kamuoyuna hâkim olan bu olumsuz duygular ülkenin politik ve sosyolojik geçmişinden zemin alırken aynı şekilde ülkenin siyasi elitleri üzerinde bir etkiye sahiptir. Güney Kore'deki Amerikan karşıtlığının sebeplerini araştıran araştırmacılar çeşitli sonuçlar elde etmiştir. Bu sebepler içerisinde öncelikle Güney Kore'nin siyasal geçmişine dayalı gerekçeler öne çıkmaktadır. Steinberg (2005: 28) Güney Kore'deki Amerikan karşıtlığını ülkenin demokratikleşme süreci ile ilişkilendirmektedir. Steinberg bu durumun "1988'de rekabetçi iç siyasete geçiş ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin hızla genişlemesi" ile ortaya çıktığını ifade etmiştir. Benzer biçimde Moon (2004: 41) Washington'un Güney Kore siyasetinin ve toplumunun doğasında meydana gelen değişimleri hesaba katmada başarısız olduğunu belirterek yeni demokratik değerlerin anlaşılmasının Güney Kore'de gerginliğin artmasına neden olduğunu belirtmiştir. Shin ve Izatt'ın (2011: 1113) şu ifadeleri de benzer bir argümanı taşımaktadır:

“On yıllardır süren bir mücadelenin ardından, Güney Kore 1987’de demokratikleşmiştir. Ülke artık hem ekonomik hem de demokratik başarıya sahip olarak Batılı ülkelerle karşılaştırılabilmektedir. [Ancak] Koreliler uluslarının demokrasiye geçişi sırasında Amerikan yanlısı bir tavrı benimsememişlerdir. Bilakis, demokratikleşme, güçlü bir Amerikan karşıtlığı trendinin yükselişi ve yayılmasıyla ilişkilendirilmiştir.”

Güney Kore’de Amerikan karşıtlığı bu yönüyle demokrasinin olgunlaşmasını bir işareti olarak görülmektedir. Öte yandan Manwoo Lee’nin (1988: 27) “Kore’deki Amerikan karşıtlığı, Kore milliyetçiliğinin rönesansıdır” ifadeleri ile tanımlaması meselenin politik olduğu kadar psikolojik ve sosyolojik bir olgu olduğunu da göstermektedir. İki ülkenin köklü bir güvenlik paktı etrafında müttefik olmaları, bu durumun ittifak ilişkileri içerisindeki rolünün açıklanmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim Güney Kore’deki Amerikan karşıtlığının kaynaklarından bir tanesi de ABD-Güney Kore ittifakının kendisidir. Seul’un Washington ile ilişkileri ülkedeki Amerikan karşıtlığının kaynaklarından birisidir. Özellikle Seul’un Pyongyang’a yönelik tehdit algısının ABD ile ayrıştığı dönemlerde farklılaşan stratejik önceliklerin Amerikan karşıtlığını beslediği görülmektedir. Günişığı politikasının benimsendiği dönemde Güney Kore’de şaşırtıcı bir hızla büyüyen Amerikan karşıtlığı, potansiyel olarak ABD-Güney Kore ittifakının geleceğini tehlikeye atabilecek ciddi bir soruna dönüşmüştür (Kim, 2012: 109). Önceki dönemlerde solcu sivil toplum örgütlerinin, öğrenci aktivistlerin ve bazı liberal azınlığının endişeleriyle sınırlı olan Amerikan karşıtı duygular, 1998-2008 yılları arasında hükümetteki politika belirleyen elitler ve entelektüellerden Kore toplumunun hemen her yaş grubundan tüm katmanlarına yayılmıştır.

Hong (2008: 5) Amerikan karşıtlığının iki ülke arasındaki ittifakına zarar veren tek unsur olmasa da ittifakın altını oyma potansiyeli taşıyan önemli bir etmen olduğunu belirtmiştir. Nitekim ABD Temsilciler Meclisi’nin 27 Eylül 2006 tarihindeki oturumunda Kore ile olan ittifakın ele alındığı ve buradaki mevcut Amerikan karşıtlığının ABD-Güney Kore ittifakının siyasi destek tabanını aşındırdığı ve eğilimin sürmesi halinde ittifakın siyasi olarak sürdürülemez hale geleceği ele alınmıştır. Bu bakımdan aşağıdaki bölümde Güney Kore’de Amerikan karşıtlığı bir olgu olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu olgunun ABD-Güney Kore ittifakı ile olan bağlantısına ve Soğuk Savaş sonrası dönemde bu ittifaka olan etkisine dair tartışmalara yer verilmiştir.

4.4.1. Güney Kore’deki Amerikan Karşıtlığının Kaynakları

ABD’nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kore Yarımadası’nda üstlendiği roller ülkedeki Amerikan karşıtlığının tarihi zeminini oluşturmaktadır. Birçok Koreli entelektüel, Washington’un hem Kore’nin bölünmesinden hem de Kore Savaşı’nın patlak vermesinden sorumlu olduğuna inanmaktadır. Onlara göre Kore’nin bölünmesi, 1945-1948 yılları arasındaki Amerikan işgali sırasında Washington’un popüler ve solcu hareketleri bastırmasıyla tetiklenmiştir (Kim, 2002: 114). Öte yandan ABD’nin Kore Yarımadası’ndan erken çekilmesinin Kuzey Kore’nin işgal girişimine cesaret verdiğine inanılmaktadır. Bu bakımdan Soğuk Savaş boyunca Amerikan karşıtlığı çoğunlukla kökleri Japon emperyalizmine karşı milliyetçi hareketlere dayanan sol öğrenci grupları tarafından seslendirilmiştir (Risse, 2001: 88). Bu esnada gelişen Amerikan karşıtlığının büyük oranda Amerikan ordusunun buradaki rolünden kaynaklandığı bilinmektedir (Whyte, 2015). Zira

1980'deki Kwangju katliamında ABD'nin rolüne dair algılamalardan, ülkede görevli Amerikan askerlerinin karıştığı münferit olaylara kadar yaşanmış çeşitli tarihsel hadiseler doğrudan ülkedeki Amerikan askerlerinin varlığı ile ilişkilidir.

Güney Kore'nin genç nüfusunun ABD'nin Kore Savaşı hatıralarını deneyimlememiş olması da Amerikan karşıtlığının yayılmasının sebeplerinden görülmektedir (Bong ve Moon, 2007: 80-85). Özellikle Kore Savaşı ve Vietnam Savaşı'nı yaşamış olan nesillerin ortak Soğuk Savaş deneyimlerine dayalı olarak ABD ile duygusal bağları mevcutken yeni nesiller bu hislerden uzak yetişmiştir (Kim, 2002: 113). Soğuk Savaş sonrası dönemde ise özellikle 1997 Asya finans krizi ile Güney Kore ekonomisinde yaşanan çöküşün ardından ülkede uygulamaya konulan IMF kurtarma paketi, Güney Kore'nin batılı kurumların ülkeleri üzerinde bir nüfuz sahibi olma gayesi olarak okunmuştur (Risse, 2001: 89). 1998-2008 yılları ise tehdit algılamalarının farklılaştığı bir dönem olarak Amerikan karşıtı duyguları beslemiştir. Bu esnada 11 Eylül saldırıları ile ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri, ABD'nin uluslararası kamuoyunda imajını giderek kötüleştirirken Güney Kore'deki Amerikan karşıtlığı trendi de yükselişini sürdürmüştür. Bunun yanı sıra Amerikan üslerinin bölge halkında oluşturduğu rahatsızlıklar ve ABD'nin Kuzey Kore, Çin ve Japonya gibi aktörlerle ilişkisi de Güney Korelilerin Amerikan karşıtlığını dayandırdığı gerekçeleri oluşturmaktadır.

Ülkenin demokratikleşme süreci bağlamında geçmişte yaşanan kimi hadiseler ülkedeki Amerikan karşıtlığı için hala önemli bir kaynak oluşturmaktadır. İlk olarak, Kwangju kentinde 1980 yılındaki *18 Mayıs Demokratik Ayaklanması* ve ardından hükümet güçlerinin sebep olduğu büyük katliamın Güney Kore'deki Amerikan karşıtlığı üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu dönemde genç neslin çoğu Amerika'ya olan inancını kaybetmiştir. Bunun bir nedeni, Rhee Syngman'ın 1960 yılındaki düşüşünden sonra, "ABD büyükelçiliği yetkilileri seçilmiş [Chan Myon] hükümetine destek vermeye çalışmış, ancak Washington onları desteklemeyi reddetmiştir; bunun yerine Kennedy yönetimi askeri cuntaya yardım etmeye karar vermiştir" (Risse, 2001: 94). Duncan (2009: 24) Kwangju'dan önce ABD'nin "birçok Koreli tarafından, Kore'yi komünist fetihlerden kurtaran ve ateşkes sonrasında da vazgeçilmez koruma sağlamaya devam eden" iyi bir millet olarak görüldüğünü belirtmektedir. Ancak Kwangju'da yaşananlardan sonra, ABD'nin ülkedeki demokratik hareketleri bastıran cuntacı bir yönetime destek veriyor olması, Washington'un darbe destekçisi ve darbecilerin suç işlemede onları cesaretlendirici bir rol taşıması ülke tarihinin önemli bir eşiğini oluşturmuştur. Zira Başkan Chun'un 1981 yılı başlarında Başkan Ronald Reagan'la Beyaz Saray'da devlet ziyareti kapsamında buluşması, ABD'nin Chun rejimini desteklediğine dair bir işaret olarak görülmüştür. Bu ziyarette Chun'un muhalefet lideri Kim Dae-jung'un idam edilmeme sözü karşılığında ülkeye iade edilmesinin konuşulduğunun ileri sürülmesi, Güney Korelilerin ABD'nin ülkelerini kendi stratejik amaçları için kullandığına ve demokrasi ve insan hakları hakkındaki konuşmalarının siyasi retorikten başka bir anlam taşımadığına inandırmıştır (Shin ve Izatt, 2011: 1120). Güney Kore toplumuna hâkim olan bu kanaatin 80'ler boyunca sürdüğü görülmektedir.

1990'ların sonlarında ve 2000'lerin başında yeniden Güney Koreliler arasında benzer bir duygunun yeniden yükselişe geçtiği görülmüştür. Özellikle 2002 yazında belirgin bir

Amerikan karşıtlığı dalgası yayılmıştır. 13 Haziran 2002’de Güney Kore’nin Yangju otobanında Amerikan ordusuna ait hareket halindeki zırhlı bir aracın on dört yaşında iki kız çocuğunu ezerek öldürmesi ülkede büyük bir üzüntüye sebep olmuştur. Ancak Güney Korelileri infiale iten olay, ilgili askeri personelin serbest bırakılması²⁴⁸ olmuştur (Kirk, 2002). İki ülke arasında, askeri kuvvetlerin farklı hukuki statüsünden dolayı Güney Kore topraklarında görev yapan Amerikan askerlerine yargı bağışıklığı sağlanmaktadır. Buna rağmen Güney Kore Adalet Bakanlığı 10 Temmuz 2002’de, olaya karışan askerlerin Güney Kore’nin sivil mahkemelerinde yargılanması için Amerikalı askeri makamlardan talepte bulunmuştur. Ancak resmi olarak özür dileyen ve ailelere tazminat ödemeyi kabul eden Amerikan askeri yetkilileri bu yargılama talebini reddetmiştir (US refuses Korean justice for soldiers, **BBC News**, 7 Ağustos 2002). Bu durum sokak protestolarında üzerine kan sürülmüş Amerikan bayraklarının yakıldığı ve Amerikan üsleri etrafında toplanan kalabalıkların şiddetli sloganlar attığı toplumsal bir infiale dönüşmüştür (Bong ve Moon, 2007: 77; Deutsch, 2008).

Güney Kore’deki hadiseler etrafında yükselen Amerikan karşıtlığını besleyen diğer bir durum ABD’nin 11 Eylül sonrası dönemde takındığı saldırgan tutum olmuştur. Başkan Bush’un 30 Ocak 2002’deki konuşmasında Kuzey Kore, İran ve Irak’ı şer üçgeni ilanı etmesi Güney Kore’de endişeye sebep olmuştur. Konuşmanın birkaç hafta sonrasında Seul’u ziyaret eden Bush Kuzey Kore’nin tehlikeli silahlar edinmesine imkan vermeyeceklerini dile getirmiştir (Bumiller, 2002). Bu durumun Güney Kore toplumunda yarattığı huzursuzluk 2004 yılında yapılan anketlere de yansımıştır. Kore Savunma Analizi Enstitüsü tarafından yapılan ankette toplumun yüzde 39’u Güney Kore için en büyük tehditin ABD olduğunu söylemiştir. ABD’yi yüzde 33 ile Kuzey Kore, yüzde 12 ile Çin izlemiştir (Kim ve Heo, 2016: 39). Dolayısıyla ABD’nin uluslararası sistemdeki konumu ve dış politikası toplum nezdindeki Amerikan karşıtlığının önemli bir kaynağını oluşturmaktadır.

Öte yandan Güney Korelilerin milli onurlarına dokunan bir gelişme olarak, ABD ile Güney Kore arasında kuvvetler statüsü ile ABD-Güney Kore ittifakının tartışılmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra bu dönemde yükselen Amerikan karşıtlığı, 2002 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerine doğrudan bir etkiye sahip olmuştur (Jhee, 2008: 317). Amerikan karşıtlığını körükleyen olayların seçimlerden iki hafta önce patlak vermesi, 2002 seçimlerinin ABD-Güney Kore ilişkilerini ele alan bir gündemin gölgesi altında yapılmasına neden olmuştur (Bong ve Moon, 2007: 78). Seçim kampanyası süresince Güneşli siyasetinin devamını vurgulayan iktidardaki Demokrat Parti’nin adayı Roh Moo-hyun, George W. Bush’un bölge için tasarladığı sert politikalara karşı güçlü bir söylem sergilemiş ve ABD-Güney Kore ilişkilerinin daha dengeli olması gerektiğini vurgulamıştır. Roh bir seçim konuşmasını “*Yankee, Go Home*”²⁴⁹ pankartının altında yaparken, rakibi Lee Hoi-chang kampanyasının erken safhalarında Washington’a bir ziyarette bulunmuştur (Shin ve Izatt, 2011: 1123). Bununla beraber seçimi Roh’un kazanması, Amerikan karşıtlığının doğrudan sandığa yansması olarak görülmüştür (Jhee, 2008: 317; Shin ve Izatt, 2011: 1114; Struck,

²⁴⁸ ABD-Güney Kore Kuvvetlerin Statüsü Antlaşması (SOFA) gereğince Güney Kore’de herhangi bir suça karışan Amerikalı personellerin yargılamaları yalnızca Amerikan mahkemelerince yapılmaktadır.

²⁴⁹ Orj. Evine dön, Yanki (ABD’yi temsilen ifade edilir.)

2002). Seçimleri etkilemiş olsa da Güney Kore'deki Amerikan karşıtlığı, ulusal kimlik ve egemenlik gibi unsurlarını ifade etmenin bir yolu buradaki sorunların dışavurumu olarak görülebilmektedir. Nitekim Duncan (2009: 60) ABD'yi ve SOFA'yı protesto eden kişilerin Amerikan birliklerinin ülkeden ayrılmasını istemediğini, Amerikan karşıtlığının daha çok ABD-Güney Kore ilişkilerindeki eşitsizliği ve ulusal kimliği ifade etmek için bir araç olarak rol oynadığını belirtmiştir.

4.4.2. Amerikan Karşıtlığı ve Müttefiklik

Yukarıdaki bölümde aktarıldığı gibi Güney Kore'deki Amerikan karşıtlığı zaman zaman iç siyasete etki eden bir unsur olsa da ABD-Güney Kore ittifakının işleyişine etkisi sanılandan azdır (Bong ve Moon, 2007; Shin ve Izatt, 2011). Yine de bu ikisi birbiri ile ilişkilidir. 2002 yılında kitlesel protestoların patlak vermesinden sonra iki ülkenin Amerikan karşıtlığına rağmen ittifakı ilgilendiren meselelerde uzlaşa sağlayabildikleri görülmüştür. Örneğin iki ülke de Güney Kore'deki ABD kuvvetlerinin yerinin değiştirilmesi ve azaltılması hususunda zorlu da olsa başarılı bir müzakere süreci yürütmüşlerdir. İki taraf, İkinci Piyade Tümeni üslerini *Casey Kampları* ve *Red Cloud* çevresinde birleştirmeyi ve ardından bunları birkaç yıl içinde yeniden Han Nehri'nin güneyine yerleştirmeyi kabul ettiklerini duyurmuşlardır. Washington ayrıca Seul'e ABD kara kuvvetlerinden yaklaşık 12,500 askerin 2008'in sonuna kadar Kore'yi kalıcı olarak terk edeceğini bildirmiştir. Esasen ABD askerlerinin geri çekilmesi, bu çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedildiği gibi, Güney Kore'de terk edilme korkusunu tetikleyen tarihi bir olgudur. Zira Kore Savaşı'na tanıklık etmiş neslin büyük bir kısmı, Güney Kore'nin işgali ile başlayan süreci tetikleyen unsurun 1949'da Amerikan kuvvetlerinin yarımadadan çekilmesiyle ilişkilendirmektedir (Nam, 2006: 616). Buna rağmen Bong ve Moon (2007: 82) müzakerelerin toplumdaki duygusallık ve terk edilme gibi güvenlik ikilemlerinden etkilenmeden yürütüldüğünü, ABD'nin mevcut kuvvetlerinde azalmaya gitmesine rağmen Kore'de güvenlik boşluğu bırakmadan Güney Kore kuvvetlerinin savaşa hazır olma ve caydırıcılık kabiliyetlerini arttırdığını belirtmiştir.

ABD-Güney Kore ittifakında Roh Moo-hyun dönemine denk gelen zaman dilimindeki kritik bir diğer gelişmeyi ABD'nin Irak işgaline Güney Kore'nin desteği oluşturmuştur. İlk olarak 6 yüz kadar sağlık görevlisi ve mühendisi Irak'a gönderme kararı alan Seul, 2004 Ağustos'unda ABD'nin talebiyle Erbil'de konuşlandırılmak üzere muharebe sınıfından ek birlikler gönderilmiştir. Roh, 3,600 askerin Irak'ta konuşlanmasını sağlamış ve Güney Kore'yi ABD müttefikleri içerisinde Irak savaşına destek veren en büyük üçüncü ülke haline getirmiştir (Niksich, 2008: 16-17). Bu durum öncelikle Amerikan karşıtlığının etkisiyle iktidara gelen Roh için şaşırtıcı görülmüştür. Nitekim bu dönemde yüksek seyreden Amerikan karşıtlığına ek olarak toplumsal bağlamda ABD'nin Irak işgaline olan destek çok düşük seviyelerde seyretmiştir (Bong ve Moon, 2007: 88). Buna rağmen daha önceki bölümde bahsedilen iç politik nedenler Roh'un ABD ittifakına destek sunması ittifakın sürekliliği adına önemli bir eşik olmuştur. Bu yönüyle Amerikan karşıtlığı toplumda ve siyasette belirgin olsa da politika yapımında ve ittifakın yönetiminde pragmatizmin hâkim olduğu görülmektedir.

İki ülkenin ittifakını sürdürmesinin en temel gerekçesi müttefiklerin ortak düşmanlarına ilişkin benzer düzeydeki tehdit algılamalarına sahip olmasıdır (Snyder, 1997). Bu koşulda

Seul ve Washington'un ittifak ilişkilerini güçlendiren ya da zayıflatan en önemli faktör Pyongyang'ın oluşturduğu tehditlere dair iki ülkenin sahip olduğu benzerlikler ve farklılıklardır. Kim Dae-jung ile başlayan on yıl boyunca Seul'un Kuzey Kore'ye yönelik ılımlı yaklaşımına karşın ABD'nin sert politikası, Amerikan karşıtlığını toplumda besleyen bir unsur olmuştur. Güney Kore halkının Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehdit hakkındaki algısının bu on yıl içerisinde önemli ölçüde değiştiği görülmüştür (Armacost ve Okimoto, 2004; Hakjooon, 2010: 30; Lee, 2005b: 10). 29 Ocak 2002'de Başkan Bush'un Kuzey Kore, İran ve Irak'ı “şer eksen” olarak tanımlamasıyla Güney Kore'deki Amerikan karşıtlığı yeni bir boyut kazanarak iki ülke ilişkilerinde hissedilir bir unsur haline gelmiştir. Nitekim Güney Kore siyasetinde muhafazakâr sağcılar ABD'nin tavrını doğru bulurken, toplumun çoğunluğunun yanı sıra sol ve liberal partiler Bush'un Kuzey Kore'ye savaş açma girişimi olarak gördükleri beyanını kınamış ve yarımada'daki barış ve güvenliği tehdit ettiğini ileri sürmüştür (Hakjooon, 2010: 32). Öte yandan Barış aktivistleri ve ileri sol grupların sokaklara döküldükleri görülmüştür. Hakjooon (2010: 32) bu döneme ilişkin gelişmeleri şu şekilde aktarmıştır:

“Haftalık Sisa Jonol tarafından 7 Mart 2002'de ülke çapında yayınlanan bir anket, yanıt verenlerin yüzde 59,7'sinin Bush'un sözlerine katılmadığını gösterdi. Kim Seung-hwan'ın bu dönemde gözlemlediği gibi: Amerikan karşıtlığı Güney Kore'de şaşırtıcı bir hızla büyüyor ve potansiyel olarak ABD-Kore ilişkilerinin geleceğini tehlikeye atabilecek ciddi bir soruna dönüşüyor. [...] Bush'un “şer ekseninin” bir parçası olarak Kuzey Kore'yi suçlaması ve Pyongyang'a karşı önleyici tedbirler alma tehdidi Güney Kore'de birçok kişiyi kızdırdı ve onları ABD'nin yarımada'da bir kriz olasılığını tırmadığına inanmaya yöneltti.”

Günişığı politikası çerçevesinde Kuzey Kore'ye yapılan ekonomik ve insani yardımlar iki ülke arasındaki ilişkilerin ilerlemesine beklenildiği ölçüde bir katkı sunamamıştır. Dahası Kuzey Kore'nin 2002 yılından itibaren nükleer silah programını yenilemesi Güney Korelilerde ihanet duygusu yaratmıştır (Bong ve Moon, 2007: 87). Özellikle 9 Ekim 2006 tarihinde Kuzey Kore tarafından yapılan nükleer silah denemesinin ardından Kim Dae-jung ve Roh Moo-hyun yönetimlerinin Pyongyang politikası, Güney Koreli muhafazakâr siyasi akımlarca eleştirilmiştir. Buna karşın ülke içindeki sol gruplar Pyongyang'ın nükleer çabalarını ABD'ye karşı elinde bir koz elde etme girişimi olarak gördüklerinden Kuzey Kore'ye desteklerini dile getirmişlerdir. Bu bakımdan Güney'in Günişığı siyasetine rağmen Kuzey Kore'nin insan hakları konusunda bir ilerleme sergilememesi ve nükleer denemelerini sürdürmesi Güney Kore siyasetinde buna yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştur. Bu durum toplumsal bağlamda da Kuzey Kore'nin tehdit algısını kademeli olarak yükseltmiştir.

Temmuz 2004'te yapılan bir ankette Güney Kore halkının Kuzey Kore hakkındaki değişen algısı alenen görülmektedir göstermektedir. Ankette yer alan “*Kuzey Kore'nin nükleer silahları olduğunu düşünüyor musunuz?*” sorusuna Güney Korelilerin yüzde 75'i “evet”; kalan yüzde 25 ise “hayır” cevabını vermiştir. Aynı ankette Güney Kore halkının yüzde 88'i Kuzey Kore'nin nükleer silahları varsa kendilerini tehdit altında hissedeceğini belirtmiştir (Lee, 2005b: 11). Bu anket sonucu, Kore halkının Kuzey Kore nükleer programı hakkında yüksek düzeyde tehdit algılamasına sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısı ile Güney Kore ile ABD'nin ortak tehdit algılarının benzeşmesi iki ülke ittifakı için birleştirici bir unsur olmuştur. Benzer kaygıların zaman zaman Çin'in yükselişine bağlı ortaya çıkan bölgesel

tehditlerde de örtüştüğü görülmektedir. Özetle Güney Kore’de etkili bir toplumsal ve politik olgu olarak konjonktürel gelişmelere göre artan ya da azalan bir Amerikan karşıtlığı mevcuttur. Bu toplumsal hisler, zaman zaman sokak gösterilerine ve zaman zaman da şiddet gösterilerine evilirse de Güney Kore ile ABD arasında uzun zamandır süren güvenlik ittifakına görece az tesir etmektedir. Nitekim ittifak, ABD-Çin-Kuzey Kore-Güney Kore ve Japonya arasında farklı dinamikleri barındıran hassas bir bölgede işlemekte, Soğuk Savaş sonrası güç geçişi iddialarının merkezinde yer almaktadır. Tüm bu etmenler ittifakın sürmesinde etkili olurken, ittifakın çıkarlara dayalı işleyişini göz önüne sermektedir.

4.5. Trump Dönemi ABD-Güney Kore İttifakı

“Amerika Birleşik Devletleri’nin büyük bir gücü ve sabrı var, ancak kendisini veya müttefiklerini savunmak zorunda kalırsa, Kuzey Kore’yi tamamen yok etmekten başka seçeneğimiz kalmayacaktır.”

Donald Trump, ABD Başkanı
19 Eylül 2017, BM Genel Kurulu

“[Kim Jong-un ile] birbirimize âşık olduk. [...] Çok güzel bir ilişkimiz var. O beni seviyor. Ben de onu seviyorum. Bana iki tane çok güzel mektup yazdı. Sadece bir tanesini Japonya Başbakanı Shinzo Abe’ye gösterdim ve bu gerçekten çığır açıcı bir mektup dedi.”

Donald Trump, ABD Başkanı
30 Eylül 2018, Batı Virginia

Donald Trump’ın başkanlığı döneminde ABD’nin geleneksel müttefikleri ile olan ilişkileri bozulma eğilimi göstermiştir. Bunun sebebinin genel olarak Trump yönetiminin izlediği iki yaklaşımın sonucu olduğu ifade edilebilir. Bunlar: ABD’nin iç ve dış politikasında öne çıkan *Önce Amerika* yaklaşımı ile Trump yönetiminin ittifaklardaki mali yükün müttefikler nezdindeki payını arttırmaya yönelik politikalarıdır. Trump, 2017’deki BM Genel Kurulu’nda “ABD başkanı olarak ben her zaman Amerika’yı öne koyacağım. Tıpkı, sizin de kendi ülkenizin liderleri olarak her zaman kendi ülkenizi öne koymanız gerektiği gibi” sözleriyle her ulusun öncelikli olarak kendisini düşünmesi gerektiğini dile getirmiştir. Buna benzer bir konuşmayı başkanlık seçimleri esnasında Anderson Cooper’la CNN’de yaptığı bir röportajda dile getiren Trump, Japonya ve Güney Kore’nin kendi nükleer silahlarını edinmelerini, ABD’nin mevcut bütçe durumunda diğer ülkeleri savunmak için para ödemeyeceğini ifade etmiştir (CNN Press Room, 2016). Bu Kore Yarımadası’nda nükleer silah geliştirilmesinin getirdiği bölgesel gerilimi göz ardı eden ve silahlanma yarışını teşvik eden sorunlu bir yaklaşım olarak öne çıkmıştır. Trump’ın Kuzey Kore politikası da görev süreci boyunca çelişkili bir şekilde yürümüş ve ABD’nin bölgedeki müttefikleri tarafından kaygıyla karşılanmıştır. Bununla beraber Trump yönetiminin sergilediği katı Çin politikası da 2016-2020 arasındaki dönemde Tokyo ve Seul’un ABD ile ilişkilerinde belirleyici etmenler olmuştur.

Donald Trump’ın bahsedilen bu yaklaşımları ve izlediği politika Güney Kore-ABD ittifakında büyük bir güven boşluğunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra askeri maliyetlerin paylaşımı konusunda sert bir tutum izleyen ABD, Seul’un eskisinden çok daha fazla katkı sunmadığı takdirde ülkedeki Amerikan askerlerini çekeceğini dile getirmiştir.

Trump bölgedeki müttefiklerini *bedavacı*²⁵⁰ olarak nitelendirirken Seul'den ABD kuvvetlerinin orada konuşlandırılması için daha önceki miktarın beş katı olan 5 milyar dolar talep etmiştir (Klinger vd., 2019). ABD'nin bu yaklaşımı 2018'de sona ermek üzere olan Özel Tedbirler Antlaşması (SMA) kapsamında ABD askerlerinin Kore Yarımadası'ndaki varlığını sürdürmesi adına yapılan müzakerelerde kendisini göstermiştir. Görüşmelerde ittifakın maliyetlerindeki büyük payı Seul'e yıkmak isteyen ABD yıllık 1,2 milyar dolar talep etmiştir. Buna karşılık Seul yönetimi, yüzde 8,2'lik bir artış teklif sunarak Washington'un talebini reddetmiştir. Ancak 2019'un sonunda anlaşmanın süresi dolduğunda Trump yönetimi bu defa yüzde 500'lük bir artış talep etmiştir (Kuhn, 2020). Bu durum iki taraf arasındaki müzakerelerin tıkanmasına neden olmuş²⁵¹, USFK bünyesinde görevini sürdüren işçilerin ücretsiz izne ayrılması mecburiyeti doğmuştur. Washington'un bu yaklaşımı, ABD'nin en büyük deniz aşırı üssü olan Güney Kore'deki Camp Humphreys'in 11 milyar dolarlık inşaat maliyetinin yüzde 90'ının Seul tarafından ödendiği ve Güney Kore'nin Amerikan savunma sanayiinin önemli bir müşterisi olduğu gerçeğini göz ardı eden bir tutum olarak görülmüştür (Waldman, 2020). ABD'nin bu yaklaşımı Güney Kore'de asimetrik ittifak ilişkisinin getirdiği rahatsızlıkları arttırmıştır. SMA müzakerelerinin yanı sıra Trump, ABD-Kore Serbest Ticaret Antlaşması'nı (KORUS FTA) Obama döneminin en büyük başarısızlıklarından birisi olarak gördüğünü ifade etmiştir. ABD'nin baskısı ve talebi üzerine düzenlemeye gidilen antlaşmada Seul ABD'den satın alacağı araç sayısını iki katına yükselterek 50 bine çıkarmıştır. Trump (Trump says KORUS FTA led to U.S. losses before but now is great, 2020) yeniden görüşülen KORUS FTA'yı kendi yönetiminin başarısı olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Joe Biden NAFTA'yı, Çin'in dünya ticaretine girişini destekledi. Kore anlaşmasını destekledi. Kore anlaşması çok kötüydü. Çok kötüydü. Bu, [...] Hillary Clinton tarafından yapılan bir anlaşmaydı. Bu 250.000 iş üretecek bir anlaşmaydı.[...] ve haklıydı, çünkü Güney Kore 250.000 üretti. Bizim için hiçbir şeyimiz yok. Hayır, kayıplarımız var. Hiçbir şeyimiz yok. Korkunç bir anlaşmaydı. Yeniden görüştüm. Şimdi iyi bir anlaşma haline geldi.”

Washington'un Güney Kore'yi kendi ticari ve güvenlik çıkarlarına zarar veren bir ülke olarak görmesi Güney Kore-ABD ittifakında sorunlu bir dönem yaşanmasına yol açmıştır. Diğer yandan Trump yönetiminin Çin'e karşı giriştiği ticaret savaşı, Güney Kore'nin en büyük ticaret ortağı olan Çin'e yaptığı ihracatın 2019 Ağustos ayında, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 21,3 oranında düşmesine neden olmuştur (Fujikawa ve Jun, 2019). ABD'nin zarar verici tutumu ülkede ABD'nin sahip olduğu kamuoyu algısını bir kez daha düşük oranlara taşımıştır (Waldman, 2020). Trump'a yönelik güvenin son derece düşük olmasına rağmen Güney Kore Cumhurbaşkanı Moon Jea-in'in hem KORUS FTA, hem SMA müzakerelerinde açık ve yapıcı tavrı, hem de Başkan Trump'ın Kore halkını zaman

²⁵⁰ (İng.) Free-riders.

²⁵¹ Joe Biden'ın 20 Ocak 2021'de ABD Başkanı olarak göreve başlamasının ardından Güney Kore'nin ilk yıl için 1 milyar dolar katkı sunması ve savunma bütçesindeki payını yüzde 7,4 arttırması üzerine iki ülke müzakereleri anlaşma ile sonuçlanabilmiştir (Snyder, 2021). Bu rakamları Donald Trump yönetimi Mart 2020'deki görüşmeler esnasında reddetmiştir. Ancak bu tutarın Biden yönetimince kabul edilmesi, yeni dönemde ABD'nin bölgedeki müttefikleri ile ilişkilerini geliştirmek istediğine işaret sayılabilmektedir.

zaman küçük düşürücü gaflarına sabretmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin kötüleşmesine engel olmuştur (Fuchs ve Lee, 2020: 4).

Bu gelişmelerin yanı sıra iki ülke ittifakına dair kamuoyu desteği görece daha güçlü seyretmiştir (Snyder, 2019: 12). Yarımada'daki gerilimin azalmasına rağmen Güney Korelilerin ABD kuvvetlerinin varlığına dair seyreden olumlu algısı Kuzey Kore'nin niyetleri konusunda endişelerin sürdüğü ve bu noktada Amerikan caydırıcılığının işlediğine olan inancın güçlü olduğunu göstermektedir. Güney Kore Cumhurbaşkanı Moon Jae-in, bir yandan ABD'nin Kuzey Kore'ye yönelik güç kullanımını engelleyici bir tutum izlerken diğer yandan Trump yönetiminin beklenmedik bir kararla yarımada'daki askerleri çekmesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Amerikan askerlerinin bölgeden çekilmesi halinde meydana gelecek güç boşluğunun bölgedeki mevcut dengeleri bozup gerginlikleri arttırması güçlü bir olasılıktır. 2017 yılında göreve gelen²⁵² Moon Jae-in, Roh yönetiminde görev alan etkili bir politikacı olduğundan Cumhurbaşkanı seçildiğinde Amerikan karşıtı retoriği sürdürmesi beklenmiştir (Onchi, 2018). Bu bakımdan Moon, Trump döneminde ABD ile ilişkileri hassas bir denge içerisinde yürütmüştür. İki ülke arasındaki uzun yıllara dayanan ilişkilerin güçlenmesi adına Seul, COVID-19 salgınının ABD'deki etkisini arttırması sonrasında 2 milyon yüz maskesi ve 500 bin testi ABD'ye göndermiştir (Sung-mi, 2020).

Trump'ın Kuzey Kore lideri Kim Jong-un ile 12 Haziran 2018'de Singapur, 27 Şubat 2019'da Vietnam ve 30 Haziran 2019'da iki Kore arasındaki askerden arındırılmış bölgede yüz yüze temas kurması ve bölgedeki gerginlikleri azaltmaya yönelik irade koyması etkili gözükmektedir. Oğuzlu Trump'ın bölgedeki askeri harcamaları azaltmaya yönelik pragmatik bir yaklaşım çerçevesinde Kim Jong-un ile doğrudan görüştüğünü belirtmiştir (Tarık Oğuzlu, kişisel görüşme, 15 Nisan 2021). Ancak bu süreçte ABD'nin Güney Kore ile istişare etmemesi Seul'de Trump yönetimine karşı bir kez rahatsızlık duymasına neden olmuştur. Yine de Cumhurbaşkanı Moon, Kuzey Kore ile hem Seul'un hem de Washington'un doğrudan ilişkilerini önemsemektedir. Trump ile Kim'i askerden arındırılmış bölgede bir araya getirirken mevcut atmosferi sağduyunun ötesine geçen bir hayal gücünün sonucu olduğunu ifade etmiş ve Singapur zirvesinden sonuç alınamamasına rağmen Trump ve Kim'in yeniden bir araya gelme konusunda anlaşmasını övgüyle karşılamıştır (AFP, 2019). Moon Jae-in'in 1998-2008 yılları arasındaki Günişığı Diplomasisi ile karşılaştırılan siyasi yaklaşımı *Ayışığı Diplomasisi* şeklinde ifade edilmektedir (Breen, 2017). 2003-2008 yılları arasında görev yapmış Roh Moo-hyun yönetiminde Cumhurbaşkanlığı sekreteri de yapan Moon, yeni yaklaşımıyla Amerika'nın Kore üzerindeki denetimine şüphe ile bakan diğer taraftan Kuzey Kore'ye karşı yapıcı politika izleyen Günişığı politikasını sürdürmesi beklentisi ortaya çıkmıştır. Ayışığı politikası bağlamında Moon Kuzey Kore ile askeri gerginliklerin azaltılmasına yönelik bir yaklaşım benimsemiştir. Diğer yandan Kaesong sanayi bölgesinin yeniden açılması gibi ekonomik politikalar da izlenmiştir. Buna karşın

²⁵² Park Geun-hye'nin 2017'de görevden alınması sonrasında yapılan ilk seçimlerde göreve gelen Moon Jae-in, Kim Dae-jung ve Roh Moo-hyun çizgisindeki sol-liberal yaklaşımı sürdüren bir politikacıdır. Güney Kore siyasetinde sağ ve muhafazakâr siyasetçiler pro-Amerikan ve tarihi sorunları gözardı edip Japonya ile yakın çalışma taraftarıdır. Sol-liberal politikacıların ABD ile ilişkileri tartışmalıdır. ABD'nin demokrasi öncesi dönemde Güney Kore'deki askeri diktatörlükleri desteklemesi, Amerikan askerlerinin varlığının Kore dış politikasındaki etkisi gibi konulara neo-kolonyal bağlamda eleştiri getirmektedir (Kelly, 2019).

Kim Jong-un yönetiminin Güney Kore ile ilişkilere soğuk baktığı Seul'un ticari imtiyaz ve COVID sürecindeki yardım tekliflerini reddetmesinin yanı sıra Kaesong'daki iki ülke arasındaki görüşmelerin yapıldığı ve koronavirüs tedbirleri çerçevesinde boşaltılmış olan irtibat binasını 2020 Haziran'ında yıkması ile bir kez daha anlaşılmıştır. Sonuç olarak Güney Kore'nin ABD ile ittifak ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrasında dönemde ABD'nin bölgedeki varlığı, ABD-Kuzey Kore ve ABD-Çin ilişkilerinin getirdiği ekonomik, askeri ve politik dinamikler çerçevesinde yürüdüğünü belirtmekte yarar görülmektedir.

4.6. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve Güney Kore'nin ABD ile İttifakının Değerlendirilmesi

Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk on yıllık süreci içerisinde (1991-2001) Türkiye ve Güney Kore'nin ABD ile olan ittifakını etkileyen üç temel faktör tespit edilmiştir. Bu dönem zarfında Sovyet yayılımını çevreleme ve olası saldırı tehditlerini caydırmaya dayalı işleyen güvenlik sisteminin parçası olan bu devletlerin Soğuk Savaş döneminin yapısal tehditlerinin azalmasıyla beraber geleneksel blok siyasetinin ortadan kalkmasıyla önlerinde yeni hareket alanları ortaya çıkmıştır. Bu dönem zarfında her iki devletin de a) yeni jeopolitik ortama uyum sağlama; b) uluslararası sistemin yeni yapısından faydalanma ve c) Amerikan desteğini yitirme korkusu gibi benzerlikler taşıyan davranışlar sergilediği görülmüştür. ABD ile ittifakları bağlamında bu devletlerin bölgesel güvenlik sorunlarında Washington ile birlikte hareket etme ve uyum arayışlarının sürdüğü, siyasi konularda ise uyum içerisinde hareket edildiği anlaşılmıştır.

Bu dönemde öncelikle, Türkiye ve Güney Kore'nin her ikisinin de sistemsel bakımdan yeni bir jeopolitik düzene uyum sağlama gayreti içine girdikleri görülmektedir. Bu dönemde Güney Kore'nin demokratik yönetime geçişi ile Soğuk Savaş döneminin yapısal tehdit algısının azalmış olması Seul'un Moskova ve Pekin ile diplomatik ilişkilerini normalleştirmesine imkân sağlamıştır. Oluşan yeni jeopolitik atmosferi değerlendiren Roh Tae-Woo, Nordpolitik diplomasisini uygulamaya koymuş, bir yandan Kuzey Kore'nin müttefikleri olan devletlerle ilişki kurarak rakibini yalnızlaştırmış diğer yandan diplomatik etkinliğini üst düzeye çıkararak bundan siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlamında kazanç elde etmiştir. Aynı şekilde Türkiye'nin de, özellikle 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla oluşan yeni jeopolitik düzene ayak uydurma çabası güttüğü görülmüştür. Özellikle Balkanlardan Kafkaslara, oradan Orta Asya'ya değin pek çok tarihi, kültürel bağa sahip olduğu ulus-devletin ortaya çıkması Türkiye'nin jeopolitik algısında yeni bir dönüşümü başlatmıştır. Buna rağmen bu dönem zarfında Türkiye'nin öncelikli gündemini güvenlik meseleleri oluşturmuştur. Zira Ağustos 1990'da Saddam'ın Kuveyt'i işgali ile baş gösteren bölgesel kriz ve sonrasında yaşanan I. Körfez Savaşı esnasında Türkiye-ABD ittifakının Soğuk Savaş dönemindeki gibi güçlü bir işbirliği örneği sunsa da Ankara için önemli bir maliyet getirdiği görülmüştür. Bu dönemde hem ticari kayıpların giderilmesi noktasında verilen sözlerin yerine getirilmemiş olması hem de Ankara'nın endişe ettiği konulardan olan Kürt meselesinin Kuzey Irak'ta Çekiç Güç adıyla sunulan Batı güvenlik şemsiyesi eliyle güçlendirilmesi Türkiye'nin Batı ittifakının faydalarını sorgulamasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde demokratik bir Batılı devlet kimliğinin Orta Asya'daki yeni Türk devletlerine model olması için ortaya atılan söylemsel girişimlerin Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası

jeopolitikte önemli bir rol taşımaya devam edeceğine dair bir işaret sunmuştur. Diğer taraftan Sovyet sonrası dönemde Balkanlar'da meydana gelen güç boşluğu etnik ve iç çatışmaları tetiklemiştir. Özellikle Bosna'da yaşananlar Türkiye'nin Batı ile ilişkilerine önemli ölçüde tesir etmiştir. Avrupa'nın Bosna'da yaşananlara karşı bir çözüm üretememiş olması ve ABD'nin öncülüğüne NATO'nun devreye sokulması Türkiye'nin Atlantikçi güvenlik sistemi içerisinde Washington ile ilişkilerini sürdürmesi noktasında etkili olmuştur. Siyasal açıdan Türkiye'nin Batıya bağlılığı da bu dönemde sıklıkla vurgulanan bir husus olmuştur. 1997 yılında Lüksemburg'da Türkiye'nin AB adaylığı için bir ilerleme kaydedememesi Türkiye'nin ve ABD'nin AB'ye tepki göstermesine neden olmuş ve nihayetinde 1999 Helsinki zirvesinde Türkiye AB'ye aday ülke ilan edilmiştir.

Bu dönem zarfında Türkiye ve Güney Kore'nin her ikisinde de jeopolitik dinamiklerin değişmesiyle beraber ABD nezdindeki önemini yitirerek ABD'nin askeri desteğini kaybetme korkusu izlenmiştir. Güney Kore'deki Amerikan askeri varlığının azaltılmasına ilişkin iç baskılar Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber tırmanışa geçmiştir. Özellikle bu dönemde Werner-Nunn Düzenlemesi ile Bush döneminde başlatılan asker azaltma girişimi 1993 yılında Kuzey Kore'nin NPT antlaşmasından çekileceğini duyurması üzerine Clinton yönetimince askıya alınmıştır. Bu dönemde Seul'un asker azaltılmasının bölgede bir güç boşluğu doğuracağı ve Kore Savaşı'nda olduğu gibi Kuzey Kore'nin olası saldırılarını cesaretlendireceği kaygısı yükselmiştir. Öte yandan Ankara'da Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla ABD'nin bölgedeki çıkarlarının azaldığı dolayısıyla Türk-Amerikan ittifakında bir gevşeme yaşanacağı kaygısı ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle bu dönemdeki Türk-Amerikan ilişkilerinin bölgesel ve sistemsal dönüşüm dinamiklerince belirlendiği görülmüştür.

Soğuk Savaş sonrası dönem içerisinde önemli kırılmaların olduğu bir dönem olan 2001-2010 yılları arasında Türkiye'nin ve Güney Kore'nin ABD ile ilişkilerini etkileyen pek çok hadise meydana gelmiştir. Bu dönem zarfında Seul'de 1998-2008 yılları arasında liberal Kim Dae-jung ve Roh Moo-hyun'un Cumhurbaşkanı seçilmesi Kuzey Kore'ye ilişkin geleneksel politikaların dönüşmesine yol açmıştır. Açılımcı bir yaklaşım izleyen bu başkanlar döneminde iki Kore arasındaki ilişkilerde önemli ilerlemeler kaydedilirken ABD'nin özellikle 2001 sonrasında takındığı müdahaleci tavır Seul ile Washington arasında önemli bir ayrışmayı beraberinde getirmiştir. 11 Eylül 2001 saldırılarının yaşanması hem ABD'nin ulusal güvenlik algısını sarsmıştır. Bu tarihten sonra Washington'un potansiyel tehditleri askeri güç yoluyla yok etmeyi tasarlayan yaklaşımı Güney Kore ve Türkiye'nin içerisinde bulunduğu alt sistem içerisinde önemli bir gerginlik meydana getirmiştir. Türkiye'nin komşusu olduğu İran ve Irak, Güney Kore'nin komşusu ve anayasasına göre kendi toprağının bir parçası olan Kuzey Kore ABD tarafından şer ekseninde yer alan düşman ülkeler olarak tanımlanmıştır. Nihayetinde 2001 yılında Afganistan müdahalesinin ardından Washington Saddam rejiminin uluslararası barışa bir tehdit oluşturduğuna yönelik ikna çalışmaları Batılı müttefikler ve halkları nezdinde ciddi bir reaksiyon oluşturmuş ve savaş karşıtlığıyla beraber Amerikan karşıtlığını tetiklemiştir.

Oluşan uluslararası Amerikan karşıtı atmosfer Türkiye ve Güney Kore'nin kendi iç dinamiklerindeki gelişmelerle de beslenmiş ve bu dönemde her iki ülkenin de ABD ile olan ittifak ilişkilerine yansımıştır. 2002 yılında Güney Kore'de bir Amerikan askeri aracının iki

lise öğrencisi kıza çarparak hayatlarını kaybetmesine neden olması ve kazaya karışan Amerikan askeri personelinin Güney Kore’de yargılanamamasının getirdiği duygular ülke çapında Amerikan karşıtı gösterilere dönüşmüştür. Böyle bir atmosferde yapılan 2002 seçimlerinde Amerikan karşıtı duruşunu gizlemeyen Roh Moo-hyun’un Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Diğer yandan Türkiye’nin 1 Mart 2003 tezkeresine onay vermemesi, dünyadaki Amerikan karşıtı eğiliminin bir parçası olmakla beraber komşusu Irak’ın istikrarsızlığa sürüklenme ihtimali, bölgenin Kürt sorununun bir parçası olması, 1991 yılındaki Körfez Savaşı esnasında oluşan Türkiye’nin zararlarının karşılanmamış olması ve Çekiç Güç’ün Türkiye’nin milli güvenliğine tehdit olacak unsurları güçlendirmiş olması gibi faktörlerin bir sonucu olarak görülmektedir. Dolayısıyla ABD ile Türk hükümetinin belirli noktalarda anlaşmış olmalarına ve ABD kuvvetlerinin Akdeniz’de hazır bir şekilde beklemesine rağmen Türk toplumunda kaygı oluşturan unsurlar TBMM’nin kararlarına yansımıştır.

Bu dönemin bir diğer özelliği küresel güvenlik bağlamında artan gerginliklerin yanı sıra bölgesel güvenlik sorunlarının Türkiye’nin Irak, Güney Kore’nin de Kuzey Kore’nin nükleer programını sürdürmesi ve 2003 yılında NPT anlaşmasından çekilmesiyle tırmanışa geçmiş olmasıdır. Bu noktada Türkiye’nin bölgesel meselelerde ABD’nin çıkarları ile çelişkili bir duruma düştüğü görülmüştür. Ancak Güney Kore’de Amerika’nın küresel ve bölgesel çıkarlarına karşı net bir duruş sergileyen hükümet görevde olmasına rağmen Bush’un Kore’den asker çekme ve Kuzey Kore’ye karşı kuvvet kullanmasını önlemenin bir yolu olarak ABD’nin peşine takılma stratejisi izlediği görülmüştür. Bu dönemde Çin’in Güney Kore’yi rahatsız edici eylemlerde bulunması ve Pyongyang’ın askeri eylemlerini cesaretlendirmesi Seul-Pekin ilişkilerinde ABD faktörünün devreye girmesine neden olmuştur. Diğer taraftan Türkiye’nin 2007 yılından itibaren AB ile müzakere sürecinin tıkanmış olması, 2009 yılından sonra da Türkiye-İsrail ilişkilerindeki hızlı bozulma Ankara’nın geleneksel müttefikleri ile olan ilişkilerinde önemli bir anlaşmazlık döneminin kapısını aralamıştır. Bu noktada iki ülkenin içerisinde yer aldıkları alt sistemin dinamiklerinin bu ülkelerin ABD ile olan ittifaklarında farklı sonuçlara yol açtığı görülmüştür. Türkiye’nin komşuları ile olan ilişkilerindeki bozulma Ankara-Washington ilişkilerini olumsuz etkilerken Güney Kore’nin komşuları olan Çin ve Kuzey Kore ile arasında gerginliklerin yaşanması iki ülke ittifakını güçlendirici bir etki yapmıştır.

ABD’nin Afganistan ve Irak’ta maliyetli savaflara girişmesi, 2008 yılında meydana gelen ekonomik kriz ve sonrasında daralma ile birlikte ABD’nin uluslararası meselelerdeki rolünü önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde ABD’nin düşüşüne Çin’in yükselişinin eşlik etmesi uluslararası sistem tartışmalarını tetiklemiştir. Güç ve kapasite dağılımlarının giderek ABD’nin konumunun aleyhinde gelişmesi Çin ve gelişen diğer ülkeleri Amerikan karşıtı bir blok oluşturup oluşturmayacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu dönemde müttefik ülkelerin Çin ve Rusya gibi ABD’nin rakibi olarak gördüğü aktörlerle ilişkilerini güçlendirmesi dönemin öne çıkan dinamiklerinden bir tanesidir. Sonuç olarak 2001-2010 yılları arasında Ankara ve Seul’un ABD ile ittifakını etkileyen çeşitli faktörlerin olduğu görülmüştür. Bunlar a) Uluslararası güvenlik sorunlarına geri dönüş ve bunun ittifak ilişkilerinde karşılıklı beklentileri arttırması; b) Amerikan karşıtlığının uluslararası konjonktürde ve iç dinamikler bağlamında etki gücünün arttırmış olması; c) Türkiye’nin Irak’ın siyasi yapısı Güney Kore’nin de Kuzey Kore’nin tehdit algısı bağlamında ABD ile

fikir ayrılığına düşmesi; d) Her iki devletin de ABD ile ilişkilerinde milli çıkarları öncelediği ve dengeleyici bir politika izlemeye gayret gösterdiği şeklindedir.

2010-2016 yılları arasında dünyadaki pek çok küresel gelişmeye bölgesel dinamiklerin eşlik ettiği görülmüştür. Bu dönemde ABD'nin 2008 krizinin etkilerini azaltmaya yönelik girişimler içerisinde olduğu, bu bakımdan kimi bölgesel sorunların çözümünde daha önce olduğu gibi ittifaklara öncülük ederek liderlik rolü izlemekten imtina ettiği görülmüştür. 2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan Arap Baharı bölge ülkelerini kısa bir zarfında etkisi altına almış ve birçok ülkede yönetim krizleri ile insani sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde ABD, Libya'da Kaddafi'nin, Suriye'de de Esad'ın iktidarlarını sürdürmek adına ülke içinde uygulamaya koydukları güç politikalarına karşı oluşan uluslararası kamuoyuna liderlik etmekte daha önceki dönemlere göre geride kalmıştır. Başkan Obama'nın geriden yönetme yaklaşımı ile NATO'daki Amerikan rolünü zayıflatırken Irak'taki askerlerini geri çekme planını uygulamaya koymuştur. Aynı dönem Türkiye'nin ısrarlarına rağmen Esad karşısında, kimyasal silahların Suriye halkına karşı kullanılması gibi birçok kırmızı çizginin aşılmasına rağmen önemli bir caydırıcılık ortaya koyamamıştır. Suriye'de ılımlı muhalefetin eğitilmesi ve rejime karşı direnişlerinin güçlendirilmesi için zayıf girişimler sonuçsuz kalmıştır. Diğer taraftan Kuzey Irak ve Suriye'de DAESH'in güç kazanarak hızla nüfuz kazanmasına rağmen havadan operasyonlar dışında bir müdahale seçeneğini hayata geçirememiş ve Amerikan askerlerini yeniden sahaya sürmek istememiştir. Bu durum ABD'nin daha az maliyetli gördüğü yerel silahlı gruplar ile işbirliği seçeneğini devreye sokmasına yol açmıştır. ABD'nin kendi insan maliyeti ve ekonomik sorunları çerçevesinde oluşan kaygıları bölgede Türkiye karşıtı terör örgütlerinin ABD ile bir ilişki kurmasına yol açmış ve bu durum uzun yıllardır müttefik olan iki devletin ilişkilerinde önemli bir sorun alanı oluşturmuştur. YPG/PYD'nin Suriye'nin toprak bütünlüğünü bozacak gayrimeşru egemenlik alanı oluşturması ve Türkiye'nin milli güvenliğine birinci dereceden tehdit oluşturması Ankara ile Washington'un bölgedeki politikalarını taban tabana zıt bir istikamete çevirmiştir. Diğer taraftan Arap Baharı sürecinde Mısır'daki demokratik seçimle başa gelmiş Müslüman Kardeşler ile Türkiye'nin yakın bağ kurması, İsrail'in ve ABD'nin çıkarları ile çelişkili görülmüştür. Türkiye'nin iç güvenlik bağlamında sorunlar yaşaması, darbe girişimine karşı demokratik hükümete Batılı devletlerden destek gelmemiş olması gibi pek çok hadise Ankara'nın ABD ile ittifak ilişkilerinde iç ve bölgesel gelişmelerin etkisi altına girdiğini göstermiştir. Bu dönemde ABD'nin bölgedeki politikalarında iç ekonomik daralmadan kaynaklanan sınırlılıklar içerisinde hareket etmek zorunda kalması sorunlara sistemik bir zemin oluşturmuştur.

Kuzeydoğu Asya'daki Kuzey Kore tehdidi bu süre zarfında artmaya devam etmiştir. Bununla beraber Çin'in küresel ekonomideki artan payı özellikle 2010 yılından sonra Pekin'in bölge ülkeleri nezdinde daha fazla baskı oluşturmaya yol açmıştır. 2013 yılında Xi Jinping'in Çin Devlet Başkanı olması, Çin'in bölgesel ve küresel meselelerde daha fazla özgüven ve etki sahibi olmasının yolunu açmıştır. Bu dönemde ABD'nin Çin'e karşı önemli ticari dezavantaj içerisinde olması ve ekonomik daralmanın etkilerini henüz atlatamamış olması, uluslararası sistemdeki sistemik geçiş ve liderlik tartışmalarını tetiklemiştir. Pyongyang'ın 2013 ve 2016 yılında nükleer denemeler gerçekleştirmesi bölgedeki güvenlik sorunlarını alevlendirmiştir. Bu noktada Seul'un ABD'nin caydırıcı gücüne olan ihtiyacı

sürmüştür. 2008 yılında Lee Myung-bak'ın Güney Kore Cumhurbaşkanı olması da Seul-Washington ilişkilerinde önceki döneme göre iyileşme yaşanmasının önünü açmıştır. Bununla beraber Pyongyang'a karşı ABD'nin füze savunma sistemlerini bölgeye yerleştirme girişimi Seul hükümetince kabul edilmiştir. Bu durum Çin-Güney Kore ilişkilerinde ciddi bir bozulmayı beraberinde getirmiştir. ABD'nin Çin'i çevrelemesine olanak sağlayacak bir sistemi bölgeye yerleştirmesi ABD'nin küresel stratejisine hizmet ederken Seul'e önemli bir maliyet oluşturmuştur. Bir yandan güvenlik bir yandan ekonomi denklemini bir arada yürütmek isteyen Mavi Saray, Çin ve ABD arasında önemli bir denge arayışına yönelmiştir. Bu noktada sistemsel ve bölgesel sorunların ABD-Güney Kore ittifakında güçlendirici bir etki yaptığını ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla 2011-2016 arasında Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik fikir ayrılıkları görülürken Güney Kore-ABD ilişkilerinde bölgesel güvenlik sorunları bağlamında yeniden uyum sağlanmıştır. Ortadoğu alt sistemi içerisinde dönüştürücü pek çok hadisenin yaşanması, güvenlik sorunlarını Türkiye'nin iç ve dış politikasının belirleme noktasında öncelikli bir konuma yerleşmesine yol açmıştır. Türkiye'nin ABD ve Batı ittifakının genelinden farklı milli güvenlik kaygıları taşıması ittifak ilişkilerinde bölgesel dinamikleri öncelikli kılmıştır. Ortadoğu'nun aksine bölgesel gelişmeler Güney Kore-ABD ittifakı için birleştirici bir zemin oluşturmuştur. Çin'in 2010 yılından beri çeşitli biçimlerde Seul'un milli güvenlik kaygılarına karşı duyarsız kalması, diğer taraftan Kuzey Kore'nin nükleer tehdidini arttırması ABD'yi Güney Kore'nin güvenliği konusunda öncelikli aktör rolünü sürdürmesine neden olmuştur.

2016-2021 yılları arasındaki dönem ABD'nin Donald Trump liderliğinde içe dönüş yaşadığı ve küresel rolüne dair tartışmaların arttığı bir zaman dilimini içermektedir. ABD'nin uluslararası sistemdeki yeri ve liberal düzendeki liderlik iddiası resmen Beyaz Saray yönetimince sorgulanmış, ekonomik milliyetçilik öne çıkarılmış, göçmen karşıtı politikalar benimsenmiştir. Washington ayrıca Dünya Sağlık Örgütü ve Paris İklim Antlaşması'ndan çekilerek devletlerin ancak çok taraflı işbirliği halinde çözebilecekleri salgın hastalıklar ve küresel ısınma gibi sorunların çözümüne ilgisiz kaldığını göstermiştir. ABD'nin içinde bulunduğu ekonomik durumu daha iyi bir düzeye getirmek için önceliğini bu alana kaydıran Beyaz Saray, ABD'nin küresel ittifak düzenini yüksek maliyeti nedeniyle de sorgulamaya başlamıştır. Trump yönetimi ABD'nin müttefiklerinin güvenliğini sağlama noktasında diğer devletlerin daha fazla maddi destek alması gerektiğine inanarak bu noktada müttefik devletlere önemli bir baskı oluşturmuştur. Obama'dan görevi devralan Trump, ABD'nin Ortadoğu politikasında izlediği çizgiyi büyük ölçüde korumuştur.

Bu dönemde Türkiye'nin iç ve bölgesel dinamiklerinde önemli sarsılmalar meydana gelmiştir. 2015 yılında Rusya'nın Suriye'ye yerleşmesi Türkiye ve Rusya'yı riskli bir karşılaşma içine sokmuştur. Nitekim bir Rus savaş uçağının Kasım 2015'te Türk F-16'ları tarafından düşürülmüş olması bölgedeki gerilimlerin küresel bir çatışmaya dönüşme ihtimalini arttırmıştır. Bununla beraber Türkiye'de artışa geçen terör eylemleri ülke içi güvenlik sorunlarını tırmandırmıştır. 15 Temmuz 2016'da ordu içindeki bir grubun darbe girişiminde bulunması bu sorunları zirveye taşımıştır. Türkiye'nin bu süreçte Batılı müttefiklerinden beklediği desteği görememesinin ardından Ankara Suriye'ye doğrudan askeri kuvvetlerini göndermiş ve milli güvenliğine karşı oluşan tehditleri bizzat bertaraf etmiştir. Bu durum Türkiye'nin kendi milli güvenlik araçları ve imkânlarını gerektiğinde

sevk edebilecek yeterlilikte ve kararlılıkta bir bölgesel güç olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra bölgesel sorunların çözümünde ABD ile anlaşmazlıklar oluşmasına karşın Ankara, Moskova ve Tahran gibi bölgesel güçlerle diyalog kanallarını güçlendirmiş ve sorunların çözümünde etkin bir biçimde kullanmaya çalışmıştır. Dolayısıyla ABD'nin küresel meselelerdeki tutumunun ve müttefikleri ile olan ilişkilerinin giderek zayıflaması sistemsel düzeyde bir alan açmıştır. Türkiye'nin içindeki tehdit ortamı Ankara'nın güvenlik sorunlarını kolektif güvenlik mekanizmalarından ziyade self-help yaklaşımı çerçevesinde kendi öncelikleri etrafında ele almasına yol açmıştır. Bu bakımdan Ankara, NATO ve ABD ile köklü ittifak ilişkilerine karşın bölgesel konulardaki fikir ayrılıklarına rağmen İran ve Rusya gibi bölgesel güçler ile masaya oturabilmiştir. Türkiye bu süreçte sadece Rusya ile masaya oturmakla kalmamış, ayrıca buradan S-400 hava savunma sistemleri satın almıştır. Bu durum ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası ittifak sistemi içerisinde önemli bir farklılaşmayı meydana getirmiştir. Müttefik devletlerin rakip devletlerin savunma sistemlerine yönelmesi NATO ittifakı için de önemli bir sorun alanı oluşturmuştur. Bu durumda Snyder'in (1984) çok kutuplu düzenlerde ittifak ilişkilerinin esneklik ve belirsizlik kazanacağı argümanına değinmek gereklidir. Snyder, ittifak liderinin müttefikleri yanında tutmak için onlara teşvikler vermesi gerektiğini söylemiştir. ABD'nin 2016'dan sonra çeşitli gerekçelerle askeri ve ekonomik yaptırımları devreye sokması Türkiye'nin ABD'nin güvenlik şemsiyesinden eskisi kadar faydalanamıyor olmasının yanı sıra ABD ile ittifakından zarar görmesine yol açmıştır. Bu durum Türkiye'nin Rusya ile güvenlik alanında işbirliği yapmasına zemin hazırlamıştır. Tüm bu gelişmeler Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan dinamiklerin geleneksel Amerikan ittifak ilişkilerine yansımalarını göstermektedir.

Diğer taraftan Güney Kore de benzer şekilde Trump yönetimince mali bir baskı altına alınmıştır. İttifak maliyetlerinin paylaşımı noktasında Beyaz Saray'ın yüksek talebi Güney Kore'de tepkiyle karşılanmıştır. Bunun yanı sıra daha önceki dönemde anlaşmaya varılan Kore ABD Serbest Ticaret Antlaşması da Trump yönetiminin baskılarıyla yeniden müzakere edilmiştir. Seul, Donald Trump'ın Çin'e karşı sert ticaret kotaları uygulamasıyla ortaya çıkan ticaret savaşlarından da önemli ölçüde etkilenmiştir. Güney Kore'nin bir yanda iyi düzeydeki ekonomik ilişkilerine rağmen yükselişe geçen Çin'in artırdığı jeopolitik baskılar, diğer yanda Kuzey Kore'nin askeri tehditleri ve emperyal geçmişiyle yüzleşmekten kaçan Japonya ile olan kötü ilişkileri ABD ittifakının bu ülkenin milli güvenliği için önemini korumasına yol açmaktadır. Bu yüzden Seul, Çin'in tepkisine neden olmasına rağmen THAAD hava savunma sisteminin ülkesinde konuşlanmasına izin vermiştir. Ancak Çin ambargosuyla da yüzleşerek Pekin ile ilişkileri düzeltmek için gayret göstermiştir. Büyük güçler arasında dengeli bir tutum sergileyerek milli çıkarlarını koruma, Soğuk Savaş sonrası dönemde Güney Kore'nin öncelikli politikası haline gelmiştir. Dolayısı ile 2016-2021 yılları arasında ABD'nin liberal uluslararası düzendeki etkisini kendi inisiyatifiyle azaltması, müttefikleri olan ilişkilerini bir sorun olarak görmesi Soğuk Savaş döneminden beri oturmuş pek çok dinamiği etkilediği görülmüştür.

SONUÇ

Bu çalışmada ABD'nin geniş ölçekte Avrupa ve Asya bölgesi alt sistemleri içerisinde sürdürdüğü güvenlik ittifakları, seçilen örnek vakalar çerçevesinde ele alınmıştır. ABD'nin Soğuk Savaş dinamikleri etrafında inşa ettiği askeri ittifaklar NATO ve San Francisco Sistemleri ile kurumsal bir işleyişe oturmuştur. Bu ittifak ağları içerisinde Türkiye ve Güney Kore, hem bulundukları jeopolitik konumları hem de bölgesel güç özelliklerini barındırmaları nedeniyle ABD ile ilişkileri açısından öne çıkan önemli aktörler olmuşlardır. Bu yönüyle Ankara ve Seul'un ABD ile olan ilişkileri ülkelerin dış politikaları açısından öncelikli olduğu kadar iç siyasetlerini de derinden etkileyen etmenlerden olmuştur. Bunun yanı sıra, bölgesel alt sistem ve uluslararası sistemdeki farklı dönemlerde tezahür eden gelişmeler bu devletlerin hem ABD ile olan ittifak ilişkilerini hem de bölgede izledikleri dış politika yönelimlerini belirlemede etkili olmuştur. Bu bakımdan çalışmanın temel olarak odaklandığı husus, Soğuk Savaş dinamiklerinin uluslararası sistemden büyük ölçüde sıyrılmasıyla, devletlerin sistemdeki tek süper güç haline dönüşen ABD ile olan ittifaklarında, bölgesel güvenlik meseleleri üzerinde farklı davranışlar sergilemeye başlamalarıdır. Bu argüman, ABD'nin farklı ittifak alanları içerisinde mevcut iki vakanın daha yakından incelenmesi ile sınanmıştır. Her iki ülkenin milli güvenliklerine doğrudan ve dolaylı tehditler oluşturan gelişmeler çerçevesinde ortaya koydukları ittifak davranışları incelenmiştir. Bu karşılaştırma yaklaşımı, ABD'nin farklı yapısal değişkenlerin etkisi altındaki ittifak davranışının anlaşılmasına katkı sunacağı kanısıyla ortaya çıkmıştır.

Devletler arası ittifaklar, uluslararası sistemin en önemli sacayaklarından birisini teşkil etmektedir. Uzunca bir süredir devletler, bir yandan milli güvenliklerini ittifaklar yoluyla güçlendirirken diğer taraftan daha geniş bağlamda yer alan milli çıkarlarına uygun politikalar için ittifak ağları inşa etmektedirler. Bu yönüyle reel politik bir olgu olan ittifaklar, uluslararası ilişkiler çalışmalarının teorik bağlamı içerisinde de büyük güç siyaseti ve sistem düzeyindeki açıklamalar için önemli bir zemin teşkil etmektedir. Bu bakımdan, çalışmada ittifakların sürekliliğini açıklayan mevcut teorilerin ortaya koyduğu çeşitli dengeleme argümanları kullanılarak devletler arası ittifakların istikrarını etkileyen faktörler ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Çalışmada ABD'nin NATO müttefiki olan Türkiye ile olan ilişkileri ile birlikte Kuzeydoğu Asya'da Güney Kore ile kurduğu ikili ittifak mekanizması örneklem olarak kullanılmıştır. Her iki ittifak da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan dinamikler etrafında kurulmasına rağmen günümüze dek sürekliliğini koruyabilmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ittifakların işleyişlerinde geçmiş döneme göre farklılıklar meydana gelmiştir. Çalışmanın amacı bu değişimleri tespit edip, sistem seviyesindeki dinamiklerden iç politikaya etki eden unsurlara kadar farklı düzeydeki değişkenler etrafında bunları analiz etmektir. Bu yönüyle mevcut uluslararası sistemin çok taraflı, çok kutuplu ya da kutupsuz olarak kabul edilen bir evresinden hareketle, ABD'nin müttefikleri ile olan ilişkilerinden yola çıkılmış, Soğuk Savaş sonrası güç politikalarının bölgesel sonuçlarına ve bunun küresel anlamlarına dair netice elde edilmeye çalışılmıştır.

SSCB'nin dağılması ile Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası sistemde büyük, dönüştürücü bir etkiye neden olmuştur. Öncelikle ABD'nin karşısında kendisiyle küresel nüfuz mücadelesi yürütebilecek rakip bir süper gücün kalmaması, uluslararası sistemin

yapısında çift kutuplu dönemin sonunu getirmiştir. İki süper gücün mücadelesine endeksli politika üreten devletler, SSCB'nin dağılmasına hızla uyum sağlamak durumunda kalmışlardır. Özellikle Sovyet nüfuzunun doğrudan var olduğu Doğu Avrupa'daki gelişmeler şaşırtıcı bir hızla ortaya çıkmıştır. Bir yandan bağımsızlıklarını elde eden yeni devletler tarih sahnesinde rol almaya başlarken, diğer yandan İkinci Dünya Savaşı sonundan itibaren Doğu ve Batı şeklinde ikiye bölünmüş olan Almanya yeniden birleşebilmiştir. Dolayısıyla Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin dağılması Avrupa'da liberal batılı düzenin yayılmasına imkân sağlamıştır. Diğer taraftan Sovyet ideolojisinin gölgelediği mikro milliyetçiliğin açığa çıkması Yugoslavya'nın büyük bir çatışma alanına dönmesine neden olmuştur. Bununla birlikte SSCB'nin oluşturduğu tehditlerin ortadan kalkması ile hem teorik hem de pratik düzlemde ABD'nin ittifaklarının geleceğine dair ortaya çıkan tartışmalar Yugoslavya'nın parçalanma sürecindeki güvenlik sorunlarından etkilenmiştir. Böylece NATO'nun işlevinin sona ereceği varsayımını taşıyan teorilerin yanıldığı görülmüş, beklenenin aksine ABD'nin kurulu ittifakları Avrupa'da olduğu gibi Asya'daki varlığını da büyük oranda korumuştur.

Soğuk Savaş sonrasının erken döneminde yaşanan bu gelişmeler, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yürütülen teorik tartışmaların da yeni boyutlar kazanmasına neden olmuştur. Başlangıçta Amerikan ideolojisine dayalı serbest pazar ve liberal demokrasinin ebedî zaferi ilan edilmiştir. Kısa bir süre sonra ise bu görüşün geçersiz olduğu meydana gelen birçok güvenlik sorunu çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bununla beraber ABD'nin sistem içerisinde tek süper güç olarak kalması, geleneksel teoriler içerisinde uluslararası meseleleri açıklamada sıklıkla başvurulan güç dengesi kavramını yeniden tartışılır hale getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde tarafları keskin bir biçimde belirleyen ittifak ağları, NATO ve Varşova Paktı olarak belirli bir denge sistematiği içerisinde hareket etmiştir. Ancak rakip ittifaklardan birisinin ortadan kalkmış olması, hem ABD'nin ittifaklarının geleceği, hem de uluslararası sistemin yapısı hakkında önemli tartışmaları alevlendirmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü içerisinde yer verilen teorik araştırmaların birçoğunda, SSCB'nin dağılması sonrası uluslararası sistemin bir süre tek kutuplu bir vaziyet aldığı konusunda ortak kanaatlere rastlanmıştır. Bazı araştırmacıların uluslararası sistemin yapısına dair erken dönemde farklı görüşler beyan ettikleri görülmekle beraber 11 Eylül saldırıları sonrası için birçok farklı tanımlama yapılmıştır. Örneğin Huntington (1999) tek-çok kutupluluk kavramını öne sürmüş, Haass (2008) kutupsuzluk döneminin başladığını, Khanna (2008) üç kutuplu bir yapının doğduğunu iddia etmiştir. Fareed Zakaria ve Charles Kupchan gibi araştırmacılar ise Amerikan sonrası çok kutuplu bir dünyanın varlığını ilan etmişlerdir. Fuat Keyman'ın çok boyutlu ve çok taraflı olarak nitelendirdiği uluslararası sistem, küresel hegemonyanın eksikliği, bölgesel güçlerin etkinliğini arttırması, liberal düzene alternatif siyaset, toplum ve ekonomi yönetim biçimlerinin ortaya çıkması ve başarısız devletlerin mevcudiyeti sonrasında devlet-dışı silahlı örgütlerin daha fazla etkinlik kazanması şeklinde dört etmen etrafında tanımlamıştır. Bu yönüyle Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ya da tam manasıyla 1991 yılındaki SSCB'nin dağılması ile başlamış ve birçoklarına göre, 11 Eylül saldırılarının gerçekleştiği 2001 yılında yeni bir safhaya geçmiştir. ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi'nin çökmesiyle sonuçlanan 2001 yılındaki saldırılar Washington'un tehditleri kaynağında ve henüz oluşmadan yok etmeye yönelik sorunlu girişimini uygulamaya koymasına neden olurken aynı yıl Çin'in

Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması, ekonomik bağlamda dünyada yeni bir mücadele alanı ortaya çıkmasına neden olmuştur. 2008 yılında ABD ve diğer Batılı ekonomileri derinden sarsan finansal krizle beraber aynı yıl Rusya'nın Gürcistan'da, daha sonraki süreçte ise Suriye ve Ukrayna gibi bölgesel krizlerde çatışmadan çekinmeyecek bir tavır izlemesi uluslararası sistem tartışmalarını yeniden askeri ve ekonomik parametreler gibi sert güç unsurları çerçevesine taşımıştır.

Yükselen Çin olgusu ve ABD-Çin jeopolitik rekabeti uluslararası sistemin ileride alacağı şekil konusunda belirleyici görünmektedir. Çin'in 1970'lerin sonundan itibaren hızla kalkınması ve DTÖ'ye üye olması ile beraber önemli bir süper güç adayı haline gelmesi uluslararası ilişkilerde ABD-Çin rekabetini güçlendirmiştir. 2008 yılında Batı dünyasını önemli ölçüde etkileyen finansal kriz, Çin'in güç geçişi tartışmalarının merkezinde konumlanmasına yol açmıştır. Çin'in askeri bağlamda hızla güçlenmesi bölgedeki güvenlik meselelerindeki rolünü arttırırken Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Kuşak ve Yol Girişimi gibi ekonomi ve ticaret alanındaki girişimleri Pekin'in yeni bir çok taraflı yapı tasarımı gittiği iddialarını öne çıkarmaktadır. Çin'in 2017 yılında satın alma gücü paritesi bakımından ABD'yi geride bırakmış olması kısa bir süre zarfında da GSYİH bakımından dünyanın birinci ekonomisi haline gelecek olması ABD ve Çin arasındaki mevcut askeri, ekonomik ve ideolojik çatışma ihtimalini arttırmaktadır. ABD'nin Trump döneminde izlediği katı Çin politikası ve açtığı ekonomik savaş iki ülke ilişkileri kadar bölgedeki Amerikan müttefiklerinin de hem güvenlik hem de ekonomilerine olumsuz etkilere yol açmıştır. Dolayısıyla bu durum, diğer devletlerin dış politikalarının bu iki büyük güç arasında yaşananlar çerçevesinde okunmasını gerekli kılmaktadır. Mevcut uluslararası sistem bağlamında Çin kadar Rusya'nın da tekrardan küresel bir aktör olduğu görülmektedir. Moskova'nın bölgesel krizlerde oynadığı rol Rusya'nın hem Batı devletleri ile olan ilişkilerini hem de bölgedeki Amerikan müttefiklerinin dış politika davranışlarını etkilemektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin ve Rusya gibi süper güç adaylarının yanı sıra Avrupa Birliği, ASEAN, BRICS, Türkiye ve Güney Kore gibi aktörlerin de önemli bir hareket alanı kazandığı da görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma açısından uluslararası sistemin mevcut yapısı, tek süper gücün etkin olduğu ancak dünyanın farklı yerlerindeki bölgesel güçlerin nüfuz alanlarına sahip oldukları parçalı bir çok kutuplu yapı şeklinde tasavvur edilmiştir.

Çalışmada, Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu yapısının müttefik devletlerde belirli davranışları göstermesini zaruri kıldığı literatürdeki kaynaklara dayalı olarak aktarılmıştır. Bu davranış kalıpları Waltz tarafından gücün; Walt tarafından ise tehdidin dengelenmesi şeklinde ifade edilmiştir. Bununla beraber Randall Schweller tarafından ortaya konulan çıkar dengesi yaklaşımının çalışmadaki vakalara daha uygun açıklayıcı parametreler ortaya koyduğu görülmüştür. Nitekim Schweller'in devletlerin denge ya da peşine takılma stratejisi tercihlerini milli çıkarların doğasına göre yaptıkları iddiası, Soğuk Savaş sonrası dönemin koşullarına daha uygun görünmektedir. Zira Soğuk Savaş sonrası dönem, tehditlerin ve bölgesel güç mücadelelerinin arttığı ya da nitelik değiştirdiği bir konjonktürü oluşturmaktadır. Bu dönem içerisinde asimetrik tehditler, 11 Eylül saldırılarında olduğu gibi sistemin en büyük askeri ve ekonomik gücünü elinde bulunduran ABD'nin dahi güvenli olmadığını kanıtlamıştır. Bunun yanı sıra Arap Baharı gibi bölgesel dinamikleri yerinden

eden gelişmeler kimi yerlerde devlet otoritesini çökertmiş ve devlet-dışı silahlı grupların nüfuzunu arttırmış, mülteci akınları gibi demografik ve ekonomik dengeleri sarsıcı hadiselerin yaşanmasına yol açmıştır.

Çalışmada ABD'nin Türkiye ve Güney Kore ile sahip olduğu ittifak ilişkileri iki ana hipotez etrafında incelenmiştir. Bunlardan ilki, Soğuk Savaş sonrası dönemde mevcut uluslararası sistemin yapısı çerçevesinde, ABD ve müttefikleri olan devletlerin kendi milli çıkar ve güvenliklerini ellerindeki diplomatik, yumuşak ya da sert güç içeren mevcut araç ve mekanizmalar dâhilinde tesis etmeye çalıştıklarını ileri sürmektedir. Nitekim mevcut koşullar altında bir süper güç ile müttefik olmanın devletler için sağladığı güvenlik garantisi Soğuk Savaş döneminde olduğunu gibi işlememektedir. Müttefikler arasındaki farklılaşan tehdit algılamaları ve çıkar çatışmaları, ittifak ilişkilerinin iki kutuplu düzende taşıdığı keskin çizgilerin dışında, esnek mahiyette yürütülmesine yol açmaktadır. Bu durum, Türkiye ve Güney Kore'nin Washington'un kendi bölgeleri içerisindeki hamlelerini dengeleyebilecek çok taraflı politika arayışlarına yöneldiği kimi vakalarda sabittir. Bunun yanı sıra Washington'un da geleneksel müttefiklerine yaklaşımında farklı tutumlar sergilediği görülmüştür. ABD Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen birçok uluslararası krizde maliyet ya da stratejik kaygıları nedeniyle kimi zaman geçici ittifakları, kimi zaman NATO'yu kimi zaman da müttefiklerinin dışında bölgesel devlet dışı aktörleri tercih etmiştir. Bu durum mevcut uluslararası sistemin yapısı bağlamında anlaşılabilecek bir gelişme olmakla beraber müttefikler arasında zaman zaman sorunlara yol açmıştır.

Çalışmanın diğer hipotezi, Soğuk Savaş sonrası dönemde artan milliyetçiliğin devletlerin ittifak siyasetlerinde bıraktığı izlerin araştırılmasına yönelik oluşturulmuştur. Bu gaye neoklasik realist metotlara yönelmeyi gerekli kılmıştır. Buna bağlı olarak da iç siyasi etmenlerin, söylemlerin ve Amerikan karşıtlığı gibi toplumsal hissiyatların analitik bağlamda ele alınması mümkün olmuştur. Dolayısı ile çalışma, bu etmenlerin ülkelerin ittifak davranışlarına etkisinin anlaşılmasında katkı sunmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümü, uluslararası sistemin ve devletler arası ittifakların yapısını ve teorik bağlamını açıklayıcı nitelikte üretilmiş olan literatür çerçevesinde oluşturulmuştur. İkinci bölümde, ABD'nin mevcut ittifakları içerisindeki gelişmeleri anlaşılır kılma maksadıyla, süreç izleme nitelikleri taşıyan bir içerik hazırlama yoluna gidilmiştir. Bu açıdan ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki ittifak sistemlerini teşkiline dair gelişmelere ve Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin yapısına dair tartışmalara ikinci bölümde yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın ilk vakasını oluşturan ABD-Türkiye ittifakı; dördüncü bölümde ise ABD-Güney Kore ittifakı 1990'lardan itibaren meydana gelmiş bölgesel ve küresel hadiseler etrafında ele alınmıştır. Sonuç olarak, müttefik devletler kadar ABD'nin de farklı yapısal değişikliklerin etkisi altında farklı ittifak davranışları sergilediği görülmüştür. Aşağıdaki bölümde çalışmada elde edilen, ABD'nin NATO ve San Francisco Sistemi bağlamında işleyen Türkiye ve Güney Kore ile olan ittifak ilişkilerinin ayırt edici özelliklerine dair sonuçlara yer verilmiştir. Bu sonuçlar, uluslararası sistem düzeyinde güç geçişi ve sistemin kutupluluğu ile müttefik devletlerin bölgesel tehdit ortamına uygun olarak tercih ettiği ittifak davranışlarının yanı sıra Türkiye ve Güney Kore'deki mevcut Amerikan karşıtlığı ve liderlerin kanaatlerini etkileyen etmenler çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra ortaya çıkan yeni küresel siyasal ortam, devletlerin ABD ve SSCB etrafında kümelenedikleri rakip ittifak ağlarının inşasının meydana getirdiği dinamiklerce şekillendirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın galibi iki nükleer gücün yaklaşık yarım asır süren güç ve nüfuz mücadelesi, Avrupa ve Asya'da yer alan devletlerin güvenlik ve dış politikalarını neredeyse tamamen bu iki devletin konumuna göre ayarlamasını gerekli kılmıştır. ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan rakip bir süper güç olarak çıkan SSCB'nin ideolojik öncülüğünü yaptığı komünizmin yayılmasını önleme amacıyla küresel bir strateji izlemiştir. Bu stratejinin en önemli parçası, Kuzey Atlantik jeopolitik havzasında Sovyet nüfuzunu önleyici ve caydırıcı nitelikte bir askeri ittifakın teşkili olmuştur. 1949 yılında NATO'nun kurulması ile Avrupa'da SSCB'nin dengelenmesi mümkün bir vaziyet alırken, Sovyet tehditleriyle doğrudan muhatap olan Türkiye, kısa bir süre içerisinde Kuzey İttifakı'nın bir parçası haline gelmiştir.

ABD'nin SSCB'nin çevrenmesine dayalı büyük stratejisinin ikinci ayağını oluşturan Kuzeydoğu Asya'da Soğuk Savaş dönemi, 1950 yılında Kore Yarımadası'nda patlak veren savaşın etkisiyle şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın yenilmesine odaklanan Sovyet ve Amerikan kuvvetleri, Japon İmparatorluğu'nun otuz beş yıl süren Kore Yarımadası işgalini sona erdirmiştir. Ancak Kore'nin tek bir ülke olarak bağımsızlığına kavuşması mümkün olmamıştır. Bilakis, yarımada önce 38. paralel doğrultusunda, sonra da sınır hattı boyunca bölünerek, kuzey ve güneydeki egemenlik alanları üzerinde iki farklı ideolojinin temsilcisi olan iki devlet ortaya çıkmıştır. Kuzey Kore'nin saldırıları sonrası patlak veren Kore Savaşı, 1950-53 arasında ABD'nin BM güçlerinin lideri olarak sahada savaşmasına, ardından kurulan ittifak ile Güney Kore'de kalıcı bir askeri varlık sahibi olmasına neden olmuştur. Böylece ABD hem Türkiye ile hem de Güney Kore ile bölgesel tehditlerin bertaraf edilmesi, rakip ideolojinin yayılımının durması ve olası saldırıların caydırılması yoluyla küresel stratejisine hizmet edecek, aynı zamanda bölgedeki devletlerin savunmalarına katkı sunacak bir ittifak sistemi içerisinde yer almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Ankara-Washington ilişkileri ağırlıklı olarak ekonomik yardım ve askeri işbirliği meseleleri etrafında gelişmiştir. Soğuk Savaş'ın sağladığı yapısal konjonktür Türkiye ve ABD'nin ortak tehdit olarak algıladığı SSCB'ye karşı bir arada hareket etmelerini gerekli kılmıştır. ABD Başkanı Harry Truman, 1947 yılında Türkiye ve Yunanistan'a mali yardımı öngören bir yaklaşımı ilan etmiş ve bunu Kongre'de kabul ettirmeyi başarmıştır. Türk-Amerikan ittifakına giden ilk adımı oluşturan Truman Doktrini, iki ülkenin ortak faydasına hizmet eden bir girişim olarak görülmüştür. Nitekim Washington ile işbirliği Türkiye'nin Sovyet tehdidini bertaraf etmesi için caydırıcı bir araç elde etmesini sağlarken, Ankara ile işbirliği ABD'nin Sovyetlerin çevrenmesi ve komünizmin yayılmasını önlemeyi öngören büyük stratejisi için büyük bir kazanım sağlamıştır. Öyle ki Başkan Truman, Türkiye'ye yardım yapılmasına yönelik aldığı kararın Hiroşima'ya atom bombası atılmasını emrettiği hükümden sonraki en önemli ikinci karar olduğunu ifade etmiştir. Bu beyan göstermektedir ki ABD için Türkiye ile işbirliği, savaştaki bir rakibini tamamen saf dışı bırakan en önemli silahla eş değerdir. Bu bakımdan ABD-Türkiye ilişkilerinin erken safhalarında iki ülkenin karşılıklı olarak değerli gördüğü bir süreçten bahsetmek mümkündür. Nitekim Kore Savaşı'nın patlak vermesi ile iki ülkenin ilişkileri resmi askeri bir ittifaka evrilmiştir. Bu noktada Türkiye'nin BM kararlarına uyumu,

komünizmin yayılmasının durdurulması ve uluslararası barışın tesis edilmesi için asker sevk etme hususunda gösterdiği örnek tutumlar etkili olmuştur. Sonuç olarak Türkiye, 1952 yılında NATO'ya dâhil olmuş ve ABD ile resmi düzlemde bir müttefiklik ilişkisi içerisine girmiştir. Bu resmiyet ile Ankara'nın kuruluşundan sonra istikrarlı bir biçimde izlediği tarafsızlık ve izolasyonist dış politika anlayışı sona ermiştir. Türkiye Soğuk Savaş boyunca bölgedeki tehdit ortamına cevaben katı bir Batı yanlısı rol üstlenmiştir.

Türkiye'nin özellikle 1950'lerden 60'lı yılların başlarına kadar ABD ile güçlü ilişkiler geliştirdiği görülmektedir. Bununla beraber uluslararası sistemin iki süper güç arasında belirgin çizgilerle ayrılmış olması, Türkiye'nin politikalarını oluştururken çizginin Batı tarafında konumlanmaya son derece dikkat ettiği bir süreç yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde Türkiye-ABD ilişkilerinin, çoğunlukla uluslararası sistemin getirdiği yapısal tehdit ya da işbirliği etrafında şekillendiği görülmüştür. Nitekim ilk olarak 1962 yılında patlak veren Küba Krizi, ABD'nin SSCB ile doğrudan savaşıma riskini ortaya çıkarmış, bu durum da iki süper gücün kendi ulusal güvenliklerini öncelikledikleri yapısal bir konjonktürü doğurmuştur. Washington'un Türkiye'nin milli güvenliğini tehlikeye sokabilecek bir şekilde, üstelik kendisinden gizli bir şekilde hareket etmesi Ankara'nın ABD'ye olan güvenini derinden etkilemiştir. Washington'un İzmir'de konuşlu Jüpiter füzelerinin kaldırılmasına yönelik girişimi, ittifak teorileri bağlamında çalışmada sıklıkla vurgu yapılan güvenlik ikilemini ortaya çıkarmış ve Türkiye'nin yoğun bir terk edilme korkusu yaşamasına yol açmıştır. Küba Füze Krizi'nin Türkiye için taşıdığı anlamların yanı sıra, müteakiben uluslararası sistemin detant sürecine girmesi, Ankara'nın dış politika seçeneklerinde çok yönlülüğe gitmesine imkân sağlamıştır. Türkiye-ABD ilişkilerinde sorunlu sayılabilecek gelişmeler 1964 sonrasında artış göstermiştir. Haşhaş sorunu, Johnson mektubu, Kıbrıs sorunu ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD'nin Türkiye'ye yönelik ambargosu bu dönemdeki sıkıntılı hadiselerin başında gelmektedir.

1975'teki ambargo kararı sonrasında Türkiye'nin ABD'nin küresel politikalarına olan desteğini azaltarak Moskova ile ilişkilerinde iyileşme sağladığı görülmüştür. Öyle ki Ankara, ABD'nin Vietnam'da kuvvet kullanımına dair yapılan BM Genel Kurulunda Washington'a destek vermemiş, bir Amerikan zırhlısının planlanmış Türkiye seyahatine izin verilmemiştir. Buna karşın Moskova ile daha çok sanayileşme alanında teknik ve mali yardım sağlayan anlaşmalar imzalanmıştır. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'yi ABD çıkarları için eşsiz kılan unsur jeopolitik konumu olmuştur. Nitekim 1980'lerde Türk-Amerikan ilişkileri yaşanan kimi sorunlara rağmen önceki on yıla oranla daha güçlü seyretmiştir. Soğuk Savaş'ın son on yılını içeren bu dönem içerisinde iki ülke ilişkilerinde tekstil kotası, ekonomik yardımların Ermeni meselesi ya da Yunanistan'la olan sorunlar etrafında kesilmesine yönelik girişimler Türkiye'de olumsuz karşılanırsa da, ittifakın askeri boyutu her iki ülkenin çıkarlarına uygun bir biçimde, güçlenerek sürdürülmüştür. On yılın sonunda SSCB'nin küresel politikadaki nüfuzunu yitirdiği ve Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin Ortadoğu'daki gelişmeler etrafında seyrettiği yeni bir sayfa açılmıştır.

Bir önceki dönemde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri, uluslararası sistemin yeni boyutunun ortaya çıkardığı fırsatlar ve tehditler etrafında gelişmiştir. Sovyet yayılmacılığı tehdidinin ortadan kalkması, başlarda Türkiye'nin ABD'ye

dayalı bir güvenlik sistemi içerisindeki rolünün azalacağı kaygısına yol açmıştır. Buna karşın bölgedeki tehditler azalmadığı gibi asimetrik bir vaziyet olarak daha da artmıştır. Batı Avrupa'da istikrarın sağlanmasından sonra küresel sonuçları olan bölgesel çatışmaların çoğu Türkiye'nin içinde bulunduğu noktaya kaymıştır. Dolayısıyla ABD Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'da etkin bir role bürünmüştür. Bu durum ABD ile Türkiye'nin işbirliğini zaruri kılan yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasına neden olurken diğer yandan ABD ile Türkiye'nin meselelere farklı perspektifle yaklaşmaları iki ülkenin arasında ihtilaflara yol açmıştır. Yerli ve yabancı literatürde yer alan birçok çalışmada Türkiye'nin Kafkasya'dan Ortadoğu'ya, Balkanlardan Orta Asya'ya değin tarihi ve kültürel sorumluluklar taşıyan yeni bir jeopolitik yorumlama ile bölgesel etkinliğini arttıran bir güç haline geldiğine değinilmektedir. Türkiye'nin Batı ile geliştirdiği iyi ilişkileri ve benzersiz devlet-toplum yapısı 1990'larda Sovyet sonrası saha, 11 Eylül sonrasında ise Ortadoğu'daki Müslüman devletler nezdinde Türkiye'nin model ülke olarak sunulmasına yol açmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemin bölgesel güçlere sunduğu imkânlar Türkiye'nin kendi bölgesi içerisinde etkin bir güç hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum esasen Soğuk Savaş sonrası dönemin mevcut güç yapısının bir tezahürü olarak görülebilmektedir. Dolayısı ile Türkiye-ABD arasındaki anlaşmazlıkların kaynağında Soğuk Savaş sonrası dönemin etkisinden bahsedilmesi yanıltıcı olmayacaktır. Çalışmada daha önce de belirtildiği gibi post-Sovyet bölgesel ve küresel düzeninde ABD ve Türkiye'nin artık ortak varoluşsal bir tehdit algısına sahip olmadıkları özellikle vurgulanmıştır. Bu yüzden uluslararası sistemin yeni yapısının büyük güçler ve bölgesel güçler arasındaki ilişkiyi tanımlayıcı yeni açıklama ya da ortaklık modelleri gerektirdiği ileri sürülmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemin erken safhasında patlak veren Irak Savaşı'nın öncesi ve esnasında, Türk-Amerikan ittifakında etkin bir işbirliği görülmüştür. Türkiye'nin jeopolitik önemini ABD nezdinde yeniden vurgulayıcı politikalar izlemek isteyen Cumhurbaşkanı Turgut Özal mesele ile doğrudan ilgilenecek hükümetin politika yapımında baskın bir rol üstlenmiştir. Özal, bölgedeki gelişmeleri ABD ile diyalog kanalını güçlü tutarak değerlendirmiştir. Böylece Türkiye'nin milli güvenliğine yönelik endişelerin bertaraf edilmesi hedeflenmiş, diplomatik olarak masada kazanımlar elde edilmesi amaçlanmıştır. Türkiye, geleneksel birçok dış politika stratejisini bu süreçte geride bırakmıştır. Özellikle meselenin öncelikle Irak ve Kuveyt arasında cereyan eden bir Arap bölgesinde yaşanması, Türkiye'nin Ortadoğu'daki kargaşalara müdahale etmeme yönündeki cumhuriyet sonrası politikasını akıllara getirmiştir. Ancak Özal, Saddam karşıtı bir yaklaşımla ABD ile ittifakın stratejik avantajlarını kullanarak edilgen siyaset anlayışına son vermiş ve bölgede etkin bir politika izlemiştir.

Bu noktada Türkiye'nin gösterdiği çabalar, Soğuk Savaş sonrası döneme uyum sürecinin bir parçası olarak görülmüştür. Bunun yanı sıra mevcut iç dinamikler ve ülkenin milli güvenliğine dair endişeler bu girişimleri tetiklemiştir. Nitekim bahsedilen dönemde Türkiye'nin güneyindeki komşuları ile su kaynaklarının paylaşımı ve PKK terörü etrafındaki sorunlar çerçevesinde gerginlikler yaşadığı görülmüştür. Bütüncül olarak bakıldığında, Türkiye'nin kendi milli güvenlik sorunlarını ve bölgesel meseleleri halletmede ABD ittifakını ve uluslararası sistemde ABD'nin sahip olduğu konumu kendi lehine değerlendirmek istediği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin uluslararası sistemin tek kutuplu olarak

nitelendirilebilecek bir evresinde, ABD ile ittifakını koruyarak ve güçlendirerek bölgesindeki etkinliğini arttıran bir ülke olma yolunda strateji izlediği söylenebilecektir. Özetle, Türkiye'nin 1990-91 Körfez Krizi esnasındaki dış politikasının küresel ve bölgesel düzeyde olduğu; ABD ile ilişkilerden bölgesel tehdit ortamının milli güvenliğe olan etkilerine değin çeşitli etmenler etrafında şekillendiği görülmüştür. Bu yönüyle peşine takılma stratejisi Türk Amerikan ittifakının genel işleyişini oluşturmuştur.

Washington ve New York'a yapılan 11 Eylül saldırıları, ABD'nin izlediği küresel siyasetin dinamiklerinde dönüştürücü bir etki yapmıştır. Bir paradigma değişikliğini gündeme getiren ve sonuçları itibarıyla sıklıkla tartışma konusu olan Bush Doktrini, hem uluslararası sistemin yapısına, hem de ABD'nin küresel liderliğine dair pek çok yeni argümanı beraberinde getirmiştir. ABD'nin ilan ettiği terörle küresel mücadele ve bu doğrultuda izlediği yöntemler uluslararası ilişkilerin işleyişinde önceki dönemlerden farklı öğeler barındırmaktadır. Bu dönemde ABD'nin geleneksel ittifak anlayışından farklı bir yol denediği görülmüştür. Geleneksel *hub-and-spoke* ya da blok ittifaklarında bir dönüşüm arayışını getiren stratejik esneklik yaklaşımı ABD'nin hem Güney Kore hem de Türkiye ile ittifaklarındaki yerleşik dinamikleri sarsmıştır. Bununla beraber Türkiye, ABD'nin uğradığı saldırılara karşın bir dayanışma ilan etmekte gecikmemiştir. Yıllarca kendi topraklarında terörle mücadele eden bir ülke olarak terörün uluslararası güvenlik sorunları içerisinde en öncelikli sıraya yükselmesi Türkiye açısından anlamlı olmuştur. Nitekim Türkiye'nin terör karşısında yaşadıklarının uluslararası bir empati duygusu ile daha anlaşılır olacağı düşünülmüştür. Sonuçta Türkiye, tereddütsüz bir şekilde ABD'yi desteklerken NATO'nun Afganistan görevlerinde etkin roller üstlenmiştir.

11 Eylül ve sonrasındaki gelişmeler uluslararası toplumda İslamofobinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu durum Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde önemli bir gelişme olmuştur. Ağırlıklı Müslüman nüfusa sahip olan Türkiye'nin Batılı bir kimliğe sahip olarak etkin bir rol oynayabileceği düşünülmüştür. Ortaya çıkan medeniyetler çatışması tezlerine karşı Ankara'nın medeniyetler ittifakı girişimleri öne çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası Sovyet coğrafyası için model ülke olarak gösterilen Türkiye, 11 Eylül sonrası dönemde Ortadoğu'daki Müslüman coğrafya için ABD ve G8 nezdinde yeniden model ülke haline gelmiştir. 2004 yılında BOP içerisinde etkin bir rol alması düşünülen Türkiye'nin AB ile üyelik müzakereleri için tarih alması ve bir yıl sonra bu sürecin başlaması Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini güçlendirici etki yapmıştır. Bunun dışında 11 Eylül sonrasında ABD'nin önleyici saldırı anlayışı ile kimi devletlerde güç kullanarak rejim değişikliğine gidebileceğinin anlaşılması Batı ittifakının genelinde olduğu gibi, Türkiye açısından da sorunlu görülmüştür. ABD'nin henüz Afganistan'daki müdahalesi sona ermeden İran, Irak ve Kuzey Kore'nin *şer üçgeni* içerisinde zikredilmesi Türkiye'nin olası Amerikan müdahaleleri konusunda tedbirli bir siyaset hazırlığı yapmasına neden olmuştur. Nitekim hem Irak hem de İran'la komşu olan bir Amerikan müttefiki olarak Türkiye'nin böylesi bir saldırı durumunda karşı karşıya kalabileceği durumları iyi hesap etmek zorunda kalacağı bir gerçektir. Bu gerçeğin farkında olan toplum, sivil ve askeri seçkinler 2003 Irak Savaşı öncesinde yoğun bir gündem geçirmiştir.

Türkiye-ABD ilişkilerinde 2003 Irak Savaşı önemli bir kırılma noktası teşkil etmektedir. Özellikle 1 Mart 2003 tarihinde TBMM'nin ABD'nin beklentisi yönünde karar vermemiş olması, iki ülke arasında ileride yaşanan birçok sorun için kaynak gösterilmiştir. Esasen ABD-Türkiye ittifakı içerisinde mevcut güç asimetrisi, ABD'nin Irak hususunda Türkiye üzerinde önemli bir baskı oluşturmaya neden olmuştur. Buna rağmen Türkiye'de çoğunluğun savaşın gerekliliği konusunda ikna olmadığı görülmüş ve bu durum ittifak ilişkilerine doğrudan yansımıştır. Dolayısı ile ABD'nin uluslararası sistemdeki güç dağılımına dair üstün konumuna ve Türkiye ile uzun yıllar süren kurumsal ve sistemli bir ittifak ilişkisi bulunmasına rağmen beklentisi karşılanamamıştır. TBMM'nin, Saddam rejiminin bölge içerisinde hem güç hem de tehdit dengesi teorileri bağlamında Türkiye'nin milli güvenliği için bir tehlike oluşturmaya ve Kuzey Irak'taki Kürt ayrılıkçılığının kontrolden çıkabileceği ihtimaline rağmen böyle bir karar alması, çalışmanın hipotezlerinde yer alan (h1b) argümanlarla örtüşmektedir. Irak Savaşı ve Türkiye'nin iç siyaseti bağlamında 1 Mart tezkeresi, Türkiye-ABD ittifakının işleyişinde olduğu gibi Türkiye kamuoyundaki Amerikan karşıtlığı hislerinde de önemli bir role sahiptir. Özetle, TBMM ABD'nin stratejik planlarından çok kendi mili çıkarları etrafında bölgesel durumu ve gelecek tehditleri göz önünde bulundurmuş, toplumsal hassasiyetleri gözeterek karar vermiştir. Bununla beraber bahsedilen gelişmeler, Uluslararası İlişkiler literatürü içerisinde Soğuk Savaş dinamiklerinin olmadığı bir düzenin, yeni davranış kalıplarından biri olarak yerini almıştır. Ortaya çıkan durum, Irak Savaşı'na yönelik Almanya ve Fransa'nın muhalefeti de eklenince, ABD'nin uluslararası sistem içerisindeki davranışlarının Avrupa'daki müttefikler ve diğer devletler tarafından yumuşak güç ve diplomatik girişimler çerçevesinde dengelendiği yönünde algılanmıştır.

Öte yandan Tunus'ta başlayan bir halk hareketinin 2010 yılının sonundan itibaren bölge ülkelerine yayılması, Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında mevcut tüm yerleşik dinamikleri yerinden eden bir gelişme olmuştur. Arap Baharı olarak isimlendirilen sokak hareketleri, temelde ülkelerindeki otokratik rejimlerin yıkılarak demokratik bir yönetime geçmesini amaçlayan barışçıl gösteriler olarak başlamıştır. Ancak göstericilere karşı şiddet kullanılması, rejimlerin ve muhaliflerin dış desteklere erişmesi ile hadiseler hızla iç savaşa evrilmiştir. İç savaş yaşanan ülkelerde oluşan güç boşluklarını değerlendiren kimi silahlı grupların sahadaki çatışmalara dâhil olması, oradan da çeşitli bölgesel güçlerin meselelere dâhil olmasıyla iç savaşların birer vekâlet savaşına dönüştükleri görülmüştür. Özetle, 2011 yılından itibaren geniş bir bölgeyi etkileyen bu gelişmeler, insani krizlerin ve küresel tehditlerin ortaya çıkmasına sebep olan bölgesel bir istikrarsızlık kaynağı olmayı sürdürmektedir. Türkiye'nin ve Avrupa'nın yakın coğrafyasında bu gelişmeler yaşanırken, ABD'nin uluslararası sistemdeki konumunda sarsıcı etkilere sahip olan 2008 finansal krizinin yaralarını sarmakla meşgul olması, ABD'nin buradaki gelişmelere ilişkin politikasının ve müttefikleri ile yaşadığı sorunların zeminini oluşturmaktadır. Bu minvalde, literatürde yer alan çalışmalarda NATO'nun Libya müdahalesi üzerinden bir güç geçişi tasavvuru yapıldığı görülmüştür. Nitekim Libya'da ABD'nin geriden yönetim anlayışı sergilemesi NATO'da liderliğin Avrupa'ya geçip geçmediği hususundaki tartışmalara imkân sağlamıştır.

Özellikle Türkiye'nin en uzun kara sınırını paylaştığı Suriye'deki gelişmeler, uzun bir süre Türkiye'nin iç ve dış politikasının belirleyicisi olmuştur. Bir yandan bölgeye yerleşen Rus kuvvetlerinin yardımıyla ayakta kalmayı başaran Esad rejimi, öte yandan terör örgütlerinin Kuzey Suriye'deki tek yanlı egemenlik ilanları Türkiye için Suriye sorununu bir milli güvenlik meselesi haline getirmiştir. Başlarda ülkede demokratik bir düzenin kurulması noktasında ortak kaygılar taşıyan Türkiye ve ABD, kadim ittifak ilişkilerine dayanarak yeni işbirliği alanları oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Suriyeli ılımlı muhaliflerin eğitilmesi ve silah donanımlarının sağlanmasına dayalı ortak program hayata geçirilse de bu güçlerin Esad rejimine karşı direnebilmeleri mümkün olmamıştır. Kısa bir süre sonra DAES'in bölgede zuhur etmesi ABD'nin Suriye'deki gelişmelere yakinen dâhil olmasını sağlamıştır. Bu safhada Türkiye'nin iç ve dış güvenliğinde meydana gelen gelişmeler sonrasında Türk-Amerikan ittifakında yeni ancak daha çok sorunlu bir süreç başlamıştır.

Bu dönemde Türkiye'nin Batı ittifakı ile fikir ayrılıkları gözlemlenmeye başlanmıştır. Mısır'daki devrim sonrasında Türkiye-Mısır ilişkilerinde görülen yakınlaşma 2009'da Davos Zirvesi ve 2010'da Mavi Marmara gemisine yapılan baskından itibaren giderek kötüleşen İsrail-Türkiye ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Bununla beraber NATO'nun Libya müdahalesi öncesinde görülen fikir ayrılıkları, 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen darbe sonrasında artışa geçmiştir. Bu esnada Türkiye'deki iç güvenlik atmosferini bozucu birçok yeni gelişme meydana gelmiştir. 2013 yılındaki Gezi Parkı eylemleri bir süre sonra şiddet olaylarına dönüşmüştür. Ankara'nın bir süredir uygulamaya koyduğu Doğu Anadolu bölgesindeki açılım süreci de sona ermiş ve 2015 yılında hendek operasyonları olarak bilinen çatışma durumuna dönüşmüştür. Ayrıca Irak ve Suriye'nin kuzeyine yerleşerek kısa sürede nüfuzunu arttıran DAES ile PKK Türkiye'de yoğun terör saldırıları gerçekleştirmiştir. 2015 yılında Suruç'ta ve Ankara Garı önündeki gösteriler esnasında intihar saldırıları düzenlenmiş, havaalanları ve eğlence merkezlerine silahlı terör eylemleri gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl bir Rus uçağının Türk jetleri tarafından vurulması ile Türkiye'nin bölgesel güvenlik sorunları tırmanışa geçmiştir. 15 Temmuz 2016'daki FETÖ darbe girişimi ise Türkiye'yi iç güvenlik bağlamında büyük bir krizle karşı karşıya bırakmıştır.

ABD'nin DAES'e karşı izlediği mücadele yöntemi Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde önemli bir farklılaşmayı getirmiştir. Washington DAES terör örgütüne karşı küresel bir koalisyon kurmuş ve yalnızca hava saldırıları ile bir mücadeleye girişmiştir. Ancak bunun kara gücüyle desteklenmeden etkin sonuç alması mümkün olmamıştır. Bu noktada Kobani'de (Ayn el-Arab) cereyan eden olaylar, ABD'nin Suriye'de faaliyet gösteren PKK bağlantılı gruplarla irtibat kurmasını sağlamıştır. Bir müddet sonra işbirliğine dönüşen bu temasların ardından, Türkiye'nin terör örgütü olarak nitelendirdiği PYD/YPG ya da daha sonradan verilen adıyla SDG, ABD'nin sahadaki vekil savaşçıları olmuştur. Ancak Türkiye, 2016 yılından itibaren hem DAES hem de PYD/YPG ile savaşmak üzere doğrudan sahaya yönelmiş ve ABD'nin desteklediği gruplarla çatışmıştır. Bu noktada Türkiye ile ABD arasında tehdit algılamalarının, stratejik tercihlerin, milli güvenlik önceliklerinin tamamen farklılaştığı görülmektedir. İki ülke arasındaki sorunların derinleşmesine neden olan bu farklılaşmalar, Soğuk Savaş sonrası dönemin özelliklerine dair önemli ipuçları taşımaktadır. Kısacası Arap Baharı, Türkiye açısından önce fırsatları, bir müddet sonra da tehditleri içeren bir olguya dönüşmekle beraber Türk dış politikası için bir kırılma oluşturmuştur. Sürecin başlarında,

demokratik talepleri seslendirmek için sokaklara dökülen halk nezdinde Türkiye bir kez daha model ülke özelliği ile öne çıkmıştır. Fakat ayaklanmaların giderek şiddet sarmalına dönüşmesi terör örgütlerine hareket alanı sağlamış, dolayısı ile bölgedeki istikrarsızlık Türkiye için bir tehdit kaynağı haline gelmiştir. Arap Baharı Türkiye'nin dış politikasını etkilerken ülkenin iç ve dış güvenlik politikalarında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Tüm bu gelişmeler içerisinde ABD'nin PYD/YPG-PKK ilişkileri ve FETÖ darbe girişimi esnasındaki tavrı ile Gülen'in iadesi noktasındaki tutumu Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerini derinden etkilemiştir.

Türkiye'nin mevcut uluslararası sistem içerisinde ABD'nin konumunu gözden kaçırmadan dengeli bir tutum izlediği görülmektedir. Mevcut uluslararası sistem bağlamında ittifakın karşısında tek bir yapısal tehditin olmaması ya da milli çıkarların örtüşmemesi, devletlerin ilişkilerinde faydacı, parçalı ya da kompartmantalist yaklaşımları öne çıkarmaktadır. Bu bakımdan Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin bölgesel, birincil, ikincil, taktiksel, stratejik yaklaşımları çerçevesinde Washington ile ilişkilerinde çeşitli alanlarda işbirliği öne çıkarken kimi alanlarda çatışma görülmektedir. Türkiye'nin ABD ile işbirliği kuramadığı alanlarda Rusya ve İran gibi bölgesel güçlerle yakınlaştığı ve çeşitli sahalarda stratejik bir ilişki kurduğu görülmüştür. Bu noktada kuşkusuz Türkiye'nin bir dengeleme stratejisi izlediği söylenebilecektir. Türkiye, bölgesindeki güvenlik sorunlarının çözümünde kendi milli çıkarları doğrultusunda hareket etmiş, önceden Ortadoğu meselelerinde ABD'nin mühim bir partneri iken Rusya ve İran ile önemli diyalog kanalları açarak hareket alanını genişletmiştir. Ayrıca Türkiye'nin milli güvenliği için gördüğü en büyük tehdit olarak Suriye'nin toprak bütünlüğünü kaybetmesi neticesinde güney sınırlarında ortaya çıkacak muhtemel bir PKK devletini gördüğü ve bu durumun dengeleme stratejisinin temel motivasyonunu oluşturduğu aşikârdır. Nitekim Türkiye'nin PYD/YPG kontrolünde olduğu bölgelere yönelik askeri bir operasyon gerçekleştirmeden önce bölgedeki Amerikan ve Rus kuvvetlerini çekilmeye ikna etmesi bunu göstermektedir.

Türkiye askeri olduğu kadar diplomatik anlamda da önemli bir denge stratejisi izlemiştir. Örneğin Suriye meselesinin çözümüne dair Batılı uluslararası kurumlar nezdinde yürütülen diplomatik girişimlerin sonuçsuz kalması, Türkiye'nin alternatif olarak Rusya ve İran ile ABD'yi dışarıda bırakan, üçlü bir mekanizma içerisinde hareket etmesine imkân sağlamıştır. Böylece Türkiye'nin, bölgesel krizlere ilişkin diplomatik girişimlerde masada etkin bir konum elde ettiği görülmüştür. Bunun dışında Türkiye'nin Rusya'dan NATO dışı hava savunma sistemleri satın alması, hem ABD-Türkiye ilişkilerinde önemli sorunlara yol açmış, hem de Türkiye'nin NATO içerisindeki rolüne dair tartışmaları tetiklemiştir. Ancak Türkiye'nin bir yandan NATO'ya bağlılığını duyurması, bir yandan da milli güvenliği için çok yönlü bir tavır izlemesi Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemindeki dinamiklerin eski döneme göre daha kompleks olabileceğini göstermektedir. Ayrıca bu durum ABD'nin güç konumuna dair güçlü mesajlar taşımaktadır. Suriye iç savaşı, bir süper güç olarak ABD'nin ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dinamikleri tarafından şekillendirilmiş Batılı kurumların bölgesel krizlerdeki etkinliğinin azaldığını, bu aktörlerin hedeflerine ulaşmak için bölgesel güçlerle işbirliğine muhtaç olduğunu göstermiştir.

Özetle, iki kutupluluğun sona ermesi ve 11 Eylül sonrasındaki gelişmeler, Irak krizleri, İran nükleer sorunu, Arap ayaklanmaları ve bölgesel güç dengelerindeki değişiklikler Türkiye'nin ABD ile olan çıkarlarının örtüşen ve çatışan yönlerini ortaya çıkartmıştır. Diğer taraftan Soğuk Savaş esnasında Batı güvenlik kimliğinin bir parçası olan Türkiye'nin AB ile adaylık sürecinde tıkanmanın yaşanması, Mavi Marmara baskını, 15 Temmuz darbe girişimi gibi gelişmeler Türkiye'nin Batı ittifakı ile sorunlu ilişkilerine temel oluşturmuştur. Bununla beraber Rus uçağının Türk jetleri tarafından vurulması, Suriye'deki büyük devletlerin ve terör örgütlerinin hareket alanı elde etmesi, Türkiye'nin milli güvenliğine yönelik tehditleri bölgedeki dengeleri gözeterek bertaraf etmesini zorunlu kılmıştır. Türkiye'nin Rusya'dan S-400 alması, F-35 gibi projelerden dışlanmasına ve ABD tarafından savunma alanındaki kimi yaptırımlara maruz tutulmasına neden olmuştur. Bu durum Washington'un 1975 yılında Türkiye'ye silah ambargosu dayatmasının getirdiği güven boşluğunu tekrardan canlandırmıştır. 1970'lerde oluşan bu güven boşluğu ABD'nin 1960 ve 1980 darbelerindeki rolü ve Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra PKK ile ilişkileri, Ankara'nın Washington'a karşı bakışında kuşkuculuk ve Türk toplumundaki Amerikan karşıtlığı ile doldurulmuştur. Bilhassa ABD'nin ambargo kararının Soğuk Savaş döneminde dahi silah alışverişinde tek bir kaynağa bağlı hareket etmenin sakıncalarının fark edilmesine neden olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde de Türkiye'nin milli hava savunma sistemi edinme gayretine karşılık ortaya çıkan anlaşmazlıklar, özellikle 2015'ten sonra Türkiye'nin Batı ittifakı ile stratejik ayrılıklara düşmesi günümüzde çözümlenememiş olan S-400 gibi sorunların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bununla beraber Ankara'nın yerli silah sanayisine yatırım yapması ve bölgesel krizlerdeki rolünde Türkiye'ye bir kaldıraç görevi yapan SİHA gibi yüksek teknoloji ürünlerinin üretilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu yönüyle Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki milli güvenlik politikalarında bağımsız bir güzergâh izlemesi; silah alışverişini çeşitlendirme ve yerli savunma sanayine olan desteğin artması gibi politikalarının Washington ile olan ilişkilerinin doğrudan tezahürü olduğu görülmektedir. Tüm bu gelişmelerin iç siyasette ve toplumsal anlamda önemli bir karşılığı görülmüştür. Zira 11 Eylül sonrasındaki İslamofobi, 2003 Irak işgali, 15 Temmuz darbe girişimi, ABD'nin PKK bağlantılı terör örgütlerini desteklemesi, FETÖ lideri Gülen'in iadesi, rahip Brunson ve Halkbank davası üzerinden yaşanan gerginlikler sonrasında Türkiye'nin ABD tarafından ekonomik yaptırımlar gibi araçlarla baskılanması, CAATSA yaptırımlar ve Ermeni soykırımı ifadesinin kullanılması gibi gelişmeler önemli bir Amerikan karşıtlığının meydana gelmesine yol açmıştır. Oluşan bu toplumsal etkinin Türk-Amerikan ilişkilerinde yönlendirici bir etkisinin bulunduğu çalışmada gösterilmiştir.

Çalışmanın ikinci örnek vakasını ABD'nin Güney Kore ile olan ittifakı oluşturmaktadır. ABD ve SSCB'nin Kore Yarımadası'ndaki Japon işgalini sona erdirmelerini müteakiben yarımada, Soğuk Savaş'ın ideolojik rekabeti çerçevesinde SSCB ve ABD tarafından işgal edilerek 38. paralel doğrultusunda ikiye bölünmüştür. 1948 yılında yarımada Kuzey ve Güney Kore olmak üzere iki bağımsız ülke kurulmuştur. ABD işgal güçlerinin 1949 yılında Güney Kore'yi terk etmesi üzerine bölgede doğan güç boşluğu Kuzey Kore'nin işgal yoluyla yarımada birlikteliğin sağlanmasına yönelik girişimi devreye sokmasına yol açmıştır. 1950 yazında başlayan işgal girişimi bir anda küresel güçlerin mücadelesine sahne olan sıcak bir savaşa dönüşmüştür. 27 Haziran 1950 tarihinde BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 83

no'lu Karar çerçevesinde ABD liderliğinde on altı ülkeden oluşan uluslararası koalisyon Güney Kore'nin savunulması sorumluluğunu üstlenmiştir. 1950-53 arasında vuku bulan Kore Savaşı, ABD-Güney Kore işbirliğinin resmi askeri bir ittifaka dönüşmesine zemin hazırlamıştır. 27 Temmuz 1953'te Kore Savaşı'nı sonlandıran ateşkes imzalandıktan sonra Güney Kore ve ABD arasında Karşılıklı Savunma Antlaşması imzalanmıştır. Kore Savaşı, ABD'nin Çin ve Sovyetler Birliği'ne karşı tutumunu daha katı çizgilerle belirtmesine sebep olmuştur. Bu bakımdan Washington, bir yandan Japonya'nın savaş sonrası durumunu belirlerken diğer yandan Sovyet yayılmacılığına karşı Kuzeydoğu Asya'da, Atlantik bölgesinde olduğu gibi caydırıcı nitelikte bir ittifak ağı inşa etmiştir. Bölgedeki ülkelerle ayrı ayrı ikili anlaşmalar şeklinde karşılıklı savunma antlaşmaları yapılmıştır. Japonya, Filipinler, Tayvan ve Güney Kore bölgedeki önemli Amerikan müttefikleri haline gelmişlerdir.

1953-1988 yılları arasındaki Seul-Washington ilişkilerinde, Soğuk Savaş dönemi dinamiklerinin etkileri açıkça görülebilmektedir. Nitekim Soğuk Savaş tehditlerinin mevcudiyeti ve ABD'nin izlediği bölgesel politikalar, Seul'un ABD ittifakı içerisindeki stratejik tercihlerini şekillendiren güvenlik ikilemi için yapısal koşulları oluşturmuştur. Gerçekten de Soğuk Savaş döneminde Güney Kore'nin Washington ile ilişkileri, terk edilme ya da tuzağa düşme ikileminin yol açtığı dar bir stratejik çerçevede ilerlemiştir. Ülkede Soğuk Savaş boyunca hüküm süren otoriter liderler için ABD'nin desteği son derece önem taşımıştır. Bu bakımdan hem iç politikada hem de ulusal güvenliğin tesisinde Amerikan askerlerinin rolü Seul'un dış politikasının belirleyici olmuştur. ABD'nin zaman zaman Güney Kore'de konuşlu asker sayısında azaltmayı gündeme alması, Seul'un terk edilme korkusunu tetikleyen bir unsur olmuştur. Güney Kore'nin Vietnam Savaşı'nda ABD'ye son derece güçlü bir destek sağlaması kendi ülkesindeki Amerikan kuvvetlerinin mevcudiyetini koruma amacını taşımaktadır.

Öte yandan sistemsel düzeydeki tehditlerin sürmesi ittifakın istikrarını sağlamıştır. Ancak ABD'nin büyük stratejisinde meydana gelen değişimler iki ülke ilişkilerini etkileyen sistemik değişkenleri oluşturmuştur. 1969 yılındaki Nixon Doktrini ile ABD'nin ittifak siyasetinde farklı bir anlayışa yönelmesi iki ülke arasında sorunlara yol açmıştır. ABD'nin Vietnam'dan çekilmesi, Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik temas kurması ve nihayetinde söz konusu ülkeyi tanıması gibi gelişmeler Seul'u genel manada endişelendiren hadiseler olmuştur. Bu noktada iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların, ABD'nin küresel düzlemde işleyen geniş bir dış politika perspektifi ile Güney Kore'nin dar perspektifli güvenlik politikası arasındaki asimetriden kaynaklandığı görülmektedir. Yine de ABD-Güney Kore ittifakı Soğuk Savaş boyunca bölgesel krizlerin ve tehditlerin arttığı doğrultuda güçlenerek, caydırıcılığını korumuştur. Güney Kore halkının demokrasi yanlısı talepleri Mayıs 1980'deki Kwangju Demokrasi Hareketi'nden itibaren 1980'lerde yoğunluk kazanmıştır. Kwangju'daki demokrasi yanlısı gösteriler esnasında Seul hükümetinin sert güç kullanımı çok sayıda göstericinin hayatına mal olmuştur. Kwangju katliamında hem askeri cuntayı desteklediği hem de teklif edilen arabuluculuk talebine yanıt vermediği gerekçesiyle Washington'un önemli bir rolü olduğuna inanılmaktadır. Zira bu hadise Güney Kore'de oldukça yüksek seyreden Amerikan karşıtlığı için önemli bir zemin teşkil etmektedir.

Soğuk Savaş'ın son dönemi içerisinde Güney Kore'nin 1987 yılında demokrasiye geçiş sağlaması, ardından 1988 Seul Olimpiyatları'nı başarı ile gerçekleştirmesi gibi olumlu gelişmeler Soğuk Savaş sonrası dönemde Güney Kore'nin kendine güvenen bir ülke olarak hareket etmesine imkân sağlamıştır. Uluslararası sistemin ürettiği gerginliklerin azalmasını fırsat bilen Seul, milli çıkarlarını bağımsız bir çerçevede tasavvur etmiştir. Bu süreçte Güney Kore, Roh Tae-woo liderliğinde *Nordpolitik* adıyla anılan ve Kuzey Kore'nin müttefikleri ile yakın ilişki kurma amacını güden diplomatik girişimi hayata geçirmiştir. Bu gelişme ile kısa süre zarfında başta Pekin ve Moskova olmak üzere komünist devletlerle diplomatik ilişkilerini normalleştirmiştir. Bu esnada, Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehditlerde herhangi bir azalma olmamıştır. Üstelik Çin ve SSCB'nin Güney Kore ile temas kurmasıyla daha da yalnızlaşan Pyongyang, Washington-Seul ilişkilerini bozmaya yönelik stratejiler izlemiştir. Tehditlerin mevcudiyetine rağmen ABD'nin Kore Yarımadası'ndaki asker sayısı ve maliyetlerini kısmaya yönelik girişimleri, Güney Kore'nin yeniden terk edilme korkusu yaşamasına neden olmuştur. Buna karşın Güney Kore, Soğuk Savaş sonrası dönemin erken aşamasında, yükselen ekonomik gücü ve diplomatik başarıları ile model ülke olarak yerini almıştır. Güney Kore'nin iç dinamikleri ile Soğuk Savaş'ın gerginliklerinin azalması, ABD ile asimetrik bir güvenlik ilişkisi olmasına rağmen Seul'un bağımsız politikalar üretmesinin önünü açmıştır.

1993-1998 yılları arasında Washington'un Kore politikasının önceliklerini, Kuzey Kore'nin normalleştirilmesi yoluyla yarımada oluşturduğu tehditlerin ortadan kaldırılması ile Pyongyang'ın nükleer programından vazgeçmesine dayalı yürütülen diplomatik müzakere süreçleri oluşturmuştur. Bu noktada ABD'nin Kuzey Kore ile yoğun temas kurması, müzakere süreçlerinin bir kısmında Güney Kore'nin temsil edilmemesi gibi durumlar Seul'un ABD ile olan ilişkilerine zarar vermiştir. Pyongyang'ın 1993 yılında NPT'den çekileceğini duyurması sonrasında ABD yoğun diplomatik bir çaba göstererek durumu yatıştırmıştır. Buna karşılık Güney Kore ile ortak yürütülen Team Spirit tatbikatlarının ertelenmesi kararı, ABD'nin Güney Kore için en öncelikli tehdit olan Kuzey Kore'ye taviz verdiği şeklinde yorumlanmıştır. ABD-Güney Kore arasında sorun oluşturmaya rağmen Clinton yönetiminin ısrarla izlenen diplomatik çabalar sonuç vermemiştir. 1998 yılında Kuzey Kore Taepodong-I füze denemesini gerçekleştirmiştir. Bununla beraber aynı yıl Güney Kore'de eski muhalif lider Kim Dae-jung Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmış ve görev başına gelir gelmez Pyongyang ile doğrudan diyaloga dayalı Günişığı siyasetini uygulamaya koymuştur.

Bu yeni politik anlayış Güney Kore'de, Pyongyang'ın oluşturduğu tehditlere yönelik algılarda önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir. ABD'de Kuzey Kore ile müzakerelere dayalı siyaset izleyen Clinton yönetiminin kısa bir süre sonra yerini Bush'a bırakması ile ABD'nin izlediği politikalarda da bir dönüşüm yaşanmıştır. Bush yönetiminin selefinden neredeyse tam tersi bir tutum izlemesi, Seul-Washington ilişkilerinin 1998-2008 yılları arasında önemli ölçüde krizlerle anılmasına yol açmıştır. Öyle ki, bir yanda Kuzey Kore'ye karşı önemli açılımlar getiren ve bu girişimiyle 2000 yılında Nobel Barış Ödülü alan Kim Dae-jung, öte yanda Pyongyang'ı Tahran ve Bağdat ile beraber şer eksenini ilan eden George Bush yönetiminin olması iki ülke arasındaki ittifakı önemli ölçüde sorunlu bir alana dönüştürmüştür.

Özellikle Kim Dae-jung'dan sonra, Amerikan karşıtı bir lider olarak bilinen Roh Moo-hyun'un 2003 yılında göreve gelmesi iki ülke ilişkilerinin daha da kötüleşeceği beklentisini doğurmuştur. Buna rağmen 11 Eylül sonrası Amerikan politikalarının sistemik baskısı ile Soğuk Savaş sonrası dönemin bölgesel güçler için sağladığı hareket alanı içerisinde Güney Kore'nin milli çıkarlarını önceleyen bir politika izlemesi bir süre sonra ortak bir noktada buluşmuştur. Nitekim 2003 yılı ve sonrasında ABD'nin önceliği Irak ve Ortadoğu olmuştur. ABD'nin kuvvet kullanımı yoluyla Saddam rejimine karşı harekete geçmesi Pyongyang kadar Seul'de de kaygı ile karşılanmış olsa da, Roh ülkesinin ABD ittifakı içerisinde stratejik değerini arttırmak adına, uluslararası kamuoyunun meşruiyetini sorguladığı Irak Savaşı'na asker göndermiştir. Nitekim Bush yönetimi Seul'un asker gönderme kararından iki gün sonra Pyongyang'a saldırı olmayacağına dair teminat vermiştir. Özetle, iki ülkenin Kuzey Kore merkezli işleyen ittifakı, bu ülkelerin iç siyasi seçkinleri ve kamuoyları nezdindeki tehdit algılamaları çerçevesinden şekillenmiştir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası konjonktür iki ülkenin aynı tehdit kaynağını farklı şekilde algılamalarına yol açarak müttefiklerin farklı politikalar izlemelerinde etkili olmuştur.

İki ülke ittifakını ilgilendiren diğer bir husus ise, ABD'nin küresel liderliğine en büyük rakip gösterilen Çin ile ilgili gelişmelerdir. Güney Kore'nin Çin ile diplomatik ilişkilerini tesis etmesinin ardından iki ülke arasındaki ticaret ve yatırım miktarı hızla yükselmiştir. Kısa bir süre zarfında Çin Seul'un hem en büyük pazarı hem de ticaret partneri olmuştur. Ayrıca Çin'in Kuzey Kore ile olan ilişkilerinin Seul'un faydasına olabileceğinin fark edilmesi, Pekin'in yalnızca ticari bir ortak değil aynı zamanda güvenlik meseleleri üzerinde ortak politika üretilebilecek bir aktör olarak görülmesine yol açmıştır. Öyle ki Çin, hem kamuoyunda hem de akademik ve siyasi seçkinler arasında, ileride Washington'un yerini alabilecek bir stratejik müttefik olarak anılmaya başlamıştır. Ancak Çin'in büyüyen ekonomik gücü Xi Jinping ile beraber Pekin'in küresel bir oyuncu rolüne bürünmesini sağlamış, bu durum Güney Kore ve ABD'yi Çin'in dengelenmesi amacı etrafında politika üretecek ortak bir zeminde buluşturmuştur. Nitekim ROKS Cheonan'ın batırılması gibi kimi güvenlik sorunlarında Çin'in sergilediği tutum, ABD ile Güney Kore'nin ittifakını güçlendirici etkide bulunmuştur. Ayrıca Çin'in bölge ülkeleri ile deniz paylaşım alanlarında sorunlar yaşaması, Güney Kore ve Tayvan'ın güvenliğini doğrudan ilgilendiren meseleler bölgesel güvenlik sorunları olarak ABD'nin buradaki etkinliğini arttırmaktadır.

Bu yönüyle Kuzey Kore tehdidinin caydırılmasına dayalı ABD-Güney Kore ittifakının büyük güçlerin küresel mücadelesi bağlamında daha geniş bir stratejik önem kazandığı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemin sunduğu imkânlar, Güney Kore'nin Çin ile karşılıklı yarar sağlayan bir ilişki içerisinde olmasıyla Seul'un milli güvenlik politikalarını büyük güç politikalarının önünde konumlandırmasına neden olduğu görülmüştür. Buna karşın Çin'in yükselişi ile artan tehdit algısı, müttefik devletlerin bu tehditlere uyum sağlayarak ittifakın sürmesinde varoluşsal bir etkiye yol açmıştır. Bu durumda Çin'in Güney Kore ve bölge ülkeleri ile önemli ekonomik bağımlılık ilişkisi içerisinde olması ile bölgede hegemonik politikalar izlemesi Seul'u ABD ile ittifakını korurken Çin ile ticari ve ekonomik ilişkilerin korunmasına dayalı riskleri önleme (hedging) olarak bilinen stratejiye yönlendirmiştir.

ABD-Güney Kore ittifakının önemli bir ekonomik boyutu bulunmaktadır. Bilhassa yarımada da konuşlu Amerikan askerlerinin eğitim, ulaştırma ve lojistik gibi büyük maliyetlerinin paylaşımı noktasında iki ülke arasında SMA antlaşması düzenlenmektedir. Diğer taraftan Güney Kore'nin güçlü ekonomisi ABD ile arasında önemli ticari ilişkilerin kurulmasına imkân sağlamıştır. İki ülke arasında 2015 yılında yürürlüğe giren serbest ticaret antlaşması bunu kanıtlar niteliktedir. ABD'nin 2008 yılından itibaren içine girdiği ekonomik durgunluk bir süre sonra Washington'un Asya'daki ticari partnerlerinden rahatsızlık duymasına yol açmıştır. Donald Trump döneminde Washington'un Önce Amerika yaklaşımı çerçevesinde izlediği politikalar iki ülke ittifakına zarar veren çeşitli unsurları doğurmuştur. Bu bağlamda ABD'nin izlediği katı Çin politikası Güney Kore'nin ekonomisine ciddi bir şekilde tesir etmiştir. Diğer yandan ABD'nin müttefikleri üzerindeki mali paylaşım baskısı Seul-Washington ilişkilerinde anlaşmazlıklara yol açmıştır. Trump yönetiminin Güney Kore'nin ittifaktaki mali yüklerdeki paylaşımını yüzde 500 oranında arttırılması yönündeki talebi iki ülkenin arasındaki müzakereleri çıkmaza sokmuştur. Joe Biden'ın ABD başkanı olarak göreve başlamasıyla bu sorun iki tarafın anlaşması sonucu aşılmış görülmektedir. Donald Trump döneminde ABD'nin izlediği Çin ve Kuzey Kore politikası ile mali sorunlar Moon Jae-in yönetiminin olumlu yaklaşımı çerçevesinde dengelendiği görülmüştür. Ayrıca, Güney Kore'nin ABD'nin Pyongyang'a yönelik barışçıl diplomatik girişimlerini teşvik etmesi, diğer taraftan Pekin ile ABD arasında ekonomik ve askeri bir tampon rolü taşıması Soğuk Savaş sonrası dönemde Kuzeydoğu Asya'da seyreden büyük güç siyasetinin Güney Kore'nin dış politikasındaki etkisini kanıtlamaktadır. Bu sonucun çalışmanın hipotezlerinde öne sürülen, Soğuk Savaş sonrasında Amerikan müttefiki devletlerin milli çıkarlarını koruyacak biçimde hareket alanı kazandığı argümanı ile örtüştüğü gözükmemektedir.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Türkiye ve Güney Kore'nin her ikisinde de yeni konjontüre uyum sağlama niyeti taşıyan dış politika hamleleri görülmüştür. Türkiye'nin eski Sovyet coğrafyası nezdinde model ülke vurgusu öne çıkarken bölgesindeki güvenlik sorunlarında ABD nezdindeki jeopolitik önemini öne çıkaran yaklaşımları izlemiştir. Güney Kore de Soğuk Savaş sonundan itibaren kendi bölgesindeki etkinliğini arttıracak diplomatik girişimler izlemiş, böylece Kuzey Kore tehdidi noktasında Amerikan caydırıcılığının yanında yeni araçlar elde etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda her iki devletin de jeopolitik hareket alanının genişlediği görülmektedir. Bu esnada meydana gelen 11 Eylül saldırıları ve ardından gelen Afganistan ve Irak işgalleri Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede önemli güvenlik krizlerini tetiklemiştir. 2003 Irak Savaşı ile müttefik uyumunun azaldığı görülmüş, bu durum Türk-Amerikan ilişkilerinde sorunlar oluşturmuştur. Öte yandan 2008 ekonomik krizi ve Arap Baharı gibi hadiseler hem Türkiye'nin hem de Güney Kore'nin faaliyet gösterdiği alt sistem içerisinde yeni dinamikleri meydana getirmiştir. Çin'in artan ekonomik etkinliği ile Kuzeydoğu Asya'da artan baskısı ile Güney Kore'nin ABD ile Çin arasında tampon ülke olmasının getirdiği jeopolitik baskı bu ülkenin dış politikasını etkilemiştir. Arap Baharı ile Türkiye'nin ABD ile çelişen çıkarları gün yüzüne çıkmıştır. Bu bakımdan Rusya ve İran gibi bölgesel güçlerle işbirliği süreçlerini ortaya çıkaran Ankara, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ittifakların yapısındaki esnekliği göstermiştir.

Esasen hem Seul hem de Ankara'nın ABD ile ittifak ilişkileri Soğuk Savaş sonrasındaki dinamiklerin etkisiyle, daha esnek bir yapıda işlediği görülmüştür. Her iki devletin de yeni

dinamiklere uyum sağlama gayreti içerisinde, çok taraflı bir yaklaşımla hareket ederken bölgedeki Amerikan politikalarına karşı milli çıkar ve güvenliklerini öncelikli tuttukları anlaşılmıştır. Bu noktada iki devlet arasındaki önemli bir fark, Ankara'nın ABD ile stratejik fikir ayrılıkları yaşamaması ile oluşmuştur. Bu stratejik yaklaşım farklılığı ve 2015'ten itibaren Türkiye'nin iç güvenlik atmosferini olumsuz etkileyecek pek çok hadisenin yaşanması Ankara'yı güvenlik konularında bölgedeki diğer aktörlerle işbirliği arayışına yönlendirmiştir. Bu şekilde, Ankara'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel güçlerin edindiği stratejik otonomiye denk düşecek şekilde çevresindeki krizlerde rol ve etkinliğini arttırdığı da görülmüştür. Bu durum Türkiye'nin Suriye'de sert güç unsurlarını devreye sokmasının yanı sıra geliştirdiği yüksek teknolojiye sahip savunma sanayii ürünleri ile Dağlık-Karabağ Savaşı ya da Ukrayna'daki çatışmalarda oynadığı rol etrafında anlaşılabilmektedir. Buna karşın Güney Kore'nin bulunduğu bölge içerisinde Seul ve Washington'un ortak tehdit algıları ve bölgenin güvenliğine ilişkin ortak kaygıları devam etmiştir. Bu durum Seul'un ABD ile zaman zaman ticari, ekonomik ve siyasi konularda anlaşmazlıklar yaşamasına rağmen güvenlik konularında iki ülke arasındaki işbirliğinin sürmesine olanak sağlamaktadır. Zira ABD ile ittifak olmak hem Kuzey Kore hem de Çin karşısında Seul'e önemli bir caydırıcılık sağlamaktadır. Dolayısıyla Seul hükümetinin Soğuk Savaş sonrasında ülkesinin bölgede edindiği ticari ve ekonomik alanı korurken ABD ile ittifakını sürdürmesi Güney Kore'nin milli çıkarları ile örtüşmektedir. Tüm bu yönüyle Türkiye ve Güney Kore çerçevesinde ele alınan ittifak ilişkilerinde ABD ile müttefik olan devletlerin, geçiş dönemi özelliklerini barındıran mevcut uluslararası sistem dâhilinde daha otonom, pragmatist ve çıkar öncelikli yaklaşımlar izlediği görülmüştür.

ABD'nin Soğuk Savaş dönemi güvenlik ihtiyaçlarına binaen Ankara ve Seul ile kurduğu askeri ittifakların, mevcut uluslararası sistem tartışmaları içerisindeki yerini araştırma gayesiyle kaleme alınmış bu tez çalışmasının daha önce karşılaştırılması yapılmamış iki bölgenin benzerlikleri ve farklılıkları etrafında yürütülmüş olması da göz önüne alındığında mevcut boşluğu doldurarak literatüre katkı sunması hedeflenmiştir. Çalışmanın bağımsız değişkenini uluslararası sistemin yapısı üzerinde kurgulaması iki farklı bölgenin mukayeseli bir çalışma içerisinde yer almasına imkân sağlamıştır. Müttefik devletlerin Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemindeki güvenlik eğilimlerine uyum noktasında ABD ile ilişkilerinde zaman zaman uyumsuzluk ve sorunlar, zaman zaman da işbirliği görülmüştür. Ekonomik-finansal, sosyo-kültürel, teknolojik ve bilimsel gelişmelerle beraber devletlerin arasında işbirliğini arttırmalarını teşvik edecek küresel salgın gibi trendlerin ise ittifak ilişkilerine yeni dönemde farklı işlevler yüklenmesine yol açacağı anlaşılmıştır. Öte yandan ABD'yi ilgilendiren Ortadoğu'da istikrarsızlık ve İsrail'in durumu, İran'la ilgili nükleer meseleler, Rusya'nın Kafkasya ve Ortadoğu'da artan etkinliği gibi sorunların varlığı ve Türkiye'nin yakın komşularından kaynaklanan milli güvenlik sorunlarının ABD ile çelişkili bir hal alması çalışmanın geçerliliğini kanıtlamaktadır. Aynı şekilde ABD'nin Çin ile küresel bağlamda jeopolitik ve ekonomik bir çıkar çatışması içerisinde hareket etmesi, diğer yandan Kore Yarımadası'nda barışçıl bir birleşmenin sağlanamamış olması ve Kuzey Kore'nin nükleer bir tehdit olma rolünü sürdürmesi çalışmayı dikkate değer kılan nedenlerdir. Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde artan milliyetçilik, liberalizmin içinde bulunduğu ideolojik ve siyasal çıkmazlar, ortaya çıkan yeni tehditler ve işbirliği formları, Rusya'nın

jeopolitik baskısı, Çin'in ve Asya'nın artan ekonomik gücü ve çok kutupluluğun artan etkisi devletlerin dış politikasına etki eden unsurlar olmuştur. Farklı küresel ve bölgesel koşullarda konumlanan devletlerin bir süper güç olarak ABD ile arasındaki işbirliği modellerini göstermeyi amaçlayan bu çalışmanın maksadına hizmet ederek alana mütevazı bir katkı sunması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

32. Gün Arşivi. (2020). *ABD Ambargosunun Perde Arkası 1975*. <https://www.youtube.com/watch?v=IBxAuB6UJbE> Erişim tarihi 02.04.2021
- A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: China. (2020). <https://history.state.gov/countries/china> Erişim tarihi: 09.06.2020.
- Abramowitz, M. (2000). The complexities of American policymaking on Turkey. *Insight Turkey*, 3-35.
- Abrams, E. (2017). *Realism and Democracy: American Foreign Policy After the Arab Spring*. Cambridge University Press.
- Acun, C., & Keskin, B. (2017). PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD YPG. Seta Rapor.
- AFP. (2019, 2 Temmuz). South Korea's Moon Jae-in hails Trump-Kim meeting as a result of astounding imagination. <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/south-koreas-moon-jae-in-hails-trump-kim-meeting-as-result-of-astounding-imagination> Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Ahmad, F. (1993). *The Making of Modern Turkey* (Vol.264). London: Routhledge.
- Ahmad, F. (2015). Unionist failure to stay out of the war in October-November 1914. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 20(2-3), 23-38.
- Akgül, T. (2004). *An Analysis of the 1964 Johnson Letter: Lessons for the 2003 Iraq Crisis, Turkish-American Relations, and Global Power-Regional Partner Interactions*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Naval Postgraduate School Monterey, CA.
- Aktürk, Ş. (2017). Turkey's role in the Arab spring and the Syrian conflict. *Turkish policy quarterly*, 15(4), 88-96.
- Aktürk, Ş. (2020). Turkey's Grand Strategy as the Third Power: A Realist Proposal. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 25(2), 152-177.
- Alagöz, E. A. (2017). Blue-Water Navy Program as a part of South Korea's Hedging Strategy. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(25), 65-97.
- Alakel, A. M., ve Bakir, M. (2011). The Role of the US and Power Challenges in the New Geopolitical Order. *International Journal of Business and Social Science*, 2(24).
- Alakel, M. (2008). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Egemenlik Sorunu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Alakel, M., ve Yıldırım, A. S. (2014). 11 Eylül Sonrası ABD'nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya-Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8).
- Aliriza, B. ve Aras, B. (2012). *US-Turkish Relations: A review at the beginning of the third decade of the post-Cold War era*. CTR For Strat & International Stds.
- Alkan, M. N. (2014). 1915 Ermeni Tehcir Kanunu ve Almanya'nın Etkisi. *Gazi Akademik Bakış*, (15), 91-104.
- Allison, G. (1971). *Essence of decision: Explaining the Cuban missile crisis* (No. 327.5 (729.1). Little, Brown and Company.

- Allison, G. (2017a). *Destined for war: Can America and China escape Thucydides's trap?*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Allison, R. (2017b) Russia and the post-2014 international legal order: revisionism and realpolitik. *International affairs*, 93(3), 519-543.
- Altaylı, F. (2003, 9 Mayıs). Wolfowitz kafaları kumdan çıkardı. *Hürriyet Gazetesi*. <https://www.hurriyet.com.tr/wolfowitz-kafalari-kumdan-cikardi-145554> Erişim Tarihi: 02.11.2020.
- Altfeld, M. F. (1984). The decision to ally: A theory and test. *Western Political Quarterly*, 37(4), 523-544.
- Altunışık, M. B. (2006). Turkey's Iraq policy: the war and beyond. *Journal of Contemporary European Studies*, 14(2), 183-196.
- Altunışık, M. B. (2013). The middle east in Turkey–USA relations: managing the alliance. *Journal of Balkan and near eastern studies*, 15(2), 157-173.
- Altunisik, M. B. (2005). The Turkish model and democratization in the Middle East. *Arab Studies Quarterly*, 45-63.
- Altuntaş, Ö. (2017, 10 Ekim). ABD-Türkiye ilişkileri: 1960'lardan bugüne yaşanan krizler. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41553003> Erişim Tarihi: 04.11.2020.
- American Intervention in Northern Russia, 1918-1919: The Polar Bear Expedition: a Guide to the Resources in the Michigan Historical Collections. (1988). Michigan Historical Collections, Bentley Historical Library, University of Michigan. <https://bentley.umich.edu/research/catalogs-databases/polar-bear/polar-bear-expedition-history/> Erişim tarihi: 02.04.2021.
- Anckar, C. (2008). On the applicability of the most similar systems design and the most different systems design in comparative research. *International Journal of Social Research Methodology*, 11(5), 389-401.
- Anderson, J. (2003). American hegemony after 11 September: Allies, rivals and contradictions. *Geopolitics*, 8(3), 35-60.
- Anger at Rumsfeld attack on 'old Europe'. (2003, 24 Ocak). *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2003/jan/24/germany.france> Erişim tarihi: 22.09.2020.
- Ankara: Ermenistan'la normalleşmeyi olumsuz etkiler. (2010). *BBC News Türkçe*. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/03/100305_turkey_reaction Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Ankara'dan ABD'ye ekonomik savaş suçlaması. (2018, 23 Ağustos). *DW Türkçe*. <https://www.dw.com/tr/ankaradan-abdye-ekonomik-sava%C5%9F-su%C3%A7lamas%C4%B1/a-45190333> Erişim tarihi: 29.04.2021.
- Appleman, R. E. (2008). *Disaster in Korea: The Chinese Confront MacArthur* (Vol. 11). Texas A&M University Press.
- Arango, T. ve Yeginsu, C. (2016, 2 Ağustos). Turks Can Agree on One Thing: US Was Behind Failed Coup. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2016/08/03/world/europe/turkey-coup-erdogan-fethullah-gulen-united-states.html> Erişim Tarihi: 02.04.2021.

- Aras, B. (2017). 15 Temmuz Sonrası Türk Dış Politikası. *İstanbul Politikalar Merkezi*, 10-12.
- Aras, B. (2019). The crisis and change in Turkish foreign policy after July 15. *Alternatives*, 44(1), 6-18.
- Aras, B. ve Akarçeşme, S. (2012). Turkey and the Arab spring. *International Journal*, 67(1), 39-51.
- Arcayürek, C. (1987). Şeytan Üçgeninde Türkiye, Bilgi Yayınevi.
- Ardıç, H. (2004). 1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yaratdığı Hareketlerin İncelenmesi. *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, www.tcmb.gov.tr (ET 08.07. 2012).
- Arı, T. (1990). “Morton Kaplan ve Uluslararası Politikada Sistem Yaklaşımı”. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 11(1-2): 103-118.
- Arı, T. (2007). Türk-Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu mu?. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (13), 17-35.
- Arı, T. ve Pirinççi, F. (2010). Turkish-American Relations in the Context of Iraq War: From Crisis to Recovery?. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 34(1), 17-27.
- Arıboğan, D. Ü. (2013). *Büyük resmi görmek Türkiye Bir Fikirdir*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (2018). *Duvar Tarih Geri Dönüyor*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Armocost, M. H., ve Okimoto, D. I. (2004). *The future of America's alliances in Northeast Asia*. Asia Pacific Research Inst for.
- Armaoğlu, F. H. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Armaoğlu, F. H. (1995). *Yirminci yüzyıl siyasî tarihi 1914-1995*. Timaş Yayınları.
- Arsan, İ. ve Karagül, S. (2020). Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 1-36.
- Art, R. J. (2012). Selective engagement in the era of austerity. *America'a Path: Grand Strategy for the Next Administration*, 13-28.
- Ashley, R. K. (1984). The poverty of neorealism. *International organization*, 38(2), 225-286.
- Aslan, O. (2018). The United States and Military Coups in Turkey and Pakistan. *Switzerland: Palgrave Macmillan*.
- Aspin, L. (1993). *Report on the bottom-up review*. US Department of Defense.
- Ataman, M., ve Özdemir, Ç. (2018). Turkey's Syria Policy: Constant Objectives Shifting Priorities. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 13-36.
- Athanassopoulou, E. (2001). American-Turkish relations since the end of the Cold War. *Middle East Policy*, 8(3), 144-164.
- Ayata, B. (2015). Turkish foreign policy in a changing Arab World: rise and fall of a regional actor?. *Journal of European Integration*, 37(1), 95-112.
- Aybet, G. (2012). Turkey's Security Challenges and NATO. *Center for Economics and Foreign Policy Studies*.

- Aydın, M. (2020, 21 Aralık). Türkiye-ABD İlişkilerinde Neler Oluyor? *UİK Panorama*. <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/12/21/panorama-soruyor-turkiye-abd-iliskilerinde-neler-oluyor> Erişim tarihi: 14.04.2021.
- Aydın, M., Akgül Açıkmeşe, S., Çelikpala, M., Özel, S., Dizdaroğlu, C. ve Gokcan Kosen, M. (2019). Research on Public Perceptions on Turkish Foreign Policy. Center for Turkish Studies–Kadir Has University, 4 Temmuz 2019. https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TDP-2019_BASINENG_FINAL.PDF Erişim tarihi: 18.04.2021.
- Azmanova, A. (2018). Relational, structural and systemic forms of power: the ‘right to justification’ confronting three types of domination. *Journal of Political Power*, 11(1), 68-78.
- Baba, G. ve Ertan, S. (t.y.). Turkey at the Bandung Conference: A fully-aligned among the non-aligned. <http://web.isanet.org/Web/Conferences/AP%20Hong%20Kong%202016/Archive/64185d87-7a01-44f1-acbc-1566b192398f.pdf> Erişim tarihi 30.04.2020
- Bacevich, A. J. (2008). *The limits of power: The end of American exceptionalism*. Metropolitan Books.
- Baek, K. I. (1982). “The U.S.-ROK Security Relationship within the Conceptual Framework of a Great and Small Power Alliance” *Journal of East and West Studies* Vol. XI, No.1: 117-149.
- Bağcı, H. (1994). Bosna-Hersek “Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 257-279.
- Bağcı, H. (2007). *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*. METU Press.
- Bağcı, H. ve Açıkalin, Ş. N. (2015). From chaos to cosmos: strategic depth and Turkish foreign policy in Syria. In *Chaos, Complexity and Leadership 2013* (pp. 11-25). Springer, Cham.
- Bağcı, H. ve Sinkaya, B. (2006). Büyük ortadoğu projesi ve Türkiye: AK Parti’nin perspektifi. *Akademik Ortadoğu*, 1(1), 21-37.
- Baker, C. ve Glosserman, B. (2013). Doing More and Expecting Less: The Future of US Alliances in the Asia Pacific. *Issues & Insights*, 13(1), 106.
- Baker, J. A. (1990). *US Foreign Policy Priorities and FY 1991 Budget Request* (No. 1245). US Department of State, Bureau of Public Affairs, Office of Public Communication, Editorial Division.
- Baker, J. A. (1992). America in Asia: emerging architecture for a Pacific community. *Foreign Aff.*, 70, 1.
- Balanche, F. (2018). *United States in Northeastern Syria: Geopolitical Strategy Cannot Ignore Local Reality*. Hoover Institution Stanford University. https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/383981576-the-united-states-in-northeastern-syria-geopolitical-strategy-cannot-ignore-local-reality_1.pdf Erişim tarihi: 21.11.2020.
- Baldwin, D. A. (1997). The concept of security. *Review of international studies*, 23(1), 5-26.
- Baldwin, D. A. (2012). Power and International. *Handbook of international relations*, 273.
- Balık, G. (2016). *Turkey and the US in the Middle East: Diplomacy and Discord during the Iraq Wars*. Bloomsbury Publishing.

- Ball, G. W. (1982). *The past has another pattern: Memoirs* (Vol. 23). New York: Norton.
- Barder, A. D. (2015). *Empire within: International hierarchy and its imperial laboratories of governance*. Routledge.
- Barlas, M. (2001). *Turgut Özal'ın Anıları*. 4. Baskı. İstanbul: Birey Yayınları.
- Barnett, M. N., Levy, J. S. (1991) "Domestic sources of alliances and alignments: The case of Egypt, 1962–73", *International Organization*, 45(3): 369-395.
- Barnett, M., ve Duvall, R. (2005). Power in international politics. *International organization*, 59(1), 39-75.
- Başbakan Bülent Ecevit'ten Saddam'a Son Uyarı. (2002, 22 Mart). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/basbakan-ecevit-saddam-son-uyari-2704060>
Erişim Tarihi: 02.11.2020.
- Bayezit, F. (2016). Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2), 84-112.
- BBC News Türkçe. (2016). *Çavuşoğlu: PYD Davet edilmişse Cenevre görüşmelerini boykot ederiz*. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160126_turkey_ Erişim tarihi: 10.01.2021.
- BBC News Türkçe. (2018). *Bülent Ecevit 1978'de Türkiye'nin ABD ambargosuna tepkisini anlatıyor*. [Röportaj]. YouTube. Erişim tarihi 14.05.2020
https://www.youtube.com/watch?v=2DPwRfiu_m8
- BBC News Türkçe. (2021). *24 Nisan Açıklaması: Biden 1915 olaylarını 'soykırım' olarak tanımladı, Türkiye sert tepki gösterdi*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56874181> Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Beckley, M. (2015). The myth of entangling alliances: Reassessing the security risks of US defense pacts. *International Security*, 39(4), 7-48.
- Bekdil, B. E. (2014, 22 Aralık). Turkey seeks new extension in air defense contract. *Defense News*. <https://www.defensenews.com/air/2014/12/22/turkey-seeks-new-extension-in-air-defense-contract/> Erişim tarihi: 29.04.2021.
- Bekdil, B. E. (2015, 19 Şubat). Turkey won't link air defense system to NATO. *Defense News*. <https://www.defensenews.com/land/2015/02/19/turkey-won-t-link-air-defense-system-to-nato/> Erişim tarihi: 29.04.2021.
- Bekir Bozdağ'dan flaş 'Gülen' açıklaması. (2017, 23 Şubat). *Milliyet Gazetesi*. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/bekir-bozdagdan-flas-gulen-aciklamasi-2401966> Erişim tarihi: 19.04.2021.
- Bellamy, A. J. (2019). *World Peace and How We Can Achieve It*. Oxford University Press, USA.
- Bennett, A., Lepgold, J., ve Unger, D. (1994). Burden-sharing in the Persian Gulf war. *International Organization*, 48(1), 39-75.
- Bennett, A., ve Elman, C. (2007). Case study methods in the international relations subfield. *Comparative Political Studies*, 40(2), 170-195.
- Bennett, D. S. (1997). Testing Alternative Models of Alliance Duration, 1816-1984. *American Journal of Political Science*, 846-878.

- Bennett, B. (2005). Military implications of North Korea's nuclear weapons. *KNDU Review*, 10(2): 75–98.
- Bercovitch, J. (1988). *ANZUS in Crisis*. Springer.
- Berenskoetter, F., ve Williams, M. J. (Eds.). (2007). *Power in world politics*. Routledge.
- Beres, L. R. (1972). Bipolarity, multipolarity, and the reliability of alliance commitments. *Western Political Quarterly*, 25(4), 702-710.
- Betts, R. K. (1993). Wealth, power, and instability: East Asia and the United States after the Cold War. *International Security*, 18(3), 34-77.
- Beyond The Frontlines: The building of the democratic system in North and East Syria. (2019). Rojava Information Center. <https://rojavainformationcenter.com/storage/2019/12/Beyond-the-frontlines-The-building-of-the-democratic-system-in-North-and-East-Syria-Report-Rojava-Information-Center-December-2019-V4.pdf> Erişim Tarihi: 18.11.2020.
- Bijian, Z. (2005). China's peaceful rise to great-power status. *Foreign Aff.*, 84, 18.
- Bilateral Relations Fact Sheet. (2021). *Relations with Turkey*. U.S. Department of the State. <https://www.state.gov/u-s-relations-with-turkey/#:~:text=Bilateral%20Economic%20Relations&text=In%202019%20the%20United%20States,largest%20supplier%20of%20goods%20imports> Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Birand, M. A. (2002, 17 Ocak). Koalisyonu Washington'dan Yeşil Işık Yakıldı. *Hürriyet Gazetesi*. <https://www.hurriyet.com.tr/koalisyonu-washington-dan-yesil-isik-yakildi-48900> Erişim Tarihi: 27.10.2020.
- Bishku, M. B. (1991). Turkey, Greece and the Cyprus Conflict. *Journal of Third World Studies*, 8(1), 165-179.
- Bisley, N. (2004). *The end of the Cold War and the causes of Soviet collapse*. Springer.
- Bisley, N. (2011). The Cold War. R. Devetak, A. Burke, ve J. George. (Ed). *An Introduction to International Relations* içinde (281-294). Cambridge: Cambridge University.
- Black, I. (2003, 11 Şubat). NATO crisis over veto on plans to defend Turkey. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2003/feb/11/iraq.nato1> Erişim Tarihi: 03.11.2020.
- Blackwill, R. D. (2000). An Action Agenda to Strengthen America's Alliances in the Asia-Pacific Region. *America's Asian Alliances*, Cambridge, M.A, 129.
- Bleiker, R. (2001). Identity and security in Korea. *The Pacific Review*, 14(1), 121-148.
- BM Suriye'yi kınama kararını kabul etti. (2012, 17 Şubat). *BBC Türkçe*. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/02/120217_un_syria Erişim Tarihi: 19.11.2020.
- Bogdandy, A., Wolfrum, R., Bernstorff, J., Dann, P., ve Goldmann, M. (Eds.). (2010). *The exercise of public authority by international institutions: advancing international institutional law* (Vol. 210). Springer Science & Business Media.
- Bong, Y. (2017). Continuity Amidst Change: The Korea–United States Alliance. Wesley M. *Global Allies: Comparing US Alliances in the 21st Century* içinde (45-57). Anu Press.
- Bong, Y., ve Moon, K. H. (2007). Rethinking Young Anti-Americanism in South Korea. *The anti-American century*, 77-108.

- Booth, K. (1991). Alliances. İçinde *Contemporary Strategy: Volume I Theories and Concepts* (pp. 258-309). Lynne Rienner Publishers.
- Borger, J. (2015). NATO and UN seek calm over Turkish downing of Russian jet. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/24/nato-and-un-seek-calm-over-turkish-downing-of-russian-jet> Erişim Tarihi: 17.04.2021.
- Bostanoğlu, B. (1999). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boyne, S. (1997). Arguments in Favour of Turkey's Continuing Support For Operation Northern Watch. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 2(4).
- Böller, F. (2018). "Guardian of the international order"? NATO's contested identity, the discourses of Secretaries General, and the Ukraine crisis. *East European Politics*, 34(2), 217-237.
- Bölme, S. M., Ulutaş, U., Özhan, T., ve Küçükkeleş, M. (2011). İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları. *Seta Rapor*, 5.
- Bölükbaşı, D. (2008). *Bir Mart vakası*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Brainard, L. (2004, 26 Şubat). U.S. Foreign Assistance After September 11th: Major Challenges, Competing Purposes and Different Standards- Is there an Overall Strategy? *Brookings*. <https://www.brookings.edu/testimonies/u-s-foreign-assistance-after-september-11th-major-changes-competing-purposes-and-different-standards-is-there-an-overall-strategy/#cancel> Erişim tarihi: 02.04.2021.
- Brands, H. (2008). *From Berlin to Baghdad: America's search for purpose in the post-Cold War World*. University Press of Kentucky.
- Brands, H. (2018). American grand strategy in the post-Cold War era. *New Directions in Strategic Thinking 2.0*, 133.
- Brands, H. W. (1994). *Into the Labyrinth: The United States and the Middle East, 1945-1993*. McGrawhill Humanities Social.
- Branigin, W., Wilson, S. ve Bahrampour, T. (2011, 24 Mart). NATO moves toward command of Libya operations. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/french-jets-shoot-down-libyan-plane-bomb-air-base/2011/03/24/ABleqsPB_story.html Erişim Tarihi: 17.11.2020.
- Breen, M. (2017, 9 Mayıs). South Korea enters Moonshine Era. *Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/south-korea-enters-the-moonshine-era-1494350553> Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Brooks, S. G., ve Wohlforth, W. C. (2008). *World out of balance: international relations and the challenge of American primacy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Brown, C. S. (2007). Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003. *Turkish Studies*, 8(1), 85-119.
- Brunstetter, S. (2017). A Changing View of Responsibility? German Security Policy in the Post-9/11 World. Tom Lansford ve Blagovest Tashev (Ed.). *Old Europe, New Europe and the US: Renegotiating Transatlantic Security in the Post 9/11 Era* içinde. (19-40). Routhledge.
- Brzezinski, Z. (1992). The Cold War and its aftermath. *Foreign Affairs*, 71(4), 31-49.
- Brzezinski, Z. (2005). The dilemma of the last sovereign. *The American Interest*, 1(1), 37-46.

- Brzezinski, Z. (2012). *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*. New York: Basic Books.
- BS-E. (1953). Athens, Ankara, and Belgrade: Implications of the Balkan Pact. *The World Today*, 286-293.
- Buhari Gülmez, D. (2020). The resilience of the US–Turkey alliance: divergent threat perceptions and worldviews. *Contemporary Politics*, 26(4), 475-492.
- Bull, H. (1995). *The anarchical society: a study of order in world politics*. Macmillan international Higher Education.
- Bullard, R. W. (Ed.). (1958). *The Middle East: a political and economic survey*. London; New York: Oxford University Press.
- Bulutoğlu, K. (2006). *Yöresel ve küresel para krizleri*. Batı Türkelı Yayıncılık.
- Bumiller, E. (2002, 21 Şubat). Bush says US and China want to see Koreas united. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2002/02/21/world/bush-says-us-and-china-want-to-see-koreas-unified.html> Erişim tarihi: 30.04.2021.
- Burgess, S. F. (2016). Rising bipolarity in the South China Sea: the American rebalance to Asia and China's expansion. *Contemporary Security Policy*, 37(1), 111-143.
- Bush, G. H. W. (1989). *Continuity and Change in US-Korean Relations*. Current Policy, No: 1155. United States. Department of State. Bureau of Public Affairs.
- Bush, G. H. W., ve Scowcroft, B. (1999). *A world transformed*. Vintage Ebooks.
- Bush, G. W. (2001). Transcript of President Bush's address <http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/>
- Bush, G. W. (2001b), "Remarks by the President in Address to Faculty and Students of Warsaw University," Warsaw, Poland, June 15, 2001, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/06/20010615-1.html> Erişim 4 Eylül 2020
- Bush, G. W. (2002). Address before a joint session of the Congress on the State of the Union. *Weekly Compilation of Presidential Documents*, 38(5), 133-139.
- Bush, G. W. (2010). *Decision points*. Crown Publishers.
- Bussmann, M., ve Oneal, J. R. (2007). Do hegemons distribute private goods? A test of power-transition theory. *Journal of Conflict Resolution*, 51(1), 88-111.
- Buszynski, L. (2011). The San Francisco System: Contemporary Meaning and Challenges. *Asian Perspective*, 315-335.
- Buzan, B. ve Waever, O.(2003). Regions and powers: the structure of international security (No. 91). Cambridge University Press.
- Buzan, B. (1983). *People, states, and fear: The national security problem in international relations*. Brighton: Wheatsheaf Books.
- Buzan, B. (1991). New patterns of global security in the twenty-first century. *International affairs*, 67(3), 431-451.
- Cabestan, J. P. (2019). China's Military Base in Djibouti: A Microcosm of China's Growing Competition with the United States and New Bipolarity. *Journal of Contemporary China*, 1-17.

- Calder, K. (2004). Securing security through prosperity: the San Francisco System in comparative perspective. *The Pacific Review*, 17(1), 135-157.
- Campbell, K. M. ve Doshi, R. (2020, 18 Mart). The Coronavirus Could Reshape Global Order. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2020-03-18/coronavirus-could-reshape-global-order> Erişim tarihi: 20.08.2020.
- Carpenter, T. G., ve Bandow, D. (2004). *The Korean conundrum: America's troubled relations with North and South Korea*. Palgrave Macmillan.
- Carrel-Billiard, F., & Wing, C. (2010). *Nuclear energy, nonproliferation, and disarmament: Briefing notes for the 2010 NPT review conference*. International Peace Institute.
- Carroll, J. (2004). The Bush Crusade. *The Nation*, 279(8), 14-20.
- Casey, S. (2011). *Obama's Alliances*. Lowy Institute for International Policy.
- Caşın, M. H. (2019). Will China Turn to a Maritime Great Power Politics in Pacific Sea? *Soğuk Savaş sonrası dönemin temel gelişme ve dinamikleri*. İçinde 8-9. XI. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi. Bursa: Uludağ Üniversitesi
- Cerny, P. G. (1993). Finance and World Politics. *Books. Edward Elgar Publishing*. Nr. 83.
- Cesa, M. (1999). From Hegemony to Ambivalence NATO's Transformation and European Stability. (NATO Bilgi ve Basın Ofisine Rapor olarak sunulmuştur.). *Fellowship report submitted to the NATO Office of Information and the Press (30 June 1999)*, 17, 97-99.
- Cha, V. (2004). Korea: A Peninsula in Crisis and Flux. *Strategic Asia*, 2005.
- Cha, V. (2010). Powerplay: Origins of the US alliance system in Asia. *International Security*, 34(3), 158-196.
- Cha, V., ve Kim, E. (2010). The Sinking of the Cheonan. *Center for Strategic & International Studies*. (2010, April 22). <http://csis.org/publication/sinking-cheonan> (24 July 2014, date last accessed).
- Chan, S. (2007). *China, the US and the Power-transition Theory: A Critique*. Routledge.
- Chiba, D., Johnson, J. C., ve Leeds, B. A. (2015). Careful commitments: Democratic states and alliance design. *The Journal of Politics*, 77(4), 968-982.
- Chidley, C. (2014). Towards a framework of alignment in international relations. *Politikon*, 41(1), 141-157.
- China Chafes at Korean Observatory on Reef Island. (2006, 14 Eylül). *Chosun*. <https://web.archive.org/web/20061102190745/http://english.chosun.com/w21data/html/news/200609/200609140017.html> Erişim Tarihi: 18.12.2020.
- Choi, K. (1991). Korea in the post-cold war era. *Journal of Northeast Asian Studies*, 10(4), 24-34.
- Choi, K. (2013). The ROK-US alliance: Past, present, and future. *Doing more and expecting less: The future of US alliances in the Asia Pacific. CSIS Issues and Insights*, 13(1), 41-54.
- Choi, K. (2017). Prospects for the US-ROK Alliance: Returning to the Old Days or Marching to the Future?. *Asia Policy*, (24), 19-25.
- Christensen, T. J. (1999). China, the US-Japan alliance, and the security dilemma in East Asia. *International Security*, 23(4), 49-80.

- Christensen, T. J., ve Snyder, J. (1990). Chain gangs and passed bucks: Predicting alliance patterns in multipolarity. *International organization*, 44(2), 137-168.
- Chung, J. H. (2009). China's "Soft" Clash with South Korea: The History War and Beyond. *Asian Survey*, 49(3), 468-483.
- Chung, J. H. (2012). Korean views of Korea-China relations: Evolving perceptions and upcoming challenges. *Asian Perspective*, 36(2), 219-236.
- CIA World Fact Book. (2021). Turkey. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/turkey/#military-and-security> Erişim tarihi: 11.03.2021. South Korea. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/korea-south/#military-and-security> Erişim tarihi: 11.03.2021.
- Ciorciari, J. D. ve Haacke, J. (2019). Hedging in international relations: an introduction. *International relations of the Asia-Pacific*, 19(3), 367-374.
- CJTF History. (t.y.). https://www.inherentresolve.mil/Portals/14/Documents/Mission/HISTORY_17OCT2014-JUL2017.pdf?ver=2017-07-22-095806-793 Erişim Tarihi: 21.11.2020.
- Claude, I. L. (1962). *Power and international relations*. Random House.
- Clift, B. ve Woll, C. (2012) Economic patriotism: reinventing control over open markets. *Journal of European Public Policy*, 19(3): 307-323.
- Clinton announces new US sanctions against North Korea. (2010, 21 Temmuz). *France 24*. <https://www.france24.com/en/20100721-clinton-us-sanctions-north-korea-south-clinton-usa-washington> Erişim Tarihi: 16.12.2020.
- Clinton, W. J. (1996). *Public papers of the Presidents of the United States*, Book 2.
- CNN Press Room. (2016, 29 Mart). Full Rush Transcript: Donald Trump, CNN Milwaukee Republican Presidential Town Hall. <https://cnnpressroom.blogs.cnn.com/2016/03/29/full-rush-transcript-donald-trump-cnn-milwaukee-republican-presidential-town-hall/> Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Coffey, L. (2020). Start Small and Think Big to Rebuild the US-Turkey Relationship. *Insight Turkey*, 22(2), 11-22.
- Colin, E. (2007). Realism. *Griffiths, Martin, International Relation Theory for the Twenty-First Century*.
- Conference on Disarmement. (1991). https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/KR%20KP_911213_Agreement%20on%20reconciliation%20non%20aggression%20and%20exchangespdf.pdf
- Conolly-Smith, P. (2009). Connecting the Dots: Munich, Iraq, and the Lessons of History. *The History Teacher*, 43(1), 31-51.
- Conybeare, J. A. (1994). The portfolio benefits of free riding in military alliances. *International Studies Quarterly*, 38(3), 405-419.
- Cook, J. L. (2013). Military Alliances in the 21st Century: Still Relevant after all These Years? *Orbis*, 57(4), 559-573.

- Cook, S. A. (2018). *Neither Friend nor Foe: The Future of US-Turkey Relations*. Council on Foreign Relations.
- Correll, J. T. (2000). Northern Watch Northern Watch. *Air Force Magazine*, 32.
- Coşkun, B. B. (2015). Neighbourhood Narratives From “Zero Problems With Neighbours” to “Precious Loneliness”: Turkey’s Resecuritized Middle East Policy After the Arab Spring. In *Regional Insecurity After the Arab Uprisings* (pp. 187-203). Palgrave Macmillan, London.
- Coufoudakis, V. (1976). US foreign policy and the Cyprus question: An interpretation. *Millennium*, 5(3), 245-268.
- Council, N. A. (2003). Prague Summit Declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on November 21, 2002. *Problems of Post-Communism*, 50(2), 29-33.
- Cox, M. (2005). Beyond the West: terrors in Transatlantia. *European Journal of International Relations*, 11(2), 203-233.
- Cranmer, S. J., Desmarais, B. A., ve Kirkland, J. H. (2012). Toward a network theory of alliance formation. *International Interactions*, 38(3), 295-324.
- Criss, N. B. (1997). Strategic nuclear missiles in Turkey: The jupiter affair, 1959–1963. *The Journal of Strategic Studies*, 20(3), 97-122.
- Criss, N. B. (2012). Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu. *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 1-28.
- Crocker, C. A., Hampson, F. O., ve Aall, P. (2014). A global security vacuum half-filled: regional organizations, hybrid groups and security management. *International Peacekeeping*, 21(1), 1-19.
- Çakmak, C., ve Özçelik, A. O. (2019). *The World Community and the Arab Spring*. Palgrave Macmillan.
- Çapan, Z., ve Zarakol, A. (2019). Turkey’s ambivalent self: ontological insecurity in ‘Kemalism’ versus ‘Erdoğanism’. *Cambridge Review of International Affairs*, 32(3), 263-282.
- Çavuşoğlu, M. (2018). The meaning of operation olive branch. *Foreign Policy*.
- Çekiç Güç’ü Unutmadık. (2002, 7 Aralık). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/cekic-gucu-unutmadik-2673060> Erişim tarihi: 03.04.2021.
- Çelik, Y. (1999). *Turkish foreign policy after the Cold War*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). The City University of New York. New York.
- Çin Ticaret Bakanlığı. (2018). Statistics on China-Korea Economic and Trade Cooperation in 2017. <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/lanmubb/ASEAN/201808/20180802781402.shtml#:~:text=In%202017%2C%20the%20trade%20volume,11.7%25%20respectively%20year%20on%20year>. Erişim tarihi: 13.12.2020.
- Daalder, I. H. (1998). Decision to intervene: How the war in Bosnia ended. *Foreign Service Journal*, 75(12), 24-31.

- Dae-jung, K. (2018). The Sunshine Policy and Peace. Sang-Jin, H. (Ed.). *Asian Tradition and Cosmopolitan Politics: Dialogue with Kim Dae-jung* içinde 103-107. Lexington Books.
- Dae-jung, K. (2019). *Conscience in Action: The Autobiography of Kim Dae-jung*. Springer.
- Dağı, İ. D. (2002). *Islamic political identity in Turkey: rethinking the West and westernization*. International Policy Fellowship Program, Open Society Institute.
- Dahl, R. (1957). The Concept of Power. *Behavioral Sciences*, 2:3 (July), 201-215.
- Dal, E. P. (2018). The contagion of the Syrian civil war into Turkey under the impact of ISIS and YPG cases: Conditioning factors and diffusion mechanisms. *İçinde Violent Non-state Actors and the Syrian Civil War* (pp. 211-233). Springer.
- Dal, E. P. ve Erşen, E. (2014). Reassessing the “Turkish model” in the post-cold war era: A role theory perspective. *Turkish Studies*, 15(2), 258-282.
- Davenport, K. (2017). The US-North Korean Agreed Framework at a Glance. *Washington, DC: Arms Control Association*. <https://www.armscontrol.org/factsheets/agreedframework> Erişim Tarihi: 03.12.2020.
- Davenport, K. (2018). The Six-Party talks at a glance. *Washington, DC: Arms Control Association*. <https://www.armscontrol.org/factsheets/6partytalks> Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- David, S. R. (1991). Explaining third world alignment. *World Politics*, 43(2), 233-256.
- Davis, J. W. (1998). Victims of Success? Post Victory Alliance Politics. NATO Research Fellowship Final Report
- Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yayınları.
- De Castro, R. (1994). US Grand Strategy in Post-Cold War Asia—Pacific. *Contemporary Southeast Asia*, 342-353.
- De Castro, R. (2001). *The post-Cold-War management of the US alliances with Japan, South Korea, and the Philippines: a comparative analysis* (Doctoral dissertation, University of South Carolina).
- Dedeoğlu, B. (2004) Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine. *Uluslararası İlişkiler*, 1 (4), 2-5.
- Defense Manpower Data Center. (2021). Number of Military and DoD Appropriated Fund Civilian Personnel Permanently Assigned as of 31 March 2021. http://dwp.dmdc.osd.mil/dwp/api/download?fileName=DMDC_Website_Location_Report_2103.xlsx&groupName=milRegionCountry Erişim tarihi: 11.05.2021.
- Demir, Y. (2021). 1960'tan Günümüze Arap-İsrail Çatışması Ekseninde Türk Dış Politikası. *TESAM Akademi*, 8(1), 165-197.
- Denmark, A. (2019). The USA-ROK Alliance and Policy Coordination Toward China. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/blog/us-rok-alliance-and-policy-coordination-toward-china> Erişim Tarihi: 18.12.2020.
- Detke, D. (2018). The 2003 Iraq War as a Turning Point in German–American Relations: Political Leadership and Alliance Cohesion. *German Politics*, 27(2), 158-173.

- Deutsch, B. (2008, 19 Haziran). 2002 Tank Incident and Aftermath. *The Korean Times*. http://www.koreatimes.co.kr/www/news/opinion/2008/06/198_26181.html Erişim Tarihi: 21.12.2020.
- Deutsch, K. W. (2015). *Political community and the North American area*. Princeton University Press.
- Deutsch, K. W. ve Singer, J. D. (1964). Multipolar power systems and international stability. *World Politics*, 16(3), 390-406.
- Dış Politika Enstitüsü. (2020). Prof. Dr. Hüseyin Bağcı ve Prof. Dr. Tarık Oğuzlu (Söyleşi). <https://www.youtube.com/watch?v=1KFNiNUgDJc> Erişim tarihi: 07.04.2021.
- Diamond, L. (2015). Facing up to the democratic recession. *Journal of Democracy*, 26(1), 141-155.
- Didic, A. ve Kösebalaban, H. (2019). Turkey's rapprochement with Russia: Assertive bandwagoning.
- Dion, D. (2003). Evidence and inference in the comparative case study. *Necessary conditions: Theory, methodology, and applications*, 95-112.
- Dominguez, R. (2013). The Security Role of the US in the Asia-Pacific. İçinde. *The Palgrave Handbook of EU-Asia Relations*. (pp. 421-435). London: Palgrave Macmillan.
- Donnelly, J. (2013). Realizm. (Ed.) Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Nardin, T., Paterson, M., ... ve True, J. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde (64-84). İstanbul: Küre Yayınları.
- Dougherty, J. E. ve Pfaltzgraff, R. L. (1997). Contending Theories. *International Relations*, 4th. Ed, Boston: Longman.
- Dower, J. W. (2014). The San Francisco System: Past, Present, Future in US-Japan-China Relations. *Asia-Pacific Journal-Japan Focus*, 12(8).
- Dowty, A. (1994). Sanctioning Iraq: The Limits of the new world order. *Washington Quarterly*, 17(3), 179-198.
- Drennan, W. M. (2005). "The Tipping Point: Kwangju, May 1980." İçinde Steinberg, D. I. (ed.). *Korean Attitudes Toward the United States: Changing Dynamics*. New York: M.E. Sharpe.
- Duignan, B. (n.d.) Great Recession: Causes, Effects, Statistics, & Facts. <https://www.britannica.com/topic/great-recession> Erişim tarihi: 23 Aralık 2019.
- Dulles, J. F. (1952). Security in the Pacific. *Foreign Affairs*, 30(2), 175-187.
- Duncan, B. S. (2009). *Anti-Americanism and National Identity in South Korea* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Kansas.
- Dunn, D. H. (2005). Bush, 11 September and the Conflicting Strategies of the 'War on Terrorism'. *Irish studies in international affairs*, 11-33.
- Duran, A. (2018, 12 Ekim). Dolarda Brunson hareketliliği. *DW Türkçe*. <https://www.dw.com/tr/dolarda-brunson-hareketlili%C4%9Fi/a-45868010> Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Düzgüç, S., ve Keyman, E. F. (2017). The illiberal turn in advanced democracies. Istanbul Policy Center. <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/Document/the-illiberal-turn-in->

- Dyson, T. (2013). Balancing threat, not capabilities: european defence cooperation as reformed bandwagoning. *Contemporary security policy*, 34(2), 387-391.
- Ebbinghaus, B. (2005). When less is more: selection problems in large-N and small-N cross-national comparisons. *International sociology*, 20(2), 133-152.
- Eckstein, H. (1975). Case study and theory in political science. I Greenstein, FI & Polsby, NW (red.) Handbook of Political Science. Reading, Addison-Wesley.
- Edwards, J. A. (2018). Make America Great Again: Donald Trump and redefining the US role in the world. *Communication Quarterly*, 66(2), 176-195.
- Egeli, S. (2019). Making sense of Turkey's air and missile defense merry-go-round. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 8(1), 69-92.
- Ekşi, M. (2016). *The Rise and Fall of Soft Power in Turkish Foreign Policy During JDP: The Rise and Fall of the Turkish Model in the Muslim World*. LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Elegant, N. X. (2021, 18 Ocak). China's 2020 GDP means it will overtake U.S. as world's No.1 economy sooner than expected. *Fortune*. <https://fortune.com/2021/01/18/chinas-2020-gdp-world-no-1-economy-us/#:~:text=In%20PPP%20terms%2C%20China's%20GDP,when%20financial%20flows%20are%20involved.%22> Erişim tarihi: 08.04.2021.
- Engelhart, B. (2013, 26 Nisan). Another Warning. *Hartford Courant*. <https://www.courant.com/opinion/cartoons/hc-obama-red-line-syria-chemical-warfare-20130426-story.html?trb=20181212> Erişim tarihi: 07.02.2021.
- Erdağ, R. (2017). *Libya in the Arab Spring: from revolution to insecurity*. Springer.
- Erdoğan: İsrail'in yaptığı terördür. (2004, 14 Nisan). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/erdogan-israil-in-yaptigi-terordur-217486> Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Ergin, S. (2002a, 19 Temmuz). İşte kritik pazarlığın dökümü. *Hürriyet Gazetesi*. <https://www.hurriyet.com.tr/iste-kritik-pazarligin-dokumu-85624> Erişim Tarihi: 02.11.2020.
- Ergin, S. (2002b, 18 Temmuz). Ecevit bu kez ABD'ye esnek. *Hürriyet Gazetesi*. <https://www.hurriyet.com.tr/ecevit-bu-kez-abdye-esnek-85367> Erişim Tarihi: 02.11.2020.
- Ergun, D. (2018). External actors and VNSAs: An analysis of the United States, Russia, ISIS, and PYD/YPG. İçinde *Violent non-state actors and the Syrian Civil War* (pp. 149-172). Springer.
- Erhan, Ç. (2005). Broader Middle East and North Africa Initiative and Beyond. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 10(3), 153-170.
- Erhan, Ç. (2015). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. (2. Baskı). İmge Kitapevi.
- Erickson, E. J. (2004). Turkey as regional hegemon 2014: Strategic implications for the United States. *Turkish Studies*, 5(3), 25-45.

- Erkin, F. C. (1986). *Dışişlerinde 34 yıl Washington Büyükelçiliği*. Türk Tarih Kurumu.
- Ermeni soykırımı tasarısı ABD Senatosu'nda kabul edildi. (2019, 12 Aralık). *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2019/12/12/ermen-soykirim-tasarisi-abd-senatosu-nda-kabul-edildi-bob-menendez-kongre-turkiye-karsiti> Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Evans, G. ve Newnham J. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. (Çev: H. Ahsen Utku). İstanbul: Gökkuş.
- Fact Sheet. (2004). Partnership for Progress and Common Future with the Region of the Broader Middle East and North Africa. White House Office of the Press Secretary. <https://2001-2009.state.gov/e/eeb/rls/fs/33375.htm> Erişim tarihi: 04.04.2021.
- Fedder, E. H. (1968). The concept of alliance. *International Studies Quarterly*, 12(1), 65-86.
- Feith, D. J. (2008). *War and Decision: Inside the Pentagon at the Dawn of the War on Terrorism*. New York: Harper.
- Fisher, I. (2002, 28 Ekim). Threats and Responses: The Allies; Turkey, in the Middle, Grows More Worried Every Day About a U.S. Attack on Iraq. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2002/10/28/world/threats-responses-allies-turkey-middle-grows-more-worried-every-day-about-us.html> Erişim Tarihi: 01.11.2020.
- Flaskamp, R. ve Nelson, D. (1983). International Conflict and Warsaw Pact Defense Expenditures. *Asian Perspective*, 7(2), 242-262.
- Fouskas, V. K. ve Tackie, A. O. (2009). The 'isolation' of Turkish Cypriots and its relevance to a constitutional convention. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 11(4), 441-455.
- Fraende, M. (2013, 7 Ekim) NATO head expresses concern over Turkey's Chinese missile deal. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/turkey-china-defence-idUSL6N0HX25X20131007> Erişim tarihi: 29.04.2021.
- France Diplomacy. (2021). France and NATO: France's role in the North Atlantic Treaty Organization (NATO). <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/security-disarmament-and-non-proliferation/our-alliances-and-cooperations/france-and-nato/> Erişim Tarihi: 25.03.2021.
- French, P. (2015). *North Korea: State of Paranoia*. Zed Books Ltd.
- Friedberg, A. L. (1994). Ripe for rivalry: prospects for peace in a multipolar Asia. *International security*, 18(3), 5-33.
- Friedman, J. R. ve Bladen, C. Steven Rosen. (1970). *Alliance in international politics*. Allyn and Bacon.
- Friedman, T. (1990, 10 Ağustos). Confrontation in the Gulf; US Says Turkey Plans To Cooperate on Iraq. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/1990/08/10/world/confrontation-in-the-gulf-us-says-turkey-plans-to-cooperate-on-iraq.html> Erişim tarihi: 17.10.2020.
- FRUS. (1970). 1969-1975, Vol. I. Document 60. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d60> Erişim tarihi: 23.06.2020
- Fuchs, M. ve Lee, H. (2020). Bridging the Divide in the U.S.-South Korea Alliance. *Center for American Progress*.

- Fujikawa, M. ve Kwanwoo, J. (2019, 2 Eylül). U.S.-China Trade War Takes Toll on South Korea and Japan. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/u-s-china-trade-war-takes-toll-on-south-korea-and-japan-11567415192> Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Fukuyama, F. (1989). The end of history? *The national interest*, (16), 3-18.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York.
- Fukuyama, F. (2021, 5 Nisan). Droning On in the Middle East. *American Purpose*. <https://www.americanpurpose.com/blog/fukuyama/droning-on/> Erişim tarihi: 11.06.2021.
- Gaddis, J. L. (1982). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American Security Policy*. NY: Oxford.
- Gaddis, J. L. (1986). The long peace: Elements of stability in the postwar international system. *International security*, 10(4), 99-142.
- Gaddis, J. L. (1991). Toward the post-Cold War world. *Foreign Affairs*, 70(2), 102-122.
- Gaddis, J. L. (1992). International relations theory and the end of the Cold War. *International security*, 17(3), 5-58.
- Galtung, J. (1971). A structural theory of imperialism. *Journal of peace research*, 8(2), 81-117.
- Garamore, J. (2010, 20 Temmuz). US and South Korean Defense Leaders Announce Exercise Invincible Spirit. *American Forces Press Service*. <https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/116101/us-and-south-korean-defense-leaders-announce-exercise-invincible-spirit/> Erişim Tarihi: 17.12.2020.
- Gates, R. (2011). Reflections on the Status and Future of the Transatlantic Alliance. *Brussels, Security and Defence Agenda*. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede190911robertgates/_sede190911robertgates_en.pdf Erişim tarihi: 01.10.2020.
- Gaubatz, K. T. (1996). Democratic States and Commitment in International Relations. *International Organization*, 50(1), 109-139.
- Gause, F. (2003). Balancing What? Threat Perception and Alliance Choice in the Gulf. *Security Studies*, 13(2), 273-305.
- Gehrke, J. (2019, 5 Nisan). Mike Pence: 'Turkey must choose' between NATO and Russia. *112 Magazine*. <https://112.international/opinion/mike-pence-turkey-must-choose-between-nato-and-russia-38562.html> Erişim Tarihi: 23.11.2020.
- Gerges, F. A. (2013). The Obama approach to the Middle East: the end of America's moment?. *International Affairs*, 89(2), 299-323.
- Gerring, J. ve Cojocaru, L. (2016). Selecting cases for intensive analysis: a diversity of goals and methods. *Sociological Methods & Research*, 45(3), 392-423.
- Gheciu, A. (2008). *Securing civilization?: the EU, NATO and the OSCE in the post-9/11 world*. Oxford University Press.
- Gherghisan, M. (2003, 6 Şubat). Vilnius 10 sign letter on Iraq. <https://euobserver.com/enlargement/9269> Erişim tarihi: 23.09.2020
- Ghosh, M. A. R. ve Qureshi, M. S. (2017). *From Great Depression to Great Recession: The Elusive Quest for International Policy Cooperation*. International Monetary Fund.

- Gibler, D. M. (2008). The Costs of Reneging: Reputation and Alliance Formation. *Journal of Conflict Resolution* 52(3):426–454.
- Gibler, D. M., ve Wolford, S. (2006). Alliances, then democracy: An examination of the relationship between regime type and alliance formation. *Journal of Conflict Resolution*, 50(1), 129-153.
- Gill, B. (2020). China in the COVID world: continued challenges for a rising power. *NDC Policy Brief*. No:20. NATO Defense College.
- Gilpin, R. (1975). The political economy of foreign direct investment. *US Power and the Multinational Corporation*. İçinde (pp. 20-43). Palgrave Macmillan UK.
- Gilpin, R. (1981). *War and change in World politics*. Cambridge University Press.
- Gilpin, R. (1987). *The Political Economy of International Relations*. Princeton University Press.
- Gilpin, R., ve Gilpin, J. M. (2001). *Global political economy: Understanding the international economic order*. Princeton University Press.
- Glennon, J. (1950). Foreign Relations of the United States. Volume VII. *Korea*.
- Gleysteen, W. H. (2012). *Massive entanglement, marginal influence: Carter and Korea in crisis*. Brookings Institution Press.
- Goldberg, J. (2016). The Obama Doctrine: The US president talks through his hardest decisions about America's role in the world. *The Atlantic*, (4). <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/> Erişim Tarihi: 20.11.2020.
- Goldsmith, B. E. (2003). Bearing the Defense Burden, 1886-1989: Why Spend More?. *Journal of Conflict Resolution*, 47(5), 551-573.
- Gorka, S. L. (2006). Invocation in Context. *NATO Review*, (2). <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art1.html> Erişim Tarihi: 26.10.2020.
- Gökatalay, S. (2019). Turkey's attempts to improve its reputation during the making of the post-war Turkish-American reproachment (1945-1950). *Turkish Studies*, 20(5), 754-775.
- Göksel, O. (2016). Avrupa Birliği'nin Triumvirası'nın Gözünden 'Yeni Türkiye': Post Yapısalcı Bir Medya Analizi. Ozan Örmeci ve Hüseyin Işıksal. (Ed.). *Mavi Elma: Türkiye-Avrupa İlişkileri* içinde. 467-505. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Göktepe, C. (2005). The Cyprus crisis of 1967 and its effects on Turkey's foreign relations. *Middle Eastern Studies*, 41(3), 431-444.
- Gönlübol, M. (1974). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*. Sevinç Kitabevi.
- Götz, E., ve Merlen, C. R. (2019). Russia and the question of World order. *European Politics and Society*, 20(2), 133-153.
- Gries, P. H. (2005). The Koguryo controversy, national identity, and Sino-Korean relations today. *East Asia*, 22(4), 3-17.
- Grigoriadis, I. N. (2010). Friends no more? The rise of anti-American nationalism in Turkey. *The Middle East Journal*, 64(1), 51-66.
- Grusky, D. B., Western, B., ve Wimer, C. (Eds.). (2011). *The great recession*. New York: Russell Sage Foundation.

- Gulick, E. V. (1955). *Europe's classical balance of power: a case history of the theory and practice of one of the great concepts of European statecraft*. No: 413. New York: Norton.
- Guo, X. (2017). Is Turkey Acting Fairly?—Turkey's Choice in T-LORAMIDS. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 11(2), 69-89.
- Gurtov, M. (2006). *Superpower on crusade: The Bush doctrine in US foreign policy* (Vol. 35). Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Gutman, R. (2016, 25 Şubat). Turkey gives up on Obama, bristles over Syria deal. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/turkey-gives-up-on-obama-syria-deal-cease-fire-war-islamic-state/#> Erişim Tarihi: 23.11.2020.
- Guzzini, S. (2000). The use and misuse of power analysis in international theory. *Global political economy: Contemporary theories*, 53-66.
- Gülboy, B. (2004). *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*. İstanbul: Altın kitaplar.
- Gülboy, B. (2015). Redefining the First World War within the context of Clausewitz's "absolute war" dystopia. *Perceptions*, 20(2/3), 7.
- Güney Kore Devlet Başkanı: ABD ve Çin ile ilişkiler eşit derecede önemli. (2021, 18 Ocak). *TRT Haber* <https://www.trthaber.com/haber/dunya/guney-kore-devlet-baskani-abd-ve-cin-ile-iliskiler-esit-derecede-onemli-548249.html> Erişim tarihi: 11.06.2021.
- Güney, A. (2004). The USA's Role in Mediating the Cyprus Conflict: A Story of Success or Failure?. *Security Dialogue*, 35(1), 27-42.
- Güney, A. (2005). An anatomy of the transformation of the US–Turkish alliance: from "Cold War" to "War on Iraq". *Turkish Studies*, 6(3), 341-359.
- Güney, A. (2008). Anti-Americanism in Turkey: past and present. *Middle Eastern Studies*, 44(3), 471-487.
- Güneylioğlu, M. (2019). *Russia's Alignment Strategies in Eurasia: Theoretical Evaluations*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Gürbüz, Ş. N. (2017, 5 Haziran). Anti-Americanism on the rise in Turkey by a wide margin BBC polls show. *Daily Sabah*. <https://www.dailysabah.com/politics/2017/07/05/anti-americanism-on-the-rise-in-turkey-by-a-wide-margin-bbc-poll-shows> Erişim tarihi: 17.04.2021.
- Gürgen, Ö. (2002, 8 Mart). Orgeneral Kılınç: Avrupa Bize Uymaz. *Radikal Gazetesi*. <http://www.radikal.com.tr/politika/orgeneral-kilinc-avrupa-bize-uymaz-626214/> Erişim Tarihi: 27.10.2020.
- Güvenç, S., ve Özel, S. (2012). NATO and Turkey in the post-Cold War world: between abandonment and entrapment. *Southeast European and Black Sea Studies*, 12(4), 533-553.
- Haas, E. B. (1953). The balance of power: prescription, concept, or propaganda?. *World Politics*, 5(4), 442-477.
- Haas, M. L. (2003). Ideology and alliances: British and French external balancing decisions in the 1930s. *Security Studies*, 12(4), 34-79.
- Haass, R. N. (2008). The age of nonpolarity: what will follow US dominance. *Foreign Affairs*, 44-56.

- Haggard, S., ve Noland, M. (2008). North Korea's foreign economic relations. *International Relations of the Asia-Pacific*, 8(2), 219-246.
- Hahn, B. H. (1983). The Korean-American Alliance: Its evolution, transition and future prospects. *Asian Perspective*, 7(2), 175-209.
- Hajo, R. (2019). *Why the US chose YPG to fight ISIS: a crucial test for (neo)-realist notions*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Lund University Department of Political Science.
- Hakjoo, K. (2010). A brief history of the US-ROK alliance and anti-Americanism in South Korea. *Shorenstein Asia-Pacific Research Center Paper Series*, 31, 7-45.
- Hallams, E., ve Schreer, B. (2012). Towards a 'post-American' alliance? NATO burden-sharing after Libya. *International affairs*, 88(2), 313-327.
- Halliday, F. (1994). The Gulf War 1990-1991 and the study of international relations. *Review of International Studies*, 20(2), 109-130.
- Han, A. K. (2010). From "Strategic Partnership" to "Model Partnership": AKP, Turkish-US Relations and the Prospects Under Obama. *Revista UNISCI*, (23), 77-112.
- Hang, N. T. T. (2017). The Rise of China: Challenges, Implications, and Options for the United States. *Indian Journal of Asian Affairs*, 30(1/2), 47-64.
- Haque, F. (2013). Is China a threat to World? 年第 2 期 防务论坛. 111-117. <http://222.35.46.2/userfiles/file/00001/00001-20141231084839/9%E4%B8%AD%E5%9B%BD%E6%98%AF%E4%B8%96%E7%95%8C%E7%9A%84%E5%A8%81%E8%83%81%E5%90%97-%E8%8B%B1.pdf> Erişim tarihi: 10.10.2020
- Hara, K. (2006). *Cold War frontiers in the Asia-Pacific: divided territories in the San Francisco system*. Routledge.
- Harold, S. W. (2012). Jeodo as metaphor? The growing importance of sovereignty disputes in South Korea-China relations and the role of the United States. *Asian Perspective*, 36(2), 287-307.
- Harris, G. S. (1972). *Troubled Alliance: Turkish-American problems in historical perspective, 1945-1971*. Washington DC: American Enterprise Institute for Public Policy Research.
- Harrison, E. (2004). *The post-Cold War international system: Strategies, institutions and reflexivity*. Routledge.
- Harrison, L. E. ve Huntington, S. P. (2000). *Culture matters: How values shape human progress*. New York: Basic books.
- Hasgüler, M. (2007). *Kıbrıs' ta Enosis ve taksim politikalarının sonu*. Alfa Basım Yayım.
- Hatsuse, R. (2010). International System. *International Sustainable Development Law-Volume III*, 22.
- Hecker, P. (2020). The 'Arab Spring' and the End of Turkish Democracy. In *Arab Spring* (pp. 55-78). Palgrave Macmillan, Cham.
- Hellmann, G., ve Wolf, R. (1993). Neorealism, neoliberal institutionalism, and the future of NATO. *Security Studies*, 3(1), 3-43.
- Hemmings, J. (2013). Hedging: The real US policy towards China. *The Diplomat*.

- Heng, K. (2017). The rise of China: Global threat or international peace. *UC Occasional Paper Series*, 1(1), 1-18.
- Hennigan, W. J. (2018, 13 Nisan). Trump Orders Strikes on Syria Over Chemical Control. *Time*. <https://time.com/5240164/syria-missile-strikes-donald-trump-chemical-weapons/> Erişim tarihi: 02.04.2021.
- Herring, G. C. (2008). *From colony to superpower: US foreign relations since 1776*. Oxford University Press.
- High, K. (2016). Exploring Korea: Reality of Freedom. US Air Force Osan Airbase Website. <https://www.osan.af.mil/News/Article/695862/exploring-korea-reality-of-freedom/> Erişim Tarihi: 15.12.2020.
- Hinsley, F. H. (1967). *Power and the Pursuit of Peace: Theory and Practice in the History of Relations between States*. Cambridge University Press.
- Hobsbawm, E. (2008). *Kısa 20. yüzyıl 1914-1991: Aşırılıklar çağı* (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Everest Yayınları.
- Hoffmann, S. (1995). The crisis of liberal internationalism. *Foreign Policy*, (98), 159.
- Holsti, O. R. (2008). *To see ourselves as others see us: How publics abroad view the United States after 9/11*. University of Michigan Press.
- Holsti, O. R., Hopmann, P. T., ve Sullivan, J. D. (1973). Unity and disintegration in international alliances: Comparative studies. John Wiley & Sons.
- Hong, Y. P. (2008). *Sources of Anti-Americanism in South Korea*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Naval Postgraduate School Monterey.
- Hook, W. S. ve Spanier, J. (2016). *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*. (Çev. Özge Zihnioğlu). İstanbul: İnkılap
- Huddy, L., Feldman, S., Taber, C., ve Lahav, G. (2005). Threat, anxiety, and support of antiterrorism policies. *American journal of political science*, 49(3), 593-608.
- Hughes, L. (2011). Resource nationalism in the Asia-Pacific: Why does it matter. *National Bureau of Asian Research Special Report*, 31.
- Hui, V. T. B. (2005). *War and state formation in ancient China and early modern Europe*. Cambridge University Press.
- Humud, C. E., Blanchard, C. M., & Nikitin, M. B. D. (2016). *Armed conflict in Syria: Overview and US response*. Congressional Research Service Washington United States.
- Hundt, D. (2008). *Korea's developmental alliance: state, capital and the politics of rapid development*. Routledge.
- Huntington S. P. (1999). The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*, 78(2): 35-49.
- Huntington, S. P. (1991). America's changing strategic interests. *Survival*, 33(1), 3-17.
- Huntington, S. P. (2000). The clash of civilizations?. In *Culture and politics* (pp. 99-118). Palgrave Macmillan, New York.
- Hürsoy, S. (2002). *The New Security Concept and German-French Approaches to the European" Pillar of Defence," 1990-2000*. Tectum Verlag DE.

- Hwang, B. Y. (2017). The US Pivot to Asia and South Korea's Rise. *Asian Perspective: January-March 2017*, Vol. 41(1). (71-97).
- Hyde-Price, A. (2007). *European security in the twenty-first century: the challenge of multipolarity*. Routledge.
- Ikenberry, G. J. (2001). *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars*. Princeton University Press.
- Ikenberry, G. J. (2004). American hegemony and East Asian order. *Australian Journal of International Affairs*, 58(3), 353-367.
- Ikenberry, G. J. (2009). Liberal internationalism 3.0: America and the dilemmas of liberal world order. *Perspectives on Politics*, 7(1), 71-87.
- Ikenberry, G. J. (2011). *Liberal Leviathan: The origins, crisis, and transformation of the American world order* (Vol. 128). Princeton University Press.
- Ikenberry, G. J., Mastanduno, M., ve Wohlforth, W. C. (2009). Unipolarity, state behavior, and systemic consequences. *World Politics*, 61(1), 1-27.
- Ikenberry, G. J., ve Mastanduno, M. (2003). *International Relations Theory and the Asia-Pacific*. Columbia University Press.
- Ikenberry, G. J., ve Nexon, D. H. (2019). Hegemony Studies 3.0: The Dynamics of Hegemonic Orders, *Security Studies*, 28:3, 395-421,
- Im, H. B. (2006). The US role in Korean democracy and security since cold war era. *International relations of the Asia-Pacific*, 6(2), 157-187.
- IMF. (2020). World Economic Outlook. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October> Erişim Tarihi: 07.12.2020.
- Inbar, E. (2011). Israeli-Turkish tensions and their international ramifications. *Orbis*, 55(1), 132-146.
- Interview with Syrian President Bashar al-Assad. (2011, 31 Ocak). *Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894> Erişim Tarihi: 13.11.2020.
- ISAF's mission in Afghanistan. (2015, 1 Eylül). https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm Erişim tarihi: 04.10.2020.
- Işıksal, H., ve Gökse, O. (2017). *Turkey's relations with the Middle East: Political encounters after the Arab spring*. Springer.
- İleri, K. (2021, 21 Nisan). ABD Türkiye'yi F-35 programından resmi olarak çıkardığına dair Ankara'ya bildirimde bulundu. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-turkiyeyi-f-35-programindan-resmi-olarak-cikardigina-dair-ankaraya-bildirimde-bulundu/2216316> Erişim tarihi: 29.04.2021.
- İsrail ile soykırım krizi. (2002, 6 Nisan). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/israil-ile-soykirim-krizi-64051> Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Jackson, D. M. (2011). Jus Ad Bellum. *Encyclopedia of Global Justice*, 581-582.
- James, H. (2011). International order after the financial crisis. *International Affairs*, 87(3), 525-537.

- James, H. (2017). Learning Lessons from Previous Crises: The Capital Account and the Current Account. *From Great Depression to Great Recession: The Elusive Quest for International Policy Cooperation*, 37.
- Jamil, H. (2009). The “Turkish crisis” of the Cold War period and the south Caucasian republics. *The Caucasus ve Globalization*, 3(1).
- Jentleson, B. W. (2010). The Context of US Foreign Policy: Theory and Policy. BW Jentleson (Ed.) içinde. *American Foreign Policy The Dynamics of Choice In the 21st Century*.
- Jervis, R. (1979). Systems theories and diplomatic history. *Diplomacy: New Approaches in History, Theory, and Policy*, 212-44.
- Jervis, R. (2005). Why the Bush Doctrine cannot be sustained. *Political Science Quarterly*, 120(3), 351-377.
- Jhee, B. K. (2008). Anti-Americanism and electoral politics in Korea. *Political Science Quarterly*, 123(2), 301-318.
- Johnson, D., ve Tierney, D. (2003). Essence of victory: Winning and losing international crises. *Security Studies*, 13(2), 350-381.
- Joint Statement Between the USA and the Republic of Korea. (2001, 7 Mart). <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/03/20010307-2.html> Erişim Tarihi: 11.12.2020.
- Jones, D. (2018, 16 Kasım). Türk-Amerikan İlişkilerinde Halkbank Sorunu. *Amerika'nın Sesi*. <https://www.amerikaninsesi.com/a/t%C3%BCrk-amerikan-i%C5%9Fkilerinde-halkbank-sorunu/4661918.html> Erişim tarihi: 29.04.2021.
- Joseph, J. S. (1997). Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics: From Independence to the Threshold of the European Union. New York: St.
- Joshi, Y. ve Pant, H. V. (2015). Indo-Japanese strategic partnership and power transition in Asia. *India Review*, 14(3), 312-329.
- Jung, K. (2012). Willing or Wanning? NATO's Role in an Age of Coalitions. *World Affairs*, 43-52.
- Junker, D. (2018). The Crisis of the American Empire. *Heidelberg Center for American Studies Annual Report 2017-18 Special Feature*. 185-202.
- Kaarbo, J. ve Ray, J. (2010). *Global politics*. Cengage Learning.
- Kakihara, K. (2003). The Post-9/11 Paradigm Shift and Its Effects on East Asia. *IIPS Policy Paper E*, 292, 1-15.
- Kalın, I. (2016). After the coup attempt, Turkey's success story continues. *Insight Turkey*, 18(3), 11-18.
- Kanat, K. B. (2014). A new Turkish–American partnership in progress: The nature of bilateral partnership during two periods of crisis. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16(2), 223-242.
- Kanat, K. B. (2017). Türkiye-ABD İlişkileri ve Yeni ABD Yönetimi. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, (187), 8-15.

- Kanat, K. B. (2020, 13 Temmuz). July 15 and Turkey-US Relations. SETA. <https://www.setav.org/en/july-15-and-turkey-us-relations/> Erişim tarihi: 04.04.2021.
- Kaneko, M. (2002). Security Communities through Enhanced Security Cooperation: The Implications for an Asia-Pacific Regional Security Framework. *International Public Policy Research* 6(2), 265-284.
- Kang, D. (2005b). The balance of power and state interests in international relations: South Korea between China and the US. *International Security*, 30(1), 109-139.
- Kang, D. C. (2005a). Rising Powers, Offshore Balancers, and Why the US-Korea Alliance is Undergoing Strain. *International Journal of Korean Unification Studies*, 14(2), 132.
- Kang, D. ve Chamberlin, P. (2004). A History of US-ROK Relations to 2002. Derek J. Mitchell, *Strategy and Sentiment: South Korean Views of the United States and the US-ROK Alliance*. İçinde. (11-23). Washington DC: Center for Strategic and International Studies.
- Kantarcı, Ş. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı “Koalisyonlar Dönemi mi?”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(16), 47-84.
- Kapiszewski, A. ve David, C. (2005). Poland’s Security and Transatlantic Relations. Tom Lansford ve Blagovest Tashev (Ed.). *Old Europe, New Europe and the US: Renegotiating Transatlantic Security in the Post 9/11 Era* içinde. (193-219). Routhledge.
- Kaplan, D. R. (2011). The 9/11 Decade. Center for a New American Security.
- Kaplan, M. A. (1957a). *System and Process in International Politics*, New York.
- Kaplan, M. A. (1957b). Balance of power, bipolarity and other models of international systems. *American Political Science Review*, 51(3), 684-695.
- Kaplan, M. A. (1969). Variants on six models of the international system. *International Politics and Foreign Policy*, 291-303.
- Karaca, R. K., ve Yüce, M. (2017). The Analysis of the Regional Sub-Systems” in International Relations: South and East Asia as a Regional Sub-System. *Gazi Akademik Bakış*, 11(21), 157-182.
- Karagül, İ. (2019, 19 Temmuz). ABD, Erdoğan’ı öldürmeye çalıştı. *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahim-karagul/abd-erdoganui-oldurmeye-caliti-2030488> Erişim tarihi: 19.04.2021.
- Karan, C. (2021, 25 Şubat). ABD Dedeagaç’a yerleşerek Boğazlar ve Rusya’yı kontrol ve Karadeniz’e sıçrama tahtası yapmak istiyor. *SPUTNIK News*. https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_eksen/202102251043910037-abd-dedeagaca-yerleserek-bogazlar-ve-rusyayi-kontrol-ve-karadenize-sicrama-tahtasi-yapmak-istiyor/ Erişim tarihi 17.04.2021
- Kardaş, Ş. (2010). *Regions, powers and secondary state bandwagoning under unipolarity: The case of Turkish-American relations* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) University of Utah, Salt Lake City.
- Kardaş, Ş. (2013). Turkey: A regional power facing a changing international system. *Turkish studies*, 14(4), 637-660.
- Karns, M. A., Mingst, K. A., ve Stiles, K. W. (2004). *International Organizations: The Politics and Processes*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc.

- Karpat, K. H. (1975). *Turkey's foreign policy in transition: 1950-1974* (Vol. 17). Brill Archive.
- Kasapoglu, C. (2017). *Turkey's S-400 Dilemma*. Centre for Economics and Foreign Policy Studies..
- Kaufman, R. G. (1992). "To Balance or To Bandwagon?" Alignment Decisions in 1930's Europe. *Security Studies*, 1(3), 417-447.
- Kaya, K. (2012). Turkey and the Arab spring. *Military Review*, 92(4), 26-32.
- Kaynak, M. ve Gürses, E. (2012). *Yeni Ortadoğu Haritası*. Profil.
- Kelly, R. (2019, 2 Aralık). Moon Jae-in's foreign policy orientation. *The Interpreter*. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/moon-jae-s-foreign-policy-reorientation> Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Kennedy, P. (1976). *The Rise and Fall of British Naval Mastery*. London: Ashfield Press. Viner, J. Power versus plenty as objectives of foreign policy in the seventeenth and eighteenth centuries. *World Politics*, 1(1), 1-29.
- Keohane, R. O. (2005). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton university press.
- Keohane, R. O., ve Nye Jr, J. S. (1973). Power and interdependence. *Survival*, 15(4), 158-165.
- Keohane, R. O., ve Waltz, K. N. (2000). The neorealist and his critic. *International Security*, 25(3), 204-205.
- Keohane, R.O. (1988). "Alliances, Threats, and the Uses of Neorealism". *International Security* 13(1): 169-176.
- Keohane, R.O. ve Katzenstein, P. J. (2006). *Anti-Americanism in world politics*. Cornell University Press.
- Kernan, C. A. (2019). *Redline Erased: US Foreign Policy in Syria and the Criteria for Humanitarian Intervention*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Illionis State University.
- Kessler, G. (2013, 6 Eylül). President Obama and the 'red line' on Syria's chemical weapons. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/wp/2013/09/06/president-obama-and-the-red-line-on-syrias-chemical-weapons/> Erişim Tarihi: 19.11.2020.
- Kestelli, R. N. ve Toparlı, R. (2004). *Resimli Türkçe Kamus*. Türk Dil Kurumu.
- Keyman, E. F. (2009). Turkish foreign policy in a globalizing world. *Turkish Policy Quarterly*, 8(1), 35-42.
- Keyman, E. F. (2016). Turkish foreign policy in the post-Arab Spring era: from proactive to buffer state. *Third World Quarterly*, 37(12), 2274-2287.
- Keyman, E. F. (2018, 3 Eylül). Dünya düzeni değişirken Türkiye-ABD Türkiye-Batı ilişkileri. *Karar*. <https://www.karar.com/e-fuat-keyman-yazdi-dunya-duzeni-degisirken-turkiye-abd-turkiye-bati-iliskileri-956748> Erişim tarihi: 15.04.2021.
- Keyman, E. F. (2019, 21 Mart). Trump faktörü esnek ittifaklar Türkiye-Batı ilişkileri. *Karar*. <https://www.karar.com/trump-faktoru-esnek-ittifaklar-turkiye-bati-iliskileri-1155787> Erişim tarihi: 30.03.2021.
- Keyman, F. ve Gümüşçü, S. (2014). *Democracy, identity and foreign policy in Turkey: Hegemony through transformation*. Springer.

- Khanna, P. (2008). *The second world: empires and influence in the new global order*. Random House.
- Khun, T. (1962). The structure of scientific revolutions. *International Encyclopedia of Unified Science* 2 (2).
- Kılıç, B. K. (2020, 13 Temmuz). July 15 and Turkey-US relations. *Daily Sabah*. <https://www.setav.org/en/july-15-and-turkey-us-relations/> Erişim tarihi: 04.04.2021.
- Kılıçkiran, C. A. (1998). A Conference Without Turkey. *Insight Turkey*, (15), 111-116.
- Kınacıoğlu, M., ve Gürzel, A. G. (2013). Turkey's Contribution to NATO's Role in Post-Cold War Security Governance: The Use of Force and Security Identity Formation. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 19(4), 589-610.
- Kıbaroğlu, M. (2020). Between a Rock and a Hard Place. *Insight Turkey*, 22(3), 161-182.
- Kil, S. H. ve Moon, C. I. (2010). *Understanding Korean Politics: An Introduction*. SUNY Press.
- Kim, C. N. (2003). The Management of the ROK-US Relations in the Post-Cold War Era. *The Journal of East Asian Affairs*, 17(1), 52-92.
- Kim, D. K. (2014). *The history of Korea*. ABC-CLIO.
- Kim, H. K. (2017b). *China and the US-ROK Alliance: Promoting a Trilateral Dialogue*. Council on Foreign Relations.
- Kim, H. ve Heo, U. (2016). What affects Korea-US relations?. *Pacific Focus*, 31(1), 31-55.
- Kim, H. W. (2008a). *Critical Junctures and Alliance Cohesion: The Post-Cold War US-South Korea and US-Japan Alliance*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Brown University. Providence, Rhode Island.
- Kim, H. W. (2009). Domestic events, ideological changes and the post-cold war US-South Korea alliance. *Australian Journal of International Affairs*, 63(4), 482-504.
- Kim, H. W., ve Paik, W. K. (2009). Alliance Cohesion in the Post-Cold War US-South Korea Security Relations. *The Journal of East Asian Affairs*, 1-40.
- Kim, I. (2008b). A Comparative Analysis of President Clinton and Bush's Handling of the North Korean Nuclear Weapons Program: Power and Strategy. *Pacific Focus*, 19 (1), 69-106.
- Kim, I. (2017a). No More Sunshine: The Limits of Engagement with North Korea. *The Washington Quarterly*, 40(4), 165-181.
- Kim, J. (1989). Recent Anti-Americanism in South Korea: The Causes. *Asian Survey*, 29(8), 749-763.
- Kim, J. (2012). *A history of Korea: from "Land of the Morning Calm" to states in conflict*. Indiana University Press.
- Kim, J. (2019). Aalysis: China and South Korea's THAAD Dispute May Be Set to Reignite. *The News Lens*. <https://international.thenewslens.com/article/114395> Erişim Tarihi: 15.12.2020.
- Kim, J. A. (1966). Korean Participation in the Vietnam War. *World Affairs*, 129(1), 28-35.
- Kim, M., Parker, S. L., ve Choi, J. Y. (2006). Increasing distrust of the USA in South Korea. *International Polirical Science Review*, 27(4), 427-445.

- Kim, S. H. (2002). Anti-Americanism in Korea. *Washington Quarterly*, 26(1), 109-122.
- Kim, T., ve Sciubba, J. D. (2015). The effect of age structure on the abrogation of military alliances. *International Interactions*, 41(2), 279-308.
- Kim, W. (1991). Alliance transitions and great power war. *American Journal of Political Science*, 833-850.
- Kim, W., ve Sandler, T. (2019). NATO at 70: pledges, free riding, and benefit-burden concordance. *Defence and peace economics*, 31(4), 400-413.
- Kim, Y. G. (2013b). Reciprocity in South Korean Security Policy Vis-à-vis North Korea and the United States. *Asian Perspective*, 37(2), 183-208.
- Kim, Y. J. (2013a). *Autonomy-security Trade-offs in Asymmetric Alliances: The Cases of the DPRK-PRC and the ROK-US Alliances* (Doctoral dissertation).
- King, G., Keohane, R. O., ve Verba, S. (1994). *Designing social inquiry: Scientific inference in qualitative research*. Princeton university press.
- Kireyev, S. (2004). *George Liska's Realist Alliance Theory, And The Transformation of NATO*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). University of Central Florida College of Arts and Sciences. Orlando, USA.
- Kirişçi, K. (2001). Ambivalent Allies. Barry, R. *US Allies in a changing world*. İçinde. Psychology Press.
- Kirk, D. (2002). Road Accident Galvanizes the Country: Deaths in Korea Ignite Anti-American Passion. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2002/07/31/news/road-accident-galvanizes-the-country-deaths-in-korea-ignite.html> Erişim Tarihi: 21.12.2020.
- Kirshner, J. (1998). Political economy in security studies after the cold war. *Review of International Political Economy*, 5(1), 64-91.
- Kissinger, H. (2000). Diplomasi. *İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.
- Klingner, B., Pak, J. ve Terry, S. M. (2019). Opinion: Trump Shakedowns Are Threatening Two Key US Alliances in Asia. *Los Angeles Times*, December, 16.
- Knutsen, T. L. (1999). *The rise and fall of world orders*. Manchester University Press.
- Ko, S. B. (2006). South Korea's search for an independent foreign policy. *Journal of Contemporary Asia*, 36(2), 258-273.
- Koga, K. (2018). The concept of “hedging” revisited: the case of Japan’s foreign policy strategy in East Asia’s power shift. *International Studies Review*, 20(4), 633-660.
- Kohut, A. (2003). Anti-Americanism: Causes and Characteristics. *Pew Research Center for the People and the Press Commentary*, 10.
- Koo, M. G. (2011). US Approaches to the Trade-Security Nexus in East Asia: from securitization to res securitization. *Asian Perspective*, 37-57.
- Korkmaz, S. C. ve Mevlütoğlu, A. (2017). Turkey’s air defense umbrella and S-400. *ORSAM Center for Middle Eastern Strategic Studies Report*, (213).
- Köse, T. (2016). Uluslararası Sistemin Suriye Sorunu. Hasan Basri Yalçın ve Burhanettin Duran (Ed). *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri* içinde. 175-194.

- Köse, T. (2020, 20 Temmuz). Impact of July 15 on Turkey's foreign policy. *Daily Sabah*. <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/impact-of-july-15-on-turkeys-foreign-policy> 14.04.2021.
- Köse, T. (2020, 20 Temmuz). Impact of July 15 on Turkey's foreign policy. *Daily Sabah*. <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/impact-of-july-15-on-turkeys-foreign-policy> 14.04.2021.
- Kösebalaban, H. (2011). *Turkish foreign policy: Islam, nationalism, and globalization*. Springer.
- Krauthammer, C. (1991). The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*, 70(1): 23–33.
- Krebs, R. R. (1999). Perverse institutionalism: NATO and the Greco-Turkish conflict. *International Organization*, 53(2), 343-377.
- Kreisler, H. (2012). John Mearsheimer Interview: Conversations with History. <http://globetrotter.berkeley.edu/people2/Mearsheimer/mearsheimer-con6.html> Erişim tarihi: 24.04.2020.
- Kugler, J. ve Lemke, D. (2000). The power transition research program: Assessing theoretical and empirical advances. *Handbook of war studies II*, 129-163.
- Kugler, J., ve Lemke, D. (1996). *Parity and war: Evaluations and extensions of the war ledger*. University of Michigan Press.
- Kugler, J., ve Organski, A. F. K. (1989). The power transition: A retrospective and prospective evaluation. (Ed.) M. I. Midlarsky, *Handbook of war studies* içinde pp. 171–194. Winchester, MA: Unwin Hyman.
- Kuhn, A. (2020, 5 Mart). U.S. And South Korea Negotiate Cost-Sharing Deal Of U.S. Military Presence. *NPR*. <https://www.npr.org/2020/03/05/812644970/u-s-and-south-korea-negotiate-cost-sharing-deal-of-u-s-military-presence?t=1619976993669> Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Kuniholm, B. R. (1990). Turkey and the West. *Foreign Affairs*, 70. 34.
- Kuo, L. (2013). Will a Tiny, Submerged Rock Spark a New Crisis in the East China Sea?. *The Atlantic*, 9(9).
- Kupchan, C. (2012). *No one's world: The West, the rising rest, and the coming global turn*. Oxford University Press.
- Kuperman, A. J. (2013). A model humanitarian intervention? Reassessing NATO's Libya campaign. *International Security*, 38(1), 105-136.
- Kurt, V. (2016). Obama and Syrian Crisis: Strategic Absence and Its Consequences. *Middle Eastern Studies/Ortadoğu Etütleri*, 8(2).
- Kurt, V. (2018). Ortadoğu'da Ulusal Güvenlik Stratejileri. SETA Kitapları.
- Kwak, T. Y. (2003). The Nixon Doctrine and the Yusin Reforms: American Foreign Policy, the Vietnam War, and the Rise of Authoritarianism in Korea, 1968–1973. *Journal of American-East Asian Relations*, 12(1-2), 33-34.
- Lambakis, S., Kiras, J., ve Kolet, K. (2002). Understanding "Asymmetric" Threats to the United States. *Comparative Strategy*, 21(4), 241-277.
- Lambeth, B. S. (2001). *NATO's Air War for Kosovo: A Strategic and Operational Assessment*. Rand Corporation.

- Landler, M., ve Gordon, M. R. (2013, 23 Ağustos). Air War in Kosovo Seen as Precedent in Possible Response to Syria Chemical Attack. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2013/08/24/world/air-war-in-kosovo-seen-as-precedent-in-possible-response-to-syria-chemical-attack.html> Erişim Tarihi: 20.11.2020.
- Lansford, T. (2017). *Old Europe, new Europe and the US: renegotiating transatlantic security in the post 9/11 era*. Taylor & Francis.
- Larsen, H. B. L. (2011). Beyond regime change in Libya. DIIS Policy Brief. *Danish Institute for International Studies*.
- Lau, L. J. (2020). The Impacts of the Trade War and the COVID-19 Epidemic on China-US Economic Relations. *China Review*, 20(4), 1-38.
- Layne, C. (1993). The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise. *International Security*, 17(4): 5–51.
- Layne, C. (2006). The unipolar illusion revisited: The coming end of the United States' unipolar moment. *International security*, 31(2), 7-41.
- Layne, C. (2008). China's challenge to US hegemony. *Current History*, 107(705), 13-18.
- Layne, C. (2012). This time it's real: The end of unipolarity and the Pax Americana. *International studies quarterly*, 56(1), 203-213.
- Leaders' statement on Iraq. (2003, 30 Ocak). *BBC News*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2708877.stm> Erişim tarihi: 23.09.2020
- Leaver, R., ve Sach, R. (2006). Issues in Australian Foreign Policy: January to June 2006. *The Australian Journal of Politics and History*, 52(4), 621.
- Lebovic, J. H. (2004). Unity in action: Explaining alignment behavior in the Middle East. *Journal of Peace Research*, 41(2), 167-189.
- Lebow, R. (2016). Classical Realism. (Eds.) Tim Dunne, Milja Kurki and Steve Smith (, *International Relations Theories. Discipline and Diversity*, içinde Oxford, Oxford University Press, 2016.
- Lechner, S. (2017). Anarchy in International Relations. In *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*.
- Lee, C. J. (2006a). *A troubled peace: US policy and the two Koreas*. JHU Press.
- Lee, C. M. (2005a). A View from Asia: The North Korean Missile Threat and Missile Defense in the Context of South Korea's Changing National Security Debate. *Comparative Strategy*, 24(3), 253-275.
- Lee, J. E. (2020). Geopolitical Risks in the Post-Cold War Era: Make America Great Again Can Be Make the World Great Again. *Defence and Peace Economics*, 31(6), 707-720.
- Lee, J. J. (2006). *The partition of Korea after World War II: A Global History*. Springer.
- Lee, M. W. (1988). Anti-Americanism and South Korea's changing perception of America. *Alliance under Tension*, 7-27.
- Lee, N. Y. (2005b). Changing South Korean Public Opinion on the US and the ROK-US Alliance. In a workshop of "America in Question: Korean Democracy and the Challenge of Non-Proliferation on the Peninsula," Seoul, Korea.

- Lee, S. J. (2005). Allying with the United States: Changing South Korean Attitudes. *The Korean Journal of Defense Analysis*, 17(1), 81-104.
- Lee, S. Y. (2019, 22 Aralık). North Korea threat looms as China, Japan, South Korea leaders meet. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-china-japan-southkorea-idUSKBN1YQ01T> Erişim Tarihi: 15.12.2020.
- Leeds, B. A., ve Mattes, M. (2007). Alliance politics during the Cold War: aberration, new world order, or continuation of history?. *Conflict Management and Peace Science*, 24(3), 183-199.
- Leenders, R. (2012). Collective action and mobilization in Dar'a: An anatomy of the onset of Syria's popular uprising. *Mobilization: an international quarterly*, 17(4), 419-434.
- Lemke, D. (1997). The continuation of history: Power transition theory and the end of the Cold War. *Journal of Peace Research*, 34(1), 23-26.
- Lemke, D. (2002). *Regions of war and peace* (Vol. 80). Cambridge University Press.
- Lesser, I. (2016). Turkey and the west after the failed coup: beyond suspicion?. *Insight Turkey*, 18(3), 45-53.
- Levin, N. D. (2004). *Do the Ties Still Bind? The US-ROK Security Relationship After 9/11* (No. RAND/MG-115). Rand Corp Santa Monica CA.
- Levy, J. S. (2008). Case studies: Types, designs, and logic of inference: *Conflict management ad peace science*, 25(1), 1-18.
- Levy, J. S., ve Barnett, M. N. (1992). Alliance formation, domestic political economy, and Third World security. *Jerusalem Journal of International Relations*, 14(4), 19-40.
- Liff, A. P. (2018). China and the US alliance system. *The China Quarterly*, 233, 137-165.
- Liska, G. (1962). *Nations in alliance: The limits of interdependence*. Johns Hopkins Press.
- List, G. F. (1856). *National system of political economy*. (Almanca'dan İngilizce'ye Çeviri: G.A. Matile). JB Lippincott.
- Litsas, S. N. (2014). Bandwagoning for profit and Turkey: Alliance formations and volatility in the Middle East: *Israel Affairs*, 20(1), 125-139.
- Little, R., ve Smith, M. (2005). *Perspectives on world politics*. Routledge.
- Lüthi, L. M. (2008). *The Sino-Soviet split: Cold War in the communist world*. Princeton University Press.
- Lynch, M., Freelon, D., & Aday, S. (2014). Syria in the Arab Spring: The integration of Syria's conflict with the Arab uprisings, 2011–2013. *Research & Politics*, 1(3), 1-7.
- Lyon, R. (2005). *Security partnerships post-September 11* (pp. 25-31). Sydney: Australian Strategic Policy Institute.
- Ma, S.Y. (t.y.). "The War" on Iraq Seen from South Korea. *Friedrich Ebert Stiftung*. [http://www.fes-korea.org/media/publications/Achives/The%20War%20on%20Iraq%20Seen%20from%20South%20Korea%20\(2003-5-14\).pdf](http://www.fes-korea.org/media/publications/Achives/The%20War%20on%20Iraq%20Seen%20from%20South%20Korea%20(2003-5-14).pdf) Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- Mackinder, H.J. (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, 23(4): 421–444.

- MacQueen, B. (2018). *An introduction to Middle East politics* Second Edition. Sage Publishing.
- Maddy-Weitzman, B. (2015). *A century of Arab politics: From the Arab Revolt to the Arab Spring*. Rowman & Littlefield.
- Mahbubani, K. (2018). *Has the West lost it? A provocation*. Penguin UK.
- Mahbubani, K. (2020). *Has China won?: the Chinese challenge to American primacy*. Hachette UK.
- Makovsky, A. (1999). The new activism in Turkish foreign policy. *Sais Review*, 19(1), 92-113.
- Manning, R. (1995). The US, ROK, and North Korea: anatomy of a muddle. *Nautilus Institute*, 17 October. www.nautilus.org
- Marshall, C. B. (1965). *The Exercise of Sovereignty: Papers on Foreign Policy*. Baltimore, Maryland.
- Martin, C. H. (2007). G.W. Bush and North Korea: A levels of analysis view. *Pacific Focus*, 22(1), 111-136.
- Martin, L. G. (2013). Turkey and the USA in a Bipolarizing Middle East. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 15(2), 175-188.
- Matray, J. I. (2014). Casualty of the Cold War: The Cairo Declaration and Its Historical Legacy in Northeast Asia. *The Journal of Northeast Asian History*. Vol. 11 No. 1 (Summer 2014), 87-113.
- Mattern, J. B., ve Zarakol, A. (2016). Hierarchies in world politics. *International Organization*, 70(3), 623-654.
- May, C. (1996). Strange fruit: Susan Strange's theory of structural power in the international political economy. *Global Society: Journal of Interdisciplinary International Relations*, 10(2), 167-189.
- McCalla, R. B. (1996). NATO's Persistence after the Cold War. *International Organization*, 50(3), 445-475.
- McDermott, R. (2001). *Risk-taking in international politics: Prospect theory in American foreign policy*. University of Michigan Press.
- McDonnell, P., Hennigan, W.J., ve Bulos, N. (2015, 30 Eylül). Russia launches airstrikes in Syria amid U.S. concern about targets. *Los Angeles Times*. <https://www.latimes.com/world/europe/la-fg-kremlin-oks-troops-20150930-story.html>
Erişim Tarihi: 18.11.2020.
- McFaul, M. (2020). Cold War lessons and fallacies for US-China relations today. *The Washington Quarterly*, 43(4), 7-39.
- McGhee, G. C. (1990). *The US-Turkish-NATO Middle East Connection: How the Truman Doctrine and Turkey's NATO Entry Contained the Soviets*. Palgrave MacMillan.
- McLennan, B. N. (1974). Implications of the Nixon Doctrine for American International Negotiation. *Il Politico*, 553-566.
- McMahon, R. J. (2003). *The Cold War: a very short introduction*. Oxford University Press.
- Mearsheimer, J. J. (1990). Back to the future: Instability in Europe after the Cold War. *International security*, 15(1), 5-56.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. WW Norton & Company.

- Mearsheimer, J. J. (2005). The rise of China will not be peaceful at all. *The Australian*, 18(11), 2005.
- Mearsheimer, J. J. (2007). Structural realism. *International relations theories: Discipline and diversity*, 83.
- Mearsheimer, J. J. (2014). Can China rise peacefully?. *The National Interest*, 25(1), 1-40.
- Mearsheimer, J. J. (2016). Neorealism. (Eds.) Tim Dunne, Milja Kurki and Steve Smith, *International Relations Theories. Discipline and Diversity*, içinde Oxford, Oxford University Press, 2016.
- Meclis Bülteni. (2009). Türkiye Büyük Millet Meclisi Aylık Bülteni. Sayı: 151. Ankara: TBMM Basımevi.
- Meick, E., ve Salidjanova, N. (2017). *China's Response to US-South Korean Missile Defense System Deployment and Its Implications*. US-China Economic and Security Review Commission.
- Menon, R. (2007). The end of alliances. *World Policy Journal*, 20(2), 1-20.
- Mevlütöğlu, A. (2020, 23 Haziran). S-400'ler Türkiye'nin savunması için ne ifade ediyor? *Perspektif*. <https://www.perspektif.online/s-400ler-turkiyenin-savunmasi-icin-ne-ifade-ediyor/> Erişim tarihi: 29.04.2020.
- MFA. (2020). Relations between Turkey and the United States of America. <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-united-states-of-america.en.mfa> Erişim tarihi: 14.04.2021.
- MFA. (2021). Türkiye-İsrail Siyasi İlişkileri. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi: 30.04.2021.
- Michaels, J. H. (2011). NATO after Libya: alliance adrift?. *The RUSI journal*, 156(6), 56-61.
- Miller, B. (2010). Explaining changes in US grand strategy: 9/11, the rise of offensive liberalism, and the war in Iraq. *Security Studies*, 19(1), 26-65.
- Miller, E. A., ve Toritsyn, A. (2005). Bringing the leader back in: Internal threats and alignment theory in the Commonwealth of Independent States. *Security Studies*, 14(2), 325-363.
- Milli Savunma Bakanı Işık'tan S-400 açıklaması. (2017, 15 Mart). *TRT Haber* <https://www.trthaber.com/haber/gundem/milli-savunma-bakani-isiktan-s-400-aciklamasi-304021.html> Erişim tarihi: 29.04.2021.
- Minasyan, S. (2010). Prospects for normalization between Armenia and Turkey: a view from Yerevan. *Insight Turkey*, 21-30.
- Mishra, V. (2016). US power and influence in the Asia-Pacific region: The decline of 'alliance mutuality'. *Strategic Analysis*, 40(3), 159-172.
- MMTD. (1962). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 24.10.1962. (Cilt: 8) Dönem I, Toplantı I. Yüz otuz beşinci oturum, 246-247.
- MMTD. (1964). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 04.02.1964. (Cilt:18) Dönem I, Toplantı III. Otuz yedinci birleşim, 323-324.
- MMTD. (1970). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 22 Ocak 1970. (Cilt: 2) Dönem III, Toplantı I. Birinci oturum, 291.

- Modelski, G. (1963). The study of alliances: a review: George Liska, Nations in Alliance: The Limits of Interdependence Robert E. Osgood, NATO: The Entangling Alliance Donald S. Zagoria, Sino-Soviet Conflict, 1956-61. *Journal of Conflict Resolution*, 7(4), 769-776.
- Modelski, G. (1978). The long cycle of global politics and the nation-state. *Comparative studies in society and history*, 20(2), 214-235.
- Monten, J. (2005). The roots of the Bush doctrine: Power, nationalism, and democracy promotion in US strategy. *International Security*, 29(4), 112-156.
- Moon, K. H. (2004). South Korea-US Relations. *Asian Perspective*, 39-61.
- Moore, R. (2007). *NATO's new mission: projecting stability in a Cold War world*. Preager Security International: London.
- Moravcsik, A. (2001). *Liberal international relations theory: A social scientific assessment* (No.1-2). Cambridge, MA: Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for power and peace*. First edition. New York:, Alfred Kopf Inc.
- Morgenthau, H. J. (1956). Alliances in theory and practice. *Alliance policy in the cold war*, 184-212.
- Morgenthau, H. J. (1962). The Intellectual and Political Functions of a Theory of International Relations. *Politics in the 20th Century, Vol. I* içinde. Chicago: The University of Chicago Press, pp.36-52.
- Morgenthau, H. J. (1978). *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace fifth edition, revised*. New York: Alfred A. Knopf Inc.
- Morrow, J. D. (1991). "Alliances and Asummetry: An Alternative to the Capability Aggregation Model of Alliances", *American Journal of Political Science* 35(4): 904-933.
- Morrow, J.D. (1993). "Arms versus Allies: Trade offs in the Search for Security", *International Organisation* 47(2): 207-233.
- Most, B. A., ve Starr, H. (1984). International relations theory, foreign policy substitutability, and "nice" laws. *World Politics*, 36(3), 383-406.
- Mölder, H. (2007). Managing polarity: Post-modern European security environment and misperceptions in Estonian security culture1. *The Estonian Foreign Policy Yearbook, 2007*, 121-45.
- MSB. (2019a). Barış Pınarı Harekâtı ile İlgili Basın Açıklaması. <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/9102019-02880> Erişim Tarihi: 23.11.2020.
- MSB. (2019b). S-400 Uzun Menzilli Bölge Hava ve Füze Savunma Sistemlerinin İntikali. <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1272019-78857> Erişim tarihi: 29.04.2021.
- Mullen, J. (2020, 30 Ağustos). China can squeeze its neighbours when it wants. Ask South Korea. *CNN Business*. <https://money.cnn.com/2017/08/30/news/economy/china-hyundai-south-korea-thaad/index.html> Erişim tarihi: 03.06.2021.
- Murray, M. (2018). *The Struggle for recognition in international relations: status, revisionism, and rising powers*. Oxford University Press.
- Müftüler Baç, M. (2020). Turkey's Grand Strategy in the Context of Global and Regional Challenges. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 25(2), 178-202.

- Müftüler Baç, M. ve Güney, A. (2005). The European Union and the Cyprus Problem 1961-2003. *Middle Eastern Studies*, 41(2), 281-293.
- Nahlawi, Y. (2018). The legality of NATO's pursuit of regime change in Libya. *Journal on the Use of Force and International Law*, 5(2), 295-323.
- Nakai, A. (2016). *A Theory of Alliance Restructuring The Case in East Asia, 1946-2000*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Boston University Graduate School of Arts and Sciences. Boston.
- Nakamura, Y. (2019). Turkey and the Arab Spring. In *The World Community and the Arab Spring* (pp. 249-274). Palgrave Macmillan, Cham.
- Nam, C. H. (2006). Relocating the US forces in South Korea: Strained alliance, emerging partnership in the changing defense posture. *Asian Survey*, 46(4), 615-631.
- NARA (1959). Congressional Record, vol.96, part II, September 11, 1950, 14518-14519.
- Nash, P. (1997). *The other missiles of October: Eisenhower, Kennedy, and the Jupiters, 1957-1963*. University of North Carolina Press.
- National Intelligence Council (2012). *Global Trends 2030: Alternative Worlds*. National Intelligence Council. Dec.
- NATO Briefing. (2008). NATO Public Diplomacy Division, Brüksel-Belçika. https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120116_response_to_terrorism2008-e.pdf Erişim tarihi: 04.10.2020.
- NATO. (2001). Press Conference by US Deputy Secretary of Defense, Paul Wolfowitz after Meeting the North Atlantic Council, 26 September 2001. <https://www.nato.int/multi/audio/2001/010926d.mp3> Erişim Tarihi: 28.10.2020.
- NATO. (2010). *Active Engagement, Modern Defence Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010*. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf
- NATO. (2019). *NATO Leaders: Lord Ismay* Erişim: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137930.htm
- Neustadt, R. (1970). *Alliance Politics*. New York: Columbia University Press.
- Nicks, D. (2014, 5 Eylül). U.S. Forms Anti-ISIS Coalition at NATO Summit. *Time Magazine*. <https://time.com/3273185/isis-us-nato/> Erişim Tarihi: 18.11.2020.
- Nicolet, C. (2001). *United States policy towards Cyprus, 1954-1974: removing the Greek-Turkish bone of contention* (Vol. 9). Bibliopolis.
- Niksch, L. A. (2008). Korea-US relations: Issues for congress. Library of Congress. Washington DC.
- Niou, E. M., ve Ordeshook, P. C. (1994). Alliances in anarchic international systems. *International Studies Quarterly*, 38(2), 167-191.
- North Korea Advisory Group. (1999). Report to the Speaker US House of Representatives. <https://fas.org/nuke/guide/dprk/nkag-report.htm> Erişim Tarihi: 03.12.2020.

- Norton, M. B. (1986). *A People and a Nation: A History of the United States* (Boston, 1986), and Gary Nash et al. *The American People: Creating a Nation and a Society* (New York, 1986).
- Nye, J. S. (1990). The changing nature of World power. *Political Science Quarterly*, 105(2), 177-192.
- Nye, J. S. (1992). What new world order? *Foreign Affairs*, 71(2), 83-96.
- Nye, J. S. (2015). *Is the American century over?* John Wiley & Sons.
- Obama the Party Crasher. (2009, 23 Aralık). *Washington Times*. <https://www.washingtontimes.com/news/2009/dec/23/obama-the-party-crasher/> Erişim tarihi: 22.06.2020.
- Obama, B. H. (2017). Full Text of Barrack Obama's Speech in Tokyo. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/9e985a46-d0c2-11de-af9c-00144feabdc0> Erişim tarihi: 10.01.2020.
- Oğuzlu, T. (2012). NATO ve Türkiye: Dönüşen ittifakın sorgulayan üyesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(34), 99-124.
- Oğuzlu, T. (2013). Making Sense of Turkey's Rising Power Status: What Does Turkey's Approach Within NATO Tell Us?. *Turkish Studies*, 14(4), 774-796.
- Oğuzlu, T. (2018). Turkish foreign policy in a changing world order. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 9(1), 127-139.
- Oğuzlu, T. (t.y.). International System and Turkish Foreign Policy. <https://www.turkheritage.org/en/publications/analysis-by-tho-contributors-and-liaisons/international-system-and-turkish-foreign-policy-8230> Erişim tarihi: 05.04.2021.
- Oğuzlu, T., ve Parlar Dal, E. (2013). Decoding Turkey's Rise: An Introduction. *Turkish Studies*, 14(4), 617-636.
- Oh, J. K. C. (1998). Anti-Americanism and Anti-Authoritarian Politics in Korea. Lim, I. (ed.) içinde. *Two Koreas in Transition: implications for U.S. Policy*. Rockville, MD: In Depth Books.
- Oktav, O. Z., Dal, E. P. ve Kursun, A. M. (2018). *Violent Non-state Actors and the Syrian Civil War*. Springer.
- Onchi, Y. (2018, 6 Ağustos). South Korea's foreign policy shaped by Moon's Anti-American past. NIKKEI ASIA. <https://asia.nikkei.com/Politics/South-Korea-s-foreign-policy-shaped-by-Moon-s-anti-US-past> Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Oran, B. (1995). Türkiye'nin Balkan ve Kafkas Politikası. *Institut de Relations Internationales et Strategiques*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36457> Erişim tarihi: 05.04.2020.
- Osgood, R. E. (1962). *NATO: The entangling alliance*. Chicago: University of Chicago Press.
- Overholt, W. (2011). *Asya Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü*. (Çev: Fatih Tokatlı). Ankara: Efil Yayınları.
- Önal, M. (2013). *Yeni Dünyadan Eski Dünyaya 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Misyonerlik Faaliyetleri*. İstanbul: Okur Kitaplığı.
- Öniş, Z. (2012). Turkey and the Arab Spring: between ethics and self-interest. *Insight Turkey*, 14(3), 45-63.

- Öniş, Z. (2017). The age of anxiety: the crisis of liberal democracy in a post-hegemonic global order. *The International Spectator*, 52(3), 18-35.
- Öniş, Z. ve Yılmaz, S. (2005). The Turkey-EU-US triangle in perspective: transformation or continuity?. *The Middle East Journal*, 59(2), 265-284.
- Örnek, S. (2012). Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu. *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 107-134.
- Özbudun, E. (2006). From political Islam to conservative democracy: the case of the Justice and Development Party in Turkey. *South european society & politics*, 11(3-4), 543-557.
- Özel, S. (2019). *At the End of the Day, Where Will Turkey Stand?*. Istituto Affari Internazionali (IAI). <http://www.jstor.com/stable/resrep19657> Erişim tarihi: 15.10.2020
- Özer, V. (2014, 4 Ekim). Tanıklarından: Körfez Savaşı Tezkeresi. *Hürriyet Gazetesi*. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/verda-ozer/taniklarindan-korfez-savasi-tezkeresi-27324895> Erişim tarihi: 19.10.2020.
- Page, J., Solomon, J. ve Barnes, J. E. (2010). China warns US as Korea tensions rise. *Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704008704575638420698918004> Erişim Tarihi: 17.12.2020.
- Palmer, J. (2021, 5 Mayıs). The Downside of China's Online Muscle-Flexing. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2021/05/05/china-wolf-warrior-diplomacy-downside-weibo-india-coronavirus/> Erişim tarihi: 03.06.2021
- Pape, R. A. (2005). Soft balancing against the United States. *International security*, 30(1), 7-45.
- Park, B. (2004). Between Europe, the United States and the Middle East: Turkey and European security in the wake of the Iraq crisis. *Perspectives on European Politics and Society*, 5(3), 493-516.
- Park, J. J. (2011a). A Comparative Case Study of the US-Philippines Alliance in the 1990s and the US-South Korea Alliance between 1998 and 2008: Alliance (Dis) Continuation. *Asian Survey*, 51(2), 268-289.
- Park, J. J. (2011b). The US-led alliances in the Asia-Pacific: hedge against potential threats or an undesirable multilateral security order?. *The Pacific Review*, 24(2), 137-158.
- Park, J. J. (2013a). The persistence of the US-led alliances in the Asia-Pacific: an order insurance explanation. *International Relations of the Asia-Pacific*, 13(3), 337-368.
- Park, J. J. (2013b). 'General interests' as a rationale for the US-Republic of Korea alliance between 1998 and 2008. *Australian Journal of International Affairs*, 67(2), 203-217.
- Parris, M. R. (2003). Starting Over: US-Turkish Relations in the Post-Iraq War Era. *Turkish Policy Quarterly*, 2(1), 7
- Pasicolan, P. ve Hwang, B. Y. (2002). The vital role of alliances in the global war on terrorism. *Background Executive Summary*, (1607). The Heritage Foundation.
- Pastreich, E. (2005). The Balancer: Roh Moo-hyun's vision of Korean politics and the future of northeast Asia. *Japan Focus*, 3(8), 1-14.
- Patman, R. (1999). *Security in a post-cold war world*. Springer.

- Paullin, C. O. (1910). The Opening of Korea by Commodore Shufeldt. *Political Science Quarterly*, 25(3), 470-499.
- Perchoc, P. (2018). Future Turkey-EU Relations. *European Parliament Research Service Briefing*. PE 628.290.
- Peterson, J. (2018a). Present at the destruction? The liberal order in the Trump era. *The International Spectator*, 53(1), 28-44.
- Peterson, J. (2018b). Structure, agency and transatlantic relations in the Trump era. *Journal of European Integration*, 40(5), 637-652.
- Peterson, M. (2009). *Brief history of Korea*. Infobase Publishing: New York.
- PEW Küresel Tutum Anketi. (2014). <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/10/31/the-turkish-people-dont-look-favorably-upon-the-u-s-or-any-other-country-really/> Erişim tarihi: 18.04.2021.
- PEW Küresel Tutum Anketi. (2017). <https://www.pewresearch.org/global/2017/06/26/tarnished-american-brand/> Erişim tarihi: 18.04.2021.
- PEW Küresel Tutum Anketi. (2019). <https://www.pewresearch.org/global/2020/01/08/trump-ratings-remain-low-around-globe-while-views-of-u-s-stay-mostly-favorable/> Erişim tarihi: 18.04.2021.
- PEW. (2015). Many NATO Countries Reluctant to Use Force to Defend Allies. <https://www.pewresearch.org/global/2015/06/10/nato-publics-blame-russia-for-ukrainian-crisis-but-reluctant-to-provide-military-aid/russia-ukraine-report-46/> Erişim Tarihi: 25.11.2020.
- PEW. (2017). *ISIS and Climate Change Seen as Top Threats Globally*. <http://www.pewglobal.org/2017/08/01/globally-people-point-to-isis-and-climate-change-as-leading-security-threats/> Erişim Tarihi: 23. 11.2020
- Phillips, R. C. (2007). Operation Joint Guardian: The US Army in Kosovo. Government Printing Office.
- Polmar, N., ve Allen, T. B. (2012). *World War II: The Encyclopedia of the War Years, 1941-1945*. Courier Corporation.
- Polonya'ya kritik SİHA ihracatı stratejik açıdan büyük önem taşıyor. (2021, 25 Mayıs). TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/polonyaya-kritik-siha-ihracati-stratejik-acidan-buyuk-onem-tasiyor-583341.html> Erişim tarihi: 11.06.2021.
- Popper, K. R. (1972). *Objective knowledge* (Vol. 360). Oxford: Oxford University Press.
- Pouliot, V. (2006). The alive and well transatlantic security community: A theoretical reply to Michael Cox. *European Journal of International Relations*, 12(1), 119-127.
- Pradhan, P. K. (2017). *Arab spring and sectarian faultlines in West Asia: Bahrain, Yemen and Syria*. Pentagon Press and Institute for Defence Studies and Analyses, New Delhi.
- Pratt, K. (2007). *Everlasting flower: A history of Korea*. Reaktion Books.
- Presidential Archives. (2006, 22 Aralık). President Roh spoke at the 50th meeting of the Standing Committee of National Unification Advisory Council. http://16cwd.pa.go.kr/cwd/en/archive/archive_view.php?meta_id=en_speeches&page=4&m

_def=&ss_def=&category=&navi=president&sel_type=1&keyword=&id=923b6045bffa86906adecf5 Erişim Tarihi: 06.12.2020.

PYD davet edilmişse boykot ederiz. (2016, 26 Ocak). NTV. <https://www.ntv.com.tr/dunya/pyd-davet-edilmisse-boykot-ederiz,fjMBR9SJjEK1kbUysaN7Wg> Erişim tarihi: 11.11.2020.

Quinlan, M. (2001). *European defense cooperation: asset or threat to NATO?*. Woodrow Wilson Center Press.

Quinn, A. (2009). *US foreign policy in context: national ideology from the founders to the Bush doctrine*. Routledge.

Rauch, C. (2016). Realism and Power Transition Theory: Different Branches of the Power Tree. *Realism: Human Rights Foe?*, 55-71.

Ray, M. (t.y.) *Why Did the Soviet Union Collapse?* <https://www.britannica.com/story/why-did-the-soviet-union-collapse> Erişim tarihi: 18 Aralık 2019.

Rhem K. T. (2013). “*Korean War Death Stats Highlight Modern DoD Safety Record.*” *DoD News*, June 8, 2000. <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=45275>; *United States Department of Army. Vietnam Studies: Allied Participation in Vietnam. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1975): 23; “Estimated Casualty Statistics of the Vietnam War.” ABC-CLIO. U.S. Military Academy Library at West Point. October 2, 2013. http://usma.libguides.com/content.php?pid=288045&sid=2374297*

Richter, A. (2016). Sharing the burden? US allies, defense spending, and the future of NATO. *Comparative Strategy*, 35(4), 298-314.

Risse, N. (2001). The evolution in anti-Americanism in South Korea: From ideologically embedded to socially constructed. *Korean Studies at the Dawn of the Millennium*, 88-99.

Robert, K. (2008). The return of history and the end of dreams. *New York*.

Robertson, L. (2000). Kosovo One Year On. NATO Report. <https://www.nato.int/kosovo/repo2000/report-en.pdf> Erişim tarihi: 03.10.2020

Robins, P. (2003). Confusion at home, confusion abroad: Turkey between Copenhagen and Iraq. *International Affairs*, 79(3), 547-566.

Robins, P. (2013). Turkey's ‘double gravity’predicament: the foreign policy of a newly activist power. *International Affairs*, 89(2), 381-397.

Roehrig, T. (2019). South Korea: The Challenges of a Maritime Nation. *Maritime Awareness Project*. <https://www.nbr.org/publication/south-korea-the-challenges-of-a-maritime-nation/> Erişim Tarihi: 18.12.2020.

Rohlfing, I. (2016). Process tracing is possible with most-likely and least-likely cases. <https://ingorohlfing.wordpress.com/2016/04/30/process-tracing-is-possible-with-most-likely-and-least-likely-cases/> Erişim Tarihi: 18 Ocak 2020.

Rose, G. (1998). Neoclassical realism and theories of foreign policy. *World politics*, 51(1), 144-172.

Rosenberg, E. (1993). “The Cold War and the Discourse of National Security Commentary”. *Diplomatic History*. 17(2), 277-284.

Roskin, M. G. (2015). *Countries and concepts: Politics, geography, culture*. Pearson.

- Ross, R. S. (2006). Balance of power politics and the rise of China: Accommodation and balancing in East Asia. *Security Studies*, 15(3), 355-395.
- Rothstein, R. L. (1968). *Alliances and small powers* (p. 11). New York: Columbia University Press.
- Roundtable Interview of the President by the Press Pool, aboard Air Force One, 22 Ekim 2003, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/10/text/20031022-7.html> Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- Rózsa, E. N., Bahgat, G., Baskin, G., Berger, L., Güney, N. A., Khalil, A., ... ve Lecha, E. S. (2012). The Arab Spring Its Impact on the Region and on the Middle East Conference. *Academic Peace Orchestra Middle East Policy Brief*. Nos. 9/10.
- RSS Key Facts and Figures. (2020). https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/2/pdf/2020-02-RSM-Placemat.pdf Erişim Tarihi: 26.10.2020.
- Ruggie, J. G. (1982). International regimes, transactions, and change: embedded liberalism in the postwar economic order. *International organization*, 36(2), 379-415.
- Rumsfeld, D. (2011). *Known and unknown: a memoir*. Penguin.
- Rusya YPG'ye silah indirdi. (2015, 30 Kasım). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/dunya/2015/11/30/rusya-ypgye-silah-indirdi> Erişim Tarihi: 23.11.2020.
- Sander, O. (2000). *Siyasi Tarih Cilt 2 (1918-1994)*. İmge Kitapevi Yayınları.
- Sander, O. (2012). *Siyasi tarih Cilt 1: İlkçağlardan 1918'e*. İmge Kitabevi.
- Sander, O. (2016). *Türk Amerikan ilişkileri 1947-1964*. İmge Kitapevi Yayınları.
- Sander, O. (2018). *Balkan gelişmeleri ve Türkiye*. İmge Kitapevi Yayınları.
- Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2011). 21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları. Hasret Çomak, Caner Sancaktar (Ed.). *21'nci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanların Güvenliği* içinde. 21-42. Kocaeli.
- Sanger, D. E. (2002). North Korea says it has a program on nuclear arms. *New York Times*, 17, A1.
- Sang-Woo, R. (1992). North Korea in 1991: Struggle to save Chuch'e amid signs of change. *Asian Survey*, 32(1), 56-63.
- Saul, H. (2014, 7 Ekim). Erdogan warns Kobani is 'about to fall to Isis' as militants advance on Syria-Turkey border town. *Independent*. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-fighters-kobani-civilians-flee-militants-enter-syria-turkey-border-town-9778770.html> Erişim Tarihi: 21.11.2020.
- Sayarı, S. (2000). Turkish foreign policy in the post-Cold War era: The challenges of multi-regionalism. *Journal of International Affairs*, 169-182.
- Sayarı, S. (2013). New directions in Turkey-USA relations. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 15(2), 129-142.
- Schroeder, P. W. (1986). The 19th-century international system: changes in the structure. *World Pol.*, 39, 1.

- Schroeder, P. W. (2004). Alliances, 1815–1945: weapons of power and tools of management. In *Systems, Stability, and Statecraft: Essays on the International History of Modern Europe* (pp. 195-222). Palgrave Macmillan, New York.
- Schweller, R. L. (1992). “Domestic Structure and Preventive War: Are Democracies More Pacific?” *World Politics* 44(2): 235-269.
- Schweller, R. L. (1993). Tripolarity and the Second World War. *International Studies Quarterly*, 37(1), 73-103.
- Schweller, R. L. (1994). Bandwagoning for profit: Bringing the revisionist state back in. *International Security*, 19(1), 72-107.
- Schweller, R. L. (1997). New realist research on alliances: Refining, not refuting, Waltz's balancing proposition. *American Political Science Review*, 91(4), 927-930.
- Schweller, R. L. (1998). *Deadly imbalances: Tripolarity and Hitler's strategy of world conquest*. Columbia University Press.
- Schweller, R. L. (2001). The problem of international order revisited: A review essay. *International Security*, 26(1), 161-186.
- Schweller, R. L. (2003). The progressiveness of neoclassical realism. *Progress in international relations theory: appraising the field*, 311-347.
- Schweller, R. L. (2006). *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton: Princeton University Press.
- Schweller, R. L. (2011). Emerging Powers in an age of disorder. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 17(3), 285-297.
- Schweller, R. L. (2014). China's aspirations and the clash of nationalisms in East Asia: A neoclassical realist examination. *International journal of Korean unification studies*, 23(2), 1-40.
- Schweller, R. L. (2015, May) *Rising Powers and Revisionism in Emerging International Orders* (Valdai Paper No. 16). <http://goo.gl/mhVBWZ> Erişim tarihi: 10.01.2020.
- Schweller, R. L. (2016). The balance of power in World politics. İçinde. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*.
- Schweller, R. L. ve Pu, X. (2011). After unipolarity: China's visions of international order in an era of US decline. *International security*, 36(1), 41-72.
- Seren, M. (2015). Türkiye'nin Hava Savunma Sistemi: İhale Süreci, Temel Dinamikler ve Aktörler. *Seta Rapor*, 54.
- Seth, M. J. (2011). *A history of Korea: From antiquity to the present*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Seydi, S. (2010). Turkish-American Relations and the Cuban Missile Crisis, 1957-63. *Middle Eastern Studies*, 46(3), 433-455.
- Sezer, D. B. (1981). *Turkey's security policies: Introduction*. Adelphi Papers, International Institute for Strategic Studies.
- Shani, G. ve Sato, M. (2007). *Protecting Human Security in a Post 9/11 World: Critical and Global Insights*. Springer.

- Sharp, J. M., & Blanchard, C. M. (2012). *Syria: Unrest and US policy*. Congressional Research Service.
- Shavit, E. ve Lindenstrauss, G. (2019). *At a Boiling Point? Growing Tensions over Ankara's Determination to Acquire the S-400*. INNS Insight No. 1157.
- Shaw, M. (2016). *Global Society and International Relations Sociological Concepts and Political Perspectives*.
- Shelton, R. A. (2016). *Bridging the San Francisco System: 21st Century Strategic Partnerships for the Asian Pacific*. National Defense University Norfolk VA. Norfolk, United States.
- Sherwood, R. E. (1990). *Allies in Crisis: Meeting Global Challenges to Western Security*. Yale University Press.
- Shin, G. W. ve Izatt, H. J. (2011). Anti-American and anti-alliance sentiments in South Korea. *Asian Survey*, 51(6), 1113-1133.
- Shin, G. W., Izatt, H., ve Moon, R. J. (2016). Asymmetry of power and attention in alliance politics: the US–Republic of Korea case. *Australian Journal of International Affairs*, 70(3), 235-255.
- Shin, H. (2020). South Korea, China agree on early Xi visit, North Korea talks. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-southkorea-china-idUSKBN28609L> Erişim Tarihi: 15.12.2020.
- Simon, M. W., ve Gartzke, E. (1996). Political system similarity and the choice of allies: Do democracies flock together, or do opposites attract?. *Journal of Conflict Resolution*, 40(4), 617-635.
- Simon, S. W. (1988). *The future of Asian-Pacific security collaboration*. Free Press.
- Singer, D. (1961). The level-of-analysis problem in international relations. *World Pol.*, 14, 77.
- Siverson, R. M. ve Emmons, J (1991). Birds of a Feather: Democratic Political Systems and Alliance Choices in the Twentieth Century. *Journal of Conflict Resolution*, *Journal of Conflict Resolution*, 35(2), 285-306.
- Sloan, S. R. (2002). *NATO and transatlantic relations in the 21st century: crisis, continuity or change?* (No. 324). Foreign Policy Association.
- Sloat, A. (2019). Trump Is Making the Mess in Syria Even Messier. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2019/01/16/trump-is-making-the-mess-in-syria-even-messier> Erişim Tarihi: 22.11.2020.
- Smith, M. A. (2013). Russia and multipolarity since the end of the Cold War. *East European Politics*, 29(1), 36-51.
- Smith, S. (2007). Introduction: diversity and disciplinarity in international relations theory. *International relations theories: discipline and diversity*, 1-12.
- Smoler, F. (2009). Korea. *Dissent*. <https://www.dissentmagazine.org/article/korea> Erişim Tarihi: 28.11.2020.
- Snyder, A. (2011). The KORUS FTA, China's Rise and the US-ROK Security Alliance. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/blog/korus-fta-chinas-rise-and-us-rok-security-alliance> Erişim Tarihi: 18.12.2020.

- Snyder, A. (2021). Will the new US-South Korea deal boost East Asian Security. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/in-brief/us-south-korea-military-cost-sharing-deal-east-asia-security> Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Snyder, G. H. (1984). The security dilemma in alliance politics. *World politics*, 36(4), 461-495.
- Snyder, G. H. (1990). Alliance theory: A neorealist first cut. *Journal of International Affairs*, 103-123.
- Snyder, G. H. (1997). *Alliance politics*. Cornell University Press.
- Snyder, S. (2018, 2 Ağustos). *Is South Korea Pro-China and Anti-Japan? It's Complicated*. <https://www.cfr.org/blog/south-korea-pro-china-and-anti-japan-its-complicated>. Erişim tarihi: 29.11.2018
- Snyder, S. (2019). *South Korean Attitudes Toward the US-ROK Alliance and USFK*. Asan Institute for Policy Studies.
- Sobel, R. (1998). Trends: United States Intervention in Bosnia. *The Public Opinion Quarterly*, 62(2), 250-278.
- Sofka, J. R. (1998). Entangling Alliances-Glenn H. Snyder: Alliance Politics.(Ithaca and London: Cornell University Press, 1997. Pp. x, 414). *The Review of Politics*, 60(4), 823-826.
- Solheim, S. (2006). *Either you are with us, or you are with the terrorists. A discourse analysis of President George W. Bush's declared war on terrorism* (Master's thesis, Universitetet i Tromsø).
- Song, H. (2014). *Strategic Constraints of Economic Interdependence: South Korea's Changing Strategy in the Face of a Rising China*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). George Washington University.
- Song, J. (2011). Understanding China's response to North Korea's provocations. *Asian Survey*, 51(6), 1134-1155.
- Song, Y. (2016a). *The US commitment to NATO in the post-Cold War Period*. Palgrave Macmillan.
- Song, Y. (2016b). The US commitment to NATO in the post-Cold War period—a case study on Libya. *Journal of Transatlantic Studies*, 14(1), 83-113.
- Soylu, R. (2019, 1 Şubat). Anti-US sentiment in Turkey reaches a new high, poll shows. *Middle East Eye*. <https://www.middleeasteye.net/news/anti-us-sentiment-turkey-reaches-new-high-poll-shows> Erişim tarihi: 18.04.2021.
- Sönmezoğlu, F. (2004). Dünya ve Türkiye. Faruk Sönmezoğlu (Ed.). *Türk Dış Politikasının Analizi* İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2006). II. Dünya Savaşı'ndan günümüze: Türk dış politikası. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2014). Amerika Birleşik Devletleri'nin Dış Politikası. Faruk Sönmezoğlu ve Özgün Erler Bayır (ed). *Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış*. (içinde). 147-174. İstanbul: Der Yayınları.
- Speake, J. ve LaFlaur, M. (Eds.). (1999). *The Oxford Essential Dictionary of Foreign Terms in English*. Oxford University Press.
- Spykman, N.J. (1944). *The Geography of the Peace*. New York: Helen R. Nicholl & Yale University.

- Spykman, N.J. (2007). *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Starr, H. (1978). Alliances: tradition and change in American views on foreign military entanglements. *American Thinking About Peace and War*.
- Stegenga, J. A. (1979). UN Peace-Keeping: The Cyprus Venture. *Journal of Peace Research*, 7(1), 1-16.
- Steinberg, D. I. (2005). *Korean Attitudes Toward the United States: Changing Dynamics: Changing Dynamics*. Routledge.
- Stephen, M. (2000). *The Cyprus Question. A Concise Guide to the History, Politics and Law of the Cyprus Question*. London.
- Stewart, P. ve Dogyun, K. (2010, 24 Kasım). U.S. Aircraft Carrier Heads for Korean Waters. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/idUSL3E6MN0SQ20101124> Erişim Tarihi: 16.12.2020.
- Stilo, A. (2018). A (Neo) realist Explanation of the Postunipolar International System. *Journal of Global Analysis*, 8(1).
- Stone, O. (Yönetmen). (2017). *The Putin Interviews*. (Part 2). [Belgesel]. New York: Showtime Networks.
- Strange, S. (1988a). The future of the American empire. *Journal of International Affairs*, 1-17.
- Strange, S., (1988b). *States and markets*. London: Pinter.
- Strassler, R. B., ve Crawley, R. (1996). *The landmark Thucydides: A comprehensive guide to the Peloponnesian War*. Free Press.
- Struck, D. (2002). Anti-US Mood Lifts South Korean. *Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/12/20/anti-us-mood-lifts-south-korean/91abf4bc-9699-420f-8c68-19d24a3c3b5c/> Erişim Tarihi: 21.12.2020.
- Stuart, D. (1993). NATO's future as a pan-European security institution. *NATO Review*, 41(4), 15-19.
- Sung-mi, A. (2020, 11 Mayıs). South Korea sends 2 million face masks to US. *Korea Herald*. <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20200511000643> Erişim tarihi: 03.05.2021.
- Sweeney, K., ve Fritz, P. (2004). Jumping on the bandwagon: An interest-based explanation for great power alliances. *The Journal of Politics*, 66(2), 428-449.
- Szabo, S. F. (2004). *Parting ways: The crisis in German-American relations*. Brookings Institution Press.
- Szmolka, I. (2014). Political change in North Africa and the Arab Middle East: Constitutional reforms and electoral processes. *Arab Studies Quarterly*, 36(2), 128-148.
- Şahin, H. (2002). *Johnson mektubu: Türk-ABD ilişkilerini değiştiren olayın perde arkası* (Vol. 25). Gendaş.
- Şahin, Y. ve İrdem, İ. (2017). PYD-YPG: THE PKK in SYRIA. *Turkish Journal of Police Studies/Polis Bilimleri Dergisi*, 19(1).
- Taft, W. H. (1991). European security: Lessons learned from the Gulf War. *NATO Review*, 39(3), 16-21. <https://www.nato.int/docu/review/1991/9103-2.htm> Erişim tarihi: 18.10.2020

- Taliaferro, J. W. (2000). Security seeking under anarchy: Defensive realism revisited. *International security*, 25(3), 128-161.
- Taliaferro, J. W. (2006). State building for future wars: Neoclassical realism and the resource-extractive state. *Security Studies*, 15(3), 464-495.
- Tammen, R. L., Kugler, J., ve Lemke, D. (2011). Power transition theory. *Transrearch Consortium Work Paper*.
<https://static1.squarespace.com/static/576ef1a0be65941edd80fcf7/t/578d56e22e69cfbb1192c4cf/1468880611440/Power+Transition+Theory.pdf>
- Tammen, R. L., Kugler, J., ve Lemke, D. (2012). *Power transition theory*. Oxford University Press.
- Tammen, R., Kugler, J., Lemke, D., Stam, A., Abdollahian, M., Al-Sharabati, C., ... ve Organski, A. F. K. (2000). Power transitions. *Chatham House, New York*.
- Tang, D. (2017, 18 Aralık). China angers South Korea by flying over disputed island. *The Times*.
<https://www.thetimes.co.uk/article/china-angers-south-korea-by-flying-over-disputed-island-fmbmnlhbl> Erişim Tarihi: 18.12.2020.
- Taşpınar, Ö. (2011). The Rise of Turkish Gaullism: Getting Turkish-American Relations Right. *Insight Turkey*, 13(1), 11.
- TBMM. (1990). *TBMM Tutanak Dergisi*, 24.12.1990. (Cilt: 54). Dönem: 18, Yasama Yılı: 4, 58. Birleşim.
- TBMM. (1995). *TBMM Genel Kurul Tutanağı*, 27 Haziran 1995 Salı, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4 130. Birleşim. ss.65-66.
- TBMM. (2001a). *TBMM Tutanak Dergisi*, 17.09.2001. (Cilt: 69). Dönem: 21, Yasama Yılı: 3, 129. Birleşim.
- TBMM. (2001b). *TBMM Tutanak Dergisi*, 09.10.2001. (Cilt: 71). Dönem: 21, Yasama Yılı: 4, 129. Birleşim.
- TBMM. (2002). *TBMM Tutanak Dergisi*, 01.10.2002. (Cilt: 103). Dönem: 21, Yasama Yılı: 4, 1. Birleşim.
- TBMM. (2016). *TBMM Tutanak Dergisi*, 01.10.2016. (Cilt: 24). Dönem: 26, Yasama Yılı: 2, 1. Birleşim.
- TDK. (2021). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25.03.2021
- Tertrais, B. (2004). The changing nature of military alliances. *Washington Quarterly*, 27(2), 133-150.
- Teschke, B. (2017). *1648 Söylencesi Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu*. (Çev: Bülent Şimşek). İstanbul: Can Yayınları.
- Thalakada, N. (2012). *Unipolarity and the evolution of America's Cold War alliances*. Palgrave Macmillan.
- The Cyprus Question: A brief introduction. (2011). Press and Information Office, Republic of Cyprus.
- The Oxford Essential Dictionary of the US Military. (2002).
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199891580.001.0001/acref-9780199891580-e-342?rkey=EjCJak&result=2> Erişim Tarihi: 25.03.2021

- The President's State of the Union Address. (2002, 29 Ocak). <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> Erişim Tarihi: 11.12.2020.
- The United States Security Strategy for the East Asia-Pacific Region. (1998). Department of Defense, Office of International Security Affairs. <https://ryukyu-okinawa.net/downloads/usdod-easr98.pdf> Erişim tarihi: 08.10.2020
- Thies, W. J. (1987). Alliances and collective goods: a reappraisal. *Journal of Conflict Resolution*, 31(2), 298-332.
- Tian, N. (2019). Trends in World Military Expenditure. Solna: Stockholm International Peace Research Institute. Stockholm International Peace Research Institute web sitesinden erişildi: https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-04/fs_1904_milex_2018.pdf
- Ticaret Bakanlığı. (2020). Suriye: Ülke Profili. <https://ticaret.gov.tr/data/5ed6044b13b87656dc5b5a22/Suriye%20%C3%9Clke%20Profili.pdf> Erişim Tarihi: 19.11.2020.
- Tow, W. T. ve Acharya, A. (2007). *Obstinate or Obsolete?: The US Alliance Structure in the Asia-Pacific*. Department of International Relations, Research School of Pacific and Asian Studies, Australian National University.
- Townsend, J., ve Ellehuus, R. (2019, 22 Temmuz). The Tale of Turkey and the Patriots. *War on the Rocks*. <https://warontherocks.com/2019/07/the-tale-of-turkey-and-the-patriots/> Erişim tarihi: 17.04.2021.
- Trager, F. N. (1972). The Nixon Doctrine and Asian Policy. *Southeast Asian Perspectives*, (6), 1-34.
- Tremblay, P. (2017, 21 Ağustos). Anti-Americanism reaches new peak in Turkey. *Al-Monitor*. <https://www.al-monitor.com/originals/2017/08/turkey-united-states-anti-americanism-reaches-new-highs.html> Erişim tarihi: 18.04.2021.
- Trump says KORUS FTA led to U.S. losses before but now is great. (2020, 4 Eylül). *Yonhap News Agency*. <https://en.yna.co.kr/view/AEN20200904003800325> Erişim tarihi: 01.05.2021.
- Trump, D. (2018, 12 Kasım). Twitter. https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1061957074253418496?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1061957074253418496&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.washingtonpost.com%2Fworld%2F2018%2F11%2F12%2Ftrump-said-us-pays-hundreds-billions-protect-europe-hes-wrong%2F
- Tunander, O. (1991). Bush's Brave New World A New World Order—A New Military Strategy. *Bulletin of Peace Proposals*, 22(4), 355-368.
- Turkey's Contributions in Iraq and Afghanistan. (2007). <https://www.tc-america.org/issues-information/tca-issue-papers/turkey-s-contributions-315.htm> Erişim Tarihi: 27.10.2020.
- Turkey's International Security Initiatives and Contributions to NATO and EU Operations. (t.y.). http://www.mfa.gov.tr/iv_-european-security-and-defence-identity-policy-_esdi_p_.en.mfa Erişim Tarihi: 26.10.2020.
- Turner, S. (2009). Russia, China and a multipolar world order: The danger in the undefined. *Asian Perspective*, 33(1), 159-184.

- Türkmen, F. (2010). Anti-Americanism as a Default Ideology of Opposition: Turkey as a Case Study. *Turkish Studies*, 11(3), 329-345.
- Tüzünkan, M. (2007). The Cyprus question: Continuity, transformation and tendencies. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *Middle East Technical University, Turkey*.
- Ukrayna-Rusya geriliminde Türk SİHA'ları. (2021, 15 Nisan). *DW Türkçe*. <https://www.dw.com/tr/ukrayna-rusya-geriliminde-t%C3%BCrk-sihalar%C4%B1/a-57205793> Erişim tarihi: 29.04.2021.
- UN Envoy: North Korea Concerned It May Be Next US Target After Iraq. (2003, 22 Mart). <https://www.voanews.com/archive/un-envoy-north-korea-concerned-it-may-be-next-us-target-after-iraq-2003-03-22> Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- US refuses Korean justice for soldiers. (2002, 7 Ağustos). *BBC News*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/2178156.stm> Erişim Tarihi: 21.12.2020.
- USFK. (2021). Installations. <https://www.usfk.mil/Organization/Installations/> Erişim tarihi: 11.03.2021.
- Uslu, N. (2000). The factors affecting Turkey's relations with the United States in the post-cold war period.
- Uslu, N. (2003a). The Russian, Caucasian and Central Asian aspects of Turkish foreign policy in the post Cold War period. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 2(3-4).
- Uslu, N. (2003b). *The Cyprus question as an issue of Turkish foreign policy and Turkish-American relations, 1959-2003*. Nova Publishers.
- Uslu, N. (2016). *Çatlak ittifak: 1947'den günümüze Türk-Amerikan ilişkileri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Uslu, N., Toprak, M., Dalmis, I. ve Aydın, E. (2005). Turkish Public Opinion towards the United States in the Context of Iraq Qestion. *Middle East Review of International Affairs*, 9(3), 73-105.
- Usluer, A. S. (2016). The July 15 failed coup attempt and its implications for Turkish foreign policy. *Bilig*, 79, 23-44.
- US-South Korea-Japan alliance fractures. (2019). Erişim 19 Ocak 2020, <https://www.presstv.com/Detail/2019/08/23/604283/US-South-Korea-Japan-alliance-fractures>
- Ülgen, S. (2013, 27 Şubat). NATO missile defense and Ankara's diplomatic balancing act. *European Leadership Network*. <https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/nato-missile-defense-and-ankaras-diplomatic-balancing-act> Erişim tarihi: 29.04.2021.
- Vasquez, J. A. (1997). The realist paradigm and degenerative versus progressive research programs: An appraisal of neotraditional research on Waltz's balancing proposition. *American Political Science Review*, 91(4), 899-912.
- Vincent, R. J. (1990). The end of the cold war and the international system. *Diplomacy and Statecraft*, 1(3), 196-202.
- Viotti, P. R., ve Kauppi, M. V. (2012). *International relations theory*. Pearson Education.
- Volkan, V. (2008). Trauma, identity and search for a solution in Cyprus. *Insight Turkey*, 95-110.

- Wæver, O. (1995). "Securization and Desecurization", (Ed.) Lischutz, R.D. *On Security* içinde. New York: Columbia University Press.
- Wæver, O. (2018). A post-Western Europe: Strange identities in a less liberal World order. *Ethics & International Affairs*, 32(1), 75.
- Waldman, E. (2020, 26 Şubat). The US-South Korea alliance may not survive another Trump shakedown. *Business Insider*. <https://www.businessinsider.com/us-south-korea-alliance-facing-another-trump-shakedown-2020-2?r=DE&IR=T> Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Walker, J. W. (2008). Reexamining the US-Turkish Alliance. *Washington Quarterly*, 31(1), 93-109.
- Wallerstein, I. M. (2016). *Jeopolitik ve jeokültür: değişmekte olan dünya-sistem üzerine denemeler*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Walt, S. (1985) "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security* 9 (4): 3-43.
- Walt, S. (1987). The origins of alliances. Cornell University Press, New York: *Ithaca*.
- Walt, S. (1988) "Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia" *International Organization* 38 (2): 275-316.
- Walt, S. (1989). Alliances in Theory and Practice: What lies ahead?. *Journal of International Affairs*, 1-17.
- Walt, S. (1991). "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly* 35 (2): 211-239.
- Walt, S. M. (1985). Alliance formation and the balance of world power. *International security*, 9(4), 3-43.
- Walt, S. M. (1988). Testing theories of alliance formation: the case of Southwest Asia. *International Organization*, 42(2), 275-316.
- Walt, S. M. (1989). Alliances in Theory and Practice: What lies ahead?. *Journal of International Affairs*, 1-17.
- Walt, S. M. (1990). *The origins of alliance*. Cornell University Press.
- Walt, S. M. (1992). Alliances, Threats, and US Grand Strategy: A Reply to Kaufmann and Labs. *Security Studies*, 1(3), 448-482.
- Walt, S. M. (1997). "Why Alliances Endure or Collapse", *Survival* 39(1): 156-179.
- Walt, S. M. (1998). "International Relations: One World, Many Theories", *Foreign Policy* 110:29-46.
- Walt, S. M. (1999). *The Origins of Alliances*, NY: Cornell University Press.
- Walt, S. M. (2009). Alliances in a unipolar world. *World politics*, 61(1), 86-120.
- Walt, S. M. (2014). What Has Asia Done for Uncle Sam Lately?. *Foreign Policy*, 16.
- Waltz, K. (1964). "The Stability of a Bipolar World". *Daedalus*, Vol. 93, No. 3
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.

- Waltz, K. (1989). The Origins of War in Neorealist Theory. Robert I. Rotberg and Theodore K. Rabb, (Ed.) *The Origin and Prevention of Major Wars* içinde (39-52) Cambridge: Cambridge University Press.
- Waltz, K. (1993). The emerging structure of international politics. *International security*, 18(2), 44-79.
- Waltz, K. (2000). *Structural Realism After the Cold War*. International Security, 5(1): 5–41.
- Waltz, K. (2002). The continuity of international politics. Ken Booth and Timothy Dunne (Ed.). *Worlds in collision: Terror and the future of global order* içinde (348-353). Palgrave.
- Waltz, K. (2003). Foreward: Thoughts about Assaying Theories, *Progress in International Relations Theory*.
- Waltz, K. (2009). *İnsan devlet ve savaş: teorik bir analiz*. Asil Yayın Dağıtım.
- Waltz, K. (2010). *Theory of international politics*. Waveland Press.
- Waltz, K. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. (Çev: Osman S. Binatlı). İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Warner, G. (1985). The United States and the Rearmament of West Germany, 1950-1954.
- Warren, T. C. (2016). Modeling the coevolution of international and domestic institutions: Alliances, democracy, and the complex path to peace. *Journal of Peace Research*, 53(3), 424-441.
- Watson, A. (1992). *The Evolution of International Society: A Comparative Historical Analysis* London and New York: Routledge.
- Webb, M. C., ve Krasner, S. D. (1989). Hegemonic stability theory: an empirical assessment. *Review of International Studies*, 15(2), 183-198.
- Webber, M., Hallams, E., ve Smith, M. A. (2014). Repairing NATO's motors. *International Affairs*, 90(4), 773-793.
- Wedgwood, A., ve Dorn, A. W. (2015). NATO's Libya Campaign 2011: Just or Unjust to What Degree?. *Diplomacy & Statecraft*, 26(2), 341-362.
- Weitsman, P. A. (1997). Intimate enemies: The politics of peacetime alliances. *Security Studies*, 7(1), 156-193.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press.
- Wertz, D. (2018). The US, North Korea, and Nuclear Diplomacy. *Washington: National Committee on North Korea*.
- Wesley, M. (2017). *Global Allies: Comparing US Alliances in the 21st Century*. ANU Press.
- Weymouth, L. (1991, 19 Mayıs). Turkey: Facing the high costs of being America's ally. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1991/05/19/turkey-facing-the-high-costs-of-being-americas-ally/ff8fcd27-a6af-44ec-b5c6-9242bceee97d/> Erişim tarihi: 16.10.2020.
- Whyte, L. (2015). Evolution of the US-ROK Alliance: Anti-Americanism. *The Diplomat*.
- Wilkins, T. S. (2012). 'Alignment', not 'alliance'-the shifting paradigm of international security cooperation: toward a conceptual taxonomy of alignment. *Review of International Studies*, 38(1), 53-76.

- Wilson, S. ve Warrick, J. (2011, 18 Ağustos). “Assad must go, Obama says”. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/politics/assad-must-go-obama-says/2011/08/18/gIQAelheOJ_story.html Erişim Tarihi: 20.11.2020.
- Wintour, P. (2019, 4 Aralık). NATO to launch fundamental review of its future direction. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/04/turkey-agrees-to-back-nato-plan-for-baltic-states-and-poland> Erişim Tarihi: 15.04.2021.
- Wohlforth, W. (1999). “The Stability of a Unipolar World,” *International Security*, 25(1):5-41.
- Wohlforth, W. (2007). Unipolar stability. *Harvard International Review*, 29(1), 44.
- Wolfers, A. (1952). “National security” as an ambiguous symbol. *Political science quarterly*, 67(4), 481-502.
- Wolfowitz in Turkey-Various Statements. (2002, 5 Aralık). <https://www.scoop.co.nz/stories/WO0212/S00042/wolfowitz-in-turkey-various-statements.htm> Erişim Tarihi: 29.10.2020.
- Wood, D. L. (2018). INDEX of US Military Strength: Davis Institute for National Security and Foreign Policy. *The Heritage Foundation*, 2017-10.
- Woosang, K., ve Morrow, J. D. (1992). When do power shifts lead to war? *American Journal of Political Science*, 36(4), 896–922.
- Work, C. (2020, 26 Ağustos). The US-South Korea Alliance and the China Factor. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2020/08/the-us-south-korea-alliance-and-the-china-factor/> Erişim Tarihi: 18.12.2020.
- World Bank. (2018). <https://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/KOR> Erişim Tarihi: 13.12.2020.
- World Bank. (2020). <https://data.worldbank.org/country/china?end=2019&start=1961&view=chart> Erişim Tarihi: 13.12.2020.
- World Bank. (2021). <https://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/TUR> Erişim Tarihi: 05.04.2021.
- Wörner, M. (1991). NATO transformed: the significance of the Rome Summit. *NATO review*, 39(6), 3-8.
- Xinbo, W. (2005). The end of the silver lining: A Chinese view of the US-Japanese alliance. *The Washington Quarterly*, 29(1), 117-130.
- Xinbo, W. (2010). Understanding the geopolitical implications of the global financial crisis. *The Washington Quarterly*, 33(4), 155-163.
- Yalçın, H. B. (2014). İttifaklar. Şaban Kardaş ve Ali Balcı. *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde 399-407. İstanbul: Küre Yayınları.
- Yanık, L. K. (2012). Atlantik Paktı’ndan NATO’ya: Türkiye Büyük Millet Meclisinde Türkiye’nin Konumu ve Uluslararası Rolü Tartışmalarından Bir Kesit. *Uluslararası İlişkiler*, 29-50.
- Yassin, N. (2019). *101 Facts and Figures on the Syrian Refugee Crisis*. Vol: II. Issam Fares Institute for Public Policy and International Affairs at the American University of Beirut.
- Yaycı, C. (2019). Irak’ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye’ye Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(30), 331-352.
- Yeşilbursa, B. K. (1999). Turkey's participation in the middle east command and its admission to NATO, 1950–52. *Middle Eastern Studies*, 35(4), 70-102.

- Yeşiltaş, M. (2009). Soft balancing in Turkish foreign policy: the case of the 2003 Iraq War. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 14(1), 25-51.
- Yılmaz, E., ve Bilgin, P. (2006). Constructing Turkey's "Western" Identity during the Cold War: Discourses of the Intellectuals of Statecraft. *International Journal*, 61(1), 39-59.
- Yılmaz, M. E. (2008). The New World Order: An Outline of the Post-Cold War Era. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 7(4).
- Yılmaz, Ş. (2015). *Turkish-American Relations, 1800-1952: Between the Stars, Stripes and the Crescent*. Routledge.
- Yılmaz, Ş. (2017). Turkey's Quest for NATO Membership: The institutionalization of Turkish-American Alliance. (Eds.) Hatzivassiliou, E. Ve Triantaphyllou, D. *NATO's First Enlargement: A Reassessment*. İçinde (15-30). Routledge.
- Yoo, H. J. (2012). The Korea-US alliance as a source of creeping tension: a Korean perspective. *Asian Perspective*, 36(2), 331-351.
- Yoo, H. J. (2014). The China factor in the US-South Korea alliance: the perceived usefulness of China in the Korean Peninsula. *Australian Journal of International Affairs*, 68(1), 85-104.
- Young, O. R. (1967). *Systems of political science*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Youssef, N.A. ve Lubold, G. (2019, 13 Ekim). U.S. Military to Withdraw From Northern Syria. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/trump-orders-u-s-forces-to-withdraw-from-northern-syria-11570974688> Erişim Tarihi: 23.11.2020.
- Zagare, F. C. (2014). A game-theoretic history of the Cuban Missile Crisis. *Economies*, 2(1), 20-44
- Zakaria, F (1997). The rise of illiberal democracy, *Foreign Affairs*, 76,22.
- Zakaria, F. (1992). Is Realism Finished? *The National Interest*, (30), 21-32.
- Zakaria, F. (2004). Hating America. *Foreign Policy*, (144), 47-49.
- Zakaria, F. (2008). *The post-American World*. New York: W.W. Norton & Company.
- Zakaria, F. (2013). *Post-Amerikan Dünya*. (Çev: Meral Öztoprak Sağır ve Eren Sağır). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Zarakol, A. (2017). *Hierarchies in world politics*. Cambridge University Press.
- Zarakol, A. (2019). 'Rise of the rest': As hype and reality. *International Relations*, 0047117819840793.
- Zengerle, P. (2013, 31 Ekim). Key U.S. senators strongly criticize Obama's Syria policy. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-usa-idUSBRE99U18220131031> Erişim Tarihi: 19.11.2020.
- Zeyrek, D. (2002, 21 Mart). Karar net, vakit değil. *Radikal Gazetesi*. <http://www.radikal.com.tr/yorum/karar-net-vakit-degil-627469/> Erişim Tarihi: 02.11.2020.
- Zhu, X. (2020, 15 Mayıs). Interpreting China's Wolf Warrior Diplomacy. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2020/05/interpreting-chinas-wolf-warrior-diplomacy/> Erişim tarihi: 03.06.2021.

EKLER

Ek.1: Bireysel Görüşme Araştırma-Mülakat Soruları

1. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin yapısı tek kutupluluk, çok kutupluluk, proto-çok kutupluluk, kutupsuzluk, üç kutupluluk ya da iki-çok kutuplu düzen gibi çeşitli şekillerde tasavvur edilmektedir. SSCB'nin dağılmasının ardından geçen 30 yıl boyunca sistemsiz düzeyde meydana gelen hadiseler dikkate alındığında bu konudaki kanaatiniz nedir?
2. Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde meydana gelen değişimler farklı bölgesel alt sistemlerdeki dinamiklerde ne gibi farklılıklar meydana getirmiştir?
3. Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde meydana gelen değişimler devletlerin iç politikalarında ne gibi değişimler meydana getirmiştir? Fareed Zakaria bu dönemde iktisadi küreselleşme ile milliyetçiliğin paradoksal bir biçimde, paralel şekilde yükseldiğini ifade etmiştir. Son dönem Amerikan politikaları da göz önüne alındığında, özellikle Trump döneminde öne çıkan *Önce Amerika* söyleminin iktisadi ve siyasi sonuçları ne şekilde olmuştur?
4. ABD'nin uzun yıllar savunuculuğunu yaptığı liberal uluslararası düzenin yalnızca materyal güç parametreleri etrafında kalmayıp ideolojik zeminde de zayıfladığı, bunun da bizzat Batı dünyasında meydana gelen gelişmelerce tetiklendiği konusunda tartışmalar mevcuttur. Bu konudaki kanaatleriniz nelerdir?
5. Soğuk Savaş boyunca ABD'nin küresel güvenlik işleyişinde önemli yer tutan ittifak düzeni mevcut uluslararası sistemin yapısından ne ölçüde etkilenmektedir? Ortak tehdit algısının yokluğunda NATO'nun ve Asya'daki Amerikan ittifaklarının sürmesi şekilde yorumlanabilir?
6. Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin ABD ile olan ittifakında işbirliği ve çatışmanın bir arada yaşandığı görülmektedir. Bununla beraber Ortadoğu'daki gelişmeler iki müttefik arasında sorunların artmasına yol açmış gibi görünmektedir. Bu bağlamda özellikle 2003 Irak işgali, Arap Baharı'nın etkisi ve Suriye iç savaşı gibi gelişmeler etrafında, dengeleme ve peşine takılma gibi devlet stratejileri çerçevesinde Türk-Amerikan ilişkileri nasıl yorumlanabilir?
7. ABD'nin Kuzeydoğu Asya'daki Tokyo ve Seul ile sürdürmekte olduğu ittifak ilişkileri Çin'in yükselişi ile beraber değerlendirildiğinde Soğuk Savaş dinamiklerinden farklılaşmakta mıdır?
8. Uluslararası sistemdeki güç geçişi tartışmalarının Asya'ya odaklandığı bir dönemde, özellikle Çin'in bölge ülkeleri üzerindeki ekonomik karşılıklı bağımlılık noktasındaki konumu ve Kuzey Kore tehdidin de mevcudiyeti göz önüne alınırsa, Seul-Washington ittifakının geleceğini ne şekilde değerlendirmektesiniz?
9. Başkan Donald Trump'ın görev yaptığı sürede ABD'nin hem Türkiye ile ilişkilerinde, hem de Asya'da, özellikle Kuzey Kore ile doğrudan diyalog kurması bakımından Güney Kore ile ilişkilerinde önemli etkileri görülmüştür. Trump dönemi Amerikan dış politikasının ABD'nin geleneksel müttefikleri ile olan ilişkilerinde ve özellikle Ankara ve Seul ile ilişkilerindeki etkilerini genel çerçevede nasıl değerlendirirsiniz?

10. Güney Kore’de Kore savaşından bu yana önemli miktarda Amerikan askeri varlığı mevcuttur. Bu durumun zaman zaman iki devlet arasında çeşitli sorunlara yol açtığı bilinmektedir. Nixon döneminde Asya’daki müttefiklerle ilişkilerin yeniden düzenleneceğine dair ortaya konulan Nixon Doktrini de iki ülke ilişkilerini etkilemiştir. Yine Trump döneminde benzer konular gündeme gelmiştir. Bu konudaki kanaatleriniz nelerdir?

Ek.1a: Araştırma-Röportaj Listesi

	Adı Soyadı	Görevi	Araştırma-Mülakat Yöntemi	Araştırma-Mülakat Tarihi
1	Tarık Oğuzlu	Akademisyen	Skype	15 Nisan 2021
2	Soner Karagül	Akademisyen	E-posta	20 Nisan 2021
3	Fuat Keyman	Akademisyen	Zoom	24 Nisan 2021
4	Cengiz Okman	Akademisyen	E-Posta	3 Mayıs 2021

ÖZGEÇMİŞ

Fatih Bayezit İlköğrenimi Biga Sakarya İlkokulunda ve Biga Anadolu İmam-Hatip Lisesinde, orta öğrenimi Gökçeada Atatürk Anadolu Öğretmen Lisesinde tamamladı. 2004 yılında başladığı Dokuz Eylül Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği bölümündeki lisans eğitimini 2008 yılında tamamladı. 2006-2007 eğitim-öğretim yılında Varşova Üniversitesi'nde değişim öğrencisi olarak bulundu. Yüksek lisansını 2016 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında tamamladı. Aynı yıl Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında doktora eğitimine başlayan Bayezit T.C. Karlsruhe Başkonsolosluğu Eğitim Ataşeliği görev bölgesinde çalışmaktadır.

